

VIAK'LA TXUMB'AL U TIOXH

El Nuevo Testamento

VIAK'LA TXUMB'AL U TIOXH

El Nuevo Testamento en Ixil de San Juan Cotzal de Guatemala

Primera Edition

© 2001, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Segunda Edición

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Las ilustraciones en las páginas 645, 646, 647, 652, 656, 657, 659, 664,
670, 671, 675, 677, 680, 681, 683, 684, 689, 693, 694, 696, 698, 699,
702, 703.. se usan por cortesía de la
© 1978 David C. Cook Publishing Co.

www.ScriptureEarth.com

Licencia Creative Commons

Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra bajo las condiciones siguientes:

Reconocimiento. Debe reconocer los créditos de la Liga Bíblica (pero no de una manera que sugiera que tiene su apoyo o apoyan el uso que hace de su obra).

No comercial. No se puede utilizar esta obra para fines comerciales.

Sin obras derivadas. No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada a partir de esta obra.

- Al reutilizar o distribuir la obra, tiene que dejar bien claro los términos de la licencia de esta obra.
- Alguna de estas condiciones puede no aplicarse si se obtiene el permiso del titular de los derechos de autor
- Nada en esta licencia menoscaba o restringe los derechos morales del autor.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

A' Vib'ii Q'u U' Tu ViAk'la Txumb'al

U Tioxh Tza'

U Tio	1
U Kuxh	86
U Lucas	134
U Xhan	218
Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos)	279
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma	360
B'axa U' Tu Corinto	396
Ka'b' U' Tu Corinto	429
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia	450
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso.	463
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos	475
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa	484
B'axa U' Tu Tesaloonica.	492
Ka'b' U' Tu Tesaloonica.	499
B'axa U' Xe' U Timoteo	504
Ka'b' U' Xe' U Timoteo	514
U Tito.	521
U Filemoon	526
Q'u Hebreo	529
U Santiago	556
B'axa U' Itz'ib'a U Lu'.	566
Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu'.	577
B'axa U' Itz'ib'a U Xhan.	584
Ka'b' U' Itz'ib'a U Xhan	593
Toxva' U' Itz'ib'a U Xhan	596
U Judas	599
Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis)	603

A' Vib'ii Q'u Lochb'al

Tu ViAk'la Txumb'al U Tioxh Tza'

U Vatz Iq'ii Isaj U Jesuus	3
Q'u Tokeb'al Unjolol	
Q'u B'ii Atil "El" Tixo'l	10
Vitx'ava' Q'u Israael Tikuuenta	
U Ijlenal Herodes.	12, 142
Q'u Kam Ik'am Ti' U Jesuus	
Tu Vichusune'	40, 188
Galilea, U Tx'ava' Va'l Jeje'k U Jesuus	108
Q'u Txaichil I'an U Jesuus	246
U Tatin U Samaaria Tuch'	
U Judea Titienpo U Jesuus	251
Q'u Yol Alich Ti' U Jesuus Utz, Tzopji	277
Vitx'ava' Q'u Aanima Q'u'l Tab'i	
U Yolb'al Tioxh Tiyolb'al.	284
Q'u Tenam Ipaxsav Itziuil	
U B'a'nla Chusb'al U Felipe	302
Q'u Tenam Ipaxsav Itziuil	
U B'a'nla Chusb'al U Lu'	306
Vitx'ava' Q'u Puera Tenam,	
Q'u B'axa Niman Tetz U Jesuus	312
Q'u Tx'ava' Paalku U Pablo	
Tu Vib'axa Ib'en Ti' Ipaxsal Itziuil U Yolb'al Tioxh.	315
Q'u Tx'ava' Paalku U Pablo	
Tu Vika'paj Ib'en Ti' Ipaxsal Itziuil U Yolb'al Tioxh	325
Q'u Tx'ava' Paalku U Pablo	
Tu Vitoxpaj Ib'en Ti' Ipaxsal Itziuil U Yolb'al Tioxh	334
Vib'ey U Pablo Aas B'en Tu Roma.	354
Q'u Tenam Q'u'l Itz'ib'av B'en U' U Pablo.	361
Vitx'ava' Juj Tanul Q'u Niman Tetz	
U Jesuus Q'u'l Q'ilal Tu U Tioxh	607
U Tokeb'al Unjolol Q'u Yol	
Tu U Yolb'al Tioxh (Glosario)	643

UNJOLOL YOL TI' VIAK'LA TXUMB'AL U TIOXH TU KUYOLB'AL

I. Vipaasal tu kuyolb'al

Aatz cheel, tiira nikutxuq'txune' tan, elyu'l viAk'la Txumb'al U Tioxh (Nuevo Testamento) tu kuyolb'al. Sa'xhiloch'o' ti' tootzajil u Yolb'al Tioxh b'a'nil kam nitale' utz, kam u tokeb'al. Sib'al ko'xh aanima aq'onin ti' iveete'. Ech ni'xhkuk'amab'e te ti' vitiempo utz, u taq'on veti'ana. Tan jatpajul ko'xh vetka'pajuli.

Aatz viAk'la Txumb'al U Tioxh tu kuyolb'al tza', a' vetqiq'o tetz ti' ipaasal tu kuyolb'al u "Reina Valera Revisión 1,995" tu kastiya. Loq' b'enchimal vetkujal b'iil oj b'a'n b'itoj u tokeb'al u Yolb'al Tioxh tu va'toj versioon vetqila. A' vettb'enk'o' ti' u tokeb'al, yit' tiira literaal koj mutaq'ax elo'p tu kuyolb'al vettb'anaxi. Yit' a' koj vettb'enk'o' ti' aas ab'iste yol b'axal utz, tika'paj tatin tu kastiya.

B'enchimal atil ma'j tokeb'al aas yit' tiira vatzsaj koj tel tu u versiculo tu kastiya. Loq' tootzajich q'u aanima nichsik'len tzi', kam u tokeb'al. Aya' va'l "implícito" chu tel tu kastiya. Pek vettb'ens vatzsaj tu kuyolb'al ti' talax u tokeb'al. A' teku'en va'l "explícito" ib'ii tu kastiya. Echa' u yol "totztioxh". Yit' ela koj u tokeb'al tuch' va'l tu kuxo'l cheel.

Atil kam nichtal q'u tz'ib'an tetz u Yolb'al Tioxh aas yit' vatsaj koj sukuvatz. Echa' tzi' nichik'am ti' kam ti' talax q'ul ichusb'al. Echtzixe't vatzsaj niqal u nojla tokeb'al tu kuyolb'al. Echa' ma'l va'l nitale' aas "ik'oxb'al u Tioxh xe' u tze'" chia. Yit' a' koj chit nitale' aas nojchit atil ik'oxb'al u Tioxh. Pek niko'nik'am ti' u k'oxb'al ti' talax ma'j chusb'al.

Ta'xh nitelu'l viAk'la Txumb'al U Tioxh tu kuyolb'al cheel. Ye'saj sael'u l u Antiguo Testamento. Loq' nitektuch aq'on ti'. Ech sael'u l tu kuyolb'al majte.

II. Q'u tz'ib' nib'anb'el tuul

A' q'u tz'ib' vetkutzakunsa ti' itz'ib'al u Yolb'al Tioxh tu kuyolb'al tza': a, aa, b', ch, ch', e, ee, i, ii, j, k, k', l, m, n, o, oo, p, q, q', r, s, t, t', tx, tx', tz, tz', u, uu, v, x, xh, y, '.

Aatz u accento niku' tu junun yol tu kuyolb'al, a' niku'k tu u penuultima siilaba. Echa' q'u yol: táq'il, nítxa', ótzotz. Yit' ministeer koj satz'ib'al q'u accento ti' q'u yol tzi' tan, ootzajimal nal texhtu' til niku'ka niyolonka. Yit'e'ch a' tu kastiya aas chukchaj niku'ka. Echtzixe't ministeer nitz'ib'ale'.

Pek atil yol nikuk'am ti', b'en chimal tu kastiya, tu griego oj tu hebreo aas chukchaj iku' u accento ti'. Yit' tu u penuultima siilaba koj niku'ka. Ech aatz nitelu'l ma'j yol ech tzi', niqoksa va't vocaal k'atz va'l atilnale. Ka'va'l tek vocaal ivatzil kutz'ib'at u accento niyolonka. Echa' u yol "rixhitool" tan, a' niku'k u accento tu u ya'teb'al siilaba. Nim tuul u "o"; ka'va'l tek "oo" atile ivatzil u accento. Kalab' tere'n yol aas ech tzi', echa' q'u'l tza': "kaxhlaan", "alkavaar", "ministeer". Ech a' niqiq'o tetz til niku'k u accento. A' nikutz'ajsav ok va't u vocaal. Ech paje' q'u yol tza': "Jesuus", "vautisaar", "Macedoonia", "Grecia". Ye'xhkam nikutz'ib'a u tal accento tan, ka'va'l nal vocaal nikub'an tu kuyolb'al.

Atil unjot yol nikuk'am ti' tu kastiya aas nim tuul u vocaal tab'ile' utz, si'an'e' ma'kojkutz'ib'a va't vocaal k'atza. Echa' q'u yol: Roma. "Rooma" chi koj vetkub'ana. Pek ye'xhkam kutz'ib'a ka'va'l vocaal tan, ootzajimal nale aas a' niku'k u accento tu q'u siilaba ech tzi'. Echat ko'xh q'u yol tza' majte: Pilato, Santiago.

Ech paje' q'u yol "Saulo", yit' "Saaulo" chikojo'. Si'an'e' aas ma'kojkutz'ib'a ok va't vocaal k'atza, pek ye'xhkam. Tan echen sako'nkaa sukuk'u'l ab'iste vocaal niku' u accento ti'.

Atil unjolol tz'ib' tu kastiya aas ye'k nal tu kuyolb'al, pek nikuk'am ti', ti' itz'ib'al unjolol yol. Echa' q'u yol "Nazareet", "Diootrefes", "camello", tuch' "kostuumbre".

III. Vimolot tib' u 27 u' tu viAk'la Txumb'al U Tioxh tu yolb'al griego b'axa

Aatz tek b'en tiempo tuul, titz'a q'u niman tetz u Jesuus aas kajay q'u kam ak' teku'en tan, ok ti' u Jesuus. Ech xe't motx itz'ib'a u' aas niyolon ti' u vatz iq'i u Jesuus utz, ti' q'u kam i'ana. Loq' u Tioxhla Espiiritu aq'on iyol ti' talax q'u kam tila tab'i k'atz u Jesuus. Echa' nital u Ka'b! U' Xe' U Timoteo 3.16. Ech motx taq' ku' tib'eyil kam chusb'al ma'l inimal sab'anaxi. Tan atich tere'n chusb'al aas nichko'nik'am ti' u Jesuus. Utz ech tek motx xe't ipaxsa itziiul q'u b'a'nla chusb'al ti' u Jesuus tulaj tenam tzian. Loq' anal motx tz'ib'al q'ul ichusb'al u Jesuus aas ma'tich tel ma'j 15 ya'b! ikam u Jesuus. Tu yol ko'xh nichipaxsav siatzaj q'u yol ti' u Jesuus b'axa. Ech tixo'l q'u u' q'u'l tz'ib'ali tzi', atich ma'l 27 aas tiira techal utz, ib'o'q'ol siatz. Aatz tek ma'tich tel 200 ya'b! ikam u Jesuus, ok ib'ii q'u 27 u' ib'o'q'ol tzi'; a' ib'ii oki Ak' Nuk'u'm (Nuevo Testamento).

B'en b'il tiempo ti' inuk'it tib' u 27 u' tzi' utz, tuul ye'sajich telu'l. Aal a' nichtiq'ol tetz b'axa u Antiguo Testamento. Aya' viBiiblia q'u Israeel niyolonka. A' va'l nichitxakunsa q'u puera aanima q'u'l nichitok ti' inimal u Jesuus, tuul nichik'ul q'u chusb'al majte q'u'l nichitz'ib'a opon q'ul ichaj u Jesuus tzixe!. Ech nichixaansa paal siatzaj til tenam atik niman tetz u Jesuus.

Pek atich niman tetz u Jesuus tulaj tenam tiira tzian majte. Ech ye' nichitz'aj ma'l u coopia siatzaj. Ech xe't tek motx teesa icoopial u b'axa u'. Utz coopiaich tek q'u'l nichichaj b'en niyolonka.

Tuul ko'xh nichipaal u tiempo, aal chit nichib'anb'el q'u 27 u' tu q'u niman tetz u Jesuus tzi'. Ech q'o'on tek txake'i aas ta'xh q'u chusb'al ib'o'q'ol sanimali tzi'. Tan paal itxumb'al tuul aas yit' iyol ku'en koj aanima. A' chit ik'ujb'a'l u 27 u' tzi' tu u ya'b' 367 ma't titz'pu u Jesuus (m.t.J.).

Pek aatz q'u b'axa chaj u' q'u'l meero itz'ib'a q'u tz'ib'an tetz, jolol tz'e-jinxaj. Ye' ootzajib'e kam i'ana, ta'xh atilunjolol q'u licoopial. Loq' ox tanul ko'n q'u'l tiira o'ten b'il. Aya' q'u'l tz'ib'al tu q'u ya'b' 200 — 300 m.t.J. Atil unjot coopia majte, aya' q'u'l tz'ib'al tu q'u ya'b' 400 — 600 m.t.J. aas b'enchimal nijal b'il viyolon tuch' q'u'l o'ten b'iite. Ech nituch b'il ka'-tziunchil ti' niyolonka. Utz atil ok techlal tu u qetz tza' ab'iste q'u tanul ech b'anel taq'o tzi'. Aatz u echlal ato'k aya', va'l tza': [ ].

Unchee' q'o'on tek xe't ikaa u Antiguo Testamento tika'b'. Loq' yit' ti' koj aas sa'tekeesalka tu u Yolb'al Tioxh, pek ministeer saoki. Tan nik'uche' kam q'u kam alich tu u Tioxh si'ane' utz, tzojpu tu viAk'la Txumb'al U Tioxh. Aatz tek ma'tich tel 500 ya'b' titz'pu u Jesuus, k'ujb'a'l tek b'a'nil aas ye'k ikaa tib'ilaj ka' tanul q'u u' tzi'. Ech motx imolo tib' utz, a' teku'en a' va'l Biiblia chu te'l cheel.

IV. Q'u vatzil u' txakun ti' itz'ib'al viAk'la Txumb'al u Tioxh

Aatz ko'xtene, ye'kich u' ech'a' va'l nib'anb'el ti' itz'ib'al yol cheel. Pek b'axa a' nichib'anb'el ma'l u kam papiro ib'ii, ech'a' aa. Aatz u tal tze' tzi', a' nichich'iik tzi' u nima' Nilo ib'ii. Yit' tiila tze' koj, pek natx'kin. Loq' chuykin. Nichitzok'axe'. Nichteosal q'u l ixaj. Ech nichivech'q'u b'il. Utz ech nichixhejul tuul. Utz nib'ens ma'l liikin kam. Ech nichichupax tuch' tere'n imol. Ma'l lankin ni'elka. Ech nichitzaj-sale'. Utz a' tek va'll nichitxakun vatzil u'. Nichtuch tz'ib' siatz. Aatz ma't tuch' tz'ib' siatz, nichtekib'olq'il tuul. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Talax U Tioxh (Apocalipsis) 5.1. Ech nikolche'. Loq' ye'xh jank'al nichiq'i'e' tan, nichipok'te' oj nitx'ajmu tuul ti' ib'anb'ele'. Oora ko'xh b'il nichitel titxa'k niyolonka.

Xamtel tek tuul, chokax va't txumb'al ti' va't vatzil u', a' teku'en a' va'l pergamino chu te'le'. Aatz u kam tzi', itz'u'mal txokop. Nichitxikaxe'. Ech tek nichib'anax tuche'. Utz nichpajtuch tz'ib' sii'. Tiira b'a'n. Maas tiich ik'u'l vatz u papiro tzi'.

Unchee' a' q'u kam nichitxakun majte ti' itz'ib'al u Yolb'al Tioxh tzi'. Ti' txokop, ti' tze' txakuni niyolonka. Loq' ma'l ka'va'l ku'en koj nichib'anb'ele', pek sib'al. Tan nichkojichaav kajay u Yolb'al Tioxh tu ma'l ti' txokop.

V. Vipaalsal tu unjot yolb'al

Aatz kajay viAk'la Txumb'al U Tioxh, a' tz'ib'alik tu u yolb'al griego. Ta'xh nichsik'len utz, nichab'in q'u aanima q'u'l tootzaj griego niyolonka. Pek axhib'i sib'la aanima ok ti' u Jesuus k'uxh paarten iyolb'al. Ech ministeer nichisave' aas sapaasal u Yolb'al Tioxh tiyolb'al majte. Ech sa'xhel itxumb'al tu u Yolb'al Tioxh b'a'nil. A' ix'e't ipaasal b'en u Yolb'al Tioxh tu unjot yolb'al aas ma'tich ib'enje' u Jesuus tu Amlika. A' q'u yolb'al paasalik b'en tza': yolb'al Siiria, yolb'al Egipto, yolb'al Etiopia, yolb'al gootico, u latiin, yolb'al Armeenia, yolb'al Georgia. Aatz va'l tu yolb'al latiin, a' b'anom ma'l u vinaj Jeroonimo ib'ii. Tu griego teesava utz, taq' b'en tu yolb'al latiin niyolonka, tu u ya'b' 410 m.t.J. (ma't titz'pu u Jesuus). Utz kam koj toke', pek ti' tan, ta'xh ma'l yolb'al nichitxakun tikuuenta u impeorio Romano u latiin tzil' utz, ti' majte tan, aye'nich u q'esal totztioxh tu Roma.

Aatz tepaj tu q'u ya'b' 1,375 niya' opon tu 1,576 m.t.J. paasal b'en tu unjot yolb'al aya' q'u'l tza': yolb'al inkelexh tu 1,382, yolb'al alemaan 1,450, yolb'al kastiya 1,569.

Aatz tek cheel, kamal maas ma'j 3,000 yolb'al atilku viAk'la Txumb'al U Tioxh. Utz antu tek tu u kuyolb'al atik majte. Loq' kamal atil va'toj 3,000 yolb'al aas ye'saj ipaal b'en viAk'la Txumb'al U Tioxh tuul majte. Ech ye'k saqitz'a aas tu kastiya tz'ib'alik u Yolb'al Tioxh utz, ta'xh ma'l patroon atile. Tan traduccioon paj u kastiya majte. Echat ko'xhtu' u qetz tu kuyolb'al aas traduccioon paje'.

Q'U YA'B' TZ'IB'ALIK
Q'U U' TU VIAK'LA TXUMB'AL U TIOXH

Ib'ii u u'	Q'u ya'b' tz'ib'ali
U Santiago	47-48
B'axa U' Tu Tesaloonica	51
Ka'b' U' Tu Tesaloonica	51
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia	48-53
U Kuxh	50-56
B'axa U' Tu Corinto	53
Ka'b' U' Tu Corinto	55-56
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma	55-56
U Tio	56-60
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso	60
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa	60
U Filemoon	60
Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos)	61-63
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos	62
U Lucas	58-63
B'axa U' Xe' U Timoteo	63-65
U Tito	63-65
B'axa U' Itz'ib'a U Lu'	65
Ka'b' U' Xe' U Timoteo	67-68
Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu'	67
Q'u Hebreo	68
U Judas	75
U Xhan	90-95
B'axa U' Itz'ib'a U Xhan	90-95
Ka'b' U' Itz'ib'a U Xhan	90-95
Toxva' U' Itz'ib'a U Xhan	90-95
Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis)	93-95

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U TIO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an ma'l q'u chusulib' va'l Tio utz, Levii ib'ii majte. Choktaj tu u u' tza' 9.9-13; 10.1-4. Jajol ja'mel alkavaarich u taq'on u vinaj tzi'; lochol tetz u ijlenal tu Roma ti' teesal puaj ti' q'u tetz aa tenamil tu Israel. Tiira ixvamich q'u aanima tu q'u aa Israel q'u'l ech aq'on ni'an'e' va'l ni'an u Tio tzi'. Pek u Jesuus sik'len. Ech taq'ka u taq'on ti' ixamb'u ti'. Kamal aa Galileaich u Tio tzi'. Ech tiira a' ilon ab'in q'u kam k'atz u Jesuus.

Aatz q'u kam itz'ib'a u Tio tza', tzi'tzoch chit talax i'ana. Nitale' kam kam uch ti' va'te. Echa' tzi' aas kam i'an u Jesuus tu ma'l mu'k'ul, ech kam tepaj i'an ti' majte. A' q'u'l nik'uch u Tio tzi'. Ech a' u jalb'al tib' tuch' q'u kam itz'ib'a u Kuxh, u Lucas, tuch' u Xhan. Nimna'l tu U Tio 8.1, 5, 14, 16.

Ye' maas ootzajimal kam tuul tz'ib'al u u' Tio tza'. Nitalaxe' a' itz'ib'ale' aas ye'sajich tuch u mam ch'a'o tu u ya'b' 70 m.t.J. tixo'l q'u ya'b' 56 — 60. Ma'xoj 1,940 ya'b' cheel. Kajay q'ul iyol u Tio tza', a' tz'ib'alik tu yolb'al griego, k'uxh arameoich viyolb'al tu u titz'peb'al. Ye' ootzajib'e til atichku u Tio tzi' aas itz'ib'at u u' tza'.

Nimna'l tu q'ul iyol u Tio tza', aas a' nitz'ib'av u u' tu q'u Israel tza'. Echtxize't kaana nital ti' u titz'peb'al u Jesuus aas ab'il meero q'ul ik'uy imam. Vatzsaj nik'uche' aas nojchit itu'xh ixalam u Abrahaam tuch' u Daviid. Nitale' ab'il q'ul ik'uy imam u Xhep. Sib' yol nital u u' Tio ti' q'u q'esal uq'ayb'al majte. Nik'uche' aas ye' nitx'ol tiq'ol u yolb'al Tioxh vatz q'u aanima.

Nipajik'uch u Tio tu u u' majte tza' aas a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus. A' va'l nichtal u Tioxh ko'xtene aas sauli. Nichok txumb'al u Tio kani'ch tok tivi' q'u Israel kajayil si'ane' aas nojchit a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus tan, ye't k'ulax tu q'u q'esala. Sib'al q'u yol b'axab'samich talax ti' u tuleb'al u Jesuus tzojpi va'l tootzajich q'u Israel tu u o'tla mantaar.

Tiira titz'a u Tio b'a'nil kani'ch itz'ib'al vichusb'al u Jesuus si'ane'; ti' ichustu tu q'u Israel kam b'anel tu viak' txumb'al u Jesuus iq'omal. Tan paarten vatz u o'tla mantaar. Echtxize't o' tanul el tu q'ul iyol i'an ti' ichusax viQ'esalail u Tioxh va'l ul i'an u Jesuus. Aatz u b'axa, aya' va'l "Sermón del monte" chu te'l tu kastiya. Atil tu u 5.3—7.27. A' u mantaar tetz q'u aanima nitok ti' u Jesuus; kam itxumb'al samotxi'ane' niyolonka. Kam echa' i'an u Tioxh aas taq' mantaar tu u Moisees tu u Antiguo Testamento sinima q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam, echat va'l i'an u Jesuus

nital u Tio tza'. Taq' mantaar sinima q'u niman tetz tikuenta u ak'la txumb'al tetz u Tioxh.

Aatz u ka'b' tanul, aya' va'll nital u Tio tu u 10.5-42 kam va'l tal u Jesuus tu q'u chaj, aya' q'u q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus q'u'l b'axa paxsan u b'a'nla chusb'al.

Aatz u toxva' tanul, aya' va'll tu u 13.3-52 nital unjolol chusb'al u Tio ti' viQ'esalail u Tioxh q'u'l tal u Jesuus. Chukchaj kam nik'am ti'.

Aatz tek u kaava' tanul yol itz'ib'a u Tio, aye'n tu u 18.3-25. Nichusun u Jesuus ti' u kuyb'al, ti' u je'saib'. Nitale' kam ech vitxumb'al q'u aanim si'an'e' q'u'l nitok ti' viQ'esalail u Tioxh.

Ech tu tek u ya'teb'al tanul, aya' u 24.4—25.46, nital u Tio kam tal u Jesuus ti' vitzojpu viQ'esalail u Tioxh; aya' u ka'b' tuleb'al u Jesuus. Aatz q'u yol tzi', ni'xhik'ul tib' tuch' va'l tal u Xhan tu Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis). Yit' maanxho tere'n koj tul u Jesuus si'an'e'. Su'li'an ijlenalil, tinujul chit si'an'e'. Satoksa q'u qelol tu choob'al paav utz, sik'uch vib'a'nil tu q'u niman tetz. Echa' va'll nititz'a q'u Israeel. Nik'uche' niyolonka aas nojchit ijlenalil su'li'an u Jesuus xo'l q'u Israeel.

Loq' k'uxh a' chit niyolonku u Tio ti' o' tanul q'u'l ichusb'al u Jesuus, nital ka'va't majte. Aya' u mam tijle'm u Tioxh ul ik'uch u Jesuus tu q'u mamaj txaichil i'ana. Tan nojchit Tioxh atich k'atza. Utz a' u ijlenal tetz q'u Israael tu u Tioxh, k'uxh ye't k'ulax tu q'u'l iq'esala.

Nik'uch u Tio majte aas tiira tz'ejxinaj vitxumb'al utz, vichusb'al q'u q'esal aa uq'ayb'al xo'l q'u Israeel. Paarten talax q'u kam tetz u Tioxh nichi'an tu q'u aanim.

Ta'ntioxh tu u Tioxh isik'le u Tio. Aya' ma'l u vinaj aa txumb'al atich iestudio. Ech tiq'aq'al atil u u' tetz b'a'nla chusb'al "evangelio" quxe' cheel tza'.

U VATZ IQ'II ISAJ U JESUUS

Kam ya'b'	Q'u kam i'an tu vich'ooil
7 — 6 y.t.J.	Alax tu u Li' aas saitz'pu u Jesuus k'atza. U Lucas 1.26-38 Titz'pu tu Beleen. U Tio 18.25; U Lucas 2.1-7
5 y.t.J.	Ex sajiloj tu unjolol q'u xeen karne'l tu Beleen. U Lucas 2.8-20 Oksal vatz u kuB'aal tu vikuentail u totztioxh tu Jerusaleen. U Lucas 2.21-40
4 y.t.J.	Ex sajiloj tu unjolol q'u aa txumb'al ti' tx'umi'l. U Tio 2.1-12 Iq'ol b'en tu Egipto. U Tio 2.13-16
3 y.t.J.	Iq'ol k'asul tu Egipto; ex jeje'oj tu Nazareet. U Tio 2.19-23
6 — 7 m.t.J.	B'en tu Jerusaleen aas kab'laalich iya'b'. U Lucas 2.41-52
Q'u kam i'ana aas vinajtuich teku'en	
26 m.t.J.	Ib'an ivautiismo tu a'. U Tio 3.13-17; U Kuxh 1.9-11; U Lucas 3.21-23; U Xhan 1.29-39 B'anax provaal isub'ax tu u tx'i'lli'inaj. U Tio 4.1-11; U Kuxh 1.12-13; U Lucas 4.1-13
27 m.t.J.	I'an u b'axa txaichil tu Canaa. U Xhan 2.1-11 Tojcha el q'u aa k'a'y tu viq'analil u totztioxh tu Jerusaleen. U Xhan 2.14-22 Yolon tuch' u Nicodemo. U Tio 21.12-13; U Kuxh 11.15-18; U Xhan 3.1-21 Yolon tuch' ma'l u ixoj aa Samaaria. U Xhan 4.5-42 I'an b'a'n tu u taq'onom ma'l u q'esal sol tu Canaa. U Xhan 4.46-54 Isik'le u Yolb'al Tioxh tz'ib'amich ti' tu atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. U Lucas 4.16-31 Ex ipaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al tikuenta Galilea tib'axa. U Tio 4.23-25; U Kuxh 2.13-17; U Lucas 4.42-44 Isik'le u Tio ti' sab'en chusulib' k'atza. U Tio 9.9-13; U Kuxh 2.14-17; U Lucas 6.12-15 Isik'le kaava'l q'u eesan txay ti' sab'ens ichusulib' k'atza. U Tio 4.18-22; U Kuxh 1.16-20; U Lucas 5.1-11

- I'an b'a'n tu viji' u Lu'. U Tio 8.14-17; U Kuxh 1.29-34; U Lucas 4.38-41
- 28 m.t.J. Ex tx'a'n xe' ma'l u fariseo. U Lucas 7.36-50
 Ex paj ipaxsa u b'a'nla chusb'al tikuenta kajay u Galilea.
 U Lucas 8.1-3
 Tal ma'l k'amich yol ti' u chikol. U Tio 13.1-52; U Kuxh 4.1-34; U Lucas 8.4-18
 Iya'sa u mam kajiq' jab'al. U Tio 8.23-27; U Kuxh 4.35-41; U Lucas 8.22-25
 Itxaa kab'laal q'ul ichusulib'. U Kuxh 3.13-19; U Lucas 6.12-15
 Tal q'u chusb'al q'u'l chi'b'eb'al tetz q'u aanima taq'o oj si'ane'. U Tio 5.1-17; U Lucas 6.20-49
 Q'aav titz'pixsa vime'al u Jairo. U Tio 9.18-26; U Kuxh 5.21-43; U Lucas 8.40-56
 Ichaj b'en kab'laal q'ul ichusulib' ti' talax viQ'esalail u Tioxh. U Tio 9.35—11.1; U Kuxh 6.6-13; U Lucas 9.1-6
- 29 m.t.J. Itx'a'nsa 5,000 aanima. U Tio 14.13-21; U Kuxh 6.30-44;
 U Lucas 9.10-17; U Xhan 6.1-14
 Xaan vi' a'. U Tio 14.22-23; U Kuxh 6.45-52; U Xhan 6.16-21
 I'an b'a'n tu u titz'in ma'll u ixoj tzian k'asku'l. U Tio 15.21-28; U Kuxh 7.24-30
 Itx'a'nsa 4,000 aanima. U Tio 15.32-39; U Kuxh 8.1-9
 Tal u Lu' te aas iK'aol Tioxh u Jesuus. U Tio 16.13-20; U Kuxh 8.27-30; U Lucas 9.18-21
 Tal tu q'ul ichusulib' aas sayatz'axi. U Tio 16.21-26; U Kuxh 8.31-37; U Lucas 9.22-25
 Ijalpixsa tilone'. U Tio 17.1-13; U Kuxh 9.2-13; U Lucas 9.28-36
 Ichoo tuch' puaj u okeb'alop tu viq'analil u totztioxh tu Jerusaleen. U Tio 17.24-27
 B'en tu u nimla q'ii tetz Q'u Pel Pach tu Jerusaleen. U Xhan 7.11-52
 I'an b'a'n tu ma'll u xiak, moyich tu titz'peb'al. U Xhan 9.1-41
 B'en tu atib'al xe' u Li' tuch' u Taa tu Betaania. U Lucas 10.38-42
 Q'aav titz'pixsa u Laazaro. U Xhan 11.1-44
- 30 m.t.J. B'en tu Jerusaleen. U Lucas 17.11
 Ex oksaloj talaj nitxa' siatz. U Tio 19.13-15; U Kuxh 10.13-16; U Lucas 18.15-17

Yolon tuch' ma'l u xiak tx'iol iq'ii. U Tio 19.16-30; U
     Kuxh 10.17-30; U Lucas 18.18-30
 Tala aas sakam tu Jerusaleen; loq' sako'nq'aavitz'pi. U
     Tio 20.17-19; U Kuxh 10.32-34; U Lucas 18.31-34
 I'an b'a'n tu u moy Bartimeo tu Jericoo. U Tio 20.29-34;
     U Kuxh 10.46-52; U Lucas 18.35-43
 Yolon tuch' u Zaqueo. U Lucas 19.1-10
 B'en paj tu tatib'al u Li' tuch' u Taa tu Betaania. U Xhan
     11.55—12.1
 K'ulax topón tuch' txuq'txunchil tu Jerusaleen. U Tio
     21.1-11; U Lucas 19.29-44; U Xhan 12.12-19
 Itzajsa ma'll u viukuxh tu q'u yol tal te. U Tio 21.18-19; U
     Kuxh 11.12-14
 Ch'otil itzi' ti' ab'il aq'on u tijle'm. U Tio. 21.23-27; U
     Kuxh 11.27-33; U Lucas 20.1-8
 Chusun tu vikuental u totztioxh. U Tio 21.28—23.39; U
     Kuxh 12.1-44; U Lucas 20.9—21.4
 Qool je' tx'umq'ixsab'al tivi' tu Betaania. U Tio 26.6-13; U
     Kuxh 14.3-9; U Xhan 12.1-11
 B'anax ti' satxayipi. U Tio 26.14-16; U Kuxh 14.10-11; U
     Lucas 22.3-6
 I'an tx'a'om tetz ku'q'ii tuch' q'ul ichusulib' aas ye'sajich
     itxaype'. U Tio 26.17-29; U Kuxh 14.12-25; U Lucas
     22.7-20; U Xhan 13.1-38
 Taq' nimal ik'u'l q'ul ichusulib'. U Xhan 14.1—16.33
 Ex iq'ila isik'le Tioxh tu Getsemanii. U Tio 26.36-46; U
     Kuxh 14.32-42; U Lucas 22.40-46
 Txayax tu aq'b'al. U Tio 27.27-56; U Kuxh 15.16-41; U
     Lucas 23.26-49; U Xhan 18.17-30
 Ex mujax tu jul. U Tio 27.57-66; U Kuxh 15.42-47; U
     Lucas 23.50-56; U Xhan 19.31-42
 Q'aav itz'pu tika'paj. Elu'l tu u jul utz, chee vatz ka'va'l
     q'u ixoj tu b'ey. U Tio 28.1-10; U Kuxh 16.1-8; U Lucas
     24.1-12; U Xhan 20.1-10

Vichee u Jesuus aas ma'tich q'aav titz'pe'

Chee vatz u Li' aa Magdala. U Kuxh 16.9-11; U Xhan
     20.11-18
 Chee vatz ka'va'l q'ul ichusulib' tu b'ey ma't tu Emaus.
     U Lucas 24.13-32
 Ilax tu u Lu!. U Lucas 24.34; B'axa U' Tu Corinto 15.5

Ye'k talche' oko'p to'otzotz xo'l unjolol q'ul ichusulib'. U
Kuxh 16.14; U Lucas 24.36-46; U Xhan 20.19-20
Ye'k talche' oko'p to'otzotz xo'l junlaal q'u'l ichusulib'. U
Xhan 20.21-31; B'axa U' Tu Corinto 15.5
Chee vatz jujva'l q'ul ichusulib' tuul nichteesa txay. U
Xhan 21.1-23
Chee vatz junlaal q'ul ichusulib' vi' ma'l u muunte tu
Galilea. U Tio 28.16-20; U Kuxh 16.15-18
Chee vatz maas 500 aanimá. B'axa U' Tu Corinto 15.6
Chee vatz u Jacobo. B'axa U' Tu Corinto 15.7
Chee vatz q'ul ichusuib', a' chit si'chtexhb'enje' tu
Amlika. U Lucas 24.44-49; Q'u B'a'nla Chaj Kam
B'anel (Hechos) 1.3-8
B'enje' tu Amlika xe' Tioxh. U Tio 28.16-20; U Kuxh
16.19-20; U Lucas 24.44-53

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U TIO

Vib'ii q'ul ik'uy imam u Jesuus,
vitu'xh ixalam u Daviid

1 1 A' u tachul ib'ii q'ul ik'uy
imam u Jesucristo tza',
vitu'xh ixalam u Daviid utz,
vitu'xh ixalam u Abrahaam.^a

2 Unchee' aatz u Abrahaam, a'
ik'aol atini u Isaac.

Aatz u Isaac, a' ik'aol atini u
Jacoob.

Aatz u Jacoob, a' ik'aol atini u
Judaa tuch' tere'n q'u tatzik
tuch' itza'q'.

3 Aatz u Judaa, a' initxa'a atin
tuch' u Tamaar, u Fares tuch'
u Zara.

Aatz u Fares, a' ik'aol atini u
Esroom.

Aatz u Esroom, a' ik'aol atini u
Araam.

4 Aatz u Araam, a' ik'aol atini
u Aminadaab.

Aatz u Aminadaab, a' ik'aol
atini u Nasoon.

Aatz u Nasoon, a' ik'aol atini u
Salmoon.

5 Aatz u Salmoon, a' initxa'a
atin tuch' u Rahaab, u Booz.

Aatz u Booz, a' initxa'a atin
tuch' u Rut, u Obeed.

Aatz u Obeed, a' ik'aol atini u
Isaii.

6 Aatz u Isaii, a' ik'aol atini u
ijlenal Daviid.

Aatz u ijlenal Daviid, a' ik'aol
atini u Salomoon,
initxa'a tuch' u ixoj va'l tixojich
u Urias.

7 Unchee' aatz u Salomoon, a'
ik'aol atini u Roboaam.

Aatz u Roboaam, a' ik'aol atini
u Abias.

Aatz u Abias, a' ik'aol atini u
Asa.

8 Aatz u Asa, a' ik'aol atini u
Josafaat.

Aatz u Josafaat, a' ik'aol atini u
Joraam.

^a **1.1** Aatz u b'ii Jesuus, a' toke' "chitol" chia. Utz aatz u yol Cristo utz, "viTxxaaom u Tioxh va'l sauli", chia. Aya' va'l "Mesías" tu u yolb'al hebreo; oj "Cristo" tu u yolb'al griego. Utz "ungido", "escojido", "separado", oj "enviado" chu q'u tokeb'al tu kastiya. Choktaj u Samueel I 16.11-13. Aatz q'u k'uya mama nital tu U Tio 1.1-17 tza!. Nik'uch b'a'nil aas itu'xh ixalam Daviid u Jesuus. Tiira ib'o'q'ol vatz q'u Israel aas nitiq'o tachul q'ul ik'uy imam. Tan axhib'i va'lich motx ipaal tu mamaj tza'l, til ko'xh niiq'olik b'en tu preeexhuil tu unjot q'u tenam. Utz nipaxi tib' q'u Israel niyolonka. Utz nisotz sik'u'l ab'il ik'uy imam, ab'il titz'in tatzik niyolonka. Pek ni'an ech tzi' tan, a' isa' ye' sasotz sik'u'l. Ech nitiq'o tachul.

Aatz u Joraam, a' ik'aol atini u Uzias.

9 Aatz u Uzias, a' ik'aol atini u Jotaam.

Aatz u Jotaam, a' ik'aol atini u Acaaaz.

Aatz u Acaaaz, a' ik'aol atini u Esequias.

10 Aatz u Esequias, a' ik'aol atini u Manasees.

Aatz u Manasees, a' ik'aol atini u Amoon.

Aatz u Amoon, a' ik'aol atini u Josias.

11 Aatz u Josias, a' ik'aol atini u Jeconias, tuch' tere'n itza'q'.

A' titz'pe' tikuenta u txaypichil b'en tu u tx'ava' Babiloonia.

12 Unchee' xamtich tek ti' u txaypichil b'en tu Babiloonia, aatz u Jeconias, atin ik'aol; aya' u Salatieel.

Aatz u Salatieel, a' ik'aol atini u Zorobabeel.

13 Aatz u Zorobabeel, a' ik'aol atini u Abiuud.

Aatz u Abiuud, a' ik'aol atini u Eliaquim.

Aatz u Eliaquim, a' ik'aol atini u Azoor.

14 Aatz u Azoor, a' ik'aol atini u Sadooc.

Aatz u Sadooc, a' ik'aol atini u Aquiim.

Aatz u Aquiim, a' ik'aol atini u Eliuud.

15 Aatz u Eliuud, a' ik'aol atini u Eleazar.

Aatz u Eleazar, a' ik'aol atini u Mataan.

Aatz u Mataan, a' ik'aol atini u Jacoob.

16 Aatz u Jacoob, a' ik'aol atini u Xhep.

Aya' vivinaj u Li', u alan tetz u Jesuus.

Aatz u Jesuus, a' viTxaaom u Tioxh.

17 Unchee' ech 14 tanul q'u k'uya mama tzi', nixe'tk'asu'l ti' u Abrahaam utz, nu'ly'a'oj ti' u Daviid. Utz aatz nixe'tk'asu'l ti' u Daviid, ne'nya'oj tu u txaypichil b'en tu Babiloonia, 14 paj tanul.^b Xe't paj k'asu'l ti' u txaypichil b'en tu Babiloonia utz, nu'ly'a'oj tu u titz'peb'al u Jesuus viTxaaom u Tioxh, 14 paje'.

U titz'peb'al u Jesuus

18 Unchee' ech u titz'pu u Jesucristo tza'. Aatz u Li', vinan u Jesuus, oknajich tek u Xhep ti'. Utz aatz ye'sajich

motx ik'ultu tib', atin u Li' tu tiichajla yaab'il. Loq' titxumb'al u Tioxhla Espiiritu. **19** Ech aatz u Xhep, va'l si'chb'ens ivinaj tan, si'chtektaq'ka u Li' itxuma. Ye' na'l si'chi'ane'.

Ye't ipaxsa el itziuil, majb'al tel iq'ii tan, jikomla vinajich.

20 Tuul ech va'l ma'tich itxumta' si'ane', ye'k talche' chee ma'l u aanjel tetz u Tioxh tivatzik!. Utz tal te ech

^b **1.17** Choktaj u Croonicas II 36.14-21; u Jeremias 39.1-10; u Danieel 1.1-7.

tza': —Xhep, itu'xh ixalam Daviid, ye' ko'xh ka'tziiunaxh ti' iiq'ot u Li' tzi' tan, aatz va'l atil k'atza, u Tioxhla Espiritu veti'an itxumb'al ti'!

21 Ech si'itz'pu ma'l titz'in, xiak. Utz Jesuus vib'ii looksa tan, a' u Chitol tetz vitenam tu paav.— Texh te.^c

22 Utz i'an ko'nkokh ok u kam tzi'. Pek a' tzojpi va'l tal u Tioxh titzi' u alol tetz viyolb'al aas tal ech tza':

23 —Aatz si'an ma'l u ixviak, tiira ixviak ye' tootzaj vinaj, sa'atin tu tiichajla yaab'il. Utz sachee ma'l titz'in, xiak. Aatz ib'ii saoksalu utz, Emanueel. Tioxh tu kuxo'l chu u tokeb'al.— Chia.^d

24 Ech aatz k'as u Xhep, i'an teku'en kam va'l tal u aanjel te utz, tiq'o tek u Li'. **25** Loq' ye't ok k'atza. Itz'pu ko'xh u titz'in. Utz aatz itz'pi, Jesuus ib'ii toksa.

U topon unjolol aa txumb'al ti' tilax u tal Jesuus

2 **1** Unchee' aatz itz'pu u Jesuus tu u tenam Beleen tikuenta Judea, a'ich ijlenal u Herodes. Utz motx opon tu Jerusaleen unjolol q'u aa txumb'al ti' q'u tx'umi'l. A' motx k'asku'l tikuenta aal tela!.^e **2** Utz motx ich'oti ech tza': —¿Ke'ch u tal nitxa' itz'pia, va'l si'an ijlenalil xo'l q'u Israeel tza'?^f Tan vetyl il chee u tx'umi'l tikuenta aal tela', vixheenyail. Ech ul peche'ojo' siatz. Ul qoksa iq'ii.— Texhtu!.^g

3 Ech ta'xh tab'i u yol u ijlenal Herodes, yakich ela'okoja taanima taq'o tuch' q'u aa Jerusaleen. **4** Unchee' ech isavsat kajay q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar utz, ich'oti te til tenam si'itz'pik viTxaaom u Tioxh va'l su'uli.^h

5 Ech alax te ech tza': —A' si'itz'pik tu u tenam Beleen

^c **1.21** Aatz u b'ii Jesuus tu u yolb'al griego, a' toke' "chitol" chia. Utz Josuee u b'ii tu u yolb'al hebreo tzi'.

^d **1.23** Choktaj u Isaias 7.14-17.

^e **2.1** Aatz u Herodes va'l nital tza' tzi', a' tok tu ijlenalil tu u ya'b' 37 — 4 y.t.J. A'ich vitat va'l u Herodes Aantipas va'l yatz'on u Xhan, u b'anol vautismo.

^f **2.2** Aatz u Yolb'al Tioxh tu kastiya utz, "judio" chu ti' vitenam u Tioxh. Pek a' nikutxakunsa u yol "q'u Israeel" tu u u' tza', ti' talax vitenam u Tioxh. Kam koj toke', pek ti' tan, aatz u yol "judio" vatz q'u aanima utz, yatz'ol; pek yit'e'ch koj.

^g **2.2** Choktaj U Tio 16.1-4.

^h **2.4** Aatz u yol "viTxaaom u Tioxh" a' toke' "Mesías" tu u yolb'al hebreo utz, "Cristo" tu u yolb'al griego.

Q'U TOKEB'AL UNJOLOL Q'U B'II ATIL “EL” TIXO'L

B'ii tu hebreo	Tokeb'al u b'ii	Til nitalva
DANI-EL	U Tioxh nitx'olon inujul	u Danieel 1.3
EL-IAS	A' unTioxh u kuB'aals Amlika	u Reyes II 1.8
EL-IEZER	A' lochol vetz u Tioxh	u Geenesis 15.2; 24.2; u Eexodo 18.4; u Croonicas II 20.35-37.
EL-IMELEK	A' ijlenal vunTioxh	u Rut 1.2
EL-ISEO	U Tioxh nichitpunin	u Reyes 19.16; 19.21
EL-IZABET	U Tioxh niaq'on vetz kajayil	u Eexodo 6.23; U Lucas 1.5
EMANU-EL	Tioxh tu kuxo'l	U Tio 1.23
EZEQUI-EL	U Tioxh niaq'on yak'il	u Ezequieel 1.2
GABRI-EL	Vinaj tetz Tioxh	U Lucas 1.19, 26; u Danieel 8.15; 9.21
ISMA-EL	Nitab'i u Tioxh	u Geenesis 16.3, 15; 12.4
ISRA-EL	Ch'a'o tuch' Tioxh	u Geenesis 32.22-32
MIGU-EL	Ye'xhab'il echa' u Tioxh	u Apocalipsis 12.7; u Danieel 8.16; 10.13
NATANA-EL	Tioxh aq'on	U Xhan 1.44-51; u Croonicas I 2.14
SAMU-EL	Jajel tu u Tioxh	u Croonicas I 6.33

tikuenta Judea tan, ech tz'ib'a-malka tu u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

ib'ey vuntenam Israeel.»
Chia.—ⁱ
Texh tu u Herodes.

6 «Aatz axh tenam Beleen tikuenta Judea, yit' ch'oo tere'n koj aalchu vatz tere'n q'u nimaj tenam tikuenta Judea tan, a' sacheek ma'l u q'esala takuenta, u iq'on

7 Unchee' aatz u Herodes, ijutzi isavsal q'u aa txumb'al ti' q'u tx'umi'l utz, ich'oti itzi' b'a'nil, ti' jatva'x tiempo xe't motx tiltu u tx'umi'l tzi'. **8** Ech tek ichaj b'en tu Beleen utz, tal

ⁱ 2.6 Choktaj u Miqueas 5.2.

te ech tza': —B'enojex utz, ch'otitaj inujul b'a'nil kam b'anel tu u tal nitxa' tzi'. Utz aatz lechab'a, letal ve tan, se'npeche'-ojin siatz majte. Se'nvoksa iq'ii.— Texhtu'.

9 Unchee' ta'xh veet tab'il viyol u ijlenal tu q'u aa txumb'al ti' q'u tx'umi'l, motx tek b'eni. Utz b'axab' paj u tx'umi'l siatz va'l til tikuuenta aal tela!. Anal txake' u tx'umi'l aas opon vi' u atib'al va'l atichku u tal nitxa'. **10** Ech tiira motx txuq'txun q'u aa txumb'al aas til itxake' u tx'umi'l. **11** Ech motx oko'p tu u atib'al utz, til u tal nitxa'; a' imol u Li', vinan. Ech motx peche' ku' vatz u tal nitxa' utz, toksa iq'ii. Motx iijaj q'u iq'ob' tx'iib'al iq'ii utz, motx taq' oya te. Motx taq' ib'a'nla q'an ch'ich', tuch' kaxhlaan pom utz, tuch' tx'umq'ixsab'al, mirra. **12** Unchee' t'oyax tek q'u aa txumb'al tivatzik!. Alax te aas ye'k samotxpaal xe' u Herodes. Ech paarten tek b'ey motx tiq'o aas iq'aave'.

U tiq'ol b'en u Jesuus tu Egipro

13 Unchee' aatz ma'tich motx iq'aave', chee ma'l u aanjel tivatzik' u Xhep; tal te ech tza': —Lakpen, b'an uuche!. Iq'o b'en u tal nitxa' tuch' vinan tzi' utz, jutzpen b'en tuch' tikuuenta Egipro. Atinen tzi'. La'nalval see

lak'asu'laxh tan, toj nal i'ane' aas sachokax u tal nitxa' tu u Herodes. Siyat's'e' sitxume'.— Texh u aanjel.

14 Ech k'as tek u Xhep tu u aq'b'al tzi'. Tiq'o b'en u tal nitxa' tuch' vinan utz, b'en tu Egipro. **15** Ech a' motx atinku latzi' kamnalich el u Herodes. Loq' itzojpu chit u yol va'l alich nal tu u Tioxh titzi' u alol tetz viyolb'al aas tal ech tza':

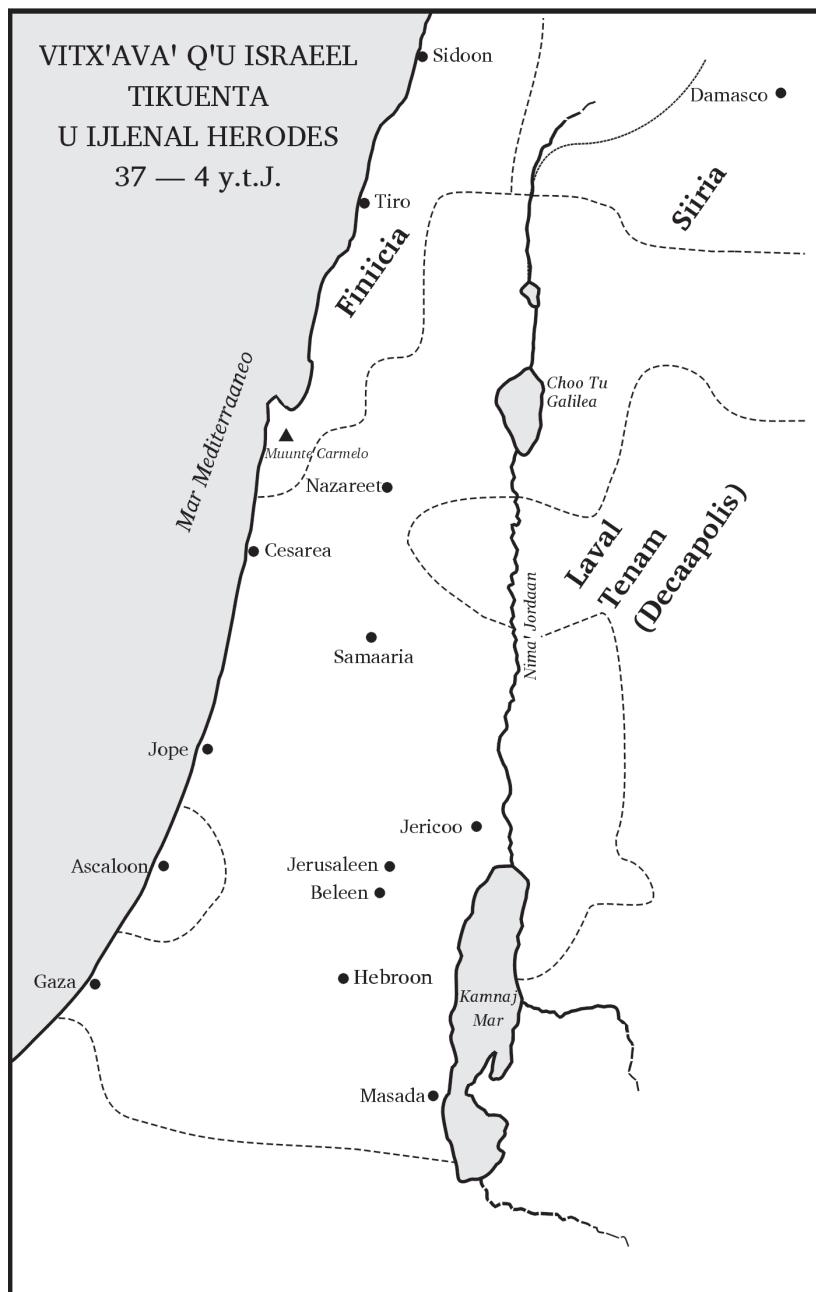
—Val ik'asu'l vunK'aol tu Egipro.— Chia.^j

Viyatz'pu q'u talaj nitxa' tikuuenta u Herodes

16 Unchee' aatz til u Herodes aas ma'tich ko'n tel iq'ii tu q'u aa txumb'al, xo'veb'al ilakp ivi' i'ana tan, ye't paal tal u yol te. Utz tal tek iyatz'ax kajay q'u talaj xiak q'u'l tu u tenam Beleen tuch' q'u'l naja'ch chaj u tenam, aya' q'u'l anal titz'e'a' ne'nya'oj tu q'u'l ka'l iya'b'. Tan a' b'enku ti' u tiempo va'l alax te tu q'u aa txumb'al. **17** Ech itzojpu u yol va'l alich tu u Jeremias, u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

18 —Techal tuch q'eq'u'm tu u tx'ava' Ramaa. Techal b'oq' tuch juuju'lanchil tu oq'el utz, va'l txumumla chaj yol nitalaxe'.

^j 2.15 Choktaj u Oseas 11.1.

Va'l toq' q'ul itu'xh ixalam u
Raqueel ti' q'u titz'in utz,
ye' isa' samoxb'eli tan, motx
yatz'ax q'u titz'in.— Chia.^k

Viq'aavk'asu'l u Jesuus tu Egipto

19 Unchee' aatz ma'tich tek ikam u Herodes, chee ma'l u aanjel tetz Tioxh tivatzik' u Xhep aas atich tu Egipto. **20** Utz tal te ech tza': —Kuxh tek tikuenta vitx'ava' q'u Israael. Iq'o b'en u tal nitxa' tuch' vinan tan, kamyu q'u'l nichitz'an iyatz'ax u tal nitxa' tzi'.— Texh u aanjel.

21 Ech telk'asu'l u Xhep tzi'. Tiq'o k'asu'l u tal nitxa' tuch' vinan utz, ul tu u tx'ava' tikuenta q'u Israael. **22** Pek aatz u Xhep, ixo'va b'enhil tu Judea tan, tab'i aas u Arquelao atich ok ijlenalil sivatzil u Herodes vitat. Ech t'oyax tivatzik' tu u Tioxh. Utz a' tek ik'ajvu b'en tikuenta Galilea. **23** Ech tule' uli. Utz ex jeje'oj tu u tenam Nazareet. Loq' itzojpu chit u Yolb'al Tioxh, va'l alel nal tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh aas:

—Aa Nazareet chaj te'le'.—
Chia.^l

Vipaxsat itziiul u yolb'al Tioxh u Xhan, b'anol vautiismo

3 **1** Unchee' aatz i'an tu u tiempo tzi', ul u Xhan, u b'anol vautiismo utz, nichipaxsa talax u yolb'al Tioxh tu u tz'inlich tzaji tx'ava' tikuenta Judea. **2** Nichtal ech tza': —K'axataj q'u'l epaav tan, ninjab' tul vi-Q'esalail u Tioxh tu Amlika tu kuxo'l.— Chia.^m **3** Utz ti' u Xhan yolonku u Isaias, u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas taltu ech tza':

—Saje' ivi' ma'l u vinaj tu yol tu u tz'inlich tzaji tx'ava'; salat ech tza': «Jikomtixsataj etxumb'al vatz u kuB'aal Tioxh, echa' ijikomtixsal b'ey siatz seb'ané».» Chaj.—

Texh u Isaias.ⁿ

4 Unchee' aatzich u toksa'm u Xhan tan, chemich xi'l camello. Utz tz'u'm u qitzb'al xe'aj tuul. A'ich techb'ub'al sak'

^k **2.18** Choktaj u Jeremias 31.15.

^l **2.23** Aatz nital aa Nazareet u Tio ti' u Jesuus tza', a' tok'e' aas aa ja'jtze' u Jesuus, ti' tan, ib'i ja'jtze' u yol Nazareet tu u tiempo vatz q'u Israael. Ye'kich anima tu u ja'jtze' tzi' aas atil talche'. Echtzixe't ye't inima q'u Israael aas a' sacheek viTxxaaom u Tioxh tzi'. Ech ti' nichko'nteesa iq'ii u Jesuus. Choktaj u Isaias 11.1; u Salmos 22.6-8; U Xhan 1.45-46; 7.41-42.

^m **3.2** Aatz u yol "viQ'esalail u Tioxh tu Amlika" chia, aya' u "Reino de Dios" oj "Reino de los cielos" chu tu kastiya. Aatz u yol "Amlika", aas tu mayuuuscula u b'axa "a", a' nital u tatib'al u Tioxh. Pek aatz u yol "amlika" aas tu minuuuscula u b'axa "a", a' nital u jankin va'l qib'a.

ⁿ **3.3** Choktaj u Isaias 40.3.

tuch' ta'l kab'.^o 5 Ech nichtopon q'u aa Jerusaleen k'atz u Xhan tuch' q'u aa tikuenta Judea utz, tuch' q'u'l jejlich tzi' u nima' Jordaan. 6 Utz nichmotxik'axa q'ul ipaav. Ech b'anax tek vautisaar tu u Xhan tu u nima' Jordaan.

7 Unchee' til u Xhan aas antu opon q'u fariseo tuch' q'u saduceo. A' isa' sab'anax vautisaar majte. Ech tal tek te ech tza': —Tx'i'la chaj aanimta, ¿ab'il nichusunex te aas tu ko'xh veb'ant evautiismo setx'ol etel vatz vik'a'nal u Tioxh va'l tule? 8 Pek k'uchtaj u b'a'nil, techlal aas nojchit vetek'axal q'ul epaav. Ech ex seb'ane' u tze' va'l tx'anel ivatzine'. 9 Utz ye' ko'xh etal ti' etaanima aas: «A' kutat u Abrahaam. Kam koj sab'anono!» Chajkojex. ¡Tan nojchit nival sete aas ye' koj saveeti sab'ens k'aol Abrahaam q'u sivan tu u Tioxh tzi'! 10 Utz ch'iam texh ni'an vik'a'nal u Tioxh k'atz q'u'l ye' nik'uchun u b'a'nil. Echa' ich'ian k'oxb'al ti' itzok'pu ma'j tze'. Tan ab'iste u tze' va'l yit' b'a'n koj ivatz si'ane', satzok'pi utz, sa-k'achpu tu xamal. 11 Aatz intan, nojchit tu ko'n a' numb'an-vu vautisaarex. Techlal ek'axat epaav. Pek ech koj va'l tul vi'tan, tiira paalchu tijle'm sunvi'.

Aal ye'k sik'ulo'k vi' so'ok'ins iq'on ixaab'. A' va'l sab'anon vautisaarex tixamlil u Tioxhla Espiiritu. 12 Utz iq'omal ich'ili-b'al tiq'ab', sich'ili el ich'imil vitriigo. Utz simolo'k vitriigo tu kolb'al tetz. Pek aatz vich'imil, simole'l tu u paq'b'al el tetz. Ech sik'acho'k tu u xamal va'l ye'k itzaae!— Texh u Xhan.

Vib'antu ivautiismo u Jesuus

13 Unchee' k'asu'l u Jesuus tikuenta Galilea. Utz ul xe' u Xhan tzi' u nima' Jordaan, ti' sab'anax vautisaar tu u Xhan. 14 Pek aatz u Xhan, ye' nichisa'a te. Tal ko'n te ech tza': —Aal axh sab'anon vautisaarin b'atz'i. Pek aal aatz axh, sunb'an vautisaaraxh, aas naale!— Texh te.

15 Tzaq'b'el tek tu u Jesuus ech tza': —B'an vautisaarin, ech sakunojpixsa va'l nital u Tioxh.— Texh u Jesuus. Ech tek ib'anax vautisaar tu u Xhan.

16 Unchee' ta'xh veet i'ant ivautiismo u Jesuus, je'ul tu u a'. Utz jajpu u amlika tu u mu'k'ul tzi'. Ech a' texh til iku'l u Tioxhla Espiiritu. Echa' paroomaxh ku'l tib'a. 17 Ech uch k'asu'l ma'l u yol tu Amlika, tal ech tza': —A' vunK'aol tiichit'in ti' atzi', va'l k'ujlel unk'u'l ti'.— Texh u yol.

^o 3.4 Aatz u yol sak' utz, “langosta” tu kastiya. Pek aatz u yol tu yolb'al griego tzi', va'l tz'ib'alik u Yolb'al Tioxh tib'axa utz, atil ka'va'l tokeb'al. Ib'iich unvatuzul txikon echb'ub'al. Utz ib'iich untanul txokop majte; aya' u sak' sukuvatz. Ech ye' ootzajib'e ab'iste va'l nichtechb'u u Xhan te.

**Vib'anax provaal u Jesuus
tu u tx'i'li'inaj**

4 1 Unchee' iq'ol b'en u Jesuus tu ma'l u tz'inlich tzaji tx'ava' tu u Tioxhla Espiiritu. Utz b'anax provaal isub'ax tu tx'i'li'inaj latzi'. **2** 40 q'ii 40 aq'b'al ku' ti' ikuyax iva'y, ye't tx'a'ni. Utz ta'xh paal q'u q'ii tzi', kam tek tu va'y. **3** Ech opon u tx'i'li'inaj k'atza, tal te ech tza': —Untz'oj nojchit axh iK'aol Tioxh, b'ensas kaxhlaan tx'ix q'u sivan tzi'.— Texh te.

4 Tzaq'b'el tu u Jesuus utz, tal ech tza': —Tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh aas:

«Ta'n ko'nkoxh u kaxhlaan tx'ix sa'itz'pixsan q'u aanima, pek tu kajay q'u yol ael tu u Tioxh majte.» Chia.—^p

Texh te.

5 Unchee' aatz u tx'i'li'inaj, tiq'o b'en u Jesuus tu u tenam Jerusaleen utz, je'op taq'o tu u xoob'al ivi' viq'analil u totztioxh. **6** Tal te ech tza': —Untz'oj nojchit axh iK'aol Tioxh, k'on ko'p iib' tza' qab'i. Tan tz'ib'amalka majte aas:

«Atil q'u aanjel tetz u Tioxh sai'. Su'lik'ulaxh tiq'ab'. Ech ye'k sapaq'o'k iib' ti' sivan.» Chia.—^q

Texh te.

7 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Tz'ib'amalka majte aas: «Sako'nkoxhaya'l u Tioxh u kuB'aals Amilka ti' ib'anax kam.» Chia.—^r

Texh te.

8 Unchee' aatz paj i'an u tx'i'li'inaj, tiq'o b'en u Jesuus vi' ma'l u t'an kin muunte. Utz ik'uch kajay q'u tenam te tuch' q'u mamaj tx'iib'al iq'ii atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. **9** Utz tal tu u Jesuus ech tza': —Savaq' kajay q'u kam see tzi'oj sa-peche'axh sunvatz utz, sooksa unq'ii.— Texh te.

10 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ma't tzik axh tx'i'li'inaj! Tan tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh aas:

«Ta'xh u Tioxh u kuB'aals Amlika sooksa iq'ii utz, ta'xh ma'l sanima.» Chia.—^s

Texh te.

11 Ech telab'elka tu u tx'i'li'inaj. Utz ech ul unjolol aanjel. Ul taq' techb'ub'al u Jesuus.

**Vixe't u Jesuus ti'
ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al**

12 Unchee' tab'i u Jesuus aas atich tek ok u Xhan tu tze'. Ech q'aavtekb'en tu Galilea. **13** Paal yakloj vatz u Nazareet. Utz ex

^p **4.4** Choktaj u Deuteronomio 8.3.

^q **4.6** Choktaj u Salmos 91.11-12.

^r **4.7** Choktaj u Deuteronomio 6.16.

^s **4.10** Choktaj u Deuteronomio 6.13; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 11.15.

^t **4.12** Aatz u yol "b'a'nla chusb'al," "evangelio," chu u tokeb'al.

atoj tu u tenam Capernauum, tzi' choo tikuenta u tx'ava' Zabuloon tuch' Neftalii. **14** Utz b'enko'n-koxhok pek itzojpu chit u Yolb'al Tioxh va'l tal u Isaias alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

15 —Tx'ava' tikuenta Zabuloon, tx'ava' tikuenta Neftalii, tu u b'ey ma't tzi' choo sala b'en u Jordaan tikuenta Galilea,

itx'ava' puer aanimma,

16 aatz q'u aanimma tzi', samotx-til mam b'a'nil, k'uxh tiira tz'ejel b'en tib' tu mam paav.

Utz sapaq'un mam txijtxub'al tzixe'

k'uxh ch'iam texh ni'an tu kamchil.— Chia.^u

17 Unchee' xe't u Jesuus ti' talax u yolb'al Tioxh latzi'. Nichtal ech tza': —K'axataj q'ul epaav tan, atil tek viQ'esalail u Tioxh tu Amlika texo'l.— Texhtu'.

Vitxaal q'u chusulib'

18 Unchee' aatz nichipaal u Jesuus tzi' u choo tu Galilea, til ka'va'l q'u vinaj tzi', itza'q' tib'. Ma'l, Xhim ib'ii utz; Lu' ib'ii majte. A'ich imol u Lixh, vitza'q'. Nichmotxtaq' ko'p k'ach tu a', eesab' txay. Tan jolol eesanich txay. **19** Ech tal u Jesuus te ech tza': —Ni'extaj vi' tan,

savoksa'exs chokol aanimma. Yit' txay tere'n koj sechoke!— Texh te. **20** Ech yakich motx taq'ka q'ul ik'ach, eesab' itxay. Utz xamb'u ti' u Jesuus.

21 B'iit ko'xh paj ixaa tuul utz, til ka'va't q'u vinaj, itza'q' tib'. Ik'aol u Zebedeo. Aya' u Jacobo tuch' u Xhan, vitza'q'. Nichmotxik'ooa q'ul ik'ach tu jukub' tuch' vitat. Utz isik'le.

22 Ech yakich motx taq'ka u jukub' utz, taq'ka vitat. Ech motx xamb'u ti' u Jesuus.

Vipaxsal itziuil u Jesuus ti' q'u txaichil nich'i'ane'

23 Unchee' paal u Jesuus tikuenta kajay u Galilea. Utz nichichus u yolb'al Tioxh tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz ipaxsa talax u b'a'nl a chusb'al tetz viQ'esalail u Tioxh tulaj tenam majte. ^v Utz tz'ajel iatz yaab'il nichteesa. Nichi'an b'a'n tu kajay q'u aanimma q'u'l atich tu yaab'il tuch' tu k'axk'o. **24** Ech antu paxku b'en talax itziuil u Jesuus tikuenta u tx'ava' Siiria. Utz iq'ol ul kajay q'u aanimma siatz q'u'l atich tu k'axk'o, tu il, tu yaab'il, tu tza'l, q'u'l atich ok tx'i'li'inaj k'atza, tuch' q'u'l ni'an tiila yaab'il ti' ich' utz, tuch' q'u'l numtz'inaj iq'ab's tajan. Utz nichib'an b'a'n te.

25 Unchee' sib'la aanimma xamb'u ti' u Jesuus. At aa

^u **4.16** Choktaj u Isaias 9.2.

^v **4.23** Aatz u yol "atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar," aya' u "sinagoga" tu kastiya.

tikuenta Galilea. At aa tikuenta Decaapolis. At aa Jerusaleen. At aa Judea. Utz at aa sala b'en Jordaan.^w

Vitxumb'al q'u aanima si'ane'
q'u'l nitok tu viQ'esalail u Tioxh

5 1 Unchee' aatz til u Jesuus
aas mam tenam molich tib',
b'enje' vi' ma'l u muunte. K'uje'i
utz, xaan opon q'ul ichusulib'
k'atza. 2 Ech xe't ichusun u
Jesusut, tal tu q'ul ichusulib'
ech tza':

3 —Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l at ni'enku te aas niya'ta
Tioxh tan,

tetz viQ'esalail u Tioxh tu
Amlika.^x

4 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l nitoq' vatz Tioxh tan,
sa'nalaq'ax nimal ik'u'l.

5 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l ye' nit'anb'a' tib' tan,
sa'naltetzi u tx'ava'.

6 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l tiira nitachva ib'anax
vijikomal,
echa' tachval echb'ub'al ni'ane'
aas nikam tu va'y, nikam tu
tzaj itzi'l tan,
sa'nalpaasal tu u tacha'v.

7 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l nitxum iatz aanima tan,
satxumax iatz tu u Tioxh majte.

8 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l ye'xhkam nititz'a

ib'anax u paav, b'a'n u
taanima tan,
sa'naltil iatz u Tioxh.

9 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l ni'an ya'l tok u paas tan,
sa'nal alax ti' aas ik'aol ime'al
Tioxh.

10 Chi'b'eb'al tetz q'u aanima
q'u'l nitojchal ti' vijikomal
tan,
a' tetz viQ'esalail u Tioxh tu
Amlika.

11 Chi'b'eb'al etetz si'ane' oj sa-
yoq'axex vi', saojchalex utz,
kam ko'n ye'xtxojla chaj kam
sasuyax seti', loq' txub'a'll
ku'en.

12 Ech txuq'txunojex utz,
chi'b'ojex tan, mam echoob'al
sek'ul tu Amlika. Tan echat ko'xh
tixval q'u alol tetz u yolb'al Tioxh
b'anax ko'xtene atzi'.

**Vitxa'k q'u niman tetz u Jesuus
tu u vatz tx'ava'**

13 Ech ex u atz'am tu u
vatz amlika tx'ava' tza' aas ni-
chi'b'ixsa utz, nimaj iyan kam.
Tan untz'oj sasotz vichi'lil u
atz'am, kam tere'n koj satxak-
unka. Sa'texhk'onax el.
Sa'texhtzeq'axka.

14 Ech ex a' txijtxub'al tu u
vatz amlika tx'ava' tza' oj
sek'uch q'u b'a'nil vatz aanima.
Echa' ma'l tenam atil je' vi'
muunte, mujel koj tatine'. Pek

^w **4.25** Aatz u yol Decaapolis tu yolb'al griego utz, "Laval Tenam" chia. Aya'
ma'l u tx'ava' va'l atil laval tal tenam tuul sinaja tib' tib'ilaj.

^x **5.3** Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 5.10.

paq'lele. **15** Tan echa' u txijtxu-b'al aas nimatxle', yit' sako'nkoj mujli. Pek aal nit'anb'a'l je'. Ech sitxijtxu tuul otzotz. **16** Ech vina'vit veb'anon vatz q'u aanima seb'ane'. Ech aatz latila tiira b'a'n eb'anone', la'tektoksa iq'ii u kuTat tu Amlika taq'o.

U tatin u yolb'al Tioxh b'enamen

17 Ye' ko'xh etitz'a aas a' ul unsotzsa u o'tla mantaar, niko'xh q'u yol alelka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Yit' a' koj ul unsotzsa. Pek aal a' ul untzoxpixsa. **18** Tan ni'xhtek'val sete k'uxh sasotz u vatz amlika tx'ava' tza', jatu koj say'a itzojpu u Yolb'al Tioxh. Ma'l itzojpe', k'uxh ch'oo texhtu' tilone'. **19** Echtzixe't ch'oo tatin tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika si'ane' oj ab'il ye' saniman ma'j q'u mantaar tan, ch'oo texh siatz. Utz echat ko'xh majte oj nik'uch vatz imol aas ye'k sinima q'u mantaar. Pek ab'il saniman utz, echat nik'uchtimol, nim tatin tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika si'ane'.

20 Ech nojchit nival sete, oj ye'k sapaal vejikomil vatz q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar utz, vatz q'u fariseo, sa'kojek'ul viQ'esalail u Tioxh tu Amlika.

Viya'eb'al iju' u k'a'nal

21 Etootzajle aas nital u o'tla mantaar tu q'u k'uy kumam ech tza': «Yatz'onich'ex. Tan ab'il va'l sayatz'oni, paav satija.» Chia. **22** Pek nival sete tan, ab'il q'u'l sako'xhtaq'en ik'a'nat imol

utz, paav satija. Ab'il q'u'l siyoq' imol, a' saya'k vatz q'u q'atb'al tzii. Utz aatz q'u'l sisuy yol ti' imol, a' se'enku tu xamal, choob'al paav.

23 Echa' tzi' untz'oj siiq'o ul aoya vatz u nachb'al Tioxh utz, tuul su'ul sak'u'l aas atil axo'l tuch' ma'l amol, **24** aq'ka vaoya vatz u nachb'al Tioxh. Utz kuxh b'an b'a'n tuch' b'axa. Ech nal lu'laaq' vaoya. **25** B'an b'a'n tuch' va'l nioxch'axh tuul ko'xh ye'saj oopon tuch' tu q'atb'al tzii tan, noj toksa'axh tiq'ab' u juees. Utz aatz u juees, satoksab'enaxh tiq'ab' polesi'y. Ech sataq'ku'axh tu tze'. **26** Utz ni'xhtek'val see aas ta'n ku'chil sa'ane'. Sa'tere'n-kojelu'laxh oj ye'sajen achoot kajay vatx'ojo.

U majoib' tu eesaib' tu b'ey tuch' anima yit' ik'ulel koj

27 Etootzaj nal majte aas nital u o'tla mantaar ech tza': «Eteesach etib' tu b'ey tuch' anima yit' ek'ulel koj.» Chia. **28** Pek nival sete tan, ab'il va'l tuch' ko'xhtu' sisaji ok ma'l ixoj utz, satachva ok, vetteesal tib' tu b'ey tuch' tu taanima atzi' tan, yit' ik'ulel koj. **29** Ech toke' oj nitaq'b'enaxh u seb'al b'aq' aatz tu paav, yaaq' tzii te. Maj iib'. Aal tek b'a'n seesa. Ech ye'k lab'enaxh tu choob'al paav, tu xamal. **30** Echat paje' oj nitaq'b'enaxh u seb'al aq'ab' tu paav, yaaq' tzii te satxakun ti' u paav. Maj iib'. Aal tek b'a'n seesa. Ech ye'k lab'enaxh tu xamal choob'al paav.

U jatxi'b'

31 Ech paj nital u mantaar aq'elka tza' majte: «Ab'il va'l sataq'ka tixoj, taq' ko'n b'en ma'l tu' tetz jatxb'alib'.» Chia. **32** Pek nival sete, ab'il q'u'l sako'xhtaq' tojchat tixoj yit' ti' koj niteesa tib' tu b'ey tuch' va't vinaj, aal a' nitaq' tzii sateesa tib' u ixoj tu b'ey tuch' va't vinaj tzil' aas yit' ik'ulel koj. Utz ab'il u vinaj va'l sik'ul tib' tuch' u ixoj va'l ojchamal tzi', eesaib' tu b'ey ni'an tuch' tan, yit' ik'ulel koj.

Vitxakunsal vib'ii u Tioxh ti' q'u kam

33 Etootzaj majte aas ech alaxnaj tu q'u k'uy chaj kumam ko'xtene tza': «Oj kam ma'j setal a'tzi'i tu u Tioxh, aas setoksa ib'ii kam tuul, tzojpixsataj. Yit'i'as sako'nkoxhetxub'a'li Tioxh.» Chia. **34** Pek nival sete tan, yit'i'as sako'nkoxhetoksa ib'ii kam tuul aas kam ma'j setal a'tzi'i tu u Tioxh. Niko'xh sa'kojetoksa Amlika tuul. Tan tatib'al u Tioxh. **35** Utz niko'xh u tx'ava' sa'kojetoksa tuul. Tan itzeq'b'al u Tioxh. Utz niko'xh u Jerusaleen tan, tetz atko'xh u Tioxh. **36** Utz niko'xh vevi' sa'kojetoksa tuul. Tan sa'kojeveeti setaq' b'en saj oj q'ej ma'l xi'l vi'. **37** Pek aatz veyol seb'ane'

tan, oj sa'i utz, b'antaj. Pek oj ye'ka utz, ye' eb'ana. Tan oj la'-tere'nechup ivi', tetz tek u maalo atzi'.

Viq'aavixsal ich'exb'al q'u kam

38 Etootzaj majte aas alaxnaj ech tza': «Oj ab'il sitzottixsa b'aq' iatz imol, satzottixsal b'aq' iatz majte. Utz oj ab'il sateesa tee imol, saeesal tee majte.» Chia. **39** Pek nival sete, ye'k sek'ulela ok va'l ye'xtxoj ni'an sete. K'uxh sipaq'o'k seb'al txala etzi', pilq'utaj ko'n ok va't siatz. **40** Echa' tzi' majte oj ab'il sichok ixe't sek'atza ti' imaa'e'l etoksa'm, aq'taj te. Tiq'on vechake't majte.

41 Untz'oj sab'anax ya'lex ti' tijal ma'l ijatz aas ma'l kilometro, sexaa satale', iq'otaj utz; aal tu ka'va'l kilometro se'netaq'vuka. **42** Utz aq'taj tetz ab'il kam nijaj sete. Utz ab'il sijaj ik'am sete, ye'k si'an'e' ye'k setaq' te.

Vib'anax u b'a'nil tu q'u koontra

43 Etootzaj majte aas alaxnaj ech tza': «Tiiojex ti' q'ul etamiigo seb'ane'. Pek ye'k itxa'k q'ul ekoontra sete seb'ane'.» Chia. **44** Pek nival sete, tiojex ti' q'ul ekoontra seb'ane'. [Altaj b'a'nla chaj yol ti' q'u'l nialon tz'ejb'al yol seti'. B'antaj b'a'nil tu q'u'l ni'-ixvanex.]^y Utz q'ilataj sik'letaj

^y **5.44** Aatz q'u yol q'u'l ato'k tu corchete [] tza', a' toke' atil b'iil ka'tziiunchil ti'. Tan ye'xhka't tu unjolol q'u o'tla chaj manuscrito. Ta'xh atik tu q'u'l cheenal icheea'. Jalel tib' tu q'u coopia tetz q'u manuscrito niyolonka.

Tioxh ti' q'u'l ni'ojchanex.
45 Ech nojchit ex ik'aol ime'al u kuTat tu Amlika si'an'e' tzi'. Tan ma'l ko'n itxijtxun u q'ii vi' kajay q'u aanima ni'an'e', k'uxh b'a'n, k'uxh ye'xtxoj. Utz ma'l tul ijab'al q'u aanima ni'an'e' k'uxh jikom, k'uxh yit' jikom.
46 Tan oj ta'xh seb'an b'a'n ex te q'u'l b'a'n sete, kam koj echoob'al sek'ul tu Amlika. Tan ech ib'anon q'u'l ye' tootzaj Tioxh atzi'. **47** Utz oj ta'xh seq'ila q'ul etitz'in etatzik, ¿kam tek b'oj b'a'nla kam neb'an'e'? Tan echat ko'xh ib'anon q'u aanima q'u'l ye' tootzaj Tioxh atzi'. **48** Pek b'an-tajex echa' u kuTat tu Amlika tzi' aas tz'ajel iatz b'a'nil ni'an'e'.

Vilochax q'u me'b'a' tinujul

6 **1** Ye' ko'xh eb'ana aas setoksa je' eq'ii vatz q'u aanima ti' ib'anax vijikomal. Tan oj ech seb'an tzi', sa'kojek'ul echoob'al xe' u kuTat tu Amlika. **2** Pek oj seloch me'b'a', ye' ko'xh eyole'l, echa' ni'an q'u ka'vatza chaj q'esala aas nitopon tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz ech ni'an tu b'ey majte. A' isa' toksal iq'ii. Ech ni'xhtek'val sete aas tu ko'xh u toksal iq'ii tu q'u aanima, eesanyu texh q'ul ichoob'al ti'. **3** Pek aatz seloch q'u me'b'a', niko'xh u aanima saootzajin va'l tiira b'a'n ex tuch'. **4** Ech aatz velochone' tzi', ye'xhab'il ko'xh saootzajin. Tan aatz u kuTat va'l

nitil q'u kam ye' na'l, a' tek saoksan eq'ii vatz tenam.

Viq'ilal sik'lel u Tioxh

5 Utz aatz seq'ila sik'le Tioxh, ye' ko'xh eb'an ex echa' q'u ka'vatza q'u'l vatz chit ik'u'l txaklele niq'ila sik'le Tioxh tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tuch' tu q'u q'e'tx chaj b'ey majte. Tan a' isa' tilax tu aanima. Utz ni'xhtek'val sete aas tu ko'xh u toksal iq'ii tu q'u aanima tzi', eesanyu texh q'ul ichoob'al ti'. **6** Pek aatz seq'ila esik'le Tioxh, juptaj etib' to'-otzotz. Utz q'ilataj sik'letaj u kuTat va'l ye' na'l tatine'. Loq' kajay nitile' utz, a' so'oksan eq'ii vatz tenam.

7 Utz aatz seq'ila esik'le Tioxh, ye' ko'xh eka'paju etoxpaju q'u yol q'u'l ye'k texh tokeb'al. Tan ech ni'an q'u aanima q'u'l ye' tootzaj Tioxh. A' nimotxtale' aas sa'xhnimal tu u Tioxh tu vika'pajut itoxpajut q'ul iyol. **8** Pek aatz ex, ye' ko'xh eb'an ex echi. Tan tootzajle u kuTat, kam nesavsa k'uxh ye'sajen ejajtu te.

9 Unchee' ech eq'ilat esik'let Tioxh seb'an tza':

«KuB'aals Amlika, tioxhla b'ii tatin vab'ii.

10 Uloj ab'an vaQ'esalail. Utz b'an vatxumb'al tu u vatz tx'ava' tza', echa' val' na'an tu Amlika.

11 Aq' u qechb'ub'al tetz jun q'ii.

12 Utz kuy q'u kupaav, echa' o' nikukuy q'u aanima q'u'l kam ni'an qe.

13 Yaaq' tzii saku'o' tu q'u paav q'u'l nitok sukuvatz.

Eesa'o' vatz u tx'i'l'i'inaj.

Tan eetz u Q'esalail,
eetz u ijle'm utz,
eetz u techalil b'enamen ye'k iyale'. A'i.> Chajex.

14 Tan oj sekuy q'u aanima q'u'l kam ni'an sete, echat ko'xh u kuTat tu Amlika majte, sikuyex.
15 Pek oj ye'k sekuy q'u aanima ti' va'l ni'an sete, echat ko'xh u kuTat majte, sa'kojikuyex ti' q'u ye'xtxoja kam neb'an'e'.

U nojla tx'iib'al q'ii tu Amlika

16 Aatz saku'ex ti' ikuyl eva'y ti' iq'ilal sik'lel Tioxh, ye' ko'xh eb'ana aas va'll txumu'm tevatz seb'ane', echa' ni'an q'u ka'vatz-la chaj aanima. Tan nimotx-itxumunsa tib!. Nimna'l aas nikuy iva'y. A' isa' sailax tu q'u aanima. Ech mi'xhtek'val sete aas tu ko'xh u tilax tu q'u aanima tzi', eesanyu texh q'ul ichoob'al ti'. **17** Pek aatz saku'ex ti' ikuyl eva'y ti' iq'ilal sik'lel Tioxh, josq'itaj evi'. Utz tx'aataj evatz.
18 Ech ye'k sek'uch tu q'u aanima aas atilku'ex ti' ikuyax eva'y. Pek a' sek'uchvu tu u kuTat val ye' na'l tatine'. Tan kajay nitile'. Utz a' tek so'oksan eq'ii vatz tenam.

19 Ye' ko'xh emol tx'iib'al eq'ii tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan niko'nipok'te'. Utz nixajte'.

Ech niyane'. Utz nitok elq'om tuul majte utz, nitelq'ale'. **20** Pek a' seb'anvu b'en tx'iib'al eq'ii tu Amlika tu va'l ye' nipok'tik q'u kam. Utz nikojixajte'. Nikojiyane'. Utz sa'kojole' elq'om ti' telq'ale'. **21** Tan til va'l atilku u tx'iib'al eq'ii, aye'n vetaanima tzi'.

U txumb'al ti' isajil q'u kam

22 B'a'n etatin vatz Tioxh untz'oj jikom isajil q'u kam neb'an'e' utz, ye'xhkam netitz'a onkonil ti'. Tan aatz u b'aq' evatz, a' u txijtxub' tetz vechi'l.
23 Pek oj yit' jik koj isajil q'u kam neb'an tuch' q'u b'aq' evatz, a' chit netitz'a u onkonil ti'. Tiira atil b'enex tu u paav atzi'. B'a'n koj etatin vatz Tioxh; tu uken atilk'ex.

U Tioxh b'axal vatz q'u tx'iib'al q'ii

24 Sa'koji'ane' aas ka'va'l tioxh sinima u aanima. Tan sinima ma'l atzi' utz, siqel va'te. Tii ti' ma'l atzi' utz, ye'k itxa'k va't te atzi'. Echtzixe't ye'k saveeti aas ka'va'l tiq'ol seb'ane', u Tioxh tuch' q'u tx'iib'al q'ii.

25 Ech toke' ye' ko'xh ela'-ok'ex ti' u vatz eq'ii esaj. Echa' tzi' kam setechb'u utz, kam setuk'a. Utz yit' sako'nkokh-ela'ok'ex ti' ivijax vechi'l majte, ti' aas kam setoksa'mi. Tan paalchu tekoy u echb'ub'al tuch' u oksa'm vi' u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. **26** Sajitaj q'u tz'ichin nipaal tu amlika etile'. Ye'kax

chikoni. Ye'kax imol vatz ichikob'e'm. Utz ye'k molb'al titz'le'b'al. Tan u kuTat tu Amlika nitzujb'en tzi!. Ech ɿyit' tzik paalch'ex vatz q'u tz'ichin tzi' tzik? **27** Tan k'uxh sa'xhela'ok ma'j aanimta, sa'kojole'i sataq' je'op b'itoj tatin tu u vatz iq'ii saj. **28** Utz echat ko'xh ti' u oksa'm. ɿKantu' aas ni'xhetela' etoke'? Sajitaj q'u xu'm ja'jchajtze' etile' kani'ch ich'ie'. Tan ye'kax aq'onini. Utz ye'kax chemoni. Utz tx'anel isajine'. **29** Ech toke' nival sete aas aal niko'xh u ijlenal Saloomoon ech koj ivijtu tib' i'ana u tilon q'u xu'm tzi' k'uxh mamala tx'iol iq'iich. **30** Echat ko'xh paje' q'u xajtze' q'u'l ja'jtze'. U Tioxh chit nib'anon aas tx'anel tilon q'ul ixu'm. Va'l icha'xab'e' k'uxh ech q'ejal nik'achlu tu xamal. Utz ɿyit' tzik ech taq'ax etoksa'm si'an u Tioxh nenache' k'uxh ye' maas k'ujlel ek'u'l ti'?

31 Echtzixe't ye' ko'xh etal tu ela'okchil ech tza': «ɿKam sa-qechb'u? ɿKam saquk'a? Utz ɿkam saqoksa'mi?» Chajkojex. **32** Tan q'u puera aanimta q'u'l ye' tootzaj Tioxh ko'n nitela' tok ti' q'u kam tzi!. Pek ech koj ex tan, tootzajle u kuTat tu Amlika aas nesavsa kajay q'u kam tzi!. **33** Pek a' chit saela'okk'ex ti' vi-Q'esalail u Tioxh, tuch' ti' vi-jikomil. Ech toj texh tal tul kajay q'u kam atzi!.

34 Ech ye' ko'xh ela'ok'ex ti' u q'ii va'l q'ejal. Tan aatz u q'ii q'ejal, kam ko'n ela'okchil su'ul

tuul. Pek chuspi ko'xhtu' seq'i' q'u tza'l tetz junun q'ii.

U kunachtu je' qib' b'axa

7 **1** Ye' ko'xh eyol paal u aanimta oj niyolpu sevatz. Ech ye'k saku' vik'a'nal u Tioxh seti', ti' veyolpu majte. **2** Tan kani'ch itx'olax inujul q'u aanimta seb'ane', echat chit itx'olax enujul si'an u Tioxh majte. Utz kam chit va'l seb'an tu q'u aanimta, echat chit sab'anax sete majte. **3** Pek ɿkam toke' aas ta'xh tii nesaji u tal ye'xtxoja kam ni'an emol sevatz utz, ye'xhat ni'enku sete aas paalchu veb'anon sii'? Ela ko'xh tuch' siil ma'l tal juy ch'is tu b'aq' iatz amol; loq' a' ye' niile' aas mam tze' va'l atil tu b'aq' aatz. **4** Ela ko'xh tuch' siil ma'l tal juy ch'is tu b'aq' iatz amol; loq' a' ye' niile' aas mam tze' va'l atil tu b'aq' aatz. Ye'k saveeti aas setoksa ma'l aanimta tu jik ti' ko'xh ma'l u tal ye'xtxo ni'an oj, tuul aatz ex, paalchu vepaav siatz. Tan ela ko'xh tuch' setal te ech tza' atzi!: «Aq' tzii saveesa elu'l ma'l u juy ch'is taatz tzi!». Chajex te. Tuul aatz ex, aal ma'l mam tze' at oko'p tevatz utz, ye' veet esajin taq'o. **5** ɿKa'vatz, ya'sataj q'u mamaj paav b'axa! Ech nal sa'tekveeti setal tu vemol aas siya'sa q'u talaj kam ni'an. Eesataj elu'l u mam tze' xe' b'aq' evatz b'axa tzi!. Utz aatz b'a'l tek etilone', ech nal se'neteesa elu'l u juy ch'is xe' b'aq' iatz vemol. **6** Ye' ko'xh etal ve't u

yolb'al Tioxh tu q'u'l echoa' tx'i'i ti' paav. Utz ye' etal tu q'u b'och xichin majte q'u'l tiira ye' nitab'i yol tan, kam koj itxa'k te. Ni-ko'nataq'ka elo'p echil tzi' utz; noj ko'n i'an sete.

U Tioxh niaq'on q'u kam kajayil

7 Unchee' jajtaj tu u Tioxh kam nesavsa utz, sa'aq'ax sete. Choktaj utz, sechab'a. Sich'inoj-ex vatz jub'al utz, sajajaxex.

8 Tan ab'il q'u'l kam nijaj tu u Tioxh, nik'ule!. Ab'il q'u'l nichokone', nichab'a. Utz ab'il q'u'l nisich'in vatz jub'al, nijajaxe!. **9** Echa' ex, ¿oj tzik sivan ko'n setaq' tek'aol eme'al oj sijaj ikaxhlaan tx'ix sete?

10 Utz echat ko'xhtu' oj sijaj ma'j ichi'o txay sete. ¿Tz'oj tzik tx'i'l la txokop setaq' te? **11** Tan k'uxh ye'xtxoj chit etxumb'al, etootzajle kam b'a'nla chaj kam netaq' tu q'ul enitxa'a utz, a' chixh u kuTat tu Amlika nenache' tzi', ye' ko'xh setaq' b'a'nla chaj kam tu q'u'l kam nijaj te. **12** Ech toke' kajay q'u b'a'nil esa' si'an q'u aanimma sete, echat seb'an te majte. Tan ech nital u o'tla mantaar. Utz ech alelka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh majte.

Ka'va'l q'u b'ey atile

13-14 A' so'okk'ex tu u okeb'al va'l ch'oo ivatz; u tal b'ey va'l si'iq'on opon uchchil tu b'enq'ii b'ensaj utz, va'l ka'xva'l ko'n aanimma nichab'an. Oki'ch'ex tu u mam jankin okeb'al, va'l

yak tu u choob'al paav. Tan nim ivatz u b'ey yak tuul. Utz mamala tenam ato'k ti'.

U tootzajil q'u aanimma tu q'ul ib'anone'

15 Kuenta'ex ti' q'u chulin alol tetz u yolb'al Tioxh q'u'l tul texo'l. Suula niman Tioxh tilone', pek jolol eesanal tu b'ey. Ech tule' maanxhola karne'l. Loq' aatz tu taanima tan, echa' va'y-najla lobo. **16-17** Pek loq' nimnal tan, tu ko'xh q'ul ib'anone' toj etilva. Echa' q'u b'a'nla chaj vatzomla tze', b'a'n ivatz nitaq'e!. Pek aatz q'u ye'xtxoja chaj vatzomla tze', ye'xtxoj ivatz nitaq'e!. Tan sa'koji'ane' aas sachee uuva ti' q'u ch'i'x. Utz sa'koji'lan majte sachee viukuxh ti' u paal ch'i'x. **18** Ye'xh b'oj si'ane' aas ye'xtxoj ivatz u b'a'nla vatzomla tze' sataq'e!. Utz ye'xh b'oj si'an majte aas b'a'n ivatz u ye'xtxoja vatzomla tze' sataq'e!. **19** Tan aatz q'u vatzomla tze' q'u'l yit' b'a'n koj ivatz nitaq'e!, nitzok'ax el. Utz nik'achax ok tu xamat. **20** Ech toke' tu ko'xh q'ul ib'anone' setilva oj chulin alol tetz u yolb'al Tioxh. Echa' u tze', nimnal tu vivatz b'a'n tzik oj yit' b'a'n koj.

Kajay koj so'oko'p tu Amlika

21 Tan yit' kajay koj q'u'l: «unB'aal, unB'aal,» chu ve, so'oko'p tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika. Pek ta'xh so'oko'p q'u'l nib'anon vitxumb'al vunTat tu

Amlika. **22** Utz sib'al ko'xh toj alon ve tu ma'l u q'ii si'ane', ech tza': «unB'aal, vetqal paal u yolb'al Tioxh tab'ii. Vetqojche'l q'u tioxhil tx'i'li'inaj tab'ii. Utz sib' ko'xh txaichil vetkub'an tu vab'ii majte.» Chaj.

23 Pek aatz in tan, sako'nun-tzaq'b'e ech tza': «Tiira ye' ootzajimalex vaq'o. Elojb'enex sunvatz aa paavla chaj aanima.» Chajin te.

Viya'eb'al q'u'l niniman u Jesuus utz, q'u'l ye' niniman

24 Unchee' ab'il niab'in q'u yol nivale' tza' utz, ni'ane' kam nitale', ela tuch' u tzak'kin vinaj atzi' aas a' taq'vu je' totzotz vi' sivan. **25** Ech k'uxh ku' mam jab'al, ye't ku' taq'o. Utz k'uxh el nima' utz, ipaq'o'k tib' mam kajiq' ti', ye't ku'i. Tan vi' sivan taq'vu je'. **26** Pek ab'il paj va'l niab'in q'ul unyol tza' utz, ye' ni'ane' kam nitale', ela tuch' u txoxkin vinaj atzi' va'l vatz tx'ava' ko'n i'anvu je' totzotz. **27** Ech aatz ku' mam jab'al, el nima' utz, paal mam kajiq'. Ipaq'o'k tib' ti', yakich ku'oj taq'o. Ech b'oono isotz sotzi.— Texh u Jesuus.

28 Unchee' aatz tek tzojpu u Jesuus ti' talax kajay q'u yol tzi', tiira ya'lich motx itz'ejx ik'u'l q'u aanima tu vichusune'. **29** Tan, atil tijle'm tu vichusune'. Txayo'm ni'an tu q'ul iyol.

Yit'e'ch koj a' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar.

Vib'anax b'a'n tu ma'l u ch'a'k'i'

8 **1** Unchee' ku'l u Jesuus vi' u muunte va'l chusunka. Mam tenam xamich ti'. **2** Ech xaan opon ma'l u ch'a'k'i' vinaj k'atza. Peche' ku' siatz utz, tal te ech tza': —UnB'aal, ¿yetz asa' sa'an b'a'n ve?— Texh te.

3 Aatz u Jesuus tan, iyuj b'en viq'ab'. Ikan u vinaj utz, tal te ech tza': —Ee', sunsa'. B'an b'a'n.— Texh te. Ech tu ko'xh unmu'k'ul i'an b'a'n u vinaj tu u ch'a'k tzi'. **4** Utz tal paj u Jesuus te ech tza': —Ab'i iile!. Ab'ilich ko'xh e aalvu u kam tzi'. Pek kuxh utz, k'uch tu u oksan yol vatz Tioxh aas b'a'nt'axh. Iq'o b'en u txakunsa'm tetz vatx'olo'm siatz. Aya' va'l alelka tu u o'tla mantaar tu u Moisees. Ech satile' aas b'a'nt'axh.— Texh te.^z

Vib'anax b'a'n tu u taq'onom ma'l u q'esal sol

5 Unchee' aatz opon u Jesuus tu vitenam Capernaum, ul ma'l u capitaan siatz, q'esal sol tu Roma. Utz ijaj chit b'a'nil te.

6 Tal te ech tza': —UnB'aal, tiira ya'v ma'l vatz vaq'onom. Atilka tu atib'al cheel. Numtz'inaj ichi'l utz, tiira tajinnaj tu u chi'om.— Texh te.

7 Tal u Jesuus te ech tza': —Sab'enin. Se'nunb'an b'a'n te.— Texh te.

^z 8.4 Choktaj u Leviitico 14.1-32.

8 Tzaq'b'u u capitaan utz, tala: —UnB'aal, ye' nik'ulo'k vi' aas so'oko'p'axh tu votzotz. Pek al ko'n b'en aas si'an b'a'n utz, si'an b'a'n u vaq'onom. **9** Tan echa' in. Atilko'nok'in jaq' imantaar unq'esal. Utz ato'k sol jaq' unmantaar majte. Utz nival tu ma'j: «Kuxh tza!» Chi'in te utz, nib'ena!. «Ni'axh tza!» Chi'in tu va'tioj utz, nitule!. Utz nival tu va't vaq'onom: «B'an va'l tza!» Chi'in te utz, ni'ane!.— Texh te.

10 Ech ta'xh tab'i u yol u Jesuus tzi', techal chit tab'i utz, yakich tz'ejxoj ik'u'l taq'o. Tal tek tu q'u aanima q'u'l xamich ti' ech tza': —Ni'xhtek'val sete, ye'saj viltu ma'j aanima Israael, aas tiira k'ujlel ik'u'l vi' echa' u pueru vinaj tzi!. **11** Utz nival sete aas til ko'xh sak'asku'l pueru aanima tikuenta aal tela' utz, tikuenta aal toke' utz, samotxch'uxhe' k'atz u Abrahaam, k'atz u Isaac, tuch' k'atz u Jacoop tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika. **12** Pek aatz q'u Israeel q'u'l so'oko'p tu viQ'esala il u Tioxh b'anel, sako'naq'axka elo'p tu elq'ej ech tzi!. Ech a' so'od'ku tzi!. Utz a' sajarach'unku tee tzi!.— Texhtu!.

13 Ech aatz u Jesuus tan, tal tu u capitaan ech tza': —Kuxh taatib'al. Tan kam chit echa' vanimata' tzi!, ech si'ane!.— Texh te. Ech aatz u aq'onom, yakich ko'xh i'an b'a'n aas iyolon u Jesuus.

Vib'anax b'a'n tu viji' u Lu'

14 Unchee' opon u Jesuus tu tatiib'al u Lu'. Utz tila tzanlich vi-ixoj ji' u Lu' vatz tx'ach. Tajinnajich tu xamal. **15** Ech kanax iq'ab' tu u Jesuus utz, yakich tzaaoj u xamal ti!. Ech tek ilakpe' utz, xe't i'an techb'ub'al u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu sib'al ya'v

16 Unchee' aatz tek sotsaj, sib'al aanima iq'ol ul vatz u Jesuus aas atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz tu ko'n q'u'l iyol nichtojche'l q'u tx'i'li'inaj. Utz i'an b'a'n tu kajay q'u ya'v majte. **17** Loq' itzojpu chit u yol alichka tu u Isaias, u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

—A' iq'on b'en kajay q'u kuyaab'il.
Utz a' u eesan tetz kajay q'u kuchi'om.— Chia.^a

Vitzaq'b'u u Jesuus tu q'u'l nichtachva xamb'ichil ti'

18 Unchee' aatz til u Jesuus aas mam tenam mulchich ok ti', tal tek ipaal b'en sala b'en u choo tu q'u chusulib'. **19** Pek tuul opon ma'l u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar utz, tal te ech tza': —Chusul saxamb'in sai' k'uxh til chit ech ab'ena!.— Texh te.

20 Tal u Jesuus te ech tza': —Aal atil ijul q'u yak, kolb'al tib'

^a **8.17** Choktaj u Isaias 53.4.

sunvatz. Utz atil isok q'u tz'ichin. Pek aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, ye'l k tati'b'al tinujul.— Texh te.^b

21 Tal paj chit va't q'u niman tetz te ech tza': —UnB'aal, sa-xamb'in sai', pek analen lakam vuntat. La'nalunmuj b'axa.— Texh te.

22 Tal tek u Jesuus te ech tza': —Ni'axh vi' cheel. Tan a' samujun q'u kamchil q'u aanima q'u'l kamnaj tatin vatz Tioxh.— Texh te.

**Viya'sal u mam kajiq'
i'an u Jesuus vi' u choo**

23 Ech tokb'en u Jesuus tu u jukub', antu q'ul ichusulib' b'en ti!. **24** Utz ye'k talche', xe't ma'l u mam kajiq' jab'al vi' u choo. Utz nichtekisotzka u jukub' tu vi-pilq'a'txan u choo tzi'. Loq' vatchich ko'n u Jesuus. **25** Ech ex tek k'asaloj tu q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —¡KuB'aal, eesa'o' vatz u tza'l tza' tan, toj b'enojo! tu a'!— Texh te.

26 Alax tek te tu u Jesuus ech tza': —¡Kantu' nexo've'? Tiira ye' k'ujlel ek'u'l vi!.— Texhtu'. Ech lakpu u Jesuus; iyaa u mam kajiq' tuch' u choo. Utz ya'i. Va'llich texh tachavan ikalkoch u a'. **27** Ech motx chit tz'ejx ik'u'l q'u vinaj taq'o. Utz motx tal ech tza': —¡Ab'il tek u vinaj tzi' tan, aal nimali tu u

kajiq' jab'al tuch' u choo tzi'!— Texhtu'.

**U teesal u tioxhil tx'i'li'inaj
k'atz ka'va'l q'u aa Gaadara**

28 Unchee' motx tek opon tunpaq'it itzi'aj u choo, tikuenta u tx'ava' Gaadara. Utz ul k'ulaxoj tu ka'va'l q'u vinaj. Ato'k tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. A' motx k'asku'l xo'l mujb'al kamnaj. Utz nojchit toxhq'eb'al q'u vinaj tzi'. Ab'il koj nichiq'i' paalchil tu u b'ey naja'ch va'l atichka. **29** Ech motx q'eq'uni. Utz motx tala: —¿Kam asa' qe, Jesuus iK'aol Tioxh? ¡K'uxh ulyaxh tan, o' ul uuleb'e'o' utz, ye'saj topon kutiempo!— Texhtu'.

30 Unchee' tuul nichtechb'un unjolol q'u b'och sinaja'ch. Tiira sib'al ixaane'. **31** Utz aatz q'u tioxhil tx'i'li'inaj tan, ijajab'e u Jesuus ech tza': —Oj soojche'lo', aq' tzii qe so'ok'o' k'atz kajay q'u b'och tzi!— Texh te.

32 Alax te tu u Jesuus ech tza': —¡B'enojex!— Texh te. Ech motx tela' utz, ok k'atz kajay q'u b'och. Ech ye'k chit talche', motx ex ik'on b'en tib' q'u b'och tzi' peepu, yakich tu u choo. Utz ech motx jiq'mu tu a'.

33 Ech aatz tek q'u'l nich-motxxeen q'u b'och tzi', motx t'aspi k'asu'l utz, ul tu tenam. Ech motx chit ul tal kajay q'u

^b **8.20** Aatz u Jesuus, ye'xhkam nitale' aas: —In viK'aol u Tioxh.— Chi koj. Pek chaj paj nitale' aas “u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima” a' nital je' tib'. Aya' va'l “Hijo del hombre”, chu tu kastiya.

kam uchi tzi'. Utz tala kam va'l i'an q'u vinaj q'u'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. **34** Ech kajay q'u aanima tu tenam motx ul k'ulun u Jesuus. Utz ta'xh til u Jesuus, motx tal te aas saelb'en tikuenta q'ul itx'ava' tzi'.

**Vib'antu b'a'n
ma'l u vinaj numtz'inaj**

9 **1** Unchee' ech okb'en u Jesuus tu u jukub', iq'expuka u choo. Opon tu vitenam Capernauum. **2** Pek aatz i'ana, iq'ol ul ma'l u vinaj siatz numtz'inaj ichi'l. Chelemich topon tu cheleb' tetz. Ech til u Jesuus aas k'ujlel ik'u'l q'u iq'on tetz ti' ib'antu b'a'n u ya'v. Tal tek tu u numtz'inaj ech tza': —Atoj nimal ak'u'l b'aal. Tan kuyel q'ul apaav kajayil.— Texh te.

3 Ech aatz unjolol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar q'u'l atich opon, ta'xh tab'i va'l tal u Jesuus tza', nichtal tu taanima ech tza': —Eesan iq'ii Tioxh va'l tzi' tan, nital ikuyax paav.— Texhtu'.

4 Pek aatz u Jesuus tan, paal itxumb'al tuul kam va'l nichmotxtitz'a q'u vinaj tzi'. Tal tek te ech tza': —¿Kantu' netitz'a onkonil vi' te etaanima? **5** ¿Ab'iste tek u yol va'l yit' tza'l koj alaxi unchee'; a' tzik a' va'l: «Kuyel tek q'ul apaav;» oj aya' va'l: «Lakpen utz, xaan.» Chajin te? **6** Pek nojchit sunk'uch sevatzaas atil tijle'm u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima ti' ikuyax

paav tu vatz tx'ava' tza'.— Texhte.

Ech tal tu u numtz'inaj ech tza': —Lakpen. Iq'o b'en u cheleb' eetz utz, kuxh taati-b'al.— Texh te. **7** Ech ilakpu u numtz'inaj utz, b'en tu tatif'al. **8** Utz motx tz'ejx ik'u'l q'u aanima aas til u kam tzi'. Utz nichtekmotxtoksa iq'ii Tioxh ti'. Tan atich tijle'm u Jesuus ti' ib'anax b'a'n tu ya'v, k'uxh aanima ko'n siatz.

Vixe't ixamb'u u Tio ti' u Jesuus

9 Unchee' k'astek'ul u Jesuus tzi'. Utz til ma'l u vinaj, Tio ib'ii. K'ujlich tu va'l nijajlik ja'mel alkavaar. Tal u Jesuus te ech tza': —Xamb'en vi'.— Texh te. Ech lakpu u Tio utz, xamb'u ti'.

10 Pek xamtel teku'en aatz i'an u Jesuus tan, ex tx'a'n tu atib'al xe' u Tio. Utz motx opon sib'al q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar. Ant imol unjot q'u aa paavla chaj aanima. Utz motx k'uje' vatz meexha k'atz u Jesuus utz, k'atz q'ul ichusulib'. **11** Ech ta'xh til u kam q'u fariseo tzi', motx tal tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kam toke' b'atz'i aas ela nitx'a'n u chusul etetz tuch' q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar utz, tuch' q'u aa paavla chaj aanima tzi'?— Texh te.

12 Ech ta'xh tab'i u yol u Jesuus tzi', tal ech tza': —Aatz q'u tiichajla aanima, ye'xhkam nisavsa aa tz'ak. Pek ech koj q'u ya'v tan, nisavsa aa tz'ak. **13** Tan a' koj ul unchok jikomla aanima.

Pek a' ul unchok aa paav sik'axa ipaav. Echtzixe't nival sete, aas b'enoj ech'oti kam tokeb'al u Yolb'al Tioxh va'l nital ech tza': «A' unsa' setxum iatz emot utz, yit' ta'n ko'nkoxh setitz'a ik'achax avan tetz tx'olo'm.» Chia.—^c
Texhtu'.

Ka'va'l q'u chusb'al yit' ela koj

14 Unchee' ul q'ul ichusulib' u Xhan, u b'anol vautiismo k'atz u Jesuus utz, tal te ech tza': —¿Kam toke' aas o' ko'xh tuch' q'u fariseo tzuk'el nikukuy kuva'y ti' iq'ilal sik'lel Tioxh, pek aatz q'ul achusulib' tzi', ye'xhkam nimotxikuy iva'y?— Texh te.

15 Aatz u Jesuus tan, tal te ech tza': —Ye'k si'ane' aas sa-ko'xhtxumun q'u aanima q'u'l nisavsal ti' tilax tzumb'a'a tuul atil u xiak tixo'l va'l tzume'ya. Pek sa'nalul tiempo aas saeesal-b'enin xo'l q'ul unchusulib'. Ech analen tek samotxikuy iva'y ti' iq'ilal sik'lel Tioxh. **16** Aatz u b'a'nlal chusb'al tan, sa'kojik'ul tib' tuch' va'l ninalenima. Tan ye'kax b'anaxi aas sak'ooal ma'l q'a'l oksa'm tu ak' k'oo. Tan sak'olon u ak' k'oo atzi' utz, aal siyak'insa u q'ixi'l ti' u oksa'm.^d

17 Echat majte ye'kax aq'ax ku' tu q'a'l tz'u'm u ta'l uuva va'l anal tela'. Tan aatz u ta'l uuva va'l anal tela', sasipk'i utz, sik'ux

u q'a'l tz'u'm. Ech nipeq'xe'. Ech nitel u q'a'l tz'u'm titxa'k. Pek a' sa'aq'axku ku' u ta'l uuva va'l anal tela' tu ak' tz'u'm. Ech ela ko'xh b'a'n saelka.— Texh u Jesuus.

U txaichil b'anax tu ka'va'l q'u ixoj

18 Tuul nichtal q'u kam u Jesuus tzi' utz, opon ma'l u vinaj k'atza q'esala tatin xo'l q'u Israeel. Utz ex peche'oj ku' siatz. Tal ech tza': —Ma'xh kamyu ma'l vatz unme'al cheel tza'. Pek ni'axh. Tul aq' je' vaq'ab' tib'a, ech saq'aavu'l taanima.— Texh te. **19** Ech yakich xamb'u b'en u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' ti' u vinaj.

20 Ech tuul atich ok u Jesuus ti' b'ey, xaan opon ma'l u ixoj ti' iqul. Ya'veich. Kaj nichtel k'atza. Kab'laalich ya'b' ixe't vi-yaab'il. Utz ikano'k iju' u toksa'm. **21** Tan nichnaltal u ixoj tu taanima ech tza': —K'uxh ta'xh sunkano'k iju' u toksa'm, sa'xhunb'an b'a'n atzi'.— Texhich.

22 Pek aatz u Jesuus tan, ipilq'u tib' utz, tal te ech tza': —Ye' ko'xh qeonaxh, txutx. Tan ti' vik'uje' ak'u'l vi' k'uxh vet-a'anlu b'a'n.— Texh te. Ech yakich i'an b'a'n u ixoj tzi'.

23 Ech ta'xh opon u Jesuus tu atib'al xe' u q'esala va'l kam ime'al, til q'u xulin aa utz, til q'u

^c 9.13 Choktaj u Oseas 6.6.

^d 9.16 Aatz u yol “b'a'nlal chusb'al,” “evangelio,” chu u tokeb'al.

aanima va'lich motx iq'eq'el-kab'in tu oq'el. **24** Utz tal tek te ech tza': —¡Eloju'lex! Tan yit' kamnaj koj u ixviak atzi', pek vatchel ku'en.— Texhtu'. Loq' nichko'nib'anb'el u Jesuus ti' va'll tala. **25** Ech ipaasa elu'l q'u aanima u Jesuus q'anal utz, oko'p to'otzotz. Utz itxay iq'ab' u ixviak; ech ilakpe'. Q'aavu'l taanima taq'o. **26** Ech aatz viyolil u txaichil tzi', pax chit paal itziiul tikuenta kajay u tx'ava' tzi'.

Visajinsal ka'va'l q'u moy

27 Unchee' aatz tek k'asu'l u Jesus latzi', xamb'o'k ka'va'l q'u moy ti!. Utz nichiq'eq'un taltu ech tza': —¡Itu'xh ixalam Daviid, txum kuvatz!— Texhtu'.

28 Ech ta'xh opon tu atib'al, opon q'u moy tzixe' utz, tal u Jesus te ech tza': —¿Ni tzik enima aas so'ole'in ti' esajinsale?— Texh te.

Tzaq'b'u q'u moy tal ech tza': —¡Ee' nikuniima kuB'aal!— Texh te.

29 Ech aatz u Jesus tan, ikan q'u b'aq' iatz utz, tal te ech tza': —Ti' vik'uje' ek'u'l vi' seb'an b'a'n.— Texh te. **30** Utz ech yakich sajinoj q'u vinaj tzi!. Utz tiira alax te tu u Jesus b'a'nil ech tza': —Ab'itaj b'a'nil. Ye'xhab'il ko'xh so'ootzajin u kam tzi!.— Texh te.

31 Pek ta'xh motx k'asu'l q'u vinaj tzi', xe't ipaxsa itziiul tu jank'al u tx'ava' kam va'll i'an u Jesus te.

Viyolonsal ma'l u mem

32 Unchee' tuul ko'xh nichipaal elu'l q'u moy, a' tek iq'ol opon va't u mem vatz u Jesuus. Atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. **33** Ojchal el u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza tu u Jesuus utz, yolon tek u mem. Ech tiira sotz ik'u'l q'u aanima taq'o. Motx tek tal ech tza': —¡Ye'kax tek qil kam tu kuxo'l o' Israeel tza' aas echa' tzi!— Texhtu'.

34 Pek aatz q'u fariseo nichtal ech tza': —Viq'esal q'u tx'i'li'inaj nilochon ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj atzi!— Texh ti' u Jesuus.

Q'u ya'tan Tioxh

35 Unchee' nichipaal u Jesuus tu q'u nimaj tenam tuch' tu q'u talaj tenam. A' nichichus u b'a'nl a chusb'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Nichipaxsa itziiul u b'a'nl a chusb'al majte tetz viQ'esalail u Tioxh. Utz nichib'an b'a'n tu kajay q'u'l atil yaab'il k'atza. Nichteesa q'u chi'om k'atz aanima. **36** Ech txumun u Jesus aas til u mam tenam tan, ye'k iq'esal sateesa b'ey siatz. Echa' karne'l ye'k xeen tetz, paximal ko'xh tib'.

37 Ech tal tek tu q'ul ichusulib' ech tza': —Nojchit tiira sib'alen q'u aanima niya'ta Tioxh tzi', pek b'iil ko'xh q'u paxsan tetz u yolb'al Tioxh tixo'l. Ela tuch' triigo aas q'anb'ia utz, b'iil ko'xh chokol

tetz ato'k. **38** Echtzixe't jajtaj tu u Tioxh, aas satoksa tere'n paxsan tetz viyolb'al tixo'l. Ech si'ane' va'l ni'an u b'aal triigo aas nitoksa tere'n taq'onom ti' imolax vivatz vichikob'e'm.— Texhtu'.

**Vichajtu b'en tijle'm
kab'laal q'u chusulib'**

10 **1** Unchee' aatz u Jesuus, isik'le opon kab'laal q'u ichusulib' k'atza. Utz taq' tijle'm ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza aanima utz, ti' ib'anax b'a'n tu q'u aanima majte, k'uxh kam ko'n chi'omil nichb'anon. **2** Ech vib'ii kab'laal q'u chusulib' ichaja tza'.

Aatz vib'axa utz, Xhim; Lu' chut'e'l majte.

Ant imol u Lixh, vitza'q'.

Antu u Jacobo, tuch' u Xhan, vitza'q', q'u ik'aol u Zebedeo.

3 Antu u Felipe, u Bartolomee, u Maxh, u Tio va'l jajolich ja'mel alkavaar, u Jacobo, vik'aol u Alfeo.

Antu u Tadeo.^e

4 Ant a' u Xhim va'l atich ok xo'l q'u cananista, tuch' u Judas aa Cariote, va'l k'ayin u Jesuus.^f

5 A' kab'laal q'u'll ichaj b'en u Jesuus tzi!.^g Utz ib'an b'en talax te ech tza':

—B'eni'ch'ex titenam q'u puera aanima. Utz okich'op'ex titenam q'u aa Samaaria majte. **6** Pek a' se'enk'ex xe' q'u qetz aa tenamil Israeel, aya' q'u'll tz'ejxina naj echa' itz'ejxuka karne'l ti' xeen tetz. **7** Ech til chit sapaalk'ex, paxsataj talax itziiul ech tza': «Najab'yu tul viQ'esalail u Tioxh tu Amlika texo'l.» Chajex. **8** B'antaj b'a'n tu q'u ya'v. B'antaj b'a'n tu q'u'll atil ch'a'k ti!. Q'aavixsataj ul taanima kamnaj. Utz ojchataj el tioxhil tx'i'li'inaj. Oya ik'ulax u b'a'nil veteb'ana utz, oya u b'a'nil seb'an majte. **9** Etiq'och b'en puaj. Niko'xh b'a'nla q'an ch'ich', b'a'nla saj ch'ich' utz, niko'xh nojla q'an ch'ich' setiq'o tu q'u kolb'al epuaj. **10** Utz etiq'och b'en etxim, iq'ob' etechb'ub'al tetz eb'ey. Niko'xh untzumt etoksa'm. Niko'xh untzumt exaab'. Utz ye'k setiq'o eb'aara. Tan aatz u aq'onom, a' satx'a'nku ti' u taq'on. **11** Pek aatz lo'oponex tu ma'l nimla tenam, oj tu tal tenam, letab'i inujul ab'il ma'j aanima aas b'a'n

^e **10.3** Aatz u vinaj va'l Tadeo tzi', anko'xhtu' va'l Judas majte, vitza'q' u Jacobo. Loq' yit' a' koj va'l k'ayin u Jesuus. Choktaj U Lucas 6.16; U Xhan 14.22; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.13.

^f **10.4** Aatz u yol “cananista” anko'xhtu' va'l “Zelote”. Tan Zelote chuich te'l q'u aanima q'u'll nichxe'k'ulan viq'atb'al tzii q'u aa Roma.

^g **10.5** Tu vichajtu q'u'll ichusulib' u Jesuus, xe't talax “chaj” ti!. Aya' u yol “apóstol”.

talche'. Utz a' la'atink'ex tzixe'. Analen le'elk'asu'lex tu u atib'al aas lak'asu'lex. **12** Utz aatz lo'oponex tu ma'j atib'al, letal ichajlichil q'u b'aal atib'al. **13** Ech oj aya'l ik'u'l lik'ulex, sa'aatin u paas tzixe' val' setal ti'. Pek oj ye' laje' ik'u'l, saq'aav k'asu'l u paas seti'. **14** Utz oj ab'il ma'j ye' lak'ulunex utz, ye' lik'ulvi'ex ti' q'ul eyol, k'asojulex tu u atib'al tzi'. Utz elojk'asu'lex tu u tenam tzi'. Eesatajka q'u pojox ti' etajan, techlal aas la-ko'ntila. **15** Tan ni'xhtek'val sete, aatz lu'ul u q'ii va'l satx'ol-ax inujul q'u aanima, paalchu u choob'al paav saku' ti' u tenam tzi', vatz u qelolla tenam Sodoma tuch' u qelolla tenam Gomorra o'tla yol.

Vit'oyax q'u chusulib' i'an
u Jesuus ti' q'u chi'k'ulan tetz

16 Aatz cheel, a' nunchajvu'b'enex xo'l chi'k'ulan etetz. Ech echajaxe' ichajax b'en karne'l xo'l lobo. Ech toke' kuenta'ex seb'ane'. Echa' u tx'i'la txokop aas telab'al elchil. Utz b'antaj ex maanxho, echa' paroomaxh majte. **17** Utz kuenta'ex ti' q'u aanima tan, sa'nali'ane' aas satiq'ooponex tu q'atb'al tzii. Utz satz'u'malex taq'o tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. **18** Vi' ku'en k'uxh saxochaxex; si'iql'oloponex vatz governadoor utz, tuch' vatz ijlenal. Ech laveet-etaltu u b'a'nla chusb'al vatz q'u puera aanima tzi'. **19** Pek aatz latxayp'ex, ela'oki'ch ko'xh

etaanima ti' aas kam setale'. Tan tuul txayelex, sa'alax eyol kam setale'. **20** Tan ex tere'n koj va'l sayolonex, pek u Tioxhla Espiiritu tetz u kuTat sayolon tetzi'. **21** Toj nal i'ane' aas siyatz' bib' aanima itza'q' bib'. Utz ech si'an u tat majte, siyatz' je' ik'aol. Utz aatz q'u k'aol me'ala, salakpu k'atz q'ul itxutx ib'aal utz, siyatz'e'. **22** Utz sa'-nalchi'k'ulalex ti' vunnimale'. Pek ab'il va'l ye'xh saqeo, sa'-nalitzojpixsa, a' va'l so'opon tu u b'enq'ii b'ensaj.

23 Utz aatz laojchalex tu ma'l tenam, oojojko'nb'enex tu va'te. Tan ni'xhtek'val sete aas ye'saj ko'xh etzopj elo'p ti' talax u yolb'al Tioxh tu q'u tenam tikuenta Israeel aas lu'ul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.

24 Yit' paalnaj koj tijle'm u chusulib' vatz u chusul tetz. Utz yit' paalnaj koj tijle'm u aq'onom vatz u b'aal taq'on. **25** Pek sa-ko'niq'i' q'u chusulib' kam sa'alax ti', echa' nitalax ti' u chusul tetz. Utz echat ko'xh u aq'onom tuch' u b'aal taq'on. Tan oj "q'esal tx'i'l'i'inaj" chu te'l u Tata, a' chixh q'u k'aol me'ala ye' sa'alax ti' majte.

Vixo'val u Tioxh

26 Pek ye' ko'xh qeonex. Tan ye'k ma'j kam sajutzel ib'anaxe' ye' koj saelu'l itziiul. Utz ye'k ma'j mujich kam ye' koj sa'ab'ili. **27** Ech kam va'l sete ko'xh nun-chusva, altaj elo'p itziiul vatzsaj. Utz qetumal talax vi'aj otzotz q'u

yol seb'ane' q'u'l tiira ex ko'xh vetab'in. **28** Utz ye' ko'xh xo'vex tu q'u aaniman q'u'l yatz'ol ko'n tetz u chi'l tan, tech koj ti' iyatz'ax u aanxel. Pek a' sexo'va u Tioxh va'l so'ole' ti' iyatz'pu u chi'l utz, so'ole' ti' taq'ax b'en u aanxel tu u xamal u choob'al paav. **29** Tan echa' q'u talaj tz'ichin, k'uxh tiira ye'k ija'mel, ka'va'l ko'n ti' ma'l sentaavo, sa-ko'nkokhcam ma'l oj yit' u kuTat koj sa'aq'on tzii ti'. **30** Ye' ko'xh xo'vex tan, aal tootzajle u kuTat jatva'l tachul q'u xi'l kuvi' tzi'. Tootzajle ekolche'. **31** Ye' ko'xh xo'vex tan, paalch ej'a'mel vatz sib'al talaj tz'ichin.

32 Aatz q'u'l ye'k sach'ixvu ti' talax untziiul vatz q'u aaniman, sa'kojch'ixve'lin ti' vatz vunTat tu Amlika majte. **33** Pek aatz q'u'l sateesa tib' tuul vatz aaniman aas tootzajin, sa-ko'n-veesa vib' tuul aas voottzajle, vatz vunTat tu Amlika majte.

U tixval q'u niman tetz u Jesuus tu q'u titz'in tatzik

34 Ye' ko'xh etitz'a aas ta'xh ul voksa paas tu u vatz amlika tx'ava' tza'. ¡Ye'ka! ¡Yit' ta'n ko'n koj! Pek so'ok ch'a'o majte; loq' vi' ku'en. **35** Tan aatz q'u'l sanimanin, so'ok ixo'l tuch' q'u'l ye' sanimanin. So'ok ixo'l u k'aola tuch' u tata. So'ok ixo'l u itz'ina ixviak tuch' vinan utz, u alib'a tuch' vitxutx.

36 Tan aatz vikoontra u aaniman

va'l sanimanin, a' sacheek je' tu tatib'al xo'l q'u titz'in tatzik q'u'l ye' sanimanin.^h **37** Pek ab'il va'l tiira ta'xh tii ti' itat inan vatz vitz'ejtu taanima vi', ye' nik'ulo'k ti' aas so'ok vi!. Ab'il va'l tiira ta'xh tii ti' ik'aol ime'al vatz vitz'ejtu taanima vi', ye' nik'ulo'k ti' aas so'ok vi!. **38** Ab'il q'u'l ye' siq'i' paalchil tu mam il tza'l vi' utz, ye'k siq'i' paalchil tu q'ul unpaal-eb'al, ye' nik'ulo'k ti' aas so'ok vi!. **39** Ab'il q'u'l ta'xh nititz'a u vatz iq'ii isaj tu u vatz tx'ava' tza' utz, ye'k siq'i' kamchil vi', sitz'ej u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. Pek ab'il q'u'l liq'i' kamchil vi', a' q'u'l sa'atin tu u b'enq'ii b'ensaj.

Q'u b'a'nil sik'ul q'u ilb'en tetz
q'u niman tetz u Jesuus

40 Ab'il q'u'l sak'ulunex, in a' nik'ulin tzi'. Utz aatz q'u'l ni-k'ulunin, nik'ul u Tioxh majte atzi' va'l vetchajonulin. **41** Ab'il q'u'l sak'ulun q'u paxsan tetz u yolb'al Tioxh, ela ko'n ichoob'al sik'ul tuch' q'u paxsan tetz u yolb'al Tioxh. Echat majte ab'il sak'ulun ma'l q'u jikomla aaniman, ela ko'n ichoob'al sik'ul tuch' si'ané!. **42** Utz ab'il q'u'l k'uxh ma'l ko'xh vaaso chi'ul a' lataq' tu ma'j q'u ch'ooal niman vetz, ni'xhtek'val sete aas sa'koj-ya'tzi' ik'ult ichoob'al tan, niman vetz va'l vettaq' taa!.— Texh u Jesuus.

^h 10.36 Choktaj u Miqueas 7.6.

11 1 Utz ta'xh ya' u Jesuus,
ti' ib'antu b'en talax q'u
kam tu kab'lalaal q'ul ichusulib'
tzi', elb'en tu va'l atichka. Ex
chusun tunjot tenam. Utz nich-
ipaxsa talax u yolb'al Tioxh.

**U tiltu q'ul ichaj u Xhan aas
nojchit iTxaaaom Tioxh u Jesuus**

2 Unchee' atich oko'p u Xhan
tu tze'. Tab'i itziiul kam q'u'l
nichi'an viTxaaaom u Tioxh. Ech
ichajtu b'en ka'va'l q'ul ichusul-
ib' tzixe'. 3 Utz ul ich'oti te ech
tza': —¿Axh tzik viTxaaaom u
Tioxh va'll sauli? ¿Oj sakuch'ia
va'te?— Texh te.ⁱ

4 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech
tza': —B'enoj etal tu u Xhan kam
q'u'l netile' netab'i tza'. 5 Tan ni-
tekisajin q'u moy. Nitekixaan q'u
ko'x. Niteki'an b'a'n q'u ch'a'k'i'.
Nitektab'in q'u chakan. Nitek-
q'aavtitz'pixsal kamnaj. Utz ni-
tektab'il u b'a'nla chusb'al tu q'u
me'b'a'. 6 Ech chi'b'e'b'al tetz q'u
aanima q'u'l ye' nika'tziiun vi!.—
Texh u Jesuus.

**U taltu b'a'nla yol u Jesuus
ti' u Xhan**

7 Unchee' tuul ko'xh nichtel-
b'en q'ul ichusulib' u Xhan, xe't
iyolon u Jesuus ti' u Xhan tu q'u
aanima ech tza':

—¿Kam b'anel titxumb'al u
vinaj va'l ex etil tu tz'inlich tzaji

tx'ava' b'atz'i? ¿Ech tzik a' ma'j
aa aas va'l ko'xh ib'en sunchaj
jalil tu kajiq'? Ye'ka. 8 Pek ¿kam
ex etile'? ¿A' tzik ex etil ma'j
vinaj aas toksa'm ijlenal ato'k
taq'o? Ye'ka. Tan aatz q'u'l
b'a'nla chaj oksa'm ato'k taq'o,
aye'n tu q'u tatib'al ijlenal.
9 Loq' ¿kam ex etile'? ¿Ma'j tzik
alol tetz u yolb'al Tioxh?
B'a'ntan a' i. Utz nival sete aas
nim tatin vatz tere'n q'u alol tetz
u yolb'al Tioxh. 10 Tan a' va'l
tz'ib'amalka ti' tu u Yolb'al
Tioxh ech tza':

« Sunb'axab'sa b'en vunchaj
saatz.
A' sapaxsan itziiul val
ooponb'al.
Echa' ib'anax tuch b'ey saatz
si'ane'. Chu u Tioxh.»
Texh u alol tetz u yolb'al Tioxh.^j

11 Ech ni'xhtek'val sete aas
ye'xhab'il ko'xh va'toj paalchu
tijle'm vi' u Xhan, u b'anol
vautiismo xo'l kajay q'u aanima
q'u'l alamat. Pek loq' k'uxh ech'i,
aatz q'u'l ch'oo ko'n u tijle'm tu
viQ'esalail u Tioxh tu Amlika,
paalchu tijle'm vi' u Xhan.
12 Aya'xchen tuich ikuenta u
Xhan, u b'anol vautiismo utz,
ulyu ko'xh tza' tuul, atil unjolol
aanima nichij viQ'esalail u Tioxh
tu Amlika. Nimaj ipax paal. Loq'
tech koj ti!. Pek ab'il q'u'l tiira

ⁱ **11.3** Aatz u yol “viTxaaaom u Tioxh” a' toke! “Mesías” tu u yolb'al hebreo,
utz “Cristo” tu u yolb'al griego.

^j **11.10** Choktaj u Malaquias 3.1.

ni'an ya'l tib' ti' tok tu viQ'esala-il u Tioxh, a' q'u'l nitoke'!

13 Tan kajay q'u alol tetz u yolb'al Tioxh tuch' u o'tla mantaar, a' niyolonku ti' vi-Q'esalail u Tioxh, ulyu ko'xh tikuenta u Xhan. Tan a' u ya'-teb'al alol tetz u yolb'al Tioxh.
14 Utz oj sesa'a, nimataj kam nitale' tan, aatz u Xhan, echa' u Elias atzi', va'l sa'nalchituli alaxnaj.^k **15** Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.

16 ¿Kam b'oja el tuch' q'u qelolla chaj aanima tu u tiempo tza'? Ela tuch' q'u talaj nitxa' atzi' aas nisaach tu k'ayib'al, utz niqetunsa b'en talax timol ech tza':

17 «Vetkuxuli aa utz, ye'n b'ixex, ye'n chi'b'lex q'i'. Vet-b'itz'o' echa' ib'itzal kamnaj utz, ye'n oq'ex tu txumu'm.» Chia.

18 Tan aatz i'an u Xhan, u b'anol vautiismo, ye't tx'a'ni utz, ye't tuk'a ta'l uuva. Utz: «Tioxhil tx'il'i'inaj atil k'atza.» Chu te'le'. **19** Pek aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, va'l itx'a'ne' utz, nituk'a ta'l uuva. Utz netal vi' ech tza': «Ulyu ma'l u vinaj ye'k chit iya'eb'al tu echb'u'm, tu uk'a ta'l uuva. Nimolo tib' tuch' aa paav, tuch' sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar.» Che'ex vi'. Loq' aatz vitxumb'al u Tioxh, a' niilchik tu vib'anon q'u'l ik'aol ime'al Tioxh.— Texh u Jesuus.

Vitz'ejtu yol u Jesuus
ti' ka'va'l q'u tenam ye't niman

20 Unchee' sib' txaichil i'an u Jesuus tu unjolol tenam, loq' ye' nichmotzik'axa q'u'l ipaav q'u aanima tzi'. Ech xe't tek tal tz'ejb'al yol u Jesuus ti'. **21** Utz tal ti' ech tza':

—¡Tilayol saya'k'ex aa Coraziin, tuch' ex aa Betsaida! Tan ye' nenima q'u mamaj txaichil unb'an texo'l. Pek xo'l koj q'u aa paavla chaj puera aanima aa Tiro tuch' q'u aa paavla chaj puera aanima aa Sidoon unb'anva, oora ko'xh motx ik'axa q'u'l ipaav koj atzi'. Utz motx toksa oksa'm techlal txumu'm. Utz imak' je' tza'a tivi' ti' q'u'l ipaav koj atzi'.

22 Ech tok nival sete, aatz lu'ul u q'ii va'l satx'olax inujul q'u aanima, paalchu u choob'al paav saku' seti' vatz q'u aa Tiro tuch' q'u aa Sidoon. **23** Utz echat ex majte aa Capernaum. Kamal netale' aas sa'xht'anb'a'-lex. ¡Ye'xhjatu! Pek b'oono eb'ajax ku'l sab'anli; ech sab'enex tu choob'al paav. Tan a' koj vetuchku q'u mamaj txaichil tixo'l q'u aa Sodoma tzi', echa' q'u'l vetunb'an texo'l, motx ik'axa q'u'l ipaav koj atzi'. Utz anko'xh atil tu u tiempo cheel koj tza'. **24** Ech tok nival sete, aatz lu'ul u q'ii va'l satx'olax inujul q'u aanima,

^k **11.14** Choktaj u Malaquias 4.5.

paalchu u choob'al paav saku'
seti' vatz q'u aa Sodoma tzi'.—
Texh u Jesuus.

**U Jesuus u ulsan tetz ik'u'l
q'u'l jochpinaj tu u paav**

25 Unchee' aatz i'an tu u q'ii tzi', iq'ila sik'le Tioxh u Jesuus utz, tal ech tza': —Nivaq' ta'ntioxh see Tat. Axh iB'aal u Amlika tx'ava' tzi'. Tan vet-ak'uch vatxumb'al tu q'u'l ye'l k tootzajib'al, q'u'l echo' talaj nitxa'. Utz ye'n ak'uch tu q'u'l nitoksa iq'ii ti' q'ul itxumb'al.
26 A'i, Tat. Tan ech vasa' tzi'.— Texh u Jesuus tu viq'ilat u Tioxh.

27 Tal paj u Jesuus ech tza': —Kajay q'u kam vettoksal vunTat tunq'ab!. Utz ab'il koj ma'l tek' ootzajin tetz viK'aol u Tioxh tuch' itxumb'al, pek ta'xh u kuTat. Utz ab'il koj ootzajin tetz u kuTat, pek ta'xh u K'aola. Utz antu saootzajin majte q'u'l u K'aola sa'aq'on elu'l te vatzsaj.
28 Ech toke' ulojex sunk'atza kajay ex ijtzinajex utz, jochpinaj-ex jaq' vepaav tan, in sailansan-ex. **29** Oksataj etib' jaq' vunmantaar. Utz iltaj ok etetz vi'tan, in maanxho. Utz jik u vaanima. Ech sailan vetaanxelal.
30 Tan yit' tza'l koj iq'ol

vunmantaar. Utz yit' tii koj nimali.— Texh u Jesuus.

**U tijle'm u Jesuus
vatz u ilanb'al q'ii**

12 1 Unchee' aatz i'an tu ma'l u ilanb'al q'ii, paal u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' xo'l unjolol q'u chikob'e'm. Utz nichikam q'u chusulib' tu va'y. Ech motx itx'up vatz triigo utz, techb'u. **2** Pek ta'xh ilax tu q'u fariseo, tal tek tu u Jesuus ech tza': —Yit' b'a'n koj b'anax tu u ilanb'al q'ii va'l ni'an q'u'l achusulib' tzi'. A' niqel u kukostuumbre tz'ib'amal ti' u ilanb'al q'ii.— Texh te.^l

3 Tal tek u Jesuus te ech tza':

—¿Yetz sik'lemal setaq'o kam va'l i'an u Daviid tuch' q'u'l xamich ti' aas kam tu va'y?

4 Tan motx oko'p tu u totztioxh utz, motx itx'a' tetz u txaala'la kaxhlaan tx'ix tetz Tioxh va'l yit' aq'ich koj tzii aas ab'il ko'xh satx'a'on. Niko'xh u Daviid tuch' q'ul imol aq'elku tzii. Pek ta'xh aq'elku tzii tu q'u oksan yol vatz Tioxh.^m **5** Utz ¿yetz sik'lemal setaq'o tu u o'tla mantaar majte, aas yit' aa paav koj q'u oksan yol k'uxh ni-taq'onin tu ilanb'al q'ii tu

^l **12.2** Aatz q'u "kostuumbre tz'ib'amal" tetz q'u Israeel nital q'u fariseo tza', aya' q'u kostuumbre tetz q'ul ik'uy imam q'u Israeel, unjolol q'u mantaar xo'l q'u aanima, echo' u codigo civil sukuvatz. Ech a' ixe'al q'u kostuumbre u o'tla mantaar tetz u Moisees aas nimotxtale', loq' ye' nikan tootzajil q'u fariseo kam vitxumb'al u Tioxh aas taq' u o'tla mantaar.

^m **12.4** Choktaj u Leviitico 24.9; u Samueel I 21.3-6.

viq'ananalil u totztioxch?ⁿ **6** Ech nival sete aas paalchu tijle'm vatz u totztioxh va'l atil tza'. **7** Utz ye' nekan tokeb'al u Yolb'al Tioxh va'l nital ech tza': «A' unsa' setxum iatz emol; yit' ta'n ko'nkoxh setitz'a ik'achax ok avan tu tx'olo'm.» Chia.^o

Tan sako'nkoxhek'on paav ti' b'a'nla aanima koj atzi'. **8** Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, aa yol ti' u ilanb'al q'ii.— Texh te.

Vib'anax b'a'n tu ma'l u vinaj tu u ilanb'al q'ii

9 Unchee' aatz tek k'asu'l u Jesuus latzi', b'eno'k tu ma'l u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. **10** Utz atich ma'l u vinaj tzi' aas ye' nichiyikun unpaq'il iq'ab'. Ech aatz q'u fariseo, vet sik'u'l ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿B'a'n tzik vatz u kukostuumbre tz'ib'amal aas sab'anax b'a'n tu q'u ya'v tu u ilanb'al q'ii?— Texh te. Tan a'isa' ixochtu u Jesuus ti' va'l satale'.

11 Pek alax te tu u Jesuus ech tza': —Ab'iste koj ma'l j sab'anon sete aas yit' oora se'n-tiq'o je'ul ma'l vikarne'l va'l ta'xh ma'l, oj sachajpu b'en tu jul tu u ilanb'al q'ii. **12** Utz aal sib' paalchu u aanima vatz ma'l karne'l. Echtzixe'l b'a'n sab'anax b'a'n tu ma'l aanima

k'uxh tu u ilanb'al q'ii.— Texh te.

13 Ech tal tek u Jesuus tu u ya'v ech tza': —Yuj vaq'ab' tzi'.— Texh te. Iyuj viq'ab' u vinaj utz, yakich i'an b'a'n. Ela texh kaak tuch' va't viq'ab'.

14 Pek motx k'asu'l q'u fariseo. Utz motx ex inuk'e' kani'ch ixochax u Jesuus si'an'e'; salat ikame'.

Vitzojpu u yol ti' u tatin u Tioxhla Espiiritu k'atz u Jesuus

15 Pek tab'i u Jesuus. Ech el-tekb'en tu va'l atichka. Utz mam tenam xamb'u b'en ti'. Utz i'an b'a'n tu kajay q'u ya'v.

16 Loq' tiira nichtal tu q'u aanima b'a'nil aas ye'k sataq' elu'l itziuil. **17** Tan ech chit itzojpu u yol alelka tu u Isaias, u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tal ech tza':

18 «A' u b'anol tetz vuntxumb'al tza', vunTxaaom.

Tii'in ti'. Utz k'ujleb'al unk'u'l. Savoksa vunTioxhla Espiiritu k'atz,

ech salat vinujul tu kajay q'u tenam tz'ejxinaj.

19 Yit' sako'nkoxhiyaa yoli tib'.

Yit' sako'nkoxhq'eq'uni utz, yit' sako'nkoxhtxab'a'pun tu b'ey.

20 Aal koj sateesa ik'u'l u paxa'l aa utz,
aal koj sitzaasa u xamal

ⁿ **12.5** Choktaj u Nuumeros 28.9-11.

^o **12.7** Choktaj u Oseas 6.6.

va'l b'iit ko'xh nitel isib'el.^p
Pek aal sa'nalpaal tetz vinujul
taq'o.

21 Utz a' sak'uje'k ik'u'l kajay
q'u pueras tenam ti' si'ane'.»
Chia.^q

**Visuyax q'esal tioxhil tx'i'li'inaj
ti' u Jesuus**

22 Unchee' iq'ol opon ma'l u
vinaj vatz u Jesuus. Moyich utz,
memich majte. Atich ok tioxhil
tx'i'li'inaj k'atza. Utz b'anax
b'a'n te tu u Jesuus. Ilon tek u
vinaj utz, yolon tek majte.

23 Ech kajay q'u aanima motx
tz'ejx ik'u'l ti' va'l i'an u
Jesuus. Utz nichtekmotxtal ech
tza': —¡Kamal a' vitu'xh ixalam
u Daviid va'l sa'chituli!—
Texhtu'.

24 Pek aatz q'u fariseo, ta'xh
motx tab'i u yol tzi', motx tal ech
tza': —¡A' koj tzi!! Tan u
Belzebuu, u q'esal tioxhil tx'i'li'inaj
niaq'on tijle'm ti' tojchal el
tioxhil tx'i'li'inaj.—^r Texhtu'.

25-26 Pek aatz u Jesuus tan,
paal itxumb'al tu q'u'l nichtitz'a
utz, tal tek te ech tza':

—¿Kani'ch b'oj tatin viq'esala-
il u tx'i'li'inaj tinujul oj ato'k
ixo'l tib'ilaj? Sa'kojveet
iq'esalaine' oj jatxel tib' iatz.

Echat ko'xhtu' a' ma'j ijlenal
majte. Oj jatxel tib' iatz tuch'
q'ul imol tu viq'esalail, sako'n-
jink'i. Utz ech paje' a' ma'j
tenam, oj untanoj itz'in atzik tu
ma'l atib'al, jatxel tib' iatz, sa'-
kojveet i'antu ma'l iatz. **27** Utz
oj u q'esal tioxhil tx'i'li'inaj
niaq'on vijle'm ti' tojchal el q'u
tioxhil tx'i'li'inaj netale', ¡kamal
a' paj niaq'on tijle'm q'u aanima
q'u'l nechus ti' tojchal el majte
unchee'! A' tek samotxalon sete
atzi', ab'il niaq'on vijle'm, u
Tioxh tzik oj viq'esal q'u tioxhil
tx'i'li'inaj.

28 Pek oj u Tioxhla Espiiritu
niaq'on vijle'm, nojchit a' u
techlal aas ulyu viQ'esalail u
Tioxh texo'l. **29** Tan echa' tzi',
ab'il koj saveet toko'p to'otzotz
xe' ma'l aanima aa yak'il oj yit'
b'axal koj siqitze'. Pek b'axal
siqitze', ech so'ole' ti' ijolonsal
b'en q'u tetz. **30** Pek ab'iste yit'
oknaj koj vi', nikoontrain atzi'.
Utz ab'iste va'l ye'xhkam nitoksa
vetz, tz'ejo'm ni'ane'.

31 Ech toke' nival sete, kajay
q'u paav sakuysi utz, kajay q'u
yoq'o'mla yol nital q'u aanima,
sakuysi. Pek ab'il sayoq'on
saqelon u Tioxhla Espiiritu,
ye'xhjatu sakuysi. **32** Aal
sakuysi ab'il q'u'll sayoq'on u

^p **12.20** Aatz u yol “paxa'l aa” tuch’ “u xamal va'l b'iit ko'xh nitel isib'el”, a'
nital q'u'aanima q'u'l peena texh ato'k k'atz Tioxh.

^q **12.18-21** Choktaj u Isaias 42.1-4.

^r **12.24** Aatz u b'ii Baal Zebuub, a'ich a' vitioxh q'u aa Ecroon titiempo u
Elias. Pek b'ens ib'ii u q'esal tx'i'li'inaj tu q'u Israeel. Belzebuu b'enka.
Choktaj u Reyes II 1.1-17; U Tio 12.24.

K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Pek ech koj q'u'l sayoq'on saqelon u Tioxhla Espiiritu, ye'xhjatu sakuyl. Niko'xh tu u vatz amlika tx'ava' tza'; nikko'xh tu va't u atinchil.

U tootzajil u aanima tu vib'anone'

33-34 ¡Tx'i'l a chaj aanima! ¡Kani'ch b'o'j etaltu b'a'nla chaj yol nenache' tan, jolol ex onkon! Kam q'u'l atil xe' taanima u aanima, a' va'l nijje'ul titzi'. Pek b'antaj u b'a'nil, ech sek'uche' ex b'a'n. Echa' u b'a'nla tze', b'a'n ivatz nitaq'e'. Utz aatz u ye'x-txojla tze', ye'xtxoj ivatz nitaq'e'. Tan a' ni'ilchik u tze' tu vivatz; b'a'n tzik oj ye'xtxoj. **35** Tan aatz u b'a'nla aanima, a' nik'uchvu u b'a'nil va'l atil xe' taanima tu viyolone'. Pek ech koj u onkonla aanima, a' nik'uchvu tu viyolone majte aas onkonil atil xe' taanima. **36** Ech tok nival sete, sa'naltx'olch inujul q'u aanima ti' kajay q'u yol q'u'l ye'k ko'xh tokeb'al nimotxtale'. **37** Tan tu ko'n q'u'l eyolone' satx'olax enujul; oj b'a'n, sab'enex tu u b'a'nil; oj ye'xtxoj, sab'enex tu choob'al paav majte.— Texh u Jesuus.

Vijajtu xheenya q'u fariseo tu u Jesuus

38 Unchee' aatz unjolol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, ant

imol unjolol fariseo, tal tu u Jesuus ech tza': —Chusul, k'uch ma'j xheenya kuvatz oj nojchit axh iTxaam Tioxh.— Texh te.^s

39 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza':

—¡Aatz ex itz'lelex tu u tiempo tza', jolol ex qelolla chaj aanima! Ex aa paav utz, nejaj xheenya aas sak'uchax sete netale'. Pek jye'ka! Ta'xh ma'j xheenya setootzaji, va'l ti' u Jonaas, u alol tetz u yolb'al Tioxh. **40** Tan echa' va'l i'an u Jonaas aas oxva'l q'ii tuch' oxva't aq'b'al i'an tu tuul u mam txay, echat ko'xh si'an u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima majte. Oxva'l q'ii tuch' oxva't aq'b'al si'an jaq' tx'ava'!

41 Aatz q'u aa Niinive, toj nal tal eb'en tu choob'al paav, ex itz'lelex tu u tiempo tza' aas latx'olax inujul q'u aanima; tan, motx ik'axa q'ul ipaav tu u yolb'al Tioxh va'l ex tal u Jonaas tixo'l. Pek aatz ex, ye' nek'axa q'ul epaav ti' q'ul iyol va'l paalchu tijle'm vi' u Jonaas.

42 Echat ma'l u ixoj ijlenal majte, toj nal tal eb'en tu choob'al paav, ex itz'lelex tu u tiempo tza'. Tan ya'vilo'm k'asku'l tikuenta aal iku'e' ti' ul tab'il vimam txumb'al u Saloomon. Pek paalchu tijle'm

^s **12.38** Motx ijaj u xheenya tzi'. A' isa' i'antu ma'j mam kam u Jesuus siatz tu amlika. Echa' tzi' sijal tilon u q'ii, u ich' oj q'u tx'umi'l, oj kam ko'xh va'tioj kamil aas ye'kax uchi.

vi' u Saloomoon va'l atil tza' cheel
utz, ye' nenima.

43 Aatz nitel u tioxhil tx'i'li'i-naj k'atz ma'l aanima, nipaal tu tzaji tx'ava' nichok tilanb'al. Loq' ye' nichab'a. **44** Ech nitektal ech tza': «Saq'aavb'enin tu u vatib'al va'l vetk'asku'lin.» Chia. Ech aatz nitopon tu u tatib'al, tiira b'a'nla tek amel, ch'isel utz, vijel majte. **45** Unchee' ech nitiq'o opon jujva't imol, aas maas aq'el tek ivi' sii'. Utz ech ta'n a' oponya. A' tek nimotxatinku tzi'. Ech aal maas tek sael u aanima tu b'ey tzi' va'l ato'k q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza, vatzich u tatin b'axa yol. Unchee' jechat ko'xh va'l seb'an'e' jank'il ex, ex onkonla chaj aanima itz'lelex tu u tiempo tza!— Texh u Jesuus.

Q'u nojla titz'in tatzik u Jesuus

46 Unchee' tuul anko'xh nichiyolon u Jesuus tu q'u tenam, opon vinan tuch' q'ul itza'q!. A' isa' si'chylon tuch' u Jesuus. Utz ye't veet toko'p k'atza.

47 Ech alax tek tu u Jesuus ech tza': —Nisavsa'xh vanan tuch' q'ul atza'q!. A' isa' sayolonaxh tuch' chi.— Texh te'le'.

48 Pek itzaqb'e ko'n va'l alon te utz, tal te ech tza': —¿Ab'il unnan naale? Utz ¿ab'il q'ul untza'q?— Texh te. **49** Ech ik'uchtu b'en q'ul ichusulib' tiq'ab' utz, tal ti' ech tza': —A' vunnan tzuta. Utz a' q'ul untza'q' tzuyi. **50** Tan aatz kajay q'u'l nib'anon vitxumb'al vunTat tu Amlika, a' q'u'l untza'q' atzi'; a'

vanab' atzi' utz; a' vunnan atzi'.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' u chikol u Jesuus

13 **1** Unchee' aatz i'an u Jesuus tu u q'ii tzi', el-k'asu'l tu u atib'al. Utz ex k'uje'oj tzi' choo. **2** Mam tenam chit imol tib' k'atza. Ech je'-tek'op u Jesuus tu ma'l u jukub'. K'uje' tuul utz, xe't ichusune', tuul aatz q'u aanima tan, atich ko'n tzi' a'. **3** Ech sib' ko'xh yol tal u Jesuus. Nichik'am ti' kam ech tza':

—Aatz i'an ma'l u chikol, b'en tu chiko'm. **4** Utz tuul nichimak' paal u ia, atia a' ku'k tu b'ey. Utz motx ko'n ex tzotiloj tu q'u tz'ichin. **5** Atia a' ku'k vi'aj sivan aas b'il ko'xh tx'ava' atil sii'. Utz oora itz'pu u ia tan, xax ko'n u tx'ava'. **6** Pek tz'a'b' u q'ii. Lumin tu vitz'a'l utz, tzaji. Tan b'il ko'n b'ennaj u taq'il. **7** Utz at u ia, a' ku'k xo'l ch'i'x. Pek ch'ii q'u ch'i'x utz, isotzsa.

8 Pek aatz untante, a' ku'k tu b'a'nla tx'ava'. Utz ech vatzini. Atia 100 ivatz taq' ti' junun tajan. Atia 60 ivatz taq'a. Utz atia 30 ivatz taq' majte. **9** Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.— Texhtu'.

U taltu u Jesuus kam toke' nik'am ti' kam

10 Unchee' xaan tek opon q'u chusulib' k'atz u Jesuus utz, tal tek te ech tza': —¿Kam toke' a'

Q'U KAM IK'AM TI' U JESUUS TU VICHUSUNE'

Q'u kam nik'amax ti'	Kam u' nitalva		
	U Tio	U Kuxh	U Lucas
U otzotz b'anel vi' sivan	7.24-27	—	6.47-49
Q'u q'a'l kam	9.16-17	2.21, 22	5.36-39
U chikol	13.3-8, 18-23	4.1-20	8.4-15
U ye'xtxojla xajtze'	13.24-30, 36-43	—	—
U tal pitz'kin ia	13.31-32	4.30-32	—
U tx'amil kaxhlaan tx'ix	13.33	—	13.20, 21
U tx'iib'al q'ii va'l mujel	13.44	—	—
U b'a'nla sivan	13.45-46	—	—
U k'ach eesab' txay	13.47-50	—	—
U vinaj va'l kolel ak' kam utz, q'a'l kam taq'o	13.52	—	—
U tz'ejxinaj karne'l	18.12-14	—	15.3-7
U b'aal tx'oj	18.23-34	—	—
U choob'al tetz unjolol aq'onom	20.1-16	—	—
Ka'va'l q'u k'aola	21.28-32	—	—
Q'u onkonla chaj k'amol tx'ava'	21.33-41	12.1-9	20.9-19
U tzumb'a'a	22.2-14	—	14.16-24
U viikuxh	24.32-35	13.28-29	21.29-31
U tzak'kinla aq'onom	24.45-51	—	12.42-48
Q'u laval ixviak	25.1-13	—	—
U talansal puaj	25.14-30	—	19.12-27
Q'u karne'l tuch' q'u tentzun	25.31-46	—	—
Vich'ii u triigo	—	4.26-29	—
U vinaj b'en tzian	—	13.34-37	12.35-40
Q'u aa tx'oj	—	—	7.41-43
U aa Samaaria	—	—	10.30-37
U tamiigo ma'l u vinaj	—	—	11.5-8
U vinaj va'l ta'xh nititz'a ime'b'i'l	—	—	12.16-21
U viikuxh va'l ye' nivatzine'	21.18-20	—	13.6-9
U k'uje'chil tu b'axa chaj k'ujleb'al	—	—	14.7-14
Vib'anax ti' q'u kam	—	—	14.28-33
U tz'ejxinaj puaj	—	—	15.8-10
U k'aola va'l qelonni	—	—	15.11-32
Vitxakunsal u tx'iib'al q'ii	—	—	16.1-8
U Laazaro tuch' u tx'iol iq'ii	—	—	16.19-31
U aq'onom tu atib'al	—	—	17.7-10
U juees	—	—	18.2-8
Q'u vinaj ex iq'ila isik'le Tioxh	—	—	18.10-14

nak'am ti' kam aas nayolon tu q'u aanima tzi'?— Texh te.

11 Ech itzaq'b'e utz, tal te ech tza':

—B'a'n ex tan, aq'el tzii, sete aas setootzaji u tokeb'al q'u kam q'u'l ye' ootzajimal tokeb'al ti' viQ'esalail u Tioxh tu Amlika. Pek ech koj q'u aanima tzi', sa'-kojtootzaji u tokeb'al tan, ye' aq'el te. **12** Tan ab'iste va'l atil nal itxumb'al ti' q'u kam q'u'l ye' ootzajimal tokeb'al, aal sa'aq'ax tere'n tetz. Ech sib'al tek itxumb'al sa'atini. Pek ab'iste va'l ye'k maas itxumb'al ti', aal samaale'l te jank'al vatz tetz aq'el. **13** Tu k'amich kam nunyolonku te tan, nisajine' tilone', loq' ye'xhat ni'enku te. K'uxh nitab'ine', nikojikan tab'il tokeb'al q'u kam. Utz nikojipaal itxumb'al tuul.

14 Tan ech chit itzojpu va'l b'axab'samal talax tu u Isaias aas tal ech tza':

«Aatz q'u aanima tzi',
sa'motxab'in tuch' ixichin,
loq' sa'kojpaal itxumb'al tu
va'l satab'i.

Utz samotxsajini,
loq' sa'kojikan tilaxe' kam
va'l sisaji.

15 Tan tiib'inaj taanima q'u
tenam tzi'.

Ye' nimotxisa'a tab'ile' kam
tokeb'al q'u yol.

Ye' nimotxisa'a tilax q'u kam
ijikomal.

Ech toke' ye' samotxilon tuch'
b'aq' iatz.

Ye' samotxab'in tuch' ixichin.
Utz niko'xh satoottzaji u
tokeb'al q'u kam tuch'
taanima.

Ech ye'k saq'aavo'k sunk'atza.
Utz yi'sa' sunb'an b'a'n te
majte.» Chia.^t

16 Pek aatz ex, chi'b'eb'al etetz tan, netil inujul q'u kam tuch' b'aq' evatz. Utz nekan tab'il tokeb'al tuch' exichin. **17** Tan ni'xhtek'val sete, sib'al ko'xh q'u alol tetz u yolb'al Tioxh motx tachva tilaxe' kam va'l netil cheel. Pek ye't tila. Utz motx tachva tab'ile' kam va'l netab'i cheel. Pek ye't motx tab'i. Echat q'u jikomla chaj aanima majte.

U tokeb'al u k'amich yol ti' u chikol

18 Pek ab'itaj unchee' kam u tokeb'al u yol ti' u chikol.

19 Aatz u aanima va'l niab'in q'u yol ti' viQ'esalail u Tioxh utz, ye' nipaal itxumb'al tuul, a' nik'am ti' u ia va'l a' ku'k tu b'ey. Tan niko'nulsotszaloj u yolb'al Tioxh tu taanima tu u tx'i'li'inaj.

20 Atil aanima nitab'i u yolb'al Tioxh utz, kaana itxuq'-txun ti' b'axa aas nik'ule'. Ech a' nik'am ti' u ia va'l a' ku'k vi'aj sivan, aas b'iil ko'xh tx'ava' sii'.

21 Pek ye' b'ennaj taq'il. B'iil ko'n ni'ano'k. Tan echa' tzi',

^t **13.15** Choktaj u Isaias 6.9-10.

nitul ma'j tza'lla kam ti' utz, ni-xe'k'ulal ti' u yolb'al Tioxh majte, sib' ni'enku te. Utz ye'ko'xh til iku'e'.

22 Pek atil aanima nitab'i u yolb'al Tioxh, loq' niko'nisotz b'en sik'u'l tu q'u ela'okchil ti' vime'b'il tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' nik'am ti' u ia va'l a' ku'k xo'l ch'i'x. Ech ye'xhkam nivatzin taq'o. Utz nisotz b'en sik'u'l ti' tachvalo'k q'u tx'iib'al q'ii.

23 Pek ech koj va'l a' ku'k tu b'a'nla tx'ava', a' nik'am ti' u aanima va'l niab'in u yolb'al Tioxh utz, nipaal itxumb'al tuul. Echa' u ia aas nivatzine'. Atia 100 ivatz nitaq'e'. Atia 60 ivatz nitaq'e'. Utz 30 ivatz nitaq'majte.— Texhtu'.

**Vik'amtu ti' ye'xtxoja xajtze'
u Jesuus tu vichusune'**

24 Tal paj chit va't k'amich kam u Jesuus tu q'u aanima ech tza':

—Aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' ma'l u vinaj va'l ichik b'a'nla ia triigo titx'ava'. **25** Pek aatz tu aq'b'al, tuul vatchel q'u aanima, ul vi-koontra, ul ichikka ye'xtxoja ia xo'l u triigo. Utz b'eni. **26** Ech je'ul u triigo, ch'ii. Utz vatzini. Loq' chee u ye'xtxoja xajtze' tixo'l majte. **27** Ech aatz q'u aq'onom tan, motx tek ex tal tu u b'aal chikob'e'm ech tza': «B'aal nitxa', tiira b'a'nla ia va'l vetachik tu vatx'ava'. Pek ;til

chaj unjalk'ik u ye'xtxoja xajtze' tzi?» Texh te.

28 Tzaq'b'u u b'aal chikob'e'm ech tza': «Ma'l u koontra vetex-chikonka atzi!» Texhtu'.

Tal q'u aq'onom te ech tza': «Pek ;satz asa'a se'nkub'uq'e'l tixo'l unchee?» Texh te.

29 Tal u b'aal chikob'e'm ech tza': «Ye'ka. Tan b'a'n si'anee' aas tuul neb'uq'e'l u ye'xtxoja xajtze', sab'uq'xu k'asu'l triigo ti!. **30** Pek a' li'ilon, ch'iojna si-jununil utz, q'anb'unale. Ech saval tu q'u chokol tetz tu u tiempo tzi!: Moltaj q'u ye'x - txoja xajtze' b'axal tzi!. Utz ti' b'o'k'ol iqitzax seb'ane'. Ech satz'e'i. Pek ech koj u triigo tan, a' semolvu tu kolb'al tetz. Chajin te.» Chu u b'aal chikob'e'm tu q'u taq'onom.— Texh u Jesuus.

**Vik'amtu ti'
u tal pitz'kin ia u Jesuus**

31 Aatz u Jesuus, ik'am paj ti' va't kam utz, tal ech tza':

—Aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' ma'l u b'aq' muxhtaansa ichik ma'l u vinaj titx'ava'. **32** Tan a' u ia va'l nojchit tiira tal ch'oo vatz tere'n q'u tiil itza. Pek paalchu ich'ii vi' tere'n q'u itza ni'ane'. Aatz ni-ch'ie' utz, nib'ens nimla tze'. Aal nitek'uli'an isok q'u tz'ichin vi'aj q'ul iq'ab'.— Texh u Jesuus.

33 Aatz u Jesuus, ik'am paj ti' va't kam ech tza': —Aatz vi-Q'esalail u Tioxh tu Amlika, ela

tuch' u tx'amil kaxhlaan tx'ix va'l taq' b'en ma'l u ixoj xo'l oxva'l paab'al ariina. Utz ech itx'amtu kajay viq'otii u kaxhlaan tx'ix taq'o.— Texh u Jesuus.

34 Aatz kajay q'u yol tal u Jesuus tu q'u aanimma, a' ik'am ti' kam. Utz ye'xhkam nichiyolone' untz'oj ye' nichik'am ti' kam.
35 Ech chit itzojpu u yol alich-nalka tu u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tal ech tza':

—Sayololin utz, kam ko'n sunk'am ti'. Ech saval elu'l inujul q'u kam q'u'l ye' ootzajimal u tokeb'al xe' q'ii xe' saj.— Chia.^u

**U tokeb'al u yol
ti' u ye'xtxojla xajtze'**

36 Unchee' ijatx tek tib' u Jesuus tuch' q'u aanimma. Ech b'eno'k u Jesuus tu atib'al. Utz xaan opon q'u chusulib' k'atza, tal te ech tza': —B'an talax qe b'a'nil kam tokeb'al u ye'xtxojla xajtze' vetak'am ti' aas chee xo'l u chikob'e'm.— Texh te.

37 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza':

—Aatz va'l chikon u b'a'nla ia, aya' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimma. **38** Aatz u tx'ava', aya' u vatz amlika tx'ava'. Aatz

u b'a'nla ia, aya' q'u'l oknaj tek tu viQ'esalail u Tioxh. Utz aatz u ye'xtxojla ia, aya' q'u aanimma q'u nimana tetz u tx'i'li'inaj.

39 Aatz u koontra va'l chikon, aya' u tx'i'li'inaj. Aatz u tiempo tzok'b'al tetz utz, aya' u motxeb'al q'ii saj si'ane'. Utz aatz q'u molol tetz, aya' q'u aanjel.

40 Kam chit ech vitzok'ax el q'u ye'xtxojla xajtze' tzi' utz, nik'achax ok tu xamal, ech sab'anax tu q'u aanimma tu u motxeb'al q'ii saj si'ane'. **41** Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimma, sichaj k'asu'l q'ul iaanjel utz, su'lteesa tu u vatz tx'ava' tza' jank'al q'u aanimma oknaj tu viQ'esalail q'u'l nitaq' b'en imol tu paav utz, tuch' q'u b'anol tetz onkonil. **42** Ech sik'on b'en tu u mam xamal. Aya' u choob'al paav, paalchu vi' oorno. Ech latzi' samotxoq'ka utz, a' sajarach'unku tee tzi'.^v

43 Pek aatz q'u jikomla aanimma, q'u nimana tetz u Tioxh tan, samotxrib'uni. Echa' irib'un q'ii si'an tu viQ'esalail u kuTat. Ech nimanoj, ab'il nikanon tab'il tokeb'al q'u kam tza'.— Texh u Jesuus.

**Vik'amtu ti' u tx'iib'al q'ii
u Jesuus va'l mujel**

44 Tal paj u Jesuus ech tza':
 —Aatz viQ'esalail u Tioxh tu

^u 13.35 Choktaj u Salmos 78.2.

^v 13.42 Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis)
 14.14-20.

Amlika, ela tuch' ma'l sivan sib' ija'mel aas mujel tatin tu ma'l tx'ava'. Utz aatz nichab'al tu ma'l u aanimma, niko'npajq'aav-imujka. Utz kaana itxuq'txun ti'. Ech tek ne'nik'ayika kajay q'u tetz. Utz niloq' u tx'ava' tzi!. Ech satetzi u tx'iib'al q'ii va'l mujel tuul.

Vik'amtu ti' u b'a'nla sivan u Jesuus

45 Aatz paj viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, echa' ma'l lakol. A' nichok b'a'nla chaj perla. **46** Utz aatz nichab'a ma'l u techalla perla sib' ija'mel, ni-tekenik'ayika kajay q'u tetz atile utz, niloq'e'!

Vik'amtu ti' u k'ach u Jesuus

47 Aatz paj viQ'esalail u Tioxh tu Amlika majte echa' ma'l mam k'ach, eesab' txay, aas nik'onax oko'p tu choo. Jat-vatzul ko'n iatz txay nitok tuul. **48** Utz aatz ma'l inoo u k'ach tzi!, nitektiq'ol elu'l tu eesan tetz tzi' a!. Ech nitxaa q'u b'a'nla chaj txay utz, nitaq' ku' tu txakatx. Pek aatz q'u'l ye'xtxoj, nik'one'l. **49** Echat chit va'l su'uch majte aas lu'ul u motxeb'al q'ii saj. Saul q'u aanjel, sateesa q'u aa paavla chaj aanimma xo'l q'u jikomla chaj aanimma. **50** Ech sik'on b'en tu u mam xamal. Aya' u choob'al paav paalchu vi' xamal tu oorno. Utz latzi! samotxoq'ka utz, a' sajarach'unku tee tzi!.— Texh u Jesuus.

51 Tal paj u Jesuus ech tza': —¿Matz paal etxumb'al tu q'u kam nivale' tza'?— Texhtu'.

Tzaql'b'u q'u aanimma utz, motx tala: —Ee!, vetia.— Texhtu'.

52 Tal paj u Jesuus: —Aatz kajay q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar q'u'l oknaj ti' u b'a'nla chusb'al utz, chusel tib' ti', tootzaj u o'tla mantaar tuch' u ak' b'a'nla chusb'al. Ela tuch' ma'l u tata atzi' va'l nitiq'o je'ul ak' kam utz, o'tla kam tu kolb'al tx'iib'al iq'ii.— Texh u Jesuus.

Vika'tziiun q'u aa Nazareet ti' u Jesuus

53 Unchee' ta'xh veet iyolon u Jesuus ti' q'u kam ik'am ti', el-tekb'en tu va'l atichka. **54** Ech ul tu vitenam. Xe't ichus q'u aanimma tu atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz nichitz'ejx ik'u'l q'u aanimma taq'o. Nich-motxtal ech tza': —¿Til tek nicheek u mam itxumb'al atzi'? Utz ¿kam tek ech iveet q'u mamaj txaihil ni'ané atzi'? **55** ¿Yit' tzik a' vik'aol u k'oxol tzi'? ¿Yit' tzik Li' ib'ii vinan? Tan a' vitza'q' u Jacobo atzi', u Xhep, u Xhim tuch' u Judas. **56** Utz aal jejlel q'u tanab' tza' atzi'. Pek ¿til tek nicheek kajay q'u kam sik'u'l atzi'?— Texhtu'!. **57** Ech nichtekmotxteesa iq'ii ti'.

Pek tal tek u Jesuus te ech tza': —Aatz q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, ta'xh ye' oknajk iq'ii titenam tuch' xo'l titz'in tatzik.— Texhtu'!. **58** Ech b'il

ko'xh txaichil i'an u Jesuus tzi'
tan, ye't nimal tu q'u aanima.

Vikam u Xhan, u b'anol vautiismo

14 1 Unchee' aatz u Herodes, u governadoor tikuenta Galilea, tab'i itziiul tok iq'ii u Jesuus.^w 2 Utz tal tu q'u taq'onom ech tza': —U Xhan a' q'aav itz'pi xo'l q'u kamnaj tzi', aya' u b'anol vautiismo.

Echtxize't atil mam tijle'm ti'
ib'anax txaichil.— Texhtu'. 3 Tan
aatz u Herodes, a' alon itxaypu u
Xhan. Tal iqitzpu tu kadeena utz,
taq' ku' tu tze' ti' ko'n u
Herodias, u tixojich u Felipe
vitzaq' u Herodes tzi'.

4 Tan nichatal u Xhan te ech
tza': —Yit' b'a'n koj va'l na'an'e'
aas iq'omal u tioxo vatza'q'
saaq'o tzi'.— Texhich te.

5 Ech nichian ik'u'l u
Herodes ti' u Xhan. Pek nich-
ixo'va q'u tenam tan, nimamich
taq'o aas alol tetz u yolb'al
Tioxh tixo'l. 6 Pek aatz i'ana,
paal iq'ii tz'ajeb'al iya'b' u
Herodes. B'ix u titz'in u
Herodias tu xo'l. Ech tx'anel
chit til u Herodes. 7 Utz ech
tala aas sataq' kajay q'u kam
sijaj u ixviak te. Toksa ib'ii q'u'l
itioxh tuul aas sataq'e'.

8 Pek aatz u ixviak, chajtzi'l
tu vinan b'axa. Ech tek tal te ech
tza': —Aq' vivi' u Xhan ve tu
ma'l puraato cheel tza', u b'anol
vautiismo.— Texh te.

9 Ech txumun chit u Herodes
ti' va'l jajax te. Pek inima. Tal
tek taq'ax vivi' u Xhan tu u
ixviak, ti' tan, vatz q'u'l imol tal
u kam tzi', q'u'l atich ok vatz
meexha tuch' utz, ti' majte tan,
toksa ib'ii q'u'l itioxh tuul.

10 Ech tal ikutil el vivi' u Xhan
aas atich ku' tu tze'. 11 Utz iq'ol
ul vivi' u Xhan tu ma'l puraato.
Ech aq'ax tu u ixviak. Utz aatz u
ixviak, ex taq' tu vinan.

12 Unchee' motx tek opon
q'u'l ichusulib' u Xhan. Ex tiq'o
vinimal utz, imuja. Ech tek motx
ex tal itziiul tu u Jesuus.

U txaichil i'an u Jesuus ti' itx'a'nsal 5,000 vinaj

13 Unchee' aatz tab'i itziiul u
kam u Jesuus tzi', eltek'b'en tu
va'l atichka. Okb'en tu ma'l u
jukub' sijunal utz, ex tu ma'l u
tz'inlich tx'ava' xaannaj el. Pek
tab'i q'u aanima aas til ma'tka.
Motx b'en tu tajan. Ex ik'ule'.
A' elkub'en tu q'u tenam tzi' a'
utz, ex ik'ul sala b'en a'. 14 Ech
el u Jesuus tu jukub'. Til q'u
mam tenam utz, itxum iatz. Ech
ib'an b'a'n tu q'u ya've atich
tixo'l.

15 Tuul tek tiira ma'tich iku'
q'ii, xaan opon q'u'l ichusulib'
k'atza utz, tal te ech tza':
—Ma'xh ku'y q'ii. Utz ye'xhkam
b'o)j sachee tu va'l atikl'o' tza'.
Pek chaj b'en q'u tenam tzi'. Sa-
motxeniloq' techb'ub'al xe' q'u

^w 14.1 Aatz u governadoor tza', a' vik'aol u Herodes va'l ijlenalich aas
itz'pu u Jesuus. Choktaj U Tio 2.1.

aanima jejlel tu q'u ja'jtze' tzi'.— Texh te.

16 Pek alax te tu u Jesuus ech tza': —Yit' ministeer koj samotx-b'eni atzi'. Aq'taj techb'ub'al tzexe'.— Texh te.

17 Motx tal ech tza': —Ye'xhjank'al echb'ub'al atil quxe'. Ta'xh atil o'va'l kaxhlaan tx'ix tuch' ka'va't txay.— Texhtu'.

18 Tal u Jesuus te: —Aq'taj ul tza'.— Texh te. **19** Ech talt ich'uxhe' q'u aanima vi' ch'im. Utz itxay o'va'l u kaxhlaan tx'ix tiq'ab' tuch' ka'va't u txay. Ech sajin je' tu amlika. Ijaj b'a'nil ti' utz, ipixh q'u kaxhlaan tx'ix. Taq' tu q'ul ichusulib'. Utz aatz q'ul ichusulib', taq' tek tu q'u aanima. **20** Ech motx tx'a'ni si-kajayil utz, motx nooi. Molax tek q'u'l chanani. Kab'laat txakatz elko'p b'oono inooe'. **21** Utz 5,000 q'u vinaj tx'a'ni. Sib'at ixojo tuch' talaj nitxa' tx'a'n majte. Ye't achaxi.

22 Unchee' aatz u Jesuus tan, oora tal tok b'en q'ul ichusulib' tu jukub'. Ib'axab'sa b'en siatz tunpaq'it u tzi' choo. Tuul nich-talka ib'en tu q'u tenam.

Vixaan u Jesuus vi' u choo

23 Aatz tek veet taltuka ib'en tu q'u mam tenam, b'enje' vi' ma'l u muunte sijunal. Ex iq'il arik'le Tioxh. Utz ok ko'xh aq'b'al tuul. Anko'xh atich tzi' sijunal.

24 Pek aatz q'u chusulib', atich ok tu u jukub'. Ma'tich toko'p tinik'a u choo. Utz techal

b'oj itxala'punsal u jukub' tu vi-pilq'a'txan u choo. Tan ok ma'll mam kajiq' tib'ey. **25** Pek aatz i'ana aas b'iitich tere'n isajb'u saj, ul u Jesuus k'atza. Xaaom tul vi' u choo. **26** Utz ta'xh ilax tu q'u chusulib' aas nichixaan vi' a', motx sotz ik'u'l. Utz motx tal ech tza': —;U poyinal la!— Texhtu'. Ech motx q'eq'un tu xo'val.

27 Pek q'ilal tek tu u Jesuus utz, tal te ech tza': —Ye' ko'xh qeonex. In atzi'. Ye' xo'vex.— Texhtu'.

28 Utz ech tzaq'b'el tu u Lu' ech tza': —UnB'aal oj nojchit axh, ala aas saxaanin vi' u a' tzi'. So'oponin sak'atza.— Texh te.

29 Tal u Jesuus te ech tza': —;Ni'axh!— Texh te. Ech el u Lu' tu jukub'. Xe't ixaan vi' u a'. Aal ib'en k'atz u Jesuus.

30 Pek xo'v u Lu' ta'xh tila aas techal ixumkab'in u mam kajiq'. Utz xe't tek isotz ko'p tu a'. Ech tek q'eq'un taltu ech tza': —;UnB'aal, eesa ji'ulin!— Texh te.

31 Ech tu ko'xh unmu'k'ul txayax je'ul siq'ab' tu u Jesuus utz, tal te: —Tiira b'iil ko'xh k'ujlel ak'u'l vi'. ¿Kantu' vetka-tziunaxh?— Texh te.

32 Ech ta'xh motx je'op tu u jukub', ya' u mam kajiq'. **33** Utz aatz tek q'u'l atich nal tu u jukub', motx tek peche' ku' vatz u Jesuus utz, tal ech tza': —;Nojchit axh viK'aol u Tioxh!— Texh te.

34 Unchee' aatz tek veet ipaal b'en vi' u choo, opon tek tu u

tx'ava' tikuuenta Genesareet.

35 Ech ta'xh ilax iatz u Jesuus tu q'u aanima, motx ipaxsa b'en itziiul tu jank'al q'u tenam tikuuenta u tx'ava' tzi'. Ech motx iq'ol ul q'u ya'v siatz. **36** Utz jajax b'a'nil te aas sataq' tzii tu q'u ya'v sikan vitz'i'aj u toksa'm. Ech motx i'an b'a'n kajay q'u ya'v tuch' ko'xh vikanta'.

Yit' paav koj qelax
vikostuumbre q'u fariseo

15 **1** Unchee' k'asul' unjolol q'u fariseo tu Jerusaleen utz, opon k'atz u Jesuus. Ant imol q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Utz motx tal tu u Jesuus ech tza': **2** —¿Kam toke' aas niqel vikostuumbre q'u kuk'uy kumam tz'ib'amal q'ul achusulib' tzi'? Tan ye'xhkam ni'an u kostuumbre ti' itx'aal iq'ab' aas nitx'a'ne!— Texhtu'.

3 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —Utz ¿kam tok majte, aas neqel vimantaar u Tioxh ti' inimal vikostuumbre q'ul ek'uy emam tz'ib'amal? **4** Tan a' u mantaar alel tu u Tioxh ech tza': «Atoj tatin atxutx ab'aal saatz. Tan ab'il va'l ye'k itxa'k itxutx ib'aal siatz, yatz'el sab'anli. Ye'k txumlichil iatz.» Chia.^x

5 Pek aatz netale', saveeti aas salat ma'j aanima titxutx ib'aal ech tza': «Ye'xhkam ve't eetz savaq'e' tan, a' savaq'vu tu u Tioxh kajay val eetz savaq'e'

b'anel.» Che'ex. **6** Utz aatz q'u'l nib'anon ech tzi', a' niqel u mantaar Tioxh ti' inimal q'ul ikostuumbre q'u kuk'uy kumam tan, ye'kan itxa'k itxutx ib'aal te.

7 Jolol iex ka'vatz! Tinujul chit va'l tal u Isaías seti' ech tza':

8 « Aatz q'u tenam tzi', tu ko'xh q'u'l itzi' nitoksa unq'ii. Pek aatz q'u taanima, tzian elnaj sunk'atza.

9 Ech ye'k ko'xh tokeb'al k'uxh nitoksa unq'ii, k'uxh ninach'in.

Tan a' nichus ikostuumbre aanima. Nib'ensas echa' imantaar Tioxh. Chu u Tioxh.» Chia.—^y

Texh u Jesuus.

10 Ech aatz u Jesuus, isik'le tek ul q'u mam tenam k'atza utz, tal te ech tza': —Ab'itaj b'a'nil va'l nivale' tza' utz, paaloj etxumb'al tuul. **11** Yit' nikoj-ipaavin u aanima oj ye' ni'an u kostuumbre ti' itx'aal iq'ab' aas nitechb'une!. Pek a' niaq'on b'en u aanima tu paav q'u ye'xtxoja yol nijke'ul titzi!— Texhtu'.

12 Ech xaan tek opon q'u' ichusulib' u Jesuus k'atza utz, tal te: —¿At tzik veb'enku see aas sib' veb'enku q'u yol tu q'u fariseo va'l vetaala?— Texh te.

13 Ech itzaq'b'e ech tza': —Kajay q'u ia q'u'l yit' vunTat koj tu Amlika vetchikon,

^x **15.4** Choktaj u Eexodo 20.12; 21.17; u Deuteronomio 5.16.

^y **15.9** Choktaj u Isaías 29.13.

sako'nb'uq'ax je'. **14** Kam esa' te tan, jolol echo' moy atzi' aas nitiq'o ib'ey va't moy. Tan oj nojchit si'iq'ol ib'ey ma'l moy tu va't moy, ela ko'xh sab'en tu jul ka'b'il atzi'.— Texh u Jesuus.

15 Ech tzaq'b'u u Lu' utz, tal ech tza': —B'an talax qe b'a'nil kam tok u kam vetak'am ti' tzi'.— Texh te.

16 Tal u Jesuus ech tza': —Utz ñant ex ye'xh b'oj etxumb'al tzik? **17** Tan kam va'l nitechb'u u

aanima, a' niko'ko'p tu tuul. Ech xamtel nib'en tu xaanb'al. **18** Pek ech koj q'u ye'xtxojla yol nije'ul titzi' q'u aanima tan, a' nik'asku'l tu taanima. Utz a' va'l niaq'on b'en tu paav. **19** Tan tu taanima u aanima nik'asku'l q'u ye'xtxojla chaj txumb'al. Echa' q'u yatz'o'm, u eesaib' tu b'ey tuch' aanima, u elaq', q'u txub'a'lla chaj yol nitz'ejax ti' q'u aanima utz, tuch' u yoq'o'm. **20** A' q'u kam nib'ensan aa paav u aanima tzi'. Pek k'uxh ye' sab'anax u kostuumbre ti' itx'aal q'ab' aas su'uch tx'a'om, ye'xhkam niyansa u aanima.— Texh u Jesuus.

Vik'uje' ik'u'l ma'l u ixoj aa Sidoon ti' u Jesuus

21 Unchee' k'astek'ul u Jesuus tu va'l atichka utz, b'en tikuenta Tiro tuch' tikuenta Sidoon.

22 Ech aatz i'an ma'l u ixoj a' k'asku'l tikuenta u tx'ava'! Canaan, va'lich iqetun taltu ech tza': —;UnB'aal, itu'xh ixalam Daviid, txum unvatz! Tan aatz ma'l u vitz'in ixviak, techal

tuleb'el tu u tioxhil tx'i'li'inaj ato'k k'atza.— Texhtu'.

23 Pek aatz u Jesuus tan, paat ye' nichitzaq'b'e. Ech xaan tek opon q'ul ichusulib' k'atza utz, ijaj b'a'nil tu u Jesuus ech tza': —Chaj b'en u ixoj tzi' tan, iqetun ko'xh tok qi'.— Texh te.

24 Tzaq'b'u u Jesuus, tal ech tza': —K'uxh vet'ulin tan, chajelin. Ta'xh ul vil q'u Israael q'u'l sotznaj ik'u'l echo' karne'l aas tz'ejxinaj.— Texhtu'.

25 Pek aatz u ixoj tan, tab'i utz, ul peche'oj vatz u Jesuus utz, tala: —;UnB'aal, loch'in!— Texh te.

26 Tal ko'n paj u Jesuus ech tza': —Yit' sa'koji'ane' saqeesa u b'a'nil vatz q'u Israael utz, saqaq' tu q'u puera aanima. Echa' u kaxhlaan tx'ix, sa'koji'ane' saqeesa vatz q'u k'aol me'ala utz, saqoksa vatz q'u tx'i'.— Texh u Jesuus.

27 Pek tal u ixoj ech tza': —A' chitu', unB'aal. Pek loq' aal aatz q'u tx'i', nimotxtechb'u q'u juyaj kaxhlaan tx'ix q'u'l nichajpe'l vi' imeexha q'u'l iko'.— Texh te.

28 Unchee' tzaq'b'u tek u Jesuus utz, tala: —Ixoj, tiira k'ujlel ak'u'l vi'. Nojpoj va'l najaje' tzi'.— Texh te. Ech aatz u titz'in u ixoj tzi', yakich i'an b'a'n tu u mu'k'ul tzi'.

U txaihil i'an u Jesuus ti' itx'a'nsal 4,000 vinaj

29 K'astek'ul u Jesuus latzi' utz, paal tzi' u choo tu Galilea.

Ech ib'enje' vi' ma'l u muunte utz, k'uje'i. **30** Utz sib'al aanima xaan opon k'atza. Iq'omich ko'x taq'o, tuch' moy, tuch' kut q'ab', tuch' mem utz, tuch' sib'at tere'n ya'v majte. Oksal vatz u Jesuus. Ech motx i'an b'a'n te. **31** Ech nichmotxitz'ejx ik'u'l q'u aanima. Tan nichtekiyolon q'u'l memich. Tz'ajel tek iq'ab' q'u'l kut q'ab'ich. Nichtekixaan q'u ko'x. Utz nichtile' aas b'a'n tek isajin q'u moy. Ech nichtekmotxtoksa iq'lii viTioxh q'u Israeel ti'.

32 Unchee' aatz u Jesuus, isik'le ul q'ul ichusulib' k'atza utz, tal te ech tza': —Nuntxum iatz q'u tenam tzi'. Tan oxva'x q'ii cheel tatin sunk'atza utz, ye'kan techb'ub'al. Utz yu'nsa' sunchaj b'en ech tzi' tuul atil tu va'y. Tan noj motx ijochpu tu b'ey.— Texh te.

33 Utz alax te tu q'ul ichusulib' ech tza': —¿Til saqiq'ov sib'la echb'ub'al tetz q'u mam tenam tu u tz'inlich tx'ava' tza'?— Texhtu'.

34 Tal u Jesuus te ech tza': —¿Jank'at echb'ub'al atil tzexe'?— Texh u Jesuus.

Utz motx tzaq'b'u ech tza': —Jujva'll ko'n, tuch' ka'xva't txay.— Texhtu'.

35 Ech aatz u Jesuus tan, tal ik'uje' q'u aanima vatz tx'ava'. **36** Utz itxay jujva'll q'u kaxhlaan tx'ix tiq'ab' tuch' q'u txay. Ik'ama Tioxh ti'. Ech ipixh tuul utz, taq' tu q'u chusulib'. A' tek motx jatxon paal vatz q'u tenam. **37** Ech motx itx'a'n sikajayil.

Motx nooi. Ech molax tek q'u'l chanani. Utz jujva't txakatz elko'p, b'oono inooe'. **38** Utz 4,000 q'u vinaj q'u'l tx'a'n. Sib'at ixoj tuch' talaj nitxa' tx'a'n majte ye't achaxi.

39 Unchee' tal tek ib'en q'u aanima u Jesuus utz, ok tek tu jukub'. B'en tu u tx'ava' tikuenta Magdala.

Vijajtu xheenya q'u fariseo tu u Jesuus

16 **1** Unchee' opon q'u fariseo k'atz u Jesuus tuch' q'u saduceo. Utz vet sik'u'l motx i'ana, ijaj xheenya te sik'uch tu amlika. **2** Pek tzaq'-b'el ko'n tu u Jesuus ech tza': —Aatz niku' q'ii, nimotxetale': «Tx'anel saq'i q'ejal. Nimna'l tan, vikajxu xe' amlika.» Che'ex. **3** Utz aatz netal q'ala'm: «Su'ul jab'al cheel. Nimna'l tan, vi-q'ejb'u xe' amlika tu sutz!» Che'ex. ¡Junal ex ka'vat! Etootzajle tilax q'u xheenya q'u'l nicee vatz amlika, pek tiira ye'xhat ni'enku sete ab'iste q'u xheenya nituch seti'aj tu u tiempo tza'. **4** Aatz ex, itz'lelex tu u tiempo tza', jolol ex qelolla chaj aanima. ¡Ex aa paav utz, nejaj xheenya sak'uchax sete! Pek ye'k xheenya sak'uchax sete. Ta'xh ma'l xheenya setile', va'l ti' u Jonaas u alol tetz u yolb'al Tioxh.— Texhtu'. Ech telab'elka tu u Jesuus, b'eni.

5 Unchee' motx tek opon sala b'en u a'. Ye't inach tiq'ol b'en techb'ub'al q'u chusulib'. **6** Utz

tal u Jesuus te ech tza': —Iltaj utz, kuenta'ex ti' va'l nichus q'u fariseo tuch' q'u saduceo tzi'. Tan paxinchil ni'ane', echa' vitx'amil u kaxhlaan tx'ix.— Texh te.

7 Aatz q'u chusulib' tan, nichtekmotxtal sivatzaj ech tza': —K'uxh nital qe ech tzi', ti' atzi' ye'n kunach tiq'ol qechb'ub'al.— Texhtu'.

8 Pek aatz u Jesuus tan, paal itxumb'al tu va'l nichmotxtale' utz, tal te ech tza': —Tiira b'iil ko'xh k'ujlel ek'ul ti' Tioxh. ¿Kantu' a' netitz'a aas ye'k echb'ub'al? **9** ¿Ye'xh nikaa sek'u'l tzik? ¿Niko'xh ye' nenach o'va'l u kaxhlaan tx'ix tzik, va'l tz'aj vatz 5,000 aanima? Utz ¿yetz nenache' aas jatva't txakatx chan emola?

10 Utz echat paj jujva'l u kaxhlaan tx'ix majte va'l tz'aj vatz 4,000 aanima. Utz ¿jatva't txakatx chan emola? **11** ¿Kam toke' aas tiira ye' nitel etxumb'al tu q'u kam? Tan a' koj nival u kaxhlaan tx'ix. Pek a' nival va'l nichus q'u fariseo tuch' q'u saduceo, va'l ech ipaxine' ni'ane' vipaxin u tx'amil kaxhlaan tx'ix.— Texhtu'. **12** Ech nal tek el itxumb'al q'u chusulib' tuul aas yit' a' koj si'anvu kuenta tib' ti' u tx'amil kaxhlaan tx'ix, pek a' sib'anvu kuenta tib' ti' vichusb'al q'u fariseo tuch' q'u saduceo.

U tootzajit q'u chusulib' aas a' viTxaam u Tioxh u Jesuus

13 Unchee' aatz tek opon u Jesuus tu u tenam Cesarea Filipo, ich'oti tu q'ul ichusulib' ech tza': —¿Kam nital q'u aanima ti' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima? ¿Ab'il aas nitale'?— Texh te.

14 Motx tzaq'b'u ech tza': —At nialon aas axh Xhan, u b'anol vautiismo. At nialon aas axh Elias. At nialon aas axh Jeremias. Utz at nialon aas axh ma'j q'u alol tetz u yolb'al Tioxh nitale'.— Texh te.

15 Ech tal paj u Jesuus ech tza': —Pek aatz ex, ¿ab'il in netale'?— Texh te.

16 Tzaq'b'u u Xhim va'l Lu' ib'iit utz, tala: —Axh viTxaam u Tioxh va'l sa'chit'ulaxh, viK'aol u itz'lich Tioxh.— Texhtu'.

17 Unchee' tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Xhim, ik'aol Jonaas, chi'b'eb'al eetz tan, yit' aanima koj vetalon see va'l naale' tzi', pek vun'Tat tu Amlika vetoksan sak'u'l. **18** Utz aatz in, nival see, aas axh Lu'. Utz a' sun-chikvu q'u niman vetz vi' u tiila sivan tza'. Utz tech koj u tx'i'll'i-naj ti' iya'sale'.^z **19** Utz savaq' u laave see tetz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika majte. Ech kam va'l saqitz tu u vatz tx'ava' tza', saqitzpu tu Amlika majte. Utz kam va'l saq'al tu u vatz tx'ava' tza', saq'alpu tu Amlika majte.—

^z **16.18** Aatz u b'ii Lu', “Sivan” chu u tokeb'al tu yolb'al griego.

Texhtu'. **20** Utz tal u Jesuus tu q'ul ichusulib' aas ye'xhab'il ko'xh e salatva aas a' viTxaaom u Tioxh.

**Vib'axab'sat taltu
vikameb'al u Jesuus**

21 Unchee' ech vixe't u Jesuus ti' talax tu q'ul ichusulib' tzi', aas ministeer sab'en tu Jerusaleen. Utz sa'xhpaasal tu k'axk'o tu q'u q'esal q'atol tzii, tu q'u q'esal oksan yol utz, tuch' tu q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Ech sakami. Loq' sako'nq'aavitz'pu titoxva' q'ii.

**Vimajax iatz u Jesuus
tu u Lu' ti' vikame'**

22 Pek aatz u Lu', isik'le b'en u Jesuus echil tzi!. Xe't imaj iatz ech tza' ti' va'll tala: —;UnB'aal, oyob' aatz! ;Ye'k si'an'e! sapaal-axh tu u kam naale' tzi!— Texh te.

23 Ech aatz u Jesuus tan, isuchq'i tib' utz, tal tu u Lu' ech tza': —;Xaane'l sunvatz tx'il'il'i-naj! Aal ko'xh namajin. Tan a' koj niitz'a q'u kam tetz u Tioxh, pek a' niitz'a q'u kam tetz q'u aanima.— Texh te.

24 Unchee' tal u Jesuus tu q'ul ichusulib' ech tza': —Oj ab'il sis'a xamb'ichil vi', imaj tib' ti' toksal tetz vitxumb'al. Pek iq'l' paalchil tu mam il tza'! vi' utz, xamb'oj vi'. **25** Tan ab'il q'u'l ta'xh nititz'a u vatz iq'ii isaj tu u vatz tx'ava' tza', tz'ejo'm si'an'e!. Pek ab'il q'u'l k'uxh sitz'ej u vatz iq'ii isaj vi',

a' va'l sachab'an u b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj. **26** Tan kam koj si'an kanaal u anima k'uxh satetza u vatz amlika tx'ava' kajayil tza', untz'oj a' se'enku u taanxelal tu choob'al paav. Tan kam koj choob'al sataq' u anima ti' itool u taanxelal.

27 Tan su'ltaq' u choob'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima tu junun anima ti' q'ul ib'an-one' aas lu'ul tu u tijle'm viTat tuch' q'ul iaanjel. **28** Ni'xhtek'-val sete, atil ka'vo'j oxvo'j ex cheel atzi', atilex tza', aas ye'sajen ekame', satil tul u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima tu viQ'esalail.— Texhtu'.

**Vichee u Moisees tuch' u Elias
k'atz u Jesuus**

17 **1** Unchee' ma'tich tel vaajil q'ii tuul, aatz u Jesuus, tiq'o b'en vi' ma'l u t'ankin muunte u Lu', u Jacobo, tuch' u Xhan, vitza'q' u Jacobo. **2** Ech ijalpixsa tilon u Jesuus siatz. Techal tek irib'un ivatz, echa' u q'ii tzi!. Utz tiira sajich tek q'u toksa'm, echa' ipaq'un saj. **3** Tuul a' texh til ichee u Moisees tuch' u Elias. Utz nich-tekiyolot tuch' u Jesuus. **4** Aatz tek u Lu', tal tu u Jesuus ech tza': —;UnB'aal, b'a'n atzi' aas atilo' tza'! Pek ;satz asa'a sakub'an oxvo'j muuab'al nach-pixsab'al? Ma'l eetz. Va't tetz u Moisees. Utz va't tetz u Elias.— Texh te.

5 Ech tuul anko'xh nich-iyolone', motx okka jaq' ma'l u

rib'unnaj sutz'. Utz ab'il ma'l u yol uch tu u sutz'. Tal ech tza': —A' vunK'aol. Tii'in ti' atzi'. Va'll nik'uje' unk'u'l ti'. A' va'l setab'i tetz.— Texh u yol. **6** Ech ta'xh tab'i u yol q'u chusulib' tzi', motx peche'i. Taq' ku' ivatz vatz tx'ava' tuul kaana ixo've'.

7 Ech aatz u Jesuus tan, xaan opon k'atza. Ikana utz, tal te: —Lakpojex utz, ye' ko'xh xo'vex.— Texh te. **8** Ech motx tek sajini utz, ye'xhab'il tere'n tila. A' texh atichka u Jesuus. **9** Aatz tek nichmotxiku'l vi' u muunte, tiira tal u Jesuus te b'a'nil ech tza': —Ye'xhab'il ko'xh e setalvu u kam vetetilla' tzi'. Anal letala aas ma't q'aav titz'pu xo'l q'u kamnaj u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.— Texh te.

10 Ech aatz q'u chusulib' tan, ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿Kam tok va'l nital q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar aas: «Ministeer a! b'axal su'ul u Elias.» Chia?— Texh te.

11 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Nojchitu'. A' su'ul u Elias b'axal utz, a' saq'aavi'anvu b'a'n kajay q'u kam tikuenta. **12** Pek ootzajitaj tan, ulnaj tek u Elias utz, ye'xhat ko'n b'enku tu q'u aanima tzi'. Tan motx ko'n i'an te kam tal q'u taanima ti'. Echat ko'xh paj samotxi'an tu u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.— Texhtu'. **13** Ech tek motx el itxumb'al q'u chusulib' tuul aas a' nichyolonku ti' u Xhan, u b'anol vautiismo.

U teesat q'u tioxhil tx'i'li'inaj u Jesuus k'atz ma'l u xiak

14 Unchee' motx tek opon k'atz q'u mam tenam. Utz ul ma'l u vinaj, ul peche'oj ku' siatz. Tal te ech tza': **15** —¡UnB'aal, txum iatz vunk'aol! Tan atil ma'l tila yaab'il k'atza. Tiira txumb'al iatz taq'o. Jatpax ko'xh paalo'k tu xamal utz, jatpax ko'xh b'en tu a' taq'o. **16** Vetviq'o ul vatz q'ul achusulib' tzi', pek ye'n motx ole' ti' ib'anax b'a'n te.— Texh te.

17 Ech tzaq'b'u u Jesuus, tal ech tza': —Tiira ex ka'tziiunnajla chaj aanima. ¡Tiira ex aa paav itz'lelex tu tiempo tza'! Ech ko'n chixh vatin texo'l tza'. Ech ko'n chixh unq'i't'ex tzi'. Iq'otaj ul tza'.— Texhtu'. **18** Ech aatz u Jesuus tojcha el u tioxhil tx'i'li'inaj k'atz u xiak utz, yakich i'an b'a'n tu u mu'l'ul tzi'.

19 Unchee' motx tek xaan opon q'u chusulib' k'atz u Jesuus, aas ijunalich teko'n utz, tal te ech tza': —¿Kam toke' aas ye'n ole'o' ti' tojchal el u tioxhil tx'i'li'inaj tzi'?— Texh te.

20 Tal u Jesuus te ech tza': —Ti' tan, b'iil ko'xh k'ujelel ek'u'l ti' u Tioxh. Pek ni'xhtek'val sete aas k'uxh echil ko'xh sak'uje' ek'u'l echa' ma'j b'aq' muxhtaansa, kam koj va't ye' saveet sevatz. Echa' tzi' letal tu ma'l muunte: «Elenb'en tza'; kuxh b'en tzi'!» Chajex te. Sael b'en atzi!. Kajay saveeti. **21** [Pek aatz u tioxhil tx'i'li'inaj tzi' tan,

sako'nkoxhel ech tzi'. Pek tu chit ekuyt eva'y, ti' eq'ilat esik'let Tioxh, b'a'ntan saeli.]— Texh u Jesuus.

U taltu vikameb'al u Jesuus

22 Unchee' imol tib' u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tu Galilea. Tal u Jesuus te ech tza': —So'oksal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u q'atol tzii. **23** Utz samotxiyat'e!. Pek loq' saq'aavitz'pu titoxva' q'ii.— Texh u Jesuus. Ech tiira motx chit txumun q'u chusulib' ti'.

Vichoot u okeb'alop u Jesuus tu viq'analil u totztioxh

24 Aatz tek motx opon tu u Capernauum, ul q'u vinaj k'atz u Lu', q'u jajol tetz u choob'al okeb'alop tu viq'analil u totztioxh. Aya' vija'mel ka'va'l q'ii aq'on. Utz tal te ech tza': —Aatz u chusul etetz tzi', ¿ni tzik ichoo u okeb'alop tu viq'analil u totztioxh?— Texh te.^a

25 —Ee', nichooe' atzi!.— Texh u Lu'. Ech ta'xh opon u Lu' tu u atib'al, b'axal yolon u Jesuus te ech tza': —Kan tal nanache' Lu', ¿ab'il e nijajvu u ja'mel alkavaar q'u ijlenal tu u vatz tx'ava' tza'? ¿Tu tzik q'u tetz aa tenamil, pek oj tu q'u puera aanima?— Texh te.

26 Tzaq'b'u u Lu' utz, tala: —Tu q'u puera aanima atzi!.— Texhtu'.

Utz tal u Jesuus te ech tza': —Unchee' aatz q'u tetz aa tenamil ye'kax chooni. **27** Pek majb'al ichi'on ik'u'l q'i', kuxh tzi' u choo tzi'. Aq' ko'p u eesab' txay tu a'. Ech ab'iste u b'axa txay leesa ji'ul, lajaj vitzi'. Tan sachab'a ma'l u puaj tuul. Iq'o k'asu'l u puaj tzi' utz, lachoo u qokeb'alop; in utz, tuch' axh.— Texh te.

U je'saib'

18 **1** Unchee' aatz i'ana, xaan opon q'u chusulib' k'atz u Jesuus utz, tal te ech tza': —¿Ab'iste ma'l qe aas nim tijle'm si'an tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika?— Texh te.

2 Ech isik'le ul ma'l tal nitxa' u Jesuus. Itxakb'a' tixo'l. **3** Utz tal ech tza': —Ni'xhtek'val sete, sa'kojoko'p'ex tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika oj ye'k sach'exp'ex; oj ye'k seb'ensa etib' echa' ex tal nitxa' aas maanxho. **4** Tan ab'iste va'l sataq' b'en tib' ch'oo echa' u tal nitxa' tza', a' va'l nim tijle'm si'an tu viQ'esalail u Tioxh tu Amlika. **5** Utz ab'il lak'ulun ma'l tal nitxa' tunb'ii echa' tza', in a' nik'ulin tzi'.

6 Pek ab'il va'l sa'aq'on b'en ma'l q'u ch'ooal niman vetz tu paav, aal tek b'a'n saqitzax ok ma'l mam sivan siqul, che'b' triigo, ech se'nk'onaxoj oko'p tu u mar. **7** Tilayol u paav tu u vatz tx'ava' tza' va'l niaq'on ku' q'u

^a **17.24** Aatz u okeb'alop tu u viq'analil u totztioxh, unpajul ko'n nichichoole' tu ma'l ya'b'. Junun vinaj Israeel nichichoone'.

aanima. Loq' ech chitu' atzi'. Pek a' tiira tilayol saya'k u aanima va'l sataq' b'en imol tu paav. **8** Ech toke' oj nitaq'b'enaxh vaq'ab' val aajan tu paav, aal tek b'a'n seesa. Tan k'uxh axh kut q'ab' utz, k'uxh axh kut ajan, ta'xhtzii so'okop'axh tu b'enq'ii b'ensaj. Tan k'uxh tz'ajel chit aq'ab' aajan, tilayol oj a' yakk'axh tu xamal u choob'al paav va'l ye'k iya'e!. **9** Utz oj aal nitaq'b'enaxh u b'aq' avatz tu paav, yaaq' tzii tu u tacha'v. Aal b'a'n seesa tan, k'uxh ma'l ko'n b'aq' avatz, ta'xhtzii so'oko'p'axh tu b'enq'ii b'ensaj. Pek k'uxh tz'ajel ka'va'l b'aq' avatz, tilayol untz'oj a' yakk'axh tu u xamal u choob'al paav.

**U tatin junun q'u aanima
vatz u Tioxh**

10 Ech toke', kuenta'ex. Eteesach ko'xh iq'ii q'u ch'ooal niman vetz. Tan nojchit nivale' atil aandel xeen tetz tu vunTat tu Amlika. **11** [Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, a' ul teesa tu u paav q'u'l ma'tich itz'ejxe'.]

12 ¿Kam b'oja saelka nenache'? Atil koj ma'j vinaj aas 100 ikarne'l atile. Pek satz'ejxuka ma'j te. ¿Oj tzik ye' sataq'ka va't u 99 tzi' utz, se'nichok u tz'ejxinaj tulaj ja'jtze'? **13** Ech oj lichab'a, ni'xhtek'val sete aas sa'xhtxuq'txun ti'. Paalch itxuq'-txun ti' si'an vatz u 99 karne'l

q'u'l yit' tz'ejxinaj koj. **14** Utz echat ko'xh majte, yit' itxumb'al koj u kuTat tu Amlika aas sa-tz'ejxu ma'j tu q'u ch'ooal niman vetz tzi'!

**U tok ib'a'n q'u niman tetz
u Jesuus tib'ilaj**

15 Ech toke', oj kam si'an vahermano see, al te, ka'l ko'xh axaan tuch'. Ech oj likan tab'il tokeb'al, vетooksal tu jik atzi'. Ech q'aavi ab'an b'a'n tuch'.

16 Pek oj ye' ko'n likan tab'ile', iq'o tek b'en ma'j oj ka'vo'j amol sai'. Ech ka'vo'j oxvo'j aanima sailon vinujul va'l saal te.^b **17** Pek oj ye' ko'n paj latab'i tokeb'al vatz q'ul amol tzi', al tek vatz q'u aanima niman tetz u Tioxh. Pek oj ye' ko'n paj likan tab'il tokeb'al va'l la'alax te tu q'u aanima niman tetz u Tioxh, aq' tek b'en aanima ye' tootzaj Tioxh, echa' q'u sub'ulla jajol ja'mel alkavaar. **18** Tan ni'xhtek'val sete, kajay va'l seqitz tu u vatz tx'ava' tza', saqitzpu tu Amlika majte. Utz kam va'l sechitpu tu u vatz tx'ava' tza', sachitpu tu Amlika majte.

19 Utz nipajval sete majte oj atil ka'vo'j ex senuk' sevatz tu u vatz tx'ava' tza', aas kam ko'xh ma'j ib'ii sejaje', saaq'ax sete tu vunTat tu Amlika. **20** Tan til molelku tib' ka'vo'j oxvo'j aanima ti' vunb'ii, latzi' atilk'in tixo'l majte.— Texhtu'.

^b **18.16** Choktaj u Deuteronomio 19.15.

Vichusun u Jesuus ti' u kuyu'm

21 Ech xaan opon u Lu' k'atz u Jesuus utz, tal te ech tza': —¿UnB'aal jatpajul sunkuy ipaav vunhermano va'l kam ko'xh si'an ve? ¿Jujpajul ko'n tzik?— Texhtu'.

22 Tal u Jesuus te ech tza': —Jujpajul ko'n chajkojin see, pek jujpajul 70 sakuye'.

23 Aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' ma'l u ijlenal va'l i'an ti' jank'al itx'oj q'u taq'onom atil tzixe'. **24** Utz aatz xe't i'an ti', iq'ol opon ma'l u taq'onom siatz aas ma'l 60,000 ija'mel q'ii aq'on itx'oj tzixe'. **25** Aatz u vinaj tzi' tan, ye't ole' ti' ichool vitx'oj. Ech aatz u ijlenal tal tek ik'ayil ok vatz aq'on tuch' tixoj, ik'aol, ime'al utz, tuch' kajay q'u tetz atile. Ech se'el vitx'oj tala. **26** Pek peche' ku' u aq'onom vatz u b'aal taq'on, ijaj kuyb'al te. Tal te ech tza': «¡Kuyin! Ch'iab'itojin, unb'aal tan, sunchoo kajay vuntx'oj tzaxe!» Texh te. **27** Ech txumax iatz u aq'onom tu u b'aal taq'on tzi' utz, ikuy ti' vitx'oj. Ech ichajpu.

28 Pek ta'xh elk'asu'll u aq'onom va'l kuyli tzi', til tib' tuch' va't u tetz aq'onomil atich itx'oj tzixe'. Ija'mel 100 q'ii aq'on vitx'oj. Utz itxaya, ipoch'i siqul tuul nichthal te ech tza': «¡Choo ko'n vtax'oj tzunxe' cheel!» Chu te. **29** Ech aatz u tetz aq'onomil tzi' tan, peche' siatz utz, nichijabaj'e ech tza':

«¡Kuyin! Ch'iab'itojin tan, sunchoo kajay vuntx'oj tzaxe!» Texh te. **30** Pek aatz u aq'onom tzi' tan, ye't ko'n isa'a. Ech tal tok tu tze', ichoo nal kajay vitx'oj tala.

31 Unchee' ilax tunjot q'u tetz aq'onomil. Motx chit txumun ti' kam va'l b'anax tu vimol tzi' utz, ex tek tal tu u b'aal taq'on kam va'l motx tila. **32** Ech aatz u b'aal aq'on tan, isavsa tek u aq'onom tzi' utz, tal te ech tza': «¡Onkonla aq'onom! ¡Vetunkuy-axh ti' kajay vtax'oj tan, vetajaj kuyb'al ve! **33** Pek ¿kantu' yit' ech koj itxuml iatz vamol veta'ana, echa' untxumt aatz?» Texh te. **34** Ech techal ilakp ivi' u b'aal taq'on ti'. Toksa tiq'ab' q'u tz'u'man preexhu utz, ichoo nal kajay vitx'oj tzixe'. **35** Echat si'an vunTat tu Amlika sete majte, oj yit' tuch' etaanima sekuy ipaav emol.— Texh u Jesuus.

U jatxi'b' yit' xe' q'ii xe' saj koj

19 **1** Unchee' aatz tek ya' taltu q'u yol u Jesuus tza', elb'en tu Galilea utz, b'en tikuenta Judea vatz b'en u Jordaan. **2** Mam tenam xamb'u b'en ti'. Utz i'an b'a'n tu q'u ya'v latzi'. **3** Pek xaan opon unjolol q'u fariseo k'atza utz, vet sik'u'l motx ich'oti te ech tza': —¿Satz veeti satojcha tixoj ma'j vinaj aas kam ko'xh ti'?— Texhtu'.

4 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —¿Yetz sik'lemal setaq'o tu u Yolb'al Tioxh? aas u Tioxh va'l

cheesan q'u aanima xe' q'ii xe' saj; ma'l vinaj utz, ma'l ixoj i'ana. **5** Tal u Tioxh: «Ech toke' sataq'ka itxutx ib'aal u aanima va'l sachee ik'ulel utz, ma'l teko'n saelko'p vatz Tioxh.» Chia.^c **6** Ech yit' ka'va'l tere'n koj, pek ma'l teko'n saelka sika'b'il. Ech toke' ab'il va'l vatz Tioxh nik'ul tib', ye'xhab'il ko'xh ma'j aanima sajatxon.— Texhtu'.

7 Tal q'u fariseo te ech tza': —¿Kam toke' unchee' taq'ka tzii u Moisees aas saveeti setojcha tioxoj u vinaj? Sako'naq'ax ma'l tu' u ixoj tetz jatxb'alib'.— Texh te.^d

8 Tal u Jesuus te: —K'uxh taq'ka tzii u Moisees aas saveeti setojcha etixoj, ti' atzi' tan, ta'xh okoj tetz q'ul ek'uy emam. Pek ech koj ikaa xe' q'ii xe' saj.

9 Pek nival sete, aatz u vinaj va'l niko'xhtaq'an tojchat tioxoj utz, nichok va't tioxoj, eesaib' tu b'ey ni'an tuch' atzi' tan, yit' a' koj vik'ulel. Tan vettojcha u tioxoj yit' ti' koj aas niteesa tib' u tioxoj tu b'ey tuch' va't vinaj. [Utz ab'iste u vinaj va'l saiq'on u ixoj ojchamal tzi', eesaib' paj ni'an tu b'ey tuch'].— Texhtu'.

10 Ech alax tek te tu q'ul ichusulib' ech tza': —Untz'oj ech va'l sapaaalku u vinaj tuch' u tioxoj tzi', unchee' aal tek b'a'n ye'k sichok tioxoj atzi' unchee'. Utz ye'k satzume'i.— Texhtu'.

11 Unchee' tal tek u Jesuus ech tza': —Yit' kajay koj

satx'akon u atinchil ech tzi'. Pek ta'xhtu', q'u'l tetzan tu u Tioxh. **12** Tan atil vinaj tetzan tu u Tioxh tu alab' tetz aas yi'sa' ixoj. Utz at majte, aanima ko'n nib'anon te aas yi'sa' ixoj. Utz atil paj majte yi'sa' ixoj. Loq' anat nib'anon tib', ti' u taq'onin ti' viQ'esalail u Tioxh tu Amlika ni'anva. Ech ab'il satx'akon u atinchil ech tzi' utz, itx'ake'.— Texh u Jesuus.

**Yit' tetz koj je'sanib'
viQ'esalail u Tioxh**

13 Unchee' ex oksaloj unjolol talaj nitxa' vatz u Jesuus. A' isa' q'ul itxutx ib'aal aas sataq' je' iq'ab' tib'a utz, siq'il a sik'le Tioxh ti'. Pek nichko'niyaal tu q'u chusulib'. **14** Ech tal tek u Jesuus te ech tza': —Aq'taj tzii su'ul q'u talaj nitxa' sunk'atza tzi'. Ye' ko'xh emaj iatz. Tan aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, tetz q'u'l echa' talaj nitxa' aas ye' nije'sa tib'.— Texhtu'. **15** Ech taq' je' iq'ab' tib'a q'u talaj nitxa'. Utz eltek'b'en tu va'l atichka.

U okich'op tu viQ'esalail u Tioxh

16 Unchee' ul ma'l u xiak k'atz u Jesuus utz, tal te ech tza': —B'a'nl a chusul, ¿ab'iste q'u b'a'nil sunb'ane', ech so'oko'p'in tu b'enq'ii b'ensaj?— Texhtu'.

17 Tal u Jesuus te: —¿Kantu' naale' aas in b'a'n? Tan ta'xh

^c **19.5** Choktaj u Geenesis 2.24.

^d **19.7** Choktaj u Deuteronomio 24.1-4.

ma'l b'a'n atile, aya' u Tioxh.
Pek oj a' asa' okchil tu b'enq'ii
b'ensaj, nima ko'n q'ul imantaar
Tioxh.— Texh te.

18 Tal u xiak ech tza':
—¿Ab'iste te?— Texhtu'.

Tal u Jesuus ech tza': —Ye'k
sayatz'onaxh. Eesach iib' tu b'ey
tuch' aanima yit' ak'ulel koj.
Ye'k saelq'axh. Ye'k saal txub'a'l
ti' amol. **19** Atoj tatin atxutx
ab'aal saatz. Utz tii'axh ti' kajay
aanima echat ko'xhtu' na'an
sai'.— Texh te.

20 Tal u xiak te ech tza':
—Ninalunnima tunch'ooil kajay
q'u kam naale' atzi'. Pek ¿kam
tere'n sunb'ane'?— Texhtu'.

21 Tal u Jesuus te ech tza':
—Oj nojchit a' asa' sa'an tz'ajel-
axh vatz u Tioxh, sa'an vinujul,
kuxh k'ayi kajay q'ul eetz utz,
aq' vija'mel tu q'u me'b'a'. Ech
sa'atin tx'iib'al aq'ii tu Amlika.
Utz ni'axh, xamb'en vi'.— Texh
te.

22 Ta'xh tab'i u yol u xiak tzi',
txumun tek ti'. Elb'en tan, sib'al
tx'iib'al iq'ii atiche.

23 Ech tal tek u Jesuus tu
q'ul ichusulib' ech tza':
—Ni'xtek'val sete, aas tiira
tza'l so'oko'p ma'l tx'iiol iq'ii
tu viQ'esalail u Tioxh tu
Amlika. **24** Aal yit' tza'l koj
toko'p u camello tixoto'lil u
b'aj vatz u toko'p ma'l tx'iiol
iq'ii tu viQ'esalail u Tioxh.—
Texhtu'.

25 Ech ta'xh tab'i u yol q'u
chusulib' tzi', tiira motx sotz
ik'u'l utz, motx tal ech tza':
—¿Ab'il tek tech tu okich'op xe'
Tioxh unchee'?— Texhtu'.

26 Pek tii tek sajil tu u Jesuus
utz, tal te ech tza': —Ye' chit
saveet vatz q'u aanima, pek
kajay saveet i'an tu u Tioxh.—
Texhtu'.

27 Ech itzaq'b'u u Lu' utz,
tala: —Aatz o' vetqaq'luka kajay
q'u qetz utz, xamelo' sai'. Pek
¿kam b'oj qetz sa'aq'ax ti'?—
Texh te.

28 Tal tek u Jesuus tu kajay
q'ul ichusulib' ech tza':
—Ni'xtek'val sete, samotxok-'ex
te tijle'm, jatva'lex xamelex
vi'. Seq'at tzii xo'l kab'lala
tanul q'u Israeel aas lach'expu
u vatz Amlika tx'ava' utz,
lo'ok tu u mam techalla tijle'm
u K'aola va'l b'ennaj ko'n
aanima.^e **29** Tan ab'il q'u'l
sataq'ka tetz vi', aatz u b'a'nil
va'l sik'ule', 100 tanul paalchu
vatz va'l sataq'ka. Utz saetzan
ti' u b'enq'ii b'ensaj. Echa'
q'u'l sataq'ka totzotz; sataq'ka
tatzik, itza'q'; sataq'ka tanab';
sataq'ka itat, inan; sataq'ka
ik'aol ime'al tuch' itx'ava'.
30 Pek sib'al ko'xh q'u'l sib'
tatin ninach cheel, b'il ko'n
tatin toj i'ane'. Pek sib'al q'u'l
b'il ko'n tatin ninach cheel,
sib' tatin toj i'ane'.— Texh u
Jesuus.

^e **19.28** Aatz u yol “u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima” a' toke! “hijo del
hombre”; u Tioxh va'l ib'enssa tib' meero aanima niyolonka.

**Vik'amtu ti' u choob'al
tetz unjolol aq'onom u Jesuus**

20 1 Tal paj chit u Jesuus
ech tza': —Aatz vi-
Q'esalail u Tioxh tu Amlika, ela
tuch' ma'l u vinaj txutxa b'aala,
aas k'asu'l q'ala'm ex ichok
taq'onom, aq'onin tetz viuuva,
vichikob'e'm. 2 Utz ik'ul tib'
iyol tuch' q'u aq'onom aas ech
sichoova kani'ch u ja'mel q'ii.
Ech ichaj b'en tu vichikob'e'm.
3 K'aspajchit'ul u vinaj tzi'. A'
chit alas 9ich q'ala'm, til
unjoltu chokol aq'on. Atich
ko'xh tu k'ayib'al; ye'k taq'on.
4 Utz tal te ech tza': «B'enoj
aq'oninex tzunxe' tunchikob'e'm
utz, sunchoo'ex tijikomal.» Texh
te. Ech motx b'eni. 5 K'aspaj-
chit'ul u vinaj chaq'aal q'ii tzi',
tuch' alas 3, ku'q'ii. Utz echat
ko'xh paj i'ana.

6 Pek a' chit si'chtexhi'an alas
5 ku'q'ii, k'aspajul. Utz til unjot
chokol aq'on atich ko'xhtu'. Utz
tal te ech tza': «Kantu' ma'x
ko'xh q'ii etatin tza' ye'n
etaq'onine!?» Texh te. 7 Motx
tzaq'b'u ech tza': «Tan ye'xhab'il
ma'j nu'ltaq'on qe.» Texhtu'.

Ech tal tek u vinaj te: «B'enoj
aq'oninex tzunxe' tunchikob'e'm
utz, sunchoo'ex tijikomal.» Texh
te.

8 Unchee' aatz tek sotzsaj, tal
u b'aal aq'on, tu u q'esal xeen
aq'onom ech tza': «Sik'le q'u
aq'onom utz, choo q'ul iq'ii. A'

b'axal sachoo q'u ya'teb'al
b'enchil. Utz ech tek q'u b'axa
b'enchil tu aq'on.» Texh te.

9 Anchitu'. Motx opon q'u
aq'onom q'u'l alas 5 b'eni. Utz
ija'mel ma'l q'ii aq'on motx ik'ula
sijununil. 10 Ech aatz motx opon
q'u b'axa okchil, a' nichtitz'a aas
maas ija'mel si'chmotxik'ule' tala.
Pek ja'mel ko'n paj ma'l q'ii aq'on
ik'ula sijununil.

11 Ech aatz veet motx ik'ultu
q'ul ija'mel, xe't motx iyaayoli
u b'aal aq'on. 12 Utz tal te ech
tza': «Aatz q'u ya'teb'al okchil
tu aq'on tzi', ma'l ko'n oora
vetmotxaq'onini. Utz ela ko'n
kuja'mel tuch' veta'ana, k'uxh
aal aatz o', vetmotxk'axb'i'o'
utz, vetkuq'i'a paalye'l q'ii q'i.»
Texhtu'.

13 Tzaq'b'u u b'aal aq'on tu
ma'l u aq'onom ech tza':
«Vamiigo, ye'xhkam nivel-
q'a'axh. Tan ¿ye'n koj kunuk'a
aas ija'mel ma'l q'ii aq'on sun-
choovaxh? 14 Pek iq'o b'en va-
ja'mel tzi' utz, kuxh. Pek echat
ko'xh ichool q'u ya'teb'al okchil
tu aq'on vetunb'ana echa' axh.
15 Tan in ko'xh tzii kam lunb'an
tuch' vunpuaj. Pek ¿oj nichi'on
sak'u'l aas in b'a'n?» Texh u
b'aal aq'on.

16 Aatz q'u b'axa, tiya'teb'al
si'ane' utz; aatz q'u ya'teb'al,
tib'axa si'ane'. [Tan sib'al q'u'l
sik'lemal ko'xhtu', pek b'iil
ko'n q'u'l txaael.] — Texh u
Jesuus.^f

^f 20.16 Choktaj Q'u Hebreo 4.6.

U taltu vikameb'al u Jesuus

17 Unchee' tuul atich ok u Jesuus ti' u b'ley ma't tu Jerusaleen, ixaanse'l tib' tuch' kab'laal q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': **18** —Aatz cheel, ma't'o' tu Jerusaleen. Utz so'oksal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' tiq'ab' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Ech samotxtal iyatz'le'. **19** Utz so'oksal tiq'ab' q'u puera aanima majte. Ech saeesal iq'ii. Satz'u'mali utz, sataq' je' vatz kurus. Loq' titoxva' q'ii saq'aavitz'pi.— Texh u Jesuus tu q'ul ichusulib'.

Ye'xtxoj u je'saib'

20 Unchee' xaan opon u tixoj u Zebedeo k'atz u Jesuus. A' imol q'u titz'in utz, peche' ku' siatz ti' ijajax ma'l b'a'nil te. **21** Utz tal u Jesuus te ech tza': —¿Kam asa'?— Texh te.

Tzaq'b'u u ixoj ech tza': —A' unsa' ta'xh saale' aas sak'uje' ka'val q'u vitz'in sak'atza tu va'Q'esalail; ma'l taseb'al utz, va't tamax.— Texh te.

22 Tzaq'b'u Jesuus ech tza': —Ye' etootzaj kam nejaje'. ¿Satz etx'ake' sapaaalex tu u mam il tza'l va'l sapaaalk'in? Utz ¿satz etx'ake' aas ech ekame' unkame'?— Texhtu'.

—Ee'. Sai!.— Texh te.

23 Tal paj u Jesuus te ech tza': —Unchee' nojchit [setx'ake' aas a' sapaaalk'ex tu u mam il tza'l va'l sapaaalk'in utz,] setx'ake' aas ech ekam sakamex vunkame'. Pek ech koj vek'uje' tunseb'al netale' tzi' tuch' tunmax tan, yit' in koj aa yol ti' taq'axe'. Pek a' saetzan q'u'l tetz chit tu vunTat.— Texh u Jesuus.^g **24** Ech ta'xh tab'i u yol lavat q'u chusulib' tzi', motx lakp ivi' ti' q'u vinaj q'u'l itza'q' bib'.

25 Aatz u Jesuus, motx tek isik'le elu'l siatz utz, tal te ech tza': —Etootzajle aatz q'u ijlenal tetz q'u puera aanima ni'xhib'ensa tib' q'esala vi' q'u'l atil jaq' imantaar. Utz aatz q'u'l atil tijle'm, vatz ik'u'l ik'uchax u tijle'm. **26** Pek aatz texo'l, yit' ech koj si'anee'. Ye'k seje'sa etib' tan, ab'il va'l q'esalail isa', a' va'l maas lochol texo'l si'anee'. **27** Utz ab'il va'l a' isa' u q'esal ijle'm texo'l, ye'k sije'sa tib'. Pek aal a' va'l maas salochon texo'l. **28** Tan echa' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima k'uxh vet'uli, aal koj vet'ilb'eli. Pek aal ul taq' bib' ti' q'u aanima. Utz vet'ulkamoj ti' ichitpul q'u aanima tu paav.— Texh u Jesuus.

Visajinsal ka'va'l q'u moy

29 Unchee' aatz tek k'asu'l u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tu Jericoo, mam tenam xamich ti'.

^g **20.23** Nib'axab'sa talax u Jesuus aas sakam u Jacobo ti'. Utz nojchit va'l tal u Jesuus ti' vikameb'al u Jacobo tzi'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.1-2.

30 Utz atich ka'va'l q'u moy k'ujlich tu b'ey. Ech tab'i aas u Jesuus va'l nichipaa'e', motx qetun taltu ech tza': —jKuB'aal, itu'xh ixalam u Daviid, txum kuvatz!— Texh te. **31** Pek nichko'nimajax iq'eq'un tu q'u anima. Loq' aal ko'n motx q'eq'un tere'n utz, nichtale': —jKuB'aal, itu'xh ixalam Daviid, txum kuvatz!— Texh te.

32 Ech txake' tek u Jesuus. Isik'le ul utz, tal te ech tza': —¿Kam u b'a nil esa' sunb'an sete?— Texh te.

33 Ech tek motx tal te tza': —KuB'aal, a' kusa' sailono' tuch' q'u b'aq' kuvatz tza'.— Texhtu'.

34 Ech aatz u Jesuus tan, itxum chit iatz. Ech ikan q'u b'aq' iatz utz, tu ko'xh unmu'k'ul, iloni. Utz xamb'u tek ti' u Jesuus.

Vik'ulax topón u Jesuus tu Jerusaleen

21 **1** Unchee' aatz tek motx opon naja'ch u Jerusaleen utz, opon tu Betfagee, vi' u muunte va'l Olivo. Aatz u Jesuus, ichaj b'en ka'va'l q'u ichusulib'. **2** Utz tal te ech tza': —B'enojex tu u tal tenam sukuvatz b'en tzi'. Utz yak setil ma'l u txutx b'uuro qitzel. A' imol ma'l chelemla tal. Chittaj utz, iq'otaj ul ve. **3** Pek oj ab'il ma'j kam latal sete ti', letal te ech tza': «U kuB'aal satxakunsan.» Chajex te.

Ech oora sataq' k'asu'l seti!.— Texh u Jesuus.

4 Pek sauch kajay u kam tzi'tan, itzozpu chit u yol va'l alelka tu u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tal ech tza':

5 —Al tu q'u aanimá q'u'l atil tikuenta Sioon ech tza': «Ab'itaj tan, su'ul vetIjlenal texo'l va'l maanxho. Ti' ko'n ma'l chelem b'uuro atik je', titz'in ijtzomla txokop.» Chajaxh.— Texh u Tioxh te.^h

6 Ech motx b'en q'u ichusulib' utz, ech i'ana kam va'l tal u Jesuus te. **7** Tiq'o ul u txutx b'uuro tuch' u chelem b'uuro. Ech motx taq' je' q'u ichake't ti' q'u b'uuro utz, je' u Jesuus ti' u chelem b'uuro.

8 Unchee' aatz tek q'u mam tenam tan, xe't motx iliiu ku' q'u ichake't tib'ey u Jesuus. Utz at q'ab'aj tze' nichichoke'. Ech nichtaq' ku' tib'ey majte.

9 Utz nichmotxiq'eq'un q'u tenam q'u'l b'axaich siatz tuch' q'u'l xamich ti'. Ech nimotxtal ech tza':

—jB'an b'a'nil eesa'o' tu u tza'! tza'!
¡Techalaxh, itu'xh ixalam Daviid!
¡Tan tib'ii u kuB'aals Amlika vet'ulk'axh!

^h 21.5 Choktaj u Zacarias 9.9.

¡Techal u Tioxh tu Amlika!—
Chia.ⁱ

10 Ech aatz tek opon u Jesuus tu Jerusaleen, mam tenam motx chokon taanima taq'o utz, motx tal tib'ilaj ech tza': —¿Ab'il chaj va'l tzi'?— Texh ti'.

11 Utz motx tzaq'b'el tunjot aanima ech tza': —U Jesuus atzi', u alol tetz u yolb'al Tioxh va'l aa Nazareet tikuenta Galilea.— Texhtu'.

**U tojchal elu'l q'u aa k'a'y
tu viq'analil u totztioxh**

12 Unchee' opon u Jesuus tu viq'analil u totztioxh utz, tojcha elu'l kajay q'u'l nichik'ayin tzi' utz, tuch' q'u'l nichiloq'one'. Ixhut'pi q'u'l imeexha q'u ch'exun puaj majte, tuch' vik'uj-leb'al q'u aa k'a'y paroomaxh.

13 Utz tal te ech tza': —Tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh:

«Aatz u votzotz tan, q'ilab'
sik'leb' tetz Tioxh ib'ii alel.»^j

Pek aatz ex, vetetaq'lu b'ens tatib'al elq'om.— Texh u Jesuus.

14 Ech opon unjolol moy tuch' unjot ko'x k'atz u Jesuus tu viq'analil u totztioxh. Utz ib'an b'a'n te. **15** Pek aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u aa txumb'al tetz u

o'tla mantaar, motx lakp ivi' aas til q'u mamaj txaichil i'an u Jesuus. Utz lakp ivi' majte aas tab'i viq'eq'un ib'itz q'u talaj nitxa' tu viq'analil u totztioxh ech tza': —¡Techal axh itu'xh ixalam Daviid!— Chia.

16 Ech motx tek tal tu u Jesuus ech tza': —¿Ni tzik aab'i va'l nital q'u talaj nitxa' tzi'?— Texh te.

Tal u Jesuus te ech tza': —Ee' nichitvab'i. Pek ¿yetz sik'lemal u Yolb'al Tioxh setaq'o va'l nital ech tza'?:

«Ni'xhitx'ol ib'itzal Tioxh saaq'o q'u talaj nitxa' tuch'
q'u'l an tere'n nich'u'ne'.»
Chia.—^k

Texh u Jesuus te.

17 Pek elab'elka tu u Jesuus. K'asul' tu u tenam tzi' utz, a' vatku tu Betaania.

**Vitz'ejtu yol u Jesuus ti' u viikuxh
va'l ye'k ivatz**

18 Ech aatz tek i'an q'ala'm, q'aavb'en u Jesuus tu Jerusaleen utz, kam tu va'y tu b'ey. **19** Ech til ma'l u tze'il viikuxh tzi' b'ey. Opon k'atza. Ex ichok ivatz, loq' ye'kich ma'j ivatz. Ta'xh atich ixaj. Utz tal tek tz'ejb'al yol ti' ech tza': —Ye'xhjatu ve't sa-vatzinaxh.— Texh te. Ech yakich tzajoj u tze'il viikuxh.

ⁱ **21.9** Choktaj u Salmos 118.25-26.

^j **21.13** Choktaj u Isaias 56.7; u Jeremias 7.11.

^k **21.16** Choktaj u Salmos 8.2-3.

20 Aatz tilt u kam q'u chusulib' tzi', motx tz'ejx ik'u'l. Utz nichtekmotxtal tib'ilaj ech tza': —¿Kan chaj tek toke' aas yakich ko'xh vettzajoj u tze'il viikuxh tzi!— Texhtu'.

21 Tzaq'b'u u Jesuus, ech tza': —Ni'xhtek'val sete, k'ujlel koj chit ek'u'l ti' Tioxh, ye' koj neka'tziuune', echat ko'xh seb'an majte. Utz yit' ta'n ko'nkoxh seb'an'e' echa' va'l vetunb'an tu u tze'il viikuxh. Ech oj setal tu u muunte tzi': «Elenb'en; kuxh tu u choo tzi!» Chajex te. Nojchit si'ane'. **22** Sako'nenima. Ech sek'ule' kam kajay va'l sejaq tu veq'ilat esik'let Tioxh.— Texh u Jesuus.

Vich'otil tu u Jesuus aas ab'il aq'on u tijle'm

23 Unchee' opon u Jesuus tu viq'ananal u totztioxh utz, xe't ichusune'. Tuul opon q'u q'esal oksan yol k'atza tuch' q'u q'esal q'atol tzii utz, alax te ech tza': —¿Kam iijle'm aas ech na'an tzi? Utz ¿ab'il vetaq'on val iijle'm tzi?— Texh te'le'.

24 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza': —Sunch'oti ma'l kam sete majte. Oj letzaq'b'e va'l sunch'oti sete, saval sete ab'il vetaq'on vijle'm ti' q'u kam numb'an'e' tza'. **25** ¿Ab'il vetaq'on tijle'm u Xhan, u b'anol vautiismo, ti' ib'anax vautiismo? ¿Tioxh tzik untz'oj sik'u'l ko'n aanima cheeka?— Texh te.

Ech nichtekmotxtal sivatzaj ech tza': — «Tioxh chajon..» Oj

chajo'. «¿Kantu' ye't enima?» Chaj qe atzi'. **26** Utz oj: «Aanima ko'n chajon..» Saqale', nikuxo'va q'u tenam tzi!. Tan nojchit alol tetz u yolb'al Tioxh u Xhan siatz.— Texhtu'. **27** Ech motx itzaq'b'et u Jesuus ech tza': —Ye' qootzaj.— Texh te.

Utz tal tek u Jesuus te ech tza': —Unchee' yit' sa'kojval sete majte ab'il aq'on vijle'm ti' q'u kam nunb'an'e' tza'.— Texh te.

Vik'amtu ti' ka'va'l k'aola u Jesuus

28 Tal paj u Jesuus: —Pek ñkam b'ojañ saelka nenache'? Aatz ma'l u vinaj, atich ka'va'l ik'aol. Utz opon k'atz ma'l, tal te ech tza': «Unk'aol, se'naq'oninaxh tu uuva cheel.» Texh te.

29 Tzaq'b'u u xiak utz: «Yu'nsa'!» Texh ku'en. Loq' xamtel tuul ik'axa utz, b'eni.

30 Ech opon k'atz va'te utz, echat ko'xh paj tal te. Tzaq'b'u u xiak utz, tal ech tza': «Oji tat, sab'enin.» Texhtu'. Loq' ye't b'eni. **31** Unchee' ¿ab'iste tu ka'va'l q'u xiak inima imantaar vitat nenache' tzi?— Texhtu'.

Ech alax te ech tza': —Aya' u b'axa.— Texh te'le'.

Tal paj u Jesuus te ech tza': —Ni'xhtek'val sete, a' b'axal so'ok sevatz tu viQ'esalail u Tioxh q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar tuch' q'u aa paavla chaj ixoj.

32 Tan ul u Xhan texo'l. A' nichi'an vijikomal. Utz ye't ko'n motx enima aas ichaj Tioxh. Pek

aal a' niman q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar tuch' q'u aa paavla chaj ixoj. Utz k'uxh etil q'u kam tzi', ye't ek'axa q'ul epaav.

Q'u ye'xtxojla chaj k'amol

33 Ab'itaj va't u k'amich kam tza'. Atich ma'l u b'aal nitxa', ichik untanul iuuva tu vitx'ava'. Utz toksa pe' ti'. Ik'ot ma'll pach'b'al tetz uuva tuul. Inuk' je' ma'l u t'an kin xeeb' tetz u chikob'e'm. Ech taq'tuka k'am tunjolol k'amol. Utz b'en tzian.

34 Unchee' opon tek u tiempo tetz iq'anb'eb'al u uuva. Ichaj opon unjolol taq'onom u b'aal tx'ava' xe' q'u k'amol tzi', ti' en tiq'ol u k'amb'al. **35** Pek aatz q'u k'amol tzi', motx ko'n itxay q'u aq'onom q'u'l chajaxi. Utz ma'l iq'osa. Va't iyatz'a. Utz va't ipaq' sivan. **36** Ech ichaj paj b'en unjoltu taq'onom u b'aal tx'ava' tzi'. Sib'alich tekixaan vatz q'u'l ichaj b'en b'axa utz, echat ko'xh paj motx i'an q'u k'amol te.

37 Ech tiya'teb'al teku'en, a' tek ichaj b'en vik'aol utz, tal ech tza': «Atil tek b'oj tatin vunk'aol siatz si'an' atzi!» Texhtu'.

38 Pek ta'xh motx til topón u k'aola q'u k'amol tx'ava' tzi', tal sivatzaj ech tza': «A' va'l so'okka tu vime'b'i'l vitat atzi!. Pek

ini'extaj! ¡Kuyatz'taj! Ech o' tek so'okka'o' tu q'u tetz.» Texhtu'. **39** Ech motx itxaya. Tiq'o elu'l tu u chikob'e'm utz, iyatz'a.

40 Unchee' ¿kam tek b'oj sab'anax tu q'u k'amol nenache' tzi' aas lu'l u b'aal chiko-b'e'm?— Texh u Jesuus.

41 Motx tal ech tza': —Yatz'el q'u onkonla chaj k'amol si'an' tzi'. Sa'kojitzum iatz. Ech sataq'ka k'am vichikob'e'm tunjoltu k'amol aas nojchit sataq' u k'amb'al tinujul chaj paj sa'q'anb'i.— Texhtu'.

42 Tal tek u Jesuus te ech tza': —¿Yetz sik'lema tu u Yolb'al Tioxh setaq'o tzik? va'l nital ech tza':

«Aatz u Sivan va'l taq'ka elo'p q'u b'anol otzotz echil tzi', aal a' u Sivan va'l tiira ib'o'q'ol tetz xoob'al.

U kuB'aals Amlika vettb'anon u kam tzi' utz, techal sukuvatz.» Chia.^l

43 Ech tok nival sete, saeesal viQ'esalail u Tioxh sevat. Utz a' sa'aq'axku tu aanimaa as tinujul chit sataq' tu u Tioxh va'l sajajax te. **44** [Ech ab'il q'u'l saku' vi' u Sivan tzi', sapaxi. Utz ab'il q'u'l laku' u Sivan ti' tzi', b'a'ntan sajuyajti.]— Texhtu'.^m

^l **21.42** Choktaj u Salmos 118.22-23.

^m **21.44** Choktaj u Isaías 8.14-15.

Aatz q'u yol q'u'l ato'k tu corchete [] tza', a' toke' atil b'il ka'tziiunchil ti'. Tan b'en chimal atil tu unjolol q'u o'tla manuscrito utz, atil unjote aas ye'k tuul. Jalel tib' tu q'u coopia tetz q'u manuscrito niyolonka.

45 Ech ta'xh tab'i u k'amich kam q'u q'esal oksan yol tza' tuch' q'u fariseo, motx paal itxumb'al tuul aas a' q'u'l nichatalaxe'. **46** Utz si'chmotxitxaye' tala, pek nichixo'va q'u mam tenam. Tan nojchit a' u alol tetz u yolb'al Tioxh u Jesuus vatz q'u tenam.

Vik'amtu ti' u tzumb'a'a u Jesuus

22 **1** Unchee' yolon paj u Jesuus tu q'u q'esala ti' k'amich kam. Utz tal te ech tza':

2 —Aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' ma'l u ijlenal i'an nimla q'ii ti' itzume' vik'aol. **3** Ech ichaj b'en ichaj ti' en isik'lel q'u aanima q'u'l savsamich taq'o ti' u tzumb'a'a. Pek ye't ko'n motx isa'a ulchil. **4** Ech ichaj paj b'en unjolt ichaj utz, tal b'en te ech tza': «Altaj tu q'u'l savsamal vaq'o ech tza': Aatz cheel, veeti q'u echb'ub'al. Vetvallu iku' q'ul unvaakaxh tuch' q'ul unq'itinajla txokop. Ech ch'iam texh ni'an u echb'ub'al. Pek ni'extaj tu u tzumb'a'a. Chajex te.» Texh te'le'.

5 Pek ye't ko'n motx isa'a q'u'l savsamich. Motx ko'n ichok ib'ey. Ma'l, b'en tu taq'on. Utz va't, tu k'a'y. **6** Utz aatz unjolte, motx ko'n itxay q'u chaj; motx i'an te utz, iyatz'a.

7 Ech aatz tab'i u ijlenal, lakpu tek ivi'. Ech tek ichaj b'en q'u'l isol. Ex isotlsa q'u yatz'ol. Utz ik'achka vitenam.

8 Ech tal tepaj u ijlenal tu q'u'l ichaj ech tza': «Nojchit ch'iam

texh ni'an q'u kam tetz u tzumb'a'a. Pek aatz q'u'l vetunsavsa, ye' pe'k nik'ulo'k ti'. **9** Pek aatz cheel, b'enojex tu q'u q'e'tx chaj b'ey utz, svsataj ul tu u tzumb'a'a tza' jatvo'j aanima letila.» Texh te.

10 Ech motx b'en q'u chaj tulaj q'e'tx chaj b'ey. Utz imol kajay q'u aanima motx tila. At b'a'nl aanimta utz; at yit' b'a'nl akoj aanimta imola. Ech inoo u atib'al va'l uchku u tzumb'a'a.

11 Unchee' oktek'op u ijlenal to'otzotz utz, til q'u aanimta oponi. Utz til ma'l u vinaj aas yit' atich koj ok toksa'm tetz ilb'al tzumb'a'a. **12** Utz tal u ijlenal te ech tza': «¿Vinaj kani'ch muuku'l tza'? Tan ye' oknaj ooksa'm tetz ilb'al tzumb'a'a.» Texh te. Pek paat ye't tzaq'b'u u vinaj. **13** Ech tal tek u ijlenal tu q'u'l ixekol ech tza': «Qitztaj u vinaj siq'ab's tajan tzi' utz, aq'taj elo'p tu uken q'anal. Ech latzi' so'oq'ka utz, latzi' sajarach'unku tee.» Texhtu'.

14 Tan sib'al q'u'l sik'lemal ko'xhtu', pek b'iil ko'n q'u'l txaael.— Texh u Jesuus.

Vichoktu txumb'al q'u fariseo ti' itxaypu u Jesuus

15 Unchee' ech tek motx tel-k'asul q'u fariseo utz, motx inuk'sivatzaj kani'ch itxaypu u Jesuus si'an ti' ma'j yol. **16** Ech motx ichaj ul q'u tetz aa uq'ayb'al. A' imol uli q'u'l oknaj ti' u Herodes utz, tal tu u Jesuus ech tza':

—Chusul, qootzajle aas naal vinujul. Utz tinujul nachusun ti' u b'ey ma't xe' Tioxh. Yit' a' koj nooksa tetz aanima utz, yit' a' koj nasaji kam tatin aanima.

17 Pek kantal nanache', al qe. ¿B'a'n tzik aas nikuchoo ja'mel alkavaar tu ijlenal Cesar? Pek ¿oj ye'ka?— Texh te.

18 Ech aatz u Jesuus tan, yakich til u tonkonil q'u vinaj tzi' utz, tal te ech tza':

—¡Ka'vatz! ¿Kam toke' aas vet sek'u'l netal ve ech tzi'?

19 Aq'taj ul u puaj qab'i savil va'l nechoob'ev u ja'mel alkavaar.— Texh te. Ech motx ik'uchtu ma'l puaj te, ja'mel ma'l q'ii aq'on.

20 Utz tal u Jesuus te ech tza': —¿Ab'il etz vatzib'al va'l ato'k vatz u puaj tzi' utz; ab'il etz b'ii va'l tz'ib'amal ok siatz majte?— Texh te.

21 Utz motx tal ech tza':
—Tetz u ijlenal Cesar atzi'.—

Texhtu'.

Ech tal paj u Jesuus: —Aq'taj tu u Cesar kam ti' va'l ninal-choonk'ex te. Utz aq'taj tu u Tioxh ab'iste u tetz u Tioxh.— Texhtu'.

22 Ta'xh tek motx tab'i u yol tzi', motx tz'ejx ik'u'l ti'. Utz taq'texhka u Jesuus, motx b'eni.

Vichoktu txumb'al q'u saduceo
ti' iyolpixsal u Jesuus tu yol

23 Unchee' anko'xh tu u q'ii tzi', opon q'u saduceo k'atz u

Jesuus. Aya' q'u'l nimotxniman aas ye'k saq'aavitz'pu q'u kamnaj nimotxtale'. **24** Ech vet sik'u'l motx ich'oti te ech tza':

—Chusul, tal u Moisees aas: «Oj sakam ma'l vinaj, ye'k initxa'a sakaai, sik'ulka tib' u tixoj tuch' vitza'q'. Ech lachee ich'exel va'l vetkami.» Chia. ⁿ **25** Pek aatz i'ana, atich jujva'l vinaj tu kuxo'l, itza'q' tib'. Utz ik'ul tib' u b'axa, pek kam ko'n u vinaj tzi'. Ye't kaa initxa'a. Ech ik'ulka tib' u tixoj tuch' vitza'q'. **26** Utz echat ko'xh paj i'an u ka'b' tza'q' tuch' u tox tza'q', kam ku'en.

Ech tzojpu ko'xh sijujva' tzi', motx kame'l vatz u ixoj.

27 Ech aatz ma'tich ikame'l jujva'l q'u vinaj, kam tek u ixoj majte.

28 Utz aatz tek tu u q'aavitz'pichil, ¿ab'il tek etz ixoj u ixoj li'an tu jujva'l q'u vinaj tzi'? Tan vetik'ul tib' tuch' sikajayil.— Texhtu'.

29 Tzaq'b'u tek u Jesuus utz, tala: —¡Tiira yolpinajex aab'i! Ye' etootzaj u Yolb'al Tioxh utz, ye' etootzaj u mam tijle'm u Tioxh.

30 Tan aatz si'an tu u q'aavitz'pichil, ye'kan k'uli'b' su'uchi. Tan ela tek q'u aanima tuch' q'ul iaanjel u Tioxh tu Amlika si'ane'.

31 Pek aatz ti' u q'aavitz'pu q'u kamnaj netale' tzi', ¿yetz sik'lemal setaq'o va'l alel tu u Tioxh ech tza'? **32** «In viTioxh u Abrahaam, u Isaac, tuch' u Jacoob.» Chia. Tan aatz u Tioxh, yit' iTioxh koj kamnaj;

ⁿ **22.24** Choktaj u Deuteronomio 25.5.

pek iTioxh itz'lich.— Texh te.^o
33 Ech motx tz'ejx ik'u'l q'u
 aanima aas tab'i vichusb'al u
 Jesuus.

**Vichoktu txumb'al ma'l u chusul
 tetz u o'tla mantaar ti' iyolpixsal
 u Jesuus tu yol**

34 Unchee' ta'xh tab'i q'u
 fariseo aas sub'ax q'u saduceo tu
 yol, motx tek imol tib' ti' u
 Jesuus. **35** Ech aatz ma'l u chusul
 tetz u o'tla mantaar tixo'l, vet
 ko'xh sik'u'l ich'oti tu u Jesuus
 ech tza': **36** —Chusul, ¿ab'iste
 chit u mantaar va'l tiira ib'o'q'ol
 tu u o'tla mantaar?— Texh te.

37 Tal u Jesuus te ech tza': —
 «Tz'ejoj avaanima ti' u Tioxh u
 kuB'aal tuch' avaanima, tuch'
 avaanxelal utz, tuch' atxumb'al.»
 Chia.^p **38** A' u b'axa utz, a' vi-
 b'o'q'ol u mantaar tzi!. **39** Utz
 aatz u ka'b' mantaar, ela ko'n
 tuch' u b'axa tzi!. Utz nital ech
 tza': «Tii'axh ti' amol, echat
 ko'xhtu' na'an sai'.» Chia.^q

40 Ech aatz ka'va'l u mantaar
 tzi!, a' vixe'al kajay u o'tla
 mantaar tuch' viyol q'u alol tetz
 u yolb'al Tioxh.— Texh u Jesuus.

**Yit' loq' ko'nkokh itu'xh ixalam
 Daviid viTxaaom u Tioxh**

41 Unchee' tuul anko'xh
 molich tib' q'u fariseo, ch'otil te

tu u Jesuus ech tza': **42** —¿Kam
 b'oj netal ti' viTxaaom u Tioxh?
 ¿Ab'il etz tu'xh xalam netale'?—
 Texh te.

Alax te ech tza': —Itu'xh
 ixalam u Daviid.— Texhtu!^r

43 Tal u Jesuus te: —¿Kam
 toke' unchee' aas “UnB'aal” texh
 u Daviid ti' viTxaaom u Tioxh? U
 Tioxhla Espiiritu oksan sik'u'l
 aas tal ech tza'.

44 «Aatz u Tioxh tal tu vunB'aal
 ech tza': K'ujach tunseb'al
 tan, sa'nalvaq'ka q'ul
 akoontra jaq' axaab'. Chia.»
 Texh u Daviid.^s

45 Tan oj “unB'aal” texh u
 Daviid ti', ¿kam tek toke' oj
 itu'xh ixalam ku'en netale'?—
 Texh u Jesuus te. **46** Ech ye'xh-
 ab'il ma'j tx'olon itzaq'b'ele'. Utz
 ab'il tere'n koj va'toj ch'otin kam
 te tu q'u q'ii taab'aul.

**Vitz'ejtu yol u Jesuus
 ti' q'u aa uq'ayb'al**

23 **1** Unchee' yolon u
 Jesuus tu q'u tenam
 tuch' tu q'u ichusulib'. Tal te
 ech tza':

2 —Aatz q'u aa txumb'al tetz
 u o'tla mantaar tuch' q'u fariseo,
 atil chit tijle'm ti' ichusax q'u

^o **22.32** Choktaj u Eexodo 3.6.

^p **22.37** Choktaj u Deuteronomio 6.5.

^q **22.39** Choktaj u Leviitico 19.18.

^r **22.42** Choktaj u Samueel II 7.12.

^s **22.44** Choktaj u Salmos 110.1.

imantaar u Moisees. **3** Ech kam q'u mantaar satal sete, nimataj utz, b'antaj. Pek etilcho'k etetz ti' q'ul ib'anone'. Tan nitale' utz, ye' nimotxi'an b'anol tetz. **4** Tan kaana b'oq mantaar nital tu q'u aanima aas tiira tii nimali. Ta'xhtu' a' nitale' sab'anli. Echa' iqitzax mam ijatz ni'ane' utz, nitaq' je' tivi' q'u aanima. Pek jatu koj sikano'k b'ioj. **5** Utz aatz kajay q'u kam nimotxi'an', a' chit isa' sailax tu aanima. Echa' q'u talaj ikaaxha q'u'l tz'ib'amal ka'xva'l u mantaar tuul, ni'xh-motxinimb'ixsa. Utz ni'xhich'iisa tajan ib'oy q'u'l ib'u'l q'u'l nitoksa aas niq'ila sik'le Tioxh.^t **6** A' chit isa' ku'chil tu q'u b'axa chaj k'ujleb'al til niuchku tx'a'om. Utz a' chit nik'uje'k tu q'u b'axa chaj k'ujleb'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar majte. **7** Utz vatz chit ik'u'l aas nitalax ichajlichil tu k'ayib'al. Utz "chusul" chu te'l majte.

8 Pek aatz ex tan, esa'chi aas "chusul" chaj ete'le'. Tan ma'l ko'n u Chusul etetz atile, aya' viTxaam u Tioxh. Utz ela ko'n etitz'in etatzik etib' sekajayil. **9** Utz ye' ko'xh etal "tat" tu ma'l chusul tu u vatz tx'ava' tza'. Tan ma'l ko'n eTat atile, va'l aye'n tu Amlika. **10** Utz ye' ko'xh alax "chusul" sete majte. Tan ma'l ko'n u Chusul etetz atile, aya' viTxaam u Tioxh. **11** Utz ab'iste va'l q'esala texo'l,

ye'k sije'sa tib'. Pek a' va'l maas salochoni. **12** Tan ab'il va'l sit'anb'a' tib', sako'nel iq'ii. Pek ab'il va'l ye' sit'anb'a' tib', a' va'l so'ok iq'ii.

13 Pek itiira tilayol saya'k'ex ka'vatza chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Tan nemaj u okeb'al tu vi-Q'esalail u Tioxh vatz q'u aanima. Niko'xh ex nesa'a okich'op utz, ye' netaq' tzii so'oko'p q'u'l nisa'a okich'op.

14 [Tiira tilayol saya'k'ex ka'vatza chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Tan netelq'a tzaj txakay ixoj. Utz ye' sek'uch netale'. Niko'xh eb'ano'k sib' chit tuul q'u'l eq'ilat esik'let Tioxh neb'ane'. Ech toke' sib' u choob'al paav sa'alax iku' seti' ti' u sub'u'm neb'ane'.]

15 [Tiira tilayol saya'k'ex ka'vatza chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Tan til chaj ko'xh nechokvu niman tetz q'u'l etuq'ayb'al. Utz aatz ma'l ib'ens emol, epaav ko'n aas ka'pajul tek nik'ulo'k ti' se'en tu choob'al paav taq'o.

16 [Tiira tilayol saya'k'ex! Ech ex moyla iq'on b'ey tan, nimotx-etale': «Ab'il va'l kam nitala'tzi'i tu u Tioxh, loq' ta'n nitoksa vi-q'analil u totztioxh tuul, ela ko'xh tuch' ye'xhkam ma'l ni-tala'tzi'i. Pek ab'il va'l a' nitoksa u b'a'nla q'an ch'ich' atil tu u totztioxh tu va'l nitala'tzi'i, aa tx'oje' teku'en.» Che'ex.

^t 23.5 Choktaj u Nuumero 15.37-41.

17 ¡Txoxkin! ¡Jolol ech ex moy! Ab'iste va'l maas ib'o'q'ol te nenache', ¿u b'a'nla q'an ch'ich' tzik, oj aya' viq'analil u totztioxh va'l niaq'on b'ens tioxhla kam u b'a'nla q'an ch'ich'?

18 Tan nipajetal ech tza' majte: «Ab'il va'l ta'n nitoksa u nachb'al tuul ti' va'l nitala'tzi'i, ela ko'xh tuch' ye'xhkam ni-tala'tzi'i. Pek ab'il va'l a' nitoksa u txakunsa'm tuul, va'l atil vi' u nachb'al ti' va'l nitala'tzi'i, aa tx'oj teku'en.» Che'ex. **19** Pek ¡ta'xh b'anloj etetz, paat ech ex moy! ¿Ab'iste maas ib'o'q'ol te nenache', u txakunsa'm tzik, oj u nachb'al va'l a' niaq'on b'ens tioxhla kam u txakunsa'm?

20 Tan ab'il va'l nitoksa u nachb'al ti' va'l nitala'tzi'i, yit' ta'n ko'nkoxh u nachb'al nitoksa, pek antu nitok tuul majte kajay va'l atil je' sii'. **21** Utz ab'il va'l nitoksa u totztioxh ti' va'l nitala'tzi'i, yit' ta'n ko'nkoxh u totztioxh nitoksa, pek antu nitoksa majte u Tioxh va'l atil tuul. **22** Utz ab'il va'l nitoksa u Amlika ti' va'l nitala'tzi'i, antu nitoksa tuul u q'esal ch'uxhleb'al tetz u Tioxh utz, tuch' u Tioxh va'l ch'uxhlel sii'.

23 ¡Tiira tilayol saya'k'ex ka'-vatzla chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Tan k'uxh netaq' idiesmoil u aanis, u eneeldo utz, tuch' komino, a' ye' nenima q'u'll tiira ib'o'q'ol tu u o'tla mantaar. Aya' vijikomal. Aya' vitxumax iatz aanima. Aya' vik'uje' ek'u'll ti' u

Tioxh. A' vib'o'q'ol seb'ane!. Loq' yit' ti' tekoy majte aas seja'sa ib'anax va'l ninaleb'an ti' q'u diesmo. **24** ¡Moyla chaj iq'on b'ey! Ta'xh b'a'n sete tilax q'u talaj kam ni'an q'u anima sevatz. Echa' ik'aul u tal us neb'ane!. Pek ye'xhat ni'enku q'u mamaj paav sete q'u'l neb'ane' echa' ich'ii camello.

25 ¡Tiira tilayol saya'k'ex ka'-vatzla chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Tan tiira b'a'n neb'ensav etib' seti' elu'l. Pek kaana elaq' nital etaanima. Utz ye'k eya'eb'al ti' ib'anax q'u'l yit' inujul. Ech ex a' u vaaso tuch' u puraato va'l ta'xh tx'aael u ti'. **26** ¡Moyla chaj fariseo! A' b'axal seb'an b'a'n tu vetaanima, ech yit' yannaj koj veti' elu'l majte. A' b'axal setx'aa u tuul u vaaso tuch' u puraato, ech setx'aa u ti' majte.

27 ¡Tiira tilayol saya'k'ex ka'-vatzla chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Ech ex a' q'u pantoon aas nojchit tx'anel itz'akal u ti'. Pek aatz u tuul tan, vitzu'l utz; b'ajil kamnaj yojlel tuul. **28** Utz ech ex tan, nojchit ex jikom tilon vatz aanima, pek ka'vatziil atil tetaanima tuch' paav.

29 ¡Tilayol saya'k'ex ka'vatziil chaj aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' ex fariseo! Va'l chit motx eb'antu pantoon tetz q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Utz nevij q'u tz'ach q'u'll atil je' vi' u mujb'al tetz q'u jikomla chaj aanima. **30** Utz nimotxetal ech

tza': «Atichtekojo' tikuenta q'u kuk'uy kumam, ye't kuloch ti' iyatz'ax q'u alol tetz u yolb'al Tioxh koj atzi'.» Che'ex. 31 Ech ex atko'xh nialon elu'l etib' aas ex itu'xh ixalam q'u'l yatz'on q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.

32 ¡Ti'ex! ¡B'antaj vib'anon q'ul ek'uy emam majte! 33 ¡Txokop, tiil tx'i'l'a chaj aanimá! ¿Kani'ch b'oj etel vatz u choob'al paav va'l sa'alax iku' seti' nenache'? Aya' u xamal va'l ye'k iya'e'.

34 Ech toke' nunchaju'l alol tetz u yolb'al Tioxh texo'l, tuch' aa txumb'al utz, tuch' chusul tetz u o'tla mantaar. Pek atia niko'n-eyatz'e'. At netaq' je' vatz kurus. At netz'u'ma tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz atia junun tenam eb'en ti' tojchale'.^u 35 Ech kajay u choob'al paav saku'l seti', ti' iyatz'ax q'u jikomla chaj aanimá tu u vatz tx'ava' tza'. Aya' q'u'l kami; nixe't ti' vikameb'al u Abeel, u jikomla vinaj utz, ulyu ko'xh ti' vikameb'al u Zacarias, vik'aol u Berequias va'l yatz'ax tu q'ul ek'uy emam tixo'l u totz-tioxh tuch' u nachb'al Tioxh q'anal. 36 Utz ni'xhtek'val sete, saku' u choob'al paav seti' tzi' jank'al ex itz'lelex tu u tiempo tza'.

37 Aa chaj Jerusaleen, aa chaj Jerusaleen, niko'n-eyatz' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, q'u'l nichajax tzexe' tu u Tioxh. Utz niko'nepaq' sivan majte. Jatpax

unb'an ya'l emolax sekajayil. Echa' ni'an u txutx t'el aas nimolo'k q'u tal jaq' ixich'. Pek aatz ex, ye' ko'n esa!. 38 Ech aatz cheel, setootzaji tan, sa'naltz'ine'ka va'l tatib'al etioxh netale!. 39 Tan nojchit nivale', aatz cheel, saya' etilt'in. Utz analen paj letilin aas letal ech tza': «Techal axh tan, tib'ii u kuB'aals Amlika vet'ulk'axh.» Chajex.— Texh u Jesuus.

Vit'oyax q'u chusulib' tu u Jesuus ti' q'u tza'l sapaalka

24 1 Unchee' aatz k'asu'l u Jesuus tu viq'analil u totztioxh, a' tek ib'ena', xaan opon q'ul ichusulib' k'atza utz, nichisaji q'u mamaj atib'al tikuenta u totztioxh. 2 Aatz u Jesuus tan, tal te ech tza': —Ni'xhtek'val sete. Aatz kajay q'u kam netile' tzi', sa'nalnilpi. Niko'xh va'toj sivan sakaa tib'a imol aas ye'k koj sanilpe'l.— Texhtu'.

3 Unchee' k'ujlich u Jesuus vi' u muunte va'l Olivo. Opon q'u chusulib' k'atza utz, ich'oti te ech tza' aas ta'xhich imol: —¿Al qe jatu su'uch q'u kam naale' tzi'? Utz ¿kam xheenya si'ane' tetz val uuleb'al utz, tetz u motxeb'al q'ii saj?— Texh te.

4 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza':

—Ab'itaj, ab'ilich sub'unex.

5 Tan sib'al ko'xh sauli, sik'am ti' vunb'ii. Utz salat ech tza':

^u 23.34 Choktaj u Croonicas II 24.20-22; 36.16-21.

«In viTxxaaom u Tioxh va'l sa'-chit'uli..» Chaj. Utz sib'al aanima sisub'e'. **6** Sa'naletab'i tuch ch'a'o. Setab'i iyolax ch'a'o. Pek sotzi'ch ek'u'l taq'o tan, ministeer chit su'uch q'u kam tzi!. Loq' yit' a' koj u motxeb'al q'ii saj. **7** Tan sa'nalmotxi'an ch'a'o q'u mamaj tenam tib'ilaj. Si'an ch'a'o q'u q'esal mamaj tenam tib'ilaj. Utz til chaj ko'xh saulku mamaj yaab'il. Til chaj ko'xh sa'atinku va'y. Utz til chaj ko'xh sapaaalku mamaj kab'naano. **8** Loq' aatz kajay q'u kam tzi!, ixe'teb'al ko'n u motxeb'al q'ii saj. Echa' ixe't ichi'on ma'l ixoj aas sa-tektikl titz'in.

9 Pek aatz ex, sa'nalpaasalex tu k'axk'o. Saixvalex tu kajay aanima vi!. Utz sayatz'axex.

10 Ech sib'al ko'xh saelka k'atz Tioxh si'ane!. Sa'texhmotxitxay je' imol utz, sich'i'k'ula je' tib'.

11 Sib'al ko'xh sib'ensa tib' alol tetz u yolb'al Tioxh si'ane' utz, sateesa aanima tu b'ey

titxub'a'le!. **12** Utz tu tak'b'u u paav tu u vatz tx'ava', say'a' ib'antu tii q'u aanima tib'ilaj.

13 Pek ab'iste va'l tiira siql'i'e' simaj tib' ti' ib'anax u paav, a' va'l so'opon tu b'enq'ii b'ensaj.

14 Ech sa'naltzojp elo'p itziuil u b'a'nla chusb'al tetz viQ'esalail u Tioxh tu kajay u vatz amlika tx'ava' tza', satab'i q'u tenam kajayil. Ech su'ul u motxeb'al q'ii saj.

15-16 Utz aatz letil tuch u txxa'l a kam tu u tioxhla atib'al, oojoj b'en tulaj muunte q'u'l atil tikuenta Judea. Tan a' va'l tal u Danieel atzi', u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas su'uchi.^v Ech ab'il nisik'len, paaloj itxumb'al tuul.

17 Utz ab'il atil je'op vi' tatib'al, ku'ich'ul tere'n to'otzotz ti' paal tiq'ol ma'l kam. **18** Utz ab'il

aye'n ja'jtze', q'aavi'chtere'nul ti' ul tiq'ol ichake't. **19** Pek tiira tilayol say'a'k q'u ixoj si'an tu q'u q'ii tzi' q'u'l atil tu tichajla yaab'il utz, tuch' q'u'l nich'u'n titz'in. **20** Q'ilataj sik'letaj Tioxh ech yit' titiempoil koj che've laoojex utz, niko'xh tu u ilanb'al q'ii. **21** Tan nojchit mamala k'axk'o va'l su'uli. Ye'saj tuch unpajoj jatva'x tiempo ichee u vatz amlika tx'ava' ulyu ko'xh tza' tuul. Utz yit' sa'kojul va'te echi. **22** Ech ab'il koj va'toj sitxaaka tib'. Pek iq'aq'al ko'n q'u aanima niman tetz u Tioxh, q'ul itxxaaom, sak'olax u tiempo k'axk'o tzi!.

23 Ech toke' enimachi oj ab'il la'alon sete ech tza': «Sajitaj etile', atil viTxxaaom u Tioxh tza' va'l sa'chit'uli..» Chaj. Utz oj: «Atil tzuta..» Chaj ete'l majte; enimachi. **24** Tan sa'nalmotx-chee b'ensanib' itxxaaom Tioxh utz, tuch' b'ensanib' alol tetz u yolb'al Tioxh. Utz kaana mamaj xheenya, tuch' txaichil sichuli. Aal b'a'n si'ane' at q'u nojla itxxaaom u Tioxh sisub'e!. **25** Pek

^v **24.15-16** Choktaj u Danieel 9.27; 11.31; 12.11.

atoj sek'u'l tan, vettalluke'l sete.
26 Ech oj la'alax sete ech tza': «Sajitaj etile'. Atil viTxaaom u Tioxh tu tz'inlich tzaji tx'ava!'.» Chaj; b'eni'ch etile'. Utz oj: «Atil tu u atib'al ye' na'l tatine!». Chaj ete'l majte; enimachi. **27** Pek aatz u nojla tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, nimna'l. Echa' u itz'na'b' aas niripkab'in tikuenta aal tela' utz, yak paq'unoj opon tikuenta aal toke'. **28** Echat ko'xh u vuleb'al, yit' mujel koj si'an! Tan echa' va'l aas til atilku vichi'l u kamnaj, va'l yit' mujel koj, latzi' nimolvu tib' q'u qu's.

**Vib'axab'sat taltu u tuleb'al
u Jesuus**

29 Unchee' ta'xh sapaal u mam k'axk'o tu q'u q'ii tzi', saok aq'b'al vatz u q'ii. Ye'kan satxijtxun u ich'. Sachajpu q'u tx'umi'l tu amlika. Utz sayikun kajay q'u kam tu u vatz amlika. **30** Ech sachee u xheenya tu amlika tetz u tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Utz kajay q'u aanima tu u vatz tx'ava' tza' sailon. Ech sik'axa je' tib', ti' q'ul ipaav. Utz so'oq'i aas satil tul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu sutz' tu amlika. Tan toxhq'eb'al tul tu u mam itechalil tu u tijle'm. **31** Xo'veb'al ije' ivi' u trompeta si'an!. Ech sichaju'l q'u aanjel, se'nimol q'u niman tetz u Tioxh tu kaa tanul vikuental u vatz amlika tx'ava!. K'uxh til

chaj ko'xh atilku tiju'aj u vatz amlika tx'ava!.

32 Pek atoj b'enku sete u chusb'al ti' u viikuxh. Tan a' nital tul u saq'i aas nicha'xb'u viq'ab' utz, nitelu'l talaj ixaj. **33** Echat ko'xh majte, etootzajitaj aas tiira najab'yu u tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima aas lu'uch kajay q'u kam tzi'. Echa' atil tek vatz jub'al. **34** Tan ni'xtek'val sete, ye'sajen ko'xh isotz untanul q'u aanima itz'lel tu tiempo tza', tuul su'uch kajay q'u kam tzi!. **35** Sako'npaal u vatz amlika tx'ava' tza', pek aatz vunyolb'al tan, jatu koj sapaali.

36 Ech koj u q'ii tuch' u oora u tuleb'al tan, ab'il koj ootzajin tetz. Niko'xh q'u aanjel tu Amlika, nikol'xh u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, pek ta'xh vunTat. **37** Tan kam chit echa' va'l i'an q'u aanima tu q'u q'ii tikuenta u Noee aas ye'k talche' ul u sotzchil ti', echat tul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima majte. **38** Tan ta'xh nichtitz'a u tatin q'u aanima i'an tu q'u q'ii aas ye'-sajich iku' u mam jab'al tikuenta u Noee. Va'lich motx techb'une', va'l iq'ab'an!. Va'lich ko'n tuch okchil ti' ixoj. Utz va'lich ko'n motx itzume'a', tuul opon u q'ii aas ok tek u Noee tu u mam arca atib'al. **39** Utz at koj motx b'enku te; ye'l motx inima. Pek analen aas ul u mam jab'al. Utz yakich sotz kajay q'u aanima taq'o. Echat u tuleb'al u K'aola si'an majte va'l b'ennaj ko'n aanima. **40** Aatz li'ana, ka'va'l aanima ela

nitaq'onin ja'jtze!. Ma'l saiq'ol b'en utz, va't sakaaka. **41** Ka'va'l ixoj niche'n tu ma'l che'b'al si'ane!. Ma'l saiq'ol b'en utz, va't sakaaka.

42 Ech toke!, tiira nachnoj etatine' tan, ye' etootzaj kam oora su'ul u kuB'aal. **43** Pek ab'itaj. Tootzajlu koj u b'aal atib'al kam chit oora se'nelq'oj u elq'om tzixe!, saxeeni atzi!. Utz sa'kojtaq' tzii so'ok to'otzotz. **44** Echat ko'xh ex majte. Ch'ianojex tan, ye'k u oora sek'u'l va'll su'ulku u K'aola va'll b'ennaj ko'n aanima.

45 Pek ab'iste sete ech si'ane' u tzak'kin jikomla aq'onom saok-salka q'esala ti' tilax q'u aq'onom tu atib'al utz, tu chit u oora sataq'vu techb'ub'al q'u'l atil tu atib'al. **46** Chi'b'eb'al tetz u aq'onom oj ech si'an tzi!, tuul lo'opon u b'aal taq'on. **47** Tan ni'xhtek'val sete aal sa'tektoksa kajay vime'b'i'l tikuuenta atzi!. **48** Pek ye'xtxoj koj itxumb'al u aq'onom tzi!, sako'ntal tu taanima ech tza!: «Ye'saj ko'xh su'ul u b'aal vaq'on atzi!» Chaj. **49** Utz sako'nxetiq'os q'u tetz aq'onomil. Satx'a'ni utz, sa-q'ab'an tuch' q'u q'ab'areel. **50** Tuul ye'k talche' su'ul u b'aal taq'on u aq'onom tzi! tu u q'ii va'l ye' tootzaj utz, tu u oora va'l ye'xhkam nich'ian tuul. **51** Ech techal chit iveet sab'anax tu u b'aal taq'on. Sataq' b'en xo'l q'u ka'vatz utz, a' saoq'ku tzi!, a' sa-jarach'unku tee tzi!.— Texh u Jesuus.

Vich'ial u tuleb'al u Jesuus

25 1 Unchee' tal paj u Jesuus ech tza':

—Aatz viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' laval q'u ixviak. Motx k'asu'l. Tiq'o itxij-txub'al utz, ex ik'ul u xiak va'l satzume'i. **2** O'va'l tzak'kin q'u ixviak tzi! utz, o'va't txoxkin. **3** Aatz q'u txoxkin, motx tiq'o itxijtxub'al, pek ye't tiq'o b'en tere'n iaseite tetz q'ul itxijtxu-b'al. **4** Pek ech koj q'u tzak'kin, inoosa b'en q'ul itxijtxub'al tu aseite utz, tiq'o b'en tere'n tetz. **5** Pek b'atz tul u xiak va'l satzume'i. Ech motx xe't ixhut'u'-pan q'u ixviak tu vata'm sikajayil.

6 Unchee' aatz nik'a aq'b'al, motx tab'i ma'l u qetu'm, tal ech tza!: «Tul u xiak va'l satzume'i, uloj ek'ule!» Texhtu!. **7** Ech motx lakpu q'u ixviak sikajayil utz, motx xe't ib'an tuch q'ul itxijtxub'al.

8 Pek aatz q'u txoxkinla chaj ixviak, motx tal tu q'u tzak'kin ech tza!: «Aq'taj b'oj qetz veaseite tzi! tan, toj tzaaoj q'u kutxijtxub'al.» Texh te.

9 Aatz q'u tzak'kin tan, motx tzaq'b'u ech tza!: «Ye'ka, pek aal b'a'n b'enoj eloq' etetz xe' aa k'a'y tetz tan, yo'j tak'a qetz. Utz yo'j tak'a etetz oj saqaq' etetz.» Texh te.

10 Ech motx b'eni. Tuul ko'xh aye'nich ti' iloq'axe!, tuul ul u xiak va'll satzume'i. Utz aatz q'u'l

b'anich nal tuche', motx oko'p to'otzotz tu u tzumb'a'a utz, jupax elu'l u jub'al. **11** Ech xamtel tek tuul opon o'va't q'u ixviak utz, motx uq'ay vatz q'anal ech tza': «¡Kub'aal, kub'aal jaj oko'p'o!» Texhtu'.

12 Pek tzaq'b'el ko'n elu'l tu u xiak ech tza': «Ni'xhtek'val sete, ye' voortzaj ab'il ex.» Texh te.

13 Ech toke' nachnoj etatine'. Tan ye' etootzaj u q'ii utz, niko'xh u oora tetz u tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.

**Vik'amtu
ti' u talansal puaj u Jesuus**

14 Aatz paj viQ'esalail u Tioxh tu Amlika, ela tuch' ma'l u vinaj si'chb'en tzian utz, isik'le q'u taq'onom. Ech taq'ka q'u tx'iib'al iq'ii tikuenta. **15** Loq' a' nichb'enku ti' jank'al so'ole' ti' taq'oninsale' sijununil nichtile'. Aatz tu ma'l, ija'mel 30,000 q'ii aq'on puaj taq'ka te. Aatz tu va'te, ija'mel 12,000 q'ii aq'on taq'ka te. Utz aatz paj tu va'te, ija'mel 6,000 q'ii aq'on taq'ka te. Ech tek b'en tzian.

16 Ech aatz va'l ija'mel 30,000 aq'onib'al q'ii ik'ula, yakich xe't ilakon ti'. Utz va't 30,000 paj tala vichi'l u puaj tzi'. **17** Echat paj i'an va'l 12,000 ik'ula. Va't paj 12,000 u tal itx'aka. **18** Pek ech koj va'l 6,000 ik'ula tan, ex ko'n ik'ot jul utz, ex imuj vипuaj u b'aal taq'on tu tx'ava'.

19 Unchee' sib' tiempo ma'tich ipaal tuul, ul tek u b'aal

taq'on q'u aq'onom tzi'. Utz ela i'an ti' vипuaj tuch!. **20** Ech opon siatz va'l 30,000 ik'ula utz, iq'omich va't 30,000 u tal taq'o. Tal te ech tza': «Unb'aal, atil u 30,000 tzuta va'l vetaaq' ve. Utz il va't 30,000 tza' majte. A' tek u tal vetuntx'akka ti!.» Texh te.

21 Ech alax te tu u b'aal taq'on ech tza': «Techal va'l veta'ana b'a'nla aq'onom. K'ujleb'al k'u'l axh. Tan k'ujleb'al k'u'l veta'an ti' b'iil va'l vetaaq' see. Ech sib'al tek savoksa takuenta. Pek chuuku'l tzunxe' utz, chi'b'ojo' ti!.» Texh te.

22 Ech opon paj va'l 12,000 ik'ula utz, tal ech tza': «Unb'aal, atil u 12,000 tzuta va'l vetaaq' ve. Utz il va't 12,000 tza'. A' tek u tal vetuntx'akka ti!.» Texh te.

23 Ech alax te tu u b'aal taq'on ech tza': «Techal va'l veta'ana b'a'nla aq'onom. K'ujleb'al k'u'l axh. Tan k'ujleb'al k'u'l veta'an ti' b'iil va'l vetaaq' see. Ech sib'al tek savoksa takuenta. Pek chuuku'l tzunxe' utz, chi'b'ojo' ti!.» Texh te.

24 Ech opon va'l 6,000 ik'ul majte utz, tal tu u b'aal taq'on ech tza': «Unb'aal, voortzajnale aas ye'xhkam tz'ejal tel saatz. Aal nachok iatz q'u chikob'e'm q'u'l yit' achiko'm koj utz, namol iatz q'u chikob'e'm va'l yit' axh koj niaq'on ku' tu tx'ava', niko'xhtitz'pu junal. **25** Ech ti' vetxo'vik'in utz, vetko'nunkol vapuaj tu tx'ava'. Pek ila. A' vichi'l vapuaj aaq' ve tzuta.» Texh te.

26 Tzaq'b'el tek tu u b'aal taq'on ech tza': «jQ'eayla aanima! ¡Yit' axh koj b'a'nla aq'onom! Oj ootzaj nal vun-txumb'al aas nunchok iatz q'u chikob'e'm q'u'l yit' unchiko'm koj utz, nunmol iatz q'u chikob'e'm q'u'l yit' in koj niaq'on ku' tu tx'ava'. **27** Aal tek b'a'n ma'kojaaq' k'am vunpuaj. Utz aatz vet'ulin vetunk'ul tuch' u tal koj.» Texh te. **28** Ech tal u b'aal aq'on ech tza' tu q'u'l atich tzi': «Maataj el u puaj te tzi' utz, aq'taj tu va'l 60,000 tetz atile. **29** Tan ab'il va'l nikanon taq'oninsale', aal sa'aq'ax tere'n tetz. Ech sib'al tetz si'ane'. Pek ab'il va'l ye' nikanon taq'oninsale', aal sa-maale'l te jank'al vantzi' aq'el te. **30** Utz aatz u aq'onom va'l ye'k itxa'k tzi', aq'taj elo'p tu mam uken. Ech a' so'oq'ku tzi' utz, a' sajarach'unku tee tzi'.

Vijatxax ixo'l q'u aa paav tuch'
q'u jikomla chaj aanima

31 Unchee' su'ul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu u mam tijle'm, tuch' kajay q'u aanjel. Sak'uje' tu u q'esal ch'uxhleb'al. **32** Ech samolax opon kajay q'u aanima siatz, jank'al q'u'l atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz sa-motxijatx iatz. Echa' ni'an u xeen karne'l aas niteesa el q'u karne'l xo'l q'u tentzun. **33** Satoksa q'u b'a'nla aanima tiseb'al utz, aatz q'u ye'xtxoj, timax. Echa' ni'an u xeen karne'l aas nitaq' b'en q'u karne'l

tiseb'al. Pek nitaq' b'en q'u tentzun timax.

34 Ech aatz u ijlenal tan, salal tu q'u'l atil tiseb'al ech tza': «Ni'extaj tan, chi'b'eb'al vetetz ex ik'aol ime'al vunTat. Okojex tu viQ'esalail u Tioxh tza!. Vetetz va'l nich'iame'; aya'xchen ich'iame' xe' q'i'i xe' saj. **35** Tan nichunva'ye' utz, etaq' vechb'u-b'al. Nichitzaj untzi' utz, etaq' vaa'. Nichvab'i vatib'al utz, ek'ulin. **36** Nichisav voksa'm utz, etaq' vetz. Ya'vich'in utz, ex egee'in. Ku'in tu tze' utz, ex eq'il'a'in.» Chaj te.

37 Ech aatz q'u jikomla aanima tan, salal ech tza': «KuB'aal, ¿jatut qilaxh aas nich-ava'ye' utz, qaq' eechb'ub'al? ¿Jatut qilaxh aas nichitzaj atzi' utz, qaq' avaa'? **38** ¿Jatut qilaxh aas nichaab'iaatib'al utz, kuk'ul-axh quxe'? ¿Jatut qilaxh aas nichasavsa ooksa'm utz, qaq' eet? **39** Utz ¿jatut qilaxh aas axhich ya'v utz, ex kuqee'axh? Utz ¿jatut ku'axh tu tze' utz, ex kuq'il'a'axh?» Chaj.

40 Pek satzaq'b'el tu u ijlenal, salal te ech tza': «Ni'xhtek'val sete, aatz veteb'an q'u b'a'nil tu q'u ch'ooal niman vetz tzi', ve a veteb'anva tzi'..» Chaj.

41 Ech sa'pajtal tu q'u'l atil timax ech tza': «Elojb'enex sun-k'atza aanima b'anol onkonil. B'enojex tu u xamal ye'k itzaae' tzi'. Aya' u choob'al paav va'l veetinaj tetz u tx'i'lli'inaj tuch' q'ul iaanjel. **42** Tan nichunva'ye' utz, ye't etaq' vechb'ub'al.

Nichitzaj untzi' utz, ye't etaq' vaa'. **43** Nichvab'i vatib'al utz, ye't ek'ulin. Nichunsavsa voksa'm utz, ye't etaq' vetz. Ya'vich'in utz, ye't ex eqee'in. Ku'in tu tze' utz, ye't ex eq'ilalin.'— Chaj.

44 Ech samotxtzaq'b'l utz, satal ech tza': «¿Ku'Baal, jatut qilaxh aas nichava'ye'; nichitzaj atzi'; nichaab'i aatib'al; nichasavsa ooksa'm; axhich ya'v; atich ku'axh tu tze' utz, ye't qilib'e'axh?» Chaj.

45 Ech satzaq'b'l ech tza': «Ni'xhtek'val sete tan, ye'n eb'an q'u b'a'nil tu q'u ch'ooaj niman vetz tzi' utz, ve a ye'n eb'anva tzi!» Chaj. **46** Ech samotxb'en q'u'l tu u choob'al paav tzi' va'l ye'k iya'e'. Utz aatz q'u jikomla chaj aanima, a' se'enku tu u atinchil va'l b'enq'ii b'ensaj tatine!— Texh u Jesuus.

Vinuk'tu q'u q'esala kani'ch itxaypu u Jesuus si'ane'

26 **1** Unchee' aatz tzojpu u Jesuus ti' talax q'u yol tza', tal tek tu q'ul ichusulib' ech tza': **2** —Etootzajle aas tu ka'vet q'ii cheel, saxe't u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. Utz satxaypu u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Ech sa'aq'ax je' vatz kurus.— Texhtu'.

3 Anchitu'. Aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tan, motx imol tib' tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar utz, tuch' q'u q'esal q'atol tzii. A' imolvu tib' tiq'anal u b'anb'al topiisyo u

q'esal oksan yol vatz Tioxh va'l Caifaas ib'ii. **4** Utz motx inuk' tib'ilaj aas kam ko'n sichuli ti' itxaypu u Jesuus ech siyatze'. **5** Pek loq' nichmotxtal ech tza': —Yit' tu koj u nimla q'ii sakub'an te, ech ye'k txab'kin li'an q'u tenam.— Texhtu'.

Vib'axab'sal ib'anax tuch vichi'l u Jesuus tu mujb'al tetz vikamchil

6 Unchee' atich u Jesuus tu Betaania tu otzotz xe' u Xhim va'l ch'a'k'i'ich. **7** Tuul k'ujlich u Jesuus vatz meexha, opon ma'l u ixoj k'atza, iq'omich ma'l tal b'a'nl a tz'aj taq'o. Tx'umq'ixsab'al atil ku' tuul. Tiira sib' ija'mel. Utz taq' je' u tx'umq'ixsab'al tivi' u Jesuus. **8** Ech ta'xh til u kam q'u chusulib' tzi', motx lakp ivi' ti'. Utz motx tal ech tza': —¿Kantu' atzi' aas ma'ko'xhib'uchle'l? **9** Aal b'a'n ma'kojik'ayi. Je'naj sab'enka. Ech sa'aq'ax vija'mel tu q'u me'b'a'.— Texhtu'.

10 Pek aatz u Jesuus, tootzaji utz, tal tek te ech tza': —¿Kam toke' aas kam ko'xh netal ti' va'l veti'an u ixoj tzi'? Tan ma'l b'a'nil veti'anlu ve atzi'. **11** Aatz q'u me'b'a' netale' tzi', b'enamen ko'xh atil texo'l atzi'. Pek aatz in tan, b'enamen koj sa'atinin texo'l. **12** Tan aatz va'l veti'an u ixoj tzi', aas vettaq' je' u tx'umq'ixsab'al tunvi', a' veti'anlu b'en vuch tu mujb'al vetz aas lakamin. **13** Utz ni'xhtek'val sete, til chit sapaxsalik itziiul u

b'a'nla chusb'al tu u vatz amlika tx'ava' tza', sayolax k'asu'l va'l veti'an u ixoj tzi'; nachb'al taanima.— Texh u Jesuus.

**U tala'tzi'it tib' u Judas
ti' ik'uchax u Jesuus**

14 Unchee' aatz ma'l xo'l kab'laal q'u chusulib', aya' u Judas aa Cariote, b'en xe' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh.
15 Utz tal te ech tza': —¿Kam vetz setaq'e' utz, savoksa u Jesuus teq'ab'?— Texhtu'.

Ech motx taq' 30 saj ch'ich' puaj te. **16** Ech aatz u Judas tan, yakich texh xe'it ichok txumb'al ti' aas kani'ch toksal u Jesuus tiq'ab' si'ane'.

**U nimla q'ii Tx'a'b'al Kaxhlaan
Tx'ix Ye'k Itx'amil**

17 Unchee' aatz i'an tu u b'axa q'ii tetz u nimla q'ii, u Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil, opon q'u chusulib' k'atz u Jesuus. Tal te ech tza': —¿Til asa' sakub'anvu tuch u echb'ub'-al tetz ku'eb'al q'ii va'l ni-techb'ul tu u nimla iq'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipio? Ech laqechb'u.— Texh te.^w

18 Tal u Jesuus te ech tza': —B'enojex tu tenam xe' ma'l u vinaj latzi' utz, letal te ech tza':

«Nital u chusul: Najab'yu vuntiempo. Utz tu val ootzotz satx'a'nk'in tuch' q'ul unchusulib' tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipio. Chia.» Chajex te.— Texh u Jesuus.

19 Anchitu'. Ech i'an q'u chusulib' kam va'l tal u Jesuus te utz, i'an tuch u echb'ub'al.

20 Unchee' aatz tek sotzsaj, ok u Jesuus vatz meexha tuch' kab'laal q'ul ichusulib'. **21** Utz tuul nichmotxtechb'une', tal u Jesuus ech tza': —Ni'xhtek'val sete aas ma'l sete so'oksanin tiq'ab' q'u txayol vetz.— Texhtu'.

22 Ech tiira motx txumun q'u chusulib' ti' u yol tzi'. Utz junun nichich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿Yit' tzik in unB'aal?— Chia.

23 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tala: —Aya' va'l niku' unq'ab' tuch' tu u puraato tza'. A' va'l so'oksanin tiq'ab' q'u txayol vetz. **24** Tan nojchit a' sapaalku u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu q'u kam q'u'l tz'ib'amalka ti' tu u Yolb'al Tioxh. Pek tilayol saya'k u vinaj va'l so'oksan u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u txayol. Aal tek b'a'n atzi' ye't koj itz'pi.— Texh u Jesuus.

25 Ech tzaq'b'u tek u Judas, va'l so'oksan u Jesuus tiq'ab' q'u

^w **26.17** Aatz ka'va'l q'u nimla q'ii nital tza' tzi', jolol ijtzamal tib', ma'l ko'n q'ii ixo'l. A' b'axal u nimal q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipio.

Aatz vitx'amal u kaxhlaan tx'ix nital tza', aya' u "levadura" tu kastiya. Loq' aatz tu vinimla q'ii q'u Israeel tan, ye' ni'anb'e vitx'amal u kaxhlaan tx'ix. Tan u Tioxh alonnaj tetz, techlal aas ooje'l ik'asu'l tu Egipio i'ana. Choktaj u Eexodo 12.1-28; u Leviitico 23.5-8.

txayol, tal ech tza': —¿Chusul,
untz'oj in?— Texh te.

—Ee', aya' va'l naale' tzi'.—

Texh u Jesuus te. **26** Ech tuul
ko'xh nichmotxitx'a'ne', itxay u
kaxhlaan tx'ix u Jesuus. Utz
tal b'a'nil ti'. Ipxih tuul. Utz
taq' tu q'ul ichusulib' utz, tal
te ech tza': —Ti'extaj utz,
tx'a'taj tan, a' vunchill atzi'.—
Texhtu'.

27 Ech paj itxay u uk'ab'al.
Ik'amab'e Tioxh ti' utz, taq' tu
q'ul ichusulib'. Tal ech tza':
—Ti'extaj. Uk'ataj u ta'l uuva
kajay ex tzi'. **28** Tan a'
vunkajal atza' va'l sael ti' u
ak' nuk'u'm tetz kuyb'al ipaav
sib'al aanima. **29** Utz nival sete
cheel, aas ye'xhjatu ve't
savuk'a u ta'l ivatz u uuva
taab'a'b'en tza'. Pek analen tu
ma'l u q'ii va'l ela lavuk'a u
ak' ta'l uuva setuch' tu vi-
Q'esalail vunTat.— Texhtu'.

Vib'axab'sat talax u Jesuus aas saka'tziiun q'u chusulib' ti'

30 Ech ta'xh veet motx ib'itzat
ma'l u b'itzal, motx b'en vi' u
muunte Olivo. **31** Unchee' tal paj
u Jesuus tu q'u chusulib' ech
tza': —Kajay ex samotxsotz
ek'u'l vi' tu u aq'b'al cheel tza'.
Tan tz'ib'amal ech tza':

«Sayatz'ax u xeen karne'l utz,
sa'texhmotxpalun q'u
karne'l.» Chia.^x

32 Pek aatz ma't q'aav vitz'pe',
sab'axab'b'enin sevatz tu
Galilea.— Texhtu'.

33 Ech tzaq'b'u u Lu' utz, tal
ech tza': —K'uxh kajay samotx-
elab'enka'axh, aatz in tan, ijatu
koj savelab'eka'axh!— Texh te.

34 Tal u Jesuus te ech tza':
—Ni'xtek'val see, tu u aq'b'al
cheel tza', ox pajul saale' aas
yootzajin, tuul ye'sajen toq' u
b'aal t'el.— Texh u Jesuus te.

35 Tal paj u Lu' te: —¡K'uxh
sakamin sai', jatu koj saveesa
vib' tuul aas voottzajaxh!— Texh
te. Echat chit motx tala sikajayil.

Viq'ilat sik'let Tioxh u Jesuus

36 Unchee' opon tek u Jesuus
tuch' q'u chusulib' tu u chikon-
b'al va'l Getsemanii utz, tal te
ech tza': —Kaaojka'ex tza' tan,
se'nunq'il aas sik'le Tioxh latzi'
tzi'.— Texhtu'.^y

37 Ech tiq'o b'en u Lu' ti'. A'
imol ka'va'l q'ul ik'aol u
Zebedeo. Ech xe't tul ma'l mam
txumu'm tu taanima u Jesuus
utz, oks il. **38** Ech tal tek u
Jesuus te ech tza': —Techal b'o
itxumun vaanxelal. Sa'tekkamin
taq'o nunnache'. Pek kaaojka'ex
tza' utz, itz'lojex sunk'atza.—
Texh te.

39 Ech xaan b'en b'iil utz,
peche'i. Taq' ku' ivatz vatz
tx'ava' utz, iq'il aas sik'le Tioxh. Tal
ech tza': —Tateey ¿yetz saveeti
aas ye'k sapaalin tu u mam tza'

^x **26.31** Choktaj u Zacarias 13.7.

^y **26.36** Aatz telo'p u yol “Getsemanii” tan, “pach'b'al olivo” chia.

tzi'? Loq' a' sa'an vatxumb'al, yit' a' koj sapaal u vetz.— Texhtu'.

40 Ech tek ul k'atz q'ul ichusulib' utz, jolol ko'n vatchiche. Utz tal tu u Lu' ech tza': —¿Ye'xh eq'i! itz'e'chil ma'j oora sunk'atza tzik? **41** Pek itz'lojex utz, q'ilataj sik'letaj Tioxh. Ech ye'k saku'ex tu paav. Tan nojchit vatz ik'u'l iq'ilal sik'lel Tioxh u aanxelal; pek aatz u kuchi'l tan, yi'sa'!— Texh te.

42 B'en paj unpate. Ex iq'ilal sik'le Tioxh tika'paj. Utz tal ech tza': —¡Tateey chi'in! ¿Yetz saveeti aas ye'k sapaalin tu u mam tza'l tzi'? ¡B'an vatxumb'al!— Texhtu'.

43 Ech q'aavu'l utz, vatchich ko'n paj q'ul ichusulib'. Tan axhib'i tiira techalich motx ikam tu vata'm. **44** Pek aq'axko'npajka tu u Jesuus. Utz ex iq'ilal sik'le Tioxh titoxpaj. Utz echat chit q'u yol tala q'u'l tal b'axa.

45 Ech ul paj k'atz q'u chusulib' utz, tal te ech tza': —¿Anko'xh vatchelex utz, niko'netilan tzik? Pek k'asojtajex tan, oponyu u oora so'oksal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u aa paav. **46** Pek jlakpojex utz, ko'taj! Tan tul va'l sa'aq'onin tu q'u txayol.— Texhtu'.

Vitxaypu u Jesuus

47 Ech anko'xh nichiyolon u Jesuus, tuul opon u Judas. Aya'ma'l xo'l kab'laal q'u chusulib'. Sib'al aanima imol, ichaj q'u

q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u q'esal q'atol tzii. Jolol iq'omal ich'ich' tuch' itze'.

48 Ech aatz u Judas, va'l aq'on u Jesuus tu q'u txayol tan, ma'tich talta' kam u xheenyia si'an ti' ik'uchlu u Jesuus. Tal ech tza': —Ab'iste va'l luntz'utz'a, letxaya tan, a' i.— Texhtu'! **49** Ech xaan opon u Judas k'atz u Jesuus, tal te ech tza': —Cheentzik'axh chusul.— Texh te. Ech itz'utz'a.

50 Pek tal u Jesuus te ech tza': —¿Kam ul a'ane' vamiigo?— Texh te. Ech xaan opon q'u aanima utz, itxay u Jesuus.

51 Pek aatz i'an ma'l q'ul ichusulib' u Jesuus tan, ijuu ich'ich'. Utz ech itzok'te'l ixichin ma'l u taq'onom u q'esal oksan yol vatz Tioxh.

52 Ech yakich tal u Jesuus te ech tza': —Q'aavixsa ko'p va-ch'ich' tu totzotz tzi'. Tan ab'il q'u'l sayatz'on tuch' ch'ich', tu ch'ich' sayatz'lik majte. **53** ¿Yetz ootzaj tzik aas saveeti sunjaju'l aanjel tu vunTat ye'acheb'eixaane'? Sataq'u'l atzi' oj sak'ulelanin sunnache'. **54** Tan ¿kam tek ech itzojpu u yolb'al Tioxh satzozpi oj ech sunb'ane'? Pek minister ech chit si'anetzi'!— Texhtu'.

55 Unchee' aatz tu u mu'k'ul tzi', tal u Jesuus tu q'u txayol tetz ech tza': —Aya'l a' itxayax ma'j elq'om nu'leb'an ve; iq'omal ech'ich' tuch' etze'. Tan aal jun q'ii nichunk'uje' texo'l tu viq'analil u totztioxh. Nichunchusune'. Utz ye't etxayin.

56 Pek ech chit si'an'e' tan, a' nitzojpu q'u yol q'u'l tz'ib'amal-ka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.— Texhtu'.

Ech yakich oojoj q'u chusulib' kajayil; motx telab'eka.

Vitx'olax inujul u Jesuus

57 Unchee' aatz q'u'l txayon u Jesuus, tiq'o b'en vatz u q'esal oksan yol vatz Tioxh va'l Caifaas ib'i, tu va'l molichku tib' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' q'u q'esal q'atol tzii. **58** Pek xamtichka u Lu' ti' u Jesuus tzian. Opon ko'xh vatz q'anal xe' u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Utz oko'p. K'uje' ok xo'l q'u polesi'y. A' isa' si'chtile' kam chit say'a'k u Jesuus. **59** Ech aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u q'esal q'atol tzii, nichmotxichok txub'a'l ti' u Jesuus. A' isa' sa-yatz'axi. **60** Loq' ye' nichmotx-telo'p tuul, k'uxh jank'al txakb'a'n txub'a'l nichitxakb'a' tib'. Pek tiya'teb'al teku'en, opon ka'va'l q'u'l ta'n a' itxakb'a' txub'a'l ti'. **61** Utz motx tal ti' ech tza': —Aatz u vinaj tzi' vettala: «So'ole'in ti' inilax ku' vikuentail totztioxh tzi'. Utz tu ko'n oxva'l q'ii so'ole'k'in ti' q'aav inuk'axe'». Chia.— Texhtu'.

62 Ech lakpu tek u q'esal oksan yol vatz Tioxh utz, tal tu u Jesuus ech tza': —Ye'xh na-tzaq'b'u b'o'j ti' q'u kam nitalchu sai' tzi' tzik?— Texh te.

63 Pek aatz u Jesuus tan, tiira ye' nichitzaq'b'e'. Ech tal tepaj u q'esal oksan yol vatz Tioxh te

ech tza': —Sako'na'an b'a'nil, al vinujul qe tib'ii u itz'lich Tioxh, ¿axh tzik viTxaaom u Tioxh, aya'vik'aol?— Texh te.

64 Tal u Jesusu te ech tza': —Aya' va'l naale' tzi'. Utz nival sete majte aas sa'naletil u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima k'ujlel tiseb'al u Tioxh tu u mam tijle'm. Setil tul tu sutz!— Texhtu'.

65 Unchee' aatz tek u q'esal oksan yol vatz Tioxh, iq'ix je' toksa'm k'atza tu k'a'nal utz, tal ech tza': —¡Vetiyooq'lu Tioxh! ¡Kam tere'n texhtiigo kusa! ¡Matz etab'il viyoq'on cheel tza'! **66** Pek ¿aatz ex, kam setal ti'?— Texhtu'.

Ech motx tal ech tza': —¡Kamchil tetz atzi!— Texhtu'.

67 Ech tek motx itzub'a ivatz u Jesuus. Nichmotxipaql'o'k ivatz. Utz atia mutx'imal iq'ab' nich-iq'os majte. **68** Tuul nichmotxtal te ech tza': —Ala qab'i, iTxaaom Tioxh, ¿ab'il va'l niq'osonaxh cheel tza'?— Texh te.

U teesat tib' u Lu' tuul aas tootzaj u Jesuus

69 Unchee' aatz u Lu' tan, k'ujlich elu'l q'anal. Ech xaan opon ma'l u k'ulanal k'atza utz, tal te ech tza': —Ant axh majte atich'ok'axh ti' u Jesuus u aa Galilea.— Texh te.

70 Pek aatz u Lu' tan, teesa ko'n tib' tuul vatz kajay q'u aanima utz, tala: —Ye' vootzaj kam va'l naale' tzi'!— Texhtu'.

71 Ech ichok telu'l tzi' jub'al. Utz ilax ko'n paj tu va't u k'ulanal. Utz tal tu q'u aanima

ech tza' q'u'l atich tzi': —Antu va'l atich ok ti' u Jesuus aa Nazareet atzi'. — Texhtu'.

72 Pek teesa ko'n paj tib' u Lu' tuul. Nichtoksa Tioxh tuul. Nichtal ech tza': —Vatz Tioxh nivale', ye' vootzaj u vinaj naale' tzi'. — Texhtu'.

73 Ech b'il ko'xh paj tuul, xaan opon unjot aanima k'atza, aya' q'u'l atich tzi'. Motx tal tu u Lu' ech tza': —Nojchit tiira ant axh imol majte. Tan nimna'l ko'xh tu vayolone' tzi'. — Texh te.

74 Aatz tek u Lu' tan, xe't tal tz'ejb'al yol ti' utz, nichtoksa Tioxh tuul. Tal ech tza': —Vatz Tioxh nivale', ye' vootzaj u vinaj netale' tzi'. — Texhtu'. Ech tuul oq' u b'aal t'el. **75** Ech ul tek viyol u Jesuus sik'u'l u Lu' va'l tal te ech tza': —Aatz ye'sajen toq' u t'el, ox pajul ma't aalta' aas yootzajin. — Texhich te. Ech ipaal elu'l u Lu' utz, itz'eje'l ma'l mam oq'el.

U toksal u Jesuus tiq'ab' u Pilato

27 **1** Unchee' aatz tek i'an q'ala'm, ku' tib'eyil tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u q'esal q'atol tzii aas kani'ch ikam u Jesuus si'anee'. **2** Ech iqitza utz, ex taq' tiq'ab' u governadoor aa Roma va'l Pooncio Pilato.

Viyatz'tu je' tib' u Judas

3 Unchee' tab'i u Judas aas yatz'el u Jesuus sab'anli. Ech

ik'axa je' ik'u'l ti' va'l i'ana aas toksa u Jesuus tiq'ab' q'u txayol. Iq'aavixsa u 30 saj ch'ich' puaj tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u q'esal q'atol tzii. **4** Tal u Judas te ech tza': —Ma'xh paavinyin tan, vetvoksal aanima vatz kamchil aas ye'k ipaav. — Texhtu'.

Pek alax ko'n te ech tza': —Axh ni'ilon. Ye' qootzaj. — Texh ko'n te'le'.

5 Ech imak'tuka q'u saj ch'ich' puaj u Judas tu viq'analil u totz-tioxh utz, k'asu'l. Ex ijulk'aai je' iqul.

6 Aatz tek q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tan, motx tek isik' q'u saj ch'ich' puaj utz, tal ech tza': —Ye'k si'ane' aas saqoksa u puaj xo'l u kutxu tetz Tioxh tzi' tan, ija'mel ma'l aanima k'ayili tu kamchil. — Texhtu'. **7** Ech motx inuk'a utz, iloq' ma'l tx'ava' ti' u puaj tzi'. Mujb'al tetz q'u puera aanima q'u'l nikam tzi' tala. A' ib'ii, Itx'ava' Q'u Tz'ajol. **8** Ech toke' "Ja'mel Kaj" tek ib'ii u tx'ava' cheel tzi'. **9** Ech itzojpu u yol va'l alich tu u Jeremias u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tala:

—Motx ex tiq'o u 30 saj ch'ich' puaj, aya' vija'mel ma'l u jikomla aanima. Tan u ja'mel toksa q'u q'esala xo'l q'u Israeel.

10 Ech motx iloq' u tx'ava' ti' va'l, itx'ava' q'u tz'ajol. Tan ech tal u kuB'aal ve. — Chia.^z

^z 27.10 Choktaj u Zacarias 11.12-13.

11 Unchee' aatz txaklich u Jesuus vatz u governadoor utz, ch'otil te ech tza': —¿Akh tzik u tijlenal q'u Israeel tza'?— Texh te'le'.

Tal u Jesuus te ech tza': —Aya' va'l naale! tzi!— Texhtu'. **12** Pek paat ye' nichitzaq'b'e k'uxh xochax tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' tu q'u q'esal q'atol tzii.

13 Aatz u Pilato, tal tek te ech tza': —¿Yetz naab'i tzik a'xh b'oj q'u kam nitalax sai' tzi!— Texh te. **14** Pek aatz u Jesuus tan, niko'xh ma'l yol tala. Ech nich-texhisotz ik'u'll u governadoor taq'o.

U talax ikam u Jesuus

15 Pek aatz nichib'anax jun ya'b' tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto, nich-ichajpu ma'l preexhu u governadoor. Loq' q'u tenam nichjajon ab'iste visa' sachajpi.

16 Unchee' aatz tu q'u q'ii tzi', atich ok ma'l preexhu tu tze', Barrabaas ib'ii. Atich talche' aas tiira onkonla anima. **17** Ech imol tib' q'u tenam. Utz tal u Pilato tixo'l ech tza': —¿Ab'iste preexhu esa' sunchajpu, a' tzik a' u Barrabaas oj aya' u Jesuus va'l, iTxaaoom u Tioxh, chu te'le'?— Texhtu'. **18** Tan tootzajich u Pilato aas chi'ik'u'll nichmotxi'an ti!. Echtxize't tiq'o opon siatz.

19 Tuul k'ujlich u Pilato tu q'atb'al tzii, tal talax opon u tixoj te ech tza': —Ooksach iib' tu u kam ti' u vinaj tzi' tan, jikomla

vinaj. Utz tilayol ma'l vatzik' vetunb'an ti' ma'it.— Texhtu'.

20 Pek aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u q'esal q'atol tzii, motx ole' ti' ichajtzi'l q'u tenam. A' sjaj ichajpu u Barrabaas. Pek a' salat ikam u Jesuus. **21** Aatz u governadoor tan, ich'oti paj tu q'u tenam ech tza': —¿Ab'iste ma'l tu ka'va'l q'u vinaj esa' sunchajpu tzi'?— Texhtu'.

Motx tal ech tza': —¡A' sachajpu u Barrabaas!— Texhtu'.

22 Tal paj u Pilato te ech tza': —¿Kam sunb'an tu u Jesuus tzi' unchee' va'l, iTxaaoom u Tioxh?— Texhtu'.

Kajay motx alon ech tza': —¡Je'oij vatz kurus!— Texhtu'.

23 Ech tal tek u governadoor ech tza': —¿Kam chit mam onkonil veti'anla' unchee'?— Texhtu'.

Pek aal ko'n maas tiq'o iyak'il q'u anima q'eq'un taltu ech tza': —¡Je'oij vatz kurus!— Texhtu'.

24 Til tek u Pilato aas ye'xhkam ma'j tiq'o tib', pek aal ko'n maas nichtuch txab'alka-b'inchil. Tal tek topon taa'. Utz itx'aa iq'ab' vatz q'u tenam. Tal ech tza': —Yit' in koj si'ijlen ikam u jikomla vinaj tzi', pek ex aa paav ti' vikame'. Utz lako'n-motxetila.— Texhtu'.

25 Tzaq'b'u kajay q'u tenam utz, motx tal ech tza': —Qijan u choob'al paav ti' vikame' tuch' q'u kuk'aol kume'al.— Texhtu'.

26 Unchee' ech ichajpu u Barrabaas vatz q'u tenam. Utz tal

itz'u'mal u Jesuus. Ech taq' b'en tiq'ab' q'u sol se'ntaq' je' vatz kurus.

27 Ech iq'ol b'en u Jesuus tu q'ul isol u governadoor, tu u q'esal q'atb'al tzii. Utz molax ok q'u sol ti', q'u'l atich tzi!. **28** Ech motx teesat u toksa'm. Utz toksa ma'l u kaj oksa'm k'atza, echa' tetz ijlenal. **29** Utz motx i'an ma'l ch'i'x koroona. Taq' je' tivi!. Toksa ma'l tze' tu seb'al iq'ab', ib'aara aas nitale!. Ech motx peche' ku' siatz, b'anb'al vatz. Utz nichteesa iq'ii ech tza':
—¡Techal axh, axh tijlenal q'u Israeel!— Chu te. **30** Nichmotxitzub'a utz, nichipaq' tze' ivi' tu u tze' va'll toksa tiq'ab'. **31** Aatz veet teesat iq'ii, teesa tek u kaj oksa'm k'atza utz, iq'aavixsa ok q'u toksa'm. Ech motx tiq'o b'en, ex taq' je' vatz kurus.

U taq'ax je' u Jesuus vatz kurus

32 Unchee' tuul nichmotxtelu'l tzi' tenam, ik'ul ma'l u vinaj, Xhim ib'ii, aa Cirene. Ta'xh alax te tu q'u sol aas satiq'o u kurus. **33** Motx tek opon tu u tx'ava' va'l Goolgota, "Tatib'al B'ajil Ivi' Kamnaj" chu u tokeb'al. **34** Aq'ax minaagre tu u Jesuus, yuuel tuch' va't u k'ayla tz'ak, sichtixsab'al. Pek inacha, ech ye't ko'n isa'a tuk'ale'.

35 Ech taq'tu je' u Jesuus vatz kurus utz, motx i'an ma'l saach q'u sol ti' u toksa'm aas ab'il

lasuertiin tala. Ech ijatxtu vatz q'u'l suertiin. [Tan a' tzojpu u yol alel ti' ech tza':

—Motx ijatx q'u voksa'm siatzaj. I'an ma'l saach ti' isuertiile!— Chia.^a]

36 Ech motx k'uje' ti' ixeele'. **37** Utz itz'ib'a ma'l yol taq' je' vatz u kurus, tib'a u Jesuus, aya' vipaav aas nichmotxtale!. Ech nichatal tza'. "A' U JESUUS TZA', U TIJLENAL Q'U ISRAEEL." Chia.

38 Utz taq' je' ka'va'l elq'om vatz kurus k'atz u Jesuus majte; ma'l tiseb'al, va't timax. **39** Ech nichipaal q'u aanimta vatz u Jesuus. Utz nichiyiku ivi' tuul niyoq'e!. **40** Utz nichatal te ech tza':—Axh va'l sanilon ku' vi-kuentail u totztioxh. Utz tu ko'n oxva'l q'ii saole'k'axh ti' q'aav inuk'axe' naale!. Pek eesa iib' tu u tza'l sajunal tzi'. Oj nojchit axh ik'aol Tioxh, jku'enul vatz u kurus tzi!— Chu te.

41 Echat ko'xh i'an q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tu u Jesuus majte, nichteesa iq'ii. A' imol q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar tuch' q'u q'esal q'atol tzii. Nichmotxtal ti' ech tza': **42**—Eesan aanimta tu tza'l nitale', pek ye' nitx'ol teesat tib'. Tan oj nojchit a' u tijlenal q'u Israael si'ane', teesa tib' vatz u kurus cheel tzi', ech sakunima. **43** A' k'ujlelk ik'u'l ti' u Tioxh nitale!. Ech eesaloj tu u Tioxh cheel oj

^a **27.35** Choktaj u Salmos 22.18.

nojchit nisa'le'. Tan nitale': «In iK'aol Tioxh.» Chia.— Texhtu'. **44** Echat ko'xh nichi'an q'u elq'om te q'u'l atich je' vatz kurus txala. Nichteesa iq'ii.

Vikam u Jesuus vatz u kurus

45 Ech aatz i'an chaq'aal q'ii, ok aq'b'al tu u vatz amlika tx'ava' kajayil. Oxva'l oora ok uken. **46** Ech aatz si'chtexhi'an alas 3 ku'q'ii, q'eq'un u Jesuus. Jank'al iyak'il, tal ech tza': —¡Elii, Elii! ¿Lama sabactani?— Texhtu'. Aatz u tokeb'al utz: —¡UnTioxh chi'in, unTioxh chi'in! ¿Kantu' vetaaq'luka'in sunjunal?— Chia.

47 Ech aatz unjolol tixo'l q'u'l atich tzi', ta'xh tab'i u yol tal u Jesuus, motx tal ech tza': —U Elias nisik'le va'l tzi!— Texh ti'.^b

48 Ech aatz ma'l tixo'l, oora t'asp ib'ená. Ex tiq'o ma'l esponja. Iqitzo'k ti' ma'l tze' utz, ijilu tu minaagre. Ech taq' je'op titzi' u Jesuus. Si'chitz'utz'e'l u minaagre ti' tala.

49 Pek aatz unjolte, tal ech tza': —Kam asa' te. Saqile' qab'i satz ul eesaloj tu u Elias.— Texh te.

50 Pek qetun unpat u Jesuus jank'al iyak'il, ech el ik'u'l.

51 Unchee' yakich tzilmoj u mam liikin b'u'j va'l liiumich

paal tu u totztioxh. Ka'va'l el tuul. Aal iku'l itzilme' i'ana. Utz paal ma'l mam kab'naano.^c Motx pax q'u sivan taq'o. **52** Ech jaip itzi' q'u mujb'al kamnaj. Utz q'aav itz'pu sib'al q'u kamnaj q'u'l nimanich tetz Tioxh. **53** A' chit ma'tich q'aav titz'pu u Jesuus, motx lakpu k'asu'l tu q'u mujb'al tetz. Utz motx ul tu u tioxhla tenam Jerusaleen. Utz sib'al aanima ilon.

54 Unchee' aatz u q'esal sol tuch' q'ul isol q'u'l nichxeen u Jesuus, tiira motx xo'vi aas paal u mam kab'naano. Utz xo'v tu q'u kam uchi. Utz motx tek tal ech tza': —¡Nojchit a' viK'aol u Tioxh atzi!— Texhtu'.

55 Utz sib'al ixoj atich tzi'. Nichmotxisajin k'asu'l tzian. Aya' q'u ixoj k'asu'l ti' u Jesuus tu Galilea utz, nichiloch u Jesuus. **56** Utz atich u Li' tixo'l, u aa Magdala. Antu u Li', vinan u Jacobo tuch' u Xhep. Utz antu vinan q'ul ik'aol u Zebedeo majte.

Vimujlu u Jesuus

57 Unchee' aatz nichtekxe'tisotz saj, ul ma'l u vinaj tx'iiol iq'ii, aa Arimatea, Xhep ib'ii. Nimanich tetz u Jesuus. **58** Utz b'en xe' u Pilato. A' ex ijaj vichi'l u Jesuus te. Ech teesa mantaar u Pilato aas sa'aq'ax vichi'l u Jesuus te.

^b **27.47** Choktaj u Salmos 22.1. Aatz q'u yol tal u Jesuus, a' talvu tu u yolb'al arameo. Pek aatz q'u sol tan, a' nichiyolb'e u latiin. Echtzixe't ye't tab'i kam va'l tal u Jesuus.

^c **27.51** Choktaj Q'u Hebreo 4.14; 6.19-20.

59 Ech ex iq'oloj vichi'l u Jesuu tu u Xhep. Utz ib'ach tu ma'l saj b'u'. **60** Utz ex imuj tu ma'l u ak' jul, joyom sivan analich ko'xh iveete!. Ijupka itzi' tu ma'l penkin sivan. Ech k'asu'l.

61 Motx k'uje'ka ka'va'l q'u ixoj vatz u jul. Aya' u Li' u aa Magdala, tuch' va't u Li'.

62 Unchee' aatz evtich ib'an-tuchke'l tuch q'u aanima ti' u ilanb'al q'ii, motx imol tib' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh xe' u Pilato. Ant imol q'u fariseo.

63 Motx tal ech tza': —Q'esal, nitul viyol u eesanal tu b'ey sukuk'u'l, aas tal ech tza': «Aatz ma't tel oxva'l q'ii voksal tu jul, saq'aavitz'p'in.» Texhtu'. **64** Pek al ixeel u jul b'a'nil paal nal oxva'l u q'ii va'l tala. Tan noj top on q'u l ichusulib' tu aq'b'al se'ntiq'o elu'l vichi'l. Utz sa'tek-motxtal tu kajay aanima ech tza': «Q'aav itz'pi xo'l q'u kamnaj.» Chaj. Utz paal tek ivi' isub'tu aanima li'an vatz va'll b'axa.— Texh te.

65 Tal tek u Pilato te ech tza': —A'tzii. Iq'otaj b'en untanul esol. Xeepoj b'a'nil ech a' va'l netale' tzi'.— Texh te.

66 Ech motx elk'asu'l. Ex tz'apulojko'k ma'l echlal ti' u penkin sivan tzi' u jul; techlal aas ye'xhab'il ko'xh ma'j sajajon ok. Utz toksaka sol ti' ixeele'.

U q'aavitz'pu u Jesuu

28 **1** Unchee' aatz i'an tu u b'axa q'ii tetz u xhemaana, tiira ku'saj, b'en u Li'

aa Magdala tuch' va't u Li'. Ex til va'l mujlik u Jesuu aas evtich ipaal u ilanb'al q'ii. **2** Utz ye'k talche' paal ma'l mam kab'-naano. Ma'l u aanjel ku'l tu Amlika. Utz teesa u sivan tzi' u jul utz, k'uje' sii!. **3** Aatz tilon u aanjel tzi', ech a'rib'un itz'na'b'. Utz tiira saj q'u toksa'm, ech a' saj sutz'.

4 Ech tiira motx xo'v q'u xeen tetz u jul taq'o. Techal motx it'unt'u'lane'. Tiira motx sotz ik'u'l. Ech teku'en a' kamnaj motx kaaka.

5 Pek aatz u aanjel, tal tu q'u ixoj, ech tza': —Ye' ko'xh xo'vex. Vootzajle a' nechok u Jesuu val aq'ax je' vatz kurus. **6** Pek ye'kan tek tza'. Tan q'aav itz'pia, ech a' val tala. Ni'extaj etile'. Utz b'enoj esaji oko'p va'l aq'axku vichi'l u kuB'aal. **7** Pek cheel b'enoj etal tu q'u l ichusulib' ech tza': «Q'aav itz'pi xo'l q'u kamnaj! Utz jb'axab'yu b'en sevatz tu Galilea! Utz a' setilvu tzi'.» Chajex te. A' val nival sete.— Texh te.

8-9 Unchee' motx tek jutzin ik'asu'l q'u ixoj tzi' u jul. Echil xo'val, echit txuq'txunchil nich-motxb'anon. [Ul tal u b'a'nla yol tu q'u chusulib'.] Ech ye'k talche', ok u Jesuu tib'ey. Tal te ech tza': —Chajlentzik'ex. B'a'nil koj at sek'atza.— Texh te. Ech xaan opon q'u ixoj k'atza, motx peche' siatz. Utz iq'alu tajan; ech motx toksa iq'ii. **10** Aatz u Jesuu tan, tal te ech tza': —Ye' ko'xh xo'vex. Pek b'enoj etal tu

q'ul unchusulib' aas samotxb'en
tu Galilea. Tan latzi' satilvin.—
Texh te.

**U txub'a'l icheesa q'u aa uq'ayb'al
ti' u q'aavtitz'pu u Jesuus**

11 Ech tuul k'asu'l q'u ixoj,
aatz untx'ajul q'u sol xeenal,
b'en tu tenam. Ex tal tu q'u
q'esal oksan yol vatz Tioxh kam
q'u'l uchi. **12** Ech imol tib' q'u
q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch'
q'u q'esal q'atol tzii. Utz motx
inuk'a aas sataq' sib'al ipuaj q'u
sol. **13** Utz tal tu q'u sol ech tza':
—Aatz setale': «Vet'opon q'ul
ichusulib' tu aq'b'al. Vetmotx'ul-
tiq'o elu'l vichi'l u Jesuus tuul
vatchelo'.» Chajex. **14** Pek oj
latab'i u governadoor kam q'u'l
uchi, toj kub'an talax te. Saku-
txakb'a' qib' seti'.— Texh tu q'u
sol. **15** Ech ik'ultu k'asu'l vipuaj
q'u sol tzi!. Utz ech chit motx
tala kam va'l alax te. Aatz u
txub'a'l tzi', pax paal itziul xo'l

q'u Israeel. Utz anko'xh
nitalaxe!.

**U taq'ax ichaj q'u chusulib'
tu u Jesuus**

16 Unchee' aatz junlaal q'u
chusulib', motx b'en tu Galilea vi'
u muunte va'l alichnalka te tu u
Jesuus. **17** Utz anchitu'. Til u
Jesuus; motx toksa iq'ii. Pek atich
unjolol tixo'l nichika'tziiune'.

18 Ech xaan opon u Jesuus k'atza
utz, tal te ech tza': —Aq'axyu
vijle'm ti' kajay q'u kam tu
Amlika tuch' tu kajay u vatz
tx'ava' tza'. **19** Ech toke' b'enojex
tu kajay u vatz amlika tx'ava'. Utz
oksataj q'u aanima niman vetz.
B'antaj vautisaar q'u niman vetz
tib'ii vunTat, tu vib'ii u K'aola
utz, tuch' bib'ii u Tioxhla
Espiiritu. **20** Utz chustaj te aas sa-
motxinima kajay q'u kam q'u'l
vetvalluka sete. Utz aatz in tan,
atil in sek'atza jun q'ii, motx nal
q'ii saj. A'i.— Texh u Jesuus.

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U KUXH

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Kuxh va'l Xhan paj ib'ii majte; visobrino u Bernabee. Imolo tib' tuch' u Pablo ti' en talax u yolb'al Tioxh tu Chipre. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.25; 15.37, 39; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 4.10. Aatz vinan u Kuxh tzi', antu nimanich tetz u Jesuus. Utz nichimol tib' q'ul ichaj u Jesuus tu tatib'al. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.13; 12.12. Ilax u Jesusu tu u Kuxh tzi'. Echtzixe't nitalaxe' kamal u Kuxh va'l nital tu u 14.51-52.

Ye' tek' ootzajimal kam chit tuul itz'ib'a u u' u Kuxh tza'. Loq' nitalaxe' aas kamal tixo'l q'u ya'b' 50 — 56 m.t.J. A' u b'axa u' tetz u b'a'nla chusb'al tz'ib'ali; b'axa vatz u Tio, u Lucas, tuch' u Xhan. Kamal ma'jich 30 ya'b' ikam u Jesuus aas tz'ib'ali. Nitalche' aas jolol iyol u Lu', u chusulib' k'atz u Jesuus q'u yol itz'ib'a u Kuxh tza'. A' u u' tza' va'll ch'oo b'iil vatz tere'n q'u u' niyolon ti' u b'a'nla chusb'al.

Nitalche' aas a' itz'ib'av k'asul tu Roma, oj tu Antioquia tikuenta Siiria. Tu yolb'al griego itz'ib'ava k'uxh arameoich viyolb'al. Nitalax majte aas a'ich imol u Lu' ti' itz'ib'al u u' tza'. Utz kamal k'amax ti' q'ul iyol u Kuxh tu u Tio tuch' u Lucas aas motx itz'ib'a q'u tu' majte.

Kaana kam nital u Kuxh tu u u' tza'. Loq' a' chit nik'uch vatzsaj aas iK'aol Tioxh u Jesuus. A' viTxxaaom u Tioxh, u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Utz a' chit u tetz locho'm ul i'ane'. Nitale' aas a' u nojla Chitol tetz q'u aanima tu q'ul ipaav. Ni'xhtal ti' u k'axk'o majte va'll paalku u Jesuus tu vikameb'al.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1 Ech ixe't u u' tza'.
- 2) 1.2-8 Nital ti' vipaxsal itziuil u Jesuus i'an u Xhan.
- 3) 1.9-15 Nital ti' vixe't u Jesuus ti' q'ul ichusb'al.
- 4) 1.16—8.30 Nik'uche' aas a' viTxxaaom u Tioxh u Jesuus.
- 5) 8.31—16.2 Nik'uche' aas b'en ko'n aanima viK'aol u Tioxh.

Nital u Kuxh majte kani'ch tok q'u aanima ti' u Jesuus k'uxh aal tiira nichtixval tu q'u q'esala xo'l q'u Israeel. Tx'anel vinuk'it tib' q'u yol tal u Kuxh ti' vichusb'al u Jesuus tzi'.

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U KUXH

**Vipaxsat itziiul viTxaaom u Tioxh
u Xhan, b'anol vautiismo**

1 1 A' vixe'teb'al u b'a'nla chusb'al tetz u Jesucristo tza', viK'aol u Tioxh.^a 2 Echa' va'l itz'ib'aka u Isaias, u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tal ech tza':

— «In sab'axab'san b'en vunchaj saatz.

A' saxaaansan itziiul u b'a'nla yol,
echa' ib'anax tuch b'ey saatz si'ane!^b

3 Saje' ivi' tu yol tu u tz'inlich tzaji tx'ava'.

Satal ech tza':
Jikomtixsataj etxumb'al vatz Tioxh;
echa' ijikomtixsal b'ey siatz seb'ane!. Chaj.» Chia.—
Texh u Isaias.^c

4 Utz a' nital u Xhan. Tan ipaxsa u yolb'al Tioxh ti' ik'axal paav tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. Utz tal tu q'u'l ik'axa ipaav aas

si'an ivautiismo. 5 Ech opon q'u aanimax k'atza q'u'l tikuenta jank'al u Judea tuch' q'u aa Jerusaleen. Utz motx ik'axa q'ul ipaav. Ech b'anax vautisaar tu u Xhan tu u nima' Jordaan.

6 Unchee' aatz u toksa'm u Xhan tan, chemich xi'll camello; tz'u'm u qitzb'al xe'aj tuul. Utz sak' tuch' ta'l kab' u techb'ub'al.^d 7 Utz ipaxsa talax ech tza': —Aatz va'l tulka vi', tiira paalchu tijle'm sunvi!. Aal ye'k sik'ulo'k vi' so'-ok'ins chitol el ixaab' tu tajan. 8 Aatz in tan, nojchit tu a' ko'n nunb'anvu vautisaarex. Pek aatz va'l tule', a' saoksan u Tioxhla Espiiritu sek'atza.— Texh u Xhan.

Vib'antu ivautiismo u Jesuus

9 Unchee' aatz i'an tu q'u q'il tzi', k'asu'l u Jesuus tu Nazareet tikuenta Galilea. Opon k'atz u Xhan. Utz b'anax vautisaar tu u nima' Jordaan. 10 Ech aatz je'ul u Jesuus tu a', a' tek til ijapuu u amlika. Utz til iku'l u Tioxhla Espiiritu tib'a, echa' paroomaxh.

^a 1.1 Aatz u b'a'nla chusb'al nital tza', aya' u "evangelio" tu kastiya.

^b 1.2 Choktaj u Malaquias 3.1.

^c 1.3 Choktaj u Isaias 40.3.

^d 1.6 Aatz u yol sak' utz, "langosta" tu kastiya. Pek aatz u yol tu yolb'al griego tzi', va'l tz'ib'alik u Yolb'al Tioxh tib'axa utz, atil ka'va'l tokeb'al. Ib'iich unvatzul txikon echb'ub'al. Utz ib'iich untanul txokop majte; aya' u sak' sukuvatz. Ech ye' ootzajib'e ab'iste va'l nichtechb'u u Xhan te.

11 Ech uch k'asu'l ma'l u yol tu Amlika, tal ech tza': —Axh vunK'aol va'l tii'in sai'. Utz axh u k'ujleb'al unk'u'l.— Texh u yol.

**Vib'anax provaal u Jesuus
tu u tx'i'li'inaj**

12 Unchee' iq'ol b'en u Jesuus tu u Tioxhla Espiiritu tu u tz'l'inlich tzaji tx'ava'. **13** 40 q'ii i'an tzi!. Utz b'anax provaal isub'ax tu u tx'i'li'inaj. A' atichku xo'l q'u jaq'aj tze'il txokop. Utz nichtaq'-ax techb'ub'al tu q'u aanjel.

**Vixe't u Jesuus ti' ipaxsal itziiul
u yolb'al Tioxh**

14 Unchee' aatz ma'tich iku' u Xhan tu tze', b'en u Jesuus tu Galilea ti' ipaxsal talax u b'a'nla chusb'al tetz viQ'esalail u Tioxh.^e **15** Utz tal ech tza': —Tzozpi tek u tiempo, najab'y ul viQ'esalail u Tioxh. Ech k'axataj q'ul epaav utz, nimataj u b'a'nla chusb'al.— Texhtu'.

**Visik'let kaava'l ichusulib'
u Jesuus**

16 Unchee' aatz paal u Jesuus tzi' u choo tu Galilea, til u Xhim. A'ich imol u Lixh, vitza'q!. Nichmotxtaq' ko'p u k'ach tu a', eesab' txay. Tan jolol eesan txayich. **17** Ech tal u Jesuus te ech tza': —Ni'extaj vi!. Utz yit'

txay tere'n koj seteesa tu a', pek a' savoksavex ti' ichokaxaanima.— Texh te.

18 Ech yakich motx taq'ka q'ul ik'ach, eesab' txay utz; xamb'u ti' u Jesuus.

19 B'iit ko'xh paj xaan b'en siatz, til q'ul ik'aol u Zebedeo. Aya' u Jacobo tuch' u Xhan, vitza'q!. Nichmotxik'ooa ik'ach tu jukub'. **20** Ech sik'lel tu u Jesuus utz, motx taq'ka vitat tuch' q'u aq'onom tu u jukub!. Utz motx xamb'u ti' u Jesuus.

**U tojchat el tioxhil tx'i'li'inaj
u Jesuus k'atz ma'l u vinaj**

21 Unchee' opon u Jesuus tu Capernaum tuch' q'ul ichusulib!. Utz nichichusune!. Nichib'en tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu q'u ilanb'al q'ii.^f **22** Ech va'llich itz'ejx ik'u'l q'u anima ti' u tokeb'al vichusbal tan, nimna'l atil tijle'm tu vi-chusune!. Txayo'm ni'an q'ul iyol. Yit' ech koj a' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar.

23 Utz atich oko'p ma'l u vinaj tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, ato'k tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz q'eq'uni. **24** Tal ech tza': —¡Aay! ¿Kam asa' qe Jesuus aa Nazarete? K'uxh ulyaxh, o' ul ayansa qatine!. Tan vootzajle ab'il axh.

^e **1.14** Aatz u b'a'nla chusb'al nital tza', aya' u “evangelio” tu kastiya. Utz aatz u yol “viQ'esalail u Tioxh tu Amlika”, aya' u “reino de Dios” oj “reino de los cielos” chu tu kastiya.

^f **1.21** Aatz u yol “chusb'al tetz u o'tla mantaar”, aya' u “sinagoga” tu kastiya.

Axh viTxaaoom u Tioxh.—
Texhtu'.^g

25 Pek yaal tu u Jesuus, tal te ech tza': —¡Cha atzi'! Utz elen k'atz u vinaj tzi'.— Texh te.

26 Ech aatz u tioxhil tx'i'li'i-naj, techal it'un't'u'lansal u vinaj i'ana. Q'eq'uni; ech el k'atz.

27 Ech kajay aanima motx tz'ejx ik'u'l taq'o. Utz motx tek tal tib'ilaj ech tza': —¿Kam tek toke' atzi'? ¿Kam tek ak' chusb'alil vi-chusb'al tzi'? Tan tu ko'n iyolon tu u tijle'm nitel q'u tioxhil tx'i'li'inaj utz, ni'xhinimale'.— Texhtu'. **28** Ech oora ko'xh pax itziuil talchu u Jesuus tu kajay vikuenta u Galilea.

Vib'anax b'a'n tu viji' u Lu'

29 Unchee' aatz motx k'asu'l tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, motx b'en tu u tatib'al u Xhim tuch' u Lixh. A' imol u Jacobo tuch' u Xhan. **30** Utz tzanlich vi-ixoj ji' u Xhim vatz tx'ach; tajinnajich tu xamal. Utz alax tu u Jesuus. **31** Ech xaan tek opon u Jesuus k'atz. Itxay siq'ab' utz, ilak je'. Utz yakich ko'xh eloj u xamal ti'. Ech xe't i'an echb'ub'al tetz u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu sib'al ya'v

32 Aatz tek q'u aanima, motx tiq'o opon kajay q'u'l iya'v vatz u Jesuus tuch' q'u'l atich ok tioxhil

tx'i'li'inaj k'atz. A' chit ma't tek isotz saj. **33** Ech sib'la aanima tu u tenam tzi', motx mulin topón vatz jub'al. **34** Utz aatz u Jesuus, i'an b'a'n tu sib'al aanima, k'uxh chukchaj iyaab'il. Utz tojche'l q'u tioxhil tx'i'li'inaj majte. Ye't taq' tzii tu q'u tioxhil tx'i'li'inaj sayoloni tan, jolol tootzajich ab'il u Jesuus.

Vipaxsat itziuil u yolb'al Tioxh u Jesuus tikuuenta Galilea

35 Unchee' tiira q'ala'm chit lakpu u Jesuus. Anko'xh toktoich tere'n, b'en tu ma'l u tx'ava' tz'intz'ochi. Ex iq'ila isik'le Tioxh tzi'. **36** Ech chokax tu u Xhim tuch' tu tere'n q'u'l imol atich k'atz. **37** Utz aatz ichab'a, tal te ech tza': —Sib'al aanima nichok-onaxh.— Texh te.

38 Aatz u Jesuus tan, tal te ech tza': —Ko'taj tu tere'n q'u talaj tenam q'u'l naja' tzi'. Ech sunpaxsa talax u b'a'nla chusb'al tzi'. Tan a' chit va'l ul unb'ane'.— Texh u Jesuus. **39** Ech ipaxsa talax u b'a'nla chusb'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu kajay vikuenta u Galilea. Utz tojche'l q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atz aanima majte.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l u ch'a'k'i'

40 Unchee' opon ma'l u ch'a'k'i' vinaj k'atz u Jesuus.

^g **1.24** Aatz u yol “viTxaaoom u Tioxh” nital tza', aya' u yol “Cristo” tu u yolb'al griego, “Mesías” tu u yolb'al hebreo utz, “ungido” tu kastiya majte.

Peché' ku' siatz. Ijaj ma'l b'a'nil te ech tza': —¿Yetz asa' sa'an b'a'n ve?— Texh te.

41 Ech txumax iatz tu u Jesuus. Taq' opon viq'ab'. Ikano'k utz, tal te ech tza': —Ee', sunsa'a. B'an b'a'n.— Texh te.

42 Ech tu ko'xh unmuk'ul, sotz u ch'a'k k'atz u vinaj. Utz yakich i'an b'a'n. **43-44** Utz tal b'en u Jesuus te b'a'nil ech tza': —Loq' ab'i iile!. B'axalich ko'xh aal tu aanima. Pek kuxh k'uch iib' tu u oksan yol vatz Tioxh, ech satile' aas b'a'nt'axh. Iq'o b'en u txa-kunsa'm tzixe' va'l sak'achlu vi' u nachb'al va'l talka u Moisees tu u o'tla mantaar.— Texh te. Ech ichajtu b'en.

45 Pek ta'xh k'asu'l, xe't ipaxse'l itziuil u txaichil tzi'. Echixe'at nichtere'nkojtoko'p u Jesuus tu q'u tenam taq'o. Pek nichtexhikaa ti' elu'l tenam tu q'u'l tz'inliche. Loq' ta'xh b'anel nicheton a anima k'atza. Til ko'n nichk'asku'l.

Vib'antu b'a'n

ma'l u vinaj numtz'inaj

2 **1** Unchee' ka'xva'lich q'ii tuul, q'aavpajopon u Jesuus tu Capernauum. Utz ab'il itziuil aas atich tu otzotz. **2** Ech oora chit imol tib' mam tenam. Utz nichtere'nkojveet toko'p a anima tzi' otzotz. Utz nichipaxsa talax u yolb'al Tioxh u Jesuus te. **3** Aatz kaava'l q'u vinaj, si'choko'p

tzixe' tala. Chelemich ma'l vinaj taq'o, numtz'inaj iq'ab's tajan.

4 Pek ye't veetixaan opon k'atz u Jesuus tu q'u mam tenam. Ech a' tek xe't teesa b'iil ivi' u atib'al val' atichku u Jesuus. Ech i'antu ma'l ku'eb'alop. A' taq'vu ko'p u numtz'inaj tuul va'l tz'anlich je' vi' cheleb' tetz. **5** Ech til u Jesuus aas k'ujlel ik'u'l q'u chelenal ti' ib'antu b'a'n u ya'v. Tal tek tu u numtz'inaj ech tza': —Kajay q'ul apaav kuyel b'aal.— Texh te.

6 Utz k'ujlich oponunjolol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tzi'. Nichmotxtal ti' taanima ech tza': **7** —¿Kam toke' aas ech nital u vinaj tzi'? ¡Paasaib' a' ni'an vi' Tioxh tzi' aas nital ech tzi'! Ab'il koj sakuyun paav. Ta'xh u Tioxh.— Chu tu taanima.

8 Pek aatz u Jesuus tan, paal itxumb'al tuul tu taanxelal aas ech nichmotxtal ti' taanima tzi'. Tal tek te ech tza': —¿Kantu' netal tetaanima aas paasaib' nunb'an vi' Tioxh? **9** ¿Ab'iste tek u yol yi' tza'l koj tela' unchee'? ¿A' tzik a' va'l: «Kuyel tek q'ul apaav kajayil.» Chi'in te? ¿Oj aya' va'l: «Lakpen, iq'o b'en u cheleb' eetz tzi' utz, xaan.» Chajin te? **10** Pek sunk'uch b'o sevatz aas nojchit atil tijle'm u K'aola va'l b'ennaj ko'n a anima tzi' ikuyax paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'!— Texhtu'.^h

Ech tal tu u numtz'inaj ech tza': **11** —Axh nivalaxh, lakpen.

^h **2.10** Aatz u yol va'l “u K'aola va'l b'ennaj ko'n a anima” aya' u yol “Hijo del hombre” tu kastiya.

Iq'o b'en u cheleb' eetz tzi' utz, kuxh taatib'al.— Texh te.

12 Ech vatz q'u tenam kajayil lakpu u vinaj tzi'. Tiq'o k'asu'l u cheleb' tetz. Utz elu'l. Ech kajay motx tz'ejx ik'u'l taq'o. Utz motx toksa iq'ii Tioxh. Tal ech tza': —¿Ye'kax qil kam ech tzi'!— Texhtu'.

Vixe't ixamb'u u Levii ti' u Jesuus

13 Unchee' xamtel tuul b'en paj u Jesuus tzi' u choo. Utz mam tenam opon k'atza. Ech ichus q'u aanima. **14** Utz tuul nichipaale', til ma'l u vinaj Levii ib'ii, ik'aol u Alfeo. K'ujlich tu u b'anb'al topiisyo va'l nik'ulchik ja'mel alkavaar. Tal u Jesuus te ech tza': —Xamb'en vi!— Texh te. Ech lakpu u Levii, xamb'u ti'!

15 Utz aatz i'an u Jesuus, ex tx'a'n xe' u Levii, ok vatz meexha. Utz motx opon sib'at q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar. Ant imol unjot q'u aanima tiira aa paav tatin vatz q'u Israel. Jolol atich ok k'atz Jesuus vatz meexha utz, k'atz q'u'l ichusulib'. Tan nojchit sib'al q'u'l ma'tich tok ti'. **16** Aatz til q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tuch' q'u fariseo aas nichitx'a'n u Jesuus tuch' q'u aa paav tzi', motx tal tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kam toke' aas ni-techb'un u Jesuus tuch' q'u sub'ulla chaj jajol ja'mel alkavaar utz, tuch' q'u aa paavla chaj aanima tzi'?— Texh te.

17 Ech ta'xh tab'i u yol u Jesuus tzi', tal te ech tza': —Aatz

q'u tiichajla aanima, ye'xhkam nisavsa aa tz'ak; pek a' nisavsan q'u ya'v. Tan yit' a' koj ul unchok jikomla aanima, pek a' ul unchok aa paav.— Texhtu'.

Ka'va'l q'u chusb'al ib'o'q'ol

18 Unchee' aatz q'ul ichusulib' u Xhan tuch' q'u fariseo, nichmotxikuy iva'y ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. Pek aatz q'ul ichusulib' u Jesuus, ye'xhkam. Ech motx opon xe' u Jesuus, ich'oti te ech tza': —¿Kam toke' nimotxikuy iva'y ti' iq'ilal isik'lel Tioxh q'ul ichusulib' u Xhan tuch' q'u fariseo, pek aatz q'ul achusulib', ye'xhkam?— Texh tu u Jesuus.

19 Aatz u Jesuus, tal te ech tza': —Oj tzik si'ane' aas sikuy iva'y q'u aanima q'u'l nisavsal ti' tilax tzumb'a'a, tuul atil u xiak tixo'l va'l tzume'ya. Ye'ka. Yit' sa'kojikuy iva'y aas anko'xh atil u xiak tixo'l. **20** Pek toj nal uloj ma'l q'ii aas, saeesal b'en u xiak. Ech nal sikuy iva'y. Tan sa'nali'ane' aas saeesalb'enin xo'l q'ul unchusulib'.

21 Aatz u b'a'nla chusb'al, sa'-kojik'ul tib' tuch' u o'tla kostuumbre nenima. Echa' u ak' k'oo, ye'xhab'il nioksan ti' ma'l q'a'l oksa'm. Tan nik'olon u ak' k'oo. Utz aal maas siyak'insa iq'ixmu u q'a'l oksa'm. **22** Echat majte ye'xhab'il niaq'on ku' tu q'a'l tz'u'm u ta'l uuva va'l anal tela'. Tan aatz u ta'l uuva anal tela', sasipk'i utz, sik'ux u q'a'l tz'u'm. Ech nipeq'xu u ta'l uuva

utz, nitel u q'a'l tz'u'm titxa'k majte. Pek a' sa'aq'axku u ta'l uuva va'l anal tela' tu ak' tz'u'm.— Texh u Jesuus.

**U tijle'm u Jesuus
vatz u ilanb'al q'ii**

23 Aatz i'an u Jesuus tu ma'l u ilanb'al q'ii, paal xo'l unjolol q'u chikob'e'm. Utz motx itx'up vatz triigo q'u chusulib' tuul ko'xh nichipaale!. **24** Ech aatz q'u fariseo, tal tek tu u Jesuus ech tza': —¿Kam tok q'ul achusulib' tzi', aas ni'an tu ilanb'al q'ii va'l yit' b'a'n koj b'anaxi? A' niqel u kukostuumbre tz'ib'amal ti' u ilanb'al q'ii atzi!— Texh te.

25 Tal tek u Jesuus te ech tza': —¿Yetz sik'lemal tu u Yolb'al Tioxh setaq'o ti' kam va'l i'an u Daviid tuch' q'u'l xamich ti? Tan motx iya'ta techb'ub'al utz, kam tu va'y.ⁱ **26** Ech motx oko'p tu u totztioxh utz, itx'a' tetz u txaa'lakaxhlaan tx'ix tetz Tioxh va'l yit' aq'lich koj tzaa aas ab'il ko'xh satx'a'on, pek ta'xh q'u oksan yol vatz Tioxh. Pek itx'a' tetz u Daviid utz, taq' tetz q'ul imol. A' i'anta' aas a' chit q'esal oksan yolich vatz Tioxh u Abiataar.— Texh te.

27 Tal paj u Jesuus te ech tza': —Aatz u ilanb'al q'ii, ti' q'u aanima b'anaxka, pek yit' ti' koj u ilanb'al q'ii b'anaxku q'u aanima. **28** Ech toke' aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima,

paalchu vatz u ilanb'al q'ii.— Texhtu'.

**Vib'anax b'a'n tu ma'l u vinaj
k'axk'oich iq'ab'**

3 **1** Unchee' b'enpajok unpat u Jesuus tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz atich ma'l u vinaj latzi' ye' nichiyikun unpaq'il iq'ab'. **2** Ech aatz q'u fariseo, tii nichik'aab'a u Jesuus. A' isa' samotxtile' satz i'an b'a'n tu u vinaj tu u ilanb'al q'ii tzi'; ech samotxioxch ti'. **3** Pek aatz u Jesuus, tal tu u vinaj va'l ye' nichiyikun unpaq'il iq'ab' ech tza': —Lakpen utz, oken tu kuxo'l.— Texh te.

4 Ech yolon u Jesuus tu q'u aanima ech tza': —¿Ab'iste va'l b'a'n vatz u mantaar tetz u ilanb'al q'ii? ¿A' tzik a' va'l sab'anax mal'j b'a'nil, pek oj aya' ma'l maaloil? Utz ¿a' tzik a' va'l sa'aq'ax tiichajil, pek oj aal sa'eesal tiichajil?— Texhtu'. Ech aatz q'u aanima tan, ye'xhkam tzaq'b'i. **5** Ech aatz u Jesuus, sajin ti'aj chaj tuch' k'a'nal. Loq' nichitxumun majte tan, tila aas ta'xh motx okoj tetz q'ul itxumb'al. Ech tal tek tu u vinaj ech tza' va'l ye' nichiyikun unpaq'il iq'ab': —Yuj vaq'ab' tzi'.— Texh te. Ech iyuj viq'ab' u vinaj. Utz yakich i'an b'a'n.

6 Pek motx k'asu'l q'u fariseo tzi'; motx ex inuk' tuch' q'u'l oknajich ti' u Herodes aas kani'ch iyatz'ax u Jesuus si'ane'.

ⁱ 2.25 Choktaj u Samueel I 21.3-6.

**Vimoltu tib' mam tenam
ti' u Jesuus**

7 Aatz u Jesuus, b'en tzi' u choo tuch' q'ul ichusulib'. Utz mam tenam chit xamb'u b'en ti'. At aa Galilea, tuch' aa Judea, 8 tuch' aa Jerusaleen, tuch' aa Idumea, tuch' q'u aa sala b'en u Jordaan. Utz antu q'u aanima majte q'u'l atich tikuenta Tiro tuch' Sidoon. Tan tab'i aas sib'al mamaj kam nichil'ane!. Ech mam tenam xamb'u b'en ti'. 9 Ech tal tek u Jesuus tu q'ul ichusulib' aas liistooj ko'xh u jukub' taq'o tan, noj ijaq'il tu q'u mam tenam xamich ti' tala. 10 Sib'al ya'v ma'tich i'antu b'a'n te. Utz sib'at tere'n ya'v ta'xh nichik'on opon tib' ti' ikanax ok. 11 Utz aatz q'u'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza, ta'xh nichtil u Jesuus, nichipeche' ku' siatz. Utz nichiq'eq'un taltu te ech tza': —Axh viK'aol u Tioxh.— Chu te.

12 Pek nichko'niyaal tu u Jesuus. A' isa' ye'k sa'aq'ax elu'l itziuil.

**Vitxaat kab'laal q'ul ichusulib'
u Jesuus**

13 Unchee' xamtel tek tuul, b'enje' u Jesuus vi' ma'll u muunte. Utz itxaa unjolol vinaj,

ab'iste q'u'l si'an te tila. Utz motx ul k'atza. 14 Ech toksa kab'laal vinaj u Jesuus aas sa'atin k'atza utz, sichaj b'en ti' ipaxsal talax u yolb'al Tioxh.

15 Utz taq' tijle'm ti' ib'antu b'a'n tu q'u ya'v utz, ti' tojchal el tioxhil tx'i'li'inaj k'atza aanima.

16 A' q'u'l itxaa tza'.

U Xhim, aya' va'l Lu' ib'ii toksa majte.

17 Antu u Jacobo tuch' u Xhan, vitza'q', q'ul ik'aol u Zebedeo, q'u'l oksal va't ib'ii tu u Jesuus. Boanergees teku'en. "Ik'aol tininunchil" chu u tokeb'al.

18 Antu u Lixh,
u Felipe,
u Bartolomee,
u Tio,
u Maxh,
u Jacobo, vik'aol u Alfeo.
Antu u Tadeo.^j

Antu u Xhim, va'l atich ok xo'l q'u cananista.

19 Utz antu u Judas, u aa Cariote va'l aq'on u Jesuus tiq'ab' q'u txayol.

Visuyax tx'i'li'inajil ti' u Jesuus

Unchee' opon u Jesuus tu atib'al tuch' q'ul ichusulib'.

20 Utz motx paj noo topón aanima k'atza. Aal niko'xh nichtere'nkojitz'olpe' satx'a'n b'ojo tu q'u aanima. 21 Ech ta'xh tab'i

^j 3.18 Aatz u vinaj va'l Tadeo tzi', anko'xhtu' va'l Judas majte, vitza'q' u Jacobo. Loq' yit' a' koj va'l k'ayin u Jesuus. Choktaj U Lucas 6.16; U Xhan 14.22; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.13. Aatz q'u cananista nital tza', aya' unjolol q'u Israel q'u'l nichok ixe't k'atza q'u sol aa Roma.

q'u titz'in tatzik u Jesuus, si'ch-motxultiq'o tala tan: —Elyu tu b'ey atzi'.— Texhich ti'.

22 Pek aatz unjolol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, a' k'asku'l tu Jerusaleen, motx tal ti' u Jesuus aas u Belzebuu atil k'atza. Aya' u q'esal tioxhil tx'i'li'inaj. Utz a' va'l niaq'on tijle'm ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj nichtale'.

23 Ech aatz u Jesuus, isik'le oko'p q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar k'atza. Utz ik'am ti' kam tal te ech tza': —¿Kam toke' sako'xhtojcha je' tetz tx'i'li'inajil u tx'i'li'inaj? **24** Tan echa' ma'j ijlenal oj jatxel tib' iatz tuch' q'ul imol tu viq'esalail, sako'njink'i. Sa'kojveet i'antu ma'l iatz.

25 Ech paj'e' untanoj itz'in atzik tu ma'j atib'al, oj jatxel tib' iatz, sa'kojveet i'antu ma'l iatz.

26 Ech oj aatz u tx'i'li'inaj sa-ko'xhi'an je' timol, sako'nijatx tib' atzi'. Sa'kojveet tatine' aas ma'l iatz. Pek sotzchil si'ane'.

27 Ab'il koj ma'j saveet toko'p to'otzotz xe' ma'l aanima aa yak'il utz, se'nelq'ojoj oj yit' b'axa koj siqitz'e'. Pek b'axal siqitz'e', ech so'ole' ti' ijolonsal b'en q'u tetz.

28 Utz ni'xtek'val sete, kajay viaav q'u aanima sakuysi. Utz sakuysi kajay q'u yoq'o'm saje'u'l titzi'. **29** Pek ab'il sayoq'on utz, saqelon u Tioxhla Espiiritu, ye'xhjatu sakuysi. Pek a' texh sich'ia okchil tu u choob'al paav va'l ye'k iya'e'.— Texh te. **30** Tal u Jesuus ech tzi' tan, nichtal q'u

fariseo: —Tioxhil tx'i'li'inaj atil k'atza.— Chu ti'.

Vichokax u Jesuus tu vinan

31 B'iilen ko'xh tuul, opon q'ul itza'q' u Jesuus tuch' vinan. Motx ko'n atin q'anal. Utz tal isik'lele'. **32** Ech aatz q'u aanima q'u'l k'ujlich ti'aj u Jesuus, tal te ech tza': —Atil vanan tuch' q'ul atza'q' q'anal; nichok'axh.— Texh te. **33** Ech tzaql'b'el tu u Jesuus utz, tal ech tza': —¿Ab'il vunnan utz, ab'il q'ul untza'q'?— Texhtu'. **34** Ech isajit q'u aanima jolol k'ujlich ti'aj utz, tala: —A' vunnan tzuta utz, a' q'u'l untza'q' tzui. **35** Tan kajay q'u'l nib'anon vitxumb'al u Tioxh tu Amlika, a' untza'q', a' vanab' utz, a' vunnan atzi'.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' u chikol u Jesuus

4 **1** Unchee' xe't paj ichusun u Jesuus tzi' choo. Utz mam tenam chit imol tib' k'atza. Ech je'tek'op tu ma'l u jukub' utz, k'uje' tuul vi' u choo. Pek aatz kajay q'u aanima, a' atichku vatz tx'ava' tzi' a'. **2** Ech sib' ko'xh kam ik'am ti' u Jesuus tu vichusune'. Utz nichtal tu vichusb'al ech tza':

3 —Ab'itaj etile'. Aatz i'an ma'l u chikol, b'en tu chiko'm. **4** Imak' paal u ia tu u aq'onib'al. Utz atia a' ku'k tu b'ey. Utz motx ko'n ex tzotiloj tu q'u tz'ichin q'u'l nipaal tu amlika. **5** Atia a' ku'k vi'aj sivan aas b'iil ko'xh tx'ava' atil sii'. Utz oora itz'pu u ia tan, xax ko'n u tx'ava' atil je' sii'. **6** Pek

tz'a'b' u q'ii, lumin u chikob'e'm tu vitz'a'l. Utz tzaji tan, b'il ko'n b'ennaj u taq'il. **7** At u ia a' ku'k xo'l ch'i'x. Pek ch'ii q'u ch'i'x utz, isotzsa u chikob'e'm. Ye't vatzini. **8** Pek aatz untante, a' ku'k tu b'a'nlá tx'ava'. Itz'pi utz, ch'ii. Ech vatzini. Utz atia 30 ivatz taq'a ti' junun tajan. Atia 60 ivatz taq'a. Utz atia 100 ivatz taq'a.— Texh u Jesuus.

9 Utz tal paj u Jesuus ech tza': —Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.— Texhtu'.

**U taltu u Jesuus kam toke'
nik'am ti' kam tu vichusune'**

10 Unchee' aatz ijunalich tek u Jesuus, atich unjolol aanima xaannajich ok k'atza. Utz ich'oti u tokeb'al q'u yol te. A' imol kab'laal q'u chusulib'. **11** Utz tal u Jesuus te ech tza': —B'a'n ex tan, aq'el tzii sete aas setootzaji u tokeb'al q'u kam ti' viQ'esalail u Tioxh q'u'l ye' ootzajimal. Pek aatz q'u aanima ye' oknaj tan, tu k'amich kam sa'alaxku te.

12 Ech satzojpu q'u yol b'axab'-samal talaxe' tza' aas:

«K'uxh nisajine' tilone',
ye'xhat ni'enku te.
Utz k'uxh samotxab'ini,
sa'kojikan tab'il tokeb'al q'u
kam.
Ech ye'k samotxok k'atz Tioxh
utz;
ye'k samotxkuyax q'ul ipaav..
Chia.—^k

Texh u Jesuus.

13 Utz tal paj u Jesuus te ech tza': —¿Ye' nitel etxumb'al tu u k'amich kam tzi' tzik? ¿Oj ye'xhkam utz, kam tek ech tel etxumb'al tu tere'n q'u k'amich kam unchee'?

14 Aatz u chikol, a' nik'am ti' u paxsan paal tetz u yolb'al Tioxh. **15** Aatz u ia va'l ku' tu b'ey, a' nik'am ti' u yolb'al Tioxh va'l nitab'i u aanima. Pek ta'xh niveet tab'i, aatz u tx'i'l'i'inaj, ni-ko'nulisotsza u yolb'al Tioxh sik'u'l va'l ma't tab'ita'.

16 Aatz q'u ia q'u'l a' ku'k vi'aj sivan, a' nik'am ti' u aanima va'l nitab'i u yolb'al Tioxh utz, kaana itxuq'txune' nik'ul tu u mu'k'ul tzi'. **17** Pek ye' b'ennaj taq'il. B'il ko'n ni'ané'. Tan echo' tzi', nitul ma'j tza'lla kam oj ma'j txaypichil ti' u yolb'al Tioxh, sib' ni'enku te. Utz ye' ko'xh tiil iku'e'.

18 Aatz u ia va'l a' ku'k xo'l ch'i'x, a' nik'am ti' q'u aanima q'u'l niab'in u yolb'al Tioxh.

19 Pek niko'nisotzsal b'en sik'u'l tu q'u ela'okchil ti' vime'b'il tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz antu u ela'okchil ti' tachval ok q'u tx'iib'al q'ii, tuch' tere'n kam. A' nitoko'p xe' taanima, ech ye'xhkam niyolonku u yolb'al Tioxh k'atza.

20 Pek ech koj q'u ia q'u'l a' ku'k tu b'a'nlá tx'ava', a' nik'am ti' u aanima va'l niab'in u yolb'al

^k **4.12** Choktaj u Isaias 6.9-10.

Tioxh utz, nimna'l k'atza. Echa' u ia aas nivatzine'. Atia 30 ivatz nitaq'e'; atia 60 nitaq'e' utz; atia 100 nitaq' majte.— Texh u Jesuus.

Vik'amtu ti' u txijtxub'al u Jesuus

21 Tal paj u Jesuus ech tza': —Aatz nimatxlu ma'j txijtxub'al, aal koj nimujlu tu ma'j kaaxha. Pek aal nixaansal je' u txijtxub'al ech sapaq'un. **22** Tan kajay mujich kam ye' koj sa'ab'il. Utz kajay q'u kam sajutxil ib'anaxe', ye' koj sael'u'l itziuil. **23** Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.— Texhtu'.

24 Utz tal paj u Jesuus ech tza': —Nachtaj b'en etib' nitzikenima u chusb'al va'l netab'i. Tan kam chit va'l seb'ane', echat chit sab'anax sete. Pek sapaal b'iit va'l sataq' u Tioxh sete oj u b'a'nil seb'ane', jank'al ex niab'in q'u yol tza'. **25** Tan ab'il atil nal tetz, sa'aq'ax tere'n tetz. Pek ab'il va'l b'il ko'n tetz, aal samaale'l te jank'al u tetz atile.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' vich'ii u triigo u Jesuus

26 Utz tal paj u Jesuus ech tza' majte: —Aatz viQ'esalail u Tioxh, ela tuch' ma'l u vinaj aas chikel til triigo tu u tx'ava' taq'o. **27** Utz nititz'pu u ia. Ech ch'iichil tek ni'an q'iils aq'b'al k'uxh vatchel u chikol tetz utz, k'uxh k'asnaj. Loq' ye'xhat ni'enku te kani'ch ich'ii nich'ie'. **28** Tan u tx'ava' nich'iisan.

B'axal nal nib'ens xajtze'. Ech nichee talaj ivatz. Utz xamtel teku'en kaana ivatz u triigo mulchele. **29** Utz aatz ma't iq'an-b'e', nitekentzok'loj tu u tiempo tzok'b'al tetz.— Texhtu'.

30 Tal paj ech tza': —¿Kam ma'j kam sakuk'am ti', ti' talax viQ'esalail u Tioxh vatzsaj b'a'nil? ¿Kam ma'j ib'ii sakuk'am ti'? **31** Ela viQ'esalail u Tioxh tuch' ma'l b'aq' iatz muxhtaansa. Tan a' u ia va'l nojchit tiira tal ch'oo vatz tere'n q'u ia nichikax tu u tx'ava'. **32** Utz aatz nich'ie', paalch ich'ii vatz tere'n q'u itza ni'ane!. Sib' ich'ii q'ul iq'ab!. Aal nitek'uli'an isok q'u tz'ichin sii!.— Texhtu'.

33 Unchee' aatz u Jesuus, nichtal u yolb'al Tioxh tu q'u aanima. Loq' sib'al kam nichik'am ti' echa' va'l tza'. Loq' aya' jank'al va'l nichipaal itxumb'al q'u aanima tuul tila. **34** Utz ye'xhkam nichichusune' oj ye' nichik'am ti' kam. Pek ech koj tu q'ul ichusulib', xamtel nichtal u tokeb'al te aas ijunal texh tuch'.

Vinimal u Jesuus tu u kajiq' jab'al vi' u choo

35 Unchee' anko'xh tu u q'ii tzi', a' tek nichixe'tisotz saj, tal u Jesuus ech tza': —Q'expojb'eno'sala b'en u choo tzi'.— Texhtu'. **36** Ech ok u Jesuus tu jukub'. Utz ech talka ib'en tu q'u mam tenam. Iq'ol b'en tu q'ul ichusulib'. Utz xamb'u b'en unjot jukub' ti!. **37** Pek ye'k talche' xe't ma'l mam kajiq' vi' u choo. Utz

nichtekiko'p a' tu u jukub' tu vi-pilq'a'txan u choo. Ech nichtek-xe'tiko'p u jukub' jaq' a'. **38** Pek aatz u Jesuus tan, vatchich ti' iqul u jukub' vi' ma'l vi'tz'. Ech k'asal tu q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —Chusul, *¿ye'xh naqeon ti' tzik aas toj sotzojo'* tu u a' tzi'?— Texh te.

39 Ech ilakpu u Jesuus. Tal tu u mam kajiq' jab'al aas saya'i. Utz tal tu u choo ech tza': —Ya'en, jutzach.— Texh te. Ech yakich ya'oj. Ech va'lich texh tachavan ikalkoch u a'.

40 Tal tek tu q'ul ichusulib' ech tza': —*¿Kam toke' a'xh b'o'j exo've' tzi? ¿Kantu' ye' k'ujlel ek'u'l vi?*— Texh te.

41 Tan techalich motx ixo've'. Utz nichtexhtal sivatzaj ech tza': —*¿Ab'il techit u vinaj tzi? aas ninimal tu u kajiq' jab'al tzi? utz, ninimal tu u choo majte tzi?*— Texh tib'ilaj.

**U teesat q'u tioxhil tx'i'li'inaj u Jesuus
k'atz ma'l u vinaj aa Gaadara**

5 **1** Ech tek opon u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tun-paq'it itzi'aj u choo tikuenta u tx'ava' Gaadara. **2** Utz yakich ul k'ulaxoj tel u Jesuus tu jukub' tu ma'l u vinaj, a' k'asku'l vi' kamnaj. Atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. **3** Tiira a' tatib'al vi' kamnaj. Utz ab'il tere'n koj nich-tole' ti', k'uxh nichiqitzpu tu kadeena. **4** Tan jatpajul ko'n ma'tich iqitzpu tu ch'ich' tuch' tu kadeena. Pek nichko'nitzut tuul

q'u kadeena. Utz b'oono ko'n itx'ajax q'u ch'ich' nichi'ané', q'u qitzb'al tetz. Ech ye'xhab'il ma'l nichtole' ti'. **5** Utz kexhich iq'eq'un ipaal vi'aj muunte, q'iils aq'b'al majte, tuch' vi'aj kamnaj. Utz va'l tak'onsat je' tib' tu sivan. **6** Ech ta'xh til itoop u Jesuus tzian, yakich jutzin topone'. Utz ex peche'oj ku' siatz. **7** Q'eq'un taltu te ech tza': —*¿Kam asa' ve Jesuus iK'aol T'ankin Tioxh! ¿Nunjaj see tuch' Tioxh aas ye' ko'xh uuleb'e'in?*— Texh te.

8 Tan nichtal u Jesuus te ech tza': —Elen k'atz u vinaj tzi', tioxhil tx'i'li'inaj.— Texh te.

9 Unchee' ch'otil te tu u Jesuus ech tza': —*¿Kam ab'ii?*— Texh te.

Tzaq'b'i utz, tala: —Ye' acheinb'e kub'ii. Tan sib'al kuxaane'.— Texh u tx'i'li'inaj.

10 Ech aatz q'u tioxhil tx'i'li'inaj tan, kaanaich ijajab'et u Jesuus aas ye'k so'oijchal el tikuenta u tx'ava' tzi'.

11 Unchee' atich unjolol q'u b'och tzi', nichtechb'un xe' ma'l muunte, tiira sib'alixaane'.

12 Ech aatz q'u tioxhil tx'i'li'inaj tan, ijajab'e u Jesuus; tal te ech tza': —Aq' tzii qe aas so'ok'o' k'atz q'u b'och tzi'.— Texhtu'.

13 Aq'ax tzii te tu u Jesuus. Utz el tek q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atz u vinaj. Utz ok k'atz kajay q'u b'och q'ul 2,000ixaane'. Ech yakich motx ex ik'on b'en tib' q'u b'och tzi' peepu taq'o.

B'en tu choo. Utz ech motx ijiq'mu tu a'.

14 Unchee' aatz tek q'u xeen b'och, motx t'aspi k'asu'l. Ex tal tu tenam q'u kam uchi tzi', tuch' tu q'u ja'jtze'. Ech ul ilaxoj tu q'u aanimma kam va'l ma'tich tuche'. **15** Utz ta'xh motx opon q'u aanimma k'atz u Jesuus, yakich til u vinaj va'l ma'tich tulevansal tu q'u tioxhil tx'i'li'inaj. Tan sib'la tioxhil tx'i'li'inaj atich ok k'atza b'anel. Ch'uxhlich teku'en. Atich tek ok toksa'm. Tiira b'a'n teku'en. Ech motx xo'vei. **16** Unchee' aatz tek q'u aanimma, q'u'l ilon q'u kam tzi', motx tek tal tu unjot q'u'l anal motx oponi, aas kam va'l i'an u vinaj, va'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz tal majte kam va'l i'an q'u b'och. **17** Ech aatz q'u aanimma, xe't tek motx ijaj b'a'nil tu u Jesuus aas saelb'en tikuenta q'ul itx'ava'.

18 Unchee' tuul atich ok u Jesuus tu jukub', xaan opon u vinaj k'atza va'l atich ok u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza b'anel. Ijaj b'a'nil te aas ta'n saxamb'u ti'.

19 Pek aatz u Jesuus tan, ye't taq' tzii te. Tal ko'n te ech tza': —Kuxh taatib'al xe' q'ul iitz'in aatzik utz, al te kam u mam b'a'nil veti'anlu u Tioxh see. Utz al te aas kani'ch mitxumt aatz.— Texh te. **20** Ech b'eni. Utz xe't ipaxsa itziiul tu vikuuenta q'u tenam Decaapolis aas kam u mam b'a'nil i'an u Jesuus te. Motx tz'ejx ik'u'l aanimma taq'o.

U q'aavtitz'pixsal vime'al u Jairo

21 Unchee' okk'asu'l u Jesuus tu jukub'. Ul tunpaq'it itzi'aj u choo. Utz mam tenam imolo'k tib' ti'. **22** Ech opon ma'l u vinaj q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, Jairo ib'ii. Ech ta'xh tila, peche' ku' vatz u Jesuus. **23** Utz ech va'lich ijajtu b'a'nil tu u Jesuus ech tza': —;B'an b'a'nil se'enaxh vi' tan, tiira tajinnaj vunme'al tu yaab'il cheel! Se'haaq' je' vaq'ab' tib'a, ech si'an b'a'n utz, sa'atin itiichajil.— Texh te. **24** Ech b'en u Jesuus ti'. Mam tenam xamb'u b'en ti'. Utz kexhich ipitax xo'l aanimma.

25 Unchee' tuul atich ok u Jesuus ti' b'ey, xamich ma'l u ixoj ti'. Ya'vich. Kaj nichtel k'atza. Utz ye' nichiya'e'. Kab'-laalich ya'b' ixel'te'. **26** Tiira ma'tich ipaal tu k'axk'o tiq'ab' sib'al aa tz'ak. Utz ma'tich isotssat kajay q'u tetz atiche ti' itz'akat tib'. Pek kam koj yolonka. Aal ko'n nichitajine!. **27** Ech aatz tab'i itziiul q'u txaichil nichi'an u Jesuus, oponi. Xamb'u ti'. Ok xo'l q'u mam tenam. Utz ikano'k iju' u toksa'm. **28** Tan nichnaltal u ixoj ti' taanima ech tza':

—Sa'xhunb'an b'a'n atzi' k'uxh ta'xh sunkan viju' u toksa'm.— Texhich. **29** Ech ya' tel u kaj k'atza. Utz yakich inacha aas b'a'ntich tek tu tza'lla yaab'il va'l nichb'anon. **30** Ech tu u mu'k'ul tzi', yakich inach u

Jesuus aas ma'l txaichil i'ana aas kanax ok u toksa'm. Isuchq'i tib' xo'l u mam tenam. Tal ech tza': —¿Ab'il va'l vetkanon ok u voksa'm tzi'?— Texhtu'.

31 Aatz q'ul ichusulib' tan, tal te ech tza': —Q'u mam tenam ni-pitonaxh tzi' utz, naale': «¿Ab'il va'l vetkanonok'in?» Cha'axh.— Texh te.

32 Pek sajin paal u Jesuus ti'aj. A' isa' tilta' ab'il va'l kanon ok. **33** Unchee' aatz u ixoj, va'lich tek it'un'tul'an tu xo'val tan, nichichokax tu u Jesuus. Utz atich tek sik'u'l u ixoj, aas ma't tel u yaab'il k'atza. Ech ul peche'oj ku' vatz u Jesuus, ti' talax kajay vinujul te.

34 Aatz u Jesuus tan, tal te: —Ti' ko'n vik'uje' ak'u'll vet-a'anlu b'a'n txutx. Pek kuxh, tx'anel ab'ena'. Ta'n veta'anlu b'a'n tu vayaab'il tzi'.— Texh te.

35 Ech tuul anko'xh nichiyolon u Jesuus, opon unjolol aanima. A' k'asku'l tu atib'al xe' u Jairo, u q'esala tu atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz tal ech tza': —¡Kamyu vame'al! Ye' ko'xh akalab'tziiu ve't u chusul tzi'.— Texhtu'.

36 Pek ye't toksa tetz u yol u Jesuus va'l ex alchoj. Tal tek tu u Jairo ech tza': —Ye' ko'xh qeonaxh. K'uje'oj ko'n ak'u'l.— Texh te.

37 Unchee' ech ib'ena'. Loq' ye't taq' tzii ab'il ko'xh se'en ti'. Pek ta'xh b'en u Lu', u Jacobo, tuch' u Xhan, vitza'q' u Jacobo. **38** Ech opon u Jesuus tu atib'al

xe' u Jairo, u q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz tila aas va'lich tuch q'eq'elka-b'inchil. Atia va'lich iq'eq'un tu oq'el. Utz atia kaana txumumla chaj yol nichtal tu oq'el. **39** Ech ta'xh oko'p u Jesuus tal ech tza': —¿Kam toke' aas va'l eq'eq'el-kab'ine' utz, va'l etoq'e'? Tan yit' kamnaj koj u ixviak tzi!. Vatchel ko'n atzi'.— Texhtu'.

40 Pek nichko'nteesal iq'ii ti' va'l tala. Ech ipaasa elu'l kajay q'u aanima q'anal. Utz ta'xh tiq'o'k ti' vitat u ixviak, tuch' vinan utz, tuch' q'u'l xamich ti'. Ech motx toko'p tu va'l atichku u ixviak. **41** Ech aatz u Jesuus, itxay iq'ab' u ixviak. Utz tal te ech tza': —Talita cumi.— Texh te. —Ixviak axh nivalaxh. Lakpen.— Chu tokeb'al u yol tzi'. **42** Utz yakich lakpoj u ixviak. Nichtekipaale'. Tan kab'laalich tek iya'b'. Utz motx tz'ejxu ik'u'l taq'o. **43** Ech tiira tal b'a'nil aas ye'xhab'il ko'xh tere'n so'ootzaj-in u kam tzi'. Utz tal taq'ax techb'ub'al.

Vika'tziiun q'u aa Nazareet ti' u Jesuus

6 **1** Unchee' elk'asu'l u Jesuus tzi' utz, opon tu vitenam tuch' q'ul ichusulib'. **2** Ech aatz i'an tu u ilanb'al q'ii, xe' ichusun tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz sib'al aanima nichab'in. Va'lich itz'ejx ik'u'l taq'o. Utz motx tal ech tza': —¿Til tek ne'ntiq'ov q'u kam nitale' tzi', tuch' vitxumb'al tzi'

utz, tuch' q'u mamaj txaichil q'u'l ni'ané' tzi'? 3 ¿Yit' tzik a' u k'oxol va'l tzi' tzik, u titz'in u Li'? ¿Yit' tzik a' u tatzik u Jacobo, u Xhep, u Judas utz, tuch' u Xhim? Aal jejlel q'u tanab' tza' atzi!— Texhtu'. Ech nichtekmotxteesa iq'ii ti'.

4 Pek tal tek u Jesuus te ech tza': —Aatz q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, ta'xh ye' oknajk iq'ii titenam, tuch' xo'l titz'in tatzik utz, tuch' tu tatib'al.— Texhtu'. **5** Ech yit' sib'al koj txaichil i'an tzi'. Ka'xva'l ko'xh ya'v i'an b'a'n te aas taq' je' iq'ab' tib'a. **6** Ech nichtexhisotz ik'u'l u Jesuus taq'o tan, ye't nimal tu q'u aanima.

Vichajtu b'en kab'laal q'ul ichusulib' u Jesuus

Utz b'en u Jesuus tu q'u talaj tenam sinaja'ch. Nichipaal ti' ichusax u yolb'al Tioxh. **7** Unchee' isik'le opon kab'laal q'ul ichusulib' k'atza. Ech ichaj b'en. Ka'ka'b'il ixaan i'ana. Utz taq' tijle'm ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza aanima. **8** Utz tal b'en te b'a'nil aas ye'xhkam ko'xh samotxtiq'o b'en tetz ib'ey. Pek ta'xh satiq'o b'en ib'aara. Ye'k satiq'o b'en techb'u-b'al. Ye'k satiq'o b'en itxim. Utz ye'k satiq'o b'en ipuaj tu q'u kolb'al ipuaj. **9** Utz ye'k satiq'o b'en untzumtu toksa'm. Ta'xh satoksa b'en ipel xaab'.

10 Tal te ech tza': —Til lo'oponk'ex tu ma'j atib'al, vatojex tzi'. Utz anal

le'elk'asu'lex aas lak'asu'lex.

11 Pek oj ye' lak'ulaxex tu ma'j tenam utz, ye'k lik'ulvi'ex ti' q'ul eyol, k'asojulex tzi'. Utz pujitaj-ka el u pojoj te tajan. Techlal aas lako'ntila. Ech ni'xtek'val sete aas mam choob'al paav saku' ti' q'u aanima tzi' aas laul u choob'al paav, paalchu vatz va'l k'u ti' q'u aa Sodoma tuch' q'u aa Gomorra.— Texh te.

12 Ech ik'asu'l q'u chusulib' utz, xe't ipaxsa itziiul tu q'u aanima aas samotzik'axa q'ul ipaav. **13** Ech sib'al tioxhil tx'i'li'inaj nichtojcha el. Nichtaq' je' aseite tivi' sib'al ya'v. Utz nichi'an b'a'n te.

Vikam u Xhan, b'anol vautiismo

14 Unchee' aatz u ijlenal Herodes, tab'i iyolchu u Jesuus. Tan tiira ma'tich ipax paal itziiul. Utz tal ech tza': —U Xhan a' q'aav itz'pi xo'l q'u kamnaj tzi', aya' u b'anol vautiismo. Ech-ixe'at atil mam tijle'm ti' ib'anax txaichil.— Texhtu'.

15 Pek aatz unjoltu q'u aanima, nichtal ech tza': —A' q'aav itz'pi u Elias atzi!— Chia. Utz at nichalon: —Ma'j alol tetz u yolb'al Tioxh atzi', echa' q'u'l o'tene.— Texhich ti'.

16 Pek aatz tab'i q'u kam u Herodes tzi', tal ech tza': —U Xhan a' q'aav itz'pia atzi', va'l val ikutil el ivi'— Texhtu'.

17 Tan u Herodes ma'tich alon itxaypu u Xhan. Utz tal iqitzpu tu kadeena. Utz taq' ku' tu tze' ti' ko'n u Herodias, u

tioxjich u Felipe, vitza'q' u Herodes. Tan aatz u Herodes tzi', tiq'o je' u tioxj vitza'q'. **18** Utz nichthal u Xhan tu u Herodes ech tza': —Yit' b'a'n koj va'l na'an'e aas iq'omal u tioxj vatza'q' saaq'o tzi'. — Texhich te.

19 Ech toke' nichichi'on taanima u Herodias ti' u Xhan. Utz nich'i'an ik'u'l ti' siyatze'. Loq' ye' nichveet i'antu te. **20** Tan nichixo've'l u Herodes ti' u Xhan. Tan tootzajich aas nojchit jikomla vinaj utz, xaannaj el k'atz paav. Ech toke' ye' nichtaq' tzii ti'. Utz chajpaj nichtab'i iyolon u Xhan nichitz'ejx ik'u'l taq'o. Vatzich ik'u'l tab'ile'. **21** Pek opon ma'l u q'ii aas saveet iyatz'ax u Xhan tu u Herodias. A' chit i'an tu u paaleb'al iq'ii u Herodes tetz tz'ajeb'al iya'b'. Taq' ma'l ib'a'nla echb'ub'al q'u ch'ooal q'esala k'atza, tuch' q'u q'esal sol utz, tuch' q'u ch'ooal q'esala tu Galilea. **22** Utz opon u ixviak, u titz'in u Herodias. Ech b'ixi. Utz tx'anel chit til u Herodes tuch' q'ul imol atich vatz meexha. Ech tal tek u ijlenal tu u ixviak ech tza': —Jaj ve kam asa' utz, savaq' see. — Texh te.

23 Utz tala'tzi'l te tib'ii q'ul itioxh ech tza': —Jank'al chit va'l sajaj ve, savaq' see, k'uxh nik'amil u tx'iib'al q'ii tetz u ijlenalil. — Texh te.

24 Unchee' elk'asu'l u ixviak, ex tab'i tu vinan ech tza': —¿Kam sunjaj te nanache'? — Texh te.

—Jaj vivi' u Xhan te, u b'anol vautiismo. — Texh te'le'.

25 Ech oora b'eno'k u ixviak xe' u ijlenal utz, tal te ech tza': —Aatz cheel, a' unsa' saaq' vivi' u Xhan ve tu ma'l puraato, u b'anol vautiismo. — Texh te.

26 Unchee' txumun chit u Herodes ti' va'l jajax te. Loq' ye'xhkani'ch talta' aas ye'ka chaj koj tan, vatz q'ul imol atich vatz meexha tala'tzi'i. Utz toksa ib'ii q'ul itioxh tuul ti' itzojpit viyol va'l tala. **27** Ech oora ichaj b'en ma'l q'ul isol. Utz tal te aas satiq'o ul vivi' u Xhan. **28** Ech ib'en u sol. Ex ikuti el ivi' u Xhan tu tze'. Utz tiq'o ul vivi' tu ma'l puraato. Ech taq' tu u ixviak. Utz aatz tek u ixviak, ex taq' tu vinan.

29 Aatz tab'i u kam q'ul ichusulib' u Xhan tzi', motx oponi. Ex tiq'o vinimal utz, imuja.

U txaichil i'an u Jesuus ti' itx'a'nsal 5,000 vinaj

30 Unchee' q'aav tek imol tib' u Jesuus, tuch' q'ul ichaj aas q'aavu'l. Utz motx tal te kam motx i'ana utz, kam q'u'l ma'tich en ichustuka.

31 Aatz u Jesuus tal te: —Ni'extaj. Ko'taj tu ma'j tz'inlich tx'ava' ech sailanb'oj'o'. — Texh te. Tan sib'l a chit aanima nichtul ib'en tzixe'. Aal niko'xh nichtere'nkojitz'olpe' aas saechb'un b'ioj. **32** Ech motx okb'en tu ma'l jukub'. B'en tu ma'l u tz'inlich tx'ava' xaanaj el. **33** Pek

sib'al aanima ilon ib'ena'. Utz ootzajili til ma'tka. Ech t'aspi b'en q'u aanima tu tajan. A' elkub'en tu q'u tenam. Utz b'axal motx opon siatz. **34** Ech el u Jesuus tu u jukub'. Til q'u mam tenam utz, itxum iatz tan, tila aas echa' karne'l ye'k xeen tetz. Ech sib'al kam xe't ichuse'.

35 Aatz i'ana aas ma'tich techit iku' q'ii b'a'nil, xaan opon q'ul ichusulib' k'atza utz, tal te ech tza': —Ma'xh ku'y q'ii utz, ye'xhkam b'oq atil tu va'l atilk'o' tza'. **36** Pek chaj b'en q'u aanima tzi'. Ech samotxeniloq' techb'u-b'al xe' q'u aanima tu q'u ja'jtze', tuch' tu q'u talaj tenam tzi'.— Texh te.

37 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Aq'taj techb'ub'al tzexe'.— Texh te.

Ech motx tzaq'b'i utz, tala: —K'uxh sib'al kaxhlaan tx'ix siloq' 200 ja'mel q'ii aq'on utz, saqaq' techb'ub'al saqale', sa'koj tak'a.— Texhtu'.

38 Aatz u Jesuus tan, tala: —¿Jatva'l kaxhlaan tx'ix atil tzexe'? B'enoj etile'.— Texh te.

Ech aatz veet ex tile', motx tala: —O'vel' ko'xh kaxhlaan tx'ix tuch' ka'va't txay atile.— Texh te.

39 Ech talt ik'uje' ku' q'u aanima ti' tanul vi' u cha'xla ch'im. **40** Ech motx ik'uje' q'u aanima ti' tanul ti' 100 ixaane' utz, ti' 50 ixaane'. **41** Unchee'

aatz u Jesuus, itxay o'va'l u kaxhlaan tx'ix tiq'ab' tuch' ka'va't u txay. Ech sajin je' tu amlika. Ijaj b'a'nil ti'. Utz ipixh q'u kaxhlaan tx'ix. Taq' tu q'ul ichusulib'. Utz aatz q'ul ichusulib', taq' tek tu q'u aanima. Ijatx paal ka'va'l u txay siatzaj majte. **42** Ech motx echb'uni sikajayl utz, motx nooi. **43** Ech molax u kaxhlaan tx'ix tuch' q'u txay q'u'l chanani. Kab'laat txakatz elko'p. **44** Utz 5,000 ixaan q'u vinaj q'u'l echb'uni.

Vixaan u Jesuus vi' choo

45 Unchee' aatz u Jesuus, oora tal tok b'en q'ul ichusulib' tu jukub'. A' isa' aas samotx-b'axab' b'en siatz tunpaq'it itzi'aj u choo tu Betsaida, tuul nichalta-ka ib'en tu q'u mam tenam.¹

46 Ech b'en tek vi' ma'l u muunte ti' iq'ilal isik'lel Tioxh.

47 Ech aatz i'an sotzsaj, atich tek q'u chusulib' tinik'a u choo. Utz ijunalich ko'n u Jesuus atichka elu'l vatz tx'ava'. **48** Utz til u Jesuus aas tuch' chit peena nich-tiq'o u jukub' q'ul ichusulib' tan, ok ma'l u mam kajiq' tib'ey. Ech aalich texh isajb'u saj ul u Jesuus k'atza; xaaom tul vi' u choo. Utz i'ana echa' si'chko'npaal yakloj siatz tilon tu va'l i'ana. **49** Ech aatz q'u chusulib' tan, ta'xh motx tila nichixaan vi' u choo, motx titz'a aas moyinalich. Ech motx q'eq'un taq'o. **50** Motx k'ayb'

¹ **6.45** Aatz u yol "Choo" nital tza', aya' u "Mar de Galilea" loq' yit' nojla mar koj tan, yit' k'ay tu atz'am, pek ti' vich'ie' nitalva.

ik'u'l. Pek aatz u Jesuus yakich tal te ech tza': —Ye' ko'xh qeonex. Tan in atzi'. Ye' ko'xh xo'vex.— Texhtu'.

51 Ech ije'op u Jesuus k'atza tu u jukub'. Utz ku' tek ivatz u mam kajiq'. Ech tiira motx tz'ejx ik'u'l taq'o utz, xo'vi.

52 Tan aal anko'xh ye'sajich motx ipaal itxumb'al tuul kam tok u txaichil va'l uch ti' q'u kaxhlaan tx'ix. Ye' nichtok q'u kam tivi' tzi'.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu sib'al ya'v tu Genesareet

53 Ta'xh motx iranka u choo, ul tek tu u tx'ava' Genesareet. Utz motx ik'alka u jukub' tzi' choo. **54** Ech motx el tu u jukub'. Utz aatz q'u aanima, yakich motx tila aas u Jesuus.

55 Ech motx paal tikuenta kajay u tx'ava' tzi'. Utz iq'ol ul q'u ya'v siatz. Til ko'n nichk'asku'l. K'uxh tu cheleb' tetz niiq'olik k'asu'l. Utz ne'ntaq' tu va'll atichku u Jesuus nichtab'i.

56 Ech til chit nichoponku u Jesuus, nichtaq'ax ku' q'u ya'v tib'ey, k'uxh tulaj tenam, oj tu ja'jtze'. Utz nichijabaj'ele' aas sataq' tzii tu q'u ya'v aas ta'xh sikan vitz'i aj u toksa'm.

Unchee' ech nich'i'an'e'. Kajay q'u'l nichmotxkanon, nich'i'anka b'a'n.

Yit' paav koj qelax q'u kostuumbre tz'ib'amal xo'l q'u Israael

7 **1** Unchee' opon q'u fariseo k'atz u Jesuus. Ant imolunjolol q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. A' k'asku'l tu Jerusaleen. **2** Utz motx tila aas xe't itx'a'n q'ul ichusulib' u Jesuus utz, ye't motx i'an u kostuumbre ti' itx'aal q'ab'. Ech taq'tu b'ens aa paav. Tan, txaav' vatz q'ul ikostuumbre tz'ib'amal va'l i'ana.^m **3** Tan aatz q'u fariseo tzi' tuch' q'u q'esala xo'l q'u Israael, jatpjul ko'xh nichitx'aa iq'ab' b'axa, ech tek nimotxitx'a'n'e'. Tan tiira a' chit nimotxtoksa tetz vikostuumbre q'ul ik'uy imam tz'ib'amal. **4** Utz echa' tzi' oj anal ko'n iq'aav tu k'ayib'al, jatu koj satx'a'ni oj ye'xhkam nitx'aa iq'ab'. Utz ta'n ko'n koj. Pek sib' tere'n ko'xh kostuumbre nichmotxinima. Echa' ti' itx'aal q'ul ivaaso, tuch' itxe'n utz, tuch' kani'ch itx'aat q'ul ich'ich' kamb'al ni'an majte utz, tuch' q'ul itx'ach.

5 Ech aatz q'u fariseo tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar, ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿Kam toke' ye' ninima vi-kostuumbre q'u kuk'uy kumam tz'ib'amal q'ul achusulib' tzi'? Tan ye' nitx'aa iq'ab' nitx'a'-ne'.— Texh te.

^m **7.2** Aatz u kostuumbre ti' itx'aal q'ab' va'l nital tza' tzi', yit' a' koj nitale' u tx'ao q'ab' sukuvatz aas nituch tx'a'om. Yit' a' koj tal u Jesuus aas ye'k su'uch tx'ao q'ab' aas su'uch tx'a'om. Pek a' nital ma'l u kostuumbre nich'i'an q'u Israael ti' u tuq'ayb'al aas nichitx'a'n'e'.

6 Ech tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —jKa'vatz! Ek'ul el chit va'l tal u Isaias seti' ech tza':

«Aatz q'u tenam tzi', tu ko'xh q'ul itzi' nitoksa unq'ii. Pek tzian elnaj q'u taanima sunk'atza.

7 Ech ye'k ko'xh tokeb'al k'uxh nitoksa unq'ii. Tan a' nichus ikostuumbre aanima. Nib'ensas echa' vunmantaar.» Chia.ⁿ

8 Tan a' nimotxetaq'ka vimantaar u Tioxh. Pek a' tii neb'an inimal kostuumbre tz'ib'amal aas imantaar ko'n aanima. Echa' vekostuumbre ti' tx'aal txe'n tuch' kamb'al utz, ve-kostuumbre ti' tere'n kam.— Texh te.

9 Utz tal paj u Jesuus te ech tza': —Etelab'al iqelax vimantaar u Tioxh tan, a' esa' ye' koj chit sotz q'ul ekostuumbre netale'.

10 Tan echa' vimantaar u Tioxh talka u Moisees ech tza': «Atoj tatin atxutx ab'aal saatz.» Chia. Utz nital majte: «Ab'il va'l ye'k itxa'k itxutx ib'aal siatz, yatz'el sab'anli.» Texhtu!.^o **11** Pek aatz ex, netale': «Ye'xhkantu' k'uxh salal ma'j aanima titat inan ech tza': Kuyin, vetvala'tzi'il tu u

Tioxh kajay vapuaj savaq'e' b'anel. Ech ye'xhkam ve't eetz savaq'e'. Chaj.» Che'ex. **12** Utz aatz tu va'l netale' tzi', ye'kan tek niloch itxutx ib'aal setaq'o.

13 Ech a' neyak'insa vikostuumbre q'ul ek'uy emam tz'ib'amal utz, neqel u Yolb'al Tioxh. Utz sib' tere'n ko'xh kam neb'an'e' echa' q'u'l tzi'.— Texh u Jesuus te.

14 Ech aatz u Jesuus, isik'le tek ul u mam tenam k'atza. Utz tal te ech tza': —Ab'itaj b'a'nil va'l nivale' tza' kajay ex. Utz paaloj etxumb'al tuul. **15** Ye'k ma'j echb'ub'al sa'aq'on b'ens aa paav u aanima k'uxh ye' si'an u kostuumbre ti' itx'aal iq'ab'. Pek a' niaq'on b'ens aa paav q'u ye'x-txoja yol nije'ul titzi'.

16 [Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.]— Texhtu!.^p

17 Unchee' elb'en u Jesuus k'atz q'u tenam, b'eno'k tu ma'l otzotz. Aatz q'ul ichusulib', motx ich'oti te aas kam tok u yol va'l tala. **18** Ech tal u Jesuus ech tza': —Utz ¿ant ex ye'xh b'oj etxumb'al tzik? ¿Ye' nekan tab'il tokeb'al? Tan ye'xhkam niku' u aanima tu paav tu va'l nitechb'u, k'uxh ye' sitx'aa iq'ab'. **19** Tan ye'xhkam niyansa u taanima tu paav. Pek tu ko'n tuul niko'ko'p.

ⁿ 7.7 Choktaj u Isaias 29.13.

^o 7.10 Choktaj u Eexodo 20.12; 21.17.

^p 7.16 Aatz q'u yol q'u'l ato'k tu corchete [] tza', a' toke' atil b'iil ka'tziiunchil ti!. Tan ye'xhka't tu unjolol q'u o'tla chaj manuscrito. Ta'xh atik tu q'u'l cheenal icheea'. Jalel tib' tu q'u coopia tetz q'u manuscrito niyolonka.

Utz nib'en tu xaanb'al.—
 Texhtu!.^q **20** Utz tal ech tza' majte: —Pek a' niaq'on b'en u aanima tu paav q'u ye'xtxojla chaj yol nije'ul titzi!. **21** Tan tu taanima q'u aanima nik'asku'l q'u ye'xtxojla chaj txumb'al.
 Echa' u eesaib' tu b'ey tuch' aanima, u yatz'o'm, **22** u elaq', q'u kam ye'k nooeb'al ti', q'u ye'xtxoj, u sub'u'm, u tzu'kin pab'a'l, u chi'k'ula'm, u chuli yol, u t'e'sil utz, tuch' va'l ta'xh okoj tetz. **23** Tan aatz kajay q'u paav tzi', a' nicheek tu taanima u aanima. Utz a' va'l niaq'on ku' tu paav.— Texhtu'.

**Vik'uje' ik'u'l ma'l u ixoj,
 aa Sidoon ti' u Jesuus**

24 Unchee' k'astek'ul u Jesuus tu va'l atichka utz, b'en tikuenta u tenam Tiro tuch' tikuenta Sidoon. Utz oko'p tu ma'l u atib'al. Loq' ye'ich isa' aas ab'il sa'ab'in. Pek yit' ech koj elka. **25** Tan tab'i ma'l u ixoj aas atich u Jesuus tzi'. Oponi utz, ex peche'oj ok siatz. Tan atich ma'l titz'in ixviak atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. **26** Utz ijaj b'a nil u ixoj tu u Jesuus aas satojcha el u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza u titz'in. Loq' puera aanima; yit' Israeel koj. Aa tenam tu Feniicia tikuenta Siiria.

27 Aatz u Jesuus tan, tal te:
 —A' b'axal sunb'an b'a'n tu q'u

Israeel tzi'. Yit' sa'koji'ane' saqueesa u b'a'nil vatz q'u Israeel utz, saqaq' tu q'u puera aanima. Echa' u kaxhlaan tx'ix sa'koji'ane' saqueesa vatz q'u k'aol me'ala utz, a' savaq'vu tu q'u tx'i!— Texh u Jesuus.

28 Tzaq'b'u u ixoj ech tza': —A' chitu' unB'aal. Pek loq' aal aatz q'u tx'i', nimotxtechb'u q'u juyaj tx'ix q'u'l nichajpu ko'p jaq' u meexha tetz q'u k'aol me'ala.— Texh te.

29 Ech tal u Jesuus te ech tza': —Kuxh, elyu u tioxhil tx'i'li'inaj k'atz val iitz'in tan, k'ujlel ak'u'l vi' tu u yol vetaalla' tzi'.— Texh te.

30 Unchee' opon u ixoj tu totzotz. Utz anchitu'. Xoklich u titz'in vi' tx'ach. Ma'tich tel u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza.

**Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l
 u vinaj memich utz, chakan**

31 Unchee' k'asu'l u Jesuus tikuenta Tiro, paal tu Sidoon, tuch' tikuenta Decaapolis utz, opon tzi' u choo tu Galilea.

32 Ech iq'ol opon ma'l u vinaj siatz, chakan. Utz k'ab' tzi' majte. Ech jajax b'a'nil tu u Jesuus aas sataq' je' iq'ab' bib'a. **33** Unchee' aatz u Jesuus,ixaanse'l u vinaj xo'l q'u tenam. Utz taq' oko'p q'u vi' iq'ab' tixichin u ya'v. Tak'sa vi' iq'ab' titzub' majte utz, ikano'k u taq' u vinaj.

^q **7.19** Vatzsaj tal u Jesuus tu q'u yol tza' aas yit' paav koj echb'ul ma'j echb'ub'al, k'uxh ye'k sab'anax u kostuumbre ti' itx'aal q'ab'. Tan kajay b'a'n tala.

34 Ech sajin je' tu amlika utz, ixijxo'lansa tib'. Utz tal tu u vinaj ech tza': —Efata.— Texh te. —Jajpen.— Chia niyolonka. **35** Yakich ab'inoj u vinaj. Utz i'an b'a'n u taq'. Ech tiira b'a'nich tek iyolone'.

36 Unchee' aatz u Jesuus, tal tu q'u aanimma aas ye'xhab'il ko'xh e sa'alaxku u kam tzi'. Pek k'uxh tzuk'el nichtale', aal ko'n maas nichipaxsal itziiul. **37** Ech techalich itz'ejx ik'u'l q'u aanimma taq'o. Utz nichtekmotxtal ti' ech tza': —¡Techal kajay q'u'l ni'an'e tzi'! Tan nitab'in q'u chakan taq'o utz, niyolonsa q'u mem majte.— Texhtu'.

**U txaichil i'an u Jesuus
ti' itx'a'nsal 4,000 vinaj**

8 1 Aatz i'an tu q'u q'ii tzi', mam tenam paj molich tib' k'atz u Jesuus. Utz ye'kanich techb'ub'al q'u aanimma. Ech aatz u Jesuus, isik'le ul q'u ichusulib' utz, tal te ech tza': **2** —Nuntxum iatz q'u tenam tzi'. Tan oxva'x q'ii cheel tatin sunk'atza utz, ye'kan techb'ub'al. **3** Utz oj sa-ko'xhunchaj b'en tulaj tatib'al ech tzi', sajochpu tu b'ey atzi'. Tan atia tzian vetmotxk'asku'l.— Texh te.

4 Utz tal q'u ichusulib' ech tza': —Til koj saelku techb'ub'al u mam tenam tzi' tan, tz'inlich tx'ava' atza'.— Texh te.

5 Ech ich'oti u Jesuus te ech tza': —¿Jank'at kaxhlaan tx'ix atil tzexe'?— Texhtu'.

Motx tzaq'b'u ech tza': —Jujva'l.— Texhtu'.

6 Ech aatz u Jesuus, tal ik'uje' q'u aanimma vatz tx'ava'. Utz itxay jujva'l u kaxhlaan tx'ix tiq'ab'. Ijaj b'a'nil ti'. Ipxih tuul utz, taq' tu q'u'l ichusulib'. A' tek motx jatxon paal vatz q'u mam tenam. **7** Atich ka'xva'l txay tzixe' majte. Utz ijaj b'a'nil u Jesuus ti'. Ech paj talt ijatjax paal vatz q'u aanimma. **8** Ech motx tx'a'ni. Motx nooi. Utz molax tek q'u'l chanani. Jujva't txakatx elko'p. **9** Utz kamal 4,000ixaan q'u'l tx'a'ni. Ech tek chajax b'en tu u Jesuus. **10** Oktek'b'en u Jesuus tu jukub' tuch' q'u'l ichusulib' utz, motx b'en tikuenta u tx'ava' Dalmanuta.

**U xheenya ijaj q'u fariseo
tu u Jesuus**

11 Unchee' opon unjolol q'u fariseo k'atz u Jesuus. Utz ikalab'tziiu tib' tuch'. Vet sik'u'l motx i'ana. Motx ijaj xheenya te sik'uch tu amlika.^r **12** Ech xij-xo'lan u Jesuus ti' utz, tal te ech tza': —¿Kam toke' nejaj xheenya, ex itz'lelex tu u tiempo tza'? Ni'xhtek'val sete, ye'k xheenya sak'uchax tu q'u aanimma tu tiempo tza'.— Texhtu'. **13** Ech taq'axka tu u Jesuus. Utz

^r **8.11** Motx ijaj u xheenya tzi'. A' isa' i'antu ma'j mam kam u Jesuus siatz tu amlika. Echa' tzi' sijal tilon u q'ii, u ich' oj q'u tx'umi'l, oj kam ko'xh va'tioj kamil aas ye'kax uchi.

q'aavo'k tu jukub'. B'en sala b'en u choo.

**U kuentaib' sab'anax
tu vichusb'al q'u fariseo**

14 Unchee' aatz q'u chusulib', ye't motx inach tiq'ol kaxhlaan tx'ix. Ma'l ko'n kaxhlaan tx'ix iq'omich taq'o tu jukub'. **15** Utz tal u Jesuus te ech tza': —Kuenta'ex ti' va'l nichus q'u fariseo utz, tuch' vichusb'al u Herodes. Tan echa' tx'amil kaxhlaan tx'ix, paxinchil ni'ané'.— Texhtu'.

16 Ech nichtekmotxiyol q'u chusulib' sivatzaj ech tza': —K'uxh nital ech tzi', ti' atzi' tan, ye'n kunach tiq'ol kukaxhlaan tx'ix.— Texhtu'.

17 Pek paal itxumb'al u Jesuus tu va'l nichmotxiyole' utz, tal ech tza': —¿Kam toke' nimotxeyole' aas ti' ye' netiq'o kaxhlaan tx'ix k'uxh vetval ech tzi' netale'? ¿Anko'xh ye' nitok tevi'? ¿Ye'xh nipaal etxumb'al tu q'u kam tzi' tzik? Utz ¿anko'xh ye'xhat niokku q'ul unyol tetaanima tzik? **18** Tan k'uxh atil b'aq' evatz, ¿ye' netilon tzik? K'uxh atil exichin, ¿ye' netab'in tzik? Utz ¿ye' nenach q'u kam majte!^s **19** Aatz unjatxtu o'va'l u kaxhlaan tx'ix xo'l u 5,000 aanima, ¿jatva' txakatz noonaj tu chan emola?— Texhtu'.

Motx tal ech tza': —Kab'laal.— Texhtu'.

20 Tal paj u Jesuus ech tza': —Utz aatz unjatxtu jujva'l u kaxhlaan tx'ix xo'l 4,000 aanima, ¿jatva'l txakatz noonaj tu chan emola?— Texhtu'.

Motx tal ech tza': —Jujva'l.— Texhtu'.

21 Utz tal u Jesuus te ech tza': —¿Kam toke' anko'xh ye' nipaal etxumb'al tuul?— Texh te.

**Vib'antu b'a'n u Jesuus
tu ma'l u moy**

22 Unchee' motx tek opon tu Betsaida. Utz iq'ol opon ma'l u moy siatz. Ech jajax b'a'nil te aas sikane'. **23** Ech ich'iji elu'l u moy u Jesuus siq'ab' tzi' u tenam. Tak'sa u b'aq' iatz titzub'. Ech taq' je' iq'ab' tib'a. Utz ich'oti te ech tza': —¿Ni tetzik ilon b'ioj?— Texh te.

24 Ech sajin teku'en utz, tala: —¿Nivil q'u aanima, loq' echa' tze' nivile!! Nixaan nivile!— Texhtu'.

25 Toksa paj iq'ab' u Jesuus tu b'aq' iatz u moy. Utz yakich tek i'an b'a'n. Paq'umalich tek isajin b'en tzian. Tiira b'a'nich tek tiltu q'u kam kajayil. **26** Ech ichajtu b'en tu tatib'al. Tal te ech tza': —Oponich'axh tu tenam utz, apaxsach itziiul u kam tzi'.— Texh te.

**U tootzajit q'u chusulib' aas
a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus**

27 Unchee' b'en tek u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tu q'u talaj

^s **8.18** Choktaj u Isaias 6.9-10; u Jeremias 5.21.

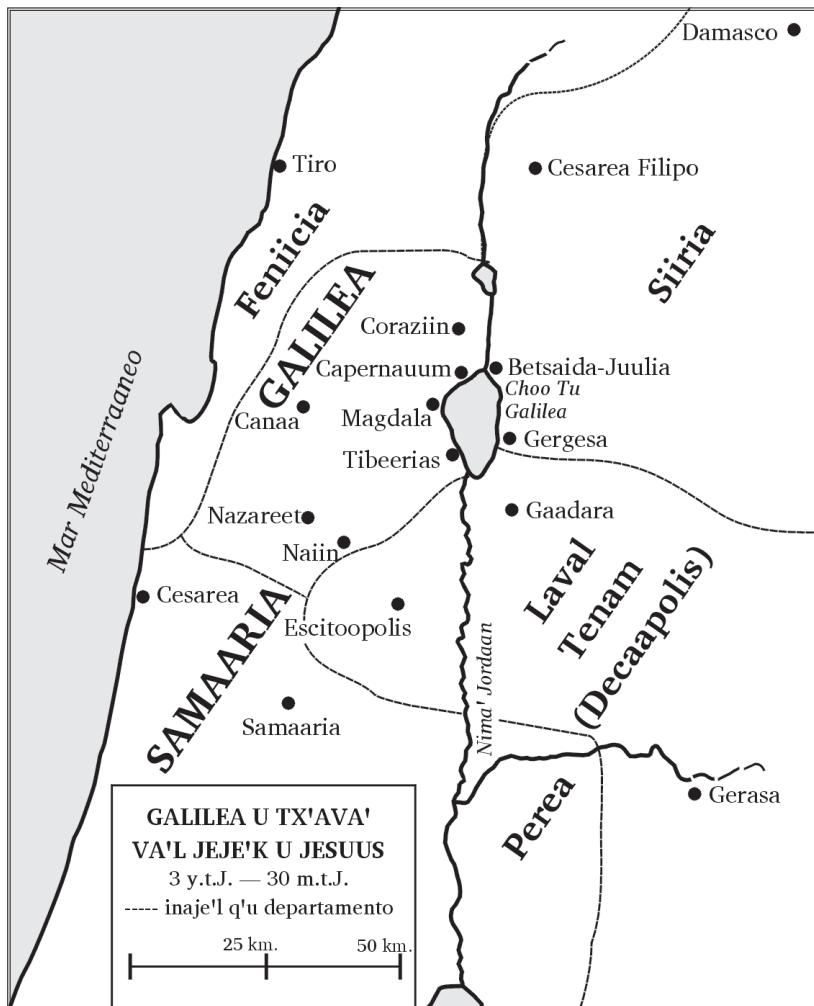
tenam sinaja'ch u Cesarea Filipo. Utz ich'oti tu q'ul ichusulib' tu b'ey ech tza': —¿Ab'il in nital q'u aanima tzi'?— Texh te.

28 Motx tzaq'b'u ech tza': —At nialon aas axh u Xhan, u b'anol vautiismo. At nialon aas axh u Elias. Utz at nialon aas axh ma'j q'u alol tetz u yolb'al Tioxh nitale'.— Texh te.

29 Ech tal paj u Jesuus te ech tza': —Pek aatz ex, ¿ab'il in netale'?— Texh te.

Tzaq'b'u u Lu' utz, tal ech tza': —Axh viTxaaom u Tioxh.— Texh te.

30 Ech tal tu q'ul ichusulib' aas ye'xhab'il ko'xh tere'n saootzajin u kam ti' tzi' aas a' viTxaaom u Tioxh.

**Vib'axab'sat taltu
vikameb'al u Jesuus**

31 Unchee' xe't tek ichus q'ul ichusulib' u Jesuus aas ministeer sa'xhpaaosal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu k'axk'o tu q'u q'esal q'atol tzii. Saixval tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh utz, tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Ech sakami, loq' sa-ko'nq'aavitz'pu titoxva' q'ii.

32 Utz aatz u kam tzi', vatzsaj chit nichtal te.

Pek aatz u Lu' tan, isik'le b'en u Jesuus echil tzi'. Utz xe't imaj iatz ti' va'l tala.

33 Ech isuchq'ika tib' u Jesuus. Isaji q'ul ichusulib' utz, iyaa u Lu' ech tza': —;Xaane'l sunvatz, tx'il'i'inaj! Tan a' koj niitz'a q'u kam tetz Tioxh. Pek a' niitz'a q'u kam tetz q'u aanima.— Texh te.

34 Ech isik'let q'u tenam tuch' q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —Oj ab'il sis'a xamb'ichil vi', imaj tib' ti' toksal tetz vitxumb'al. Pek iq'i paalchil tu mam il tza'l vi' utz, xamoj vi'. **35** Tan ab'il q'u'l ta'xh nititz'a u vatz iq'ii saj tu u vatz tx'ava' tza', sitz'ej u b'enchil tu u b'enq'ii b'ensaj. Pek ab'il q'u'l k'uxh litz'ej u vatz iq'ii saj vi' utz, ti' u b'a'nla chusb'al, a' va'l sichab'a u b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj.

36 Tan ¿kam b'oj si'an kanaal u aanima k'uxh satetza u vatz amlika tx'ava' kajayil tza', untz'oj a' se'enku u taanxelal tu choob'al paav? **37** Tan kam koj

choob'al sataq' u aanima ti' itool u taanxelal.

38 Utz ab'il va'l sach'ixve'l vi' utz, sach'ixve'l ti' vunyolb'al vatz q'u qelolla chaj aa paav tu u tiempo tza', sako'nch'ixve'l u K'aola ti' majte va'l b'ennaj ko'n aanima majte aas lu'ul tu u mam itechalil viTat. A' imol q'ul iaanjel xaannaj el k'atz paav.— Texhtu'.

9 **1** Tal paj ech tza': —ni'xtek'val sete, atil ka'vo'j oxvo'jex cheel atzi', atilex tza' aas ye'saj ekame' setil tul vi-Q'esalail u Tioxh tu u mam tijle'm.— Texhtu'.

**Vijalpu tilon u Jesuus
vatz oxva'l q'ul ichusulib'**

2 Unchee' ma'tich tel vaajil q'ii tuul, aatz u Jesuus tiq'o b'en u Lu', u Jacobo, tuch' u Xhan vi' ma'l u t'an kin muunte. Ech ijali-pixsa tilon u Jesuus siatz. **3** Aatz q'u toksa'm, b'ens rib'kin; tiira poloxh saj teku'en, echa' saj suzt'. Ye'xhab'il ko'xh ma'l tx'aaol tu u vatz amlika tx'ava' tza', sa'kojole' ti' ipoloxhtixsal ma'l oksa'm aas ech. **4** Ech a' tek til ichee u Elias tuch' u Moisees. Utz nichtekiyolon tuch' u Jesuus.

5 Ech aatz tek u Lu', tal tu u Jesuus ech tza': —;Chusul, qe'l atilo' tza', vetqil u kam tzi'! Pek sakub'an oxva'l muuab'al nach-pixsab'al. Ma'l eetz, va't tetz u Moisees utz, va't tetz u Elias.— Texh te. **6** Ye't texh inacha kam va'l nichtale' tan, tiira jonal xo'vinajich.

7 Unchee' aatz tek i'ana, ku'l ma'l u sutz' tu amlika. Utz yakich motx okojka timuu. Ech tab'i ma'l u yol tu u sutz'. Ech tal tza': —A' vunK'aol, tii'in ti' atzi!. A' va'l setab'i tetz.— Texh u yol. **8** Ech motx tek sajin ti'aj chaj. Utz ye'xhab'il tere'n tila. A' texh atichka u Jesuus junal.

9 Aatz tuul tek nichmotxiku'l vi' u muunte, tal u Jesuus te b'a'nil aas ye'xhab'il ko'xh e satalvu q'u kam tila tzi!. Pek analen samotxtale' aas ma't q'aavtitz'pu u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, xo'l q'u kamnaj. **10** Ech nojchit atin ko'n q'u yol sik'u'l tzi!. Loq' va'lich motx iyoltu sivatzaj aas kan chaj tok u q'aavtitz'pu xo'l q'u kamnaj nichtale'.

11 Unchee' ech motx ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿Kam tok va'l nital q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar? aas: «A' b'axal su'ul u Elias.» Chia.— Texh te.

12 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Nojchitu!. A' su'ul u Elias b'axal. Utz a' saq'aavi'anvu b'a'n q'u kam tikuuenta.^t Pek ¿kam chaj tok nital u Yolb'al Tioxh majte? aas: «Sa'xhpaaal tu tza'l u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima utz, ye'k itxa'k tu q'u aanima si'ane!» Chia. **13** Pek ootzajitaj tan, ulnaj tek u Elias. Utz aatz

q'u aanima, motx ko'n i'an te kam tal q'u taanima ti!. Ech i'an te kam va'l tz'ib'amalka ti' tu u Yolb'al Tioxh.— Texhtu'.

U teesat q'u tioxhil tx'i'li'inaj u Jesuus k'atz ma'l u xiak

14 Aatz tek q'aavopon tu va'l atichkuka tere'n q'u chusulib', til u mam tenam molich ok tib' ti!. Antich unjolol aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Va'lich motx itxaytu tib' tu yol tuch' q'u chusulib'. **15** Pek ilax u Jesuus tu q'u tenam utz, motx chit tz'ejx ik'u'l ti!. Ech oora tek motx t'aspu top on siatz, ex tal ichajlichil. **16** Utz ich'oti tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kam ti' netxayvu etib' tu yol?— Texh te.

17 Ech tzaq'b'u ma'l u vinaj xo'l q'u mam tenam, tala:
—Chusul, vetviq'o ul vunk'aol saatz tza' tan, oknaj ma'l tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Memtinaj taq'o. **18** Utz chajpaj nik'uch tib' u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza, ni'l xhtuleb'e. Nib'aj ku' vatz tx'ava!. Va'l tel vutx itzi!. Utz kaana ijara ch' un tee taq'o. Ech tiira nitze' tib' taq'o. Vetvallu tu q'ul achusulib' tzi' aas satojcha el u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza, pek ye'n ole' ti!.— Texh te.

19 Ech tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza': —Tiira ye'xh b'o j'ujlel ek'u'l ti' u Tioxh, ex

^t **9.12** Ab'il koj siatz sab'axab'ku u Elias tzi', pek vatz viTxaaom u Tioxh. Utz kam koj si'ane!, pek a' sipaxsa itziiul u tuleb'al. Ech satitz'a Tioxh q'u aanima taq'o. Sa'tekich'exu q'ul itxumb'al. Choktaj u Malaquias 4.5-6.

itz'lelex tu tiempo tza'. ¿Ech ko'n chixh vatin texo'l tza'? ¿Ech ko'n chixh unq'i't'ex tzi'? ¡Iq'otaj ul tza!— Texhtu.

20 Ech iq'ol opon siatz. Pek aatz ilax u Jesuus tu u tioxhil tx'i'lli'inaj, ik'uch tib' k'atza. Xe't it'unt'u'lansa u xiak. Ib'aj ku' vatz tx'ava'. Va'lich tek isilt'ut tib' taq'o utz, va'l tel vutx itzi'.

21 Aatz u Jesuus tan, ich'oti tu vitat u xiak ech tza': —¿Jatva'x tiempo xe't i'antu ech tzi!— Texh te.

Tzaq'b'i utz, tala: —Aya'xchen tich'ooil. **22** Jatpax ko'xh taq' b'en tu xamal tuch' tu a'. Yatz'el chit si'an nitxume'. Pek ¿yetz saveeti kam ma'j sa'an te? Utz ¡loch'o! ¡Txum kuvatz!— Texh te.

23 Ech aatz u Jesuus, tal te ech tza': —¿Kantu'? aas: «Yetz saveeti.» Cha'axh. Tan ab'il va'l k'ujlel ik'u'l, kajay kam saveet siatz.— Texh te.

24 Unchee' aatz tek vitat u xiak tzi', je' ivi' ti' talax ech tza': —Ee'. Nunnima si'an b'a'n. Pek ¡loch'in ech ye'k saka'tziiunin!— Texh te.

25 Ech til u Jesuus aas va'lich tek imoltu tib' q'u tenam k'atza, tojcha tek el u tioxhil tx'i'lli'inaj. Tal te ech tza': —¡Tioxhil tx'i'lli'inaj memtixsanal chakantixsanal, ta'xh nival see, elen! Utz ¡ye' ko'xh okve't'axh k'atz u xiak tzi!— Texh te.

26 Aatz u tioxhil tx'i'lli'inaj tan, q'eq'uni. Techal

it'unt'u'lansal u xiak i'ana. Ech eli. Ech teku'en a' kamnaj kaak u xiak. Utz tal tek q'u aanima ech tza': —¡Kamya atzi!— Texh ti'.

27 Pek aatz u Jesuus tan, itxay u xiak siq'ab!. Ilak je'. Ech txake'i.

28 Unchee' b'en tek u Jesuus tu atib'al. Utz tab'i tek q'ul ichusulib' te ech tza' sijunal: —¿Kantu' aas ye'n ole'o' ti' tojchal el u tioxhil tx'i'lli'inaj?— Texh te.

29 Alax te tu u Jesuus ech tza': —Ye'n chitu' tan, aatz unjolol q'u tioxhil tx'i'lli'inaj tzi', sako'nkoxheli. Pek saeli, loq' tuch' chit iq'ilal isik'lel Tioxh tuch' ikuyax va'y.— Texh te.

U taltu vikameb'al u Jesuus

30 Unchee' aatz tek motx elb'en tu va'l atichka, motx ko'n paal yakloj tikuenta Galilea. Utz ye'ich isa' u Jesuus aas saootzajili. **31** Nichichus q'ul ichusulib'. Nichtal te ech tza': —Aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, so'oksal tiq'ab' q'u onkonla chaj aanima utz, siyatz'e'. Pek k'uxh ma't ikame', saq'aavitz'pu titoxva' q'ii.— Texhtu'.

32 Pek aatz q'u chusulib' tan, ye' nichmotxipaal itxumb'al tu u yol tzi'. Utz ye't ich'oti te tan, nichmotxixo'va.

U q'esalail va'l isa' u Tioxh

33 Unchee' motx tek opon tu atib'al tu Capernaum utz, ich'oti u Jesuus te ech tza':

—¿Kam ti' vetmotxetxay etib'
tu yol tu b'ey b'atz'i?— Texhtu'.

34 Pek motx ko'n jutze'i.

Ye'xhab'il ma'j tzaql'b'i. Tan
ma'tich motx itxaytu tib' tu yol
tu b'ey, ti' aas ab'il u q'esala
tixo'l nichmotxtale'.

35 Ech k'uje' u Jesuus utz,
isik'le ul kab'lalaal q'ul ichusulib'
sik'atza. Utz tal te ech tza':
—Ab'il q'esalail isa', taq' b'ens
tib' ch'ooala. A' va'l maas
salochon texo'l si'ane'.— Texh
te. **36** Ech tiq'o opon ma'l tal
nitxa' k'atza, toksa tixo'l. Ijele
utz, tal ech tza': **37** —Ab'il
sak'ulun ma'l tal nitxa' tunb'ii,
echa' va'l tza', in a' nik'ulin
tzi!. Utz ab'il va'll nik'ulunin,
yit' in koj nik'ulin, pek a' nik'ul
va'l vetchajonk'asu'lin.—
Texhtu'.

Vitxumb'al q'u paxsan tetz viyolb'al

38 Unchee' aatz u Xhan, tal
tu u Jesuus ech tza': — Chusul,
vetqil ma'l u vinaj nitojche'l
tioxhil tx'i'lli'inaj tu vab'ii. Utz
tiira vetkumaj ivatz aas ye'k
si'an ech tzi!. Tan oj tzik antu
xamel qi'!— Texh te.

39 Alax tek te tu u Jesuus
ech tza': —Ye' ko'xh emaj iatz
ti!. Tan ab'il koj si'an txaichil tu
vunb'ii oj siyoq'in. **40** Tan ab'il
q'u'l ye' nich'i'k'ulano', kumol
atzi!. **41** Utz ni'xhtek'val sete,
sa'kojya'tzi' ik'ult ija'mel ab'il
siloch'ex, k'uxh ma'j ko'xh
vaaso etaan sataq'e' tan, nenima
viTxaaom u Tioxh.

Vimajax q'u q'ab' ajan ti' ib'anax u paav

42 Pek ab'il va'l sa'aq'on b'en
ma'j q'u ch'ooal nimana vetez tu
paav, aal tek b'a'n saqitzax ok
ma'l mam sivan che'b'al siqul;
ech se'nk'onaxoj b'en tu u mar.

43 Ech yaaq' tzii sataq'b'enaxh
vaq'ab' tu paav. Aal tek b'a'n
seesa. Tan k'uxh axh kutq'ab',
ta'xhtzii so'oko'p'axh tu b'enq'ii
b'ensaj. Pek k'uxh tz'ajel axh oj
ta'n se'enk'axh tu choob'al paav,
va'l ye'k itzaa u xamal atil tuul.

44 [Utz ye'k ikam q'u no'y atil
tuul utz, jatu koj satzaa u xamal
atil tuul.] **45** Utz yaaq' tzii sa-
taq'b'enaxh val aaajan ti' ib'anax
u paav. Aal tek b'a'n seesa. Tan
k'uxh axh ko'x, ta'xhtzii so'-
oko'p'axh tu b'enq'ii b'ensaj. Tan
k'uxh tz'ajel axh oj a' yakk'axh
tu choob'al paav va'l ye'k itzaa u
xamal atil tuul. **46** [Utz ye'k
ikam q'u no'y atil tuul utz, jatu
koj satzaa u xamal atil tuul
majte.] **47** Yaaq' tzii sataq'b'en-
axh u b'aq' avatz tu paav. Aal tek
b'a'n seesa. Tan k'uxh ma'l ko'n
b'aq' avatz, ta'xhtzii so'oko'p'axh
tu u b'anb'al iQ'esalail u Tioxh.

Pek k'uxh tz'ajel ka'va'l b'aq'
avatz oj a' yakk'axh tu choob'al
paav, **48** va'l ye'k itzaa u xamal
atil tuul utz, ye'k ikam q'u no'y
atil tuul. **49** Tan kajay ma'l ipaal
tu xamal. [Utz kajay txakunsa'm
so'ok tu atz'am.] **50** B'a'n u
atz'am aas chi!. Pek oj sasotz vi-
chi'lil, ¿kam tek sach'i'b'ixsan?
Echixe'at b'antajex echa' u

atz'am. Utz atoj ok u b'a'nil texo'l.— Texhtu'.

U jatxi'b' yit' xe' q'ii xe' saj koj

10 1 Unchee' k'astek'ul u Jesuus tu Capernauum, ik'aj b'en tikuuenta Judea vatz b'en u Jordaan. Ech imol paj tib' q'u tenam k'atza. Utz xe't paj ichuse' tan, ech chit nich'i'ane'. 2 Ech xaan opon q'u fariseo k'atza. Utz vet sik'u'l motx ich'oti te: —*B'a'n tzik satojcha tioxo ma'j vinaj?*— Texh te.

3 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —*Kam mantaar taq'ka u Moisees?*— Texh te.

4 Motx tal ech tza': —Aatz u Moisees tan, taq' tzii aas saojchal u ixoj. Sako'naq'ax ma'll tu' tetz jatxb'alib'.— Texh te.^u

5 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —K'uxh itz'ib'aka u mantaar u Moisees ech tzi', ti' atzi' tan, ta'xh okoj tetz q'ul ek'uy emam. 6 Pek yit'e'ch koj b'anel tu u Tioxh xe' q'ii xe' saj ti' tatin u vinaj tuch' u tioxo.^v 7 Ech toke' sataq'ka itxutx ib'aal u vinaj utz, sa'tekatin tuch' u tioxo. 8 Utz ma'l teko'n saelko'p vatz Tioxh. Ech yit' ka'va'l tere'n koj. Pek ma'l teko'n saelka sika'b'il.^w 9 Ech toke' ab'il va'l titxumb'al Tioxh nik'ul tib', ye'xhab'il ko'xh ma'l aanima sajatxon.— Texhtu'.

10 Unchee' aatz tek atich tu atib'al, echat ko'xh paj ch'otil te tu q'u chusulib'. 11 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ab'il u vinaj va'l niko'xhtaq'an tojchat tioxo utz, nik'ul tib' tuch' va'te, eesaib' tu b'ey ni'an tuch' u ixoj va'l yit' ik'ulel koj tzi'. 12 Utz oj u ixoj, sataq'ka vivinaj utz, nik'ul tib' tuch' va'te, eesaib' paj tu b'ey ni'an tuch' u vinaj yit' ik'ulel koj tzi'.— Texhtu'.

U toksal q'u talaj nitxa' vatz u Jesuus

13 Unchee' nichenoksaloj talaj nitxa' vatz u Jesuus. A' isa' q'ul itxutx ib'aal aas sataq' je' iq'ab' tib'a. Pek nichko'niyaal tu q'u chusulib'.

14 Ech ta'xh til u kam u Jesuus tzi', yit' b'a'n koj b'enku te. Utz tal ech tza': —Aq'taj tzii su'ul q'u talaj nitxa' sunk'atza tzi'. Ye' ko'xh emaj iatz. Tan aatz viQ'esalail u Tioxh, tetz q'u aanima ech itxumb'al q'u talaj nitxa'. 15 Tan ni'xhtek'val sete, oj yit' ech koj ik'ulax viQ'esalail u Tioxh seb'anek' echa' ni'an ma'l tal nitxa', sa'kojoko'p'ex tuul.— Texhtu'. 16 Ech ijele q'u talaj nitxa'. Utz taq' je' iq'ab' tib'a. Tal b'a'nla yol ti'.

U okich'op tu viQ'esalail u Tioxh

17 Unchee' tuul okk'asu'l u Jesuus ti' ib'ey, jutzin topon ma'l

^u **10.4** Choktaj u Deuteronomio 24.1-4.

^v **10.6** Choktaj u Geenesis 1.27.

^w **10.8** Choktaj u Geenesis 2.24.

u vinaj k'atza utz, peche' ku' siatz. Ech ich'oti te ech tza': —B'a'nla chusul ɿkam sunb'an'e' ech so'oko'p'in tu u b'enq'ii b'ensaj?— Texh te.

18 Tal u Jesuus te ech tza': —ɿKam toke' aas b'a'n cha'axh vi'? Tan ye'xhab'il ko'xh ma'j b'a'n. Ta'xh ma'll b'a'n u Tioxh. **19** Utz ootzaj nal q'u mantaar nital ech tza': «Ye' yatz'onaxh. Eesach iib' tu b'ey tuch' aanima yit' ak'ulel koj. Elq'i'ch'axh. A'anchil txub'a'lла texhtiigoil ti' amol. Sub'unich'axh. Atoj tatin atxutx ab'aal saatz.» Chia.— Texh te.^x

20 Tal tek u xiak ech tza': —Chusul, ninalunnima tunxiakil kajay q'u kam naale' tzi!— Texh te.

21 Unchee' aatz tek u Jesuus, isaji utz, itxum iatz. Tal te ech tza': —Atil va't kam ye' na'an'e'. Pek kuxh k'ayi kajay q'ul eetz. Utz aq' vija'mel tu q'u me'b'a'. Ech sa'atin tx'iib'al aq'ii tu Amlika. Q'i' q'u paalchil tu tza'l vi!. Utz ni'axh, xamb'en vi!— Texh te.

22 Ech aatz u vinaj tzi', q'eon ik'u'l tu u yol alax te. Utz txumun iq'aave' tan, mam tx'ii-b'al q'ii atich tzixe'.

23 Aatz u Jesuus tan, isaji q'u' ichusulib' utz, tal te ech tza': —Tiira tza'l so'ok q'u tx'iiol iq'ii tu viQ'esalail u Tioxh.— Texh te.

24 Ech sotz ik'u'l q'u chusulib' tu q'ul iyol tzi!. Ech tal paj u

Jesuuus ech tza': —Unk'aol, tiira tza'l so'oko'p tu viQ'esalail u Tioxh q'u'l k'ujlel ik'u'l ti' tx'ii-b'al q'ii. **25** Aal yit' tza'l koj toko'p u camello tixe' u tz'isb'al b'aj vatz u toko'p ma'l tx'iiol iq'ii tu viQ'esalail u Tioxh.— Texhtu'.

26 Ech aatz q'u chusulib' tan, tiira aal paj motx sotz ik'u'l taq'o. Nichtexhmotxtal sivatzaj ech tza': —ɿAb'il tek sachitpu tu paav unchee'?— Texhtu'.

27 Ech aatz u Jesuus tan, isaji utz, tal te ech tza': —Ye' chit saveet vatz q'u aanima, pek saveet vatz u Tioxh. Tan kajay niveet tu u Tioxh.— Texh u Jesuus.

28 Unchee' tal u Lu' te ech tza': —Aatz o', vetqaq'luka kajay q'u qetz utz, xamelo' sai!— Texh te.

29-30 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —Ni'xhtek'val sete, ab'il q'u'l sataq'ka tetz vi', tuch' ti' u b'a'nla chusb'al, mam b'a'nil sik'ule!. Utz 100 tanul sik'ul vatz va'l sataq'ka tu u vatz iq'ii isaj. Utz saetzan ti' u b'enq'ii b'ensaj. Echa' q'u'l sataq'ka tatib'al. Sataq'ka tatzik, itza'q', tanab', itat, inan, tioxj, ik'aol ime'al, itx'ava' utz, saojchal vi!. **31** Pek sib'al ko'xh q'u'l k'uxh sib' tatin vatz Tioxh ninach cheel, aal b'iil ko'n tatin toj i'ane'. Pek sib'al q'u'l k'uxh aal b'iil ko'n tatin vatz Tioxh ninach cheel, sib' tatin toj i'ane'!— Texh u Jesuus.

^x **10.19** Choktaj u Eexodo 20.13-16; u Deuteronomio 15.17-20.

U taltu vikameb'al u Jesuus

32 Unchee' aatz atich ok ti' u b'ey ma'tje' tu Jerusaleen, b'axaich u Jesuus siatz. Utz sotz-najich ik'u'l q'u chusulib' ti' q'u yol. Utz va'lich motx ixo've'. Ech aatz u Jesuus tan,ixaanse'l q'ul ichusulib' echil tzi!. Utz xe't tal te kam q'u'l sapaalka. **33** Tal te ech tza': — Aatz cheel, ma't-tek'o' tu Jerusaleen. Utz so'oksal u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima tiq'ab! q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh utz, tuch' tiq'ab! q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Ech tek satoksa tiq'ab! q'u puera anima. Utz samotxtal iyatz'le'. **34** Utz saeesal iq'ii. Satzub'ali. Satz'u'mali. Utz sayatz'-pi. Pek loq' titoxva' q'ii, saq'aavitz'pi.— Texhtu'.

Yit' a' koj sachokax u q'esalail

35 Unchee' aatz u Jacobo tuch' u Xhan, q'ul ik'aol u Zebedeo, motx xaan opon k'atz u Jesuus. Utz tal te ech tza': —Chusul, a' kusa' aas saaq' qe kam va'l sakujaj see.— Texh te.

36 Alax te ech tza': —¿Kam esa' sunb'ané?— Texh te.

37 Motx tzaq'b'u ech tza': —Aatz lo'ok'axh tu u mam iijle'm, aq' tzii aas ma'l qe sak'uje' taseb'al utz, va't tamax.— Texh te.

38 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Ye' etootzaj kam nejaje'.

¿Satz etx'ake' sapaalex tu u mam il tza'l va'l sapaalk'in? Utz ¿satz etx'ake' aas ech ekame' vunkame'?— Texh u Jesuus te.

39 Motx tal ech tza': —Ee', sa'i.— Texhtu'.

Alax te ech tza': —Unchee' nojchit setx'ake' aas a' sapaalk'ex tu u mam il tza'l va'l sapaalk'in. Utz setx'ake' aas ech ekam sakamex vunkame'.^y

40 Pek ech koj vek'uje' tunseb'al netale' tzi' tuch' tunmax tan, yit' in koj aa yol ti' taq'axe'. Pek a' saetzan q'u'l k'ajel nal ti'.— Texh te.

41 Unchee' ta'xh tab'i u kam lavat q'u chusulib' tzi', motx xe't ilakp ivi' ti' u Jacobo tuch' ti' u Xhan.

42 Ech aatz u Jesuus tan, isik'le ul siatz utz, tal te ech tza': —Etootzajle, aatz q'u ijlenal tetz q'u puera anima, ni'xhib'ensa bib' q'esala vi' q'u'l jaq' imantaar. Utz aatz q'u'l atil tijle'm, vatz ik'u'l ik'uchax u tijle'm. **43** Pek aatz texo'l, yit' ech koj si'ané!. Tan ab'iste va'l q'esalail isa', aal a' va'l saela' ok texo'l. **44** Utz aatz va'l a' isa' paalchu tijle'm sevatz, aal a' va'l maas salochon texo'l. **45** Tan echa' ni'an u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima, k'uxh vet'uli, aal koj vetilb'eli. Pek aal vet'ela'ok ti' q'u anima. Utz ul kamoj ti' taq'ax itiichajil mam tenam.— Texh u Jesuus.

^y **10.39** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.2; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.9.

Visajinsal u moy bar Timeo

46 Unchee' motx tek opon tu Jericoo. Utz aatz k'asul' tzi', molomich tib' tuch' q'ul ichusulib' utz, mam tenam xamich ti'. Tuul k'ujlich ku' ma'l u moy tu b'ey. Nichijoyone!. Bar Timeo ib'ii. Ik'aol ma'l u vinaj Timeo ib'ii.^z

47 Ech ta'xh tab'i u moy aas u Jesuus aa Nazareet va'l nich-topone', oora chit xe't iqetun taltu ech tza': —¡Jesuus, itu'xh ixalam Daviid, txum unvatz!— Texhtu'.

48 Utz sib'al aanima nich-majon iq'eq'une!. Pek aal ko'n maas nichiq'eq'une!: —¡Itu'xh ixalam Daviid, txum unvatz!— Chia.

49 Aatz u Jesuus tan, txake' teku'en. Utz tala: —Sik'letaj ul.— Texhtu'. Ech isik'lel opon u moy. Utz alax te ech tza': —K'uje'o ak'u'l ti'. Lakpen tan, nisik'le'axh.— Texh te'le'.

50 Ech aatz u moy, oora tek ik'onka vikaapa. Yuq'pu je' utz, txake'i. Ech tek opon k'atz u Jesuus. **51** Aatz u Jesuus, ich'oti te ech tza': —¿Kam asa' sunb'an see?— Texh te.

Tzaq'b'u u moy ech tza': —¡Chusul, a' unsa' sailon q'u b'aq' unvatz tza'!— Texh te.

52 Tal paj u Jesuus te ech tza': —A'tzii. Kuxh. Tan tu ko'n ik'uje' ak'u'l vi', b'a'nt'axh.—

Texh te. Ech tu ko'xh unmu'k'ul i'an b'a'n q'u b'aq' iatz u moy. Utz xamb'u tek b'en ti' u Jesuus.

U txuq'txunchil ti' ik'ulax topón u Jesuus tu Jerusaleen

1 1 **1** Unchee' motx najab' opon tu Jerusaleen tuch' xe' u muunte va'l Olivo. Utz aatz si'chtexhopon tu Betaania tuch' tu Betfagee, ichaj b'en ka'va'l q'ul ichusulib' u Jesuus. **2** Utz tal te ech tza': —B'enojex tu u tal tenam sukuvatz b'en tzi!. Utz aatz lo'oponex, setil ma'l u chelem b'uuro qitzel. Ye'saj tok tijb'al. Chittaj, ech iq'otaj ul tza'.

3 Untz'oj ab'il la'alon sete: «¿Kam toke' aas nechite?» Chaj.

«U kuB'aal satxakunsan utz, oora ko'xh su'liq'aavixsaka.» Chajex te.— Texh u Jesuus te.

4 Ech motx b'en q'ul ichusulib' utz, til u b'uuro qitzich tzi' b'ey tu ma'l u tzi' pe' tetz ma'l u otzotz. Ech motx ichita.

5 Anchitu'. Atich unjolol q'u aanima tzi', motx tal te ech tza': —¿Kam neb'ané' atzi', ech nechit u b'uuro tzi'?— Texh te.

6 Ech motx tzaq'b'i. A' motx tal q'u yol alax b'en te tu u Jesuus. Ech aq'ax tzii te.

7 Unchee' ech motx tiq'ot ul u b'uuro tu va'l atichkuka u Jesuus. Motx taq' je' q'ul ikaapa ti!. Ech je' u Jesuus ti' u b'uuro.

8 Ech sib'al aanima motx iliiu k'u' q'ul ikaapa tu b'ey. Utz atia

^z **10.46** Aatz u yol “bar”, “ik'aol” chu u tokeb'al. Ech “ik'aol Timeo”, chu u tokeb'al u yol “bar Timeo” niyolonka.

ichok xaj q'ab'aj tze' majte. Taq' ku' tib'ey u Jesuus. **9** Utz motx q'eq'un q'u tenam, q'u'l b'axaich siatz, tuch' q'u'l xamich ti' iqul. Utz motx tal ech tza': —;B'an b'a'nil eesa'o' tu tza'l tza'! ;Techal axh! Tan tib'ii u kuB'aals Amlika vet'ul k'axh. **10** ;Techal viQ'esalail vitu'xh ixalam u kuk'uy kumam Daviid va'l tule' tzi'! ;Techal u Tioxh tu Amlika, u kolol qetz!— Texh q'u tenam.

11 Ech aatz tek opon u Jesuus tu Jerusaleen, b'eno'k tu viq'analil u totztioxh. Utz isaji kajay q'u kam atich tzi'. Ech k'asu'l tuch' kab'laal q'ul ichusulib' tan, ma'tich tek iku' q'ii. Motx tek q'aavb'en tu Betaania.

Vitz'ejtu yol u Jesuus ti' u viikuxh

12 Unchee' ech tek q'ejal tuul, motx k'asu'l tu Betaania. Utz kam u Jesuus tu va'y. **13** Utz til b'en ma'l u tze'il viikuxh tzian aas jinlich ixaj. Ech b'eni, ex tile'. Kamal si'chichab'a ma'l ivatz tala. Pek aatz opon k'atz u viikuxh, ye't ichab'a ma'l ivatz. Ta'xh atich ixaj tan, yit' itiempoich koj viikuxh.

14 Ech tal tek u Jesuus tu u viikuxh ech tza': —Veta'anla', ye'xhab'il ko'xh va'toj salo'n avatz.— Texhtu'. Utz aatz q'u chusulib', motx tab'i kam va'l tala.

U tojchal elu'l q'u aa k'a'y tu viq'analil u totztioxh

15 Unchee' ech motx opon tu Jerusaleen. Utz b'eno'k u Jesuus tu viq'analil u totztioxh. Ech xe't tojchat elu'l kajay q'ul nichik'ayne', tuch' q'u'l nichiloq'on tzi'. Ixhut'pi q'ul imeexha q'u ch'exun puaj utz, tuch' vik'ujle'b'al q'u aa k'a'y paroomaxh. **16** Utz nichtere'nkojtaq' tzii sapaal aanimta tuch' tiq'o'm tu vikuental u totztioxh.

17 Ech ichus tu q'u aanimta ech tza': —Tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh aas: «Q'ilab' sik'leb' vetz u votzotz tetz kajay aanimta si'an!» Chia. Pek aatz ex, vetetaq'l lu b'ens tatib'al elq'om.— Texhtu!^a

18 Ech ta'xh tab'i u yol q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar, xe't motx titz'a kani'ch iyatz'ax u Jesuus si'an!. Tan nichmotxixo'v taq'o tan, mam tenam nichitz'ejx ik'u'l ti' vi-chusb'al u Jesuus. **19** Pek aatz tek sotzsaj, elk'asu'l u Jesuus tu u tenam.

Vitzaj u viikuxh va'l itz'ej yol u Jesuus ti'

20 Unchee' aatz tek i'an q'ala'm tu tek va't q'ii, motx paal k'atz u viikuxh va'l tz'ejax yol ti' tu u Jesuus. Utz motx tila aas ma'tich tek itzaj tuch' taq'il.

^a **11.17** Choktaj u Isaias 56.7; u Jeremias 7.11.

21 Ech ul u yol sik'u'l u Lu', tal tu u Jesuus ech tza': —Chusul, saji iile'. Tzajyu u viukuxh va'l atz'ej yol ti'. — Texh te.

22 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus, ech tza': —K'ujloj ek'u'l ti' Tioxh.

23 Tan ni'xhtek'val sete, ab'il sa'alon tu u muunte tzi':

«Elenb'en tzi', k'on b'en iib' tu mar.» Chaj te, satzojpu va'l satale'. Ta'xhtzii oj ye'k saka-tziiun tu taanima, pek nojchit sinima aas sab'anlu va'l nitale'.

24 Ech tok nival sete, kajay va'l sejaj tu veq'ilat esik'let Tioxh, nimataj aas sek'ule' utz, ministeer ek'ulta'. **25** Utz aatz neq'il aas esik'le Tioxh, kuytaj u aanima oj ato'k exo'l tuch', ech sikuyex u kuTat tu Amlika ti' q'ul epaav majte. **26** [Tan oj ye'k sakuyunex, niko'xh u kuTat tu Amlika sa'koj-ikuyex majte.] — Texhtu'.

Vich'otil tu u Jesuus aas ab'il aq'on u tijle'm

27 Unchee' ech motx q'aav-
opon tu Jerusaleen. Utz tuul nichipaal u Jesuus tu viq'analil u totztioxh, opon q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh k'atza. A' imol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar utz, tuch' q'u q'esal q'atol tzii.

28 Utz motx tal tu u Jesuus ech tza': —¿Kam iijle'm na'an q'u kam tza'? Utz ¿ab'il vetaq'on iijle'm ti' ib'anaxe'? — Texh te.

29 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Atil ma'l kam savab'i sete

majte. Tzaq'b'etajin, ech saval sete kam vijle'm nunb'an q'u kam tzi'. **30** ¿U Tioxh tzik oksan u Xhan ti' ib'anax vautiismo? ¿Oj aanima ko'n oksan? Tzaq'b'etaj-in. — Texh te.

31 Ech motx tek tal sivatzaj ech tza': — «Tioxh chajon.» oj chajo': «¿Kantu' ye't enima?» Chaj qe atzi'. **32** Utz oj: «Aanima ko'n.» saqale'; ye'k si'ane'. — Texhtu'. Tan nichmotxixo'va q'u tenam. Tan kajay nichniman aas nojchit alol tetz yolb'al Tioxh u Xhan. **33** Ech motx itzaq'b'e u Jesuus, ech tza': —Ye' qootzaj. — Texh te.

Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Yit' sa'kojval sete majte kam vijle'm aas nunb'an q'u kam tza'. — Texh te.

Q'u ye'xtxojla chaj k'amol

12 **1** Unchee' ech xe't tal u Jesuus ech tza', ik'am ti' kam: —Aatz ma'l u vinaj, ichik untanul iuuba. Utz ipe'i ti'. Ik'ot ma'l pach'b'al tetz uuva tuul. Ech inuk' ma'l t'an kin xeeb' tetz u chikob'e'm. Ech tek taq'tuka k'am tunjolol k'amol. Utz b'en tzian.^b

2 Utz aatz opon u tiempo tetz iq'anb'eb'al u uuva, ichaj opon ma'l u taq'onom xe' q'u k'amol ti' ul tiq'ol untanul ivatz vichikob'e'm, aya' u k'amb'al. **3** Pek aatz q'u k'amol tzi', motx ko'n itxay u aq'onom va'l chajaxi, iq'osa. Utz niko'xh b'ioj k'asu'l ti'. **4** Ech ichaj paj chit b'en va't taq'onom

^b **12.1** Choktaj u Isaias 5.1-8.

u b'aal tx'ava' tzi!. Utz paq'ax ko'n sivan. Ak'onsal ivi!. Utz motx ko'n iyoq' k'asu'l. 5 Ichaj paj chit b'en va'te. Utz aatz va't va'l tzi!, yatz'ax ku'en. Ech sib' tere'n ko'xh ichaj oponi. Pek atia q'osax ku'en. Utz atia yatz'axi.

6 Ech tiya'teb'al teku'en, a' tek ichaj vik'aol u b'aal tx'ava', va'l tiira tii ti!. Utz tal u b'aal tx'ava' ech tza': «Atil tek b'oj tatin vunk'aol siatz si'ané' atzi!». Texhtu!.

7 Pek aatz q'u k'amol tzi!, motx tal sivatzaj ech tza': «A' va'l so'okka tu vime'b'i'l vitat atzi!. Pek jkuyatz'taj, ech o' tek so'okka'o' tu q'u tetz!» Texhtu!. **8** Ech motx itxaya, iyatz'a utz; ik'on elu'l ti' elu'l u chikob'e'm.

9 Ech {kam tek b'ojo si'an u b'aal tx'ava' nenache'? Aatz si'ané' tan, su'uli utz, sisotzsa q'u k'amol. Ech sataq' u chikob'e'm tunjoltu aanima.

10 Pek {yetz sik'lemal u Yolb'al Tioxh setaq'o va'l tz'ib'a-malka nital ech tza?>:

«Aatz u Sivan va'l taq'ka elo'p q'u b'anol otzotz echil tzi!, aal a' u Sivan va'l tiira ib'o'q'ol tetz xoob'al.

11 U kuB'aals Amlika vett'anon u kam tzi' utz, techal sukuvatz.» Chia.—^c Texh u Jesuus.

12 Unchee' aatz tek q'u q'esala, motx el itxumb'al tuul aas ti' alaxku u yol tzi' aas k'amax ti' q'u k'amol. Si'chtek-itxay u Jesuus motx tala, pek ixo'va u mam tenam. Ech taq'ka u Jesuus utz, motx k'asu'l.

Vichoktu txumb'al q'u fariseo ti' itxaypu u Jesuus

13 Unchee' aatz tek i'ana, motx opon unjolol fariseo k'atz u Jesuus tuch' unjolol q'u'l oknaj ti' u Herodes. A'ich isa' si'chitxay u Jesuus ti' ma'l yol satale'.

14 Ech motx tal te tza': —Chusul, qootzajle aas axh ma'l vinaj inujul naale'. Yit' a' koj nib'enk'axh ti' q'u'l nital q'u aanima. Tan yit' a' koj nasaji kam tatin q'u aanima, pek tu chit inujul nichusunk'axh ti' u b'enchiil xe' u Tioxh. Pek al qe {b'a'n tzik aas nikuchoo ja'mel alkavaar tu u Cesar, oj ye'ka?— Texh te.^d

15 Ech aatz u Jesuus tan, yakich til vika'vatzi! q'u vinaj

^c 12.10-11 Choktaj u Salmos 118.22-23.

^d 12.14 Aatzich q'u kostuumbre, a'ich vixe'al vimantaar q'u Israeel. Utz nichtal ma'l q'u'l imantaar tzi' aas ye'xtxoj sachool alkavaar tu puera ijlenal. Utz oj nichiqelax u mantaar tzi', nichixochax ti'. Ech a' u mantaar nichtitz'a q'u q'esala tzi' aas ich'oti tu u Jesuus, b'a'n tzik sachool u alkavaar tu u puera ijlenal Cesar. Utz oj satal u Jesuus aas ye'xtxoj sachool u alkavaar, sa'pajxochax tan, ye'xtxoj vatz u mantaar tetz q'u aa Roma oj ye'k sachool alkavaar.

tzi' utz, tal te ech tza': —¿Kam toke' aas vet sek'u'l nech'oti ok kam ve? Aq'taj ul ma'j puaj qab'i, savile'.— Texh te. **16** Ech aq'ax ma'l puaj te utz, tal ech tza': —¿Ab'il etz vatzib'al va'l ato'k vatz u puaj tza' utz, ab'il etz u b'ii tz'ib'amal ok siatz majte?— Texhtu'.

Utz motx tal ech tza': —Tetz u Cesar atzi', u ijlenal.— Texhtu'.

17 Tzaq'b'el tu u Jesuus, tal ech tza': —Aq'taj tu u ijlenal Cesar kam ti' va'l nichoonk'ex te. Utz aq'taj tu u Tioxh ab'iste u tetz Tioxh.— Texh te. Ech motx tz'ejax ik'u'l ti' u yol va'l tal u Jesuus.

Vichoktu txumb'al q'u saduceo ti' iyolpixsal u Jesuus tu yol

18 Unchee' opon q'u saduceo k'atz u Jesuus q'u'l ye'xhkam ni-motxniman u q'aavitz'pu q'u kamnaj. Utz motx ich'oti te ech tza': **19** —Chusul, aatz u Moisees, itz'ib'aka: «Oj sakam ma'j vinaj utz, sakaa tioxoj ye'k initxa'a, sik'ulka tib' vitzal'q' u kamnaj tuch' u tioxoj. Ech sachee ich'exel.» Chia.^e

20 Pek atich jujva'l q'u vinaj itza'q' tib'. Utz aatz i'an u b'axa, ik'ul tib' tuch' ixoj. Pek kam ku'en, ye'k initxa'a kaai. **21** Ech aatz vika'b', ik'ul tib' tuch' u ixoj. Pek kam ko'n pajel', ye'k paj initxa'a kaai. Echat ko'xh i'an u toxva' majte. **22** Opon ko'xh tijujva', ye'k initxa'a motx kaai.

Ech aatz ma'tich ikam jujva'l q'u vinaj tzi', kam u ixoj majte.

23 Utz aatz tek tu u q'aavitz'pi-chil, ¿ab'il tek ivinaj u ixoj li'ana tzi'? Tan vetik'ul tib' tuch' jujva'l q'u vinaj.— Texh te.

24 Tzaq'b'u tek u Jesuus utz, tala: —Junal yolpinajex. Tan ye' etootzaj u Yolb'al Tioxh tuch' vi-txumb'al. **25** Tan aatz lauch u q'aavitz'pichil xo'l q'u kamnaj, ye'kan k'uli'b' su'uchi. Tan ela tek q'u anima tuch' q'ul iaanjel u Tioxh tu Amlika si'ane'.

26 Pek aatz ti' u q'aavitz'pu q'u kamnaj netale' tzi', ¿yetz sik'lemal setaq'o tu u u' va'l itz'ib'a u Moisees aas kani'ch viq'ilal b'anax tu u Tioxh k'atz u ch'i'x? Tan tal te ech tza': «In viTioxh u Abrahaam. In viTioxh u Isaac. Utz in viTioxh u Jacoob.» Texh te.^f **27** Tan aatz u Tioxh, yit' iTioxh koj kamnaj, pek iTioxh itz'lich. Ech tiira sib' yolpinajex.— Texh u Jesuus.

U mantaar va'l tiira ib'o'q'ol

28 Unchee' xaan opon ma'l q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar k'atza. Tan tab'i tuch u yol tzi' utz, b'a'n itzaq'b'u u Jesuus tab'i. Ech ich'oti te ech tza': —¿Ab'iste chit u q'esal mantaar vi' kajay q'u mantaar?— Texh te.

29 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Aatz u q'esal mantaar vi' kajay q'u mantaar, aya' va'l nital

^e **12.19** Choktaj u Deuteronomio 25.5.

^f **12.26** Choktaj u Eexodo 3.6.

ech tza': «Ab'itaj ex Israeel, aatz u Tioxh u kuB'aal, ma'l ku'en.

30 Utz tz'ej avaanima ti' vaTioxh, tuch' avaanxelal, tuch' atxumb'al utz, tuch' ayak'il.» Chia. Tan a' u q'esal mantaar.^g

31 Aatz u ka'b', ela ko'n tuch'. Nital ech tza': «Tii'axh ti' kajay aanima k'uxh kam ko'xh aanimail echat ko'xhtu' a' na'an sai!» Chia. Ech ye'k va't mantaar paalchu koj vatz q'u'l tzi'.— Texh u Jesuus.^h

32 Unchee' tzaq'b'u tek u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar, tal ech tza': —B'a'n va'l naale' chusul. A' inujul va'l naale' tzi', aas ma'l ko'n Tioxh. Utz ye'k va't ti'. **33** A' inujul majte va'l naale' aas sakutz'ej qaanima ti' u Tioxh tuch' kutxumb'al, tuch' qaanxelal tuch' kuyak'il. Utz a' inujul aas sakub'an tii'o' ti' kajay aanima ech'a nikub'an qi'. Techal vatz jank'al q'u tx'olo'm tuch' q'u oya nitok vatz Tioxh.— Texhtu'.

34 Unchee' aatz u Jesuus, tila aas tzak'umal itzaq'b'u u vinaj tzi'. Tal tek te ech tza': —Yit' tzian koj axh k'atz viQ'esalail u Tioxh.— Texh te. Ech ye'xhab'il ko'xh va'toj tx'akon ich'otil kam te.

U tijle'm ma'l vitu'xh ixalam u Daviid

35 Unchee' aatz nichichusun u Jesuus tu viq'analil u totztioxh,

tal ech tza': —¿Kan chaj tok nital q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar aas, itu'xh ixalam Daviid ko'n viTxaaom u Tioxh nitale? **36** Tan u Tioxhla Espiiritu yolon titzi' u Daviid aas taltu ech tza':

«Aatz u Tioxh, tal tu vunB'aal ech tza': K'ujach tunseb'al tan, sa'nalvaq'lka q'ul akoontra satzeq'leb'al. Chia.»

Texh u Daviid.ⁱ

37 Anat ko'xh u Daviid alon aas “unB'aal”, chu ti' viTxaaom u Tioxh. Ech ¿kam toke' oj itu'xh ixalam ku'en?— Texhtu'.

Ech mam tenam aya'll ik'u'l nichab'in.

Vitz'ejtu yol u Jesuus ti' q'u aa uq'ayb'al

38 Nichpajtal u Jesuus tu vichusun ech tza': —B'antaj kuenta etib' ti' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar. Tan vatz ik'u'l paalchil tuch' chelkin oksa'm. Utz a' chit isa' sa'alax ichajlichil tu k'ayib'al. **39** Utz a' chit nichok q'u b'axa chaj k'ujleb'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz a' chit niku'k tu q'u b'axa k'ujleb'al til ni'uchku tx'a'om tu nimla q'ii. **40** Nimotx-isub' tzaj txakay ixoj ti' q'u tetz. Vet chit sik'u'l ni'ane!. Nimuj q'u'l

^g **12.30** Choktaj u Deuteronomio 6.4-5.

^h **12.31** Choktaj u Leviitico 19.18.

ⁱ **12.36** Choktaj u Salmos 110.1.

ib'anone' nimotxtale'. Tan sib' chit tuul q'ul iq'ilat sik'let Tioxh. Pek sib' u choob'al paav sa'alax iku' ti' tu q'ul ipaav ni'ane'.— Texh u Jesuus.^j

U taq'tu ikutxu ma'l u txakay ixoj

41 Unchee' ex k'uje'oj u Jesuus k'atz u kaaxha, u molb'al kutxu tu viq'analil u totztioxh. Utz nichisaji q'u aanima q'u'l nichentaq' ko'p puaj tu kaaxha. Utz sib' tx'liol iq'ii mam puaj nichentaq' ko'p. **42** Utz opon ma'l u txakay ixoj tiira me'b'i'llich tetz. Utz ex taq' ko'p ka'va'l puaj tiira ch'oo tuul.

43 Ech aatz u Jesuus, isik'le q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —Ni'xhtek'val sete, sib'al puaj vetaaq' ko'p u txakay ixoj tzi', k'uxh me'b'i'l tetz vi' tere'n q'u'l vetmotxtaq' ko'p tetz tu u kaaxha tzi'. **44** Tan kajay q'u'l vetmotxtaq' ikutxu, ta'xh vetmotxtaq'a q'u chan ipuaj. Pek ech koj u txakay ixoj tzi', k'uxh me'b'i'l tetz tan, nojchit a' vetimoxsaka jank'al vatz tetz atile.— Texh u Jesuus.

U taltu u Jesuus aas sa'nalku' u totztioxh

13 **1** Unchee' aatz elu'l u Jesuus tu viq'analil u totztioxh, alax te tu ma'l q'ul ichusulib' ech tza': —Chusul, saji

ile'. ¡A'xh b'oj q'u sivan oknaj atzi! Utz ja'xh b'oj ich'ii q'u otzotz atzi!— Texh ti' u totztioxh.

2 Alax te tu u Jesuus ech tza': —¿Ni tzik etil q'u mamaj otzotz tzi? Sa'nali'ane' aas niko'xh va'toj sivan sakaa tib'a imol. Ye' koj sab'ajax el.— Texhtu'.

Q'u tza'l su'uch tu u vatz amlika tx'ava'

3 Unchee' motx tek b'en vi' u muunte val' Olivo, tinujul iatz u totztioxh. Utz ch'uxhe' u Jesuus tzi'. Ech motx ch'otil te tu u Lu', u Jacobo, u Xhan, tuch' u Lixh aas ijunalich tuch'. Tal te ech tza': **4** —Al qe ¿jatu su'uch u kam ti' u totztioxh naale' tzi'? Utz ¿kam xheenya sa'atini aas laxe'ti?— Texh te.

5 Tzaq'b'u u Jesuus utz, xe't tek tal te ech tza': —Letila tan, ab'ilich ko'xh sub'unex. **6** Tan sib'al ko'xh su'uli, sik'am ti' vunb'ii. Utz satal ech tza': «In viTxaaom u Tioxh.» Chaj. Utz sib'al aanima sisub'e!. **7** Pek aatz letab'i aas va'l texh tuch ch'a'o utz, setab'i iyolax ch'a'o, xo'vichko'xhex. Tan ministeer chit su'uch q'u kam ech tzi'. Loq' yit' a' koj u motxeb'al q'ii saj. **8** Tan sa'nalmotxi'an ch'a'o q'u mamaj tenam tib'ilaj. Utz si'an ch'a'o q'u q'esal mamaj tenam tib'ilaj. Til chaj ko'xh sapaalku mamaj

^j **12.40** Aatzich q'u q'esala tu u totztioxh, ni'xhichiya'l lu q'u aanima ti' taq'ax u kutxu. K'uxh tiira me'b'i'l tetz, nichiya'l lu tzaj txakay ixoj majte. Ech nichtekik'ayi q'u tatib'al taq'o.

kab'naano. Sa'atin va'y. Sauch mamaj txab'kin. Loq' aatz kajay q'u kam tzi', ixe'teb'al ko'n u motxeb'al q'ii saj. Echa' ixe't ma'l mam k'axk'o va'l si'ane'.

9 Pek kuenta'ex sejununil. Tan sa'naliq'olb'enex vatz q'u q'atb'al tzii. Utz sa'naltz'u'malex tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Saiq'olb'enex vatz gobernadoor, vatz ijlenal. Loq' vi' ku'en. Ech setal u yolb'al Tioxh te. **10** Tan ministeer aas b'axa sapaxsalka el itzii ul b'a'nlá chusb'al ti' u chitpichil tu paav tu kajay q'u tenam. **11** Aatz liq'olb'enex utz, lo'oksallex tiq'ab' q'u q'atb'al tzii, ela'oki'ch ko'xh etaanima ti' aas kani'ch etzaq'b'e!. Etitz'achi. Pek a' letala kam va'l lo'oksal sek'u'l tu u mu'l'ul tzi'. Tan ex koj va'l sayolonex, pek u Tioxhla Espiiritu sayolon tetzi'. **12** Toj nal i'ane', sixoch je' tib' aanima. K'uxh itza'q' tib' satal ikame'. Utz ech si'an u tat majte, sixoch vik'aol. Utz aatz q'u k'aol me'ala, salakpu k'atz q'ul itxutx ib'aal utz, siyat'z'e!. **13** Utz sa'naliqxvalex tu kajay aanima, vi' ku'en. Pek ab'iste va'l sa'xhtx'akon q'u kam tzi' utz, tii ato'k vi', a' va'l so'opon tu b'enq'ii b'ensaj.

14 Utz aatz letila aas sa'aq'l'u u txaa'lá kam, u telab'al q'ii, tu u atib'al va'l yit' a' koj sa'atinka, oojojb'enex tulaj muunte ab'il ex atilex tikuenta Judea.

Tan a' va'l tal u Danieel, u alol tetz u yolb'al Tioxh. Ab'il ni-sik'len u kam tza', paaloj itxumb'al tuul. ^k **15** Utz ab'il atil je'op vi' atib'al, ku'ichtere'nop to'-otzotz ti' paal tiq'ol ma'j kam. **16** Utz ab'il aye'n ja'jtze', q'aavi'ichtere'nul ti' ul tiq'ol ichake't. **17** Pek tiira tilayol saya'k q'u ixoj si'an tu q'u q'ii tzi', q'u'l atil tu tiichajla yaab'il, tuch' q'u'l nich'u'n titz'in. **18** Ech-ixe'at q'ilataj sik'letaj Tioxh ech yit' titiempoil koj txunche'l v li'an tu vetelab'al b'en. **19** Tan aatz tu q'u q'ii tzi', mam k'axk'o va'l sa'atini. Ye'saj tuch unpajoj, jatva'x tiempo ichee u vatz amlika tx'ava' ulyu ko'xh tza' tuul. Utz yit' sa'kojuch va'te. **20** Utz oj ye'k sik'ol u tiempo u Tioxh tetz u k'axk'o, ab'il koj va'toj sitxaaka tib'. Pek iq'aq'al ko'n q'u aanima q'u'l itxaaom Tioxh k'uxh sak'olax u tiempo.

21 Ech toke' oj ab'il la'alon sete ech tza': «Sajitaj etile», atil viTxaaom u Tioxh tza!..» Chaj. Enimachi. Utz oj: «Sajitaj, atil tzi!..» Chaj majte. Enimachi.

22 Tan sa'nalmotxchee b'ensi-nib' itxaaom Tioxh tuch' b'ensi-nib' alol tetz u yolb'al Tioxh. Utz sik'uch xheenya tuch' txaihil. Sub'u'm si'an tuch'. Utz b'a'n li'ana, antu lisub' q'u nojla itxaaom u Tioxh. **23** Pek kuenta'ex tan, vetvalluka el sete b'axa kajayil.

^k **13.14** Choktaj u Danieel 9.27; 11.31; 12.11.

U q'aavtuleb'al u Jesuus

24 Pek aatz li'an tu q'u q'ii tzi'
aas ma't ipaal u mam k'axk'o,
saok aq'b'al vatz u q'ii. Utz
ye'kan satxijtxun u ich!.

25 Sachajpu q'u tx'umi'l tu
amlika. Utz sayikun kajay q'u
kam atil tu amlika. **26** Ech sailax
tul tu sutz' u K'aola va'l b'ennaj
ko'n aanima. Toxhq'eb'al tul tu u
mam tijle'm tuch' tu vipaq'un
si'ane'. **27** Ech sichaj k'asu'l q'ul
iaanjel utz, simol q'ul itxaom u
Tioxh tu kaa tanul vikuental u
vatz amlika tx'ava!. K'uxh til
chaj ko'xh atilku tiju'aj.^l

28 Pek atoj b'enku sete u
k'amich yol ti' u viikuxh tza'.
Tan aatz nicha'xb'u viq'ab' u
viikuxh, nitelu'l talaj ixaj utz,
etootzaj teku'en aas ninajab' u
saq'i.^m **29** Echat ko'xh ex majte,
aatz letil kajay q'u kam tzi',
etootzajitaj aas tiira najab'yu ul
u tuleb'al viTxaaom u Tioxh va'l
b'ennaj ko'n aanima. **30** Tan
ni'xhtek'val sete, ye'sajen ko'xh
isotz q'u aanima itz'lel tu tiempo
tzi', tuul su'uch kajay q'u kam
tzi!. **31** Sako'npaal u vatz amlika
tx'ava' tza', pek aatz vunyolb'al
tan, jatu koj sapaali.

32 Pek ech koj u q'ii tuch' u
oora tan, ab'il koj ootzajin tetz.
Niko'xh q'u aanjel ootzajin tetz
q'u'l atil tu Amlika. Utz niko'xh

viK'aol u Tioxh. Pek ta'xh
ootzajin tetz vunTat. **33** Pek
iltaj, nachnoj etatine!. Utz
q'ilataj sik'letaj Tioxh tan, ye'
etootzaj kam tuul su'uli.

34 Tan ech si'ane' va'l ni'an
ma'l u vinaj aas b'en tzian.
Taq'ka q'u tetz tiq'ab' q'u
taq'onom utz, taq'ka tijle'm q'u
taq'onom. Talka taq'on sijununil.
Utz tii talka tu u xeen okeb'alop
aas liistaoj ko'xhtu!. **35** Ech toke'
tiira liistaojko'xhex tan, ye'
etootzaj jatu su'ul u b'aal otzotz.
Matz sotsaj, oj nik'a aq'b'al.
Matz tu toq' t'el, oj k'asu'l saj.
36 Tan b'a'n li'ana ye'k talche'
lu'uli. Ech yit' vatchelkojex
lu'uli. **37** Utz kam va'l nival sete
tza', sekajayil nivalva aas
nachnoj etatine!.— Texhtu!.

**U titz'at q'u aa uq'ayb'al
kani'ch itxaypu u Jesuus si'ane'**

14 **1** Unchee' ka'va'tich
ko'n q'ii topón q'u nimla
q'ii, ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu
Egipto tuch' u Tx'a'b'al Kaxhlaan
Tx'ix Ye'k Itx'amil, nichmotx-
ichok onkonla txumb'al q'u
q'esal uq'ayb'al, ti' kani'ch
itxaytu u Jesuus, ech siyat'e!. A'
nichb'anon u kam, q'u oksan yol
vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al
tetz u o'tla mantaar. **2** Loq' nich-
motxtal ech tza': —Yit' tu koj u
nimla q'ii sakub'an te, ech ye'k

^l **13.25-27** Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis)
6.12-14; 8.12; 14.14-20; 19.11-16.

^m **13.28** Aatz u saq'i vatz q'u Israeel, a' toke' aas a' u chokb'al tetz vivatz
q'u chikob'e'm; u q'anb'eb'al tetz ivatz q'u chikob'e'm niyolonka.

txab'kin li'an q'u tenam.—
Texhtu'.

**U toksal tx'umq'ixsab'al
ti' u Jesuus**

3 Unchee' atich u Jesuus tu Betaania tu otzotz xe' u Xhim, va'l ch'a'k'i'ich. Atich ok vatz meexha, tuul opon ma'l u ixoq iq'omich ma'l tal b'a'nla tz'aj taq'o, atich tx'umq'ixsab'al tuul. Tiira b'a'nla nardo, sib' ija'mel. Ech iq'ipe'l itzi' u tal tz'aj utz, taq' je' u tx'umq'ixsab'al tivil' u Jesuus.

4 Ech motx lakp ivi' unjolol ti' utz, tal tu taanima ech tza': —¿Kantu' atzi' aas ma'ko'xh-ib'uchle'l u tx'umq'ixsab'al tzi'? **5** Aal b'a'n vetkojik'ayi. Utz sa'aq'ax vija'mel tu q'u me'b'a'. Tan maas 300 ja'mel q'ii aq'on se'enku koj atzi'.— Texhtu'. Ech va'lich motx teesat iq'ii u ixoj ti' va'l i'ana.

6 Pek tal u Jesuus ech tza': —Kam esa' te. Kantu' niko'xh-ekalab'tziuu tan, ma'l b'a'nil veti'anlu ve atzi'. **7** Aatz q'u me'b'a' netale' tzi', b'enamen ko'xh atil texo'l atzi'. Utz leb'an u b'a'nil te jatu. Pek aatz in tan, b'enamen koj sa'atinin texo'l. **8** Tan aatz u ixoj tzi', veti'anla' jank'al vatz ipuunto. Vetib'axab'sa el itx'umq'ixsal vunchi'l tza' ti' u mujb'al vetz aas lakamin. **9** Utz ni'xhtek'val sete, til chit sapaxsalik itziiul u b'a'nla chusb'al tu u vatz amlika tx'ava' tza', sayolax k'asu'l va'l veti'an u ixoj tzi';

nachb'al taanima.— Texh u Jesuus.

**U tala'tzi'it tib' u Judas
ti' ik'uchax u Jesuus
tu q'u txayol tetz**

10 Unchee' aatz u Judas aa Cariote va'l atich ok xo'l kab'laal q'u chusulib', b'en xe' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh ti' toksal u Jesuus tiq'ab'. **11** Ech motx chit txuq'txun q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh aas tab'ita'. Utz tala'tzi'i tek ipuaj u Judas ti' va'l si'ane'. Ech aatz u Judas tan, nichteki'an ti' kani'ch toksal u Jesuus tiq'ab' si'chi'ane'.

**Vinimat u kostuumbre
u Jesuus tuch' q'ul ichusulib'
ti' u nimla q'ii**

12 Unchee' aatz i'an tu u b'axa q'ii tetz u nimla q'ii, aya' u Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil, tal q'u chusulib' tu u Jesuus ech tza': —¿Til asa' sakub'anvu tuch u echb'ub'al tetz ku'eb'al q'ii? Ech saqechb'u va'l ninalchittechb'ul tu u nimla q'ii.— Texh te. Tan a' u q'ii va'l niyatz'vu q'u karne'l q'u Israeel va'l satechb'u ku'q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto.

13 Ech aatz u Jesuus, ichaj b'en ka'va'l q'ul ichusulib' utz, tal b'en te ech tza': —B'enojex tu tenam utz, letila tan, lo'ok ma'l u vinaj teb'ey iq'omal ma'l txe'n a' taq'o. Utz laxamb'ub'enex ti'. **14** Utz til va'l lo'okku u vinaj tzi', leq'ila u b'aal otzotz. Letal te ech tza': «Nital u chusul:

«Ke'ch u atib'al va'l savechb'uv u echb'ub'al tuch' q'ul unchusulib' va'l nitechb'ul tu u nimla q'ii? Chia.» Chajex te. **15** Ech lik'uch ma'l u nimla tuul otzotz sete tika' chupul, b'anel tek tuche!. Utz ech ch'iansataj qechb'ub'al tzi!.— Texhtu!

16 Ech b'en q'u chusulib' tu u tenam. Utz til u atib'al ech chitu' va'l tal u Jesuus te. Ech ib'antu tuch u echb'ub'al tzi! va'l nitechb'ul tu u nimla q'ii.

17 Aatz tek sotzsaj, opon u Jesuus tuch' kab'laal q'ul ichusulib'. **18** Utz tuul atich vatz meexha, nichmotxitx'a'ne', tal u Jesuus ech tza!: —Ni'xhtek'val sete aas ma'l sete netx'a'n sunk'atza cheel tza!, so'oksanin tiq'ab! q'u txayol vetz.— Texhtu!.

19 Ech xe't itxumun q'u chusulib'. Utz junun ich'oti tu u Jesuus ech tza!: —¿Yit' tzik in?— Chu te.

20 Ech tal u Jesuus ech tza!: —Ma'l sete ex unchusulib' tzi!, aya' va'l ela nunchaaon tuch' tu puraato.ⁿ **21** Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, sakami. Utz nojchit a' nipaalku tu q'u kam q'u'l tz'ib'amalka ti' tu u Yolb'al Tioxh. Pek tilayol sayak' u vinaj, va'l so'oksan tiq'ab! q'u txayol. Aal tek b'a'n atzi! ye't koj itz'pi.— Texhtu!.

22 Ech tuul ko'xh nichmotx-techb'une', itxay u kaxhlaan tx'ix u Jesuus utz, ijaj b'a'nil ti'. Ipixh tuul utz, taq' tu q'u chusulib'. Utz tal ech tza!: —Ti'extaj. A' vunchi'l atzi!.— Texhtu!.

23 Ech paj itxay u uk'ab'al. Utz taq' tu q'u ichusulib' aas ma'tich ik'amab'et Tioxh ti'. Ech motx tuk'a tetz tuul sikajayil. **24** Tal u Jesuus te ech tza!: —A' vunkajal atzi! va'l nitel ti' u ak' nuk'u'm va'l tetz kuyb'al ipaav sib'al aanima. **25** Utz ni'xhtek'-val sete aas ye'xhjatu ve't savuk'a u ta'll ivatz uuva tza!. Pek analen savuk'a u ak' ta'l uuva tu ma'l u q'ii tu viQ'esalail u Tioxh.— Texhtu!.

U taltu u Jesuus aas saka'tziiun u Lu' ti'

26 Ech ta'xh veet ib'itzat u b'itzal, motx b'en vi' u muunte va'l Olivo.^o **27** Utz tal u Jesuus tu q'u chusulib' ech tza!: —Kajay ex samotxsotz ek'u'l vi' tu aq'b'al cheel. Tan tz'ib'amalka ech tza!:

«Sayatz'ax u xeen karne'l utz, sa'texhmotxpalun q'u karne'l.» Chia.^p

28 Pek loq' aatz ma't q'aav witz'pe', sab'axab'b'enin sevatz tu Galilea.— Texhtu.

ⁿ **14.20** Choktaj u Salmos 41.9.

^o **14.26** Aatz u b'itzal ib'itzta tzi!, aya' u Salmos 108—113. Tan kostuumbre chit xo'l q'u Israeel ech ni'an tzi! tu u nimla q'ii.

^p **14.27** Choktaj u Zacarias 13.7.

29 Ech alax te tu u Lu' ech tza': —K'uxh kajay samotxsotz ik'u'l sai', aatz in tan, jatu koj sasotz unk'u'l sai'. — Texh te.

30 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ni'xtek'val see, aatz ye'saj toq' ka'pajul u b'aal t'el tu u aq'b'al cheel, ox pajul ma't aalata' aas yootzajin. — Texh te.

31 Pek aatz u Lu', ta'xh txumel taq'o nichtal ech tza': —¡A'tzii sunq'i'e! k'uxh sakamin sai'! ¡Jatu koj savelab'eka'axh! — Texh te. Echat chit motx tal q'u chusulib' sikajayil.

**Viq'ilat sik'let Tioxh u Jesuus ti'
ye'k sapaal tu u il tza'**

32 Unchee' motx opon tu u chikonb'al Getsemanii. Utz tal u Jesuus tu q'ul ichusulib' ech tza': —K'uje'ojka'ex tza', ta'n tuul sunq'ila sik'le Tioxh. — Texh te.

33 Ech tiq'ot b'en u Lu' ti'. Antu u Jacobo tuch' u Xhan. Utz xe't tul ma'l mam txumun tu taanima. Tiira oks il.

34 Ech tal tek u Jesuus te ech tza': —¡Techal itxumun vaanxelal! ¡Sa'texhkamin taq'o nunnache! Pek kaaojka'ex tza' utz, itz'loj-ex. — Texh te.

35 Ech xaan b'en b'iil. Peche' ku' vatz tx'ava'. Utz iq'ila sik'le Tioxh. Utz ijaja aas yetz si'ch-veeti ye'k sapaal tu u mam il tza'l va'l sapaalka.

36 Tal ech tza': —Tateey, kajay kam niveet saatz. Pek ¡eesa'in tu u mam il tza'll! Loq' a' sa'an vatxumb'al; yit' a' koj sapaal u vetz. — Texhtu'.

37 Ech ul k'atz q'ul ichusulib'. Utz tila jolol ko'n vatchiche. Utz tal tu u Lu' ech tza', va'l Xhim ib'ii majte: —¿Xhim, vata'm ko'n na'an tzik? ¿Ye'xh aq'i' itz'e'chil ma'j oora tzik? **38** Itz'lojex. Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh, ech ye'k saku'ex tu paav. Tan aatz u aanxelal, nojchit vatz ik'u'l iq'ilal sik'lel Tioxh; pek aatz u chi'l tan, yi'sa'. — Texhtu'.

39 Ech b'en paje', ex iq'il a sik'le Tioxh. Anko'xh tal q'u yol q'u'l tal b'axa.

40 Ech q'aavu'l utz, tila vatchich ko'n paj q'ul ichusulib'.

Tan axhib'i tiira techalich motx ikam tu vata'm.

Ech ye' nichmotxikan tel tuul.

41 Titoxpaj tek iq'aavu'l u Jesuus, tal tu q'ul ichusulib' ech tza': —¿Anko'xh vatchelex utz, ilannajko'nex tzik? Veti'anla'. Oponyu u oora aas so'oksal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u aa paav.

42 Pek ¡lakpojex! Utz ¡ko'taj!

Tan tul va'l sa'aq'onin tu q'u txayol. — Texhtu'.

Vitxaypu u Jesuus

43 Unchee' anko'xh nichiyolon u Jesuus, tuul opon u Judas; aya' ma'l xo'l kab'laal q'u chusulib'. Sib'al aanima imol. Jolol iq'omal ich'ich' tuch' itze'. Ichaj q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar utz, tuch' q'u q'esal q'atol tzii.

44 Ech aatz u Judas, va'l aq'on u Jesuus tu q'u txayol tan, ma'tich talta' kam u xheenya si'an ti' ik'uchle'. Tal

ech tza': —Ab'iste va'l lun-tz'utz'a, letxaya tan, a' i. Utz letiq'o b'en. B'oono ixeel leb'aná.— Texhtu'.

45 Ech opon u Judas k'atz u Jesuus, tal te ech tza': —Chusul.— Texh te. Ech itz'utz'a. **46** Ech yakich opon q'u aanima utz, itxay u Jesuus.

47 Pek aatz ma'l tioxo'l q'u'il atich tzi', ijuu ich'ich' utz, ech itzok'e'l ixichin ma'l u taq'onom q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh.

48 Ech tzaq'b'u u Jesuus tala: —Aya'l a' itxayax ma'j elq'om neb'an ve, iq'omal ech'ich' tuch' etze'. **49** Jun q'ii atich'in texo'l tu viq'analil u totztioxh. Nichunchusune' utz, ye't etxayin. Pek loq' ech chit si'ané. Tan a' nitzojpu u Yolb'al Tioxh tz'ib'a-malka.— Texhtu'.

50 Ech kajay q'u chusulib' motx elab'enka. Motx tek ooji.

Vitxaypu ma'l u xiak xamich ti' u Jesuus

51 Utz antu txaypu ma'l u xiak xamich ti'. Liikin b'u'j ko'n atich ok ti'. **52** Pek aatz i'an u xiak tzi', itx'ol elchil. Ichajpuka u liikin b'u'j utz, t'u'lich teku'en aas b'eni.^q

Vitx'olax inujul u Jesuus

53 Unchee' ech iq'ol b'en u Jesuus xe' u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Utz imol tib' tere'n q'u oksan yol vatz Tioxh majte q'u'il atil tijle'm. Antu q'u aa txumb'al

tetz u o'tla mantaar tuch' q'u q'esal q'atol tzii. **54** Utz xamticha ka u Lu' ti' u Jesuus tzian.

Yakich oko'p vatz q'anal xe' u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Utz k'uje' xo'l q'u xeen tetz vikuental il u totztioxh. Ilee tib' tzi' xamal.

55 Ech aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' kajay q'u q'esala, nichmotxichok ipaav aas kam ti' satxaypik u Jesuus. A' isa' sayatz'axi. Loq' ye' nichmotxtelo'p tuul. **56** Tan k'uxh sib'al txakb'a'n txub'a'l je' iyol ti' u Jesuus, ye' nichik'ul tib' q'ul iyol.

57 Pek chee unjolte, itxakb'a' paj txub'a'l ti' u Jesuus ech tza':

58 —Aatz o', vetmotxqab'i talta': «Sunnil ku' vikuental u totztioxh va'l b'ano'm ko'n aanima tzi'. Utz tu ko'n oxva'l q'ii sunb'anvu va'te, yit' ib'ano'm tere'n koj aanima.» Chia.— Texh ti'. **59** Pek niko'xh tu va'l tala tzi', nichkojik'ul tib' q'ul iyol.

60 Unchee' aatz tek u q'esal oksan yol vatz Tioxh, txake' tu xo'l utz, ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¿Ye'xh natzaq'b'u b'o'j ti' q'u kam nitalchu sai' tzi' tzik?— Texh te.

61 Aatz u Jesuus tan, tiira ye' nichitzaq'b'e'.

Ech alax paj te tu u q'esal oksan yol vatz Tioxh ech tza': —¿Axh tzik viTxaaoom u Techalla Tioxh, aya' vik'aol?— Texh te.

62 Tal tek u Jesuus ech tza': —In chitu'. Utz sa'naletil u

^q **14.52** Nitalche' aas a'ich u Kuxh u xiak va'l t'u'liche t'aspi tzi'.

K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima k'ujlel tiseb'al u Tioxh tu u mam tijle'm. Utz setil tul tu sutz'.— Texhtu!.^r

63 Aatz tek u q'esal oksan yol vatz Tioxh, iq'ix je' toksa'm k'atza tu k'a'nal utz, tala: —¡Kam tere'n texhtiigo kusa!

64 ¡Matz etab'i viyoq'tu u Tioxh! Pek ¿kam setal ti'?— Texhtu!.

Ech kajay q'u aanima alon ikame'. Kamchil tetz motx tala.

65 Ech atia xe't tzub'an u Jesuus. Utz itx'ut iatz tu b'u'j. Ech nichiq'ose'. Utz nichich'oti te ech tza': —¡Ala, ab'il vetq'oson-axh!— Chu te. Ech paq'ax ok ivatz tu q'u xeen tetz vikuentail u totztioxh majte.

U teesat tib' u Lu' tuul aas tootzaj u Jesuus

66 Unchee' aatz u Lu', atich ku'l tu q'anal, tuul opon ma'l vi-k'ulanal u q'esal oksan yol vatz Tioxh. **67** Utz nichilee tib' u Lu' tzi' xamal. Tii chit isaji utz, tal te ech tza': —Ant axh majte, atich'-ok'axh ti' u Jesuus aa Nazareet.— Texh te.

68 Pek aatz u Lu' tan, teesa ko'n tib' tuul. Utz tala: —Ye' voottzaj ab'il naale'. Kam nab' ko'xh naal b'a.— Texhtu!. Ech elu'l tzi' u okeb'alop vatz q'anal, tuul oq' u b'aal t'el.

69 Aatz u k'ulanal, ta'xh paj til u Lu', tal tu q'u aanima q'u'l

atich tzi' ech tza': —Aatz va'l tzi', imol atzi'.— Texh ti'.

70 Pek aatz u Lu' tan, teesa ko'n paj tib' tuul. Ech b'il ko'xh tuul, aatz q'u aanima atich tzi', tal tu u Lu' ech tza': —Nojchit axh imol atzi' tan, axh aa Galilea. [Utz ela vayolon tuch'.]— Texh te.

71 Ech aatz u Lu', xe't ko'n tal tz'ejb'al yol. Va'lich toksat Tioxh tuul nichtal ech tza': —Ye' voottzaj ab'il u vinaj netale' tzi'.— Texhtu!.

72 Ech tuul oq' u b'aal t'el tika'paj. Utz ul tek q'ul iyol u Jesuus sik'u'l u Lu' va'l alax te ech tza': —Aatz ye'sajen toq' ka'pajul u t'el, ox pajul ma't aalta' aas yootzajin.— Texhich te. Ech ul q'u yol sik'u'l u Lu' tzi' utz, itz'eje'l oq'el.

U tiq'ol opon u Jesuus vatz u Pilato

15 **1** Unchee' tiira q'ala'm, motx imol tib' q'u q'esala xo'l q'u Israeel. Aya' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar, tuch' q'u q'esal q'atol tzii. Ech qitzel ib'en u Jesuus i'ana. Ex taq' tiq'ab' u gobernadoor aa Roma va'l Pilato ib'ii.

2 Ech aatz u Pilato, ich'oti tu u Jesuus ech tza': —¡Axh tzik u tijlenal q'u Israeel tza'?— Texh te.

^r **14.62** Choktaj u Danieel 7.13; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.7.

Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Aya' va'l naale' tzi!.— Texhtu'. **3** Va'lich motx ixochtu u Jesuus q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, ti' sib'al kam vatz u Pilato.

4 Ech aatz u Pilato, ich'oti paj tu u Jesuus ech tza': —¿Kantu' ye' natzaq'b'e? ¿Yetz niil tzik kam ko'n ti' nioxochpik'axh?— Texh te.

5 Pek aatz u Jesuus, niko'xh tzaq'b'u koj paje!. Ech nichtexhisotz ik'u'l u Pilato taq'o.

U talax ikam u Jesuus

6 Pek aatz nichib'anax tu u nimla q'ii, jun ya'b' nichichajpul ma'l preexhu. Loq' q'u tenam nichhajon ab'iste visa' sachajpi.

7 Ech atich ma'l u vinaj, Barrabaas ib'ii. Atich ku' tu preexhuil tuch' unjot imol tan, motx i'an ma'l txab'kin utz, motx yatz'oni. **8** Ech opon q'u tenam vatz u Pilato. Utz xe't motx ijaje' aas sachajpul ma'l preexhu echa' ninalib'anaxe'.

9 Utz tzaq'b'el tu u Pilato ech tza': —¿A' tzik esa' a' sunchajpu u tijlenal q'u Israeel tzi?— Texh ti' u Jesuus. **10** Tan tootzajich u Pilato, aas chi'ik'u'l nichmotxi'an q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh ti', k'uxh tiq'o opon siatz. **11** Pek aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, motx ichajtzi'i q'u tenam aas a' sijaj ichajpu u Barrabaas.

12 Ech aatz u Pilato tan, tal paj ech tza': —¿Kam sunb'an tu va'l tijlenal q'u Israeel che'ex ti' tzi' unchee'?— Texhtu'.

13 Ech motx qetun taltu ech tza': —¡Je'oj vatz kurus!— Texhtu'.

14 Tal paj u Pilato ech tza': —¿Kam mam onkonil veti'ana unchee'?— Texhtu'.

Pek aal ko'n techal iqetun motx i'ana. Motx ko'n paj tal ech tza': —¡Je'oj vatz kurus!— Texhtu'.

15 Ech aatz u Pilato, ipaasa chit ik'u'l q'u tenam. Ichajpu u Barrabaas. Utz tal tek itz'u'mal u Jesuus. Ech taq'tu tzii saje' vatz kurus.

16 Ech aatz q'u sol tan, tiq'o b'en u Jesuus tu u vatz iq'analil u q'esal q'atb'al tzii. Utz ech imol tib' kajay q'u sol atich tzi'.

17 Utz motx toksa ma'l u b'a'nla liikin kaj oksa'm k'atza. Utz motx taq' je' ma'l ch'i'x koroona tivi'.^s **18** Ech xe't motx taq' ichajlichil u Jesuus; loq' telab'al iq'ii nichilane'. Tal te ech tza': —¡Techal axh, axh tijlenal q'u Israeel!— Texh te. **19** Utz motx ipaq' tze' ivi'. Itzub'a ivatz. Utz peche' siatz. Atil tatin siatz tilon tu q'ul nichmotxi'ane'.^t

20 Unchee' aatz tek veet teesat iq'ii u Jesuus, motx teesa u kaj oksa'm k'atza utz, iq'aavixsa'ok

^s **15.17** Aatz u b'a'nla liikin kaj oksa'm nital tza', aya' u oksa'm echa' va'l nichtoksa q'u ijlenal.

^t **15.19** Aatz u tze' va'l ipaq' je' tivi' utz, anko'xhtu' va'l toksa tiq'ab' vatzil ib'aara. Utz aatz u b'aara a' nik'uch ma'j ijle'm.

u toksa'm. Ech tiq'o elu'l ti' u tenam. Taq' je' vatz kurus.

U taq'ax je' u Jesuus vatz kurus

21 Utz ik'ul ma'l u vinaj, Xhim ib'ii aa Cirene; aalich tul ja'jtze'. Itat u Alejandro tuch' u Rufo. Utz ta'xh iya'lu ti' tiq'ol vikurus u Jesuus.

22 Ech iq'ol b'en u Jesuus tu u tx'ava' Goolgota. Tatib'al b'ajil ivi' kamnaj, chu u tokeb'al.

23 Utz aq'ax ta'l uuva te yuuel tuch' u k'ayla ta'l tze' mirra. Pek ye't ko'n isa' tuk'ale'. ^u **24** Ech taq' je' u Jesuus vatz kurus. Utz i'an ma'l saach q'u sol ti' q'u toksa'm aas ab'il lasuertiin tala; kam satiq'o sijununil.

25 A' chit a las 9 tetz q'ala'm aas motx taq' je' u Jesuus vatz kurus. **26** Ech motx itz'ib'a je' tivi' u kurus vipaav u Jesuus aas nichmotxtale'. "TIJLENAL Q'U ISRAEEL." Chia. **27** Utz taq' je' ka'va't elq'om vatz kurus k'atza majte. Ma'l tiseb'al utz, va't timax. **28** [Ech itzojpu u yol va'l tz'ib'amalka nital ech tza': —A' okku xo'l q'u aa paav.— Chia.] ^v

29 Ech nichipaal aanimta vatz u Jesuus. Utz nichiyiku ivi'; nichioq'e'. Nichtal ech tza': —Ee', ¿axh tzik va'l sanilon ku' vikuental u totztioxh utz, tu ko'n oxva'l q'i so'olek'axh ti'

q'aav inuk'axe' naale'? Qile' qab'i. **30** Ech jeesa iib' tu u tza'l sajunal tzi!. Ku'enul vatz u kurus tzi!.— Chu te.

31 Echat ko'xh i'an q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tu u Jesuus majte. Nichteesa iq'ii. Utz nichtal sivatzaj tuch' q'u aa txumb'al tetz u o'tla mantaar ech tza': —Teesa unjot aanimta tu tza'l, pek ye' nitx'ol teesat tib'.

32 Ku'ojul viTxaaom u Tioxh vatz kurus tzi' qab'i, u tijlenal q'u Israel. ¡Ech saqile' utz, sakunima!— Texhtu!. Utz nichmotxiyoq'on q'u'l atich je' k'atz u Jesuus vatz kurus majte.

33 Ech aatz i'an chaq'aal q'ii, ok aq'b'al tu u vatz amlika tx'ava' kajayil. Anal eli i'an alas 3 ku'q'ii. **34** Utz aatz i'an tu alas 3 tzi', jank'al iyak'il u Jesuus qetun tal tu ech tza': —Eloi, Eloi, ¿lama savaktani?— Texhtu!. Aatz u tokeb'al utz: —¡UnTioxh chi'in! ¡UnTioxh chi'in! ¿kantu' vetaaq'luka'in sunjunal?— Chia.^w

35 Ech aatz unjolol tu q'u'l atich naja'ch, ta'xh tab'i u yol, motx tal ech tza': —Matz etab'i; u Elias nisik'le.— Texh ti'.

36 Ech aatz i'an ma'l q'u aanimta tzi', jutzini; ex ijilu ma'l esponja tu minaagre. Iqitzo'k ti' ma'l tze'. Ech taq' ji'op titzi' u

^u **15.23** Aatz u ta'l uuva yuuel tuch' mirra, a' itxa'k nisichtixsa chi'l. A' va'l si'chtuk'a u Jesuus tu q'u yatz'ol. A' isa' ye'k sinach chi'om tu vije' vatz kurus.

^v **15.28** Choktaj u Isaias 53.12.

^w **15.34** Choktaj u Salmos 22.1; Isaias 53.4-5.

Jesuus. Sitz'utz'e'l u minaagre ti' tala. Tuul nichtal ech tza': —¡Kam esa' te! Saqile' qab'i satzuleesaloj tu u Elias.— Texhtu'.

37 Pek aatz u Jesuus tan, jank'al iyak'il qetuni utz, kami. **38** Ech aatz u mam liikin b'u'j va'l jatxonnaj tetz tuul u totztioxh, tzilmi. Ka'va'l el tuul. Aal iku'l itzilme' i'ana. **39** Ech aatz u q'esal sol, txaklich vatz u Jesuus, tila aas ech iqetun u Jesuus tzi' el ik'u'l. Tal tek ech tza': —Aatz u vinaj tzi', ¡nojchit a' viK'aol u Tioxh atzi'!— Texhtu'.

40 Atich unjolol ixoj tixo'l majte: u Li' aa Magdala, tuch' u Li' vinan u Jacobo u ch'ooola, tuch' vinan u Xhep utz, tuch' u Salomee. Nichko'xhmotxisajin k'asu'l tzian. **41** A' q'u ixoj nichiloch u Jesuus aas atich tu Galilea. Utz sib'al tere'n ixoj atich majte q'u'l xamich ti' u Jesuus, opon ti' tu Jerusaleen.

Vimujax u Jesuus

42 Unchee' si'chtekxe't u ilanb'al q'ii. Nichxe'tisotz saj. A' chit nichib'anke'l tuch q'u aanima. **43** Aatz ma'l u jikomla vinaj, Xhep ib'ii aa Arimatea, b'eno'k xe' u Pilato. Utz ye'k ixo'val ijaj vichi'l u Jesuus te. Atich ok u Xhep xo'l q'u q'esal tenam. Antu nichch'ian u tuleb'al viQ'esalail u Tioxh majte. **44** Sotzel ik'u'l u Pilato aas tab'i ma'tich tel ik'u'l u Jesuus. Ech isik'le ul u q'esal sol, tab'i te nojchixh kamya.

Utz jank'alich ikame'. **45** Utz ech tal u q'esal sol tu u Pilato aas nojchit ma'tich ikam u Jesuus. Ech taq' tek vichi'l tu u Xhep. **46** Iloq' tek ma'l b'a'nla b'u'j u Xhep. Utz ex tiq'o ku'l vichi'l u Jesuus vatz kurus. Ib'ach ok tu u b'u'j. Utz ex toksa tu ma'l u mujb'al tu sivan vatz peepu b'anichnale. Utz toksaka va't sivan, jupib' itzi' u jul. **47** Aatz u Li' aa Magdala, tuch' u Li' vinan u Xhep, nichisaji b'a'nil til va'l aq'likka vichi'l u Jesuus.

U q'aavtitz'pu u Jesuus

16 **1** Unchee' ta'xh paal u ilanb'al q'ii, aatz u Li' aa Magdala, tuch' u Salomee, tuch' u Li' vinan u Jacobo, motx iloq' tx'umq'lixsab'al satoksa ti' vichi'l u Jesuus tuul tala. **2** Utz tiira ku'saj, anal nichitoop q'ii tu u b'axa q'ii tetz u xhemaana, motx b'en q'u ixoj tu u mujb'al tetz u Jesuus. **3** Utz nichmotxtal sivatzaj ech tza': —¿Ab'il chaj b'o'j laeesan u sivan, jupib' itzi' u mujb'al atzi'?— Texhtu'.

4 Pek ta'xh motx oponi, a' tek tilma aas ma'tich teesal u mam sivan tzi' u mujb'al. **5** Yakich motx oko'p tuul. Utz a' tek til ma'l u xiak k'ujlich tu seb'al. Chelkin saj oksa'm atich ok taq'o. Utz yakich motx xo'voj. **6** Pek alax te tu u xiak ech tza': —Ye' ko'xh xo'vex. ¿A' tzik nechok u Jesuus aa Nazareet va'l aq'ax je' vatz kurus? Ye'kan tza'. ¡Q'aav itz'pi

tika'paj! Sajitaj va'l aq'axkuka vichi'l etile!.

7 Pek aatz cheel, b'enoj etal tu u Lu' tuch' tu q'ul ichusulib', aas b'axab'yu b'en sevatz tu Galilea. Utz a' setilvu tzi', echa' va'l alelnalka sete taq'o.— Texh te.

8 Ech atiye'ka chit k'asu'l q'u ixoj tzi' u mujb'al tzi' tan, techalich motx it'unt'u'lan tu xo'val. Loq' ye'xhab'il ma'j e talva tan, techalich motx ixo've'.

Vichee u Jesuus vatz u Li' aa Magdala

9 [Aatz q'aav itz'pu u Jesuus q'ala'm, tu u b'axa q'ii tetz u xhemanaa, a' chit b'axa ilon u Li' aa Magdala, va'l eesal jujva'l tioxhil tx'i'lli'inaj k'atza tu u Jesuus. **10** Ech aatz u Li', ex tal u yol tu q'u'l xamb'u ti' u Jesuus. Tan va'llich motx itxumune' utz, nichmotxtoq'e'. **11** Ech k'uxh motx tab'i aas itz'lel u Jesuus utz, ma't tilax tu u Li', ye't ko'n motx inima.

Vichee u Jesuus vatz ka'va'l q'ul ichusulib'

12 Pek xamtich paj tuul ilax u Jesuus tu ka'va'l q'u chusulib'. A' chit atich ok ti' ma'l u b'ey ma't ja'jtze'. Loq' ijaj tilone' aas cheesiatz. **13** Ech motx paj q'aav q'u vinaj tzi'; ex tal tu tere'n q'u imol. Pek ye't ko'n paj nimal majte.

U taq'ax ichaj q'u chusulib' tu u Jesuus

14 Unchee' tiya'teb'al teku'en, a' tek cheek vatz junlaal q'u chusulib'. A' chit k'ujlich ok vatz meexha. Utz yaal tu u Jesuus tan, ye't ko'n motx inima q'u'il ilon aas ma't q'aav titz'pe'!.

15 Ech aatz u Jesuus tan, tal te ech tza': —B'enojex tu u vatz amlika tx'ava' kajayil. Utz paxsataj itziiul u b'a'nla chusb'al tu kajay aanima. **16** Ech ab'il lanimani utz, lib'an ivautismo tu a', sachitpu tu vipaav. Pek ab'il ye' laniman tan, sa'alax iku' u choob'al paav ti'. **17** Utz a' q'u xheenyia si'an q'u'l saniman u Tioxh tza': satojcha el tioxhil tx'i'lli'inaj tu vunb'ii utz, sayolon tunjot ak' yolb'al. **18** K'uxh samotxitxay tx'i'la txokop tiq'ab' utz, k'uxh satuk'a veneno, ye'xhkam si'an taq'o. Sataq' je' iq'ab' tib'a ya'v utz, si'an b'a'n u ya'v taq'o.— Texhtu'.

Vib'enje' u Jesuus tu Amlika

19 Unchee' ta'xh veet yolon u kuB'aal Jesuus, iq'ol je' tu Amlika. Utz ch'uxhe' tiseb'al u Tioxh. **20** Ech b'en q'u chusulib'. Til chaj ko'xh motx ex ipaxsav paal u yolb'al Tioxh. Utz a' chit imol u kuB'aal tan, kaana txaichil nich'i'ane'. Ech nichik'uch'e' aas a' vinujul va'l nichmotxtale'. A'i.]

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U LUCAS

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an ma'l u vinaj Lucas ib'ii. Aa tz'akich u taq'on u vinaj tzi'. Ech nital Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 4.14. A'ich imol u Pablo paal ti' ipaxsal itziiul u yolb'al Tioxh. Tiira k'ujleb'alich k'u'l ilochon u Lucas i'an k'atz u Pablo. Antu itz'ib'a u u' va'l Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) ib'ii. Nimna'l tu viyolone' aas tek' tootzaj u yolb'al griego. Pek ye' ootzajib'e til tenam jejlichku u Lucas tzi'.

Nitalche' aas kamal tixo'l u ya'b' 58 — 63 m.t.J. itz'ib'ava. Kamal tu Grecia.

Ta'ntioxh tu u Lucas aas itz'ib'a u Yolb'al Tioxh tza'. Utz loq' ko'nkoxh itz'ib'a. Pek itxakunsa vitxumb'al ti' itz'ib'ata'. Tan b'axal nal ichok inujul b'a'nil vixe'al q'u kam itz'ib'a tzi'. Ik'uti je' ik'uti ku' vinujul, k'uxh ye't tila tab'i. A' toke' niyolonka aas nojchit a' isa' a' satal q'u b'a'nla chusb'al ichus u Jesuus tu q'u aanima. Yit' ta'xh koj titz'a itz'ib'ale' kam b'anel tu u vatz iq'ii isaj u Jesuus i'ana, pek nojchit a' titz'a q'u chusb'al va'l satxakun tu q'u aanima kajayil. Atil kam nital u Lucas tza' aas ye'xhka't tu U Tio niko'xh tu U Kuxh. A' u u' va'l nim vatz oxva't q'u u' tetz b'a'nla chusb'al tz'ib'ali.

Aatz q'u yol itz'ib'a u Lucas tza', tetz ma'l u tamiiigo Teofilo ib'ii. Nimanich tetz u Jesuus u Lucas tzi', pek kamal yit' oknajich koj ti' u tuq'ay-b'al q'u Israeel. Ech tiira a' ib'o'q'ol siatz u Lucas vipaxsal u yolb'al Tioxh xo'l q'u puera aanima. Utz ib'o'q'ol majte, kam q'u kam i'an u Tioxhla Espiiritu.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.5—2.52 Niyolon ti' u titz'peb'al u Xhan, b'anol vautiismo, tuch' u titz'peb'al u Jesuus. Niyolon ti' u aanjel va'l Kap ib'ii, aas yolon tuch' u Zacarias utz, tuch' u Li'. Niyolon ti' vib'itzat Tioxh u Li' utz, vib'itzat Tioxh u Zacarias. Utz niyolon ti' q'u kostuumbre b'anax tu u tal Jesuus tuch' u tal Xhan aas analich ko'xh titz'pe'.
- 2) 3.1—4.13 Niyolon ti' va'l i'an u Xhan, b'anol vautiismo, ti' u Jesuus utz, ti' u tok u Xhan tu tze'. Nital ti' vib'ant ivautiismo u Jesuus, ti' vib'anax provaal isub'ax tu u tx'i'li'inaj utz, ti' q'ul ik'uy imam u Li', vinan u Jesuus.
- 3) 4.14—9.50 A' tek niyolonku ti' q'u kam i'an u Jesuus tu Galilea. Nitale' til chusunka; til imolvu tib' tuch' q'ul ichusulib'; til ib'anvu txaichil. Nitale' aas paal u Jesuus tu tza'l; kami utz; q'aavitz'pi.

- Nital ti' u q'aavtitzpixsatunjolokamnaj; ti' vijalpixsat tib' u Jesuus utz; ti' vib'en u Jesuus tu atib'al xe' u Xhim, u fariseo.
- 4) 9.51—19.27 A' nital ti' q'u kam q'u'l ik'am ti' u Jesuus tu vichus-une!: ti' u vinaj aa Samaaria va'l itxum iatz u k'axb'inaj; ti' u viikuxh va'l ye' nichichee ivatz; ti' u mam echb'ub'al va'l i'an ma'l u vinaj; ti' u k'aola va'l itz'ejxixsa tib', loq' q'aavu'l xe' vitat; ti' u tx'ioliq'iituch' u Laazar; ti' u txakay ixoj tuch' u aa paavla juees; ti' u fariseo tuch' u k'ulul ja'mel alkavaar utz; tuch' ti' itxakunsal u puaj.
- 5) 19.28—24.53 Tiya'teb'al tanul, a' tek niyolonku ti' q'u ya'teb'al kam i'an u Jesuus tu u vatz iq'ii isaj tu Jerusaleen. Echa' u toksal iq'ii tu u tenam aas opon tu Jerusaleen. Niyolon ti' teesal iq'ii tu q'u q'esala; ti' vitxaypu u Jesuus, vixochpe', vije' vatz kurus, vi-yatz'pe', vimujle', u q'aavtitz'pe' utz, vib'enje' tu Amlika.

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U LUCAS

Viq'ilal u Teoofilo

1 1 Sib'ax ko'xh aanima motx tz'ib'an q'u kam q'u'l nojchit uchnaj tu kuxo'l. Tzi'tzoch talax ni'an', 2 kam chit echa' talax qe i'an q'u'l ilon tixe'teb'al. Tan antu motx alon paal u yolb'al Tioxh. 3 Pek aatz cheel b'a'nla vinaj Teoofilo, vetylitz'a majte aas b'a'n tzi'tzoch itz'ib'al talax q'u kam sunb'an see tzi'. Tan ma'xh unchokl inujul b'a'nil. Kuenta-chit'in ti' ich'otile' aas kam q'u kam q'u'l uch tixe'teb'al. 4 Ech sootzaji vinujul q'u kam b'a'nil q'u'l chusel see.

Viq'ilal u Zacarias tu u aanjel

5 Unchee' aatz i'ana, aas atich ok u Herodes tu ijlenalil tikuenta Judea, atich ma'll u oksan yol vatz Tioxh, Zacarias ib'ii. A' atichk ok xo'l untanul q'u oksan yol vatz Tioxh q'u'l "Abias" chu te'le'. Atich tioxoj u Zacarias tzi'; Xhe'p ib'ii, itu'xh ixalam u Aroon.^a 6 Utz tiira jikomich tatin

vatz Tioxh sika'b'il. Ye'xhkam nichiyolpu ti' inimal q'ul imantaar u kuB'aals Amlika. 7 Pek jolol ye'kich initxa'a. Tan ye' nichitz'nan u Xhe'p. Utz sib'ich tek iya'b' sika'b'il.

8 Unchee' aatz atich ok u Zacarias titurno ti' toksal yol vatz Tioxh tuch' q'ul imol, 9 kavaal ku' ti' u Zacarias tzi' aas a' sab'en-o'k tu tuul u totzioxh vatz u kuB'aals Amlika ti' en ik'achax u kaxhlaan pom. Tan ech u kostuumbre nichib'anaxe'.^b 10 Ech tuul nichitz'e' u kaxhlaan pom, nichiq'ila sik'le Tioxh q'u mam tenam q'anal. Tan echich u oora nitz'e'sal u kaxhlaan pom vatz Tioxh jun q'ii.^c

11 Utz chee ma'll viaanjel u kuB'aals Amlika vatz u Zacarias. Txake' tiseb'al u nachb'al Tioxh tu va'l nik'achlik u kaxhlaan pom. 12 Ech ta'xh til u aanjel u Zacarias, yakich sotzoj ik'u'l. Utz techalich tek ixo've'.

13 Pek aatz u aanjel, tal te ech tza': —Zacarias, ye' ko'xh

^a 1.5 Choktaj u Croonicas I 24.10; u Eexodo 28.1.

^b 1.9 Choktaj u Eexodo 25.6; 30.1, 7-9; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 8.3-5.

^c 1.10 Aatz u pom nital tza', a' nik'am ti' viq'ilal sik'lel Tioxh. Nib'en je' u yol xe' Tioxh, echa' ibenje' u sib'el kaxhlaan pom va'l nital tu Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 8.3-4. A' nichib'anax u kam tzi' aas nichik'achax u tx'olo'm tetz q'ala'm alas 7.30.

xo'vaxh. Tan vettab'ilaxh u Tioxh ti' vaq'ilat asik'leta'. Ech aatz u Xhe'p, val iixoj, sachee ma'l tal titz'in. Utz Xhan ib'ii looksa. **14** Ech sachib'axh, satxuq'txunaxh. Utz sib'al aanima satxuq'txun ti' u titz'peb'al majte. **15** Tan sib' tatin vatz Tioxh si'an! Yit' sa'kojtuk'a tx'ama ta'l uuva tuch' q'ab'ansa-b'al. Pek a' saok u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a nil tuul anko'xh atil tu tuul vinan.^d

16 Utz sib'al q'u Israeel saok k'atz u kuB'aals Amlika taq'o. Aya' viTioxh. **17** Ech sab'axab' vatz u Tioxh. Utz ech tijle'm, ech itxumb'al u Elias si'an', u alol tetz u yolb'al Tioxh. Tan saok ib'a'n q'u txutxa b'aala tuch' q'ul ik'aol ime'al taq'o. Utz saok q'u qelol tu jik taq'o. Sinima vitxumb'al q'u'l jikom. Ech sich'iansa ma'l tenam aas nojchit tiira aya'l ik'u'l ti' u kuB'aals Amlika.— Texh u aanjel.^e

18 Ech tal tek u Zacarias tu u aanjel ech tza': —¿Kam techlal aas satiq'o tib' u kam naale' tzi'? Tan in tek q'es utz, q'estu u vixox majte.— Texhtu'.

19 Tzaqb'u u aanjel utz, tal te ech tza': —In Kap. B'enamen atilin vatz u Tioxh. Utz veticchaj-in ti' talax u b'a'nla yol see tzi'.^f

20 Pek ye'n ko'n anima. Ech aatz cheel, samemt'axh. Utz ye'kan

satx'ol yol. Analen sayolonaxh aas latiq'o tib' u kam tzi' tan, ye'n ko'n anima vunyol va'l nojchit satzopu titiempoil.— Texh u aanjel.

21 Tuul aatz q'u tenam tan, nichmotxich'ia telu'l u Zacarias. Utz nichtekmotxisotz ik'u'l tan, ye'xh nichtelu'l tu u totztioxh.

22 Ech aatz elu'l u Zacarias, ye' nichitx'ol ve't yol. Tu xheenya texh nichiq'ilav q'u aanima. Tan memich teku'en. Ech motx el itxumb'al q'u aanima tuul aas visioon til tu u totztioxh. **23** Utz ta'xh tzojpu u taq'on vatz Tioxh, b'en tek tu tatib'al.

24 Unchee' xamtich tek ti' q'u q'ii tzi', i'an tek tiichajla yaab'il u Xhe'p, u tioxj u Zacarias. Utz o'va'l ich' atich ko'xh tu atib'al. Ye'xhat nichelka. **25** Utz tal ech tza': —;Ech vuntzaq'b'el veti'an u kuB'aal atzi'! Ya'y tek tel unq'ii xo'l q'u aanima. Tan sa'tekatin vitz'in.— Texhtu'.

Viq'ilal u Li' tu ma'l u aanjel

26 Unchee' ta'xh el vaajil ich' tuul, chajax paj b'en u Kap viaanjel u Tioxh, tu ma'l u tenam Nazareet tikuuenta Galilea.

27 Opon xe' ma'l u ixviak ye' tootzaj vinaj, Li' ib'ii. Oknajich ma'l u xiak ti', Xhep ib'ii, itu'xh ixalam u Daviid.

28 Ech ta'xh oko'p u aanjel tu va'l atichku u Li', tal te ech tza':

^d **1.15** Choktaj u Nuumeros 6.1-4.

^e **1.17** Choktaj u Malaquias 3.1; 4.5-6; u Isaias 40.3-5.

^f **1.19** Choktaj u Danieel 8.16; 9.21.

—Cheentzik'axh ixviak. Atil u kuB'aal sak'atza. [Utz chi'b'eb'al eetz vatz tere'n q'u ixoj.] Tan vetitz'al ma'l b'a'nil u Tioxh sai!.— Texh te.^g

29 Pek ta'xh tab'i u yol u Li'tzi', xaan taanima taq'o. Utz nichtektitz'a aas kan chaj toke' ech alax te.

30 Ech aatz u aanjel, tal te ech tza': —Li' ye' ko'xh xo'vaxh tan, vetitz'al ma'l b'a'nil u Tioxh sai!. **31** Ech sa'an tiichajla yaab'il. Sachee ma'l iitz'in, tal xiak. Utz Jesuus ib'ii looksa.

32 Tan techal talche' si'ane'. IK'aol u T'ankin Tioxh sa'alchi. Tan ijlenal sa'aq'axku b'en tu u Tioxh u kub'aals Amlika, ech'a' u tijle'm u David tan, ik'uy imam. **33** Utz b'enamen sa'atin tu viQ'esalail xo'l q'ul itu'xh ixalam u Jacoob. Ye'k iya'eb'al viQ'esalail si'ane!.— Texhtu'.^h

34 Ech aatz u Li' tan, tal tek tu u aanjel ech tza': —¿Kam toke' tan, aal ye' voortzaj vinaj?— Texhtu'.

35 Tzaq'b'el tu u aanjel ech tza': —U Tioxhla Espiiritu su'ul sai' utz, visulich u tijle'm u T'ankin Tioxh saku' sai'. Ech toke' xaannaj el k'atz paav u tal nitxa' va'l saitz'e'i. Utz iK'aol Tioxh si'ane'.

36 Tan echa' val iitz'in aatzik u Xhe'p, va'l ye' nititz'name' chu te'le', sachee ma'l titz'in majte, k'uxh q'este. Vaajix ich' tatin tu tiichajla yaab'il. **37** Tan kam koj ye' saveet vatz u Tioxh.— Texh u aanjel.

38 Ech tal tek u Li' ech tza': —A'tzii. Uchoj sunk'atza va'll naale' tzi'. Tx'aja'm ko'xh vetz tan, atilin tiq'ab' u kuB'aals Amlika.— Texhtu'. Ech eltek'b'en u aanjel siatz.

Vib'en u Li' ti' en iq'ilal u Xhe'p

39 Unchee' aatz i'an tu q'u q'ii tzi', ooje'l chit ib'en u Li', b'en tu ma'l u tenam tikuuenta Judea xo'laj muunte. **40** Utz opon tu totzotz u Zacarias. Ech tal ichajlichil u Xhe'p.

41 Pek ta'xh tab'i u Xhe'p u chajlichil, yakich yuq'u'panoj u tal nitxa' va'l atich k'atza. Ech ok u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a'nil. **42** Ech qetun taltu u Xhe'p ech tza':

—Chi'b'eb'al eetz vatz tere'n q'u ixoj. Utz chi'b'eb'al tetz val iitz'in va'll saala.

43 ¿Kam vijle'm aas nu'laq'il'a'in tan, axh inan vunB'aal?

44 Tan ta'xh vettvab'i vetaal un-chajlichil, yakich vetyuq'u'panoj u tal nitxa' sunk'atza tu txuq'txunchil.

^g **1.28** Aatz q'u yol q'u'l ato'k tu corchete [] tza', a' toke' atil b'iil ka'tziiunchil ti'. Tan b'enchimal atil tu unjolol q'u o'tla manuscrito utz, atil unjote aas ye'k tuul. Jalel tib' tu q'u coopia tetz q'u manuscrito niyolonka.

^h **1.32-33** Choktaj u Samueel II 7.12-13, 16; u Isaias 7.14; 9.6-7.

45 Ech techal axh tan, niman-yaxh aas sa'naltzozpi kam va'l vettallu u kuB'aals Amlika see.—
Texh te.

Vib'itzat u Tioxh u Li'

46 Aatz u Li' tan, tal tek ech tza':

—Nunt'anb'a' vunB'aals Amlika tu vaanxelal.

47 Utz nitxuq'txun vaanima ti' vunTioxh u Chitol vetz.

48 Tan vettillin u Tioxh aas in niman tetz.

Ech chi'b'eb'al vetz satal kajay q'u aanima q'u'l sa'atin taab'a'b'en.

49 Tan sib' mamaj b'a'nil vet-i'anlu u Mam Tioxh sunk'atza. Techal vib'ii tan, tzian k'atz paav.

50 Tan ib'ena' ib'en ko'xh vitxumt iatz q'u aanima q'u'l atil tatin u Tioxh siatz.

51 Mamala chaj kam b'anel taq'o.

Sotzsomal ik'u'l q'u aanima taq'o q'u'l t'e'sunib' ti' q'u kam nititz'a tu taanima.

52 B'ajel el taq'o q'u je'sanib' q'u'l atil mamaj tijle'm.

Utz t'anb'a'mal taq'o q'u'l yit' je'sanib' koj.

53 Tz'ajel iatz tetz taq'o q'u'l niva'ye'.

Utz maalie'l tetz q'u tx'iol iq'ii taq'o.

54 Lochel vitenam taq'o, q'u niman tetz, aya' o' Israeel. A' nitzozpi va'l tala aas sa'chit-itxum kuvatz.

55 Tan ech va'l alel nal tu u kuk'uy kumam Abrahaam taq'o,

tuch' tu q'ul itu'xh ixalam ye'k iya'eb'al.—ⁱ

Texh u Li'.

56 Utz kamal oxva'l ich' i'an u Li' xe' u Xhe'p. Ech q'aavtekb'en tu tatib'al.

U titz'pu u Xhan

57 Unchee' aatz tek tz'aj u tiempo aas sachee u titz'in u Xhe'p, itz'pu ma'l tal titz'in, xiak. **58** Utz motx chit txuq'txun q'u titz'in tatzik tuch' q'u tetz tz'alol aas tab'i u mam b'a'nil i'an u Tioxh k'atza.

59 Utz aatz tek tz'aj vaaxajil q'ii titz'pe', motx tiq'o b'en u tal nitxa' tu viq'analil u totztioxh, ti' satzok'ax el b'iil ichi'l. Utz a' si'chtaq'vu b'en sich'exel vitat. Zacarias ib'ii si'chi'ane!^j **60** Pek

ⁱ **1.46-55** Choktaj u Samueel I 2.1-11; u Salmos 111.9; 48.3; 113.5-9; u Isaías 61.10; u Geenesis 17.7; 30.13.

^j **1.59** Aatz nitzok'ax el b'iil ichi'l q'u talaj xiak i'an q'u Israel utz, a' nitzok'e'l b'iil viju'teb'al u tz'u'mal vichuk'ub'al. Aya' va'l "circuncisión" chu tu kastiya. Choktaj u Geenesis 17.10-14; u Leviítico 12.3.

tal vinan u tal nitxa' ech tza':
—Ye'ka, Xhan ib'ii so'oki atzi'.—
Texhtu'.

61 Utz ech alax te tza':
—¿Kam toke' tan, ke'ch koj ma'j
iitz'in aatzik aas ech ib'ii tzi'?—
Texh q'u aanima.

62 Unchee' b'anax tek
xheenya tu vitat. Ch'otil te aas
kam ib'ii isa' satoksa. **63** Ech
ijajtu ma'l tal aq'en u Zacarias.
Utz itz'ib'a ku' siatz ech tza':
—Xhan ib'ii atzi'.— Texhtu'. Ech
kajay q'u aanima nichtexhisotz
ik'u'l taq'o.

64 Utz tu ko'xh u mu'k'ul
tzi', yakich tepaj itx'ol yol u
Zacarias. A' b'axa toksa iq'ii u
Tioxh. **65** Yakich xo'voj q'u tetz
tz'alol. Utz pax chit itziiul q'u
kam vatz q'u aanima tzi' q'u'l
jelel tulaj muunte tikuenta
Judea. **66** Aatz kajay q'u
aanima q'u'l ab'in, nichtek-
ipensaarin taq'o. Utz nichtal ech
tza': —¿Kam tek tijle'm u tal
xiak si'an'e' nitale' tzi'?— Chia.
Tan Tioxh chit atil k'atz u tal
nitxa' tzi'.

Vib'itzat u Tioxh u Zacarias

67 Aatz u Zacarias, vitat u tal
nitxa', ok u Tioxhla Espiiritu
k'atza b'a'nil. Ech tal unjolol yol
taq'o ech tza':

68 —Techal u kuB'aals Amlika,
u kuTioxh o' Israeel.
Tan vet'uliq'ilalo', o' itenam;
vet'ulteesalo' tu tza'!.

69 Vettaq'lu'l ma'l Mam Chitol
qetz,

ma'l itu'xh ixalam u Daviid, u
nimana tetz.

70 Kam chit echa' va'l alel nal
taq'o titzi' q'u alol tetz vi-
yolb'al ko'xtene q'u'l txaael el
taq'o.

71 Tala aas a' saeesano'
vatz q'u kukoontra utz,
vatz q'u'l nich'i'na'n ik'u'l qi'.

72 Tala aas sa'chititxum kuvatz.
Ech sitzopixsa viyol i'an tu u
tioxhla nuk'u'm
alel nal taq'o tu q'u kuk'uy
kumam.

73 Tan a' va'l tala'tzi'i tu u
Abrahaam u kuk'uy kumam.

74 Siloch'o' tala.
Saelo' vatz q'u kukoontra taq'o.
Ech ye'k kuxo'val sakunima
saqoksa.

75 Sakub'an vijikomal siatz.
Utz xaannajelo' k'atz paav
sakub'ane'
jatva'l vatz kuq'ii kusaj
sa'atini.

76 Pek aatz axh tal ne' tan,
axh alol tetz viyol u T'an kin
Tioxh si'an'e'.

Sab'axab'axh vatz u kuB'aal.
Se'napaxsa itziiul u tuleb'al.

77 Ech satab'l i vitenam aas
sa'atin chitpitchil tu paav,
sa'atin kuyb'al.

78 Ech tu vimam b'a'nil nitxum
kuvatz u Tioxh,
k'uxh nitaq'u'l ma'l u txijtxu-
b'al quxe'
va'l a' vetk'asku'l tu Amlika.

79 Ech sitxijtxu q'u'l atil tu elq'ej
tuch' q'u'l atil texh ok vatz kamchil.
Ech sitxijtxu kub'ey,
b'ey tetz u paas sukuvatzaj.—^k
Texh u Zacarias.

80 Unchee' aatz u tal xiak, ch'iichil chit nich'i'ane'. Yak'in-chil chit ni'an itxumb'al k'atz Tioxh. Aatz ch'ii teku'en, a' atinku tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. Anal k'asu'l tzi' aas xe't ul tal u yolb'al Tioxh xo'l q'u Israael.

U teesal tachul q'u aanima

2 1 Unchee' aatz i'an tu q'u q'ii tzi', teesa ma'l u mantaar u ijlenal Augusto Cesar aas kajay q'u aanima se'el tachul. 2 A' chit b'axa tel u tachul tzi', aas governadoorich u Cireenio tikuenta Siiria. 3 Ech kajay aanima nichentaq' tib' tz'ib'aloj tu q'ul itenam itz'pinajka.

4 Ech k'asu'l u Xhep tu Nazareet tikuenta Galilea. Utz b'en tu vitenam Beleen tikuenta Judea, va'l itz'e'k u Daviid. Tan axhib'i itu'xh ixalamich.^l 5 Ech ex taq' tib' tz'ib'aloj tzi'. A'ich imol u Li', u tixoj. Utz atich tu tiichajla yaab'il.

U titz'peb'al u Jesuus

6 Ech tuul atich tzi', opon u q'ii aas sa'tekatin u titz'in. 7 Ech itz'pu u b'axa titz'in. Ib'ach tu b'u'j utz, taq' ku' tu ma'l u jukub'. Tan ye't motx chee ve't tatab'al tu vatb'al.

U talax u titz'peb'al u Jesuus tu q'u xeen karne'l

8 Unchee' atich unjolol xeen karne'l tu ma'l u ja'jtze' anko'xh tikuenta u tx'aval tzi'. Nichixee ikarne'l tu aql'b'al. **9** Utz chee ma'l viaanjel u kuB'aals Amlika siatz. Utz yakich sutiloj ti' q'u xeen karne'l tu vipaq'un vi-techalil u kuB'aals Amlika. Ech motx xo'vei.

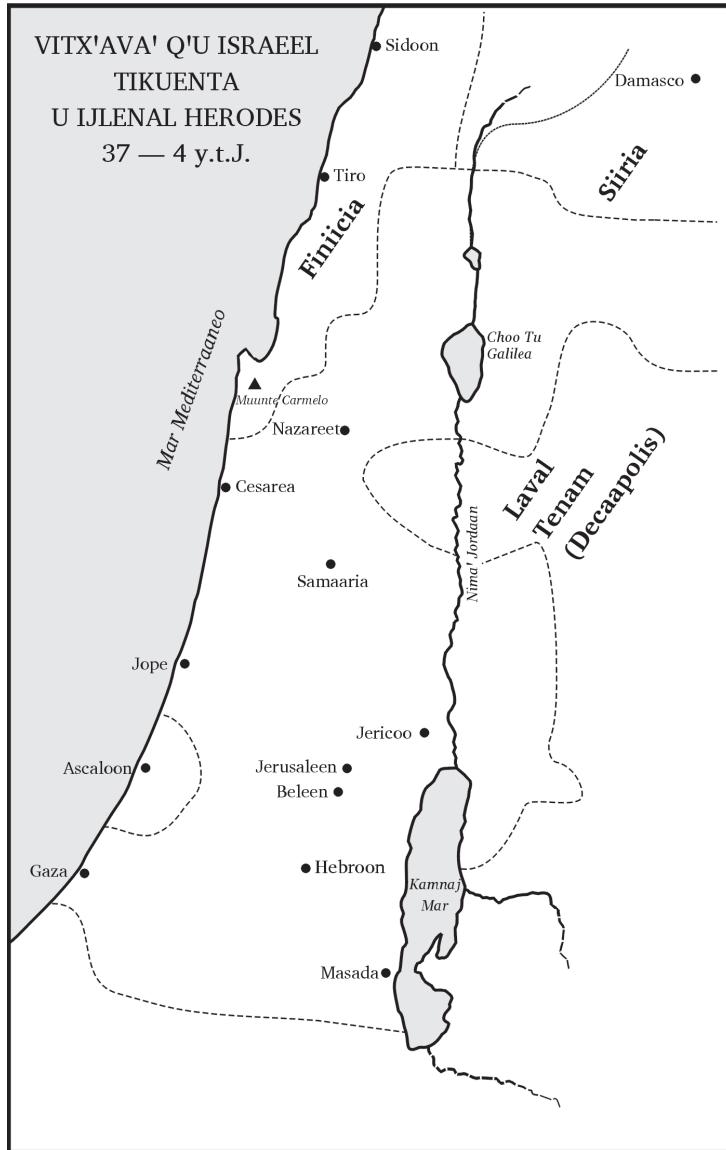
10 Pek aatz u aanjel tan, tal te ech tza': —Ye' ko'xh xo'vex. Tan b'a'nla yol saval sete. Sitxuq'-txunsa tenam kajayil. **11** Tan aatz cheel, itz'pi tu u Beleen vitenam u Daviid, u Chitol etetz; aya' kuB'aal, viTxaalom u Tioxh.^m **12** Utz a' u xheenya tza' aas a' i. Sechab'a ma'l u tal nitxa' b'achel tu b'u'j. Utz atil ku' tu ma'l jukub'.— Texh u aanjel.

13 Utz ye'k talche' chee sib'at aanjel k'atz u aanjel tzi'. A' k'asku'l tu Amlika. Utz nich-toksa iq'ii u Tioxh. **14** Nichtal ech tza':

^k **1.79** Choktaj u Malaquias 3.1.

^l **2.4** Choktaj u Samueel I 16.1, 13.

^m **2.11** Aatz u yol "Chitol" aya' u yol "Salvador" tu kastiya. Aatz u yol "viTxaalom u Tioxh", aya' u yol "Cristo" oj "Mesías" chu u tokeb'al.

—Techal u Tioxh tu Amlika.
Utz atoj paas tu taanima q'u
aanima vatz tx'ava' q'u'l sa-
txuq'txun tu u tok ib'a'n tuch'
u Tioxh.—
Texhtu'.

15 Ech ta'xh b'enje' q'u aanjel
tu Amlika, tal tek q'u xeen
karne'l tib'ilaj ech tza': —¡Ko'taj
tu Beleen! Utz saqile' kam va'l
uchya va'l vettallu u kuB'aal
qe.— Texhtu'.

16 Ech ooje'l chit motx ib'ena'. Utz ta'xh oponi, til u tal ne' atich ku' tu jukub'. Atich u Li' k'atza tuch' u Xhep. **17** Ech motx tek tala kam va'l ma'tich talax te tu u aanjel ti' u tal ne' tzi!. **18** Ech tz'ejx ik'u'l kajay q'u aanima ti' va'l tal q'u xeen karne'l. **19** Pek aatz u Li' tan, nichko'ntitz'a q'u kam tzi!. Utz nichko'nikol tu taanima.

20 Ech q'aavk'asul q'u xeen karne'l tzi!. Utz va'lich motx toksat iq'lii u Tioxh ti' q'u kam tila tab'i. Tan ech chit elka va'l alax te.

U kostuumbre b'anax tu u Jesuus
ti' itzok'ax el b'il chi'

21 Aatz tz'aj vaaxajil q'ii titz'pu u tal nitxa', tzok'ax el b'il ichi'l. Ech oksal ib'ii. Jesuus b'ii oki; kam chit echa' va'l tal u aanjel aas ye'sajenich ichee k'atz vinan.ⁿ

22 Utz ta'xh tz'aj q'u q'ii ti' ib'anax u kostuumbre tetz tx'aa-tx'ochil va'l nital u o'tla mantaar, motx b'en tu Jerusaleen.^o Ech toksa u tal nitxa' vatz u kuB'aal. **23** Motx i'ana kam chit echa' va'l tz'ib'a-malka tu u o'tla mantaar va'l tal

u Tioxh ech tza': —Kajay b'axa nitxa' xiak sab'ens tetz u Tioxh.— Chia. **24** Ech motx toksat u tx'olo'm va'l nital u o'tla mantaar ech tza': —Untzumul mu'kuy oj ka'va'l txul paroomaxh.— Chia.^p

U taltu b'a'nla yol u Xhim
ti' u Jesuus

25 Ech atich ma'l u vinaj tu Jerusaleen, Xhim ib'ii. Jikomla vinaj vatz Tioxh. Tiira nachol Tioxh. Nojchit atich u Tioxhla Espiiritu k'atza. Utz nichich'ia u tuleb'al u lochol tetz q'u Israeel. **26** Tan ma'tich nal it'oyax tu u Tioxhla Espiiritu aas yit' sa'koj-kami untz'oj ye'sajen tiltu viTxaaom u kuB'aals Amlika.

27 Ech t'okax taanima u Xhim tu u Tioxhla Espiiritu aas sab'en tu viq'analil u totztioxh. Utz tiempo opon q'ul itxutx ib'aal u Jesuus tzi' majte ti' toksal u kostuumbre echa' va'l nital u o'tla mantaar. **28** Ech aatz u Xhim, ijele u tal nitxa'. Utz toksa iq'ii u Tioxh ech tza':

29—Aatz cheel unB'aal, sa'tek-i'ane' sakamin saaq'o; va'l tachavan unkam sakamin.

ⁿ **2.21** Choktaj u Leviitico 12.3.

^o **2.22** Aatz u tx'aatx'ochil nital tza', yit' ta'n koj nital u nojla tx'ao i' tu a', pek a' nital majte unjolol q'u kam ni'an'e techlal ib'antu b'a'n tatin vatz Tioxh. Ta'xh u nan b'anon u kostuumbre ti' u tx'aatx'ochil tza'. A' i'anta' aas tz'aj 40 q'ii titz'pu u tal ine'. Choktaj u Leviitico 12.2-7. Ech a' va'l ne'ntiq'o q'u txutx ne' cheel aas ni'an u tz'ajchil ti' q'ul ine' majte; aya' u 40 q'ii.

^p **2.23-24** Choktaj u Eexodo 13.2, 12; u Leviitico 12.1-8.

Tan nojpi vayol alel.

30 Tan vetvillu tuch' unvatz u
Chitol tu tza'l,

31 va'l vetaaq'u'l vatz q'u
tenam kajayil.

32 Txijtxun ib'ey q'u puera
aanima ti' tootzajit'axh.

Ech so'ok iq'ii vatenam Israeel
taq'o.—^q

Texhtu'.

33 Ech aatz u Xhep tuch' u Li',
vinan u Jesuus, nichtexhitz'ejx
ik'u'l ti' q'u yol nichtal ti' u tal
nitxa'.

34 Ech tal b'a'nla yol u Xhim
ti' majte. Tal tu u Li' ech tza':

—Sib'al aanima sasotz ik'u'l tu
u xheenya ti' u tal nitxa' tza'.
Sib'al silak tib' taq'o tu u
Israeel tza' majte.

Utz sib'al aanima sitxay tib' tu
yol ti' viTxaaom u Tioxh tza'.

35 Ech sael'u'l vatzsaj kam
nititz'a taanima junun
aanima ti'.

Pek aatz axh, sak'axb'u
avaanima tu va'l sab'anax te.

Aya'l chitu' a' ma'j ch'ich'
sapaal tavaanima
sanache'.—^r

Texh te.

U taltu b'a'nla yol u An ti' u Jesuus

36 Utz atich paj va't u ixoj tzi'
majte, An ib'ii. Alolich yol tetz u

Tioxh. Ime'al u Fanueel, itu'xh
ixalam u Aseer. Tiira q'estich
teku'en. Utz txakay ixojich.
Jujva'l ko'xh ya'b' i'an tuch'
vivinaj aas ma'tich itzume'a'.

37 Utz 84 iya'b'. Ech b'enamen
nichtopon tu viq'analil u totz-
tioxh. A' chit nichik'ula inachax
Tioxh q'iils aq'b'al. Nichikuy
iva'y ti' iq'ilal isik'lel Tioxh.

38 Ech tiempo chit opon u An tu
viq'analil u totztxioh tuul atich u
tal nitxa' tzi'. Va'lich ik'amab'et
Tioxh u An ti'. Utz nichiyolon ti'
tu q'u aanima majte q'u'l nich-
ch'ian u tuleb'al u Chitol tetz q'u
aa Jerusaleen.

39 Unchee' aatz tek ma'tich
itzojpit u Xhep tuch' u Li' vi-
mantaar u kuB'aals Amlika,
motx tek q'aavb'en tu Nazareet
tikuenta Galilea. **40** Ech ch'ii-
chil techit nich'i'an u tal nitxa'.
Yak'inchil chit nich'i'ane'.
Cheechil chit nich'i'an itxumb'al.
Utz atich chit ib'a'nil u Tioxh
ti'.

Vikaa u tal Jesuus tu Jerusaleen

41 Utz aatz q'ul itxutx ib'aal u
Jesuus, jun chit ya'b' nichib'enje'
tu u nimla q'ii tu Jerusaleen.

Aya' va'l nichipaasal ti' u Elchil
Vatz Kamchil Tu Egipcio.^s **42** Ech
atz kab'laalich tek iya'b' u
Jesuus, motx paj b'en tu
Jerusaleen. Tan ech nal chit
nichmotxi'ane'. **43** Aatz ya' u

^q 2.32 Choktaj u Isaias 42.6; 49.6; 52.10.

^r 2.35 Choktaj u Isaias 8.14-15.

^s 2.41 Choktaj u Eexodo 12.1-27; u Deuteronomio 16.1-8.

nimla q'ii, motx tek k'asu'l. Pek kaaka u tal Jesuus tu Jerusaleen. Loq' ye'ich tootzaj u Xhep tuch' u Li'. **44** Kamal atich xo'l q'u aanima tala. Utz ma'lich tek q'ii xaaom ma'tich i'anta', ech ichok tek xo'l q'u titz'in tatzik tuch' xo'l q'u'l tootzaj tib' tuch'. **45** Pek ye't ichab'a. Ech motx tek q'aavb'en tu Jerusaleen ti' ichokaxe'.

46 Aatz ma'tich tek ipaal oxva'l q'ii ichokta', ichab'a tek tu viq'analil u totztioxh. K'ujlich ok xo'l q'u q'esal ootzajin tetz u o'tla mantaar. Nichtab'i q'ul iyol utz, nich'oti kam te majte. **47** Ech kajay nichmotxitz'ejx ik'u'l ti' vitxumb'al u tal Jesuus tzi!. Tan aq'el ivi' utz, telab'al tzaq'b'ichil majte. **48** Ech tz'ejx ik'u'l q'ul itxutx ib'aal aas tilta'. Utz tal vinan te ech tza': —;Vitz'in, kantu' aas ech na'an qe tzi!. Tiira il ato'k'o' ti' achokle!.— Texh te.

49 Unchee' tal u Jesuus ech tza': —;Kam toke' nechok'in? ¿Yetz etootzaj tzik aas ministeer a' sa'atink'in tu u taq'on vunTat?— Texh te.

50 Pek ye't motx el itxumb'al tu u yol tal te tzi!. **51** Ech b'en tek ti' q'ul itxutx ib'aal utz, q'aavku' tu Nazareet. Utz nimamich chit q'ul itxutx ib'aal taq'o. Aatz vinan tan, nichko'n-ikol kajay q'u kam tu taanima tzi!.

52 Ech ch'iichil chit nichi'an u Jesuus tu vichi'l, tu vitxumb'al tuch' tu u b'a'nil vatz Tioxh utz, vatz aanima majte.^t

**Vib'axab'sat talax u tuleb'al
u Jesuus i'an u Xhan**

3 **1-2** Unchee' q'ilal u Xhan vik'aol u Zacarias tu u Tioxh tu tz'inlich tx'ava'. A' chit 15 ya'b' tok tu tijlenalil u mam ijlenal Tibbeerio Cesar. Utz governadoorich u Pooncio Pilato tikuenta Judea. Governadoorich u Herodes tikuenta Galilea majte. Utz governadoorich u Felipe vitza'q' u Herodes tikuenta Iturea tuch' tu Traconite. Governadoorich u Lisanias tikuenta Abiliinia. Utz a' chit q'esal oksan yol vatz Tioxh xo'l q'u Israeel u Anaaas tuch' u Caifaas.

3 Ech aatz u Xhan, xe't ipaxsa itziuil u yolb'al Tioxh tikuenta kajay q'u tx'ava' naja'ch u nima' Jordaan. Nichtal tu q'u aanima aas sik'axa q'ul ipaav utz; ech sakuyax ipaav. Si'an ivautiismo majte, techlal ik'axat q'ul ipaav. **4** Kam chit echo' va'll tz'ib'amal-ka tu u Isaias, u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

—Saje' ivi' tu yol tu tz'inlich tzaji tx'ava'.
Satal ech tza':
«Jikomtixsataj etxumb'al vatz u kuB'aal,

^t **2.52** Choktaj u Proveerbios 3.4.

echa' ijikomtixsal b'ey siatz
seb'ané'.

5 Echa' ib'uuch'ax tuul kajay
q'u xo'li'itz.

Ech si'an ma'l iatz q'u muunte
tuch' q'u peepu.

Utz so'ok tijikomal q'u koykin
b'ey.

Utz sab'anax b'a'n tu u xopkin
b'ey.

6 Ech kajay aanima sailon u
chitpitchil tu paav
va'l si'an u Tioxh.» Chaj.—

Texh u Isaias.^u

7 Ech aatz q'u aanima nich-
topon k'atz u Xhan. A' isa'
sab'anax vautisaar. Tal u Xhan te
ech tza':

—;Tiil tx'i'la chaj aanima!
;Ab'il koj nichusunex te aas tu
ko'xh veb'ant evautiismo, setx'ol
etel vatz vik'a'nal u Tioxh va'l
tule!! **8** Pek k'uchtaj tu veb'a-
none' aas nojchit vetek'axal q'ul
epaav. Ech ex seb'ané' ma'l u
tze' va'l tx'anel ivatzine!. Utz ye'
ko'xh etal tetaaanima aas: «A'
kutat u Abrahaam. Kam koj sa-
b'anono'.» Chajkojex. Tan
nojchit nival sete, aas ye' koj
saveeti aas sab'en ik'aol
Abrahaam q'u sivan tu u Tioxh.

9 Tan ch'iam texh ni'an vik'a'nal
u Tioxh k'atz q'u'l ye' nik'uuch u
b'a'nil. Echa' ich'iansal u

k'oxb'al ti' itzok'pu u tze' tu
taq'il. Tan ab'iste u tze' va'l yit'
b'a'n koj ivatz si'ané', satzok'pi.
Utz sak'achpu tu xamal.— Texh
u Xhan.

10 Ech nichich'otil te tu q'u
aanima ech tza': —;Kam tek sa-
kub'ané' unchee'?— Texhtu'.

11 Tzaq'b'el tu u Xhan ech
tza': —Ab'il ka'va'l toksa'm atile,
taq' tetz va'l ye'k tetz. Utz ab'il
atil techb'ub'al, echat ko'xh si'an
majte.— Texhtu'.

12 Utz antu opon unjolol q'u
jajol ja'mel alkavaar majte. Antu
sab'anax vautisaar tala. Utz
ich'oti tu u Xhan ech tza':
—Chusul aatz o', ;kam sakub'ané'?—
Texh te.^v

13 Tzaq'b'el tu u Xhan ech
tza': —Yit' sa'kojetaq' je'op u
ja'mel alkavaar. Ta'xh sejaje'
jank'al va'l alel sete aas
sejaje'.— Texh te.

14 Antu unjolol q'u sol
ch'otin te ech tza' majte: —Utz
aatz o', ;kam sakub'ané'?—
Texh te.

Utz alax te ech tza': —Ye'
ko'xh epoyi aanima. Utz ye'
echuli ipaav aanima aas sako'n-
koxhexocho'k ti' teesal puaj ti'.
Pek ku'oj ek'u'l ti' q'ul eja'mel.—
Texh te.

15 Ech nichmotxich'ian q'u
aanima. Tan va'l motx ichokon
taanima ti'. Tan kamal a'

^u **3.4-6** Choktaj u Isaias 40.3-5.

^v **3.12** Sib'al q'u jajol ja'mel alkavaar nichisub' q'u aanima ti' u puaj nichijaj
te. Maas nichijaj te vatz va'l sataq'e' b'anel. Echa' va'l nich'i'an u Zaqueo.
Choktaj U Lucas 19.8.

viTxaaoom u Tioxh u Xhan nich-tale!.^w

16 Pek aatz u Xhan, tal te ech tza': —Aatz in, nojchit tu ko'n a' nunb'anvu vautisaarex. Pek ech koj va'l tulka vi', tiira paalchu tijle'm sunvi'. Aal ye'k sik'ulo'k vi' so'ok'ins chitol el ixaab'. Utz a' va'l saoksan u Tioxhla Espiiritu sek'atza. Utz satoksa'ex tu jik tuch' vixamlil. **17** Utz echa' iq'omal ch'ilib' itriigo tiq'ab'. Ech satam u paq'b'al el itriigo. Sich'ili el ich'imil vitriigo. Ech simol oko'p u triigo tu u tatib'al. Pek aatz vich'imil, sik'acho'k tu u xamal va'l ye'k iya'e'.— Texhtu'.

18 Ech sib' tere'n ko'xh yol tal tu q'u anima ti' toksal tu jik. A' nichipaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al tu q'u tenam. **19-20** Pek oksal u Xhan tu tze' tu u governadoor Herodes. Tan tiira tal u Xhan te aas ye'xtxoq iq'omal u Herodias taq'o, u tixoq u Felipe, vitza'q' u Herodes. Utz tal te majte kam tere'n q'u kam ye'xtxoq nich'i'ane'. Pek aal ko'n

paj itz'ajsa ok vipaav u Herodes aas toksat u Xhan tu tze'!

Vib'antu ivautiismo u Jesuus

21 Unchee' sib'al aanima b'anax vautisaar tu u Xhan. Utz antu u Jesuus i'an ivautiismo majte. Utz tuul nichiq'ila isik'le Tioxh u Jesuus tu u vautiismo, jajpu u amlika. **22** Utz ok u Tioxhla Espiiritu k'atza. Echa' paroomaxh ku' tib'a. Utz uch k'asu'l ma'l u yol tu Amlika tal ech tza': —Axh vunk'aol va'l tii'in sai'. Utz axh u k'ujleb'al unk'u'l.— Texhtu'.^x

Vib'ii q'ul ik'uy imam u Xhep tuch' u Jesuus

23 Aatz ixe't u Jesuus ti' talax u b'a'nla chusb'al, kamal 30 iya'b'. Utz ik'aol u Xhep nich-talaxe', aya' vik'aol u Elii.

Aatz u Xhep, Elii ib'ii vitat.^y

24 Aatz u Elii, Mataat ib'ii vitat. Aatz u Mataat, Levii ib'ii vitat. Aatz u Levii, Melqui ib'ii vitat. Aatz u Melqui, Jana ib'ii vitat. Aatz u Jana, Xhep ib'ii vitat.

25 Aatz u Xhep,

^w **3.15** Aatz u yol “iTxaaoom u Tioxh va'l sauli” chia. Aya' u yol “Cristo” tu u yolb'al griego.

^x **3.22** Choktaj u Isaías 42.1.

^y **3.23** Aatz u toke' aas nital q'ul ik'uy imam u Jesuus tza', ti' ik'uchta' aas nojchit iimama tetz u Daviid. Utz ti' ik'uchtu majte aas atil tatin taq'o. Ech toke' nik'uch vik'uy imam u Xhep, tu u Lucas tza'. Tan tiira ib'o'q'ol vatz q'u Israeel aas nitiq'o tachul q'ul ik'uy imam. Tan axhib'i va'llich motx ipaal tu mamaj tza'l, til ko'xh niiq'olik b'en tu preexhuil tu unjot q'u tenam. Utz nipaxi tib' q'u Israeel niyolonka. Utz nisotz sik'u'l ab'il ik'uy imam, ab'il titz'in tatzik niyolonka. Pek ni'an ech tzi' tan, a' isa' ye' sasotz sik'u'l. Ech nitiq'o tachul.

- Matatias ib'ii vitat.
 Aatz u Matatias,
     Amoos ib'ii vitat.
 Aatz u Amoos,
     Nahuum ib'ii vitat.
 Aatz u Nahuum, Esli ib'ii vitat.
 Aatz u Esli, Nagai ib'ii vitat.
26 Aatz u Nagai,
     Maat ib'ii vitat.
 Aatz u Maat,
     Matatias ib'ii vitat.
 Aatz u Matatias,
     Semei ib'ii vitat.
 Aatz u Semei, Xhep ib'ii vitat.
 Aatz u Xhep, Judaa ib'ii vitat.
27 Aatz u Judaa,
     Joana ib'ii vitat.
 Aatz u Joana,
     Resa ib'ii vitat.
 Aatz u Resa,
     Zorobabeel ib'ii vitat.
 Aatz u Zorobabeel,
     Salatieel ib'ii vitat.
 Aatz u Salatieel, Neri ib'ii vitat.
28 Aatz u Neri,
     Melqui ib'ii vitat.
 Aatz u Melqui, Adi ib'ii vitat.
 Aatz u Adi, Cosaam ib'ii vitat.
 Aatz u Cosaam,
     Elmodaam ib'ii vitat.
 Aatz u Elmodaam, Er ib'ii vitat.
29 Aatz u Er,
     Josuee ib'ii vitat.
 Aatz u Josuee,
     Eliezeer ib'ii vitat.
 Aatz u Eliezeer,
     Joriim ib'ii vitat.
 Aatz u Joriim,
     Mataat ib'ii vitat.
30 Aatz u Mataat,
     Levii ib'ii vitat.
 Aatz u Levii, Xhim ib'ii vitat.
- Aatz u Xhim, Judaa ib'ii vitat.
 Aatz u Judaa, Xhep ib'ii vitat.
 Aatz u Xhep, Jonaan ib'ii vitat.
 Aatz u Jonaan,
     Eliaquiim ib'ii vitat.
31 Aatz u Eliaquiim,
     Melea ib'ii vitat.
 Aatz u Melea,
     Mainaan ib'ii vitat.
 Aatz u Mainaan,
     Matata ib'ii vitat.
 Aatz u Matata,
     Nataan ib'ii vitat.
32 Aatz u Nataan,
     Daviid ib'ii vitat.
 Aatz u Daviid, Isaii ib'ii vitat.
 Aatz u Isaii, Obeed ib'ii vitat.
 Aatz u Obeed, Booz ib'ii vitat.
 Aatz u Booz,
     Salmoon ib'ii vitat.
 Aatz u Salmoon,
     Nasoon ib'ii vitat.
33 Aatz u Nasoon,
     Aminadaab ib'ii vitat.
 Aatz u Aminadaab,
     Araam ib'ii vitat.
 Aatz u Araam,
     Esroom ib'ii vitat.
 Aatz u Esroom, Fares ib'ii vitat.
 Aatz u Fares, Judaa ib'ii vitat.
34 Aatz u Judaa,
     Jacoop ib'ii vitat.
 Aatz u Jacoop, Isaac ib'ii vitat.
 Aatz u Isaac,
     Abrahaam ib'ii vitat.
 Aatz u Abrahaam,
     Taree ib'ii vitat.
 Aatz u Taree, Nacoor ib'ii vitat.
35 Aatz u Nacoor,
     Seruug ib'ii vitat.
 Aatz u Seruug, Ragau ib'ii vitat.
 Aatz u Ragau, Peleeg ib'ii vitat.

Aatz u Peleeg,
Hebeer ib'ii vitat.
Aatz u Hebeer, Sala ib'ii vitat.
36 Aatz u Sala,
Cainaan ib'ii vitat.
Aatz u Cainaan,
Arfaxaad ib'ii vitat.
Aatz u Arfaxaad, Sem ib'ii vitat.
Aatz u Sem, Noee ib'ii vitat.
Aatz u Noee, Lameec ib'ii vitat.
37 Aatz u Lameec,
Matusleen ib'ii vitat.
Aatz u Matusleen,
Enooc ib'ii vitat.
Aatz u Enooc, Jareed ib'ii vitat.
Aatz u Jareed,
Mahalaleel ib'ii vitat.
Aatz u Mahalaleel,
Cainaan ib'ii vitat.
38 Aatz u Cainaan,
Enoos ib'ii vitat.
Aatz u Enoos, Set ib'ii vitat.
Aatz u Set, Adaan ib'ii vitat.
Aatz u Adaan, a' itat u Tioxh.

**Vib'anax provaal isub'ax u Jesuus
tu u tx'i'li'inaj**

4 1 Unchee' atich ok u
Tioxhla Espiritu k'atz u
Jesuus b'a'nil aas k'asu'l tzi' u
nima' Jordaan. Utz iq'ol b'en tu
tz'inlich tzaji tx'ava' tu u Tioxhla
Espiiritu. 2 Utz 40 q'ii i'an latzi'.
Ech b'anax provaal isub'ax tu u
tx'i'li'inaj. Utz ye'k echb'u'm i'an
tu q'u q'ii tzi'. Ech aatz tzojpi,
va'yi.

3 Ech aatz u tx'i'li'inaj, tal te
ech tza': —Oj nojchit axh iK'aol

Tioxh, b'ensas kaxhlaan tx'ix u
sivan tzi' qab'i.— Texh te.

4 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech
tza': —Tz'ib'amalka tu u Yolb'al
Tioxh aas: «Ta'n ko'nkokh u
kaxhlaan tx'ix saitz'pixsan q'u
aanima, pek tu kajay q'u yol alel
tu u Tioxh majte.» Chia.— Texh
u Jesuus.^z

5 Ech aatz i'an u tx'i'li'inaj,
tiq'o b'en u Jesuus vi' ma'l u
t'anKin muunte. Utz tu ko'xh un-
mu'k'ul ik'uch q'u mamaj tenam
te tu u vatz tx'ava' tza'. 6 Ech tal
tek u tx'i'li'inaj te ech tza':
—Savaq' kajay q'u tenam tu u
vatz tx'ava' see tza' tuch' q'u
mamaj tx'iib'al q'ii tuul. Tan vetz
aq'el. Utz savaq'e' ab'il e
savaq'va. 7 Utz eetz kajayil oj sa-
peche'axh sunvatz utz, sooksa
unq'ii.— Texh te.

8 Ech tzaq'b'u u Jesuus tal te
ech tza': —Elenb'en sunvatz,
tx'i'li'inaj. Tan tz'ib'amalka tu u
Yolb'al Tioxh ech tza': «Ta'xh u
Tioxh, u kuB'aals Amlika saoksa
iq'ii. Utz ta'xh ma'l sanima.»
Chia.— Texh u Jesuus te.^a

9 Ech iq'ol paj b'en u Jesuus
tu u tx'i'li'inaj tu Jerusaleen. Utz
je'op taq'o vi' ma'l u t'anKin
ixoob'al iq'analil u totztioxh. Utz
tal te ech tza': —Oj nojchit axh
iK'aol Tioxh, k'on ko'p iib' tza'
qab'i. 10 Tan tz'ib'amalka majte
aas: «Atil q'u aanjel tetz u Tioxh
sai'. Sikolaxh, satilb'e'axh.
11 Su'luk'ulaxh tiq'ab', ech ye'k

^z 4.4 Choktaj u Deuteronomio 8.3.

^a 4.8 Choktaj u Deuteronomio 6.13.

sapaq'o'k iib' ti' sivan.» Chia.—
Texh te.^b

12 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus
ech tza': —Alelka tu u Yolb'al
Tioxh majte aas:
«Sako'nkoxhaya'l u Tioxh u
kuB'aals Amlika ti' ib'anax kam.»
Chia.— Texh te.^c

13 Ech ya' texh u tx'i'lli'inaj ti'
ib'anax provaal isub'ax u Jesuus.
Xaan tek el k'atza ma'l tiempo.

**Vixe't u Jesuus ti' ipaxsal itziiul
u b'a'nla chusb'al**

14 Unchee' q'aavopon u
Jesuus tu Galilea. Utz tiira atich
viyak'il u Tioxhla Espiiritu
k'atza. Utz pax chit itziiul u
talchu tikuenta kajay q'u tx'ava'
tzi'. **15** Ech nichichusun tu q'u
atib'al chusb'al tetz u o'tla
mantaar. Utz techalich toksal
iq'ii tu q'u aanimma kajayil.

16 Ech b'en tu Nazareet
majte, tu va'l ch'iika. Utz b'eno'k
tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla
mantaar tu u ilanb'al q'ii. Tan
ech nal chit nich'i'ane'. Ech
ch'ine'i, isik'le u Yolb'al Tioxh.
17 Tan aq'ax u u' te tetz u Isaias,
u alol tetz u yolb'al Tioxh. Ijaj
tuul utz, ichab'a va'l tz'ib'amich-
ku q'u yol nital ech tza':

18 —Atil u Tioxhla Espiiritu
tetz u kuB'aals Amlika
sunk'atza.
Tan a' vetoksanin

ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla
chusb'al tu q'u me'b'a',
ti' tulsal ik'u'l q'u'l jochpinaj,
ti' talax ichajpu q'u aanimma
q'u'l echa' preexhu tatine',
ti' isajinsal q'u moy,
ti' teesal q'u'l atil tu k'axk'o.

19 Utz vetichaju'lin
ti' talax ixe't u B'a'nla Ya'b'
tetz chitpitchil va'l si'an u
kuB'aal.—^d

Texhtu'.

20 Ech ib'olq'i u u' utz, taq' tu
u kolol tetz. Ech k'uje'e. Utz tii
chit nichisajil tu kajay q'u
aanimma. **21** Utz xe't tal u Jesuus
ech tza': —Cheel tzojpi u yol
sevatz va'l tz'ib'amal tu u Yolb'al
Tioxh tza'.— Texhtu'.

22 Ech b'a'nich chit iyol kajay
aanimma ti'. Utz nichmotxitz'ejx
ik'u'l tu q'u b'a'nla chaj yol q'u'l
nichtale'. Loq' nichmotxtal ti'
ech tza': —¿Yit' tzik a' vik'aol u
Xhep tzi'?— Chia.

23 Unchee' tal u Jesuus te ech
tza': —Seb'anb'e'in cheel atzi'.
Toj nal etal ma'l u yol ve va'l
nitale': «Aa tz'ak, tz'aka je' iib'
majte.» Chia. «Tan niqab'i aas
sib'al kam veta'an tu Caper-
nauum. Pek b'an tu vatenam tza'
majte.» Chajex.

24 Tan ni'xhtek'val sete aas
niko'xh ma'j alol tetz u yolb'al
Tioxh b'a'n koj ik'ulchu titenam.
25-26 Echtzixe't yit' a' koj

^b **4.10-11** Choktaj u Salmos 91.11-12.

^c **4.12** Choktaj u Deuteronomio 6.16.

^d **4.19** Choktaj u Isaias 61.1-2; 58.7; 49.9.

chajlik u Elias tu u Tioxh xe' ma'l q'u txakay ixoj tu Israeel, tetz aa tenamil. Pek a' chajlik xe' ma'l u txakay ixoj puera aanima tu Sarepta tikuenta Sidoon, k'uxh sib' ko'xh txakay ixoj atich tikuenta Israeel titiempo u Elias. A' chitu' a' va'l paat ye't ku' jab'al tu oxva'l ya'b' tuch' vaajit ich'. Utz ul mam va'y tikuenta kajay u tx'ava' tzi!.^e

27 Ech paje' u Eliseo, u alol tetz u yolb'al Tioxh. Ta'xh i'an b'a'n te u Namaan, ma'l u puera aanima tikuenta Siiria, k'uxh sib' ko'xh ch'a'k'i' atich tu Israeel majte. Pek niko'xh ma'j i'an b'a'n te.— Texhtu!.^f

28 Ta'xh tab'i q'u kam q'u aanima tzi', motx pultu taanima tu k'a'nal. **29** Ech motx lakpi. Motx ipaasa elu'l u Jesuus ti' elu'l u tenam. Tiq'o b'en tzi' u peepu va'l atichku je' vitenam tan, si'chmotzik'on k'asu'l tzi' nichtale'. **30** Pek paal ko'n u Jesuus tixo'l utz, b'eni.

Vik'uchtu u tijle'm u Jesuus vi' q'u tioxhil tx'i'li'inaj

31 Unchee' opon u Jesuus tu Capernaum tikuenta Galilea. Utz nichichus q'u aanima tu q'u ilanb'al q'ii. **32** Ech nichmotxit'ejx ik'u'l q'u aanima ti' vi-chusb'al. Tan nojchit nik'uche' aas atil tijle'm tu q'ul iyol.

33 Utz atich opon ma'l u vinaj tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla

mantaar tzi'. Atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz q'eq'uni, tal ech tza': **34** —¡Aq'ka'o' Jesuus aa Nazareet! ¿Kam asa' qe? K'uxh ulyaxh tan, a' ul ayoo qatine'. Vootzajle ab'il axh. Axh vi'Txaaom u Tioxh ye'k paav sak'atza.— Texhtu'.

35 Ech yaal tu u Jesuus tal te ech tza': —¡Cha atzi!! ¡Elen k'atz u vinaj tzi!— Texh te.

Aatz u tx'i'li'inaj, ib'aj tek ku' u vinaj tu xo'l. Utz el k'atza. Ye'xhkam ik'axb'ixsa.

36 Utz kajay q'u aanima tz'ej-xinajich tek ik'u'l taq'o. Nich-motxtal tib'ilaj ech tza': —¡A'xh b'oj q'ul iyol atzi'; tiira aq'el ivi'! Utz ¡tuch' tijle'm tuch' ixamlil Tioxh nitojche'l q'u tioxhil tx'i'li'inaj tzi' utz, yak eloj!— Chia.

37 Ech tiira pax itziiul u talchu u Jesuus tikuenta q'u tx'ava' tzi'.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu viji' u Lu'

38 Unchee' k'asu'l u Jesuus tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar utz, b'en tu otzotz xe' u Xhim. Pek ya'vech vi-ixoj ji' u Xhim tu ma'l mam xamal. Ech jajax b'a'nil tu u Jesuus aas si'an b'a'n te. **39** Ech k'o'e' ku' b'il u Jesuus k'atza utz, teesa u xamal k'atza. Tu ko'xh unmu'k'ul lakpi utz, i'an tek techb'ub'al q'u'l atiche.

^e **4.26** Choktaj u Reyes I 17.1, 8-16.

^f **4.27** Choktaj u Reyes II 5.1-14.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu q'u ya'v

40 Aatz tek ku'q'ii, iq'ol ul kajay q'u ya'v vatz u Jesuus. Ech nichtaq' je' iq'ab' u Jesuus tib'a junun q'u ya'v. Utz nich'i'an b'a'n k'uxh chukchaj yaab'il nichmotx-b'anon. **41** Nichtel q'u tioxhil tx'i'l'i'inaj k'atz sib'al q'u aanima ya'v majte. Va'l iq'eq'un tela' nital ech tza': —;Akh viK'aol u Tioxh!— Chia.

Pek nichiyaal tu u Jesuus. Ye' nichtaq' tzii te samotxyoloni. Tan tootzajich q'u tioxhil tx'i'l'i'inaj aas a' viTxaaom u Tioxh.

42 Unchee' aatz q'ilich teku'en, k'asu'l u Jesuus tzi!. Utz b'en tu ma'l u tx'ava' tz'in-tz'ochi. Loq' ex chokloj tu q'u aanima. Ech imaj iatz u Jesuus aas ye'k saelb'en tixo'l. **43** Pek tal u Jesuus te ech tza': —Ministeer sab'enin tu tere'n q'u tenam. Se'nval u b'a'nla chusb'al tetz viQ'esalail u Tioxh. Tan ech ti' vetchajlik'ulin.— Texhtu'.

44 Ech nichtal u b'a'nla chusb'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar.

**U teesat sib'la txay u Lu'
tu a' titxumb'al u Jesuus**

5 **1** Unchee' aatz i'ana, aas atich u Jesuus tzi' u choo Genesareet, mam tenam ipoch' tib' k'atza ti' tab'il u yolb'al Tioxh. **2** Utz til ka'va'l jukub' u Jesuus tzi' u choo. Ma'tich tel q'u eesan txay tuul. A' tek nich-itx'aa q'ul ik'ach eesab' txay.

3 Ech ok u Jesuus tu ma'l q'u jukub' tzi'; aya' va'l tetzich u Xhim. Utz ijaj b'a'nil te aas sixaansa oko'p b'itoj u jukub' vi' u choo. Ech k'uje' u Jesuus tu jukub' utz, xe't ichus elu'l q'u tenam.

4 Aatz tek ya' ichusun u Jesuus, tal tu u Xhim ech tza': —Iq'o'k u jukub' tinaab'il u choo tzi'. Utz k'ontaj b'en q'ul ek'ach tuul. Ech seteesa txay.— Texh te.

5 Tzaq'b'u u Xhim, tal te ech tza': —;Chusul, ma'x aq'b'al qaq'onine' utz, ye'xh ma'l txay vetqeesa! Pek ti' tan, axh nialon, sunk'on ko'p q'u k'ach tzi!— Texh te.

6 Ech ta'xh veet taq' ko'p vik'ach, sib'al txay imooi tuul. Aal nichtekxe'tiq'ixme'. **7** Ech motx tek i'an b'en xheenya tu unjot q'ul imol q'u'l atich tu va't u jukub' ti' aas su'liloche'. Utz oponi. Ech inoosa ka'va'l q'u jukub' tu txay. Utz nichtekxe't-iko'p q'u jukub' jaq' a' tu u talal.

8 Unchee' ta'xh til u kam u Xhim tzi', va'l Lu' ib'ii majte, peche' vatz u Jesuus. Tal te ech tza': —Xaane'l sunk'atza unB'aal tan, in aa paav.— Texh te.

9 Tz'ejx ik'u'l utz, xo'v tuch' q'ul imol ti' sib'al q'u txay motx teesa. **10** Antich u Jacobo tuch' u Xhan, q'ul ik'aol u Zebedeo.

Pek aatz u Jesuus, tal tu u Xhim ech tza': —Ye' ko'xh xo'vaxh. Tan yit' txay tere'n koj sachok tu a', pek a' tek sachok aanima. So'ok ti' inimal u b'a'nla chusb'al.— Texh te.

11 Ech tiq'o elu'l q'u jukub'
vatz tx'ava' q'u vinaj tzi!. Utz
motx tek iya'sa u eesa txay. Motx
tek xamb'u ti' u Jesuus.

**Vib'antu b'a'n u Jesuus
tu ma'l u vinaj ch'a'k'i'**

12 Unchee' atich u Jesuus tu
ma'l q'u tenam tzi!. Utz atich
ma'l u vinaj tzi' majte va'lich
ch'a'k ti!. Ech ta'xh til u
Jesuus, peche' ku' siatz. Taq'
ku' ivatz vatz tx'ava'. Utz ijaj
b'a'nil te ech tza': —UnB'aal,
¿yetz asa' sa'an b'a'n ve?—
Texh te.

13 Ech taq' opon viq'ab' u
Jesuus, ikano'k. Utz tal te ech
tza': —Ee', sunsa'a. B'an b'a'n.—
Texh te. Ech tu ko'xh unmu'k'ul
i'an b'a'n; el u ch'a'k k'atza.

14 Utz tiira tal b'en u Jesuus tu u
vinaj i'an b'a'n aas ye'xhab'il
ko'xh e salalva. Tal te ech tza':
—Kuxh k'uch tu u oksan yol vatz
Tioxh aas b'a'nt'axh. Ech iq'o

b'en u txakunsa'm tzixe' va'll sa-
k'achlu vi' u nachb'al. Echa' va'll
alelka tu u o'tla mantaar tu u
Moisees. Ech saootzajili aas
b'a'nt'axh.— Texh te.^g

15 K'uxh ech tal u Jesuus,
aal ko'xh maas techalich ipax
itziuil. Utz mam tenam
nichimol tib' ti' tab'ile' utz; ti'
sab'anax b'a'n te tu q'ul iyaab'il
majte. **16** Pek aatz u Jesuus,
nichixaansa b'en tib' tu q'u
tx'ava' tz'intz'ochi ti' iq'ilal
isik'lel Tioxh.

**Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l
u vinaj numtz'inaj ichi'l**

17 Unchee' aatz i'an tu ma'l u
q'ii, nichichusun u Jesuus. Utz
tiira atich iyak'il vixamlil u
kuB'aal k'atza ti' ib'anax b'a'n tu
q'u ya've. K'ujlich opon unjolol
q'u fariseo tuch' unjolol q'u aa
txumb'al ti' u o'tla mantaar. A'
motx k'asku'l tu kajay q'u tenam
tikuenta Galilea, tikuenta Judea
utz, tuch' tu Jerusaleen.

18 Unchee' aatz i'ana, opon
unjolol q'u vinaj chelemich ma'l
u vinaj taq'o vi' cheleb'al tetz.
Tan ya've; numtz'inaj ichi'l. Utz
nichmotxi'an ya'l tiq'ol oko'p
vatz u Jesuus. **19** Pek ye't veet
toko'p tu u mam tenam. Ech
motx b'enje' vi' u otzotz utz,
teesa b'iil vivi!. Ech a' tek taq'vu
ko'p u ya've vi' qaql'al tuch' u
cheleb' tetz. Ech toksa tu xo'l
vatz u Jesuus.

20 Ech ta'xh til u Jesuus aas
k'ujlel ik'u'l q'u chelelal ti'
ib'antu b'a'n u ya've, tal u Jesuus
tu u ya've ech tza': —Vinaj, kajay
q'ul apaav kuyel.— Texh te.

21 Ech aatz q'u aa txumb'al ti'
u o'tla mantaar tuch' q'u fariseo,
xe't motx tal ti' taanima ech tza':
—Ab'il va'll ninache' tzi' aas
nipaasa tib' vi' Tioxh! Tan ab'il
koj sakuyun paav, pek ta'xh u
Tioxh.— Chia.

22 Aatz u Jesuus tan, paal
itxumb'al tu q'u'l nichtal ti'
taanima. Utz ich'oti te ech tza':

^g **5.14** Choktaj u Leviitico 14.3-4.

—¿Kam metal tetaanima?

23 ¿Ab'iste tek u kam yit' tza'l koj tel sevatz unchee'? ¿A' tzik a' va'l: «Kuyel tek q'ul apaav kajayil.» Chajin? ¿Oj aya' va'l: «Lakpen utz, xaan.» Chajin te? **24** Pek sunk'uch sevatz cheel aas nojchit atil tijle'm u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima ti' ikuyax paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'.— Texhtu!^h

Ech tal tu u numtz'inaj ech tza': —Akh nival axh, lakpen. Iq'o b'en u cheleb' eetz tzi' utz, kuxh taatib'al.— Texh te.

25 Ech tu ko'xh u mu'k'ul tzi', lakpu u vinaj vatz q'u aanima. Tiq'o k'asu'l u cheleb' tetz va'l tzanlichka. Ech b'en tu tatib'al. Utz va'llich toksat iq'ii Tioxh.

26 Ech kajay aanima motx tz'ejx ik'u'l tu xo'val. Utz va'llich tek motx toksat iq'ii Tioxh ech tza': —¡Mam txaichil vetqillu cheel!— Texhtu'.

Vixamb'u u Levii ti' u Jesuus

27 Xamtich tek ti' q'u kam tza', k'asu'l u Jesuus. Utz til ma'l u jajol ja'mel alkavaar, Levii ib'ii. K'ujlich tu va'l nijajlik ja'mel alkavaar. Utz tal te ech tza': —Xamb'en vi'.— Texh te.

28 Ech lakpu u Levii tzi'. Taq'ka kajay q'u kam utz, xamb'u ti'.

29 Ech i'an ma'l mam tx'ix u Levii tu totzotz ti' u Jesuus. Utz sib'al tere'n jajol ja'mel alkavaar

atich opon majte tuch' sib'at aanima. Kajay motx ok vatz meexha k'atza.

30 Pek nichteesal iq'ii tu q'u fariseo tuch' q'u q'esal aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Utz tal tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kam toke' aas netechb'un tuch' q'u jajol ja'mel alkavaar utz, tuch' q'u aa paavla chaj aanima tzi'?— Texh te.

31 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Aatz q'u tiichajla aanima, ye'xhkam nisavsa aa tz'ak. Pek a' nisavsan q'u ya'v.

32 Tan yit' a' koj ul unchok jikomla aanima. Pek a' ul unchok aa paav sik'axa q'ul ipaav. Tan a' q'u'l nisavsan kuyb'al.— Texhtu'.

U jalb'al tib' u o'tla mantaar
tuch' u b'a'nla chusb'al

33 Unchee' tal q'u vinaj tu u Jesuus ech tza': —¿Kam toke' aas tzuk'el nikuy iva'y q'ul ichusulib' u Xhan utz, tuch' q'u fariseo ti' iq'ilal isik'lel Tioxh? Pek aatz q'ul achusulib' tzi', ye' nikuy iva'y. Va'l ko'n motx techb'une' utz, va'l ko'n motx tuk'a'e'.— Texh te.

34 Aatz u Jesuus tan, tal te ech tza': —Ye'kax ikuy iva'y q'u aanima q'u'l nisavsal ti' tilax tzumb'a'a tuul atil u xiak tixo'l va'l tzume'ya. **35** Pek toj nal uloj u tiempo aas saeesal b'en u xiak tixo'l. Ech analen tu u tiempo tzi'

^h **5.24** Aatz u yol “u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima” chia, a' nital je' tib' u Jesuus. Utz aya' u “Hijo del hombre” tu kastiya.

sikuy iva'y ti' iq'ilal sik'lel
Tioxh.— Texhtu'.

36 Ech ik'am ti' ma'l kam u
Jesuuus utz, tal te ech tza':
—Ye'xhab'il nib'anon aas
satoksa ak' k'oo k'atz q'a'l
oksa'm. Tan oj ech sab'anax tzi',
sako'nb'uchax u ak' b'u'j. Utz
sa'kojik'ulo'k ti' u q'a'l oksa'm.
37 Utz ye'xhab'il niaq'on ku' tu
q'a'l tz'u'm u ta'l uuva majte va'l
anal tela'. Tan oj ech sab'anaxi,
saq'ixmu u tz'u'm tu visipk'u u
ta'l uuva. Utz sapeq'xe'l.

38 Pek a' sa'aq'axku ku' u ta'l
uuva va'l anal tela' tu ak' tz'u'm.
Ech ela ko'xh b'a'n saelka.
39 Utz ye'xhab'il atix b'anon
majte aas ta'xh ma't veet tuk'at u
tx'ama la ta'l uuva, sa'tepajtachva
u ta'l uuva va'l anal tela'. Tan
nitale': «A' techal u tx'ama la ta'l
uuva.» Chaj.— Texh u Jesuuus.ⁱ

Vichoktu triigo q'u chusulib' tu ilanb'al q'ii

6 1 Aatz i'an u Jesuuus tu ma'l
u ilanb'al q'ii, paal xo'l
unjolol q'u chikob'e'm. Utz motx
xe't itx'up vatz itriigo q'u

chusulib'. Nichisole'l ti' tiq'ab'
utz, nichtechb'u.^j 2 Pek alax te
tu unjolol q'u fariseo ech tza':
—¿Kam toke' aas neb'an tu
ilanb'al q'ii va'l yit' b'a'n koj
vatz u kukostuumbre tz'ib'a-
mal?— Texhtu'.^k

3 Utz tzaq'b'el tu u Jesuuus
ech tza': —¿Yetz sik'lemal tu u
Yolb'al Tioxh setaq'o kam va'l
i'an u Daviid tuch' q'u'l xamich
ti' aas motx kam tu va'y? 4 Tan
oko'p tu u totztioxh utz, ex
tiq'o q'u txaal'a kaxhlaan tx'ix.
Itx'a' tetz utz, taq' tetz q'ul
imol, k'uxh yit' aq'ich koj tzii
aas ab'il ko'xh satx'a'on. Pek
ta'xh q'u oksan yol vatz Tioxh
satx'a'on.— Texhtu'.^l

5 Utz tal paj ech tza': —Aatz u
K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima,
q'esala tatin vatz u ilanb'al q'ii
majte.— Texhtu'.

Vib'antu b'a'n u Jesuuus tu ma'l u vinaj tu ilanb'al q'ii

6 Unchee' aatz paj i'an tu va't
ilanb'al q'ii, oko'p u Jesuuus tu u
atib'al chusb'al tetz u o'tla
mantaar. Nichichusune'. Utz

ⁱ 5.36-39 Atil toke' k'uxh yolon u Jesuuus ti' u tz'u'm tuch' ti' u ta'l uuva. Echa' u tx'ama la ta'l uuva, a' nik'am ti' taq'o u o'tla txumb'al, u o'tla mantaar. Aatz u ta'l uuva anal tela', a' nik'am ti' u b'a'nla chusb'al va'l anal iq'omich tu u Jesuuus. Aatz u q'a'l tz'u'm, a' nik'am ti' q'u aanima nimana tatz u o'tla mantaar. Pek aatz u ak' tz'u'm, a' nik'am ti' q'u aanima q'u'l saniman u b'a'nla chusb'al.

^j 6.1 Choktaj u Deuteronomio 23.25.

^k 6.2 Tiira sib'la txaal' vatz q'u q'esal uq'ayb'al oj sauch aq'on tu ilanb'al q'ii. A' nib'enku ti' va'l nital u o'tla mantaar tuch' q'u tz'ajsab' tetz, aya' Vikostuumbre Q'u Israael Tz'ib'amal.

^l 6.4 Choktaj u Samueel I 21.1-6; u Leviitico 24.9.

atich ma'l u vinaj tzi', ye' nichiyikun u seb'al iq'ab'. 7 Ech aatz q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tuch' q'u fariseo, nichmotxik'aab'a u Jesuus. A' isa' samotxtile' satzib'an b'a'n tu u vinaj tu ilanb'al q'ii tzi'. Ech sacheei kam ti' si'chmotxiochvatala.

8 Pek aatz u Jesuus tan, tootzajich kam va'l nichtitz'a q'u vinaj tzi'. Utz tal tu u vinaj va'l ye' nichiyikun unpaq'il iq'ab' ech tza': —Lakpen utz, oken tu kuxo'l.— Texh te. Ech ilakpu u vinaj tzi', txake'i.

9 Utz tal tek u Jesuus tu q'u aanima ech tza': —Sunch'oti ma'l kam sete. ¿Ab'iste va'l b'a'n vatz u mantaar tetz u ilanb'al q'ii? ¿A' tzik a' va'l sab'anax ma'l b'a'nil oj ma'l maaloil? ¿A' tzik a' va'l sa'aq'ax tiichajil, pek oj aal saeesal tiichajil?— Texhtu'.

10 Ech isaji kajay q'u aanima q'u'l atich ti'aj chaj utz, tal tu u vinaj ech tza': —Yuj vaq'ab' tzi'.— Texh te. Ech iyuj viq'ab' u vinaj utz, yakich i'an b'a'n. 11 Ech motxpultu taanima q'u fariseo tu k'a'nal, tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Utz nichtekmotxiyol tib'ilaj aas kam si'an tu u Jesuus.

Vitxaat kab'laal q'ul ichusulib' u Jesuus

12 Unchee' aatz i'an tu q'u q'ii tzi', b'enje' u Jesuus vi' ma'l muunte. Ex iq'ila isik'le Tioxh. Ma'l aq'b'al ipaasa ti' iq'ilal isik'le Tioxh tzi'. 13 Utz aatz q'iilich teku'en, isik'le ul kajay q'ul ichusulib' k'atza. Ech itxaa el kab'laal tixo'l. “Chaj” ib'ii toksa.^m

14 Itxaa u Xhim, va'l Lu' chu te'l majte, tuch' u Lixh vitza'q'.

Ant a' u Jacobo, u Xhan, u Felipe, u Bartolomee,

15 u Tio, u Maxh, u Jacobo, vik'aol u Alfeo, u Xhim, va'l atich ok xo'l q'u cananista.ⁿ

16 Antu u Judas, vitza'q' u Jacobo utz, tuch' u Judas, u aa Cariote va'l k'ayin u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu sib'al ya'v

17 Ech k'asu'l tuch' q'u'l itxaa tzi'. Utz motx ilan tu ma'l u chaq'aala. A' imol sib'al q'u niman tetz tuch' tere'n mam tenam. Atia aa Judea. Atia aa Jerusaleen. Antich aa Tiro tuch' aa Sidoon tzi' mar. Aya' q'u'l ma'tich tul ti' tab'il u Jesuus utz, ti' sab'anax b'a'n te tu q'ul

^m 6.13 Aatz u yol “chaj”, anko'xhtu' u yol “apóstol”. Pek aye'n vixe' tu u yolb'al griego. A' nital unjolol q'u chusulib' itxaa u Jesuus xo'l q'u niman tetz. Samotx'ental paal u b'a'nla chusb'al.

ⁿ 6.15 Aatz u yol “cananista”, ib'iich q'u aanima q'u'l nichxe'k'ulan viq'atb'al tzii q'u aa Roma. Anko'xhtu' va'l “Zelote” majte.

iyaab'il. **18** Antu opon q'u'l nich-tuleb'el tu q'u tioxhil tx'i'lli'inaj majte. Utz motx b'anax b'a'n te tu u Jesuus. **19** Ech kajay q'u aanima nichb'anon ya'l it'okax ok u Jesuus tan, nojchit atil viyak'il vixamlil u Tioxh k'atza. Utz nichib'an b'a'n kajay q'u ya'v taq'o.

U nojla chi'b'ichil

20 Unchee' isaji opon q'ul ichusulib' u Jesuus utz, tal ech tza':

—Chi'b'eb'al etetz ab'iste ex, ex me'b'a' tan,
etetz viQ'esalail u Tioxh.^o

21 Chi'b'eb'al etetz ab'iste ex neva'y cheel tan,
sa'nalpaalex tu vetacha'v.
Chi'b'eb'al etetz ab'iste ex

netoq'e' tan,
sa'naltze'nex tu txuq'txunchil.

22 Chi'b'eb'al etetz oj sako'xh-taq'an ichi'na'n ik'u'l aanima seti' utz;
satelab'eka'ex;

ye'k etxa'k te si'ane';
siyoq'ex.

Utz tiira ye'xtxoj ex satale'.
Loq' ti' ko'n etatin k'atz u
K'aola va'l b'ennaj ko'n
aanima.

23 Pek txuq'txunojex,
chi'b'ojex tu q'u q'ii tzi'.
Tan mam choob'al sek'ul tu
Amlika.

Tan echat ko'xh nich'i'an q'u
ik'uy imam tu q'u alol tetz u
yolb'al Tioxh o'tene atzi'.^p

24 Pek ech koj ex tx'iiol iq'ii,
tilayol saya'k'ex tan,
nek'u'l etetz cheel.

25 Tilayol saya'k'ex ab'iste ex
nepaal tu vetacha'v cheel tan,
sa'nalva'yex.

Tilayol saya'k'ex ab'iste ex ne-
txuq'txun cheel tan,
sa'naletal txumleb'alla chaj yol
utz, so'oq'ex.

26 Tilayol saya'k'ex untz'oj
ni'xhtoksa eq'ii u tenam
kajayil tan, echat chit
nichi'an q'u'l ik'uy imam tu
q'u chulin alol tetz u yolb'al
Tioxh.

Vik'uchax u b'a'nil tu q'u koontra

27 Pek nival sete ab'iste ex,
netab'i'in cheel tza'. Tiiojex ti'
q'u'l ekoontra seb'ane'. B'antaj
b'a'nil tu q'u'l nich'i'k'ulanex.

28 Altaj b'a'nla yol ti' q'u'l
nialon tz'ejb'al tzii yol seti'. Utz
q'ilataj sik'letaj Tioxh ti' q'u'l
kam ko'xh nichuli seti'. **29** Ab'il
sapaq'on ok unpaq'il txala etzi',
pilq'utaj ok va't siatz. Utz ab'il
lamaaon vechake't, aq'tajka ve-
kamiisa te majte. **30** Ab'il sijaj
ma'j kam sete, aq'tajka te. Utz
ab'il kam ma'j etetz simaae', ye'
ko'xh etal te aas siq'aavixsa sete.
31 Tan kam kajay q'u b'a'nil esa'

^o **6.20** Choktaj U Tio 10.1-4. Aatz u yol "viQ'esalail u Tioxh" nital tza', aya'
va'l "reino de Dios" tu kastiya.

^p **6.23** Choktaj u Croonicas II 36.16.

si'an q'u aanima sete, echat seb'an te majte.

32 Tan oj ta'xh tii'ex ti' q'u'l tii seti', techal koj chit va'l neb'an'e' tzi'. Tan echat ko'xh ib'anon q'u aa paavla chaj aanima, nib'an tii ti' q'u'l b'a'n te majte. **33** Utz oj ta'xh neb'anvu b'a'nil tu q'u'l nib'anon b'a'nil sete, techal koj chit va'l neb'an'e'. Tan echat ko'xh ib'anon q'u aa paavla chaj aanima. Ta'xh b'a'n tu q'u'l b'a'n te. **34** Utz oj ta'xh netaq' ik'am q'u'l so'ole' ti' iq'aavixsale' netile', techal koj chit va'l neb'an'e' tzi'. Tan echat ko'xh ni'an q'u aa paavla chaj aanima tib'ilaj majte. Ta'xh nitaq' ik'am q'u'l nitile' aas saveeti siq'aavixa.

35 Pek aatz ex, tii'ex ti' q'u'l nikoontrainex. B'antaj b'a'nil te. Utz aq'taj k'am majte. Loq' yit' a' koj sech'ia ek'ultu ma'l kam ti'. Ech nim veja'mel si'an'e'. Utz nojchit ex ik'aol ime'al u T'ankin Tioxh si'an'e'. Tan tiira jik u Tioxh tu q'u'l ye'xh b'oij nik'amb'en q'u kam. Utz b'a'n tu q'u onkonla chaj aanima. **36** B'antaj-ex txumul vatz, echa' u kuTat. Tan tiira txumul vatz.

Ye'xtxoj yolan aanima ti' kam ni'an'e'

37 Ye' ko'xh eyol aanima oj niyolpu sevatz, ech ye'k sitx'ol enujul u Tioxh. Ye' ko'xh etz'ej paav ti' emol, ech ye'k satz'ejax paav seti' majte. Kuyunojex, ech sakulex. **38** Utz noj

ichajpe'l etetz, ech sa'aq'ax etetz majte. B'a'nla paab'al so'ok seti'; b'oono inooe'; tiira je'naj ivi'. Tan kam chit va'l setaq'e', echat sa'aq'ax sete.— Texh u Jesuus.

39 Unchee' tal ma'l u k'amich yol u Jesuus tu q'u chusulib' majte. Tal te ech tza': —¿Satz i'ane' saiq'ol ib'ey ma'l moy tu va't moy? Tan oj ech si'an'e', ela sachajpu b'en tu jul atzi'. **40** Utz yit' paalnaj koj tijle'm u chusulib' vatz u chusul tetz. Pek anal sitx'ak u chusul tetz aas tiira ma't ichusax b'a'nil.

41 Utz ¿kam toke' aas a' chit tii nasaji iyolpu amol saatz ti' ma'l tal kam? Utz ye'xhat ni'enku see aas paalchu q'u kam niyolpik'axh siatz. Echa' ma'l juy ch'is niil tu b'aq' iatz amol. Pek aal ye' niil u mam tze' atil tu val eetz. **42** Ye'k si'an'e' setal temol ech tza': «Aq' tzii saveesa elu'l ma'l u juy ch'is taatz tzi!» Chajex. Tuul aal ma'l mam tze' at oko'p tevatz. Utz ye' niveet esajin taq'o. ¡Ka'vatz! Eesataj elu'l u mam tze' tevatz b'axa, ech si'an b'a'n esajine'. Ech nal sa'tekveeti setal telu'l u juy ch'is tivatz vemol.

U tootzajil q'u aanima tu q'ul ib'anone'

43 Utz ye'xh b'oij si'an'e' aas ye'xtxoj ivatz u b'a'nla vatzomla tze' sataq'e'. Utz ye'k si'an majte aas b'a'n ivatz u ye'xtxojla

vatzomla tze' sataq'e'. **44** Tan a' ni'ilchik u tze' tu vivatz. Echa' u viukuxh. Sa'koji'ane' sachee ti' u paal ch'i'x. Utz sa'koji'ane' sachee uuva ti' u vaini'x.

45 Echat u b'a'nla aanima. A' nik'uchvnu tu vib'anone' aas atil u b'a'nil xe' taanima. Pek aatz u onkonla aanima, tu vib'anone' nik'uchvnu majte aas u onkonil atil xe' taanima. Tan kam va'll atil tu taanima u aanima, a' va'll nije'ul titzi'.

Vik'amtu ti' ka'va'l otzotz u Jesuus

46 ¿Kam toke' netal ve?: «unB'aal, unB'aal» che'ex. Pek ye' neb'an q'u'l nival sete.
47 Tan aatz kajay q'u'l nitul sun-k'atza, nitab'i vunyol utz, nib'an b'anol tetz. Utz ech b'anel taq'o va'll i'an ma'l u vinaj atzi'.

48 I'an totzotz. Ik'ot viku'eb'al. Sib' b'eni i'ana. Utz a' taq'vu je' vitz'achil vi' ma'l mam sivan. Ech k'uxh el nima', ipaq'o'k tib' ti' u otzotz tzi', ye't ole' ti' iyikune'. Tan axhib'i b'oono ije' vi' u mam sivan.

49 Pek aatz q'u'l ye' ni'an b'anol tetz q'u'l unyol, ela tuch' va't u vinaj atzi' va'l vi' tx'ava' ko'n taq'vu je' u totzotz. Ye't taq' b'en itz'achil tu tx'ava'. Ech aatz el u nima', ipaq'o'k tib' ti' utz, ku'i. B'oono isotz sotzi.— Texh u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus
tu u taq'onom ma'l u q'esal sol

7 **1** Unchee' aatz ya' iyolon u Jesuus tu q'u aanima, b'en tek tu Capernauum. **2** Utz atich ma'l u vinaj tzi' si'chtexhel ik'u'l tu yaab'il. Taq'onomich ma'l u q'esal sol. Aya' ma'l u taq'onom va'll tiira tiich chit ti'.^q **3** Ech aatz tab'i itziiul u Jesuus u q'esal sol, oora ichaju'l unjolol q'ul iq'esal q'u Israeel tzixe'. Ul ijaj b'a'nil te aas su'lib'an b'a'n tu u taq'onom. **4-5** Ech motx ul q'ul iq'esal q'u Israeel xe' u Jesuus. Utz tiira ijaj chit b'a'nil te ech tza': —Tiira b'a'n ik'u'l u capitaan ti' u kutenam tza'. Aal aq'el je' ma'l atib'al taq'o, chusb'al tetz u o'tla mantaar. Ech ni'xhik'ulo'k ti' aas saaq' te kam va'll nijaj see.— Texh te.

6 Ech b'en u Jesuus ti'. Utz aatz nichtekinajab' k'atz u atib'al, ichaju'l unjolol tamiigo u q'esal sol xe' u Jesuus. Ul tal te ech tza': —UnB'aal, ye' ko'xh chiinaxh tu ulchil. Tan ye' nik'ulo'k vi' aas so'oko'p'axh tu votzotz. **7** Echtzixe't ye'n oponin tzaxe' tan, ye' nik'ulo'k vi'. Pek al ko'n vayol. Ech si'an b'a'n u vaq'onom. **8** Tan echa' in. Atil-ko'nok'in jaq' imantaar unq'esal. Utz ato'k sol jaq' unmantaar majte. Utz aatz nival tu ma'j: «Kuxh tza'!» Chi'in te. Utz

^q **7.2** Aatz u q'esal sol nital tza', ela tuch' ma'l capitaan. Tan atil ma'l 100 sol jaq' imantaar; “centurión” ib'ii tu kastiya tan, iq'esal 100 sol. Aatz u yol “aq'onom” tza', aya' u “esclavo” tu kastiya.

nib'ena'. «Ni'axh tza'». Chi'in tu va'tioj utz, nitule'. Utz nival tu va't vaq'onom: «B'an va'l tza'». Chi'in te. Utz ni'ané'.— Texh te.

9 Ech techal chit u yol tab'i u Jesuus tzi'. Utz yakich tz'ejxoj ik'u'l taq'o. Ech ipilq'u lib', isaji q'u aanima q'u'l xamich ti'. Tal te ech tza': —Nojchit nival sete aas ye'saj viltu ma'l aanima Israeel, aas tiira k'ujlel ik'u'l vi' echa' u puera vinaj tzi'.— Texhtu'.

10 Ech aatz tek q'aavopon q'u chaj tu atib'al, b'a'nich tek u aq'onom va'l ya'vich.

U q'aavtitz'pixsal ma'l u kamnaj

11 Xamtich tek tuul, b'en u Jesuus tu u tenam Naiin. A'ich imol q'u chusulib'. Utz mam tenam xamtich ti'. **12** Aatz motx opon naja'ch u jub'al, u okeb'al tu u tenam, tuul nichtiq'ol elu'l ma'l u kamchil. Se'nmujaxoj. Titz'inich ma'l u txakay ixoj. Utz ta'xhich ma'l vatz titz'in atiche. Utz sib'al aanima xamich ti', q'u'l tu u tenam tzi'. **13** Ech txumax iatz u txakay ixoj tu u Jesuus aas tilta'. Ech iq'il'a utz, tal te ech tza': —Ye' ko'xh oq'axh.— Texh te.

14 Echixaan opon u Jesuus utz, it'ok u cheleb' tetz u kamchil. Ech txake' tek q'u chelen tetz. Tal u Jesuus tu u kamnaj ech tza': —Xiak, axh nivalaxh, lakpen.— Texh te.

15 Ech q'aav itz'pu u xiak va'l ma'tich ikame'. Xe't tek iyolone'. Ech aq'ax tek tu vinan. **16** Ech

motx xo'v aanima kajayil. Utz xe't motx toksa iq'ii Tioxh. Nichtal ech tza': —¡Nojchit ma'l techalla alol tetz u yolb'al Tioxh cheey tu kuxo'l! ¡Ulyu quxe' tu u Tioxh o' itenam!— Texhtu'.

17 Ech pax chit paal itziiul u Jesuus tikuenta kajay u Judea tuch' q'u tenam sinaja'ch.

U taltu u Jesuus aas a' viTxaaom u Tioxh

18 Unchee' alax tek kajay q'u kam tu u Xhan tza'. Q'ul ichusulib' alon te. Ech isik'le ka'va'l ichusulib' u Xhan. **19** Utz ichaj b'en xe' u Jesuus ti' ich'otil te ech tza': —«¿Axh tzik viTxaaom u Tioxh va'l sa'chit'uli? Pek oj yit' axh koj utz, sakuch'ia va'te.» Chia.— Texh te.

20 Ech aatz motx opon xe' u Jesuus, tal te ech tza': —Vetichaju'lo' u Xhan tzaxe', u b'anol vautismo. Ul kuch'oti see taq'o: «¿Axh tzik viTxaaom u Tioxh va'l sa'chit'uli? Pek ¿oj yit' axh koj? Utz sakuch'ia va'te.» Chia.— Texh te.

21 Unchee' aatz u Jesuus, sib'al ya'v i'an b'a'n te tu u mu'k'ul tzi'. I'an b'a'n tu q'u'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz sib'la moy isajinsa. **22** Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —B'enoj etal tu u Xhan kam q'u kam netile' etab'i tza': «Tan ni-tekisajin q'u moy. Nitekixaan q'u ko'x. Niteki'an b'a'n q'u ch'a'k'i'. Nitektab'in q'u chakan. Niq'aavtitz'pixsal kamnaj. Utz nitektab'i u b'a'nlá chusb'al q'u me'b'a'!.

23 Utz chi'b'eb'al tetz va'l ye' niika'tziun vi!» Chajex te.— Texh u Jesuus.^r

24 Unchee' aatz tek k'asu'l q'ul ichaj u Xhan, xe't iyolon u Jesuus ti' u Xhan tu q'u tenam ech tza': —¿Kam b'anek titxumb'al u vinaj va'l ex etil tu tz'inlich tzaji tx'ava' b'atz'i? ¿Ech tzik a' ma'j aa aas va'l ko'xh ib'en sunchaj jalil tu kajiq'? Ye'ka. **25** Pek ¿kam chit ex etile'? ¿A' tzik ex etil ma'j vinaj aas toksa'm ijlenal ato'k taq'o? Ye'ka. Tan aatz q'u'l b'a'nla chaj oksa'm ato'k taq'o, techal tatine'. Aye'n tu q'u tatib'al ijlenal. **26** Loq' ¿kam chit ex etile'? ¿Ma'j tzik alol tetz u yolb'al Tioxh? B'a'ntan a' i. Utz nival sete aas aal nim tatin vatz tere'n q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. **27** Tan a' va'l tz'ib'amalka u yol ti' ech tza':

«Sunb'axab'sa b'en vunchaj saatz. A' sapaxsan itziiul val ooponb'al. Echa' ib'anax tuch b'ey saatz si'ane!» Chia.^s

28 Tan nival sete aas ye'xhab'il ko'xh va'toj paalchu tijle'm vi' u Xhan, u b'anol vautiismo xo'l kajay q'u aanimma alamat. Pek loq' k'uxh ech, aatz q'u'l ch'oo ko'n u tijle'm tu viQ'esalail u Tioxh, paalchu tijle'm vi' u Xhan tzi'.— Texhtu'.

29 Ech ta'xh tab'i u kam q'u tenam tza', tuch' q'u jajol ja'mel alkavaar, motx txuq'txuni tan, motx inima vinujul tal u Tioxh. Tan ma't motx i'an ivautiismo echa' va'l tal u Xhan.

30 Pek aatz q'u fariseo tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, motx ko'n teesa iq'ii vitxumb'al u Tioxh tzi!. Ye't motx inima kam va'l titz'a u Tioxh ti!. Tan ye't ko'n motx i'an ivautiismo, echa' va'l tal u Xhan.

31 Tal tek u Jesuus ech tza': —¿Kam b'oj sunk'am ti' aas ela tuch' q'u aanimma tu u tiempo tza'? **32** Ela tuch' q'u talaj nitxa' atzi' aas ch'uxhlel tu k'ayib'al. Utz niqetunsa b'en talax timol ech tza': «Vetkuxuli aa, pek ye'n b'ixex. Txumumb'al kub'itz vetb'itz'o', pek ye'n oq'ex tu txumu'm.» Chia.

33 Tan ul u Xhan, u b'anol vautiismo, ye't itx'a' kaxhlaan tx'ix utz, ye't tuk'a ta'l uuva. Utz netal ti': «Atil tioxhil tx'i'li'inaj k'atza.» Che'ex.

34 Utz aatz cheel, ulyu u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimma utz, nitechb'une', nituk'a ta'l uuva. Utz netal ti': «Ulyu ma'l u vinaj ye'k chit iya'eb'al tu echb'u'm utz, ti' tuk'al ta'l uuva. Nimolo tib' tuch' aa paav utz, tuch' jajol ja'mel alkavaar.» Che'ex. **35** Pek aatz vitxumb'al u Tioxh, a' ni'ilchik tu vib'anon q'ul ik'aol ime'al.— Texhtu'.

^r **7.23** Choktaj u Isaías 29.18-19; 35.5-6; 26.19; 61.1.

^s **7.27** Choktaj u Isaías 40.3-5; u Malaquias 3.1.

**Vikuyax ipaav ma'l u ixoj
tu u Jesuus**

36 Unchee' aatz i'ana, sавсал u Jesuus tu ma'l u fariseo. Tal te se'ntx'a'n tzixe'. Ech b'en u Jesuus otzotz tzixe' utz, ok vatz meexha. **37** Ech opon ma'l u ixoj k'atz u Jesuus, ma'l aa paavla ixoj tu u tenam tzi'. Iq'omich ma'l tal b'a'nla tz'aj taq'o. Tx'umq'ixsab'al atil tuul. Tan tab'i aas nichitx'a'n u Jesuus xe' u fariseo.^t **38** Utz atin ti' iqul u Jesuus xe'aj tajan. Ech xe't toq'e'. Tak'sa q'u tajan u Jesuus tu q'u ta'l b'aq' iatz. Utz nichisuu tu xi'l ivi'. Nichitz'utz' q'u tajan. Utz iqook u tx'umq'ixsab'al ti'. **39** Ech ta'xh til u kam u fariseo tzi', tal tu taanima ech tza': —Oj nojchit alol yolb'al Tioxh va'l tzi', satootzaji koj atzi' aas aa paav u ixoj va'l nikanon ok tzi'.— Texhtu'.

40 Ech tal tek u Jesuus tu u fariseo ech tza': —Xhim, atil ma'l kam saval see.— Texhtu'.

Tal u Xhim ech tza': —Ala chusul.— Texh te.

41 Tal u Jesuus te: —Atich ma'l u vinaj atich itx'oj ka'va'l aanima tzixe'. Ma'l, ija'mel 500 aq'onib'al q'ii itx'oj atiche. Aatz va't, ija'mel 50 aq'onib'al q'ii

itx'oj. **42** Aatz ka'va'l q'u vinaj tzi' tan, ye't motx ole' ti' icheea' kani'ch ichool q'u'l itx'oj si'anee'. Utz kuyax q'ul itx'oj sika'b'il. Pek ala, ¿ab'iste ma'l tu ka'va'l q'u vinaj tzi' sa'xhik'ama tu u b'aal itx'oj?— Texh te.

43 Tzaq'b'u u Xhim, tal ech tza': —A' chit maas sak'amab'eni va'l sib'al itx'oj vetkuysi.— Texhtu'.

Utz tal tek u Jesuus te ech tza': —Ee', echi. Aya' va'l naale' tzi'.— Texh te.

44 Tuul ipilq'u b'en tib' tinujul u ixoj utz, tal tu u Xhim ech tza': —¿Matz iillu va'l veti'an u ixoj tzi'? Tan k'uxh taatib'al vet'ulk'in utz, aal ye'n aaq' vaa' tx'aab'al vajan. Pek aatz u ixoj tzi', vettak'sal vajan tu u ta'l b'aq' iatz utz, nisu tu u xi'l ivi' tzi'. **45** Ye'xhkam vetatz'utz'in. Pek aatz u ixoj tzi', ye'saj iya' ti' itz'utz'ax vajan jank'ax vuku'l tza'.

46 Ye'xhkam vetaqoo je' aseite tunvi'. Pek aatz u ixoj tzi', vet-toksal tx'umq'ixsab'al ti' vajan.^u

47 Ech toke' nival see aas kuyel kajay q'ul ipaav k'uxh sib'al. Ech sib'al nik'amab'ene'. Pek ech koj va'l b'il ko'n ipaav ni-kuyaxe', b'il ko'n nik'ama-b'ene'.— Texhtu'.

^t **7.37** Aatz u tal b'a'nla tz'aj nital tza', a' itx'ava'il ma'l u tx'anella sivan "alabastro" ib'l'i tu kastiya. Sajsoi!. Kolb'al tetz tx'umtixsab'al.

^u **7.45-46** Aatz ni'an u b'aal otzotz aas nitopon iq'ilanal, nipaasa b'oja aseite olivo tivi' viq'ilanal. B'enchimal yuuch u aseite tuch' tx'umq'ixsab'al. Ech q'u kostuumbre xo'l q'u aanima tzi'. Ech a' va'l nital u Jesuus tu u Xhim tzi' aas kantu' ye't i'an kostuumbre te tetz q'ilanal. Aal paarten b'anon.

48 Utz tal tek tu u ixoj ech tza': —Kajay q'ul apaav kuyel.— Texh te.

49 Ech aatz tere'n q'u aanimax q'u'l oknajich tuch' vatz meexha, xe't motx tal tib'ilaj ech tza': —¿Kam tek tijle'm va'l tzi' nitale' aas nikuy paav majte?— Texhtu'.

50 Pek tal paj u Jesuus tu u ixoj ech tza': —Ti' vik'uje' ak'u'l vi' vetchitp'axh tu q'ul apaav. Kuxh, tx'anel ab'ena'.— Texh te.

Vichusun u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tulaj tenam

8 1 Unchee' xamtich tek tuul, nichipaal u Jesuus tu q'u tenam tuch' tu q'u talaj tenam ti' ipaxsal paal u b'a'nla chusb'al tetz viQ'esalail u Tioxh. A' imol kab'lalaal q'ul ichusulib'. 2 Utz antu ka'xva'l ixoj xamich ti' majte. Aya' q'u'l ma'tich i'antu b'a'n tu yaab'il. Utz atia ma'tich tel tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Atich u Li' tixo'l, u aa Magdala, va'l ma'tich tel jujval' tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. 3 Antu u Xhiv, u tixoj u Chuza. Aatz u Chuza tzi', atich tijle'm k'atz u ijlenal Herodes. Antich u Xhuxh utz, tuch' unjot ixoj, aq'olich tetz u Jesuus kam nichisavsa tan, atich ime'b'i'l.

Vik'amtu ti' ma'l chikol u Jesuus

4 Unchee' mam tenam imol tib' ti' u Jesuus. Til chaj ko'xh tenam motx k'asku'l. Utz ik'am

ti' kam u Jesuus tu vichusun ech tza':

5 —Aatz i'an ma'l u chikol, b'en tu chiko'm. Ex ichik u tia. Utz tuul nichimak' paal u triigo tu aq'onib'al, atia a' ku'k tu b'ey. Ech tzeq'e'yulka. Utz motx ko'n ex tzotiloj tu q'u tz'ichin tu amlika. 6 At u ia a' ku'k vi' sivan. Utz ta'xh itz'pi, tzaji. Tan yit' lo'lochich koj tatine'. 7 Utz at u ia, a' ku'k xo'l ch'i'x. Ech aatz q'u ch'i'x q'u'l ela itz'pu tuch', isotsza. 8 Pek aatz untante, a' ku'k tu b'a'nla tx'ava'. Utz itz'pi, ech vatzini. 100 ivatz taq'a.— Texh u Jesuus.

Ech ta'xh tal q'u yol tzi', q'eq'u'm chit talax i'an ech tza': —¿Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj!— Texhtu'.

9 Ech ch'otil te tu q'ul ichusulib' ech tza': —¿Kam u tokeb'al q'u kam vetak'am ti' tzi'?— Texh te.

10 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —B'a'n ex tan, aq'el tzii sete aas setootzaji u tokeb'al q'u kam q'u'l ye' ootzajimal ti' viQ'esalail u Tioxh. Pek ech koj q'u aanimatzi', yit' vatzsaj koj sa'alax te. Unjolol kam sak'amax ti', ti' talchu te. Ech k'uxh sasajini, sa'-kojikan tilaxe' kam nisaji. Utz k'uxh satab'i, sa'kojpaal itxumb'al tuul kam va'l satab'i.^v

11 Pek a' u tokeb'al u yol tza' va'l vetunk'am ti' talax u chikol. Aatz u ia, a' nik'am ti' u yolb'al Tioxh. 12 Ech aatz u ia

^v 8.10 Choktaj u Isaías 6.9-10.

ku' tu b'ey, a' nik'am ti' u aanima va'l nitab'i u yolb'al Tioxh. Pek niko'nulsotzsaloj sik'u'l tu u tx'i'l'i'inaj. Ech ye'k sinima utz, ye'k sachitipi tu paav. **13** Aatz u ia va'l a' ku'k vi' sivan, a' nik'am ti' u aanima va'l nitab'i u yolb'al Tioxh utz, tuch' txuq'txunchil nik'ule'. Pek ye' b'ennaj taq'il. Ma'l ko'xh tiempo ninima u yolb'al Tioxh. Utz aatz nitul ma'j tza'lla kam ti', nitelka. **14** Aatz u ia va'l ku' xo'l ch'l'i'x, a' nik'am ti' u aanima va'l niab'in u yolb'al Tioxh. Pek niko'nisotzsa b'en sik'u'l ti' q'u ela'okchil, ti' q'u tx'iib'al q'ii, ti' q'u achva kam tu u vatz tx'ava' tza'. Ech ye' niq'anb'u tu u tatin k'atz u Tioxh. **15** Pek ech koj va'l ku' tu b'a'nla tx'ava', a' nik'am ti' q'u aanima q'u'l b'a'n taanima. Jikom nik'ul u yolb'al Tioxh va'l nitab'i. Ech b'enamen ni-k'uche' aas kolel taq'o. Echa' u ia aas b'enamen nivatzin vitze'il.

**Vik'amtu ti' ma'l u txijtxub'al
u Jesuus**

16 Ye'xhab'il nib'anon aas nimatx txijtxub'al utz, sako'n-ijupi tu ma'j kam. Ye'kax b'anli aas sa'aq'ax oko'p u txijtxub'al jaq' tx'ach. Pek a' niaq'axku je' vi' u tatib'al. Ech satil u tuul otzotz q'u aanima q'u'l nitoko'p, txijtxumal. **17** Tan ye'k ma'j mujich kam aas ye' koj sa'ab'il. Utz ye'k ma'j kam sajutxil ib'an-axe' aas ye' koj sael'u'l itziuil.

18 Ech toke' at noj b'enku sete kani'ch tab'il u chusb'al neb'an'e' tza'. Tan ab'il atil nal tetz, sa'aq'ax tere'n tetz. Pek ab'iste va'l ye'k tetz, loq' atil b'il tetz aas nitale', sako'nmaale'l te.— Texhtu'.

**Vichokax u Jesuus tu vinan
tuch' tu q'u titz'in tatzik**

19 Unchee' opon vinan u Jesuus tuch' q'ul itza'q'. Pek ye't veet ixaan opon k'atza ti' u mam tenam atiche. **20** Ech alax opon te ech tza': —Atil vanan tuch' q'ul atza'q' q'anal. Nisa'a satilaxh chi.— Texhtu'.

21 Tzaq'b'u tek u Jesuus ech tza': —Nojla a' unnan utz, nojla a' untza'q' q'u'l niab'in u yolb'al Tioxh utz, ni'an b'anol tetz.— Texhtu'.

**Viya'sat u mam kajiq' jab'al
u Jesuus**

22 Unchee' aatz i'an tu ma'l u q'ii, okb'en u Jesuus tu jukub' tuch' q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —Paalojb'eno' sala b'en u choo tzi'.— Texhtu'. Ech motx b'eni.

23 Pek vat u Jesuus tuul nichixaan vi' u a'. Utz xe't ma'l mam kajiq' jab'al vi' u choo. Utz va'llich tek iko'p a' tu jukub'. Xo'veb'alich teku'en. **24** Ech xaan opon q'u chusulib' k'atz u Jesuus, ik'assa. Tal te ech tza': —Chusul, chusul, toj b'enojo' tu a'!— Texh te.

Ech k'as tek u Jesuus utz, iyaa u mam kajiq' jab'al tuch'

vipilq'a'txan u choo. Ech ya'i. Va'llich tek tachavan ikalkoch u a'.

25 Utz tal tek u Jesuus tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kantu' ye' k'ujlel ek'u'l?— Texh te.

Aatz q'u chusulib', va'lich tek ixo've'. Utz tz'ejax ik'u'l taq'o. Nictektal tib'ilaj ech tza': —¡Ab'il techit u vinaj tzi' nitale! ¡Tan niko'niyaa u mam kajiq' jab'al tuch' u choo tzi' utz, nimalia!— Texh tib'ilaj.

**Vib'antu b'a'n u Jesuus
tu ma'l u vinaj aa Gaadara**

26 Unchee' opon tek tu vi-tx'ava' q'u aa Gaadara, tinujul unpaq'l itzi'aj u choo tu Galilea. **27** Ech ta'xh elu'l u Jesuus vatz tx'ava', ul k'ulaxoj tu ma'l u vinaj tu u tenam tzi'. Atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Utz sib'alich tek tiempo tuul aas ye' nitoksa toksa'm. Utz yit' a' koj nichatinku tu otzotz, pek xo'l mujb'al kamnaj atichka. **28** Utz ech ta'xh til u Jesuus q'eq'uni. Peche' ku' siatz. Utz qetun taltu ech tza': —¿Kam asa' ve Jesuus i'K'aol T'ankin Tioxh? ¡Nunjaj b'a'nil see, ye' ko'xh uulevansa'in!— Texhtu'.

29 Tan nichojche'l u tioxhil tx'i'li'inaj u Jesuus k'atza u vinaj tzi'. Tan sib'ich tek tiempo ma'tich tok k'atza. Utz k'uxh nichiqitzax tu kadeena utz, nixeele'; niko'nirat' q'u qitzb'al tzi'. Utz nitiq'ol b'en tu tz'inlich tx'ava' tu u tx'i'li'inaj.

30 Utz ch'otil te tu u Jesuus ech tza': —¿Kam ab'ii?— Texh te.

Tal ech tza': —Ye' achenb'e unb'ii.— Texhtu' tan, sib'la tioxhil tx'i'li'inaj atich ok k'atza.

31 Utz kaanaich motx ijajtu q'u tioxhil tx'i'li'inaj tu u Jesuus aas ye'k sa'alax ib'en tu u mam jolob'txan. **32** Utz kavaal chit nichichokob'e tib' unjolol b'och vi' ma'l u muunte tzi'. Tiira sib'alixaan nichixeel tzi'. Ech ijajab'e u Jesuus q'u tioxhil tx'i'li'inaj aas sataq' tzi' te so'ok k'atza q'u b'och. Utz aq'ax tzi' te. **33** Ech el q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza u vinaj tzi' utz, ok k'atza kajay q'u b'och. Utz ye'k chit talche', motx ex ik'on b'en tib' q'u b'och tzi' peepu taq'o, yakich tu choo. Ech motx jiq'mu tu a'.

34 Ech ta'xh til q'u xeen b'och, kam va'l ma'tich tuche', motx t'aspi k'asu'l. Utz ex tal u yol tu tenam tuch' tu q'u ja'jtze'. **35** Ech ul til q'u aanimma kam va'l ma'tich tuche'. Ul k'atza u Jesuus. Utz motx til u vinaj va'l ma'tich tel q'u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. K'ujlich txala tajan u Jesuus. Tiira b'a'nich teku'en. Atich tek ok toksa'm. Ech motx xo'vi.

36 Aatz q'u aanimma q'u'l ilon q'u kam tzi', motx tek tal tunjot q'u aanimma q'u'l anal topone', kani'ch vib'antu b'a'n u vinaj va'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. **37** Unchee' aatz tek q'u aanimma q'u'l tikuuenta u tx'ava' Gaadara tzi', motx ijaj b'a'nil tu u Jesuus aas saelk'asu'l tikuuenta

q'ul itx'ava'. Tan techalich motx ixo've'. Ech ok u Jesuus tu jukub'. Q'aavk'asu'l tzi'.

38 Pek aatz u vinaj va'l ma'tich tel q'u tioxhil tx'i'lli'inaj k'atza, ijajab'e u Jesuus aas sataq' tzii te ta'n saxamb'u ti'. Pek chajax ko'n k'asu'l tu u Jesuus. Tal te ech tza':

39 —Kuxh taatib'al. Utz ala kam u mam b'a'nil veti'anlu u Tioxh see.— Texh te.

Ech b'eni utz, xe't ipaxsa itziuil tu kajay u tenam aas kam u mam b'a'nil i'an u Jesuus te.

U q'aavtitz'pixsal vime'al u Jairo

40 Unchee' aatz tek q'aavu'l u Jesuus, mam tenam k'ulun topone'. Va'l motx itxuq'txune' tan, kajay nichmotxch'ian.

41 Ech ul ma'l u vinaj k'atza, Jairo ib'li. Q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Peche' ku' vatz u Jesuus. Ijaj b'a'nil te aas se'en ti' tu totzotz.

42 Tan ya'vich vime'al va'l ta'xh ma'l. Kamal kab'laal iya'b' vime'al tzi'. Utz si'chtexhkami. Ech b'en u Jesuus ti'. Utz va'llich ipitax tu u mam tenam.

43 Utz atich ma'l u ixoj xo'l u mam tenam tzi', ya'vich. Kaj nichtel k'atza utz, ye' nichiya' ve'te'. Kab'laalich ya'b' ixe'te'. [Utz ma'tich isotsat kajay q'u tetz atiche ti' itz'akat tib'.] Pek ab'il koj nichtole' ti' itz'akale'.

44 Ech xaan opon ti' iqul u Jesuus. Utz ikano'k iju' u toksa'm. Ech yakich ib'an b'a'n; ya' tel u kaj k'atza.

45 Unchee' tal tek u Jesuus ech tza': —¿Ab'il va'l vetkanon ok u voksa'm?— Texhtu!. Loq' ye'xhab'il ma'j nichalon untz'oj vetit'oka.

Ech tal tek u Lu' te ech tza': —Chusul, «¿Ab'il va'l vett'okonin?» Cha'axh. Utz, u mam tenam nipayonaxh tzi'. Tan va'l poch'-i'b'.— Texh te.

46 Pek tal u Jesuus ech tza': —Atil ma'l vetkanonok'in. Tan vetunnachla' aas elyu xamlil sun-k'atza; veti'anlu b'a'n tu ma'l aanima.— Texhtu'.

47 Ech ta'xh til u ixoj, aas elu'l vatzsaj kam va'l i'ana, ul tek vatz u Jesuus. Va'l it'unt'u-lan tule'. Peche' ku' siatz. Utz vatz tenam talva aas kam toke' ikano'k u toksa'm. Utz tala aas tu ko'xh unmu'k'ul i'an b'a'n.

48 Ech tal tek u Jesuus te ech tza': —Ti' ko'n vik'uje' ak'u'l vi' veta'anlu b'a'n txutx. Kuxh, tx'anel ab'ena'.— Texh te.

49 Unchee' tuul anko'xh nichiyolon u Jesuus, ul ma'l aanima. A' k'asku'l tu otzotz xe' u Jairo, u q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Ul tal te ech tza': —Kamyu vame'al. Ye' ko'xh akalab'tziiu ve't u chusul tzi'.— Texhtu'.

50 Tab'i u Jesuus utz, tal tu u Jairo ech tza': —Ye' ko'xh qeonaxh. K'uje'ojo ko'n ak'u'l vi'tan, si'an b'a'n vame'al.— Texh te.

51 Ech aatz opon u Jesuus tu atib'al, ta'xh taq' tzii b'eno'k ti' to'otzotz u Lu', u Jacobo, u

Xhan, vitat tuch' vinan u ixviak. **52** Tuul nichmotxtoq' kajay q'u ilol ti'. Va'l ijiq'jo'lan ti'. Tal u Jesuus ech tza': —Ye' ko'xh oq'ex. Tan yit' kamnaj koj. Vatchel ku'en atzi'. — Texhtu'.

53 Utz nichko'nteesal iq'ii ti' va'l tala. Tan tootzaj q'u anima aas ma't ikame'. **54** Pek aatz u Jesuus, itxay iq'ab' u ixviak utz, tal te ech tza': —Ixviak, lakpen.— Texhtu'.

55 Ech q'aavu'l taanxelal utz, oora lakpi. Tal tek u Jesuus aas sa'aq'ax techb'ub'al. **56** Ech tiira tz'ejx ik'u'l q'ul itxutx ib'aal u ixviak. Utz tal u Jesuus te aas ye'xhab'il ko'xh e satalvu u kam tzi'.

**Vichajtu b'en kab'laal
q'ul ichusulib' u Jesuus**

9 **1** Unchee' isik'le opon kab'laal q'ul ichusulib' u Jesuus k'atza. Utz taq' tijle'm tuch' iyak'il ti' tojchal el tioxhil tx'i'li'inaj k'atza anima utz, ti' teesal yaab'il. **2** Utz ichaj b'en ti' ipaxsal itziiul viQ'esalail u Tioxh utz, ti' ib'anax b'a'n tu q'u ya've. **3** Tal b'en te ech tza': —Ye'xhkam setiq'o b'en tetz eb'ey. Ye'k setiq'o eb'aara. Ye'k setiq'o etxim. Niko'xh etechb'u-b'al. Niko'xh epuaj. Utz ye'k setiq'o untzumt etoksa'm. **4** Utz til lo'oponk'ex tu ma'j atib'al, kaaojex tzi'. Analen le'elk'asu'lex aas lak'asu'lex. **5** Pek oj til ma'j tenam ye' lak'ulaxk'ex,

k'asojulex tzi!. Pujitajke'l u pojoh tetajan. Techlal aas lako'ntila kam laya'ka.— Texh te.^w

6 Ech motx k'asu'l q'u chusulib'. Utz motx paal tu kajay q'u talaj tenam ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chush'b'al. Utz til ko'xh nichib'anvu b'a'n tu q'u ya've.

7 Unchee' aatz u Herodes, u governadoor, nichtexhisotz ik'u'l aas tab'i q'u kam nich'i'an u Jesuus. Tan atia nichalon: —U Xhan q'aav itz'pi xo'l q'u kamnaj.— Chia. **8** At nichalon: —U Elias cheeya.— Chia. Utz at nichalon: —Ma'j tu q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh a' q'aav itz'pia tzi!— Chia.

9 Utz tal u Herodes ech tza': —Kutil el ivi' u Xhan vaq'o. Pek ¿ab'il tek va'l nivab'i q'u kam ti' tzi?— Texhtu'. Ech nich'i'an ya'l satile'.

**U txachil i'an u Jesuus
ti' itx'a'nsal 5,000 vinaj**

10 Unchee' aatz tek q'aavu'l q'u chusulib' tu q'ul ichaj, motx chit tal tu u Jesuus kajay q'u kam q'u'l i'ana. Echixaanse'l tib' u Jesuus tuch'. Motx b'en tu ma'll u tz'intz'ochla tx'ava' tikuenta Betsaida. **11** Pek ta'xh tab'i q'u anima aas til atilka, motx xamb'u b'en ti'. Ech k'ulax tu u Jesuus. Utz tal viQ'esalail u Tioxh te. Utz nichib'an b'a'n tu q'u ya've.

12 Unchee' aatz tek ku'q'ii, xaan opon q'u chusulib' k'atza

^w **9.5** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.51.

utz, tal te tza': —Chaj b'en q'u aanima tzi'. B'enoj ichok techb'ub'al tuch' ivatb'al tu q'u talaj tenam, tuch' tulaj ja'jtze' tzian chaj b'en tzi!. Tan tu tz'inlich tx'ava' atilk'o!. — Texh te.

13 Loq' tal u Jesuus te ech tza': —Aq'taj techb'ub'al tzexe!. — Texhtu'.

Utz motx tal ech tza': —Ye'xhjank'al echb'ub'al atil quxe!. O'va'l ko'xh kaxhlaan tx'ix tuch' ka'va't txay atile. Ech ta'xhtu', oj ye'k se'eno' ti' iloq'ax echb'ub'al tetz q'u tenam tzi!. — Texh te.

14 Tan kamal 5,000 ixaan q'u vinaj tzi!. Utz tal tek u Jesuus tu q'ul ichusulib' ech tza': —Altaj ik'uje' q'u aanima ti' tanul tzi!. 50 ixaan unchaj tanul seb'ane!. — Texhtu'.

15 Ech chit motx i'ana. Tal ik'uje' q'u aanima kajayil.

16 Ech itxaytu o'va'l q'u kaxhlaan tx'ix u Jesuus tiq'ab' tuch' ka'va't q'u txay. Utz sajin je' tu amlika. Taq' ta'ntioxh ti!. Ech ijatx q'u kaxhlaan tx'ix. Taq' tu q'ul ichusulib'. Utz aatz q'u chusulib', taq' tek tu q'u aanima.

17 Ech motx echb'uni sikajayil utz, motx nooi. Ech molax q'u'll chanani. Kab'laal txakatz elko'p.

U taltu u Lu' aas a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus

18 Unchee' aatz i'ana, nichiq'ilä sik'le Tioxh u Jesuus

xaannaj el. Utz atich q'ul ichusulib' k'atza. Ech ich'oti te ech tza': —¿Ab'il in nital q'u aanima tzi?!. — Texh te.

19 Motx tzaq'b'u ech tza': —At nialon aas axh u Xhan, u b'anol vautiismo. At nialon aas axh u Elias. Utz at nialon majte aas a' q'aav itz'pi ma'j q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh nitale!. — Texh te.

20 Tal u Jesuus te ech tza': —Pek aatz ex, ¿ab'il in netale?!. — Texh te.

Tzaq'b'u u Lu' utz, tal ech tza': —Axh viTxaaom u Tioxh va'l su'uli. — Texhtu'.

U taltu u Jesuus aas sakami

21 Ech tiira tal u Jesuus tu q'u chusulib' aas ye'xhab'il ko'xh e satalvu u kam tzi!.

22 Utz tal te ech tza': —Ministeer sapaal u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu k'axk'o. Saixval tu q'u q'esal q'atol tzii tuch' tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh utz, tuch' tu q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Ech sakam taq'o. Loq' saq'aavitz'pu titoxva' q'ii!. — Texhtu!^x

23 Utz tal te sikajayil ech tza': —Oj ab'il sisa'a saok vi', imaj tib' ti' toksal tetz vitxumb'al. Siq'i' paalchil tu mam il tza'll vi' jun q'ii. Utz xamb'ojo vi!. **24** Tan ab'il q'u'l ta'xh nititz'a u vatz iq'ii saj tu u vatz

^x **9.22** Aatz u Jesuus, ye'xhkam nitale' aas: «In viTxaaom u Tioxh.» Chi koj. Pek chajpaj nitale' aas “u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima”, a' nital je' tib'.

tx'ava' tza', tiira a' sitz'ej u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. Pek ab'il q'u'l k'uxh sitz'ej u vatz iq'ii saj vi', a' va'l sa'atin vatz iq'ii saj tu b'enq'ii b'ensaj.

25 Tan kam koj si'an kanaal u aanim a k'uxh satetza u vatz tx'ava' kajayil tza', untz'oj a' sitz'ej u tatin tu u b'enq'ii b'ensaj. **26** Tan ab'il va'l sach'ixve'l vi' utz, sach'ixve'l ti' vunyolb'al, sako'nch'ixve'l u K'aola ti' majte, va'l b'ennaj ko'n aanim a, aas lu'l tu u techalla tijle'm utz, tu u techalla tijle'm vi'Tat tuch' q'ul iaanjel. **27** Utz ni'xhtek'va'l sete, atil ka'vo'j oxvo'j ex cheel atzi', atilex tza', setil tul vi' Q'esalail u Tioxh aas ye'saj ekame!.— Texhtu'.

Vichee u Moisees tuch' u Elias k'atz u Jesuus

28 Unchee' aatz ma'tich ipaal vaaxajil q'ii taltu q'u kam u Jesuus tzi', b'enje' u Jesuus vi' muunte ti' iq'lal isik'lel Tioxh. Tiq'o b'en u Lu' ti', u Xhan, tuch' u Jacobo. **29** Utz tuul nichiq'ila isik'le Tioxh tzi', jalpu tilon vivatz. Utz b'ens rib'kin saj q'u toksa'm. **30** Utz ye'k talche' chee ka'va'l vinaj k'atza. Aya' u Moisees tuch' u Elias. Utz nichiyolon tuch'. **31** Techalich ipaq'un ti'aj tu vitechalil u Tioxh. Utz a' nichiyol vikameb'al u Jesuus si'an tu Jerusaleen. Utz kani'ch vitzojpu

q'u kam si'ane'. **32** Utz kaanaich ikam u Lu' tu vata'm tuch' q'ul imol. Loq' motx til vipaq'un vitechalil u Jesuus tuch' ka'va'l q'u vinaj q'u'l txaklel k'atza.

33 Ech tuul nichtelb'en ka'va'l q'u vinaj k'atz u Jesuus, tal tek u Lu' te ech tza': —jChusul, aal b'a'n atilo' tza'! Ech sakub'an oxva'l muuab'al nachpixsab'al. Ma'l eetz, va't tetz u Moisees utz, va't tetz u Elias.— Texh te. Loo' ye' tootzaj kam nichtale!

34 Ech tuul anko'xh nichtal u kam tzi', ku'l ma'l u sutz' tu amlika. Utz yakich motx okojka timuual; isuti ti'aj. Utz motx xo'vei aas kaa tuul.

35 Ech ab'il ma'l u yol tu u sutz', tal ech tza': —A' vunK'aol tii'in ti' atzi'. A' va'l setab'i.— Texhtu'.^y

36 Aatz tek ya' u yol tzi', a' texh atinka u Jesuus sijunal. Pek aatz q'u chusulib', motx ko'n ikol q'u kam tzi'. Ye'xhab'il ko'xh ma'j e talva.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l u xiak atich tioxhil tx'i'lli'inaj k'atza

37 Tu tek va't q'ii tuul, a' chit evtich ik'asu'l vi' u muunte, mam tenam ul k'ulum u Jesuus. **38** Utz yolon ma'l u vinaj xo'l u tenam, tal ech tza': —Chusul, nunraj b'a'nil see aas sa'an b'a'n tu vunk'aol tzi'. Tan tiira ta'xh ma'l. **39** Utz nik'uch tib' ma'l u

^y 9.35 Choktaj u Deuteronomio 18.15.

tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Ye'k talche' niq'eq'un taq'o. Nib'aj ku' vatz tx'ava', yak ik'axb'ixsa. Nitel vutx itzi' taq'o. Utz kaana it'unt'u'lan taq'o. Peena nitul ik'u'l. **40** Vetunjaj b'a'nil tu q'ul achusulib' tzi' aas satojche'l u tioxhil tx'i'li'inaj k'atza, loq' ye'n ole' ti'.— Texh te.

41 Utz tzaq'b'u u Jesuus, tal ech tza': —;Tiira ex ka'tziiunnajla chaj aanima, ex aa paav itz'lelex tu u tiempo tza'! ¿Ech ko'n chixh vatin texo'l tza'? Utz ;ech ko'n chixh unq'i't'ex tzi'? Iq'o ul vak'aol tza'.— Texhtu'.

42 Ech aatz nichixaan opon u xiak, b'ajax ku' vatz tx'ava' tu u tioxhil tx'i'li'inaj. Va'l it'unt'u'lan taq'o.

Pek aatz u Jesuus tan, tojche'l u tioxhil tx'i'li'inaj. Ech i'an b'a'n u xiak. Utz taq' tu vitat.

U taltu vikameb'al u Jesuus

43 Ech kajay aanima motx tz'ejx ik'u'l ti' vimam b'a'nil u Tioxh. Utz k'uxh kaana tel taanima q'u aanima ti' q'u kam nichi'an u Jesuus, tal tek tu q'ul ichusulib' ech tza':

44 —Tek' kaaoj u yol sek'u'l va'l savale' tza'. Aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, saoksal tiq'ab' q'u onkonla chaj aanima.— Texhtu'.

45 Pek nichkojtel itxumb'al q'u chusulib' tu q'u yol tzi'. Tan mujel siatz, ech ye'k sa-tootzaji u tokeb'al. Utz nich-motxixo'va ich'otil u tokeb'al te.

U je'saib'

46 Unchee' aatz i'ana tan, xe't motx itxay tib' q'u chusulib' tu yol ti' aas ab'il va'l maas tijle'm tixo'l nichtale!. **47** Pek aatz u Jesuus tan, paal itxumb'al tu q'u kam nichtitz'a tu taanima. Ech isik'le ma'l tal nitxa' utz, toksa k'atza. **48** Utz tal tu q'ul ichusulib' ech tza': —Ab'il a' sak'ulun u tal nitxa' tunb'ii tza', in a' nik'ulun tzi'. Utz ab'il va'l ni-k'ulunin, a' nik'ul va'l vetchaj-onulin. Tan ab'il va'l sataq' b'ens tib' ch'ooala texo'l, a' va'l maas tijle'm si'ané!— Texhtu'.

Q'u aanima b'a'n ik'u'l ti' u Jesuus

49 Unchee' tzaq'b'u u Xhan utz, tal te ech tza': —Chusul, vetqil ma'l u vinaj aas nitojche'l tx'i'li'inaj tu vab'ii. Utz vetkumaj iatz tan, yit' xamel koj q'i'.— Texh te.

50 Tal u Jesuus te ech tza': —Ye' ko'xh emaj iatz ti' tan, ab'il q'u'l ye' nichil'k'ulano', kumol atzi'.— Texhtu'.

Vyaal u Jacobo tu u Jesuus ti' taltu isotz q'u aa Samaaria

51 Unchee' aatz nichtek-inajab' u tiempo aas saq'aavje' u Jesuus tu Amlika, ta'n a' itxakb'a', ye'k ixo'val b'en tu Jerusaleen. **52** Ech ib'axab'sa b'en q'u'l ichaj se'nichok ivatb'al u Jesuus tala. Utz oko'p tu ma'l u tal tenam tikuenta Samaaria. **53** Loq' ye't ko'n k'ulax tzi'. Tan tootzaji q'u aa Samaaria aas

aalich ib'en u Jesuus tu Jerusaleen.^z **54** Ech ta'xh til u kam u Jacobo tuch' u Xhan, tal tek ech tza': —KuB'aal, ¿satz asa' aas saqal iku'l xamat tu amlika? Ech sisotzsa q'u aanima tzi', echa' va'l i'an u Elias.— Texh te.^a

55 Ech ipilq'u tib' u Jesuus utz, iyaa. Tal te ech tza': —Aatz ex, ye' etootzaj kam tioxhil niptonex ti' va'l netale' tzi'.

56 Tan yit' a' koj ul isotzsa q'u aanima u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, pek a' ul taq' vatz iq'ii isaj.— Texhtu'. Ech tek motx ib'en tu va't tal tenam.

Nitachva xamb'ichil unjolol aanima ti' u Jesuus

57 Unchee' aatz atich ok u Jesuus ti' b'ey, alax te tu ma'l u vinaj ech tza': —Unb'aal, saxam-b'in sai' k'uxh til ko'xh ech ab'ena'.— Texh te.

58 Alax te tu u Jesuus ech tza': —¿Satz atx'ake? Tan aal atil ijul q'u yak sunvatz. Utz atil isok q'u tz'ichin q'u'l nipaal tu amlika. Pek aatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, ye'k tatib'al tinujul.— Texhtu'.

59 Aatz u Jesuus, tal tu va't u aanima ech tza': —Xamb'en vi' cheel.— Texh te.

Tzaq'b'el ech tza': —UnB'aal, aq' tzii ve analen laxamb'in sai'

kam nal vuntat. La'nalunmujka b'axa.— Texh te.

60 Utz tal u Jesuus te: —Ni'axh vi' cheel. Tan a' samujun q'u kamchil q'u'l kamnaj tatin vatz Tioxh. Pek aatz axh, kuxh paxsa itziul vi' Q'esalail u Tioxh.— Texh te.

61 Atil paj va't alon tu u Jesuus ech tza': —Saxamb'in sai' unB'aal. Pek aq' tzii se'nunq'ilaka q'u vitz'in vatzik tu vatib'al b'axa.— Texh te.

62 Tal u Jesuus te: —Yit' b'a'n koj tetz viQ'esalail u Tioxh q'u'l a' nititz'a q'aavichil ti', nisajinka ti' iql. Echa' u vinaj va'l ni-taq'onin tu arado. Oj nisajinka ti' iql, yit' b'a'nla aq'onom koj.— Texh u Jesuus.

Vichajtu ma'l 70 ichusulib' u Jesuus

10 **1** Xamtich tek ti' q'u kam tza', ichaj paj va't 70 chusulib' u kuB'aal Jesuus. Ka'ka'b'il ixaan ichaj b'en. Ib'axab'sa b'en siatz tu kajay q'u tenam tuch' tu kajay q'u'l si'ch-paalka. **2** Utz tal te ech tza': —Nojchit tiira sib'al q'u aanima ch'iam texh ni'an'e' so'ok ti' vi-Q'esalail u Tioxh. Pek b'iil ko'xh q'u paxsan tetz u yolb'al Tioxh tixo'l. Ech toke' jajtaj tu u Tioxh, aas sichaju'l tere'n paxsan itziul u b'a'nla chusb'al tixo'l. Echa'

^z **9.53** Aatz q'u aa Samaaria, yit' b'a'nich koj tuch' q'u Israeel. Loq' ti' u tuq'ayb'al nichmotxi'anva, ti' q'u txaa' niyolonka. Ech ye' nichichaj paal q'u Israeel tu vitx'ava', niko'xh q'u Israeel majte.

^a **9.54** Choktaj u Reyes II 1.9-16.

va'l ni'an u b'aal chikob'e'm aas nitoksa taq'onom chokol tetz ivatz q'ul ichikob'e'm. **3** Ech b'enojex. A' nunchajvub'enex xo'l chi'k'ulan etetz, echa' ichajax b'en karne'l xo'l lobo.^b

4 Etiq'och b'en kolb'al epuaj.

Niko'xh etxim. Niko'xh untzumt epel xaab'. Utz b'atzi'chko'xhex tu yol tu b'ey.

5 Ab'iste ko'xh ma'j atib'al la'-okko'p'ex, a' b'axal letala: «Atinoj u paas xo'l q'u aanima tu u atib'al tza!» Chajex. **6** Ech oj atil ma'j b'a'n ik'u'l seti', sa'atin u paas k'atza. Pek oj ye' ni-k'ulvi'ex, saq'aavk'asu'l u b'a'n'il seti'. **7** Utz til va'l lak'ulaxk'ex, atinojex tuul. Junun ko'nkokh atib'al eb'enai!. Utz k'ultaj kam etechb'ub'al sa'aq'axi. Tan aatz u aq'onom, a' satx'a'nku ti' u taq'on.

8 Utz ab'iste ko'xh ma'j tenam lo'oponk'ex tu va'l lak'ulaxk'ex, echb'utaj kam latoksa sevatz.

9 Utz b'antaj b'a'n tu q'u ya'v q'u'l atil tu u tenam tzi!. Altaj te ech tza': «Najab'yu tul viQ'esalail u Tioxh tu Amlika texo'l.» Chajex te. **10** Pek oj ye' lak'ulaxex tu ma'j u tenam lo'oponk'ex, elojulex tu q'ul ib'eyil utz, altaj ech tza': **11** «Nikupujika el u pojoj va'l vetkutzeq' tu veteranam tza', techlal aas lako'netila kam

laya'k'ex. Pek etootzajitaj tan, najab'y ul viQ'esalail u Tioxh tu Amlika texo'l.» Chajex. **12** Tan nival sete aas paalchu u choob'al paav va'l saku' ti' q'u aanima tu ma'l u q'ii tzi!, vi' va'l ku' ti' u tenam Sodoma o'tene.

13 ¡Tilayol! saya'k'ex aa Coraziin tuch' ex aa Betsaida. Tan ye' nenima q'u mamaj txaichil uch texo'l. Pek xo'l koj q'u puer aanimaa aa Tiro tuch' q'u aa Sidoon vetuchka, ko'xtен ik'axa q'ul ipaav koj atzi!. Samotxtoksa q'ej oksa'm, techlal txumu'm. Simak' je' tza'a tivi' ti' q'ul ipaav.^c **14** Ech tok nival sete aatz lu'ul u q'ii aas satx'olpu inujul kajay q'u aanima, paalchu u choob'al paav saku' seti' vatz q'u aa Sidoon tuch' q'u aa Tiiro.

15 Echat ex majte aa Caper-nauum. Kamal netale' aas tiira saoksal eq'l. ¡Ye'xhjatu! Pek jaal a' satz'ejlikko'p'ex tu u choob'al paav!^d

16 Ech ab'il q'u'l la'ab'inex, in a' nitab'il'in tzi!. Ab'il va'l ye'k etxa'k te, in a' ye'k untxa'k te tzi!. Utz ab'il va'l ye'k untxa'k te, a' ye'k itxa'k te va'l vetchajon-k'asu'lin.— Texh u Jesuus.

Viq'aavu'l u 70 chusulib' chajaxi

17 Unchee' aatz tek q'aavu'l q'u 70 chaj, techalich

^b **10.3** Aatz u txokop va'l “lobo” ib'ii tu kastiya utz, nim vatz u xo'!

^c **10.13** Atich ma'l u kostuumbre xo'l q'u Israael aas nimak' je' tza'a q'u aanima tivi'. Echa' tzi! oj nik'axa ik'u'l ti' ma'j kam, oj nitxumune' utz, oj nilakp ivi!. Choktaj u Jonaas 3.6.

^d **10.15** Choktaj u Isaias 14.13-15.

itxuq'txune'. Tal tu u Jesuus ech tza': —iKuB'aal, ninima'o' q'u tioxhil tx'i'li'inaj tu vab'ii!— Texh te.

18 Tal u Jesuus te ech tza': —Vil ichajpu ku'l u tx'i'li'inaj tu amlika, echa' tel itz'na'b'. **19** Pek aatz cheel, vetvaq' etijle'm paalchu vi' u tx'i'li'inaj. Ech sa-ko'netzeq'leb'e tx'i'la txokop tuch' ch'it jee. Utz so'ole'ex ti' isub'ax u tx'i'li'inaj, aya' u kukoontra. Ech ye'xhkam ma'j si'an sete. **20** Pek ye' ko'xh txuq' txunex ti' aas ninima'ex q'u tioxhil tx'i'li'inaj. Pek a' satxuq'-txunk'ex ti' aas tz'ib'amal q'ul eb'ii tu Amlika.— Texhtu'.

21 Unchee' aatz i'an tu u oora tzi', txuq'txun u Jesuus tu u Tioxhla Espiiritu. Utz tal ech tza': —Nivaq' ta'ntioxh see Tat, axh iB'aal u Amlika tuch' u tx'ava' tzi'. Tan vetak'uch va-txumb'al tu q'u'l ye'k tootzajib'al, echa' talaj nitxa'. Utz vetamuj vatz q'u'l nitoksa je' iq'ii ti' q'ul itxumb'al itzak'kinil. A' i Tat tan, a' vasa' tu vab'a'nil. **22** Kajay q'u kam vettoksal vunTat tunq'ab'. Utz ab'il koj tek' ootzajin tetz vitxumb'al viK'aol u Tioxh, pek ta'xh vunTat. Utz ye'xhab'il ko'xh ootzajin tetz vunTat, pek ta'xh viK'aol. Utz antu saootzajin majte q'u aanima ab'iste isa' viK'aol u Tioxh sataq' elu'l vatzsaj te.— Texhtu'.

23 Ech ipilq'u tib'. Iq'il'a q'ul ichusulib' utz, tal te ech tza': —Chi'b'eb'al tetz q'u aanima q'u'l ni'ilon va'l netile' tza'!

24 Nojchit nival sete aas sib'al ko'xh q'u alol tetz u yolb'al Tioxh tuch' q'u ijlenal, motx tachva tilaxe' tab'ile' kam va'l netile' etab'i cheel tza'. Pek ye'k motx tab'i.— Texhtu'.

Vik'amtū ti' ma'l aa Samaaria u Jesuus

25 Unchee' aatz i'an ma'l u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, txake'i. Utz vet sik'u'l tal tu u Jesuus ech tza': —Chusul ¿kam sunb'ane' ech so'ok'in tu u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj?— Texhtu'.

26 Tal u Jesuus te ech tza': —¿Kam nital va'l tz'ib'amalka tu u o'tla mantaar nasik'le?— Texhtu'.

27 Tzaq'b'u u vinaj tzi' utz, tala: —«Tz'ejoj avaanima ti' u kuB'aal Tioxh, tuch' avaanima, tuch' avaanxelal, tuch' atxumb'al utz, tuch' ayak'il. Utz tii'axh ti' vamol sa'ane' echa' na'an sai!» Chia.— Texh te.^e

28 Tal u Jesuus te ech tza': —B'a'n matzaq'b'e' vettzaq'-b'axh. Pek b'an axh b'anol tetz u kam tzi', ech sa'atin atiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.— Texh te.^f

29 Pek aatz u vinaj tzi' tan, a' chit isa' taq'tu b'en tib's b'a'n.

^e **10.27** Choktaj u Deuteronomio 6.5; u Leviitico 19.18.

^f **10.28** Choktaj u Leviitico 18.5.

Tal tu u Jesuus ech tza': —Utz
¿ab'il vunmol?— Texhtu'.

30 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech
tza': —Aatz i'an ma'l u vinaj, a'
k'asku'l tu Jerusaleen aalich
ib'en tu Jericoo. Utz txaypu tu
elq'om. Maale'l q'u tetz. Ech
ak'onsalka. B'iit ko'xh kul
ikamsaka. Utz b'en q'u elq'om.

31 Utz aatz i'ana, paal ma'l u
oksan yol vatz Tioxh ti' u b'ey
tzi'. Til u vinaj k'axb'inaj, loq'
ijaliko'nka ti' paal yakloj.

32 Echat paj va't u levita majte.
Opon naja'ch va'l atichka. Utz
tila, pek paal ko'n paj yakloj.

33 Pek aatz ma'l u aa
Samaaria, atich ok ti' u b'ey.
Opon naja'ch u vinaj. Utz ta'xh
tila, itxum iatz. **34** Ech xaan
opon k'atza utz, itz'aka q'u
tak'onb'e'm. Toksa aseite ti'
tuch' ta'l uuva. Utz ib'ach u
tak'onb'e'm. Ech taq' je' ti'
vib'uuro. Utz tiq'o b'en tu
vatb'al, ech tilb'e. **35** Aatz tek
tu va't q'ii, taq'ka puaj u aa
Samaaria tu u xeen vatb'al,
ija'mel ka'va'l q'ii aq'on. Utz tal
te ech tza': «Ilb'e vetz. Utz
jank'it lasotzsa ti' lunchoo see
aas laq'aavu'lin.» Texhtu'.

36 Ech ¿ab'iste ma'l tu oxva'l
q'u vinaj tzi' nanache', aas imol
tetz aanimail u vinaj va'l ku'
tiq'ab' elq'om?— Texht te.

37 Tal u aa txumb'al ti' u o'tla
mantaar ech tza': —Aya' va'l
txumun iatz atzi'.— Texhtu'.

Aatz u Jesuus, tal te ech tza':
—Unchee' kuxh utz, ech sa'an
majte.— Texht te.

Vichusun u Jesuus tu otzotz xe' u Taa tuch' u Li'

38 Unchee' aatz atich ok u
Jesuus ti' b'ey tuch' q'ul ichusul-
ib', oko'p tu ma'l u tal tenam va'l
atichku ma'l u ixoj Taa ib'ii. Utz
opon tu otzotz tzi' xe'. **39** Atich
ma'l itza'q' u Taa tzi', Li' ib'ii. Utz
k'uje' ku' u Li' xe' tajan u Jesuus
ti' tab'il q'ul iyol. **40** Pek aatz u
Taa tan, a' va'lich tela' tokku ti'
sib'al q'u taq'on. Utz ech xaan
opon, tala: —UnB'aal, ¿yetz
natxum unvatz aas unjunal ko'xh
nivaq'onin tu vuntza'q' tzi'? Pek
al te aas siloch'in.— Texhtu'.

41 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te
ech tza': —Taa, Taa, tiira b'ennaj
ak'u'l. Utz va'l eela' ook ti' sib'al
kam. **42** Pek ma'l ko'n u kam va'l
tiira ministeer sab'anaxi. Utz aya'
va'l ni'an u Li' tzi'. Utz ye'k saveet
imaale'l te.— Texhtu'.

Vichustu q'ul ichusulib' u Jesuus ti' iq'ilal sik'lel Tioxh

11 **1** Unchee' aatz i'ana,
nichiq'ila sik'le Tioxh u
Jesuus tu ma'l u tal tx'ava'. Utz
aatz ya'i, alax te tu ma'l q'ul
ichusulib' ech tza': —KuB'aal,
chus qe kani'ch iq'ilal isik'lel
Tioxh sakub'ane'. Echa' i'an u
Xhan, ichus q'ul ichusulib'.—
Texhtu'.

2 Alax te tu u Jesuus ech tza':
—Aatz seq'ila esik'le Tioxh, ech
setal tza':

«KuB'aals Amlika tioxhla b'ii
tatin vab'ii.

Uloj ab'an vaQ'esalail.

Utz b'an vatxumb'al tu u vatz
tx'ava' tza',
echa' na'an tu Amlika.

3 Aq' u qechb'ub'al tetz jun
q'ii.^g

4 Utz kuy q'u kupaav,
echa' o' nikukuy q'u aanima
q'u'l kam ni'an qe.

Yaaq' tzii saku'o' tu q'u paav
q'u'l nitok sukuvatz.

Pek eesa'o' vatz u tx'i'li'inaj.»
Chajex.—

Texhtu'.

5 Utz tal paj ech tza':
—Sakuk'am ti' aas atil ma'll sete
atil ma'll tamiigo. Utz sab'en
tzixe' nik'a aq'b'al. Satal te ech
tza': «Vamiigo, unch'ex oxvo'j
unkaxhlaan tx'ix see. **6** Tan ulyu
ko'n ma'l vamiigo tzunxe'. Tzian
vetk'asku'l utz, ye'xhkam b'o'
savaq' te.» Chaj.

7 Pek sako'ntzaq'b'u elu'l u
vinaj to'otzotz ech tza': «Ye'xh
saveeti. Utz ye' ko'xh akalab'-
tziuu'in tan, vatchelin tuch' un-
nitxa'a. Katx'umal tek kujub'al.
Utz ech ye'k saveet unlakpu ti'
en taq'ax see.» Chaj.

8 Ech k'uxh ye'k salakpi
satale', salakpi atzi'. Utz sataq' te
kam nisavsa. Kamal yit' ti' koj
aas tamiigo; pek ti' tan, ch'ixve-
b'al oj ye'k sataq'e' tan,
niya'lule'.

9 Ech tok nival sete aas jajtaj
tu u Tioxh kam nesavsa utz,
sataq' sete. Choktaj utz,
sechab'a. Sich'inojex vatz jub'al
utz, sajajaxex. **10** Tan ab'il va'l
kam nijaje', nik'ule'. Ab'il ni-
chokone', nichab'a kam
nichoke'. Utz ab'il va'l ni-
sich'ine', nijajax u jub'al siatz.

11 Echa' ma'j tat. Jatu koj
si'ane' aas sivan ko'n sataq' tu
vik'aol va'l nijaj ikaxhlaan tx'ix
te. Utz oj chi'o txay sijaje', {tz'o
tzik tx'i'la txokop sataq' te?

12 Oj ma'j k'olob' sijaje', {tz'o
tzik ch'it jee sataq' te? **13** Tan
k'uxh ex chit maalola chaj
aanima, etootzajle kam b'a'nla
chaj oya netaq' tu q'ul enitxa'a
utz; {a' chixh u kuTat tu Amlika
nenache' tzi' aas ye' koj sataq' u
Tioxhla Espiiritu tu q'u'l sajajon
te?— Texhtu'.

Visuyax tx'i'li'inajil ti' u Jesuus

14 Unchee' tojche'l ma'l
tioxhil tx'i'li'inaj u Jesuus k'atz
ma'l u vinaj, memtixsamich
taq'o. Utz ta'xh el u tioxhil
tx'i'li'inaj tzi', yakich yolon u
vinaj. Utz motx chit tz'ejx ik'u'l
q'u tenam ti'.

15 Pek at unjolol q'u aanima
alon ti' ech tza': —U Belzebuu,
viq'esal q'u tx'i'li'inaj, nilochon
ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj
atzi'!—^h Texhtu'. **16** Utz atia vet

^g **11.3** Choktaj u Proverbios 30.7-9.

^h **11.15** Aatz u b'ii Baal Zebuub, a'ich vitioxh q'u aa Ecroon titiempo u
Elias. Pek b'ens ib'ii u q'esal tx'i'li'inaj tu q'u Israel. Belzebuu b'enka.
Choktaj u Reyes II 1.1-17; U Tio 12.24.

sik'u'l nich'i'ane' nichijaj
xheenya te tu amlika.ⁱ

17 Pek paal itxumb'al u Jesuus tu va'l nichtitz'a q'u aanima tzi'. Tal tek ech tza': —Kajay ijlenal, oj jatxel tib' iatz tuch' q'ul imol tu viq'esalail, sako'njink'i. Echa' unjolol itz'in atzik tu atib'al majte. Oj jatxel tib' iatz, sa'kojveet tatin tinujul tib'ilaj. **18** Nival u kam sete tzi' tan, netale' aas a' nilochonin u Belzebuu, u q'esal tx'i'li'inaj. Tan oj ato'k ixo'l u tx'i'li'inaj tib'ilaj, sa'kojveet iq'esalain tinujul. **19** Ech oj u Belzebuu q'esal tx'i'li'inaj, nilochonin ti' tojchal el q'u tioxhil tx'i'li'inaj netale', ¿a' paj tzik nilochon q'u aanima ti' tojchal el majte q'u'l nechuse'? Ech a' samotxalon atzi' a' tzik nilochonin. **20** Pek oj tu vitxumb'al u Tioxh nivojchav el q'u tioxhil tx'i'li'inaj, a' u techlal atzi' aas nojchit ulyu viQ'esalail u Tioxh texo'l.

21 Echa' ma'j xeen otzotz aa yak'illa vinaj iq'omal b'anb'al ich'a'o nixee tatib'al, b'a'n ko'xh tatin q'u tetz. **22** Pek aatz niq'ilal ok tu va'te aas maas aq'el ivi' sii' utz, nisub'e'. Nimaa q'u b'anb'al ich'a'o va'l

k'ujlelk ik'u'l. Ech nitole' ti' q'u tetz. **23** Ech ab'iste a yit' oknaj koj vi', koontraimalin ni'ane'. Utz ab'iste va'l yit' antu koj sunk'atza ti' va'l nunb'ane', tz'ejo'm ni'ane'.

24 Aatz nitel u tioxhil tx'i'li'inaj k'atz ma'l aanima, nichok tilanb'al tu tzaji tx'ava!. Utz aatz ye' nichab'a, nital ech tza': «Saq'aavb'enin tu u vatib'al va'l vetk'asku'lin.» Chia.^j

25 Ech aatz nipajtopone', nitile' echa' b'a'nla ch'isel utz, vijel tuul. **26** Ech nitiq'o opon jujva't imol ti' aas aq'el ivi' sii'. Ech ta'n oponya. A' tek nimotxatinku tzi'. Ech maas nitel u aanima tu b'ey taq'o vatz u tatin b'axa.— Texh u Jesuus.

U taltu b'a'nla yol ma'l u ixoj ti' Jesuus

27 Tuul ko'xh nichtal q'u kam tza', aatz ma'l u ixoj xo'l u mam tenam, qetun taltu ech tza': —¡Chi'b'eb'al tetz u ixoj va'l alannaj eetz tuch' u ch'u' va'l ach'u'a!— Texhtu'.

28 Tal u Jesuus ech tza': —Aal a' chi'b'eb'al tetz q'u'l niab'in u yolb'al Tioxh utz, ni'an'e' kam va'l nitale'!— Texhtu'.

ⁱ **11.16** Aatz nitale' aas motx ijaj “xheenya tu amlika”. A' isa' i'antu ma'j mam kam u Jesuus siatz tu amlika. Echa' tzi' sijal tilon u q'ii, u ich', oj q'u tx'umi'l, oj kam ko'xh va'toj kamil aas nik'uche' nojchit atil u Tioxh k'atza. Choktaj U Tio 12.38.

^j **11.24** Aatz vatz q'u Israeel ko'xtene, nichtalaxe' aas tatib'al tioxhil maalo q'u tx'ava' valdio, va'l tzaji tx'ava' ye'k a' tuul. Ech b'iil a' kampusanta sukuvatz cheel niyolonka.

Viyaal q'u aanima i'an u Jesuus ti' ye' ninima u yolb'al u Tioxh

29 Poch'i'l'b'ich chit tatin q'u mam tenam. Xe't tal u Jesuus tixo'l ech tza': —Aatz ex, itz'lelex tu u tiempo tza', ex aa paav. A' nimotxechok xheenya tu amlika. Pek ta'xh xheenya setile' echa' va'l ti' u Jonaas. **30** Tan a'ich xheenya vatz q'u aa Niinive u Jonaas. Echat si'an u K'aola majte va'l b'ennaj ko'n aanima. A' u xheenya tetz q'u aanima itz'lel tu u tiempo tza!.^k

31 Aatz u ixoj ijlenal tikuenta aal iku'e!, toj nal tal eb'en tu choob'al paav, ex itz'lelex tu u tiempo tza'. Tan ya'vilo'm k'asku'l ti' ul tab'il vimam txumb'al u Saloomoon. Pek paalchu vijle'm vatz u Saloomoon atilin tza' utz, ye' nenima'in.^l

32 Echat q'u aa Niinive majte, toj nal tal eb'en tu choob'al paav, ex itz'lelex tu u tiempo tza' aas latx'olax inujul q'u aanima. Tan motx ik'axa q'ul ipaav tu u yolb'al Tioxh va'l ex tal u Jonaas tixo'l. Pek aatz ex, ye' nek'axa q'ul epaav ti' q'u yol nival sete tza'. Utz paalchu vijle'm vatz u Jonaas.

U txumb'al va'l b'a'n

33 Ye'xhab'il nib'anon aas ni-k'ojojimuj u txijtxub'al va'l nimatxe!. Utz sa'kojjupi. Pek ni-t'anb'a! je!. Ech satil q'u aanima

q'u'l nitoko'p to'otzotz. **34** Aatz u b'aq' evatz, a' nik'uchun q'u kam tu vechi'l. Utz oj jikom isajil q'u kam neb'an tuch' u b'aq' evatz, ye'xhkam netitz'a onkonil ti!. Echa' vatz ma'j txijtxub'al atilk'ex.

Pek oj yit' jikom koj isajil q'u kam neb'ane', a' chit netitz'a onkonil ti!. Echa' tu uken atilk'ex. **35** Ech kuenta'ex tan, b'a'n si'anee' aas yit' b'a'n koj isajil q'u kam neb'ane' utz, tu uken atilk'ex. **36** Oj tiira jikom etatine', b'a'n isajil q'u kam neb'ane' atzi!. Echa' itxijtxut'ex ma'j txijtxub'al. Ye'xh b'oj uken sek'atza.— Texh u Jesuus.

Viyaal q'u fariseo i'an u Jesuus

37 Aatz tek ya' iyolou u Jesuus, savaal tu ma'l u fariseo aas se'ntx'a'n tzixe'. Ech b'en u Jesuus tu totzotz utz, ok vatz meexha. **38** Pek sotz ik'u'l u fariseo aas tila ye't i'an u kostuumbre u Jesuus ti' itx'aal iq'ab' aas ye'sajich itx'a'ne'.

39 Ech aatz u kuB'aal Jesuus tal te ech tza': —Aatz cheel, ex fariseo, tiira b'a'n neb'ensav etib' seti' elu'l, echa' u vaaso tuch' u puraato aas ta'xh tx'aael u ti!. Pek aatz tetaanima, ta'xh elaq' atile utz, ye'k eya'eb'al ti' ib'anax q'u kam q'u'l yit' inujul koj.

40 ¡Ex txoxkin! ¡Yetz etootzaj tzik aas ta'n ko'n koj u kuchi'l

^k 11.30 Choktaj u Jonaas 3.4.

^l 11.31 Choktaj u Reyes I 10.1-10; u Croonicas II 9.1-12.

i'an u Tioxh, pek i'an u qaanima majte! **41** Pek cheeoj q'u b'a'nil te taanima, lochtaj me'b'a'. A' u oya setaq' tu u Tioxh. Ech tx'aa-tx'och etatin vatz u Tioxh.

42 ¡Tilayol saya'k'ex, ex fariseo! Tan netaq' idiesmoil u ruda, u meenta utz, tuch' kajay q'u itza. Loq' a' netaq'ka q'u'l tiira ib'o'q'ol. Aya' vijikomal tuch' vetz'ejtu etaanima ti' u Tioxh. A' vib'o'q'ol seb'ané' tzi!. Loq' yit' ti' koj aas seya'sa ib'anax q'u kam q'u'l ninaleb'ané'.

43 ¡Tilayol saya'k'ex, ex fariseo! Tan a' chit nechok q'u b'axa chaj k'ujleb'al tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz vatz chit ek'u'l sa'xhkalaman taq'ax echajlichil tulaj k'ayib'al.

44 ¡Tilayol saya'k'ex, ex fariseo tuch' ex aa txumb'al tetz u o'tla mantaar! Ex ka'vatz tan, ech ex q'u mujb'al kamnaj aas ye' na'l kam q'e'na'j atil tuul. K'uxh nipaal aanima sii', ye' tootzaj aas yansai'b' ni'an taq'o.— Texhtu'.

45 Ech tzaq'b'u tek ma'l u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar ech tza': —Chusul, aatz naal q'u kam ech tzi', ant o' naya'a'o' majte.— Texhtu'.

46 Ech tal u Jesuus te ech tza': —¡Tilayol saya'k'ex majte, ex aa txumb'al ti' u o'tla mantaar! Tan kaana b'o j mantaar netal tu aanima aas tiira tii nimali. Ta'xhtu' netale' aas

sab'anli. Echa' iqitzax ma'j mam ijatz aas ta'n a' netaq' je' ti' ivi' aanima, pek jatu koj seloch b'o j ti' tijale'.

47 ¡Tilayol saya'k'ex! Tan va'l chit eb'antu pantioon tetz q'u'l alol tetz u yolb'al Tioxh q'u'l kamnaj, q'u'l ek'uy emam yatz'on. **48** Ech netxakb'a' utz, nek'uche' aas ant ex ti' vib'anon q'u'l ek'uy emam. Tan nojchit a' motx yatz'on utz, aatz ex, neb'an ipantioonil q'u mujb'al tetz majte. **49** Ech toke' tal u Tioxh tu u mam itxumb'al: «Sunchaj b'en alol tetz vunyolb'al tixo'l tuch' unchaj. Atia satojcha utz, atia sako'nmotxiyatz'e'». Chia.

50 Utz sa'analtx'olax inujul q'u aanima q'u'l itz'lel tu u tiempo tza' tan, ech itxumb'al q'u'l ik'uy imam, ti' iyatz'ax sib'al q'u alol tetz vunyolb'al, jatva'x tiempo ichee u vatz amlika tx'ava' tza'. **51** A' saxe'tik u choob'al paav ti' vikam u Abeel utz, saya' tu vikameb'al u Zacarias, va'l yatz'ax tu q'u'l ek'uy emam tixo'l u totztioxh tuch' u nachb'al Tioxh q'anal. Ech nojchit va'l nivale' tza'. A' va'l sichoo q'u aanima itz'lel tu tiempo tza'.^m

52 ¡Tilayol saya'k'ex, ex aa txumb'al ti' u o'tla mantaar! Tan ye' netal vinujul u tokeb'al u yolb'al Tioxh tu q'u aanima. Niko'nemuje'. Echa' imaal ma'l laave tetz okeb'al neb'ané'. Pek niko'xh a' koj ex netoko'p. Utz

^m 11.51 Choktaj u Geenesis 4.8; u Croonicas II 24.20-21; 36.16.

nemaj tok q'u'l nichok toko'p.— Texhtu'.

53 Aatz tek ya' iyolon u Jesuus tzi', motx ichok ixe't q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar k'atza tuch' q'u fariseo. Utz nich-motxiya'l u Jesuus. A' isa' aas kam texh yolpichil si'an u Jesuus tu yol. **54** Ech liistaich ti' oj sayolpi, ech sixoch je' ti'.

U ye'xtxojla txumb'al iq'omal tu q'u fariseo

12 **1** Unchee' tuul atich u Jesuus tzi', mam tenam imol tib' ti'. Jatva'l ko'n mil ixaane'. Va'lich motx ipittu tib'.

Utz xe't iyolon u Jesuus b'axa, tu q'ul ichusulib' ech tza':—Kuenta'ex ti' vichusb'al q'u fariseo tzi'. Tan tiira jolol ka'vatz. Nib'oy aanimma echa' ib'oyon u tx'amtixsab' kaxhlaan tx'ix. **2** Tan kam va'l sajutzel ib'anaxe' saelu'l vatzsaj. Utz kajay va'll mujich kam, sa'ab'il. **3** Echa' q'u kam q'u'l tu mujich netalva, vatzsaj tek tab'il sa'-ab'il. Utz kam va'll jas ko'n talax neb'an tu atib'al, qetumal tek talax sa'alax vatz tenam.ⁿ

4 Pek nival sete kajay ex vamiigo, ye' ko'xh exo'va q'u

yatz'ol tetz u chi'l. Tan k'uxh ma't iyatz'one', kam tere'n koj va't si'an'e'. **5** Pek saval sete ab'il va'l sexo'va. A' sexo'va u Tioxh va'l yit' ta'n ko'n koj atil tijle'm ti' teesal u vatz q'ii saj, pek atil tijle'm ti' taq'ax b'en u taanxelal u aanimma tu xamal, aya' u choob'al paav. ;Ech a' va'l sexo'va!

6 Echa' q'u talaj tz'ichin. K'uxh tiira varaato ija'mel, o'va'l ti' ka'l sentaavo, niko'xh ma'j sotznaj tekoj sik'u'l u Tioxh. **7** Aal tootzajle jatva'l tachul u xi'l evi'. Ech toke' ye' ko'xh xo'vex tan, paalchu eja'mel vatz sib'al talaj tz'ichin.

8 Utz nival sete, ab'il q'u'l sa'alon tu q'u aanimma aas niman vetz, a' q'u'l sa'alax vatz q'u'l iaanjel u Tioxh majte tu u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimma aas a' q'u niman vetz. **9** Pek aatz q'u'l niteesa tib' tuul vatz aanimma aas tootzajin, saveesa vib' tuul vatz q'u'l iaanjel u Tioxh majte aas voortzajle.

10 Utz ab'il va'l sayoq'on u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimma, sakuyli. Pek ech koj q'u'l saqelon sayoq'on u Tioxhla Espiiritu, yit' sa'kojkuyl.

ⁿ **12.3** Aatz u yol “vatz tenam”, chi'o' ti' tu kuyolb'al, aya' u “azotea” tu kastiya; “vi' otzotz” chu u tokeb'al majte. Atich ma'll u kostuumbre xo'l q'u Israeel aas chajpaj nipaxsal itziiul ma'j yol tetz tenam kajayil. Junun aanimma nichije'op vi' vichaq'aalail q'u tatib'al utz, niqetu b'en u yol tu vivecino va'l sapaxsal itziiul. Ech nich'i'an junun q'u vecino ti' ixaansal u yol. Anuuncio niyolonka. Pek a' u toke' aas kajay aanimma sa'ab'in. Pek aatz sukuvatz cheel, chukchaj texh txumb'al atil ti' ib'anax anuuncios, k'uxh tu q'oo'b'e'tz, tu altavooz, oj tu raadio.

11 Utz aatz latxayp'ex vi', li'-iq'oloponex tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, elal' oki'ch ko'xh etaanima ti' aas kam ech etzaq'b'e' utz, kam setale'. Echat ko'xhtu' aas li'-iq'oloponex vatz juees tuch' vatz q'u q'atol tzii. **12** Tan u Tioxhla Espiiritu sacheesan eyol tu u mu'k'ul tzi' aas kam setale'.— Texh u Jesuus.

**Vichusun u Jesuus
ti' q'u tx'iib'al q'ii**

13 Alax tu u Jesuus tu ma'l u aanima xo'l q'u tenam ech tza': —Chusul, al tu vatzik sijatx u me'b'il va'l aq'axka qe. Sataq' u vetz.— Texhtu'.

14 Tal u Jesuus te ech tza': —Vinaj, ab'il koj nioksanin q'atol tziil texo'l utz, jatxol tetz kam.— Texhtu'.

15 Tal paj u Jesuus ech tza': —Kuenta'ex, ye' ko'xh eb'ana aas ye'k enooeb'al ti' q'u kam. Tan yit' a' koj niaq'on u vatz iq'ii saj u aanima q'u tx'iib'al iq'ii atile.— Texhtu'.

16 Ech ik'am ti' ma'l kam tal ech tza': —Atich ma'l u vinaj tx'iil iq'ii. Sib'al chit vatz ichikob'e'm teesa tu vitx'ava'.

17 Ech nichtitz'a ti' taanima ech tza': «¿Kam sunb'ane'? Tan ye' nicee ve't kolb'al tetz vivatz q'ul unchikob'e'm tzi!» Texhtu'.

18 Itzaq'b'e je' bib' tal ech tza': «Aatz sunb'ane'. Sunyoo q'u kolb'al ivatz q'ul unchikob'e'm q'u'l atilnale utz, paalchu tek ich'ii ich'exel si' sunb'ane'. Ech

tuul sunkolvu kajay q'ul ivatz q'ul unchikob'e'm utz, q'u vetz.

19 Utz la'tekval tu u vaanxelal ech tza': Vaanxelal, sib'al tx'ii - b'al aq'ii kolel tetz sib'al ya'b!. Ech ilan, echb'un, uk'a'en utz, txuq'txunen. Chajin.» Texhtu'.

20 Pek tal u Tioxh te ech tza': «¡Troxkin! Tu u aq'b'al cheel tza' sakamaxh. Utz ¿ab'il tek etz q'u kam si'ané' q'u'l vetachokluka tzi!» Texh te. **21** Ech say'a'k u aanima tzi' va'l niko'xhimolb'a' tx'iib'al iq'ii, loq' yit' tx'liol iq'ii koj k'atz Tioxh.— Texhtu'.

U ela'okchil ti' q'u kam

22 Tal u Jesuus tu q'u chusulib' ech tza': —Ech toke' ye' ko'xh elaok'ex ti' u vatz eq'ii esaj. Echa' tzi' aas kam setechb'u. Utz yit' sako'nkoxhela'ok'ex ti' ivijax vechi'l, ti' aas kam setoksa.

23 Tan aatz u vatz q'ii saj, paalchu vatz u echb'ub'al. Utz paalchu vechi'l vatz u oksa'm. **24** Pek sajitaj q'u joo etile'. Tan ye'kax chikoni. Ye'kax imol vatz ichikob'e'm. Utz ye'k kolb'al titz'leb'al. Pek u Tioxh nitzuj-b'en. Utz ¿yit' tzik paalch'ex vatz q'u tz'ichin tzi' tzik? **25** Tan k'uxh sa'xhela'ok ma'j aanima, sa'tekojeeti sataq' je'op b'itoj u tatin tu u vatz iq'ii saj. **26** Tan oj ye' netx'ol q'u kam q'u'l talaj ch'oo, ¿kam toke' sako'xhela'ok'ex ti' tere'n q'u kam?

27 Sajitaj q'u xu'm etile', kani'ch ich'ii'e'. Tan ye'kax aq'onini, ye'kax chemoni. Pek nival sete aas niko'xh u ijlenal

Saloomoon ech koj ivijtu tib' u tilon q'u xu'm tzi', k'uxh mam tx'iiol iq'iich. **28** Echat ko'xh paj q'u xajtze' ja'jtze'. U Tioxh nivijon k'uxh atil cheel utz, ech tek q'ejal nik'achpu tu xamal. Ech ɔyit' tzik ech taq'ax etoksa'm si'an u Tioxh nenache'? jk'uxh b'ioj ko'xh k'ujlel ek'ul ti'!

29 Ech ye' ko'xh ela'ok'ex ti' q'u kam. Echa' ti' kam setechb'u utz, kam setuk'a. Yit' maas koj saxaan etaanima ti'. **30** Tan kajay q'u kam ech tzi', nitela' tok q'u aanima ti' q'u'l ye'k Tioxh k'u'l tu u vatz tx'ava' tza'. Pek ech koj ex tan, tootzajle u kuTat tzi' aas nesavsa kajay q'u kam tzi'. **31** Pek a' saela'okk'ex ti' vi-Q'esalail u Tioxh, ech toj texh taq' tul tere'n q'u kam nesavsa.

32 Ye' ko'xh qeonex niman vetz tan, k'uxh b'iil ko'xh ex, vettitz'al u kuTat aas sa'xhek'ul viQ'esalail. **33** Ech toke' k'ayitaj kam etetz atile. Utz oyataj tetz me'b'a!. B'antaj kolb'al tx'iib'al eq'ii aas ye'k saq'a'l'b'i. Aya' u tx'iib'al q'ii tu Amlika va'l ye'k imotxe'. Tan ye' nitoko'p elq'om tzi'. Niko'xh pok' sayansan. **34** Tan til va'l atilku u tx'iib'al eq'ii, aye'n vetaanima tzi'.

U tatin q'u niman tetz u Jesuus si'ane'

35-36 Pek aatz ex utz, itz'oj ko'xh etatine!. B'anoj ko'xh etuche'. Echa' b'anel ko'xh tuch etxijtxub'al. B'antajex echa' q'u aq'onom q'u'l ch'iam ko'xh ni-motxi'ane!. A' nich'ia iq'aavu'l u

b'aal taq'on tu ma'j tzumb'a'a. Utz ta'xh lu'uli, lasik'leni, yak ko'xh sajajaxoj. **37** Ech chi'b'eb'al tetz q'u aq'onom q'u'l ch'iam chit ni'ane' aas lu'ul u b'aal taq'on. Utz ni'xhtek'val sete, aatz u b'aal aq'on, salat ik'uje' q'u taq'onom vatz meexha utz, ech a' sa'aq'on techb'ub'al. **38** Tan k'uxh ye'saj inik'at aq'b'al utz, k'uxh paal nik'at aq'b'al lu'uli, ta'xhtzii ni-ch'iame!. Chi'b'eb'al tetz u aq'onom si'ane' tzi'.

39 Pek ab'itaj. Tootzajle koj u b'aal atib'al aas kam chit oora se'nelq'oj u elq'om tzixe', saxeeni atzi'. Utz sa'kojtaq' tzi aas so'ok to'otzotz. **40** Echat ko'xh ex majte. Ch'ianojex. Tan ye'k u oora sek'u'l, u tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.— Texhtu'.

41 Aatz u Lu', tal te ech tza': —KuB'aal, ¿qe ko'n chixh naalvu q'u kam nak'am ti' tzi', pek oj tu kajay q'u aanima majte?— Texhtu'.

42-43 Tal u kuB'aal te ech tza': —Chi'b'eb'al tetz u aq'onom oj ech si'ane' kam va'l alaxka te tu u b'aal taq'on. Tzak'kin utz, k'ujleb'al k'u'lla aq'onom atzi' oj tu chit oora sataq'vu techb'ub'al q'u'l atil tu u atib'al. Jikom ni'ane' aas lo'opon u b'aal taq'on. **44** Tan nojchit nival sete, aal sa'tektoksa kajay vime'b'i'l tikuuenta atzi'.

45 Pek ye'xtxoj koj itxumb'al u aq'onom tzi', oj la'ko'ntal tu taanima ech tza': «Sab'atz tul u b'aal vaq'on atzi!» Chaj. Utz

sako'nxetiq'os q'u aq'onom, vinajs ixoj. Sako'nechb'uni sauk'ai. Utz saq'ab'an. **46** Tuul ye'k talche' su'ul u b'aal taq'on u aq'onom tzi', tu u q'ii va'l ye' tootzaj utz, tu u oora va'l ye'xhkam nich'iane!. Techal iveet sab'anax tu u b'aal taq'on. Sataq' b'en xo'l q'u qelol, q'u'l yit' k'ujleb'al k'u'l.

47 Aatz u aq'onom, sib'al tz'u'm sa'aq'ax te. Tan tootzaj nal itxumb'al u b'aal taq'on, loq' ye' nich'iane!. Ye't i'ana kam va'l isa' u b'aal taq'on. **48** Pek ech koj u aq'onom va'l ye' tootzaj itxumb'al u b'aal taq'on, b'iil ko'n tz'u'm sa'aq'ax te ti' q'u kam veti'ana k'uxh sik'ulo'k ti' aas sib'la tz'u'm sa'aq'ax te. Tan ab'il va'l sib' aq'ax te tu u Tioxh, sib'al sijaj u Tioxh te majte. Echat ko'xhtu', oj ab'il sib'al kam nitaq'axka tikuuenta, sa'xhjax te majte kam ti' vettoksav va'l vetaq'ax te.

Q'u tza'lla tiempo su'uli

49 Xamat ul unmatx tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz a' unsa' a' tekoj cheel va'l toyve'. **50** Sapaalin tu ma'l mam tza'. Utz il atilin taq'o, tiq'o nal tib'. **51** Kamal a' netitz'a aas ta'xh ul voksa paas xo'l q'u aanimta tu u vatz tx'ava' tza'. Ye'ka. Pek xo'l ul voksa. **52** Tan aatz taab'ab'en tza', so'ok ixo'l q'u aanimta vi'. O'va'l aanimta titz'in tatzik tib' samotxok ixo'l; oxva'l tok ti' ka'va'l utz, ka'va'l tok ti' oxva'l. **53** So'ok ixo'l u tata tuch' u

k'aola utz, u k'aola tuch' u tat majte. So'ok ixo'l u nana tuch' u titz'in ixviak utz, u ixviak tuch' vinan majte. So'ok ixo'l u txutxa tuch' u alib'a utz, u alib'a tuch' vitxutx majte.— Texhtu'.

54 Unchee' tal paj u Jesuus tu q'u tenam ech tza': —Aatz netil ichee u sutz' tikuuenta aal toke', yak netal ech tza': «Tul jab'al atzi!» Che'ex. Utz ech chit ni'an! **55** Utz aatz nixumkab'in ipaal u kajiq' tikuuenta aal iku'e', netale!: «Mam tz'a' si'an!» Che'ex. Utz nojchit ni'an!. **56** ¡Ka'vatz! Etootzajlu tilax q'u xheenya nichee vatz amlika tuch' vatz tx'ava', pek ye' netx'ol tilax q'u xheenya ti' q'u kam ni'an u Tioxh tu u tiempo tza'.

Vikuytu tib' q'u aanimta tib'ilaj

57 Pek ¿kantu' yit' jikom koj itx'olax inujul q'u kam neb'an se-tib'ilaj, q'u kam b'a'n utz, q'u jik? **58** Tan ech ko'n ti' neb'en vatz u juees tuch' veckoona. Pek aal b'a'n sa'anya'l ab'antu b'a'n axh tuch'. Tan b'a'n si'an!, liqinioko'p'axh vatz u juees utz, satoksab'enaxh tiq'ab' polesi'y. Ech sataq'ku'axh tu tze!. **59** Utz nival see aas ta'n ku'chil sa'an tu tze!. Sa'tere'nkojelu'laxh oj ye'k sachoo kajay vatz'oj.— Texh u Jesuus.

Vichusun u Jesuus ti' vik'axal u paav

13 **1** Unchee' aatz i'an tu u tiempo tzi', oponunjolol q'u aanimta nichtal tu u Jesuus,

va'l i'an u Pilato. Tan tal ikam unjolol q'u aa Galilea tuul nichmotxtoksa itx'olo'm tu viq'analil u totztioxh. **2** Pek tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza':

—¿Kamal netitz'a aas maas aa paavich unjolol q'u aa Galilea vatz tere'n q'u aa Galilea tan, ech b'anax te tzi'? **3** Nival sete aas yit' a' koj. Pek oj ye' samotxek'axa q'ul epaav, ela sasotz'ex sekajayil. **4** Utz ech paje' u 18 aanim aq'u'l ku' u t'ankin tz'ach ti' tu Siloee. ¿Kamal a' nimotxetitz'a aas maas aa paavich vatz tere'n q'u aanim aq'u'l jejlich tu Jerusaleen? **5** Nival sete aas yit' a' koj. Pek oj ye'k samotxek'axa q'ul epaav, ela sasotz'ex sekajayil.— Texhtu'.

6 Yolon u Jesuus; ik'am ti' ma'l kam. Tal ech tza': —Aatz ma'l u vinaj, atich ma'l iviikuxh chikich tu chikb'al iuuva. Utz ex ichok ivatz tala. Pek ye't chee ma'j. **7** Utz tal tek tu u ilol ichikob'e'm ech tza': «Oxva'x ya'b' xe't ul unchoktu ma'j ivatz u viikuxh tzi' utz, ye'xhkam nunchab'a ma'j. Pek tzok' el tan, aal ko'xh nib'uutixsa u tx'ava' tzi!». Chia.

8 Ech itzaq'b'u u ilol chikob'e'm tal ech tza': «Unb'aal, aq' tzii atojnu b'itoj tu u ya'b' tza'. Tan sunpilu ixe' ech savoksa iq'aenal. **9** Utz kamal tu va't ya'b' cheel la'tekvatzini. Pek oj ye'xh lavatzini, la'tekatzok'a.» Chia.— Texh u Jesuus.^o

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l u ixoj tu u ilanb'al q'ii

10 Unchee' nichichusun u Jesuus tu atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu ma'l u ilanb'al q'ii. **11** Utz atich ma'l u ixoj tzi' aas 18 ya'b' tok ma'l yaab'il k'atza tu tioxhil tx'i'li'inaj; k'o'kinich tek taq'o. Utz ye'xh ko'xh kani'ch aas nichkojijikomte'. **12** Ech ta'xh ilax tu u Jesuus, isik'le. Utz tal te ech tza': —Ixoj, chitpi'axh, elyaxh tu vayaab'il tzi!.— Texh te. **13** Taq' je' iq'ab' u Jesuus tib'a, ech oora jikomti. Ech tek toksa iq'ii Tioxh.

14 Pek aatz u q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tzi', lakp ivi' ti'. Tan tu u ilanb'al q'ii i'an b'a'n u Jesuus tu u ya'v. Utz tal tu q'u tenam ech tza': —Vaajil aq'onib'al q'ii atile. Utz ulojex tu q'u q'ii tzi' ech sab'anax b'a'n sete. Pek yit' tu ilanb'al q'ii koj.— Texh te.

15 Unchee' tzaq'b'u tek u kuB'aal Jesuus utz, tala: —¡Ka'vatz! ¿tz'oj tzik ye' nechit vevaakaxh utz, veb'uuro tu ilanb'al q'ii? Neteesa tu u tatib'al ti' en taq'ax taa'. **16** Pek a' tzik vitu'xh ixalam u Abrahaam tzi', ¿ye' sachitpul el tu u qitzb'al tetz tu u tx'i'li'inaj, k'uxh tu ilanb'al q'ii? ¡Tan ma'x 18 ya'b' iqitzta!— Texhtu'.

17 Ech ta'xh tal q'u kam u Jesuus tza', motx ch'ixvu kajay q'u koontrain tetz. Pek aatz q'u

^o **13.9** Choktaj u Isaías 5.1-7; u Jeremias 2.21; 8.13.

tenam tan, va'lich motx itxuq'-txun ti' q'u techalla chaj kam nichi'an u Jesuus.

Vik'amtu ti' u ia muxhtaansa u Jesuus

18 Tal paj u Jesuus ech tza': —¿Kam ma'j kam aas ela vi-Q'esalail u Tioxh tuch'? ¿Kam ma'j ela tuch' sunb'ane'? **19** Ela tuch' ma'l u b'aq' muxhtaansa va'l ichik ma'l u vinaj tipe'. Ech ch'ii utz, b'ens mam tze'. Ech motx i'an isok q'u tz'ichin siil q'ul iq'ab'aj.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' u tx'amtixsab' kaxhlaan tx'ix u Jesuus

20 Tal paj u Jesuus ech tza': —¿Kam ela viQ'esalail u Tioxh tuch' sunb'ane'? **21** Ela tuch' u tx'amtixsab' kaxhlaan tx'ix va'l taq' b'en ma'l u ixoj xo'l oxva'l paab'al ariina. Ech itx'amtixsa kajay viq'otail u kaxhlaan tx'ix.— Texhtu'.

Vichusun u Jesuus ti' ka'va'l q'u b'ey

22 Nichipaal u Jesuus tu q'u tenam tuch' tu q'u talaj tenam. Utz nichichusune', tuul aalich ib'en tu Jerusaleen.

23 Ech tal ma'l u anima te ech tza': —UnB'aal, ¿b'iil ko'n chixh q'u'l so'ok tu viQ'esalail u Tioxh?— Texhtu'.

Tal u Jesuus te ech tza':

24 —B'antaj ya'l etoko'p tu u okeb'al va'l ch'oo ivatz. Tan nival sete aas sib'al ko'xh sichok toko'p, loq' yit' sa'kojveeti.

25 Ech i'anchil u Tioxh sete, echa' va'l ni'an u b'aal atib'al aas nijup u jub'al. Utz xamtel so'-oponex; sayolonoko'p'ex q'anal. Setal ech tza': «KuB'aal, kuB'aal, jajo'.'» Chajex. Pek sako'ntzaq'b'u ech tza': «Ye' vootzaj til unk'as-ku'lex.» Chaj ku'en.

26 Utz aatz ex, saxe'tetal te ech tza': «Chuselo' saaq'o tu k'ayib'al. Utz tx'a'nnajo' uk'a-najo' sak'atza.» Chajex.

27 Pek sako'ntal sete ech tza': «Nival sete aas ye' vootzaj til animailex. ¡Xaanojelex sun-k'atza tan, ex b'anol paav!» Chaj.

28 Ech latzi' saoq'k'ex utz, latzi' sajarach'unku etee. Tan setil u Abrahaam aas atil tu vi-Q'esalail u Tioxh tuch' u Isaac, u Jacob, tuch' kajay q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Pek aatz ex, ye'k ex tixo'l. **29** Tan til ko'n sak'asu'l tikuenta aal tela', tikuenta aal toke', tikuenta aal ije'a' utz, tuch' tikuenta aal iku'e'. Utz sak'uje' vatz meexha tu vi-Q'esalail u Tioxh. **30** Pek atil q'u'l ya'teb'al tatin cheel. Loq' b'axa tatin toj i'ane'. Utz atil unjolte, b'axa u tatin cheel, loq' tu u ya'teb'al toj motx kaakka.— Texh u Jesuus.

U toq' u Jesuus ti' u Jerusaleen

31 Unchee' anko'xh tu u q'ii tzi', opon unjolol q'u'l fariseo utz, tal tu u Jesuus ech tza': —Ora'xh, elenb'en tza'. Tan si-yatz'axh u Herodes nitxume'.— Texhtu'.

32 Pek tal u Jesuus te ech tza': —B'enoj etal tu u onkonla vinaj tzi' aas: «Cheel tuch' q'ejal nivoj che'l tioxhil tx'i'l'inaj. Numb'an b'a'n tu q'u ya'v. Utz titoxva' q'ii, suntzopixsa u vaq'on tza'! **33** Pek ministeer sa'atinok'in ti' vunb'ey cheel, q'ejal tuch' kab'i, oponnalin tu Jerusaleen. Tan ye'k si'ane' aas a' sakamku ma'l alol tetz u yolb'al Tioxh tu va't tenam ti' elu'l u Jerusaleen.» Chajex te.

34 ¡Aa Jerusaleen, aa Jerusaleen! ¡Niko'neyatz' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh! Utz ¡nepaq' sivan q'u'l nichajax ul tzexe! Jatpax ko'n unb'an ya'l emolax sekajayil. Echa' ni'an u txutx t'el aas nimolo'k q'u tal jaq' ixich'. Pek ¡ye' ko'n esa! **35** Ech aatz cheel, setootzaji tan, sa'natz'ine'ka vetotztioxh. ^q Utz nival sete aas ye'xhjatu ve't setilin. Pek analen paj letilin aas lo'opon u tiempo letal ech tza': «¡Techal axh tan, tib'ii u kuB'aals Amlika vet'ulk'axh!» Chajex.— Texh u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l u vinaj tu u ilanb'al q'ii

14 **1** Aatz i'an tu ma'l u ilanb'al q'ii, ex tx'a'n u Jesuus otzotz xe' ma'l u vinaj atil tijle'm. Utz fariseoich majte. Utz va'lich chit motx ik'aab'at u

Jesuus. **2** Utz tiempo atich ma'l u vinaj tzi', ichi'l sipk'inajich tu yaab'il. **3** Ech yolon u Jesuus tu q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tuch' tu q'u fariseo, tal te ech tza': —¿B'a'n tzik sab'anax b'a'n tu ya'v tu ilanb'al q'ii, oj ye'xtxoj?— Texhtu'.

4 Pek motx ko'n jutze'i, ye't tzaq'b'i.

Ech txayax iq'ab' u ya'v tu u Jesuus tzi'. I'an b'a'n te. Ech ichaj k'asu'l. **5** Ech iq'ilat paj q'u vinaj u Jesuus, tal te ech tza': —K'uxh tu ilanb'al q'ii, ye' koj se'netiq'o je'ul veb'uuro oj ve-vaakaxh, untz'oj sachajpu ko'p tu jul. ¡Ab'il koj ma'l sete aas ye'k sab'anon!— Texhtu'.

6 Pek ye't motx itx'ol itzaq'b'ele'.

Viyaal q'u fariseo tu u Jesuus ti' q'ul ije' ivatz

7 Unchee' nichisaji q'u aanima u Jesuus, q'u'l sava samich tu tx'a'om. Tan tila a' chit nich-itxaa q'u b'axa chaj k'ujleb'al vatz meexha. Ech ik'am ti' ma'l kam, tal ech tza': **8** —Untz'oj sava salex tu tx'a'om ti' ma'l tzumb'a'a, ye' ko'xh ku'ex tu q'u b'axa chaj k'ujleb'al. Tan b'a'n si'ane' sava samoj va't aanima aas maas tijle'm sevatz. **9** Utz lo'opon sak'atza va'll vetsavsan-axh, a' tek imol va't va'll

^p **13.32** Aatz u tokeb'al u yol "yak" siatz, aya' ma'l aanima va'l telab'al ichokax txumb'al ti' ib'anax ma'j onkonil. Sub'ulla aanima.

^q **13.35** Aatz u yol "vetotztioxh" nital tza', b'en chimal "vetotzotz" chu ti' majte, tetz q'u Israeel niyol onka. Choktaj u Jeremias 22.5.

vetsavsali. Utz latal see ech tza': «Aq' u atib'al tu u vinaj tzi!..» Chaj. Utz aatz axh, tu texh ch'ixa'v lenku'ojaxh tu u ya'-teb'al k'ujleb'al. **10** Pek oj sasav-salaxh, a' sak'uje'k'axh tu u ya'teb'al k'ujleb'al. Ech lo'opon va'l vetsavsanaxh latal see ech tza': «Vamiigo, ni'axh. Xaan uku'l.» Chaj. Ech so'ok aq'i vatz q'u'l ela k'ujlelaxh tuch' vatz meexha.

11 Tan ab'iste va'l nit'anb'a' tib', sako'nel iq'ii. Pek ab'il va'l ye' sit'anb'a' tib', so'ok iq'ii.— Texhtu'.

12 Tal paj u Jesuus tu u vinaj ech tza' majte va'l sавсан: —Aatz sасавса aanima ti' ma'l tx'a'om, aal b'a'n yit' a' koj sасавса q'ul avamiigo, niko'xh q'ul iitz'in aatzik, niko'xh q'ul eetz tz'alol tx'iil iq'ii. Tan b'a'n si'ane' aas lako'npajisavsa'axh. Ech sako'n-ak'ul ich'exel. **13** Pek oj sa'an nimla q'ii, a' sасавса q'u me'b'a'. A' sасавса q'u'l ye'k iq'ab', q'u ko'x tuch' q'u moy. **14** Ech chi'b'eb'al eetz xe' Tioxh si'ane'. Tan yit' sa'kojmotxole' ti' taq'ax ich'exel see. Pek loq' sak'ul achoob'al aas laq'aavitz'pu q'u jikomla chaj aanima.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' ma'l mam tx'a'om u Jesuus tu vichusune'

15 Unchee' ta'xh tab'i q'u yol ma'l u vinaj tzi', va'l ela k'ujlich tuch' u Jesuus vatz meexha, tal te ech tza': —Chi'b'eb'al tetz va'l saechb'un tu viQ'esalail u Tioxh.— Texhtu'.

16 Tal tek u Jesuus ech tza': —Aatz ma'l u vinaj, i'an ma'l mam echb'ub'al utz, sib'al chit aanima isavsa. **17** Ech aatz opon u oora tetz u tx'a'om, ichaj ma'l taq'onom ti' en isik'lel q'u'l sавsamich taq'o. Ech tal u chaj tza': «Ni'extaj tan, ch'iam texh ni'an q'u echb'ub'al.» Texhtu'.

18 Pek aatz kajay q'u aanima tzi', ma'l chit itzii xe't ko'n motx toksa kam tuul. Aatz u b'axa, tal ech tza': «Vetunloq'lu untx'ava' utz, sa'xhenvile'. Pek kuyin, ye'k saveet unb'ena'.» Chia.

19 Aatz va'te tal ech tza': «Vetunloq'lu o' tzumul un-vaakaxh utz, se'nvile'. Pek kuyin, ye'k saveet unb'ena'.» Chia.

20 Utz aatz va'te tal ko'n paj ech tza': «Anal ko'xh tzume'yin. Ech ye'xh saveeti so'oponin.» Chia.

21 Ech q'aav u chaj utz, tal q'u kam tu u b'aal taq'on. Ech lakp ivi' u b'aal aq'on. Utz tal tek tu vichaj ech tza': «Ora'xh! Kuxh tu k'ayib'al utz, tulaj b'ey tu u tenam tza'. Ech iq'o ul q'u me'b'a', q'u kut q'ab', q'u ko'x utz, k'uxh moy.» Chu te.

22 Ech xamtel teku'en, tal u chaj ech tza': «Unb'aal, vetun-b'anlu va'l naale'. Utz ta'xh b'anel atil tere'n atib'al.» Chia.

23 Tal u b'aal taq'on te ech tza': «Kuxh tu tere'n q'u b'ey utz, tu q'u xo'l'itz, ech ya'l'u tuku'l tere'n aanima. Ech sanoo u votzotz tza'. **24** Tan nival see, niko'xh ma'j q'u aanima

savsamal vaq'o b'axa satx'a'n tzunxe'». Chia.— Texh u Jesuus.

U tiq'ol u b'ey ma't xe' Tioxh

25 Ech mam tenam xamich ti' u Jesuus. Utz ipilq'u tub', tal te ech tza': **26** —Ab'il va'l nitok sunk'atza utz, sab'ens unchusulib'. Siq'i'e' sataq'ka itat, inan, tixoj, ik'aol ime'al, itza'q', tatzik, tanab'. Utz aal siq'i' taq'ax u vatz iq'ii isaj. Oj ye'k siq'i'e', unchusulib'. **27** Utz ab'il va'l sis'a saxamb'u vi', ministeer siq'i' paalchil tu il tza'l vi'. Utz siq'i' paalchil tu vunpaaleb'al. Oj ye'k siq'i'e', ye'k si'an'e' sab'ens unchusulib'.

28 Tan echa' tzi' ab'il koj ma'j sab'anon sete aas silak ma'j t'ankin atib'al oj yit' b'axal koj satitz'a b'a'nil. Utz si'an ti' jank'al puaj so'ok tuul. Ech satile' satz ole' ti' itzojpe'.

29 Tan oj ye'k si'an ti', sakaa tinik'a. Ye'k lo'ole' ti' itzoj-pixsale'. B'a'n si'an'e' aas ta'xh so'ole' ti' iku' u tzl'ach tixe!. Ech saxe'tib'anb'el tu q'u aanima.

30 Satal ti' ech tza':

«Vetxe'tib'an totzotz u vinaj tzi' utz, ye'n ole' ti' itzojpe'». Chaj.

31 Ech paje' a' ma'j ijlenal atil 10,000 sol tiq'ab' utz, si'an ch'a'o tuch' va't ijlenal aas 20,000 isol atile. B'axal nal satitz'a b'a'nil atzi', satz ole' ti' si'an ch'a'o tuch'. **32** Tan oj ye'k so'ole'i sinache', se'ntal tok ib'a'n tuch'. Sichaj b'en ichaj atzi' aas atil tere'n tul vikoona siatz utz, se'ntal tok ib'a'n tuch'.

33 Echat ko'xh ex majte. Nachtaj b'a'nil tan, oj ye'k setaq'ka kajay q'ul etetz vi', ye'k si'anel sab'enex unchusulib'.

34 B'a'n u atz'am aas chi'. Pek oj sasotz vichi'lil, kani'ch koj paj ichee vichi'lil tika'paj.

35 Niko'xh sa'kojtxakun tetz q'aen. Pek sa'texhk'onax el.

Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj.— Texh u Jesuus.

Vik'amtu ti' ma'l tz'ejxinaj karne'l u Jesuus

15 **1** Unchee' nichixaan opon sib'al q'u jajol ja'mel alkavaar tuch' q'u aa paav k'atz u Jesuus ti' tab'ile'. **2** Pek aatz q'u fariseo tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tan, teesa ko'n iq'ii u Jesuus sivatzaj. Motx tal ech tza': —Nik'ul aa paav va'l tzi' utz, nitx'a'n tuch'.— Texhtu'.

3 Ech aatz u Jesuus tan, ik'am ti' ma'l kam ti' talax ma'l u yol ech tza': **4** —Ye' koj seb'an'e' echa' ma'l u vinaj atil ma'l 100 ikarne'l. Pek satz'ejxu ma'l te. «Tz'oj tzik ye' sataq'ka u 99 karne'l utz, se'nichok va'l tz'ejxia, ichab'anale? **5** Utz ta'xh sichab'a, sa'xhtxuq'txun ti'. Sataq' je' vi' icheleb', satiq'o k'asu'l. **6** Utz aatz so'opon tu tatib'al, simol q'u tamiigo tuch' q'u tetz tz'alol. Satal te ech tza': «Txuq'txunojex sunk'atza tan, vetunchab'al vunkarne'l va'l ma'tich itz'ejxe'». Chaj.

7 Ech nival sete. Kaana chi'b'i-chil atil tu Amlika majte aas

Q'U KAM IK'AM TI' U JESUUS TU VICHUSUNE'

Q'u kam nik'amax ti'	Kam u' nitalva		
	U Tio	U Kuxh	U Lucas
U otzotz b'anel vi' sivan	7.24-27	—	6.47-49
Q'u q'a'l kam	9.16-17	2.21, 22	5.36-39
U chikol	13.3-8, 18-23	4.1-20	8.4-15
U ye'xtxojla xajtze'	13.24-30, 36-43	—	—
U tal pitz'kin ia	13.31-32	4.30-32	—
U tx'amil kaxhlaan tx'ix	13.33	—	13.20, 21
U tx'iib'al q'ii va'l mujel	13.44	—	—
U b'a'nla sivan	13.45-46	—	—
U k'ach eesab' txay	13.47-50	—	—
U vinaj va'l kolel ak' kam utz, q'a'l kam taq'o	13.52	—	—
U tz'ejxinaj karne'l	18.12-14	—	15.3-7
U b'aal tx'oj	18.23-34	—	—
U choob'al tetz unjolol aq'onom	20.1-16	—	—
Ka'va'l q'u k'aola	21.28-32	—	—
Q'u onkonla chaj k'amol tx'ava'	21.33-41	12.1-9	20.9-19
U tzumb'a'a	22.2-14	—	14.16-24
U viikuxh	24.32-35	13.28-29	21.29-31
U tzak'kinla aq'onom	24.45-51	—	12.42-48
Q'u laval ixviak	25.1-13	—	—
U talansal puaj	25.14-30	—	19.12-27
Q'u karne'l tuch' q'u tentzun	25.31-46	—	—
Vich'ii u triigo	—	4.26-29	—
U vinaj b'en tzian	—	13.34-37	12.35-40
Q'u aa tx'oj	—	—	7.41-43
U aa Samaaria	—	—	10.30-37
U tamiigo ma'l u vinaj	—	—	11.5-8
U vinaj va'l ta'xh nititz'a ime'b'i'l	—	—	12.16-21
U viikuxh va'l ye' nivatzine'	21.18-20	—	13.6-9
U k'uje'chil tu b'axa chaj k'ujleb'al	—	—	14.7-14
Vib'anax ti' q'u kam	—	—	14.28-33
U tz'ejxinaj puaj	—	—	15.8-10
U k'aola va'l qelonii	—	—	15.11-32
Vitxakunsal u tx'iib'al q'ii	—	—	16.1-8
U Laazaro tuch' u tx'iiol iq'ii	—	—	16.19-31
U aq'onom tu atib'al	—	—	17.7-10
U juees	—	—	18.2-8
Q'u vinaj ex iq'ilala isik'le Tioxh	—	—	18.10-14

nik'axa vipaav ma'l aa paav, vatz
99 aanima aas ye'xhkam nisavsa
sik'axa ipaav tan, jikom
ninache'.

**Vik'amt u tz'ejaxinaj puaj
u Jesuus**

8 Ech paje' ma'j ixoj aas atil
laval isaj ch'ich' puaj. Pek sitz'ej
ma'j. ¿Tz'oj tzik ye' sichoke'?
Sataq' je' itxijtxub'al atzi' utz,
sateesa ch'is ti'. B'oono ichokax
si'ane', ichab'anale. **9** Utz aatz
sichab'a, simol kajay q'u tamiigo
utz, tuch' q'u tetz tz'alol. Satal te
ech tza': «¡Txuq'txunojex sun-
k'atza! tan, vetunchab'al vunpuaj
va'l ma'tich untz'ejta!» Chaj.

10 Ech nival sete aas echat
q'ul iaanjel u Tioxh tu Amlika
majte, sa'xhmotxtxuq'txun ti' aas
sik'axa ipaav ma'l aa paav.—
Texh u Jesuus.

**Vik'amt u Jesuus ti'
u qelolla xiak**

11 Tal paj u Jesuus ech tza':
—Aatz ma'l u vinaj, atich ka'va'l
ik'aol. **12** Utz aatz u ch'ooala, tal
tu vitat ech tza': «Tat, aq' tek
vunme'b'i'l va'l saaq'e!» Texhtu'.

Ech aatz vitat, ijatx vime'b'i'l.
Taq' u tetz.

13 Utz ye'xh ko'xh jatva'l q'i'i
tuul, imol kajay q'u tetz u
ch'ooal k'aol utz, b'en tzian tu
va't tenam xaannaj el. Ech latzi'
ib'uchvu vипuaj. Tiira teesa je'
tatin tu b'ey. **14** Utz aatz tek
ma'tich imotx vипuaj kajayil,
tiempo ul ma'l mam va'y tu u
tenam va'l atichka. Ech xe't tek

iya'ta tetz. **15** Ech tek ex okoj
k'atz ma'l u vinaj aa tenam nal
tzi'. Utz ichaj b'en titx'ava' ti' en
ixeel b'och. **16** Ech tu tek u va'y,
nichtachva satechb'u tetz q'u
vatz tze' q'u'l nichtechb'u q'u
b'och. Pek ab'il koj nichaq'on
tetz.

17 Ech tek itxakb'a't itxumb'al
utz, tal ech tza': «Jatva'l ko'n
aq'onom atil tu atib'al xe' vuntat.
Utz tz'anlel ko'xh techb'ub'al.
Aal nichanan tere'n. Pek aatz in
utz, toj tek kamojin tu va'y.

18 Pek sab'enin; saq'aavoponin
xe' vuntat. Utz saval te: Tat
paavinyin vatz u Tioxh tu
Amlika tzi' utz, saatz majte.

19 Ye'kan sik'ulo'k vi' aas in
tere'n ak'aol sa'alchi. Pek aq'-
texhb'enins echa' ma'j q'ul
aaq'onom tzi'. Chajin te.»
Texhtu'.

20 Ech ik'asu'l. B'en xe' vitat.
Pek aatz atile'nich tule', ilax b'en
tu vitat. Ech itxumt iatz. T'aspu
ib'ena'. Ex iq'alu utz, itz'utz'a.
21 Utz tal vik'aol te ech tza':
«Tat, paavinyin vatz u Tioxh tu
Amlika tzi' utz, saatz majte.
Ye'kan nik'ulo'k vi' aas in tere'n
ak'aol sa'alchi.» Texh te.

22 Pek aatz vitat, tal tu q'u
taq'onom ech tza': «¡Oora ko'xh
ex! Iq'otaj elu'l q'u techalla
oksa'm utz, oksataj k'atza. Aq'taj
ku' tixkol q'ab'. Utz oksatajixaab'
tu tajan. **23** Utz b'enoj etiq'o u
tzaq'al vaakaxh utz, yatz'taj. Tan
sakub'an ma'l tx'a'om. Ech sa-
chi'b'o' satxuq'txuno'. **24** Tan
aatz vunk'aol tzi', jkamnaj

tek'u'en nivale', pek q'aaviul! ¡Ma'tich itz'ejxe', pek cheeya!» Chia. Ech xe't motx ichi'b'e'.

25 Pek aatz u atzika, aye'nich ja'jtze'. Utz ta'xh uli, najab' opon k'atz atib'al, tab'i u son tuch' b'ixal. **26** Ech isik'let ma'l q'u taq'onom. Utz ich'oti te kam nichtuche'.

27 Utz tal u aq'onom te ech tza': «Vatza'q' q'aaviul utz, tiira tiichaj mutule'. Ech ti' vetiyatz' u tzaq'al vaakaxh vatat.» Texh te.

28 Ech lakp ivi' u atzika. Utz ye' nichik'ul ve't oko'p to'otzotz. Eltek'ul vitat utz, iya'l u ib'eno'k.

29 Pek tzaq'b'i utz, tal tu vitat ech tza': «Jatva'x ko'n ya'b' vaq'onin sak'atza, ye'xh b'oq nikojunqelaxh. Utz ye'xhjatu ma'-kojaaq' ma'j untentzun aas savaq' ku' utz, sachib'b'oqin tuch' q'u vamiigo. **30** Pek aatz vet'ul vak'aol tzi', va'l ex ib'uchluka q'u ame'b'i'l tuch' cheela chaj ixoj, ¡yakich vetaaq' ku' u tzaq'al vaakaxh ti'!» Chu te.

31 Tal tek vitat te ech tza': «Unk'aol, b'enamen atilaxh sun-k'atza. Utz eetz kajay q'ul un-me'b'i'l. **32** Pek ministeer vetchib'b'o' vetttxuq'txuno'. Tan aatz vatza'q' tzi', ¡kamya nivale', pek q'aaviul! ¡Ma'tich itz'ejxe', pek cheeya!» Chia.— Texh u Jesuu.

Vichusun u Jesuus ti' vitxakunsal u tx'iib'al q'ii

16 **1** Tal paj u Jesuus tu q'u ichusulib' ech tza': —Atich ma'l u vinaj tx'iiol iq'ii.

Utz atich ma'l q'esal taq'onom, ilol tetz ime'b'i'l. Pek xochax u q'esal taq'onom te. Tan nichib'uchel q'ul ime'b'i'l. **2** Ech aatz u tx'iiol iq'ii, isik'le u q'esal taq'onom siatz. Utz tal te ech tza': «¿Kam tok va'l nivab'i sai' tzi'? Pek motxoj aal ve til nimotxaaq'vu b'en q'u vetz. Tan ye'kan si'lane' aas axh tere'n sailon vunme'b'i'l.» Chu te.

3 Unchee' aatz u ilol me'b'i'l tzi', tal tu taanima ech tza': «¿Kam sunb'ané? Tan saelin tu u vijle'm. Utz ye'k unyak'il oj a' tek sunk'ot tx'ava'. Utz sach'ixvin oj sunjoy vetz.

4 Pek ¡vetunnachla' kam sunb'ané! ech sik'ulin q'u aanima tu tatib'al aas le'elin tu u vijle'm.» Chia.

5 Ech isik'le ul q'u aanima q'u'l atich itx'oj xe' u b'aal taq'on. Utz tal tu vib'axa ech tza': «¿Jatva'l atx'oj xe' u b'aal vaq'on?» Chu te.

6 Tal u vinaj ech tza': «Ma'l 440 galoon aseite.» Chia.

Alax te tu u ilol me'b'i'l ech tza': «¡Ora'xh b'an ti' utz, ma'l ko'n 220 galoon satz'ib'a!» Chu te.

7 Xamtel paje', tal tu va't ech tza': «¿Aatz axh, jatva'l atx'oj?» Chu te.

Tal u vinaj ech tza': «Ma'l 100 quintaal triigo.» Chia.

Tal u ilol me'b'i'l te ech tza': «B'an ti' utz, ma'l ko'n 80 satz'ib'a.» Chu te.

8 Unchee' aatz u b'aal aq'on tan, til tek'u'en aas telab'al iveet

u kam i'an u sub'ulla ilol
ime'b'i'l tzi'.

Ech ni'an q'u aa paav itz'lel tu
u tiempo tza', telab'al iveet q'u
kam ni'an tib'ilaj. Pek yit'
telab'al koj ni'an q'u niman tetz
u Tioxh tib'ilaj k'uxh aal atil tu u
txijtxub'al.

9 Echtzixe't nival sete, txakun-
sataj q'u tx'iib'al q'ii q'u'l tu u
vatz amlika tx'ava' tza' ti' q'u
kam tetz u Tioxh. Ech sataq'
etatib'al u Tioxh tu b'enq'ii
b'ensaj taq'o. Tan aatz lakamex,
kam tere'n koj satxakunku q'u
tx'iib'al q'ii.

10 Ab'il va'l inujul ni'an q'u
kam, k'uxh b'il ko'xhtu', inujul
si'an q'u kam majte q'u'l sib'al.
Utz ab'il va'l yit' inujul koj
ni'an q'u kam q'u'l b'il
ko'xhtu', yit' inujul koj si'an ti'
sib'al kam majte. **11** Echtzixe't
oj yit' inujul koj ib'anb'el q'u
ye'xtxoja tx'iib'al q'ii neb'an tu
u vatz amlika tx'ava' tza', {ab'il
sak'uje' ik'u'l seti' ti' q'u nojla
b'a'nl a tx'iib'al q'ii tu Amlika?
12 Utz oj yit' jikom koj neb'an
ti' q'u kam aq'elka tzexe', oj
tzik sataq' sete u Tioxh q'u kam
taab'a'b'en, {ab'il tek sa'aq'on
etetz?

13 Echa' ma'j aq'onom, sa'-
koji'ane' aas ka'va'l b'aal taq'on
si'ane'. Tan ma'l ye'k itxa'k te
si'ane' atzi'. Utz va't tiira tii ti'
si'ane'. Satoksa iq'ii ma'l atzi'.
Utz sateesa iq'ii va'te. Echat ex
majte. Sa'koji'ane' senima ka'va'l
etioxh. Aya' u nojla Tioxh tuch'
u tx'iib'al q'ii.— Texh u Jesuus.

14 Utz nichtab'i kajay q'u
kam q'u fariseo tzi'. Ech nich-
ko'nib'anb'e u Jesuus tan, ye'k
chit inooeb'al ti' puaj.

15 Unchee' tal u Jesuus te ech
tza': —Ex q'u'l niko'xhmotxetaq'
b'en etib's b'a'n vatz aanima.
Pek u Tioxh ootzajin tetz q'ul
etaanima. Tan aatz q'u kam q'u'l
techal chit tilon vatz aanima,
tzu'kin vatz u Tioxh.

16 Aatz u o'tla mantaar tuch'
q'u yol tz'ib'amalka tu q'u alol
tetz u yolb'al Tioxh, ta'n ya'kka
tikuenta u Xhan. Utz aya'xchen
xe't talax u b'a'nl a chusb'al tetz
viQ'esalail u Tioxh tikuenta u
Xhan. Utz sib'al aa paavla
aanima ni'an ya'l okchil ti'.
17 Aatz vimantaar u Tioxh,
k'uxh tiira ch'oo texh tab'ile',
jatu koj say'a' itzope'. Aal sapaal
u vatz amlika tx'ava' tza'.

18 Ab'il va'l sako'xhtaq'an
tojchat tioxoj utz, sichok va't
tioxoj, eesaib' tu b'ey ni'an tuch'
va't u ixoj tzi'. Utz ab'il u vinaj
sil'iq'on u ixoj va'l jatxel tib' tzi',
eesaib' paj tu b'ey ni'an tuch'.—
Texh u Jesuus.

Vik'amtu ti' u Laazaro u Jesuus
tuch' ti' u tx'iiol iq'ii

19 Tal paj u Jesuus ech tza':
—Atich ma'l u vinaj tx'iiol iq'ii,
b'a'nl a chit kajko q'ej oksa'm
nichtoksa, tuch' b'a'nlino
b'u'j. Utz jun chit q'ii nich'i'an
techalla nimla q'ii.

20 Atich va't u vinaj majte,
nichko'xhijoy tetz. Laazaro ib'ii.
Kaanaich b'oij toy ti'. Nichtatin

vatz jub'al xe' u tx'iiol iq'ii tzi'.

21 Utz nichtachva techb'ul q'u juyaj echb'ub'al q'u'l nichichajpu ku'l vi' vimeexha u tx'iiol iq'ii tzi'. Utz nichetopon q'u tx'i' majte, nichileq'u vitoy.

22 Pek aatz i'ana, kam u me'b'a' tzi'. Utz iq'ol b'en u taan-xelal tu q'u aanjel. Utz ex taq' k'atz u Abrahaam. Utz kam u tx'iiol iq'ii majte tzi'. Utz mujaxi.^r **23** Loq' tu choob'al paav b'enka. Ech tuul txumb'al tatin tu mam k'axk'o, sajin k'asu'l. Utz til u Abrahaam tzian; ato'k u Laazaro txala.

24 Q'eq'un k'asu'l utz, tala: «¡Tateey Abrahaam, b'an b'a'nil! ¡Txum unvat! Chaj u Laazaro tzi'. Se'ntak'sa u vi' iq'ab' tu chi'ul a', ech su'lilotz'ixa u vi' vaq'. ¡Tan techal b'o'j vuleb'el tu u xamal tza'!» Chia.

25 Pek tal u Abrahaam te ech tza': «K'aol, ulsa sak'u'l aas tu b'a'nil paalk'axh, a' chit atich'axh tu u vatz aq'ii asaj tu u vatz amlika tx'ava'. Pek aatz u Laazaro, tu tza'l paalka. Pek atil tek tu b'a'nil cheel. Utz aatz axh, atilaxh tu mam k'axk'o. **26** Utz k'uxh ab'il koj satachva elchil b'en tza', so'opon tzexe', sa'koj-veeti. Tan atil ma'l u mam jankin tu kuxo'l. Utz ab'il koj saveeti k'asu'l tzexe' tzi' utz, su'ul tza' majte.» Chia.

27 Ech tal paj u tx'iiol iq'ii ech tza': «Nunjaj see unchee', tateey Abrahaam aas sachaj b'en tu atib'al xe' q'ul untxutx unb'aal. **28** Tan atil o'va'l untza'q'. Pek se'nalaxoj vinujul te. Ech ye'k saul tu u choob'al paav tza'». Chu te.

29 Tal u Abrahaam te ech tza': «Tootzaj tek va'l talka u Moisees tuch' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, a' samotxtab'i.» Chia.

30 Tal paj chit u tx'iiol iq'ii ech tza': «Ye'ka tateey Abrahaam, sa'xhmotxik'axa q'ul ipaav atzi' oj a' se'en tzixe' ma'l q'u aanima kamnaj teku'en.» Chu te.

31 Pek aatz u Abrahaam tan, tal te ech tza': «Oj yit' sa'koj-inima u Yolb'al Tioxh alel tu u Moisees tuch' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, ¿a' chixh sinima ma'l aanima salakpu xo'l q'u kamnaj se'ntal te?» Chu u Abrahaam te.— Texh u Jesuus.

U kuyu'm

17 **1** Tal u Jesuus tu q'u chusulib' ech tza': —Ye'xh b'o'j ye' koj so'ok b'oyol uchchil tu paav. Pek tilayol say'a'k u aanima va'l sataq' b'en imol tu paav. **2** Aal tek b'a'n sakami; saqitzax ok ma'l mam sivan siqul, che'b'al triigo, ech

^r **16.22** Aatz u yol "k'atz Abrahaam" nital tza', aya' va'l "seno de Abraham" nital tu kastiya. Utz b'enchiimal "paraíso" chu majte. Aya' u atib'al nib'enku q'u b'a'nla chaj aanxelal vatz q'u Israeel. Aya' u b'enchil tu Amlika sukuvatz.

sak'onax b'en tu mar. B'a'n tek vatz va'l ni'ane' aas nitaq' b'en ma'j q'u ch'ooal niman vetz tu paav.

3 Pek b'antaj kuenta etib'. Echa' tzi' oj kam si'an ma'j vehermano sete, altaj te. Ech oj lik'axa, kuytaj. **4** Utz oj jujpajul kam si'an sete tu ma'l q'ii, loq' jujpajul saq'aavu'l tzexe' majte ti' ijajax kuyb'al, kuytaj.— Texhtu'.

U k'uje'ich k'u'l ti' u Tioxh

5 Tal tek q'u chusulib' tu u kuB'aal Jesuus ech tza': —¡Loch'o'! Ech sa'xhk'uje' kuk'u'l ti' Tioxh.— Texh te.

6 Tal u kuB'aal Jesuus te ech tza': —K'uxh b'il ko'xh vik'uje' ek'u'l seb'ane', ech ko'xhtu' a' ich'ii ma'l b'aq' iatz muxhtaansa, mamaj kam seb'ane'. Echa' tzi', saveeti setal tu u tze' sicoomoro ech tza': «B'uq'xen b'en tza' utz, kuxh chik iib' tu mar.» Chajex te. Sinima'ex atzi'.

U oksaib' tu aq'on ti' u Tioxh

7 Ab'il koj ma'j b'aal aq'on nib'anon texo'l aas salat tu taq'onom ech tza': «Ni'axh teku'en tan, satx'a'naxh.» Chaj koj te, k'uxh anal nitul u aq'onom ja'jtze' tzi', ti' ipilul tx'ava', oj tu xee karne'l.

8 Pek aal nik'o'npajtaq' taq'on. Nitul te ech tza': «Ora'xh, b'an vechb'ub'al tetz ku'q'ii. Ech laaq'u'l vetz. Tan tx'a'nnalin,

uk'a'nalin, ech nal tek latx'a'n-axh, lu'uk'a'axh.» Chu te. **9** Utz oj tzik ni'xhik'amab'e tu u aq'onom va'l vettal te utz, veti'ana.

10 Utz echat ko'xh ex majte. Aatz ma't etzozpit q'u kam q'u'l alel sete tu u Tioxh, setal ech tza': «Ye' nik'ulo'k vib'a'n-il u Tioxh qi'. Tan ta'xh vetku'b'ana kam va'l ministeer sakub'ane!.» Chajex.— Texh u Jesuus.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu laval ch'a'k'i'

11 Unchee' aatz i'ana, paal u Jesuus tixo'l vikuental u Galilea tuch' u Samaaria. A' chit aalich ib'en tu Jerusaleen. **12** Utz aatz oko'p tu ma'l u tal tenam, ul k'ulaxoj tu laval q'u vinaj; jolol ch'a'k'i'. Utz motx txake' k'asu'l tzian. **13** Motx q'eq'un k'asu'l ech tza': —¡Jesuus, chusul, txum kuvatz!— Texhtu'.

14 Ech ta'xh ilax tu u Jesuus, tal tek te ech tza': —B'enojex. K'uchtaj etib' tu u oksan yol vatz Tioxh aas b'a'nt'ex.— Texh te.^s Utz tuul ko'xh atich ok ti' b'ey, motx i'an b'a'n.

15 Ech aatz i'an ma'l te, ta'xh tila aas ma'tich i'antu b'a'n, q'aavu'l. Va'lich iq'eq'un toksat iq'ii Tioxh. **16** Utz peche'i. Taq' ku' ivatz vatz tx'ava' vatz u Jesuus. Va'lich ik'amab'eta'. Utz aal aa Samaaria u vinaj tzi'.

^s 17.14 Choktaj u Leviitico 14.1-32.

17 Yolon tek u Jesuus utz, tal te ech tza': —¿Yit' tzik laval q'u'l veti'an b'a'n? Utz ¿ke'ch b'eluvate? **18** ¿Ye'n q'aav ma'l q'u Israeel tzik, su'ltoksa iq'ii Tioxh? Pek ta'xh u puer aanimta tzi'.— Texhtu'. **19** Utz tal tu u vinaj ech tza': —Ti' ko'n ik'uje' ak'u'l vi' veta'anlu b'a'n tu vayaab'il tzi'. Lakpen utz, kuxh.— Texh te.

U tuleb'al viQ'esalail u Tioxh

20 Ch'otil itzi' u Jesuus tu q'u fariseo aas jatu su'ul viQ'esalail u Tioxh.

Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza': —Aatz viQ'esalail u Tioxh tan, at koj talchu tule'.

21 Utz yit' sa'kojalaxi aas: «Atil tzuya.» Chaj. Utz: «Atil tek tzi'!» Chaj koj te'le'. Tan aatz vi-Q'esalail u Tioxh, atil nal texo'l.— Texhtu'.

22 Ech tal tu q'ul ichusulib' ech tza': —Sa'nalul ma'l tiempo aas sa'teketachva tilax u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimta. Loq' yit' sa'kojetile!. **23** Pek atil aanimta sa'alon sete ech tza': «Atil tza'!» Chaj. Utz: «Atil tzuta.» Chaj ete'le'. Loq' txub'a'l. B'enich etile'. Utz xamb'i'ch'ex ti' q'u'l nialon. **24** Tan echa' u itz'na'b' aas niripkab'in tikuenta aal tela' utz, yak paq'unoj opon tikuenta aal toke', ech u tuleb'al u K'aola si'ane' tu viq'iilil va'l b'ennaj ko'n aanimta. **25** Pek ministeer sa'xhpaal tu sib'la

k'axk'o b'axa. Utz saeesal iq'ii tu q'u aanima itz'lel tu tiempo tza'.

26 Tan kam chit va'l uch tikuenta u Noee, echat si'an tu u q'ii tu u tuleb'al u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimta. **27** Tan ta'xh nichitz'a u tetz q'u aanimta q'u'l ninali'ane'. Aya' u techb'une', u tuk'a'e', u okchil ti' ixoj tuch' u tzume'chil, tuul opon u q'ii aas ok tek u Noee tu u arca. Ech ul u mam jab'al utz, isotzsa kajay q'u aanimta.^t

28 Echat ko'xh paj i'an tikuenta u Lot majte. Ta'xh paj nichmotxtitz'a u tetz q'u aanimta. Aya' u echb'u'm, uk'a'a, loq'o'm, k'a'y, chiko'm, tuch' b'ano otzotz. **29** Pek ta'xh k'asu'l u Lot tu Sodoma, jab'al chit iku'l xamal tu amlika i'ana, tuch' q'ol. Utz isotzsa q'u aanimta kajayil.^u **30** Echat ko'xh si'an tu u q'ii majte aas lu'ul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanimta.

31 Utz aatz li'an tu u q'ii tzi', ab'il a' atil je'op vi' atib'al, ku'ichul ti' tiq'ol q'u tetz atil to'otzotz. Utz ab'il aye'n ja'jtze', q'aavi'chtere'nul. **32** Ulsataj sek'u'l kam va'l i'an u tioxj u Lot. **33** Tan ab'il q'u'l ta'xh nititz'a u vatz iq'ii isaj tu u vatz tx'ava' tza', tz'ejo'm si'ane'. Pek ab'il va'l k'uxh sitz'ej u vatz iq'ii saj, a' sichab'a u b'enq'ii b'ensaj.

34 Utz nival sete, aatz si'an tu u aq'b'al tzi', ka'va'l aanimta atil vi' tx'ach. Ma'l si'iq'ol b'en utz,

^t **17.27** Choktaj u Geenesis 6.5-8; 7.6-24.

^u **17.29** Choktaj u Geenesis 18.20—19.25.

va't, sa'aq'axka. **35** Ka'va'l ixoj ela niche'ne! si'an'e!. Ma'l si'iq'ol b'en utz, va't sa'aq'axka.

36 [Ka'va'l aanima ela nitaq'onin ja'jtze! si'an'e!. Ma'l si'iq'ol b'en utz, va't sa'aq'axka.— Texhtu'.]

37 Ech tzaq'b'eli, alax te ech tza': —¿Til si'anvu q'u kam tzi' kuB'aal?— Texh te.

Tal u Jesuus te ech tza':
—Nimna'l si'an'e!. Tan echa' tzi' til atik ma'j kamnaj, nimol tib' q'u qu's tzi!.— Texhtu'.

Viq'ilal sik'lel Tioxh b'enamen

18 **1** Ik'am paj ti' va't kam u Jesuus ti' talaxe! aas tzuk'el saq'ilal isik'lel Tioxh. Ye'k su'u'ch jochpichil. **2** Tal ech tza': —Atich ma'l u juees tu ma'l u tenam. Nichkojixo'va Tioxh. Utz ke'ch koj tatin aanima siatz. **3** Utz atich ma'l u txakay ixoj tu u tenam majte. Tzuk'el nich-topon vatz u juees. Utz nichthal te ech tza': «Tx'ol vetz inujul va'l ni'an vunkoontra ve.» Chu te.

4 Loq' sib'al tiempo ye't ko'n isa'a. Xamtich tek tuul tal tu taanima ech tza': «K'uxh ye'xhkam nunnima Tioxh utz, ye'k ko'xh tatin aanima sunvatz, **5** suntx'ol inujul vixcho'm u ixoj tzi!. Tan oj ye'ka, b'a'n si'an'e! la'tekpaal unk'u'l taq'o. Tan tzuk'el chit nitule!.» Chia.— Texh u Jesuus.

6 Tal paj u kuB'aal ech tza': —Itz'ataj kam va'l i'an u juees va'l ye' nixo'va Tioxh. **7** Ech ¿oj chixh u Tioxh, yit' jikom koj itx'olax inujul q'ul ik'aol ime'al

si'ane! q'u'l niq'ilan sik'len q'iils aq'b'al? Oj tzik sab'atz ti' itzaq'-b'ele!. **8** Nival sete aas oora ko'xh sitx'ol inujul atzi' kam sajajax te. Pek aatz lu'ul u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, ¿matz anko'xh k'ujlel ik'u'l q'u aanima ti' u Tioxh?— Texhtu'.

U je'saib' vatz Tioxh

9 Ik'am paj ti' va't kam u Jesuus ti' talax tu q'u aanima q'u'l nik'ujb'a' je' ik'u'l aas jikomla chaj aanima nimotxtale' utz, nichteesa iq'iiunjote. Tal ech tza': **10** —I'an unpajul, b'en ka'va'l vinaj tu viq'analil u totzt-tioxh. Ex iq'ila sik'le Tioxh. Ma'l, fariseoich. Utz va't, jajol ja'mel alkavaar. **11** Ech aatz u fariseo tan, txakliche iq'ila sik'le je' Tioxh ti'. Tal ech tza': «Nivaq' ta'ntioxh see unTioxh, qe'l tan, yit'e'ch koj in tere'n q'u aanima q'u'l nitelq'e!, q'u'l ye' ni'an vinujul, q'u'eesanib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj. Utz yit'e'ch koj in u sub'ulla jajol ja'mel alkavaar tzi!. **12** Pek aatz in tan, ka'pajul nunkuy unva'y ti' aq'ilal asik'lel tu ma'l xhemaana. Utz nivaq' undiesmo ti' kajay va'l nuntx'ake!.» Texhtu'.

13 Pek aatz u jajol ja'mel alkavaar tan, txaklich tzian. Niko'xh nikojisajin je' tu amlika. Utz nichilaa taanima tu k'axa k'u'lil. Nichthal ech tza': «UnTioxh txum unvatz tan, in aa paav.» Chia.

14 Ech nival sete aas a' aq'ax b'en b'a'n vatz u Tioxh u jajol

ja'mel alkavaar aas b'en tu u totzotz, vatz u fariseo. Tan ab'il va'l nit'anb'a' tib', sako'nel iq'ii. Pek ab'il va'l ye' sit'anb'a' tib', a'va'l so'ok iq'ii.— Texhtu'.

**Vik'ulax q'u talaj nitxa' i'an
u Jesuus**

15 Unchee' nichenoksaloj talaj nitxa' vatz u Jesuus. A' isa' q'ul itxutx ib'aal aas sataq' je' iq'ab' ti'. Pek ta'xh til u kam q'u chusulib' tzi', motx iyaa.

16 Ech aatz u Jesuus, isik'le ul q'u talaj nitxa' utz, tal tu q'ul ichusulib' ech tza': —Aq'taj tzii su'ul q'u talaj nitxa' sunk'atza tzi'. Utz ye' ko'xh emaj iatz. Tan aatz viQ'esalail u Tioxh, tetz q'u'l echa' talaj nitxa'. **17** Tan ni'xtek'val sete, oj yit' ech koj ik'ulax viQ'esalail u Tioxh seb'ane', echa' ni'an ma'll tal nitxa', sa'kojoko'p'ex tuul.— Texhtu'.

**Viyolon ma'l u tx'iil iq'ii tuch'
u Jesuus**

18 Aatz ma'l u vinaj atil tijle'm xo'l q'u Israeel, ich'oti tu u Jesuus ech tza': —B'a'nla chusul, ¿kam sunb'ane' ech so'-oko'p'in tu u b'enq'ii b'ensaj?— Texhtu'.

19 Tal u Jesuus te ech tza': —¿Kam toke' aas: «B'a'n.» Cha'axh ve? Tan ye'xhab'il ko'xh b'a'n. Ta'xh ma'l b'a'n u Tioxh. **20** Utz ootzaj nal q'u mantaar tza': «Eesach iib' tu b'ey tuch'

aanima yit' ak'ulel koj. Yatz'o-ni'ch'axh. Elq'i'ch'axh. Txub'a'lich'axh ti' isuyax kam ti' amol. Utz nima atxutx ab'aal.» Chia.— Texh te.^v

21 Tal u vinaj ech tza': —Ninalunnima tunxiakil kajay q'u kam naale' tzi'.— Texhtu'.

22 Ta'xh tab'i u kam u Jesuus tzi', tal te ech tza': —Atil va't kam ye' na'ane'. Pek kuxh k'ayi kajay q'ul eetz atile utz, jatx vatz q'u me'b'a'. Ech sa'atin tx'iib'al aq'ii tu Amlika. Utz ni'axh xamb'en vi'.— Texhtu'.

23 Ech ta'xh tab'i u kam u vinaj tzi', tiira txumun ti'. Tan nojchit mam tx'iil iq'iiich.

24 Ech sajil u vinaj tu u Jesuus utz, tal tek ech tza': —Tiira tza'l so'ok tu viQ'esalail u Tioxh q'u'l atil tx'iib'al iq'ii. **25** Aal yit' tza'l koj toko'p u camello tixe' u b'a', vatz u toko'p ma'l tx'iil iq'ii tu viQ'esalail u Tioxh.— Texhtu'.

26 Ech tal tek q'u aanima ech tza' q'u'l ab'in: —¿Ab'il tek tech tu chitpichil tu q'ul ipaav unchee'?— Texhtu'.

27 Pek tal u Jesuus ech tza': —Kam q'u kam ye'k saveet vatz q'u aanima, saveet vatz u Tioxh.— Texhtu'.

28 Unchee' aatz u Lu', tal te ech tza': —Aatz o', vetqaq'luka kajay q'u qetz utz, xamelo' sai!— Texhtu'.

29-30 Tal u Jesuus te ech tza': —Ni'xtek'val sete, ab'il q'u'l nitaq'ka q'u tetz ti' viQ'esalail u

^v **18.20** Choktaj u Eexodo 20.12-15; u Deuteronomio 5.16-20.

Tioxh, sa'naltil iq'aq'al. Ech oj nitaq'ka totzotz; nitaq'ka tixoj, itza'q', tatzik, itxutx ib'aal, tuch' ik'aol ime'al, sik'ul sib'al iq'aq'al tu u tiempo tza'. Utz satil iq'aq'al tu u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj taab'a'b'en majte.— Texhtu'.

U taltu vikameb'al u Jesuus

31 Isik'le el kab'laal q'ul ichusulib' u Jesuus utz, tal te ech tza': —Aatz lo'opono' tu Jerusaleen, satzojpu kajay q'u kam ti' u K'aola val'l b'ennaj ko'n aanimma va'l tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. **32** Tan so'oksal tiq'ab' q'u puera aanimma. Utz sa'xhb'anb'eli. Saeesal iq'ii. Utz satzub'ali. **33** Utz aatz ma't itz'u'male', sayatz'axi. Loq' sako'nq'aavitz'pu titoxva' q'ii.— Texhtu'.

34 Pek aatz q'u chusulib' tan, niko'xh b'oij el koj itxumb'al tu q'u kam tzi'. Ye' tootzaj u tokeb'al tan, mujel siatz.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu ma'l u moy tu Jericoo

35 Aatz i'ana, a' chit nich-inajab' opon u Jesuus tu Jericoo, k'ujlich ma'l u moy tzi' b'ey. Nichijoy tetz. **36** Utz ta'xh tab'i aas mam tenam nichipaale', ich'oti teku'en aas kam nich-tuche'. **37** Ech alax te aas nich-ipaal u Jesuus aa Nazareet.

38 Ech q'eq'un taltu ech tza': —¡Jesuus itu'xh ixalam Daviid, txum unvatz!— Chia.^w

39 Pek aatz q'u aanimma q'u'l b'axaich, nichko'nmotxiyaae!. A' isa' say'a iq'eq'une'. Pek aal ko'n maas nichiq'eq'une': —¡Itu'xh ixalam Daviid, txum unvatz!— Chia.

40 Ech txake' tek u Jesuus. Utz tal tiq'ol ul siatz. Ta'xh oponi, ich'oti te ech tza': **41** —¿Kam asa' sunb'an see?— Texh te.

Tal ech tza': —UnB'aal, a' unsa' sailon q'u b'aq' unvatz tza'!— Texhtu'.

42 Tal u Jesuus te ech tza': —Sajin. Tan tu ko'n vik'uje' ak'u'l vi', b'a'nt'axh.— Texh te.

43 Ech tu ko'xh unmu'k'ul i'an b'a'n q'u b'aq' iatz. Sajin teku'en. Utz xamb'u tek ti' u Jesuus. Va'l toksat iq'ii u Tioxh. Utz ta'xh ilax u kam tu q'u mam tenam tzi', toksa tek iq'ii Tioxh majte.

Vik'axat q'ul ipaav u Zaqueo vatz u Jesuus

19 **1** Unchee' opon u Jesuus tu Jericoo. Nichtekipaal tuul. **2** Utz atich ma'l u vinaj tzi' tx'iol iq'ii, q'esal jajol ja'mel alkavaar; Zaqueo ib'ii. **3** Nichi'an ya'l tilaxe' ab'il u Jesuus. Pek ye' nichveet tiltu tu u mam tenam.

^w **18.38** Aatz u moy tza', “itu'xh ixalam Daviid” chia tan, tootzajnale', nichnaltab'i aas sa'chit'ul ma'l u lochol tetz q'u Israeel. A' sacheek xo'l q'u'l itu'xh ixalam u ijlenal Daviid. Echa' nital q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Choktaj u Samuel II 7.12.

Tan ch'ooich ko'n itxake'a'.

4 Ech jutzin ib'axab'e'. Ex je'ojo
vi' ma'l u tze' sicoomoro ti' tilax
u Jesuus. Tan aalich ipaal tzi'.

5 Utz ta'xh opon u Jesuus tzi',
sajin je' utz, tila. Ech tal te ech
tza': —Zaqueo, nalaku'l. Tan
ministeer a' savatk'in tzaxe'
cheel.— Texh te.

6 Ech ooje'l chit ku'l u
Zaqueo. Utz techalich itxuq'-
txune' ik'ul u Jesuus tu tatib'al.
7 Pek motx eesal iq'ii u Jesuus tu
q'u aanima ti' va'l i'ana tzi'.
Nichtal ti' ech tza': —A' savatku
xe' ma'l aa paavla vinaj.—
Texhtu'.

8 Pek aatz u Zaqueo tan,
txake'i utz, tal tu u kuB'aal ech
tza': —Aatz cheel unB'aal,
nik'amil u tx'iib'al unq'ii savaq'
tu q'u me'b'a!. Utz oj ab'il ma'j
sub'el vaq'o, kaa tanul tek iq'aav
ich'exel sunb'ané'.— Texhtu'.

9 Tal u Jesuus ech tza': —Aatz
cheel, ulyu u chitpichil tu paav
tu u atib'al tza'. Tan nojla itu'xh
ixalam Abrahaam u vinaj tzi'.

10 Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj
ko'n aanima, a' ul ichoke' utz, a'
ul ichit tu paav q'u'l ma'tich
itz'ejxe'.— Texhtu'.

Vik'amtū ti' u talansal puaj u Jesuus

11 Tuul nichtekinajab' opon
tu Jerusaleen utz, nichtab'i q'u
yol q'u aanima tzi!. Loq' nich-
motxtitz'a aas kamal yak ko'xh

satoksa viQ'esalail u Tioxh nich-
tale'. Echtzixe't ik'am ti' va't
kam u Jesuus tu viyol.

12 Tal ech tza': —Aatz i'an
ma'l u vinaj q'esala, b'en tzian tu
va't tenam. Ex ik'ul k'asu'l
tijle'm. Utz q'aavu'l. **13** Utz aatz
ye'sajich ib'ena', isik'le laval q'u
taq'onom. Utz taq'ka laval puaj
te sijununil, ija'mel 1,000 q'ii
aq'on. Utz tal te ech tza':
«Aq'oninojex ti' u puaj tza'. Anal
laya'ex aas laq'aavu'lin.» Texh
te.^x

14 Pek aatz q'u aanima, q'u'l
sa'atin jaq' imantaar, ye't ko'n
motx isa'a u q'esala. Utz ichaj
b'en ichaj xe' u q'esala va'l si'ch-
aq'on tijle'm. Ex tal te ech tza':
«¡Ye' kusa' si'an q'esalail u vinaj
tu kuxo'l tzi'!» Texhtu'.

15 Pek k'uxh ech, ik'ul u
tijle'm. Utz aatz q'aavu'l, tal
isik'lel opon q'u taq'onom siatz
q'u'l ma'tich taq'tu puaj te. Ech
satile' jank'al veti'an kanaal ti'
sijununil.

16 Ech ul u b'axa utz, tal te
ech tza': «Unb'aal, aatz u puaj
vetaaq'ka ve, vettalal lavate.»
Texh te.

17 Tal tek u q'esala te ech
tza': «A'tzii b'a'nla aq'onom.
Tiira jikom veta'ana k'uxh b'il
ko'xhtu'. Ech aatz cheel, sa'atin
iijle'm vi' laval tenam.» Texh te.

18 Ul vika'b'. Tal te ech tza':
«Unb'aal, aatz u puaj vetaaq'ka
ve, vettalal o'va'te.» Chia.

^x **19.13** Aatz u puaj taq'ka nital tza', aya' u "mina". Utz ija'mel 100 q'ii
aq'on junun mina.

19 Echat ko'xh tal te ech tza': «Ant axh majte, sa'an q'esalail vi' o'va'l tenam.» Texh te.

20 Pek ul va'te utz, tal ech tza': «Unb'aal, atil vapuaj tzuta va'l vetaaq'ka ve. Kolel ko'n vaq'o tu ma'l su't. **21** Vetunxo'va'axh. Tan voottajle aas axh ma'l vinaj ye' chit kam chajpe'l saaq'o. Aal niiq'o q'u kam k'uxh yit' eetz koj. Utz nachok iatz q'u chikob'e'm k'uxh yit' axh koj nichikon.» Texh te.

22 Unchee' tal tek u q'esala te ech tza': «¡Ye'xtxojla aq'onom! Vatzi' nioxochonje'axh. Oj ootzajle aas in ma'l vinaj ye' chit kam chajpe'l vaq'o. Aal niviq'o va'l yit' vetz koj. Utz nunchok iatz u chikob'e'm va'l yit' in koj nichikon. **23** ¿Kantu' unchee', ye'n aaq' vunpuaj tu k'am? Ech a' tek imol tal sunk'ul koj aas su'ulin.» Texh te.

24 Ech tal u q'esala tu q'u aanima q'u'l atich opon ech tza': «Maataj el u puaj te tzi'. Utz aq'taj tu va'l laval ipuaj atile.» Texhtu'.

25 Pek aatz q'u aanima tan, motx tal te ech tza': «¡Kub'aal, atil nal laval ipuaj atzi!» Texhtu'.

26 Tal u q'esala ech tza': «Nival sete aas k'uxh atil nal tetz ma'l u aanima, aal sa'aq'ax tere'n tetz. Pek aatz va'l ye'k tetz, aal samaale'l te jank'al va'l atil tzixe!. **27** Pek aatz q'u'l

unkoontra q'u'l ye't isa' vunq'esalail, iq'otaj ul sunvatz tza'. Utz sunvatz seyatz'e!.» Chia.— Texh u Jesuus.

U topon u Jesuus tu u Jerusaleen

28 Aatz veet taltu u kam u Jesuus tzi', b'axab' vatz q'u aanima aal ib'en tu Jerusaleen. **29** Utz aatz opon vi' u muunte Olivo k'atz q'u tenam Betfagee tuch' Betaania, ichaj b'en ka'va'l q'ul ichusulib'. **30** Tal te ech tza': —B'enojex tu u tal tenam sukuvatz b'en tzuta. Utz ta'xh lo'oponex tuul, setil ma'l u chelem b'uuro qitzel. Ye'saj ije' ma'l aanima ti'. Ech chittaj utz, iq'otaj k'asu'l. **31** Utz oj ab'il ma'l la'alon: «¿Kantu' nechite?» Chaj. Letal te ech tza': «Tan nisavsa u kuB'aal.» Chajex.— Texhtu'.

32 Ech b'en q'u'l chajaxi utz, til u b'uuro kam chit echa' va'l tal u Jesuus te. **33** Utz tuul nichmotxchite', alax te tu q'ul ib'aal ech tza': —¿Kantu' nechit u b'uuro tzi'?— Texhtu'.

34 Motx tal ech tza': —Tan u kuB'aal nisavsan.— Texhtu'.

35 Ech tiq'o ul vatz u Jesuus. Taq' je' q'u'l ikaapa ti'. Utz motx taq' je' u Jesuus ti'. **36** Tuul nichixaan u Jesuus ti' u b'uuro, nichmotxiliu ku' q'u'l ikaapa q'u aanima tib'ey.^y **37** Utz aatz nichinajab' opon tu u ku'naj, vatz u muunte Olivo, kajay q'u niman

^y **19.35-36** Aatz va'l nichmotxi'an q'u aanima ti' u Jesuus tza', a' u techlal niyolonka aas nojchit nisa'al tu q'u aanima.

tetz xamich ti'. Va'l motx iq'eq'une', techal motx itxuq'-txune'. Nichtoksa iq'ii u Tioxh ti' kajay q'u mamala chaj txaichil q'u'l ma't tilta'. **38** Nichtal ech tza': —;Techal u ijlenal va'l tib'ii u kuB'aals Amlika vet'ulka! Tan ̄satoksa ib'a'n q'u aanima tuch' u Tioxh tu Amlika! ;Techal u Tioxh tu Amlika!— Texhtu!^z

39 Ech aatz unjolol q'u fariseo q'u'l atich xo'l tenam, tal tu u Jesusus ech tza': —Chusul, ya'sa iqetun q'u achusulib' tzi!.— Texhtu'.

40 Tzaq'b'el tu u Jesusus ech tza': —Nival sete, oj say'a iqetun q'u aanima tzi', a' tek saqetun q'u sivan tzi!.— Texhtu'.

41 Aatz tek opon naja'ch u Jerusaleen, isaji b'en utz; oq' ti'!

42 Tal ech tza': —B'a'n atzi' ma'kojetootzaji kani'ch tok eb'a'n tuch' u Tioxh. Tan a' u tiempo tza'; pek mujel sevatz cheel.

43 Tan sa'nalul tiempo aas sisutu eti' q'u lukoona. Sichok je'a-b'alop ti' vitz'achil u tenam. Sipe'i eti'. Utz til chaj ko'xh si'anvu sete. **44** Sib'aj ku' veteranum. Utz sanilpu vitz'achil. Ye'k va'toj sivan sa'kojkaa tib'a imol. Ech siyatz'ex tuch' enitxa'a tan, ye'n paal etxumb'al tuul aas ex vet'uliq'ilax viTxaaom u Tioxh.— Texhtu'.

U tojchat elu'l q'u sub'ulla chaj aa k'a'y u Jesuus

45 Ech opon u Jesuus tu viq'analil u totztioxh. Utz xe't tojcha elu'l kajay q'u'l nichik'ayin tzi!. ^a **46** Tal ech tza': —;Tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh: «Q'ilab' sik'leb' Tioxh viq'analil u totztioxh!» Chia. Pek aatz ex, ;vetetaq'lu b'en tatib'al elq'om!— Texhtu!^b

47 Utz jun q'ii nichichusun tu viq'analil u totztioxh. Pek aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, nichik'aj ti' siyatz'e!. Antu q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tuch' q'u q'esal tenam. **48** Pek ye' nichichee sik'u'l kani'ch iveet si'ane' tan, kajay aanima b'en-najich ik'u'l ti' tab'il vichusb'al.

Vitzaq'b'el q'u fariseo i'an u Jesusus ti' u tijle'm

20 **1** Aatz i'an tu ma'l u q'ii, nichichus q'u aanima u Jesusus tu viq'analil u totztioxh.

Nichipaxsa itziiul u b'a'l na chusb'al. Tuul opon q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar utz, tuch' q'u q'esal q'atol tzii.

2 Utz motx tal te ech tza': —Al qe, ¿kam iijle'm aas na'an q'u kam tzi'? Utz ;ab'il vetaq'on val iijle'm ti' ib'anaxe'?— Texh te.

^z **19.38** Choktaj u Salmos 118.26.

^a **19.45** Aatz q'u aa k'a'y tzi', ta'n atichku tu viq'analil u totztioxh, yit' meero koj tuul niyolonka. Tan ta'xh nichtoko'p tu u totztioxh q'u oksan yol vatz Tioxh.

^b **19.46** Choktaj u Isaias 56.7; u Jeremias 7.11.

3 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Sunch'oti ma'l kam sete majte. Utz tzaq'b'etajin. **4** U Tioxh tzik chajon u Xhan aas ul i'an vautisaar aanima, oj itxumb'al ko'n aanima toksa?— Texhtu'.

5 Ech nichmotxtal sivatzaj ech tza': —«Tioxh chajon.» Oj chajo: «¿Kantu' ye't enima?» Chaj qe atzi!. **6** Utz oj: «Itxumb'al ko'n aanima.» Chajo', kajay q'u aanima sapaq'on sivan o' atzi!. Tan nimotxtale' aas nojchit alol yolb'al Tioxh u Xhan.— Chia. **7** Ech motx tzaq'b'i utz, tala: —Ye' qootzaj ab'il chajon.— Texh ku'en.

8 Ech tek tal u Jesuus te ech tza': —Unchee' yit' sa'koval sete majte ab'il aq'on vijle'm ti' q'u kam nunb'ane' tza'.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' unjolol onkonla k'amol tx'ava' u Jesuus

9 Ech ik'am ti' ma'l kam u Jesuus, xe't tal tu q'u aanima ech tza': —Aatz i'an ma'l u vinaj, ichik untanul iuuva. Utz taq'ka k'am tunjolol aq'onom. Ech b'eni. Sib'al tiempo ulka. **10** Utz aatz opon u tiempo q'anb'eb'al uuva, ichaj opon ma'l taq'onom xe' q'u k'amol, ti' ul tiq'ol u k'amb'al. Aya' untanul vivatz u chikob'e'm.

Pek aatz q'u k'amol tzi', motx iq'osa. Utz ichaj k'asu'l. Niko'xh b'oj taq' k'asu'l ti'.

11 Ichaj paj chit b'en va't taq'onom u b'aal chikob'e'm

tzi!. Utz motx ko'n paj iq'osa. Iyoq'a. Ech iq'aavixsa ku'en. Ye'xhkam ma'j taq' k'asu'l ti'. **12** Ichaj paj chit va'te, u toxva' teku'en. Pek motx ko'n ipaas-e'lul va't va'l tzi!. Tak'onsa k'asu'l.

13 Unchee' aatz u b'aal chikob'e'm, tal tek ech tza': «¿Kam sunb'ane'? A' tek sunchaj b'en vunk'aol va'l tiira tiil'in ti!. Kamal atil tek b'ojo tatin siatz li'ana.» Texhtu'.

14 Pek ta'xh motx til q'u k'amol, xe't motx iyol sivatzaj ech tza': «A' va'l saokka tu vi-me'b'il vitat atzi!. Pek ni'extaj, kuyatz'taj. Ech o' tek saokka'o' tu u tetz.» Texhtu'. **15** Ech motx ipaasat elu'l ti' u chikob'e'm tzi' utz, iyatz'a.

Ech ¿kam tek b'ojo si'an u b'aal tx'ava' nenache'? **16** Aatz si'anetan, su'lisotsza q'u k'amol. Ech sataq' u chikob'e'm tunjot aanima.— Texh u Jesuus.

Ech ta'xh tab'i u yol q'u aanima tzi', paal itxumb'al tuul. Utz motx tal ech tza': —Ye' koj jatu i'an u kam tzi!— Texhtu'.^c

17 Pek sajil tu u Jesuus utz, tal te ech tza': —¿Kam tok u yol nenache' va'l tz'ib'amalka nital ech tza'?:

«Aatz u Sivan va'l taq'ka elo'p q'u b'anol otzotz echil tzi', aal a' u Sivan tiira ib'o'q'ol tetz xoob'al.» Chia.^d

^c **20.16** Choktaj u Croonicas II 24.19; 36.15-17.

^d **20.17** Choktaj u Salmos 118.22.

18 Ech ab'il q'u'l saku' vi' u Sivan tzi', sak'axb'i. Pek ab'il q'u'l laku' u Sivan ti' tzi', b'a'ntan sajuyajti.—Texhtu'.^e

Vitzaq'b'el q'u fariseo i'an u Jesuus ti' u choo alkavaar

19 Ech aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, si'chtekixay u Jesuus tu u mu'k'ul tzi'. Tan el itxumb'al tuul aas a' q'u'l nichatalax tu u kam ik'am ti'. Pek motx ixo'va q'u tenam.

20 Ech motx ichajtu b'en unjolol eesan yol q'u fariseo aas vet sik'u'l taq' b'en tib' jikomla aanima. A' isa' tab'it iyolpu u Jesuus ti' ma'j yol. Ech samotxidoch tu u governadoor. Utz satoksa tiq'ab!. **21** Ech vet sik'u'l motx ich'oti te ech tza':—Chusul, qootzale aas tinujul nachusune', nayolone!. Ye'k tel aanima saatz. Pek tuch' chit inujul nichusunk'axh ti' u b'enchiil xe' Tioxh. **22** Pek al qe ¿b'a'n tzik aas nikuchoo ja'mel alkavaar tu u ijlenal Cesar, pek oj ye'ka?— Texhtu'.^f

23 Aatz u Jesuus, paal itxumb'al tuul aas esa yol ni'an q'u

vinaj tzi'; jolol sub'ul. Utz tal te ech tza': —¿Kam toke' aas vet sek'u'l nech'oti kam ve?

24 K'uchtaj u puaj ve. ¿Ab'il etz u vatzib'al ato'k siatz tzi' utz, ab'il etz u b'ii tz'ib'amal ok siatz majte tzi'?— Texhtu'.

Motx tzaq'b'u ech tza': —Tetz u Cesar.— Texhtu'.

25 Tal u Jesuus te ech tza':—Aq'taj tu u Cesar kam ti' va'l nichoonk'ex te. Utz aq'taj tu u Tioxh ab'iste u tetz u Tioxh.— Texhtu'.

26 Ech ye't yolpu u Jesuus ti' ma'j yol vatz q'u tenam kam ti' sitxayva. Pek aal motx texh sotz ik'u'l tu vitzaq'b'u u Jesuus. Utz motx texh jutze'i.

Vitzaq'b'el q'u saduceo i'an u Jesuus ti' u q'aavitz'pichil

27 Unchee' a' tek opon unjolol q'u saduceo. Aya' q'u'l ye'xhkam nimotxinima u q'aavitz'pu q'u kamnaj. **28** Utz ich'oti te ech tza': —Chusul, aatz u Moisees, itz'ib'aka aas: «Oj sakam ma'j vinaj utz, sakaa tioxj, loq' ye'k initxa'a sakaai, sik'ulka tib' u tza'q'a tuch' u tioxj tzi'. Ech sachee ich'exel u tatzik tzi!» Texh u Moisees.

^e **20.18** Choktaj u Isaias 8.14-15; u Danieel 2.34, 44.

^f **20.22** Tiira mam onkonil va'l i'an q'u vinaj tzi' aas nichich'oti tu u Jesuus ti' u choo ja'mel alkavaar. Tan oj: «B'a'n sachooli.» Chaj u Jesuus, a'ich isa' saelka q'u aanima ti' u Jesuus, saok ixo'l tuch'. Tan kajay q'u Israeel, tiira ya'lumal ku'en k'uxh nichichoo u ja'mel alkavaar tu q'u aa Roma. Yi'sa' nichooe!. Utz oj: «Yit' b'a'n koj sachooli.» Chaj u Jesuus majte, a' isa' q'u vinaj tzi' saok ixo'l tuch' q'u q'atb'al tzii tetz Roma majte. Ech a' u k'aa si'chmotxtaq'vu ku' u Jesuus nichmotxtale' tzi'.

29 Pek atich jujva'l q'u vinaj itza'q' tib'. Aatz i'an u b'axa, tzume'i. Pek kam ku'en, ye'k initxa'a kaai. **30** Ech iq'ol u ixoj tu u ka'b' vinaj tzi'. Utz kam ko'n paje', ye'k initxa'a kaai. **31** Ech iq'ol u ixoj tu u toxva' vinaj tzi'. Pek kam ko'n paje'. Utz ech ko'xh i'an jujva'l. Ye'k initxa'a kaai. **32** Utz tiya'teb'al, a' tek kam u ixoj. **33** Pek aatz tu u q'aavitz'pichil, ¿ab'il tek etz ixoj u ixoj li'ana tzi'? Tan tioxojich jujva'l q'u vinaj.— Texhtu'.

34 Ech tek itzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza': —Aatz q'u aanimta tu u tiempo tza' tan, nimotxtok ti' ixoj utz, nitzume'a'. **35** Pek aatz si'an tu u b'enq'ii b'ensaj, ye'kan satzume' q'u aanimta q'u'l lik'ulo'k ti' so'ok tu va't u atinchil tzi', aas laq'aavitz'pu xo'l q'u kamnaj. **36** Sa'-tere'nkojeeti sakami. Tan ech teku'en a' q'u aanjel si'an' aas ma't iq'aavtitz'pe' tan, ik'aolime'al Tioxh.

37 Pek aatz ti' u q'aavtitz'pu q'u kamnaj netale' tzi', chusun u Moisees tu u yol ti' u ch'i'x aas tal tu u kuB'aal ech tza': «iTioxh u Abrahaam, iTioxh u Isaac utz, iTioxh u Jacob.» Texhtu'.^g **38** Tan aatz u Tioxh, yit' iTioxh koj kamnaj, pek iTioxh itz'lich. Utz ye'xhkam nisotz q'u aanimta siatz q'u'l nikame'.— Texh u Jesuus.

39 Ech tzaq'b'el tu unjolol q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar ech tza': —Chusul, b'a'n va'naale' tzi'.— Texhtu'.

40 Ech ye'xhab'il ve't nich-q'i'on ich'otil kam tu u Jesuus.

Yit' loq' ko'nkokh itu'xh ixalam Daviid u Jesuus

41 Unchee' tal u Jesuus te ech tza': —¿Kan chaj tok netale' aas itu'xh ixalam Daviid viTxaaom u Tioxh? **42** Tan u Daviid atko'xh tz'ib'anka tu u Salmos ech tza':

«Tal u Tioxh tu vunB'aal:
K'ujach tunseb'al.

43 Tan sa'nalvoksa q'ul
akoontra satzeq'leb'al.
Chia.»^h

Texh te.

44 Ech oj “unB'aal” chu u Daviid ti', ¿kam tek toke' untz'oj itu'xh ixalam ku'en?— Texhtu'.

Viye'xtxoja chusb'al q'u aa txumb'al

45 Tuul nichtab'il tu kajay q'u aanimta, tal tu q'ul ichusulib' ech tza': **46** —Kuenta'ex ti' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Tan vatz chit ik'u'l paalchil tuch' chelkin oksa'm. Utz a' chit isa' va'l kalaman taq'ax ichajlichil tu q'u k'ayib'al. Utz vatz chit ik'u'l ku'chil tu q'u b'axa chaj k'ujle-b'al tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, tuch' tu q'u b'axa

^g **20.37** Choktaj u Eexodo 3.6.

^h **20.43** Choktaj u Salmos 110.1.

chaj k'ujleb'al til ni'uchku tx'a'om. **47** Utz nimotxisub' tzaj txakay ixoj. Nimotximaa tzaj tetz. Ech vet chit sik'u'l ni'an'e', sib' chit tuul q'ul iq'ilat isik'let Tioxh. Pek loq' sib' u choob'al paav sa'alax iku' ti' tu q'u'l ni'an'e'.— Texhtu'.

Vichusun u Jesuus ti' u kutxu tu u viq'analail u totztioxh

21 1 Unchee' sajin b'en u Jesuus utz, til q'u tx'iiol iq'li aas nichmotxtaq' ku' ipuaj tu u kaaxha molb'al kutxu. **2** Ech til ma'l u txakay ixoj majte, tiira me'b'i'l tetz. Taq' ku' ka'va'l puaj tiira ch'oo tuul. **3** Ech tal tek u Jesuus ech tza': —Nojchit nival sete, sib'al puaj vетtaq' ko'p u txakay ixoj tzi', k'uxh me'b'i'l tetz vi' tere'n q'u'l vетtaq' ko'p tetz. **4** Tan kajay q'u'l vетtaq' ikutxu, ta'xh vетtaq'a q'u chan puaj. Pek ech koj u ixoj tzi', k'uxh me'b'i'l tetz, nojchit a' vet-imoxsaka jank'al vantzi' nitilo'k tetz techb'ub'al.— Texhtu'.

U sotzchil su'ul ti' u Jerusaleen

5 Aatz i'an unjolol q'u aanima, nichmotxiyolon ti' u totztioxh, ti' vivijax viq'analil tu b'a'nlä chaj sivan utz, ti' jank'al kutxu puaj oknaj ti' iveete'!

Tal tek u Jesuus te ech tza': **6** —Aatz q'u kam q'u'l netile' tzi' tan, sa'nalul tiempo aas sanilaxi. Niko'xh va'toj sivan sakaa tib'a imol; kajay saku'i.— Texhtu'.

7 Ech ch'otil te ech tza': —Chusul, ¿jatu su'uch u kam

naale' tzi'? Utz ¿kam xheenya sa'atini aas sa'texhuch q'u kam tzi'?— Texh te'le'.

8 Tal u Jesuus ech tza': —Kuenta'ex, ab'ilich eesanex tu b'ey. Tan sib'al ko'xh sauli sik'am ti' vunb'ii. Satal ech tza': «In viTxaaoom u Tioxh. Ulyu u tiempo.» Chaj. Loq' xamb'i'ch'-ok'ex ti'.

9 Utz xo'vichko'xhex ti' aas letab'i va'l texh tuch ch'a'o. Utz setab'i iyolax ch'a'o. Tan ministeer chit su'uch q'u kam b'axa tzi'. Loq' yit' yak koj su'ul u motxeb'al q'ii saj ti'.— Texhtu'.

10 Tal paj ech tza': —Sa'nalmotxi'an ch'a'o q'u mamaj tenam tib'ilaj. Utz si'an ch'a'o q'u ijlenal tib'ilaj. **11** Til chaj ko'xh sapaalku mamaj kab'-naano, mam va'y, mam yaab'il. Mamaj xo'veb'alla kam sauchi. Utz mamaj xheenya sachee tu amlika.

12 Pek aatz ye'sajen tuch kajay q'u kam tzi', so'ojchalex, satxayp'ex ti' inimal vunb'ii. Si'-iq'olb'enex tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. So'oksalex tu tze'. Saxochp'ex vatz ijlenal tuch' vatz governadoor. **13** Ech tu q'u kam tzi', saveeti sepaxsa itziiul u yolb'al Tioxh. **14** Pek txakb'a'taj tetaanima aas ye'k setitz'a kani'ch etzaq'b'u ti' q'u xochb'al etetz. **15** Tan in sa'aq'on eyol. Utz in saoksan etxumb'al aas ye'xhab'il ko'xh tech ti'. Utz sa'kojole' q'u xe'-k'ulan etetz ti' iq'atl evatz.

16 Tan antu q'ul etxutx eb'aal, sa'aq'onex tu txaypichil; q'ul etatzik etza'q' tuch' q'ul etitz'in etatzik utz, tuch' q'ul etamiigo. Utz sayatz'pu unjololex taq'o.

17 Utz kajay aanima sachit'-k'ulanex. Loq' vi' ku'en. **18** Pek niko'xh ma'j xi'l evi' satz'ejxi.

19 Tan tu ko'n vetx'aktu q'u kam tzi', se'el q'ul etaanxelal vatz tza'l.

20 Pek ta'xh letila aas sutimal tek ti' u Jerusaleen tu sol, paaloj etxumb'al tuul aas u sotzchil oponyu ti'. **21** Ech aatz q'u'l atil tikuenta Judea, oojoj b'en tulaj muunte. Ab'il q'u'l atil tu Jerusaleen, eloj b'en. Utz uli'ch tere'n tu tenam q'u'l aye'n tulaj ja'jtze'. **22** Tan mamala choob'al paav sataq'u'l u Tioxh tu q'u q'ii tzi'. Ech satzojpu kajay q'u kam q'u'l tz'ib'amalka.

23 Pek tilayol saya'k q'u ixoj si'an tu q'u q'ii tzi', q'u'l atil tu tiichajla yaab'il, tuch' q'u'l nich'u'n titz'in. Tan mamala k'axk'o su'uch tu vatz tx'ava'. Saku' vik'a'nal u Tioxh ti' u tenam tza'. **24** Atia tzok'el ikam sakami. Atia preexhu ib'ena!. Til ko'n tenam samotxiq'olik b'en. Utz saokeb'el u Jerusaleen tu q'u puera aanima, tzojpu nal chit u tiempo jank'al si'an q'u puera aanima.ⁱ

Vixe't u motxeb'al q'ii saj

25 Utz sa'atin xheenya tu u q'ii, tu u ich' utz, tuch' tu q'u tx'umi'l. Sijal tilone!. Utz sa'xhk'ayb'u q'u aanima taq'o tu vatz amlika tx'ava'. Utz sa'xhmotxxo'vi, sakaa taanima tu vijelun u mar tuch' tu vi-pilq'a'txane'.^j **26** Utz sanumtz'u ku' aanima tu xo'val tu poyq'i-chil ti' kajay q'u kam su'uch tu u vatz amlika tx'ava'. Tan aal sayikun kajay q'u kam atil tu amlika. **27** Ech sailax tul tu surtz' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu u techalla tijle'm tuch' vixamlil. **28** Pek ta'xh la-xe'ttuch q'u kam tza', tii ek'u'l. Utz sajinojjelex tu amlika tan, a' najab'yu vetel vatz q'u tza'l.— Texhtu'.

29 Tal ma'l u yol u Jesuus; ik'am ti' kam tal ech tza': —Etootzajnale kam va'l ni'an q'u viikuxh tuch' tere'n q'u tze'. **30** Tan ta'xh nicee talaj ixaj, yak at ni'enku sete aas u saq'i ni-najab'e'. **31** Echat ko'xh majte, aatz letil kajay q'u kam tzi', ootzajitaj aas najab'yu tul vi-Q'esalail u Tioxh.

32 Tan ni'xtek'val sete, aas ye'sajen ko'xh isotz untanul q'u aanima itz'lel tu tiempo tza', su'uch kajay q'u kam tzi'. **33** Sa-ko'npaal u vatz amlika tx'ava'

ⁱ **21.24** Nojchit tzojpu q'ul iyol u Jesuus tu u ya'b' 70 m.t.J. Ex okeb'eloj u Jerusaleen tu u Tito, q'esal tetz q'u Roma.

^j **21.25** Choktaj u Isaias 13.10; u Joel 2.31; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 6.12-13.

kajayil; pek aatz vunyolb'al, jatu koj sapaali.

34 Pek kuenta' ex sejununil. Eteesach ko'xh etxumb'al tu b'ey ti' tachval q'u kam. Echa' tzi' ye'k enooeb'al ti' tuch' ti' q'ab'a'm utz, ti' q'u ela'okchil tu u atinchil tza'. Tan ye'k talche' noj tul u q'ii utz, paarten netitz'a. **35** Noj i'ane' saku' seti' echa' iku' k'aa. Tan ma'l iku' ti' q'u aanima kajayil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. **36** Ech nachnoj etatin b'enamen. Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh. Ech le'elex tu q'u tiila chaj kam q'u'l su'uchi tzi'. Utz ech lo'oponex vatz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.— Texh u Jesuus.

37 Nichichusun u Jesuus tu viq'analil u totztioxh q'iil. Pek nichik'asu'l sotzsaj. A' nichkaak vi' u muunte Olivo. **38** Utz sib'la aanima nichtopon tu vi-q'analil u totztioxh q'ala'm ti' tab'ile'.

Vichoktu txumb'al u Judas ti' ik'ayil u Jesuus

22 **1** Unchee' nichtekinabaj' u nimla q'ii va'l nich-ipaasal ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto, va'l nitx'a'l u kaxhlaan tx'ix ye'k itx'amal.^k **2** Utz aatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar, nichmotx-ichoke' aas kani'ch iyatz'ax u Jesuus si'ane'. Loq' nichmotx-ixo'va u mam tenam.

3 Pek ok u tx'i'lli'inaj k'atz u Judas aa Cariote va'l atich ok xo'l kab'laal q'u chusulib'. **4** Ech b'en xe' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u q'esal xeen tetz vikuental u totztioxh. Ex tal te aas kani'ch toksal u Jesuus tiq'ab' si'ane'. **5** Ech motx chit txuq'txuni. Utz motx i'an ma'l iatz aas sataq' ipuaj. **6** Ech taq't iql u Judas tuul. Utz ichok tek txumb'al kani'ch toksal u Jesuus tiq'ab' si'ane' aas ye'k si'ilax tu u mam tenam.

U ya'teb'al echb'u'm i'an u Jesuus tuch' q'ul ichusulib'

7 Unchee' opon tek u nimla q'ii Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil. Utz nichiyatz'ax ma'l karne'l tu u q'ii tzi' majte, ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. **8** Ech aatz u Jesuus tan, ichaj b'en u Lu' tuch' u Xhan. Tal te ech tza': —B'enoj eb'an tuch u echb'ub'al va'l nitechb'ul tu u nimla q'ii. Ech laqechb'u.— Texhtu'.

9 Motx tzaq'b'u ech tza': —¿Til asa' sakub'anvu tuche'?— Texhtu'.

10 Tal u Jesuus te ech tza': —Aatz cheel, ta'xh so'oko'p'ex tu u tenam, so'ok ma'l u vinaj teb'ey. Iq'omal ma'l txe'n a' taq'o. Utz laxamb'ub'enex ti' til u atib'al lo'okka. **11** Utz letal tu u b'aal atib'al ech tza' aas lo'oponex: «Nital u Chusul aas: ¿Ke'ch u atib'al va'l savechb'uv u

^k **22.1** Aatz ib'ii u nimla q'ii nital tza', aya' u Ku' Tioxh sukuvatz.

echb'ub'al tuch' q'ul unchusulib'
ti' u nimla q'ii? Chia.» Chajex
te.

12 Ech sik'uch ma'l u nimla
tuul otzotz sete tika' chupul.
B'anel tek tuche'. Ech lech'iansa
qetz tzi!.— Texhtu'.

13 Ech motx b'en. Utz ichab'a
u atib'al kam chit echa' va'l alax
te. Utz ech motx i'an tuch u
echb'ub'al tzi'.

14 Unchee' opon tek u oora
tetz u tx'a'nb'al, k'uje' u Jesuus
vatz meeexha tuch' q'ul ichusulib'. **15** Utz tal te ech tza': —Tiira
nuntxuq'txune' aas sa'tekvechb'u
u echb'ub'al setuch' va'l ni-
techb'ul cheel aas ye'saj unpaal
tu k'axk'o. **16** Tan nival sete aas
yit' sa'tere'nkojvechb'u u
echb'ub'al nib'anaxe' tza', pek
analen aas latzojpu viQ'esalail u
Tioxh.— Texhtu'.

17 Ech itxay u uk'ab'al tuch' u
ta'l uuva utz, taq' ta'ntioxh ti'.
Ech tal tza': —Uk'ataj utz, jatxtaj
paal sevatz. **18** Tan nojchit nival
sete, ye'xhjatu ve't savuk'a u ta'l
uuva tza', pek analen lu'ul vi-
Q'esalail u Tioxh.— Texhtu'.

19 Ech itxay ma'l kaxhlaan
tx'ix utz, taq' ta'ntioxh ti'. Ech
ijatxa. Taq' tetz q'ul ichusulib'.
Tal te ech tza': —A' vunchi'l atzi'
[va'l aq'el seti]. Utz leb'an u kam
majte tzi', ech senachpixsa va'l
sunb'an seti!.— Texhtu'.

20 Echat ko'xh i'ana aas veet
motx itx'a'ne', itxay u uk'ab'al.

Tal ech tza': —Aatz u a' atil tu u
uk'ab'al tza', a' vunkajal niku'
seti' sekajayil atzi'. A' u ak'
nuk'u'm nunb'an setuch'.]^l

21 Pek aatz va'l sak'ayinin, atil
sunk'atza vatz meexha cheel.^m

22 Tan aatz u K'aola va'l b'ennaj
ko'n aanimma, nojchit a' nipaalku
tu q'u kam q'u'l k'ajel ti' tu u
Tioxh. Pek tilayol saya'k u vinaj
va'l saoksan tiq'ab' q'u txayol.—
Texhtu'.

23 Ech xe't motx iyol q'u
chusulib' sivatzaj aas ab'iste chaj
sab'anon u kam tzi'.

**U toksal q'u chusulib' tu jik
i'an u Jesuus ti' u je'saib'**

24 Ech xe't motx itxay tib' tu
yol majte, ti' aas ab'il chaj
sa'atin tijle'm tixo'l nichmotx-
tale'. **25** Pek tal u Jesuus te ech
tza': —Aatz q'u ijlenal tetz q'u
puera aanimma, nimotxib'ensa tib'
q'esal vi' q'u aanimma. Utz aatz
q'u'l atil tijle'm tzi' "b'anol
b'a'nil" chu te'le'. **26** Pek yit'e'ch
koj seb'ane'. Tan aal sataq' b'ens
tib' ch'ooala ab'iste va'l q'esala
texo'l. Utz aatz va'l q'esala ti'
tiq'ol q'u kam, aal a' va'l maas
salochon texo'l. **27** Tan ¿ab'il
va'l maas tijle'm nenache'? ¿A'
tzik a' va'l nik'uje' vatz meeexha,
oj aya' va'll nik'ulane'? A' atil
tijle'm va'l nik'uje' vatz meeexha.
Pek aatz u vatin texo'l, echa'
k'ulanal. **28** Pek jatva'l ex atilex
sunk'atza, ela vetetx'ak q'u tza'^{ll}

^l **22.20** Choktaj u Jeremias 31.31-34.

^m **22.21** Choktaj u Salmos 41.9.

vi'. **29** Savaq' etijle'm, ma'l eq'esalail, echa' u vijle'm vettaq' vunTat. **30** Ech se'echb'unex su'uk'a'ex sunk'atza vatz meexha tu vunQ'esalail. Utz sak'uje'ex tu q'u k'ujleb'al q'esala. A' seq'at tzii xo'l kab'laa tanul q'u Israeel.— Texhtu'.

Vib'axab'sat talax u Jesuus aas sateesa tib' u Lu' ti'

31 Tal paj u kuB'aal ech tza': —Xhim, Xhim nijajaxh u tx'i'lli'i-naj aas sa'xhtuleb'e'axh, echa' ich'ilil triigo si'an see.ⁿ **32** Pek vetunjajlu tu u Tioxh sai' aas tii sak'uje' ak'u'l vi'. Tan aatz ma't aq'aavo'k sunk'atza, aal saaq' nimal ik'u'l q'ul amol.— Texh te.

33 Tal u Lu' ech tza': —UnB'aal, k'ajel vib' se'enin sai', k'uxh tu tze' utz, k'uxh tu kamchil!— Texhtu'.

34 Tal u Jesuus te ech tza': —Lu', tuul ye'saj toq' u b'aal t'el cheel, ox pajul saale' aas yootzajin.— Texhtu'.

Vitzaq'talka q'u chusulib' tu u Jesuus

35 Tal paj u Jesuus tu q'u chusulib' ech tza': —¿Kam ma'j eya'ta aas unchajtub'enex? Tan ye'k etxim etiq'o b'en. Ye'k iq'ob'

epuaj. Utz yit' ka' tsumul koj epel xaab' etiq'o.— Texhtu'.

Motx tal ech tza': —Ye'xhkam ma'j kuya'ta.— Texhtu'.

36 Tal u Jesuus te ech tza': —Pek aatz cheel, ab'iste ex atil etxim, iq'otaj. Iq'otaj tatib'al epuaj. Utz oj ye'k ech'ich', k'ayitaj vechake't utz, loq'taj ma'l etetz. **37** Tan nival sete aas ministeer itzojpu u kam vi' va'l tz'ib'amal nital ech tza': «A' vetkamku xo'l aa paav.» Chia. Tan kajay q'u kam q'u'l tz'ib'a-malka vi' nitzojpe'.— Texhtu'.^o

38 Motx tal q'u chusulib' te ech tza': —KuB'aal, atil ka'va'l ch'ich' tza'.— Texhtu'.

Tal u Jesuus te: —A'tzii, chuspia.— Texhtu'.

Viq'ilat isik'let Tioxh u Jesuus tu u pe' Getsemanii

39 Motx tek k'asu'l. B'en vi' u muunte va'l Olivo, ech nal chitu' nich'i'ane'. Antu q'u chusulib' xamich ti'. **40** Aatz opon tzi', tal u Jesuus ech tza': —Q'ilataj sik'letaj Tioxh, ech ye'k la'ok'ex vatz u paav.— Texhtu'.

41 Ech elb'en k'atz q'ul ichusulib'. Naja' ko'n ya'ka. Echil el k'atza jank'al saya'k ma'l sivan k'onel b'en tu q'ab'. Ech

ⁿ **22.31** Aatz tatin u triigo vatz q'u Israeel, tiira echa' tatin u ixi'm sukuvatz. A' u echb'ub'al tetz jun q'ii. Utz b'axal nipaq'axe!. Ech nitelu'l vib'aq' u triigo. Chukchaj iveet u paq'o'm. Atia chee nitzeq'eyun taq'o. Atia jik q'osel nib'ane'. Ech xamtele, nich'ilile'. Ech aatz u toke' aas nital u Jesuus ti' u Lu' tza', aya' va'l a' isa' u tx'i'lli'inaj satile' nojchixh txaklel u Lu' k'atz Tioxh b'a'nil. Sa'xhtuleb'e echa' u triigo aas ni'xhitzeq'e'yule'!

^o **22.37** Choktaj u Isaias 53.12.

peche'i. Utz iq'ilá isik'le Tioxh.

42 Tal ech tza': —Tateey, oj sasa'a ye'k sapaalin tu u mam tza'l tza'. B'an vatxumb'al, yit' a'koj sapaal u vetz.— Texhtu'.

43 [Ech ul ma'l aanjel k'atza. A' k'asku'l tu Amlika utz, ul taq' ixamlil. **44** Tan atich tu txumu'm tu peena u Jesuus. Utz tiira atich chit ok yak'il taq'o ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. Kaana ich'aap itz'a', echa' ich'aap ku' kaj vatz tx'ava'.] **45** Ta'xh ya' iq'ilat isik'let Tioxh, ul k'atz q'ul ichusulib'. Utz vatchich ko'n tu txumu'm.

46 Tal tek te ech tza': —¿Kantu' nevate'? ¡Lakpojex utz, q'ilataj sik'letaj Tioxh! Ech ye'k laok'ex vatz paav.— Texhtu'.

Vitxayax u Jesuus b'anax tu q'u fariseo

47 Tuul anko'xh nichiyolone', opon unjolol tenam. A' b'axaich

siatz va'l Judas ib'i, ma'l tu kab'laal q'u chusulib'. Ech xaan opon k'atz u Jesuus, itz'utz'a.

48 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Judas, ¿tu ma'l tz'utz' nokksav u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tiq'ab' q'u txayol?— Texhtu'.

49 Ech ta'xh til q'u chusulib' kam va'l si'chb'anlu te, motx tal te ech tza': —KuB'aal, ¿satz kutzok' tu ch'ich'?— Texhtu'.

50 Ech aatz ma'l te, itzok'e'l seb'al ixichin ma'l u taq'onom u q'esal oksan yol vatz Tioxh.

51 Tal tek u Jesuus te ech tza': —¡Aq'tajka, ye'xhkam

seb'an te!— Texh te. Ech ikano'k vixichin u aq'onom, i'an b'a'n te.

52 Utz ech tal tek u Jesuus tu q'u'l opon ti' tiq'ole', aya' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, q'u q'esal sol xeen tetz vikuental u totztioxh utz, tuch' tu q'u q'esal q'atol tzii. Tal ech tza': —Aya'l kala itxayax ma'l elq'om neb'an ve. Tan iq'omal ech'ich' tuch' etze'. **53** K'uxh jun q'ii nichvatin texo'l tu viq'analil u totztioxh, nichunchusex utz, ye't ok eq'ab' vi' ti' untxayle'. Pek anal cheel tan, ech chit seb'ane'. Tan ulyu u tiempo, ti' tiq'ot bib' iyak'il u tioxhil maalo.— Texhtu'.

U teesat tib' u Lu' tuul aas tootzaj u Jesuus

54 Ech motx itxayta'. Tiq'o k'asu'l. Utz a' tiq'ov b'en tu atib'al xe' u q'esal oksan yol vatz Tioxh.

Tuul aatz u Lu' tan, xamich ti' tzian. **55** Utz motx toksa xamal vatz q'anal; k'uje' ok sitzi'. Antu u Lu' k'uje' tixo'l majte. **56** Ech ilax iatz u Lu' tu ma'l u k'ulanal aas k'ujlich tzi' xamal. Tii isaji utz, tal tu xo'l ech tza': —Antu atich ok k'atz u Jesuus va'l tzi'.— Texhtu'.

57 Pek aatz u Lu' tan, teesa tib' tuul. Tal ech tza': —Ixoj, ye'voottzaj ab'il naale'.— Texhtu'.

58 B'iil ko'xh paj tuul, ilax tu va'te. Utz tal ech tza': —Ant axh imol majte.— Texhtu'.

Tal u Lu' ech tza': —Vinaj, yit' in koj.— Texhtu'.

59 Ech kamal ma'l oora tuul, va't paj aanima nichtxakb'a'n talax ech tza': —Nojchit antu va'l atich ok k'atz u Jesuus atzi'. Tan aa Galilea.— Texhtu'.

60 Tal u Lu' ech tza': —Vinaj, ye' vootzaj kam naale!.— Texhtu'.

Ech tuul anko'xh tere'n nichiyolone', oq' u b'aal t'el.

61 Unchee' aatz u kuB'aal Jesuus, ipilq'u bib'; isaji u Lu'. Utz aatz u Lu' tan, ul viyol u kuB'aal sik'u'l va'l tal te ech tza': —Aatz ye'saj toq' u b'aal t'el, ox pajul ma't aalta' aas yootzajin.— Texhtu'.

62 Ech ipaal elu'l u Lu' ti' elu'l u q'anal utz, itz'eje'l ma'l mam oq'el.

U teesal iq'ii u Jesuus i'an q'u txayol tetz

63 Ech aatz q'u vinaj q'u'l nichxeen u Jesuus, xe't motx i'anb'e. Utz nichiq'ose'. **64** Motx itx'ut iatz tu b'u'j. Utz motx ipaq'o'k ivatz. Ech nichich'oti te ech tza': —¿Ala ab'il vetpaq'onok'axh?— Chu te. **65** Ech sib' tere'n ko'xh kam nichtal te. Yoq'el nich'i'ane'.

Vich'otp itzi' u Jesuus

66 Aatz q'iilich tekul'en, motx imol bib' q'u q'esal q'atb'al tzii xo'l q'u Israeel, tuch' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh utz, tuch'

q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Ech tiq'o ul u Jesuus tu va'l molichku bib' q'u q'esala. Tal te ech tza': **67** —¿Axh tzik viTxaaom u Tioxh? Al qe.— Texhte.

Tal u Jesuus te ech tza': —K'uxh: «In chitu'». Chajin sete, sa'kojenima tzi'. **68** Utz k'uxh kam sunch'oti sete, sa'kojetzaq'-b'e'in tzi'. Utz sa'kojechajpu'in majte. **69** Pek aatz taab'a'b'en tza', sa'nalk'uje' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, tiseb'al u Mam Tioxh tu u tijle'm.— Texhu u Jesuus.

70 Ech sikajayil motx tal ech tza': —Loq' ¿axh chixh vik'aol u Tioxh?— Texhtu'.

Tal u Jesuus te ech tza': —Aya' va'l netale' tzi'.— Texhtu'.

71 Motx tek tal ech tza' sikajayil: —¡Kam tere'n yol nikusavsa! Tan ¡vetqab'ila! ¡Titzi' vetelka!— Texhtu'.

Vixochax u Jesuus vatz u Pilato

23 **1** Unchee' ech tek motx ik'asu'l q'u aanima sikajayil. Utz tiq'o b'en u Jesuus vatz u Pilato. ^p **2** Ech xe't motx ixoch te ech tza': —Ma'xh qillu u vinaj tzi' aas niteesa u kutenam tu b'ey. Utz nimaj ichool ja'mel alkavaar tu u ijlenal Cesar. ITxaaom u Tioxh aas nitale'. Utz ijlenal aas nital majte.— Texhtu'.

^p **23.1** Aatz u Pilato nital tza', a'ich u governadoor tikuenta Judea. AA Roma, yit' Israeel koj. A' nichya'k kajay q'u mamaj xochi'b' tetz kamchil siatz. Echtzixe't opon q'u q'esal Israeel siatz. Ijaj ikam u Jesuus te.

3 Aatz u Pilato tan, ich'oti tek tu u Jesuus ech tza': —¿Akh tzik va'l so'ok'axh ijlenal xo'l q'u Israael tza'?— Texhtu'.

Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Aya' va'll naale! tzi!— Texhtu'.

4 Tal tek u Pilato tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' tu q'u tenam ech tza': —Ye'k ma'j paav nunchab'a k'atz u vinaj tzi!— Texhtu'.

5 Pek ta'xh txumich tu q'u tenam tal ech tza': —Ni'an txab'kin q'u aanimtaq'o. A' xe'tik k'asu'l ichusun tikuenta Galilea utz, ulyu ichusun tu kajay ikuenta u Judea majte tza'.— Texhtu'.

6 Unchee' ta'xh tab'i u Pilato aas ok u Galilea tuul, ich'oti teku'en aas aa Galileaich tzik u Jesuus. **7** Utz ta'xh tab'it inujul aas aa Galileaich, ech ichaj b'en xe' u governadoor tu Galilea va'l Herodes. Tiempo chit atich opon tu q'u q'ii tu Jerusaleen tzi!.

Vioxchax u Jesuus vatz u governadoor Herodes

8 Ech txuq'txun chit u Herodes aas tiltu u Jesuus. Tan ootich ko'xh tuul aas nichtachva tilaxe'. Tan ma'tich tab'it sib'al kam ti' u Jesuus. Ech nichisa'a aas si'an ma'j txaichil u Jesuus siatz. **9** Ech sib' ko'xh kam nichich'oti u Herodes tu u Jesuus. Loq' nichkojitzaq'b'e. **10** Tuul atich q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Techalich motx

ixochta'. **11** Ech tek eesal iq'ii u Jesuus tu u Herodes. A' imol q'ul isol. Utz xe't motx ib'anb'e. Motx toksa ma'l u techalla oksa'm k'atza, tetz ijlenal. Utz q'aav ichaj b'en vatz u Pilato.

12 Unchee' i'an tek b'a'n u Pilato tuch' u Herodes tu q'u q'ii tzi!. Tan jolol atich ok ixo'l b'anel.

Vitz'ejax yol ti' u Jesuus aas sakami

13 Aatz tek u Pilato, motx imol q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Ant imol q'u q'atol tzii utz, tuch' q'u tenam majte.

14 Tal te ech tza': —Vetetiq'o ul u vinaj sunvatz tzi!. B'anol txab'kin aas netale'. Pek vetunch'otil itzi' sevatz utz, ye'k ipaav nivil ti' va'l vetexochva tzi'.

15 Niko'xh u Herodes ma'koj-chab'an tu paav tan, vetiq'aavix-salu'l. Ye'xhkam ma'j veti'anla' aas sik'ulo'k ti' sakami. **16** Pek sako'nval itz'u'male', ech sunchajpu.— Texhtu'.

17 [Ech nichichajpu ma'l preexhu u Pilato tu q'u tenam chajpaj nimla q'ii.]

18 Ech aatz q'u mam tenam tan, ma'l chit motx ije' ivi' tal ech tza': —¡Paaloj el u vinaj tzi!! Utz ja' sachajpu u Barrabaas!— Texhtu'.

19 Aatzich u Barrabaas tzi', atich ku' tu tze' ti' ilakax txab'kin tu tenam utz, ti' yatz'o'm majte.

20 Ech q'ilal paj unpat q'u tenam tu u Pilato. A'ich isa'sichajpu u Jesuus.

21 Pek motx ko'n paj q'aav q'eq'uni, tal ech tza': —¡Aq' je' vatz kurus! ¡Aq' je' vatz kurus!— Texhtu'.

22 Titoxpaj teku'en tal u Pilato te ech tza': —¿Kantu'? ¿Kam paav veti'anla'? Tan ye'k ma'l paav nivil k'atza aas sik'u-lo'k ti' sakami. Pek sako'nval itz'u'male', ech sunchajpu.— Texhtu'.

23 Aatz q'u aanimta tan, ta'xh txumel taq'o niq'eq'une'. A' imol q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh nichijaj ije' vatz kurus. Ech paal chit tetz tu q'ul iq'eq'une'.

24 Ech taq' tek tzii u Pilato ti' u Jesuus tan, a' va'l nichijaj q'u tenam. **25** Utz ichajpu u preexhu va'l atich ku' tu tze' ti' ilakax txab'kin utz, ti' yatz'o'm. Tan a' va'l alax ichajpul tu u tenam. Pek taq'ka u Jesuus tiq'ab'.

Vije' u Jesuus vatz kurus

26 Ech tiq'ot b'en. Utz tiempo chit ik'ul ma'l u vinaj tu b'ey aalich tul ja'jtz'e', Xhim ib'ii, aa Cirene. Ech tijat u kurus taq'o. Xamich ok ti' u Jesuus. **27** Mam tenam xamich ti' tuch' ixo majte. Va'lich toq'e' utz, va'l tal tu txumumla chaj yol ti' u Jesuus. **28** Pek aatz u Jesuus tan, ipilq'u tib' utz, tal tu q'u ixoj ech tza': —Ixojaa Jerusaleen, ye'ko'xh oq'ex vi'. Pek a' setoq'le je' etib'. Utz a' setoq'le q'u'l etitz'in. **29** Tan sa'nalul tiempo tza'l. Utz

setal ech tza': «Chi'b'eb'al tetz q'u ixoj q'u'l ye'k titz'in nicheea', q'u'l ye'k nitxa' nichee k'atza utz, ye'n ch'u'l ich'u'». Chajex.

30 Utz tu tek u mam tza'l sa'teketal tu q'u muunteech tza': «Ku'ojej q'i». Chajex te. Utz setal tu q'u peepu: «Mujtajo». Chajex te.^q

31 Tan oj ech iveet u jikomla vinaj ni'an q'u aanimta tzi' va'l echa' chaxa tze', a' chixh yit' techal iveet q'u qelolla chaj aanimta saveeti, q'u'l echa' tzaji tze'.— Texhtu'.

32 Antu iq'ol b'en majte ka'va'l aa paav. Ela sayatz'pu tuch' u Jesuus. **33** Ech aatz motx opon tu u lugaar va'l Tatib'al B'ajil Vi', taq' je' u Jesuus vatz kurus. A' imol q'u aa paav. Ma'l tiseb'al utz, va't timax.

34 Tal tek u Jesuus ech tza': —Tateey, kuya tan, ye' tootzaj kam nimotxi'ane'.— Texhtu'.

Ech i'an ma'l saach q'u sol ti' u toksa'm aas ab'il lasuertiin tala. **35** Aatz q'u tenam nichmotxisajine'. Utz antu q'u q'atol tzii nicheesan iq'ii, tal ech tza': —¡Teesa unjot aanimta tu tza'l, pek teesa tib' majte qab'i, oj nojchit a' u Cristo, viTxaaom u Tioxh!— Texhtu'.

36 Aatz q'u sol, taq' minaagre te. Utz nichteesa iq'ii majte.

37 Motx tal te ech tza': —¡Oj nojchit axh u tijlenal q'u Israel,

^q **23.30** Choktaj u Oseas 10.8; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 6.16; u Salmos 22.18.

eesa je' iib' sajunal qab'i!— Texhe.

38 Utz tz'ib'amich je' ma'l u yol tib'a ivi' tu yolb'al griego, tu yolb'al latiin, tuch' tu yolb'al hebreo. "A' U IJLENAL XO'L QU' ISRAEEL TZA!" Chia.^r

39 Aatz ma'l tu q'u aa paav, q'u'l atich je' vatz kurus, nich-teesa iq'ii' u Jesuus ech tza': —; Oj axh viTxxaaom u Tioxh, eesa je' iib' vatz u kurus tzi' qab'i! Utz jeesa'o' majte!— Texhtu'.

40 Tzaq'b'u va'l u aa paav. Iyaa b'en vimol. Tal ech tza': —Ye'xh b'oj nikojaxo'va Tioxh k'uxh ant axh ato'k'axh tu u choob'al paav tza'. **41** Aatz o', nojchit tinujul nikuchooe' kam va'l b'anek qaql'o. Pek aatz a' tzi'tan, ye'k ma'j paav veti'ana.— Texhtu'.

42 Ech anko'xh u aa paav tzi' tal tu u Jesuus ech tza': —Jesuus, luulsa'in sak'u'l aas lo'ok'axh tu vaQ'esalail.— Texhtu'.

43 Tal u Jesuus te ech tza': —Ni'xhtek'val see, cheel sa'atin-axh sunk'atza tu u techalla atinb'al.— Texhtu'.

Vikam u Jesuus vatz kurus

44 Ech a' chit chaq'aannajich q'ii', ok aq'b'al tu kajay u vatz

amlika tx'ava'. Anal eli aas i'an alas 3 ku'q'ii. **45** Ya' vitxijtxun u q'ii tzi'. Utz tzilmu tuul u liikin b'u'j tinik'a va'l liumich paal tu u totztioxh.^s **46** Ech q'eq'un u Jesuus, tal ech tza': —; Tateey, nivaq'ka u vaanxelal taq'ab' tza'!— Texhtu'. Ech ta'xh veet tala, kami.^t

47 Ta'xh tek til u q'esal sol aas kam va'l tal u Jesuus aas ikame', toksa tek iq'ii Tioxh. Tal ech tza': —; Nojchit jikomla vinaj u vinaj atzi'; ye'k ipaav!— Texhtu'.

48 Ech aatz u mam tenam opon ti' isajil u kam uchi tzi', motx ilaa taanima tu txumu'm. Ech motx q'aavk'asu'l. **49** Pek aatz kajay q'u'l tootzajich tib' tuch' u Jesuus, nichisaji k'asu'l q'u kam tzian q'u'l uchi tzi'. Antu q'u ixoj q'u'l a' xe'tik ixamb'u ti' tu Galilea.

Vimujax u Jesuus tu u Xhep

50 Unchee' atich ma'l u vinaj, Xhep ib'ii. Utz aa Arimateaich tikuenta Judea. Jikom utz, b'a'nla vinaj. Antu atich tijle'm xo'l q'u q'esal q'atb'al tzii xo'l q'u Israeel. **51** Nichich'ia u tuleb'al viQ'esalail u Tioxh. Utz yit' antu koj tal iyol ti' inuk'ax vikam u Jesuus. **52** Ech b'en xe'

^r **23.38** Aatz nich'i'an u q'atb'al tzii tu Roma aas nichiyatz' ma'j aa paav utz, nichitz'ib'al vipaav u aa paav ti' ma'l u aq'en. Ech nichilaauxhil ok ti' u kurus tib'a vivi' u aa paav.

^s **23.45** Choktaj u Eexodo 26.31-33; u Croonicas II 3.14; Q'u Hebreo 6.19.

^t **23.46** Choktaj u Salmos 31.5. Aatz q'u aanima laauxhimal ok vatz kurus utz, jiql'michil ikame' tan, ye' nikan ijql'ax u kajiq' b'a'nil.

u Pilato, ex ijaj vichi'l u Jesuus te aas simuje'. **53** Ech ex tiq'o ku'l vichi'l u Jesuus vatz kurus. Ib'acho'k tu ma'll u liikin b'u'j. Utz toksa tu ma'll u jul vatz sivan b'anichnale. Ye'sajich tok ma'j kamnaj tuul. **54** A' chit i'an tu u q'ii aas nich'i'anke'l tuch q'u aanima tan, ech teko'n q'ejal u ilanb'al q'ii.

55 Ech aatz q'u ixoj q'u'l a' xe'tik ixamb'u k'asu'l ti' u Jesuus tu Galilea, xamb'u b'en ti' u Xhep majte. Utz tila kani'ch tatinka vichi'l u Jesuus b'anax tu u mujb'al.

56 Ech q'aavk'asu'l q'u ixoj tzi'. Motx ex i'an tuch tx'umq'ix-sab'al tuch' tz'akab'al. Utz motx ilan tu ilanb'al q'ii, kam echa' nital u o'tla mantaar.^u

U q'aavtitz'pu u Jesuus

24 **1** Pek aatz i'an tu u b'axa q'ii tetz u xhemaana, tiira q'ala'm motx b'en q'u ixoj tu u mujb'al tetz u Jesuus. Iq'omich u tx'umq'ixa-sab'al taq'o va'l a' motx b'anon tuche'. Utz b'en unjot ixoj ti'. **2** Utz a' tek motx tila aas ma't iyikul u sivan, u jupb'al itzi' u jul va'l mujichku u Jesuus. **3** Ech motx oko'p tu u mujb'al, pek ye'-kanich vichi'l u kuB'aal Jesuus.

4 Tuul sotznajich ik'u'l tu u kam tzi', ye'k talche' chee ka'va'l vinaj siatz txakliche. Rib'kin saj oksa'm. **5** Ech xo'v q'u ixoj taq'o. Motx tek taq' ku' ivatz vatz tx'ava'.

Alax te ech tza': —«Kam toke' nechok xo'l kamnaj u Jesuus va'l itz'lele? **6** Tan ye'xhka't tza'.

¡Q'aav itz'pia! Ulsataj sek'u'l va'l tal sete aas atich tu Galilea.

7 Tan tal ech tza': «Ministeer chit sa'aq'ax ku' tiq'ab' q'u aa paav u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Ech sataq' je' vatz kurus. Loq' saq'aavitz'pu titoxva' q'ii.» Chia.— Texh q'u vinaj. **8** Ech ul viyol u Jesuus sik'u'l q'u ixoj tzi'.

9 Utz motx k'asu'l. Yakich ex tal u b'a'nla yol tu junlaal q'u chusulib' utz, tuch' tu tere'n q'u aanima imol majte. **10** A' q'u ixoj tza' q'u'l ex alon q'u yol tu q'ul ichaj u Jesuus: u Li' aa Magdala, u Xhiv, u Li' vinan u Jacobo utz, tuch' tere'n ixoj.^v **11** Pek ye't ko'n nimal viyol q'u ixoj. Tan echa' iyol elnaj tu b'ey siatz.

12 [Pek aatz u Lu', jutzin ib'en tu va'l mujlik u Jesuus. Utz sajin oko'p tuul. A' texh til q'u b'u'j atichka. Ech tiira sotz ik'u'l tu va'l ma'tich tuche'. Q'aavb'en otzotz.]

^u **23.56** Choktaj u Eexodo 20.10.

^v **24.10** Nichtalax “chusulib” ti' kab'lala q'u vinaj xamich ti' u Jesuus tu b'il u tiempo atich u Jesuus vatz tx'ava' tza'. Aya' u yol “discípulo” tu kastiya. Pek aatz tek ma'tich iq'aavb'en u Jesuus tu Amlika, nichtalax “apóstol” ti' q'ul ichusulib'; “ichaj” chu u tokeb'al tu u yolb'al griego. Ech toke' “ichaj u Jesuus” chu tu kuyolb'al.

Vichee u Jesuuus vatz ka'va'l q'ul ichusulib' tu b'ey Emaauus

13 Pek aatz i'an ka'va'l q'u niman tetz u Jesuuus tu u q'ii tzi', aalich ib'en tu u tal tenam Emaauus, va'l junlaal kiloometro ixo'l tuch' u Jerusaleen. **14** Nichmotxiyol kajay q'u kam tib'ilaj q'u'l ma'tich tuch ti' u Jesuuus. **15** Ech tuul ko'xh nichmotxitxay tib' tu yol ti' q'u kam, xaan opon u Jesuuus k'atza. Utz elaiich tek ib'en tuch'. **16** Pek ye't til iatz oj a' u Jesuuus. Mujax iatz tu u Tioxh. Ye't aq'ax tzii te satootzaji.

17 Tal u Jesuuus te ech tza': —¿Kam q'u'l neyol setib'ilaj, tuul nexaane' utz, kantu' netxumune'?— Texh te. **18** Utz aatz ma'l te, aya' va'l Cleofas ib'ii, tal tu u Jesuuus ech tza': —¿Kamal axh texh u puera aanima tu u Jerusaleen tza' aas yootzaj kam va'l uch tu u tenam tu q'u q'ii tza'?— Texh te.

19 Tal tek u Jesuuus te ech tza': —¿Kam uchi?— Texhtu'.

Motx tal ech tza': —U kam ti' u Jesuuus aa Nazareet. Tan ma'l techalla vinaj alol tetz u yolb'al Tioxh, aas aq'el ivi' q'u kam ni'ane!. Utz aq'el ivi' itxumb'al tu u Tioxh tiyolol vatz q'u aanima. **20** Pek alax ikam tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, tuch' q'u kuq'atb'al tzii. Taq' je' vatz kurus.

21 Oxva'x q'ii cheel tuch q'u kam tza'. Utz k'ujlich kuk'u'l ti' aas a' va'l sa'eesan q'u Israael

tikuenta q'u puera aanima.

22 Utz aal vetpajisotsal kuk'u'l unjolol q'u ixoj tu kuxo'l. Tan motx b'en tu u mujb'al tetz ma'it tiira q'ala'm. **23** Pek tila ye'kanich vichi'l, motx q'aavi. Utz tala aas motx til unjolol aanjel majte. Utz alax te tu q'u aanjel aas itz'lel u Jesuuus.

24 Ech b'en tek unjolol q'u kumol tu u mujb'al tetz majte. Utz echat ko'xh motx tila kam va'l tal q'u ixoj tzi!. Loq' ye't motx til u Jesuuus.— Texh te.

25 Unchee' tal tek u Jesuuus te ech tza': —¡Txoxkin! ¿Tiira ye'xh nenima tzik jank'al q'u kam alel tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh? **26** Tan ministeer chit sapaal viTxaaom u Tioxh tu q'u kam b'axa tzi!. Ech nal so'ok tu u techalla tijle'm.— Texhtu'.

27 Ech xe't tal inujul te kam va'l nichtal u Yolb'al Tioxh ti'. A' xe'tik k'asu'l tu va'l alich tu u Moisees. Utz tal kajay q'u'l alich tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh majte.

28 Ech motx tek opon tu u tal tenam. Utz i'an u Jesuuus aas si'chko'npaal yakloj tilone'.

29 Pek motx i'an ya'l aas sakaa tzixe'. Tal te ech tza': —Kaaen quxe'. Tan ku'y q'ii, sotzyu texh saj.— Texh te. Ech atinka tzixe'.

30 Utz aatz atich tek vatz meexha tuch', itxay u kaxhlaan tx'ix u Jesuuus tiq'ab'. Ijaj b'a'nil tu u Tioxh ti'. Ijatxa utz, motx taq' tetz. **31** Ech nal tek til iatz

aas a' u Jesuus. Pek isotzsa ko'n
tib' u Jesuus siatz.

32 Nichtekmotxtal tib'ilaj ech
tza': —¡Nojchit a' i atzi!'
¡Nimna'l tan, tiira itxay qaanima
q'ul iyol nichtal qe tu b'ey aas
nichtal u Yolb'al Tioxh va'l
tz'ib'amalka!— Texhtu'.

33 Ech anko'xh tu u oora tzi',
motx q'aavb'en tu Jerusaleen.
Utz til junlaal q'u chusulib'
molich tib' tzi' tuch' tere'n
aanima.

34 Nichmotxtal ech tza':
—¡Nojchit q'aav itz'pi u kuB'aal
atzi'! Tan ¡laxyu tu u Xhim
tzi'!— Texhtu'.

35 Ech aatz ka'va'l q'u vinaj,
q'u'l ilon u Jesuus tu b'ey, motx
tala kani'ch motx tilta' aas a' i,
a' chitu' a' ijatx u kaxhlaan
tx'ix.

Vichee u Jesuus xo'l q'ul ichusulib'

36 Tuul ko'xh nichmotxiyolon
ti' q'u kam tza', ye'k talche'
txake' u Jesuus tixo'l. [Utz tal
ichajlichil ech tza': —At koj u
paas tetaanima.— Texhtu'.]

37 Ech motx kaa taanima utz,
xo've'i. Tan kamal tioxhil kam
nichtile' tala. **38** Pek tal u Jesuus
te ech tza': —¿Kam toke' aas
nexo've'? Utz ¿kantu' neka'tziiun
tetaanima? **39** Pek sajitaj q'ul
unq'ab' tza' etile', tuch' q'u vajan
tzi'. Tan in atko'xhtu'. Kantaj-
ok'in utz, sajitajin. Tan aatz ma'l
tioxhil kam, ye'k ichi'l utz, ye'k
ib'ajil, echa' q'u vetz atile tza'.—
Texhtu'.

40 [Ech tuul nichtal q'u kam
tza', ik'uch q'u tak'onb'e'm te
q'ul tiq'ab' tuch' tu tajan.]

41 Pek ye' nichmotxinima tu
txuq'txunchil; tz'ejxinajich
ik'u'l.

Ech tal tek u Jesuus ech tza':
—¿Atil tzik b'oj echb'ub'al tzexe'
tza'?— Texhtu'. **42** Ech aq'ax
b'il b'olich txay te tuch' unpe'l el
ta'l kab' tu ti'. **43** Ik'ula utz,
techb'u siatz.

44 Tal paj chit u Jesuus te
ech tza': —A' q'u yol q'u'l val
sete atzi' aas ye'sajich unkame'.
Tan ministeer chit satzopu q'u
kam tz'ib'amal vi' tu vimantaar
u Moisees, tuch' q'u kam
tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u
yolb'al Tioxh utz, tuch' q'u'l
tz'ib'amal tu u Salmos Tioxh.—
Texhtu'.

45 Ech paxsal tek itxumb'al
tu u Jesuus. Ech tootzaji vatzsaj
kam u tokeb'al u Yolb'al Tioxh
tz'ib'amalka. **46** Tal te ech tza':
—Ech chit va'l tz'ib'amalka ti'
viTxaaoom u Tioxh aas sa'chit-
kami. Loq' saq'aavitz'pu xo'l q'u
kamnaj titoxva' q'ii alel. **47** Utz
tu vib'ii sapaxk itziiul aas samot-
xitk'axa q'ul ipaav kajay
tenam. Kajay aanima samotxa-
b'in u kuyb'al paav. A' saxe'tik
b'en tu Jerusaleen. **48** Ech se-
txakb'a' etib' ti' talax q'u kam
tzi' tan, etila etab'i. **49** Utz
sunchaj k'asu'l u Tioxhla
Espiiritu seti' va'l alel sete tu
vunTat. Pek atojex tu
Jerusaleen tza'. Analen lab'enex
aas ma't ek'ultu veyak'il

vetijle'm va'l sak'asu'l tu
Amlika.— Texhtu'.

Vib'enje' u Jesuus tu Amlika

50 Ech tiq'ot k'asu'l q'u
chusulib' u Jesuus tu Jerusaleen.
Tiq'o b'en tu Betaania. Utz taq'
je' q'ul iq'ab' tib'a, ijaj b'a'nil ti'.
51 Pek tuul ko'xh nichtaq' ku' u

b'a'nil ti', elb'en k'atza; iq'ol je'
tu Amlika.

52 Unchee' motx toksa iq'ii u
Jesuus. Ech motx tek q'aavu'l tu
Jerusaleen. Techalich motx
itxuq'txune'. **53** Ech tzuk'el
nichimol tib' tu viq'analil u totz-
tioxh. Va'lich toksat iq'ii Tioxh.
A'i.

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U XHAN

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Xhan, vik'aol u Zebedeo. Aya' ma'l u vinaj Israel. Arameo viyolb'al utz, nitalche' aas oksan yolich vatz Tioxh u Xhan tzi'. Utz a'ich ma'l tu q'u chusulib' xamb'u ti' u Jesuus. Choktaj U Tio 10.2; U Kuxh 10.25. Antich imol u tatzik, va'll Jacobo utz, Santiago ib'ii majte. Oknajich u Zebedeo tuch' u tixoj Salome ti' inimal u Jesus majte tzi'. Choktaj U Tio 27.56. Aatz u Xhan tzi', ye' nital je' tib' oj a' tz'ib'an u u' tza', pek tiira nimna'l aas a' tz'ib'an. Nitalche' aas a'ich vichusulib' u Jesuus va'l tiira maas xiak. Utz a'ich u chusulib' majte va'l tiira tii u Jesuus ti'. Ye' ootzajib'e kam chit tuul itz'ib'a utz, til itz'ib'ava. Loq' nitalche' aas tixo'l q'u ya'b' 90 — 95 m.t.J. Nitalche' txaypinajich u Xhan tu u Isla Patmos aas itz'ib'at u u' tza'.

Aatz u u' tza', kalab' jalb'al tib' tuch' tere'n q'u u' itz'ib'a unjot q'u chusulib', echa' U Tio, U Kuxh tuch' U Lucas.

A' ib'o'q'ol nital u Xhan aas iTxaaoom Tioxh u Jesuus, iK'aol Tioxh, ta'xh u Chitol tetz q'u aanimta tu paav utz, Aq'ol Tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. Choktaj U Xhan 20.30-31.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-18 Unjolol yol ti' u Jesuus.
- 2) 1.19—12.50 Niyolon ti' vichusun u Jesuus tuch' ti' u tijle'm aq'ax tu u Tioxh.
- 3) 13.1—21.23 Niyolon ti' vipaal u Jesuus tu tza'l, vikame' utz, u q'aavtitz'pe'.

Q'U B'A'NLA CHAJ CHUSB'AL

TETZ U JESUUS ITZ'IB'A U XHAN

U tatin u Jesuus
tuch' u Tioxh tib'ilaj

1 1-2 Atich nal u Aq'ol Tiichajil k'atz u Tioxh xe' q'ii xe' saj. Tioxh tatine!.^a

3 Ti' k'uxh chee q'u kam kajayil q'u'l atile. Utz ye't chee q'u kam koj tzi' aas yit' koj ti'.

4 Aye'n u tiichajil tzixe'. Utz aatz u tiichajil tzi', echa' txijtxub'al.

A' nik'uchun u b'ey tu q'u aanima.^b

5 U txijtxub'al nitxijtxun xo'l q'u aanima q'u'l atil tu uken vatz Tioxh tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz ye'xhkam nitx'olax imajax itxijtxun tu u uken.

6 Unchee' atich ma'l u vinaj Xhan ib'ii. Chajax tu u Tioxh.

7 Utz a' ul tale' aas a' u txijtxub'al u Jesuus k'asu'l xe' Tioxh. Ech kajay saniman u Jesuus ti' q'ul iyol. **8** Utz a' koj u txijtxub'al u Xhan; pek alol ko'n tetz itziiul u txijtxub'al.

9 Tan ul u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

Aya' u nojla txijtxub'al tetz kajay q'u aanima.

10 Utz atin tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

Utz ti' ku'en k'uxh veet u vatz amlika tx'ava'.

Pek aatz q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava',

ye't tootzaji aas a' va'l uli.

11 Ti' q'u tetz ulka.

Pek ye't ko'n k'ulax tu vitenam.

12 Pek taq' tijle'm kajay q'u'l k'ulun,

q'u'l motx niman vib'ii.

^a 1.1 Nitalax "Aq'ol Tiichajil" ti' u Jesuus tza' tan, a' va'l cheesan q'u kam kajayil. "Verbo" chu te'l tu kastiya tan, ti' viyol u Jesuus chee q'u kam. Aatz u tokeb'al tu u yolb'al hebreo utz, "yol" chu u tokeb'al. Choktaj u Geenesis 1.1-26. Nipajik'am ti' viyol u Tioxh, k'uchb'al tetz vitxumb'al u Tioxh. Choktaj u Salmos 33.4; 119.89. "Aq'ol tiichajil" chu ti' u Jesuus majte tan, eesanal tu paav; aq'ol tiichajil vatz Tioxh. A' aa yol ab'il sak'ulax oko'p tu Amlika. Choktaj u Geenesis 1.1-3; u Salmos 33.6; 107.20; u Proverbios 8.22-31.

^b 1.4 Aatz q'u yol "txijtxub'al" tuch' "tiichajil" nital u Xhan tu u u' tza', a' nital u tatin u aanima aas itz'lel k'atz u Tioxh. Aatz q'u yol "uken" tuch' "kamchil", a' nitale' aas ye'k u aanima k'atz u Tioxh; tz'ejxinaj siatz niyolonka.

B'ens k'aol ime'al Tioxh taq'o.
13 Utz yit' tiq'aq'al koj kajal
 anima
 vib'en q'u aanima k'aol ime'al
 Tioxh tzi!.
 Yit' titxumb'al koj chi'l k'uxh
 itz'pi utz,
 yit' titxumb'al koj aanima.
 Pek itxumb'al Tioxh.
14 B'en ko'n aanima u aq'ol
 tiichajil.
 Atin tu kuxo'l.
 Utz qil u mam itechalil,
 echa' tijle'm ma'l k'aola aas
 ta'xh ma'l k'atz itat.
 Techal q'u mam b'a'nil tzixe'
 tuch' vinujul.

15 Unchee' yolon u Xhan ti' u
 Jesusus ech tza': —A' va'l val sete
 atzi' aas val ech tza': «Aatz va'll
 tul vi', b'axaich sunvatz. Atich-
 nale aas chee'in.» Texhin.—
 Texh u Xhan.

16 Utz kajay o' niqetzan k'atza
 ti' u mam b'a'nil
 va'l ech ko'xh ib'ena'.

17 Tan aatz u Moisees,
 a' taq' u o'tla mantaar qe.
 Pek ech koj u b'a'nil tuch' vinujul,
 a' vetiq'on ul quxe' u Jesucristo.
18 Paat ye'xhab'il ilonnaj tetz u
 Tioxh.
 Pek u K'aola nialon
 inujul kam b'aner tu u Tioxh.
 Tan ta'xh u Jesusus
 va'l meero atil k'atza.
 Utz a' ootzajin tetz viTat.

**U taltu u Xhan
 aas paalchu u Jesusus sii'**

19 Unchee' aatz i'an q'u q'esal
 uq'ayb'al xo'l q'u Israeel, ichaj
 unjolol oksan yol vatz Tioxh
 tuch' unjolol q'u levita. Motx
 k'asu'l tu Jerusaleen ti' en
 ich'otil tu u Xhan ech tza':
 —¿Ab'il axh?— Texh te.^c

20 Utz tzaq'b'el tu u Xhan, jik
 chit tala. Ye't txub'a'li. Tal ech
 tza': —Yit' in koj viTxaaom u
 Tioxh.— Texhtu'.^d

21 Utz ab'il paj te ech tza':
 —¿Ab'il axh unchee'? ¿Axh tzik
 u Elias?— Texh te'le'.

^c **1.19** Aatz q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel, tiira atich sik'u'l utz,
 tootzajle aas sa'chit'ul ma'l viTxaaom u Tioxh. Aya' u "Cristo" utz,
 "Mesías". Tan ech va'l alich tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Ech
 nichmotxich'ia viTxaaom u Tioxh tzi!. Utz aatz tab'i q'u kam nich'i'an u
 Xhan, oora motx tal ich'otile' aas matz yit' a' viTxaaom u Tioxh si'an
 ijlenalil tal u Tioxh. Nichtale!: —¿Ab'il axh? ¿Kam iijle'm? ¿Yit' tzik axh
 viTxaaom u Tioxh?— Chu te niyolonka.

^d **1.20** Aatz u yol "Cristo", tu u yolb'al griego. A' nital u tijle'm ma'l va'l
 sichaj u Tioxh ti' ijikomtixsal q'u aanima vatz Tioxh. Yit' b'ii koj u yol
 "Cristo" titiempo u Jesusus tzi!. Echat ko'xh u tokeb'al u yol "Mesías" tu u
 yolb'al hebreo. A' nital u tijle'm ma'l va'l sitxaa el u Tioxh utz, sichaj tu u
 vatz amlika tx'ava!. Loq' aanima ko'n aas nichtal q'u aa uq'ayb'al vatz q'u
 Israael; yit' nojla Tioxh koj tatine' nitale'.

Tzaq'b'u u Xhan utz, tala:
—Yit' in koj.— Texhtu!.

Utz alax paj te: —¿Axh tzik u
alol tetz u yolb'al Tioxh va'l sa'-
chit'uli?— Texh te'le'!.

—Yit' i!— Texhtu!.^e

22 Utz alax paj te ech tza':
—¿Ab'il axh unchee'? Ech
se'nqal tu q'u'l vetchajono'.
¿Ab'il axh saale'?— Texh te.

23 Utz tal u Xhan ech tza':
—In va'll tal u Isaías, u alol tetz u
yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

«Saje' ivi' ti' talax u yolb'al
Tioxh tu u tz'inlich tzaji tx'ava'.
Utz satale': Jikomtixsataj
etxumb'al vatz u kuB'aal Tioxh,
echa' ijikomtixsal b'ey siatz
seb'ané'. Chaj.» Texhtu!—
Texh u Xhan.^f

24 Aatz q'u chaj oponi tzi',
ichaj q'u'l fariseo u tuq'ayb'al.

25 Utz ich'oti paj tu u Xhan
ech tza': —Untz'oj yit' axh koj
viTxaaom u Tioxh, ¿kam toke'
na'an vautisaar aanimta tu a'

unchee'? Tan niko'xh axh koj u
Elias utz; niko'xh axh koj u alol
tetz u yolb'al Tioxh va'l sauli.—
Texh te.

26 Tzaq'b'el tu u Xhan ech
tza': —Tu ko'n a' nunb'anvu
vautisaar aanimta. Pek atil ma'l
texo'l aas ye' etootzaj. **27** Aya'
va'l tul vi'. Loq' b'axal sunvat
tan, atilnale. Utz sib' tijle'm
sunvat. Aal ye' nik'ulo'k vi' aas
in chitol el ixaab' tu tajan.—
Texhtu'.

28 Aatz q'u kam tzi' a' uchku
tu Betaabara, sala b'en u nima'
Jordaan tu va'l nich'i'anvu vauti-
saar aanimta u Xhan.

U taltu u Xhan aas paav ul teesa u Jesuus

29 Unchee' tu tek va't q'ii tuul,
ilax u Jesuus tu u Xhan. Aalich tul
k'atza. Utz tal ti' ech tza': —Atil
viTxaaom u Tioxh tzuta! va'l a'
nik'am ti' ma'l chelem karne'l
tan, sakam ti' teesal vipaav q'u
aanimta tu u vatz amlika tx'ava'.
30 A' va'l val sete atzi' aas val ech

^e **1.21** Aatz q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israel, nichnalti tu u Deuteronomio 18.15, 18 tuch' tu u Malaquias 4.5-6 aas si'chb'axab' ma'l u alol tetz u yolb'al Tioxh vatz u tuleb'al u Cristo. Utz u Elias va'l si'chq'aavitz'pu tika'paj nichtale'. Oj yit' i' utz, kamal ma'j q'u alol tetz u yolb'al Tioxh va'l mam ijle'm iq'omal taq'o tu u Tioxh nichmotxtale'. Pek xamtel tal u Jesuus aas yit' meero u Elias koj va'l sab'axab' ul siatz, pek aya' u Xhan, u b'anol vaustiismo. A' tul u Xhan tu u b'axa tuleb'al u Jesuus. Choktaj U Tio 17.10-12. Pek nipajtal u Yolb'al Tioxh aas saul ka'va't alol tetz u yolb'al Tioxh sab'axab' ul vatz u ka'b' tuleb'al u Jesuus. Aatz q'u mamaj kam samotxi'ane', ela tuch' va'l i'an u Moisees tuch' u Elias ko'xtene. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 11.3-13.

^f **1.23** Choktaj u Isaías 40.3.

tza': «Tul va't u vinaj vi' va'l atil nal sunvatz. Tan atichnale aas chee'in.» Texhin. **31** Utz ye'ich voottzaj iatz. Pek vet'ulin ti' ib'anax vautisaar aanima tu a' ti'. Ech satootzaji q'u Israeel.— Texhtu'.

32 Utz tal paj u Xhan ti' ech tza': —Vil iku'l u Tioxhla Espiiritu tu Amlika. Echa' paroomaxh tilone'. Utz atin tib'a u Jesuus. **33** Utz ye'ich voottzaj. Pek aatz va'l chajonk'asu'lin ti' ib'anax vautisaar aanima, tal ve: «Ab'il i' liilv iku' vunTioxhla Espiiritu utz, la'atin tib'a, a' va'l saoksan u Tioxhla Espiiritu k'atz q'u aanima.» Texhtu'. **34** Ech vila. Utz ech tok nivale' aas a' viK'aol u Tioxh.— Texhtu'.

Vixe't q'u chusulib' k'atz u Jesuus

35 Unchee' tu tek va't q'ii tuul, atich paj u Xhan tzi'. A'ich imol ka'va'l q'ul ichusulib'.

36 Utz isaji b'en u Jesuus nich-ipaa!'. Utz tal ech tza': —¡Atil viTxxaaom u Tioxh tzuta, va'l a' nik'am ti' ma'll chelem karne'!!— Texhtu'. **37** Ech ta'xh tab'i viyol u Xhan ka'va'l q'u chusulib', xamb'u tek ti' u Jesuus.

38 Ech sajinka u Jesuus ti' iqul utz, tila aas xamich ti'. Tal tek te ech tza': —¿Kam nechoke'?— Texh te.

Motx tal ech tza': —Rabii ¿til atilk'axh?— Texh te. Aatz u yol

“Rabii” tu u yolb'al hebreo, “chusul” chu u tokeb'al.

39 Utz tal u Jesuus ech tza': —Ni'extaj, uloj etile'.— Texh te. Ech ib'en ti' utz, tila til atichka. Utz motx atinka tzixe' tu u q'ii tzi'. Tan ma'tich tek iku' q'ii; alas 4 ich teku'en.

40 Aatz ma'l tu q'u'l ab'in iyolol u Xhan, xamb'u ti' u Jesuus; a'ich a' u Lixh. Aya' vitza'q' u Xhim va'l Lu' ib'ii majte. **41** Ech aatz u Lixh, a' b'axal ex til u Xhim, u tatzik. Utz tal te ech tza': —¡Atil tek viTxxaaom u Tioxh va'l ala'tzi'i-mal k'asu'l! ¡Vetqilla! Aya' u Cristo.— Texh te.

42 Ech tiq'ot ul u Xhim vatz u Jesuus. Sajil tu u Jesuus utz, tal te ech tza': —Aatz axh, axh Xhim, ik'aol Jonaas. Cefas tek ab'ii si'ane'. Anko'xhtu' u b'ii Lu' majte.— Texhtu'.^g

43 Unchee' aatz tu va't u q'ii, titz'a b'enchil u Jesuus tu Galilea. Utz b'eni. Til u Felipe. Utz tal te ech tza': —Xamb'en vi!— Texh te.

44 Aatz u Felipe tzi', aa Betsaidaich, vitenam u Lixh tuch' u Lu!. **45** Ech aatz u Felipe, ex til u Natanaeel utz, tal te ech tza': —¡Ulyu va'l yolon u Moisees ti' tu u o'tla mantaar, va'l yolon q'u alol tettz u yolb'al Tioxh ti' majte! ¡Vetqilla! Aya' u Jesuus vik'aol u Xhep tu Nazareet.— Texh te.

^g **1.42** Aatz q'u b'ii “Xhim” tuch’ “Lu!” b'ii tu u yolb'al griego. Pek aatz u b'ii “Cefas”, tu u yolb'al arameo. “Sivan” chu u tokeb'al. Aya' u yolb'al va'l maas nichil'anb'e q'u Israeel tib'ilaj.

46 Utz tal u Natanaael tu u Felipe ech tza': —Oj tzik salakpu ma'j mam vinaj tu Nazareet.— Texhtu te.

Tzaq'b'u u Felipe utz, tal ech tza': —iNi'axh tul ila iile'!— Texhtu'.

47 Unchee' aatz ilax topón u Natanaael tu u Jesuus, tal ti' ech tza': —Aatz cheel, tul ma'l u Israel tzuta aas nojchit ye'k sub'u'm k'atza.— Texhtu'.

48 Utz tal u Natanaael te ech tza': —¿Kam anachb'e'in; til ootzajivin?— Texh te.

Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Vilaxh aas ye'sajich isik'let'axh u Felipe. Atich'axh jaq' u viikuxh.— Texh te.

49 Ech sotz ik'u'l u Natanaael taq'o utz, tal ech tza': —Chusul, ¡noj pe'xh axh viK'aol u Tioxh! Axh u tijlenal q'u Israel va'l sa-chit'uli.— Texh te.^h

50 Tzaq'b'el paj tu u Jesuus ech tza': —Nanima tan, vetval see aas: «Vetvilaxh jaq' u viikuxh.» Chi'in. Utz mamaj kam tere'n ko'xh siil vatz va'l tza'.— Texh te. **51** Utz tal paje': —Ni'xhtek'val sete, sa'naletil ijaje' u amlika taab'a'b'en tza'. Utz setil q'ul iaanjel u Tioxh

saku'l sab'enje' k'atz u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima.— Texhtu'.ⁱ

U b'axá txaichil i'an u Jesuus

2 **1** Unchee' tu tek itoxva' q'i'i tuul, b'anax ma'l tzumb'a'a tu u tenam Canaa tikuuenta Galilea. Utz antu atich opon tzi' vinan u Jesuus. **2** Utz antu savsal u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' majte. **3** Utz ye't tak'a u ta'l uuva va'l nichtaq'axe'. Ech aatz vinan u Jesuus, tal te ech tza': —Motxyu u ta'l uuva.— Texh te.

4 Tal u Jesuus te ech tza': —Ixoj, ¿kam toke' aas naal ve? Tan ye'saj topón u oora.— Texhtu'.^j

5 Pek aatz vinan, tal tu q'u xekol ech tza': —Lenima ti' kajay va'l satal sete.— Texhtu'. **6** Utz atich vaajil mamaj sivan txe'n tzi'. Ka'va'l oj oxva'l txe'n a' nichaav tuul. Tan a' va'l ni-txakunsa q'u Israel ti' u kostuumbre tetz tx'aatz'ochil.

7 Anchitu'. Tal u Jesuus tu q'u xekol ech tza': —Noosataj q'u txe'n tu a' tzi'.— Texh te. Utz b'oono inoosal motx i'ana. **8** Tal tepaj te ech tza': —Aatz cheel,

^h **1.49** Choktaj u Deuteronomio 18.15; u Samueel II 7.12.

ⁱ **1.51** Choktaj u Geenesis 28.12.

Aatz u yol “u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima”, aya' u yol “Hijo del hombre” tu kastiya.

^j **2.4** Aatz u yol tal u Jesuus tza': —Ye'saj topón u oora.— Chia. A' toke' aas ye'saj topón u tiempo aas saxe'ttaq'onin u Jesuus tinujul ti' q'u kam tetz u Tioxh. Ye'saj saxe't viministeerio echa' ma'j alol tetz u yolb'al Tioxh niyolonka.

lektaj je'ul b'ioj utz, iq'otaj b'en xe' u q'esal ilol tetz u nimla q'ii.— Texhtu'.

Ech tiq'ot b'en. **9** Utz inach u a' u q'esal ilol tetz u nimla q'ii. Ta'l uuvaich teku'en. Loq' ye' tootzaj til cheek u tal uuva tzi!. Ta'xh ootzajinich tetz q'u xekol til cheeka.

Ech aatz u q'esal ilol tetz u nimla q'ii, isik'le tek u xiak va'l tzume'i. **10** Tal te ech tza':—Kajay aanima nib'anon aas a' b'axal nitaq' u b'a'nla ta'l uuva. Utz anal nituk'al va'l b'iiit nitale' aas ma't tuk'al sib'al u b'a'n. Pek aatz axh, vetatxaake'l u b'a'nla ta'l uuva; anal naaq' cheel.— Texh te.

11 Unchee' a' u b'axa txaichil i'an u Jesuus tu Canaa tzi', tikuenta Galilea. Utz ik'uch u

mam itechalil u Tioxh k'atza. Ech nimal tu q'ul ichusulib'.

12 Ech aatz ma'tich ipaal u kam tza', motx b'en tu u tenam Capernauum. B'en u Jesuus tuch' vinan, q'ul itza'q' utz, tuch' q'ul ichusulib'. Utz i'an ka'xva'l q'ii tzi!^k

U tojchal elu'l q'u aa k'a'y tu viq'analil u totztioxh

13 Unchee' nichtekinajab' vinimla q'ii q'u Israeel, ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipio. Utz b'enje' u Jesuus tu Jerusaleen. **14** Utz aatz opon tu viq'analil u totztioxh, til q'u aa k'a'y vaakaxh, q'u aa k'a'y karne'l, tuch' q'u aa k'a'y paroomaxh. Antu q'u ch'exun puaj. Jolol k'ujlich tzi!^l **15** Ech i'an ma'll itz'u'm u Jesuus. Utz

^k **2.12** Ex atinoj u Jesuus tu u tenam Capernauum tikuenta Galilea. A'ich u tx'ava' aq'ax tu q'u Zabuloon tuch' tu q'u Neftalii tikuenta u Josuee.

Choktaj u Josuee 19.10-16, 32-39. Tu u tatin u Jesuus tzi', nitzojpu u yol ib'axab'sa talax u Isaias. Choktaj u Isaias 9.1-2.

^l **2.14** Aatz tu u tiempo tzi!, kajay q'u aanima q'u'l nichentinach Tioxh tu viq'analil u totztioxh, nichoksa tx'o'lom. Avan nichik'ache': vaakaxh, karne'l, tuch' tentzun; seguun vitx'olo'm nitoksa. Ech aatz q'u puera q'u'l tzian nik'asku'l, nichiloq' ma'j tavan tu viq'analil u totztioxh tan, nichik'ay tzi!. Utz nichichool u okeb'alob' tu viq'analil u totztioxh unpajul jun ya'b' majte. Loq' kam ko'nkoxh puaj nichib'anb'ele' tan, txaal' oj ech. Pek ta'xh nichib'anb'el ti' u choo okeb'alob' tu viq'analil u totztioxh ma'l u puaj "tiro" ib'ii. Ech aatz kajay q'u aanima q'u'l nichentaq' ikutxu tu viq'analil u totztioxh tzi', ministeer nichich'exu q'ul ipuaj tuch' u puaj tiro tzi!. Ech toke' nital tza' aas atich aa k'a'y avan tuch' ch'exun puaj chia. Utz jik ko'nkoxh k'a'y utz, ch'exu puaj nimotxi'an!'. Pek nojla tiira mam sub'u'm ni'an ti' u ch'exu puaj. Utz aal a' nimotxi'anvu oko'p tu viq'analil u totztioxh majte. Ta'xh koj pek ya'vla chaj avan nik'ayi majte aas tiira txaal' tu u o'tla mantaar. Loq' a' imol q'u q'esala tu viq'analil u totztioxh ti' isub'ax q'u aanima.

ipaasa elu'l kajay q'u aa k'a'y atich tu viq'analil u totztioxh. Ma'l telu'l tuch' q'u karne'l, tuch' q'u vaakaxh. Imak'e'l vipuaj q'u ch'exun puaj utz, ixhut'pika q'ul imeexha. **16** Utz tal tu q'u aa k'a'y paroomaxh ech tza': —;Eesataj q'u kam tzi!! Ye' ko'xh etaq' b'ens k'ayi-b'al u totzotz vunTat tza'.— Texh te.

17 Ech ul sik'u'l q'u chusulib' u yol va'l tz'ib'amichka ech tza':

—Ye' nunq'i' ti' val ootzotz aas kam ko'xh nib'anax tuul.— Chia.^m

18 Aatz tek q'u q'esal uq'ay-b'al tetz q'u Israeel, tal te ech tza': —;Kam xheenya sak'uch qe aas atil iijle'm ti' q'u kam na'an'e' tzi'?— Texh te.ⁿ

19 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Aq'taj ku' u totztioxh tza' utz, tu ko'n oxva'l q'ii sa-q'aavunlakvu je'.— Texh te.

20 Tal tek q'u q'esala te ech tza': —Ma'l 46 ya'b' veetik vi-kuentail u totztioxh tza'. Utz aatz axh, ;tu ko'n oxva'l q'ii saq'aav alakvu je'?— Texhtu'.

21 Loq' aatz u Jesuus tan, a' koj chit nichtal vikuental u totztioxh te. Pek a' nichtal vichi'l.

22 Ech ul u yol sik'u'l q'u chusulib' tal u Jesuus tzi' aas q'aav itz'pu u Jesuus xo'l q'u kamnaj.

Ech inima u yol va'l tz'ib'amichka tuch' q'u yol tal u Jesuus majte.

Vik'uchtu u Jesuus aas tootzaj u taanima junun aanima

23 Unchee' atich u Jesuus tu Jerusaleen tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto, sib'al aanima niman tan, nichtil q'u txaichil nich'i'ane'.

24 Pek aatz u Jesuus tan, nichkojik'uje' ik'u'l ti' q'u aanima. Tan tootzajich kam b'anel taq'o sikajayil. **25** Utz ye'k ministeer aas ab'il sayolon ok q'u aanima te. Tan tootzajich kam atil tu taanima q'u aanima.

U itz'pichil vatz Tioxh nital u Jesuus tu u Nicodemo

3 **1** Unchee' atich ma'l u vinaj, Nicodemo ib'ii. Imol q'u fariseo. Utz atich tijle'm xo'l q'u Israeel. **2** Ech opon xe' u Jesuus tu ma'l u aq'b'al. Utz tal te ech tza': —Chusul, qootzajle a' vetk'asku'laxh xe' Tioxh tu vachusune'. Tan ab'il koj sab'anon q'u txaichil na'an'e' tzi', oj ye'k Tioxh k'atza.— Texhtu'.

3 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Ni'xhtek'val see aas ab'il va'll yit' sa'kojitz'pu tika'paj, sa'koj til viQ'esalail u Tioxh.— Texh te.

^m **2.17** Choktaj u Salmos 69.9.

ⁿ **2.18** Aatz u yol "q'u q'esal uq'ayb'al tetz q'u Israael" chi'o', aya' u yol "los judios" tu kastiya.

4 Utz tal u Nicodemo te ech tza': —¿Kani'ch titz'pu ma'l vinaj aas q'estu teku'en? ¿Satz veeti saq'aavoko'p tu tuul inan tzik utz, si'itz'pi?— Texhtu'.

5 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Ni'xhtek'val see aas ab'il va'l ye'k si'itz'pu tu a' utz, tu u Tioxhla Espiiritu, sa'kojok tu vi-Q'esalail u Tioxh. **6** Tan aatz va'l nititz'pu tu u chi'l, chi'l ku'en. Pek aatz va'l nititz'pu tu u Tioxhla Espiiritu, tetz u Tioxh atzi'. **7** Utz ye' ko'xh sotz ak'u'l ti' va'l nivale' aas: «Ant ex, ministeer si'itz'p'ex k'atz Tioxh majte.» Chi'in.

8 Tan echa' u kajiq' tzi'. Til ko'xh nixuminku ipaale'. Naab'i toq' tuul. Loq' yootzaj til ech tule' utz, til ech ib'ena'. Utz ech b'anel tu q'u'l nititz'pu tu u Tioxhla Espiiritu.— Texh te.

9 Tzaq'b'u paj u Nicodemo utz, tal ech tza': —¿Kani'ch tek iveet u kam tzi'?— Texh te.

10 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —¿Ye' nitel atxumb'al tuul tzik k'uxh axh chusul tetz q'u Israael? **11** Ni'xhtek'val see aas ta'xh nivale' kam va'l voottzaj utz, kam va'l ilel vaq'o xe' Tioxh. Pek ye' nenima kam va'l nivale'. **12** Utz ye' nenima q'u vatz tx'ava'il kam nival sete tzi', ¿a' chixh senima oj Amlikail kam saval sete?

13 Tan ye'xhab'il ma'l je'najop tu Amlika. Pek ta'xh u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima ku'najul tu

Amlika. **14** Utz kam ech it'anb'a'l je' u tz'ajich vatzib'al tx'i'la txokop i'an u Moisees tu tz'inlich tzaji tx'ava', ministeer echat chit it'anb'a'l je' u K'aola va'l b'ennaj ko'n anima sab'anax majte.^o **15** Ech ye'k satz'ejxu kajay q'u anima saniman. Pek sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

Vib'antu tii u Tioxh ti' q'u anima kajayil

16 Tan aatz u Tioxh, tiira tii ti' q'u anima tu u vatz amlika tx'ava'. Aal vettaq' viK'aol ti' va'l ta'xh ma'l. Tan a' isa' yit' sa'kojtz'ejxu kajay q'u'l saniman. Pek sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **17** Tan aatz u Tioxh, ma'kojichaj k'asu'l viK'aol ti' ul itz'ejax yol ti' q'u anima tu u vatz amlika tx'ava'. Pek vetichaj-u'l, ti' ichitpul q'u anima tu q'ul ipaav. **18** Utz ab'il va'l niniman viK'aol u Tioxh, ye'k so'ok tu u choob'al paav. Ech koj va'l ye' niniman, tz'ejel nal yol ti' aas tu choob'al paav se'enka. Tan ye' ninima viTxaalom u Tioxh va'l ta'xh ma'l. **19** Ech su'ul choob'al paav ti' q'u anima. Tan ye' ninima viTxaalom u Tioxh va'l ul tu u vatz amlika tx'ava' tza'; aya' u txijtxub'al. Pek a' ko'n motx b'enk ik'u'l ti' u paav; aya' u uken. Ech motx i'an tzi' tan, ye'xtxoq q'u'l ib'anone'. **20** Tan aatz kajay q'u'l ye'xtxoq ni'an', ye'k itxa'k u txijtxub'al te. Utz ye'xhkam nitul k'atza. Ye'xhkam

^o 3.14 Choktaj u Nuumeros 21.9; u Isaias 52.13.

nichoke' tan, yi'sa' sachee elu'l tu q'ul ib'anone'.^p **21** Pek ech koj q'u'l ato'k ti' ib'anax vinujul, nitul k'atz u txijtxub'al ti' ik'uchta' aas titxumb'al Tioxh ni'an q'u kam.— Texh te.

Viyolol u Xhan ti' u Jesuus

22 Unchee' xamtich tek ti' q'u kam tzi', b'en u Jesuus tikuuenta Judea tuch' q'ul ichusulib'. Utz atin tzi'. Nichib'an vautisaar aanima tuch' q'ul ichusulib'.

23 Echat u Xhan majte, nichib'an vautisaar aanima tu Enoon, naja'ch u tx'ava' Saliim. Tan kaanaich a' tzi'. Ech nichotton aanima utz, nichib'anax vautisaar. **24** Tan ye'sajich taq'ax ku' u Xhan tu tze'.

25 Unchee' atin yaayoli'b' xo'l q'ul ichusulib' u Xhan tuch' unjolol q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel. Nichiyaayoli tib' ti' u kostuumbre ti' u tx'aatx'ochil vatz Tioxh. **26** Ech ul xe' u Xhan utz, tal te ech tza': —Chusul, aatz u vinaj va'l atich sak'atza sala b'en u Jordaan va'l yolonaxh ti', nib'an vautisaar aanima. Utz va'l tok aanima ti'.— Texhtu'.

27 Utz tzaq'b'el tu u Xhan ech tza': —Ye'xhab'il ma'j sa'atin tijle'm oj yit' u Tioxh koj sa'aq'on te. **28** Utz ex texhtiigo ti' va'l val sete aas: «Yit' in koj viTxxaaom u Tioxh, in ko'n chaj b'axab'samal ulin siatz.» Texhin.

29 In ko'n tamiigo atilin k'atza. Tan echa' va'l nituch tu

ma'l tzumb'a'a aas aye'n u ixviak k'atz u xiak vivinaj. Pek atil u tamiigo u xiak naja'ch majte. Nitab'i kam chaj si'ane' utz, techal itxuq'txun ti'. Utz echat u vetzane'; tiira techal unchi'b'e' aas nivab'i q'u kam tzi!. **30** Tan ministeer aas sa'xht'anb'a'li. Pek aatz in, saku'l u vijle'm. **31** Tan a' aa yol ti' q'u kam kajayil va'l a' vetk'asku'l tu Amlika. Pek aatz va'l atil tu u vatz tx'ava' tza', vatz tx'ava' atilka. Utz a' niyol q'u kam tu u vatz tx'ava'.

32 Ech aatz va'l k'asu'l tu Amlika, a' nitale' kam va'l tila tab'i. Pek ye'xhab'il niniman q'ul iyol. **33** Pek ab'il va'l niniman q'ul iyol, nitxakb'a' aas a' inujul va'l nital u Tioxh. **34** Tan aatz va'l Tioxh vetchajon, yolb'al Tioxh nitale'. Utz aatz u Tioxh, tz'ajel taq'ax u Tioxhla Espiiritu ni'ane'. **35** Aatz u Tata, tiira tii ti' viK'aol. Ech kajay q'u kam vettaq'luka tiq'ab'.

36 Ech ab'il va'l niniman u K'aola, sa'atin tu u tiichajil k'atza b'enq'ii b'ensaj. Pek ab'iste va'l ye' isa' inimal u K'aola, sa'kojatin tu u tiichajil tu u b'enq'ii b'ensaj. Pek saku' vi-k'a'nal u Tioxh ti'.— Texhtu'.

U taltu u b'a'nla chusb'al u Jesuus tu ma'l u ixoj aa Samaaria

4 **1** Unchee', nichtal q'u fariseo ti' u Jesuus ech tza': —Aatz u Jesuus, nitoksa tere'n chusulib' ti'. Paalchu tek aanima

^p 3.20 Choktaj u Job 24.13-17.

nib'an vautisaar vatz u Xhan.— Chia. **2** Utz tab'i itziul u Jesuus va'l nichatalaxe' tzi'. K'uxh aal yit' u Jesuus koj nichb'anon vautisaar aanimá, pek q'ul ichusulib' nichb'anon. **3** Ech-ixe'at eltekk'asu'l tikuenta Judea utz, b'en paj tikuenta Galilea.

4 Utz ministeer aalich ipaal tikuenta Samaaria. **5** Ech opon tu ma'l u tenam tikuenta Samaaria, Sicaar ib'ii. A' atichku tu u tx'ava' va'l taq' u Jacoob tu u Xhep ko'xtene, vik'aol.^q **6** Utz atich ma'l u julil a' tzi' va'l k'otax tikuenta u Jacoob. Ech k'uje' u Jesuus sitzi' tan, ma'tich ikool tu xaaom. Utz si'chtehx-chaq'aan q'ii.

7 Unchee' opon ma'l u ixoj aa Samaaria; ex tiq'o taa!. Utz tal u Jesuus te ech tza': —Aq' b'ioj vaa' savuk'a.— Texh te. **8** Tuul aatz q'ul ichusulib', ma'tich motx ib'en tu tenam ti' en iloq'ax echb'ub'al.

9 Ech aatz u ixoj aa Samaaria, tal tu u Jesuus ech tza': —¿Kam toke' najaj avaa' ve suuk'a? Tan axh aa Judea. Utz in aa Samaaria. Utz aatz q'u aa Judea, yit'ix iq'ila tib' tuch' q'u aa Samaaria.— Texh te.^r

10 Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Nikojootzaji kam u oya nitaq' u Tioxh utz, ab'il va'l

nialon see aas: «Aq' vaa!» Chia. Aal sajaj avaa' te atzi'. Utz aal vi'al a' sataq' see.— Texh te.

11 Utz tal u ixoj te ech tza': —UnB'aal ¿kam koj tuul siiq'ov je'ul u a' tan, sib' b'ennaj u jul tzi'? Utz ¿til siiq'ov u vi'al a' naal majte tzi'? **12** Tan ¿tz'oj tzik paalch'axh vatz u kuk'uy kumam Jacoob va'l aq'onka u julil a' qe tza'? Tan a' u julil a' va'l tiq'ov taa' tuk'a tuch' q'ul ik'aol ime'al utz, tuch' q'u tavan.— Texhtu!.

13 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ab'il q'u'l su'uk'an u a' tza', sako'najtzaj itzi'. **14** Pek ab'il va'l su'uk'an u a' va'l savaq'e', jatu tere'n koj satzaj itzi'. Tan echa' iyuq'pu vi'al a' u tatin k'atza si'ane' tan, tetz u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.— Texh te.^s

15 Utz tal u ixoj te ech tza': —UnB'aal, aq' vetz u a' naale' tzi'; ech ye'kan satzaj untzi'. Utz ye'kan su'lviq'o a' tza'.— Texh te.

16 Tal u Jesuus te ech tza': —Kuxh sik'le vavinaj, ech lu'ulaxh tza'.— Texh te.

17 Tzaq'b'u u ixoj utz, tal te ech tza': —Ye'k unvinaj.— Texhtu!.

Tal u Jesuus te ech tza': —Nojchit naale' aas: «Ye'k

^q 4.5 Choktaj u Geenesis 33.19.

^r 4.9 Choktaj u Esdras 4.1-5; u Nehemias 4.1-5.

^s 4.10-14 Aatz vatz q'u Israeel tiira techal u vi'al a' tan, b'a'nla a' siatz, yit'e'ch koj u molich a' va'l nimol tu jul. Choktaj u Jeremias 2.13-17; u Isaias 44.3.

unvinaj.» Cha'axh. **18** Tan o'va'x avinaj atini. Utz aatz vamol cheel, yit' avinaj koj. Ech inujul va'l vetaalla' tzi'.— Texh te.

19 Tal u ixoj te ech tza': —UnB'aal, nojchit axh alol tetz u yolb'al Tioxh. **20** Pek saab'i tan, aatz q'u kuk'uy kumam, motx toksa iq'ii Tioxh tu u muunte tza'. Utz aatz ex, ex aa Judea ta'xh so'okk iq'ii u Tioxh tu Jerusaleen netale!.— Texh te.

21 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Ixoj, nima va'l nivale' tza'. Tan toj nal uloj tiempo aas niko'xh tu u muunte tza' utz, niko'xh tu Jerusaleen so'okk iq'ii u kuTat tu Amlika. **22** Tan aatz ex cheel, ye' etootzaj ab'il netoksa iq'ii. Pek aatz o', qootzajle ab'il niqoksa iq'ii. Tan a' niulku u chitpichil tu paav xe' q'u aa Judea. **23** Utz ulyu texh u tiempo. Cheel tek va'l so'oksal iq'ii u kuTat tu Amlika tu q'u aanimma q'u'l nojchit aya'l ik'u'l ti!. Utz sa'xh-toksa iq'ii tu taanima majte. Tan ech q'u aanimma isa' u kuTat; a' isa' siq'ila isik'le tu taanima. **24** Tan tioxhla aanxel u Tioxh. Utz ministeer tu taanxelal u aanimma satoksav iq'ii majte; tinujul chit si'ane!.— Texhtu'.

25 Tal u ixoj te ech tza': —Vootzajle sa'chit'ul u Cristo, viTxaaom u Tioxh. Ech a' toj alon kajay q'u kam qe atzi' aas lu'uli.— Texhtu'.

26 Tal u Jesuus te ech tza': —In va'l su'uli naale' tzi', va'l niyolon sauch' cheel tza'.— Texh te.

27 Tuul opon q'ul ichusulib' u Jesuus. Utz motx sotz ik'u'l aas tila nichiyolon tuch' ma'l u ixoj. Loq' ye'xhab'il ma'j ch'otin te aas: —¿Kam naab'i te utz, kam nayol tuch'?— Texh koj.

28 Ech aatz u ixoj, taq'ka vitxe'n. B'en tu u tenam. Ex tal tu q'u aanimma ech tza': **29** —¡Ni'extaj! Uloj etil ma'l u vinaj. Tan ma'xh motx tallu ve kam chit b'anel vaq'o. ¿Matz yit' a' viTxaaom u Tioxh?— Texhtu'. **30** Ech motx k'asu'l aanimma tu u tenam utz, ul k'atz u Jesuus. **31** Tuul aatz q'u chusulib', nichian ya'l u Jesuus ech tza': —Chusul, tx'a'n teku'en.— Texh te.

32 Pek tal ko'n u Jesuus te ech tza': —Atil ma'l vechb'u-b'al savechb'u aas ye' etootzaj.— Texh te. **33** Utz motx tek tal q'u chusulib' bib'ilaj ech tza': —¿Kamal iq'oli ul techb'ub'al?— Texhtu'.

34 Tal u Jesuus te: —Aatz u vechb'ub'al, aya' va'l sunb'an vitxumb'al va'l vetchajonk'asu'lin utz, suntzopji u taq'on majte. **35** Nimotxetale' aas: «Kaava't ich' topon u chokb'al triigo» Che'ex. Pek nival sete sajinoj-b'enex vi' q'u chikob'e'm triigo etile!. Q'anq'o tek tilone' tan, tzajya. Oponyu u tiempo chokb'al tetz.

36 Utz nik'ul ja'mel iq'ii u chokol tetz. Tan aatz va'l ni'ane', tetz atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. Ech ela sachib' u

chikol tuch' u chokol. **37** Utz ech sanojpu u yol va'l nital ech tza': «Paarten va'l nichikone' utz, paarten va'l nichokone'!» Chia. **38** Utz nojchitu'. Tan nun-chajb'enex, echa' ti' en ichokax vatz chikob'e'm aas yit' ex koj aq'onin. Pek paarten aq'onin. Sa'texhenechok va'l paarten vetok tu tza'l ti' taql'onile!— Texhtu'.

39 Unchee' sib'al q'u aa Samaaria motx niman u Jesuus ti' viyol u ixoj val tal ech tza': —Ma'xh tallu ve kajay chit q'u kam b'anel vaq'o.— Texhtu'.

40 Ech opon q'u aa Samaaria k'atz u Jesuus. Utz motx ijaj b'a'nil te aas sakaaka b'itoj tzixe'. Ech kaa chit ka'va'l q'i'.

41 Utz sib'al paj aanima niman u Jesuus tu viyol val tala.

42 Utz nichtekmotxtal q'u aanima tu u ixoj ech tza': —Yit' ta'n teko'nkoxh sakunimav u Jesuus ti' vayol aala. Tan vet-qab'ila' utz, vettmotxqootzajila' aas nojchit a' u Chitol aanima tipaav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' viTxaam u Tioxh.— Texhtu'.

Vib'antu b'a'n u Jesuus tu vik'aol ma'l u q'esal sol

43 Unchee' aatz paal ka'va'l q'i', elk'asul u Jesuus tu Samaaria utz, b'en tu Galilea.

44 Utz u Jesuus atko'xh alon aas ye'kax oksal iq'i' ma'l alol tetz u yolb'al Tioxh titenam. **45** Pek b'en tu Galilea. Utz b'a'n ik'ulax b'anaxi. Tan ma'tich tiltu kajay

q'u kam q'u aa Galilea q'u'l i'an u Jesuus tu u nimla q'ii tu Jerusaleen. Tan antu atich opon q'u aa Galilea tzi'.

46 Unchee' opon paj u Jesuus tu Canaa tikuenta Galilea tu va'l taq'vu b'ens ta'l uuva u a'. Utz atich ma'l u vinaj tzi', q'esal isol u ijlenal. Ya'vich ma'l ik'aol. **47** Ech tab'i u vinaj tzi' aas ma'tich ik'asu'l u Jesuus tu Judea utz, atich tek tu Galilea. Ech ex ik'ule'. Ijaj b'a'nil te aas sab'en ti'; se'n'i'an b'a'n tu vik'aol. Tan si'chtexhkami.

48 Loq' tal u Jesuus ech tza': —Sa'kojnimanex aas ye' koj netil q'u xheenya tuch' q'u txaichil nunb'an'e' tzi'!— Texhtu'.

49 Utz aatz u q'esal sol tan, tal ech tza': —UnB'aal, kuxh il vunk'aol tan, noj ikame'!— Texh te.

50 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Kuxh il vak'aol tan, b'a'nte.— Texh te.

Aatz u vinaj, inima va'l tal u Jesuus te utz, b'eni. **51** Ech ul k'ulaxoj tu q'u taq'onom aas aalich tek ib'en tu tatib'al. Utz tal te ech tza': —jB'a'ntu vak'aol!— Texh te. **52** Unchee' ich'oti tek tu q'u taq'onom aas kam oora xe't i'an b'a'n.

Utz alax te ech tza': —Eeten ku'q'i' ala 1 tzaa u xamal ti'!— Texh te.

53 Utz el tek itxumb'al vitat u xiak tuul aas a'ich u oora tzi' va'l tal u Jesuus te: —B'a'ntu vak'aol.— Texh te. Ech inima u

Jesuuus u q'esal sol tuch' ik'aol
ime'al kajayil.

54 Unchee' a' u ka'b' txaichil
i'an u Jesuuus tzi' aas k'asu'l tu
Judea utz, opon tikuenta
Galilea.

**Vib'anax b'a'n tu ma'l u vinaj
numtz'inaj ichi'l**

5 1 Xamtich tek ti' q'u kam
tza', b'en u Jesuuus tu
Jerusaleen tu ma'l u nimla q'ii
tetz q'u Israeel. 2 Utz atil ma'l
u molb'al a' tu Jerusaleen,
Betedsa ib'ii tu yolb'al hebreo.
Naja'ch u okeb'alop tu u tenam
va'l Tokeb'alop Karne'l. Utz atil
o'va'l piraal sitzi' u molb'al a'.
3 Utz sib'al ya've atich k'atza.
At moy. Utz at ko'x. Utz atia
ichi'l numtz'inaj. [Nichmotx-
ich'ia iyikul u a' tu u Tioxh.
4 Tan atko'xh tuul nichtul ma'l
aanjel tzi' u a' tzi'. Utz nich'ul-
iyiku u a'. Ech yak nich'anka
b'a'n u ya've va'l b'axal niko'p
tu u a' aas ma'l iyikule', k'uxh
kam ko'xh yaab'ilil
nichb'anon.]

5 Utz atich ma'l u vinaj tzi'
aas ma'tich tel 38 ya'b' tok
iyaab'il. **6** Ilax tu u Jesuuus aas
xoklich tzi'. Utz tab'i aas sib'ich
tek tiempo tok viyaab'il. Ech
iq'ila tal te ech tza': —¿Satz
asa'a sa'an b'a'n?— Texh te.

7 Tzaq'b'u u ya've ech tza':
—UnB'aal, ye'xhab'il ni'aq'on-
ko'p'in tu a' tzi', aas niyikun-
sale'. Anal ko'xh nixe'tunb'ena',
tuul va'len b'axal niko'p
sunvatz.— Texh te.

8 Tal u Jesuuus te ech tza':
—Lakpen. Iq'o b'en u cheleb'
eetz tzi' utz, xaan.— Texh te.
9 Ech tu ko'xh unmu'k'ul i'an
b'a'n u vinaj. ¡Tiq'o k'asu'l u
cheleb' tetz utz, xaan teku'en!
Utz tuich ilanb'al q'ii i'ana.

10 Ech aatz q'u q'esal uq'ay-
b'al, tal tu u vinaj va'l ma'tich
i'antu b'a'n ech tza': —Ilanb'al
q'ii atza'. Ye'k si'an'e' siiq'o
b'en u cheleb' eetz tzi'.— Texh
te.

11 Pek itzaq'b'e ko'n ech tza':
—Aatz va'l vetb'anon b'a'n ve,
anat vetalon ve: «Iq'o b'en u
cheleb' eetz tzi' utz, xaan.»
Chia.— Texhtu'.

12 Utz ch'otil te ech tza':
—¿Ab'il va'l vet'alon see aas:
«Iq'o u cheleb' eetz tzi' utz,
xaan.» Chia?— Texh te. **13** Loq'
ye'ich tootzaj u vinaj i'an b'a'n
tzi' ab'il va'l b'anon b'a'n te.
Tan aatz u Jesuuus, ma'tich
ik'asu'l xo'l q'u anima tzi' u a'
tzi'.

14 Unchee' xamtel tek tuul ilax
u vinaj tu viq'analil u totztioxh tu
u Jesuuus. Utz tal te ech tza':
—Ab'i iile', veta'anlu b'a'n. Pek
paavinichtere'naxh tan, noj ak'ul
va't yaab'il paalchu vi' va'l vet-
b'anonaxh tzi'.— Texh te. **15** Ech
k'asu'l u vinaj, ex tal tu q'u q'esal
uq'ayb'al aas u Jesuuus va'l b'anon
b'a'n te. **16** Ech ti' u kam tzi',
nichteki'an ik'u'l q'u q'esal uq'ay-
b'al ti' u Jesuuus aas siyatze'e' tan,
tu ilanb'al q'ii i'an u kam tzi'.

17 Pek tal u Jesuuus te ech tza':
—Anko'xh nitaq'onin vunTat

cheel. Utz nivaq'onin majte.—
Texhtu!^t

18 Ech aatz q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel, aal chit tiira titz'a iyatz'axe!. Yit' ti' ko'nkoxhtu' aas nichiqel u ilanb'al q'ii siatz, pek ti' majte aas Tioxh iTat nichtale'. Nitaq' b'ens tib' echa' Tioxh.

U tijle'm u Jesuus aq'el tu u Tioxh

19 Unchee' tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —Ni'xhtek'val sete aas ye'xhkam ma'l kam ni'an u K'aola sijunal. Pek a' ni'an'va'l nitile'l k'atz viTat. Tan kajay va'l ni'an u Tata, ni'an u K'aola majte. **20** Tan tii u Tata ti' u K'aola. Utz nik'uch kajay q'u kam te q'u'l ni'an'. Utz paalchu tere'n ko'xh kam sik'uch te vatz q'u kam tza!. Ech satz'ejx ek'u'l taq'o.

21 Tan aatz u Tata, niq'aav-titz'pixsa q'u kamnaj utz, nitaq' vatz iq'ii isaj. Utz echat u K'aola majte. Utz sataq' vatz iq'ii isaj ab'il sisa'a sataq' vatz iq'ii isaj sinache'. **22** Utz aatz u Tata, ye'xhab'il ko'xh nitx'ol inujul ipaav. Pek vettaq'luka tiq'ab' viK'aol vitx'olax inujul q'u kam. **23** Ech so'ok iq'ii u K'aola tu kajay aanima, echa' tok iq'ii u Tata ni'an'. Utz ab'il va'l ye'k so'oksan iq'ii u K'aola, a' ye' nitoksa iq'ii u Tata atzi' va'l vetchajon ul.

24 Ni'xhtek'val sete aas sa'atin tu u b'enq'ii b'ensaj ab'il a' niab'in q'ul unyol tza' utz, ninima va'l vetchajonk'asu'lin. Utz yit' sa'kojb'en tu u choob'al paav. Pek elyu vatz u kamchil utz, aq'axyu itiichajil. **25** Ni'xhtek'val sete, tul u tiempo utz, cheel texhtu' aas saq'aavitz'pu q'u kamnaj ta'xh satab'i vivi' viK'aol u Tioxh. **26** Utz aatz u Tata, nitaq' je' itiichajil sijunal. Echat u K'aola majte, aq'el tijle'm aas sataq' je' itiichajil sijunal. **27** Utz aq'el tijle'm ti' itx'olax inujul kam majte. Tan nojchit a' viK'aol u Tioxh va'l ulnaj xo'l q'u aanima. **28** Utz ye' ko'xh tz'ejx ek'u'l tu q'u kam nivale' tza'. Tan toj nal uloj tiempo aas kajay q'u kamnaj atil tu jul satab'i viyol viK'aol u Tioxh. **29** Utz aatz q'u'l ijikomal i'ana aas itz'liche, saq'aavitz'pi. Yak tu atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. Pek aatz q'u'l ye'xtxoj motx i'ana, saq'aavitz'pi. Loq' yak tu u choob'al paav.^u **30** Ye'xhkam nunb'an q'u kam sunjunal. Pek kam va'l nital vunTat, ech itx'olax inujul q'u kam nunb'ane!. Utz jikom vitx'olax inujul nunb'ane!. Tan yit' a' koj nivitz'a toksal untxumb'al. Pek a' nivitz'a ib'anax vitxumb'al vunTat va'l vetchajonk'asu'lin. **31** Utz ye'xhkam nivoksa je'

^t **5.17** Aatz vatz q'u q'esal uq'ayb'al tu Israeel, b'enamen nitaq' tiichajil u Tioxh utz, nitx'ol inujul q'u aanima. Pek ta'xh ilanku ti' unjolol q'u taq'on siatz tu u jujva' q'ii. Ech a' va'l niq'aavixsa ok u Jesuus siatz tza'.

^u **5.29** Choktaj u Danieel 12.1.

unq'ii ti' va'l nunb'ane'. Tan oj ech sunb'ane', sa'kojnimalin tzi'. **32** Pek atil ma'l nioksan unq'ii. Utz vootzajle aas inujul va'l nital vi'. **33** Aatz ex, echaj b'en echaj xe' u Xhan ti' ich'otil te aas ab'il in. Utz tal vinujul sete. **34** Loq' yit' a' koj nivoksa tetz ab'il in nital q'u aanima. Pek a' unsa' sachitp'ex tu q'ul epaav k'uxh nival u kam tza'.

35 Tan aatz u Xhan, echaj ma'l txijtxub'al nichtoyve' utz, nichitxijtxune'. Utz eb'an ko'xh ok aas txuq'txun ma'l tiempo ex k'atza tu vitxijtxune'. **36** Pek atil kam nik'uch tinujul aas ab'il in; paalchu vi' va'l tal u Xhan. Utz aya' q'u txaichil q'u'l taq' vunTat ve aas sunb'ane'. A' q'u'l nik'uche' aas nojchit vunTat vetchajonk'asu'lin.

37 Utz aatz vunTat majte va'l vetchajonk'asu'lin, a' nialon ab'il in, k'uxh ye'xhkam netile' etab'i. **38** Ye'k viyolb'al vunTat sek'atza tan, ye' nenima va'l vetichaju'l. **39** Nixhepich'u u Yolb'al Tioxh va'l tz'ib'amalka. Tan a' netal echab'at u tiichajil tetz b'enq'ii b'ensaj tuul. B'a'n. Loq' a' niyol-onku u Yolb'al Tioxh vi' majte. Nitale' ab'il in. **40** Pek aatz ex, ye'sa' okchil sunk'atza ti' etok tu atinchil k'atz Tioxh utz, aal in aq'ol tetz u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj.

41 Aatz in, ye'xhkam nunk'ul q'u tokeb'al q'ii q'u'l aanima ko'n sa'alon vi'. **42** Tan

vootzajlex aas yit' tz'ejel koj etaanima ti' Tioxh. **43** Ye' nek'ulin utz, aal tib'ii vunTat vet'ulk'in. Pek sek'ule' atzi' aas nikojtul va'te aas tib'ii atko'xh su'ulka. **44** Loq' ye'xhkani'ch enimata' tan, naq'b'inajex ti' etoksat je' eq'ii sevatzaj. Pek a' ye' nechok u tokeb'al q'ii va'l nik'asul'xe' u Tioxh va'l ta'xh ma'l. **45** Utz etitz'achi aas nunxoch'ex vatz vunTat. Tan atil nal xochol etetz. Aya' u Moisees va'l ta'xh k'ujlel ek'ull ti'.^v **46** Tan noj koj chit nenima u Moisees, senima'in majte koj atzi'. Tan vi' itz'ib'avka q'u kam. **47** Pek untz'oj ye' nenima q'u'l tz'ib'a-malka taq'o, ¿a' chixh senima vunyolb'al?— Texhtu'.

U txaichil i'an u Jesuus ti' itx'a'nsal 5,000 aanima

6 **1** Unchee' aatz xamtich tek ti' q'u kam tzi', b'en u Jesuus sala b'en u choo tu Galilea, va'l Tibeerias. **2** Utz mam tenam xamich ti' tan, nichtil q'u txaichil ti' ib'a'nixsal q'u ya've. **3** Ech b'enje' u Jesuus vi' ma'll u muunte. K'uje' tzi' tuch' q'ul ichusulib'. **4** Utz nich-tekinajab' vinimla q'ii q'u Israael, ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto.

5 Ech sajin paal u Jesuus utz, til u mam tenam xamich ti'. Tal tek tu u Felipe ech tza': —¿Til sakuloq'vu kaxhlaan tx'ix ech seechb'un q'u aanima tzi'?—

^v **5.45** Choktaj u Deuteronomio 18.15, 18; 31.26-27.

Texh te. **6** Loq' provaal ko'n i'an te k'uxh tal u kam ech tzi'. Ech satile' kam b'ioj salat u Felipe ti'. Tan atich tek k'u'l kam va'l si'ané'.

7 Tzaq'b'el tu u Felipe ech tza': —Sa'koj tak'a 200 ja'mel aq'onib'al q'ii tzi' aas sakuloq' kaxhlaan tx'ix ti'. Sa'koj tak'a k'uxh b'ioj ko'xh tetz q'u aanima satechb'u sijununil tzi'.— Texhtu'.

8 Ech aatz ma'l tu q'u chusulib' va'l Lixh ib'ii, vitza'q' u Xhim, va'l Lu' majte, tal tu u Jesuus ech tza': **9** —Atil ma'l u xiak tza' aas atil o'va'l kaxhlaan tx'ix sebada tzixe', tuch' ka'va't txay. Loq' kam koj sayolonku vantzi' tzi'. Sa'koj tak'a tetz sib'al aanima.— Texhtu'.

10 Pek tal u Jesuus ech tza': —Altaj ik'uje' q'u aanima vatz tx'ava' tzi'.— Texhtu'. Tan va'lich ch'im latzi'. Ech motx ik'uje' ku' q'u aanima. Utz kamal 5,000 ixaane', ta'xh q'u vinaj. **11** Ech itxaytu q'u kaxhlaan tx'ix u Jesuus. Ik'amab'e Tioxh ti'. Utz ijatx paal vatz q'ul ichusulib'. Aatz q'u chusulib', ijatx tek paal vatz q'u aanima q'u'l k'ujliche. Echat ko'xh i'an u Jesuus tu q'u txay majte. Ijatxa jank'al isa' q'u aanima sijununil.

12 Unchee' aatz ma'tich tek motx inoo q'u aanima, tal u Jesuus tu q'ul ichusulib' ech tza': —Moltaj q'u echb'ub'al chananya tzi', ech ye'k sa-b'uchli.— Texhtu'. **13** Ech motx imol q'u chan utz, kab'laat txakatx inoosa. A' vichan u o'va'l kaxhlaan tx'ix sebada va'l motx techb'u.

14 Aatz tek q'u aanima q'u'l ilon u txaichil i'an u Jesuus tzi', motx tal ech tza': —Nojla a' u alol tetz u yolb'al Tioxh atzi' va'l sa'nalchit'ul tu u vatz amlika tx'ava' tza'!— Texhtu'.^w

15 Pek paal itxumb'al u Jesuus tuul aas ta'xh si'ch-uliq'oloj b'en tu q'u aanima. Utz satoksaas ijlenalil nichmotxtale'. Ech q'aavb'en vi' u muunte sijunal.^x

Vixaan u Jesuus vi' u a'

16 Unchee' aatz tek nichisotz saj, b'en q'ul ichusulib' u Jesuus tzi' choo.^y **17** Utz motx okb'en tu ma'l u jukub'. Paalb'en vi' u choo. Aalich ib'en tu Caper-nauum, tuul ukenich teku'en. Utz ye'sajich topón u Jesuus tixo'l. **18** Ech va'lich ipilq'a'txan u choo tu ma'l u mam kajiq' nichipaale'. **19** Utz motx til u Jesuus aas ma'tich ixaan oko'p vi' u choo. Kamal ma't tel o'va'l

^w **6.14** Choktaj u Deuteronomio 18.15, 18.

^x **6.15** A'ich sik'u'l q'u Israelel aas ijlenalil tu u vatz amlika tx'ava' tza' ul i'an viTxaaom u Tioxh, u Cristo. Echtxize't si'chtoksaas ijlenalil u Jesuus.

^y **6.16** Aatz u yol "choo" nital tza', a' nital va'l "Mar de Galilea" ib'ii tu kastiya. Loq' yit' nojla mar koj; atz'amil a' koj atil tuu!

oj vaajil kiloometro toko'p. Nichixaan u Jesuus vi' u a'. Aalich topón k'atz u jukub'. Ech motx chit xo'vi.

20 Pek tal u Jesuus te ech tza': —In atzi'. Ye' ko'xh xo'vex.— Texh te. **21** Aatz tek q'u chusulib', aya'l chit ik'u'l ik'ul u Jesuus sik'atza tu u jukub'. Ech yakich opon tu u tx'ava' va'l yakichka.

Vichokax u Jesuus tu q'u aanima

22 Unchee' tu tek va't q'iit tuul, at b'enku tu q'u aanima q'u'l atichka tunpaq'it itzi'aj u choo, aas ma'l ko'n jukub' atich tzi'. Utz ye't okb'en u Jesuus tuul. Pek ta'xh motx til tokb'en q'u chusulib'. **23** Utz atich unjot aanima opon tzi' tuch' ijukub'; tu Tibeerias k'asku'l. Opon tu va'l tx'a'lik u kaxhlaan tx'ix, va'l ik'ama Tioxh u kuB'aal Jesuus ti!. **24** Pek til q'u aanima aas ye'kich u Jesuus tzi'; niko'xh q'u'l ichusulib'. Ech motx tek okb'en tu q'u jukub' utz, b'en tu Caper-nauum ti' en ichokax u Jesuus.

U taltu u Jesuus aas ye'xhkam siya'ta q'u aanima nitok ti'

25 Aatz motx ichab'at sala b'en u choo, motx tal te ech tza': —Chusul, ¿jatut ulaxh tza'?— Texh te.

26 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal te ech tza': —Ni'xhtek'val sete, k'uxh nechok'in, yit' ti' koj u txaichil unb'ana, pek ti' u kaxhlaan tx'ix etx'a'a utz,

inoosa'ex. **27** Ech aq'oninojex, loq' yit' ti' ko'nkoxh u echb'ub'al va'l niko'nipaale'. Pek aq'oninojex ti' u echb'ub'al va'l b'enq'ii b'ensaj tatine'. Aya' va'll sataq' sete u K'aola va'll b'ennaj ko'n aanima. Tan a' va'll aq'el tijle'm tu u Tioxh, u kuTat.— Texhtu'.

28 Motx tek tal q'u aanima te ech tza': —¿Kam sakub'ane' unchee', ech sakub'an o' b'anol tetz q'u kam isa' u Tioxh?— Texhtu'.

29 Tzaq'b'u u Jesuus, tal te ech tza': —A' u kam isa' u Tioxh aas senima va'l vetichaju'l.— Texh te.

30 Motx tal te ech tza': —¿Kam ma'j xheenya sak'uch sukuvatz unchee', ech saqile' utz, saku-nima'axh? Saqile' kam chit q'u'l na'ane'. **31** Tan aatz q'u kuk'uy kumam, motx techb'u u echb'ub'al manaa tu u tzaji tx'ava'. Echa' u yol tz'ib'amalka aas: «Kaxhlaan tx'ix tu Amlika taq's techb'ub'al.» Chia.— Texhtu'.^z

32 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Ni'xhtek'val sete aas a' koj u nojla kaxhlaan tx'ix tu Amlika va'l taq' u Moisees sete. Tan vunTat niaq'on u nojla kaxhlaan tx'ix va'll tu Amlika vetku'ku'l.

33 Tan aatz u kaxhlaan tx'ix va'l mitaq' u Tioxh, aya' va'l ku'l tu Amlika. Nitaq' itiichajil q'u aanima vatz Tioxh.— Texhtu'.

34 Alax te ech tza': — KuB'aal, aq' u kaxhlaan tx'ix qe b'enamen tzi'.— Texh te.

^z **6.31** Choktaj u Eexodo 16.4-15; u Salmos 78.24.

35 Utz tal u Jesuus te ech tza': —In u kaxhlaan tx'ix tetz tiichajil vatz Tioxh. Ech ab'il va'l su'ul sunk'atza, jatu koj sava'yi. Utz jatu koj satzaj itzi' va'l saniman-in. **36** Pek vettallu sete aas k'uxh vetetillin, ye' nemimane!. **37** Tan jatva'l q'u aanima nitaq' vunTat ve, saul sunk'atza. Utz ab'il va'l nitul sunk'atza sa'kojvaq'ka elo'p echil tzi'. **38** Tan yit' untxumb'al koj ul unb'ane' k'uxh vetku'lin tu Amlika. Pek a' ul unb'an vitxumb'al va'l vetchajonin. **39** Utz a' vitxumb'al vunTat va'l vetchajonin aas jatva'l q'u niman vetz sataq' ve, jatu koj suntz'ej ma'j te. Pek saq'aavitz'pixsa xo'l q'u kamnaj tu u motxeb'al q'ii saj. **40** A' paj vitxumb'al u chajol vetz aas sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj kajay q'u aanima q'u'l sailon u K'aola utz, sinima. Ech saitz'pixsal je' xo'l q'u kamnaj tu u motxeb'al q'ii saj.— Texhtu'.

41 Ech chi'on taanima q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel, ti' u Jesuus. Nichtekmotxiyol va'l tal u Jesuus aas: —In u echb'u-b'al va'l vetku'l tu Amlika.— Texhtu'. **42** Utz nichtekmotxtal q'u q'esala ech tza': —¿Yit' tzik a' u Jesuus tzi' vik'aol u Xhep? Tan qootzajle vitat tuch' vinan atzi'. Pek kam tek tok nitale' aas: «A' vetku'ku'lin tu Amlika.» Chia.— Texhtu'.

43 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ye' ko'xh chi'on

etaanima vi' tuul neyolin sevatzaj. **44** Tan ye'xhab'il ko'xh ma'j su'ul sunk'atza oj yit' a' koj saiq'on ul vunTat va'l vetchajonin. Ech saq'aavitz'pu vaq'o xo'l q'u kamnaj tu u motxeb'al q'ii. **45** Tan tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u Yolb'al Tioxh aas: «Kajay aanima sachusax tu u Tioxh.» Chia.^a Ech toke' kajay q'u'l niab'in vunTat utz, nichab'a el tetz k'atza, nitul sunk'atza. **46** Loq' yit' ti' koj aas ab'il ma'j ilonnaj tetz vunTat. Tan ta'xh in ilonnaj tetz; in vetk'asu'lin tzixe'. **47** Ech ni'xtek'val sete aas ab'il va'll ninimanin, atil itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **48** Tan in u kaxhlaan tx'ix tetz tiichajil vatz u Tioxh. **49** Aatz q'ul ek'uy emam, techb'u u echb'ub'al va'l manaa tu u tz'inchich tzaji tx'ava' utz, motx ko'n kami. **50** Pek in u nojla kaxhlaan tx'ix va'l nojchit vetku'lin tu Amlika. Utz ab'il va'l satechb'u tetz yit' sa'kojkami. **51** In va'l vetku'lin tu Amlika. Utz nivaq' tiichajil b'enamen. Utz ab'il ma'j saechb'un u echb'ub'al tza', sa'atin itiichajil b'enamen. Tan aatz u echb'ub'al savaq'e', aya' vunchi'l. A' va'l savaq' ti' vi-tiichajil q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'.— Texhtu'.

52 Ech xe't motx iyol q'u q'esala sivatzaj ech tza': —¿Kam tok nital va'l tzi' sataq' vichi'l qe, saqechb'u nital tzik?— Texhtu'.

^a 6.45 Choktaj u Isaias 54.13.

53 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Ni'xhtek'val sete aas ye'k etiichajil tu b'enq'ii b'ensaj oj ye'k setechb'u vichi'l u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima utz, oj ye'k setuk'a vikajal. **54** Tan atil itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj va'l niechb'un vunchi'l utz, niuk'an vunkajal. Utz saq'aavvitz'pixsa xo'l q'u kamnaj tu u motxeb'al q'ii. **55** Tan nojla echb'ub'al vunchi'l utz, nojla uk'am a' vunkajal. **56** Ab'il va'l niechb'un vunchi'l utz, niuk'an vunkajal, tiira atil sunk'atza atzi'. Utz atilin k'atza majte. **57** A' vetchaj-onin vunTat va'l b'enq'ii b'ensaj tatine'. Utz tiq'aq'al atilin. Echat va'l seechb'un vunchi'l majte, unq'aq'al ku'en saitz'e' sun-k'atza. **58** Aatz u nojla echb'ub'al va'l vetku'l tu Amlika, yit' ela koj tuch' u manaa va'l techb'u q'ul ek'uy emam. Utz motx ku'en kami. Pek ab'il seechb'un u echb'ub'al tza', sa'atin itiichajil b'enq'ii b'ensaj.— Texhtu'.

59 Aatz q'u kam tza', a' talvu Jesuus tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar aas nichichusun tu Capernauum.

Yol tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj q'ul iyol u Jesuus

60 Ech aatz tab'i u yol q'u niman tetz tzi', sib'al motx alon ech tza': —Tii tek q'u yol atzi'. ¿Ab'il sakanon tiq'ole'?— Texhtu'.

61 Ech paal itxumb'al u Jesuus tuul aas nichiyolaxe'. Ech tal te tza': —¿Nisotz ek'ul tu q'u

kam tzi' tzik? **62** Pek ¿kam tek setale' aas setil ib'enje' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima tu va'l atichnalku b'axa? **63** Tan u qaanol-xelal va'l niaq'on u tiichajil k'atz u Tioxh. Aatz u chi'l tan, sako'ny'a'i. Pek atatz q'u yol q'u'l nival sete tza' tan, itz'lich yol tetz aanxelal utz, tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **64** Pek atil unjolol sete aas ye' ninimane!— Texhtu'. Tan tootzajich u Jesuus tixe'teb'al ab'il q'u'l ye' nich-motxniman. Utz tootzajle ab'il va'l saoksan tiq'ab' q'u txayol.

65 Utz tal u Jesuus ech tza': —Echixe'at alel sete vaq'o aas ye'xhab'il ko'xh ma'j su'ul sun-k'atza oj yit' vunTat saoksan sik'u'l.— Texhtu'.

66 Ech sib'al q'u'l nichniman, motx tek elka aas tab'i q'u kam tzi'. Ye't xamb'u ve't ti'. **67** Utz tal tek u Jesuus tu kab'laal q'u chusulib' ech tza': —¿Satz esa'a sab'enex majte?— Texh te.

68 Tzaq'b'el tu u Xhim, va'l Lu' majte. Tal te ech tza': —KuB'aal, ¿ab'il i' se'enk'o'? Tan ta'xh ma'lxh aas tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj q'ul ayol. **69** Utz vetkunimala'. Qootzajle aas axh viTxaoom u Tioxh, viK'aol u Tioxh va'l b'enq'ii b'ensaj tatine'.— Texh te.

70 Unchee' tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —In vettxaanox kab'laal ex tzi'. Loq' atil ma'l sete atil u tx'i'li'inaj k'atza.— Texhtu'. **71** Loq' a' nichtale' u Judas aa Cariote, vik'aol u Xhim. Tan a' va'l si'choksan tiq'ab' q'u

txayol k'uxh antich tixo'l
kab'laal q'u chusulib'.

**Vib'en u Jesuus tu ma'l
u nimla q'ii ti' Q'u Pel Pach**

7 1 Unchee' xamtich tek ti'
q'u kam tza', ta'xh nichpaal-
ku u Jesuus tikuenta Galilea. Ye'
nichisa'a b'enchil tu Judea tan,
nichi'an ik'u'l q'u q'esal uq'ay-
b'al tu Israeel ti'. 2 Utz nichtek-
inajab' vinimla q'ii q'u Israael
tetz Q'u Pel Pach.^b 3 Utz alax tu
u Jesuus tu q'ul itza'q' ech tza':
—Elenb'en tza'. Kuxh tu Judea.
Ech satil q'u niman eetz q'u kam
na'an'e'. 4 Tan ye'xhab'il ma'j
nib'anon aas tu tz'itz'o'n ko'n
si'anvu q'u mamaj kam oj a' isa'
sapax itziuil. Pek k'uch tu kajay
q'u aanima tu u vatz tx'ava' tza'
q'u kam na'an'e'.— Texh te.
5 Tan niko'xh q'ul itza'q'
nichkojniman.

6 Unchee' tal tek u Jesuus te
ech tza': —Ye'saj topón u
tiempo va'l q'atel ti' aas ech
sunb'ane'. Pek aatz ex tan,
b'enamen ko'xh atil etiempo
utz, saveeti kam seb'ane'. 7 Tan
ye'xhkam nichik'ula'ex q'u
aanima tu u vatz tx'ava' tza'.
Pek nichik'ula'in. Tan nival te
aas ye'xtxoq q'ul ib'anone'.
8 Ech b'enojex tu u nimla q'ii
tzi'. Pek aatz in, ye'saj sab'enin.
Tan ye'saj topón u tiempo
q'atel ti'.— Texhtu'. 9 Utz ech

chit i'ana va'l tala, kaaka tu
Galilea.

10 Pek aatz ma'tich ib'en q'ul
itza'q' tu u nimla q'ii tu
Jerusalem, b'en tek u Jesuus
majte. Loq' ye't pax itziuil. Ijutzi
ko'n b'enchil. **11** Utz nichichok-
ax tu q'u q'esal uq'ayb'al tu u
nimla q'ii. Nichmotxtal ech tza':
—¿Ke'ch va'l atzi'?— Chia.

12 Utz kaanaich iyolax xo'l u
mam tenam. Atia nichalon:
—B'a'n.— Chu ti'. Utz at
nichalon majte: —Ye'ka, yit'
b'a'n koj. Tan niteesa q'u aanima
tu b'ey.— Chia. **13** Pek ye'xhab'il
ma'j nichalon elu'l inujul vatzsaj.
Tan nichixo'va q'u q'esal
uq'ayb'al.

14 Pek opon u Jesuus tu vi-
q'analil u totztioxh a' chit inik'at
u nimla q'ii. Utz xe't ichusune'.

15 Utz motx tz'ejx ik'u'l q'u
q'esal uq'ayb'al taq'o. Nichtal ti'
ech tza': —¿Kam tek ech tootzaj-
it sib'al kam va'l tzi' utz, ye't
ichus u'?— Chia.

16 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus
ech tza': —Aatz u chusb'al
nivaq'e' tza', yit' vetz koj. Pek
tetz va'l vetchajonk'asu'lin.

17 Ech oj ab'il ma'j nojchit
nitachva ib'anax vitxumb'al u
Tioxh, toj paaloj itxumb'al tuul
atzi' tetz tzik Tioxh u chusb'al
nivaq'e' tza', oj vetz ko'xh
sunjunal. **18** Tan ab'il a' anat
ko'xh niyolonku je' ti', a' isa'

^b **7.2** Aatz u yol “nimla q'ii tetz Q'u Pel Pach” niqale' tza', aya' u “fiesta de los Tabernáculos” nital tu kastiya. Choktaj u Leviítico 23.33-43; u Deuteronomio 16.13.

so'ok iq'ii. Pek ab'il va'l a'
nioksan iq'ii va'l vetchajon ul, a'
va'l inujul nitale' atzi!. Utz ye'k
sub'u'm k'atza. **19** Utz aq'el u
o'tla mantaar sete tu u Moisees.
Pek niko'xh ma'j sete niniman u
mantaar tzi' tan, neb'an ek'u'l ti'
unyatz'pe!.— Texhtu'.

20 Tzaq'b'u q'u mam tenam
ech tal tza': —Tx'i'l'i'inaj atil
sak'atza tan, ye'xhab'il niitz'an
ayatz'pe!.— Texhtu'.

21 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal
ech tza': —Ma'll ko'xh txaichil vet
unb'an sevatz utz, ni'xhitz'ejx
ek'u'l taq'o.^c **22** Netzok'e'l b'il
ichi'l q'u talaj xiak k'uxh tu
ilanb'al q'ii tan, u Moisees aq'on u
mantaar sete ti' itzok'ax el b'il
chi'l. Pek yit' ti' koj aas chee ko'n
k'u'l u Moisees, pek ik'ul ko'n tetz
k'atz q'ul ek'uy emam.^d **23** Echa'
neb'ane', k'uxh tu ilanb'al q'ii,
netzok'e'l b'il chi'l. Tan a'
nexo'va iqelax vimantaar u
Moisees ti' itzok'ax el b'il chi'l.
Neb'ane' k'uxh tu ilanb'al q'ii.
Pek ¿kantu' unchee' nilakp evi'
vi' tan, unb'a'nixsa ma'l u vinaj tu
u ilanb'al q'ii? **24** Ye' ko'xh etal
ye'xtxoj ti' q'u kam tu ko'xh ve-
sajita'. Pek tuch' chit ijikomal utz,
tinujul setil q'u kam.— Texhtu'.

U taltu u Jesuus aas chajel ku'en

25 Ech nichtal unjolol q'u aa
Jerusaleen ti' ech tza': —¿Yit'
tzik a' va'l nichokle' tzi',

sayatz'axi? **26** Pek sajitaj etile'.
Vatz tenam niyolone' utz,
ye'xhkam ma'j nitalax te. ¿Matz
vetchittootzajil q'u q'esal uq'ay-
b'al b'a'nil aas nojchit a'
viTxaaom u Tioxh? **27** Tan
qootzajle atzi' til aanimal. Pek
aatz lu'ul u nojla iTxaaom u
Tioxh, ye'xhab'il ko'xh so'-
ootzajin til sak'asku'l.—
Texhtu'.

28 Nichichusun u Jesuus tu vi-
q'analil u totztioxh. Utz je' ivi' tu
yol tal ech tza': —Aatz ex,
etootzajin utz, etootzaj til
atilk'in. Utz ma'ko'nkokhtaql'en
vul sunjunal. Pek ye' etootzaj
va'l vetchajonin. Aya' vinujul.
29 Pek ech koj in tan, vootzajle.
A' vetk'asku'l'in tzixe' utz, a' vet-
chajonin.— Texhtu'.

30 Ech nichtekmotxi'an ik'u'l
ti' itxayne'. Loq' ye'xhab'il ma'j
ok iq'ab' ti' tan, ye'saj topon u
tiempo. **31** Utz sib'al aanima xo'l
u mam tenam, motx niman. Utz
nichtal ech tza': —Aatz lu'ul
viTxaaom u Tioxh, ¿paalchu paj
q'u xheenya si'an vatz u vinaj
tzi' tzik?— Texhtu'.

**Vib'antu ik'u'l q'u fariseo
ti' itxayax u Jesuus**

32 Unchee' tab'i q'u fariseo
aas nichiyolon u mam tenam ti'
u Jesuus. Ech motx tek ichaj b'en
txayol tetz u Jesuus. Ant imol q'u
q'esal oksan yol vatz Tioxh i'ana.

^c **7.21** Aatz u txaichil nital u Jesuus tza', aya' vib'antu b'a'n tu u vinaj va'l
numtz'inajich ichi'l. Choktaj u Xhan tza' 5.1-16.

^d **7.22** Choktaj u Leviitico 12.3; u Geenesis 17.10.

33 Utz tal u Jesuus ech tza':
—Sa'atin b'iit tiempo in texo'l,
ech nal saq'aavb'enin xe' va'l
vetchajonulin. **34** Utz sa'nal-
echok'in. Loq' sa'kojehab'a'in.
Tan sa'kojveet etopon tu va'l sa'-
atink'in.— Texhtu'!

35 Unchee' tal tek q'u q'esal
uq'ayb'al xo'l q'u Israeel tib'ilaj
ech tza': —¿Til se'enku va'l tzi'
nitale' aas ye'k sakuchab'a?
Kamal sab'en xo'l q'u Israeel
q'u'l paximal b'en tib' xo'l
griego. Utz ¿kamal sichus q'u
griego? **36** ¿Kam tok va'l vettala
tzi'? aas: «Sechok'in utz, sa'koj-
echab'a'in. Sa'kojveet etopon tu
va'l sa'atink'in.» Chia.— Texhtu'.

U tul u Tioxhla Espiiritu k'atz q'u'l saniman u Jesuus

37 Unchee' aatz i'an tu u ya'-
teb'al q'ii tetz u nimla q'ii, va'l
tiira chi'b'eb'al siatz, txake' u
Jesuus utz, qetun taltu ech tza':
—Ab'il nitzaj itzi', juloj sunk'atza
utz, uk'a'oj!^e **38** Ab'il ninimanin,
ech si'ane' va'l nital u Yolb'al
Tioxh aas: «Itz'lich nima'
sayuq'pu tu taanima.» Chia.—
Texhtu'.^f **39** Utz a' tal u Tioxhla
Espiiritu va'l sik'ul q'u'l saniman
aas tal ech tzi'. Tan ye'sajich tul u
Tioxhla Espiiritu. Axhib'i ye'-
sajich titz'pixsal u Jesuus tika'paj
utz, ye'saj ib'enje' tu Amlika.

^e **7.37** Aatz tu u nimla q'ii tzi', jun q'ii nichiq'o opon a' q'u aanima utz, ech nichiqoo ku' u a' u oksan yol vatz Tioxh vatz tx'ava!. Choktaj u Leviitico 23.36; u Nuumeros 29.35.

^f **7.38** Choktaj u Ezequieel 47.1; u Zacarias 14.8.

^g **7.42** Choktaj u Samueel II 7.12-13; u Salmos 89.3-4; 132.11-12.

Visotz ik'u'l q'u aanima ti' aas
til chaj vetk'asku'l u Jesuus

40 Unchee' aatz tek unjolol
aanima xo'l u mam tenam,
ta'xh tab'i q'u yol tzi', tal tek
ech tza': —Nojchit a' u alol tetz
u yolb'al Tioxh va'l sauli
atzi'.— Chia. **41** Utz at
nichalon: —A' viTxaaom u
Tioxh atzi'.— Chia. Pek at
nichalon majte: —¿A' tzik sa-
k'asku'l viTxaaom u Tioxh tu
Galilea? **42** Tan nital u Yolb'al
Tioxh tz'ib'amalka aas a'
sacheek vitu'xh ixalam u Daviid
tu tenam Beleen va'l atichku u
Daviid. A' sak'asku'l viTxaaom
u Tioxh tzi'.— Chia.^g

43 Unchee' ok tek ixo'l q'u
tenam ti' u Jesuus. **44** Utz atich
unjolol nichitz'an itxayne!. Loq'
ye'xhab'il ok iq'ab' ti'.

Vitz'ejx ik'u'l q'u txayol tetz u Jesuus tu viyol

45 Unchee' aatz q'u'l chajax
ti' itxayne!, q'aavopon xe' q'u
q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch'
q'u fariseo. Utz ab'il te ech tza':
—¿Kantu' ye'n etiq'o ul?— Texh
te'le'.

46 Tzaq'b'u q'u'l si'chtxayon
ech tza': —¡Ye'k ma'j vinaj aas
ech koj iyolone' u vinaj tzi'!—
Texhtu'.

47 Tzaq'b'u q'u fariseo ech tza': —Utz ɿant ex vetteesalex tu b'ey tzik? **48** Tan ɿtz'oj tzik ab'iste ma'j q'u q'esal uq'ayb'al niniman, niko'xh q'u fariseo? **49** Pek kam itxa'k q'u aanima q'u'l ye' ootzajin tetz u mantaar. Kam tootzaj. ¡Ku'naj tz'ejb'al yol ti!— Texhtu'.

50 Unchee' aatz ma'l tu q'ul imol, aya' u Nicodemo va'l opon xe' u Jesuus tu aq'b'al, tal ech tza': **51** —Ye'xhkam nital u mantaar aas sako'xhtayax ma'j aanima oj ye'sajen ich'otil itzi' utz, satootzaji kam ma't i'anta!— Texhtu'.

52 Tzaq'b'eli. Alax te ech tza': —¿Kamal axh aa Galilea? Pek ɿchok inujul iile' utz, siile' aas ye'k ma'j alol tetz u yolb'al Tioxh cheenaj koj tzi!— Texhtu'.

Vichoktu txumb'al q'u q'esal uq'ayb'al ti' isub'ax u Jesuus

53 [Ech junun texh k'asu'l. Motx b'en tu tatib'al.

8 **1** Pek aatz u Jesuus, b'en vi' u muunte Olivo. **2** Utz tu tek va't q'ii, q'aavu'l tu viq'ananal u totztioxh q'al'a'm. Utz mam tenam ul k'atza. Ech k'uje' u Jesuus; xe't ichusune'.

3 Ech aatz q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar tuch' q'u fariseo, motx tiq'o ul ma'l u ixoj siatz. A' motx ichab'av ti' teesat tib' tu b'ey tuch' vinaj yit' ik'ulel koj. Utz ech toksa tu xo'l. **4** Motx tal te ech tza': —Chusul, aatz u ixoj

tzi', niteesa tib' tu b'ey tuch' vinaj yit' ik'ulel koj tuul vet-chab'ali. **5** Utz aatz tu u o'tla mantaar alelka tu u Moisees tan, sapaq'ax sivan q'u ixoj q'u'l ech ni'an tzi'. Pek ɿaatz axh, kam saale!— Texh te.^h **6** Loq' vet sik'u'l motx i'ana. K'uxh motx tal ech tzi', a' isa' sacheei kani'ch ixochax u Jesuus si'ane'.

Pek aatz u Jesuus tan, taq' ko'n ku' ivatz, tz'ib'an ku' vatz tx'ava' tu vi' iq'ab!. **7** Pek ye'xh nichmotxiya' ti' ich'otil te. Ech i'an jikom tatin u Jesuus utz, tal te ech tza': —Ab'iste sete tiira ye'k ipaav, a' b'axal se'el isivan, sipaq' b'en ti' u ixoj tzi'.

Texhtu'. **8** Ech q'aavko'npajk'o'e'ku', tz'ib'an ku' vatz tx'ava'.

9 Unchee' ta'xh motx tab'i u kam q'u vinaj tzi', junun texh motx xe't itxakpu k'asu'l. Tan motx inach b'en aas jolol aa paav. A' b'axal motx txakpu k'asu'l q'u q'es, ech tek q'u ch'ooaj. Ech a' texh kaaka u Jesuus sijunal tuch' u ixoj va'l iq'ol opon.

10 Ech i'an jikom tatin u Jesuus. Utz ye'xhab'il va'toj tila. Pek a' texh atich u ixoj. Utz tal te ech tza': —Ixoj, ɿke'ch q'u'l nioxochonaxh ve? ¿Ye'xhab'il tzik vetpaq'on sivan axh?— Texh te.

11 Tzaq'b'u u ixoj ech tza': —Ye'xhab'il unB'aal.— Texh te.

Tal tek u Jesuus te ech tza': —Niko'xh in sa'kojxochonaxh.

^h 8.5 Choktaj u Leviitico 20.10; u Deuteronomio 22.22-24.

Pek kuxh utz, ye' ko'xh paavive't'axh.— Texh te.]ⁱ

**U Jesuus u txijtxun tetz
q'u aa paav**

12 Unchee' yolon paj u Jesuus tu q'u tenam ech tza': —In u txijtxub'al tetz q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ab'il va'l xamel vi', yit' sa'kojpaal tu uken. Pek sa'atin u txijtxub'al k'atza va'l tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.— Texhtu'.

13 Ech alax tek te tu q'u fariseo ech tza': —Yit' inujul koj q'ul ayol atzi'. Tan axh atko'xh naal je' iib'.— Texh te.

14 Utz tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —K'uxh in atko'xh nival je' vib' tan, inujul q'ul unyol. Utz vootzajle til unk'asku'lin utz, ti'ch vopone'. Pek aatz ex tan, ye' etootzaj til unk'asku'lin utz, til so'oponk'in. **15** Utz netx'ol inujul q'u kam kam echa' ni'an q'u aanima. Pek aatz in, ye'xhab'il nuntx'ol inujul. **16** Utz inujul nunb'an'e' oj nuntx'ol inujul ma'j aanima. Tan yit' unjunal ko'n koj, pek a' unmol va'l vetchajonk'asu'lin. Aya' vunTat. **17** Utz tz'ib'amalka tu vemantaar aas satx'olax inujul u aanima nioxchle' oj ka'va'l nitxakb'a'n inujul yol ti'.^j **18** Utz aatz in, nunyol on je' vi'. Utz

niyol on vunTat vi', va'l vetchaj-onk'asu'lin.— Texhtu'.

19 Ech motx tzaq'b'u q'u vinaj ech tza': —Utz ¿ke'ch vataat?— Texh te.

Tzaq'b'u Jesuus utz, tala: —Yit' etootzajkojin utz, yit' etootzaj koj vunTat. Tan etootzajkojin, setootzaji vunTat majte atzi!.— Texhtu'.

20 Aatz q'u yol tza', a' talvu u Jesuus k'atza u kaaxha, tatib'al kutxu, aas nichichusun tu vi-q'analil u totztioxh. Utz ye'xhab'il ma'j txayon tan, ye'sajich topón u tiempo.

**U taltu u Jesuus aas Amlikail
txumb'al iq'omal taq'o**

21 Unchee' tal paj unpat u Jesuus ech tza': —Sab'enin utz, sechok'in. Loq' sa'kojebah'a'lin tan, a' sakamk'ex tu q'ul epaav. Utz sa'kojveet etopon tu va'l se'enk'in.— Texh te.

22 Utz nichtektal q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israael ti' ech tza': —Tz'oj tzik sa'tekiyatz' je' tib' sijunal aas nitale': «Yit' sa'kojveet etopon tu va'l se'enk'in.» Chia.— Texhtu'.

23 Utz tal u Jesuus te ech tza': —Aatz ex, aye'nex aal iku'l tu u vatz tx'ava' tza'. Pek aatz in, aye'nin aal ije'a'. Yit' aye'nkojin tu u vatz tx'ava' tza'.

ⁱ **8.11** Aatz q'u yol q'u'l ato'k tu corchete [] tza', a' toke' atil b'iil ka'tziiunchil ti'. Tan ye'xhka't tu unjolol q'u o'tla chaj manuscrito. Ta'xh atik tu q'u'l cheenal icheea'. Jalel tib' tu q'u coopia tetz q'u manuscrito niyolonka.

^j **8.17** Choktaj u Deuteronomio 17.6; 19.5.

24 Echixe'at vetvallu sete aas a' sakamk'ex tu q'ul epaav. Tan oj ye' senima aas ab'il in, a' samotxkamk'ex tu q'ul epaav.— Texhtu' te.

25 Utz alax tek te ech tza': —¿Ab'il axh unchee'?— Texhtu' te'le'.

Tal u Jesuus ech tza': —In va'l val sete b'axa. **26** Sib'al ko'xh kam saval sete. Utz sib'al ko'xh kam suntx'olv enujul. Pek loq' a' nivale' kam va'l vettvab'i k'atz va'l vetchajonin. Tan a' vinujul. Ech a' va'l nival tu q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza'.— Texhtu'.

27 Pek ye't motx el itxumb'al tuul aas a' nichyolonku ti' viTat.

28 Utz tal paj chit u Jesuus te ech tza': —Aatz ma't ilakax je' u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, anal setootzaji ab'il in. Anal sapaal etxumb'al tuul aas ye'xhkam nunb'an sunjunal. Pek a' nunb'an kam va'l veticusus-vin vunTat. A' va'l nivale'.

29 Tan atil vunTat sunk'atza va'l vetchajonk'asu'lin. Ye'xhkam ni-taq'ka'in sunjunal. Tan a' chit nunb'an va'l b'a'n ni'enku te.— Texhtu'. **30** Sib'al aanima niman ti' q'u kam tala tza'.

Viq'esalain u paav k'atz q'u aa paav

31 Unchee' tal tek u Jesuus tu q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israael q'u'l ma'tich niman ech tza': —Nojchit ex unchusulib' si'ane' untz'oj seb'an ex niman tetz vunyolb'al b'enamen. **32** Ech

setootzaji vinujul. Utz vinujul sa-chitpunex tu q'u epaav.— Texhtu'.

33 Motx tzaq'b'u ech tza': —O' itu'xh ixalam u Abrahaam. Utz ab'il koj k'ayimal ok qib' jaq' imantaar. Pek ¿kam toke' naale'? aas: «Sachitp'ex.» Cha'axh.— Texhtu' te.

34 Utz alax te tu u Jesuus ech tza': —Ni'xhtek'val sete aas kajay q'u'l ni'an paav, jaq' iyak'il u paav nik'ayiv ok tib'. **35** Utz aatz va'l k'ayimal tib' jaq' mantaar sako'nkoxhatinka tu atib'al b'enamen. Ech koj vik'aol u b'aal atib'al, b'a'ntan atil tu atib'al b'enamen. **36** Ech toke' oj a' sachitpunex tu paav viK'aol u Tioxh, nojchit q'alpi'ex atzi'. **37** Vootzajle aas ex itu'xh ixalam Abrahaam. Pek loq' neb'an ek'u'l ti' unyatz'pe'. Tan ye'xhat niokku vunyolb'al sete. **38** Tan a' nivale' kam ilel k'atz vunTat vaq'o. Pek aatz ex, a' neb'an vib'anon vetat.— Texhtu'.

39 Motx tzaq'b'i utz, tal te ech tza': —A' kuk'uy kumam u Abrahaam.— Texhtu'.

Tal u Jesuus te ech tza': —Untz'oj ex itu'xh ixalam Abrahaam, a' neb'an q'u'l nichi'an u Abrahaam koj atzi'.

40 Tan ye'xhkam yatz'on u Abrahaam. Pek aatz ex, neb'an ek'u'l ti' unyatz'pu ti' vinujul nival sete. Aya' va'l ab'imai xe' Tioxh vaq'o. **41** A' ne'netiq'o vi-tx'i'la txumb'al vetat.— Texhtu' te.

Motx tal ech tza': —¡Ma'l ko'n kuTat atile, aya' u Tioxh! Utz

iyit' sik'elko'nkojo' i'an
kunan!— Texhtu'.

42 Tal paj u Jesuus te: —B'a'n ex ve koj atzi' aas noj koj a' etat u Tioxh. Tan xe' Tioxh vetk'as-ku'lin. Utz ma'ko'nkojel tunvi' aas vet'ulin, pek a' vetchajonulin. **43** Utz ¿kam toke' ye' nitel etxumb'al tu va'l nivale'? ¿Kantu' ye' nekan tab'il q'u unyol? **44** Ti' tan, a' etat u tx'i'li'inaj. Utz a' esa' ib'anax u tacha'v. Tan yatz'ol nal tixe'teb'al. Utz yit' atil koj tu vinujul. Ke'ch koj vinujul tzixe'. Aatz nital txub'a'l, ta'xh nital elu'l tib'. Tan txub'a'lom utz, itat q'u txub'a'lom. **45** Pek ye' nenima'in k'uxh a' nival vinujul. **46** ¿Kantu' ye' nimotxenima'in? Tan inujul nival sete. Pek oj atil ma'j texo'l satale' kam unpaav, tale!. **47** Tan ab'il va'l tetz Tioxh, a' nitab'i u yol tetz u Tioxh. Pek aatz ex, ye' netab'i tan, yit' ex koj tetz Tioxh.— Texhtu'.

U tatin u Jesuus aas ye'sajich ichee u Abrahaam

48 Unchee' tzaq'b'u q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel ech tza': —Nojchit inujul va'l niqale'. Atil tioxhil tx'i'li'inaj sak'atza. Utz axh aa Samaaria majte.— Texhtek.^k

49 Utz tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Ye'k tioxhil tx'i'li'inaj sunk'atza. Tan a' nivoksa iq'ii

vunTat. Pek aatz ex, neteesa unq'ii. **50** Loq' yit' a' koj nivoksa je' unq'ii. Pek atil ma'l va'l a' isa' so'ok iq'ii. Aya' u tx'olol tetz inujul q'u kam. **51** Ni'xtek'val sete aas jatu koj sakami ab'il va'l saniman q'u unyol.— Texhtu'.

52-53 Utz tzaq'b'el tu q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel ech tza': —Vetqootzajil cheel aas ato'k tioxhil tx'i'li'inaj sak'atza. Tan naale' aas: «Ab'il saniman vunyolb'al jatu koj sakami.» Cha'axh. Utz kamnaj u Abrahaam. Kamnaj tek q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh majte. ¿Tz'oj tzik paalch'axh vatz u kuk'uy kumam Abrahaam va'l kamnaj teku'en? Pek ¿ab'il axh nanache?— Texh te.

54 Tzaq'b'u u Jesuus tal ech tza': —Oj nivoksa je' unq'ii sunjunal, ye'k itxa'k u tokeb'al unq'ii atzi'. Pek a' nioksan unq'ii vunTat va'l eTioxh netale'.

55 Loq' ye' etootzaj. Pek voortzajle. Utz in tek txub'a'lom atzi' echo' ex tzi' aas oj: «Ye' voortzaj.» Chikojin. Pek voortzajle tan, nunnima q'u iyol. **56** Aatz ve'k'uy emam u Abrahaam, txuq'-txun ti' ich'ial u vul tu u vatz unq'ii unsaj. Utz aal chit txuq'-txuni aas tila.— Texhtu'.

57 Tal paj q'u q'esal uq'ayb'al tu u Jesuus ech tza': —¿Kani'ch iiltu u Abrahaam? Tan aal ye'saj tel 50 aya'b'!— Texhtu'.

^k **8.48** Aatz q'u aa Samaaria vatz q'u aa uq'ayb'al tu Israeel utz, tiira aa paav siatz. Tiira jatxich tib' iatz tu q'u tatine!. Echtzixe'tnisuyax aa Samaaria ti' u Jesuus.

58 Utz tal u Jesuus te ech tza':
—Ni'xhtek'val sete, atichnalin
aas ye'sajich titz'pu u
Abrahaam.— Texhtu!.^l

59 Ech motx itxaytu sivan q'u
vinaj tzi'. Si'chmotxipaq' b'en ti'.
Pek aatz u Jesuus, isotzaa tib'
tixo'l. Elk'asu'l tu viq'ananalil u
totztioxh. Ta'n a' paalelu'l tixo'l.

Visajinsat ma'l u moy u Jesuus

9 1 Unchee' aatz nichipaal u
Jesuus, til ma'l u vinaj moy
tu titz'eb'al. 2 Ech ch'otil tek tu
u Jesuus tu q'ul ichusulib' ech
tza': —Chusul, ¿ab'il etz paav
aas moy u vinaj tzi'; q'ul itxutx
ib'aal tzik, pek oj ipaav atko'xhu
tu?— Texhtu!.

3 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tala:
—Yit' ti' koj ipaav u vinaj tzi',
k'uxh moy. Niko'xh ipaav koj
q'ul itxutx ib'aal. Pek ti' sailax u
tokeb'al iq'ii u Tioxh k'atza.

4 Ech ministeer sunb'an u taq'on
vunTat va'l vetchajonulin tuul
atil q'ii saj. Tan tul u aq'b'al utz,
ye'xhab'il ve't saveet taq'onine'.
5 Utz in u txijtxub'al tetz q'u
aanima tu u vatz amlika tx'ava'
tza', tuul atilin tixo'l.— Texhtu!.

6 Ech ta'xh tal u kam tza',
tzub'an ku' vatz tx'ava'. I'an tal
xoq'ol tu vitzub'. Utz toksa tu
b'aq' iatz u moy. **7** Utz tal te ech
tza': —Kuxh tx'aa vavatz tu u
molb'al a' Siloee.— Texh te.

Aatz u Siloee, a' toke' "chaj
el". Ech ib'ena'. Ex itx'aa vivatz.
Utz nichektilone' aas q'aavi.

8 Ech aatz q'u tetz tz'alol u vinaj
tuch' q'u'l nichilon aas nojchit
moyich, nichmotxtal ech tza':
—¿Yit' tzik a' u vinaj tzi' va'l
nichik'uje' ti' ijoyax tetz?—
Chia. **9** At unjote nichalon: —A' i
atzi!— Chia. Utz at nichalon:
—Ech a' i tilone'!— Chia. Pek
nichtal u vinaj ech tza': —In
chitu!— Chia.

10 Utz ch'otil tek te ech tza':
—¿Kani'ch misajin q'u b'aq' aatz
tzi'?— Texh te'le'!

11 Tzaq'b'u u vinaj utz, tala:
—Nitekvilone' tan, aatz u vinaj
va'l Jesuus ib'ii, veti'an xoq'ol.
Vettoksa tu b'aq' unvatz. Utz
vettal ve ech tza': «Kuxh tu u
molb'al a' Siloee. Utz tx'aa avatz
tzi'!» Texh ve. Ech b'enin.
Untx'aa. Utz anchitu', jilon-
tek'in!— Texhtu!.

12 Utz alax te ech tza':
—Ke'ch u vinaj naale' tzi'.—
Texh te'le'.

Tal ech tza': —Ye' vootzaj.—
Texhtu'.

Vich'otil itzi' u vinaj va'l moyich

13 Ech iq'ol b'en u vinaj va'l
moyich vatz q'u fariseo. **14** Utz
tuich ilanb'al q'ii i'an u xoq'ol u
Jesuus tzi' utz, isajinsa vivatz u
vinaj. **15** Ech ch'otil paj te tu q'u
fariseo aas kani'ch i'antu b'a'n
vivatz.

Utz tal u vinaj va'l moyich ech
tza': —Toksa xoq'ol tunvatz utz,
untx'aa el. Ech nitekvilon
cheel.— Texhtu!.

^l 8.58 Choktaj u Eexodo 3.14.

Q'U TXAICHIL I'AN U JESUUS

A' q'u txaichil i'an u Jesuus tza'	U Tio	U Kuxh	U Lucas	U Xhan
U taq'tu b'en ta'l uuva u nojla a'	—	—	—	2.1-11
U teesa sib'la txay q'u chusulib'	—	—	5.1-11	21.1-23
Vixaan u Jesuus vi' a'	14.23-33	6.45-52	—	6.16-21
Vipaxinsat q'u kaxhlaan tx'ix vatz 4,000 tuch' 5,000 vinaj	14.14-21	6.34-44	9.11-17	6.2-15
Viya'sat u mam kajiq' jab'al	8.23-27	4.35-40	8.22-25	—
Vitzaj ma'l u viilkuxh tu q'u'l iyol	21.18-22	11.12-26	—	—
Vib'antu b'a'n tu vijil' u Lu'	8.14-15	1.29-31	4.38-39	—
Vib'antu b'a'n tu vitzok'b'e'm ma'l u vinaj	—	—	22.50-51	—
Vib'antu b'a'n tu u titz'in ma'l u ixoj yit' Israeel koj	15.21-28	7.24-30	—	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u ch'a'k'i'	8.2-4	1.40-45	5.12-14	—
Vib'antu b'a'n tu laval q'u ch'a'k'i'	—	—	7.12-19	—
Vib'antu b'a'n tu u taq'onom ma'l u q'esal sol	8.5-13	—	7.1-10	4.46-54
Vib'antu b'a'n tu ma'l u vinaj numtz'inaj ichi'l	9.2-8	2.1-12	5.18-26	5.1-15
Vib'antu b'a'n tu ma'l u vinaj ye' nichiyikun iq'ab'	12.9-13	3.1-5	6.6-10	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u ixoj, ikajal ye' nichiy'a' tela'	9.18-26	5.21-43	8.40-56	—
Vib'antu b'a'n tu ka'va'l q'u moy	9.27-31	—	—	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u moy va'l mem majte	12.22-30	—	—	—
Vib'antu b'a'n tu ka'va'l moy tu Jericoo	20.29-34	10.46-52	18.35-43	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u moy tu Betsaida	—	8.22-26	—	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u moy tu titz'peb'al	—	—	—	9.1-8
Vib'antu b'a'n tu ma'l u ixoj k'o'kinich	—	—	13.10-17	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u vinaj sipk'inajich ichi'l	—	—	14.1-6	—
Vib'antu b'a'n tu ma'l u chakan utz, mem majte	—	7.31-37	—	—
U teesat tioxhil tx'i'l'inaj k'atz ma'l u xiak	17.14-18	9.14-27	9.38-43	—
U teesat tioxhil tx'i'l'inaj k'atz ma'l u vinaj tu Capernaum	—	1.23-28	4.36-37	—
U teesat tioxhil tx'i'l'inaj k'atz ma'l u vinaj tu Gaadara	8.26-34	5.1-20	8.26-29	—
U teesat tioxhil tx'i'l'inaj k'atz ma'l u mem	9.32-34	—	11.14-15	—
U q'aavtitzpixsat ma'l u xiak tu Naiin	—	—	7.11-17	—
U q'aavtitzpixsat vime'al u Jairo tu Capernaum	9.18-26	5.21-43	8.46-56	—
U q'aavtitzpixsat u Laazaro	—	—	—	11.1-45

16 Unchee' tal tek unjolol q'u fariseo ech tza': —Yit' xe' Tioxh koj vetk'asku'l u vinaj atzi' tan, niqel u ilanb'al q'ii.— Chia. Utz at nichalon majte: —Kani'ch koj i'antu txaichil ma'j vinaj oj aa paav.— Texhtu'. Ech ok ixo'l q'u fariseo tib'ilaj.

17 Utz q'aav paj ch'otil tu u vinaj va'l moyich ech tza': —¿Kam b'ojaal naal ti' va'l vetjapixsan q'u b'aq' aatz tzi'?— Texhtu'.

Tal u vinaj ech tza': —Alol tetz u yolb'al Tioxh atzi'.— Texhtu'.

18 Loq' ye'xhkam nichmotxinima q'u q'esal uq'ayb'al aas oj moyich. Utz ye'xhkam nichmotxinima oj sajinsal ivatz. Pek anal inima aas isavsa q'ul itxutx ib'aal u vinaj va'l ma'tich ijajpixsal iatz. **19** Tan ich'oti tu q'ul itxutx ib'aal ech tza': —¿A' tzik vetitz'in tzi' va'l moyich aas itz'pi netale'? Utz ¿kam toke' aas nitektilon cheel?— Texh te.

20 Tzaq'b'u q'ul itxutx ib'aal, tal ech tza': —Qootzajle aas a' u qitz'in tzi' utz, moyich aas titz'pe'. **21** Pek ye' qootzaj kam toke' nitektilon cheel. Utz ye' qootzaj majte ab'il vetsajinsan vivatz tzi'. Ch'otitaj te tan, atil tek iya'b' atzi'; sayolon sijunal.— Texhtu'. **22** Ech ko'n motx tal q'ul itxutx ib'aal tzi' tan, a' nichmotixo'va q'u q'esal uq'ayb'al. Tan ma'tich motx taq'tu ku' tib'leyil q'u q'esala tzi' aas ab'il sa'alon aas a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus, tiira sayasal topón tu

atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. **23** Echixe'at tal q'ul itxutx ib'aal aas: —Atil tek iya'b' atzi'; ch'otitaj te.— Texhtu'.

24 Unchee' q'aav sik'lel opon u vinaj va'l moyich. Utz tal te ech tza': —Vatz Tioxh saal vinujul qe. Tan qootzajle aas aa paav u vinaj tzi'.— Texh te'le'.

25 Tzaq'b'u u vinaj utz, tala: —Ye' voottzaj oj aa paav. Pek ta'xh ma'l kam voottzaj. ¡Inich moy, pek aatz cheel, nitek-vilone!— Texhtu'.

26 Utz q'aav paj alax te ech tza': —¿Kam veti'an see? ¿Kani'ch misajinsat vavatz?— Texh te'le'.

27 Itzaq'b'e ech tza': —Vetvallu sete utz, ye' ko'n esa' tab'ile'. Pek ¿kantu' aas nipaj-ech'oti unrate? ¿Oj sesa'a sab'enex niman tetz majte?— Texhtu'.

28 Ech motx ko'n teesal iq'ii. Utz motx tal te ech tza': —Akh niman tetz majte atzi'. Pek aatz o', o' niman tetz u Moisees.

29 Tan qootzajle aas yolon u Tioxh ti' u Moisees. Pek ech koj u vinaj tzi' tan, ye' qootzaj til unk'asku'l.— Texhtu'.

30 Tzaq'b'u u vinaj utz, tala: —A' u kam tz'ejxeb'al k'u'l tzi' yo'o, aas ye' etootzaj til unk'asku'l loq' vetijajpixsa vunvat.

31 Utz qootzajle aas yit'ix ab'il q'u aa paav tu u Tioxh. Pek b'a'ntan a' nitab'i ab'il nixo'ven utz, ni'an vitxumb'al. **32** Ye'xh-jatu ab'imal talaxe' aas nijajpixsal ivatz ma'j aanima aas moy

tu titz'peb'al. **33** Utz kam koj sitx'ol iveet u vinaj tzi', oj yit' xe' Tioxh koj nik'asku'l.— Texhtu'.

Q'u aanima moy vatz Tioxh

34 Ech tzaq'b'eli utz, alax te ech tza': —Tiira a' itz'pinajk'axh tu paav utz, ¿sachuso' naal tzik?— Texh te. Ech tojchal k'asu'l.

35 Unchee' tab'i tek u Jesuus aas ma'tich tojchal k'asu'l tzi'. Utz aatz tila, tal te ech tza': —¿Ni tzik anima viK'aol u Tioxh?— Texh te.

36 Tzaq'b'eli utz, tal ech tza': —¿Ab'il viK'aol u Tioxh unB'aal? ech sunnima.— Texh te.

37 Tal u Jesuus te: —Vetiilla'. Aya' va'l niyolon sauch' tza'.— Texhtu'.

38 Tal u vinaj ech tza': —Nunnima unB'aal.— Texhtu'. Ech toksat iq'ii u Jesuus.

39 Tal u Jesuus te ech tza': —K'uxh vet'ulin tu u vatz amlika tx'ava' tza', a' ul untx'ol inujul q'u kam. Ech ab'iste q'u'l ye' ntilone', sailoni. Utz aatz q'u'l ntilone', sab'ens echa' moy.— Texh te.

40 Ech aatz unjolol q'u fariseo q'u'l atich k'atza, ta'xh tab'i u kam tza', tal te ech tza': —¿Tz'oj tzik o' moy majte?— Texhtu'.

41 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ex koj moy, ye'k epaav koj atzi'. Pek aatz ex tan: «Niqilone!» Che'ex. Echixe'at atilex tu q'u'l epaav.— Texhtu'.

Vik'amtu ti' xeen karne'l
u Jesuus tu vichusune'

10 **1** Unchee' tal paj u Jesuus ech tza': —Ni'xtek'val sete, ab'il a' yit' a' koj niokko'p tu u okeb'alop tu u tatib'al q'u karne'l, elq'om atzi'. Sub'ul atzi'. Tan paarten nichokvu toko'p. **2** Tan a' u xeen tetz q'u karne'l va'l a' niokko'p tu u okeb'alop. **3** Ech nijajax oko'p tu u taq'onom. Utz ootzajimal ivi' u xeen karne'l tu q'ul ikanne'l majte. Tan nisik'le q'u karne'l tib'ii utz, nitiq'o elu'l.

4 Utz aatz ma'ti tiq'ot elu'l kajay q'u tetz, nib'axab' siatz. Utz ni-xamb'o'k q'u karne'l ti'. Tan tootzaj ivi'. **5** Tan sa'kojxamb'o'k q'u karne'l ti' va't aanima. Pek aal sat'aspu siatz. Tan ye' tootzaj ivi' paartenla aanima q'u karne'l.— Texhtu'. **6** A' q'u k'amich yol tal u Jesuus tzi'. Loq' ye't paal itxumb'al q'u aanima tuul kam va'l nichtal te.

U okeb'alop xe' Tioxh

7 Unchee' tal paj u Jesuus te: —Ni'xtek'val sete aas in u tokeb'alop q'u karne'l. **8** Utz jolol elq'om q'u'l b'axal ul sunvatz; sub'ul atzi'. Utz ye't motx nimal tu q'u karne'l. **9** In u okeb'alop. Ech ab'il va'l sapaalo'k tuul, sakolaxi. Echa' karne'l so'oko'p saelu'l utz, sichab'a titza taq'o. **10** Aatz nitul u elq'om, elaq', yatz'o'm utz, yuch'u'm ul i'ane'. Pek aatz in, vet'ulin ti' taq'ax etiichajil. Ech tiira ye'k iya'eb'al

vetatin si'an'e'. **11** In u b'a'nla
xeen karne'l. Tan aatz u b'a'nla
xeen karne'l, nitaq' tib' sakam ti'
q'ul ikanne'l. **12** Pek aatz va'l
aq'onom ku'en ta'xh nitilo'k
vija'mel, nit'aspe' nitil tul u lobo.
Nitaq'ka q'u karne'l tan, yit'
ib'aal koj. Ech aatz u lobo, niqini
elu'l q'u karne'l. Utz nitilun ib'en
tere'n taq'o. **13** Nitooj u lochol
xeen karne'l. Tan axhib'i
vija'mel ko'n nitilo'k. Ye'xh
ko'xh kam itxa'k q'u karne'l te.

14-15 In u b'a'nla xeen
karne'l. Utz kam echa' tootzajit
it'in vunTat, echat voottzajit
vunTat majte. Utz kam echa'
voottzajit vunTat, echat voottzajit
q'ul unkarne'l majte. Utz
tootzajin. Tan savaq' vib' tu
kamchil ti' q'u karne'l. **16** Utz
atil unjot unkarne'l aas paarten
atilka. Yit' atil koj xo'l q'u vetz
tza'. Loq' sa'nalmolo tib' sun-
k'atza. Satab'i vunvi' atzi!. Ech
untanul teko'n karne'l sa'atini.
Utz ma'l ko'n xeen tetz
sa'atini.^m **17** Ech toke' tii
vunTat vi!. Tan savaq' vib' tu
kamchil. Loq' saq'aavitz'p'in.
18 Jik chit in savaq' vib' tu
kamchil. Tan ye'xhab'il so'ole'
ti' tel u vatz unq'ii unsaj. Pek
atil tunq'ab' savaq' vib' tu
kamchil utz, atil tunq'ab' sa-
q'aavitz'p'in. A' u vijle'm unk'ul
xe' vunTat tzi!.— Texhtu'.

19 Ech q'aavpajok ixo'l q'u
q'esal uq'ayb'al tu q'u yol tzi!.
20 Tan sib'al nichalon ti' ech
tza': —Tx'i'lli'inaj ato'k k'atza.
Elnaj tu b'ey atzi!. ¿Kantu'
netab'i ok?—Chia.

21 Utz at unjot nichalon ech
tza': —¿Ab'il sayolon ech tzi' oj
ato'k tioxhil tx'i'lli'inaj k'atza?
Utz sa'kojole' tioxhil tx'i'lli'inaj
sijajpixsa ivatz ma'j moy.—
Chia.

U teesal iq'ii u tijle'm Jesuuus tu q'u aa uq'ayb'al

22 Unchee' aatz titiempoich
che've, nichipaasal u nimla q'ii tu
Jerusalem tetz u totztioxh.ⁿ

23 Utz nichipaal u Jesuuus tu vi-
q'analil u totztioxh vatz u
okeb'al va'l Saloomoon. **24** Ech
sutil ti' tu q'u q'esal uq'ayb'al
utz, tal te ech tza': —¿Jatu tek
saya' kuka'tziiun saaq'o? Untz'o
axh viTxaaom u Tioxh, al inujul
qe; vatzsaj saale!.— Texh te.

25 Tzaq'b'el tu u Jesuuus ech
tza': —Vetvallu sete ab'il in. Utz
ye' nenima. Tan aatz q'u kam
nunb'an tib'ii vunTat, a' techlal
ab'il in. **26** Pek ye' nenima.
K'uxh alel nal sete vaq'o. Axhib'i
antu koj ex xo'l q'ul unkarne'l.

27 Tan nitab'i unvi' q'ul un-
karne'l. Utz jolol voottzajle majte.
Ech nixamb'u vi!. **28** Utz savaq'
itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. Ech

^m **10.1-16** Choktaj u Isaías 40.11; u Ezequiel 34.1-34; Q'u Hebreo 13.20.

ⁿ **10.22** Aatz u nimla q'ii ti' u totztioxh tza', ma'l xhemaana nichib'anax jun
ya'b!. Utz a' ninachpixsa viq'aav ib'ens b'a'n u totztioxh. Tan tzu'kin kam
i'an u q'esal sol aa Roma tuul aas tokeb'et u Jerusalem tu u ya'b! 167 y.t.J.

jatu koj samotxsotzi. Utz ab'il koj saeesan tunq'ab' majte.

29 Tan aatz vunTat va'l vetaq'on ve, paalchu vatz u koontra. Ech ye'xhab'il ko'xh samaaoen el tiq'ab' vunTat. **30** Aatz in tuch' vunTat, ma'l ko'n o'.— Texhtu'.

31 Unchee' motx itxay isivan q'u q'esal uq'ayb'al; si'chipaq'o'k ti' tala.

32 Loq' tal Jesuus te ech tza': —Sib'al b'a'nla chaj kam tetz vunTat vetunb'anlu sevatz. Pek ¿ab'iste ti' sepaq'vu sivan in?— Texhtu'.

33 Utz tzaq'b'u q'u q'esal uq'ayb'al ech tza':

—Sa'kojkupaq' sivan axh ti' b'a'nla kam, pek ti' vayoq'one!. Tan axh ko'n vinaj utz, naaq' b'en iib's Tioxh.— Texh te.^o

34 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Tz'ib'amalka tu vemannaa ech tza': «Ael sete vaq'o aas jolol tioxh etatin vaq'o.» Chia. ^p **35-36** Utz oj: «Tioxh tatine!» Chu u Tioxh ti' q'u aanima, ti' vitenam q'u'l k'ulun viyolb'al, unchee' ¿kam tatin vatz u Tioxh u Vinaj nenache' va'l iTxaamom u Tioxh, ichaju'l tu u vatz amlika tx'ava' tza'? ¿Kantu' ye'k tatin sevatz? Niko'neteesa iq'ii. Netal ti' aas: «Niyoq' Tioxh.» Che'ex. Ti' tan, nivale' aas: «In viK'aol u Tioxh.» Chi'in. Utz aal ex q'u'l niqelon u Yolb'al Tioxh k'uxh nenima

netale!. **37** Aal b'a'n ye' senima'in oj ye'xhkam nunb'an q'u txaichil q'u'l nital vunTat. **38** Pek k'uxh ye' senima'in, nimataj aas atil vunTat sunk'atza utz, atilin k'atz vunTat ti' q'u kam q'u'l nunb'ane!— Texhtu'.

39 Ech si'chpajmotxitxaye' tala, pek el u Jesuus siatz.

40 Ech b'en u Jesuus sala b'en u Jordaan tu va'l nich'i'anvu vautisaar aanima u Xhan b'axa. Utz atin tzi!. **41** Utz sib'al aanima nichtul tzixe!. Nichtal ech tza': —K'uxh ye'xh ma'j txaichil i'an u Xhan, nojchit inujul q'u kam tal ti' u vinaj tzi!— Chia. **42** Ech sib'al aanima niman u Jesuus latzi!.

Vikam u Laazaro

11 **1** Unchee' ya'vech ma'l u vinaj Laazaro ib'ii. Aa tenam tu Betaania, vitenam u Li' tuch' u Taa u tatzik. **2** Aatz u Laazaro tzi' va'l ya'vech, a' vixib'en u Li', va'l oksan tx'um-q'ixsab'al ti' tajan u kuB'aal Jesuus utz, isuu tu xi'l ivi!.^q **3** Ech ichaj b'en ichaj q'u tanab' xe' u Jesuus ti' talax te ech tza': —KuB'aal, ya'v va'l tiichit'axh ti!— Texh te.

4 Unchee' ta'xh tab'i u kam u Jesuus tzi', tal ech tza': —Yit' ta'n koj sakam u Laazaro tu u yaab'il tzi!. Pek tokeb'al iq'ii u Tioxh k'uxh nituch u kam tzi!.

^o **10.33** Choktaj u Leviitico 24.16.

^p **10.34** Choktaj u Salmos 82.6.

^q **11.2** Choktaj U Xhan tza' 12.3.

Utz so'ok iq'ii viK'aol u Tioxh ti'
majte.— Texhtu'. **5** Aatz u
Jesuus tan, tiich chit ti' u Taa
tuch' ti' vitza'q' utz, tuch' ti' u
Laazaro majte. **6** Ech k'uxh tab'i
u Jesuus aas ya'veich, i'anko'nka
ka'va't q'ii tu va'l atichka.

7 Xamtich tek ti' u kam tza',
tal tu q'ul ichusulib' ech tza':
—Ko'taj unpat tu Judea.— Texht
te.

8 Utz alax te tu q'ul ichusulib'
ech tza': —Chusul, si'chipaq'
sivan axh q'u q'esal uq'ayb'al tzi'
cheenale utz, ¿ma'tpajaxh tzi'
tzik?— Texht te.

9 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza':
—¿Yit' tzik kab'laal koj oora tuul
ma'l q'ii? Tan ab'il va'l nipaal
q'iil, ye'xhkam ti' nipaq'vo'k tib'
tan, nitil u txijtxub'al atil tu u
vatz amlika tx'ava' tza'. **10** Pek
ab'il va'l tu aq'b'al nipaale', kam
ko'n ti' nipaq'vo'k tib' tan, ye'k
txijtxub'al k'atza.— Texhtu'.

11 Aatz ma'tich taltu q'u kam
tzi', tal paj ech tza': —Vatyu u
Laazaro, u qamiigo. Pek ma't
unk'assa.— Texhtu'.

12 Tal tek q'ul ichusulib' ech
tza': —KuB'aal, untz'oj vatchel
ko'n, si'an b'a'n atzi' unchee'.—

Texhtu'. **13** Loq' a' nichthal u Jesuus te aas kamya. Pek a' titz'a q'u chusulib' aas nojla vata'm nichb'anon.

14 Unchee' vatzsaj tek tal u Jesuus te ech tza': —Kamyu u Laazaro. **15** Utz nuntxuq'txune' tan, qe'l ye'k o' tzi' aas vetkami. Pek ko'taj tzixe'. Ech senima maas in.— Texhtu'. **16** Aatz u Maxh, va'l Diidimo ib'ii majte, tal tu q'u tetz chusulib'il ech tza': —Ko'taj ti' k'uxh sakamo' k'atza majte.— Texhtu!^r

U Jesuus u tiichajil

17 Ech opon u Jesuus aas ma'tich tek tel kaaval'l q'ii tok u Laazaro tu jul. **18** Aatz u Betaania tan, naja' ko'n k'atz u Jerusaleen. Kamal oxva'l ko'n kilometro ixo'l tuch'. **19** Ech sib'al q'esal uq'ayb'al ma'tich tul xe' u Taa tuch' u Li' ti' iqeel ti' vixib'en. **20** Utz aatz tab'i u Taa aas top on u Jesuus, ech ul ik'ule'. Pek aatz u Li' tan, kaaka tu u atib'al.

21 Ech tal u Taa tu u Jesuus ech tza': —UnB'aal, atichkojaxh tza', ye'n kam vunxib'en koj atzi'. **22** Pek k'uxh anal ulyaxh cheel, vootzajle aas kajay va'l sajaj tu u Tioxh, sataq' see.— Texhtu'.

23 Tal u Jesuus te ech tza': —Saq'aavitz'pu vaxib'en.— Texhtu'.

24 Tal u Taa te ech tza': —Vootzajle saq'aavitz'pu tu u q'aavitz'pichil tu u motxeb'al q'ii saj.— Texhtu!^s

25 Tal paj u Jesuus te ech tza': —In u q'aavitz'pixsanal. Utz in u aq'ol tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. Ech ab'il va'l ninimanin, k'uxh sakami, saq'aavitz'pi.

26 Utz kajay q'u'l itz'lele utz, nima'in, yit' sa'kojkam vatz Tioxh b'enq'ii b'ensaj. ¿Ni tzik anima va'l nivale' tza'?— Texhtu'.

27 Tal u Taa ech tza': —Ee' unB'aal. Nimamal vaq'o aas axh viTxaaom u Tioxh; axh viK'aol u Tioxh ulyaxh tu u vatz amlika tx'ava' tza'.— Texhtu'.

U toq' u Jesuus k'atz u mujb'al tetz u Laazaro

28 Ech ta'xh tal u kam tzi', b'eno'k. Ex isik'le u Li', vitz'a'q'. Ijutzi talax te ech tza': —Atil u chusul tzi'. Nisik'le'axh.— Texhtu'.

29 Ech ta'xh tab'i u Li', ooje'l chit k'asu'l utz, b'en tzixe'.

30 Tan ye'sajich toko'p u Jesuus tu u tal tenam. Pek a' atichku tu va'l ex k'ulaxojku tu u Taa.

31 Utz til q'u q'esal uq'ayb'al aas ooje'l chit k'asu'l u Li'. Aya' q'u qeeol tetz niyolonka, q'u'l atich tu u atib'al tzixe'. Ech motx xamb'u k'asu'l ti' u Li'. Tan motx tal ech tza': —Ma't oq'oj tu u mujb'al kamnaj atzi'.— Texhtu'.

^r **11.16** Aatz u yol “Didimo” anko'xhtu' u yol “gemelo” tu kastiya. Utz “xu'm” chu te'l sukuvatzaj. Aya' q'u talaj nitxa ela titz'pe' niyolonka.

^s **11.24** Choktaj u Danieel 12.1-3; u Isaias 26.19.

32 Unchee' opon u Li' tu va'l atichku u Jesuus; peche' ku' siatz. Ta'xh tila utz, tal te ech tza': —UnB'aal, atichkojaxh tza', ye'n kam vunxib'en koj atzi'. — Texh te.

33 Ech tiira ok txumu'm tu taanima u Jesuus aas tila nichitoq' u Li'. Utz nichitoq' q'u qeeol majte q'u'l xamich ti'. Ech yak'il chit xijxo'lan u Jesuus ti'. **34** Utz ich'oti ech tza': —¿Til ex emujva? — Texhtu'.

Alax te ech tza': —KuB'aal, ni'axh tul saji iile! — Texh te.

35 Ech oq' u Jesuus. **36** Utz tal tek q'u q'esal uq'ayb'al ech tza': —Sajitaj etile', nitoq' ti'. Tiira tiich pe'xh ti'. — Chia.

37 Utz at nichalon majte: —Nichijajpixsa iatz moy atzi!. Ech ¿kan chaj toke' ye'xhkam ma'j veti'ana? Ye'n koj taq' tzii vetkam u Laazaro tzi'. — Texhtu'.

U q'aavtitz'pu u Laazaro

38 Ech tiira ok txumu'm tu taanima u Jesuus aas opon tu u mujb'al kamnaj. Aya' u mujb'al va'l tu ma'l u joyom sivan atichka. Utz sivan u jupib' itzi'.

39 Tal u Jesuus ech tza': —Eesataj u sivan tzi'. — Texhtu'.

Utz tal u Taa, u tanab' u kamnaj, ech tza': —UnB'aal, va'l tek itzu'l cheel atzi!. Tan kaava'x q'ii ikame! — Texhtu'.

40 Tal u Jesuus te ech tza': —¿Ye'n val see tzik aas siil vi-techalil Tioxh oj sako'nanima? — Texh te. **41** Ech eesal u sivan tzi' u jul va'l mujichku u kamnaj. Utz sajin je' u Jesuus tu amlika. Tal ech tza': —Tateey, ta'ntioxh see tan, naab'i'in. **42** Vootzajle aas ninalchitaab'i'in. Pek ti' u mam tenam seplel ok vi' tza', k'uxh nival ech tzi'. Ech samotxinima aas axh vetchajonulin. — Texhtu'. **43** Utz aatz veet tal ech tzi', q'eqlu'm chit taltu ech tza': —¡Laazaro cheelu'! — Texhtu'.

44 ¡Ech elu'l u Laazaro va'l ma'tich ikame!! Qitzich iq'ab' tajan tu b'u'j, b'achb'al tetz. Utz kutxich ivatz tu ma'l u liikin b'u'j.

Utz tal u Jesuus ech tza': —Chittaj utz, chajputaj. — Texhtu'.

Vinuk'ax itxaypu u Jesuus

45 Ech sib'al q'u qeeol q'u'l motx opon ti' u Li', motx tek inima u Jesuus. Aya' q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel. Tan tila kam va'l i'ana. **46** Pek at unjolte, motx b'en xe' q'u fariseo. Utz ex tal u kam te va'l i'an u Jesuus.

47 Unchee' aatz tek q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u fariseo, motx imol u concilio. Utz tal ech tza': —¿Kam saku'b'ane'? Tan sib'ax xheenya i'an u vinaj tzi'.^t **48** Utz mam tenam saniman atzi' oj sako'xhqaq'ka

^t **11.47** Aatz u yol concilio nital tza', aya' u sanedriin, q'u q'esala xo'l q'u Israeel tu Jerusaleen. Echa' u congreso sukuvatz cheel.

ech tzi'. Utz su'ul q'u aa Roma. Su'lisotsza u kutioxhla totztioxh tza'. Utz sisotsza u kutenam majte tza'.— Texhtu'.

49 Unchee' aatz tek ma'l te, aya' u Caifaas, va'l q'esal oksan yolich tu u ya'b' tzi', tal ech tza':—Atile'n kam ye' etootzaj.

50 Ye'xhat ni'enku sete aas nojchit aal b'a'n sakam ma'l vinaj ti' q'u aanima kajayil. Ech yit' kajay koj u tenam lasotz ti'.— Texhtu'. **51** Loq' tiyak'il koj chit itxumb'al tal u kam tzi'. Pek axhib'i q'esal oksan yolich vatz Tioxh tu u ya'b' tzi'. Ech a' ib'axab'sa el talaxe' aas aal b'a'n sakam u Jesuus ti' kajay u tenam. **52** Utz yit' ti' ko'nkoxh u tenam sakamka. Pek ti' imolax q'u niiman tetz u Tioxh majte. Ech si'an ma'l iatz tan, paximich tib'. **53** Ech motx inuk' q'u q'esala tu u q'ii tzi' aas siyatz' u Jesuus. **54** Ech nichtere'nkoj-ipaal u Jesuus vatz q'u q'esal uq'ayb'al. Pek xaan b'en tu u tenam Efraiin, k'atz u tz'inlich tzaji tx'ava'. Utz a' atinkuka tzi' tuch' q'ul ichusulib'.

55 Unchee' nichtekinajab' u nimla q'ii va'l nipaasa q'u Israeel ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. Utz sib'al aanima tikuenta u tx'ava' tzi', motx b'en tu Jerusaleen ti' ib'anax u kostuumbre tetz tx'aatx'ochil. A' chit ye'sajich ixe't u nimla q'ii. **56** Ech nichmotxichok u Jesuus.

Utz nichmotxich'oti sivatzaj tu viq'analil u totztioxh ech tza':—¿Kantal nenache'? ¿Matz saul tu u nimla q'ii?— Chia. **57** Aatz q'u q'esal oksan yol tuch' q'u fariseo tan, ma'tich talta' aas oj ab'il ma'j so'ootzajin til atilka, satale'. Ech satxaypi.

Viqoolo'k tx'umq'ixsab'al ti' tajan u Jesuus

12 **1** Unchee' vaajitich ko'n q'ii topón u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto, b'en u Jesuus tu Betaania tu tatib'al u Laazaro, va'l kami. Loq' q'aav itz'pixsal xo'l q'u kamnaj. **2** Ech b'anax techb'ub'al u Jesuus tetz ku'eb'al q'ii. U Taa nichik'ulane'. Utz k'ujlich ok u Laazaro vatz meexha k'atz u Jesuus.

3 Ech aatz u Li', ex tiq'o ma'l libra tx'umq'ixsab'al, nardo ib'ii. Sib' ija'mel. Ech iqoo ku' ti' q'u tajan u Jesuus. Utz itzajsa tu q'u xi'll ivi'. Ech tiira pax paal itx'umq'u u tx'umq'ixsab'al tu u tuul otzotz b'a'nil.

4 Ech yolon ma'l tu q'ul ichusulib', aya' u Judas aa Cariote va'l si'ch'oksán u Jesuus tiq'ab' q'u txayol, vik'aol u Xhim. Tal ech tza': **5** —¿Kantu' ma'koj-k'ayil u tx'umq'ixsab'al tu 300 ja'mel aq'onib'al q'ii tzi'? Utz sa'aq'ax vija'mel tu q'u me'l'b'a'.— Texhtu'. **6** K'uxh tal u kam tzi', ti' koj aas nojchit

^u **11.55** Aatz u kostuumbre tetz tx'aatx'ochil nital tza', ma'l xhemaana nichiq'ov tib'. Ech nal nichqaq'ax tzii te saoko'p tu viq'analil u totztioxh.

nitxum iatz q'u me'b'a'. Pek ti'tan, elq'omich. Utz a' atichku u tx'u'y tzixe', kolb'al puaj. Utz nichtelq'a el tetz u puaj nichiko'p tuul.

7 Ech aatz u Jesuus tal ech tza': —Kam esa' te. Tan ti' itz'akal vunchi'l tu mujb'al vetz k'uxh vetikole'l u tx'umq'ixsab'al tzi!. ^v **8** Utz aatz q'u me'b'a', ech ko'xh tatin texo'l b'enamen atzi'. Pek aatz in tan, ech ko'n koj vatin texo'l tza!.— Texhtu!.

**Vik'ajax ti' u Laazaro sayatz'pi
k'uxh anal q'aav titz'pe'**

9 Unchee' sib'al q'u q'esal uq'ayb'al ab'in aas atich u Jesuus tu Betaania. Ech motx b'en tzi!. Yit' ti' ko'nkoxh en tilax u Jesuus, pek ti' en tilax u Laazaro majte va'l q'aav itz'pu xo'l q'u kamnaj. **10** Ech taq' ku'tib'eyil q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh aas antu tek siyatz' u Laazaro majte. **11** Tan ti' ko'n u q'aavtitz'pu u Laazaro nichtelka q'u q'esal uq'ayb'al ti' q'u tuq'ayb'al utz, nichinima u Jesuus.

U toko'p u Jesuus tu Jerusaleen

12 Unchee' tu tek va't q'iituuul, atich opon u mam tenam tu u nimla q'ii. Utz motx tab'i aas

si'chopon u Jesuus tu Jerusaleen.

13 Ech motx ichok q'ab'aj paalma utz, motx ul ik'ule'. Nichmotxiq'eq'un taltu ech tza': —¡Loch'o'! ¡Techal axh tan, tib'ii u kuB'aals Amlika niulk'axh, viQ'esal q'u Israeel!— Texhtu!. ^w **14** Ech chee ma'l u chelem b'uuro utz, je' u Jesuus ti!. Echa'va'l tz'ib'amalka nital ech tza':

15 —Ye' ko'xh xo'vex Israeel; ex aa tu Sioon. Tan tul ve-tijlenal; atil je' ti' ma'l chelem b'uuro.— Chia.^x

16 Utz ye't paal itxumb'al q'u chusulib' tu q'u kam tza'. Pek analen paal itxumb'al tuul aas b'entekje' u Jesuus tu Amlika. Motx tek ul sik'u'l aas tz'ib'a-michnalka q'u kam ti' q'u'l uchi. **17** Ech antu xamich ti' u Jesuus q'u aanima q'u'l ilon aas isik'le elu'l u Laazaro tu jul utz, q'aav titz'pixsa. Va'lich motx taltu tu tere'n q'u aanima. **18** Ech mam tenam motx ul ti' ik'ulaxe'. Tan ma'tich tab'ita' aas i'an u txaichil tzi!.

19 Pek aatz q'u fariseo tan, nichmotxtal tib'ilaj ech tza': —¿Matz etilla'? ¡Kam koj ech qole' ti'! Tan mam tenam niniman utz, nixamb'u ti'!.— Texhtu'.

^v **12.7** Aatz u tx'umq'ixsab'al nital tza', a' u tx'umq'ixsab'al nitxakun ti' itz'akal ichi'l q'u kamnaj, pek itz'lich u Jesuus aas oksal u tx'umq'ixsab'al ti' tzi!.

^w **12.13** Choktaj u Salmos 118.25-26.

^x **12.15** Choktaj u Zacarias 9.9; u Isaias 40.9; u Sofonias 3.16.

**Vichokax u Jesuus tu unjolol
q'u griego**

20 Unchee' atich unjolol puera a anima xo'l q'u nachol Tioxh q'u'l motx opon tu u nimla q'i'i, griego viyolb'al. **21** Aatz q'u griego tzi', motx xaan opon k'atz u Felipe, u aa Betsaida tikuenta Galilea. Utz ijaj b'a'nil te ech tza': —B'aal nitxa', niqachva saqil u Jesuus.— Texhtu. **22** Ech ib'en u Felipe utz, ex tal tu u Lixh. Ech ka'l tekixaane', motx ex tal tu u Jesuus.

23 Utz tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Oponyu u tiempo aas sa'tekkam u K'aola va'l b'ennaj ko'n a anima. Loq' saq'aavitz'pix-sali. **24** Ni'xhtek'val sete aas oj yit' sa'kojxalamtu u tiil triigo niku' tu tx'ava', kam koj saitz'pi. Sako'xhkaa u ia ech tzi'. Pek oj saxalamtu tu u tx'ava' utz, saitz'pi. Sib'al ivatz sataq'e' atzi'. **25** Ab'il va'l tii chit ti' u vatz iq'ii isaj tza', aal sitz'eje'. Pek ab'iste va'l yit' ta'xh koj nititz'a vitiichajil tu u vatz amlika tx'ava' tza', aal a'nikol ti' vitiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **26** Ab'il q'u'l ninimanin, xamb'oij vi'. Utz til sa'atink'in, a' sa'atinku u niman vetz tzi' majte. Tan ab'il va'l sanimanin, sa'atin tatin vatz vunTat.

U taltu u Jesuus aas sakami

27 Aatz cheel, tiira k'ayb'inaj vaanima. Utz ¿kam chaj savale'? ¿Satz unjaj tu vunTat aas

sateesa'in tu tza'l tzi'? Tan ech chit u vetz ul unb'ané'.

28 ¡Tateey, ta'xh sa'an vatxumb'al! Ech oksa iq'ii vab'ii.— Texhtu'.

Ech uch k'asu'l ma'l u yol tu Amlika, tal ech tza': —Vetvoksal iq'ii vunb'ii utz, sa'pajvoksa unpate.— Texhtu'.

29 Aatz u mam tenam atich opon tzi', tab'i u vi' tzi'. Utz atia nichmotxtale' aas ma'l tininunchil uchi. Utz at nichalon majte aas: —Ma'l aanjel q'ilan.— Chia.

30 Pek tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —Yit' vi' koj vet'ul u yol tzi', pek seti!. **31** Tan oponyu tek u tiempo ti' vitx'olax inujul u vatz amlika tx'ava' tza'. Sab'ajle'l u q'esala tu u vatz amlika tx'ava', aya' u tx'i'li'inaj. **32** Aatz lat'anb'a'lje'in vatz kurus, sib'la a anima sanimanin; so'ok sun-k'atza.— Texhtu'. **33** Loq' a' nichtal inujul kani'ch ikam sakami aas nichtal q'u kam tzi'.

34 Utz tzaq'b'u q'u a anima ech tza': —Ab'imal qaq'o tu u o'tla mantaar aas ta'n atinchil si'an viTxaaom u Tioxh. Pek ¿kam tok naale' aas minister saelb'en u K'aola va'l b'ennaj ko'n a anima tu u vatz amlika tx'ava' tza'? Utz ¿ab'il u K'aola va'l b'ennaj ko'n a anima naale' unchee'?— Texhtu'.^y

35 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tal ech tza': —B'iit ko'xh tiempo sa'-atinin texo'l; echa' txijtxun etetz

^y **12.34** Choktaj u Salmos 89.4, 36-37; 110.4; u Isaias 9.7; u Ezequieel 37.25; u Danieel 7.14.

u vatine'. Utz paalojex, tuul atil u txijtxub'al tzi'. Ech ye'k koj enachlo'm lu'ul u uken. Tan ab'il va'l tu aq'b'al nipaale', ye' tootzaj ti'ch ib'en'a'. **36** Nimataj u txijtxun etetz tuul atil texo'l. Ech setiq'o tetz vitxumb'al tan, ex ik'aol ime'al u txijtxub'al tzi!— Texhtu'.

Yit' kajay koj saniman u Jesuus

Unchee' ta'xh tal q'u kam u Jesuus tzi', b'en'i; imuj tib' siatz. **37** Pek ye't ko'n nimal tu q'u aanima, k'uxh ma'tich i'antu sib'la txaichil siatz. **38** Loq' itzojpu chit u Yolb'al Tioxh va'l alelka tu u Isaias u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

—KuB'aal, ye'xhab'il niniman q'u kam niqale!. Utz ¿ab'il k'atza nik'uchvu tib' viyak'il u kuB'aal?— Chia.^z

39 Ech toke' ye' nichmotx-inimane'. Utz tal paj u Isaias ech tza':

40 —U Tioxh jupun iatz q'u aanima.

Utz itiib'ixsa q'u taanima.

Ech ye'k samotxilon tuch' b'aq' iatz.

Utz ye'k sael b'oj itxumb'al tuul tu taanima.

Ech ye'k so'ok sunk'atza utz, ye'k sunb'an b'a'n te.— Chu u Isaias.^a

41 A' taltu u kam u Isaias tzi' aas tiltu vitechalil u Tioxh. Ech yolon ti'.

42 Sib'al motx niman u Jesuus. Antu q'u q'esala xo'l q'u Israeel. Pek ye' nichmotxiyole'l. A' nichmotxixo'va q'u fariseo. Tan oj samotxtale', saya'sal topon tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. **43** Tan a' b'en-najku ik'u'l ti' u toksal iq'ii xo'l q'u aanima, vatz u tok iq'ii tu u Tioxh.

Vitx'olax inujul q'u aa paav tu viyol u Jesuus

44 Utz qetun taltu u Jesuus ech tza': —Ab'il ninimanin, yit' in koj ninima'in. Pek a' ninima va'l vetchajonulin. **45** Utz ab'il ni'ilonin, a' nitil va'l vetchajon-k'asu'lin. **46** In u txijtxub'al ulyin tu u vatz amlika tx'ava'. Utz ab'il q'u'l ninima'in, yit' tu uken tere'n koj sa'atinka. **47** Utz yit' in koj satx'olon inujul ab'il a' ni'ab'in q'ul unyol tza' utz, ye' ninima. Tan yit' a' koj ul untx'ol inujul q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Pek aal ul unchitpu. **48** Ab'il ye' nik'ul utz, ye' nik'ul q'ul unyol, atil va'l satx'olon inujul. A' satx'olon inujul tu u motxeb'al q'ii saj q'u yol q'u'l vetvalla' tza'. **49** Tan yit' unyol koj sunjunal q'u yol vetvalla'. Pek a' vetaq'on u mantaar ve vunTat va'l vetchaj-onk'asu'lin. A' aq'on unyol ti'

^z **12.38** Choktaj u Isaias 53.1.

^a **12.40** Choktaj u Isaias 6.10.

kam savale' utz, kani'ch talax sunb'ané!. **50** Utz vootzajle aas tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj vimantaar. Ech toke' kam chit echo' talax ve veti'an vunTat, echat chit talax kajay nunb'ané!— Texhtu'.

**Vitx'aat tajan q'ul ichusulib'
u Jesuus**

13 **1** Unchee' atich tek sik'u'l u Jesuus aas ma't topón vitiempo, a' chit ye'sajich ixe't u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egípto. Tootzaj teku'en saelb'en vatz tx'ava' utz, se'en xe' viTat. Utz tiich u Jesuus ti' q'ul ichusulib' utz, anko'xh tiich ti' tiya'teb'al.

2 Unchee' ela nichmotx-techb'u u echb'ub'al tuch' tetz u nimla q'ii. Utz ma'tich toksal tu taanima u Judas tu u tx'i'l'i'inaj aas a' va'l saoksan u Jesuus tiq'ab' q'u txayol. Aya' u Judas aa Cariote, vik'aol u Xhim.
3 Utz tootzajleich u Jesuus aas ma't toksal kajay q'u kam tiq'ab' tu viTat. Tan a' k'asku'l xe' Tioxh utz, a' se'enku xe' Tioxh. **4** Ech txake' u Jesuus tu va'l atichku k'atz u meexha. Teesa vichake't utz, itxay ma'l toalla. Iqitzo'k xe'aj tuul. **5** Ech taq' ku' a' tu ma'l u kamb'al utz, xe't itx'aa tajan q'ul ichusulib'. Utz isuu tu u toalla va'l qitzich ok xe'aj tuul. **6** Pek aatz opon k'atz u Xhim va'l Lu' majte, tal te ech tza':—UnB'aal, ¿nojchit satx'aa vajan?— Texh te.

7 Tzaq'b'u u Jesuus tal te ech tza':—Aatz cheel, sa'kojel atxumb'al tu va'l nunb'ané!. Pek xamtel sael atxumb'al tuul kam toke'.— Texh te.

8 Tal u Lu' te ech tza':—Ye'xhjatu satx'aa vajan.— Texh te.

Tzaq'b'u u Jesuus ech tza':—Ye'k ookek'al sunk'atza untz'oj ye'k suntx'aa aajan.— Texh te.

9 Tal paj u Xhim te ech tza', va'l u Lu' majte:—UnB'aal, yit' ta'n ko'n koj satx'aa q'u vajan tzi', pek antu satx'aa unq'ab' tuch' unvi'.— Texhtu'.

10 Tal u Jesuus te ech tza':—Ab'il va'l tx'aatx'och tatine', a' texh satx'aal q'u tajan. Ech tx'aatx'och tek kajayil si'ane'. Utz aatz ex, tx'aatx'ochtek'ex, k'uxh yit' kajay koj ex.— Texhtu'.

11 K'uxh tal ech tzi' tan, tootzajich teku'en ab'il va'l so'oksan tiq'ab' q'u txayol. Echixe'at tala aas:—Yit' kajay koj ex tx'aatx'och'ex.— Texhtu'.

12 Unchee' toksa paj vichake't aas veet itx'aat q'u tajan utz, q'aavopon vatz meexha. Utz tal tu q'u chusulib' ech tza':—¿Matz paaly etxumb'al tu va'l vetunb'anlu sete tzi'? **13** Tan “Chusul” utz, “B'aal” che'ex vi'. Utz nojchit netale' tan, in. **14** Utz k'uxh in B'aal utz, in Chusul, vetuntx'aal etajan, echat seb'an majte. Sitx'aa tib' etajan setib'ilaj. **15** Ma'l k'uchb'al vetunb'anlu sevatz. Ech kam chit echo' vetunb'anlu sete, echat samotxeb'an majte. **16** Tan ni'xhtek'val sete

aas yit' paalchu koj tijle'm u aq'onom vatz u b'aal taq'on. Utz yit' paalchu koj tijle'm u b'anol chaj, vatz va'l nichajon. **17** Utz chi'b'eb'al etetz si'ane' untz'oj etootzaj q'u kam tza' utz, seb'an ex b'anol tetz.

18 Loq' yit' kajay koj ex nivalex. Tan voottzajle ab'il txaael vaq'o. Utz sa'naltzojpu u Yolb'al Tioxh va'l nital ech tza': «Aatz va'l ela nuntx'a' kaxhlaan tx'ix tuch', a' sab'anon je' ve.» Chia. **19** Nival q'u kam sete tza' tuul ye'saj tuche'. Ech aatz lauchi, senima ab'il in. **20** Tan ni'xhtek'val sete, ab'il sak'ulun va'l nunchaje', in a' nik'ulun tzi'. Utz ab'il va'l nik'ulun, a' nik'ul va'l vetchajonk'asu'lin.— Texhtu'.

U taltu u Jesuus aas ma'l q'u chusulib' sak'uchun tu q'u txayol

21 Unchee' txumun u Jesuus tu taanxelal aas ma'tich taltu q'u kam tzi'. Tal ech tza':— Ni'xhtek'val sete aas ma'l sete so'oksanin tiq'ab' q'u txayol.— Texhtu'.

22 Ech xe't motx isaji tib' q'u chusulib' tib'ilaj utz, nichmotx-isotz ik'u'l. Tan ab'iste chaj te nichtalaxe'. **23** Utz ch'uxhlich k'atz u Jesuus u chusulib' va'l tiira b'a'nich u Jesuus te. **24** Ech b'anax b'en xheenya te tu u Xhim, aya' u Lu', aas sich'oti tu u Jesuus ab'il nichtale'. **25** Aatz tek u chusulib' tzi', aal chit

ijetz'o'k tib' k'atz u Jesuus. Utz jutzuman tab'i te ech tza':— UnB'aal, ¿ab'il?— Texh te.

26 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza':— Aya' va'l savaq' u kaxhlaan tx'ix te chaael tu chib'.— Texhtu'. Ech ichaat u kaxhlaan tx'ix tu u chib'. Taq' tu u Judas aa Cariote, vik'aol u Xhim.

27 Ech ok u tx'il'inaj tu taanima u Judas aas ma'tich taq'ax b'il u kaxhlaan tx'ix te. Utz tal tek u Jesuus te ech tza':— Nal ko'kh a'ane' kam va'l sa'ane'.— Texh te. **28** Pek ye'xhab'il ko'kh ma'j tu q'u'l atich vatz meexha, el itxumb'al tuul kam tok va'l tala. **29** Tan aatz nichitz'an aas kamal siloq'e' kam nisav tetz u nimla q'ii nichtale'. Oj a' sataq' b'oj tetz q'u me'b'a' nichtale'. Tan axhib'i a'ich kolol puaj u Judas. **30** Ech ta'xh techb'u u kaxhlaan tx'ix u Judas tzi', k'asu'l. Utz tu aq'b'alich teku'en.

U tii uchchil ib'ilaj

31 Unchee' aatz ma'tich tek ik'asu'l, tal u Jesuus ech tza':— Aatz cheel, oponyu u tiempo aas saok iq'ii u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Utz so'ok iq'ii u Tioxh ti' majte. **32** Tan oj nitok iq'ii u Tioxh ti', saoksal iq'ii tu u Tioxh majte. Utz sa'-texhi'ane'. **33** Unchusulib' tii'in seti', b'iit ko'kh sunb'an texo'l. Tan sab'enin. Utz sechok'in. Loq' sa'kojveet etopon tu va'l

^b **13.18** Choktaj u Salmos 41.9.

se'enk'in. Echat chit nival sete kam va'l vetval tu q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel. **34** Nunchus va't u mantaar sete jalel teku'en. Utz aya' va'l seb'an tii'ex setib'ilaj sejununil. Kam echa' munb'antu tii'in seti', echat ko'xh eb'antu tii'ex setib'ilaj seb'an majte. **35** Tan untz'oj seb'an tii'ex setib'ilaj, satootzaji kajay q'u aanimaa aas ex niman vetz.— Texhtu'.

36 Aatz u Xhim va'l Lu', tal tek te ech tza': —UnB'aal, ¿til se'enk'axh?— Texh te.

Ech tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Sa'kojveet ab'en vi' cheel tu va'l ma'tk'in. Pek xamtel la'b'enaxh vi'.— Texh te.

37 Utz tal u Lu' te ech tza': —UnB'aal, ¿kantu' ye'k saveet unb'en sai' cheel? ¡Tan aal sunq'i' kamchil sai'!— Texh te.

38 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —¿Saq'i' kamchil vi' naale'? Ni'xhtek'val see aas ye'sajen toq' u b'aal t'el tuul, ox pajul ma't esat iib' tuul aas ootzajin.

**U Jesuus si'iq'on opon uchchil xe'
u kuB'aals Amlika**

14 1 Ye' ko'xh ilin etaanima. K'ujlel nal ek'u'l ti' u Tioxh utz, k'ujloj ek'u'l vi' majte. 2 Tan aatz tu va'l atiku vunTat tu Amlika, sib'al atib'al atile. Vetvallu sete koj atzi' aas yit' koj ech. Pek ma't unb'an tuch etatib'al se-kajayil. 3 Se'enin utz, ma't unb'an tuch etatib'al. Loq' vul unpat. In chit su'liq'onb'enex

vi'. Ech til va'l sa'atink'in sa'atin-ex tzi' majte. 4 Etootzajle til ma'tk'in utz, etootzajle u b'ey.— Texhtu'.

5 Loq' alax te tu u Maxh ech tza': —KuB'aal, ye' qootzaj til ma'tk'axh. ¿Kani'ch qootzajit u b'ey unchee'?— Texhtu'.

6 Utz tal u Jesus te ech tza': —In u b'ey xe' Tioxh. In vinujul. Utz in u tiichajil tetz b'enq'i' b'ensaj. Ab'il koj so'opon xe' vunTat untz'oj yit' vi' koj. **7** Oj nojchit etootzajin, etootzajle vunTat majte atzi'. Utz cheel ni-xe'teototzaji tan, ninaletile!— Texhtu'.

8 Unchee' tal u Felipe te ech tza': —KuB'aal, chuspi ko'xhtu' sak'uch u kuTat qe.— Texhtu'.

9 Tal u Jesus te ech tza': —¿Yootzajin tzik Felipe k'uxh sib'ax tiempo vatin texo'? Tan ab'il va'l vettillin, vettillu vunTat majte atzi'. Ech ¿kam tok naale'? aas: «K'uch u kuTat qe.» Cha'axh. **10** ¿Yetz nanima tzik aas ma'l ko'n in tuch' vunTat utz; ma'l ko'n vunTat vuch' majte? Aatz q'u yol q'u'l nivale' tza', yit' vetz koj sunjunal. Pek tetz vunTat va'l atil sunk'atza. Tan a' nib'anon q'u kam.

11 Nimataj aas ma'l ko'n in tuch' vunTat utz; ma'l ko'n vunTat vuch'. A' u techlal u vatin tuch' vunTat q'u txaichil nunb'ane'.

12 Ni'xhtek'val sete aas ab'il va'l ninimanin, si'an q'u kam majte q'u'l nunb'ane' tza'. Utz paalchu ko'xh tere'n si'ane' tan, ma't'in xe' vunTat. **13** Utz kajay q'u kam

q'u'l seja j tu vunTat tunb'ii, sunb'an'e!. Ech so'ok iq'ii u Tata k'atz u K'aola. 14 Kam seja j tunb'ii, savaq'e!.

**U taq'tu'l u Tioxhla Espiiritu
u Jesuus si'ane'**

15 Oj nojchit tz'ejel etaanima vi', nimataj q'ul unmantaar.

16 Utz sunaj tu vunTat, sataq' va't moxb'en etetz aas tiira sa'atin texo'l b'enamen. 17 Aya' u Tioxhla Espiiritu, u iq'on tetz vinujul, va'l ye'k saveet ik'ulax tu q'u aanima q'u'l aye'n tu paav. Tan nikojtile' utz, ye' tootzaj. Pek ech koj ex tan, etootzajle. Atil sek'atza utz, sa'atin sek'atza.

18 Yit' sa'kojvaq'ka'ex ech'a' ikaa tal nitxa' ye'k itxutx ib'aal. Pek saq'aavu'lin tzexe'. 19 B'iit ko'xh si'ane' utz, ye'kan satilin q'u aanima q'u'l aye'n tu u paav. Pek aatz ex, setilin. Tan itz'lelin b'enq'ii b'ensaj. Utz sa'atinex tu b'enq'ii b'ensaj majte. 20 Aatz si'an tu u q'ii tzi', setootzaji aas nojchit ma'l ko'n in tuch' vunTat. Utz setootzaji aas atilin sek'atza utz; atilex sunk'atza majte. 21 Ab'il va'l atil q'ul unmantaar sik'u'l utz, ninima, a' va'l tz'ejel taanima vi' atzi!. Utz ab'il va'l tz'ejel taanima vi', si'an tii vunTat ti!. Sunb'an tii'in ti' utz, sa'atinin k'atza majte.— Texhtu'.

22 Unchee' alax te tu u Judas ech tza', va'l yit' aa Cariote koj: —KuB'aal, ¿kam toke' aas o' ko'xh sailonaxh utz, yi'

sa'kojtilaxh unjot q'u aanima tu u vatz tx'ava' tza?— Texh te.

23 Tzaq'b'u u Jesuus ech tza': —Ab'il sitz'ej taanima vi', sinima vunyolb'al atzi!. Utz si'an tii vunTat ti!. Ech sa'atino' k'atza. Ta'n sa'atino'. 24 Pek ab'il va'l yit' tz'ejel koj taanima vi', ye' niniman vunyolb'al atzi!. Utz aatz q'u yol vetetab'il a' tza', yit' vetz koj, pek tetz vunTat va'l vetchajonk'asu'lin.

25 Nival q'u kam sete tza', tuul atilin texo'l. 26 Pek toj ichaj k'asu'l u moxb'en etetz vunTat tunb'ii. Aya' u Tioxhla Espiiritu. A' va'l sachusun kajay q'u kam sete. Utz sinachpixsa kajay q'u kam sete q'u'l vetvalla' tza'.

27 Savoksa u paas tetaanima. Aya' va'l atil sunk'atza, va'l yit' ech koj a' va'l atil tu u vatz amlika tx'ava'. Ye' ko'xh ilin etaanima utz, ye' ko'xh xo'vex. 28 Vetetab'il a', vetvallu sete aas sab'enin. Loq' su'ulin texo'l. Utz oj nojchit tz'ejel etaanima vi', satxuq'txunex koj atzi! ti' aas ma't'in xe' vunTat. Tan paalchu vunTat sunvi'. 29 Nivalka el q'u kam sete cheel tza' aas ye'saj unb'ena!. Ech lenima aas ma't unb'ena!. 30 Unchee' yit' jank'al tere'n koj sayolonin setuch!. Tan tul va'l niq'esalain tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz ye'xh b'oij tokeb'al sunk'atza. 31 Pek ministeer nunb'an q'u kam vettal vunTat ve. Ech satootzaji q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' aas nojchit k'onel vaanima ti' vunTat.

Pek ko'taj, elojb'eno' tza'.—
Texhtu'.

U tatin u Jesusus echa' tze'il uuva

15 1 Unchee' tal tepaj u
Jesuu tu q'ul ichusulib'
ech tza': —Ech in u nojla
mukanil uuva. Utz aatz vunTat,
echa' aq'in tetz.^c 2 Utz sateesa
kajay q'u q'ab'aj nitel sunk'atza
q'u'l ye' nivatzine'. Pek satilb'e
ab'iste va'l nitaq' ivatz. Ech
sa'xhtaq' tere'n ivatz. 3 Utz aatz
ex, tx'aaltek' ex tu q'ul unyol
vetvallu sete. 4 Tii atojex sun-
k'atza. Utz sa'atinin sek'atza
majte. Echa' u q'ab' uuva sako'n-
koxhvatzin sijunal oj yit' atil koj
k'atz vimukanil. Utz echat ko'xh
ex majte. Sa'kojek'uch u b'a'nil
oj yit' atilkojok' ex sunk'atza.

5 Aatz in, echa' in vimukanil
u uuva. Utz ech ex q'ul iq'ab'aj.
Tan ab'il va'l ato'k sunk'atza,
atilin k'atza. Utz sib'al ivatz
nitaq'e'. Pek kam koj setx'ol
iveete' oj xaannajelex sunk'atza.
6 Tan ab'il va'l yit' atil koj ok
sunk'atza, saeesal sunk'atza.
Echa' itzok'le'l q'u q'ab' uuva.
Ech nitzaje'. Utz nimolaxe'
sa'aq'ax oko'p tu xamal ti'
itz'e'a'.

7 Pek oj tii etatin sunk'atza
utz, tii nenima vunyol, jajtaj
kam kajay va'l esa'. Utz sa'aq'ax
sete. 8 Nitok iq'ii vunTat setaq'o
oj nek'uch u b'a'nla txumb'al,
echa' b'a'nla vatz tze'. Utz oj

nimna'l aas ex unchusulib'.
9 Kam chit echa' ib'antu tii
vunTat vi', echat unb'antu tii'in
seti'. Ech tii atojex sunk'atza tu
vunb'antu tii'in seti'. **10** Sa'atin-
ex sunk'atza oj senima q'ul un-
mantaar. Tan tii'in seti'. Echa'
nunb'ane' aas nunnima q'ul
imantaar vunTat utz, atilin
k'atza. Tan tii vi'.

11 K'uxh nival q'u kam sete
tzi' tan, a' unsa' senach u txuq'-
txunchil va'l nunnache'. Ech
tz'ajel u txuq'txunchil sek'atza
si'ane'. **12** Utz a' vunmantaar
tza'; aya' va'l seb'an tii'ex se-
tib'ilaj, echa' unb'antu tii'in
seti'. **13** Tan nojchit ta'xh ma'l
aanima sib' tii ti' imol va'l
sataq' tib' tu kamchil ti' q'u
tamiigo. **14** Utz jolol ex vamiigo
si'ane' oj seb'an q'ul vetvallu
sete. **15** Tan "aq'onom" chaj-
ko'nikojin seti'. Tan aatz va'l
aq'onom ku'en, ye' tootzaj kam
ni'an u b'aal taq'on. Pek
"vamiigo" chajin seti' tan,
vetvallu kajay q'u kam sete
q'u'l vetvab'i xe' vunTat. **16** Utz
yit' ex koj vettxaaonin, pek in
vettxaaonex. Utz a' vetetz cheel
sek'uch vitxumb'al u Tioxh
sek'atza, echa' b'a'nla vatz tze'.
Ech va'l seb'an b'enamen. Ech
kajay q'u kam q'u'l seja'j tu
vunTat tunb'ii, sataq' sete.
17 Ech nunb'an mantaar talax
sete aas seb'an tii'ex setib'ilaj
sejununil.^d

^c 15.1 Choktaj u Isaias 5.1-7.

^d 15.17 Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 3.11.

U teesal iq'ii u Jesuus
tuch' q'u niman tetz

18 Oj nichik'ula'ex q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'tza', a'tzii. Tan ootzajitaj, in a'b'axal nichik'ula'in tzl'. **19** Utz si'an tii seti' koj aas ex koj b'anol tetz q'u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Pek yit' ex koj b'anol tetz paav. Echixe'at nichik'ula'ex tere'n q'u aanima. Tan txaaeltek'elex xo'l q'u aanima vaq'o tu u vatz a tx'ava' tza'. **20** Ulsataj u yol sek'u'l va'l alel sete vaq'o aas yit' paalchu koj tijle'm u aq'onom vatz u b'aal taq'on. Tan oj nivixvale', saixvalex majte. Oj nimali vunyol, sanimal veyol majte. **21** Loq' ti' ko'n vunb'ii k'uxh si-chik'ula'ex q'u aanima. Tan axhib'i ye' tootzaj ab'il va'l vetchajonk'asu'l'in.

22 Ye'n koj ulin, ye'n koj ul yolonin xo'l q'u aanima, ye' tootzaj koj atzi' aas atil ipaav. Pek aatz cheel, sa'tere'nkojchee iyol ti' imujax q'ul ipaav. **23** Tan ab'il va'l nichik'ula'in, antu nichik'ula vunTat majte. **24** Ye' tootzaj q'u aanima koj atzi' aas atil ipaav aas ye'n koj ul unb'an q'u kam tixo'l q'u'l ye'xhab'il ko'xh va't nib'anon. Pek niko'ntixva'in k'uxh vettillu q'u kam nunb'an'. Utz a' nitixva vunTat majte. **25** Loq' itzojpu chit u yol va'l tz'ib'amalka tu vimantaar nital ech tza': «Ye'k ko'xh

tokeb'al nitixva'in q'u aanima.» Chia.^e

26 Pek su'ul u moxb'en etetz va'l sunchaj k'asu'l xe' vunTat. Aya' u Tioxhla Espiritu, u iq'on tetz vinujul. A' tek sayolon vi'; satal q'u kam sete. **27** Utz aatz ex, setxakb'a' q'u kam vi' majte. Tan atilex sunk'atza tixe'teb'al. Ilel q'u kam setaq'o.

16 **1** Unchee' vetvallu q'u kam sete tza' tan, a' unsa' aas ye'xhkam saeesanka'ex vi'. **2** Tan sa'nalojchalk'asu'lex tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz sa'nalopon ma'l tiempo aas ab'il sayatz'onex, iq'ii u Tioxh nitoksa satale'. **3** Utz ech si'an tzi' tan, ye' tootzaj ab'il vunTat utz, ye' tootzaj ab'il in. **4** Vetvallu kaael q'u kam sete tza'. Ech aatz lo'pon u tiempo, letulsa sek'u'l aas alel tek sete vaq'o. K'uxh ye't val u kam sete tixe'teb'al tza' tan, atilin texo'l.

Vilochon u Tioxhla Espiritu si'ane'

5 Pek aatz cheel, se'enin xe' vunTat va'l vetchajonulin. Ech ye'xhab'il sach'otin ve aas: «*Tilmata'k'axh?*» Chaj koj. **6** Tan txumu'm okyu tetaanima cheel atzi'. Netxumun tu va'l vetvalluka el sete tza'. **7** Pek vinujul nival sete aas b'a'n sab'enin. Tan oj ye'k sab'enin, ye'k su'ul u moxb'en etetz. Ech sab'enin tan, se'nunchaju'l tzexe'. **8** Utz aatz lauli, sinach b'en vipaav q'u

^e 15.25 Choktaj u Salmos 35.19; 69.4.

aanima taq'o tu u vatz amlika tx'ava'. Ech satootzaji ab'iste vijkomal, ab'iste ye'xtxoj utz, ab'iste vinujul. **9** Satab'i vipaav q'u aanima tan, ye' nimotx-inima'in. **10** Utz satab'i vijkomal tan, ma't'in xe' vunTat utz, sa'-tere'nkojetil unvatz. **11** Utz satab'i vitx'olpu inujul q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza' tan, tz'ejaxyu yol ti' u q'esalain tetz.

12 Sib' tere'n ko'xh kam si'chval sete, pek sa'tere'nkojeti tiq'ole'. **13** Pek aatz lu'l u Tioxhla Espiiritu tetz vinujul, a'saiq'on eb'ey ti' kajay vinujul. Tan yit' iyol koj sijunal satale'. Pek a' salat kajay va'l satab'i k'atz vunTat. Utz a' sa'alon q'u kam sete q'u'l su'ul taab'ab'en. **14** Satoksa unq'ii tan, vetz q'u yol satale'. Utz setootzaji taq'o. **15** Vetz q'u yol satale' tan, vetz kajay q'u'l atil xe' vunTat. Ech tok vetvala aas setootzaji taq'o.

U txumu'm tuch' u chi'b'ichil sapaalku q'u chusulib'

16 Utz b'it ko'xh si'ane', ech ye'kan setilin. Loq' b'it ko'xh paj tuul sa'pajetilin. Tan ma't'in xe' vunTat.— Texhtu'.

17 Unchee' motx tek tal unjolol q'u chusulib' sivatzaj ech tza': —¿Kam tok va'l nital qe tzi'? aas: «B'it ko'xh si'ane', ech ye'kan setilin. Loq' b'it ko'xh paj tuul sa'pajetilin. Tan ma't'in xe' vunTat.» Chia.— Texhtu'.

18 Utz nichmotxtal ech tza': —¿Kan chaj tok va'l nitale' tzi'? aas:

«B'it ko'xh setilin.» Chia. Ye' tek qootzaj kam tok va'l nitale' tzi'.— Texhtu'.

19 Unchee' tootzaji u Jesuus aas nichmotxtachva ich'otil te. Tal tek te ech tza': —¿Ni tzik eyol sevatzaj va'l vetyl sete aas:

«B'it ko'xh si'ane', ye'kan setilin. Utz b'it ko'xh paj tuul sa'pajetilin.» Chi'in? **20** Ni'xh-tek'val sete aas saoq'ex utz, sa-txumunex. Tuul sako'ntxuq'txun q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Loq' a'tzii. K'uxh sa-txumunex tan, sa'nalb'en ve-txumu'ms txuq'txunchil.

21 Echa' ma'l ixoj aas sa'tekatin titz'in, atil tu chi'om. Tan oponyu vitiempo aas saitz'pu u titz'in. Pek aatz ma't tatin u tal titz'in, ye'kan nititz'a u chi'om tu txuq'txunchil. Tan, itz'pi va't aanima tu u vatz amlika tx'ava'.

22 Echat ko'xh ex cheel majte. Atilex tu txumu'm. Loq' saq'aav-ulvilex. Ech satxuq'txun

etaanima. Utz ab'il koj saya'san vetxuq'txunchil tzi'. **23** Utz aatz si'an tu u q'ii tzi', kam tere'n koj sech'oti ve. Tan ni'xh-tek'val sete aas sataq' vunTat sete kajay va'l sejaj te tunb'ii. **24** Tan ulyu-ko'xhex tza' tuul, ye'xhkam ma'j nejaj tunb'ii. Pek jajtaj utz, sek'ule'. Ech tiira sa'xhtuq'txunex.

U tijle'm u Jesuus vatz q'u kam kajayil

25 Aatz cheel, kalab' kam vetunk'am ti', ti' talax q'u kam sete tza'. Pek sa'nalul u tiempo

aas ye'kan sunk'am ti' kam ti'
talax q'u yol saval sete. Pek
vatzsaj saval q'u kam sete ti'
vunTat. **26** Aatz si'an tu u q'ii
tzi', jik techit ex sajajon q'u
kam tu vunTat tu vunb'ii. Yit'
in tere'n koj sajajon q'ul ekam
tu vunTat. **27** Utz tii vunTat
seti' majte tan, tii'ex vi'. Utz
vetenimala' aas a' vetk'asku'lin
xe' u Tioxh. **28** Xe' vunTat vet-
k'asu'lin, vet'ulin tu u vatz
amlika tx'ava' tza'. Pek sa'tek-
vaq'ka u vatz amlika tx'ava'
tza'. Utz ma'ttepajin xe'
vunTat.— Texhtu'.

29 Unchee' alax te tu q'ul
ichusulib' ech tza': —Aatz cheel
vatzsaj tek nayolone!. Ye'kan
nak'am ti' kam taylorone!.
30 Elyu kutxumb'al tuul cheel
aas nojchit ootzaj q'u kam
kajayil. Utz yit' ministeer koj sa-
ch'otil u tokeb'al see. Echixe'at
nikunima aas a' vetk'asku'laxh
xe' u Tioxh.— Texh te.

31 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech
tza': —¿Anal nenima'in cheel?
32 Aatz cheel tan, tul u tiempo
utz, oponyu texhtu' aas sepxi
etib'. Til chaj texh sek'aj sejun-
uil. Ech setaq'ka'in sunjunal.
Pek loq' yit' unjunal koj atilin.
Tan atil vunTat sunk'atza.
33 Vetvallu q'u kam sete tzi' tan,
a' unsa' aas sa'atin paas
tetaanima vi'. K'uxh sapaalex tu
k'axk'o tu u vatz amlika tx'ava'
tza', k'uje'oj ek'u'l vi' tan,
ole'yin ti' isub'ax u maalo tu u
vatz amlika tx'ava' tza'.—
Texhtu'.

Viq'ilat isik'let Tioxh u Jesuus
ti' q'ul ichusulib'

17 **1** Unchee' sajin je' u
Jesuus tu amlika utz, tal
ech tza': —Tateey, oponyu u
tiempo, sooksa unq'ii, in aK'aol.
Ech savoksa aq'ii majte. **2** Tan
vetaaq'lu vijle'm ti' taq'ax
itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj q'u
aanima q'u'l vеттаq' ve sinima'in.
3 Utz a' u tiichajil tu b'enq'ii
b'ensaj va'l satootzaji'axh q'u
aanima. Tan ta'xh ma'l axh, axh
nojla Tioxh. Utz satootzaji aas in
u Jesucristo majte va'l
vetachaju'l.

4 Vetvoksal aq'ii tu u vatz
amlika tx'ava' tza'. Utz vetun-
tzojpixsal u aq'on va'l vetaal ve
sunb'ane'. **5** Pek aatz cheel
Tateey, oksa unq'ii sak'atza,
echa' u tok unq'ii sak'atza aas
ye'sajich iveet u vatz amlika
tx'ava'.

6 Vetvallu vab'ii tu q'u
aanima q'u'l vetaaq' ve tu u
vatz amlika tx'ava' tza'. Tan
eetz nale utz, vetaaq' ve. Ech
vetmotxinimal vayolb'al. **7** Vet-
motxtootzajil cheel aas a' ni-
k'asku'l kajay q'u kam tzaxe'
q'u'l vetaaq' ve. **8** Utz vetvallu
q'u yol te q'u'l vetaal ve utz,
vetmotxik'ula. Vetmotxtootzajil
b'a'nil aas a' vetk'asku'lin
tzaxe'. Utz veticimala' aas axh
vetchajonin. **9** Ech nunq'il
sik'le'axh ti' q'u'l vetaaq' ve.
Yit' ti' koj q'u'l tu u vatz
amlika tx'ava' tza', pek ti' q'u'l
eetz. **10** Tan eetz kajay q'u

vetz. Utz vetz kajay q'u'l eetz. Utz ti' vetok unq'ii.

11 Ye'kan sa'atinin tu u vatz amlika tx'ava' tza' tan, ma'ttexh-in tzaxe'. Pek sa'atin q'u niman vetz tu u vatz amlika tx'ava'. Utz kola Tateey; xaannajelaxh k'atz paav. Kol tu vab'ii jatva'l q'u'l vetaaq' ve. Ech ma'l ko'n iatz samotxi'ane', echa' o'. **12** Tan nichunkol tu vab'ii aas ela atich'in tuch' tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz niko'xh ma'j tu q'u'l vetaaq' ve, ma'kojt'ejxi. Pek ta'xh satz'ejxi va'l a' chit tetz tz'ejxichil. Loq' itzojpu chit vayol tz'ib'amalka.^f

13 Pek aatz cheel tan, sa'tek-q'aavb'enin tzaxe'. Utz sii' nival q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza', ech tz'ajel u txuq'txunchil k'atza si'ane', echa' vuntxuq'-txune'. **14** Vetvallu vayolb'al te. Pek niko'nmotxteesal iq'ii ti' tu q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Axhib'i yit' tetz tere'n koj u vatz amlika tx'ava' tza'. Echa' in, yit' in koj tetz u vatz tx'ava'. **15** Loq' a' koj nunjaj see aas seesa b'en tu u vatz tx'ava' tza'. Pek a' nunjaje' aas sakol vatz u tx'il'li'inaj. **16** Tan yit' tetz koj u vatz amlika tx'ava' tza'. Echa' in aas in koj tetz u vatz amlika tx'ava'. **17** Xaanse'l k'atz paav ti' inimal vayolb'al. Tan a' vinujul. **18** Kam echa' machajtu'lin tu u vatz tx'ava' tza', echat unchajtu b'en tu u vatz tx'ava' majte. **19** Utz ti' q'u

niman vetz tzi', savaq' vib' tu kamchil. Ech saxaane'l k'atz paav taq'o.

20 Loq' yit' ta'n ko'nkokh nunq'ila sik'le'axh ti' q'u niman vetz. Pek nunq'ila sik'le'axh ti' tere'n q'u'l sa'nalmimanin tu q'ul iyol majte. **21** Ech ma'l ko'n iatz si'ane' sikajayil. Echa' axh tuch' in Tateey. Utz echa' in sauch' majte. Ma'l ko'n saelku sukuk'atza. Ech sinima q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' tza' aas axh vetchajonk'asu'llin. **22** Utz vetaaq'lu tetz u tokeb'al unq'ii vetaaq'a. Ech ma'l ko'n iatz samotxi'ane'. Echa' in sauch' aas ma'l ko'n o'. **23** In ti' utz, axh vi'. Ech tiira tz'ajel tu vib'antu ma'l iatz si'ane'. Utz samotxtootzaji q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' aas axh vetchajonin utz, tii'axh ti'. Echa' a'antu tii vi'.

24 Tateey, a' unsa' aas a' samotxatinku sunk'atza tu va'l sa'atink'in, jatva'l q'u'l vetaaq' ve. Ech samotxtil u tokeb'al unq'ii aq'el saaq'o. Tan k'onel nal avaanima vi' aya'xchen ye'sajich ichee u vatz amlika tx'ava' tza'. **25** Unjikomla Tat, ye' tootzajaxh q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Pek ootzajimalaxh vaq'o. Utz aatz q'u'l nimanyin tzi', vetcumotx-tootzajila' aas axh vetchajonk'asu'llin. **26** Vettootzajil vab'ii vaq'o. Utz sa'tere'ntootzaji vaq'o majte. Ech kam ech

^f 17.12 Choktaj u Salmos 41.9.

a'antu tii'axh vi', echat koj
i'antu tii tib'ilaj. Ech sa'atinin
k'atza.— Texh u Jesuus.

Vitxaypu u Jesuus

18 1 Unchee' k'asu'l u
Jesuus aas ma'tich taltu
q'u kam tzi'. Motx b'en salab'en
u tal a' Cedroon, tu va'l atichku
untanul chikob'e'm. Ech oko'p
tuul tuch' q'ul ichusulib'. 2 Utz
tootzajich u chikob'e'm u Judas
va'l si'chk'uchun u Jesuus tu q'u
txayol tetz. Tan jatpajul ko'n
ma'tich topon u Jesuus tzi' tuch'
q'ul ichusulib'.

3 Ech k'asu'l untanul sol ti' u
Judas tuch' unjolol xeen tetz vi-
kuentail u totztioxh. A' chajon
k'asu'l ti' q'u q'esal oksan yol
vatz Tioxh tuch' q'u fariseo. Ech
jolol iq'omich itzaa txijtxub'al
aas opon tzi'. Utz jolol iq'omich
ich'ich' majte.

4 Aatz u Jesuus tan, tootzajich
tek'u'en kam va'l si'chuchi. Ech
b'axal ul ik'ule'. Tal te ech tza':
—¿Ab'il nechoke'?— Texh te.

5 Utz tzaq'b'el ech tza': —A'
nikuchok u Jesuus aa
Nazareet.— Texh te'le'.

Tal u Jesuus te: —In.—
Texhtu'.

Utz atich ok u Judas tixo'l va'l
oksan tiq'ab' q'u txayol tetz.

6 Ech ta'xh veet taltu te aas:
—In.— Texh u Jesuus, motx b'ij-
b'och iq'aav ti' iqul. Utz motx
t'i'p ku' vatz tx'ava'. 7 Unchee'
q'aav paj ch'otil te tu u Jesuus

ech tza': —¿Ab'il nechoke'?—
Texh te.

Motx tzaq'b'u ech tza': —A'
nikuchok u Jesuus aa
Nazareet.— Texh te.

8 Utz tal u Jesuus te ech tza':
—Vetvallu sete aas in. Oj in
ko'xh nechok'in, aq'taj tzii aas
sab'en q'ul unchusulib' tzi'.—
Texhtu'. 9 Tal ech tzi' tan,
itzojpu chit viyol va'l tala aas:
—Ye'xhkam vetuntz'ej ma'j tu
q'u'l vetaaq' ve.— Texhtu'.

10 Utz iq'omich ma'l ich'ich'
u Xhim, val Lu' majte. Utz ijuu
je'ul tu u totzotz. Tzok'oni;
itzok'e'l seb'al ixichin u
taq'onom u q'esal oksan yol
vatz Tioxh. Malco ib'ii u
aq'onom tzi'.

11 Pek tal u Jesuus tu u Lu'
ech tza': —Aq' ko'p vach'ich' tu
totzotz tzi'. Tan ministeer unpaal
tu u il tza'l va'l vettaq'u'l vunTat
vi'.— Texhtu'.

U tiq'ol opon u Jesuus vatz u Caifaas

12 Unchee' txayax u Jesuus tu
q'u q'esal sol tuch' q'ul isol utz,
tuch' q'u xeen totztioxh q'u'l
chajax tu q'esal uq'ayb'al. Utz
iqitza. 13 Ech a' b'axal motx
tiq'ov b'en vatz u Anaas, viji' u
Caifaas va'l q'esal oksan yolich
vatz Tioxh tu u ya'b' tzi'. 14 U
Caifaas va'l ma'tich alon tu q'u
q'esal uq'ayb'al aas aal b'a'n
ma'l ko'n vinaj sakam ti' q'u
tenam kajayil.^g

^g 18.14 Choktaj U Xhan tza' 11.49-50.

**U teesat tib' u Lu' tuul
aas tootzaj u Jesuus**

15 Unchee' aatz u Xhim, va'l Lu' ib'ii majte, xamich ti' u Jesuus. A'ich imol va't u chusulib' va'l tootzajich tib' tuch' u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Ech aq'ax tzii oko'p ti' u Jesuus vatz q'anal. **16** Pek aatz u Lu', atichka ti' elu'l u q'anal vatz jub'al. Ech telu'l u chusulib' va'l tootzajich tib' tuch' u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Utz iq'ilila u xeen tzi' pe'. Tal te aas sichaj oko'p u Lu'.

17 Utz aatz u ixoj k'ulanal va'l nichxeen u tzi' pe', tal tu u Lu' ech tza': —*¿Yit' tzik ant axh, axh ichusulib' u vinaj majte tzi'?*— Texhtu'.

Utz tal u Lu' ech tza': —*¿Yit' antu koj in?*— Texhtu'. **18** Ech jolol txaklich ok tzi' xamal q'u aq'onom tuch' q'u xeenal. Nichmotxilee tib'. Ma'tich motx toksat ma'l xamal tan, kaanaich che'v. Ech antu txaklich ok tixo'l u Lu'. Nichilee tib' majte.

**Vich'otpu itzi' u Jesuus tu u q'esal
oksan yol vatz Tioxh**

19 Aatz u q'esal oksan yol vatz Tioxh, ich'oti itzi' u Jesuus ti' q'ul ichusulib' utz, ti' vichusb'al. **20** Loq' tzaqb'u ko'n u Jesuus ech tza': —Vatzsaj nunyolon vatz tenam kajayil. Chajpaj nunchusune', a' nunb'anvu tu viq'analil u totztioxh tuch' tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar va'l nimolvu tib' q'u q'esal uq'ayb'al. Ech

ye'xhkam ma'j kam jutzimal koj talax nunb'ane'. **21** Ech ¿kam toke' nach'oti ve? Aal b'a'n a' sach'otiv tu q'u aanim aq'ul ab'innaj unyolone'. Tan tootzajle kam alel vaq'o.— Texhtu'.

22 Ta'xh veet tal u kam u Jesuus tzi', paq'ax ok txala itzi' tu ma'l q'u xeenal atich tzi'. Utz tal te ech tza': —*¿Kam toke' aas ech itzaqb'el u q'esal oksan yol vatz Tioxh na'ane' tzi'?*— Texhtu'.

23 Tzaqb'el tu u Jesuus ech tza': —Oj ye'xtxoj ma'j kam tu va'l vetal, ala kam u ye'xtxoj. Pek oj b'a'n utz, ¿kantu' naq'osin?— Texhtu'.

24 Ech chajax tek b'en u Jesuus tu u Anaa xe' u Caifaas, va'l q'esal oksan yolich. Qitzel ib'en i'ana.

**U teesat tib' u Lu' tuul
aas tootzaj u Jesuus**

25 Unchee' txaklich u Lu' tzi' xamal, nichilee tib'. Utz alax paj te ech tza': —*¿Yit' tzik ant axh, axh ichusulib'?*— Texhtu'.

Loq' teesa ko'n tib' u Lu' tuul ech tza': —*¿Yit' antu koj in?*— Texhtu'.

26 Pek atich ma'l tu q'u taq'onom u q'esal oksan yol vatz Tioxh tixo'l. Titz'in tatzikich u vinaj va'l tzok'ax el ixichin tu u Lu'. Tal te ech tza': —*Oj tzik ye'n vilaxh? tan, a' amol xo'l u chikob'e'm.*— Texhtu'.

27 Loq' teesa ko'n paj tib' u Lu' tuul. Tuul oq' tek u b'aal t'el.

**U tiq'ol opon u Jesuus
vatz u governadoor**

28 Unchee' aatz q'ala'mich teku'en, iq'ol k'asul'u Jesuus tu u totzotz u Caifaas. Utz ex aq'axoj tu u b'anb'al topiisyo u governadoor. Loq' ye't oko'p q'u q'esal uq'ayb'al to'otzotz. Tan txa'a' vatz q'ul imantaar, ye't motx iyansa tib'. Ech saveeti satechb'u u echb'ub'al va'l nitechb'ul ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egípto.

29 Ech elu'l u Pilato siatz, tal te ech tza': —¿Kam ti' nexochnu u vinaj tzi'?— Texhtu'.

30 Motx tzaq'b'u ech tza': —Ye'k koj ma'j ipaav u vinaj tzi', ye'n qiq'o ul tza' koj atzi'.— Texhtu'.

31 Ech tal tek u Pilato ech tza': —Iq'otaj b'en utz, tx'oltaj inujul tu vemantaar.— Texh te.

Pek alax te tu q'u q'esal uq'ayb'al ech tza': —Yit' aq'el koj tzii qe aas sakuyatz' ma'j aanima.— Texhtu'. **32** K'uxh motx tal ech tzi' tan, itzojpu chit viyol u Jesuus va'l tala aas kani'ch ikam sakami. **33** Ech q'aavpajoko'p u Pilato tu u b'anb'al topiisyo. Isik'le ok u Jesuus ti' utz, tal te: —¿Axh tzik u tijlenal q'u Israeel si'ane' tzi'?— Texh te.

34 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —¿Sak'u'l chixh nicheek va'l nach'oti ve tzi', pek oj alel u kam see vi' tzi'?— Texhtu'.

35 Tzaq'b'el tu u Pilato ech tza': —¿Tz'oj tzik in Israeel? Pek q'ul eetz aa tenamil tuch' q'u

q'esal oksan yol nioxchonaxh sunvatz. ¿Kam paav veta'ana?— Texhtu'.

36 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Yit' a' koj sunb'anvu vunQ'esalail tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan samotxch'a'oin q'u niman vetz vi' atzi' aas a' koj sunb'anva. Ye'k sataq' tzii saku'in tiq'ab' q'u q'esal uq'ayb'al koj. Ech yit' a' koj sunb'anvu vunQ'esalail tu u vatz amlika tx'ava' tza'.— Texhtu'.

37 Tal paj u Pilato te ech tza': —Unchee' ¿axh u ijlenal si'ane'?— Texh te.

Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Axh nialon aas in ijlenal. Pek a' untxa'k vetitz'p'in. Utz ech untxa'k vet'ulin tu u vatz amlika tx'ava', ti' ul talax vinujul. Utz ab'il va'l atil tu vinujul, nitab'i q'u kam nivale'.— Texhtu'.

38 Tal u Pilato te ech tza': —Utz ¿kam vinujul?— Texhtu'. Ech ta'xh tala, elpajul vatz q'u q'esal uq'ayb'al. Tal te ech tza': —Ye'k ma'j paav nivil k'atza.

39 Pek kostuumbre nal texo'l aas nichajpul ma'l preexhu tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egípto. Ech ¿a' tzik esa' aas a' sunchajpu va'l ijlenal texo'l ex Israael?— Texh te.

40 Ech kajay q'u mam tenam getun taltu ech tza': —¡Ye'ka, yit' a' koj sachajpu va'l tzi!! Pek ja' sachajpu u Barrabaas!— Texhtu'. Utz aatz u Barrabaas tan, elq'omich.

19 **1** Unchee' aatz u Pilato, tal itz'u'mal u Jesuus.

2 Utz motx ipa'tx'u ma'l ch'i'x koroona q'u sol majte. Taq' je' tivi' u Jesuus. Utz toksa va't q'ej kaj oksa'm k'atza. **3** Ech nichmotxtal tu u Jesuus ech tza': —¡Techal axh, ijlenal tetz q'u Israel!— Chu te. Tuul nichipaq'o'k. **4** Unchee' elpajul unpat u Pilato vatz q'u q'esal uq'ayb'al utz, tal te ech tza': —Iltaj b'a'n'il etile'. Vetviq'ol elu'l sevatz utz, ootzajitaj tan, ye'k ma'l paav b'anel taq'o nivile'.— Texhtu'. **5** Ech elu'l u Jesuus. Atich je' u ch'i'x koroona tivi'. Utz ato'k u q'ej kaj oksa'm taq'o. Utz tal u Pilato ech tza': —Aatz cheel, nivaq'ka u vinaj teq'ab' tza'.— Texhtu'.

6 Utz ta'xh ilax u Jesuus tu q'u q'esal oksan yol tuch' q'u xeenal, motx q'eq'un tal tu ech tza': —¡Je'oj vatz kurus! ¡Je'oj vatz kurus!— Texhtu'.

Pek tal u Pilato te ech tza': —Iq'otaj b'en. Utz ex sa'aq'on je' vatz kurus. Pek ech koj tan, ye'xhkam ni'an nivile'; ye'k ipaav.— Texhtu'.

7 Utz tzaq'b'el tu q'u q'esal uq'ayb'al ech tza': —Aatz o', atil ma'l kumantaar. Utz kamchil si'ane' echa' nital u kumantaar. Tan kam toke' aas nitaq' b'ens tib' ik'aol Tioxh.— Texhtu'. **8** Ech aal chit xo'v u Pilato aas tab'i u yol tzi'. **9** Ech q'aavo'k u Pilato tu u b'anb'al topiisyo utz, tal tu u Jesuus ech tza': —¡Til aanimail axh?— Texhtu'.

Pek ye't tzaq'b'el tu u Jesuus.

10 Unchee' alax paj te tu u Pilato ech tza': —¿Kantu' ye' na-tzaq'b'e'in? ¿Yetz ootzaj tzik aas atil vijle'm saval aje' vatz kurus utz; atil vijle'm sun-chajpu'axh?— Texh te.

11 Tzaq'b'u u Jesuus utz, tala: —Kam koj ijje'm sa'atin vi' oj yit' u Tioxh koj sa'aq'on tzii see. Pek a'tzii. Tan a' maas ataj paav q'u'l vetoksanin taq'ab'.— Texh te.

12 Ech aatz u Pilato, titz'a kani'ch ichajpul si'an tu u mu'l'ul tzi'. Pek nichmotx-iq'eq'un taltu q'u tenam ech tza': —¡Untz'oj sachajpu va'l tzi', yit' axh koj tamiigo u ijlenal Cesar! Tan ab'iste va'l nitektaq' b'en tib's ijlenal, a' niqel u Cesar.— Texh te.

13 Ech ta'xh tek tab'i u kam u Pilato tza', taq' elu'l u Jesuus q'anal. Utz k'uje' u Pilato tu u q'atb'al tzii, va'l Gaabata ib'ii tu yolb'al hebreo, va'l nuk'el ku' sivan tuul. **14** A' chit ib'anax u kam tzi', aas si'chtexhxe't u nimla q'ii. A' chit nichteki'anke'l tuch tib' q'u aanim. Utz chaq'aal q'iich teku'en. Tal u Pilato tu q'u q'esal uq'ayb'al ech tza': —Aatz cheel, atil vetijlenal tzuta.— Texh te.

15 Pek motx ko'n xe't iq'eq'un ech tza': —¡Paaloj el! ¡Paaloj el! ¡Je'oj vatz kurus!— Texhtu'.

Tal tek u Pilato te ech tza': —¿Savaq' je' vetijlenal vatz kurus?— Texhtu'.

Tzaq'b'u q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh ech tza': —Ye'k va't qijlenal ti' u Cesar.— Texhtu'.

16 Unchee' taq'ka u Jesuus tikuenta; sataq' je' vatz kurus. Ech iq'ol k'asu'l u Jesuus tu q'u aanima tzi'.

U taq'ax je' u Jesuus vatz kurus

17 Unchee' ijamic ma'l u kurus tu u Jesuus aas k'asu'l. Aalich ib'en tu u tx'ava' Tatib'al B'ajil Vi'; Goolgota tu u yolb'al hebreo. **18** Tan latzi' motx taq'vu je' u Jesuus vatz kurus. Ant imol ka'va't vinaj je' vatz kurus. Jununil sitxala u Jesuus. **19** Ech tal itz'ib'al ma'l u yol u Pilato vatz vikurus u Jesuus. Nichtal ech tza': "JESUUS AA NAZAREET TIJENAL Q'U ISRAEEL." Chia. **20** Utz sib'al q'u Israeel si'klen q'u yol tzi' tan, axhib'i naja'ch ko'n u tenam aq'lik je' u Jesuus vatz kurus. Utz oxva'l yolb'al tz'ib'alik u yol majte tzi': tu u yolb'al hebreo, tu u yolb'al griego, tuch' tu u yolb'al latiin.

21 Ech motx tek tal q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh xo'l q'u Israeel tu u Pilato ech tza': —Ye' ko'xh atz'ib'a aas: "Tijenal Q'u Israeel," cha'axh. Pek a' satz'ib'a aas: "A' Ko'xh Nialon Aas Tijenal Q'u Israeel," chajahx.— Texhtu'.

22 Tzaq'b'u u Pilato ech tza': —Ta'xhtu' vetuntz'ib'ala' kam vetuntz'ib'ala'.— Texhtu'.

23 Unchee' ta'xh tek veet ije' u Jesuus vatz kurus tu q'u sol, motx tiq'o k'asu'l q'u toksa'm. Kaava'l taq' ku' tuul. Jununil tetz

junun sol i'ana. Antu motx tiq'o k'asu'l u toksa'm va'l chemich chelkin b'u'j, yit' tz'isel koj.

24 Ech motx tek tal sivatzaj ech tza': —Ye'k sakuq'ix tuul. Pek kub'antaj saach ti'. Ech saqile' ab'il b'o j etz li'ana.— Texhtu'. Loq' itzojpu chit u yol va'l tz'ib'amalka ech tza':

—Motx ijatx q'u voksa'm siatzaj. I'an b'ul ti'.— Chia.^h Utz anchitu'. Ech motx i'an q'u sol.

25 Unchee' atich opon vinan u Jesuus k'atz u kurus, tuch' vitza'q' vinan. Antu u Li', u tioxj u Cleofas, tuch' u Li' aa Magdala.

26 Ech sajin ku'l u Jesuus; til vinan. Utz til u chusulib' majte va'l tiich chit ti'. Tan atich opon. Utz tal tek u Jesuus tu vinan ech tza': —Nan, a' tek iitz'in va'l tzuta.— Texh ti' u chusulib' va'l tiich chit ti' u Jesuus ti. **27** Utz tal tu u chusulib' ech tza' majte: —A' tek anan vunnan tzi'.— Texh te.

Ech aatz u chusulib' tzi', yakich tiq'o b'en vinan u Jesuus ti' tu tatib'al.

Vikam u Jesuus vatz u kurus

28 Unchee' xamtich tek ti' u kam tza', tootzajich u Jesuus aas ma't tek itzojpu kajay q'u kam ul i'ane'. Tal tek ech tza': —Nitzaj untzi'.— Texhtu'. Loq' itzojpu chit q'u yol tz'ib'amalka.ⁱ **29** Utz

^h **19.24** Choktaj u Salmos 22.18.

ⁱ **19.28** Choktaj u Salmos 69.21.

atich ma'l u xhaaro tzi', noonaj minaagre tuul. Ech jilul ma'l u nuq'kin b'u'j tuul, qitzax ok ti' ma'l u tze' hisopo. Ech taq' ji'op titzi' u Jesuus, sitz'utz'e'l taa' ti'. **30** Ech ta'xh veet itz'utz'e'l u minaagre u Jesuus tzi', tal ech tza': —¡Kajay vettiq'ol tib'!— Texhtu'. Ech inakb'a' ku' ivi' utz, kami.

Vipaasal ch'ich' xe'aj tuul u Jesuus

31 Unchee' b'en q'u q'esal uq'ayb'al xe' u Pilato. Ex ijajab'e aas sapaxil vatz tajan q'u'l atich je' vatz kurus. Oora sakamsali, ech saeesal vatz kurus. Tan a' isa' ye'k sakaa vatz kurus tu u ilanb'al q'ii va'l si'chtexhxe'ti. Tan nichtek-i'anke'l tuch tib' q'u aanima tan, sib' tatin u ilanb'al q'ii siatz va'l nichipaal ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. **32** Anchitu'. Motx opon q'u sol. Utz ipaxi vatz tajan u b'axa va'l aq'ax je' vatz kurus k'atz u Jesuus. Tan ye'sajich ikame'. Utz echat i'an tu va't va'l.

33 Pek aatz motx opon k'atz u Jesuus, tila ma'tich ikame'. Ye't ipaxi ve't vatz tajan. **34** Loq' aatz ma'l u sol, itzok' txala tuul u Jesuus tu ma'l lanza. Utz oora elu'l kaj tuul tuch' a'. **35** Utz a'nialon q'u kam tza' va'l ilon. Utz noj va'l nitale'. Tek' tootzajle aas

inujul va'l nitale'. Ech motxoj enima majte. **36** Tan k'uxh ye't paxil vatz tajan u Jesuus, a' tzojpi u yol tz'ib'amalka ech tza':

—Yit' sa'kojpaxil ib'ajil.— Chia.^j

37 Utz echat nital va't u yol majte va'l tz'ib'amalka aas:

—Sa'nalilax va'l paasal ch'ich' txala tuul.— Chia.^k

Vimujax u Jesuus

38 Unchee' xamtich tek tuul, ex ijaj b'a'nil u Xhep aa Arimatea tu u Pilato aas satiq'o b'en vichi'l u Jesuus. Ech aq'ax tzii te tu u Pilato. Utz b'eni, ex teesa ku'l vichi'l u Jesuus vatz kurus. Aatz u Xhep tzi' tan, nimanich tetz u Jesuus. Pek ye' ko'n na'l nich'i'ane'. Tan a' nichixo'va' q'u q'esal uq'ayb'al.

39 Antu opon u Nicodemo majte, va'l opon xe' u Jesuus tu aq'l'b'al. Iq'omich tx'umq'ixsab'al taq'o, mirra tuch' aaloe. Kamal ma'l kintaal. **40** Ech motx tiq'o k'asu'l vichi'l u Jesuus. Utz ib'acho'k tu b'a'nla b'u'j. Toksa vichi'l tu q'u b'a'nla chaj tx'umq'ixsab'al. Tan ech u kostuumbre xo'l q'u Israeel ti' imujax kamchil.

41 Unchee' atich ma'l u chikob'e'm tu u lugaar va'l aq'axku je' u Jesuus vatz kurus tzi'. Utz

^j **19.36** Choktaj u Salmos 34.20; u Eexodo 12.46; u Nuumeros 9.12.

^k **19.37** Choktaj u Zacarias 12.10; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.7.

atich ma'l ak' jul vatz sivan xo'l u chikob'e'm. Ye'sajich tok ma'j kamnaj tuul. **42** Ech mujax texh u Jesuus tzi' tan, si'chtexhx'e't u nimla q'ii. Utz naja' u mujb'al majte. Tan a' tek nich'i'anke'l tuch tib' q'u aanima.

U q'aavtitz'pu u Jesuus

20 **1** Unchee' aatz i'an tu u b'axa q'ii tetz u xHEMAANA, ku'saj chit b'en u Li' aa Magdala tu u mujb'al tetz u Jesuus. Anko'xh ukenich tere'n. Utz a' tek tila elnajich u sivan, u jupib' itzi' u jul. **2** Ech t'aspib'ena!, b'en xe' u Xhim, va'l Lu' ib'ii majte, tuch' xe' u chusulib' va'l tiich chit u Jesuus ti'. Utz tal te ech tza': —¡Eesali b'en u kuB'aal tu mujb'al tetz utz, ye' qootzaj til chaj ex aq'lojka!— Texhtu'.

3 Ech elb'en u Lu' tuch' va't u chusulib', b'en tu u mujb'al tetz. **4** Ela t'aspib'ena sika'b'il. Pek maas t'aspib'ena va't u chusulib' vatz u Lu'. Aya' vimol. Ech b'axal opon tu u mujb'al tetz u Jesuus. **5** Loq' ye't oko'p tu u jul. Pek ik'o'b'a' ku' tib', sajin oko'p tuul. Utz ta'xh til q'u b'u'j atichka tzi'. **6** Ech opon tek u Xhim, va'l Lu' ib'ii majte utz, b'eno'k tu u jul. Til q'u b'u'j atichka tzi'. **7** Loq' aatz u b'u'j va'l b'achichku ivi' u Jesuus, yit' atich koj ok xo'l q'u liikin b'u'j. Pek paarten tek b'ochichku b'en. **8** Ech oko'p u chusulib' tu u jul majte, va'l b'axal oponi. Utz tila aas ye'kanich tek u Jesuus. Ech nal tek inima va'l alax te.

9 Tan ye'sajich tel itxumb'al tu u yol tz'ib'amalka aas ministeer sa-q'aavitz'pu u Jesuus xo'l q'u kamnaj. **10** Ech q'aavtek'b'en q'u chusulib' tu tatib'al.

Vichee u Jesuus vatz u Li' aa Magdala

11 Pek aatz u Li', nichtoq' tzi' u jul aal telu'l. Utz ik'o'b'a' ku' tib', sajin oko'p tu u jul, tuul nichtoq'e!. **12** Utz til ka'va'l aanjel; saj oksa'm. K'ujlich ma'l tivi' va'l atichku vichi'l u Jesuus utz; va't tu tajan. **13** Ech tal tu u Li' ech tza': —Ixoj, ¿kantu' nooq'e!— Texh te'le'!

Tal u Li' ech tza': —Nivoq'e' tan, iq'ol ib'en vunB'aal. Utz ye' vootzaj til ex aq'lojka.— Texhtu'. **14** Ta'xh veet tal u kam tzi', sajin ti' iqul. Utz a' tek tila atich u Jesuus tzi'. Loq' ye'ich tootzaj oj u Jesuusich.

15 Unchee' tal u Jesuus te ech tza': —Ixoj, ¿kantu' nooq'e'? ¿Ab'il nachoke!— Texh te.

Aatz u Li' tan, a' titz'a aas u xeen chikob'e'm va'l nichq'ilan. Tal te ech tza': —B'aal nitxa', untz'oj axh vetiq'on b'en vunB'aal, al ve til ex aaq've. Ech se'nviq'o.— Texh te.

16 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —¡Li'!— Texh te.

Ipilq'u tek tib' u Li'. Utz tal te ech tza': —¡Raboni!— Texh te. "Chusul" chu u tokeb'al tu u yolb'al hebreo.

17 Tal u Jesuus te ech tza': —Chajpu'in. Tan ye'saj unb'enje' xe' vunTat tu Amlika. Pek kuxh

xe' q'u vitz'in vatzik, q'ul unchusulib' utz, al te ech tza':
 « Ma'tje'in xe' vunTat, aya' u kuTat; xe' vunTioxh, aya' u kuTioxh. Chia.» Chajaxh te.— Texh te.

18 Ech ib'en u Li', u aa Magdala utz, ex tal u b'a'nla yol tu q'u chusulib' aas ma'tich tiltu u kuB'aal. Utz tal te kam tal u Jesuus te.

Vichee u Jesuus vatz q'ul ichusulib'

19 Unchee' anko'xh tu u b'axa q'ii tetz u xhemaana tzi', sotzsaj teku'en, katx'umich tib' q'u chusulib' tu va'l molichku tib'. Tan a' nichixo'va q'u q'esal uq'ayb'al. Utz ja' texh til txaklich u Jesuus tixo'!! Tal ech tza':—;Atoj paas tetaanima!— Texhtu'. **20** Ech ta'xh veet tal u kam tzi', ik'uch q'ul iq'ab' te tuch' u txala tuul va'l ak'oni. Ech motx chit txuq'txun q'u chusulib' aas tiltu u kuB'aal tzi'.

21 Utz tal paj u Jesuus te ech tza':—;Atoj paas tetaanima! Utz kani'ch michajtuk'asu'lin vunTat, echat echajax b'en nunb'ané!— Texh te. **22** Ta'xh veet taltu u kam tzi', ixuli ok kajiq' k'atza. Utz tal te ech tza':—K'ultaj u Tioxhla Espiiritu. **23** Utz ab'il sekuy ipaav, sakuylu vipaav. Pek ab'il a' ye'k sekuy ipaav, ye'k sakuyax majte.— Texhtu'.

Vika'tziiun u Maxh

24 Pek aatz u Maxh, ye'kich xo'l q'u chusulib' aas opon u

Jesuus b'axa. Aya' ma'l tu kab'laal q'u chusulib' va'l Diidimo ib'ii majte. **25** Ech alax te tunjot q'u chusulib' ech tza':—;Vetqillu u kuB'aal!— Texh te.

Pek tal ech tza':—Yit' sa'koj-unnima aas q'aav itz'pia, untz'oj ye'k savil q'u echlal tiq'ab' u tokeb'al q'u laauxh utz, savoksa vi' unq'ab' tuul. Sa'kojunnima oj ye'k savaq' oko'p u vi' unq'ab' tu u txala tuul va'l tzok'li.— Texhtu'.

26 Unchee' vaaxajilich tek q'ii tuul, atich paj q'u chusulib' to'-otzotz. Utz atich tek u Maxh tixo'l. Tuul aq'b'u u Jesuus k'uxh jupich otzotz. Utz toksa tib' tixo'l. Tal te ech tza':—;Atoj paas tetaanima!— Texhtu'.

27 Tal tek tu u Maxh ech tza':—Il q'ul unq'ab' tza'. Oksa u vi' aq'ab' tu u b'enab'al laauxh. Utz aq' oko'p vaq'ab' tu u tzok'b'e'm txala vuul. Ech ye' ko'xh ka'-tziunaxh. Pek nima aas q'aav-itz'p'in.— Texh te.

28 Unchee' tzaq'b'u tek u Maxh utz, tala:—;Noj pe'xh axh, unB'aal, unTioxh!— Texhtu'.

29 Utz tal u Jesuus te ech tza':—Anal nanima Maxh, aas vetiilin. Pek chi'b'eb'al tetz q'u aanima q'u'l ninima'in k'uxh ye'xhkam nitilin.— Texhtu'.

U taltu u Xhan kam toke' itz'ib'a u u' tza'

30 Unchee' sib' tere'n ko'xh txaichil i'an u Jesuus vatz q'ul ichusulib' aas ye' tz'ib'amal tu u u' tza'. **31** Pek k'uxh vettz'ib'alka

q'u'l tza' tan, ti' sanimali aas a'
viTxaaom u Tioxh u Jesuus,
viK'aol u Tioxh. Ech tu ko'n vi-
nimale' sa'atin tiichajil tu
b'enq'ii b'ensaj.

**Vichee u Jesuus vatz
jujva't q'ul ichusulib'**

21 1 Unchee' xamtich tek ti'
q'u kam tza', icheesa
unpat tib' u Jesuus vatz q'ul
ichusulib' tzi' u choo tu
Tibeerias. Ech vicheesat tib' siatz
i'ana tza'. 2 Ech molich tib' q'u
chusulib' tza': u Xhim, va'l Lu'
ib'ii majte, u Maxh, va'l Diidimo
ib'ii majte; u Natanaeel, va'l aa
Canaa tikuuenta Galilea; tuch'
q'ul ik'aol u Zebedeo utz, tuch'
ka'va't chusulib'. 3 Utz tal u
Xhim, va'l Lu' ib'ii majte:
—Se'nveesa txay.— Texhtu'.

Utz tal q'ul imol te ech tza':
—Sab'eno' sai' majte.— Texhtu'.

Ech motx ib'ena'. Ok tu ma'l u
jukub'. Loq' niko'xh ma'j txay
teesa tu u aq'b'al tzi'.

4 Ech aalich texh isajb'e',
opon u Jesuus tzi' u choo va'l
atichka. Pek ye'ich tootzaj q'u
chusulib' oj u Jesuus. 5 Utz tal u
Jesuus te ech tza': —Xiak, ¿atil
tzik b'oj echb'ub'al tzexe'?—
Texh te.

Motx tzaq'b'i utz, tala: —¡Paaat
ye'xhkam!— Texhtu'.

6 Tal u Jesuus te ech tza':
—Aq'taj ko'p vek'ach tiseb'alil u
jukub' tzi'. Ech seteesa je'ul
etxay.— Texh te.

Ech motx taq'tu ko'p u k'ach tu
a'. Utz sib'la txay ok tuul. Aal ye'

nichmotxitii ve't tiq'ol je'ul u
k'ach tu a'.

7 Unchee' aatz tek u chusulib'
val' tiich chit u Jesuus ti', tal tu
u Lu' ech tza': —¡U kuB'aal
atzi!— Texh ti' u Jesuus.

Ech ta'xh tab'i u Xhim, va'l
Lu' majte, aas u kuB'aal va'l
oponi, itx'enku tek je' toksa'm.
Tan chelpumich taq'o. Ech taq'tu
ko'p tib' tu a'. 8 Pek aatz unjot
q'u chusulib', tu jukub' elku'l tzi'
a', qinimal u k'ach taq'o va'l
sib'la txay ok tuul. Tan yit' tzi'an
koj chit tx'ava' tu va'l atichka;
kamal ma'j ko'xh 100 metro
oknajop. 9 Ech motx opon vatz
tx'ava'. Utz tila aas atich ok ma'l
xamal. Nichitxoob' ma'l txay sii'
tuch' kaxhlaan tx'ix.

10 Utz tal u Jesuus te ech tza':
—Chab'ataj ul untx'ajoj q'u txay
q'u'l anal veteteesala!— Texh te.

11 Aatz u Xhim, aya' u Lu',
je'op tu u jukub'. Utz tiq'o elu'l
vatz tx'ava' u k'ach eesab' txay.
Noonaj ok mamaj txay tuul. Ma'l
153. Loq' k'uxh sib'la txay, ye't
q'ixmu u k'ach eesab' tetz.

12 Utz tal tek u Jesuus te ech
tza': —Ni'extaj utz, echb'un-
ojex.— Texh te.

Utz niko'xh ma'j q'u chusul-
ib' aas sako'xhtaq'an tab'it te
aas: —¿Ab'il axh?— Chaj te.
Tan tootzajich aas aya' u
kuB'aal Jesuus. 13 Ech xaan
opon u Jesuus. Itxay u
kaxhlaan tx'ix utz, taq' tetz.
Echat i'an tu u txay majte.

14 Unchee' a'ich tek vitoxpaj
ichee u Jesuus vatz q'ul

ichusulib' aas ma'tich q'aav
titz'pu xo'l q'u kamnaj.

U yol i'an u Jesuus tuch' u Lu'

15 Unchee' aatz ma'tich tek
motx veet itx'a'ne', tal u
Jesuus tu u Xhim ech tza',
aya' u Lu': —Xhim, ik'aol
Jonaas, ¿tiira tz'ejel chixh
avaanima vi' vatz q'u'l tzi'?—
Texh te.

Tutz tzaq'b'el tu u Lu' ech tza':
—Ee' unB'aal, ootzajle tiira nun-
sa'axh.— Texh te.

Tal u Jesuus te ech tza': —Liil
q'u ch'ooaj niman vetz tzi'
unchee'; xee echa' karne'l.—
Texh te. **16** Q'aav paj chit tal te
ech tza': —Xhim ik'aol Jonaas,
¿tz'ejel chixh avaanima vi'?—
Texh te.

Tzaq'b'el tu u Lu' ech tza':
—Ee' unB'aal, ootzajle tiira nun-
sa'axh.— Texh te.

Tal te ech tza': —Liil q'u
ch'ooaj niman vetz tzi' unchee';
xee echa' karne'l.— Texh te.

17 Utz tal tepaj u Jesuus te
titoxpaj ech tza': —Xhim ik'aol
Jonaas, ¿ni tzik asa'in?— Texh
te.

Pek aatz u Lu', txumun tek ti'
tan, itoxpaj tek ich'otil te aas
nojchixh nisa'a. Ech itzaq'b'el tek
u Jesuus ech tza': —UnB'aal, axh
ootzajin tetz q'u kam kajayil utz,
ootzajle aas nojchit nuns'aaxh.—
Texh te.

Utz tal u Jesuus te: —Liil q'u
ch'ooaj niman vetz tzi' unchee';
xee echa' karne'l. **18** Tan ni'xh-
tek'val see aatz axhich txul

aanima, ta'n a' nab'an uuche'
utz, nab'ena' til asa'. Pek aatz sa-
q'esb'axh, paarten tek sab'anon
uuche'. Utz si'iq'olb'enaxh tu va'l
k'uxh ya'sa' b'ençhil tuul.—
Texh te.

19 K'uxh tal u kam ech tzi'
tan, a' talvu ti' aas satoksa iq'ii
tu vikameb'al. Ech ta'xh tal u
kam te tzi', tal paj te: —Xamb'en
vi'!— Texh te.

**U taltu u tz'ib'an tetz u u' tza' aas
tiira tiich chit u Jesuus ti'**

20 Unchee' ipilq'u tib' u Lu'
utz, a' tek tila xamich u chusulib'
ti' va'l tiich chit u Jesuus ti'.
Aya' va'l ijetz'o'k tib' k'atzz u
Jesuus tuul nichtechb'une' aas
ye'sajich ikame' utz, va'l tal te:
—UnB'aal, ¿ab'il va'l so'-
oksanaxh tiq'ab' q'u txayol?—
Texh te.

21 Ech ta'xh ilax u chusulib'
tu u Lu' tzi' aas xamich ti', tal tu
u Jesuus ech tza': —UnB'aal, pek
¿kam say'a'k va'l tzi'?— Texh te.

22 Utz tal u Jesuus te ech
tza': —Kam koj ookeb'al oj a'
unsa' anko'xh itz'lele laq'aav-
u'lin. Pek ni'axh xamb'en vi'!—
Texh te. **23** Ech k'uxh tal u
Jesuus aas: —Kam koj ookeb'al
ti' oj a' unsa' anko'xh itz'lele
saq'aavu'lin.— Texhtu!. Yit' a'
koj tala aas ye'k sakam u
chusulib' tzi'. Pek ye't kanax
tootzajil u tokeb'al tu q'u
niman tetz u Jesuus. Utz nich-
tekipax itziiul tixo'l aas ye'k
sakam u chusulib' tzi'
nichtale'.

Vitzojpeb'al u u' tza'

24 In u chusulib' va'l nialon q'u kam tza'. Utz in tz'ib'an tan, qootzajle aas inujul q'u kam nival ti' u Jesuus. **25** Utz

sib' tere'n ko'xh kam i'an u Jesuus aas ye't tz'ib'ali. Tan k'uxh tz'ib'al koj chit junun q'u kam kajayil, tech tere'n koj uchchil ti' ikolax q'u u' satz'ib'alika. A'i.

Q'U YOL ALICH TI' U JESUUS UTZ, TZOJPI

Til u' alichku q'u yol	Q'u yol alich ti'	Til u' nitalva aas tzojpi
u Geenesis 3.15	Itu'xh ixalam u Eva si'an'e'	Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 4.4
u Geenesis 12.3	Itu'xh ixalam u Abrahaam si'an'e'	U Tio 1.1
u Geenesis 17.19	Tuumam u Isaac si'an'e'	U Lucas 3.34
u Nuumeros 24.17	Tuumam u Jacob si'an'e'	U Tio 1.2
u Nuumeros 24.17-19	Sailax tx'umi'l, techlal u titz'peb'al	U Tio 2.1-2
u Geenesis 49.10	A' saelku xo'l q'ul itu'xh ixalam u Judaa	U Lucas 3.33
u Isaias 9.7	Ech tijle'm si'an'e' u ijlenal David	U Lucas 1.32
u Salmos 45.6	B'enamen u tijle'm si'an'e'	Q'u Hebreo 1.8-12
u Miqueas 5.2	A' saitz'pik tu Beleen	U Lucas 2.4-5, 7
u Danieel 9.25	Kam tuul saitz'pi	U Lucas 2.1-2
u Isaias 7.14	Titz'in ma'l ixviak si'an'e', ye' tootzaj vinaj	U Lucas 1. 26-27, 30-31
u Jeremias 31.15	Sayatz'pu sib'al talax nitxa'	U Tio 2.16-18
u Oseas 11.1	Saiq'ol b'en tu Egipto	U Tio 2.14-15
u Isaias 40.3-5; u Malaquias 3.1	Sab'axab'sal itziiul tu ma'l u vinaj	U Lucas 3.3-6; 7.24, 27
u Malaquias 4.5	Sab'axab' ul ma'l u vinaj siatz'ech'a' u Elias	U Tio 11.13-14
u Salmos 2.7	Ik'aol u Tioxh sa'alaxi	U Tio 3.17
u Isaias 9.1	Sipaxsa itziiul u yolb'al Tioxh tu Galilea	U Tio 4.13-16
u Salmos 78.2-4	Sik'am ti' kam tu vichusune'	U Tio 13.34-35
u Deuteronomio 18.15	Alol tetz u yolb'al Tioxh si'an'e'	Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 3.20, 22
u Isaias 61.1-2	Su'lilak q'u aanima atil tu tza'l	U Lucas 4.18-19
u Isaias 53.3	Sako'neesal iq'ii tu q'u tetz aa tenamil	U Xhan 1.11
u Salmos 110.4	Oksan yol vatz Tioxh si'an'e'	Q'u Hebreo 5.5-6

Til u' alichku q'u yol	Q'u yol alich ti'	Til u' nitalva aas tzojpi
u Zacarias 9.9	Techal vik'ulax topon tu Jerusaleem sab'anli	U Kuxh 11.7, 9, 11
u Salmos 8.2	Sab'itzal tu q'u talaj nitxa'	U Tio 21.15
u Isaías 53.1	Yit' sa'kojnimbal tu unjolol aanima	U Xhan 12.37-38
u Salmos 41.9	A' sak'ayin tu kamchil ma'l u vinaj b'a'tuch'	U Lucas 22.47-48
u Salmos 2.2	Si'an ik'u'l q'u q'atb'al tzii ti'	Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.25-26
u Zacarias 11.12	30 saj ch'ich' puaj ija'mel sab'anlu ti' ik'aye'	U Tio 26.15
u Salmos 35.11	Sachee txakb'a'n txub'a'l ti'	U Kuxh 14.57-58
u Isaías 53.7	Yit' sa'kojitzaq'b'e q'u xochol tetz	U Kuxh 15.4-5
u Isaías 50.6	Saq'osax ivatz	U Tio 26.67
u Salmos 35.19	Ye'k ko'xh tokeb'al saixvali	U Xhan 15.24-25
u Isaías 53.12	Saje' vatz kurus k'atz aa paav	U Kuxh 15.27-28
u Zacarias 12.10	Satzok'ax xe'aj tuul tu ch'ich'	U Xhan 20.27
u Salmos 22.7-8	Saeesal iq'ii tu q'u aanima	U Lucas 23.35
u Salmos 69.9	A' saijan u yoq'b'al ti' q'u aanima	Q'u Niman Tetz U Jesusus Tu Roma 15.3
u Salmos 109.4	Siq'ilá sik'le Tioxh ti' q'u koontrain tetz	U Lucas 23.34
u Salmos 22.17-18	Sab'anax saach ti' q'u toksa'm	U Tio 27.35-36
u Salmos 22.1	Sa'aq'axka b'iil tu u Tioxh	U Tio 27.46
u Salmos 34.20	Yit' sa'kojpaxil ib'ajil	U Xhan 19.32-33, 36
u Zacarias 12.10	Satzok'ax txala tuul	U Xhan 19.34
u Isaías 53.9	Echa' imujax tx'iol sab'anlu te	U Tio 27.57-60
u Salmos 16.10; 49.15	Saq'aavitz'pixsali	U Kuxh 16.6-7
u Salmos 68.18	Sab'en je' xe' u Tioxh tu Amlika	U Kuxh 16.19; B'axa U' Tu Corinto 15.4; Q'u Niman Tetz U Jesusus Tu Eefeso 4.8

Q'U B'A'NLA CHAJ KAM B'ANEL (Hechos)

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Lucas. Anko'xhtu' a' va'l tz'ib'an va't u u' va'l "Lucas" ib'ii. Ye' ootzajimal til atichka aas itz'ib'ata'. Loq' analen aas ma'tich tiltu ikaaka u Pablo tu tze' tu Roma. Ta'xh nitalche' aas kamal a' itz'ib'ata' tixo'l q'u ya'b' 61 — 63 m.t.J. Kamal a' atichku tu Macedonia.

Aatz vib'ii u u' tza' va'l "Hechos de los apóstoles" tu kastiya utz, "Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel" tu kuyolb'al, yi' a' koj oksan je'. Pek a' oksan q'u niman tetz u Jesuus tu u ya'b' 200 m.t.J. Utz a' koj chit niyolonku ti' val i'an kajay q'ul ichaj u Jesuus. Pek b'il ko'xh niyolon ti' sikajayil tixe'teb'al. Pek aal a' chit maas nitale' kam i'an u Lu' tuch' u Pablo tu u Tioxhla Espiiritu.

Nital u 1.1 aas a' itz'ib'av b'en xe' u Teoofilo. Aatz u Teoofilo tzi' utz, tamiigoich tib' tuch' u Lucas. Utz atich tijle'm tu ma'l q'atb'al tzii.

Echtzixe't nichtal q'u kam te ti' u Jesuus utz, ti' u b'a'nla chusb'al; aya' u evangeelio.

Aatz u Lucas, u tz'ib'an tetz u u' tza', nixe'tiyolon ti' vib'enje' u Jesuus tu Amlika. Nipaal tiq'o b'il ivi' u u' Lucas. Ech tek nital ti' u tuleb'al u Tioxhla Espiiritu. Nik'uche' aas a' aq'on iyak'il q'ul ichaj u Jesuus ti' vixe't ti' paxsal itziiul u b'a'nla chusb'al, k'uxh paal tu k'axk'o ti'. Nital majte kani'ch inimal u Jesuus i'an q'u aanima, k'uxh Israael utz, k'uxh puera aanima yit' Israael koj. Aya' q'u'll "gentil" chu'te'l tu kastiya. Nik'uch majte aas kani'ch chit iyak'in u b'a'nla chusb'al xo'l q'u niman tetz u Jesuus q'u'll puera aanima tan, kamal puera aanimaich u Lucas.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1—8.3 Nital' kani'ch ixe't q'u niman tetz u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Echa' u tuleb'al u Tioxhla Espiiritu tuch' u taq'ax ixamlil utz, tuch' q'u mamaj txaichil i'an tu Jerusaleen. Nital ti' u tojchal q'u niman tetz u Jesuus majte echa' u Esteban.
- 2) 8.4—9.43 Nital ti' vipax paal itziiul u b'a'nla chusb'al naja'ch u Jerusaleen, tikuuenta Judea, tuch' tikuuenta Samaaria, tuch' tzi' u mar. Echa' va'l i'an u Lu' tuch' u Felipe. Nipajtale' kani'ch tok u Saulo ti' inimal u Jesuus.
- 3) 10.1—28.31 Nital ti' q'u b'enchil i'an u Pablo ti' en ipaxsat itziiul u b'a'nla chusb'al tu sib'al tenam. Aya' u b'enchil tu "ju'teb'al u vatz amlika tx'ava!" nital Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.8; ti'

vichiktu u yolb'al Tioxh tuch' q'ul imol tu q'u tenam tzian chaj.

Aya' u: Eefeso, Corinto, Tesaloonica, Galaacia, tuch' tu u Filipos
utz, tuch' tu tere'n tenam.

Aatz q'u kam ib'o'q'ol tu u u' tza', aya' va'l inuk' q'u q'esala xo'l q'u
niman tetz u Jesuus. Motx ik'ujb'a' aas yit' ministeer koj sanimal u o'tla
mantaar tu q'u puera aanimax niniman u Jesuus. Yit' sa'kojya'lul ti' inimal u
o'tla mantaar.

K'uxh tu tza'l paalku q'ul ichaj u Jesuus b'axa, kaana ixamlil atiche.
Kaana itxumb'al ti' u yolb'al Tioxh. Atich u Tioxh k'atza tu q'u kam paalka.
B'a'n sakusaji ok qetz ti' va'l motx i'an q'ul ichaj u Jesuus ti' vik'uje' ik'u'l
ti' u Tioxh utz, ti' vixamlil u Tioxhla Espiiritu k'atza.

Q'U B'A'NLA CHAJ KAM B'ANEL (Hechos)

Vich'ial tul u Tioxhla Espiiritu

1 1 Teoofilo, aatz tu u b'axa u' va'l untz'ib'a b'en tzaxe', a' yolonk'in ti' kajay q'u kam q'u'l i'an u Jesuus utz, q'u kam ichusa aasixe'te'.^a 2 A' tzojpik ti' q'u kam q'u'l i'an, tu u q'ii aas b'enje' tu Amlika. Tan aatz ye-sajich ib'ena', taq'ka mantaar titxumb'al u Tioxhla Espiiritu tu q'u'l ichaj q'u'l itxaa. 3 Utz k'uxh ma'tich ikame', q'aav itz'pi. Utz nichichee siatz. Kam ko'n xheenya i'ana, techlal aas nojchit itz'lele. 40 q'ii i'an ech tzi!. A' nichtal viQ'esalail u Tioxh te.

4 Utz aatz molomich tib' tuch' q'u'l ichusulib', tal u Jesuus te aas ye'k samotxelb'en tu Jerusaleen. Tal te ech tza': —Sa'nalmotxech'ia tul u Tioxhla Espiiritu va'l ala'tzi'imal sete tu vunTat utz, alel sete vaq'o.^b

5 Tan tu ko'n a' ib'anvu vautisaar q'u aanima u Xhan, pek ech koj ex tan, tu u Tioxhla Espiiritu sab'anaxku vautisaarex tu ko'xh ka'xva't q'ii cheel.— Texh te.

U talax tu q'u chusulib' aas se'nipaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al

6 Unchee' aatz q'u'l molich tib' tuch' u Jesuus, motx ich'oti te ech tza': —KuB'aal ¿satz q'aav ooksa ijlenal tu kuxo'l cheel aas qetz Israeelil?— Texh te.^c

7 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ye'k etokeb'al ti' tootzajile' jatu utz, kam tuul so'oki tan, aye'n tiq'ab' vunTat. 8 Pek aatz ex, sek'ul examlil aas ma't iku' u Tioxhla Espiiritu setib'a. Ech se'netal paal kajay va'l netile' etab'i sunk'atza tza' tu Jerusaleen, tikuuenta kajay u Judea, tuch' tikuuenta kajay u

^a 1.1 Choktaj U Lucas 1.3-4. Aatz u Teoofilo, nimanich tetz u Jesuus utz, a' u vinaj va'l taq'vu b'en ka'va'l tu' u Lucas. A' q'u u' taq' b'en tzixe', U Lucas tuch' Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos).

^b 1.4 Choktaj U Lucas 24.49.

^c 1.6 Aatz tu u tiempo va'l ul u Jesuus, aatz q'u Israeel, ye'kich tijlenal ato'k. Tan ootich tokeb'el tu u Roma. Ech sa'kojveeti so'ok ijlenal tuul tan, atich koj sijunal. Pek aye'nich tiq'ab' q'u'l okeb'en. Ech jolol ko'n governadoor q'u'l atiche. Utz jolol aa Roma majte. Aatz q'u Israeel utz, nichmotxitz'a aas ijlenalil si'chi'an u Jesuus tixo'l. A' sik'u'l aas u Jesuus saeesan tiq'ab' q'u aa Roma. Echtzixe't motx ich'oti tu u Jesuus aas jatu si'chq'aavo'k iq'atb'al tzii aas tetz chit u Israael.

Samaaria utz, oponnalex tiju'te-b'al u vatz amlika tx'ava'.— Texh u Jesuus.

Vib'enje' u Jesuus tu Amlika

9 Ech ta'xh veet tal q'u yol tzi', siatz chit q'ul ichusulib' iq'ol b'en tixo'l. B'enje' tu Amlika. Ok tu ma'l u sutz'. Ech sotzka ivatz ti'.

10 Ech tuul anko'xh tii nichmotxisajin je' tu amlika ti' isajil b'en, ye'k talche' til ichee ka'va'l vinaj sik'atza, poloxh saj oksa'm. **11** Ech q'ilal tu q'u vinaj tzi', tal te ech tza': —Vinaj aa Galilea, ¿kantu' anko'xh nesajin je' tu amlika? Tan tu Amlika ma'tku u Jesuus va'l eesali b'en texo'l atzi'. Utz echat chit iq'aavu'l saq'aavu'l echa' mutelb'en tzi'.— Texh ka'va'l q'u vinaj te.

Vib'ens kab'laal q'ul ichaj u Jesuus tika'paj

12 Unchee' motx tek k'asu'l q'u chusulib' vi' u muunte va'l Olivo utz, ul tu Jerusaleen. Tan inaja'chich ko'n u Jerusaleen. Kamal ma'l kilometro ixo'l tuch'. Tan aya'l va'l saveeti sixaa tu ilanb'al q'ii. **13** Ech ta'xh motx oponi, motx b'enje' tu u ka'chupul otzotz va'l jolol atichka sikajayil. Utz a' q'ul ib'ii tza': u Lu', u Jacobo, u Xhan, u Lixh, u Felipe, u Maxh, u Bartolomee, u Tio, u Jacobo, vik'aol u Alfeo, u Xhim va'l atich ok xo'l q'u cananista utz, tuch' u Judas, vik'aol u Jacobo. **14** Ech ma'lich

chit iatz q'u chusulib' sikajayil. Nichimolo tib' ti' iq'ilal sik'lel Tioxh. Ant a' u Li', vinan u Jesuus utz, tuch' q'ul itza'q' u Jesuus, tuch' unjoltu q'u ixoj.

15 Unchee' aatz i'an tu q'u q'ii tzi', txake' u Lu' xo'l q'u niman tetz u Jesuus molich tib'; ma'lich 120 ixaane'. Utz tal ech tza':

16 —Hermanos, ministeer chit itzojpu u yol tz'ib'amalka. Aya' va'l tal u Tioxhla Espiiritu titzi' u Daviid, ti' u Judas, va'l k'uchun u Jesuus tu q'u txayol, **17** k'uxh a'ich kumol utz, antu atich tijle'm tu u aq'on ti' Tioxh.

18 Aatz veti'ana, iloq' untanul itx'ava' ti' u puaj, u ja'mel tonkonil. Utz ex iyatz' je' tib' tuul. A' ku' ivi' vatz tx'ava' utz, yakich q'ixmoj tuul. Ech nilp elu'l tuul tuul. **19** Utz pax chit itziuil xo'l kajay q'u aa Jerusaleen va'l i'ana tzi'. Ech tek taq'ax b'en Aceeldama u tx'ava' tzi'. "Ja'mel kaj" chu u tokeb'al tu yolb'al arameo. **20** Utz ech chit i'ana u yol tz'ib'amalka tu u Salmos va'l nital ech tza':

«Tz'ine'ojka u tatib'al.

Ab'ilich tere'n atin tuul.» Chia. Utz nital majte:

«Okoj ich'exel tu u tijle'm.»

Chia.^d

21 Ech ministeer saok ich'exel u Judas. A' so'ok ma'l tu q'u vinaj q'u'l a' kumol tu jatva'l u tiempo i'an u kuB'aal Jesuus tu kuxo'l. **22** A' nal kumol aya'x-chen ib'anax vautisaar u Jesuus

^d **1.20** Choktaj u Salmos 69.25; 109.8.

tu u Xhan utz, anko'xh a' kumol aas eesal b'en u Jesuus tu kuxo'l b'enje' tu Amlika. Ech a' va't tu kuxo'l sitxakb'a' tib' ti' talax u q'aavtitz'peb'al u Jesuus.— Texh u Lu'.

23 Ech motx itxaate'l ka'va'l vinaj. Ma'l, Xhep, Justo ib'ii majte, ik'aol ma'l u vinaj Sabaas ib'ii. Utz va't, Yaxh ib'ii. **24** Ech motx iq'ilä sik'le Tioxh. Motx tal ech tza': —KuB'aal, axh ootzajin tetz taanima junun aanima. Ech k'uch qe ab'iste atxaaoom tu ka'va'l q'u vinaj tza'. **25** Ech so'oks achaj. Sa'aq'onin sai' tu u aq'on tza' va'l vettelab'eka u Judas. Tan ma't tu va'l sa'chit-b'enku ti' ichool vipaav.— Texhtu'.

26 Unchee' motx i'an ti' vatz Tioxh, ti' tilta' ab'il so'oki. Utz a'ku'k ti' u Yaxh. Ech yakich ko'xh okoj tu u tijle'm xo'l junlaal q'ul ichaj u Jesuus tzi!.^e

Vipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al tu Jerusaleen

2 **1** Unchee' aatz i'an tu u nimla q'ii va'l Pentecostees, ma'l iatz kajay q'u niman tetz u Jesuus molich tib' tu ma'l u atib'al.

U tul u Tioxhla Espiiritu

2 Utz ye'k talche', ul ma'l xumkab'inchil tu amlika. Echa' ixumkab'in mam kajiq'. Yakich

jumkab'inoj toko'p tu u otzotz va'l molichku tib'. **3** Utz echa' taq' xamal chee tib'a. Motx ijatx tib' utz, je' tivi' sijununil. **4** Ech tiira ok u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a'nil. Utz motx tek xe't iyolon tunjolt yolb'al. Loq' u Tioxhla Espiiritu nichyolonsan tunjolt q'u yolb'al q'u'l ye' tootzaj.

5 Unchee' kaana aanima Israael atich opon tu Jerusaleen, xo'ven Tioxh. Til chaj ko'xh motx k'asku'l tu u vatz amlika tx'ava'. **6** Ech aatz ab'il u xumkab'inchil tzi', mam tenam imol tib' ti' q'u niman tetz u Jesuus. Utz tiira motx sotz ik'u'l q'u aanima taq'o tan, tab'i aas nichiyolb'el vi-yolb'al tu q'u niman tetz u Jesuus. **7** Tiira motx tz'ejx ik'u'l. Utz sotz ik'u'l. Ech motx tek tal tib'ilaj ech tza': —Jolol aa Galilea q'u'l niyol-one' atzi'. **8** Utz ¿kan chaj toke' aas nimotxitx'ol yol tu q'u kuyolb'al qitz'peb'al? **9** Nimotxiyolon tu yolb'al aa Paartia, aa Meedia, aa Elam, aa Mesopotaamia, aa Judea, aa Capadoocia, aa Ponto tuch' aa tikuenta Aasia, **10-11** aa Friigia, aa Panfiilia, aa Egípto, aa tikuenta Liibia naja'ch Cirene utz, tiyolb'al q'u aa Roma jejlel tza'. At niyolon tu yolb'al aa Creta tuch' yolb'al aa Araabia. Utz ela niqab'i taltu q'u mamaj kam ti' u Tioxh tu q'u kuyolb'al. Niqab'i o' Israael tu u qitz'peb'al utz, k'uxh oknajko'no' ti' u tuq'ayb'al q'u

^e **1.26** Aatz u yol “q'ul ichaj u Jesuus”, aya' u yol “apóstol” tu kastiya. Tan “chaj” chu u tokeb'al u yol tu griego. A' q'ul ichusulib' b'axa, pek xamtel chajax ti' ipaxsal paal viyol aas b'en u Jesuus tu Amlika.

Vitx'ava' q'u aanima q'u'l tab'i u yolb'al Tioxh tiyolb'al

Hechos 2.9

Israeel.— Texhtu'. **12** Ech tiira tz'ejinajich ik'u'l utz, sotznaj ik'u'l nichmotxtal sivatzaj ech tza': —¿Kam tek tok u kam tzi'?— Texhtu'. **13** Pek at unjolte, nichko'nteesa iq'ii. Nichtal ech tza': —Q'ab'a'm a' nimotxb'anon tzi'.— Texhtu'.

U talax u k'axa k'u'l ti' paav i'an u Lu'

14 Unchee' txake' tek u Lu', tuch' junlaat q'ul ichaj u Jesuus utz, jank'al iyak'il tal ech tza':

—Vinaj Israeel, tuch' ex jejelex tu u Jerusaleen tza', ab'itaj va'l savale' tza'. Ootzajitaj b'a'nil. **15** Aatz q'u aanima tza', yit' q'ab'areel koj atzi', echa' netale'. Tan q'ala'm cheel, anal alas 9. **16** Pek aatz va'l nituche' tzi', a' nitzojpe' q'u yol tal u

Joeel u alol tetz u yolb'al Tioxh, aas tal ech tza':

17 « Aatz si'an tu q'u motxe - b'al q'ii,
savaq' ku' vunTioxhla Espiiritu
tib'a kajay q'u aanima. Chu
u Tioxh.

Ech aatz q'ul ek'aol eme'al,
samotxtale'l q'ul unyol.

Aatz q'u xiak tuch' q'u ixviak,
sunk'uch kam te tu visioon.
Utz aatz q'u q'esla chaj aanima,
sunk'uch kam te tu vatzi'k'!

18 Sa'atin vunTioxhla Espiiritu
k'atz q'u vinaj
tuch' k'atz q'u ixoj niman
vetz.

Ech samotxtale'l q'ul unyol.

19 Utz sunk'uch txaichil tu
amlika,
sunk'uch xheenya vatz tx'ava'.
Sunk'uch xheenya ti' kajal,
xheenya ti' xamal utz,

xheenya ti' ib'ukin ije' sib'.

Chu u Tioxh.

20 Utz aatz si'an'e' aas ye'sajen tul u kuB'aal tu u mam techalla tuleb'al, saok aq'b'al vatz u q'ii utz, sab'ens echa' kajal u ich'.

21 Ech kajay q'u'l laq'ilan sik'len vib'ii u Tioxh, sael vatz u choob'al paav.» Chu u Joeel.—^f
Texh u Lu'.

22 Tal paj ech tza': —Vinaj Israeel, ab'itaj q'u yol tza'. Aatz u Jesuus aa Nazareet, nojchit iTxaaaom u Tioxh. Tan kam ko'n b'a'nil i'ana, kam ko'n txaichil tuch' xheenya. Utz tiq'aq'al u Tioxh k'uxh i'an texo'l. Ech ootzajimal q'u kam setaq'o tzi'. **23** Loq' k'uxh ech q'u b'a'nil vetik'ucha, txayax setaq'o. Ech ex alon iyatz'pu tiq'ab' q'u onkonla aanimta vatz kurus. Aya'l kala mam aa paavla aanimta sevatz. Loq' titxumb'al u Tioxh k'uxh ech vetpaalka tan, ech va'l k'ajel ti' taq'o. **24** Pek k'uxh kami tan, q'aav ko'n itz'pixsal tu u Tioxh xo'l q'u kamnaj. Vetteesa vatz u kamchil. Ye'n ole' u kamchil ti' aas ta'n so'okka tikuenta. **25** Ech tok va'l tal u Daviid aas tal ech tza':

«B'enamen nivil vunB'aals Amlika sunvatz.

Atil tunseb'al, ech ye'xhab'il ko'xh sa'aq'onku'in.

26 Echtxize't techal itxuq'txun vaanima, kaana ichi'b' unb'itze'. K'ujlel ik'u'l vunchi'l sai' k'uxh lakamin.

27 Tan sa'kojaaq' tzii aas ta'n sakaa'in tu jul xo'l q'u kamnaj.

Utz sa'kojaaq' tzii aas saq'ee vichi'l vaTxaaom.

28 Tan vetvoottajil u b'ey tetz tiichajil saaq'o. Ech tiira ta'n satxuq'txunin aas la'atinin tzaxe'.» Chia.^g

29 Unchee' tinujul saval sete aas yit' u Daviid koj nital je' tib'. Tan aatz u kuk'uy kumam Daviid, kami utz, mujli. Anko'xh atil u mujb'al tetz tu kuxo'l cheel. **30** Pek axhib'i alolich tetz iyol u Tioxh. Tootzajich teku'en aas so'ok ijlenalil ma'l tu q'ul itu'xh ixalam; aya' viTxaaom u Tioxh. Tan ma'tich tala'tzi'il te tu u Tioxh.^h **31** Ech ma'tich ik'uchax el tu u Daviid u q'aavtitz'peb'al u Jesuus. Tan yolon ti' u q'aavtitz'peb'al viTxaaom u Tioxh. Tala aas ye'k sakaa u taanxelal tu u tatib'al q'u kamnaj. Utz tal majte aas ye'k

^f **2.21** Choktaj u Joeel 2.28-32.

^g **2.28** Choktaj u Salmos 16.8-11.

^h **2.30** Choktaj u Salmos 132.11; u Samueel II 7.12-13.

saq'ee vichi'l.ⁱ **32** Ech nojchit u Tioxh q'aav itz'pixsan u Jesuus. Tan nojchit qila qab'i utz, ni-kutxakb'a' talax u q'aavtitz'pe'. **33** Ech iq'oli je' tu Amlika. K'uje'y tiseb'al u Tioxh. Veti-ik'ullu u Tioxhla Espiiritu va'l alel te tu viTat. Ech vetaq' ku' qib'a. Aya' va'l netile' netab'i tza'. **34** Yit' u Daviid koj b'enje' tu Amlika aas tal ech tza':

«Aatz u Tioxh, tal tu vunB'aal ech tza':

K'ujach tunseb'al.

35 Sa'nalvaq'ka q'ul akoontra satzeq'leb'al. Texh te.» Chu u Daviid.^j

36 Ech etootzajitaj b'a'nil jank'al ex, ex Israeel tan, aatz u Jesuus, va'l etal ije' vatz kurus, aq'axyu tijle'm tu u Tioxh. A' tek kuB'aal utz, iTXaaom u Tioxh.— Texh u Lu'.

37 Unchee' aatz tek tab'i q'u yol q'u aanima, motx ilin taanima taq'o. Utz motx tek tal tu u Lu' tuch' tu tere'n q'ul ichaj u Jesuus ech tza': —Qitz'in qatzik, ¿kam sakub'ané' unchee'?— Texhtu'.

38 Ech aatz u Lu', tal te ech tza': —K'axataj q'ul epaav. Utz tib'ii u Jesucristo seb'an evautiismo sejununil. Ech sakuyax q'ul epaav. Utz saok u

Tioxhla Espiiritu sek'atza majte va'l aya'l ik'u'l u Tioxh mitaq'e'. **39** Tan etetz u Tioxhla Espiiritu va'l alel. Tetz q'ul ek'aol eme'al. Utz tetz q'u'l k'uxh tzian atilku cheel, ye'saj inimat u Jesuus. Tetz jank'al q'u'l nisik'lel tu u Tioxh, u kuB'aal.— Texh u Lu'.

40 Utz sib' ko'xh tere'n yol nichtal te, oksab' tetz tu jik utz, moxb'eb' tetz. Nichtal ech tza': —Xaanojelex k'atz q'u aanima q'u'l eesanal tu b'ey tu u tiempo tza'.— Texh te.

41 Unchee' motx ib'an ivautiismo kajay q'u aanima q'u'l niman q'u yol tal u Lu'. Kamal 3,000 ixaan q'u aanima q'u'l anal ok ti' u Jesuus i'an tu u q'ii tzi'.

42 Ech tiira jonal atich ok ti' inimal u chusb'al va'l nichataq' q'ul ichaj u Jesuus. Tiira ma'l chit itzii tib'ilaj sivatzaj, tuul molmochil tatine'. Nichijatx u kaxhlaan tx'ix. Utz ma'lich chit iatz ti' iq'ilal isik'lel Tioxh.^k

Vib'antu ma'l iatz q'u niman tetz u Jesuus

43 Unchee' kajay q'u aanima chee tek ma'l xo'val k'atza ti' q'u mamaj txaichil tuch' q'u xheenya nichmotxi'an q'ul ichaj u Jesuus. **44** Pek aatz q'u niman tetz u

ⁱ **2.31** Choktaj u Salmos 16.10.

^j **2.35** Choktaj u Salmos 110.1.

^k **2.42** Ech vixe't u santa cena xo'l q'u niman tetz u Jesuus tzi'.

Jesuus, tiira molmoch tatine'. Utz komon tatin kajay q'u kam sivatzaj. **45** Atia nichik'ayi untanoj itx'ava'; oj kam ko'xh ma'l tetz nichik'ayi majte. Utz nichijatx vija'mel xo'l q'ul niya'ta tetz. A' ni'enku ti' vi-me'b'i'l sijununil. **46** Utz ma'l chit itzii nichib'en tu viq'analil u totztioxh.¹ Utz nichmotxijatx u kaxhlaan tx'ix tu q'u atib'al. Chi'b'eb'alich itx'a'n tib'ilaj nimotxi'ane'. Ye'k je'chil vatz xe' taanima sivatzaj. **47** Techal toksat iq'ii Tioxh. Utz tiira b'a'nich ik'u'l aanima ti'. Atich chit iatz Tioxh ti' tan, jun q'ii nichtak'b'u q'u'l nichtok tixo'l. Aya' q'u'l sa'chitchitpu tu q'ul ipaav.

Vib'antu b'a'n ma'l u ko'x

3 1 Unchee' aatz u Lu' tuch' u Xhan, motx b'en tu viq'analil u totztioxh ti' iq'ilal isik'lel Tioxh alas 3 ku'q'ii. Tan a' u oora nituch oponchil ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. **2** Utz atich ma'l u vinaj ko'x tu titz'eb'al. Jun q'ii nichtiq'ol opon tzi' u okeb'alop va'l "Tx'aner" chu te'le'. Nijoyon tu q'u aanima q'u'l nitopon tu viq'analil u totztioxh. **3** Ech ta'xh til u ko'x aas aalich tek toko'p u Lu' tuch' u Xhan tu viq'analil u totztioxh, ijaj ipuaj te.

4 Aatz u Lu' tuch' u Xhan, tii isaji utz, tal te ech tza': —Saji'o!— Texh te. **5** Ech tii sajil tu u ko'x. A' nichtitz'a kam ma'l tetz sa'aq'axi. **6** Pek aatz u Lu', tal te ech tza': —Ye'k b'a'nla saj ch'ich' puaj tzunxe'. Niko'xh b'a'nla q'an ch'ich' puaj. Pek kam va'l atil sunk'atza savaq' eet. Tib'ii u Jesucristo aa Nazareet lakpen utz, xaan.— Texh te.

7 Ech itxay seb'al iq'ab' u ko'x. Ilak je'. Utz yakich cheeoj iyak'il q'u tajan tuch' q'u chupb'al tib'. **8** Utz yuq'pu je'. Yakich txake'ojoj. Ech xe't ixaane'. B'eno'k ti' u Lu' tuch' u Xhan tu viq'analil u totztioxh. Xaaom tek ib'eno'k. Va'llich iyuq'pe'. Utz techal toksat iq'ii u Tioxh.

9 Ech til kajay q'u aanima atich opon, aas nitekixaane' utz, va'l toksat iq'ii u Tioxh. **10** Tiira motx tz'ejx ik'u'l utz, motx xo've tu u kam tzi'. Tan til iatz aas a' u ko'x va'l nichik'uje' ti' ijoyax ipuaj tzi' u okeb'alop tu viq'analil u totztioxh va'l "Tx'aner" chu te'le'.

U talax u tijle'm u Jesuus i'an u Lu'

11 Unchee' aatz u ko'x, va'l ma'tich ib'antu b'a'n, tii techit txayelich u Lu' tuch' u Xhan

¹ **2.46** Aatz u b'enchiil tu totztioxh nital tza', yit' ech koj a' va'l nib'anax cheel aas jik nitoko'p q'u aanima tu u totztioxh. Tan aatz tu u tiempo tzi', ta'xh nichtoko'p tu u totztioxh q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'u oksan yol. Pek aatz va'l nichib'anaxe' tan, nichko'niq'ilal sik'lel Tioxh q'anal, vatz u totztioxh.

taq'o. Ech aatz q'u aanima q'u'l tz'ejinajich ik'u'l ti', motx imol tib'. Motx opon k'atz q'u chusulib' tu va'l "Xo'l Piraal Tetz Saloomoon". **12** Ech aatz til q'u aanima u Lu', tal te ech tza':

—Aanima Israeel, ¿kantu' nitz'ejx ek'u'l ti' u kam tzi'? Utz ¿kantu' aas tii nesajil'o' ti'. Aya'l kala o' tuch' kuyak'il utz, tuch' kub'a'nil vetkuxaansa u ko'x tilon tu q'u'l neb'ané' tzi'? **13** Tan iq'aq'al u Jesuus atzi', va'l etoksa tiq'ab' u Pilato utz, ye't ko'n motx esa'a aas si'ch-chajpuli. A' viTxxaaom u Tioxh va'l taq' tijle'm, va'l nimamal tu q'u kuk'uy kumam, u Abrahaam, u Isaac tuch' u Jacoob.^m **14** Ye't ko'n esa'a si'chchajpul u Tioxhla Vinaj, u Jikomla Vinaj. Utz ta'n ejaj ichajpul ma'l u yatz'ol aanima. **15** Ech ex yatz'on u aq'ol tetz u vatz kuq'ii kusaj va'l q'aav itz'pixsali xo'l q'u kamnaj tu u Tioxh. Utz o' texhtiigo aas itz'lel tek tika'paj.

16 Utz ti' ko'n vik'uje' kuk'u'l ti' vib'ii u Jesuus k'uxh vetib'an-lu b'a'n u ko'x sevatz sekajayil tzi', va'l netile' utz, etootzaj. Ech ti' ko'n inimal u Jesuus, tiira vet'i'anlu b'a'n u vinaj tzi'.

17 Loq' vitz'in vatzik, ipaav ye' etootzaj tuch' q'u q'atol tzii k'uxh kam veteb'an tu u Jesuus. **18** Tan ech chit itzojpu viyol u

Tioxh tzi' va'l b'axab'samal talax taq'o tu q'u alol tetz viyol, aas ministeer chit ikam viTxxaaom u Tioxh.

19 Echtzixe't k'axataj q'ul epaav. Ch'expuataj q'ul etxumb'al. Ech sasotzsal q'ul epaav. Ech laul u b'a'nla tiempo tzexe' tu u Tioxh. Ech siloch'o'. **20** Utz sichaju'l u Jesucristo tika'paj. Aya' va'l alel nal taq'o, sauli. **21** Loq' ministeer ta'n a' sa'atin-ku u Jesuus tu Amlika. Anal sauli aas sa'tektoksa kajay q'u kam u Tioxh tu jik tu u vatz amlika tx'ava'. Echa' va'l tal titzi' q'u alol tetz viyol xaanaj el k'atz paav atich o'tene. **22** Utz antu u Moisees alon tu q'u kuk'uy kumam ech tza':

«Sa'nalicheesa ma'l alol tetz vi-yolb'al u kuB'aal Tioxh texo'l echa' in tza'!»

Utz lamotxenima kajayil kam va'l latala.

23 Tan oj ab'il ye' laniman, sotzchil si'an xo'l vitenam u

Tioxh.»ⁿ

Texhtu'.

24 Ech antu tere'n q'u alol tetz u yolb'al Tioxh taab'aul tza', motx yolon ti' q'u kam nituch cheel. A' b'axal xe't alon u Samueel. **25** Utz ex vetilon itzojpu q'u kam tal q'u alol tetz u yolb'al Tioxh ti' ko'xtene. Ex

^m **3.13** Choktaj u Isaias 52.13-53; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 2.7-9.

ⁿ **3.23** Choktaj u Deuteronomio 18.15-19; 34.10.

vetilon iq'aq'al u nuk'u va'l i'an u Tioxh tuch' q'u kuk'uy kumam u Abrahaam. Tan tal te ech tza':

«Kajay q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava',
sik'ul u b'a'nil k'atz vatu'xh axalam.»^o

Texh te.

26 Echtxize't a' b'axa vetichajvu k'asul' viTxaam tzexe' aas ma'tich q'aav titz'pe'. Tan a' isa' ek'ultu q'u mamaaj b'a'nil. Ech junun ex sech'expu q'ul etxumb'al, setaq'ka q'u onkonil.— Texh u Lu' tu q'u aanima.

Vitzaq'b'u u Lu' tuch' u Xhan vatz q'u q'atol tzii

4 1 Unchee' anko'xh nichiyolon u Lu' tuch' u Xhan xo'l q'u tenam, tuul opon unjolol q'u oksan yol vatz Tioxh. A'ich imol u q'esal xeen tetz vikuental u totztioxh tuch' q'u q'esala xo'l q'u saduceo. 2 Utz va'llich ichi'on ik'u'l ti' u Lu' tuch' ti' u Xhan. Tan nichichus tu q'u aanima aas ma'tich iq'aav titz'pu u Jesuus xo'l q'u kamnaj. 3 Ech motx itxay u Lu' tuch' u Xhan. Ex taq' ku' tu tze'. Tan ma'tich tek iku' q'ii. Ech q'ejaleen tek si'chmotx-tx'olax inujul. 4 Loq' mam tenam niman u yolb'al Tioxh va'l tal u Lu' xo'l q'u aanima. 5,000 q'u'l niman. Utz aal ta'xh q'u vinaj ok tu ach.

5 Unchee' aatz evtalich tek iku' q'u chusulib' tu tze', imol tib' q'u q'atol tzii q'u'l tu Jerusaleen. Antich imol q'u q'esal q'atol tzii tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar.

6 Antich imol u q'esal oksan yol vatz Tioxh, va'l Anaas ib'ii. Antu u Caifaas tuch' ka'va't vinaj ma'l, Xhan utz; va't Alejandro utz, tuch' q'u titz'in tatzik u q'esal oksan yol vatz Tioxh. 7 Ech motx tal tiq'ol ul u Lu' tuch' u Xhan. Toksa tu xo'l utz, motx ich'oti te ech tza': —¿Kam etijle'm b'atz'i? Utz ¿ab'il vetaq'on tzii sete aas neb'an q'u kam tzi'?— Texh te.

8 Unchee' aatz u Lu' tan, tiira atich u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a'nil, tal te ech tza':

—Chajlentzik'ex q'esal q'atol tzii tuch' ex q'esal tenam.

9 Aatz cheel nech'oti qe kani'ch mik'ultu u b'a'nil u ko'x tzi'. A' esa' setootzaji kani'ch mi'antu b'a'n. 10 Ech ootzajitaj b'a'nil utz, tootzaji kajay u Israeel tza' aas tu vib'ii u Jesucristo aa Nazareet vetib'anvu b'a'n u ko'x va'l atil sevatz tzi'. Tib'a'nil ko'n niyolonka k'uxh b'a'ntu teku'en. Tiq'aq'al ko'n u Jesuus va'l etaq' je' vatz kurus utz, q'aav itz'pixsal tu u Tioxh xo'l q'u kamnaj. 11 Aatz u Jesuus va'l niqal sete tza', tiira ye'k itxa'k sete. Ech ko'n

^o 3.25 Choktaj u Geenesis 12.3; 22.18; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 3.8.

ik'onax el ma'l Sivan tu q'u b'anol otzotz. Utz aal a' u Sivan va'l tiira ib'o'q'ol tetz xoob'al.^p **12** Tan ab'il koj va't Chitol tu paav atile. Ye'k ma'j aanima aq'el tijle'm tu u vatz amlika tx'ava' tza' aas Chitol qetz tu paav.—
Texh te.

13 Ech motx tz'ejx ik'u'l q'u q'esala aas tila ye'kich ixo'val u Lu' tuch' u Xhan tu yol k'uxh yit' tek' koj elnaj ti' tz'ib'. Yakich til majte aas antu xo'l q'u'l xamb'u ti' u Jesuus.
14 Ech kam tere'n koj yaaom i'ana tan, txaklich ok u vinaj tixo'l va'l ma'tich ib'a'nixe'.
15 Ech motx ichaj elu'l u Lu' tuch' u Xhan, k'asu'l xo'l q'u q'atol tzii. Utz motx yolonka sivatzaj. **16** Nichmotxtal ech tza': —¿Kam sakub'an tu q'u vinaj tzi'? Tan nojchit veti'anlu txaichil. Utz ilaxyu tu q'u aanima jejlel tu Jerusaleen tza'. Utz ye'xh ko'xh kani'ch ve't imujax q'u kam tzi'. **17** Pek aatz sakub'ane', sakupoyi tu kamchil. Ech ye'k sipaxsa paal tere'n itziuil vib'ii u Jesuus xo'l tenam; cheel utz, taab'ab'en majte.— Texhtu'. **18** Ech motx paj isik'le q'u ichaj u Jesuus. Utz tiira motx tal te aas ye'kan siyole' utz, ye'kan sachusun tib'ii u Jesuus.

19 Pek aatz u Lu' tuch' u Xhan, motx tzaq'b'u ech tza':

—Nachtaj b'a'nil. ¿Ijikomal tzik vatz Tioxh nenache' aas aal ex b'axa sakunima'ex siatz u Tioxh? **20** Tan ye'xhkani'ch kuya'sat talax q'u kam q'u'l ilel ab'imai qaq'o.— Texh te.

21 Loq' motx paj ipoyi tu kamchil, ech motx ichajpu. Ye'xhkam ma'j motx i'an te tan, nichixo'va q'u tenam. Tan sib'la aanima va'lich toksat iq'ii Tioxh tu u txaichil uchi.
22 Tan maasich tek 40 iya'b' u vinaj va'l b'anax u txaichil te tzi'.

Vijajtu ixamlil q'u'l ichaj u Jesuus tu u Tioxh

23 Unchee' ta'xh chajpul u Lu' tuch' u Xhan, motx b'en xo'l q'u imol. Utz motx chit tala kam q'u yol alax te tu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' tu q'u q'esal q'atol tzii.
24 Ech ta'xh motx tab'i q'u yol tala tzi', ma'l chit itzii motx je' ivi' ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. Motx tal ech tza':

—Ta'xh ma'l axh kuB'aal. Axh u Tioxh b'anol tetz u amlika tuch' u tx'ava' tza' tuch' u mar utz, tuch' kajay q'u kam atil tuul. **25** Axh yolonaxh titxumb'al u Tioxhla Espiiritu titzi' u Daviid, u niman eetz, ech tza':

«¿Kam toke' nimotxiapaasa tib' q'u tenam tzi'?

^p 4.11 Choktaj u Salmos 118.22.

Utz ¿kantu' nimotxtitz'a
ib'anax kam aas ye'k itxa'l?
26 Nimotximol tib' q'u ijlenal tu
u vatz tx'ava'.
Nimotxi'an ma'l iatz q'u q'esal
tenam.
A' nimotxinuk' i'antu tu u
Tioxh tuch' tu viTxaaom u
Tioxh.^q
Texhich'axh.

27 Utz nojchit imol tib' q'u
q'esala tu u tenam tza'. Inuk'a aas
kani'ch ib'anax tu u Tioxhla
aTxaaom va'l axh aq'on tijle'm. A'
b'anon u Herodes, u Pooncio
Pilato, ant imol q'u puerala
aanima utz, tuch'unjoltu q'u
Israeel tu u tenam tza'. **28** Motx
i'an kajay q'u kam q'u'l alichnal-
ka saaq'o aas si'ane'. A' tzojpu
vayol.

29 Pek aatz cheel kuB'aal, ila
tan, nib'anax q'i' o' niman eetz.
Pek aq' tzii aas tiira ye'k kuxo'val
samotxqal paal vayolb'al. **30** Utz
b'an atxumb'al ech si'an b'a'n q'u
ya'v qaq'o. Utz kam ko'n xheenya
tuch' txachil satiq'o tib' tu vib'ii
u Tioxhla aK'aol u Jesuus.—
Texhtu'.

31 Unchee' ta'xh veet motx
iq'ilat isik'let Tioxh, yakich
yikunoj u atib'al va'l molichku
tib'. Utz ok u Tioxhla Espiiritu
k'atza b'a'nil sikajayil. Ech
ye'kich tek ixo'val, tuch' techit
xamlil nichmotxtal paal u yolb'al
Tioxh.

U tatin q'u niman tetz u Jesuus
tib'ilaj

32 Unchee' tiira ma'lich
teko'n itxumb'al kajay q'u
aanima q'u'l nimanich tek tetz u
Jesuus. Utz ma'l iatz. Ab'ilich koj
ma'j aas: —Vetz sunjunal atzi!.—
Chaj ti' q'u tetz. Pek tiira junal
komon tatin kajay q'u kam
siaztaj.

33 Ech tiira iq'omich iyak'il
q'ul ichaj u Jesuus ti' ipaxsal
itziuil u q'aavtitz'pu u kuB'aal
Jesuus. Utz techal mamaj b'a'nil
atich k'atza tu u Tioxh sikajayil.
34 Ech ye'xhab'il ko'xh ma'j
nichiya'ta tetz tixo'l. Tan ab'il a'
atich untanoy itx'ava', oj ma'j
totzotz, nichik'ayi utz, nichtiq'o
ul vija'mel. **35** Nichtaq' tu q'ul
ichaj u Jesuus. Ech nichipaxsa el.
A' nichmotxb'enku ti' isav tetz
sijununil.

36-37 Echat i'an ma'l u vinaj
Xhep ib'ii, va'l Bernabee tek ib'ii
oksal tu q'ul ichaj u Jesuus.
Ik'ayi untanul itx'ava'. Utz tiq'o
ul vija'mel vatz q'ul ichaj u
Jesuus. Aatz u b'ii Bernabee tzi'
utz, "aq'ol nimal k'u'l" chu u
tokeb'al. Aatzich u vinaj tzi',
itu'xh ixalamich u Levii utz, aa
Chipreich.

Vikam u Ananias tuch' u Safira

5 **1** Unchee' aatz i'an ma'l u
vinaj majte, Ananias ib'ii
utz, Safira u tixoj. Ik'ayi
untanul itx'ava'. **2** Loq' inuk'

^q 4.26 Choktaj u Salmos 2.1-2.

tuch' u tioxoj tzi' aas sateesaka untx'ajul vija'mel vitx'ava'. Ech untx'ajtu ko'n ex taq' tu q'ul ichaj u Jesuus. Loq' tz'ajel aas nichdale'.

3 Ech aatz u Lu' tan, tal te ech tza': —Ananias ¿kam toke' aas ma'xh okyu u tx'i'lli'inaj tavaanima? Tan vetatxub'a'li u Tioxhla Espiiritu. Veteesalka untx'ajul vija'mel u tx'ava' vetak'ayi. **4** Tan eetz u tx'ava'. Utz k'uxh vetak'ayi, ¿yit' tzik eetz koj u puaj tzik? Pek ¿kantu' vetiitzl'a u onkonil tavaanima tzi'? Tan yit' aanima koj vetatxub'a'lila', pek u Tioxh.— Texh u Lu' te.

5 Ech ta'xh tab'i q'u yol u Ananias tzi', yakich nettz'oj ku' vatz tx'ava' utz, kami. Ech yakich motx xo'voj kajay q'u aanima taq'o q'u'l motx ilon ab'in. **6** Ech opon q'u xiak. Motx ib'ach vichi'l. Motx teesa k'asu'l utz, ex imujka.

7 Kamal oxvo'j oora tuul, opon u Safira, u tioxojich u Ananias. Ye'ich tootzaj kam va'l ma'tich tuche!. **8** Aatz u Lu', tal te ech tza': —Al ve, ¿echil tzik vetek'ayiv b'en vetx'ava' tza'?— Texh te.

—Ee'. Echil a' va'l naale' tzi'.— Texh u Safira.

9 Tzaq'b'el tu u Lu' ech tza': —¿Kam toke' aas nuk'u veteb'an ti' itxub'a'lil u Tioxhla Espiiritu tetz u kuB'aal? Pek saji iile; tul q'u xiak q'u'l ex mujunyuka vavinaj. Utz axh tek ul tiq'ob'en-axh majte.— Texh u Lu' te.

10 Ech tu ko'xh unmu'k'ul,

nettz'u ku' u ixoj vatz tajan u Lu' utz, yakich kamoj. Ech ta'xh oko'p q'u xiak, tila aas ma'tich ikame'. Utz tiq'o paj b'en. Ex imujka k'atz vivinaj.

11 Ech techalich tek ixo'v q'u niman tetz u Jesuus taq'o tuch' q'u aanima q'u'l ab'in q'u kam tza'.

Q'u txaihil i'an q'ul ichaj u Jesuus

12 Unchee' kaana xheenya tuch' txaihil nichmotxi'an q'ul ichaj u Jesuus xo'l q'u tenam. Molmochich chit tatin tu vi-q'analil u totzioxh tu va'l Xo'l Piraal Tetz Saloomoon. **13** Pek aatz unjoltu q'u aanima, ye'ich isa' moloib' tuch' tu xo'val, k'uxh aal tiira techalich tok iq'ii tu tere'n q'u aanima. **14** Ech ak'b'i-chil chit nich'i'an q'u'l niman u kuB'aal Jesuus, sib'al vinajs ixo' nichtoke'.

15 Aal nichtekichelel elu'l q'u ya'v tu b'ey vi' talaj tx'ach tuch' vi' cheleb' ya'v. Nichmotchich'ia ipaal u Lu' tu b'ey. Ech tuch' ko'xhtu' saku' visulich tib'a q'u ya'v, si'an b'a'n. **16** Utz sib' aanima nichik'asu'l tu q'u tenam naja'ch u Jerusaleen, iq'omal q'u'l iya'v taq'o. Atia techalich tujlixsal tu u tioxhil tx'i'lli'inaj. Utz ma'l chit i'antu b'a'n sikajayil.

U teesal q'ul ichaj u Jesuus tu tze'

17 Unchee' aatz u q'esal oksan yol vatz Tioxh, lakp ivi' tuch' q'u'l atich k'atza. Aya' q'u'l saduceo ib'ii u tuq'ayb'al. Motx ko'xh

taq'an ichi'on taanima.^r **18** Ech motx ul itxay q'ul ichaj u Jesuus utz, motx ex taq' ku' tu tze'.

19 Pek aatz i'an tu aq'b'al, ul ma'l u aanjel tetz Tioxh utz, ex ijaj vijub'alil u tze'. Ech tiq'o elu'l q'u chusulib' utz, tal te ech tza':

20 —B'enojex tu viq'analil u totztioxh. Paxsataj itziiul u b'a'nla yol tetz tiichajil.— Texh u aanjel.

21 Ech inima. Q'ala'm chit motx b'en tu viq'analil u totztioxh. Nichteko'npajmotxichusun ti' u yob'al Tioxh.

Tuul aatz u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' q'ul imol, motx imol tib' tuch' q'u q'esal q'atb'al tzii. Aya' kajay q'u q'esal q'atol tzii tu Israeel. Ech tal tiq'ol opon q'u chusulib' siatz. Ex iq'oloj tu tze' taq'o. **22** Pek aatz oko'p q'u polesi'y tu u tze', ye'kanich ve't q'u chusulib'. Ech oora motx q'aavi. **23** Motx ex tal ech tza': —B'a'nla katx'umal u tze' vetopono!. Utz liista chit q'u xeen tze' vatz jub'al. Pek aatz vetkujaj u tze', vetoko'p'o' tuul utz, jab'il koj va'tioj atile! ¡Ye'xhab'il!— Texhtu'.

24 Unchee' ta'xh motx tab'i u yol u q'esal oksan yol vatz Tioxh, sotz chit ik'u'l taq'o. Ant imol u q'esal xeen tetz vikuental u totztioxh utz, tuch' unjoltu q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Motx tek tal tib'ilaj: —¿Kam say'a'k u kam tzi?— Texhtu'. **25** Ech tuul

anko'xh nichmotxiyole', opon ma'l u vinaj utz, tal te ech tza': —Aatz q'u vinaj q'u'l etoksa tu tze', atil teko'n paj tu viq'analil u totztioxh. Nipajmotxichus tenam.— Texh te.

26 Unchee' b'en u q'esal xeen tetz vikuental u totztioxh, ant imol q'u polesi'y. Jik ko'xh motx ex tiq'o k'asul q'ul ichaj u Jesuus. Ye't motx ik'axb'ixsa tan, nichmotxixo'va ipaq'ax sivan tu q'u tenam.

27 Unchee' ta'xh motx oponi, motx ex taq' vatz q'u q'esal q'atb'al tzii molich tib'. Utz ch'otil itzi' tu u q'esal oksan yol vatz Tioxh. **28** Tal te ech tza': —¿Ye'n qal sete tzik aas ye'kan sachusunex ti' u b'lii tzi'? Tan ma'xh motx epaxsal itziiul vechusb'al tu u Jerusaleen tza'. Utz o' tek netaq'b'eno' ataj paav ti' vikam u vinaj tzi!— Texh te.

29 Unchee' tzaq'b'el tu u Lu' tuch' tu tere'n q'ul ichaj u Jesuus. Motx tal tza': —Ministeer a' b'axal sakunima u Tioxh vatz q'u aanima.

30 Tan aatz u Tioxh, viTioxh q'u kuk'uy kumam, a' q'aav itz'pixsan u Jesuus va'l etal ije' vatz kurus. **31** Utz vetik'ujb'a'l u Jesuus sik'atza tu Amlika. Vettaq'l u b'ens q'esala. Utz vettaq'l u tijle'm ti' ichitpul aanima tipaav. A' isa' saq'aavo'k q'u Israael k'atza ech sikuy vipaav. **32** Utz

^r **5.17** Aatz q'u “saduceo” nital tza' aya' q'u niman tetz ma'l u uq'ayb'al va'l ninima aas ye'k saq'aavitz'pu q'u kamnaj; ela nikam u aanxel tuch' u chi'l nimotxtale'.

nojchit o' ilon ab'in q'u kam niqale' tza'. Antu u Tioxhla Espiiritu majte va'l vettaq'ilu u Tioxh tu q'u niman tetz.— Texh te.

33 Ech ta'xh tab'i q'u yol tzi', yakich motx pultoj taanima tu k'a'nal taq'o. Utz si'chtekmotxiyat'e' tala. **34** Pek txake' ma'l u fariseo tu xo'l, Gamalieel ib'ii, aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Tiira atil tatin vatz kajay q'u tenam. Txake'i utz, tal telu'l unmu'k'ul q'ul ichaj u Jesuus q'anal. **35** Tal tek ech tza': —Vinaj Israeel, nachtaj b'a'nil kam seb'an tu q'u vinaj tzi'. **36** Tan atich ma'l u vinaj ko'xten majte, Teudes ib'ii. Nichtaq' b'ens tib' mam vinaj. Atil tijle'm nichtale'. Utz nojchit mam tenam ok ti!. Kamal 400. Pek yatz'axi utz, motx texh ipaxi tib' q'u'l ma'tich tok ti!. Ta'n sotzchil i'ana.

37 Pek xamtel paj tuul, chee ko'n paj va'te, Judas ib'ii, aa Galilea; a' chit nichtel tachul kajay q'u aanima. Utz tenam paj chit ok ti!. Pek yatz'axi utz, motx ko'n paj ipaxika tib' q'u'l ok ti!.

38 Ech tok nival sete cheel. Sajitaj ko'n q'u vinaj tzi'. Ye' eq'ilä ok. Tan oj tetz ko'n vinaj q'u chusb'al tuch' q'u kam ni'ane' tzi', toj ko'xh sotzoj atzi'. **39** Pek oj nojchit tetz Tioxh, tech

koj ex ti' isotsale'. Aal b'antaj kuuenta etib' tan, ma'l si'ane' aas a' oj emol Tioxh neb'an ch'a'o tu q'u'l neb'ane' tzi'.— Texh u Gamalieel te.

40 Utz ech chit motx i'ana. Q'aav isik'le oko'p q'ul ichaj u Jesuus utz, tz'u'mamal texh motx i'ana. Aatz veet motx itz'u'mata', tiira tal te aas ta'n samotxiya'sa talax paal q'u yol tu vib'ii u Jesuus. Ech ichajputa'. **41** Ech ik'asu'l q'ul ichaj u Jesuus tu u molb'al tib' q'u q'atol tzii. Utz va'lich ko'n motx itxuq'-txun ti' tan, u Tioxh aq'on tzii te aas eesal iq'ii ti' vib'ii u Jesuus.

42 Utz jun chit q'ii nichmotx-ichusun tu viq'analil u totztioxh tuch' tulaj atib'al. Nichipaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al ti' u Jesuus, aya' u Cristo.

Vipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al i'an u Esteban

6 **1** Unchee' ak'b'ichil chit nich'i'an u tachul q'u niman tetz u Jesuus tu u tiempo tzi'. Ech aatz i'ana, xochon q'u Israeel q'u'l griego iyolb'al vatz q'ul ichaj u Jesuus. Motx ixoch q'u'l hebreo iyolb'al tan, yit' ela koj ivatz nichib'anche'. Utz yit' tz'ajel koj telo'p techb'ub'al q'u txakay ixoj q'u'l griego iyolb'al nichib'anax tu q'u hebreo.^s

^s **6.1** Aatz q'u aanima q'u'l griego iyolb'al nital tza', jolol Israeel majte. Pek a' nichiyolb'e u griego tan, aye'nich xo'l puera aanima niyolonka. Pek aatz q'u'l hebreo iyolb'al nitale' tzi', aya' q'u'l meero a' iyolb'al u arameo. A' q'u Israeel q'u'l a' jelichku tu Jerusaleen. Meero a' nichiyolb'e u arameo siatzaj, pek u hebreo nichitxakunsa ti' isik'lel u Yolb'al Tioxh.

2 Ech aatz tek kab'laal q'ul ichaj u Jesuus, motx imol q'u niman tetz u Jesuus. Utz motx tal te ech tza': —Yit' ijikomal koj aas sakuya'sa talax u yolb'al Tioxh ti' ijatjax echb'ub'al. **3** Pek aatz cheel, txaataj jujva'l vinaj texo'l aas nojchit b'a'n talche'. Utz atil u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a'nil utz, tek' atil itxumb'al. Ech saqaq' u aq'on te tzi'. **4** Tan aatz o', a' tzuk'el sakuq'il a sik'le Tioxh utz, sakupaxsa itziiul u yolb'al Tioxh.— Texh q'ul ichaj u Jesuus.

5 Utz tiira b'a'n b'enku q'u yol tu q'u niman tetz u Jesuus tzi'. Ech motx itxaal u Esteban. Ma'l vinaj aas tiira k'ujlel ik'u'l ti' Tioxh b'a'nil utz, atil u Tioxhla Espiiritu k'atza b'a'nil. Utz ant itxaael majte q'u vinaj tza': u Felipe, u Proocoro, u Nicanoor, u Timoon, tuch' u Parmenas utz, tuch' u Laxh aa Antioquia, va'l oknajich ti' u tuq'ayb'al q'u Israel, k'uxh yit' Israel koj tu titz'peb'al. Pek nimanich tek tetz u Jesuus.^t

6 Ech motx tiq'o opon vatz q'ul ichaj u Jesuus. Motx taq' je' iq'ab' tib'a utz, motx iq'il a isik'le Tioxh ti'.

7 Utz kaanaich ipax paal itziiul u yolb'al Tioxh. Techalich

tak'b'u u tachul q'u niman tetz u Jesuus tu Jerusaleen. Utz sib'al q'u oksan yol vatz Tioxh nich-niman majte.

Vitxaypu u Esteban tu q'u q'atol tzii

8 Aatz u Esteban tan, techalich ixamlil aq'el tu u Tioxh. Utz atich vib'a'nil u Tioxh k'atza majte. Techal b'oj txaichil tuch' xheenya nich'i'an xo'l q'u tenam. **9** Pek motx lakp ivi' unjolol q'u Israel ti!. Aya' q'u aanima q'u'l "q'u chajpumal" chu te'le'. Ant unjolol aa Cirene, aa Alejandria, aa Ciliicia tuch' unjot aa Aasia. Nichmotxiyaa yoli tib' tuch'.^u **10** Pek nichkoj-isub' u Esteban tu yol tan, techal itxumb'al aq'ich tu u Tioxhla Espiiritu.

11 Unchee' aatz tek motx i'ana, ipuaji ivatz unjolol vinaj; a' isa' salat ech tza': —Vetqab'i tuch' kuxichin aas niteesa iq'ii Tioxh u Esteban utz, niteesa iq'ii q'ul imantaar u Moisees majte.— Chaj. **12** Ech motx ilak q'u tenam tuch' q'u q'esal q'atol tzii, tuch' q'u aa txumb'al ti' u o'tla mantaar. Utz motx ex itxay u Esteban. Motx tiq'o b'en

^t **6.5** Aatz va'l i'an u Laxh tzi', k'asu'l tu Antioquia utz, opon tu Jerusaleen. Ok tek ti' u tuq'ayb'al q'u Israel. Ech tok u yol "prosélito" tu kastiya. Pek xamtele ok ti' inimal u Jesuus.

^u **6.9** Aatz q'u'l "chajpumal" chu te'le' tzi', a'ich a' unjolol q'u Israel q'u'l preexhuich tikuenta Roma. Pek motx chajpuli, ech ul tu Jerusaleen. Utz motx ilak atib'al molb'al tib', chusb'al tetz u o'tla mantaar, tetz ko'xh q'u'l preexhuich tzi'.

vatz q'u q'atol tzii molich tib'.^v
13 Utz motx paj toksa txakb'a'n txub'a'l majte. Motx tal ech tza': —Aatz u vinaj tzi', ye'xh niya' ti' iyoq'ax u mantaar tuch' u totztioxh tza'. **14** Vetqab'i talta' aas su'lalq'axoj ku' vi-kuentail u totztioxh tu u Jesuus u aa Nazareet tza'. Nital majte aas siya'sa q'u kostuumbre q'u'l aq'elka tu u Moisees.— Texhtu'.^w

15 Unchee' aatz q'u q'esala q'u'l ch'uxhlich opon tu u mol'b'alib' tzi', tii nichmotxisaji u Esteban. Utz tila aas ech tek ivatz aanjel vivatz u Esteban.

**Viyolon u Esteban
vatz q'u q'atol tzii**

7 **1** Unchee' aatz u q'esal oksan yol vatz Tioxh, ich'oti tek tu u Esteban ech tza': —¿Nojchixh q'u yol nitalax sai' tzi'?— Texh te.

2 Tzaq'b'u u Esteban utz, tal ech tza':

—Vitz'in vatzik, tuch' ex q'esal tenam, tz'ib'a'taj exichin etile'. Tan aatz i'an u kutechalla Tioxh, chee vatz u kuk'uy kumam u Abrahaam, a' chit atich tikuenta u tx'ava' Mesopotaamia, ye'sajenich en jeje'oj tu u tx'ava' va'l Haraan.^x **3** Utz tal u Tioxh te ech tza': «Elenb'en tu vatx'ava' va'l atilk'axh tzi'. Aq'ka q'u'l iitz'in aatzik utz, a' se'enk'axh tu u tx'ava' va'l sunk'uch see.» Texh u Tioxh te.

4 Unchee' ech ik'asu'l u Abrahaam tikuenta vitx'ava' q'u caldeo utz, ex jeje'oj tu u tx'ava' Haraan. A' kamku vitat tzi'. Ech u Tioxh paj alon tul tu u tx'ava' va'l atilk'o' cheel tza'. **5** Loq' ye't aq'ax itx'ava' tu u Tioxh. Niko'xh b'ojoj ku'eb'al tajan. Pek b'a'ntan tal te aas sataq'e' analen ma't ikame'. Loq' tetz q'u'l itu'xh ixalam si'anee' aas lakami tala, k'uxh aal ye'kich ma'j initxa'a tu u tiempo tzi'. **6** Tal u Tioxh te ech tza': «Aatz q'u'l atu'xh

^v **6.12** Aatz q'u q'esal q'atb'al tzii nital tza', echa' u “congreso” tuch' u “corte suprema de justicia” tu kastiya sukuvatz. Tetz kajay u nacioon, niyolonka.

^w **6.14** Atich ka'va'l mantaar vatz q'u Israeel. Ma'l aya' u o'tla mantaar va'l tal u Tioxh tu u Moisees. Aatz va'te, aya' unjolol mantaar tz'ib'amal tu q'u aa txumb'al xo'l q'u Israeel. Tz'ajsab' tetz utz, lochb'al tetz u o'tla mantaar aas nitale'. “Kostuumbre Tetz Ik'uy Imam Tz'ib'amal” chu te'le'. Echa' “codigo civil” b'enku xo'l q'ul q'atol tzii tu Israeel. Loq' kaana talaj pitz'kin mantaar atil tixo'l aas tza'l nimali utz, yit' a' koj va'l tal u o'tla mantaar. Ech tok nichiyal q'u q'esala xo'l q'u Israeel tu u Jesuus ti' q'u kostuumbrela mantaar tza'. Choktaj U Tio 23.1-36.

^x **7.2** Aatz u Esteban, nika'paju kam va'll i'an q'u Israeel ko'xtene. Tz'ib'amal kajayil tu u Geenesis tuch' tu u Eexodo. A' nixe'tik tu u Geenesis 12 utz, niya' tu vimotxeb'al u Deuteronomio.

axalam sa'atin tu ma'l u tx'ava', yit' tetz koj. Puera ko'n tatin tuul si'ane'. Utz sa'xhoksal tu aq'on. Txumb'al iveet sab'anax tu ma'l 400 ya'b!. 7 Loq' xamtel sichoo q'u tenam vaq'o q'u'l saoksan tu aq'on. Utz samotxelk'asu'l q'ul atu'xh axalam tzi'. Samotx'ul tu u tx'ava' tza'. Utz samotx'ul-inach'in tza'.» Texh te.

8 Unchee' aatz u Tioxh tan, taq' ma'l u echlal tu u Abrahaam tetz u nuk'u'm i'an tuch'. Aya' val' satzok'ax el b'iil ichi'l q'u vinaj. Ech aatz u Abrahaam tan, inima. Aatz itz'pu vik'aol va'l Isaac, itzok'e'l b'iil ichi'l aas tz'aj vaaxajil q'ii titz'pe!. Echat ko'xh i'an u Isaac tu vik'aol majte va'l Jacoob. Utz echat paj i'an u Jacoob majte, motx itzok'e'l b'iil ichi'l kab'laal q'ul ik'aol. Aya' q'u kuk'uy kumam, o' Israeel.

9 Pek aatz i'an q'u kuk'uy kumam, q'ul ik'aol u Jacoob, motx chi'on taanima ti' vitza'q', aya' u Xhep. Ech motx ik'ayi b'en tu Egipio. Loq' atich Tioxh k'atz u Xhep. **10** Ech u Tioxh eesan tu q'u tza'l paalka utz, taq' itxumb'al. Ech tiira b'a'n u Xhep til u ijlenal faraoon tu Egipio. Ech toksat ka'b' ijlenalil k'atza utz, ilol tetz q'ul ime'b'i'l tu tatib'al majte.

11 Unchee' ul mam va'y tu jank'al u tx'ava' tikuenta Egipio tuch' tikuenta u tx'ava' Canaan majte. Motx ok tu mam il tza'l. Ye' nichichee ve't titz'leb'al q'u kuk'uy kumam. **12** Ech aatz tab'i u Jacoob aas atich itz'leb'al tu Egipio, ichaj b'en q'ul ik'aol ti'

tiq'ol triigo. Aya' q'u kuk'uy kumam. A' u b'axa ib'en tu Egipio ti' echb'ub'al. **13** Ech tu tek ika'paj ib'ena', tal tek u Xhep tu q'u tatzik aas a' u tza'q'a. Ech tootzaji u faraoon majte aas kam animail u Xhep.

14 Unchee' aatz u Xhep, tal tek tiq'ol opon u Jacoob. Ant imol kajay q'u titz'in tatzik. **75**ixaane'. **15** Ech ib'eno'k u Jacoob tu Egipio. Xamtel tuul, a' tek kamku tzi' tuch' q'ul ik'aol aya' q'u kuk'uy kumam. **16** Loq' iq'ol b'en vichi'l u Jacoob tu Siqueem tikuenta Canaan. A' ex mujlojku tu u mujb'al va'l iloq' u Abrahaam tu q'ul ik'aol ma'l u vinaj Hamoor ib'ii.

17 Unchee' aatz tek nichinajab' u tiempo ti' itzojpu viyol u Tioxh va'l tal tu u Abrahaam, ak'b'ichil chit nichi'an q'u Israael tu Egipio. Ch'iichil chit nichi'an tachul. **18** Ech ok ko'xh va't u ijlenal tu Egipio tuul. Utz tootzajich koj ab'ilich u Xhep. **19** Ech aatz u ijlenal tzi', i'an onkonil tu q'u kuk'uy kumam. Nichiya'l u ti' toksat q'u talaj ne' vatz kamchil. Ech ye'k sa'ak'b'i.

20 Loq' aatz tu u tiempo tzi', itz'pu ma'l u tal xiak, Moisees ib'ii. Utz tiira tx'anelich vatz Tioxh. Pek oxva'l ko'n ich' i'an k'atz itxutx ib'aal. **21** Tan aatz ye't veet ve't imujle', oksal tek vatz kamchil. Pek sik'ax tu vime'al u faraoon. Utz a' tek ch'iisan. Taq' b'ens titz'in. **22** Ech chusax u Moisees tu

kajay q'u tootzajib'al q'u aa Egipto. Aq'elich ivi' q'ul iyol utz, aq'el ivi' vib'anone'.

23 Unchee' aatz tz'aj 40 iya'b', ul q'u tetz aa tenamil sik'u'l, aya' q'u Israeel. Ech ex tile'. **24** Utz tila aas nichiq'osax ma'l q'u Israael tu ma'l u aa Egipto. Ech toksa tib' ti', yakich iyatz' u aa Egipto tzi!. A' ichoo taq'o kam va'l nichi'an tu u Israeel. **25** Tan nichtitz'a u Moisees aas sapaal itxumb'al q'u tetz aa tenamil tuul aas u Tioxh nichajon u Moisees ti' teesal tu tza'l. Loq' ye't motx paal itxumb'al tuul.

26 Unchee' aatz evtich tek tuul, opon paj u Moisees tixo'l. Utz tila aas nichmotxi'an ch'a'o ka'va'l q'u Israael tib'ilaj. Ech si'chtoksa ib'a'n tib'ilaj tala. Tal te ech tza': «Emol etib' utz, ¿kantu' niko'xheq'os etib'?» Texh te.

27 Ech aatz va'l xe'tixsan u ch'a'o tan, ik'o'pi ko'n u Moisees utz, tal te ech tza': «¿Ab'il vetoksanaxh q'esalail tu kuxo'l b'atz'i? ¿Su'latx'ol kunujul naal tzik? **28** ¿Sayatz'in tzik echa' iyatz'ax u aa Egipto a'an eet?» Texh te. **29** Ech ta'xh tab'i u Moisees q'u yol alax te tzi', yakich tek oojoj. A' ex jeje'ojku tu ma'l u tx'ava' Madiaan ib'ii. Puera aanima ko'n tatin tzi'. Utz atin ka'va'l ik'aol latzi'.

30 Unchee' aatz paal 40 ya'b' tuul, chee ma'll u aanjel siatz tu u tz'inlich tzaji tx'ava' naja'ch u muunte Sinaii. Chee siatz tu u

xamal nichtoyvu ti' ma'l u jinkin ch'i'x. **31** Utz tz'ejxu chit ik'u'l u Moisees tu va'll nichtile' tzi'. Tan ye'xhkam nichitz'e' u ch'l'i'x. Ech ixaan opon k'atza. A' isa' si'ch-isaji b'a'nil. Utz a' tek tab'i iq'ilal tu u Tioxh. Tal te ech tza': **32** «In viTioxh q'ul ak'uy amam. In iTioxh u Abrahaam, iTioxh u Isaac utz, iTioxh u Jacoob.» Texh u Tioxh te.

Ech va'lich tek it'unt'u'llan u Moisees tu xo'val. Ye't iq'i' ve't isajile'.

33 Utz tal paj u Tioxh te ech tza': «Eesa vapel xaab' taajan tzi' tan, vi' tioxhla tx'ava' atik'axh.

34 Saab'i tan, nojchit ma'xh villa' aas tiira txumb'al iatz vuntenam atil oko'p tu Egipto. Vetvab'il q'ul ixochon sunvatz. Ech toke' ku'yu'lin tu Amlika. Ul veesa tu q'u tza'l atilka. Pek ora'xh tan, saq'aavb'enaxh tu Egipto. Sunchajaxh ti' teesal k'asu'l tzi'.» Texh te.

35 Ech ichajax b'en u Moisees tu u Tioxh b'anaxi. Ichaj ti' ib'anax q'esalail xo'l q'u tetz aa tenamil utz, ti' teesal k'asu'l tu Egipto. A' lochon u aanjel va'l chee siatz k'atz u jinkin ch'i'x. A' q'esalain, k'uxh ma'tich ko'n talax te tu ma'l q'u tetz aa tenamil ech tza': «¿Ab'il unchaj-onaxh aas su'la'an q'esalail tu kuxo'l utz, su'latx'ol kunujul?» Texh te.

36 Ech u Moisees iq'on elu'l q'u kuk'uy kumam tu Egipto. Utz mamaj txaichil tuch' xheenya ik'uch tu Egipto tuch'

tu u Kaj Mar. 40 ya'b' ik'uch txaichil tu u tz'inlich tzaji tx'ava' va'l motx paalka. **37** Utz u Moisees va'l alon tu q'u Israeel ech tza': «Aatz u Tioxh, sa'nalicheesa ma'l alol tetz vi-yolb'al texo'l, echa' in tza' a' va'l senima.» Texhtu'. **38** Utz anchit u Moisees q'esalain xo'l q'u Israeel tu tz'inlich tzaji tx'ava'. Antu atich vi' u muuntee Sinaii. A' k'ulun q'u yol tetz tiichajil taq' u aanjel. A' chit a'ich imol q'u kuk'uy kumam.

39 Pek aatz q'u kuk'uy kumam, ye't ko'n inima. Motx ko'n taq'ka elo'p echil tzi'. Utz ta'n tii motx titz'a u Egipto.

40 Aal motx ko'n tal tu u Aroon ech tza': «B'an kutioxh, iq'on kub'ey. Tan ye' qootzaj kam nab' veti'anlu u Moisees b'a va'l iq'onelu'lo' tu Egipto.» Texh te.

41 Ech motx itz'aj ma'l vatzib'al vaakaxh. Utz motx chit toksa tx'olo'm vatz vib'anich tioxh tzi'. Kaana motx itxuq'txun ti' k'uxh itz'ajo'm ko'n tuch' iq'ab'.

42 Echtzixe't elab'eltekka tu u Tioxh. Taq' texh tzii te aas a' tek siq'il a isik'le q'u tx'umi'l tu amlika tuch' tere'n q'u txijtxu-b'al. Echa' va'l tz'ib'amalnalka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh aas tal ech tza':

«Aatz ex Israael, oj tzik in vet-eq'ila esik'le'in tuch' q'ul etx'olo'm tu u tz'inlich tzaji tx'ava' tu 40 ya'b'.

43 Pek a' atil tetaanima ve-b'anich tioxh Moloc tuch' vitx'umi'lil va't vetioxh va'l Refaan.

Utz ela ko'xh tuch' chelemal u nachb'al tetz setaq'o.

A' q'u vatzib'al eb'ana tzi' utz, eq'il a esik'le.

Echtzixe't sunyake'sa b'enex tzian, yaklel ex vatz b'en u Babilonia.» Chia.^y

44 Unchee' aatz nichipaal q'u kuk'uy kumam tu u tz'inlich tzaji tx'ava', atich u b'u'j totztioxh tzixe', u techlal u nuk'u'm va'l i'an u Tioxh tuch'. Aya' va'l u Tioxh alon tu u Moisees kani'ch iveet si'ane'. Utz ech chit iveet i'ana.

45 Utz ik'ul q'u kuk'uy kumam u b'u'j totztioxh tzi'. Ech a' motx iq'on opon tu q'u tx'ava' oponku u Josuee. Iq'omich taq'o aas b'ajax el q'u puera aanimu tu u Tioxh vatz q'u kuk'uy kumam. Utz anko'xh atich u b'u'j totztioxh tikuenta u Daviid.

46 Unchee' b'a'n b'enku u Daviid vatz u Tioxh. Pek k'uxh tachva sataq' je' ma'l otzotz, tatib'al u Tioxh, viTioxh u Jacoob, ye't i'ana. **47** Pek u Saloomon aq'on je' u totztioxh tzi'. **48** K'uxh aatz u T'an kin Tioxh, a' koj chit atilku tu otzotz ib'ano'm aanimu. Tan echa' va'l alelka tu u alol tetz

^y 7.43 Choktaj u Croonicas II 36.11-23; u Amoos 5.25-27.

u yolb'al Tioxh aas nital ech tza':

49 « A' unk'ujleb'al u Amlika.

Utz a' ku'eb'al vajan u vatz tx'ava'.

Ech ñkam tek b'anel tu va't vatib'al setaq' je'?

Utz ñab'iste tek u atib'al va'l sa-ilank'in netale'?

50 Tan ñyit' tzik in koj unb'anon kajay q'u kam tzi' tzik? Chu u Tioxh.»

Texh u alol tetz u yolb'al Tioxh.—

Texh u Esteban.

51 Utz tal paj u Esteban tu q'u q'atb'al tzii ech tza':

—Aatz ex, jolol ex txokop txumb'al tuch' q'ul etaanima. Aya'll kala ye' netab'i q'u kam tetz u Tioxh tilone'. Ye' nenima viyol tuch' etaanima. Echa' ex puera aanima k'atza. Echa' yit' tzok'el el b'iil echil tu vtexumb'al netoksa tzi'. Sako'nchitpaal etetz vatz u Tioxhla Espiiritu netxume'. ¡A' vetmotxexetiq'o viqelon q'ul ek'uy emam! ^z

52 Tan aatz q'ul ek'uy emam, motx tojcha kajay q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Motx ko'n iyatz' q'u'l yolon ti' u tuleb'al u Jesuus, aya' vijikomal. Va'l vetko'n-exocha utz, ex unyatz'on. **53** Tan k'uxh titzi' chit aanjel nek'ulvu q'u mantaar Tioxh, niko'xh ma'kojekola utz, ma'kojenima.—

Texh u Esteban.

Vikam u Esteban ti' talax u yolb'al Tioxh

54 Unchee' ta'xh motx tab'i q'u kam q'u q'atb'al tzii tza', motx pultu taanima tu k'a'nal ti'. Tiira motx ik'ux tib' tee taq'o.

55 Pek ech koj u Esteban tan, tiira atich u Tioxhla Espiiritu k'atza. Ech ta'xh sajin je' tu Amlika, til u mam itechalil u Tioxh. Utz til u Jesuus majte atich tiseb'al u Tioxh. **56** Ech ta'xh tila, tal ech tza':

—¡Sajitaj etile', nivil u Amlika jajlele! Utz ¡nivil u Jesuus, u K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, atil tiseb'al u Tioxh!—

Texh u Esteban.

57 Unchee' aatz tek q'u'l molich tib', motx ijup ixichin. Motx q'eq'un sikajayil. Ech ma'l chit motx ex itxaytu u Esteban.

58 Motx iqini elu'l ti' elu'l u tenam ech motx ipaq' sivan. Utz aatz q'u xochol tetz, q'u txak-b'a'n txub'a'l, motx taq'ka q'ul ikaapa k'atz ma'l u xiak, Saulo ib'ii.

59 Pek aatz u Esteban tan, nichko'niq'ilä isik'le Tioxh tuul nichipaq'ax sivan. Utz tal ech tza': —UnB'aal Jesuus, k'u'l topón u vaanxelal tza'!—

Texhtu'. **60** Ech peche'i utz, getun taltu ech tza': —UnB'aal

^z7.51 Choktaj u Isaias 63.10.

ooksach tetz vipaav q'u aanima tzi!.— Texhtu!. Ech ta'xh veet tala, kami.

8 1 Utz antu u Saulo tal iyol ti' vikam u Esteban.

Vipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al i'an u Felipe

Unchee' aatz tu u q'ii tzi' xe't ma'l mam txayo'm. A' nichichokax q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tu Jerusaleen. Ech ipaxi tek b'en tib' tu unjot tenam. At b'en tikuenta Judea. Utz at b'en tikuenta Samaaria. Pek ech koj q'ul ichaj u Jesuus tan, ye't motxb'eni.

2 Unchee' unjolol q'u b'a'nla chaj vinaj mujun vichi'l u Esteban. Utz mam oq'el motxi'an ti'.

3 Ech koj u Saulo tan, va'lich ichoktu q'u niman tetz u Jesuus. Sisotzsa tala. Jun otzotz ib'ena'. Utz nichijuxu elu'l vinajs ixoj. Ech nichentaq' ku' tu tze'.

Vipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al tu Samaaria

4 Tuul aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l motx ipaxi b'en tib'. Til ko'xh nichipaxsav itziuil u b'a'nla chusb'al.

5 Aatz u Felipe, b'en tu ma'l u tenam tikuenta Samaaria. Nichipaxsa paal itziuil u Jesuus viTxaaom u Tioxh tzi!. **6** Ech va'lich chit ib'en ik'u'l q'u aanima ti' tab'il q'u kam nichatal u Felipe. Tan nichmotxtil q'u txaichil nichi'ane!. **7** Sib'al q'u aanima atich tioxhil tx'i'lli'inaj

k'atza nichi'an b'a'n. Nichiqetun tel q'u tioxhil tx'i'lli'inaj. Utz sib'al q'u'l numtz'inajich ichi'l tuch' q'u ko'x nichi'an b'a'n majte. **8** Ech techalich b'oj itxuq'txun q'u aanima tu u tenam tzi!.

U toksal ma'l u aa q'ii tu jik vatz Tioxh

9 Utz atich ma'l u vinaj tu u tenam tzi!, Xhim ib'ii. A' nichi'an aa q'il. Utz tz'ejxinaj chit q'u aa Samaaria ti!. Tan nichtaq' b'en tib' mam vinaj. **10** Utz kajay aanima nichab'in u Xhim, ch'ooajs nimaj. Nichmotxtal ti' ech tza!: —A' u mam yak'il tetz u Tioxh atzi!.— Chu ti!. **11** Utz b'ennajich chit ik'u'l ti' tan, o'tenich ko'xh isub'tu q'u aanima tu viq'iiane'.

12 Pek aatz q'u aanima, motx inima u b'a'nla chusb'al va'l nichipaxsa itziuil u Felipe ti' vi-Q'esalail u Tioxh tuch' ti' vib'ii u Jesucristo. Utz motx tek i'an ivautiismo vinaj ixoj. **13** Utz antu tek u Xhim, ok niman u Jesuus majte. Ib'an ivautiismo. Utz xamich techit ti' u Felipe. Utz tz'ejx ik'u'l ti' q'u mama jtxaichil tuch' q'u xheenya nichi'ane'.

14 Utz tab'i q'ul ichaj u Jesuus q'u'l atich tu Jerusaleen aas ma'tich tok unjolol q'u aa Samaaria ti' inimal u yolb'al Tioxh. Ech ichaj b'en u Lu' tuch' u Xhan latzi!. **15** Ta'xh motx oponi, motx iq'ila isik'le Tioxh ti' q'u niman tetz u

Jesuus, ech saok u Tioxhla Espiiritu k'atza. **16** Tan ye'sajich tok u Tioxhla Espiiritu k'atza ma'j. Pek ta'xh ma'tich motx ib'ant ivautiismo tib'ii u Jesuus. **17** Unchee' motx taq' je' iq'ab' q'u chusulib' tivi' q'u niman tetz u Jesuus. Ech ok u Tioxhla Espiiritu k'atza.

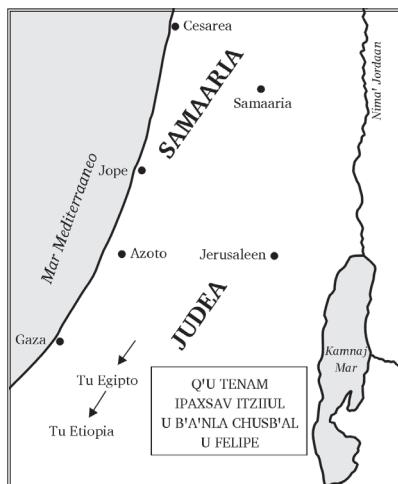
18 Utz aatz til u Xhim aas nichtok u Tioxhla Espiiritu k'atza q'u niman tetz u Jesuus tu ko'xh u taq'tu je' iq'ab' q'u ichaj u Jesuus tivi', tala'tzi'i tek ipuaj. **19** Tal te ech tza': —Aq'taj vetyl u yak'il atil sek'atza tzi'. Ech ab'il i' savaq'vu je' unq'ab', yak sik'ul u Tioxhla Espiiritu majte.— Texh te.

20 Aatz tek u Lu' tan, tal te ech tza': —A' amol vatz apuaj sasotz'axh tzi'. Tan a' niitz'a aas tuch' puaj sak'ul u oya nitaq' u Tioxh. **21** Ech ye'k ookeb'al ti' u kam tzi' utz, ye'k sa'aq'ax see tan, yit' jikom koj vavaanima vatz u Tioxh. **22** Pek k'axa ak'u'l ti' vapaav utz, jajab'e u Tioxh ti'. Ech kamal likuyaxh ti' va'l niitz'a tavaanima tzi!. **23** Tan nivile' aas tiira k'ay val aatine' utz, txayelaxh tu onkonil.— Texh u Lu' te.

24 Unchee' tzaq'b'u tek u Xhim utz, tala: —Q'ilataj sik'le-taj u kuB'aal vi' ech ye'k saku' q'u kam vi' q'u'l vetetallu ve tzi!.— Texh te.

25 Unchee' aatz veet ichustu u yolb'al Tioxh q'u ichaj u Jesuus, eltek'b'en. Utz paal tal itziiul u b'a'nla chusb'al tunjot talaj

tenam tikuenta Samaaria majte. Ech q'aavtekb'en tu Jerusaleen.

U talax u Jesucristo tu ma'l u aa Etiopia

26 Unchee' q'ilal u Felipe tu ma'll viaanjel u Tioxh. Tal te ech tza': —Kuxh. Aal ab'en tikuenta aal iku'e' ti' u b'ey nitelb'en tu Jerusaleen yak tu Gaza. Aya' u b'ey va'l nipaal tu tz'inlich tzaji tx'ava!— Texh u aanjel te.

27 Ech ib'ena!. Utz aatz atich ok ti' vib'ley, til ma'l u vinaj aa Etiopia; q'esala k'atz u ixoj ijlenal tu Etiopia va'l Candase ib'ii. Kololich puaj k'atza. A' atichku kajay q'u tx'iib'al q'ii tiq'ab!. Utz Tioxh ul inach u vinaj tu Jerusaleen. **28** Aalich tek iq'aavb'en tu vitenam k'ujlich tu vikare't, tuul nichisik'le u Yolb'al Tioxh va'l alich tu u Isaias.

29 Unchee' q'ilal u Felipe tu u Tioxhla Espiiritu, tal te ech tza':

—Xaan opon k'atz u vinaj ato'k tu u kare't tzi!.— Texh te.

30 Echixaan opon u Felipe. Utz tab'i aas nichisik'le untanul u Yolb'al Tioxh va'l b'axab'samal talax tu u Isaias. Utz ich'oti u Felipe te ech tza': —¿Ni tzik ipaal atxumb'al tu va'l nasik'le tzi?— Texh te.

31 Tzaq'b'el tu u vinaj ech tza': —Kani'ch ipaal untxumb'al tuul tan, ab'il koj nichusunin te kam u tokeb'al.— Texh te. Ech ijaj b'l'anil tu u Felipe aas saje'op k'atza tu vikare't.

32 Utz aatz u Yolb'al Tioxh va'l nichisik'le, aya' va'l nital ech tza':

—Echa' tiq'ol b'en karne'l tu yatz'b'al tetz b'anaxi. Echa' chelem karne'l aas ye'xhkam niq'eq'un tu q'u eesan tetz ixi'l. Itx'ajmi ko'xhtu'. Tan ye'xhkam ijaj itzi' tu yol.

33 Eesal iq'ii. Utz yit' jikom koj itx'olax inujul b'anaxi.

Eesal ku'en u vatz iq'ii isaj tu u vatz tx'ava' tza'. Utz ye'k yol ti' itu'xh ixalam.— Chia.^a

34 Ech aatz u aa Etiopia, tal tu u Felipe ech tza': —B'an b'a'nil, al ve ab'il nital u alol tetz u yolb'al Tioxh tzi'. ¿A' tzik nital je' tib', pek oj ab'il i' nitalva?— Texh tu u Felipe.

35 Ech xe't iyol u Felipe. A' xe'tik ti' va'l alich nal tu u Isaias. Utz motx chit tal u b'a'nla chusb'al te majte ti' u Jesuus.

36 Unchee' tuul atich ok ti' b'ey, opon k'atz ma'l u a'. Ech tal tek u aa Etiopia te ech tza': —¿Kam samajon unb'ant unvautiismo? Atil a' tza' uytta.— Texh te.

37 [Tzaq'b'el tu u Felipe ech tza': —Oj nanima u Tioxh tuch' avaanima, saveeti sa'an avautiismo.— Texh te.

Ech tzaq'b'i utz, tala: —Ee' nunnima aas nojchit iK'aol Tioxh u Jesucristo.— Texhtu'.]

38 Ech tal itxake' u kare't u aa Etiopia utz, motx ku'l sika'b'il. B'enku' tu a' utz, ech b'anax vautisaar tu u Felipe. **39** Utz ta'xh motx je'ul tzi' u a', iq'ol b'en u Felipe tu u Tioxhla Espiiritu. Ech ye't ilax ve't tu u aa Etiopia. Pek techalich itxuq'-txune' okb'en ti' vib'ey.

Vipaxsat itziiul u b'a'nla chusb'al u Felipe tu unjot tenam

40 Unchee' aatz u Felipe, a' ex aq'b'ojku tu Azoto. Utz nichtal u b'a'nla chusb'al tu q'u talaj tenam nichpaalka oponnalich ko'xh tu Cesarea.

U tok u Saulo ti' inimal u Jesuus

9 **1** Unchee' aatz u Saulo, a' chit nich'i'an ik'u'l ti' iyatz'ax q'u niman tetz u kuB'aal Jesuus. **2** Aal ex ijaj ma'l tu' xe'

^a 8.33 Choktaj u Isaias 53.7-8.

q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Satiq'o b'en xe' q'u q'esala tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu Damasco. Utz aq'ax te. A' nichtal tuul aas oj sichab'a ma'j aanima tzi' ninima u b'a'nla chusb'al ti' u B'a'nla B'ey, sitxaye' utz, su'ltaq' tu tze' tu Jerusaleen. Ma'l itxaype' si'ane' k'uxh vinaj oj ixoj.

3 Unchee' aatz atich ok ti' vib'ey, ye'k talche' sutil ti' tu ma'l u rib'kin xamal ku'l tu Amlika. A' chit nichtekinajab' topon tu Damasco. **4** Utz yakich ku'oj u Saulo vatz tx'ava' taq'o. Utz a' tek tab'i tuch ma'l u yol tal te ech tza': —Saulo, Saulo, ¿kantu' na'an ak'u'l vi', nachok'in?— Texh te.

5 Ech tzaq'b'u u Saulo tal ech tza': —UnB'aal, ¿ab'il axh?— Texhtu'.

Tzaq'b'el ech tza': —In u Jesuus. In va'l na'an ak'u'l vi', nachok'in. Loq' niko'nab'an je' iib'. Ech na'ane' va'l ni'an u vaakaxh aas niko'nipaql'ka ajan u toch'b'al tetz utz; ye'xhat ni'enku te aas k'axb'ixsaib' ni'ane'.— Texh te.

6 [Ech techalich tek it'unt'u-lan u Saulo tu xo'val. Utz tal ech tza': —UnB'aal ¿kam asa' sun'b'ane' unchee'?— Texh te.

Tzaq'b'el ech tza':] —Aatz cheel, lakpen utz, kuxho'k tu u tenam tzi'. Tan latzi' sa'alaxku see kam sa'ane'.— Texh te.

7 Ech jolol texh txaklich q'u vinaj xamich ti' u Saulo. Tiira sotz ik'u'l. Tan nojchit tab'i u

yol tzi', loq' ye'xhab'il ma'j til iatz.

8 Unchee' lakpu tek je' u Saulo vatz tx'ava'. Ijaj iatz tala, loq' ye't ilon ve'te'. Ech ch'iji-mich tek ib'en siq'ab' b'anli. Iq'ol oko'p tu Damasco. **9** Oxva'l q'i'i atin tzi'. Utz ye' nichtilone'. Ye't tx'a'ni; ye't uk'ai.

10 Unchee' atich ma'l u niman tetz u Jesuus tu Damasco, Ananias ib'ii. Utz q'ilal tu u kuB'aal tu ma'l visioon. Tal te ech tza': —Ananias.— Texh te.

Tzaq'b'i utz, tala: —Atilin tza', unB'aal.— Texhtu'.

11 Utz tal u kuB'aal te ech tza': —Kuxh, aal ab'en tu u b'ey va'l Jikom. A' se'nachok ma'l u vinaj Saulo ib'ii aa Tarso. Atil xe' u Judas. Niq'ila sik'le'in tzi'. **12** Utz vettillu topon ma'l u vinaj tzixe' tu visioon. Ananias ib'ii. Nitaq' je' iq'ab' tib'a ech sailoni nitile'.— Texh te.

13 Ech tzaq'b'u tek u Ananias utz, tala: —UnB'aal, sib'ax alon ve ti' u vinaj tzi' aas kaana k'axk'o nipaasav q'u niman eetz q'u'l atil tu Jerusaleen. **14** Utz k'uxh ulyu tza' tan, a' ul itxay b'en ab'il niq'ilan sik'len vab'ii. A' niaq'on tijle'm q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh.— Texh te.

15 Tzaq'b'el tu u Jesuus ech tza': —Ta'xh sab'enaxh tan, aatz u vinaj tzi', untxaaom. Utz sun-txakunsa ti' en talax vunb'ii xo'l q'u puera aanima. Satal vatz q'u q'esal tenam tixo'l utz, xo'l q'u Israeel majte. **16** Ech satil u tza'l

vaq'o va'l sapaalku ti' vunb'ii.—
Texh te.

17 Unchee' ech b'en u
Ananias. Aatz oko'p tu u atib'al,
taq' je' iq'ab' bib'a u Saulo. Utz
tal te ech tza': —Hermano Saulo,
vetichajin u kuB'aal tzaxe'. Aya'
u Jesuus, va'l vetq'ilanaxh tu
b'ey. A' isa' aas saq'aavilonaxh.
Utz tiira sa'atin u Tioxhla
Espiiritu sak'atza.— Texh te.

18 Ech tu ko'xh u mu'k'ul tzi',
solk'e'l ma'l u kam tu b'aq' iatz
utz, q'aav tek iloni. Ech lakpi
utz, ib'an ivautiismo. **19** Tx'a'n
teku'en, ech chee iyak'il. Utz atin
ka'xva'l q'ii xo'l q'u niman tetz u
Jesuus q'u'l atich tu Damasco.

**Vixe't taltu u yolb'al Tioxh
u Saulo**

20 Ech xe't u Saulo ti' ipaxsal
itziuil u Jesuus viTxaam u
Tioxh tu q'u aanima q'u'l
nichimol tib' tu q'u atib'al
chusb'al tetz u o'tla mantaar aas
a' viK'aol u Tioxh u Jesuus.

21 Ech motx sotz ik'u'l kajay
q'u aanima taq'o q'u'l motx
ab'in. Utz motx tal ech tza':
—¿Yit' tzik a' u vinaj atzi' va'l
nichi'an ik'u'l ti' q'u q'ilan
sik'len tetz Jesuus tu
Jerusalem? Tan aal a' paj ul
i'an tza'. Ul itxay b'en. Utz
se'ntaq' vatz q'u q'esal oksan
yol vatz Tioxh.— Texhtu'.

22 Pek aal ko'n maas nichtiq'o
iyak'il u Saulo. Nichitxakb'a' aas
a' viTxaam u Tioxh u Jesuus.

Ech nichisotz ik'u'l q'u Israeel
taq'o q'u'l atich tu Damasco. Ye't
itx'ol itzaq'b'ele'.

**Vib'antu ik'u'l q'u Israael
ti' u Saulo**

23 Unchee' aatz paal sib'al q'ii
tuul, motx inuk' q'u Israeel
tib'ilaj aas siyat' u Saulo. **24** Utz
nichtekmotxixeen q'iils aq'b'al
vatz q'u'l ijub'alil u okeb'alop tu
u tenam, ti' iyatz'axe'. Pek opon
itziuil vatz u Saulo va'l nichtitz'a
q'u vinaj tzi!. **25** Ech aatz i'an
q'u niman tetz u Jesuus, ipaasa
elu'l u Saulo tu aq'b'al vi' u mam
tz'ach tetz u tenam. Tu ma'l
mam txakatx ich'unpiv ku'l. Ech
eli.^b

**Vipaxsat itziuil u b'a'nla chusb'al
u Saulo tu Jerusaleen**

26 Unchee' opon tek u Saulo
tu Jerusaleen. Utz si'chimolo tib'
tuch' q'u niman tetz u Jesuus
tala. Pek kajay nichixo'v te. Ye'
nichmotxinima aas oj niman tek
tetz u Jesuus.

27 Ech iq'ol tek b'en tu u
Bernabee. Ex ik'uch vatz q'u'l
ichaj u Jesuus. Utz tala
kani'ch ik'ulax u Saulo b'anax
tu b'ey tu u Jesuus utz,
kani'ch iyolon te. Utz tal
majte aas ye'k chit ixo'val u
Saulo yolon ti' vib'ii u Jesuus
tu Damasco.

28 Ech atin tek u Saulo tixo'l
tu Jerusaleen. Utz nichtela' tok
ti' talax u yolb'al Tioxh tuch'.

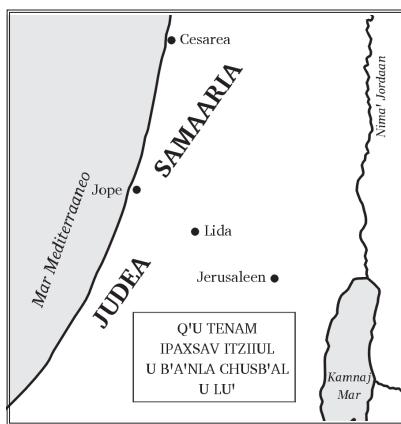
^b **9.25** Choktaj u Ka'b' U' Tu Corinto 11.32-33.

29 Utz ye'k ixo'val ti' talax u yolb'al Tioxh tib'ii u Jesuus.

Techal txayi'b' nich'i'an tu yol tuch' q'u Israel q'u'l griego iyolb'al. Pek aatz q'u Israel tzi', a' nichmotxtitz'a iyatz'le'.

30 Ech aatz tab'i q'u niman tetz u Jesuus, motx tek tiq'o b'en u Saulo tu Cesarea. Utz ichaj b'en tu Tarso.

31 Ech tiira b'a'nich chit tatin q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tikuenta Judea, Galilea tuch' Samaaria. Ch'iichil chit nichmotxi'an ti' tootzajil u yolb'al Tioxh. Xo'vamal chit Tioxh tipaale!. Yak'inchil utz, ak'b'ichil chit nichmotxi'an tu u Tioxhla Espiiritu.

U tok q'u aa Lida tuch' q'u aa Jope ti' inimal u Jesuus

32 Unchee' aatz u Lu', nich-eniq'il a q'u niman tetz u Jesuus. Utz opon xe' unjolol tu ma'l u tenam Lida. **33** Utz til ma'l u vinaj, Eneas ib'ii, numtz'inajich ichi'l. Ma'tich tel

vaaxajil ya'b' iku' vatz tx'ach taq'o. **34** Utz tal u Lu' te ech tza': —Eneas, u Jesucristo sab'anon b'a'n see. Ech txakpen utz, lak vatx'ach tzi'.— Texh te. Ech yakich lakpi. **35** Utz kajay q'u aanima ilon q'u'l jejlich tu Lida tuch' q'u'l atich tu Saroon. Ech motx tek inima u Jesuus.

36 Unchee' aatz tek i'an tu ma'l u tenam Jope, atich ma'l u ixoj niman tetz u Jesuus. Tabita ib'ii tu yolb'al hebreo utz, Dorcas tu yolb'al griego. Aatz u ixoj tzi', sib'la chit locho'm nich'i'an tu q'u me'b'a'. Mamaj b'a'nil nich'i'ane'. **37** Pek aatz i'an tu q'u q'ii tzi', ya'vb'ixi utz, kami. Ech tx'aal ti' utz, iq'ol b'en tika' chupul u otzotz.

38 Utz aatz q'u niman tetz u Jesuus, tab'i aas atich u Lu' tu Lida. Ech ichaj b'en ka'val vinaj ti' en eloj. Tan inaja'chich ko'n tib' u tenam Lida tuch' u Jope. Ex ijaj b'a'nil te ech tza': —Ni'axh quxe'. Utz b'atzi'ch uule'.— Texh te.

39 Ech oora lakpu u Lu'. Yakich k'asojul ti' q'u chaj. Utz ta'xh oponi, yakich iq'oloj je' tu va'l atichku u kamchil. Utz isepo'k tib' q'u txakay ixo' ti' tuul kaana toq'e'. Motx ik'uch q'u toksa'm te q'u'l taq'onib'al-ich u Dorcas.

40 Ech aatz u Lu' tan, tal telu'l kajay q'u aanima to'-otzotz. Utz peche'i, iq'ila sik'le Tioxh. Ech tek ipilq'u tib' tal te

ech tza': —Tabita, lakpen.— Texh te. Ech yakich q'aavojul taanima u Dorcas. Ech yakich sajinoj. Til u Lu'. **41** Ech itxayax siq'ab' tu u Lu', ilak je'. Utz isik'le oko'p q'u niman tetz u Jesuus tuch' q'u txakay ixoj. Itxakb'a' ok siatz, jitz'lel teku'en! **42** Kajay q'u aa Jope ab'in itziiul q'u kam uchi tzi'. Ech sib'al tek niman u kuB'aal Jesuus.

43 Utz sib'al q'ii i'anka u Lu' tu Jope. A' atinku tu atib'al xe' ma'l u vinaj Xhim ib'ii, txikol tz'u'm.

U tok u Corneelio ti' inimal u Jesuus

10 **1** Aatz tu Cesarea, atich ma'l u vinaj Corneelio ib'ii. Q'esala tetz u 100 sol va'l "Italiana" ib'ii. **2** Aatz u Corneelio tan, suula vinaj, xo'ven Tioxh tuch' ik'aol ime'al. Utz lochol tetz me'b'a' tu Israel. B'enamen chit nichiq'ila isik'le Tioxh.

3 Unchee' aatz i'ana, k'uchax ma'l visioon te, tiira vatzsaj. Kamal alas 3 ku'q'ii til ma'l u aanjel tetz Tioxh. Til toko'p tu va'l atichka utz, tal te ech tza': —Corneelio.— Texh te.

4 Utz tii chit sajil tu u Corneelio. Ech tuch' xo'val tal ech tza': —¿Kiimb'i unB'aal?— Texh te.

Alax te ech tza': —Aatz valochtu q'u me'b'a' tuch' vaq'ilat asik'let Tioxh, atil k'u'l

u Tioxh. **5** Ech aatz cheel, chaj b'en achaj tu Jope. Se'ntiq'o ma'l u vinaj Xhim ib'ii, va'l Lu' chu te'l majte. **6** A' atiklu xe' va't u vinaj Xhim paj ib'ii, txikol tz'u'm. A' atik tatib'al tzi' mar. Ech a' sa'alon see kam sa'ane'!— Texh u aanjel.

7 Unchee' ta'xh elb'en u aanjel, yakich isik'le ka'va'l taq'onom u Corneelio. Antu va't sol, nacholich Tioxh majte utz, k'ujleb'al k'u'l. **8** Utz tal q'u yol te, ech ichaj b'en tu Jope.

U visioon til u Lu' ti' u b'u'j

9 Unchee' tu tek va't q'ii tuul, si'chtekchaq'aan q'ii, b'enje' u Lu' vi' atib'al. Ex iq'ila isik'le Tioxh. A' chit nichtek-inajab' top on q'ul ichaj u Corneelio. **10** Utz ul ma'l mam va'y k'atz u Lu'. Tx'a'omich tek isa'. Pek tuul ko'xh nichib'anax tuch techb'ub'al, k'uchax ma'l visioon te. **11** Tila aas jajlich u amlika. Utz a' tek til iku'l ma'l u mam liikin b'u'j qitzich junun q'u'l ixoob'al. Aal iku'l vatz tx'ava'.

12 Utz kajay vatzul txokop atich tu u liikin b'u'j tzi'. Atich txokop kaava'l ik'o'leb'al. Atil txokpil a'. Utz atich xich'omla txokop majte, aya' q'u'l nipaal tu amlika. **13** Utz tab'i ma'l u yol tal te ech tza': —Lu', yatz' q'u txokop tzi' utz, chi'a.— Texh te'l'e'.

14 Aatz tek u Lu' tan, tala: —Ye'ka unB'aal tan, ye'xhjatu

nivechb'u tzu'kin kam. Tan txaa'.— Texh u Lu'.^c

15 Unchee' q'aav paj q'ilal tika'paj. Alax te ech tza': —Ye' ko'xh aal txaa' ti' q'u kam q'u'l tx'aatx'och tek tu u Tioxh.— Texh te'le'.

16 Ox pajul chit til u kam u Lu' tzi' utz, nichiq'aavjolax je' u mam liikin b'u'l tu amlika.

17 Unchee' tuul nichichokon taanima u Lu' ti' u tokeb'al u visioon va'l k'uchax te tzi', opon q'u chaj vatz jub'al q'u'l chajax tu u Corneelio. Tan ma'tich ich'otita' til atilku tatib'al u Xhim. **18** Ech motx uq'ay q'u chaj. Utz motx ich'oti atil tzik ma'l u vinaj tu u atib'al tzi', Xhim ib'ii, va'l Lu' chu te'l majte.

19 Ech anko'xh nichititz'a u kam u Lu' tzi' va'l til tu visioon, q'ilal tu u Tioxhla Espiiritu tal te ech tza': —Nichok'axh oxva'l q'u vinaj. **20** Kuxh ku' utz, lab'enaxh ti'. Ka'tziunich'axh tan, in vet-chajon.— Texh te.

21 Unchee' ku'tek'ul u Lu' vatz q'u vinaj utz, tal te ech tza': —In va'l nechok'in. ¿Kam echaj aas ulyex tza'?— Texh te.

22 Ech motx tal q'u vinaj te ech tza': —O' ichaj u Corneelio, u q'esala tetz 100 sol. Ma'l vinaj xo'ven Tioxh utz, jikom. Tiira

b'a'n talchu vatz kajay q'u Israeel. Pek vetalax te tu ma'l u tioxhla aanjel aas satal oopon otzotz tzixe'. Utz satab'i q'ul ayol.— Texh te. **23** Ech motx tal toko'p q'u vinaj to'otzotz utz, a' vatku tzixe'.

U topon u Lu' xe' u Corneelio

Unchee' ech tek q'ejal tuul, k'asu'l u Lu' ti'. Utz k'asu'l unjot niman tetz u Jesuuus aa Jope majte. **24** Ech tu tek va't q'ii tuul, motx opon tu Cesarea. Utz nichich'ial tu u Corneelio. Ma'tich imoltu q'u titz'in tatzik tuch' q'u'l tiira tamigo.

25 Utz ta'xh opon u Lu', oora ul k'ulaxoj tu u Corneelio. Yakich peche'oj ku' siatz utz, toksa iq'ii.

26 Pek tal u Lu' te ech tza': —Lakpen tan, in ko'n vinaj ech'a' axh.— Texh te. **27** Ech yolon u Lu' tuch'. B'eno'k to'otzotz. Utz tila aas sib'al chit aanima molich tib'. **28** Ech yolon u Lu', tal ech tza': —Etootzajle aas tiira ye'xtxoj vatz u kumantaar aas simolo tib' q'u Israeel tuch' puera aanima. Utz ye'xtxoj so'oko'p to'otzotz tzixe'. Pek Tioxh vetk'uchun ve aas k'uxh puera q'u aanima, ye'k savaq' b'ens ye'xtxoj utz, tzu'kin.

^c **10.14** Nital u o'tla mantaar ab'iste txokop te b'a'n saechb'uli utz, ab'iste txaa' siatz q'u Israeel. Choktaj u Leviitico 11.41-47. Aatz q'u txokop til u Lu' tu vivisioon, tiira txaa' echb'ul vatz q'u Israeel. Echa' q'u txokop q'u'l juxuib' ib'en vatz tx'ava'. Echa' q'u kan, q'u o'an utz, tuch' q'u pachaq'. Ta'xh nichechb'un q'u puera aanima utz, tzu'kin aas nital q'u Israeel. Ech toke' ye't isa'a u Lu' tib'axa.

29 Echtxize't aatz vet'ex-sik'l elojin, vetk'asu'lin. Ye'n unb'an ka'l unk'u'l. Pek aatz cheel, nivab'i sete, ¿kam toke' vetetal vule'?— Texhtu'.

30 Unchee' tal tek u Corneelio te ech tza': —Kaava'x q'ii cheel echat ko'xh oora tza', alas 3, atichku'in ti' ikuyax unva'y, ti' iq'ilal sik'lel Tioxh. Utz aatz i'ana, tuul nichunq'ila sik'le Tioxh to'otzotz. A' tek vil itxake' ma'l u vinaj sunvatz, rib'kin poloxh saj oksa'm. **31** Utz ech tal ve tza': «Corneelio, aatz u Tioxh, vettab'il vaq'ilat asik'leta' utz, atil sik'u'l kajay va'l na'an ti' ilochax q'u me'b'a'. **32** Pek aatz cheel, chaj b'en achaj tu Jope. Utz al tul ma'l u vinaj Xhim ib'ii, va'l Lu' chu te'l majte. A' atilku xe' va't u vinaj Xhim ib'ii, txikol tz'u'm. A' atik u tatib'al tzi' mar. Ech aatz lu'uli, sayolon see.» Texh ve.

33 Echtxize't vetunchaj savsan eetz. Utz ta'ntioxh qe'l ulyaxh. Ech kajay o' atilo' vatz Tioxh cheel tza' utz, saqab'i kam va'l saal qe tu u Tioxh.— Texhtu'.

34 Unchee' aatz u Lu', xe't iyolone' utz, tal ech tza':

—Anal cheel paalyu untxumb'al tuul aas nojchit ye'k pe'k tel aanimta vatz u Tioxh tzi'.^d

35 Tan k'uxh til ko'xh itenam u aanimta, nik'ulax tu u Tioxh oj xo'vamal Tioxh taq'o utz, ni'an vijikomal vatz u Tioxh.

36 Tan aatz u Tioxh tzi', taq'u'l viyol xo'l q'u Israeel; aya' u b'a'nla chusb'al ti' u Jesucristo. Tan a' u oksan kub'a'n tuch' u Tioxh. Utz ta'xh ma'l B'aala tetz kajay q'u aanimta. **37** Utz etootzajle kam q'u kam uch tu vikuenta u Judea. A' xe'tik k'asu'l tikuenta Galilea a' chit ma'tich iya' u Xhan ti' ipaxsat itziiul u vautiismo tu q'u aanimta. **38** Etootzaj majte aas toksa vi-Tioxhla Espiiritu u Tioxh k'atz u Jesuus aa Nazareet b'a'nil. Utz taq' mam tijle'm. Ech kam ko'n mamaj b'a'nil paal i'ana. I'an b'a'n tu kajay q'u aanimta q'u'l nichtuleb'el tu u tx'i'lli'inaj tan, nojchit Tioxh atich k'atza.

39 Utz nojchit o' ilon ab'in q'u kam i'an u Jesuus tzi'. Qila qab'i q'u'l i'an tikuenta Judea tuch' tu Jerusaleen. Pek yatz'ax ku'en; aq'ax je' vatz kurus. **40** Loq' itz'pixsal ko'n u Jesuus tu u Tioxh titoxva' q'ii. Utz chee sukuvatz. **41** Loq' kajay koj aanimta ilon. Pek ta'xh cheek vatz q'u'l txaaiach nal el tu u Tioxh, q'u'l ilon ab'in. Ech tx'a'no' uk'a'o' tuch' aas ma'tich q'aavtitz'pu tika'paj xo'l q'u kamnaj. **42** Utz talka qe b'a'nil aas sakupaxsa itziiul tu kajay aanimta aas a' va'l oknaj tijle'm tu u Tioxh ti' itx'olax inujul q'u aanimta q'u'l itz'lele tuch' q'u kamnaj. **43** Tan ti' u Jesuus yolonku kajay q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Tala aas ab'il q'u'l

^d **10.34** Choktaj u Deuteronomio 10.17-19.

saniman, sik'ul kuyb'al ti' q'ul ipaav tu vib'ii.—
Texh u Lu'.

44 Unchee' tuul anko'xh nichthal q'u yol u Lu' tzi', ok u Tioxhla Espiiritu k'atz kajay q'u aanima q'u'l nichab'in q'u yol.

45 Ech sotz chit ik'u'l q'u Israeel, niman tetz u Jesuus. Aya' q'ul imol u Lu' oponi, aas motx til tok u Tioxhla Espiiritu k'atz q'u puera aanima, u toya u Tioxh. **46** Tan nichmotxtab'i iyolon q'u puera aanima tunjot yolb'al utz, nichtoksa iq'ii u Tioxh.

47 Unchee' yolon tek u Lu', tala: —Ye'xhkani'ch imajax ib'ant ivautiismo q'u niman tetz u Jesuus tza', q'u'l okyu u Tioxhla Espiiritu k'atza, echa' o'.— Texhtu!. **48** Ech tal tek u Lu' tu q'u aanima aas si'an ivautiismo tib'ii u kuB'aal Jesuus.

Unchee' aatz tek q'u aanima, motx ijaj b'a'nil tu u Lu' aas sakaa ka'xva'toj q'ii tzixe'.

U taltu u Lu' aas ye'k samajax tok q'u puera aanima ti' u Jesuus

11 **1** Unchee' tab'i q'ul ichaj u Jesuus tuch' q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tu Judea aas antu q'u puera aanima niman u yolb'al Tioxh. **2** Ech aatz opon u Lu' tu Jerusaleen, yaal tu unjolol q'u Israeel q'u'l niman tetz u o'tla mantaar ti'

itzok'ax el b'iil chi'l. **3** Motx tal tu u Lu' ech tza': —¿Kam toke' vet'oko'p'axh to'otzotz xe' puera aanima ye' tzok'el el b'iil chi'l? Utz ¿kantu' vettx'a'naxh tuch'?— Texh te.^e

4 Unchee' aatz u Lu' tan, tzi'-tzoch chit talax te i'an ech tza': **5** —Aatz unb'ana, a' chit atich'in tu Jope. Nichunq'ilä sik'le Tioxh utz, ye'k talche' k'uchax ma'l u kam ve tu visioon. Vil iku'l ma'l u kam tu amlika. Echa' ma'l mam liikin b'u'j. Qitzel junun q'ul ixoob'al. Aalich iku'l sunvatz vila. **6** Ech unsaji chit b'a'nil utz, a' tek vila atich unjolol txokop tuul. Atia kaava'l ik'o'leb'al vatz tx'ava'il txokpil. At chi'olla txokop. At txokpil a'. Utz at xich'omla txokop tu amlika. **7** Utz a' tek vab'i tuch ma'l u yol, tal ve ech tza': «Lu', yatz' q'u txokop tzi' utz, chi'a.» Texhtu!.

8 Aatz in tan, val te ech tza: «Ye'ka unB'aal tan, ye'xhjatu ni-vechb'u tzu'kin kam. Tan txa'a!.» Texhin te.

9 Unchee' iq'ilapajk'asu'llin tu Amlika tika'paj utz, tal ech tza': «Ye' ko'xh aal txa'a! ti' q'u kam q'u'l tx'aatx'och tek tu u Tioxh.» Texhtu!. **10** Ech ox pajul chit vil u kam tzi'. Utz q'aav iq'ol je' tu amlika.

11 Ech tuul tek opon oxva'l vinaj tzunxe' tu u otzotz va'l atichk'in. A' chajlik k'asu'l tu Cesarea. **12** Utz tal u Tioxhla Espiiritu ve aas ye'k saka'tziiun

^e 11.3 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 15.1-2; 20.21-22.

unb'en ti'. Ech antu b'en vaajil niman tetz u Jesuus vi' tzuta. Utz oko'p'o' to'otzotz xe' ma'l u vinaj.

13 Aatz oko'p'o', tal qe kani'ch tiltu ma'l u aanjel tu tatib'al. Txake' ok u aanjel siatz chi utz, tal te ech tza': «Chaj b'en achaj tu Jope, se'ntiq'o u Xhim, va'l Lu' chu te'l majte. **14** Tan a' sa'alon see kani'ch eel tu q'ul apaav tuch' ak'aol ame'al kajayil.» Texh tu u vinaj chi.

15 Unchee' aatz analich ko'xh xe't unyolon tixo'l, ok u Tioxhla Espiiritu k'atza, echa' tok sukuk'atza b'axa majte. **16** Ech ul tek sunk'u'l va'l tal u kuB'aal Jesuus aas tal ech tza': «Tu ko'n a' ni'anvu vautisaar aanimu u Xhan. Pek aatz ex tan, u Tioxhla Espiiritu saok sek'atza.» Texhich.

17 Ech ¿kam vijle'm aas sa-ko'xhunmaj iatz u Tioxh? Tan u Tioxh vet'oksan u Tioxhla Espiiritu k'atza, echa' va'l toksa sukuk'atza jatva'l o', o' Israel niman tetz u kuB'aal Jesucristo.— Texh u Lu'.

18 Ech aatz motx tab'i q'u kam tzi', ye'xhkam ve't motx tala. Aal motx tek toksa iq'ii Tioxh. Ech motx tal tza': —¡Antu pe'k q'u puera aanimu aq'el tzii te tu u Tioxh aas samotzik'axa ik'u'l ti' q'ul ipaav! Ech

samotxopon tu u atinchil tu u b'enq'ii b'ensaj.— Texhtu'.^f

Vixe't q'u niman tetz u Jesusu tu Antioquia tikuenta Siiria

19 Unchee' aatz ma'tich ikam u Esteban, xe't ichokax q'u niman tetz u Jesuus, satxayli. Ech motx tek ipaxi tib'. Atia b'en tikuenta Feniicia. At tikuenta Chipre. Utz at tu Antioquia. Nichipaxsa talax u yolb'al Tioxh. Loq' ab'il ko'nkoxh e nichtalva, pek ta'xh nichtalvu tu q'u'l Israeel.

20 Pek atich okunjolol vinaj tixo'l aa Chipre tuch' aa Cirene. Utz kajay e nichtalva. Tan ta'xh opon tu Antioquia, xe't motx tal u b'a'nla chusb'al tetz u kuB'aal Jesuus tu q'u aanimu q'u'l griego iyolb'al. **21** Ech atich chit u kuB'aal Jesuus ti' ilochaxe'. Utz sib' chit u tachul q'u aanimu q'u'l motx nimani. Ok ti' u Jesuus.

U taq'ax nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus tu Antioquia

22 Unchee' opon itziiul q'u kam vatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tu Jerusaleen. Ech ichaj tek b'en u Bernabee tu Antioquia. **23** Utz ta'xh opon u Bernabee, yakich til vib'a'nil u Tioxh va'l ma'tich i'antu tixo'l

^f **11.18** Aatz q'u aanimu q'u'l yit' Israeel koj itenam, tiira tz'ejxinajla aanimu vatz q'u Israeel. Paat kam koj itxa'k vatz Tioxh aas nimotxtale!. Tan yit' itenam Tioxh koj. Echtzixe't nichkojmotxitx'a'n tuch'. Niko'xh nichkojtopon tu otzotz tzixe'. Ech ti' tiira motx tz'ejx ik'u'l aas antu sakuyax ipaav tu u Tioxh.

q'u aanima. Ech txuq'txuni. Utz taq' nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus. Tal te aas tuch' chit taanima sa'tere'nxaano'k k'atz u Jesuus. **24** Ech sib'laj paj chit tenam ok ti' u Jesuus tan, nojchit b'a'nla vinaj u Bernabee. Tiira atil u Tioxhla Espiiritu k'atza. Utz tek' k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh.

25 Unchee' xamtel teku'en, b'en u Bernabee tu Tarso; ex ichok u Saulo. **26** Aatz ichab'a, tiq'o ul tu Antioquia. Utz ma'l ya'b' motx i'an xol q'u niman tetz u Jesuus tzi'. Sib'al aanima nichichuse'. Ech a' chit b'axa xe'tik talaxku Cristiano tu q'u niman tetz u Jesuus tu Antioquia tzi'.

**Vilochon b'en q'u aa Antioquia
tu q'u niman tetz u Jesuus
tikuenta Judea**

27 Unchee' aatz i'an tu q'u q'iitzi', elb'en unjolol q'u alol tetz u yolb'al Tioxh tu Jerusaleen utz,

opon tu Antioquia. **28** Utz aatz ma'l te, Agabo ib'i, yolon u Tioxhla Espiiritu k'atza. Utz tala aas su'ul ma'l mam va'y tikuenta kajay u tx'ava' va'l atich ok tikuenta Roma. Ech nojchit ul u mam va'y tzi'. A' chit ijlenalich u Claudio.^g

29 Ech aatz tek q'u niman tetz u Jesuus, q'u'l tu Antioquia, motx taq' ku' tib'eyil sijununil aas salochon b'en. Sataq'e' kam sachee tzixe'. Utz sataq' b'en tu q'u niman tetz u Jesuus q'u'l jejlel tu Judea.

30 Ech nojchit ech motx i'ana. A' taq'vu b'en xe' q'u ansiano. A' iq'on b'en u Bernabee taq'o tuch' u Saulo.

**Vichi'k'ulal q'u niman tetz
u Jesuus i'an u Herodes Agripa**

12 **1** Unchee' aatz tu u tiempo tzi', aatz u ijlenal Herodes, itxay unjolol q'u niman tetz u Jesuus. Motx

^g **11.28** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 21.10.

chit tuleb'e. **2** Utz tal iyatz'ax u Jacobo tu ch'ich', vitza'q' u Xhan.^h **3** Utz tila aas b'a'n b'enku u kam tu q'u q'esal uq'ayb'al tzi', ech a' tek itxay u Lu'. A' chit tuich u nimla q'ii Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil. **4** Itxaya utz, taq' ku' tu tze!. Utz toksaka tikuenta kaa tanul sol. Kaava'l sol ato'k tunchaj tanul. Utz paalnalich u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto si'chtiq'o elu'l nichdale!. Anal si'chtoksa vatz q'u tenam.

5 Ech atich u Lu' tu tze', b'oono ixeel'e!. Tuul tzuk'el nichiq'ila sik'le Tioxh q'u niman tetz u Jesuus ti'.

**U tel u Lu' tu tze'
titxumb'al u Tioxh**

6 Unchee' aatz u Lu', vatchich ko'n tu aq'b'al. A' chit ech tek q'ejal si'chiq'ol elu'l vatz q'u tenam. Atich ok xo'l ka'va'l sol, xeen tetz. Utz b'a'nla qitzel tu ka'va'l kadeena. Utz atich paj xeenal vatz ijub'alil u tze' majte.

7 Ech ye'k talche' chee ma'l viaanjel u kuB'aal utz, yakich itxijtxu tuul u tze!. Ech it'ok txala tuul u Lu'. Ik'assa utz, tal te ech tza':—Lakpen cheel.—Texh te. Ech yakich chajpoj el q'u kadeena tiq'ab' u Lu', u qitzb'al tetz. **8** Utz tal u aanjel te ech tza':—B'an tok oksa'm utz, oksa vapel xaab' taajan tzi!.—Texh te.

Unchee' i'an u Lu' kam va'l alax te.

Utz alax paj te tu u aanjel: —Oksa vachake't tzi' utz, xamb'en vi!.— Texh te.

9 Ech elu'l utz, xamich u Lu' ti!. Loq' ye'xh b'ojoj sik'u'l u Lu' aas oj nojchit va'l nich'i'an u aanjel. Kamal visioon nichtile' aas tala. **10** Pek paal vatz u b'axa tuch' vatz u ka'b' xeenal. Ech opon tek vatz u ch'ich' jub'al; aya' u elab'alul tu b'ey. Utz jaipu ko'xh u ch'ich' jub'al sijunal. Ech motx ipaal elu'l. Utz ta'xh ma'tichixaab'et ma'l xo'l b'ey, elab'elka tu u aanjel.

11 Ech nal tek nachon u Lu' b'a'nil utz, tala: —Anal tek cheel elyu untxumb'al tuul aas nojchit u kuB'aal Jesuus vet-chajon viaanjel ti' ul veesal tiq'ab' u Herodes! Utz jvet-teesalin vatz q'u kam majte q'u'l b'anich tek ti' tu q'u q'esal uq'ayb'al aas si'an ve!— Texhtu!. **12** Ta'xh tek til u Lu' b'a'nil tzi' aas ma'tich ichajpe', yakich tek b'en otzotz xe' u Li', vinan u Xhan, va'l Kuxh chu te'l majte. Sib'al q'u niman tetz u Jesuus molich tib' latzi' ti' iq'ilal isik'lel Tioxh.

13 Unchee' opon u Lu' vatz jub'al q'anal, sik'leni. Utz elu'l ma'l u ixviak, Rode ib'ii. Ul tile' ab'il. **14** Utz ta'xh tab'i aas ivi' u Lu', tu tek txuq'-txunchil ye't ijaj oko'p, pek

^h **12.2** Aatz u Jacoob nital tza', anko'xhtu' vichaj u Jesuus nital tu U Tio 10.2; 26.37.

t'aspi ib'eno'k to'otzotz. Ex tal oko'p aas atich u Lu' vatz jub'al.

15 Pek alax ko'n te ech tza': —¡Kamal neel b'oj tu b'ey!— Texh ko'n te'le'!

Pek aatz u ixviak tan, ta'xh tala: —¡Nojchit a' i!— Chia.

Pek alax te: —Viaanjel atzi'.— Texh te'le'.

16 Tuul nichkojiya' u Lu' tu sik'le'm. Ech ijajax oko'p. Utz tiira motx tz'ejx ik'u'l aas motx tila. **17** Ech i'an tek xheenya u Lu' te tiq'ab' aas samotxjutze'i. Ech motx chit tal te kani'ch teesal elu'l tu tze' b'anax tu u kuB'aal Jesuus. Utz tal paj ech tza': —Altaj q'u kam tu u Jacobo tza' tuch' tu tere'n q'u niman tetz u Jesuus.— Texhtu'.ⁱ Ech ik'asu'l utz, b'en sunjalite.

18 Unchee' aatz tek sajb'i, mam txab'kin uch xo'l q'u sol tan, ye'kanich u Lu' tu tze'. Ye' tootzajich kan chaj vet'i'ana.

19 Ech aatz u Herodes tan, tal ichokpu u Lu'. Loq' ye't cheei. Utz motx ich'oti itzi' q'u xeenal b'a'nil. Loq' ye'xhab'il ma'j tu q'u xeenal ootzajin tetz. Ech alax tek iyatz'pe'!

Xamtel tek ti' u kam tzi', elb'en u Herodes tu Judea utz, b'en tu Cesarea. A' tek atinku tzi'.

ⁱ **12.17** Aatz u Jacobo nital tza', aya' vitza'q' u Jesuus va'l q'esalaich xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 15.13.

Vikam u Herodes

20 Unchee' aatz i'ana tan, tiira lakpinajich ivi' u ijlenal Herodes ti' q'u aanima tikuenta Tiro tuch' u Sidoon. Pek aatz motx i'an q'u aanima tzi', motx imolo ul tib' vatz u Herodes ti' ijajax tok ib'a'n tuch'. Tan aatzich ka'va'l q'u tenam tzi', a' nichmotxoponku techb'ub'al tikuenta vitenam u ijlenal tzi'. Ech ichok ma'l oksan iyol vatz u ijlenal, Blasto ib'ii. Q'esal taq'onomich u ijlenal Herodes.

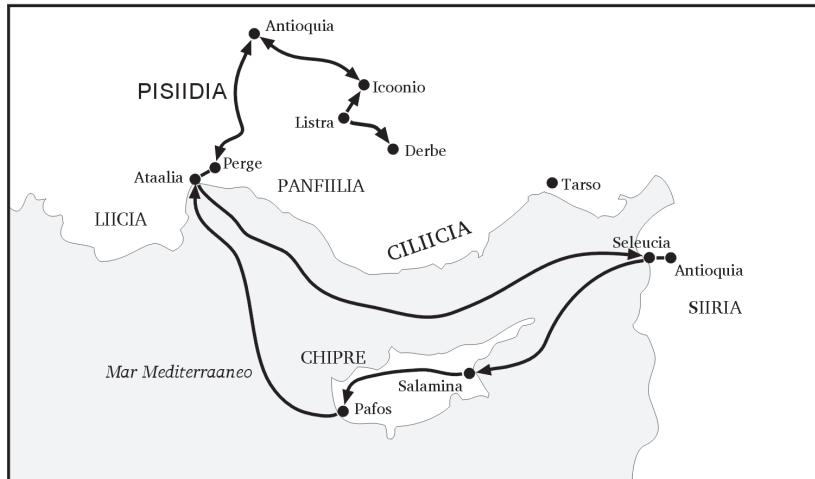
21 Ech aatz i'an tu u q'ii va'l q'atich teku'en, aya' u toponb'al q'u aanima, aatz u Herodes, toksa b'a'nla oksa'm tetz ijlenal utz, k'uje' tu u b'anb'al topiisyo. Ech xe't iyolone'.

22 Utz ma'l chit ije' ivi' q'u tenam tal ech tza': —¡Yolon tioxh ni'ane', yit' iyolon koj vinaj ni'ane'!— Texh q'u tenam ti' u Herodes.

23 Ech tu u mu'k'ul tzi', ul ma'l u aanjel tetz u kuB'aal. Toksa ma'l yaab'il k'atza tan, ye't toksa iq'ii u Tioxh. Ech motx chee no'y ti' utz, kam taq'o.

24 Pek aatz u yolb'al u Tioxh tan, til chaj ko'xh nichpaxk itziiul. Utz ch'iichil chit nich'i'ane'.

25 Unchee' ta'xh motx tzojpu u Bernabee tuch' u Saulo ti' vichaj tu Jerusaleen, motx

Q'u tx'ava' paalku u Pablo tu vib'axa ib'en

Hechos 13.1—14.28

ti' ipaxsal itziuil u yolb'al Tioxh

46 — 48 m.t.J.

q'aavb'en tu Antioquia. Imolo b'en u Xhan ti', va'l Kuxh chu te'le'.

**Vib'axa ib'en u Pablo tuch'
u Bernabee ti' en ipaxsal itziuil
u b'a'nla chusb'al**

13 1 Unchee' aatz xo'l q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tikuenta Antioquia, atich alol tetz u yolb'al Tioxh tuch' chusul. Utz aya' q'u vinaj tza': u Bernabee, u Xhim, va'l Q'ej chu te'le', u Luucio, va'l aa Cirene, u Saulo, tuch' u Manaeen majte, u tetz ch'iel u Herodes, u governadoor tikuenta Galilea.

2 Ech aatz q'u vinaj tza', jolol atich ku' ti' ikuyax iva'y. Utz tuul nichiq'ilala isik'le Tioxh,

yolon u Tioxhla Espiiritu tixo'l, tal ech tza': —Txaataj u Bernabee tuch' u Saulo tzi' tan, si'an u aq'on va'l nivitz'a ti'. — Texhtu'.

3 Unchee' ta'xh tek ma'tich motx ikuyt iva'y utz, ma'tich motx iq'ilat sik'let Tioxh, motx taq' je' iq'ab' tib'a u Saulo tuch' u Bernabee. Ech motx ichajtu b'en ti' talax u yolb'al Tioxh.

**U topon u b'a'nla chusb'al
tu Chipre**

4 Ech motx b'eni. A' chajon b'en u Tioxhla Espiiritu. Aalich motx ib'en tu Seleucia. Latzi' motx elkub'en tu vaarko. A' yakichku tu u sepkin tx'ava' nik'a a' va'l Chipre ib'ii.^j

^j 13.4 Aatz u tx'ava' Chipre nital tza', a' va'l atichku u Bernabee. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.36.

5 Unchee' aatz opon tu Salamina, tikuenta Chipre, motx ipaxsa talax u yolb'al Tioxh tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tetz q'u Israeel. Antich u Xhan, lochol tetz b'en.

6 Unchee' motx isoli tuul q'u tenam, ya' opon tu Pafos. Utz motx til ma'l u vinaj latzi', istan. Barjesuu ib'ii. Chulin alol tetz u yolb'al Tioxh utz, Israeelich. **7** Aatz u istan tzi', a' atichku xe' u governadoor, Seerjio Paulo, u tzak'kin vinaj. Aatz u governadoor tzi', tal isik'lel opon u Bernabee tuch' u Saulo tzixe!. A' isa' tab'it u yolb'al Tioxh. **8** Pek aatz u istan Barjesuu tzi' va'l Elimas ib'ii majte, nichimaj iatz u Pablo tuch' u Bernabee. A' isa' aas ye'k so'ok u governadoor ti' inimal u yolb'al Tioxh.

9 Ech aatz u Saulo va'l Pablo ib'ii majte, tiira atich u Tioxhla Espiiritu k'atza. Utz tii chit isaji u istan tzi'. **10** Utz tal te ech tza': —¡K'aol tx'i'li'inaj, tiira axh mam eesanal tu b'ey! ¡Tiira axh b'anol onkonil alol txub'a'll! Utz jaxh koontrain tetz vijikom-al majte! ¿Jatu saya' atxub'a'll ti' vijikomla b'ey u Tioxh?

11 Pek aatz cheel, satzott'axh; u kuB'aal Jesuus sab'anon see. Ye'k siil u q'ui u saj tu ma'l tiempo.— Texhtu te.

Ech tu ko'xh unmuk'ul, ok aq'b'al tiatz. Utz nichtexhichokon ti'aj chaj. A' nijaj b'a'nil ab'il sach'ijin b'en siq'ab'.

12 Unchee' ta'xh til u kam u governadoor tzi', yakich inima u yolb'al Tioxh. Utz tz'ejxu chit ik'u'l ti' u b'a'nla chusb'al ti' u kuB'aal Jesuus.

**U topon u b'a'nla chusb'al
tu Antioquia tikuenta Pisiidia
tu u Pablo**

13 Unchee' elb'en u Pablo tuch' q'ul imol tu Pafos. Okb'en tu vaarko utz, motx ik'aj b'en tu Perge tikuenta Panfiilia. Pek aatz u Xhan tan, teesaka tib' ti' utz, q'aavb'en tu Jerusaleen.

14 Ech paj elb'en tu Perge utz, a' tek motx oponku tu Antioquia tikuenta Pisiidia. Motx oko'p tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu ilanb'al q'ii. Utz motx k'uje'i.

15 Unchee' sik'lel untanul u mantaar, tuch' untanul Q'ul Iyol Q'u Alol Tetz U Yolb'al Tioxh Tz'ib'amal. Utz ta'xh veet isik'-lele', aatz q'u q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, motx tal opon tu u Pablo tuch' tu u Bernabee ech tza': —Hermanos, oj atil ma'l eyol ti' taq'ax nimal ik'u'll u tenam tzi', altaj.— Texhtu'.

16 Ech aatz u Pablo, ch'in'e' je'. I'an ko'n xheenya tiq'ab' aas sauch jutze'chil utz, xe't tal ech tza':

—Vinaj Israeel tuch' ex puera aanimax xo'van Tioxh, ab'itaj.

17 Aatz u Tioxh tetz q'u Israeel, a' txaaoonnaj el tetz q'u kuk'uy kumam o'te. Utz a' ak'b'ixsan

q'ul ik'aol ime'al majte, k'uxh aal pueraih ko'n tatin tikuenta u tx'ava' Egipio. Utz u Tioxh at chit ex eesan k'asu'l latzi' tu u mam tijle'm. **18** Utz tu ko'n vimamala b'a'nil k'uxh itx'ak q'ul iqelb'alil 40 ya'b' tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. **19** Utz aatz ma'tich isotssat jujva'l q'u mam tenam tikuenta u mam tx'ava' Canaan, taq' q'u tx'ava' te. **20** Tu 450 ya'b' i'anvu u Tioxh u kam tzi'.

Utz toksa q'atol tzii u Tioxh tixo'l, oponnalich ko'xh titiempo u Samueel, u alol tetz u yolb'al Tioxh. **21** Ech motx tek ijaj tok tijlenal q'u Israeel. Utz toksa u Sauul u Tioxh vik'aol u Cis vitu'xh ixalam u Benjamiin. 40 ya'b' i'ano'k.

22 Ech aatz tek eesal u Sauul tu u Tioxh, a' tek toksas ijlenalil u Daviid. Utz tal u Tioxh ti' ech tza': «Vetvillu u Daviid b'a'nil, vik'aol u Isaii, aas nojchit a' ma'l vinaj echa' va'l nital u vaanima. Tan sa'xhi'an kajay va'l unsa!» Texh ti'.

23 Ech aatz xo'l q'ul itu'xh ixalam u Daviid, itz'pu u Jesuus. Aya' va'l alich nal tu u Tioxh aas a' u Chitol tetz q'u Israeel tu paav. **24** Utz aatz ye'sajich tul u Jesuus, nichipaxsa talax u k'axa paav u Xhan xo'l q'u Israeel, tuch' vib'anax u vautiismo techlal ik'axal paav. Utz techlal q'aavich ok k'atz Tioxh.

25 Ech aatz tzojpu tek u Xhan, tal ech tza': «Aatz va'l netitz'a

aas in iTxaaom u Tioxh, yit' in koj. Pek tulka vi' utz, sib' u tijle'm. Tan aal ye' nik'ulo'k vi' so'ok'ins chitol el ixaab' tu tajan.» Texhtu'.

26 Echtzixe't hermanos, itu'xh ixalam u Abrahaam tuch' ex puera aanima xo'ven tetz u Tioxh, sete niqalvu u yol tza' tetz chitpitchil tu paav. **27** Pek ye't paal itxumb'al q'u aa Jerusaleen tuul, tuch' q'u q'atb'al tzii aas ab'il u Jesuus. Utz ye't paal itxumb'al tu q'ul iyol q'u alol tetz u Yolb'al Tioxh tz'ib'amal majte, va'l nisik'lел jun ilanb'al q'ii. Tan aal anat ko'xh tzojpin je' u Yolb'al Tioxh ti' iyatz'ax u Jesuus. **28** Ta'xh motx ijaj tu u Pilato aas sakami, k'uxh ye'k ma'j paav ichab'a k'atza aas sik'ul-o'k ti' sakami. **29** Ech ta'xh tzojpu kajay q'u kam q'u'l tz'ib'amalichka ti' u Jesuus tzi', iq'ol ku'l vatz u kurus utz, ex mujloj.

30 Pek aatz u Tioxh tan, titz'pixsa ko'n je' xo'l q'u kamnaj. **31** Utz sib'at q'ii chee vatz q'u'l ichusulib'. Utz ela elb'en tuch' tu Galilea, aas ib'en tu Jerusaleen. Ech a' ilon utz, a' tek q'u alol tetz vatz tenam cheel.

32 Utz echat o' majte, niqal u b'a'nla chusb'al sete va'l tal-a'tzi'i u Tioxh tu q'u kuk'uy kumam. **33** Utz vetitzojpil u Tioxh qe, o' itu'xh ixalam q'u kuk'uy kumam tan, vetq'aav-titz'pixsal u Jesuus. Aya' va'l

tz'ib'amal tu u u' Salmos tu u ka'b' k'ujul ech tza':

«Axh unK'aol; vevtitz'pixsa'axh cheel.» Chia.^k

34 Utz vetq'aavitz'pixsal u Jesuus tu u Tioxh xo'l q'u kamnaj. Ech jatu tere'n koj sa-q'aavkami. Tan nipajtal u Yolb'al Tioxh ech tza':

«Nojchit savaq' u mam b'a'nil see va'l alel tu u Daviid vaq'o.» Chia.^l

35 Ech toke' aas nipajtal tu u Salmos tu untantu ech tza':

«Sa'kojaaq' tzii saq'ee vichi'l vaTioxhla Txaaom.» Chia.^m

36 Tan aatz u David tzi', kami. Imolo tib' tuch' q'ul ik'uy imam. Utz q'ee vichi'l, k'uxh inima vitxumb'al u Tioxh tu u tiempo, xo'l q'u aanima tzi' q'u'l ela paal tu u vatz iq'ii saj tuch'. **37** Pek ech koj u Jesuus va'l q'aav itz'pixsal tu u Tioxh tan, ye't q'ee vichi'l.

38 Ech ootzajitaj q'u kam niqale' tza' hermanos. Tan ti' ko'n vib'a'nil u Jesuus tzi' k'uxh atil u kuyb'al paav niqal sete tza'. **39** Ti' vinimat u Jesuus, nitaq'ax b'ens b'a'n vatz Tioxh q'u aanima aa

paav. Tan ye'xhkam nib'ens b'a'n vatz Tioxh q'u aanima k'uxh sinima u o'tla mantaar. **40** Ech nachtaj, b'antaj kuenta etib' tan, ku'ich q'u kam seti' q'u'l alel tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.

41 Tan tal ech tza':

«Ab'itaj va'l tza', ex eesan iq'ii Tioxh.

Tz'ejxoj ek'u'l tan, sasotz'ex. Sunb'an ma'l u ak' kam sevatz tu u vatz eq'ii esaj.

Ma'l mam kam aas sa'kojenima k'uxh ab'il sa'alon sete..» Chia.—ⁿ

Texh u Pablo.

42 Unchee' aatz tek elu'l u Pablo tuch' u Bernabee tu u chusb'al tetz u o'tla mantaar, jajax b'a'nil te tu q'u puera aanima q'u'l yit' Israeel aas la'pajtal q'u kam te tu va't ilanb'al q'ii tzi'. **43** Ech motx tek ipaxi tib' q'u aanima. Utz sib'al q'u Israael tuch' q'u puera aanima oknaj nal ti' u tuq'ayb'al q'u Israael, b'en ti' u Pablo tuch' u Bernabee. Utz nichtaq'ax nimal ik'u'l tu u Pablo. Tal te aas tii atoj tu u b'a'nil va'll vetsik'lilik ok tu u Tioxh.

Vichi'l'ulal u Pablo tuch'
u Bernabee tu Pisiidia

44 Unchee' tu tepaj va't ilanb'al q'ii tuul, jank'at ko'xh

^k **13.33** Choktaj u Salmos 2.7.

^l **13.34** Choktaj u Isaías 53.3.

^m **13.35** Choktaj u Salmos 16.10.

ⁿ **13.41** Choktaj u Habacuuc 1.5.

ye't motx opon kajay q'u aanima tu u tenam ti' tab'il u yolb'al Tioxh. **45** Pek ta'xh motx til q'u Israael aas mam tenam imol tib', motx chi'on taanima. Utz tzaq'ab' ko'n xe't motx itzaq'b'et u Pablo ti' q'ul iyol. Nichiyq' majte.

46 Unchee' aatz tek u Pablo tuch' u Bernabee tan, iq'omich iyak'il, tal ech tza':

—Nojchit ministeer a' b'axa saqalvu u yolb'al Tioxh sete b'anel, ex Israael. Pek ye' ko'n esa'. Niko'xhetaq'ka elo'p u b'enchil tu u b'enq'ii b'ensaj echil tzi!. Ech aatz cheel, sab'eno' xo'l q'u puera aanima. A' se'nqalvu u yolb'al Tioxh te. **47** Tan ech chit alel qe tu u Tioxh aas tal ech tza':

«In vetoksanaxh txijtxub'al vatz q'u puera aanima.
Akh se'naq'on vunyol tetz chitpitchil tu paav tu kajay u vatz tx'ava'..» Chia.—^o

Texh u Pablo.

48 Ech aatz tab'i q'u yol q'u puera aanima, motx chit txuq'-txuni. Utz motx tek toksa iq'ii vi-yolb'al u Tioxh. Motx tek inima u kuB'aal q'u'l k'ajel nal ti' aas sab'en tu b'enq'ii b'ensaj. **49** Ech paxinchil chit nich'i'an itziuil u yolb'al u Tioxh tikuenta u tx'ava' Pisiidia.

50 Pek aatz q'u Israael, motx ichok unjolol q'u ixoj yit' Israael

koj. Aya' q'u'l atil tijle'm. Antu q'u q'esal tenam ichoka. Utz ichajtzi'i. Ech motx tojcha k'asu'l u Pablo tuch' u Bernabee taq'o tikuenta vitx'ava'.

51 Ech aatz tek u Pablo tuch' u Bernabee, motx ipujika el pojoj tu tajan, ti' q'u aanima q'u'l ixvan. ^p Utz a' tek motx b'enku tu va't u tenam Icoonio.

52 Pek ech koj q'u niman tetz u Jesuus, techal motx itxuq'-txune'. Utz tiira atich u Tioxhla Espiiritu k'atza.

U topón u b'a'nla chusb'al tu Icoonio, tu Listra, tuch' tu Derbe

14 **1** Unchee' aatz i'an u Pablo tuch' u Bernabee, motx b'eno'k tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tetz q'u Israael tu Icoonio. Tan ech nal nichi'ane'. Xe't tal u b'a'nla chusb'al latzi!. Ech sib'la chit aanima motx niman. At Israael utz, at griego, puera aanima.

2 Pek aatz unjot q'u Israael q'u'l ye't motx niman, motx ichajtzi'i q'u puera aanima. Toksaixa'v sik'u'l ti' q'u niman tetz u Jesuus. **3** Pek k'uxh echí, sib'al tiempo i'an u Pablo tuch' u Bernabee latzi!. Iq'omal iyak'il ti' talax u yolb'al Tioxh. Ech kaana xheenya tuch' txaichil nich'i'an taq'o ti' viyolb'al, techlal aas a' imol Tioxh. **4** Loq' jolol tek jatxich tib' iatz q'u aanima tu u tenam tzi!. Untanul a aye'n k'atz

^o **13.47** Choktaj u Isaias 42.6; 49.6.

^p **13.51** Choktaj U Tio 10.14.

q'u Israeel. Utz untante aye'n k'atz q'ul ichaj u Jesuus.

5 Ech aatz q'u'l ye' nichniman u Jesuus, aya' q'u Israeel tuch' unjolol q'u pueraaanima, motx i'an ma'l iatz tuch' q'ul iq'atb'al tzii. Si'chmotxib'an tu u Pablo tuch' u Bernabee tala. Si'chmotxipaq' sivan. **6** Pek tab'i u kam u Pablo tuch' u Bernabee tzi', ech motx ooji. A' ik'aj tu Listra tuch' tu Derbe, tikuenta Licaoonia. Utz motx paal tu q'u tenam sinaja'ch chaj majte. **7** Motx ipaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al tu q'u tenam tzi'.

**U topon u b'a'nla chusb'al
tu Listra**

8 Unchee' aatz tu Listra, atich ma'l u vinaj, ko'x tu titz'eb'al. K'ujliche. Paat ye' nichixaane'. **9** Nichtab'i iyolon u Pablo. Utz aatz u Pablo, tii isaji utz, at b'enku te aas k'ujlich ik'u'l ti' Tioxh si'an b'a'n. **10** Ech qetun taltu te ech tza': —;Lakpen utz, b'an jikom atxake'a!— Texh te. Ech yuq'pu je' u vinaj utz, yakich xe'toj ixaane'.

11 Unchee' ta'xh til q'u aanima kam va'l i'an u Pablo, qetuni. Motx tal tu yolb'al Licaoonia ech tza': —;Ulyun jolol tioxh tu kuxo'l! ;Aq'el ko'n b'en tib's vinaj!— Texhtu'.

12 Ech motx oksal va't ib'ii tu q'u aanima. Aatz u Bernabee utz, Juupiter motx taq'vu b'en. Pek

aatz u Pablo utz, Mercurio ib'ii toksa tan, a' va'l nichiyolone^q.

13 Unchee' a' atichku u totztioxh tetz u Juupiter tu u tenam tzi'. Ech aatz u oksan yol vatz u b'anich tioxh tzi', tuch' q'u tenam, tiq'o ul tooro vaakaxh tuch' vijb'al b'a'nla chaj xu'm vatz q'u okeb'alop tu u tenam. Si'chtekmotxtoksa tx'olo'm vatz u Pablo tuch' u Bernabee tala.

14 Pek aatz tab'i q'u kam u Pablo tuch' u Bernabee, q'ul ichaj u Jesuus, motx ib'it' je' toksa'm k'atza. Utz motx jutzin tok xo'l q'u tenam. Motx qetuni. **15** Motx tal ech tza':

—Kam ech eb'ana. Tan o' ko'n vinaj, echa' ex tzi'. Pek ta'n niqal sete aas setaq'ka q'u kam q'u'l ye'k itxa'k neb'an'e' utz, so'ok'ex k'atz u itz'lich Tioxh, u b'anol tetz u vatz amlika tx'ava', u mar utz, tuch' kajay q'u kam atile.

16 Tan aatz tu q'u tiempo paal-najka, itx'ajmi ko'xh u Tioxh aas sako'xhi'an'e' kam si'an q'u aanima. **17** Pek ye't iya'sa ik'uchax vib'a'nil. Tan nichaj ku'l u jab'al tu amlika utz, nitatin b'a'nla vatz chikob'e'm taq'o. Ech nitaq' tzujb'eb' etetz u Tioxh. Utz nichi'b'ixsa etaanima.— Texh u Pablo.

18 Ech peena chit ole' ti' imajax iatz q'u tenam ti' aas ye'k satoksa u tx'olo'm siatz.

^q **14.12** Aatz q'u b'ii "Júpiter" tuch' "Mercurio", yolb'al latiin utz, "Zeus" tuch' "Hermes" tu u yolb'al griego. Utz a'ich vib'ii q'ul itioxh q'u aanima tzi'.

19 Unchee' tuul opon unjolol q'u Israeel, q'u'l jejlich tu Antioquia tuch' tu Icoonio. Motx ex ichajtzi'i q'u tenam. Utz motx ipaq' sivan u Pablo. Ech ta'xh veet i'antu te, ijuxu elo'p tzi' tenam. Kamya nichmotxtale'.
20 Pek sepich tek tib' q'u niman tetz u Jesuus k'atza. Ech lakpi utz, b'eno'k tu u tenam. Ech tu tek va't q'ii tuul, elb'en tuch' u Bernabee, b'en tu Derbe.

Viq'aav u Pablo tuch' u Bernabee ti' taq'ax nimal ik'u'l q'u aanima ok ti' u Jesuus

21 Utz ipaxsa itziuil u b'a'nla chusb'al tu Derbe. Sib'al aanima toksaka niman tetz u Jesuus tzi'. Ech motx q'aavb'en tu Listra, tu Icoonio utz, tuch' tu Antioquia.
22 A' nichtaq' nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus. Nichmotxtal te aas tii ik'uje' ik'u'l ti' Tioxh. Ech tal te tza': —Ministeer tuch' chit sib'la tza'l sapaalk'o', ech so'oko'p'o' tu viQ'esalail u Tioxh.— Texh te.

23 Ech motx toksaka ansiano tu junun totztioxh tu q'u tenam paalka. Motx ikuy iva'y, motx iq'ilal isik'le Tioxh ti', ech motx taq'ka tiq'ab' u kuB'aal Jesuus va'l nimamalich tek taq'o.

Vipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al tu unjot tenam

24 Ech motx paal tikuenta Pisiidia utz, motx opon tikuenta Panfiilia. **25** Utz motx ipaxsa itziuil u yolb'al Tioxh tu u tenam Perge. Ech b'en tu Ataalia.

26 Unchee' motx elb'en tu u tenam Ataalia utz, motx okb'en tu jukub'. Motx q'aavopon tu Antioquia tikuenta Siiria. Aya' u tenam va'l chajlik k'asu'l, va'l q'ilalik sik'lilik Tioxh ti' utz, aq'ax tiq'ab' u Jesuus, ti' en itzojpil u aq'on va'l alax te tu u Tioxh.

27 Utz aatz motx opon tu Antioquia, motx imol kajay q'u niman tetz u Jesuus. Utz motx chit tal kajay q'u mamala chaj kam q'u'l i'an u Tioxh k'atza. Utz tala kani'ch tok q'u puera aanima ti' u Tioxh; kani'ch ik'uje' ik'u'l ti' u Jesuus. **28** Ech sib' tiempo i'an u Pablo tuch' u Bernabee xo'l q'u niman tetz u Jesuus tu Antioquia.

Vik'ujb'a'l q'u mantaar sinima q'u puera aanima

15 **1** Unchee' aatz i'an unjolol q'u aanima a' k'asku'l tu Judea, motx opon xo'l q'u niman tetz u Jesuus tu Antioquia. Utz ech nichtal tu q'ul ichusune' tza': —Ye'k kuyb'al tetz q'ul epaav, oj ye'k satzok'ax el b'iil echi'l. Echa' va'l nital u mantaar tetz u Moisees.— Texhtu'.

2 Ech aatz tek u Pablo tuch' u Bernabee, kaana txayi'b' i'an tu yol tuch' q'u aanima tzi'. Ech tek motx titz'a aas samotxb'en tu Jerusaleen ti' iyolax q'u kam tuch' q'ul ichaj u Jesuus utz, tuch' q'u ansiano. Ech a' b'en u Pablo. Ant imol u Bernabee tuch' ka'xva't q'u niman tetz u Jesuus.

3 Unchee' motx ex chajpul-ojka tu q'u niman tetz u Jesuus. Aalich ipaal tikuenta Feniicia tuch' tikuenta Samaaria. Utz nichpaaltal tu q'u niman tetz u Jesuus aas kaana tok q'u puera anima ti' inimal u Jesuus. Ech kaana itxuq'txun taq'o.

4 Unchee' opon u Pablo tuch' u Bernabee tu Jerusaleen. Utz b'a'nla k'ulich topón tu q'u niman tetz u Jesuus tuch' tu q'u ansiano tuch' tu q'u ichaj u Jesuus. Ech motx tal kajay q'u kam q'u'l ma'tich i'antu u Tioxh k'atza.

5 Pek aatz i'an unjolol q'u niman tetz u Jesuus q'u'l fariseoich, motx lakpu tu xo'l utz, tal ech tza': —Ministeer satzok'ax el b'il ichi'l q'u puera anima q'u'l nimanya tzi'. Samotx'alchu te b'a'nil aas sikol u mantaar aq'el tu u Moisees.— Texhtu'.

6 Ech imol tek tib' q'u ichaj u Jesuus tuch' q'u ansiano ti' iyolaxe' kam saelku q'u kam tzi'.

7 Aatz tek sib'al ma'tich motx iyolta', lakpu u Lu' tu xo'l utz, tal ech tza':

—Hermanos, etootzaj b'a'nil aas anaxh tab'i b'axa u b'a'nla chusb'al q'u puera anima vaq'o. Tan u Tioxh chajonin ti' ipaxsal itziiul tixo'l. Utz motx inimala'.

8 Utz a' u techlal aas k'ulaxyu tu u Tioxh tan, ok u Tioxhla Espiiritu k'atza majte, echa' o'. Tan u Tioxh ootzajin tetz u taanima q'u anima. **9** Ye'xhkam jalb'al qib' o' Israeel tuch' q'u puera anima vatz u Tioxh. Ela vetich'exu q'u qaanima ti' vik'uje' kuk'u'l ti' u Jesuus. Tx'aatx'och tek tatin siatz.

10 Pek aatz cheel, ¿kantu' sepaasa etib' vi' u Tioxh? Netaq' je' mam ijatz ti' q'u niman tetz u Jesuus. Ma'l ijatz aas niko'xh q'u kuk'uy kumam tuch' o', nikoj-qole' ti' inimale'. **11** Tan aatz o', a' nikunima aas tu ko'n u mam ib'a'nil u kuB'aal Jesuus chitp'o' tu q'u paav. Utz echat q'u puera anima majte.— Texh u Lu'.

^r **15.11** I'an yol u Pablo tuch' q'u ichaj u Jesuus tza' tan, at paxsan tetz u b'a'nla chusb'al nichalon aas ministeer sitzok'e'l b'il chi'l q'u anima q'u'l nitok ti' inimal u Jesuus, ech sakuyax q'u lipaav. Ta'xh b'anel satxakun u o'tla mantaar nichmotxtale'. Pek motx taq' ku' tib'eyil aas yit' ministeer koj. Chuspi ko'xh vik'uje' ik'u'l u anima ti' u Jesuus, ech sakuyax q'u lipaav. Ech nital Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 3.21-26. Pek aatz unjolol q'u fariseo q'u'l ma'tich inimat u Jesuus, ta'xh txumich taq'o aas sinima u o'tla mantaar q'u niman tetz u Jesuus majte. Ech ye'k toksa tetz u mantaar va'l ik'ujb'a' q'u chusulib' tu Jerusaleen. Ech ti' u kam tzi', mam jatxib' toksa xo'l q'u niman tetz u Jesuus q'u'l matich tok titiempo u Pablo. Tan motx ex ichajtzi'i ta'xh sinima u o'tla mantaar majte, k'uxh ninima u Jesuus. Ech ok unjolol ti' utz, sib'al ye't oki. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.1-4, 18; 15.1-2; 20.21-22; 21.25.

12 Ech itz'ibn'b'a' tek tib' kajay q'u aanima. A' tek nichtab'i u Bernabee tuch' u Pablo. Tan nichmotxtale' kam q'u mamaj xheenya tuch' q'u txaichil nich'i'an u Tioxh k'atza xo'l q'u puera aanima.

13 Ta'xh ya' iyolon u Pablo tuch' u Bernabee, a' tek yolon u Jacobo. Tal ech tza':

—Hermanos, ab'itaj va'l saval sete tza'. **14** Vettallu u Lu' tzi! aas kani'ch chit mutaq'tu tzii u Tioxh aas so'opon vi-yolb'al xo'l unjolol q'u puera aanima b'axa. Tan antu nitxaa ti' ib'ens niman tetz. **15** Utz aatz u kam tzi', nik'ul tib' tuch' q'ul iyol q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Aya' va'l tz'ib'amalka ech tza':

16 « Aatz ma't ipaal q'u kam tza', saq'aavu'lin utz, saq'aavunlak u ijlenalil va'l echa' u tetz u Daviid.

Tan echa' ma'j ku'naj otzotz aas sunsik' q'ul ichanaj utz, saq'aavvaq' b'ens vatinb'al tixo'l.

17 Ech samotxichok'in untx'ajtu q'u aanima tuch' kajay q'u puera aanima q'u'l niq'ilila isik'le vunb'ii.

18 Chu u kuB'aals Amlika va'l alel nal viyol taq'o ko'xtene.» Chu u alol tetz u yolb'al Tioxh.^s

19 Ech tok nivale' aas ye'k si'ane' saqaq' je' ijatz ti' q'u puera aanima q'u'l nimotxtok ti' u Tioxh tzi!. **20** Pek ta'xh samotxtz'ib'al b'en talax te aas samotxi'an kuenta tib' ti' inachax q'u b'anich tioxh; ye'k satechb'u q'u echb'ub'al q'u'l nipaasal vatz b'anich tioxh niyolonka. Ye'k sateesa tib' tu b'ey tuch' aanima. Utz sa'alax b'en te majte aas ye'k sichi' q'u txokop q'u'l chumimal iqlul, ye' elnaj ikajal. Utz ye'k satechb'u kaj majte.^t

21 Pek ech koj tu kuxo'l tan, jun ko'xh ilanb'al q'ii nisik'lel vimantaar u Moisees. Qootzaj nal ko'xhtu' tan, ko'xten nal atin q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tu junun tenam. A' nialaxku tuul.— Texh u Jacobo.

Vitz'ib'at b'en q'ul ichaj u Jesuuus aas yit' ministeer sanimal u o'tla mantaar

22 Unchee' b'a'n b'enku q'u kam te tzi!. Ma'l chit iatz q'ul ichaj u Jesuuus tuch' q'u ansiano utz, tuch' tu q'u niman tetz u

^s **15.18** Choktaj u Amoos 9.11-12; u Isaías 45.21.

^t **15.20** Choktaj u Eexodo 34.15-17; u Leviítico 17.10; 18.6-23. Toksa unjolol kam q'ul ichaj u Jesuuus aas ministeer sinima q'u puera aanima q'u'l nitok ti' u Jesuuus, k'uxh u o'tla mantaar nialon. Loq' motx ko'nkoxh talo'k, pek a' isa' aas paat sataq'ka q'ul ib'anich tioxh q'u aanima tzi!. Tan ech nichmotxi'an ti' toksal iq'ii q'u b'anich tioxh.

Jesuus tala aas samotxitxaa unjot vinaj tixo'l. Ech sab'en ti' u

Pablo tuch' u Bernabee tu Antioquia. Utz a' txaale'l u Judas, va'l Barsabaas ib'ii, tuch' u Silas. Tan a' q'u vinaj q'esala tatin xo'l q'u niman tetz u Jesuus. **23** Ech taq'tu b'en ma'l u' ti' q'u vinaj tzi'. Ech nichtal tuul tza':

—Aatz o', o' ichaj u Jesuus tuch' q'u ansiano utz, tuch' q'u niman tetz u Jesuus tza', niqaq' opon echajlichil, jatva'l ex, ex hermanos xo'l q'u puera anaima atilex tu Antioquia tuch' ex tunjot q'u tenam tikuuenta Siiria utz, tuch' tikuuenta Ciliicia, b'a'n a' b'a'n koj ex.

24 Aatz cheel saql sete aas vetqab'il'a' vetmotxexisotzsa ek'u'l unjolol anaima tu yol aas vetmotxib'an ya'lex ti' etzok'te'l b'il ech'i'l. Utz nitale' aas senima q'ul imantaar u Moisees majte. A' vetmotxelkub'en tu kuxo'l loq', yit' kutzii koj te ech satale'.

25 Pek b'a'n nikunache' vetkutxaa el unjolol vinaj tu kuxo'l. Ech se'ntilex; samotxb'en ti' u kuhermanos Pablo tuch' u Bernabee, q'u'l tiichit'o' ti'.

26 Tan aatz u Pablo tuch' u Bernabee, junal vinaj aas nojchit k'ayimal tib' tu kamchil ti' talax paal vib'ii u kuB'aal Jesucristo.

27 Ech a' nikuchaj u Judas tuch' u Silas. A' sa'alon sete tuch' itzi'

majte kam q'u'l tz'ib'amal tu u' tza'.

28 Tan b'a'n ni'enku tu u Tioxhla Espiiritu utz, b'a'n ni'enku qe majte aas ye'k va't ijatz saqaq' je' seti'. Pek ta'xh saql sete aas ministeer seb'an q'u kam tza'. **29** Semaj etib' ti' techb'ul q'u echb'ub'al q'u'l nipaasal vatz b'anich tioxh. Ye'k setechb'u kaj. Ye'k sechi' q'u chi'o txokop oj ye' elnaj ikajal. Utz ye'k seteesa etib' tu b'ey tuch' anaima. Ech oj setx'ol inimal q'u kam tzi', tiira b'a'n neb'ane'.

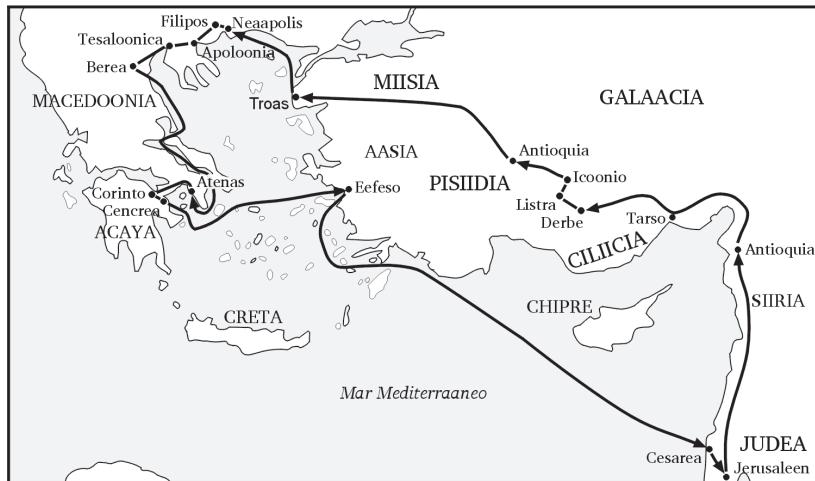
Laqil qib', b'a'n koj paalk'ex.—

Texh tu u u'.

30 Unchee' motx tek b'en q'u vinaj q'u'l motx chajaxi. B'en tu Antioquia. Ech imol kajay q'u niman tetz u Jesuus. Utz taq' u u' te. **31** Ech motx isik'le. Utz techal itxuq'txun q'u niman tetz u Jesuus taq'o tan, aq'ax nimal ik'u'l. **32** Aatz u Judas tuch' u Silas, taq' nimal ik'u'l majte utz, imoxb'e tu b'a'nla chaj yol. Tan axhib'i jolol alolich tetz u yolb'al Tioxh sika'b'il.

33 Unchee' aatz ma'tich tel b'il tiempo tatin u Judas tuch' u Silas tzi', motx tek q'aavu'l xe' q'u'l motx chajon tu Jerusaleen. Ech motx chajax k'asu'l tuch' b'a'nil Tioxh tu q'u niman tetz u Jesuus. **34** [Loq' tachva kaachil u Silas tu Antioquia.]

35 Aatz u Pablo tuch' u Bernabee tan, ta'xh b'anel motx

Q'u tx'ava' paalku u Pablo tu vika'paj ib'en

ti' ipaxsal itziuil u yolb'al Tioxh

49 — 52 m.t.J.

Hechos 15.36—18.22

atin tu Antioquia. Nichichus u b'a'nla chusb'al tetz u kuB'aal Jesuus utz, nichipaxsa itziuil tuch' sib'at imol.

Vika'paj ib'en u Pablo ti' en ipaxsat itziuil u b'a'nla chusb'al

36 Ech aatz paal ka'xva'l q'ii tuul, tal u Pablo tu u Bernabee ech tza': —Saq'aavenkuq'il a q'u niman tetz u Jesuus tu kajay q'u tenam q'u'l vetpaalqalvu vi-yolb'al u kuB'aal Jesuus. Se'n-qile' kam b'anel taq'o.— Texh te.

37 Utz aatz u Bernabee tan, a' isa' si'chtiq'o b'en u Xhan ti', va'l Kuxh ib'ii majte. **38** Pek ye't i'an tu u Pablo. Tan q'aavko'nka u Xhan tu Panfilia. Ye't b'en ti' ib'anax u aq'on ti' u Tioxh.

39 Utz ech motx ok ixo'l utz, motx tek ijatx tib' iatz. Aatz u Bernabee, tiq'o b'en u Kuxh ti'.

Okb'en tu vaarko. Aal ib'en tu Chipre b'eni.

40 Aatz u Pablo tan, a' itxaa u Silas. Ech aatz q'u niman tetz u Jesuus tu Antioquia tan, iq'il a isik'le Tioxh ti'. Toksa b'en tiq'ab' u kuB'aal. **41** Ech b'eni. Aalich ipaal u Pablo tuch' u Silas tikuenta Siiria tuch' tu Ciliicia. Nimotxpaltaq' nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus.

Vixe't ixamb'u u Timoteo ti' u Pablo tuch' u Silas

16 **1** Unchee' xamtich tek tuul opon u Pablo tuch' u Silas tu Derbe tuch' tu Listra. Utz atich ma'l u niman tetz u Jesuus tzi', Timoteo ib'ii. Titz'inich ma'l u ixoj Israael, niman tetz u Jesuus; pek griego vitat. **2** Utz aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l jejlich tu Listra tuch'

tu Icoonio, tiira b'a'n chit iyol ti' u Timoteo. **3** Ech b'a'n til u Pablo aas simolo b'en u Timoteo ti'. Loq' b'axal nal tzok'ax el b'il ichi'l. A' isa' aas ye'xhkam samotxtal q'u Israeel q'u'l atil tu q'u tenam q'u'l si'chmotxpaalka. Tan jolol tootzajich aas ik'aol griego u Timoteo.

4 Utz aatz nichipaal tu q'u tenam, nichtal tu q'u niman tetz u Jesuus q'u mantaar q'u'l aq'ax ku' tib'eyil tu q'ul ichaj u Jesuus. A' imol q'u ansiano aas imoltu tib' tu Jerusaleen.

5 Ech aatz q'u niman tetz u Jesuus, ni'xhichtaq'ax nimal ik'u'l ti' inimal u Jesuus. Utz ak'b'ichil chit nich'i'an u tachul jun q'ii.

U topon u b'a'nla chusb'al tu Filipos

6 Unchee' elb'en u Pablo tuch' u Silas tu va'l atichka, motx paal iq'expuka vikuuenta u Galaacia tuch' u Friigia. Si'chmotxpaaltal u yolb'al Tioxh tikuenta Aasia tala. Pek ye't ko'n aq'ax tzii te tu u Tioxhla Espiiritu. **7** Ech opon tu u tx'ava' Miisia. Utz si'chb'en tikuenta Bitiinia tala. Pek ye't ko'n paj aq'ax tzii te tu u Tioxhla Espiiritu tetz u Jesuus.

8 Ech motx teko'n paal iq'expuka u Miisia utz, b'enku' tu u tenam Troas. **9** Utz aatz i'an tu ma'l u aq'b'al, k'uchax ma'l visioon tu u Pablo. Til ma'l u

vinaj txaklich siatz, aa tu Macedonia. Utz nichijaj b'a'nil te ech tza': —Paalen tu Macedonia utz, loch'o'. — Texh te. **10** Ech ta'xh veet til u visioon u Pablo tzi', kub'an tek ti' aas sab'eno' tu Macedonia. Tan nojchit u Tioxh nisik'lenb'eno' ti' en talax u b'a'nla chusb'al tzi'.^u

11 Unchee' eltek'b'eno' tu Troas. Okb'eno' tu vaarko yakich'o' tu Samotraacia. Ech tu va't q'ii tuul, a' tek oponk'o' tu Neapolis. **12** Elb'eno' tzi', a' tek oponk'o' tu Filipos, u q'esal tenam tikuenta Macedonia va'l jejlelku q'u aa Roma. Utz kaa ka'xva'l q'ii o' tzi'.

13 Unchee' aatz kub'an tu ma'l u ilanb'al q'ii, elu'lo' ti' elu'l u okeb'alop tu u tenam utz, b'eno' tzi' u nima'. Tan nichiq'ilal isik'lel Tioxh tzi'. K'uje'o' utz, qal u yolb'al Tioxh tu q'u ixoj q'u'l molich tib' tzi'. **14** Utz atich ma'l u ixoj tixo'l, Liidia ib'ii, aa Tiatira; k'ayin b'a'nla kaj b'u'. Utz oksan iq'ii Tioxh. Ech t'okax taanima tu u kuB'aal. Itz'ich techit ixichin ti' va'l nichtal u Pablo. **15** Ech ib'an ivautiismo u ixoj tuch' kajay q'u titz'in tatzik. Utz tal tek qe ech tza': —Untz'o' nojchit in tek niman tetz u kuB'aal Jesuus netile'. Ko'taj votzotz. Atinojex quxe'. — Texhtu'. Ech b'o'tzi'mal chit kub'en i'ana.

^u **16.10** Aatz u Lucas va'l tz'ib'an u u' tza', anal nixe'ttal tu u 16.10 aas antu pe'k xamich ti' u Pablo tu kajay q'u kam paalka. Anal nital tib'.

Vib'antu b'a'n ma'l u ixoj atich tioxhil tx'i'li'inaj k'atza

16 Unchee' aatz kub'ana, a' chit kub'en tu va'l niq'ilalik sik'lilik Tioxh. Ok ma'l u ixviak tu kub'ey. Atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atza. Nichiq'l'ian taq'o. Mam puaj nichitx'ak q'u b'aal taq'on tu viq'iiane' tan, aq'onomich tzixe!. **17** Utz xamb'u b'en u ixviak q'i' tzi!. Va'l iqetun taltu ech tza': —;Aatz q'u vinaj tzi!, jolol taq'onom utz, niman tetz u T'an kin Tioxh atzi!! A' nital paal texo'l u b'ey tetz chitpichil tu paav.— Texhich. **18** Utz jatva'l ko'n q'ii ech nichi'an tzi!.

Ech tiira paal tek ik'u'l u Pablo taq'o. Ech isuchq'it tib' utz, tal tu u tioxhil tx'i'li'inaj ech tza': —;Tu vib'ii u Jesucristo nival see aas saelaxh k'atz u ixviak tzi!— Texh te. Ech tu ko'xh unmu'k'ul eli.

19 Unchee' aatz til q'u b'aal taq'on u ixviak tzi! aas ye'xh-kani'ch ve't itx'ak tipuaj tu viq'iiane', motx tek itxay u Pablo tuch' u Silas. Utz motx tiq'o opon vatz q'ul iq'atol tzii tu k'ayib'al. **20** Motx toksa vatz q'u q'atol tzii utz, motx tal ti' ech tza': —;Aatz q'u vinaj Israeel tza', nikoxh-motxilak txab'kin tu kutenam tza'! **21** Va'll motx ipaxsat itziiul unjot chusb'al aas yit' sa'koji'anek' sakuk'ule' utz, sakunima. Tan o' aa Roma.— Texhtu!.

22 Ech imoltu tib' q'u tenam ti' u Pablo tuch' u Silas. Utz

q'ixax el toksa'm k'atza tu q'u q'atol tzii tzi!. Ech tal itz'u'male'.

23 Aatz ma'tich tek itz'u'mat b'a'nil, motx ex taq' ku' tu tze'. Utz talka tu u xeen tze' aas b'oono ixeel si'ane'. **24** Aatz tab'i u xeen tze' tzi! aas ech alax te, tiira a' tek ex taq'v oko'p tu tuul oko'p u tze!. Utz toksaka q'u qul tajan tiqopo'lil u seepo.

U tel u Pablo tuch' u Silas tu tze'

25 Pek aatz nik'atnajich aq'b'al, nichmotxiq'ila isik'le Tioxh u Pablo tuch' u Silas tu tze!. Utz nichib'itza u Tioxh. Tuul nichtab'in tere'n q'u preexhu. **26** Utz ye'k talche' paal ma'l mam kab'naano. Techalich b'oj it'ana'pun u tze' taq'o tuch' vixe!. Ech yakich jaipu kajay q'ul ijub'alil u tze!. Utz chitme'l q'u kadeena, qitzb'al tetz kajay q'u preexhu.

27 Unchee' k'as u xeen tze' taq'o. Utz aatz tila aas jalich tek q'ul ijub'alil u tze', ijuu vi-ch'ich!. Si'chtekiyat' je' tib' tala. Tan a' titz'a aas ma't tooj kajay q'u preexhu. **28** Pek qetun elu'l u Pablo, tal te ech tza': —;Kamich a'ana! ¡Ayatz'chil je' iib' tan, atilo' tza' suukajay!— Texh te.

29 Ech aatz tek u xeen tze', tal ije' txijtxub'al utz, b'eno'k tu u tze'. Tuul techal iyikyo'lan tu xo'val. Peche' ku' vatz u Pablo tuch' u Silas. **30** Utz tiq'o elu'l tu tze'. Tal te ech tza': —Chaj vinaj, ¿kam sunb'ane' ech sachitp'in tu q'ul unpaav?— Texhtu!.

31 Tal u Pablo tuch' u Silas te ech tza': —Nima u kuB'aal Jesucristo, ech sachitp'axh tu q'ul apaav. Echat q'ul iitz'in aatzik atil taatib'al majte.—

Texh te. **32** Ech tal u yolb'al Tioxh te tuch' tu kajay q'u titz'in tatzik tu tatib'al.

33 Utz aatz i'an u xeen tze' tu u aq'b'al tzi', itx'aa q'u tak'onb'e'm u Pablo tuch' u Silas va'l ak'on tu q'u tokeb'al tz'u'm. Ech yakich tek ib'an ivautiismo tuch' q'u titz'in tatzik tu tatib'al.

34 Unchee' toksa vatz meexha utz, taq' techb'ub'al u Pablo tuch' u Silas tu totzotz. Techalich itxuq'txun tuch' kajay q'u titz'in tatzik tu tatib'al tan, inima u Tioxh.^v

U telb'en u Pablo tuch' u Silas tu Filipos

35 Unchee' aatz tek q'ala'm, ichaj b'en unjolol polesi'y q'u q'atol tzii xe' u xeen tze'. Ex tal te ech te tza': —Chajpu q'u vinaj chi.— Texh te.

36 Aatz tek u xeen tze' tan, tal tu u Pablo ech tza': —Ulyu iyol q'u q'atol tzii aas sachajp'ex. Ech sa'tekveeti sab'enex. B'a'n eb'enä!— Texh te.

37 Pek aatz u Pablo, tal ko'n tu q'u polesi'y ech tza': —Vatz tenam tz'u'malo' eet utz, ye'xhkam b'o'j alax qe kam chaj ti!. Ye't tx'olax kunujul taq'ku'o'

tu tze' utz, aal b'ennajo' aa Roma. Ech kantu' sako'xhijutzi kuchajpe' nitxume'. Pek uloj oj ech iutz, a' su'leesano!— Texh u Pablo.

38 Unchee' aatz tek q'u polesi'y, ex tal q'u yol tu q'u q'atol tzii. Utz aatz tab'ita' aas b'ennaj pe'ks aa Roma u Pablo tuch' u Silas, motx xo'v je' ti'.

39 Ech opon tek vatz u Pablo tuch' u Silas. Motx ex ijaj b'a'nil te. Tiq'o elu'l tu tze' utz, tal te aas samotxelb'en tu u tenam tzi'.

40 Unchee' aatz elu'l u Pablo tuch' u Silas tu tze', motx b'en otzotz xe' u Liidia. Utz imol tib' tuch' q'u niman tetz u Jesuus. Taq' nimal ik'u'l, ech eltek'b'en tzi'.

U topón u b'a'nla chusb'al tu Tesaloonica

17 **1** Unchee' motx paal tu q'u tenam, u Amfiipolis tuch' Apoloonia, ech tek opon tu Tesaloonica. Tan atich ma'l atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tzi'. **2** Utz b'en u Pablo tu u atib'al tzi' tan, ech nal chit nich'i'ane'. Utz oxva'l ilanb'al q'ii nichiyol u yolb'al Tioxh latzi'.

3 Nichik'uch vinujul te, kam va'l nital u Yolb'al Tioxh. Nichtale' aas ministeer chit ikam viTxaaoom u Tioxh. Pek saq'aavitz'pu je' xo'l q'u kamnaj. Ech nichtal te tza':

^v **16.34** Ech ixet q'u niman tetz u Jesuus tu u tenam Filipos tikuenta Macedonia tzi'. Xamtel tuul, itz'ib'a b'en ma'l u' u Pablo tzixe' aas sib'alich tekixaane'.

—Aatz u Jesuus va'l numpaxsa talax itziiul sete tza' tan, a' u viTxaaom u Tioxh.—
Texh te.

4 Ech inima u Jesuus unjolol aanima. Utz imolo tek tib' tuch' u Pablo tuch' u Silas. Sib'al q'u griego q'u'l xo'ven Tioxh, niman majte. Antu sib'la ixoj, aya' q'u'l atich talche!.^w

5 Unchee' aatz unjot q'u Israel q'u'l ye't nimani, motx chi'on taanima. Ech imolo tib' tuch' unjolol q'u vinaj q'u'l ta'xh tatib'al tulaj b'ey, tulaj k'ayib'al; yi'sa' aq'on. Jolol maalola chaj aanima. Ech imol ma'l mam tenam. Utz ilak ma'l mam txab'kin. Motx ex tokeb'e otzotz xe' ma'l u vinaj, Jasoon ib'ii. A' si'chentiq'o elu'l u Pablo tuch' u Silas vatz q'u tenam tala. **6** Pek ye't motx ichab'a. Ech a' tek tiq'o k'asu'l u Jasoon tuch' unjot q'u niman tetz u Jesuus. Utz ex taq' vatz q'u q'atol tzii. Qetu'm chit motx taltu ech tza': —Motx ulyu q'u vinaj tza' q'u'l til ko'xh niteesav aanima tu b'ey tu u vatz tx'ava' tza'! **7** K'ulaxyu tu u Jasoon tzi'. Utz sikajayil chitu' ye' motx isa' q'u mantaar aq'el tu u ijlenal Cesar. A' nimotxtale'

aas atil va't ijlenal, Jesuus ib'ii chi.— Texhtu'.

8 Ech ilak tib' q'u q'atb'al tzii tuch' q'u aanima tu u tenam aas tab'i q'u kam tzi'. **9** Pek aatz u Jasoon tuch' q'u'l imol, ichooka ifianza. Ech motx ichajpe!^x

Vipax itziiul u b'a'nla chusb'al tu Berea

10 Unchee' aatz q'u niman tetz u Jesuus, oora tek ichaj b'en u Pablo tuch' u Silas tu u aq'b'al tzi'. Ichaj b'en tu Berea.

Aatz motx opon tu Berea, motx b'en tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tetz q'u Israel. **11** Utz maasich tzak'kin q'u aa Berea vatz q'u aa Tesaloonica tan, aya'l chit ik'u'l motx ik'u'l u yolb'al Tioxh. Jun chit q'ii nichipich'u u Yolb'al Tioxh. A' nichmotxisaji nojchixh ech nitale' va'l ma'tich talax te tu u Pablo tuch' u Silas. **12** Ech sib'al q'u Israel niman u Jesuus. Antu q'u ixoj griego q'u'l atich talche' tuch' sib'al vinaj.

13 Pek tab'i q'u Israel q'u'l atich tu Tesaloonica aas atich u Pablo tu Berea ti' talax u yolb'al Tioxh. Motx b'en tzi'. Ex paj ilak txab'kin xo'l tenam.

^w **17.4** Ech ixe't q'u niman tetz u Jesuus tu u tenam Tesaloonica tzi'. Junal griego iyolb'al q'u'l oknaj ti' u tuq'ayb'al q'u Israel. Pek, tab'i u b'a'nla chusb'al tu u Pablo utz, ech motx ok ti' inimal u Jesuus. Utz ech itz'ib'a b'en ka'va'l u u Pablo tzixe'. Aya' va'll B'axa U' Tu Tesaloonica tuch' u Ka'b' U' Tu Tesaloonica.

^x **17.9** Aatz u yol "fianza" tu kastiya, echa' ma'j multa nitoksa u juees ti' ma'j ataj paav. Niq'aavixsal u puaj oj ninimal u juees.

14 Ech aatz q'u niman tetz u Jesuus tan, oora ichaj b'en u Pablo tzi' mar. Pek a' texh kaaka u Silas tuch' u Timoteo. **15** Aatz q'u vinaj q'u'l iq'on b'en u Pablo, a' ex taq'vuka tu u tenam Atenas. Ech motx q'aavi. Utz tal k'asu'l u Pablo ti' aas nal ko'xh topón u Silas tuch' u Timoteo tzixe'.

**Vipax itziuil u b'a'nla chusb'al
tu Atenas**

16 Unchee' tuul ko'xh nich-ich'ian u Pablo tu Atenas, tila aas a' chit ninima q'u b'anich tioxh u mam tenam. Ech tiira txumun taanxelal taq'o. **17** Ech jun q'ii nichitxay tib' tu yol tuch' q'u Israeel tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tuch' q'u griego xo'ven Tioxh majte. Utz echat ko'xh nich'i'an tu k'ayib'al xo'l q'u aanima.

18 Unchee' xe't itxay tib' u Pablo tu yol tuch'unjolol q'u mamaj aa txumb'al majte. Aya'

q'u'l epicuureos vichusb'al. Utz atia estooico. Ech at tixo'l nichalon ti' u Pablo ech tza': —¿Kan tal vantzi' tuch' tzaj iyol atzi'?— Chia. Utz at nichalon: —Texh paxsan itziuil unjot q'u tioxh aas anal cheeya.— Texhtu'. Tan axhib'i a' nichipaxsa talax itziuil u b'a'nla chusb'al te ti' u Jesuus tuch' ti' u q'aavitz'pichil tika'paj.^y

19 Unchee' ech tiq'ot b'en u Pablo tu ma'l u estaadio Aeroopago ib'ii. Aya' va'l nichmotximolvu tib'. Ech ich'otit te ech tza': —¿Satz veeti saqab'i b'ioj kam chit b'anel tu u chusb'al va'l naale' tzi'?^z **20** Tan aatz q'u kam naale' tzi', tiira paarten anaxh niqab'i. Echtzixe't a' kusa' saqootzaji u tokeb'al.— Texh te. **21** Tan kam koj va't nichmotxtitz'a q'u aa Atenas tuch' q'u puera aanima atich tzi', pek ta'xhich isa' tab'il va'toj ak' kam.

^y **17.18** Aatz u tenam Atenas nital tza', a'ich ma'l u mam tenam va'l atichku u ijlenal tikuenta Greecia tu u tiempo aas uch u ch'a'o tikuenta u Alejandro el Magno. Aya' ma'l u aa ch'a'ola vinaj va'l ole' ti' isub'lu q'u mamaj ijlenal kajayil tikuenta Aasia, tikuenta Europa tuch' tikuenta Iindia. Ech ma'l 300 ya'b' i'an u mam q'esal tenam u Greecia tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' motx txakb'a'n u yolb'al griego. A'ich u yolb'al va'l oficial. Ech toke' tu yolb'al griego tz'ib'alik u viAk'la Txumb'al U Tioxh (Nuevo Testamento). Aatz tu Atenas, a' atichku q'u mamaj aa txumb'al tuul. Latzi' va'l iq'omichku iyak'il q'u ichusb'al q'u filoosofo echa' u Soocrates, u Platoon tuch' u Aristoteles. Pek tiira ye'xh b'oj u Tioxh sik'u'l va'l aye'n tu Amlika. Tan paarten q'u'l itioxh. Ech tiira paarten u Tioxh siatz va'l nichtal u Pablo te.

^z **17.19** Aatz u b'ii Aeroopago, a' nik'asku'l ti' vib'ii ma'l u b'anich tioxh tetz ch'a'o va'l "Ares" ib'ii tu yolb'al griego. Utz "Martes" ib'ii tu u yolb'al latiin.

22 Unchee' txake' tek u Pablo tixo'l tu u Aeroopago utz, tal te ech tza':

—Vinaj aa Atenas, vetvilla' aas tiira ex aa uq'ayb'al se-kajayil. **23** Tan vetpaalvillu q'ul enachb'al. Utz vetvil ma'l u nachb'al tz'ib'amal ma'l u tz'ib' siatz ech tza': «NACHB'AL TETZ U TIOXH VA'L YE' OOTZAJIMAL.» Chia. Neq'il aasik'le k'uxh ye' etootzaj. Utz a' u Tioxh va'l nival sete cheel tza'. **24** Aya' u Tioxh va'l b'an-onnaj tetz u vatz amlika tx'ava' tza' tuch' kajay q'u kam atil tuul. A' viB'aal u vatz amlika tx'ava'. Echtzixe't sa'-kojeje' tu ma'j otzotz aas ib'ano'm aanima. **25** Taq'oni-b'al koj iq'ab' ma'j aanima so'oksan iq'ii. Kam koj nisavsa. Tan aal a' va'l niaq'on kutiichajil sukukajayil. A' niaq'on quulab!. Utz a' niaq'on q'u kam kajayil.

26 A' tz'ajon u b'axa vinaj. K'atz ko'n ma'l vinaj vet'elku tiil kajay q'u aanima q'u'l atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz a' oksan itxolb'alil q'u tenam. A' alonnaj tetz jank'al samotxpaali'ane' utz, til samotx-jeje'ka. **27** Ech samotxichok Tioxh. K'uxh echa' matxumal ichokle' si'ane', loq' sichab'a. Tan tzian koj elnaj u Tioxh sukuk'atza sukujununil. **28** Tan iq'aq'al u Tioxh k'uxh itz'lelo', nikuyikune' utz, atilo'. Nojchit echí va'l nital ma'l u yol alel tu

q'ul e aa txumb'al ech tza': «O' itu'xh ixalam u Tioxh.» Chia.

29 Utz a' chitu'. O' itu'xh ixalam Tioxh. Ech ye' ko'xh qitz'a aas ech u Tioxh a' q'u b'anich tioxh q'u'l b'a'nla q'an ch'ich'. Tan yit' a' koj. B'a'nla saj ch'ich' koj. B'a'nla k'oxich sivan koj. Utz ech ko'n koj a' ma'l kam aas cheesamal ko'n iveet titxumb'al ma'j aanima.

30 Tan aatz u Tioxh vetipa-salka u tiempo echil tzi', va'l ye't ootzajil u Tioxh tuul. Pek aatz cheel, nitektale' aas samotx-ik'axa q'ul ipaav kajay q'u aanima tu kajay u vatz amlika tx'ava'. **31** Tan b'anel tek ti' ma'l u q'ii taq'o aas tu chit ijikomal su'litz'ol inujul kajay q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'. A' sab'anon taq'o u Vinaj va'l a' oksan tijle'm. Tan toksa iq'ii vatz tenam ti' u q'aavtitz'pu je' xo'l q'u kamnaj.— Texh u Pablo.

32 Unchee' ta'xh tab'i aas sa-q'aavitz'pu q'u kamnaj tika'paj, atia nichteko'nmotxb'anb'en ti'. Utz atia alon te ech tza':

—Tunpat laqab'i q'u'l naale' tzi!—

Texh te.

33 Ech eltekk'asu'l u Pablo tixo'l. **34** Pek atich unjolol majte, inima u Jesuus. Ech imolo tek tib' tuch' u Pablo. Utz atich ma'l u vinaj tixo'l q'u'l nimani tzi', Dionisiio ib'ii, ma'l tu q'u q'atol tzii tu Atenas. Utz antich va't u ixoj majte Daamaris ib'ii.

**U topon u b'a'nla chusb'al
tu Corinto**

18 1 Unchee' xamtic tek ti'
q'u kam tzi', elb'en u

Pablo tu Atenas utz, b'en tu Corinto. 2 Utz ichab'a tib' tuch' ma'l u Israeel tzi', Aquila, aa tikuenta Ponto. Analich ko'xh ik'asu'l tu Itaalia. A'ich imol u Priscila, u tixoj. Tan aatz u Claudio, u ijlenal tu Roma, teesa ma'l mantaar aas saelk'asu'l q'u Israeel tu vitenam.

Ech opon u Pablo tzixe'. Ex iq'ilá. 3 Utz yakich atinojka tzixe'. Elaich ko'n q'u taq'on. Ech ela tek nichmotxtaq'onine'. Tan b'ano atib'al nich'i'ane' aya' q'u'l b'u'ji'.

4 Utz jun ilanb'al q'ii, nichichus u yolb'al Tioxh u Pablo tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. A' nichib'an ya'l tok u b'a'nla chusb'al tivi' q'u Israeel tuch' q'u griego.

5 Unchee' eltekk'asu'l u Silas tuch' u Timoteo tu Macedonia utz, opon tu Corinto. Ta'xh uli utz, tila aas tiira oknaj u Pablo ti' ipaxsal itziiul u yolb'al Tioxh. Nichi'an ya'l tok tivi' q'u Israeel aas a' viTxaaom u Tioxh u Jesuus.

6 Pek aatz q'u Israeel, motx ko'n iq'e'b'a' tib'. Utz nichiyooq'one'. Ech ilit'i'yu toksa'm u Pablo siatz. Utz tal te ech tza':

—Ex atko'xh ataj paav oj laku' u choob'al paav seti'. Ye'k lo'ok vijtzil seti'. Pek aatz cheel, ma'l'in xo'l q'u puera aanimta.— Texh te.

7 Ech elk'asu'l u Pablo tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar utz, b'en otzotz xe' ma'l u vinaj, Tiicio Justo ib'i, xo'ven Tioxh. Anko'xh atichku tatib'al txala u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar.

8 Unchee' aatz u Crispó, u q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar, inima u kuB'aal, tuch' tixoj ik'aol ime'al kajayil. Utz sib'al q'u aa Corinto ab'in u b'a'nla chusb'al utz, nichinima. Utz nichmotxib'an ivautiismo.^a

9 Unchee' aatz u kuB'aal, iq'ilá u Pablo tu ma'l visioon tu aq'b'al. Tal te ech tza': —Ye' ko'xh xo'vaxh. Al u b'a'nla chusb'al. Ye' ya'axh ti' talaxe'. 10 Tan atilin sak'atza. Utz ye'xhab'il ko'xh si'an iq'ab' sai' aas si'an see. Tan kaana aanimta sab'ens niman vetz tu u tenam tza'.— Texh te.

11 Ech ma'l ya'b' tuch' unnik'amte i'an u Pablo tu Corinto. Nichichusun ti' u yolb'al Tioxh.

12 Unchee' aatz i'ana, a' chit governadoorich u Galioon tu Acaya, motx i'an ma'l iatz q'u Israeel ti' ixochax u Pablo. Tiq'o b'en tu u q'atb'al tzii. 13 Utz motx tal tu u Galioon ech tza':

^a 18.8 Ech ixe't q'u niman tetz u Jesuus tu u tenam Corinto tzi', tikuenta Acaya, xo'l q'u griego. Xamtel tuul, itz'ib'a b'en ka'va'l u' u Pablo tzixe'. A' q'u u' itz'ib'a b'en u Pablo u B'axa tuch' u Ka'b' U' Tu Corinto.

—Aatz u vinaj tzi', niya'l lu aanima ti' toksal iq'ii Tioxh. Utz yit' b'a'n koj vatz u kumantaar aas ech toksal iq'ii u Tioxh saku'b'ane' tzi!.— Texh te.

14 Utz si'chyonol u Pablo tala, pek tal u governadoor tu q'u Israeel ech tza': —Kam koj chit ma'j mam paav veti'anla' u vinaj tzi', ma'j koj yatz'o'm veti'ana, b'a'ntan ye' koj suntx'ol enujul. **15** Pek iltaj sevatz oj ti' ko'nunjoloj yol, ti' ko'n ma'j b'ii utz, ti' ko'n q'ul emantaar. Tan yu'nsa' suntx'ol inujul q'u kam tzi!.— Texh te. **16** Ech ipaasat elu'l ti' q'atb'al tzii.

17 Unchee' aatz q'u griego, motx itxay u Soostenes tu k'a'nal, va'l q'esala tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz nichmotxiq'os vatz u q'atb'al tzii. Pek kam koj nichthal u Galioon.

18 Unchee' sib' tere'n tiempo i'an u Pablo tzi!. Ech k'astek'ul. Ikaasaka q'u niman tetz u Jesuus. Okb'en tu vaarko yakich tu Siiria. A'ich imol u Priscila tuch' u Aquila.

Aatz opon tu Cencrea, it'uri ivi!. Techlal aas itzozpi ma'l viyol taq' iqul tuul vatz Tioxh. Ech ok-tekb'en tu vaarko.^b **19** Aatz motx opon tu Eefeso. Ijatx tib' tuch' u Aquila tuch' u Priscila tzi!.

Utz b'en u Pablo tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Ech nichitxay tib' tu yol ti' u b'a'nla chusb'al tuch' q'u Israeel. **20** Aatz q'u Israeel, ijaj b'a'nil te

aas sa'atin b'itoj tzixe'. Pek ye't ko'n isa'a u Pablo. **21** Utz ikaasa-konka. Tal te ech tza':

—Ministeer se'nvil u nimla q'ii va'l si'an tu Jerusaleen. Tunpajte laq'aavu'lin tzexe' oj li'an txumb'al Tioxh.— Texh te. Ech elk'asu'l tu Eefeso. Okb'en tu vaarko.

22 Unchee' aatz tek opon tu Cesarea, b'en tu Jerusaleen. Ex iq'ila q'u niman tetz u Jesuus latzi!. Ech tek ib'en tu Antioquia.

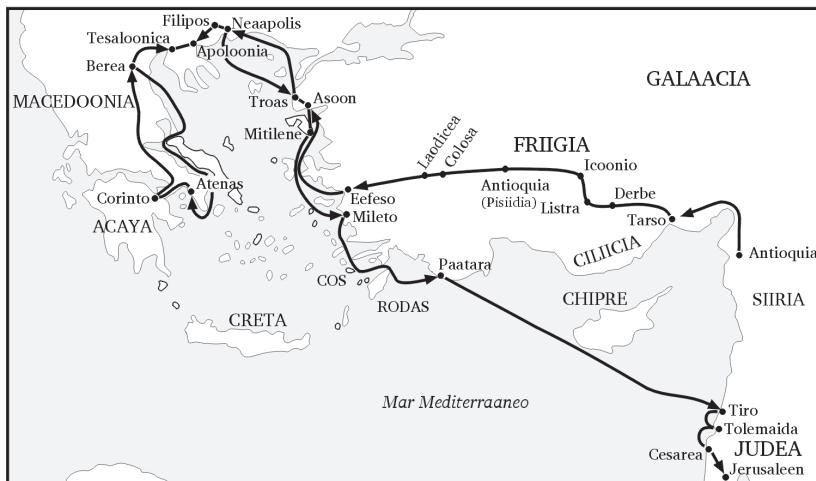
Vitoxpaj ib'en u Pablo ti' en ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al

23 Aatz nimalich tek tiempo tatin tzi', k'astek'ul. Tzi'tzoch ib'en ti' junun q'u tenam tikuenta Galaacia i'ana, tuch' tu Friigia. A' nichitxakb'a'ka k'atz Tioxh b'a'nil q'u niman tetz u Jesuus.

U taltu u yolb'al Tioxh u Apolos tu Eefeso

24 Unchee' tuul opon ma'l u Israeel tu Eefeso, Apolos ib'ii. A' itz'pinajichku tu Alejandria. Ma'l vinaj aq'el ivi' iyolone'. Tiira tek' tootzaj u Yolb'al Tioxh va'l tz'ib'amalka. **25** Tan ma'tich ichusax ti' u atinchil k'atz u kuB'aal Jesuus. Ech tuch' chit taanima nichi'ane'. Ilel chit iyolone'. Vatzsaj chit nichichusun ti' u Jesuus, k'uxh ta'xh tootzaj u vautiismo tu a' va'l nichthal u Khan. **26** Ech techalich ixamlil xe't iyolon tu u atib'al

^b **18.18** Choktaj u Nuumeros 6.50.

Q'u tx'ava' paalku u Pablo tu vitoxpaj ib'en
ti' ipaxsal itziul u yolb'al Tioxh
53 — 57 m.t.J.

Hechos 18.23—21.17

chusb'al tetz u o'tla mantaar.
Ech aatz tab'i u Aquila tuch' u
Priscila, isik'le echil tzi' utz,
motx tal tere'n te kam chit b'anel
tu u b'a'nla chusb'al.

27 Unchee' tachva b'enchil u
Apolos tikuenta Acaya. Utz
aq'ax nimal ik'u'l tu q'u niman
tetz u Jesuus aas sab'eni. Motx
itz'ib'a b'en ma'l u' xe' q'u
niman tetz u Jesuus tzi' aas sa-
motxik'ule'. Ech aatz oponi,
mam locho'm i'an tu q'u
aanima q'u'l tib'a'nil Tioxh
ma'tich motx inimat u Jesuus.

28 Tan aatz u Apolos, tuch'
chit xamlil nichitzaq'b'e q'u
Israeel vatz tenam. Ech
ye'xhkam nichitx'olax itzaq'b'el
tu q'u Israeel. Tan a' nich-
itxakb'a' va'l nichtal u Yolb'al
Tioxh aas nojchit a' viTxaaom u
Tioxh u Jesuus.

Viq'aavopon u Pablo tu Eefeso

19 1 Unchee' tuul ko'xh
atich u Apolos tu
Corinto tixuenta u Acaya, tuul
paal u Pablo tu q'u tenam vi'aj
q'u muunte. Opon tu Eefeso. Utz
til unjolol niman tetz u Jesuus
tzi'. 2 Utz tal te ech tza': —¿Ok
tzik u Tioxhla Espiiritu sek'atza
aas enima u Jesuus? — Texh te.

Utz alax te ech tza': —Niko'xh
nikojqab'i oj atil Tioxhla
Espiiritu. — Texh te.

3 Utz tal paj u Pablo te ech
tza': —¿Kam vautiismo b'anel
setaq'o unchee'? — Texh te.

Motx tzaq'b'u ech tza': —A'
b'anel u vautiismo qaq'o va'l tal
u Xhan. — Texh te.

4 Tal u Pablo te ech tza':
—I'an vautisaar aanima u Xhan
tu a', techlal ik'axal paav. Utz

nichtal tu q'u aanima aas a' samotxinima ma'l va'l su'ulka ti'. Utz a' nital u Jesuus, viTxaam u Tioxh.— Texh te.

5 Ech ta'xh tab'i u yol q'u aanima tzi', motx i'an ivautiismo tib'ii u kuB'aal Jesuus. **6** Ech taq' je' iq'ab' u Pablo tivi' utz, ok u Tioxhla Espiiritu k'atza. Ech nichtekiyolon tunjot yolb'al. Utz tal unjolol yol majte, aya' q'u'l nital u Tioxh. **7** Utz kab'laal vinajixaan sikajayil.^c

8 Unchee' nichib'en u Pablo tu u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Oxva'l ich' atin tzi' iq'omich chit ixamlil ti' talax u yolb'al Tioxh. Nichitxay tib' tu yol tuch' q'u aa uq'ayb'al. Utz nichi'an ya'l ti' toksal yol tivi' q'u aanima aas sinima viQ'esalail u Tioxh.

9 Pek itiib'ixsa je' taanima unjolol. Ye't nimani. Utz vatz q'u tenam motx ko'n tal tz'ejb'al yol ti' u chusb'al, aya' u B'a'nla B'ey. Ech el tek u Pablo tixo'l. Utz teesa q'u niman tetz u Jesuus majte. Ech jun q'ii nichitxay tib' tu yol ti' u b'a'nla chusb'al tu ma'l u otzotz tetz ma'l u vinaj Tiranno ib'ii.

10 Ech i'an tzi' tu ka'va'l ya'b'. Ech kajay q'u aanima tikuuenta Aasia ab'in viyolb'al u kuB'aal Jesuus k'uxh Israel utz, k'uxh griego majte.

11 Unchee' mamaj txaichil nichi'an u Tioxh tiq'ab' u Pablo.

12 Nichi'an b'a'n q'u ya'l tuch' ko'xhtu' nitiq'ol opon ma'l q'u b'u'j tzixe'oj ma'j oksa'm q'u'l ma't ikanax ok tu u Pablo. Yak eloj q'u yaab'il taq'o. Utz yak eloj q'u tioxhil tx'i'li'inaj majte.

13-14 Pek atich unjolol q'u Israeel, til chaj ko'xh nichpaalka, nichteesa tioxhil tx'i'li'inaj k'atz aanima majte. Aya' jujva'l q'ul ik'aol ma'l u vinaj Eceva ib'ii, q'esal oksan yol vatz Tioxh aas nitale'. Ech motx ichuli ib'anb'el vib'ii u kuB'aal Jesuus ti' tojchal el tioxhil tx'i'li'inaj. Ech nichtal tza': —Nivojche'laxh tib'ii u Jesuus va'll nipaxsa itziiul u Pablo.— Texh tu q'u tioxhil tx'i'li'inaj.

15 Pek tzaq'b'u ko'n u tioxhil tx'i'li'inaj titzi' u vinaj utz, tala: —Vootzajle u Jesuus. Utz vootzajle u Pablo. Pek aatz ex, q'ab'il ex netale'?— Texhtu'.

16 Ech aatz u vinaj va'l atich ok tioxhil tx'i'li'inaj k'atz tzi', yuq'pu ti' q'u vinaj. Utz isub'a. Iq'ixe'l tokso'm k'atza. Ech t'u'llich teku'en utz, ak'onnaj tek majte aas motx ooj k'asu'l tzi'.

17 Ech tiira pax chit itziiul u kam vatz kajay q'u aanima, q'u'l jejlich tu Eefeso, q'u Israeel tuch' q'u griego. Utz motx ok xo'val k'atza. Ech techalich tek tok iq'ii

^c **19.7** Ech ixe't q'u niman tetz u Jesuus tu u tenam Eefeso tikuuenta Aasia tzi'. Sib'al tiempo i'an u Pablo tzi'. Ichus q'u niman tetz u Jesuus b'a'nil. Xamtel tuul, itz'ib'a b'en ma'l u' u Pablo tzixe'. Aya' Q'u Nimana Tetz U Jesuus Tu Eefeso.

vib'ii u kuB'aal Jesuus tu q'u kam uchi tzi'. **18** Utz sib'al q'u'l nichmotxniman, motx ul tal q'u'l ipaav. Nichtal vatz q'u aanima kam q'u'l ye'xtxoj b'anel taq'o.

19 Echat ko'xh q'u'l nich'i'an istan majte, motx tiq'o ul q'u tu', chusb'al tetz istan. Utz motx itz'e'sa vatz q'u tenam. B'anax ti' vija'mel q'u u' tz'e'i tzi' utz, 50,000 ija'mel aq'onib'al q'i' elko'p. **20** Ech tiira techalich tek ipax paal viyolb'al u kuB'aal Jesuus. Tan ni'xhina'vit viq'aq'al k'atz q'u niman tetz.

U titz'at b'ençhil u Pablo tu Roma

21 Unchee' aatz ma'tich tek ipaal q'u kam tzi', titz'a u Pablo tu taanima aas sab'en tikuenta Macedonia tuch' tu Acaya. Utz ech tek sab'en tu Jerusaleen. Utz tal ech tza' majte: —Xamtel ministeer se'enin tu Roma aas ma't vatin b'oj tu Jerusaleen.— Texhtu'. **22** Ech ichaj b'en ka'va'l q'u lochol tetz tu Macedonia. A' ichaj u Timoteo tuch' u Erasto. Pek ech koj u Pablo tan, kaaka b'iit tikuenta Aasia.

U mam txab'kin uch tu Eefeso

23 Unchee' aatz i'an tu u tiempo tzi', uch ma'll mam txab'kin tu Eefeso ti' u B'a'nla B'ey. **24** A' xe'tixsan ma'll u txaq'ol ch'ich', Demeetrio ib'ii. Tan mam puaj nichitx'ak tuch' q'u taq'onom. A' nich'i'an talaj ivatzib'al u atib'al u b'anich tioxh va'l Diana. **25** Ech imol tib' tuch' tere'n q'u tetz txaq'ol

ch'ich'il utz, tal te ech tza': —Vinaj, etootzajle aas a' nicheek tx'iib'al kuq'ii tu u qaq'on tza'. **26** Pek netile' utz, netab'i aas ma'xh teesalka sib'al aanima u Pablo tzi'. Ole'y ti' toksal yol tivi'. Tan nitale' aas yit' tioxh koj q'u'l ib'ano'm ko'n aanima. Utz yit' ta'n ko'n koj tu Eefeso nitalva tza', pek nital tikuenta Aasia kajayil. **27** Utz tilayol oj lasotz u kuk'a'y tza'. Utz ta'n ko'nkoxhtu', pek ye'kan oj texh tatin u atib'al u nimla tioxh Diana vatz q'u aanima li'ana. Utz la'tekxe'tib'ajax ku' u talchu u kutioxh. Tan aal a' chit oknaj iq'ii tu kajay q'u aa Aasia tuch' tu u vatz amlika tx'ava' kajayil.— Texhtu'.

28 Ech ta'xh tab'i u yol q'u vinaj tza', motx pultu taanima tu k'a'nal. Utz qetu'm chit taltu ech tza': —Techal u Diana, vitioxh q'u aa Eefeso!— Texhtu'. **29** Ech lakpu q'u tenam. Motx i'an mam txab'kin utz, b'eno'k tu ma'l u atib'al tetz chusb'al. Utz iqini elu'l q'u'l imol u Pablo tzi'. Aya' u Gayo tuch' u Aristarco, q'u'l aa Macedonia.

30 Ech a'ich isa' u Pablo, si'choko'p tu va'l molichku tib' q'u tenam tala. Pek ye't aq'ax tzii te tu q'u niman tetz u Jesuus. **31** Atich unjolol q'u aa Aasia majte atil tijle'm, tamiigoich u Pablo utz, tal talax opon te aas ye'k se'nik'uch tib' tu u molb'alib'.

32 Utz aatz q'u aanima molich tib' tzi', jolol sotznajich ik'u'l.

Tan atia va'len nichiqetu talaxe' utz, at unjolte paarten nichtale!. Utz sib'al ye' tootzaj kam toke' atich opon tu u molb'alib' tzi'.

33 Ech toksa ma'l u vinaj q'u Israeel vatz q'u tenam, Alejandro ib'ii. Ichajo'k ti' talaxe' kam tok u moli'b'. Ech si'chtekyolon u Alejandro xo'l q'u tenam. I'an xheenya tiq'ab' aas su'uch tz'ine'chil. Utz samotxteesa tib' q'u Israeel tuul tala. **34** Pek ta'xh ilaxi aas Israeelich, aal ko'n motx q'eq'un q'u aanima. Ech nichtal tza': —¡Techal u Diana, vitioxh q'u aa Eefeso!— Chia. Ka'va'l oora ech nichtal tzi'.

35 Unchee' a' tek ole' ti' iku' ik'a'nal q'u aanima u aa tz'ib' tu u tenam. Tan tal te ech tza': —Vinaj aa Eefeso, ab'il koj ma'j aanima ye' ootzajin tetz aas o' xeen tetz u tatib'al u nimla tioxh Diana. Utz o' xeen tetz vi-vatzib'al va'l a' ku'naj'ul tu amlika.^d **36** Ye'xhab'il ko'xh sa'alon aas: «Yit' i.» Chaj koj.

Echtzixe't a' inujul aas saku' ek'a'nal. Utz ye' ko'xh kam eb'an tu ooje'l. **37** Tan vetko'xhetiq'o ul q'u vinaj tza' tzi'. Utz ye'k txa'a'la kam ni'an tu u tatib'al u kutioxh. Utz ye'xhkam niyoq' u kutioxh majte. **38** Pek oj atil ich'a'o u Demeetrio tuch' q'u tetz txaq'ol ch'ich'il tzi', ech itxa'k atil q'atol tzii. Utz niveete' su'uch yol tuch'. Ech motx oj ixoch tib' siatz.

39 Pek oj atil chit va'toj kam setale', unchee' a' satiq'ov tib' tu ma'j jikla molb'alib'. **40** Tan xo'veb'al oj laqijle aas nikulak tenam ti' ib'anax txab'kin echa' va'l cheel tza'. Utz *¿kam tek laqala* oj lach'otil qe kam tok u txab'kin tzi'?— Texhtu'. **41** Ech ta'xh veet tal q'u kam u aa tz'ib' tza', ichaj b'en u mam tenam.

U taq'ax nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus tikuenta Macedonia tuch' tikuenta Greecia

20 **1** Unchee' aatz ma'tich tek iya' u txab'kin tzi', aatz u Pablo, isik'le q'u niman tetz u Jesuus k'atza utz, taq' nimal ik'u'l. Ech b'eni, ik'aj b'en tu Macedonia. **2** Paal tu q'u tx'ava' latzi'. Utz sib'al yol paal talka u Pablo tu q'u niman tetz u Jesuus, aq'b'al nimal ik'u'l. Ech ik'aj b'en tu Greecia.

3 Aatz oxva'llich tek ich' tatin tzi'. Si'ch'okb'en tu u vaarko va'l yak tu Siiria tala. Pek tab'i u Pablo aas nich'i'an ik'u'l q'u Israeel ti'. Ech taq' tek ku' tib'eyil aas vatz tx'ava' ib'ena' saq'aavb'en tikuenta Macedonia. **4** Ech b'eni, a'ich imol u Soopater, vik'aol u Pirro, u aa Berea. Antu u Aristarco tuch' u Segundo q'u'l aa Tesalonica. Antu u Gayo aa Derbe tuch' u Timoteo. Antu u Tiiquico tuch' u Troofimo, q'u aa Aasia. **5** Motx b'axab' b'en q'u

^d **19.35** Aatz u b'anich tioxh Diana vatz q'u aanima, a' chajon va't u q'esal tioxh va'll Juupiter aas nitale'.

vinaj tzi' utz, ich'ia qopon tu Troas.

6 Unchee' k'asu'lo' tu Filipos aas paal u nimla q'ii Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil. Tu vaarko k'asku'lo'. Ech tu u to'va' q'ii kumolov qib' tuch' tu Troas. Utz jujva'l q'ii kub'an tzi'.

Vikaasat q'u niman tetz u Jesuus u Pablo tu Troas

7 Unchee' aatz tu u b'axa q'ii tetz u xhemaana, kumol qib' tuch' q'u niman tetz u Jesuus ti' ijatxax u kaxhlaan tx'ix. Utz chusun u Pablo tu xo'l. Pek sib' chit tuul vichusun u Pablo i'ana, opon nal ko'xh nik'a aq'b'al tuul. Tan ech tek q'ejal si'chk'asu'l. **8** Utz kaanaich b'oj txijtxub'al atich tu u toxva' chup atib'al va'l molichku qib'. **9** Utz k'ujlich ma'l u xiak tzi' ventaana, Euutico ib'ii. Pek txaypu tu ma'l mam vata'm tan, axhib'i sib' chit tuul vichusun u Pablo. Ech sub'ax tu vata'm utz, chajpu k'asu'l tu u toxva' chup. Kamnajich teku'en aas ul lakaxoj. **10** Ech iku'l u Pablo k'atza. Iq'alu utz, tal ech tza': —Ye' ko'xh xo'vex tan, jitz'lele atzi!— Texhtu'.

11-12 Ech motx iq'aavje' tu u toxva' ichup u atib'al. A' imol u xiak va'l chajpi, itz'lel teku'en. Ech mam txuq'txunchil inach q'u niman tetz u Jesuus aas til u txaihil tzi'. Ech motx ijatx u kaxhlaan Tx'ix utz, techb'u. Utz sib'al ko'n paj chusu'm i'ana, sajb'u texh tuul. Ech tek ib'ena'.

Utz iq'ol k'asu'l u xiak va'l chajpi.

Vikaasat q'u ansiano u Pablo tu Eefeso

13 Unchee' aatz o' tan, b'axab'b'eno' tu u tenam Asoon. Tu vaarko b'enk'o'. Utz paal qiq'o u Pablo tzi' tan, ma'tich talta' aas tu tajan sab'enka.

14 Ech kuk'ul qib' tuch' tu Asoon. Utz okb'en sukuk'atza tu vaarko. Ech opono' tu Mitilene.

15 Ech vi' a' paj kuk'asu'l tzi'. Utz tu va't q'ii tuul, paalo' vatz u tx'ava' Quio. Ech tu paj va't q'ii, opono' tu u toponb'al vaarko, va'l Samos ib'ii. [Kuch'exu kuvaarko tu Troguiilio.] Utz ech q'ejal opono' tu Mileto. **16** Utz sako'npaal yakloj u Pablo tu Eefeso tala. Ech ye'k sab'atz tikuuenta Aasia. Tan a' nich-tooje'la se'nipaasa u nimla q'ii Pentecostees tu Jerusaleen oj latx'akoni.

17 Ech ichaj k'asu'l chaj u Pablo tu Eefeso. A' tal topón q'u ansiano xo'l q'u niman tetz u Jesuus tu Mileto. **18** Ech aatz opon q'u ansiano, tal u Pablo te ech tza':

—Etootzajle kam vuntxumb'al nunb'an texo'l jatva'x tiempo vul tikuuenta Aasia tza'. **19** A' chit niaq'onink'in ti' u kuB'aal Jesuus. Tuch' maanxhoil utz, tuch' oq'el atilin texo'l. Tan kam ko'n mam tza'l nipaalk'in tu vib'ant ik'u'l q'u Israeel vi'. **20** Loq' yit'i'as ye'n koj val q'u

kam sete jank'al q'u'l sa'xhtxak-un sete. Vetunchusex vatz tenam. Utz vetunchusex tulaj atib'al. **21** Nunpaxsa itziiul tu q'u Israeel tuch' tu q'u puer aanimaa aas sik'axa ik'u'l ti' q'ul ipaav vatz Tioxh. Utz sak'uje' ik'u'l ti' u kuB'aal Jesucristo.

22 Pek aatz cheel, se'enin tu Jerusaleen. U Tioxhla Espiiritu nialon ve. Utz ye' voottzaj kam sapaalk'in tzi!. **23** Pek ta'xh voottzaj aas saku'in tu tze!. Utz sapaalin tu mam tzall. Tan u Tioxhla Espiiritu nialon ve tu q'u tenam q'u'l nipaalk'in. **24** Pek ye'xhkam ma'j nivoksa tetz. Niko'xh a' koj til'in ti' u vatz unq'lii unsaj. Tan tiira a' unsa' aas tuch' chit txuq'txunchil satzojpu u vaq'on ti' u Tioxh. Utz suntzopixsa u vijle'm va'l unk'ul tu u kuB'aal Jesusus ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al tetz vi'b'a'nil u Tioxh. Ech untzope' va'l ni'an u aanimaa nitok tu t'aspichil aas opon nal tu va'l so'oponka.

25 Ech aatz cheel, voottzajle aas ye'xhab'iste ko'xh va'toj sete, sa'tere'nkojtil unvatz, jatva'll ex paalnajin tzexe' ti' ipaxsal itziiul viQ'esalail u Tioxh. **26** Echtzixe't nival sete tu u q'li cheel tza', aas ye'k unpaav seti' oj le'enex tu u choob'al paav. **27** Tan yit'i'as ma'kojunmuj u chusb'al tetz u Tioxh sete; ye'n koj val vitxumb'al sete kajayil.

28 Echtzixe't nival sete, kuenta'ex. Utz iltaj q'u niman tetz u Jesusus. Aya' q'u'l u Jesusus

choonnaj tetz tuch' vikajal. Tan u Tioxhla Espiiritu oksanex tixo'l ex ilol tetz ti' u tatin vatz Tioxh. **29** Vootzajle aas su'ul sub'ul texo'l aas ma't unb'ena'. Echa' tul elq'omla lobo si'ane'. Niko'xh sa'kojikuy q'u niman tetz u Jesusus. **30** Utz texo'l atko'xh sacheek je' vinaj aas kam ko'n txub'a'll satal ti' vinujul. A' isa' ib'oyto'k q'u niman tetz u Jesusus ti'. **31** Echtzixe't liista'ex. Utz ulsataj sek'u'l va'l unb'an texo'l. Tu oxva'l ya'b' q'iils aq'b'al ye'xhkam nunya' ti' et'oyle', ti' taq'ax nimal ek'u'l sejununil. Utz oq'el nunb'an vatz Tioxh seti'.

32 Ech aatz cheel hermanos, nivaq'ka'ex tiq'ab' Tioxh utz, tu vib'a'nil. Aya' viyolb'al alel taq'o. Tan a' va'l atil itxumb'al ti' veyak'in k'atza. Utz a' va'l sa'aq'on kajay q'u kam sete q'u'l alel taq'o sataq' tu vitenam elnaj k'atz paav. **33** Utz etootzajle ye'xhkam vettachva epuaj aas atich'in texo'l. Ye'xhkam vachva etoksa'm. **34** Tan tuch' unq'ab' vetaq'onin ti' ichokax q'u kam q'u'l nunsavsa tuch' q'ul unmol. **35** Unchus sete aas aq'on chit su'uchi, ech salochax q'u'l ye'k tetz. Utz nunnachpixsa sete viyol u Jesusus aas tal ech tza': «Aal maas techal va'l sauch oya vatz va'l sak'ulax oya.» Chia.— Texh u Pablo.

36 Unchee' ta'xh veet tal q'u kam u Pablo tzi', peche'i utz, iq'il a sik'le Tioxh tuch' q'u ansiano. **37** Ech mamala oq'el

i'an q'u ansiano ti' sikajayil. Nichiq'alu u Pablo utz, nichitz'utz'e!. **38** Tan a' chit txumunku ti' u yol va'l tal u Pablo te aas ye'xhjatu ve't sailax iatz. Ech motx ex ichajpuka b'en u Pablo tu vaarko.

Vipaal u Pablo tu tere'n tenam

21 1 Unchee' aatz ma'tich tek kujatxtu qib' tuch' q'u ansiano, okb'eno' tu vaarko. Jikom kub'en tu u tx'ava' Cos. Utz ech q'ejal tuul, b'eno' tu u tenam Rodas. Elpajb'eno' tzi', kuk'aj b'en tu Paatara. **2** Ech qil ma'l u vaarko aal ipaal tu Feniicia sapaali. Utz ok'o' tuul ech b'eno'. **3** Utz paal qaq'ka u Chipre. A' kaak tu kumax. Utz aalich kub'en tu Siiria. Ech tek opono' tu Tiro tikuuenta Siiria tan, paal taq'ka ijatz u vaarko tzi!. **4** Ech qil q'u niman tetz Jesuus tzi!. Utz jujva'l q'ii kub'an tzixe!. Nichmotxtal tu u Pablo titxumb'al u Tioxhla Espiiritu aas ye'k sab'en tu Jerusaleen. **5** Ech ta'xh tz'aj jujva'l q'ii qatin tzi', k'asu'lo'. Utz ul ichajpuka'o' q'u niman tetz u Jesuus tzi' u tenam. A' imol tioxj tuch' ik'aol ime'al. Utz ech peche'o' tzi' a', kuq'il a sik'le Tioxh. **6** Ech motx kukaasa qib' tuch' sukujununil. Oktek'o' tu vaarko utz, motx q'aavb'en tulaj totzotz.

Vib'axab'sal talax tu u Pablo aas sapaal tu tza'l tu u Jerusaleen

7 Ech qelb'en tu Tiro utz, opono' tu Tolemaida. Utz qaq' ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus latzi!. Ma'l q'ii kub'anka tzixe!. Ech ya' tek u kupaal vi' a!. **8** Tu tek va't q'ii k'asu'lo' utz, opono' tu Cesarea xe' u Felipe, u paxsan tetz u b'a'nla chusb'al. Aya' ma'l tu jujva'l q'u lochol tetz q'ul ichaj u Jesuus. Ech atino' tzixe!.^e **9** Utz atich kaava'l ime'al, tiira jolol ixviak. Utz nichiyolon u Tioxh titzi!.

10 Tuul ko'xh atich'o' tzi' ka'xva'l q'ii, ul ma'l u vinaj aa Judea, Agabo ib'ii. Nichiyolon Tioxh titzi!.^f **11** Ul tilo'. Utz itxay u k'alb'al xe'aj tuul u Pablo. Iqitz je' iq'ab' tajan tuul. Utz tal tek ech tza': —Ech nital u Tioxhla Espiiritu tza': «Ech iqitzax vib'aal u k'alb'al si'an q'u Israeel tu Jerusaleen tza!. Satoksa tiq'ab' q'u puera aanima.» Chia.— Texh u Agabo.

12 Ech ta'xh qab'i u kam tzi', kujaj b'a'nil tu u Pablo tuch' q'u aa Cesarea aas ye'k sab'en tu Jerusaleen.

13 Pek tzaq'b'u ko'n u Pablo ech tza': —¿Kam neb'an'e' aas netoq'e'? Aal ko'xh netilinsa vaanima. Tan k'ajel vib' aas yit' ta'n ko'n koj saqitzp'in, pek k'uxh sayatz'p'in tu Jerusaleen

^e **21.8** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 6.5.

^f **21.10** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.28.

ti' vib'ii u kuB'aal Jesuus.—
Texhtu'.

14 Ech ye't chit ole'o' ti' imajl iatz. Kuya'sa texhtu'. Utz qal tek ech tza': —I'an itxumb'al u kuB'aal.— Texho'.

15 Ech ta'xh tek paal q'u q'ii tzi', kub'an queche'. Utz b'eno' tu Jerusaleen. **16** Antu k'asul q'i' unjolol q'u niman tetz u Jesuus aa Cesarea, tuch' u Mnasoon, aa Chipre, o'tla niman tetz u Jesuus. Tan a' so' oponk'o' tzixe' tu Jerusaleen.

Vitxaypu u Pablo tu viq'analil u totztioxh tu Jerusaleen

17 Unchee' aatz opono' tu Jerusaleen, ik'ul qopon q'u niman tetz u Jesuus tuch' txuq' txunchil. **18** Aatz tek ech q'ejal tuul, b'eno' tuch' u Pablo. Ex qil u Jacobo. Utz molich tib' kajay q'u ansiano. **19** Ech motx qaq' ichajlichil. Utz aatz u Pablo, tzi'tzoch chit talax junun q'u kam te i'ana, q'u'l i'an u Tioxh xo'l q'u puera aanimta tikuuenta.

20 Ech toksa iq'ii Tioxh aas motx tab'i utz, tal tu u Pablo ech tza': —iMatz illa' hermano, jatva'x ko'n mil q'u Israeel nimanya tzi!! Pek loq' a' chit ye' motx iq'l' taq'axka u o'tla mantaar. **21** Utz vetmotxtab'il unjolol kam sai!. Tan naal tu q'u Israael q'u'l aye'n xo'l q'u puera aanimta aas saelka ti' vichusb'al u Moisees. Ye'k sitzok'e'l b'iil ichi'l q'ul ik'aol utz, ye'k sisaji ok q'u kostuumbre naal te aas

nitale'. **22** Pek ¿kam sakub'ane'? Tan ye' koj satab'i tzi' aas ulyaxh. Utz sa'xhimol tib' sai' atzi'.

23 Pek b'an va'l saqal see tza', ech nanima u o'tla mantaar salat q'u aanimta. Atil kaaval vinaj tu kuxo'l cheel tza' aas sitzozpi viyol va'l taq' iqlu tul vatz Tioxh. **24** Utz iq'o b'en sai!. Ech ela se'neb'an q'u kostuumbre tetz tx'aatz'och etatin vatz Tioxh tuch'. Utz lachoo q'u kam q'u'l satxakun ti' u tx'olo'm ti' u tel xi'l ivi'. Ech lamotxtil q'u aanimta aas noj koj q'u kam q'u'l nitalax te sai'. Pek jikom chit apaale' nanima va'l nital u o'tla mantaar satale'.

25 Pek ech koj q'u puera aanimta q'u'l nimanya tan, vetkutz'ib'al b'en talax te. Ta'xh simaj tib' ti' techb'ul q'u echb'ub'al q'u'l ma't ipaal vatz b'anich tioxh. Ye'k satechb'u kaj. Ye'k sichi' chi'o aas ye' elnaj ikajal. Utz ye'k sateesa tib' tu b'ey tuch' aanimta.— Texh te.

26 Unchee' ech tek q'ejal tuul, b'eno'k u Pablo tu viq'analil u totztioxh. Tiq'o b'en kaaval q'u vinaj ti'. I'an q'u kostuumbre tetz tx'aatz'ochil. Ex tale' jatu satzozpu u q'ii ti' u kam tala'tzi'i. Utz jatu satoksa u tx'olo'm sijununil.

27 Unchee' aatz si'chtektzozpu u jujva' q'ii tetz u nimla q'ii, ilax u Pablo tu viq'analil u totztioxh tu unjolol q'u Israael q'u'l jejlich tu Aasia. Utz ilak txab'kin xo'l

q'u tenam. Ech itxay u Pablo.

28 Nichmotxiq'eq'une', motx tal ech tza': —; Vinaj Israeel, loch-onojex! Tan aatz u vinaj tza', a' va'l til chaj ko'xh nichusvu kam aas niteesa iq'ii u kutenam. Niteesa iq'ii u o'tla mantaar utz, tuch' u totztioxh tza'. Utz ta'n ko'n koj, pek vettiq'ol uku'l griego tu viq'analil u totztioxh tza', puera aanimma. ¡Vettaq'lu uku'l paav tu u tioxhla atib'al tza'!— Texhtu'.

29 Tan aatz q'u vinaj tzi', til unpajul u Pablo tu tenam aas a'ich imol u Troofimo, u aa Eefeso. Ech motx titz'a aas a' imol oko'p tu viq'analil u totztioxh u Pablo.^g **30** Ech motx ilak q'u aanimma. Motx i'an txab'kin. Motx mulin topone'. Itxay u Pablo utz, ijuxu elu'l ti' elu'l viq'analil u totztioxh. Ech ijupka q'ul ijub'alil. **31** Utz nichtek-motxtitz'a iyatz'pe'. Tuul ex alaxoj tu viq'esal q'u sol aa Roma aas nichi'an txab'kin q'u aanimma tikuental u totztioxh tu Jerusaleen.

32 Aatz tek u q'esal sol tan, tiq'o k'asu'l sol ti' tuch' tere'n q'esal sol utz, t'aspu top on k'atza. Ech ta'xh tek til q'u aanimma aas opon u q'esala tuch' q'ul isol, motx tek ya' iq'ostu u Pablo. **33** Ech aatz u q'esal sol, itxay u Pablo utz, tal iqitzax tu ka'va'l kadeena. Ech ich'oti tu u tenam ab'ilich utz, kam ma'tich i'anta'.

34 Pek aatz q'u mam tenam, paarten nichiqetu talax unjolol utz, paarten nitalunjote. Ech ye't el itxumb'al u q'esal sol tuul kam tok u txab'kin nichib'anaxe'. Tal tek tiq'ol b'en u Pablo tu u tatib'al q'u sol. **35** Ech aatz opon tu q'u tanatik, ch'unil tek je' u Pablo tu q'u sol. Tan va'lich itxab'alkab'in u mam tenam. **36** Utz nichmotxiq'eq'un ixamb'u ti' ech tza': —; Kamoj!— Chu ti' u Pablo.

37 Unchee' aatz nichtekxe't-tiq'ol oko'p u Pablo tu u tatib'al q'u sol, tal tu u q'esal sol ech tza': —; Satz veeti sayolonin see?— Texh te.

Utz tzaq'b'el tu u q'esal sol ech tza': —; Ootzaj pe'k yolb'al griego! **38** Utz ¿yit' tzik axh u aa Egipto va'l ilak tenam ti' ib'anax txab'kin jatuten chaj? ¿Aya' va'l tiq'o b'en 4,000 lakol ch'a'o ti' tu tz'inlich tzaji tx'ava'?— Texh te.

39 Unchee' tal tek u Pablo te ech tza': —; Yit' in koj. Nojchit nivale', in Israeel. A' atilk'in tu ma'l tenam atil talche'; aya' u Tarso tikuenta Ciliicia. Pek b'an b'a'nil saaq' tzii sayolonin tu q'u tenam tzi'.— Texh te. **40** Utz aq'ax tzii te.

Ech txake' u Pablo tu q'u tanatik utz, i'an xheenya tiq'ab' aas su'uch tz'ine'chil. Utz anchitu'. Mam tz'ine'chil uchi, ech tek yolon tu yolb'al hebreo. Tal ech tza':

^g **21.29** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.4.

Viyolon u Pablo vatz q'u tenam
tu Jerusaleen

22 1 —Vinaj q'esal tenam
tuch' ex vitz'in vatzik,
ab'itaj q'u yol saval sete tza'.—
Texhtu'.

2 Ech aatz tab'i q'u aanim
aas tu yolb'al hebreo yolonka,
aal chit maas motx itz'ibn'a' tib'.
Utz tal u Pablo ech tza':

3 —Aatz in, nojchit in Israeel.
A' itz'pinajk'in tu Tarso tikuenta
Ciliicia. Pek a' ch'iinajk'in tu u
tenam tza'. Utz a' chusunin u
Gamalieel. Tek' chuselin b'a'nil
ti' u o'tla mantaar tetz q'u
kuk'uy kumam. Utz tiira ye'
nunq'i' ti' u Tioxh, echa' neb'an
cheel tzi!. ^h 4 Tan nichunchok q'u
aanima q'u'l atil ok ti' u chusb'al
tetz u B'a'nla B'ey. B'enamen ech
sunb'ane' nichvale', kamnalin.
Ech nichuntxay vinaj tuch' ixoj.
Utz at ne'nvaq' ku' tu tze'. 5 Utz
ilel ab'imal tu q'u q'esal oksan
yol vatz Tioxh u kam nivale' tza',
tuch' q'u q'esal q'atol tzii. Tan a'
nichaq'on vu' tetz txayo'm. Ech
b'enin tu Damasco ti' itxayax q'u
niman tetz u Jesuus atil tzi!. Utz,
saviq'o ul tu Jerusaleen. Ech
sab'anax iveete'.

6 Pek aatz i'ana, tuul atich'o-
k'in ti' b'ey, kamal chaq'aal
q'iich, nichtekinajab' vopon tu
Damasco. Ye'k chit talche' isuti
vi' ma'l u rib'kin xamal tu
amlika. 7 Ech unku' vatz tx'ava'.

Utz vab'i ma'l u yol, tal ve ech
tza': «Saulo, Saulo, ¿kantu' na'an
ak'u'l vi', nachok'in?» Texhtu'.

8 Ech untzaq'b'e tek ech tza':
«¿Ab'il axh unB'aal?» Texhin te.

Tal ve ech tza': «In u Jesuu
aa Nazareet. In va'l na'an ak'u'l
vi', nachok'in.» Texhtu'.

9 Nojchit antu ilon u rib'kin
xamal q'ul unmol utz, motx xo'vei.
Loq' ye't tab'i u yol va'l alax ve.

10 Utz val tek ech tza': «¿Kam
sunb'ane' unB'aal?» Texhin.

Tal u kuB'aal ve ech tza':
«Lakpen utz, kuxh tu Damasco.
Tan a' sa'latzku see latzi' kam
q'u kam alel teku'en aas sa'an'e'.»
Texhtu'.

11 Ech a' tek ch'ijinb'enin
sunq'ab' q'u'l unmol tan, ye'
nichvilon ve't tu vipaq'un u
xamal i'ana tzi!. Ech oponin tu
Damasco.

12 Unchee' atich ma'l u vinaj
tzi!, Ananias ib'ii, jikomla niman
tetz u o'tla mantaar. Utz atich
tatin vatz q'u Israael tu u tenam
tzi!. 13 Utz ul tzunxe', xaano'k
sunk'atza. Tal ve ech tza':
«Hermano Saulo, q'aav ilonoj u
b'aq' aatz tzi!.» Texhtu'. Ech tu u
mu'k'ul tzi', q'aav ilonin utz,
unsaji teku'en.

14 Utz tal ve ech tza': «Aatz
viTioxh q'u kuk'uy kumam vet-
itxaalakh ti' ootzajit vitxumb'al.
Utz siil u Jikomla Vinaj. Saab'i
q'u yol saje'ul titzi!. 15 Ech axh
alol tetz si'an vatz kajay aanim
ti' va'l vetilla' utz, ti' va'l

^h 22.3 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.34-39.

vetaab'ilá' tzi!. **16** Pek aatz cheel, ti'axh. Lakpen utz, b'a'n avautiismo. Q'ilá sik'le vib'ii u kuB'aal, ech sasuuk' q'ul apaav.» Texh ve.

17 Unchee' q'aavu'lin tu Jerusaleen. Utz ex unq'ilá sik'le Tioxh tu viq'analil u totztioxh. Ech ye'k talche' k'uchax ma'l u visioon ve. **18** Utz vil u kuB'aal. Nichtal ve ech tza': «Cheel nal eel b'en tu Jerusaleen tza'. Tan yit' sa'kojk'ulax q'ul ayol saal vi' tu u tenam tza!» Texhtu'.

19 Ech aatz in val te ech tza': «UnB'aal, tootzajle q'u aanima tzi' aas nichvaq' ku' q'u niman eetz tu tze'. Nichuntz'u'ma. Utz nichunb'en tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar ti' ichokpe'. **20** Utz ant in, atich'oponin aas yatz'ax u Esteban, val aaq'onom. Ant in alon ikame'. In xeenka u toksa'm q'u'l nichenyatz'on.» Texhin te.

21 Pek tal ve ech tza': «Kuxh tan, sunchajb'enaxh tzian, xo'l q'u puera aanima.» Texh u Tioxh ve.— Texh u Pablo.

U taltu u Pablo aas b'ennaj aa Roma

22 Ech aatz motx tab'i tok q'u puera aanima tu viyol u Pablo,

q'eq'un motx tal ech tza': —jSotzoy u vinaj tu u vatz tx'ava' tza'! ¡Ye'k si'ané' sa'atín vatz iq'ii saj!— Texhtu'. **23** Ech va'lich motx iq'eq'elkab'iné'. Utz nichmotxib'aj ku' q'ul ichake't vatz tx'ava'. Utz nichimak' je' pojoj ti' kajiq'. **24** Ech tal tek u q'esal sol, aas saiq'ol oko'p u Pablo tu u tatib'al q'u sol. Utz tal itz'u'male'. A' isa' sael itzi' kam toke' aas nichiq'eq'un q'u aanima ti'.

25 Pek tuul tek nichiqitzax u Pablo, tal tu u ch'ooal q'esal sol atich k'atza: —¿B'a'n tzik setz'u'ma ma'j aanima aas b'ennaj aa Roma untz'oj ye'saj itx'olax inujul vipaav?— Texh te.

26 Utz aatz tab'it u kam u ch'ooal q'esal sol tza', b'en; ex tal tu u q'esala ech tza': —¿Kam sa'ané'? tan aatz u vinaj tzi', b'ennaj pe'ks aa Roma.— Texh te.

27 Ech tul u q'esala utz, ich'oti tu u Pablo ech tza': —Al ve. ¿Nojchixh b'ennajaxhs aa Roma?— Texh te.

Ech: —Ee' b'ennajin aa Roma.— Texh u Pablo.

28 Tzaq'b'u u q'esala ech tza': —Aatz in, mam puaj vaq' ti' unb'ens aa Roma.— Texhtu'.ⁱ

ⁱ **22.28** Atich ma'l u ley xo'l q'u aa Roma aas nitaq' tzii tu q'u puera aanima yit' aa Roma koj aas sab'ens aa Roma. Aatz va'll nichí'an q'u aanima oj nitachva sab'ens aa Roma, sachooni. Oj yit' i!, so'ok tu solil xo'l q'u aa Roma. Ech sa'aq'ax tzii te sab'ens aa Roma. Aatz ma't tok u aanima aa Roma, ela texh viderecho tuch' tere'n q'u aa Roma q'u'l itz'pinaj tzi'. Echa' u Pablo tan, b'ennajichs aa Roma tan a' itz'pik tu u tenam Troas va'll b'ens “ciudad oficial” tikuenta u Impeerio Romano.

Ech tal tek u Pablo te ech tza':
—Pek in aa Roma tu vi-
tz'peb'al.— Texh te. **29** Ech oora
tek motx xaane'l k'atz u Pablo
q'u'l si'chmotxtz'u'man. Utz aal
antu u q'esala xo'vi. Tan tab'i
aas b'enaj aa Roma u Pablo.
Xo'v je' ti' tan, iqitz tu kadeena.

**Vich'otpu itzi' u Pablo vatz q'u
q'atol tzii tu Jerusaleen**

30 Ech tu tek va't q'ii tuul,
ichit u Pablo tu q'u kadeena
qitzichka. Tan a'ich isa' u q'esal
sol satootzaji kam chit ti' nich-
xochpika. Utz tal topón q'u
q'esal oksan yol vatz Tioxh
tuch' q'u q'esal Israeel kajayil.
Ech tiq'o elu'l u Pablo, ik'uch
siatz.

23 **1** Aatz u Pablo, tii chit
isaji q'u q'esala q'u'l
molich tib' utz, tal ech tza':
—Vinaj vitz'in vatzik, tunnach-
b'al atilka aas tiira b'a'n vatin
vatz Tioxh ulyuko'xhin tu u q'ii
cheel tza'.— Texhtu'.

2 Ech aatz u q'esal oksan yol
vatz Tioxh va'l Ananias ib'ii, tal
ipaq'ax ok itzi' u Pablo tu q'u'l
atich k'atza.

3 Pek tal u Pablo te ech tza':
—¡Tioxh sab'anon ich'excel see,
ka'vatz! ¡Ech axh a' ma'l saj
b'itz! Tan k'ujlelaxh ti' itx'olax
unnujul. Na'anb'e u o'tla

mantaar utz, jaal qelel na'ane'
aas naal unq'osaxe!— Texh te.^j

4 Ech aatz q'u'l atich tzi', tal
te ech tza': —¿Kantu' b'atz'i aas
nayoq' u q'esal oksan yol vatz
Tioxh tzi'?— Texh te.

5 Tal u Pablo ech tza': —Ye'
voottzaj vitz'in vatzik, oj q'esal
oksan yol vatz Tioxh. Tan tz'ib'a-
malka tu u Yolb'al Tioxh ech
tza': «Yit' sa'koajaal tz'ejb'al tzii
ti' u q'esal atenam.» Chia.—
Texhtu'.^k

6 Unchee' til tek u Pablo aas
untanulich q'u aanimá saduceo u
tuq'ayb'al utz, fariseo untante.
Ech qetu'm chit taltu tixo'l q'u
q'esala molich tib' ech tza':
—Vinaj vitz'in vatzik, in fariseo,
ik'aol fariseo. Ech ti' ko'n vun-
nimata' aas niq'aavitz'pu q'u
kamnaj, k'uxh nitx'olax
unnujul.— Texhtu'.

7 Ech yakich okoj ixo'l q'u
fariseo tuch' q'u saduceo aas
tab'i q'u yol tzi'. Utz motx ijatx
tib' iatz q'u'l molich tib' tzi'.

8 Tan aatz q'u saduceo, nimotx-
tale' aas ye'k q'aavitz'pichil
tika'paj. Ye'k aanol utz, ye'k
aanjel majte aas nitale'. Pek ech
koj q'u fariseo tan, atile chu ti'
q'u kam tzi'. **9** Ech uch ma'l
mam q'eq'u'm. Utz txake' tek
unjolol q'u aa txumb'al tetz u
o'tla mantaar q'u'l imolich q'u

^j **23.3** Aatz u yol “saj b'itz” nital tza', a' nik'am ti' q'u pantioon tu q'u
kampusanta xo'l q'u Israeel aas tx'anel tilon itz'akal tu saj txun. Pek
kamnaj atil tu u jul tzi'. Q'e'naj chi'l vitzu'l. A' nik'am ti' u ka'vatziil
niyolonka. Ech teesat tib' iq'ii q'u Israeel tib'ilaj tu q'u yol tzi'.

^k **23.5** Choktaj u Eexodo 22.28.

fariseo utz, tal ech tza': —¡Ye'k ma'j kam b'anel tu u vinaj niqile' tzi'! Kamal ma'j tioxhil kam vet-q'ilan oj ma'j aanjel majte. Ech a' li'ilon; kam esa' te.— Texhtu'.

10 Ech tiira jatxich tib' iatz q'u aanim. Aal ko'xh nichiyak'in ti' q'u xhaakaluib' nichil'ane'. Ech aatz tek u q'esal sol, ixo'va teku'en aas noj ib'iti'yul u Pablo tu q'u tenam tala. Ech isik'le tek ko'p q'u sol. Utz tal teesal k'asu'l u Pablo tixo'l utz, saq'aaventaaq' tu u tatib'al q'u sol.

11 Unchee' aatz ma'lich tek aq'b'al tuul, chee u kuB'aal vatz u Pablo utz, tal te ech tza': —Atoj nimal ak'u'l Pablo. Tan kam chit echa' mayolon vi' tu Jerusaleen tza', ministeer ech ayolon vi' tu Roma majte.— Texh te.

Vichoktu txumb'al q'u Israeel ti' iyatz'ax u Pablo

12 Unchee' aatz tek sajb'i, motx imol tib' unjolol q'u Israeel. Motx i'an ma'l nuk'u'm. Ta'xh motx tala aas anal samotx-tx'a'ni aas ma't iyatz'ax u Pablo siatz. **13** Utz maas 40 ixaan q'u vinaj taq' iqul ti' ib'anax u kam tzi'. **14** Ech imolo tib' b'en xe' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh tuch' xe' q'u q'esal q'atol tzii utz, tal te ech tza': —Aatz o' tza', vet-motxkub'anlu ma'l nuk'u utz, vetqaq'lu kuqul tuul aas ye'xhkam ma'j saqechb'u untz'oj ye'sajen kuyatz'tu u Pablo tzi'.

15 Ech aatz ex tuch' kajay q'u q'esala, altaj tu u q'esal sol aas

satiq'o ul u Pablo sevatz q'ejal. Sako'xheb'ano'k aas aya'l kala sech'oti inujul va'toj kam titzi' tilone'. Tuul aatz o' tan, liista'o' ti' tu b'ey. Yak sakuyatz'e' tuul ye'saj tul sevatz.— Texh te.

16 Pek aatz u titz'in u tanab' u Pablo, tab'i u kam tzi'. Ech b'eni utz, oko'p tu u tatib'al q'u sol; ex tal tu u Pablo.

17 Aatz tek u Pablo, isik'le opon ma'l q'u q'esal 100 sol utz, tal te ech tza': —Iq'o b'en u xiak vatz u q'esala tza' tan, atil ma'l yol satal te.— Texh te.

18 Unchee' ech tiq'ot b'en utz, ex taq' vatz u q'esala. Tal te ech tza': —Vetisik'le'in u Pablo, aya' u preexhu. Utz vetijaj b'a'nil ve aas saviq'o ul u xiak saatz tza'. Tan atil ma'l yol satal see chi.— Texh te.

19 Ech aatz u q'esala, ich'iji b'en u xiak siq'ab' utz, ixaanse'l tib' tuch'. Ech ich'oti te ech tza': —¿Kam yol saal ve?— Texh te.

20 Tal u xiak te ech tza': —Vetmotxinuk'lu unjolol q'u Israeel aas sijaj see siiq'o b'en u Pablo xo'l q'u q'esala simol tib' q'ejal. Loq' sako'xhmotxi'an ok aas aya'l kala a' sich'oti inujul va'toj kam te tilone'. **21** Pek motxi'ch anima tan, maas 40 vinaj saxeen tzi' b'ey chi. A' isa' siyatz'e'. Utz vetmotxinuk'la' aas ye'k satx'a'ni utz, ye'k sau'kai untz'oj ye'sajen iyatz'ta'. Ech aatz cheel, liista ti' satz aaq' aqul tuul se'naaq'e'.— Texh te.

22 Aatz tek u q'esal sol, ichaj k'asu'l u xiak utz, tal te b'a'nil

aas ye'xhab'il ko'xh va't e
satalvu va'l ma'tich taltu te.

**U teesalb'en u Pablo
tu Jerusaleen**

23 Ech isik'let ka'va'l q'esal sol. Utz tal te aas sich'iansa 200 sol alas 9 tu aq'b'al. Va't 70 sol ti' chee sab'enka utz, tuch' va't 200 sol aas lanza q'u b'anb'al ich'a'o. Tan samotxb'en tu Cesarea tal te. **24** Utz sich'iansa chee majte aas saje' u Pablo ti'. Ech b'a'n ko'xh top on so'opon vatz u Felix u governadoor tikuenta Judea. **25** Ech itz'ib'at ma'l u' u q'esala, ech tal tuul tza':

26 —Cheentzik'axh techalla governadoor Felix. Nunq'ilab'enaxh in Claudio Liisias.

27 Nunpaasa b'en u vinaj saatz tzi'. Tan vettayax tu unjolol q'u Israel utz, si'ch-motxiyat'e!. Pek in ex eesan siatz. A' unmol unjolol sol. Tan vab'i aas b'ennajs aa Roma. **28** Ech viq'o b'en xo'l q'ul iq'esal q'u Israel q'u'l molich tib'. A' unsa' vootza-jita', kam ti' nichmotxiochva. **29** Utz ech vilta' aas a' ni-xochpik ti' unjolol kam ti' q'ul imantaar tetz u tuq'ayb'al. Pek ye'k ma'j ipaav aas sa'koj-i'ane' sayatz'ax ti' utz, niko'xh sa'kojku' tu preeexhuil ti'.

30 Utz vetalax ve, aas nitaq' ku' xeem unjolol q'u Israel ti' u vinaj tzi!. Ech toke' nivaq' opon tzaxe'. Utz vettallu tu q'u xochol tetz aas a' sixochvu saatz kam ikuenta tuch'.

Liil iib', b'a'n koj paalk'axh.—

Texhtu'.

Vitx'olax inujul u Pablo tu u governadoor Felix tuch' u Festo

31 Unchee' iq'ol b'en u Pablo tu q'u sol tu aq'b'al. A' tiq'ov b'en tu u tenam Antipatris. Echa'va'l alax te. **32** Ech tu tek va't q'ii tuul, aatz q'u sol q'u'l tu tajan b'enka, q'aavka ul tu q'u tatib'al. A' texh b'en q'u sol q'u'l ti' chee b'enka. **33** Ech ta'xh opon q'u sol tu Cesarea, taq' u u' tu u governadoor utz, ik'uch u Pablo te majte. **34** Ta'xh veet isik'let u u' u governadoor, ich'oti til itenam u Pablo. Utz tab'i aas aa tikuenta Ciliicia. **35** Ech tal te tza': —Anal lavab'i ayol aas lu'ul q'u xochol eetz.— Texh te. Ech talt ixeel u Pablo tu u tatib'al u Herodes.^l

**U tab'it u b'a'nla chusb'al
u governadoor Felix**

24 **1** Unchee' aatz o'va'lich tek q'ii tuul, opon u Ananias. Aya' u q'esal oksan yol vatz Tioxh, xe' u governadoor ti' ixochax u Pablo. Antich imol

^l **23.35** Aatz u tatib'al u Herodes nital tza', aya' u cuarteel militaar tetz q'u Roma, tatib'al sol niyolonka. Atil preeexhuil tuul majte.

ka'xva'l q'u q'esal q'atol tzii tu Israeel, aya' q'ul atil tijle'm utz, tuch' ma'l u licensiado Teertulo ib'ii. **2** Ech sik'lel opon u Pablo tzi'. Aatz oponi, xe't ixochon u Teertulo vatz u Felix. Xe't tal te ech tza': —Techalla Felix, sai' ko'n k'uxh tiira tx'anel qatine'. Utz tu ko'n vab'anone' k'uxh sib'al b'a'nla kam nitiq'o tib' tu u tenam tza', tu vatzak'kinil. **3** K'uxh til chaj ko'xh atilk'o' tan, niqil iq'aq'al vab'a'nil b'enamen. Ech tiira ni'xhku-k'amab'e see.

4 Pek ye'k sunkalab'tziiu'axh. Ta'xh sunjaj b'a'nil see aas saab'i unmu'k'ojo'o'. **5** Tan ma'xh qilla' aas echo' b'olob' u vinaj tzi'. Lakol txab'kin xo'l q'u Israeel k'uxh til chaj ko'xh atilka. Utz a' ma'l u q'esala tetz ma'l u tal uq'ayb'al va'l "Q'u Nazareet" chu te'le'. **6** Utz veti'an provaal ib'anax txaa'la kam tu viq'analil u totztioxh. Ech ti'vetkutxayva. [Utz sakutx'ol inujul tu u kumantaar vetqala. **7** Pek vettoksa' bib' u q'esal sol ti', va'l Liisias ib'ii. Ta'xh vet'exteesa tu kuq'ab' tuch' mam k'a'nal. **8** Utz tal tu q'u xochol tetz aas a' su'ulku saatz.] Ech toj iil cheel atzi', tuul natx'ol inujul aas kam ti' nikuxochva.— Texh te.

9 Ech aatz unjot q'u Israeel q'u'l oponi, nichitxakb'a' talax q'u kam tzi' aas nojchit echinichtale'.

10 Ech i'antu xheenyu u governadoor tu u Pablo aas sayoloni. Aatz u Pablo, tal tek

ech tza': —Vootzajle aas jatva'x ko'n ya'b' axh q'atol tzii tu u tenam tza'. Ech ye'k unxo'val saval vinujul kam ti' nioxchpi-k'in. **11** K'uxh sach'oti inujul b'a'nil tan, anal elyu kab'laval q'ii vopon tu Jerusaleen ti' inachax Tioxh. **12** Utz ma'koj-ichab'a'in q'u vinaj tzi' aas oj tuul nunyaa vib' tuch' aanimma, oj nunlak txab'kin. Ye'xhkam. Niko'xh tu viq'analil u totztioxh. Niko'xh tu atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz nikol'xh tu u tenam majte. **13** Ech sa'kojmox-itz'ol itxakb'a'll saatz aas kam ti' nioxchvin cheel.

14 Pek ech koj tan, a' nunnima u chusb'al va'l B'a'nla B'ey chu te'le', va'l chulimal ko'n nimotxtale'. A' nunnima viTioxh q'ul unk'uy unmam. A' nunnima kajay q'u kam q'u'l tz'ib'amalka tu u o'tla mantaar utz, tuch' q'u'l tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. **15** Utz nunch'ia tuch' txuq'txunchil echo' q'ul ich'iat majte tzi' aas sa'nalq'aavitz'pu q'u kamnaj, k'uxh jikomla aanimma utz, k'uxh yit' jikom koj. **16** Echtxize't numb'an ya'l aas b'a'n in vatz Tioxh utz, vatz aanimma majte. Tunnachb'al atilka aas ye'k in tu paav.

17 Pek axhib'i aas jatva'x ko'n ya'b' paali aas ye'k in tu vuntenam Jerusaleen tza'. Ech vet'ulin, a' ul vaq' oya tetz me'b'a'. Utz ul vaq' unkutxu majte. **18** Ech a' chit nichunb'an q'u kam viq'analil u totztioxh tzi', tilin unjolol q'u Israael q'u'l

aye'n tu Aasia. A' chit ma'tich unb'antu tx'aatx'och vatin vatz Tioxh. Loq' yit' a'ich koj unmol mam tenam. Utz yit' txab'kin koj nichunb'ané'.

19 Ech b'a'n atzi' aas a' koj vet'ulxochonin saatz q'u'l ex ilonin, oj kam nital taanima vi'.
20 Pek oj yit' i' utz, tal ko'n q'u'l majte tza' kam paav ichab'a sun-k'atza aas vopon vatz q'u q'atol tzii molich tib'. **21** Pek oj ti' ko'n va'l unb'ana aas q'eq'u'm valtu tixo'l ech tza': «Ti' ko'n u q'aav-titz'pu q'u kamnaj k'uxh nitx'ol-ax unnuju'l cheel.» Texhin.— Texh u Pablo.

22 Unchee' aatz tab'i q'u kam u Felix tza', taq'tekka tetz tunpate. Tan ma'tich tab'it b'a'nil kam b'anel tu u B'a'nla B'ey tzi'. Utz tal tek ech tza': —Ulnalen u q'esal sol Liisias, ech nal lunte'k'ixsa itx'olax inujul u kam tzi'.— Texhtu'. **23** Ech tal tu u q'esal 100 sol aas sixee u Pablo. Loq' tal te aas tiira koj katx'umal tatin si'ane'. Pek sataq' b'oj tzii te se'naq'axoj techb'ub'al. Utz ye'k simaj iatz q'ul imol aas su'lisaji.

24 Unchee' aatz ma'tichtek-ipaal ka'xva'l q'ii tuul, opon paj u Felix tuch' u tixoj Drusila, va'l Israeel. Ech isik'le ul u Pablo siatz utz, tab'i te kam b'anel tu u b'a'nla chusb'al ti' u Jesucristo.
25 Ech yolon u Pablo ti' vib'anax vijikomal, ti' u majoib' tu b'enchiil tu paav utz, ti' u sotzchil va'l su'uli. Ech yakich xo'voj u Felix tzi' utz, tala: —Aatz cheel,

kuxh. Anal lunsik'le'axh aas la'atin untiempo.— Texh te.
26 Loq' a' nichich'ia u Felix tu va'l nichi'ane' tzi' aas sa'aq'ax ipuaj tu u Pablo, ech sichajpu. Tan jatpajul ko'xh ma'tich isik'let opon utz, nichiyolon tuch'.

27 Pek aatz paal ka'va'l ya'b' tuul, el tek u Felix tu governadooril. Opon tek jalol tetz tu u tijle'm. A' opon u Poorcio Festo. Utz aatz u Felix, taq'ko'nka ku' u Pablo tu preexhuil tan, a' isa' aas b'a'n ko'xh sakaak tuch' q'u Israeel.

U tab'it u b'a'nla chusb'al u governadoor Festo

25 **1** Unchee' aatz oxva'lich ko'n q'ii topón u Festo tu Cesarea, k'asu'l tzi' utz, b'en tu Jerusaleen. **2** Utz opon paj q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh siatz latzi'. Antich imolunjolol q'u Israeel q'u'l atich tijle'm utz, ixoch u Pablo te. **3** Ijaj b'a'nil te aas yak ko'xh satal tiq'ol ul u Pablo tu Jerusaleen. Tan nichian ti' aas si'chixee tu b'ey utz, siyat' u Pablo nichtale'.

4 Pek aatz u Festo tan, tal te ech tza': —Aatz u Pablo, atil ku' tu tze' tu Cesarea. Utz sa'texh-b'enin tzi'. **5** Pek b'enoj vi' ab'iste q'u'l maas atil tijle'm texo'l. Ech oj kam ma'j mam paav b'anel tu u vinaj tzi', lixocha.— Texh te. **6** Ech atin b'iit u Festo latzi'. Kamal vaaxajit q'ii i'ana oj lavate. Ech q'aavb'en tu Cesarea.

Utz ech tek q'ejal tuul, k'uje' tu u q'atb'al tzii utz, tal tiq'ol u Pablo. 7 Utz aatz opon u Pablo, yakich isepo'k tib' q'u Israeel ti' q'u'l a' k'asku'l tu Jerusaleen.

Utz sib'la chaj tiila txub'a'l ichuli ti' ixochax u Pablo. Loq' ye' nich-itx'ol itxakb'a'le'.

8 Aatz u Pablo tan, tzaq'b'u ti' q'u kam nichxochpika tzi'. Utz tal ech tza': —Niko'xh ma'j paav b'anel vaq'o vatz u mantaar tetz q'u Israeel tzi', niko'xh tu viq'analil u totztioxh utz, niko'xh vatz u ijlenal Cesar.— Texhtu'.

9 Aatz u Festo tan, a'ich isa' aas b'a'n ko'xh sakaak tuch' q'u Israeel, ech itzaq'b'e u Pablo, tal te ech tza': —¿Satz asa'a sab'en-axh tu Jerusaleen utz, latzi' satx'olpik anujul sunvatz ti' q'u kam?— Texh te.

10 Tal u Pablo ech tza': —Ye'ka tan, vatz u q'atb'al tzii tikuenta Roma atilk'in saatz cheel. Utz a' satx'olpik unnujujul tuul. Tan ootzajle b'a'nil aas ye'xhkam ma'j onkonil vetunb'anlu tu q'u Israeel tzi'. 11 Tan oj vetunb'anlu ma'j mam paav aas sik'ulo'k u kamchil vi', sa'-kojunxo'va u kamchil. Pek oj yit' inujul koj q'u kam nioxchvin tzi', ye'xhab'il ko'xh ma'j sa'aq'onin te. A' koj samottx'tolon unnujujul. Aal b'a'n a' satx'olon unnujujul u ijlenal Cesar.— Texh te.

12 Utz yolon u Festo tuch' q'u oksan itxumb'al. Ech tal tek tu u Pablo ech tza': —Akh vetjajon aas a' satx'olon anujul u ijlenal

Cesar. Ech a' se'enk'axh tzixe'.— Texh te.

Vitx'olax inujul u Pablo tu u Agripa

13 Unchee' aatz ma'tich ipaal ka'xval l q'ii tuul, opon u ijlenal Agripa tu Cesarea tuch' u tanab' va'l Berenice. Ul iq'ilu u Festo.

14 Ech sib'al q'ii i'an latzi'. Utz tal u Festo tu u ijlenal u kam ti' u Pablo. Ech tal te tza':

—Vettaq'ka ku' ma'l vinaj u Felix tu preexhui. 15 Utz aatz b'enin tu Jerusaleen, imol tib' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh sunvatz. A'ich imol q'u q'esal q'atol tzii xo'l q'u Israeel. A' ixoch u Pablo. Utz nichijaje' aas sakami. 16 Pek val te aas ye'k siatz q'u aa Roma aas sakol'xhiyatz' ma'j aanima, untz'oj ye'sajen top on q'u xochol tetz siatz. Ech sateesa tib' tu q'u kam q'u'l nioxchpika. 17 Ech motx ul tza'. Utz ye'k chit ch'iam unb'ana. Tan ech q'ejal tuul k'uje'in tu u q'atb'al tzii, ech val tiq'ol u vinaj tzi'. 18 Loq' ye'k ma'j paav ixochva echa' q'u'l nichvitz'a.

19 Pek ta'n nichixochvu ti'unjolol kam ti' q'u tuq'ayb'al. Nioxch ti' ma'l u vinaj, Jesuus ib'ii. Kamnaj teku'en. Pek itz'lele chu itxakb'a't u Pablo. 20 Ech ka'tziiuntek'in ti' u kam tzi'. Utz unch'oti tek tu u Pablo oj sis'a sab'en tu Jerusaleen. Ech a' satx'olpik inujul ti' q'u kam latzi'. 21 Pek ijaja aas a' satx'olon inujul u Cesar Augusto. A'

sa'aq'axkuka u kam tikuenta tala. Ech valt tek ixeele'. Tan sa'-chitvaq' b'en xe' u Cesar.— Texhtu'.

22 Unchee' tal tek u Agripa tu u Festo ech tza': —Nivachva savab'i u vinaj majte tzi!— Texhtu'.

Alax te tu u Festo ech tza': —Akh tzii. Laab'i q'ejal.— Texhtu'.

23 Unchee' ech tek q'ejal tuul, opon u Agripa tuch' u Berenice. Techal chit topón motx oponi. Q'oon oko'p tu u molb'alib'. Antich imol q'u q'esal sol tuch' q'u vinaj q'u'l atil tijle'm tu u tenam tzi!. Ech el ichaj u Festo utz, iq'ol opon u Pablo siatz.

24 Utz tal tek u Festo ech tza': —Ijlenal Agripa tuch' ex vinaj atilex tu kuxo'l tza', a' u vinaj tzuta va'l nitalax iyatz'ax tu kajay q'u Israel tu Jerusaleen tuch' latza'. A' nimotxtale' aas ye'k si'ané' sa'-tere'nko'xhatin vatz iq'ii saj.

25 Pek vetvilla' aas ye'k ipaav aas sik'ulo'k ti' sakami. Pek vetijajla' aas a' satx'olon inujul u Augusto. Ech vetylitz'ala' aas sa'chitunchaj b'en tzixe'. **26** Pek kan chaj inujul ipaav suntz'ib'a b'en xe' vunq'esala Cesar.

Echtzixe't vetviq'ol ul sevatz. Utz saatz niyolonka, ijlenal Agripa. Ech aatz ma't ach'otit itzi' b'a'nil, kamal la'tekcheei kam viapaav luntz'ib'a b'en.

27 Tan ye'k tokeb'al nunnache'oj sako'xhvaq' b'en ma'j

preexhu utz, ye'k suntz'ib'a b'en kam q'ul ipaav.— Texhtu'.

26 ¹ Unchee' tal tek u Agripa tu u Pablo ech tza': —Saveeti sayolon-axh.—Texhtu'.

Aatz tek u Pablo tan, ilak je' iq'ab' utz, xe't teesa tib' tu q'u kam nichxochpika. Tal ech tza': **2** —Nuntxuq'txune', ijlenal Agripa tan, saatz savalvu vinujul kam ti' nioxchvin q'u q'esal uq'ayb'al tu Israel tzi'. **3** Qe'l tan, tek' ootzajlu kajay q'u kostuumbre tuch' kajay q'u kam xo'l q'u Israel tza'. Echtzixe't nunjaj b'a'nil see aas sa'atin apaciensia ti' vab'ile'.

4 Jolol tootzaj q'u q'esal uq'ayb'al tu Israel tzi' atzi' kam u vatin tu u vatz unq'ii unsaj aya'xchen tunxiakil. Tan a' unpaasav tu vuntenam tuch' tu Jerusaleen. **5** Jolol tootzajle aas tiira inich fariseo b'axa. Ech oj sisa'a utz, motxoj tale'. Tan a' u uq'ayb'al va'l tiira tii chit ti' itzoj pil u o'tla mantaar.

6 Pek aatz cheel, k'uxh iq'ol-ulin tza', nunxochpe', ti' ko'n ik'uje' unk'u'l ti' ich'ial itzoj pu q'u kam q'u'l tal u Tioxh tu q'u kuk'uy kumam. **7** Utz antu kajay q'u Israel nich'ian itzoj pe', aya' kab'laal tanul q'u Israel. Echtzixe't nimotx-taq'onin ti' Tioxh, niq'il a isik'le Tioxh q'iils aq'b'al. Utz ti' ko'n u k'ujleb'al unk'u'l ti' va'l alel taq'o tzi', k'uxh ni-xoch'in q'u Israel tzi', ijlenal

Agripa.^m **8** Pek ¿yetz nenima tzik aas niveete' niq'aavtitz'-pixsa q'u kamnaj u Tioxh?

9 Aatz in veti'anka, nojchit a' nichvitz'a aas a' vetz sib' onkonil sunb'an tu q'u niman tetz vib'ii u Jesuus aa Nazareet. **10** Utz unb'anlu tu Jerusaleen. Unjupo'k sib'al q'u niman tetz u Jesuus tu tze'. A' aq'on vijle'm ti' ib'anaxe' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Utz ant in nichval unyol ti' aas nichiyatz'axe'. **11** Utz jatpajul ko'n b'anel vaq'o aas nichunk'axb'ixsa tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Utz nichuny'a'l tu ti' aas sataq'ka u uq'ayb'al tzi'. Xo'veb'alich ilakp unvi' ti'. Aal nich'enunchok tu unjot tenam ti' itxayne'.

12 Unchee' a' chit nichunb'an q'u kam tzi', b'enin tu Damasco. Tan taq' vijle'm q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh aas ichaj b'enin. **13** Utz aatz atich'ok'in ti' b'ey chaq'aal q'ii, techalla ijlenal, vil iku'l ma'l u rib'kin xamal tu amlika. Paalch irib'un vatz u q'ii tzi'. Utz isuti vi' tuch' q'ul unmol. **14** Ech ku'o' vatz tx'ava' taq'o. Utz vab'i ma'l u yol nich-q'ilanin. Utz tal ve tu yolb'al hebreo ech tza': «Saulo, Saulo, ¿kantu' na'an ak'u'l vi', nachok'in? Ech na'anee' va'l ni'an u vaakaxh aas niko'nipaq'ka ajan u toch'b'al tetz utz; ye'xhat

ni'enku te aas k'axb'ixsaib' ni'anee'.» Texh ve.

15 Aatz in tan, val tek ech tza': «¿Ab'il axh unB'aal?» Texhin.

Tal u kuB'aal ve ech tza': «In u Jesuus. In va'l na'an ak'u'l vi', nachok'in. **16** Pek lakpen utz, txakach. Tan kam koj toke' vetchee'in saatz, pek savok-sa'axhs vaq'onom. Utz sa'an axh txakb'a'n tetz q'u kam q'u'l vettiilla' tza', tuch' tere'n q'u kam q'u'l siil vi'. **17** Utz sunkolaxh xo'l q'ul eetz aa tenamil. Utz sunkolaxh xo'l q'u puera aanima majte q'u'l sunchajvub'enaxh ti' talax vunyolb'al.

18 Ech axh sajajpixsan iatz tu q'u tatin tu sunvatz. Ech se'el tu elq'ej. So'ok tu u txijtxub'al. Utz sael tikuenta u tx'i'li'inaj; so'ok tikuenta u Tioxh. Utz ech tu ko'n vik'uje' ik'u'l vi', samotxik'ul u kuyb'al tetz q'ul ipaav. Utz antu saetzan xo'l q'u niman vetz q'u'l xaansamal el k'atz paav.» Texhtu'.

19 Echtzixe't ye' nunqel u visioon va'l k'uchax ve tu Amlika, ijlenal Agripa. **20** Ech a' b'axal valvu tu q'u'l atil tu Damasco. Ech tek val tu Jerusaleen tuch' tikuenta kajay u Judea utz, tuch' tu puera aanima majte. Nival te aas samotxik'axa ik'u'l, ech so'ok k'atz u Tioxh.

^m **26.7** Kajay q'u Israeel ootzajinich tetz aas sa'chit'ul viTxaaom u Tioxh. Utz nichmotxich'ia. Jatva'l ko'n ciento ya'b' xe't motx ich'iat va'l tala'tzi'i u Tioxh te. Pek loq' a' sik'u'l aas ech tul mam ijlenal si'anee'. Ch'a'o su'li'anee'. Ech samotx'el q'u Israeel tikuenta q'u aa Roma nichmotxtale'.

B'a'n ib'anon si'ane', techlal ik'axat ipaav.

21 Ech ti' ko'n u kam tzi', itxayin q'u Israeel tu viq'analil u totztxioh utz, si'chiyatz'in.

22 Pek Tioxh lochonin, k'uxh anko'xh atilin tu u q'i'i cheel tza' ti' talax tu ch'ooajs nimaj. Ye'xhkam nival kam aas saelka ti' q'u yol alel tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh tuch' q'u'l alel tu u Moisees aas sauchi. **23** Echa' va'l tal ti' viTxaaom u Tioxh aas sa-chitkami. Loq' a' va'l b'axa q'aavitz'pu xo'l q'u kamnaj. Ech ipaxsa itziiul u chitpitchil tu paav. Ik'uch u txijtxub'al tu vitenam tuch' tu puera aanima.— Texh u Pablo.ⁿ

24 Unchee' tuul nichtal q'u kam u Pablo ti' teesat tib' tu u xochb'al tzi', qetun u Festo tal te ech tza': —¡Elnajaxh tu b'ey Pablo! A' nieesanaxh tu b'ey q'u sib'la chaj txumb'al ootzaj.— Texh te.

25 Utz tzaq'b'el tu u Pablo ech tza': —Yit' elnajkojin tu b'ey, techalla Festo. Tz'ajel untxumb'al. Inujul q'u yol nivale'. Yit' iyol koj elnaj tu b'ey. **26** Tootzaj lu q'u kam u ijlenal Agripa atzi'. Echtzixe't aya'l unk'u'l nunyololon siatz. Utz ye'xhkam nivitz'a aas ye' koj tootzaj. Tan yit'i'as tu koj ma'j tz'itz'o'n niuchka.

27 Techalla ijlenal Agripa, voottzajle aas nanima viYol u Tioxh tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.— Texhtu'.

28 Aatz u Agripa tan, tal tek tu u Pablo ech tza': —Kamal a' naale' aas oora ko'xh sooksa yol tunvi' aas saok'in ti' inimal viTxaaom u Tioxh.— Texh te.

29 Tal u Pablo te ech tza': —I'an koj txumb'al Tioxh aas k'uxh oora utz, k'uxh b'uuchi, pek sai'. Utz yit' axh ko'nkoxtu', pek antu kajay q'u'l niab'inin cheel tza'. Utz sab'ens echa' in tza'. Loq' yit' sa'kojqitzpi echa' vunqitzpu tu q'u kadeena tza'.— Texh te.

30 Aatz tek ma'tich taltu q'u kam u Pablo tza', lakpu u ijlenal utz, b'en. B'en tuch' u governadoor, tuch' u Berenice utz, tuch' kajay q'u'l imol q'u'l ela k'ujliche. **31** Utz tuul motx elb'en, nichmotxiyol sivatzaj ech tza': —Ye'k ma'j kam veti'anlu u vinaj tzi' aas sik'ulo'k ti' sakami. Utz niko'xh tu tze' sak'u'ka.— Chia.

32 Ech tal tek u Agripa tu u Festo ech tza': —Saveet ichajpu u vinaj koj atzi' aas ye'n koj ijaja aas a' satx'olon inujul u Cesar.— Texh te.

U tiq'ol b'en u Pablo tu Roma

27 **1** Unchee' ku' tib'eyil aas se'eno' tu Itaalia tu vaarko. Ech oksal b'en u Pablo tuch' unjot preexhu tiq'ab' ma'l u q'esal sol Julio ib'ii. Tetz ma'l u compania Augusta ib'ii. **2** Ech qok tu ma'l u vaarko a' k'asku'l tu Adramiitio. Tan si'chpaal tu

ⁿ **26.23** Choktaj u Isaias 42.6; 49.6.

Vib'ey u Pablo aas b'en tu Roma
59 — 60 m.t.J.

Hechos 27.1—28.14

q'u tilanb'al vaarko tikuenta Aasia. Ech b'eno'. Antich kumol u Aristarco, u aa Tesaloonica tikuenta Macedoonia. 3 Tu tek va't q'ii tuul, opono' tu Sidoon. Utz aatz u Julio, jikich chit tu u Pablo. Taq' tzii te aas sab'en xe' q'u tamiigo latzi', ech sa'aq'ax tetz. 4 Ech k'asu'lo' tzi'. Aalich kupaal tinujul u Chipre va'l majon u kajiq'. Tan aatz u kajiq' vi' a', aal tul sukuvatz nichtule'. 5 Aatz tek ma'tich kurantuka ivi' u mar va'l tikuenta Cilicia tuch' Panfiilia, opontek'o' tu u tenam Mira, tilanb'al vaarko tikuenta Liicia.

6 Ech ichab'a ma'l vaarko u q'esal sol latzi'. A' k'asku'l tu

Alejandria utz, aalich ib'en tu Itaalia. Ok'o' tuul. 7 Pek loq' jatva'l ko'n q'ii aas tiira q'oon u vaarko. Tuch' chit tza'l opono' tinujul u tx'ava' Gnido. Tan a' nichchijono' u kajiq'. Ech ti' vimajon u kajiq', okpajo' tinujul u Creta vatz u Salmoon. 8 Ech tzi'aj a' texh kub'ena'. Tuch' chit tza'l opono' tu ma'l u tilanb'al vaarko B'a'nla Tilanb'al Vaarko ib'ii, naja'ch u tenam Lasea.

9 Unchee' sib'al tek tiempo ma't ipaale'. Utz ma'tich ipaal u nimla q'ii ti' ikuyax va'y. Ech opon tek u tempoil kajiq' jab'al. Utz xo'veb'alich tek u xaaom vi' a'. Ech tal tek u Pablo tu q'u aanima ech tza':^o 10 —Ninachpu

^o 27.9 Aatz u tiempo tetz ikuyax va'y xo'l q'u Israeel, aya' u q'ii tetz u "Yom Kippur" tu yolb'al hebreo utz, "Día del Perdón" chu tu kastiya. A' niku'k tu u motxeb'al septiembre. Ixe'teb'al u kajiq' jab'al. Choktaj u Leviitico 16.1-34.

ve aas tza'l u kuxaan vi' a'
si'ane'. Utz mam tz'ejo'm
su'uchi. Utz ta'n ko'nkoxh sa-
tz'ejxu q'u ijatz tuch' u vaarko
tzi', pek ant o' sasotz'o' majte.—
Texhtu'.

11 Pek aatz u q'esal sol, ye'
ko'n nichtoksa tetz viyol u Pablo.
Ta'n nichtab'i kam nital u olin
tetz u vaarko tuch' vib'aal.

12 Tan axhib'i yit' b'a'nich koj u
tilanb'al vaarko latzi' majte aas
a' sakupaasav u tiempoil kajiq'
jab'al tuul. Ech kajay q'u aanima
motx alon aas aal b'a'n sak'asu'l-
o' tzi'. Utz kamal tiempo
lo'opono' tu u tilanb'al vaarko
Fenice tikuuenta Creta, tala. Ech
a' sakupaasav u tiempoil kajiq'
jab'al tzi'. Tan nisajin b'en aal
toke'.

U tza'l paalku q'u aanima tu u vaarko

13 Ech paal ma'l u kajiq' aal
iku'e!. Utz tal q'u aanima aas
elyo'p tu va'l nichmotxtitz'a. Ech
motx teesa u xe'ab' tetz u vaarko
utz, ech aalich tek ib'en tzi'aj a',
naja'ch u Creta. **14** Pek ye'xh
ko'xh jank'al tuul, xe't ma'l mam
kajiq' jab'al. Tiira xo'veb'al
iyak'il. A' k'asku'l tikuuenta aal
ije'a' tuch' aal tela!. **15** Utz tiq'o
b'en u vaarko. Ye't veet ve't
toksal ti' vib'ey. Ech kutx'ajmi
texh qiq'ol b'en. **16** Paalo' ti'
b'en ma'l u seplich tx'ava' nik'a'
a', Claua ib'ii. Imaj b'iil u

kajiq'. Ech peena chit ole'o' ti'
tiq'ol ji'ul u tal jukub', u elab'al-
ul vi' a'. **17** Utz aatz ma'tich
tiq'ol je'ul u tal jukub', qitzax tek
u nimla vaarko tu ijvil sijaq',
lochb'al tetz. Tan nichixo'vale'
noj en ipaq'o'k tib' ti' q'u xaj
Sirte nichtale'. Utz eesal u xe'ab'
tetz u vaarko. Ech kutx'ajmi texh
tiq'otb'eno' u kajiq'.

18 Ech q'ejal tuul, anko'xh
techal chit kuveet tu u mam
kajiq' jab'al. Ech xe't tek ik'onax-

ke'l ijatz ti' itzoyb'ixsal u vaarko.
19 Tu texh u toxva' q'ii tuul, a'
tek motx kuk'onka el q'u kam
nitxakun tu vaarko. **20** Ech
jatva'l ko'n q'ii ye't qil iatz q'ii
niko'xh tx'umi'l ti' u mam kajiq'
jab'al. Ech nichtere'nkojqale' oj
siitz'e'o'!

21 Unchee' sib'al tek q'ii tuul
aas ye' nichkutx'a'ne', txake' tek
u Pablo tu xo'l utz, tal ech tza':
—Vinaj, b'a'n atzi' enima koj
va'l vala. Ye't koj k'asu'lo' tu
Creta. Tan ta'xh vet'ulkuk'ullu
tza' u tza'l tuch' u tz'ejo'm tzi'.

22 Ech aatz cheel, nival sete
aas atoj nimal ek'u'l tan, ye'xh-
ab'il ma'j sakam tu kuxo'l. Pek
ta'xh satz'ejxu u vaarko tzi'.

23 Tan vetchee ma'l viaanjel u
Tioxh sunvatz tu aq'b'al ma'it.
Aya' u Tioxh va'l in tetz utz, in
taq'onom. **24** Utz vettal ve ech
tza': «Ye' ko'xh xo'vaxh Pablo.
Tan ministeer so'oponaxh vatz u
Cesar. Utz sai' ko'n antu sa'atin

^p **27.19** Aatz q'u kam ik'onka el tzi', aya' q'u ijvil, tuch' q'u ch'ich' qitzb'al
utz, tuch' q'u t'eb'kin b'u'j va'l niokku u kajiq' tetz u vaarko.

iq'ii saj q'u'l ela atilok'axh tuch' tu u vaarko tzi'.» Texhtu'.

25 Echtxe't atoj nimal ek'u'l. Tan k'ujlel unk'u'l ti' Tioxh aas ech si'an'e' va'l vettallu ve tzi'.

26 Pek kamal sa'chit'enkuqaq' o'k qib' ti' ma'l seplich tx'ava' nik'a a'.— Texh u Pablo.

27 Unchee' at b'enku tu q'u iq'on tetz u vaarko aas atichtek' o' naja'ch tx'ava'. A' chit i'an nik'a aq'b'al tu tek 14 q'ii aas til ko'xh nichtiq'ovpaalo' u mar, va'l Adriaatico ib'ii. **28** Ech taq' ko'p u echab' naab'il a' jaq' a'. Utz ech tilta' aas atich tere'n 20 jaa inaab'il u a'. B'iil ko'xh pajixaan opon siatz, q'aav paj taq' ko'p u echab'al jaq' a'. Utz va't 15 ko'n jaa inaab'il. **29** Ech taq' tek ko'p kaaval' q'u xe'ab' tetz u vaarko tu a'. Tan a' tek motxi xo'va ipaq'to'k tib' ti' ma'j sivan. A' taq'vu ko'p tu u ti' iqul. Utz ech a' texh nichmotxich'ia isajb'e'.

30 Unchee' aatz q'u iq'on tetz u vaarko tan, si'chtekmotxjutz-pe'l tala. Motx taq' ko'p u tal jukub' tu a', u elab'alul vi' a'. Nichko'xhmotxi'an'o'k aas aya'll kala a' si'chtoksa u xe'ab' tetz u vaarko va'l siatz tilone'.

31 Pek aatz u Pablo, tila utz, tal tu u q'esal sol tuch' tu q'u sol ech tza': —Sa'kojetx'ol etel vatz u kamchil oj satelab'eka u vaarko q'u iq'on tetz u vaarko tzi'.— Texh te.

32 Ech aatz tek q'u sol, itzok' vik'aail u tal jukub' elab'alul vi' a'. Ech tz'ejxuka.

33 Aatz xe't isajb'u saj, tal u Pablo tu kajay q'u aanima aas satx'a'ni. Tal te ech tza': —Ma'x 14 q'ii cheel nikuchi'ia kam sayak'o'. Utz ye' nikutx'a'ne'. Ye'xhkam ma'j niqechb'u. **34** Pek aatz cheel, b'antaj b'a'nil, tx'a-nojex ti' vetiichajil. Tan niko'xh ma'j tal kam sab'anonex sejun-unil tzi'.— Texh u Pablo. **35** Ech ta'xh veet tal u kam tzi', itxay ikaxhlaan tx'ix utz, taq' ta'ntioxh ti' vatz kajay q'u aanima. Utz ipixha. Ech xe't itx'a'ne'.

36 Unchee' motx tek tiq'o nimal ik'u'l kajay q'u aanima utz, motx tek tx'a'n majte.

37 Utz ma'lenich 276 kuxaane' atich'o' tu u vaarko tzi'. **38** Ech aatz motx veet itx'a'ne', ik'onka q'u triigo tu mar. Ech tek ivoy-b'ixsa b'iit u vaarko.

Vipaxka u vaarko tu sanaab' tu Malta

39 Unchee' aatz sajb'u tek b'a'nil, ye'ich tootzaj q'u olin tetz u vaarko ab'iste chaj u tx'ava' tzi'. Loq' titz'a aas satiq'o b'en u vaarko tzi', oj lo'ole'i tala. Tan til ma'l u tal tx'ava' atil sanaab'il a' sitzi'. **40** Ech itzok'ka el q'u xe'ab' tetz u vaarko utz, itz'ejka tu mar. Iso'pi q'u qitzb'al tetz u olib' tetz. Utz toksa u b'u'j tetz kajiq' va'l siatz. Ech aalich tek ib'en u vaarko tzi' a'. **41** Loq' a' oponku tu untanul mam sanaab' xo'l a'. Yakich majaxojka vivatz tuul. Ye'kan yik nich-i'ane'. Utz xe't tek ijajpu u ti' iqul tu vipaq'to'k tib' u mar ti'.

42 Ech aatz q'u sol tan, si'ch-tekmotxiyatz' q'u preexhu kajayil tala. Ech ye'k sajutzpe'l ma'j, achi'm tela!. **43** Pek aatz u q'esal sol tan, imaj iatz q'ul isol. A' isa' ye'k sayatz'ax u Pablo. Utz tala aas ab'il q'u'l sitx'ol achi'm, a' b'axal sik'on ko'p tib' tu a'. Ech saelu'l vatz tx'ava!. **44** Utz aatz tere'n, vi' aq'en saelku'l. Utz atia a' saelku'l vi' q'u kam tetz u vaarko tala. Utz ech chit i'ana. Ech kajay motx el tu u tza'l tzi!. Motx elu'l vatz tx'ava!.

28 **1** Unchee' aatz ma'tich tek qel tu u tza'l tzi', qab'i teku'en aas Malta pe'k u tx'ava' tzi!. **2** Utz aatz q'u aanima q'u'l jejlich latzi!, tiira b'a'n chit kuk'ulax i'ana. Aal motx toksa kuxamal tan, nichiku' jab'al utz, ti' u che've majte. **3** Ech imol unjolol tzaji vi'aj tze' u Pablo; taq' oko'p tu u xamal. Utz t'aspe'l ma'l u venenola tx'i'la txokop tu vitz'a'l u xamal. Ech ch'ume' ok ti' iq'ab' u Pablo. **4** Ech ta'xh til q'u aanima q'u'l jejlich tu u tx'ava' tzi' aas ch'unlich ok u tx'i'la txokop siq'ab' u Pablo, nichekmotxtal tib'ilaj ech tza': —Nojchit yatz'ol aanima u vinaj atzi!. Tan k'uxh vetitx'ollu tel tu u mar tzi', sa'kojtx'ol tel vatz u choob'al tetz q'u'l ipaav.— Texhtu'.

5 Pek aatz u Pablo tan, ilit'u ko'n el u tx'i'la txokop siq'ab' vi' xamal utz, ye'xhkam ma'j i'ana.

6 Aatz q'u aanima tan, nichmotxich'ia isipk'e' oj ye'k ko'xh talche' sakam majte tala. Loq' sib'al ko'xh ma'tich ich'ian tuul. Utz motx tila aas ye'xhkam ma'j i'an u Pablo. Ech motx tek ich'exu itxumb'al. Utz nichtek-tale' aas tioxh u Pablo.

7 Unchee' aatz ma'l u vinaj atich itx'ava' latzi!, Puublio ib'ii. Utz q'esalaich tu u tx'ava' nik'a a' tzi!. Tiira jikich. Ik'ulo' oxva'l q'ii. Taq' qatib'al. **8** Utz atich ku' vitat u Puublio vatz tx'ach. Ya'vich tu xamal tuch' tu tx'i'la uul. Ech oko'p u Pablo tzixe!. Iq'ila sik'le Tioxh ti' utz, taq' je' iq'ab' tib'a. Ech i'an b'a'n.

9 Ech tiq'o tek opon iya'v q'u aanima q'u'l atich tu u tx'ava' tzi' tan, til va'l i'ana. Utz nichi'an b'a'n q'u ya'v. **10** Ech techal qilb'el motx i'ana. Utz taq' k'asu'l qetz tetz kub'ey aas k'a-su'lo' tzi!.

U topón u Pablo tu Roma

11 Unchee' aatz ma'tich ipaal oxva'l ich', b'enpajo' vi' mar. B'eno' tu ma'l u vaarko a' k'asku'l tu Alejandria va'l ipaasav u tiempoil kajiq' jab'al tu u tx'ava' nik'a a' tzi!. Utz k'oxich ok vivatzib'al q'u b'anich tioxh ti' q'u'l Xu'm chu te'le'.^q

^q **28.11** Aatz u yol "Xu'm" nital tza', aya' vib'ii ka'va'l q'u b'anich tioxh k'oxel ok ivatzib'al ti' u vaarko. "Castoor" tuch' "Poluux" ib'ii. Ech a' vipatrono tioxh u vaarko.

12 Unchee' opontek'o' tu Siracusa, u tilanb'al vaarko. Utz oxva'l q'ii kub'an tzi'. **13** K'as-pajulo' tzi'. Tzi'aj a' qul tu Reegio. Utz tu tek va't q'ii tuul, xe't paj ipaal u mam kajiq' va'l aal tul aal iku'e. Utz tu tepaj ika'b' q'ii tuul, opono' tu Puteoli. **14** Ech qil qib' tuch' unjolol q'u niman tetz u Jesuus latzi'. Utz ib'an ya'l qe aas sakaa jujval' q'ii o' tzixe'. Kaachit'o'. Ech xamtel teku'en okb'eno' ti' b'ey ma't Roma. **15** Utz ul ik'ulo' q'u niman tetz u Jesuus tan, tab'i aas qopone'. A' motx ul ik'ulvo' tu va'l K'ayib'al K'atz U Mam B'ey ib'ii, tu u q'e'tx b'ey va'l Oxva'l K'a'y ib'ii. Ech ta'xh ilax q'u niman tetz u Jesuus tu u Pablo, taq' ta'ntioxh tu u Tioxh. Utz txuq'txuni. **16** Ech aatz opono' tu Roma, oksal q'u preexhu tiq'ab' u q'esal sol ilol tetz. Ech koj u Pablo tan, aq'ax tzii sa'atin tu ma'l atib'al paarte. Utz ma'l ko'n sol xeen tetz oksali.

Viyolon u Pablo tuch' q'u q'esal Israel tu Roma

17 Unchee' aatz ma'tich ipaal oxva'l q'ii, molax q'ul iq'esal q'u Israel tu u Pablo q'u'l jeylel tu Roma. Utz aatz molich tek tib', tal te ech tza': —Vinaj vitz'in vatzik, tu Jerusaleen txaypik'in utz, latzi' vetoksal-k'asu'lin tiq'ab' q'u aa Roma tzi'. Pek ye'xhkam ma'j onkonil vetunb'an tu u kutenam. Ye'xhkam nunqel vikostuumbre q'u kuk'uy kumam.

18 Si'chichajpu'in aas ma'tich ich'otil untzi' tala. Tan ye'k paav ichab'a sunk'atza aas si-k'ulo'k vi' sakamin. **19** Pek ye't motx taq' tzii unjolol q'u q'esal uq'ayb'al tu Jerusaleen. Ech tek vilta' aas aal b'a'n a' satx'olon unnuju'l u Cesar ti' vela'. Loq' yit' a' koj unsa' sunxoch vuntenam. **20** Ech kam koj ti' k'uxh vetunsavsa'ex, pek a' unsa' savilex utz, sunq'il'a'ex. Ech saval sete aas ti' ko'n ik'uje' kuk'u'l ti' va'l nikuch'ia o' Israel k'uxh qitzelin tu q'u kadeena tza'.— Texh te.

21 Ech motx tek tal ech tza': —Ye'xhkam nikuk'ul ma'j u' tu Judea sayolon qe sai'. Niko'xh nikojtul ma'j q'u qitz'in qatzik aas su'lixoch'axh. Ye'xhab'il kam tal sai'. **22** Pek niqachva aas saqab'i kam niitz'a ti' u uq'ayb'al nanima tzi'. Tan niqab'i ipax itziiul aas til chaj ko'xh nieesalik iq'ii.— Texh te.

23 Ech motx iq'attu ma'l q'ii q'u Israel aas samotxoponi. Utz anchitu'. Sib'al ixaan motx opon tzixe' tu va'l k'amichku tatib'al. Utz ni'xhichib'an talax vi-Q'esalail u Tioxh te. A' chit nichtoksa u Jesuus tivi', kam chit echo' nital vimantaar u Moisees tuch' va'l nital q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Q'ala'm xe'ti utz, ku'q'ii ya'i. **24** Ech atich unjolol niman q'ul iyol tzi' utz, at ye't niman. **25** Ech ye't ik'ul ve't tib' itxumb'al q'u aanima tzi'. Xe't tek ik'asu'l. Utz tal u Pablo te ech tza':

—Nojchit va'l tal u Tioxhla
Espiíritu titzi' u Isaias u alol
tetz u yolb'al Tioxh, aas tal tu
q'u kuk'uy kumam ech tza':

26 «Kuxh xe' u tenam tzi' utz, al
te ech tza':

Sa'ab'inex tuch' exichin,
loq' sa'kojpaal etxumb'al tu va'l
setab'i.

Utz sasajinex,
loq' sa'kojekan tilaxe' kam va'l
sesaji.

27 Tan tiib'inaj u taanima q'u
tenam tzi'.

Ye' nimotxisa'a tab'ile' kam
tokeb'al q'u yol.

Ye' nimotxisa'a tilax q'u kam
q'u'l ijikomal.

Ech toke' ye'k samotxilon q'u
b'aq' iatz.

Ye'k samotxab'in tuch' q'ul
ixichin.

Utz ech ye'k satootzaji u
tokeb'al q'u kam tuch'
taanima.

Ech ye'k saq'aavo'k sunk'atza.
Utz ye'k sunb'an b'a'n te.

Chajaxh te.» Chia.^r

28 Ech ootzajitaj b'a'nil tan,
aatz u chitpitchil tu paav nitaq' u
Tioxh tzi', vettaq'l lu tu q'u puera
aanima. Utz aal a' samotx-
k'unul.— Texh u Pablo. **29** [Ech
aatz veet taltu q'u kam tzi',
va'llich tek ikalab'tziiut tib' q'u
Israel aas k'asu'l.]

30 Unchee' ka'l ya'b' i'an u
Pablo tu va'l k'amichku u tatib'al
tzi'. Utz aya'l ik'u'l nichik'ul
topon q'u aanima nichotton
tzixe'. **31** Nictal viQ'esalail u
Tioxh te. Utz nichichus q'u kam te
ti' u kuB'aal Jesucristo. Ye'xhkam
nichixo've'. Ye'xhkam nichmajon.

^r **28.27** Choktaj u Isaias 6.9-10.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU ROMA

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an b'en u Pablo xe' q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tu Roma. A' itz'ib'av k'asul tu Corinto. K'uxh a' atik u u' tixe'teb'al kajay q'u u' q'u'l itz'ib'a u Pablo tza', yit' ti' koj aas a' u b'axa u' itz'ib'a. Tan aal a' u juva' u' itz'ib'a. Kamal a'ich itz'ib'at tixo'l q'u ya'b' 55 — 56 m.t.J. Kamal ma'll ku'en 20 ya'b' ikam u Jesuus. Ye'ich tootzaj Roma u Pablo aas itz'ib'at u u' tza'. Pek nichtachva si'chpaal tzi' aas sab'en tu España.

Tu yolb'al griego itz'ib'ava. Utz kamal a' taq'vu b'en ti' u diaakonisa Febe. Nital vib'ii tu u 16.1.

Sib'al q'u Israeel jejlich tu Roma tan, txaypinajich tzi' utz, ya'lumal tok tu aq'on. Antu tixo'l unjolol q'u'l niman u Jesuus.

Chukchaj chusb'al ib'o'q'ol niyolou u Pablo ti' tu u u' tza'. 1.16—11.36 Aatz b'axa, a' niyolonku ti' u kuchitpu tu paav. Nitale' aas ta'xh u Jesuus ni-kuyune' utz, niteesan vatz u choob'al paav, yit' u o'tla mantaar koj. Utz tiq'aq'al ik'uje' ik'u'l q'u aanima ti' u Jesucristo nib'ens b'a'n vatz Tioxh. Itz'ib'a u u' u Pablo tza' tan, sib'al q'u Israeel q'u'l oknajich ti' inimal u Jesuus tu Roma, a' motx isa' aas anko'xh sanimal u o'tla mantaar tu q'u puera aanima q'u'l nitok ti' u Jesuus. Ye' nichmotxtok tivi' q'u Israeel aas ta'xh si'an q'u puera aanima vinimal u Jesuus.

8.9-11 Aatz paj va't u kam nital u Pablo tu u b'axa tanul tza' utz, aya' va'l ministeer siya'sa ib'anax u paav q'u aanima aas ma't tok ti' inimal u Jesuus. Nital majte aas tiira nijalp itxumb'al q'u aanima q'u'l niniman u Jesuus. Tiira b'a'n teku'en tan, nimotxtel tikuuenta u paav. Loq' kamal a' maas nital q'u puera aanima q'u'l atich tu Roma. Tan tiira atich talchu q'u puera aanima tzi' aas b'anol tetz q'u tzu'kin kam vatz Tioxh utz, vatz q'u Israeel.

Nipajtale' aas a' itxa'k u o'tla mantaar nital tu u aanima aas aa paav. Aatz ma't tel tu q'u'l ipaav, a' tek ni'iq'on tetz u Tioxhla Espiiritu. Nitale' aas kajay aanima aa paav.

Aatz tu u 9.1—11.36, tal u Pablo aas ye'kan sachitpul q'u aanima tipaav ti' inimal u o'tla mantaar. Utz kamal ti' u yol tzi', ye'kan texh itxa'k q'u Israael ninach majte. Aya' q'u'l atich xo'l q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tu

Roma. Echtzixe't tal u Pablo te aas itenam Tioxh q'u Israeel. Sib' tatin vatz u Tioxh niyolonka.

Aatz tek tu u ka'b' tanul, aya' u 12.1—15.13 utz, a' niyolonku ti' aas kam vitxumb'al u aanima si'an'e' va'l nimamal tek u Jesuus taq'o. Aya' vitxumb'al si'an xo'l q'u aanima aa paav; xo'l q'u'l ye'k maas iyak'il k'atz u Jesuus. Nital te aas ye'k sayolax u aanima ti' kam ni'an'e'. Ye'k sik'axb'ixsa imol; echen siloch imol. Utz yit' ta'n ko'n koj satitz'a je' tib' u aanima.

Aatz tu u toxva' tanul, kaana chajlichil nital tuul. 15.14—16.27

Q'u tenam q'u'l itz'ib'av b'en u' u Pablo

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU ROMA

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Roma

1 In Pablo, taq'onom u Jesucristo. Utz in ichaj sik'le-malin taq'o; ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al tetz u Tioxh. **2** Tan alel nal u b'a'nla chusb'al tu u Tioxh titzi' q'u alol tetz viyolb'al aas sa'chit'atin u chitpitchil tu paav. Utz motx itz'ib'aka q'u tioxhla chaj iYol u Tioxh tzi'. **3 A'** yolonku ti' viK'aol u Tioxh, u kuB'aal Jesucristo va'l vet'ulitz'-poj xo'l q'ul itu'xh ixalam u Daviid ti' ib'ens aanima. **4** Tiira elu'l vatzsaj aas iK'aol Tioxh. Tan k'uxh kami, vetko'nq'aavitz'pu xo'l q'u kamnaj tu u mam iyak'il u Tioxh tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu va'l ye'k paav k'atza.

5 Ech tiq'aq'al ko'n viK'aol u Tioxh, vetkuk'ul u mam ib'a'nil utz, vetkuk'ul u qaq'on k'atza. Vettoksa'o' sichaj ti' en talax vinujul tu q'u aanima tu kajay tenam. Ech simima utz, satootzajai kani'ch ik'uje' ik'u'l ti' u Jesuus. Aya'l ik'u'l samotxitz'ej taanima ti' vib'ii.

6 Utz ant ex xo'l q'u'l sik'lemal ok ti' u Jesuus tzi', jank'al ex atil-tek'ex k'atza. **7** Ech nuntz'ib'a b'en u u' tzexe' tza' atilex tu

Roma. Tan tii u Tioxh seti'. Utz a' isa' aas saxaane'lex k'atz u paav. Atin koj u b'a'nil sek'atza va'l nitaq' u Tioxh, u kuTat tuch' u kuB'aal Jesucristo. Utz atin koj paas tetanima majte.

U titz'at b'enchil u Pablo tu Roma

8 Tib'axa, nival sete aas ni'xhunk'ama u Tioxh seti' tib'ii u Jesucristo. Tan til chaj ko'xh nipaxku etziuil aas ex niman tetz u Jesuus. **9** Ech chaj paj una'ilat unsik'let Tioxh, ni'xhvoksa'ex siatz. Utz a' ootzajin tetz aas nojchit niyolonk'in. Utz u Tioxh ootzajin tetz aas tuch' vaanima nivaq'onin ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al tetz u Jesucristo, aya' viK'aol. **10** Ech nunjaj tu u Tioxh tzi', aas sataq' tzii ve so'-oponin tzexe', oj nojchit a' vitxumb'al se'nunq'ila'ex. **11** Tan nivachva sa'xhvilex, ech sunchus va'toj doon sete tetz u Tioxh. Ech sa'xhyak'inex k'atza tu vik'uje' ek'u'l ti'. **12** Utz sataq' tib' nimal kuk'u'l majte, tu u qatin k'atz u Jesuus va'l ela nikunima, ela k'ujlel kuk'u'l ti', ex tuch' in.

13 Ech a' unsa' setootzajai hermanos, aas jatpax ko'xh unk'aj ti' so'oponin tzexe'. Pek ye'saj iiveete' tan, kam ko'xh nitok tuul.

A' unsa' sunloch'ex tu veq'anb'u k'atz u Tioxh, ech sailax viq'aq'al sek'atza. Echa' q'u'l b'anel vaq'o xo'l tere'n q'u puera aanima.

14 Tan atil ma'l untx'o' xe' q'u griego nunnache'. Utz atil untx'o' xe' q'u'l k'uxh yit' griego koj, xe' q'u aa txumb'al, tuch' xe' q'u'l k'uxh yit' aa txumb'al koj tan, ye'sajen unpaxsat u b'a'nla chusb'al tixo'l. **15** Ech toke' cheelt unsa' se'nunpaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al tzexe' majte, ex jelelex tu Roma.

Itxumb'al Tioxh u b'a'nla chusb'al tetz chitpichil tu paav

16 Jatu koj sach'ixvin ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al. Tan vootzajle aas mam itxumb'al Tioxh. Ech ti' ko'n vinimale' sa-chitp'o' tu q'u kupaav; o' Israeel utz, echat q'u puera aanima majte. **17** Tan nik'uch u b'a'nla chusb'al qe aas kani'ch taq'tub'en' b'a'n u Tioxh. Utz sataq'b'en' b'a'n oj sak'uje' kuk'u'l ti' b'enamen. Echa' va'l tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh aas:

—Aatz u jikomla aanima vatz Tioxh,
sa'atin itiichajil tu b'enq'ii
b'ensaj
oj ta'xh sak'uje'k ik'u'l ti' u
Tioxh.— Chia.^a

U teesat tib' q'u aanima tu b'ey

18 Tan sataq' ku'l choob'al paav u Tioxh tu Amlika ti' q'u

aanima q'u'l paav ni'ane', q'u'l ye' ni'an vijikomal utz, q'u'l ni-ko'nimaj u b'a'nil ti' ib'anax u onkonil. **19** Tan ye' koj tootzaj vitxumb'al u Tioxh. U Tioxh at chit aq'on tzii te aas satootzaji. **20** Aya'xchen xe' q'ii xe' saj xe't ik'uchtu vitxumb'al u Tioxh vatz q'u aanima. A' nik'uchvu vitxumb'al ti' q'u kam kajayil q'u'l cheesesamal taq'o. Nimna'l tu q'u taq'onib'al aas b'enamen u mam iyak'il, ye'k iya'eb'al. Utz nojchit Tioxh tatin vi' q'u kam. Ech tiira ye'k tokeb'al viyol q'u aa paav oj satale' aas ye' tootzaj Tioxh.

21 Loq' k'uxh tootzaj q'u aanima aas atil Tioxh, ye'xhkam nitoksa iq'ii u Tioxh. Ye'k tatin u Tioxh siatz. Ye'xh b'oj nik'ama ti' q'u kam. Pek niko'nmotxtoksa je' iq'ii ti' q'ul itxumb'al. Ta'n texh motx okoj tetz. Ech nimotxikaa tu uken vatz u Tioxh. **22** Mamaj tzak'kin teku'en aas nimotxtale'. Loq' jolol troxkin. **23** Tan vet-motxich'exu vitechalil u itz'lich Tioxh va'l atil b'enamen, ti' unjot b'anich tioxh; ib'ano'm ko'n aa paavla aanima aas sa-ko'nsotzi. A' tek nitoksa iq'ii vatzib'al aanima, vatzib'al k'o'lich txokop, vatzib'al tz'ichin nipaal tu amlika utz, ivatzib'al q'u txokop q'u'l juxuib' ib'ena'.

24 Echixe'at vettaq'luka q'u aanima u Tioxh tzi', si'ane' kam onkonil nitachva ib'anaxe', k'uxh kam ch'ixveb'alla chaj kam si'an tib'ilaj tuch' q'ul ichi'l. **25** Tan

^a 1.17 Choktaj u Habacuuc 2.4.

ye' ninima vinujul, aya' u Tioxh va'l cheesan q'u kam kajayil, u Tioxh va'l techal tatin b'enamen. A'i. Pek aal a' vetmotxinima u sub'ul. Utz a' tek nitioxhi q'u kam q'u'l taq'onib'al ko'n u Tioxh; a' tek nitoksa iq'ii.^b

26 Echixe'at vet'elab'elka tu u Tioxh. Utz a' tek ni'an q'u ch'ixveb'alla kam nichee sik'u'l. Aatz q'u ixoj majte, aal a' tek niq'ilä ok tetz ixojil. Utz yit' tetzan koj aas ech si'an tzi'.

27 Echat ko'xh q'u vinaj majte. Ye'kan niq'ilä ixoj; a' tek nimotxiq'ilä ok tetz vinajil. Paarten tek itxumb'al utz, ch'ixveb'al q'u kam ni'an tuch' tetz vinajil. Ech ik'ulel niku' u choob'al paav ti' tu q'ul ib'an-one'. Tan niteesa tib' tu b'ey.

28 Tan paat kam koj itxa'k Tioxh te. Vet'aq'axka tu u Tioxh tu q'ul iye'xtxoja txumb'al. Ech a' tek ni'an q'u kam q'u'l yit' b'a'n koj. **29** Tiira a' chit atil oko'p tu taanima vib'anax q'u kam q'u'l yit' jikom koj. Aya' u esaib' tu b'ey tuch' aanima, q'u onkonil, ke'ch koj inooeb'al ti' kam, jolol tzatzal b'anol paav, chi'na'nk'u'l, yatz'ol, oksan xo'l, sub'ul, ch'ixveb'alla aanima.

30 Jolol chokol yaaib', cheesan yol ti' imol, eesan iq'ii Tioxh, jolol ye'k ich'ixveb'al, t'e's, jolol oksan je' iq'ii, cheesan ipaav aanima utz, qelol itxutx ib'aal. **31** Nikojmotxtok yol tivi'. Utz jatu koj nimotxitzozpi q'ul iyol,

yit' k'ujleb'al koj k'u'l. Nikojtel b'oj taanima ti' imol. Ye' tootzaj kuyu'm. Jatu koj sitxum iatz imol. **32** Aatz q'u aanima tzi', jolol tootzaj kam u choob'al paav sataq' ku' u Tioxh ti'. Aya' u kamchil. Pek k'uxh tootzaj, ta'xh b'anel ni'an q'u kam ye'xtxojoj. Utz aal kaana ichi'b' ti' ab'il ech ni'an siatz.

Vitx'olax inujul q'u aa paav tu u Tioxh

2 1 Pek ab'i majte, ab'il axh natx'ol inujul aanima ti' kam ni'an. Ye'k kuyb'al eetz, ab'il chetz ko'xh axh. Tan oj va'l ayoltu paal aas niyolpu junun aanima, tu paav naaq'vu b'en iib'. Tan echat ko'n ab'anone' va't u aanima tzi'. **2** Utz qootzaj-le aas tinujul chit itx'olax inujul ipaav q'u aanima si'an u Tioxh, q'u'l ech ni'an tzi'. **3** Ech tu paav naaq'vu b'en iib' ab'iste axh natx'ol inujul aanima. ¡Ye' ko'xh iitz'a aas satx'ol eel vatz u choob'al paav va'l sataq' ku' u Tioxh! Tan echat ko'n na'ane'. **4** Utz a' neesa iq'ii u Tioxh aas na'an ech tzi'. Tan ye' ootzaj aas nojchit tiira txumul vatz u Tioxh. Ye' ootzaj aas atil ipaciensia. Ye' ootzaj aas b'a'nla Tioxh utz, kuyul paav. Utz a' nich'ia u Tioxh tuch' vib'a'nil aas sak'axa ak'u'l ti' q'ul apaav.

5 Pek aatz axh tan, ta'xh txumel aaq'o. Ye'xhkam nak'axa q'ul apaav tuch' avaanima. Ech

^b **1.25** Aatz u yol “A'i” nital tza', aya' u yol “Amén” tu kastiya.

choob'al paav namol je' sai!. A' saku' vik'a'nal u Tioxh sai!. Tan tijicomal sitx'ol inujul q'u aanima u Tioxh. **6** A' sachoon junun q'u aanima ti' q'ul ib'an-one!. **7** Sataq' u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj tu q'u'l nichok q'u techalla kam k'atz u Tioxh, q'u'l b'a'n talche' utz, a' nititz'a u atinchil xe' Tioxh b'enamen. Aya' q'u'l a' tii ni'an u b'a'nil. **8** Pek sataq' ku' vik'a'nal ti' q'u aanima q'u'l ye' niniman vinujul, q'u'l niqelone!. Utz a' ninima q'u kam q'u'l yit' ijikomal koj. **9** Tu mam k'axk'o, tu mam k'ayb'ichil satoksav q'u aanima q'u'l maalo ni'ane!. A' b'axa si'an te q'u Israeel, aya' vitenam; ech tek q'u griego, aya' q'u puera aanima.

10 Pek aatz q'u'l b'a'n ni'ane', satoksa iq'ii. Techal tatin si'an'e!. Utz sataq' paas tu taanima, a' b'axa q'u Israeel, aya' vitenam; ech tek tu q'u griego, aya' q'u puera aanima. **11** Tan ye'k tel aanima vatz u Tioxh.

12 Samotxichoo vipaav kajay q'u aa paav k'uxh ye' tootzaj kam nital u o'tla mantaar. Satx'olax inujul tu u Tioxh, loq' yit' u o'tla mantaar koj satxakunsal ti!. Pek ab'iste u aanima va'l tootzaj kam nital u o'tla mantaar, a' satxakunsal u o'tla mantaar ti' itx'olax inujul q'u'l ipaav. **13** Tan yit' a' koj b'a'n vatz u Tioxh u aanima va'l ab'in ko'xh tetz u o'tla mantaar. Pek a' sab'en b'a'n siatz va'l niniman. **14** Tan k'uxh paat ye' ab'imal tu q'u puera aanima ab'iste u b'a'n,

u ye' b'a'n nital u o'tla mantaar, jolol tootzajle ab'iste u b'a'n, u ye' b'a'n. Tan ninach je'. Ech a' u mantaar siatz. **15** Nimna'l tu q'u'l ib'anone' aas a' ninima u o'tla mantaar, aya'l kala tz'ib'amal oko'p tu taanima. Tan tinachb'al atilka aas b'a'n tzik oj yit' b'a'n koj va'l ni'ane!. U taanima niyaaon ti' oj ye'xtxoj va'l ni'ane!. Utz a' nialon te oj b'a'n va'l ni'ane!. Tipensaar nicheeka. **16** Ech satx'olax inujul q'u aanima tu u Tioxh ti' u Jesucristo tu ma'l u q'ii. Satx'olax inujul q'u'l ipaav q'u'l k'uxh tu mujel ni'ane!. Ech si'an u Tioxh va'l nital u b'a'nl a chusb'al nunpaxsa itziul tza'!

Yit' a' koj ib'o'q'ol u o'tla mantaar

17 Aatz ex, ex Israeel, ex vitenam u Tioxh aas netale!. A' etiil u o'tla mantaar netale!. Utz ni'xhetoksa eq'ii ti' aas etootzaj u Tioxh. **18** Tek' etootzaj vi-txumb'al u Tioxh aas netale!. Tan a' chusul etetz u o'tla mantaar ti' tootzajile' ab'iste q'u kam b'a'n. **19** Ex iq'on ib'ey q'u aanima netale' q'u'l tz'ejxinaj vatz Tioxh, echa' tzot tatine!. Utz ex txijtxun ib'ey q'u aanima q'u'l atil tu uken netal majte. **20** Ex chusul tetz q'u'l ye'k itxumb'al. Utz ex chusul tetz talaj nitxa!. Aye'n vixe'al q'u txumb'al tzexe' tuch' vinujul tan, etootzaj u o'tla mantaar aas netale!. **21** Utz a'tzii oj ex chusul. Pek ¿kantu' unchee', ye' nechus je' etib' ti' q'u kam

b'a'n? Tan nepaxsa itziui aas yit' b'a'n koj su'uch elaq' utz, netelq'e!. **22** Netale' aas yit' b'a'n koj saeesalib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj. Utz aal ex nib'anon. Netale' aas tzu'kin q'u b'anich tioxh sevatz. Utz atil kam aas a' netaq' b'ens etioxh.^c **23** Netoksa iq'ii u o'tla mantaar, pek neqeles' aas neteesa iq'ii u Tioxh tu veb'an-one' tan, ye' nenima u o'tla mantaar. **24** Ech nitjojpu seti' u yol va'll tz'ib'amalka ech tza':

—Epaav ko'n ex Israeel aas nitel iq'ii u Tioxh xo'l q'u puera aanima.— Chia.^d

25 Utz nojchit nival sete aas tiira b'a'n va'l neb'ane' nenima u o'tla mantaar, netzok'e'l b'il echil'. Pek ta'xhtzii aas senima kajay u o'tla mantaar. Pek oj ex qelol tetz u o'tla mantaar, k'uxh tzok'e'l el b'il echil', ela ko'xh tuch' ye' tzok'e'l el atzi'.^e

26 Echat ko'xh q'u puera aanima. Oj niman tetz u o'tla mantaar, k'uxh ye' tzok'e'l el b'il ichi'l, ela ko'xh tuch' tzok'e'l el b'il ichi'l atzi'. **27** Utz k'uxh ye' tzok'e'l el b'il ichi'l u aanima tzi', aal a' satx'olon enujul. Tan niman tetz u o'tla mantaar sevatz kajayil. Pek ex aa paav

k'uxh tzok'e'l el b'il echil'. Tan k'uxh etootzaj nal u o'tla mantaar, neqeles'. **28** Tan yit' a' koj chit suula itenam Tioxh u aanima va'l tzok'e'l el b'il ichi'l. Utz yit' a' koj u nojla techlal inimal Tioxh vitzok'ax el b'il chi'l.

29 Pek a' nojla itenam Tioxh u aanima va'l ninima u Tioxh tuch' taanima. Tu taanima atik u echlal aas itenam Tioxh, ivatzil itzok'te'l b'il ichi'l. Titxumb'al nik'uchva aas ninima q'u mantaar. Yit' tu koj vichi'l nik'uchva aas ninima va'l tz'ib'amal tu u o'tla mantaar. Aya' va'll yit' aanima koj sa'alon aas b'a'n, pek u Tioxh sa'alon aas b'a'n.^f

3 **1** Unchee' *¿kam techit b'anel tu q'u Israeel, vitenam u Tioxh?* Utz *¿kam techit b'anel tu u aanima majte va'l tzok'e'l el b'il ichi'l?* **2** Sib' ko'xh b'anel taq'o, ti' jatvatuzul ko'n kam. Tib'axa, a' taq'vu'l vi-yolb'al u Tioxh xe' vitenam o'tene tzi'. **3** Utz k'uxh ye' ninima u yolb'al Tioxh unjoloj xo'l vitenam, sa'tekojya' itzozpit q'ul iyol u Tioxh ti' q'ul iqelb'al-il. **4** Tan aatz u Tioxh, tiira vinujul nitale' k'uxh kajay aanima jolol txub'a'lom. Echa' u yol tz'ib'amal tza':

^c **2.22** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 19.37.

^d **2.24** Choktaj u Isaias 52.5; u Ezequieel 36.20-21.

^e **2.25** Aatz u yol "tzok'ax el b'il chi'l" nital tza', aya' u "circuncisión" tu kastiya.

^f **2.29** Choktaj u Jeremias 4.4.

—Tiira axh vinujul vatz q'u
aanima tu q'u'l naale'.
Utz k'uxh nikojitx'olax anujul,
b'a'n saelk'axh;
axh sab'anon kanaal.— Chia.^g

5 Ech tiira nimna'l aas inujul ni'an u Tioxh k'uxh nitaq'u'l choob'al paav qi'. Tan yit' ijikomal koj nikub'ane'. Utz yit' ye'xtxoj koj u Tioxh. Sako'n-koxhtaq'an taq'tu'l choob'al paav qi'. Loq' untxumb'al ko'n va'l nivale' tza' in aanimma. **6** Tan oj yit' a' vijikomal u Tioxh, kani'ch koj itx'olt inujul q'u aa paav q'u'l yit' ijikomal koj ni'ane'. **7** Utz kamal at sa'alon: —Tu vun-txub'a'le' nitok iq'ii u Tioxh. Ech ¿kam tek toke' sako'xhtaq'b'en-ins aa paav ti'?— Chaj. **8** Tan atilunjolol aanimma niteesa unq'ii. Nitale' aas a' nunchus ma'l u txumb'al va'l nitale':
—Ye'xhkantu' sakub'an u paav tan, su'ul vib'a'nil u Tioxh qi' taq'o.— Chi'in aas nitale'. Pek ab'itaj. Tan aatz q'u aanimma ni'alon vi' ech tzi', ik'ulel saku' u choob'al paav ti'.

Kajay aanimma aa paav vatz Tioxh

9 Aatz o', o' itenam u Tioxh, ¿tiira o' tzik b'a'n vatz Tioxh vatz tere'n q'u aanimma kajayil? ¡Ye'ka! Tan vetqilla' aas ela ko'xh o' aa paav sukukajayil; k'uxh o' itenam u Tioxh, k'uxh yit' a' koj. **10** Tan nital u

Yolb'al Tioxh tz'ib'amalka ech tza':

—Ye'k ma'j aanimma ijikomal ni'an'e'.
Ye'xhab'il ma'j.
11 Ye'xhab'il ko'xh ma'j nipaal itxumb'al tu viyolb'al u Tioxh.
Ye'xhab'il nichokon.
12 Kajay q'u aanimma ye'xtxoj q'ul ib'ey txayel; ma'l motx itz'ejxixsat tib'. Ye'k ma'j aanimma b'a'n ni'an vatz Tioxh, ye'xhab'il ma'j.

13 Tan paat tzu'kin q'u kam nijke'ul titzi'. Ech q'ul itut ma'j julil kamchil aas vitzu'l ije'ul u kamnaj tuul. A' chit ni'an txub'a'l tuch' q'u taq'.

Utz yans'a'm ni'an tuch'. Echa' ichii tx'i'lla txokop atil tu q'u xaj itzi'.

14 Ta'xh atil titzi' u tz'ejo yol ti' aanimma utz, u k'ayb'ixsa'm.

15 Oora ko'xh niyat'one', tii koj siatz.

16 Yuch'u'm utz, sotzsa'm atil tu q'ul ipaaleb'al.

17 Ye' motx tootzaj kani'ch ichoktu u paas.

18 Jatu koj satoksa tetz u xo'va Tioxh.— Chia.^h

19 Pek qootzajle aas kajay q'u mantaar atil tu u o'tla mantaar,

^g 3.4 Choktaj u Salmos 51.4.

^h 3.10-18 Choktaj u Salmos 14.1-3; 53.1-3; 5.9; u Isaias 59.7-8.

tetz q'u aanima q'u'l nitoksa tib' sijaq'. Ech kajay aanima ye'xhkam ma'j satale'. Pek aal sinach je' tib' aas aa paav. Tan kajay aanima satx'olp inujul tu u Tioxh. **20** Tan sa'kojb'ens b'a'n q'u aanima vatz u Tioxh ti' ko'xh inimal u o'tla mantaar. Pek a' itxa'k u o'tla mantaar sik'uch qe aas ab'iste q'u kam paav.

**Vik'uje' k'u'l ti' u Tioxh
sachitpun q'u aa paav**

21 Pek aatz cheel, vetik'uchlu vijikomil u Tioxh. Xamtel ti' u o'tla mantaar vetik'ucha. Techlal aas nojchit inujul. Utz alelnalchitka qe tu u o'tla mantaar tuch' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh aas sa'chitik'uch vijikomal. **22** Vetik'uchlu tib' vi jikomil u Tioxh sek'atza tiq'aq'al vik'uje' ek'u'l ti' u Jesucristo. Utz echat ko'xh si'an k'atz tere'n q'u aanima majte q'u'l saniman k'uxh pueras. Yit' at koj jalb'alib' siatz. **23** Tan kajay aanima paavinnaj utz, xaannaj el k'atz vitechalil u Tioxh. **24** Pek oya ko'n taq'ax b'ens b'a'n si'an u Tioxh tu vi b'a'nil, tiq'aq'al u Cristo Jesuus. Tan a' satoon tu u paav. **25** Tan itxumb'al u Tioxh i'ana aas ul kamoj u Jesuus qi' ti' ichool q'u kupaav. Ech ti' vikajal va'l eli, sakuk'ul u kuyb'al. Tan sib' ipaciensia u Tioxh. Ech vi-k'uchtu vijikomil u Tioxh tzi' aas vetikuy kajay q'u kupaav b'anelka ma'x tiempo. Ta'xhtzii sak'uje' ik'u'l u aanima ti' u

Jesuus. **26** Ni'an u Tioxh ech tzi' tan, nojchit jikom. Utz a' isa' ik'uchax vijikomil qe tu u tiempo cheel. Tan nitaq' b'ens b'a'n q'u aanima q'u'l nik'uje' ik'u'l ti' u Jesuus.

27 Ech ye'k si'ane' satoksa je' iq'ii u aanima ti' inimal u o'tla mantaar. Ye'k saje' ivatz ti'. Tan yit' tiq'aq'al koj inimat u o'tla mantaar vetkyuuli. Pek tiq'aq'al ik'uje' ik'u'l u aanima ti' u Jesuus nib'ens b'a'n vatz u Tioxh. **28** Ech nikutxakb'a' talaxe' aas a' nib'ens b'a'n vatz Tioxh q'u aanima q'u'l nik'uje' ik'u'l ti' u Jesuus. Yit' ti' koj ib'anle' kam nital u o'tla mantaar. **29** Utz aatz u Tioxh, yit' iTioxh ko'nkokh q'u Israeel sijunal, pek iTioxh q'u pueras aanima majte. **30** Tan ma'l ko'n vitxumb'al u Tioxh nitoksa ti' taq'ax b'en b'a'n u aanima. Sataq' b'ens b'a'n oj sak'uje' ik'u'l ti' u Jesuus; k'uxh tzok'el el b'iil ichi'l utz, k'uxh ye' tzok'el el ichi'l. **31** Loq' a' tekoj ni-kuk'one'lo'p u o'tla mantaar echil tzi'. Pek aal nikuk'ujb'a' vitxakune' aas nik'uje' kuk'u'l ti' u Jesuus.

**Vik'uje' ik'u'l u Abrahaam
ti' u Tioxh**

4 **1** Pek ¿kam ech ib'ens b'a'n u kuk'uy kumam Abrahaam? ¿Kam saqal ti'? **2** Tan oj ti' q'ul ib'a'nil u Abrahaam aq'axku b'en b'a'n tu u Tioxh, sa'chitveeti atzi', satoksa je' iq'ii. ¡Loq' yit' vatz

Tioxh koj sit'anb'a'v tib'! **3** Tan nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—K'uje' ko'n ik'u'l u Abrahaam ti' u Tioxh.

Echixe'at aq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh.— Chia.ⁱ

4-5 Utz oya ko'n ni'an u Tioxh u taq'tu b'ens b'a'n u aanima. Yit' chooel koj. Pek ti' ko'n ik'uje' ik'u'l u aa paav, u Tioxh va'l niaq'on b'ens b'a'n. Nikuyaxe', k'uxh ye'xhkam ma'j ni'an ti' u b'a'nil vetik'ulla'. Tan yit' ti' koj q'u b'a'nil ni'an u aanima aas nitaq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh. Yit' ija'mel koj ti' vib'anone'. Ech koj b'anel taq'o u aq'onom aas nichool ti' u taq'on. Tan yit' oya koj u puaj nik'ule', pek ija'mel ti' u taq'on veti'ana.

6 Utz yolon u Daviid ti' u b'a'nil majte tzi' va'l nik'ul u aanima oj nik'uje' ik'u'l ti' Tioxh. Tan nitaq'ax b'ens b'a'n, k'uxh ye'xhkam ma'j ni'an ti'.

7 Tal ech tza':

—Chi'b'eb'al tetz q'u aanima q'u'l nikuylu q'ul ipaav tu u Tioxh.

Utz nipaasal b'en q'ul ipaav ech tzi'.

8 Chi'b'eb'al tetz u aanima va'l yit' aa paav tere'n koj vatz u Tioxh.— Chia.^j

9 Loq' ¿ab'il etz u mam b'a'nil tzi'? ¿Tetz ko'n tzik q'u aanima q'u'l tzok'el el b'iil ichi'l, oj tetz q'u'l ye' tzok'el el ichi'l majte? Tan niqale' aas ti' ko'n vik'uje' ik'u'l u Abrahaam ti' u Tioxh, aq'ax b'ens b'a'n. **10** Utz ¿kam b'anich tu u Abrahaam tu u tiempo tzi' aas taq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh? ¿Tzok'ich tzik el b'iil ichi'l, oj ye' tzok'ich el? Ye'ich tzok'el el ichi'l. **11** Xamtel tzok'ax techit el b'iil ichi'l. Loq' techlal texhtu' aas ma't taqa'x b'ens b'a'n tu u Tioxh. Ech a' va'l tata tatin vatz q'u niman tetz u Tioxh k'uxh ye' tzok'el el ichi'l. Ech nitaq'ax b'ens b'a'n kajay q'u niman tetz u Tioxh ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh ulyu ko'xh tza' tuul. **12** Utz echa' tata tatin u Abrahaam vatz q'u aanima q'u'l k'uxh tzok'el el b'iil ichi'l majte. Ta'xhtzii oj a' ne'ntiq'o kamech vik'uje' ik'u'l u Abrahaam i'an ti' u Tioxh aas ye'sajich itzok'ax el ichi'l; yit' ti' ko'n koj q'u'l tzok'ax el b'iil ichi'l.

Viq'aq'al u k'uje'ich k'u'l ti' u Tioxh

13 Tan aatz u Tioxh, tal tu u Abrahaam aas sataq' u vatz amlika tx'ava' tu q'ul itu'xh ixalam. Loq' ti' koj aas ma'tich inimat u o'tla mantaar u Abrahaam; pek ti' ko'xh vijikom-al, ti' vik'uje' ik'u'l aas nojchit

ⁱ **4.3** Choktaj u Geenesis 15.6.

^j **4.6-8** Choktaj u Salmos 32.1-2.

satiq'o tib' q'u kam q'u'l tala'tzi'i u Tioxh tzi'. **14** Tan oj ti' inimal u o'tla mantaar sak'ulchik va'l tala'tzi'i u Tioxh, ye'k itxa'k sak'uje' ik'u'l q'u aanima ti' vi'b'a'nil u Tioxh atzi'. Utz ye'k satzojpu va'l tala'tzi'i u Tioxh tu u Abrahaam atzi'. **15** Tan aatz viqelax u o'tla mantaar, nitulsa ik'a'nal u Tioxh. Pek oj ye'k u o'tla mantaar, ¿kan chaj tek va'l saqelaxi? **16** Echixe'at sakuylu u aanima ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh. Ech nimna'l aas oya. Utz txaklel viyol u Tioxh va'l tal tu u Abrahaam ti' q'ul itu'xh ixalam. Aya' q'u'l tzok'el el b'il ichi'l echa' va'l nital u o'tla mantaar tuch' q'u'l ech ik'uje' ik'u'l ti' Tioxh va'l i'an u Abrahaam. Tan aatz u Abrahaam, echa' kutat tatin ti' vik'uje' kuk'u'l. **17** Tan ti' niyolonku u yol va'l tz'ib'a-malka ech tza':

—Vetvoksalaxhs itat sib'al tenam.— Chia.^k

Ech, a' u Tioxh va'l k'uje' ik'u'l u Abrahaam ti' tzi'. U Tioxh va'l niq'aavtitz'pixsa kamnaj. Utz atil tek q'u kam siatz, k'uxh ye'saj qilta'.

18 Utz inima u Abrahaam kam va'l tal u Tioxh te, k'uxh tiira ye'kanich remeero tilone'. Ech ti' ko'n vinimata' b'ens ik'uy imam sib'al tenam kam chit echa' va'l tal u Tioxh te: —Echil

q'ul atu'xh axalam savaq'e'
tza'.— Texh te'le'.^l **19** Tan tiira k'ujlich ik'u'l u Abrahaam ti' u Tioxh. Paat ye't qeoni k'uxh tiira q'esich teku'en. 100 texh iya'b' utz, k'uxh tootzajich tuch' u Sara aas yameero texh sakami. Tan jolol q'esich teku'en. Utz k'uxh tootzajle aas ye' nichveet tiltu titz'in u Sara. **20** Loq' ye't ka-tziun u Abrahaam ti' u kam tala'tzi'i u Tioxh te; pek aal maas tiq'o iyak'il tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh. Utz toksa iq'ii Tioxh.
21 Tan tiira nichinima aas mam Tioxh u Tioxh utz, si'an q'u kam q'u'l ma'tich talta' aas si'ane'.
22 Ech ti' ko'n vinimal u Tioxh i'an u Abrahaam, b'ens b'a'n tu u Tioxh.

23 Utz ti' ko'nkoxh u Abrahaam tz'ib'alikka u kam tzi' aas b'ens b'a'n tu u Tioxh.

24 Pek q'i' majte, ab'iste o' nikunima u Tioxh va'l q'aav itz'pixsan u kuB'aal Jesuus.

25 Aya' va'l ti' ko'n q'u kuqel-b'alil yatz'axka. Pek q'aav itz'pixsal ti' qaq'ax b'ens b'a'n vatz u Tioxh.

U kuyb'al tiq'aq'al u k'uje'ich k'u'l ti' u Tioxh

5 **1** Ech aatz cheel b'enyo' b'a'n ti' vik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh utz, b'a'n tek o' tuch' u Tioxh tiq'aq'al u kuB'aal Jesucristo. **2** Tan ti' ko'n u Jesucristo k'uxh vetetzano' ti'

^k **4.17** Choktaj u Geenesis 17.5.

^l **4.18** Choktaj u Geenesis 15.5.

vib'a'nil u Tioxh, va'l tii txaklelo' tuul cheel, ti' ko'n vik'uje' kuk'u'l ti'. Utz kaana kutxuq'-txune' tan, nikuch'ia u tuleb'al u Tioxh tu vitechalil. **3** Utz ta'n ko'n koj nitxuq'txunk'o' ti' u kam tzi', pek nikutxuq'txun majte k'uxh nikupaal tu mamaj tza'l. Tan qootzajle aas kuyak'il k'atz Tioxh nicheesa q'u tza'l ech sakuq'i! tere'n. **4** Ech k'uxh saul tere'n tza'l, sa'kojqeono' te. Aal kuyak'il nicheesa ti' ich'ial u tuleb'al u Tioxh. **5** Utz ye'k ko'nkoxh tokeb'al nikuch'ia u Tioxh. Tan oj ye'k tokeb'al, sotznaj kuk'u'l atzi'. Pek ni-kuch'ia tan, tz'ejel tek qaanima ti' u Tioxh tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu va'l aq'el qe, echa' ipeq'ax ku' a' q'i'.

6 Tan ul kamoj u Jesuus qi' ti' kuchitpu tu q'u kupaav. A' i'anvu tu u tiempo va'l ye'k sa'ole'o', kam koj sakutx'ol kujunal ti' kuchitpu tu u paav. **7** Utz ab'il ko'nkoxh sab'anon aas sataq' tib' tu kamchil sivatzil ma'j b'a'nla aanima. Pek loq' kamal atil chit va'j siq'i sakam ti' ma'j tiira b'a'n. **8** Pek ech koj u Jesuus tan, ul kamoj qi' k'uxh anko'xh o'ich aa paav. A' nik'uchvu u Tioxh qe tzi' aas nojchit tii qi'. **9** ¡Ech oj chixh cheel ye' sateesa'o' vatz u mam ik'a'nal, aya' u choob'al paav utz, aal b'ennajtek'o' b'a'n siatz ti' vikameb'al u Jesuus!

10 Tan k'uxh o'ich ikoontra u Tioxh, ok kub'an tuch' ti' vikameb'al viK'aol. Ech ti' ku'en, b'a'n tek o' vatz u Tioxh, ech ¡yetz

ko'xh sikolo' tan, taq' u vatz iq'ii isaj q'i! **11** Yit' ta'n koj, pek techal kutxuq'txun ti' u Tioxh tan, tiq'aq'al ko'n u Jesucristo b'a'n tek o' tuch' u Tioxh.

U chusb'al ti' u Adaan tuch' ti' u Cristo

12 Ma'l ko'n vinaj oksan u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz ti' u tok u paav, ok u kamchil. Ech kajay aanima aa paav taq'o utz, kamnaj tatin vatz Tioxh majte. **13** Ech atich tek paav tu u vatz amlika tx'ava' tza' aas ye'sajich taq'ax u o'tla mantaar. Loq' ye' ootzajimal ab'iste q'u kam paav, untz'oj ye'k mantaar. **14** Pek k'uxh echí, ul u kamchil ti' q'u aanima kajayil. A' xe'tik tikuuenta u Adaan utz, ul ko'xh tikuuenta u Moisees. Ul u kamchil ti' q'u aanima k'uxh ye'xhkam nichiqel u Tioxh echá i'an u Adaan. Pek potzon kajay q'u aanima ti' vipaav u Adaan. Loq' atil toke'. Atil ma'l nik'am ti'. A' nik'am ti' aas sa'nalchit'ul va't u Vinaj. Utz saetzan uchchil ti' vib'a'nil.

15 Loq' jalel tib' va'l kani'ch tok u paav oki, tuch' u tul u oya nitaq' u Tioxh. Tan ma'l ko'n vinaj paavin b'axa, aya' u Adaan. Utz kajay aanima ijlen u paav. Ech ul u kamchil vatz tioxh ti' sib'al taq'o. Loq' aal maas techal u b'a'nil sik'ul q'u aanima, aya' u oya va'l taq' u Tioxh. Tan tetz sib'al aanima majte. Loq' tiq'aq'al u vinaj Jesucristo va'l ta'xh ma'l. **16** Utz yit' ela koj u

tok u paav tuch' u toya u Tioxh. Tan ma'l ko'n u paav i'an ma'l vinaj, ech aq'ax b'ens aa paav q'u aanima vatz u Tioxh. Yakich alaxoj iku' u choob'al paav ti' kajayil. Pek ech koj u b'a'nil, u toya u Tioxh tan, a' nitaq' b'ens b'a'n u aanima vatz Tioxh, nikuye' k'uxh sib'al paav b'anel taq'o. **17** Tan oj tiira vetpaal tetz u kamchil ti' vipaav ma'l ko'xh vinaj, a' chixh ye' sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj q'u aanima tiq'aq'al u vinaj Jesucristo. Aya' q'u'l nik'ulun u mam ib'a'nil u Tioxh ti' taq'tub'eno' b'a'n siatz.

18 Ech kam echa' talax iku' u choob'al paav ti' kajay aanima tu vipaav ma'l vinaj, echat ko'xh tul u b'a'nil majte. Ti' ko'n vijikomil u vinaj Jesuus nib'ens b'a'n q'u aanima. Ech tetz tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **19** Utz ti' vi-qelb'alil ma'l u vinaj b'enku aa paav q'u aanima. Echat ko'xh ti' vinimal u vinaj Jesuus majte, sib'al aanima vetaq'ax b'ens b'a'n.

20 K'uxh oksal u o'tla mantaar tan, a' itxa'k sik'uch tu q'u aanima aas nojchit sib'al paav ni'an'. Pek k'uxh sib'al paav i'an q'u aanima, aal ko'n paj ak'b'u vib'a'nil u Tioxh. **21** Ech k'uxh tiira atich ok q'u aanima jaq' u tz'ejb'al yol tetz u kamchil vatz Tioxh b'anel, echat si'an vib'a'nil u Tioxh majte; sa'xhtiqaq' iyak'il ti' vijikomal. Aya' va'l nitaq' tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj tiq'aq'al u Jesucristo, u kuB'aal.

U kamchil el vatz u paav

6 **1** Pek ¿kam sakub'ane'? ¿Ta'n chixh b'anel sakub'an u paav, ech sa'ak'b'u vikuyun u Tioxh? **2** ¡Ye'xh b'o j si'ane!! Tan ab'iste o' chitpi'o' tu u paav, ela tuch' kamchil va'l vetkub'anle'l siatz. Ech kam tek toke' sa'tere'nkub'ane!. **3** Tan qootzajle aas ab'iste o' b'anel kuvautiismo tib'ii u Cristo Jesuus, ela kamyo' tuch' vatz u paav. **4** Tan aatz u kub'antu kuvautiismo, a' nik'am ti' aas vetkamo'. Ela vettmujaxo' tuch' u Jesuus tu jul. Vetya'o' ti' ib'anax u paav. Utz a' nik'am ti' majte aas vetq'aavitz'p'o'. Ech kuk'uché' aas paarten tek u kutxumb'al. Ela tek o' tuch' u Jesuus va'l q'aav itz'pixsal tu vitechalil u kuTat xo'l q'u kamnaj.

5 Ech, oj kamyo' echa' va'l i'an u Jesuus, saq'aavitz'p'o' majte echa' va'l i'ana. **6** Qootzajlu teku'en niyolonka, aas ya'y kub'antu q'u ye'xtxoja chaj kam nichkub'ane'. Ela tuch' kamyo' vatz kurus. A' toke' aas yit' aye'n tere'n koj o' tikuuenta u paav.

7 Tan aatz u aanima va'l ninima aas kamnaj u o'tla txumb'al siatz va'l iq'omich taq'o, nitaq'ax b'ens b'a'n. **8** Ech oj kamyu tek u kuye'xtxoja txumb'al ti' inimal u Cristo, kunimataj aas sa'atin kutiichajil k'atza majte. **9** Tan q'aav itz'pinaj tek u Jesuus. Utz qootzajle aas sa'tere'nkojkami. Tech tere'n koj u kamchil ti'.

10 Ta'n kamchil el i'an u Cristo vatz u paav aas kami. Ye'kan tokeb'al u paav ti'. Utz aatz cheel, itz'lel k'atz u Tioxh b'enamen. **11** Echat seb'an majte. B'antaj aas aya'l kala kamye'lex vatz u paav. Ech tiira itz'lelex k'atz u Tioxh tiq'aq'al u kuB'aal Cristo Jesuus.

12 Utz ye' ko'xh etaq' tzii aas sa'tere'npaal tetz u paav tu vechi'l. Ye' etaq' tzii sisub'ex u tacha'v vechi'l ti' ib'anax u paav. **13** Ye' etaq' q'ul ech'i'l satxakun ti' ib'anax u ye'xtxoj. Pek a' setaq'vetib' tu u Tioxh. Tan jalpinaj tek q'ul etxumb'al. A' tek itz'lelk'ex ti' ib'anax q'u kam b'a'n xo'l q'u aa paav. Ech aq'taj vechi'l tu u Tioxh satxakun ti' ib'anax q'u kam jikom. **14** Ech ye'kan sisub'ex u paav tan, aye'n tere'n koj ex tikuenta u o'tla mantaar. Pek aye'ntek'ex tu vi'b'a'nil u Tioxh.

U okchil jaq' imantaar u Tioxh

15 Loq' k'uxh ye'kan o' tikuenta u o'tla mantaar, ye'k si'ane' sa'tere'nko'xhpaaavino'. Ta'n ko'n chixh saqalva aas aye'ntek'o' tikuenta vikuyun u Tioxh, sa'tere'npaaavino'. Ye'xh-kami'ch. **16** Tan echa' u aanimava'l nik'ayi tib' tu aq'on xe'ma'l b'aal aq'on.^m Ta'n nitok tikuenta. A' texh ninima. Echat ex majte. Ta'n netok tikuenta

ab'il nenima, oj u paav, va'l kamchil niya'eb'e; oj u Tioxh va'l salochonex ti' eb'ens jikom. **17** Pek ta'ntioxh tu u Tioxh tan, k'uxh atich'ex tikuenta u paav veti'anka, tuch' chit etaanima enima u chusb'al va'l k'ulel tek setaq'o cheel. **18** Ech elnajtek'ex jaq' u paav. Utz a' texh atilk'ok'ex ti' ib'anax vijikomal.

19 Aatz q'u kam nival sete tza', vatzsj yolil xo'l aanima. Ech sapaal etxumb'al tuul. Kam echa' etaq'tu vechi'l ti' ib'anax u paav veti'anka, echat chit seb'an cheel ti' etaq't etib' ti' ib'anax q'u kam jikom utz, ti' exaane'l k'atz paav. **20** Tan aatz atich'ex tikuenta u paav, ye'kich etokeb'al ti' q'u kam jikom. Tan echa' k'ayimal etatin tu aq'on taq'o. **21** Utz ñkam nicheb'an kanaal ti' q'u kam nicheb'ane'? Tan kamchil ko'n vatz Tioxh viya'eb'al. Aya' q'u kam q'u'l nitek-ech'ixvu ti' cheel. **22** Pek aatz cheel, elnaj tek ex jaq' u paav utz, okyex ti' inimal u Tioxh. A' ekanaal aas xaannajtek'elek k'atz u paav. Utz a' iya'eb'al u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. **23** Tan aatz u choob'al tetz u paav, aya' u kamchil vatz Tioxh. Pek aatz u oya nitaq' u Tioxh ti' inimal u kuB'aal Cristo Jesuus, aya' u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

^m **6.16** Aatz u yol "aanima va'l nik'ayi tib' tu aq'on", aya' u yol "esclavo" tu kastiya. Choktaj U Xhan 8.31-36; Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu' 2.19.

**U tel q'u niman tetz u Jesuus
jaq' u o'tla mantaar**

7 Hermanos, tek' etootzajle aas ta'xh txayel q'u aanima ti' inimal q'u mantaar tuul itz'lele. Utz tootzaj u kam q'u aanima tzi' q'u'l tootzajle u o'tla mantaar. **2** Echa' ma'll tzumlich ixoj, ato'k jaq' u mantaar tetz tzumb'a'a tuch' vivinaj tuul itz'lele. Pek oj sakam vivinaj, elyu jaq' u mantaar va'l nichtxayon tuch' vivinaj. **3** Tan oj sik'ul tib' u ixoj tuch' va't vinaj tuul itz'lel vivinaj, vetteesal tib' tu b'ey tuch' va't vinaj atzi'. Tan yit' ik'ulel koj. Pek oj sakam vivinaj, nitel u ixoj jaq' u mantaar va'l nichtxayon tuch' u q'etz ivinaj. Ech saveeti sik'ul tib' tuch' va't vinaj utz, yit' eseaib' tu b'ey koj ni'an tuch' u vinaj tzi'.

4 Echat ex majte hermanos. Paat elnajtek' ex jaq' u o'tla mantaar ti' enimat vikam u Cristo. Tan kamnajtek'elex vatz u paav. Ex tek tetz u Cristo, va'l q'aav itz'pinaj tika'paj. Ech k'uchtaj tu veb'anone' aas q'an-b'inajex k'atz u Tioxh. **5** Tan aatz atich'ex ti' inimal u o'tla mantaar, kaana achva paav atich sek'atza taq'o. Ech a' chit nich-eb'an va'l tu kamchil nitiq'ov-b'enex. **6** Pek aatz cheel, elyex jaq' u o'tla mantaar va'l atich-k'ex. Ela tuch' kamyex siatz. Ech a' tek netiq'o u ak' txumb'al tetz u Tioxhla Espiiritu. Yit' a' tere'n koj u o'tla mantaar tz'ib'amal.

U tatin u paav sukuk'atza

7 Loq' yit' a' koj tek niqal majte aas paav u o'tla mantaar. Pek a' niqale' aas tiq'aq'al u o'tla mantaar vetqootzaji kam u paav. Ye' qootzaj koj atzi' oj paav va'l aas saqachva ok tetz aanima aas ye' koj nital u o'tla mantaar: —Yaachva ok tetz aanima.— Chia. **8** Pek k'uxh ech nital u o'tla mantaar, aal vettiq'o iyak'il u achva paav sunk'atza. Kam texh ye'xtxojla kam nivachva taq'o. Utz ye'k koj u o'tla mantaar, ye' ootzajimal koj ab'iste q'u kam paav.

9 Tan aatz ye'ich vootzaj u mantaar, b'a'n ko'xh in; ye'k unpaav nichunnache'. Pek aatz vootzajit u o'tla mantaar, vootzaji aas kamnajin vatz Tioxh ti' q'u paav nunb'ane'. **10** Kamal aal a' si'chtal ve nichvale' aas itz'lelin vatz Tioxh. Pek aal a' pe'k sik'uch ve aas in aa paav; kamnajin vatz Tioxh. **11** Ech vetiyatz'in u paav niyolonka. A' vet-txakun u o'tla mantaar ti' vootzajita' aas kamnajin vatz Tioxh.

12 Ech toke' aas tiira b'a'n u o'tla mantaar, jikom. Utz inujul nitale'. Yit' paav koj. **13** Loq' yit' a' koj vetyatz'onin u b'a'n va'l nital u o'tla mantaar. Pek aatz u paav, nik'am ti' u o'tla mantaar ti' ixaansat'elin k'atz Tioxh. Ech kamnajin vatz u Tioxh taq'o. Tan a' isa' aas b'enamen in aa paav.

14 Qootzajle aas lochol qetz u o'tla mantaar k'atz Tioxh. Pek in

va'l b'ennajin ti' ib'anax u tacha'v vunchi'l; k'ayimal vib' tu u paav. **15** Ye' tek nipaal un-txumb'al tu q'u kam nunb'ane'. Tan yit' a' koj nunb'an q'u kam b'a'n. Pek aal a' nunb'an q'u kam q'u'l ye'xtxoj, k'uxh yu'nsa' sunb'ane'. **16** Utz oj a' nunb'an u kam va'l yu'nsa' sunb'ane', a' techlal atzi' aas b'a'n u o'tla mantaar. **17** Ech yit' in koj chit tuch' untxumb'al nunb'an q'u kam ye'xtxoj, pek a' nipaal tetz u paav sunk'atza. **18** Tan ni'xhun-nache' aas ke'ch koj u b'a'nil sunk'atza tu vunchi'l. Tan k'uxh ni'xhvachva ib'anax q'u kam b'a'n vatz Tioxh, ye' nivole' ti' ib'anaxe'. **19** Yit' a' koj nunb'an q'u kam b'a'n q'u'l nivachva ib'anaxe'. Pek a' nunb'an q'u kam q'u'l ye'xtxoj k'uxh yu'nsa'. **20** Ech oj a' nunb'an q'u kam q'u'l yu'nsa' ib'anaxe', unchee' yit' in koj nib'anon atzi', pek u paav va'l atil sunk'atza.

21-22 Ma'xh tek villa' aas k'uxh ni'xhvachva ib'anax q'u kam b'a'n, k'uxh a' chit unsa' tu u vaanima inimal u mantaar tetz u Tioxh, aal ta'n paj nunb'an q'u kam ye'xtxoj. **23** Pek atil va't u yak'il sunk'atza tunchi'l aas nipaal tetz vatz q'u b'a'nil nivitz'a. A' va'l txayonnaj vetz. Utz nitiq'ob'enin ti' ib'anax u paav.

24 ¡Ech txumb'al unvatz! tan, ¿ab'il va't saeesanin tu u achva paav sunk'atza tza', va'l tu kamchil nitiq'ovb'enin? **25** Ta'xh u Tioxh salochonin. ¡Echixe'at

nivaq' ta'ntioxh te ti' u kuB'aal Jesucristo! Ech a' nunnima u Tioxh tuch' vunpensaar, k'uxh aatz vunchi'l, paav isa'.

U tatin u Tioxhla Espiiritu k'atz q'u nojla ik'aol ime'al Tioxh

8 **1** Unchee' aatz cheel, ye'kan sa'alax iku' u choob'al paav ti' q'u aanimta q'u'l okyu ti' u Cristo Jesuus. Aya' q'u'l ye'xhkam ni'an q'u tacha'v u chi'l. Pek a' ni'an q'u kam isa' u Tioxhla Espiiritu. **2** Tan aatz u Tioxhla Espiiritu va'l niaq'on u tiichajil k'atz u Jesucristo, a' vet-chitpuno' vatz u paav utz, vatz u kamchil tu choob'al paav. **3** Tan ye'k iyak'il u o'tla mantaar ti' kuchitpu vatz u paav tu u kuchi'l, pek u Tioxh vetchitpuno'. Tan veticchaju'l viK'aol. Vettaq' b'ens aanimta echa' aa paav utz, vet'ulkamoj tuch' vichi'l ti' u paav. Ech a' vet'ole' ti' teesal viyak'il u paav tu u kuchi'l. **4** Ech vet'uli'an qi' tan, a' isa' sitzojpi va'l mijaj u o'tla mantaar qe. Ech ye'kan sakub'an q'u paav nital u kuchi'l, pek a' sakub'an q'u kam isa' u Tioxhla Espiiritu.

5 Tan aatz q'u aanimta q'u'l b'anol tetz tacha'v vichi'l, ta'xh nititz'a ib'anax b'enamen q'u tacha'v. Pek aatz q'u'l atil k'atz u Tioxhla Espiiritu, a' ni'an q'u kam q'u'l isa' u Tioxhla Espiiritu. **6** Ech oj txoxelo' ti' ib'anax q'u kam q'u'l isa' u Tioxhla Espiiritu, a' kukanaal u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj utz, tuch' u paas. Pek oj

a' txoxelo' ti' ib'anax q'u kam isa' u kuchi'l, a' iya'eb'al u kamchil vatz Tioxh. **7** Tan aatz q'u tacha'v u chi'l, koontraib' tuch' Tioxh. Tan nikojinima vi-yolb'al u Tioxh. Utz sa'kojole'i sinima majte. **8** Echixe'at niqale' aas sa'kojitxuq'txunsa Tioxh u aanima va'l a' ni'anekam isa' vichi'l.

9 Pek aatz ex, yit' a' tere'n koj atilk'ok'ex ti' ib'anax u tacha'v q'ul echil'. Pek a' tek neb'an q'u kam isa' u Tioxhla Espiiritu. Ta'xhtzii oj nojchit atil u Tioxhla Espiiritu sek'atza. Tan ab'il va'l ye'k viTioxhla Espiiritu u Cristo k'atza, yit' tetz koj u Tioxh atzi'. **10** Tan oj atil u Cristo sek'atza, tiira elnajtek'ex vatz u paav atzi'. Nojchit echa' kamnajtek'elex siatz. Pek itz'lel tek vetaanxelal vatz Tioxh tan, aq'axyub'enex b'a'n siatz. **11** Tan tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu tetz u Tioxh, q'aav itz'pu u Jesuus xo'l q'u kamnaj. Utz anko'xh u Tioxhla Espiiritu tzi', sa'aq'on itiachajil vechi'l tu b'enq'ii b'ensaj majte.

12-13 Echixe'at nival sete hermanos, ech kala ma'l kutx'ojoj atil xe' u Tioxh. Ech kub'antaj q'u kam isa' u Tioxhla Espiiritu. Yit' a' koj sakub'an q'u kam isa' u chi'l va'l yatz'elo' ni'an vatz Tioxh. Kusotszataj q'u tacha'v u chi'l ti' inimal u Tioxhla Espiiritu tan, a' iq'aq'al u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj xe' Tioxh.

14 Tan a' ik'aol ime'al Tioxh q'u aanima q'u'l ninima kam nital u Tioxhla Espiiritu te.

15 Tan aatz u Tioxhla Espiiritu va'l vetek'ula, va'l vetaq'onb'enex sik'aol ime'al Tioxh, yit' a' koj nitoksavex jaq' u o'tla mantaar, aas ta'xh b'anel xo'val etatin taq'o. Pek ye'k exo'val setale': —¡KuTat!— Chajex tu u Tioxh.

16 Tan u Tioxhla Espiiritu atko'xh ninachpixsan tu u qaanolal aas nojchit o' ik'aol ime'al Tioxh. **17** Ech ela tek saetzano' tuch' u Cristo ti' q'u kam xe' Tioxh. Tan b'ennajtek'o' sik'aol Tioxh. Ta'xhtzii oj nikuq'i' q'u tza'l echa' q'u'l paalku u Jesuus. Ech so'ok'o' k'atza tu vitechalil tu Amlika.

18 Ech nival sete, aas ye' ko'xh qeonex tu q'u tza'l nipaalk'o' tu u tiempo tza'. Tan pitz'kin ku'en atzi'. Pek a' tiira techal u mam b'a'nil sataq'vo' u Tioxh toj i'ane'. **19** Tan aal antu kajay q'u kam q'u'l icheesa u Tioxh tu u vatz amlika tx'ava' tza' nich'iane', va'l ich'iata' aas sik'uch q'ul ik'aol ime'al u Tioxh aas jalpixsamal tek tu vitechalil u Tioxh. **20** Tan kajay u vatz amlika tx'ava' tza' oknaj jaq' ma'l u yannajla txumb'al.ⁿ Loq' yit' ipaav koj aas ech. Pek u Tioxh aq'on tzii ti'. Loq' sa'nal-q'aavb'en b'a'n aas su'ul u chitpi-chil nich'ial tuch' txuq'txunchil. **21** Ech sa'nali'an b'a'n; sajalpu tu u tatin cheel. Tan tiira yannaj

ⁿ 8.20 Choktaj u Geenesis 3.17-19.

u tatine'. Pek si'an b'a'n tikuuenta u techalla chitpitchil va'l su'ul ti' q'ul ik'aol ime'al u Tioxh. **22** Tan qootzajle aas ni'xhijelun q'u kam b'anel tu u Tioxh tu u vatz amlika tx'ava' cheel. Kaana tza'l k'axk'o nipaalka. Techal tok tu peena, echo' ichi'on ma'l ixoj aas sa'tekatin titz'in. **23** Utz yit' ta'n koj u vatz amlika tx'ava' ni-ch'iame' tzi', pek ant o' majte, ab'iste o' b'axal ok u Tioxhla Espiiritu sukuk'atza. Tan aatz u k'axk'o tzi', a' techlal aas sa'tek'elo' tu u tza'l. Ech cheel tekoj ch'exp'o' tu u kuchi'l tza' nital qaanima. Nal tekoj ijalpixsa u qatin u Tioxh niqale'. Aya' o' aq'eltek'b'eno' ik'aol ime'al u Tioxh. **24** K'uxh chitpinajtek'o' tu q'u kupaav, atil ma'l nikuch'ia aas ye'saj qilt iatz. Tan aatz va'l vetqill iatz, ye'xhkam ve't sakuch'ia te. ¿Satz ko'xh kuch'ia ok ma'l kam oj atil tek tu kuq'ab'? **25** Pek oj a' nikuch'ia u kam va'l ye'saj qilta', kuch'iat. Atoj kupaciensia.

26 Tan a' lochol qetz u Tioxhla Espiiritu ti' q'u kam q'u'l ye' niqole' ti'. Tan ye' nikutx'ol ijajax sukujunal. Echa' tzi' aas sakujaj ma'l kam tu u Tioxh tu kuq'ilat kusik'leta', ye' qootzaj kam chit ech ijajle'. Pek nitoksa tib' u Tioxhla Espiiritu qi'. Ni'xhijelun qi' vatz Tioxh; sa'kojtx'ol-ax talax va'l ni'an qi'. **27** Pek a' ootzajin tetz u Tioxh va'l ni-pich'un taanima q'u aanima. Utz a' ootzajin tetz kam va'l nijaj u Tioxhla Espiiritu te qi'. Tan

nitoksa tib' u Tioxhla Espiiritu ti' q'u niman tetz u Jesuus, ti' ijajax tu u Tioxh kam nisavsa. Tan a' ootzajin tetz vitxumb'al u Tioxh.

U taltu u Pablo aas ye'xhkam saeesan uchchil k'atz u Tioxh

28 Utz qootzajle aas u b'a'nil nitul ti' kajay q'u'l tz'ejel taanima ti' u Tioxh. Aya' q'u'l sik'lemal taq'o ti' ib'anax vi-txumb'al. **29** Tan o'ten tootzaji el u Tioxh ab'iste q'u'l saniman. Utz o'ten i'ane'l ti' aas ech se'enka viK'aol. Ech aatz viK'aol tzi', a' u b'axa. Ech tatine' atzika xo'l tere'n q'u niman tetz u Tioxh. **30** Ech aatz q'u'l o'ten i'ane'l u Tioxh ti', isik'le ti' ma'j aq'on k'atza. Utz aatz q'u'l isik'le, a' q'u'l taq' b'ens b'a'nla chaj aanima. Utz a' q'u'l sak'ulun u techalil k'atza.

31 Ech ¿kam b'oj saqal ti' u kam tzi'? A' saqale' aas untz'oj atil u Tioxh qi', ye'xhab'il ko'xh tech qi'. Tan a' kumol Tioxh.

32 Tan aal ye't imaj tib' u Tioxh ti' taq'ax viK'aol tu kamchil qi'. Ech oj taq' viK'aol qi', ¿oj chixh ye' sataq' kajay tere'n b'a'nla chaj oya qe?

33 Utz aatz cheel, ye'xhab'il ko'xh ve't sa'alon aas an tere'n aa paav q'ul itxaaom u Tioxh. Tan u Tioxh va'l niaq'on b'ens b'a'n u aanima. **34** Ech ab'il koj tech ti' taq'ax b'en q'u'l itxaaom u Tioxh tu choob'al paav. Tan u Cristo tek aa yol ti'. Tan a' va'l kam ti' ichool vipaav q'u aanima. Utz q'aav

itz'pinaj teku'en. Utz atil tiseb'al u Tioxh cheel. Nitoksa tib' q'i' vatz u Tioxh; oksan kuyol k'atza. **35** Echixe'at ye'xhkam ko'xh sa'eesano' tu u kutz'ejtu qaanima ti' u Cristo. Niko'xh q'u il tza'; nikoxh q'u k'axk'o; nikoxh q'u chi'k'ulan qetz; nikoxh u me'b'a'il ti' echb'ub'al, ti' oksa'm; nikoxh q'u xo'eb'alla chaj kam. Utz nikoxh u kamchil. **36** Tan echa' va'l tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh:

—Sai' ku'en k'uxh ato'k'o' vatz kamchil b'enamen.
Echa' karne'l aas a' nich'ia
tiq'ol b'en tu paq'b'al tetz.—
Chia.^o

37 Loq' k'uxh ech q'u tza'
tzi', b'a'n saelk'o'. Tan aatz o',
tiq'aq'al u Jesucristo va'l ni'an tii
qi'. Kaana kub'antu kanaal,
paalchu vatz q'u aa kanaal tu u
vatz amlika tx'ava' tza'.

38-39 Ech tiira nunnima aas
ye'xhkam ko'xh sa'eesanka'o' ti'
u Tioxh va'l tiira tii qi' tiq'aq'al u
kuB'aal Cristo Jesuus: nikoxh u
kamchil; nikoxh u vatz kuq'ii
kusaj; nikoxh q'u aanjel; nikoxh
tioxhil tx'i'li'inaj; nikoxh aanxel
tetz kam; nikoxh q'u kam tu u
tiempo cheel tza' utz; nikoxh
q'u kam q'u'l tule'; nikoxh q'u
kam tzian je'naj utz; nikoxh q'u
kam tzian ko'p utz; nikoxh ma'j
tu q'u kam ib'ano'm u Tioxh.

Vib'ens tenam Tioxh q'u Israeel

9 **1** Tiira tootzaj u Cristo aas inujul q'u kam savale' tza'. Yit' txub'a'l koj tan, u Tioxhla Espiiritu nioksan tunnachb'al aas inujul. **2-3** Tiira nuntxumun ti' q'u vitz'in vatzik q'u'l ma'l unkajal tuch!. B'enamen atil ma'l txumu'm tu vaanima ti' q'u vetz aa tenamil. Tan ye' ninima u Jesuus. Aal tek b'a'n tz'ejel koj tzii vi', xaansamalkojelin k'atz u Cristo, ta'xhtzii samotxok k'atz u Jesuus. Tan tii'in ti'. **4** A' nival q'ul itu'xh ixalam u Israeel. Mamaj b'a'nil k'ulel taq'o. Tan aal u Tioxh aq'on b'ens ik'aol ime'al. Utz atin u Tioxh tixo'l tuch' vitechalil. I'an unjolol nuk'u'm tuch!. Ech aq'ax q'u mantaar te tikuenta u Moisees. A' nitale' aas kani'ch inimal toksal u Tioxh si'ane'. Utz tal u Tioxh te aas sik'ul tere'n mamaj b'a'nil oj sitzozpi va'l nital u nuk'u'm. **5** Aatz q'u aanima tzi', jolol itu'xh ixalam q'u techalla chaj kuk'uy kumam. A' ul itz'poj-ku viTxxaaom u Tioxh tixo'l tuch' ichi'l. Aya' u Tioxh va'l a' vi' q'u kam kajayil. Utz tetz u tokeb'al q'ii b'enamen. A'i.

6 Loq' ti' koj aas a' niyolpu u yolb'al Tioxh, k'uxh ye' ninima u Jesuus q'u Israeel. Pek ti' tan, kajay koj q'ul itu'xh ixalam u Israeel jolol itenam Tioxh. **7** Utz kajay koj q'u'l itu'xh ixalam u Abrahaam tu vichi'l iq'omal

^o **8.36** Choktaj u Salmos 44.22.

vitxumb'al taq'o k'atz Tioxh. Tan tal u Tioxh te ech tza': —Ta'xh avii mam txaael q'u'l se'el k'atz u Isaac.— Texh te.^p **8** A' tok u yol tzi' aas yit' kajay koj q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam jolol ik'aol ime'al Tioxh. Pek ta'xhtu' q'u'l itu'xh ixalam u Isaac, q'u'l i'an u nuk'u'm u Tioxh ti' sab'ens ik'aol ime'al. **9** Ech va'l tal u Tioxh tza': —Sumb'an untxum-b'al ti' u Sara tu u tiempo tza' utz, sa'atin ma'l tal titz'in, xiak.— Texhtu!.^q

10 Utz echat paje' u Rebeca. Atin titz'in, xu'm; ma'll ko'n itat sika'b'il. Aya' u Isaac u kuk'uy kumam. **11-12** Utz k'uxh ye'-sajich titz'pu q'u talaj nitxa' tzi', ye'sajich tootzajit ib'anax u b'a'n u ye' b'a'n, tal u Tioxh tu u Rebeca ech tza': —Aatz u atzika, aal so'ok jaq' imantaar u tza'q'a.— Texh te. Tiira titxumb'al u Tioxh elka aas ab'il sab'anon u q'esalail te. Ech vatzsaj ni'elka aas yit' ti' koj vib'anon u aanima ni'enku u Tioxh tu vitxaaone', pek tiira te ni'elka ab'iste nitxaae'. **13** Ech paje' u yol va'l tz'ib'amalka nital ech tza': —Tii'in ti' u Jacoob, pek yu'nsa' u Esauu.— Chia.^r

14 Ech ¿kam b'oj saqal ti' u kam tzi'? ¿Ti' tzik aas yit' ijikomal koj ni'an q'u kam u Tioxh? Yit' a' koj. **15** Tan tal u

Tioxh tu u Moisees ech tza': —In ko'xh li'ilon ab'il unsa' suntxum iatz. Utz in ko'xh li'ilon ab'il unsa' sunloche'.— Texhtu'.

16 Ech toke' yit' a' koj nitxaa u Tioxh q'u'l ni'xhtachva satxaali; niko'xh q'u'l va'l tela' tok ti' ib'anax u b'a'nil. Pek tu u Tioxh ni'elka ab'il sitxum iatz. **17** Tan echa' va'l tal u Tioxh tu viYolb'al ti' u faraoon ech tza':

—Vetvoksa'axh ijlenalil tan, a' unsa' aas sunk'uch sai' q'u mamaj kam nunb'ane'. Ech so'-ootzajil vunb'ii tu kajay u vatz amlika tx'ava'.— Texh te.^s

18 Ech aatz u Tioxh, nitxum iatz ab'il isa' sitxum iatz. Utz ni-tiib'ixsa taanima ab'il isa' sitii-b'ixsa taanima.

19 Utz kamal setal cheel: —¿Kantu' nib'ensa aa paav q'u aanima u Tioxh unchee'? ¿Oj ta'xh nipaal tetz vitxumb'al?— Kamal chajex. **20** Loq' ab'itaj etile'. Ye'xhkam etijle'm aas sa-ko'xhetal kam ti' u Tioxh. Tan echa' ma'j tz'aj, ¿tz'oj tzik sa-ko'xhichok ixe't k'atz u tz'ajol tetz? Satal te ech tza': —¿Kantu' ech muntz'ajax veta'an tza'?— Chaj koj. **21** Tan atil tiq'ab' u tz'ajol kam isa' si'an tu u chaxkab'. Atil tiq'ab' aas si'an ma'j tz'aj, b'a'nla kam saku' tuul. Utz si'an va'tioj aas tzu'kin kam saku' tuul.

^p **9.7** Choktaj u Geenesis 21.12.

^q **9.9** Choktaj u Geenesis 18.10, 14.

^r **9.11-13** Choktaj u Geenesis 25.23; u Malaquias 1.2-3.

^s **9.17** Choktaj u Eexodo 9.16.

22 Echat u Tioxh tan, ik'uch vi-k'a'nal tuch' u mam iyak'il ti' u onkonil. Loq' b'axa atin ipaciensia ti' q'u aa paavla chaj aanima q'u'l nojchit nichik'ulo'k ti' aas sik'ul choob'al paav. Yit' yakich ko'nkoxh ik'ul u choob'al paav taq'o. **23** Tan aatz u Tioxh, ichok txumb'al ti' ik'uchax u mam techalil atil k'atza. A' ik'uchvu ti' q'u aanima itxum iatz q'u'l itz'amal nal taq'o, q'u'l jolol echa' tz'aj b'a'nla chaj kam niku' tuul.

24 Ech q'u aanima vetisik'le. Aya' o', o' Israeel. Utz yit' ta'n koj, pek antu q'u puera aanima.

25 Echa' nital tu u Oseas aas:

—Sa'nalvaq' b'ens untenam q'u'l k'uxh yit' untenamich koj.

Utz sa'nalunb'an tii'in ti'
vuntenam, va'll echa' unk'ulel
va'll k'uxh yit' tiichkojin ti'
b'anel.— Chia.^t

26 Utz tal paj tu u Oseas aas:

—Yit' ex koj untenam.—

Texh ti'. Anchit sa'alaxku te
aas:

—Ex ik'aol ime'al u itz'lich
Tioxh.— Chaj.^u

27 Utz nital u Isaias ti' q'u
Israael ech tza' majte:

—K'uxh ye'acheb'e ixaan q'u
Israael si'ane',

echa' tatin sanaab' tzi' mar,
ta'xh sachitpi unjolol q'u'l
txaael.

28 Tan tijikomal chit sataq'u'l
vik'a'nal u Tioxh xo'l q'u
aanima tu u vatz amlika
tx'ava'!

Utz sa'texhuchi.— Chia.^v

29 Echa' va'l ib'axab'sa talax u
Isaias:

—Ye't koj itxaaka tere'n
kutu'xh kuxalam u Tioxh,
u Tioxh viB'aal q'u txijtxub'al
tu amlika tzi',
b'ono kusotz koj;
ech'a b'anax tu u tenam
Sodoma.

Utz, b'ono kuveet koj echa' u
Gomorra.— Chia.^w

U titz'at q'u Israael aas
a' sachitpun u o'tla mantaar

30 Ech ¿kam saqal ti' u kam
tzi'? Tan aal tuch' ko'xhtu' vet-
k'uje' ik'u'l q'u puera aanima ti'
u Tioxh, b'enyu b'a'n vatz Tioxh,
k'uxh aal ye' nichtitz'a ib'anax
vijikomal. **31** Pek aal yit'e'ch koj
q'u Israael. Tan k'uxh va'l chit
taq'tu yak'il ti' itzopil u o'tla
mantaar ti' ib'en jikom vatz
Tioxh, aal ye'n aq'ax b'ens jikom
vatz Tioxh. **32** ¿Kantu' ye't aq'ax
b'en jikom? Ti' tan, ye't k'uje'
ik'u'l ti' u Tioxh aas sakuyax q'ul

^t **9.25** Choktaj u Oseas 2.23.

^u **9.26** Choktaj u Oseas 1.10.

^v **9.27-28** Choktaj u Isaias 10.22-23.

^w **9.29** Choktaj u Isaias 1.9.

ipaav. Pek a' nimotxtitz'a aas sab'ens jikom vatz Tioxh ti' ib'anax q'u'l nital u o'tla mantaar. Ech aatz tu va'l nimotx'i'ané' tzi', echa' tel ti' sivan oksamal tib'ey. **33** Echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—At noj b'enku sete tan,
savoksa ma'l u Sivan tu Sioon
tetz olq'ichil.
Ma'l Sivan aas saolq'e'l
aanima ti' utz,
saku'i.
Pek ab'il sak'uje' ik'u'l ti',
sa'kojch'ixvixsali.— Chia.^x

10 1 Hermanos, aatz va'l nital u vaanima, aya' va'l sachitpu q'u Israeel tu q'ul ipaav. Utz tiira nunq'ila unsik'le u Tioxh ti'. **2** Tan tek' voottzaj aas nojchit k'onel taanima ti' Tioxh nitale'. Pek yit'e'ch koj inimale' va'l nimotxi'ané'. Ye' toottzaj u txumb'al ti'. **3** Tan ye' toottzaj vijikomil u Tioxh ti' taq'ax b'ens b'a'n q'u aanima. Echixe'at nichok txumb'al aas ijunal samotxichitpu je' tib' tu q'ul ipaav. Ye'xhkam nitoksa tetz vijikomla txumb'al u Tioxh. **4** Tan ye'xhat nimotx'b'enku te aas a' tzojpixsan utz, a' ya'san u o'tla mantaar u Cristo. Utz ab'il q'u'l sak'uje' ik'u'l ti', a' q'u'l sab'ens b'a'n vatz Tioxh.

5 Tan itz'ib'aka u Moisees kani'ch ib'ens jikom q'u aanima vatz u Tioxh ti' inimal u o'tla mantaar. Tal ech tza': —Aatz u aanima va'l nojchit so'ole' ti' itzopjil va'l nital u mantaar, a' va'll si'itz'pu vatz Tioxh.— Texhtu'.^y **6** Utz tal paj u Moisees majte kani'ch ib'ens b'a'n q'u aanima vatz u Tioxh q'u'l sak'uje' ik'u'l ti' u Tioxh: —Ech ye' ko'xh etala aas tzian atilku u Tioxh sek'atza. Tan ministeer koj saje'op'o' tu Amlika ti' en tiq'ol ku'l viTxaaom u Tioxh. **7** Utz ye' ko'xh etal majte aas tzian ko'p tu mam jolob'txan xo'l kamnaj atilku u Cristo. Utz ministeer se'nqiq'o ji'ul.— Chia.^z **8** Pek ñkam tok va'l nitale' tzi' unchee'? A' nitale' va'l tz'ib'a-malka ech tza': —Naja' ko'n atilku u yolb'al Tioxh sek'atza. Atil tetzi' utz, tetaanima.— Chia. Tan a' u yol va'l nikupaxsa itziiul, tetz k'uje'ich k'u'l ti' Tioxh. **9** Utz sachitp'axh tu q'ul apaav tuch' ko'xhtu' saal tuch' atzi' aas a' u B'aala u Jesuuus. Utz sanima tuch' avaanima aas q'aav itz'pixsamal xo'l q'u kamnaj tu u Tioxh. **10** Tan tu taanima u aanima sinimava aas nib'ens b'a'n vatz u Tioxh. Utz salal tuch' itzi' aas chitpi tu q'ul ipaav.

11 Echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

^x **9.33** Choktaj u Isaías 28.16; 8.14; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 2.6-8.

^y **10.5** Choktaj u Leviítico 18.5.

^z **10.7** Choktaj u Deuteronomio 30.12-14.

—Ab'il va'l k'ujlel ik'u'l ti',
yit' sa'kojch'ixvixsali.— Chia.^a

12 Tan ye'k tel q'u Israael tuch'
q'u puera aanima vatz u Tioxh.
Tan a' u kuB'aal sukukajayil utz,
sib'la b'a'nil nitaq' ku'l ti' q'u
aanima q'u'l niq'ilan nisik'len.

13 Ech sachitpu kajay q'u
aanima q'u'l saq'ilan sasik'len
vib'ii u kuB'aal.^b

14 Loq' ¿kani'ch iq'ilat isik'let
vib'ii u Jesuus, untz'oj ye'saj
inimata?^c ¿Kani'ch inimata',
untz'oj ye' nitab'i ab'il u Jesuus?
Utz ¿kani'ch tab'ita', untz'oj
ye'xhab'il nialon te? **15** Utz
¿ab'il se'nalon u b'a'nlal chusb'al
te, oj ye'xhab'il sachajaxi se'n-
tale?^d Echa' va'l nital u Yolb'al
Tioxh:

—¡Tiira tx'aner nitopon
q'u paxsan tetz u b'a'nlal
chusb'al,
q'u iq'on tetz u b'a'nil!— Chia.^e

16 Loq' yit' kajay koj q'u
Israeel niniman u b'a'nlal
chusb'al. Echa' nital u Isaias ech
tza':

—UnB'aals Amlika, ¿ab'il b'o
niniman u yol niqal sai'?—
Chia.^d

17 Tan ti' u tab'il u yolb'al
Tioxh, nicee u k'ujleb'al k'u'l ti'
u Tioxh. Ech, a' vixe'al viyolb'al
u Tioxh.

18 Loq' yit' ti' koj aas ye'
nitab'i u yolb'al Tioxh q'u
Israael. Nimotxtab'i. Tan nital u
Yolb'al Tioxh:

—Vetpax b'en u yolb'al Tioxh tu
kajay u vatz amlika tx'ava'.
Ab'ili tiju'teb'al u vatz
tx'ava'.— Chia.^e

19 Utz yit' ti' koj majte aas
ye'xhat nimotxb'enku te. Pek
tib'axa, ab'itaj va'l tal u Moisees
ech tza':

—Savoksaixa'v sek'u'l ti' va't u
tenam yit' untenamich koj.
Utz sunlakpixsa evi' ti' ma'l u
tenam va'l ye'k itxumb'al.—
Chia.^f

20 Utz ab'itaj viyol u Isaias
majte tan, ye'k ixo'val nital ech
tza':

—Aal a' chab'anin q'u aanima
q'u'l ye' nichchokonin.
Utz vetvaq' tzii aas a' saootzaj-
in q'u aanima
q'u'l aal ye'xhkam nich'oti ab'il
in.— Chia.

^a **10.11** Choktaj u Isaias 28.16.

^b **10.13** Choktaj u Joel 2.32.

^c **10.15** Choktaj u Isaias 52.7; u Nahuum 1.15.

^d **10.16** Choktaj u Isaias 53.1.

^e **10.18** Choktaj u Salmos 19.4.

^f **10.19** Choktaj u Deuteronomio 32.21.

21 Utz nital ti' q'u Israeel ech tza':

—Iq'iil nichunch'ia ma'l u tenam aas sik'axa ik'u'l tan, qelol utz, tz'ejxinaj.— Chia.^g

Q'u Israeel vitenam u Tioxh

1 1 **1** Utz b'enchimal nivale:
1 1 —¿Matz telab'elka vitenam u Tioxh tzik?— Chi'in. ¡Ye'xhkam atzi'! Tan in Israeel majte, itu'xh ixalam u Abrahaam. A' meero unk'uy unmam u Benjamii. **2** O'ten b'ens itenam Tioxh q'ul itu'xh ixalam u Israeel. Utz ye'xhkam nik'one'l. Tan ye'! koj ab'iml setaq'o vixochon u Elias tu u Tioxh ti' q'u Israeel. **3** Tal te ech tza': —UnB'aal, aatz q'u Israeel vetiyatz'l u q'u alon tetz vayol-b'al. In texh kaayin. Utz nimotxi'an ik'u'l vi' aas siyatzi'n. Vetijinlu q'u nachb'al eetz majte.— Chia.^h

4 Pek tal ko'n u Tioxh te ech tza': —Yit' ajunal koj. Tan txaael 7,000 vinaj vaq'o aas paat ye'xhkam peche' ti' inachax u b'anich tioxh Baal.— Texh te.ⁱ

5 Utz echat ko'xh tu u tiempo majte tza'. Atil unjolol Israeel aas txaael tu u Tioxh tu vib'a'nil. **6** Tan tu taanima u Tioxh

nicheek u b'a'nil ti'. Yit' ti' koj aas kam ma'j b'a'nil ni'an q'u aanima siatz. Tan oj ti' q'ul ib'anone', yit' ib'a'nil koj u Tioxh atzi' unchee'.

7 Ech ye't ichab'a q'u Israeel u b'a'nil va'l nichmotxichoke'. Aal motx ko'n tiib'ixsal taanima. Pek ta'xh chab'an unjolol q'u'l txaael tu u Tioxh. **8** Echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh aas:

—U Tioxh tiib'ixsan q'u taanima
 ech ye'xh b'ojo sinach u Tioxh tu taanima.
 Utz ulyu tza' tuul echat ko'xhtu'.
 K'uxh atil b'aq' ivatz,
 ye'xhkam nitil u b'a'nil.
 K'uxh atil ixichin,
 ye'xhkam nitab'i u b'a'nil.
 Ye' nipaal itxumb'al tuul.— Chia.^j

9 Nital u Daviid majte:

—Ikameb'al nimotxichok tu q'ul inimla q'ii nimotxi'ane'. Tib' nimotxi'an je' tuul.
 Echa' u aanima va'l nitaq' ku' ik'aa oj itrampa utz, anat saku' tuul.

Ech inujul u choob'al paav saul ti'.

10 Moytojna,
 ech ye'k samotxtil vinujul.

^g **10.20-21** Choktaj u Isaias 65.1-2.

^h **11.3** Choktaj u Reyes II 19.10, 14.

ⁱ **11.4** Choktaj u Reyes I 19.18.

^j **11.8** Choktaj u Deuteronomio 29.4.

Utz imiien tib' q'ul inik'a
b'enamen jaq' q'u kam ni-
motxtoksav tib'.
Ech sa'tere'nkojveet tok tu
jik.— Chia.^k

**Vik'ultu u b'a'nil
q'u puera aanima**

11 Pek loq' nunch'oti sunjunal: —¿Ta'n tzik ku'chil veti'anlu q'u Israeel tu q'ul ipaav? ¿Yetzkan remeero tetz?— ¡Atilé atzi!! Tan k'uxh vettomotx-qeloni, a' viq'aq'al aas vettab'i u chitpitchil q'u puera aanima. Loq' ti' ko'xh ilakpixsal b'oj ivi' q'u Israeel tzi!, ech sichok u Tioxh taq'o majte. **12** Ech oj mam b'a'nil vetik'ul q'u puera aanima ti' viqelon q'u Israeel vatz Tioxh utz, kanaal tetz q'u puera aanima vitz'ejone!. Ech ¿oj chixh yit' sib' tere'n mam b'a'nil sak'ulax taq'o aas lamotxik'axa q'ul ipaav?

13 Pek aatz cheel, nunq'il a'ex, ex puera aanima. Tan in vichaj u Jesuus texo'l. Utz tii'in ti' u vaq'on aq'el tu u Tioxh tzi!.

14 A'tzii. Chi'onojnu taanima q'u vitz'in vatzik Israeel seti'. Ta'xhtzii oj samotxtil inujul u b'ey utz, sachitpu unjoloj tu q'ul ipaav. **15** Tan k'uxh veteesalka tu u Tioxh, a' viq'aq'al aas vet'ok ib'a'n tere'n q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' taq'o. Utz aatz la'-pajmotxq'aavo'k k'atz u Tioxh, echa' iq'aav titz'pu ma'j kamnaj va'l si'ane!.

16 Ech oj techal q'u Israael vatz u Tioxh q'u'l b'axa okchil ti' inimal u Jesuus cheel, techal si'an tere'n q'u'l nikaa majte, q'u'l ye'saj toke!. Echa' q'u b'axa chikob'e'm, oj b'a'n, unchee' b'a'n tere'n q'u'l samolax tu u molb'al tetz atzi!. Echat paje' ma'l tze', oj techal u taq'il, techal q'ul iq'ab'aj majte.

17-18 Pek kuenta'ex; etalchile aas techal ex vatz q'u Israael. Epaasach etib' sii!. Tan tiq'aq'al ku'en k'uxh txaklelex k'atz Tioxh. Tan aatz va'l b'anax tu q'u Israael, ela tuch' vitzok'ax el unjolol iq'ab'aj u nojla olivo. Utz nichikax je' iq'ab' xo'l tze'il olivo vi' vikuchmal. Tan aatz ex, ech ex u xo'l tze'il olivo, aas a' tek nietzanku k'atz u ta'l u nojla olivo. Ech nachtaj tan, ech ko'n ex q'u q'ab'aj. Utz yit' ti' koj q'u q'ab'aj atil q'u taq'il u tze'. Tan tiq'aq'al q'u taq'il u tze' atil q'u q'ab'aj.

19 Utz kamal setale': —Ye'ka tan, aal veteesal unjolol iq'ab' u olivo utz, o' vetokka'o' sich'ex-el.— Kamal che'ex. **20** Utz a' chitu'. Xaansali el q'u Israael tan, ye't inima. Pek aatz ex, oknajex tan, k'ujlel ek'u'l ti' u Tioxh. Echixe'at je'ich evatz ti'. Pek a' noj exo'va Tioxh. **21** Tan oj ye't ikuy q'u aanima u Tioxh va'l meero itenam, q'u'l echa' nojla iq'ab' u tze', ¿a' chixh ex, sikuy ex nenache' oj saje' evatz?

^k **11.9-10** Choktaj u Salmos 69.22-23.

22 Ech atoj b'enku sete tan, tiira b'a'n u Tioxh, loq' k'a'n majte. Ik'uch vik'a'nal tu q'u'l qeloni utz, teesa. Pek nik'uch vi-b'a'nil sete. Ech tii etatin tu u b'a'nil va'l vettaq'l'u sete. Tan oj ye'ka, ant ex sateesa'ex majte.

23 Utz oj sataq'ka q'u Israel viqelb'alil tzi' utz, sa'tekk'uje' ik'u'l ti' Tioxh, saveeti saq'aavo'k k'atz u Tioxh. Tan mam Tioxh u Tioxh aas ech si'an'e'. Echa' q'aav toksal q'u iq'ab'aj u tze' k'atz imukanil. **24** Tan echa' ex. K'uxh tiira paarten etetz b'anel, vettoksa'ex u Tioxh k'atza. Ech ko'n ex viq'ab' u xo'l tze'il olivo va'll nichikax je' vi' viq'ab' u nojla olivo, k'uxh yit'e'ch koj chit u tetz. Ech oj veti'an u b'a'nil u Tioxh sete, ex puer aanim, ¿a' chixh q'u Israel ye' siq'aavixa'sa' ok u Tioxh sik'atza? Tan aal meero itenamnale. Ech si'an te u toksal viq'ab' u nojla olivo k'atz va'l imukanil atko'xhtu'.

**Viq'aavo'k q'u Israel
k'atz u Tioxh si'an'e'**

25 Unchee', a' unsa' setootzaji hermanos, aas kam tok q'u kam i'an u Tioxh, q'u'l ye' ootzajib'e. Tan oj ye'k setootzaji, b'a'n si'an'e' aas set'anb'a' etib' vatz q'u Israel. Tan k'uxh vetmotx-itiib'ixsa taanima unjolol q'u Israel, sa'nalmotxq'aavo'k k'atz Tioxh atzi'. Loq' tzojpu nal vi-tiempoil q'u puer aanim. **26** Ech xamtel saok kajay q'u

Israel. Utz sachitpi tu q'u l ipaav. Echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh:

—A' sak'asku'l u Chitol tu Sioon utz,
su'llichit q'u l itu'xh ixalam u Jacoob tu q'u l ipaav.

27 Tan a' u nuk'u'm sunb'an tuch' aas saveesa q'u l ipaav k'atza.— Chu u Tioxh.^l

28 Ech koontra nib'enku q'u Israel vatz u Tioxh tan, ye' ni-motxik'ul u b'a'nla chusb'al. Pek k'uxh echi, tii u Tioxh ti' majte tan, i'an ma'l u nuk'u'm u Tioxh tuch' q'u l ik'uy imam. Ech jolol tetz u Tioxh. **29** Tan kam u oya va'l nitaq' u Tioxh, ye'xhkam ni-q'aavimaae'. Utz kam va'l nitale', ye' koj nitzojpi.

30 Echa' ex. Exich qelol ma'xh tiempo majte. Pek vetikuylex u Tioxh ti' viqelon q'u Israel.

31 Tan jolol qelol cheel. Pek tu vib'a'nil u Tioxh va'l ni'an seti'. Antu q'u Israel samotxk'ulun vi-b'a'nil u Tioxh majte. **32** Tan taq' tzii u Tioxh ti' q'u aanim kajayil aas saqeloni. Loq' a' isa' aas xamtel sitxum ivatz q'u aanim kajayil majte.

33 ¡Tan tiira mam b'a'nil atil xe' u Tioxh!

¡Mam txumb'al! ¡Mam ootzajib'al!

¡Ootzajib'e koj kam ech ni'an'e' aas nitiq'o tib' q'u kam taq'o!

^l **11.27** Choktaj u Isaías 59.20-21; 27.9; u Jeremias 31.33-34.

¡Ye'xhab'il sapaal itxumb'al tu q'u kam ni'ané!!

34 Tan ¿ab'il ma'j ootzajin tetz kam q'u kam nititz'a u kuB'aal?

Utz ¿ab'il sa'alon itxumb'al aas kam si'ané?

35 Ye'xhab'il xe' atilku itx'oj u Tioxh.

Tan ye'xhab'il ma'j aanimaa aas kam tetz u Tioxh aq'el taq'o.

36 Tan u Tioxh cheesan q'u kam kajayil.

Tiq'aq'al atile. Utz tetz q'u kam kajayil k'uxh atile.

¡Ech tetz u techalil b'enamen! A'i.

U qaq'tu qib' tu u Tioxh

12 1 Echixe'at nival sete hermanos, tiira oksataj etib' tiq'ab' u Tioxh, tuch' echil tuch' etaanima. Echa' tok ma'j oya vatz u nachb'al Tioxh seb'ane'. Loq' itz'lelex, yit' tu kamchil koj. Tan qe'l vetitxuml evatz u Tioxh. Xaanojelex k'atz u paav ech b'a'n sab'enk'ex te. Tan a' u nojla toksal tetz u Tioxh, u klinikata'. 2 Ye'k satiq'o etetz q'u ye'xtxoja chaj txumb'al atil tu u vatz amlika tx'avá' tza'. Pek aal ch'expuataj q'ul etatin tu vijalpu vetxumb'al. Ech sik'uch u Tioxh sete kam vib'a'nla txumb'al seti', va'l tx'anel utz, tiira tz'ajel.

3 Tu u vijle'm aq'el ve tu u Tioxh, nival sete aas ye' ko'xh etitz'a sib' paalch'ex vatz emol. Pek jik ko'xh atoj sek'u'l jank'al vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh utz,

kam q'ul etijle'm aq'el sete taq'o ti' q'ul enimata'. 4 Tan kajay q'u niman tetz u Jesuus atil tokeb'al sijununil. Echa' u klinikata'. K'uxh ma'l ku'en, kalab' ko'xh iq'ab'aj atile. Utz paarten itxa'k sijununil. 5 Utz echat ko'xh u qatin k'atz u Cristo majte. K'uxh kalab'en kuxaane' tan, ma'l ko'n o' k'atz. Utz kuq'ab'aj qib' sukujununil.

6 Utz chukchaj kudoon aq'el taq'o sukujununil tu u qaq'onin k'atz. A' vet'ilon u Tioxh ab'iste isa' sataq' qe tu vib'a'nil. Ech oj a' qetz tu u Tioxh talax q'ul iyol, kub'antaj. Aya'l kuk'u'l sakub'ane' jank'al u qetz aq'el tu vik'uje' kuk'u'l ti'. 7 Oj a' u qetz aq'el, ilochax aanimaa, lochonojo' tinujul. Ab'il a', a' tetz u chusu'm ti' u yolbal Tioxh, tii noj ichusune'. 8 Ab'il va'l a' tetz aq'el u aq'o nimal k'u'l, a' noj i'ane'. Ab'il a' tetz u oya'm, oyanoj. Loq' jik ko'xh sachajpe'l tetz; yit' tuch' t'e'sil koj. Ab'il aq'el ma'j idoon ti' ib'anax q'esalail, i'an u tijle'm tinujul. Ab'il a', a' tetz txumu ivatz imol, i'ane' tuch' txuq'txunchil.

Vitxumb'al q'u niman tetz u Jesuus si'ané'

9 Tiiojex setib'ilaj. Loq' nojchit seb'ane'. Yit' sako'nkoxb-eb'anol'. Pek paat ye'k itxa'k q'u kam sete seb'ane' q'u'l ye'xtxoja, a' seb'an q'u kam b'a'n. 10 Tii'ex setib'ilaj echa' etza'q' etib'. Utz oksataj eq'ii setib'ilaj. B'a'n eyolom seti' setib'ilaj. 11 Aq'taj

yak'il ti' vetaq'on. Ye' ko'xh eb'an ex q'eay ti' u aq'on ti' u kuB'aal. Pek tuch' chit etaanima seb'an'e'. Aya'l ek'u'l.

12 Txuq'txunojex ti' u b'a'nil va'l nech'ia k'uxh ni'xhtuleb'e'ex q'u tza'l nipaalk'ex. Utz tzuk'ojax ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. **13** Lochtaj etib' kam neya'ta, ex niman tetz u Jesuus. Aya'l ek'u'l sataq' bib' evatb'al.^m **14** Altaj b'a'nla yol ti' q'u'l nich'i'k'ulanex. B'a'nla yol setale', yit' tz'ejb'al yol koj setal ti' aanima. **15** Txuq'txunojex k'atz q'u'l nitxuq'txune'. Utz oq'ojex k'atz q'u'l nitoq'e'.

16 B'antaj ma'l evatz setib'ilaj utz, aya'loj ek'u'l setib'ilaj. Ye' ko'xh etala aas ex mamaj aa txumb'al. Yit' je'naj koj evatz seb'an setib'ilaj. Pek b'antaj ma'l evatz tuch' q'u'l me'b'a'il tetz.

17 Ye' ko'xh eq'aavixsa ich'excel q'u ye'xtxoj nib'anax sete. Pek a' seb'an q'u kam q'u'l b'a'n vatz q'u aanima kajayil. **18** B'antaj ya'l eb'antu b'a'n tuch' kajay q'u aanima. Jank'al va'l saveet eb'anta'. **19** Un-hermanos, ye' etaq' ich'excel oj kam nib'anax sete. Pek aq'taj tzii tu u Tioxh aas a' va'l sa-k'ulelan seti'. A' va'l sataq' ku'vik'a'nal. Tan tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh ech tza': —In va'l

sa'aq'on ich'excel q'u ye'xtxoj nib'anax sete. A' sachoon vaq'o.— Chu u kuB'aal.ⁿ **20** Pek aatz sa'ane', vatziq aaq't ich'excel u onkonil, aq' techb'ub'al u koontrain eetz oj niva'ye'. Aq' taa' oj nitzaj itzi'. Tan oj ech u b'a'nil sa'an te, at se'enku te aas ch'ixveb'al va'l ni'ane'. **21** Ech yaaq' iib' sisub'axh u ye'xtxoj, pek aal sasub' u ye'xtxoj ti' ib'anax u b'a'nil.

U Tioxh nioksan q'u q'atb'al tzii

13 **1** Ab'itaj. Echen kajay aanima saniman q'u q'atb'al tzii tan, Tioxh oksannaj tetz. Ech kajay aanima saniman. Tan u Tioxh alon aas samotxi'an tijle'm. **2** Ech ab'il nixe'k'ulan q'u q'atb'al tzii, a' ye' ninima va'l Tioxh oksan atzi'. Utz choob'al paav nichok je' ti' q'u'l nixe'k'ulane' tzi'. **3** Tan aatz q'u q'atb'al tzii ato'k, yit' poyin koj tetz q'u aanima q'u'l b'a'n ni'ane'. Pek tetz q'u'l ye'xtxoj ni'ane'. Ech b'antaj q'u kam b'a'n ech sa'kojxo'vex tu q'u q'atb'al tzii. Tan oj b'a'n neb'an'e', aal satoksa eq'ii atzi'. **4** Sa'kojexo'va tan, taq'on u Tioxh ni'ane' aas nixee'ex. Pek oj ye'xtxoj neb'an'e' b'a'ntan, saxo'vex. Tan niko'nkokh'i'ano'k

^m **12.13** Nital u Pablo aas b'a'n sa'aq'ax ivatb'al q'u niman tetz u Jesuus tu u tiempo tzi' tan, nojchit ojchamal q'u hermanos tu u tiempo tzi'. Ye' nik'ulaxe'. Utz mam locho'm ni'an q'u aanima aas nitaq' ivatb'al. Utz nitaq'ax nimal ik'u'l q'u hermanos tib'ilaj taq'o majte. Choktaj U Tito 1.8; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 4.9; Q'u Hebreo 13.2.

ⁿ **12.19** Choktaj u Deuteronomio 32.35; Q'u Hebreo 10.30.

aas iq'omal ich'ich' tiq'ab'. Pek nojchit sitx'ol inujul va'l ye'xtxoj ni'an'. Satoksa u ley ti'. Tan a' ni'an u taq'on u Tioxh. **5** Ech ministeer sanimal q'u q'atb'al tzii. Loq' ti' koj aas xo'val seb'an te ech senima, pek tenachb'al sacheeka aas seb'an vinujul.

6 Ech toke' nechoo ja'mel ealkavaar tu q'u q'atb'al tzii tan, taq'on u Tioxh ni'an'. Utz b'enamen ni'an u topiisyo tzi'. **7** Pek chootaj kajay q'un etx'oj ab'il xe' atilka. Echa' q'u ja'mel alkavaar, chootaj. Aq'taj q'u puaj nijaj q'u q'atb'al tzii majte. Atoj tatin q'u aanima sevatz q'u'l nik'ulo'k ti' atil tatine'. Utz oksataj iq'ii q'u'l nik'ulo'k ti' so'ok iq'ii.

8 Ye'xhab'il ko'xh xe' sa'atinku etx'oj. Pek ta'xh etx'oj sa'atini va'l aas ye' netole' ti' eb'antu tii'ex ti' emol. Tan ab'il va'l ni'an tii ti' imol, b'a'ntan nitzojpi va'l nital u o'tla mantaar. **9** Tan nital u o'tla mantaar ech tza':

—Eesach iib' tu b'ey tuch' aanima yit' ak'ulel koj. Yatz'on-ich'axh. Elq'i'l ch'axh. Ye'k saal txub'a'l ti' ixochax aanima. Utz yaachva ok tetz aanima.— Chia. Utz kajay q'u mantaar antu ato'k tu u yol va'l nital ech tza':

—B'an tii'axh ti' vamol echat ko'xhtu' na'an sai'.— Chia.^o

10 Tan ab'il u aanima va'l tii ti' imol, ye'xhkam ni'an onkonil te. Ech tuch' ko'xh vib'antu tii u aanima ti' vimol, ninima kajay u mantaar.

11 Pek itz'ataj va'l savale' tza'. Itz'oj ko'xh etatine'. Tan oora chit nipaal u tiempo. Najab'chil ni'an u qel xo'l q'u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. K'uxh jatuenich nichqale' aas a' chit xe't kuminata'.

12-13 Aatz u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza' va'l echa' ma'l mam aq'b'al, sa'texhpaali. Utz ninajab' u tuleb'al u Jesuus, va'l echa' itoop q'ii si'an'. Ech ye' ko'xh kub'an q'u paav tu u vatz tx'ava' tza', echa' ni'an q'u aanima q'u'l tu uken atilku vatz Tioxh. Jikom chit etxumb'al seb'ane'. Vatzsaj seb'an q'u kam, echa' ipaal aanima q'iil epaal sapaaalex. Ye'k seb'ane' aas ye'k enoob'al ti' echb'u'm. Niko'xh sa'kojq'ab'anex. Niko'xh eesaib' tu b'ey tuch' ixoj. Niko'xh viisio. Niko'xh ch'a'o. Utz niko'xh chi'na'nk'u'lil. **14** Pek a' chit sailax sek'atza u kuB'aal Jesucristo, echa' oksa'm aas nikutx'ex. Utz yit' a' koj seb'an q'u ye'xtxojla acha'v tetz u chi'l.

Yit' b'a'n koj u teesal iq'ii aanima

14 **1** Tx'anel etiq'ot etib' tuch' u hermano seb'ane', va'l yit' maas koj iq'omal iyak'il tu vik'uje' ik'u'l k'atz u Jesuus. Loq' sako'nkoxh-ekalab'tziiu etib' tuch' ti' ma'j kam ni'an' aas kamal yit'e'ch koj setetz. **2** Echa' tzuta. Atil niman tetz u Jesuus aas ye'xhkantu' siatz k'uxh satechb'u q'u

^o **13.9** Choktaj u Eexodo 20.13-17; u Deuteronomio 5.17-21.

echb'ub'al kam b'anel te. Pek aatz vatzunjote utz, txaa!. Echixe'at ye'xhkam nitechb'u. Vatzil techb'uta', itza ko'n nitechb'u. **3** Echixe'at ab'il va'l ma'l ko'xh techb'ul q'u chi'o ni'an'e', ye' ko'xh teesa iq'ii va'l ye'xhkam nitechb'u q'u echb'ub'al tzi'. Utz echat ko'xh si'an u aanima majte va'l ilel ko'xh chi'o nichie', yit' sa'kojteesa iq'ii va'l ma'l ko'xh techb'ut q'u chi'o. Tan k'uxh kajay nichie', k'ulel tek tu u Tioxh.

4 Ech ye' ko'xh eteesa iq'ii oj ye'xtxoj ni'an sevatz u taq'onom vemol. Kam koj etokeb'al ti' tan, yit' etaq'onom koj. Ech oj b'a'n oj ye' b'a'n ni'an'e', a' li'ilon u Jesuus viB'aal. Kam koj etokeb'al ti'. Tan mam Tioxh u kuB'aal saole' ti' toksat tu jik utz, si'an b'a'n te.

5 Atil paj unjot aanima majte aas atil tok q'u q'ii siatz; tiira sib' tatin ninache'. Utz atil majte aas ela ko'xh kajay q'u q'ii siatz. Ech nachtaj junun ex ab'iste va'l b'a'n senache'.

6 Ab'il va'l sib' tatin ma'j q'ii siatz ti' toksal iq'ii u kuB'aal, a' li'ilon. Tan ti' toksal iq'ii u kuB'aal ni'an'e'. Utz ab'il va'l k'uxh ye' ni'an ech tzi', u Tioxh nitoksa iq'ii k'uxh ye' ni'an majte. Echat paj q'u'l ma'l ko'xh techb'ul q'u chi'o ni'an'e', u kuB'aal nit'anb'a' tu va'l ni'an majte. Tan nik'ama ti'. Utz echat va'l ilel ko'xh techb'ut q'u

kam. U kuB'aal nitoksa iq'ii ti' u techb'une' tan, nik'ama ti' majte.

7 Ech k'uxh itz'lelo' utz, k'uxh sakamo' yit' qetz koj sukujunal. **8** Tan ti' u kuB'aal k'uxh atil vatz kuq'ii kusaj utz, ti' majte k'uxh sakamo'. Ech k'uxh itz'lelo' utz, k'uxh kamnajo', o' tetz u kuB'aal. **9** Tan ech ti' kam u Cristo utz, ech ti' q'aav itz'pi. Ech sab'ens B'aala tetz q'u aanima itz'lele utz, q'u aanima kamnaj.

10 Ech ye' ko'xh etx'ol inujul emol. Utz ye' ko'xh eteesa iq'ii. Tan ela ko'xh samotxpaa'lo' vatz u Cristo aas litx'ol kunujul.

11 Tan tz'ib'amalka ech tza':

—Nojchit nivale' kajay aanima sapeche' sunvatz.

Utz kajay aanima saoksan unq'ii tuch' itzi'.— Chu u kuB'aals Amlika.^p

12 Ech toke' sa'nalqal inujul sukujununil vatz u Tioxh kajay q'u kam vetkub'ana.

U taq'ax ku' tze' tib'ey aanima

13 Ech ye' ko'xh itx'ol tib' inujul epaav. Pek b'antaj ya'l aas ye'k setaq' ku' vemol utz, ye'k seteesa iyak'il tu u tatin k'atz u Jesuus. **14** Tan jatva'x chit tiempo vatin k'atz u kuB'aal Jesuus ni'xhvile' aas yit' txaa' koj ma'j kam sijunal. Pek oj txaa' tetz ma'j aanima, unchee' txaa'

^p 14.11 Choktaj u Isaias 45.23.

chit tetz atzi'. **15** Tan oj txaa' echb'ul vatz vahermano va'l neechb'u utz, ta'xh txumel aaq'o neechb'u siatz, saka'tziun saaq'o. Utz ye'xhkam na'an tii'axh ti' vahermano atzi'. Ech kuenta'axh tan, b'a'n si'ane' aas ti' ko'xh ma'j echb'ub'al la'tekxaan el vahermano k'atz u Cristo va'l ul kamoj ti'. **16** Pek ye' ko'xh etaq' tzii se'el eq'ii. Kuenta'ex tan, atil kam aas yit' paav koj, pek paav vatz unjot anima. **17** Tan aatz u qatin tu viQ'esalail u Tioxh, yit' a' koj ib'o'q'ol aas kam niqechb'u utz, kam niquk'a. Pek aya' va'l ijjikomal sakub'ane'. Sa'atin u paas tu kuxo'l. Utz sa'xhtxuq'-txuno' tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu. **18** Tan ab'il va'l oj ech inimal u Cristo ni'ane' tzi', ni-txuq'txun u Tioxh ti' utz, b'a'n vatz q'u anima majte.

19 Echixe'at a' chit saqaq' yak'il ti' ib'anax q'u kam q'u'l nicheesan u paas ib'ilaj. Utz sakuloch qib' ti' u tiq'ot tib' kuyak'il tu u qatin k'atz u Jesuus majte. **20** Ech ye' ko'xh echij u taq'onin u Tioxh k'atz q'u anima tu ma'j echb'ub'al. Tan nojchit b'a'n q'u echb'ub'al kajayil. Pek a' ye'xtxoj va'l setaq' ku' ma'l niman tetz u Jesuus ti' techb'ule'. **21** Aal tek b'a'n ye'k sechi' chi'o, ye'k setuk'a ta'l uuva utz, ye'k seb'an va'toj kam oj ta'n nitaq' ku' u niman tetz u Jesuus utz, nixaansa el k'atza.

22 B'a'n oj tiira atil ayak'il tu vik'uje' ak'u'l ti' u Tioxh. Loq' eetz ko'n sajunal vatz Tioxh atzi'. Utz chi'b'eb'al tetz u anima va'l jikom chit ni'an q'u kam, yit' xamtel koj nik'axa. **23** Pek ab'il va'l nika'tziuue' aas kamal ye'xtxoj oj kamal b'a'n echb'ul ma'j echb'ub'al ninache', ijunal ko'xh nitz'ej je' yol ti'. Tan yit' k'ujlel koj ik'u'l ti' Tioxh aas ech ni'ane'. Utz oj yit' iq'aq'al koj ik'uje' kuk'u'l ti' Tioxh nikub'an q'u kam, paav atzi'.

Yit' ta'n koj saqitz'a je' qib'

15 **1** Utz ab'iste o' iq'omal kuyak'il tu u qatin k'atz u Tioxh, atoj kupaciensia ti' q'u'l ye' maas iq'omal iyak'il. Ech yit' ta'n ko'nkoxh o' saqitz'a je' qib'. **2** Pek a' chit saqitz'a u kumol sukujununil. A' sakub'an q'u kam siatz q'u'l nilochon ti' u tiq'ot iyak'il tu u tatin k'atz u Jesuus. **3** Tan echa' u Cristo, ta'xh koj titz'a je' tib'. Pek aal itzojpi va'l nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—In vet'ijan u yoq'b'al
va'l nital q'u yoq'ol eetz.—
Chia.^q

4 Tan jolol chusb'al qetz kajay q'u kam tz'ib'alka tu u Yolb'al Tioxh ko'xtene. Utz aq'ol nimal kuk'u'l, aq'ol kupaciensia. Ech sak'uje' kuk'u'l ti' ich'ial tuch' txuq'txunchil. **5** Utz u Tioxh koj

^q 15.3 Choktaj u Salmos 69.9.

aq'on epaciensia, a' koj aq'on nimal ek'u'l tan, a' u aq'ol tetz. Utz a' koj b'anon ma'l etxumb'al setib'ilaj, echa' va'l ik'uch u Cristo Jesuus. **6** Ech ma'l chit evatz setoksa iq'ii u Tioxh, viTat u kuB'aal Jesucristo.

Vipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al tu q'u puera aanima

7 Ech k'ultaj vemol kam echa' ik'ult'ex u Jesuus. Tan oj ech seb'an tzi', iq'ii u Tioxh netoksa. **8** Tan k'uxh ul u Cristo Jesuus, ti' q'u Israeel ulka. A' ul itzozpi q'u kam tal u Tioxh tu q'u kuk'uy kumam. Ech nojchit nik'uch u Tioxh aas nitzojpi q'ul iyol. **9** Utz ti' q'u puera aanima majte k'uxh ul u Jesuus. Tan a' isa' satoksa iq'ii Tioxh q'u puera. Tan txumul vatz u Tioxh. Echa' nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Savoksa aq'ii xo'l q'u puera aanima utz,
sunb'itza vab'ii.— Chia.^r

10 Utz nipajtal u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Chi'b'ojex, tuch' vitenam u Tioxh, ex puera aanima.— Chia.^s

11 Utz nipajtale':

—Oksataj iq'ii u kuB'aal Amlika kajay ex, ex puera aanima.

Utz kajay ex tenam, t'anb'a'taj vib'ii.— Chia.^t

12 Utz itz'ib'a paj u Isaias ech tza' majte:
—Saitz'pu ma'l itu'xh ixalam u Isaii.
Utz ijlenal tetz q'u tenam kajayil si'ane'.
Tan a' u k'ujleb'al ik'u'l q'u aanima.— Chia.^u

13 Ech a' koj txuq'txunsanex u Tioxh va'l nikuch'ia. A' koj oksan chi'b'ichil tetaanima b'a'nil. Utz a' koj oksan paas texo'l b'a'nil majte. Tan a' va'l k'ujlel ek'u'l ti!. Utz a' koj aq'on sib' tere'n eyak'il ti' ich'ial u Jesuus tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu.

Vixe'titzojpu u u' tza'

14 Hermanos, tiira nunnima aas kajay tek ex b'a'nla txumb'al atil tzexe'. Utz kaana ootzajib'al atil tzexe'. Ech sa'tekveet taq'tu tib' etxumb'al setib'ilaj. **15** Pek k'uxh echi, nuntz'ib'a opon talax unjolol kam sete tu u u' tza', ech ye'k sasotz sek'u'l va'l chusel sete. Vatzsaj nival sete tu vi-b'a'nil u Tioxh va'l aq'on u vijle'm. **16** Tan a' aq'on u vijle'm ti' ipaxsal itziuil u Jesucristo tu q'u puera aanima utz, ti' ichusax u b'a'nla chusb'al te tetz chitpi-chil va'l nitaq' u Tioxh. Ech antu

^r **15.9** Choktaj u Samueel II 22.50; u Salmos 18.49.

^s **15.10** Choktaj u Deuteronomio 32.43.

^t **15.11** Choktaj u Salmos 117.1.

^u **15.12** Choktaj u Isaias 11.1-10.

so'opon q'u puera aanima tzixe'
tu Amlika tiq'aq'al u vaq'on,
q'u'l txaa el tu u Tioxhla
Espiiritu. Utz ech si'an'e' u oya
va'l nitok vi' nachb'al aas tiira
b'a'n ni'enku te.

17 Ech nuntuqx'txun ti'. Tan
techal u vaq'on nunb'an ti' u
Tioxh ti' u Cristo Jesuus. **18** Utz
niko'nkoxhunchuli aas kam nun-
b'ane'. Pek ta'xh nivale' kam
q'u'l b'anel vaq'o tiq'aq'al u
Jesuus xo'l q'u puera aanima,
q'u'l nitok ti' inimal u Jesuus.
Tan nojchit paxsamal itziiul u
yolb'al Tioxh vaq'o utz, b'anel
q'u kam vaq'o q'u'l nivale'.
19 Mamaj xheeny a tuch' txaichil
vetunb'an tiq'aq'al u Tioxhla
Espiiritu. A' xe'tikk'asu'l lin tu
Jerusaleen; paalin tu tere'n
tenam utz; ulyin tikuenta Iliirico.
Ma'xh paal vallu u b'a'nla
chusb'al tetz u Cristo tu q'u
aanima tu jank'al q'u tx'ava'
tzi'.^v **20** Vetunb'an ya'l vib' ti'
ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al
tu q'u tenam q'u'l paat ye'saj
tab'ita'. Yit' tu koj q'u tenam
q'u'l paxnaj tek itziiul u Jesuus
tuul, ech ye'k savoksa vib' tu u
aq'on tetz va'te. **21** Ech a' vetun-
b'an va'l nital u Yolb'al Tioxh
ech tza':

—Sa'tekmotxtab'i q'u aanima
q'u'l paat ye' ab'imal taq'o.
Utz samotx'el itxumb'al q'u
aanima tuul
q'u'l paat ye't alax te.— Chia.^w

U titz'at b'ençhil u Pablo tu Roma

22 Ech ti' q'u kam tzi' ye'xh
nuntu'olpu tu oponchil tzexe',
k'uxh jatpax ko'xh unb'an ti' aas
so'oponin. **23** Pek aatz cheel,
ye'xhat ve't sunb'anvu u vaq'on
tu q'u tx'ava' tza'. Utz kamal la'-
tekveeti le'nunq'ilal'ex. Tan
jatva'x ko'n ya'b' cheel nivachva
se'nvilex. **24** Ech kamal lapaalin
tzexe' aas lab'enin tu España.
Tan nivitz'a savilex. Utz la'tek'-
enechajpub'enin ti' vunb'ey aas
ma'l vatin b'oq tzexe'.

25 Pek aatz cheel tan, ma't'in
tu Jerusaleen. Se'nvaq'ka ma'l
lochb'al tu q'u niman tetz u
Jesuus latzi'. **26** Tan vetilak
ma'l kutxu q'u niman tetz u
Jesuus aa Macedonia tuch' q'u
aa Acaya, tetz q'u niman tetz u
Jesuus q'u'l me'b'a' atil tu
Jerusaleen. **27** Utz tiira b'a'n
va'l vetmotxi'ana tzi' tan, aya'l
chit ik'u'l vetmotxi'ana. Tan
tiq'aq'al ko'n q'u Israeel k'uxh
vet'opon vilochb'al u Tioxh
tzixe' ti' vichitpu tu paav. Utz

^v **15.19** Aatz u tx'ava' Iliirico nital tza', aya' ma'l u departamento tokxa q'u
aa Roma tu vitx'ava' q'u aa Grecia. Tal paal u yolb'al Tioxh u Pablo tu b'il
u tx'ava' tzi'. Choktaj u yol ti' tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos), 13
k'ujul niya' opon tu u 20 k'ujul. Aatz ma'l tanul tikuenta Iliirico, aya' u
Dalmaacia, va'l Slavonia cheel. Nital vib'iil tu Ka'b' U' Xe' U Timoteo
4.10.

^w **15.21** Choktaj u Isaias 52.15.

echen salochon q'u puer
aanima ti' taq'ax b'oj tetz q'u
Israeel aas oj kam niya'ta.
28 Aatz ma't vole' ti' vunchaj
tzi' utz, ma't vaq'tu u kutxu, sa-
paalunq'il'a'ex. Ech sab'enin tu
España. **29** Utz voortzajle aas
kaana unyak'il iq'omal aas
saoponin tzexe' tu vib'a'nil u
b'a'nla ichusb'al u Cristo.

30 Pek nunjaj sete hermanos,
aas seloch'in. Tan ma'l ko'n
kuvatz k'atz u kuB'aal
Jesucristo tu u Tioxhla
Espiiritu, q'ilataj sik'letaj Tioxh
vi'. **31** Jajtaj tu u Tioxh aas
sikolin vatz q'u aa Judea q'u'l
ye' ninima Tioxh, q'u qelol. Utz
jajtaj te majte aas aya'l koj chit
ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus
tu Jerusaleen lik'ul u lochb'al
va'l nitaq'ax opon tu q'u
aanima q'u'l oknaj ti' u Jesuus
tiq'aq'al u vaq'on. **32** Tan oj
echi, sa'xhtuq'txunin texo'l
majte, oj li'an itxumb'al u
Tioxh laoponin tzexe'. Utz ech
lailanb'ojin texo'l.^x

33 Utz atin koj u Tioxh texo'l,
u aq'ol paas tetaanima. A'i.

U taq'tu b'en chajlichil u Pablo

16 ¹ Hermanos, la'xhetil u
hermana Febe. Aya'
ma'l u diaakonisa tu Cencrea.
Tan se'niq'il'a'ex.^y ² B'a'n chit
ik'ulax leb'an tib'ii u kuB'aal
tan, niman tetz u Jesuus. Utz
lochtaj ti' kajay kam nisavsa.
Tan nojchit kaana aanima
lochel taq'o majte. Aal ant in,
lochelin taq'o.

³ Utz aq'taj vetz ichajlichil u
Aquila tuch' u Priscila, q'ul
unmol ti' u aq'on ti' u Cristo
Jesuus.^z ⁴ Utz nivaq' ta'ntioxh
te tan, nojchit ik'aj tib' si'ch-
motxkam vi'. A' isa' ye'k
sakamin. Utz antu nimotxtaq'
ta'ntioxh te majte kajay q'u
niman tetz u Jesuus q'u'l puer
aanima. ⁵ Antu setaq' vetz
ichajlichil q'u niman tetz u
Jesuus q'u'l nimol tib' tu
totzotz u Aquila tuch' u Priscila.

Antu setaq' ichajlichil vun-
hermano Epeneto majte, va'l
tii'in ti'. Aya' u b'axa niman
tetz u Jesuus ok tikuenta
Acaya.^a ⁶ Utz aq'taj ichajlichil

^x **15.25-32** Nojchit opon u Pablo xe' q'u niman tetz u Jesuus tu u mam
tenam Roma. Loq' preexhu iq'ol b'en. Nital viyolil tu Q'u B'a'nla Chaj Kam
B'anel (Hechos), 21 k'ujul niya' opon tu u 28 k'ujul.

^y **16.1-2** Aatz u tenam Cencrea nital tza', aya' ma'l u tilanb'al vaarko naja'
k'atz u mam tenam Corinto. Atich u Pablo tu u Corinto aas itz'ib'a u u' tu
q'u niman tetz u Jesuus tu Roma tza'. Kamal u hermana Febe iq'on b'en u
u' xe' q'u aa Roma.

^z **16.3** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.18-19, 26.

^a **16.5** Aatz titiempo u Pablo tzi', ta'xh tulaj otzotz xe' aanima nichimolvu
tib' q'u aanima ti' kuulto. Anal ma't ipaal maas 200 ya'b' ikam u Pablo aas
xe't imol tib' q'u aanima tu nojla totzioxh echa' nib'anax sukuvatz cheel.

u Li', va'l ni'xhtaq'onin texo'l.
7 Echat q'u vetz aa tenamil majte q'u'l a' unmol atich'in tu tze', u Androonico tuch' u Junias. Aq'taj ichajlichil. Tan a' q'u aanima tzi' q'u'l b'axal ok ti' inimal u Cristo sunvatz. Utz tiira b'a'n te'l tu tere'n q'ul ichaj u Jesuus. **8** Aq'taj ichajlichil vunhermano Aamplias majte, u niman tetz u kuB'aal va'l tiira tii'in ti'.

9 Aq'taj ichajlichil u Urbano, u qetz aq'onom ti' u Cristo Jesuus utz, tuch' u hermano Estaquis, va'l tii'in ti'.

10 Aq'taj ichajlichil u Apeles, u hermano va'l nojchit ni-k'uche' aas k'ujlel ik'u'l ti' u Cristo. Utz aq'taj ichajlichil q'u titz'in tatzik u Aristoobulo.

11 Aq'taj ichajlichil u vetz aa tenamil u Herodioon, tuch' q'u titz'in tatzik u Narciso, q'u'l nimamal tek u kuB'aal taq'o.

12 Aq'taj ichajlichil u Trifena tuch' u Trifosa. Aya' q'u'l nitoksa yak'il tu aq'on ti' u kuB'aal. Aq'taj ichajlichil u hermana Peersida majte, va'l tii'in ti'. Tan ma'xh aq'oninyu ti' u kuB'aal. **13** Aq'taj ichajlichil u Rufo, va'l txaael el tu aq'on ti' u kuB'aal. Aq'taj vetz ichajlichil vinan majte tan, nojchit aya'l a' unnan

nunnache'. **14** Aq'taj vetz ichajlichil u Asiincrito, u Flegonte, u Hermas, u Patrobas, u Hermes utz, tuch' tere'n q'u hermano q'u'l atil tzixe'. **15** Aq'taj vetz ichajlichil u Filoologo tuch' u Julia, u Nereo, tuch' u tanab', u Olimpas tuch' kajay q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atil tzixe'.^b

16 Utz aq'taj vetz tib' echajlichil sejununil. Tz'utz'taj tib' txala etzi'. Utz nitaq' opon echajlichil chukchaj tanul q'u niman tetz u Jesuus majte.^c

17 Nival sete majte hermanos, aas iltaj inujul q'u aanima texo'l q'u'l jolol oksan xo'l utz, jolol chijol. Xaanojelex k'atza. Tan aatz q'u'l ni'ane', ye'xhkam nik'ul tib' tuch' q'u b'a'nla chusb'al k'ulel etaq'o.

18 Tan yit' a' koj nititz'a u aq'on ti' u kuB'aal Jesucristo. Pek ta'xh nimotxtitz'a je' q'u tetz kam isa'. Ech telab'al sub'u'm, sotzel ik'u'l q'u aanima nisub' tu tx'anella chaj yol, oksab' tetz iq'ii.

19 Nojchit nuntuq'txun setaq'o. Tan sib'al aanima ootzajin etetz aas nojchit nenima u Jesuus. Utz a' unsa' seb'an ex tzak'kin ti' ib'anax u b'a'nil utz, ye' etoozaj ib'anax u ye'xtxoj. **20** Utz sa'texhpach'ax

^b **16.5-15** Aatz q'u aanima nital tu b'iil q'u versiiculo tza', ta'xh latza' atik yol ti'. Ye'xhkam nital ib'ii tu untantu u Yolb'al Tioxh.

^c **16.16** Kostuumbre siatz q'u aanima tzi' titiempo u Pablo aas nichitz'utz' tib' txala itzi' ti' taq'ax ichajlichil tib'ilaj. Ech b'iil ni'an q'u ixoj mu's tib'ilaj cheel.

ku' u tx'i'lli'inaj jaq' exaab' tu u Tioxh. Tan aq'ol paas tetaanima u Tioxh. Utz atin koj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo texo'l.

21 Nitaq' opon echajlichil u Timoteo, vunmol tu u aq'on ti' u Jesuus. Antu u Luucio, u Jasoon, tuch' u Sosiipater niaq'on opon echajlichil majte. Aya' q'u vetz aa tenamil.

22 Aatz in, in Teercio, in nitz'ib'an u u' nitaq' opon u Pablo tza'. Utz nivaq' opon echajlichil tib'ii u kuB'aal majte. **23** Utz nitaq' opon echajlichil u Gayo, va'l a' atik'in tzixe'. Utz aq'el u tatib'al taq'o aas simol tib' kajay q'u niman tetz u Jesuus tuul. Nitaq' echajlichil u Erasto majte, u tesorero tetz u q'atb'al tzii tu u tenam tza'. Antu niaq'on opon echajlichil u hermano Cuarto. **24** [Ech atin koj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo texo'l kajay ex. A'i.]

Vitzojpu u u' tza'

25 Ni'xhqoksa iq'ii u Tioxh tan, a' va'l satxakb'a'nex k'atza b'a'nil, kam chit echa' nital u b'a'nlá chusb'al tetz u chitpi-chil tu paav va'l nunpaxsa itziiul. A' vetxake' k'atza b'a'nil aas setootzaji vitxumb'al u Tioxh va'l ye'ich ootzajimal. Pek itz'amal nal taq'o xe' q'ii xe' saj aas ech si'ane'.

26 Ech elnaj tek ul vatzsaj cheel, tiq'aq'al va'l itz'ib'aka q'u alol tetz u yolb'al Tioxh. Loq' itzii u Tioxh te va'l ye'k iya' u tatine'. Ech aatz vitxumb'al u Tioxh tzi', paxsali b'en itziiul tu kajay q'u tenam. Ech sanimali utz, sak'uje' ik'u'l q'u tenam ti'.

27 Tan ma'l ko'n u Tioxh, aya' u mam aa txumb'al. Ech tetz u techalil b'enamen tu vi-q'aq'al u Jesucristo. A'i.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU CORINTO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo. Utz taq' b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus tu u tenam Corinto tikuenta Acaya. A' itz'ib'av k'asu'l tu Eefeso, tu u ya'b' 53 m.t.J. Tu yolb'al griego itz'ib'ava.

U Pablo xe'tixsan u b'a'nla chusb'al tu u tenam Corinto tixo'l q'u ya'b' 49 — 51 m.t.J. A' chit ib'en ti' en ipaxsal u yolb'al Tioxh tika'paj tu sib'al tenam. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.1-18. Utz ma'l ya'b' tuch' unnik'amte i'an latzi!. Utz ok u Crispo tuch' q'u titz'in tatzik ti' inimal u Jesuus, tuch' tere'n aanima. Ech xamtel teku'en, opon unjot chusul tixo'l ti' u b'a'nla chusb'al majte, echa' u Apolos. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 19.1.

Kam koj toke' itz'ib'a u u' u Pablo tza', pek tan, aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tu Corinto tzi', nichmotxipaal tu unjolol tza'l, tu unjolol txab'kin. Utz atich sotzich k'u'lal tixo'l ti' unjolol kam aas nichiyansa u tatin tib'ilaj. Yit' ma'l koj iatz taq'o niyolonka. Utz tab'i q'u kam u Pablo tzi' aas atich tu Eefeso. A' alon opon te q'u titz'in tatzik u Cloee. Choktaj tu u u' tza' 1.11. Utz tab'i ti' tu u u' itz'ib'a opon q'u aa Corinto tzixe' majte, ti' ich'otil unjolol kam te. Echa' ti' u tzumb'a'a. Ech itz'ib'a u u' tza' ti' toksal b'en q'u niman tetz u Jesuus tu jik. Tan jolol atich ok ixo'l tib'ilaj. At majte anko'xh nichmotxi'an q'u paav q'u'l nichib'anax tu u tenam tzi'. Utz nitzaq'b'e b'en majte, kam q'u kam ex ch'otiloj te. Ech nitqaq' nimal ik'u'l utz, nital te kam samotxi'an'. Tan nichtok unjolol q'u Israeel tixo'l aas nich-teesa iq'ii u Pablo.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-9 Nitaq' ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus.
- 2) 1.10—4.21 Nitale' aas yit' b'a'n koj jatxel tib' iatz q'u niman tetz u Jesuus. Yit' b'a'n koj aas nimotxiyaa tib' ti' q'u q'esal ichaj u Jesuus xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Utz nitzaq'b'u u Pablo ti' va'l nitalax ti' aas ye' nitx'ol yol nitopon xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Utz nital majte, ti' q'u txaichil i'an tixo'l tu viyak'il u Tioxh atil k'atza.
- 3) 5.1—6.20 Nitoksa q'u niman tetz u Jesuus tu jik tu u yolb'al Tioxh ti' q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj utz; ti' majte

- kani'ch itx'olax inujul q'u xochi'b' tixo'l samotxi'ane'.
- 4) 7.1-40 Nichusun ti' u k'uli'b' aas ye'xhkantu' sachee ik'ulel q'u aanima utz, ye'xhkantu' majte k'uxh ye' sacheei.
  - 5) 8.1—11.1 Nitale' aas kam q'u kam b'a'n saveet i'antu q'u niman tetz u Jesuus. Echa' ti' q'u chi'o nichipaasal vatz b'anich tioxh; tuch' ti' q'u kam q'u'l ye'xhkantu' si'an q'u q'esal ichaj u Jesuus.
  - 6) 11.2-34 Nitale' aas kani'ch jik tiq'ot tib' unjolol kam xo'l q'u niman tetz u Jesuus si'ane'. Echa' ti' vivijtu tib' q'u ixoj, vib'anax u santa cena.
  - 7) 12.1—14.40 Niyolon ti' q'u doon nitaq' u Tioxhla Espiiritu.
  - 8) 15.1-58 Niyolon ti' u q'aavtitz'pu q'u kamnaj.
  - 9) 16.1-24 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU CORINTO

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Corinto

1 1-2 Nunq'ilab'enex kajay ex, ex niman tetz u Tioxh atilex tu u tenam Corinto. In Pablo, ichaj u Jesucristo sik'lemalin ti-txumb'al u Tioxh. A' unmol u hermano Soostenes nunq'ilab'en-ex, kajay ex ye'kan epaav vatz u Tioxh tiq'aq'al visik'let'ex u Cristo Jesuus k'atza. Antu nunq'ila b'en majte, kajay q'u'l niq'ilan sik'len vib'ii u kuB'aal Jesuus. Aya' u kuB'aal kajay o', k'uxh til chaj ko'xh atilk'o!. **3** Utz taq' koj ku' u b'a'nil u Tioxh texo'l. Aya' u kuTat tuch' u kuB'aal Jesucristo. Utz a' koj oksan u paas tetaanima.

Vitxumb'al u Tioxh ni'an xo'l q'u niman tetz u Jesuus

4 B'enamen nunk'ama u Tioxh seti!. Tan taq' u b'a'nil sete tiq'aq'al u Cristo Jesuus. **5** Tan ti' ko'n u Jesucristo k'uxh tz'ajel iatz mam b'a'nil vettaq' u Tioxh sete. Kajay txumb'al vettaq' sete. Utz aal nitekitxakunsa'ex ti' talax q'ul iyol. **6** Utz qe'l aas nojchit nitzojpu q'u yol texo'l q'u'l qal

sete ti' u Cristo. **7** Ech ye'xhkam va'toj q'ul ib'a'nil aas ye'k koj tzexe' cheel; aya' u oya nitaq' u Tioxh. Pek atile tuul ko'xh nech'ia u tuleb'al u kuB'aal Jesucristo. **8** Ech ti' q'ul ib'a'nil u Tioxh tzi', tii etatin k'atza si'an'e!. Ech ye'k epaav li'ana aas lu'ul u kuB'aal Jesucristo. **9** Tan ni'xhitzojpi q'ul iyol u Tioxh, va'l vetsik'lenex ti' eb'antu ma'l evatz tuch' viK'aol, aya' kuB'aal Jesucristo.

U molmoch uchchil

10 Hermanos, nunjaj b'a'nil sete tib'ii u kuB'aal Jesucristo, aas tiira ma'loj chit evatz. Ma'loj etxumb'al utz, ma'l eyol seb'ane!. Ye'k so'ok exo'l. **11** Tan alaxyu ve aas tiira kaana txayoib' texo'l. A' vetalon ve q'u titz'in tatzik u Cloee. **12** Tan at nialon texo'l chi aas: —Aye'no' tikuuenta u Pablo.— Chia. At nialon aas: —Aye'no' tikuuenta u Apolos.— Chia. At nialon aas: —Aye'no' tikuuenta u Cefas.— Chia.^a Utz at nialon: —O' tetz u Cristo.— chia, chi. **13** Utz ¿kam toke ech neb'an tzi'? ¿Jatval' ko'n chixh elnaj u Cristo tuul tzik? Utz ¿u Pablo tzik va'll je'

^a **1.12** Aatz u b'ii "Cefas", anko'xhtu' u b'ii Lu' tu u yolb'al arameo.

vatz kurus seti'? ¿Oj tzik tib'ii u Pablo eb'anvu evautiismo?

14 Ni'xhunk'ama u Tioxh tan, qe'l ye'xhab'il ma'j sete b'anel vautisaar vaq'o. Ta'xh unb'an vautisaar u Crispo tuch' u Gayo.^b **15** Ech ye'xhab'il ko'xh ma'j sete sa'alon aas tunb'ii b'anaxku vautisaar. **16** Utz ta'xh unb'an vautisaar q'u titz'in tatzik u Esteefanas majte. Utz ye'xhab'il va'toj unb'an vautisaar nunnache!. **17** Tan yit' a' koj vetichajvin u Cristo ti' ib'anax vautisaar aanimma. Pek a' vetichajvin ti' ipaxsal talax u b'a'nla chusb'al. Utz yit' iyol koj tzak'kin aanimma nuntxakunsa' ti' ipaxsale!.^c Tan oj ech sunb'ane', a' saveesa iq'ii va'l i'an u Cristo vatz kurus atzi' oj ech.

U mam b'a'nla txumb'al ti' vinimal u Jesuus

18 Aatz u b'a'nla chusb'al ti' vikameb'al u Jesuus vatz kurus, tetz elnaj tu b'ey chu q'u tz'ejxnaj ti'. Pek aatz qetz, aya' o' chitpi'o' tu q'u kupaav, mam yak'il tetz Tioxh sukuvatz. **19** Tan tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Sunsootsa vitxumb'al q'u aa txumb'al.

Utz saveesa iq'ii vitzak'kinil q'u tzak'kin.— Chia.^d

20 Anchitu'. Yolpixsali tu u Tioxh u txumb'al tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech ¿kam satxakunku vitxumb'al q'u tzak'kin, q'u chusul, tuch' q'u'l kaana itxumb'al ti' iyolax q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza!?^e **21** Nimna'l ye'xhkam nitxakunka tan, ye' nichab'a Tioxh q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' tu ko'xh q'ul itxumb'al, k'uxh nitil q'u kam i'an u Tioxh tu vitzak'kinil. Tan a' titz'a u Tioxh aas a' sachitpu tu q'ul ipaav q'u'l niniman viyol nipaaxale!, k'uxh yol tetz elnaj tu b'ey vatz q'u aanimma tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

22 Tan aatz q'u Israeel, a' nijaje' kam xheenya aas nojchit ichaj Tioxh u Jesuus. Utz aatz q'u aanimma griego, a' nichoke' nitzikik'ul tib' u yolb'al Tioxh tuch' q'ul itxumb'al nitab'i.

23 Pek k'uxh ech nimotxi'an tzi', ta'xhtzii nikupaxsa talaxe' aas echen sanimal u Cristo, va'l kam vatz kurus. A'tzii. K'uxh chijol ti' inimal Tioxh vatz q'u

^b **1.14** Choktaj yol ti' u Crispo tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos 18.8. Utz choktaj yol ti' u Gayo tu Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 16.23.

^c **1.17** Nital u Pablo tza' aas yit' a' koj nitxakunsa vitxumb'al q'u filosofo ti' ipaxsal itziiul u Jesuus. Pek a' nitxakunsa vitxumb'al u Tioxh.

^d **1.19** Choktaj u Isaías 29.14.

^e **1.20** Aatz u yol "txumb'al tu u vatz amlika tx'ava!", aya' u "sabiduría filosófica" nitalax tu kastiia. Choktaj u Isaías 44.24-25.

Israeel utz, k'uxh elchil tu b'ey vatz q'u griego.

24 Tan yit' elchil koj tu b'ey vatz q'u'l sik'leli tu u Tioxh, k'uxh Israeel utz, k'uxh griego. Mam yak'il tetz u Cristo utz, mam txumb'al tetz u Tioxh siatz. **25** Tan paalchu vib'a'nla txumb'al u Tioxh vatz vitxumb'al q'u aanima tu u vatz amlika tx'aval' k'uxh tetz ko'n elnaj tu b'ey siatz utz, k'uxh ye'k iyak'il tilone'.

26 Nachoj setaq'o hermanos. ¿Kam b'anich tu vtexumb'al aas ye'sajich etok ti' inimal u yolb'al Tioxh? Tan ye'kich maas etxumb'al echa' u txumb'al tu u vatz amlika tx'aval' tza'. Yit' techal koj ex. Niko'xh atich koj aanima texo'l aas mam tijle'm atiche. Utz yit' jank'al koj ex, iq'omal nal etijle'm k'atz q'ul etxutx eb'aal. **27** Tan aatz u Tioxh, a' vetisik'le q'u aanima q'u'l ye'k itxa'k tilone' utz, q'u'l ye'k texh itx'olo'm vatz aanima tilone'. Tan a' isa' u Tioxh se'el iq'ii q'u'l sib' itxumb'al, q'u'l sib' tijle'm atile aas nitale'. **28** Ech a' isik'le q'u aanima q'u'l elnaj iq'ii, q'u'l ye'xhab'il texh nisajin ok. Aya' q'u'l ye'xh b'oj tijle'm. Ech se'el iq'ii q'u'l k'uxh sib' tijle'm, q'u'l sib' itxumb'al. **29** Ech ye'xhab'il ko'xh ma'j sab'anon aas satoksa je' iq'ii

vatz Tioxh. **30** Tan tiq'aq'al ko'n u Tioxh k'uxh atilok'ex ti' u Cristo Jesuus. Tan a' u kutxumb'al vatz Tioxh tzi'. O' tek b'a'n vatz Tioxh. Ye'kan tek kupaav siatz. Chooel tek u kutx'oj ti' q'u kupaav taq'o. **31** Ech satzozpu va'l tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh nital ech tza': —Ab'il a' nitachva saok iq'ii, a' satoksav iq'ii ti' u Tioxh.— Chia.^f

U txumb'al val ta'xh sapaxsal itziuil ti' u Jesuus

2 **1** Echixe'at aatz oponin ti' talax u yolb'al Tioxh texo'l hermanos, yit' mamaj yol koj unb'anb'e. Utz yit' tu koj mamaj txumb'al tetz aanima unq'ilavex. **2** Kam koj va'toj txumb'al val sete aas atich'in texo'l. Pek ta'xh val u Jesucristo va'l aq'ax je' vatz kurus. **3** Jik chit unb'ana aas paat ye't val mamaj txumb'al sete aas atich'in texo'l.^g Aya'l kala paat ye'xhkam vootzaj; peena nunb'ane' tilone' utz; nichunxo'v b'iil. **4** Aatz q'u yol unb'anb'e ti' talax u yolb'al Tioxh sete, yit' mamaj tzak'kin yol koj tu u vatz tx'aval' tza'. Voksa yol tevi', loq' titxumb'al u Tioxhla Espiiritu tetz u Tioxh tuch' viyak'il. **5** Ech nojchit a' sak'uje'k ek'u'l ti' viyak'il u Tioxh. Yit' a' koj sak'uje'k ek'u'l ti' itxumb'al aanima tu u vatz amlika tx'aval'.

^f 1.31 Choktaj u Jeremias 9.23-24.

^g 2.3 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.1-19.

**U Tioxhla Espiiritu niaq'on
u b'a'nla txumb'al**

6 Nichitkuchus nimla chaj ootzajib'al, loq' tu q'u niman tetz u Jesuus q'u'l q'anb'inaj tek itxumb'al ti' inimal u b'a'nla chusb'al. Utz yit' a' koj nikuchus q'u txumb'al tu u vatz tx'ava' tza'. Niko'xh vitxumb'al q'u q'esala tuul tan, sako'nmotxpaa-li. **7** Pek a' niqal u tootzajib'al u Tioxh va'l ye' tootzaj q'u aanima; u txumb'al va'l ye'ich na'l. Pek ninalich'ian tu u Tioxh ko'xtene, aya'xchen aas ye'-sajenich ichee u vatz amlika tx'ava'. Utz qetz taq'o ti' u techalla atinchil k'atza. **8** Utz niko'xh ma'j q'u q'esala tu u vatz amlika tx'ava' tza', tootzaji koj u tootzajib'al u Tioxh. Tan tootzaji koj, ye'xhkam taq' je' u kuB'aal vatz kurus koj atzi' va'l techal tatine'. **9** Loq' itzojpu chit u Yolb'al Tioxh va'l nital ech tza':

—Ye'xhab'il ko'xh ma'j aanima ilonnaj tetz q'u kam tuch' b'aq' iatz

q'u'l nich'iansa u Tioxh, tu q'u'l tz'ejal taanima ti'.

Ye'xhab'il ma'j ab'innaj tetz tuch' ixichin.

Utz niko'xh nikojipaal sik'u'l.— Chia.^h

10 Ech k'uxh vettaq'l elu'l q'u kam vatsaj u Tioxh qe tzi', tiq'aq'al ko'n u Tioxhla Espiiritu

tan; kajay tootzaj u Tioxhla Espiiritu; tootzajle q'u kam atil tu taanima u Tioxh.

11 Tan echa' tzi', ab'il koj ootzajin tetz kantal taanima junun aanima, pek ta'xh ootzajin tetz u taanxelal kantal u taanima. Utz echat ko'xh u Tioxh majte. Ab'il koj ootzajin tetz kantal u taanima, pek ta'xh ootzajin tetz viTioxhla Espiiritu. **12** Utz aatz o', k'ulel u Tioxhla Espiiritu qaq'o, va'l xe' Tioxh k'asnajk'ul. Ech saqootzaji kam qetz aq'el tu u Tioxh tu vib'a'nil. Tan yit' a' koj k'ulel qaq'o ma'j aanxelal tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

13 Ech a' niqal q'u kam q'u'l nital u Tioxhla Espiiritu qe k'uxh niqal q'u b'a'nil tzi'. Yit' a' koj nikutxakunsa q'u yol ti' q'u txumb'al tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Pek a' nikuchus q'u kam nital u Tioxhla Espiiritu, tu q'u'l atil u Tioxhla Espiiritu k'atza majte.

14 Tan aatz q'u aanima q'u'l paat ye'k Tioxh k'u'l, sa'kojel itxumb'al tu q'u chusb'al q'u'l nital u Tioxhla Espiiritu. Tetz ko'n elnaj tu b'ey nitale'. Tan ta'xh sael itxumb'al tuul q'u'l atil u Tioxhla Espiiritu k'atza. **15** Pek aatz u aanima va'l atil u Tioxhla Espiiritu k'atza, nikau tootzajil q'u kam ti' u Tioxh. Utz sa'koj-i'ane' aatz u aanima ye'k Tioxh k'u'l, satale' kam b'anel tu u aanima atil u Tioxhla Espiiritu

^h **2.9** Choktaj u Isaías 64.4; u Jeremias 3.16.

k'atza tzi'. **16** Unchee' Ɂab'il ootzajin tetz q'u kam nititz'a u kuB'aal? Utz Ɂab'il sa'alon itxumb'al aas kam si'an?' Pek aatz o' tan, atil vitxumb'al u Cristo sukuk'atza.

**U Pablo tuch' u Apolos
ela ko'n taq'onom Tioxh**

3 **1** Utz aatz oponin texo'l hermanos, yit' tu nimla chaj chusb'al koj unchusvex, echa' nichusax tu q'u'l nojchit q'anb'i-naj tek tu u Tioxhla Espiritu. Tan ye'saj eyak'in tu vetatin k'atz u Cristo. Ech toke' echa' ichusax tal nitxa' unb'an sete. **2** Echa' taq'ax leecho tu tal nitxa' aas ye'saj techb'ut tiila echb'u-b'al unb'an sete. Tiira vatzsaj unchusvex. Tan q'anb'inajkojex aas sa'tekel'ul q'u nimla chaj chusb'al. Pek b'iit esa'. **3** Tan anko'xh ye'saj eyak'in tu vetatin k'atz u Cristo. Kaana nachoj suya texo'l. Va'l yaaib'. Utz ato'k exo'l. Ech Ɂyit' tzik ex b'anol tetz u tacha'v q'u'l echil' neneche'? Tan anko'xh ech eb'anone' q'u aanima q'u'l ye' maas tootzaj u Tioxh. **4** Tan at nialon texo'l aas: —Nojchit aye'nin tikuuenta u Pablo.— Chia. Utz at nialon: —Aye'nin tikuuenta u Apolos.— Chia. Ech Ɂyit' tzik ex b'anol tetz u tacha'v q'u'l echil' aas netal ech tzi'?

5 Utz Ɂkam tek tijle'm u Pablo tuch' u Apolos aas ech netale'

tzi'? Tan o' ko'n taq'onom u Tioxh. Vetko'nqoksa'ex ti' inimal u Tioxh. Ta'xh nikub'an u qaq'on va'l vettoksavo' u kuB'aal suku-jununil. **6** Tan aatz ex, ech ex a' ma'l chikob'e'm, aas in vetchikon utz, u Apolos vetak'san. Pek u Tioxh vetch'iisan. **i** **7** Utz maas koj tijle'm va'l nichikone'; niko'xh va'l niak'san. Pek ta'xh ma'l u Tioxh tan, a' va'l nich'iisan. **8** Ech ela ko'n u chikol tuch' va'l nitak'-sane'. Loq' u Tioxh sa'aq'on ichoob'al ti' q'u taq'on sijununil. **9** Tan o' ko'n lochol k'atz u Tioxh. Utz ech ex ichikob'e'm u Tioxh. Echa' ex tatib'al.

10 Utz aatz in, tu vib'a'nil u Tioxh ech in taq'o ma'l aanima aas tootzaj b'iil iveet otzotz. Echa' in nib'anon vije'ab'al u otzotz. Pek paarten tek q'u'l nilakon u otzotz tib'a. Utz a' si'ilon kani'ch iveet si'an sijununil. **11** Loq' sa'kojveeti su'lchasaxoj u je'ab'al atib'al. Echat ko'xh u chusb'al va'l k'uj-b'a'malka tu u Jesucristo majte; sa'kojtoksa va't ti' va'l atlnale. **12** Utz sa'nalelu'l vatzsaj oj kam ko'xh ichi'l u otzotz sab'anaxi va'l sanuk'ax je' vi' vije'ab'al. B'a'nla tzik q'an ch'ich' ichi'l. B'a'nla tzik saj ch'ich', oj b'a'nla chaj sivan, oj tze', oj ch'im oj xajtze'. **13** Tan u xamal sak'uch-un toj i'ane' jank'al tii ik'u'l u taq'onib'al junun aanima, ab'iste chit kam b'a'n te. Yetz satz'e'i.^j

ⁱ **3.6** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.4-11, 24-28.

^j **3.13** Choktaj u Malaquias 4.1.

14 Utz sik'ul u choob'al q'u aanima ti' u taq'onib'al oj ye'k layan tu vitz'e'san u xamal.

15 Pek oj lako'ntz'e' u taq'oni-b'al, ye'k ija'mel si'an ti' va'l vet'i'ana. Tan peena texh saok tu u b'enq'ii b'ensaj. Ech texhtu' a' tooje'lal telu'l ma'j kam tu xamal sab'anax te tu u tel vatz u choob'al paav.

16 Utz ¿yetz etootzaj tzik aas ex tatib'al u Tioxh utz, atil vi-Tioxhla Espiiritu u Tioxh sek'atza? **17** Ech u Tioxh sab'anon te oj ab'il sayansan u tatib'al; aya' ex. Tan aatz u tatib'al u Tioxh, tioxhla atib'al tatine'.

18 Utz ye' ko'xh esotzsa je' ek'u'l. Tan oj ab'il ma'j atil itxumb'al texo'l aas nitale', loq' aya' u txumb'al tu u vatz tx'ava' tza', taq' b'ens tib' ech'a' ye'xhkam tootzaj. Ech sab'ens nojla aa txumb'al vatz u Tioxh.

19 Tan tiira tioxkinil vatz u Tioxh u txumb'al va'l oknaj iq'ii tu u vatz tx'ava' tza'. Ech toke' tz'ib'amalka ech tza': —Nitik'a je' tib' q'u aa txumb'al tu q'ul iye'xtxojla chaj txumb'al tu u Tioxh.— Chia.^k **20** Utz nipajtal ech tza' majte: —Tootzajle u kuB'aals Amlika aas yit' b'a'n koj va'l nititz'a q'u aa txumb'al. Tiira ye'k itxa'k.— Chia.^l **21** Ech ye'k si'ane' satoksa iq'ii ma'j q'esala seti' aas ex tetz satale'. Tan kajay q'u b'a'nil ni'an q'u

q'esala vatz Tioxh seti'; ex sailon iq'aq'al. **22** K'uxh u Pablo, k'uxh u Apolos, k'uxh u Cefas, k'uxh kam ko'xh ib'ii tu u vatz amlika tx'ava' tza', k'uxh u tiichajil, k'uxh u kamchil, k'uxh va'l cheel utz, k'uxh u taab'ab'en. Tan etetz kajayil; ex sailon iq'aq'al. **23** Utz ex tetz u Cristo. Utz aatz u Cristo, tetz Tioxh.

Ichaj ko'n Cristo u Pablo

4 **1** Unchee' a' kusa' sa-tootzaji q'u aanima aas o' ko'n taq'onom u Cristo. Utz a' qetz talax q'ul itxumb'al u Tioxh q'u'l ye' ootzajimal.

2 Loq' ministeer aas tiira k'ujle-b'al k'u'l si'an junun q'u aq'onom, q'u'l ilol tetz q'u kam ti' u Tioxh. **3** Utz ye'xhkam nivoksa tetz kam setal vi' ti' u vaq'on vatz Tioxh; niko'xh kam satal tere'n q'u aanima vi'. Utz niko'xh in, in koj sa'alon kam say'a'k u vaq'on vatz Tioxh.

4 Loq' k'uxh b'a'n chit in vatz Tioxh sunnache', ma'kojchuspia. Tan u kuB'aal sa'alon toj i'ane'.

5 Ech ye' ko'xh eb'axab'sa etib' ti' itx'olax inujul q'u kam. Ch'iataj tul u kuB'aal Jesuus. Tan a' sa'aq'on elu'l inujul q'u kam vatzsaj q'u'l ye' ootzajimal utz, ye' na'l. A' sapaxsan elu'l vatzsaj kam nititz'a taanima junun aanima. Ech u Tioxh sa'alon ab'iste sik'ulo'k ti' satoksa iq'ii.

^k **3.19** Choktaj u Job 5.13.

^l **3.20** Choktaj u Salmos 94.11.

6 Echixe'at nival sete hermanos, chab'ataj el etetz sun'atza utz, k'atz u Apolos majte, aas yit' je'naj koj kuvatz. Pek jik chit tii'o' seti!. Ech etoksach eq'i, paalchu vatz va'l nital u yolb'al Tioxh. Tan b'a'n si'an'e' sepaasa etib' vatz emol. **7** Tan u Tioxh nib'anon oj paalch'ex vi' emol. Utz ¿kam etetz sa'atini oj yit' u Tioxh koj sa'aq'on? Ech oj a' niaq'on q'ul etetz, ¿kantu' unchee' aas aya'l kala tuch' eyak'il nechab'a q'ul etetz tilone'?

8 Tan ex tek mamaj tx'iiol iq'i tu vetatin k'atz u Tioxh nenache!. Ye'xhkam va'toj nesavsa aas sakuloch'ex ti'. Ex tek q'esala nenache!. Kam tere'n koj satxakunk'o' sete. Utz b'a'n atzi' aas noj koj chit ch'iyyex tu vetatin k'atz u Tioxh; ech ela texh o' si'an'e!. **9** Utz a'tzii. K'uxh paalchutek'ex sukuvatz tan, nivitz'a aas a' vitxumb'al u Tioxh sa'chitkaa'l' tiya'teb'al o' ichaj u Jesusus. O' q'u'l ato'k'o' vatz kamchil b'enamen. O' imayleb'al q'u anima kajayil tu u vatz amlika tx'ava' tza', tuch' q'u aanjel. **10** A'tzii. Oj a' qalche' elnajo' tu b'ey ti' u Cristo tan, tz'ejal qaanima ti'; ta'xhtzii ex tzak'kin k'atz u Cristo. Ye'k kuyak'il; pek ex aa yak'il. Nitel kuq'ii; pek nitok eq'i.

11 Ulyu ko'xh o' tza' tuul nikupaal tu va'y, tu tzaji tzi'l. Nikuya'ta qoksa'm. Nikuq'osle!. Utz ye'k qatib'al tinujul til sa'atin-k'o!. **12** Ni'xhkukool tu aq'on

tuch' kuq'ab'. Nitz'ejax ye'x-txojla yol q'i'; loq' b'a'nla yol ko'n niqale!. Niqojchale' utz, ni-kuq'i'e!. **13** Nikuyoq'le' utz, jikom ku'en kutzaq'b'u ti!. Ech ku'en a' o' ch'is vatz q'u anima tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Kajay anima niaq'onelop'o' echil tzi', ulyo' ko'xh tza' tuul.

14 Loq' yit' eq'i koj niveesa tu va'l nuntz'ib'a opon sete tza!. Pek yol chit nival sete; etokeb'al tu jik. Tan ech ex unk'aol unme'al, tii'in seti!. **15** Tan k'uxh sib' koj chit chusul etetz atil tu vetatin k'atz u Cristo Jesusus, yit' sib'al koj u itz'pixan etetz k'atza aas ech tatine' etat. Tan in ko'n sunjunal xe'tixsanex k'atza tu u b'a'nla chusb'al. **16** Ech nunjaj sete b'a'nil aas setilo'k etetz vi'.

17 Utz ech vetunchajl opon u Timoteo tzexe', va'l ech tatine a' unk'aol. Tan nojchit k'ujlel ik'u'l ti' u kuB'aal. Utz salat sete kam u chusb'al nunnima utz, nunk'uch ti' u Cristo. Tan a' va'l nivale' til chit q'u'l nipalk'in xo'l q'u nimana tetz u Jesusus ti' ichusax u yolb'al Tioxh. **18** Tan nivab'i aas atil unjolol nipaasa tib' texo'l. Aya'l kala aas paat ye'kan so'oponin tab'ile!. **19** Pek vopon texh texo'l oj lataq' tzii u kuB'aal ve. Ech savootzaji q'u'l nipaasa tib' texo'l, nojchixh atil viyak'il u Tioxh k'atza, pek oj ti' ko'xhtu' aas telab'al yol ech nipaasa tib' texo'l. **20** Tan aatz vik'uchax viQ'esalail u Tioxh, yit' tu ko'nkoxh yol aas telab'al talax ni'an ma'j anima. Pek aya'

va'l sa'atin viyak'il u Tioxh k'atza. **21** Ech ¿kam esa'? ¿A' tzik esa' tuch' yaaom so'oponin? Pek ¿oj jik ko'xh sunq'il'a'ex; maanxho untxumb'al sunb'ane'?

**Vitx'olax inujul
q'u b'anol ye'xtxoj**

5 **1** Tan ootzajimal aas atil aanima texo'l niteesa tib' tu b'ey tuch' aanima. Aal ye'xhkam tek nituch xo'l q'u aanima ye' tootzaj Tioxh u kam va'l nituch texo'l tzi'. Tan atil ma'l texo'l aas iq'omal je' tixoj itat taq'o. **2** Utz ye'xhat ni'enku sete tilon tu va'l neb'ane'. ¡Aal techal ex nenache!! Nikojetxumun b'oj ti' u paav tzi'. Tan ye'xhkam neteesa u aa paav texo'l va'l nib'anon q'u kam tzi'. **3** Ech vetvitz'ala' kam sab'anax tu u aanima tzi'. Tan k'uxh ye'k in texo'l, tiira nivitz'a'ex tu vaanxelal. Utz ela ko'xh tuch' atilin texo'l atzi'. **4** Utz aatz lemol etib' tib'ii utz, tiyak'il u kuB'aal Jesuus, savitz'aex majte. Ech sa'atin u vaanxelal texo'l. Utz sa'atin u kuB'aal Jesuus majte. **5** Utz altaj tel u vinaj texo'l tzi'. A' li'ilon kam lauleb'elik tikuuenta u tx'i'lli'inaj tu u vatz tx'ava' tza'. Pek ta'xhtzii kamal sachitpu u taanxelal aas lu'ul u kuB'aal Jesuus.

6 Unchee' ab'itaj. B'a'n koj va'l neb'ane' aas tiira b'a'n ex nenache'. Tan atil paav texo'l. Utz ye' koj ab'imal u yol setaq'o va'l ti' b'iil tx'aml a q'ota tetz kaxhlaan tx'ix, aas oj se'en xo'l u

b'a'nla q'ota, so'ole' ti' itx'am-tixsale' kajayil. **7** Ech eesataj u paav texo'l va'l echa' chan tx'amtixsab'al. Ech tiira b'a'n ex si'ane', echa' u b'a'nla q'ota anal iche'le'. Tan xaannajelex k'atza paav ti' vikam u Cristo vatz kurus. Echa' viyatza'ax u karne'l tu tx'olo'm. **8** Utz jikom chit ve-txumb'al seb'ane'. A' seb'an vinujul, ye'k setoksa tetz q'u onkonil, tuch' q'u ye'xtxoj, aya' q'u txumb'al nicheb'an veti'anka. Ech seb'an' val nib'anax tu u nimla q'ii, aas ye'k chan tx'amtixsab' kaxhlaan tx'ix nitatin to'-otzotz; ech jikla kaxhlaan tx'ix val' nitela'.

9 Unchee' val opon sete tu va't u u' majte va'l vaq' opon aas yit' b'a'n koj semolo etib' tuch' q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima. **10** Loq' tek' setab'i tokeb'al va'l val sete. Tan yit' a' koj val sete q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima tu u vatz tx'ava' tza'. Niko'xh q'u'l ye'k inooeb'al ti'aj kam, tuch' q'u elq'om utz, q'u nachol b'anich tioxh. Tan oj ech, a' tek isa' atzi' aas sael-b'enex tu u vatz tx'ava' tza'.

11 Pek a' val sete aas ye' seb'an ma'l evatz tuch' q'u'l k'uxh hermano chit ib'ii, oj eesanib' tu b'ey tuch' aanima; oj ye'k inooeb'al ti' kam; oj nachol b'anich tioxh; oj alol tz'ejb'al tzii yol ti' aanima; oj q'ab'areel utz; oj elq'om. Niko'xh sa'kojemolo etib' tu tx'a'om tuch'.

12-13 Tan ye'k vokeb'al ti' itx'olax inujul ipaav q'u'l ye'

oknaj texo'l. Echat ko'xh ex majte. Ye'k etokeb'al ti' itx'olax inujul ipaav q'u aanimta q'u'l yit' niman koj tetz u Jesuus. Pek ta'xh setx'ol inujul q'u'l oknaj texo'l. Ech eesataj u aa paav texo'l va'l nivale' tzi'. Pek ech koj q'u'l ye' oknaj texo'l, Tioxh toj tx'olon inujul.

**U xochi'b' vatz q'u q'atol tzii
q'u'l ye' tootzaj Tioxh**

6 1 Utz ye' eb'an va'l neb'anee' aas ye' chit qleeb'e exocht ehermanos vatz q'u q'atb'al tzii ye' tootzaj Tioxh kam ko'xh b'ojo ti'. Pek a' setx'olv inujul vatz q'u hermanos. 2 Tan ye' koj etootzaj aas o' satx'olon inujul q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza', jank'al o' nimamal tek u Jesuus qaq'o. Ech oj sakutx'ol inujul u vatz amlika tx'ava' tza', ¿ye' saole'ex ti' itx'olax inujul q'u talaj kam texo'l tzik? 3 Kamal ye' etootzaj aas aal sa'nalkutx'ol inujul q'u aanjel. Ech ¿a' chixh ye' saole'o' ti' itx'olax inujul q'u talaj kam nipaalk'o'? 4 Utz ¿kantu' aas a' nitx'olon enujul setaq'o q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ye'xhkam ko'xh tijle'm oj nitok exo'l setib'ilaj? 5 Loq' eq'ii niveesa tu va'l nivale' tza'. Tan ye'k koj ma'j tzak'kinla hermano texo'l tzi' aas setoksa ti' itx'olax inujul q'u kam. 6 Tan va'l motx eb'antu ch'a'o setib'ilaj. Utz ja' nimotxexochv etib' vatz q'u'l ye' tootzaj Tioxh!

7 Tiira b'a'n koj va'l neb'anee' aas neb'an ch'a'o setib'ilaj.

¿Kantu' ye' texh netx'ak b'ioj oj yit' vinujul koj nib'anax sete? Niteko'nkokhetx'ake' oj nesub'le'. 8 Pek aal ex q'u'l yit' inujul koj neb'anee'. Tan nesub'une' utz, ite ehermanos at neb'anva!

9 Utz ye' koj etootzaj aas ab'il q'u'l ye'xhkam ni'an vinujul sa'kojetzan ti' viQ'esalail u Tioxh taab'ab'en. Ech esotsach je' ek'u'l; etilcho'k etetz ti' q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanimta, q'u nachol b'anich tioxh utz; niko'xh q'u'l nitiq'o je' tetz vinajil, tetz ixojil.

10 Utz niko'xh q'u elq'om; niko'xh q'u'l ye'k chit inooeb'al ti' tx'iib'al q'ii; niko'xh q'u q'ab'areel; niko'xh q'u alol tz'ejb'al yol ti' imol utz; niko'xh q'u sub'ul. Kajay sa'kojetzan ti' viQ'esalail u Tioxh taab'ab'en.

11 Utz k'uxh echich unjolol ex q'u aanimta tzi' veti'anka. Tx'aapinajtek'ex vatz Tioxh cheel. Utz xaannajtek'elex vatz paav siatz. Tan b'enyex b'a'n siatz tib'ii u kuB'aal Jesuus tuch' tu viTioxhla Espiiritu u Tioxh.

U toksal iq'ii u Tioxh tuch' u chi'

12 Unchee' setab'i tan, kajay q'u kam nikub'anee', b'a'n nikunache'. Loq' yit' b'a'n koj aas kajay sakub'anee'. K'uxh kajay q'u kam b'a'n nikunache', sa'koj-qaq' qib' sisub'o' ma'j te. 13 Tan atil tokeb'al q'u kam sijununil. Echa' q'u echb'ub'al. Tan tetz u uul. Utz tatib'al echb'ub'al u uul majte. Loq' sa'nalsotzsal ka'va'l

q'u kam tu u Tioxh tzi'. Pek yit'e'ch koj u kuchi'l i'an u Tioxh, yit' a' koj itxa'k aas saeesalib' tu b'ey tuch' aanima. Pek tetz u kuB'aal Amlika. Utz a' saoksal iq'ii tu u kuchi'l. **14** Tan a' saq'aavitz'pixsan u kuchi'l u Tioxh tu u mam iyak'il. Echa' u q'aavitz'pixsal u Jesuus xo'l q'u kamnaj i'ana.

15 Tan ¿oj ye' etootzaj aas tetz u Cristo vechi'l? ¡Ech ye'xh b'ojoj si'ane' aas ma'len kam si'an vichi'l u Cristo. Ye'xh b'ojoj si'ane' savoksa k'atz ma'l aa paavla ixoj! **16** Tan ¿yetz etootzaj tzik aas ab'il va'l nitok k'atz ma'l aa paavla ixoj, ma'l ni'enku vichi'l tuch'? Tan nital u Yolb'al Tioxh aas: —Ma'l teko'n se'enku vichi'l sika'b'il.— Chia.^m **17** Ech ab'il va'l nitok ti' u kuB'aal Amlika, ma'l teko'n ni'enku u taanxel tuch'.

18 Unchee' kuenta'ex; eteesach etib' tu b'ey tuch' aanima. Tan ab'il va'l niteesa tib' tu b'ey tuch' aanima, vichi'l niyansa vatz u Tioxh. Yit'e'ch a' tere'n q'u paav tan; nikojtok u chi'l tuul. **19** Utz ¿yetz etootzaj tzik aas tatib'al u Tioxhla Espiiritu vechi'l? Tan u Tioxh aq'on viTioxhla Espiiritu sete va'l atil sek'atza. Ech yit' ex koj ib'aal vechi'l. **20** Sib' u ja'mel taq' u Tioxh seti'. Ech oksataj iq'ii u Tioxh tuch' vechi'l utz, tuch' vetaanxelal tan, tetz u Tioxh.

U chusb'al ti' q'u aanima
atil ik'ulel

7 **1** Unchee' aatz cheel, sun-tzaq'b'e q'u kam q'u'l ech'oti ul ve tu vetu' ti' u k'ulib'tuch' ixoj. Utz nival sete aas b'a'n chitu' atzi' ye'k sik'ul tib' u vinaj tuch' ixoj. **2** Pek b'a'n si'ane' aas sateesa tib' u vinaj tu b'ey tuch' ab'il chaj ko'xh ixoj. Ech aal b'a'n jik chit sa'atin ma'l tioxj. Utz jik chit sa'atin ma'l ivinaj u ixoj majte. **3** Loq' ministeer sa'xhitzojpi u vinaj q'u kam taq' iqlu tuul ti' u tatin tuch' u tioxj. Utz echat ko'xh si'an u ixoj ti' vivinaj majte. **4** Tan aatz vichi'l u ixoj, yit' tetz koj sijunal; pek tetz vivinaj majte. Utz tetz koj vichi'l u vinaj sijunal; pek tetz u ixoj majte. **5** Ech ye'k si'ane' aas ye'k seq'ila etib'. Pek jik yolel seb'ane' oj ye'k seq'ila etib' ma'j tiempo tan, so'ok'ex ti' inachax Tioxh. Utz aatz laya'ex, la'tepajeq'ila etib'. Tan oj ye'ka, b'a'n si'ane' sisub'ex u tx'ilil'inaj. Utz sataq'ku'ex tu paav tuch' aanima yit' ek'ulel koj.

6 Loq' aatz va'l nival sete tza', yit' mantaar koj tetz u Tioxh. Pek niko'nvaq' tzii sete ech seb'ane'. Ech sete saelka. **7** Nivitz'a aas b'a'n ech koj kajay q'u vinaj echa' in tza'. Pek loq' u Tioxh aq'onnaj tetz tu junun niman tetz u Jesuus aas kam si'ane' sijununil. Tan nojchit chukchaj itxumb'al.

^m **6.16** Choktaj u Geenesis 2.24.

8 Pek nival tu q'u'l ye'saj ichee ik'ulel tuch' tu q'u txakay ixoj aas aal b'a'n ye'kan sik'ul tib'. Ech si'an'e' echa' in tza'.

9 Pek b'a'n sauch k'uli'b' oj yit' a' koj etetz aas sako'xhatinex ech tza'. Tan aal b'a'n sechok ek'ulel. A' koj b'a'n aas a' texh setitz'a ixoj oj vinaj b'enamen.

10 Utz nival tu q'u'l atil nal tek ik'ulel aas ye' taq'ka vivinaj u ixoj. Loq' setab'i tan, in ko'n koj nialon sunjunal, pek u kuB'aal Jesuus alonnajka.

11 Pek oj sijatx tib', kaaojnu ech tzi'. Ye'k sik'ul tib' tuch' va'te. Loq' aal b'a'n untz'oj sikuy tib'. Utz echat nival tu u vinaj aas ye' telab'eka u tioxoj.

12 Unchee' saval va't u chusb'al sete. Loq' in ko'xh nialon. Yit' u kuB'aal Jesuus koj alonka. A' nivalvu tu tere'n q'u niman tetz u Jesuus q'u'l yit' oknaj koj u tioxoj ti' inimal u Jesuus. Telab'echka u tioxoj u vinaj tzi', oj b'a'n ninache' atil u tioxoj tzixe'. **13** Utz oj atil ma'l ixoj aas yit' oknaj koj vivinaj ti' inimal u Jesuus, utz, b'a'n ninach vivinaj aas k'ulel tib' tuch', telab'echka majte. **14** Tan k'uxh ye' oknaj u vinaj ti' inimal u Jesuus, satil ma'l b'a'nil k'atz u Tioxh ti' u tioxoj. Tan txaael u tioxoj tu u Tioxh aas ech si'an'e'. Utz echat ko'xh u ixoj majte va'l ye' tootzaj Tioxh, k'uxh ye' nimamal u Jesuus taq'o, satil ma'l b'a'nil k'atz u Tioxh ti' vivinaj. Tan txaael tu u Tioxh aas ech

si'an'e'. Echat ko'xh q'u'l initxa'a majte q'u'l ye' oknaj, satil b'a'nil tan, niman tetz u Jesuus q'u'l itxutx ib'aal. **15** Pek oj jatxoib' isa' va'l ye' nimamal u Jesuus taq'o, b'enojna. Tan kam koj txayb'al tib' u niman tetz u Jesuus tuch' vatz Tioxh. A'tzii. B'enojna. Ch'a'o koj isa'. Tan tu b'a'nlala atinchil vetsik'levo' u Tioxh. **16** Utz kam anachb'e hermana, oj lo'ole'axh ti' tok vavinaj ti' inimal u Jesuus. Utz kam koj anachb'e hermano, oj lo'ole'axh ti' tok val iixoj ti' inimal u Jesuus.

17 Unchee' kam vetatine' se-jununil aas vetisik'le'ex u kuB'aal, echojnex tzi'. Utz kam vetetz aq'el tu u Tioxh ti' u aq'on ti', a' tii noj eb'ane'. Tan ech q'u mantaar nival tu kajay q'u niman tetz u Jesuus. **18** Oj b'anel u kostuumbre tu ma'l anima ti' itzok'ax el b'iil ichi'l aas ye'sajich tok ti' inimal u Jesuus, echojnu tzi'. Utz ab'il q'u'l ye' b'anel u kostuumbre taq'o ti' itzok'ax el b'iil ichi'l, echojnu tzi'. Yit' sa'kojitz'a itzok'ax el ichi'l. **19** Tan kam koj b'a'nil nitaq'e' k'uxh tzok'el el b'iil chi'l utz, k'uxh ye' tzok'el el b'iil ichi'l u anima. Pek a' chit ib'o'q'ol va'l aas sanimal u yolb'al Tioxh. **20** Ech kam vetatine' aas isik'let'ex u Jesuus, echojn etatin tzi'.

21 Ye' ko'xh q'atonex ti' oj k'ayimal etib' tu aq'on xe' anima aas ok'ex ti' inimal u Jesuus. Pek oj saveeti

sachajpulex setile', b'antaj ya'l etela'.ⁿ **22** Tan ab'il va'l k'ayimal tib' tu aq'on aas sik'lel tu u kuB'aal Jesuus, chitel tek u tatin siatz. Ech saaq'onin ti' u kuB'aal. Utz ab'il va'l k'uxh yit' k'ayimal koj ok vatz aq'on aas inima u Jesuus, aya'l ik'u'l nitoksa tib' tu aq'on ti' u Cristo. **23** Tan mam ja'mel taq' u Tioxh ti' echitpu tu q'ul epaav. Ech ye' ko'xh etoksa etib' jaq' chusb'al aas tetz ko'n aanima. **24** Echixe'at nival sete hermanos, aas echojnex k'atz Tioxh kam vetatine' aas ok'ex ti' inimal u Tioxh.

25 Aatz q'u'l tiira ixviak, ye'k ma'l imantaar u Tioxh ti'. Pek loq' b'a'n nunnache' aas saval ma'l unyol; iyol ma'l jikomla aanima aas txumaxnaj tek iatz tu u kuB'aal, k'ujleb'al k'u'lla yol tzixe'. **26** Ech b'a'n nunnache' sako'nkaa ech tzi', ti' q'u tza'l kaana ko'xh tu u tiempo tza'. **27** Ech ab'il axh k'ulel iib' tuch' ixoj, ye' ko'xh iitz'a jatxi'b'. Utz ab'il axh ye'k iixoj, ye' iitz'a ichokaxe'. **28** Loq' paav tekoj aas sachok ak'ulel. Utz paav koj sachee ik'ulel u ixviak. Pek ti' ko'xhtu' tan, samotxpaal tu tza'l. Utz a' unsa' ye' koj paalex tuul nivale'.

29 Tan b'iit ko'xh tiempo atile hermanos, sako'npaal q'u kam kajayil. Ech toke' nival tu q'u'l atil tioxj aas taq' yak'il tu aq'on ti' u Tioxh. Yit' ta'xh koj satitz'a

u tioxj. **30** Aatz q'u'l nitoq'e', i'ane' aas aya'l kala ye' nitoq'e'. Aatz q'u'l nitxuq'txune', i'ane' aas aya'l kala ye' nitxuq'txune'. Utz aatz q'u'l niloq' kam, i'ane' aas aya'l kala ye'xhkam tetz atile. Tan jank'at koj u tiempo. **31** Aatz q'u'l b'a'n nipaalka, atil tetz tu u vatz amlika tx'ava' tza', yit' ta'xh koj satitz'a q'u b'a'nil nipaalka. Tan sako'npaal u vatz amlika tx'ava' tza'.

32 Nival q'u kam tza' tan, a' unsa' ye' koj ela'ok' ex ti' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan aatz q'u hermanos q'u'l ye'k ik'ulel, ta'xh nititz'a q'u kam tetz u kuB'aal. Ta'xh nititz'a i'antu q'u kam q'u'l isa' u kuB'aal. **33** Pek aatz q'u aanima atil ik'ulel, a' nititz'a vime'b'i'l tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' nititz'a kam nisav tu u tioxj. **34** Atil jalb'al tib' vib'anon u ixoj va'l atil ik'ulel, tuch' u ixviak va'l paat ye' nib'en ti' vinaj. Atil jalb'al tib' q'ul ib'anon majte. Tan aatz u ixoj va'l ye'k ik'ulel, ta'xh nititz'a u aq'on ti' u kuB'aal. Tan a' isa' aas tiira ato'k k'atz u Tioxh tuch' ichi'l utz, tuch' taanxelal. Pek aatz u ixoj atil ik'ulel, a' nititz'a vime'b'i'l tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' nititz'a kam nisav tu vivinaj.

35 Utz majelkojex nunb'an'e' k'uxh nival q'u kam tzi'. Pek etetz u b'a'nil nivitz'a. A' unsa' aas tiira tu b'a'n sapaalk' ex utz;

ⁿ **7.21** Aatz q'u aanima q'u'l tiira k'ayimal tib' tu aq'on xe' b'aal taq'on nital tza', aya' q'u'l "esclavo" chu te'l tu kastiya.

jik chit etatine'. Ech ye'xhkam samajon exaan ok k'atz u kuB'aal.

36 Ech oj ab'il ma'l ni'itz'an aas aal b'a'n sichok ik'ulel vime'al va'l ye'saj ib'en xe' vinaj tan, noj tek ipaal iya'b' satale', i'ane' kam va'l nititz'a. Tan yit' ye'xtxoj koj va'l si'ane'. **37** Utz ab'il va'l tiira txaklel tu vitxumb'al aas ye'k sachee ik'ulel vime'al, b'a'n va'l ni'ane'. Ta'xhtzii untz'oj yit' oknaj koj anima ti'. Ye'xhkantu'. **38** Ech b'a'n si'an va'l k'uxh sataq' vime'al sik'ul tib' tuch' u vinaj ato'k ti'. Pek aal tiira b'a'n si'an va'l oj tiira ye'k sichok ik'ulel.

39 Aatz u ixoj atil ik'ulel, qitzel tu u mantaar tetz k'uli'b' tuch' vivinaj oj itz'lele. Pek oj sakam vivinaj, ye'xhkam ve't txayb'al tib' tuch'. Si'ane' sik'ul tib' tuch' va'te ab'il isa'. Ta'xhtzii oj niman tetz u kuB'aal. **40** Pek loq' aatz nivitz'a, aal chi'b'eb'al tatin si'ane' oj ye'k ik'ulel. Utz k'uxh nival q'u kam tza' tan, nivitz'a aas a' vitxumb'al u Tioxhla Espiiritu sunk'atza.

Q'u echb'ub'al paalnaj vatz b'anich tioxh

8 **1** Unchee' aatz ti' q'u echb'ub'al q'u'l nitoksal vatz b'anich tioxh, atil tek

etxumb'al ti'.^o Pek ti' ko'xhtu' tan, net'anb'a' etib' ti'. Pek aal b'a'n a' setoksa tetz vatz ve-txumb'al veb'antu tii'ex ti' q'u anima tan, a' va'l nich'iisan uchchil vatz Tioxh. **2** Utz ab'il va'l tiira atil tek itxumb'al ti' q'u kam tzi' ninache', ye'saj tootzajita' jank'al tere'n va'll ministeer satootzaji. **3** Pek ab'il va'l tz'ejel taanima ti' u Tioxh, satootzaji kam vitxumb'al u Tioxh ti'.

4 Utz nimotxetale' aas matz b'a'n se'echb'ul q'u echb'ub'al q'u'l ma't toksal vatz b'anich tioxh. Utz nival sete aas kam koj si'ane'. Tan qootzajle kam koj itxa'k ma'l b'anich tioxh tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan ma'l ko'n nojla Tioxh atile. **5** K'uxh kalab' ko'xh kam atil tu u vatz tx'ava' tza', tuch' tu amlika aas tioxh ib'ii. Tan kaana ko'xh b'anich tioxh utz, kaana b'aala aas tioxh talaxe'. **6** A' li'ilon. Tan ma'l ko'n nojla Tioxh atil sukuvatz. Aya' u kuTat va'l cheesan q'u kam kajayil. Utz o' tetz majte. Utz ma'l ko'n kuB'aal atile. Aya' u Jesucristo va'l tiq'aq'al ku'en atil kajay q'u kam. Utz tiq'aq'al ku'en atilo' majte.

7 Unchee' k'uxh echí, sib'al hermanos ye' ootzajin tetz u kam tzi'. Ta'xh kaanaj sik'u'l va'l

^o **8.1** Sib' q'u chib' q'u'l nichik'ay tu k'ayib' tetz tu u tiempo tzi', ma'tich toksal tu tx'olo'm vatz b'anich tioxh b'axa. Ech nichik'aye'. Ech a' va'l nichsotzsan ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus. Matz b'a'n satechb'u oj ye'xtxoj nichdale'.

nichichusax te aas nojchit atil taanima q'u b'anich tioxh. Ech oj nitechb'u q'u echb'ub'al q'u'l b'anb'emal vatz b'anich tioxh, paavinyu teku'en ninache'.

8 Loq' sa'kojtaq'b'enoi b'a'n u echb'ub'al vatz Tioxh, untz'oj sa'echb'u. Utz ye'xtxoj tekoy si'ane' untz'oj ye' saqechb'u. Ye'xhkam niloch'o' tu u qatin vatz u Tioxh.

9 Loq' kuenta'ex ab'iste ex etootzaj q'u kam tzi'. Esotzach ik'u'l q'u'l ye' maas iq'omal iyak'il. **10** Tan oj satilaxh ma'j q'u niman tetz u Jesuus q'u'l niqale' tzi' aas k'ujlelaxh tu va'l nik'ayilik q'u echb'ub'al oknaj vatz b'anich tioxh, b'a'n si'ane' aas sa'texhtilo'k tetz sai!. Utz satechb'u tetz majte. Loq' sa'xhtal tu taanima aas yit' b'a'n koj va'l ni'ane'. Tan k'uxh ootzajle aas b'a'n, pek paav ninache'. **11** Ech toke' kuenta'ex. Tan b'a'n si'ane' satz'ejxu ma'j q'u niman tetz u Jesuus setaq'o va'l kam u Cristo ti'. Noj asotzsa ik'u'l tan, ye' maas iq'omal iyak'il k'atz Tioxh. Utz ta'n tek noj inaq'b'u ti' q'u b'anich tioxh. **12** Ech paav va'l neb'an vatz u Cristo oj ech seb'an tzi'. Tan neb'anok ma'l kam siatz aas paav ninache', k'uxh b'a'n setetz. Tan nitektitz'a aas b'a'n tetz majte. **13** Ech oj savile' aas sasotz ik'u'l ma'j q'u niman tetz u Jesuus tu u echb'ub'al va'l oknaj vatz b'anich tioxh, aal tek b'a'n paat ye'k savechb'u. Ech ye'k suntz'ejxixsa u niman tetz u Jesuus tzi'.

Vilochax q'u'l ichaj u Jesuus

9 **1** Unchee' setab'i tan, tiq'aq'al u vaq'on ti' u kuB'aal Jesuus k'uxh oknajex ti' u Jesuus. Tan nojchit ilel u kuB'aal Jesuus vaq'o. In ichaj. Utz yit' k'ayimal koj vib' jaq' imantaar ma'j aanima. Echixe'at ye'xhkantu' sailb'elin tu u vijle'm. **2** Pek oj yit' in koj ichaj u Jesuus vatz unjot aanima, a' li'ilon. Pek in sevatz. A' techlal aas in ichaj tan, oknajtek' ex ti' inimal u kuB'aal Jesuus vaq'o.

3 Ech a' tzaq'b'eb' tetz q'u aanima cheel sunb'ane' tza', q'u'l kam ko'xh nital vi'. **4** Ye'xhkantu' satzujb'elo'. Ye'xhkantu' sa'aq'ax qechb'ub'al tuch' qaa'. **5** Utz ye'xhkantu' saqiq'o ma'j ixoj niman tetz u Jesuus utz, sa-kuxamb'ixsa q'i'. Tan ech b'aner tu tere'n q'u'l ichaj u Jesuus. Utz ech b'aner tu q'u'l itza'q' u Jesuus tuch' u Lu'. **6** Pek {untz'oj in ko'xh tuch' u Bernabee sa'-aq'onino' ti' itx'akax qechb'ub'al tuul niqaq'onin ti' u b'a'nla chusb'al? Tan yit'e'ch koj ni'an unjote. **7** Ye'xhab'il ma'j sol nib'anon aas anat ko'xh sachoon je' u techb'ub'al tuch' u taa' tuul paarten etz aq'on si'ane'. Ye'kax i'an u chikol uuva aas ye' koj satechb'u je' tetz vivatz viuuva va'l nichike'. Utz ye'kax i'an u xeen karne'l aas ye' koj nituk'a tetz u leecho tetz vikarne'l majte.

8 Utz etitz'achi aas iyol ko'xh aanima va'l nivale' tza'. Pek ech chit nital u o'tla mantaar majte.

9 Tan tz'ib'amalka tu vimantaar u Moisees ech tza': —Yit' sa'koj ooksa txim tiju' u vaakaxh tuul nipaq'e'l triigo.— Chia.^p Utz ¿q'u avan ko'n chixh nital u Tioxh nenache' aas ech nital tzi?'

10 Pek o' titz'a'o' tu va'l tala tzi'. O' nitale'. Qi' tz'ib'alikka q'u yol tzi'. Tan aatz va'l nikoone',

k'ujlel ik'u'l ti' va'l nichike'. Utz echat u paq'ol triigo, k'ujlel ik'u'l aas sa'aq'ax tetz va'l nipaq'e'l.

11 Utz echat ko'xh o' majte. Aq'oninnajo' texo'l ti' ichusax u b'a'nl a chusb'al tetz u Tioxh. Utz ¿ye'xtxoj tzik setaq' qetz q'u kam tetz vatz tx'ava' atil tzexe' nenache'? **12** Tan aal nik'ulo'k ti'unjote aas netzujb'e, ¿a' chixh o' ye' sik'ulo'k qi'?

Pek ye'k sukuvatz aas sa'texh-tzujb'elo' k'uxh sa'chitik'ulo'k qi'. Tan ye' kusa' aas sakuchij viyak'in u b'a'nl a chusb'al. Ech nikutx'ake' kam nipaalk'o'.

13 Utz etootzajle aas alel tu u Tioxh ech tza': —Ab'il q'u'l nitaq'onin ti' q'u kam tetz Tioxh tu viq'analil u totztioxh, tu u taq'on sitx'akvu u techb'ub'al. Utz echat ko'xh q'u'l nitoksa tx'olo'm vatz u nachb'al Tioxh. Satechb'u tetz q'u kam q'u'l nitoksa tu u tx'olo'm.— Chia.^q **14** Utz echat alelka tu u kuB'aal Jesuus majte

aas: —Ab'il q'u'l nipaxsan u b'a'nl a chusb'al, a' satx'a'nku siatz.— Chia.^r **15** Pek ye'xhkam nunjaj vetz q'u kam tzi!. Utz ye'xhkam nuntz'ib'a talaxe' aas ech vilb'el sab'anli. Tan tiira a' u vacha'v ipaxsal u b'a'nl a chusb'al. Kamchil sunb'an nunnache' oj ye'k sunb'an!

16 Loq' yit' tokeb'al koj unq'ii aas numpaxsa itziiul u b'a'nl a chusb'al. Tan a' chit u vetz aq'el. Utz in ninachon u ijatz ti' ib'an-axe'. ¡Ech tilayol sayal'k'in oj ye' saval paal u b'a'nl a chusb'al!

17 Tan oj aya'l unk'u'l nunb'an', sunk'ul unchoob'al xe' u kuB'aal Jesuus. Utz k'uxh yu'nsa', ministeer unb'anta' tan, a' vunchaj vet'aq'axi. **18** Oya q'ii nunb'an' tan, a' vunkanaal aas sa'xhchi'b'in ti' talax u b'a'nl a chusb'al ti' u Cristo. Ye'xhkam nunjitz'o'k'ex ti' vetz; ye'xhkam nunpaasa vib'.

19 Ech ye'xhab'il xe' txayel-k'in ti' echb'ub'al. Pek jik in nib'anon aas kajay niaq'onink'in. Loq' a' unsa' unb'antu kanaal sib'al aanimaa saok ti' u Cristo.

20 Aatz atilin xo'l q'u Israael, nivaq' b'ens vib' echa' q'u Israael, niman tetz u o'tla mantaar. Loq' a' unsa' vole' ti' tok ti' u Cristo. Ye'xhkam

^p **9.9** Aatz ipaq'ax u triigo nichi'an q'u Israael tu u tiempo tzi' utz, vaakaxh nitzeq'e'yun taq'o. Nipaasa sii!. Utz tuul nichataq'onin q'u vaakaxh, nichetechb'u tetz u triigo. Ye'xhkam nichimajax ti!. A' va'l niyol u Pablo tza'. Choktaj u Deuteronomio 25.4.

^q **9.13** Choktaj u Leviitico 6.16, 26.

^r **9.14** Choktaj U Tio 10.10; U Lucas 10.7.

nunnima u o'tla mantaar. Loq' ech'a' in niman tetz nunb'an'e' tan, a' unsa' vole' ti'. **21** Utz echat nunb'an tu q'u puera aanima, q'u'l ye'k jaq' vimantaar u Moisees. Ye'k in jaq' vimantaar u Moisees nunb'an majte. Tan a' unsa' vole' ti' tok ti' u Jesuus k'uxh atilok'in jaq' vimantaar u Cristo.

22 Aatz atilin xo'l q'u'l ye' maas iq'omal iyak'il k'atz Tioxh, nunb'an'e' ech'a' ye' iq'omal unya'k'il majte. A' unsa' vole' ti' tiq'ot iyak'il k'atz u Tioxh. Niko'xh viq'o tetz kajayil. Tan a' unsa' sachitpu tu q'ul ipaav k'uxh unjolol ko'xhtu'. **23** Ti' u b'a'nl a chusb'al nunb'anva k'uxh ech nunb'an tzi'. Tan a' unsa' ela saetzanin setuch' ti' q'u mamaj b'a'nil atil tuul.

24 Unchee' aq'taj yak'il ech seb'an kanaal. Ech seb'an'e' va'l nib'anax tu u saach ti' jutzi'm. Tan nojchit sib'al q'u'l nit'aspe', pek ma'l ko'n va'l nib'anon kanaal.^s **25** Utz echat ni'an q'u'l nitecha tib' tuch' imol tu saach. Ni'xhimaj tib' ti' ib'anax q'u kam q'u'l sachijon ti' ib'antu kanaal ma'j koroona. Nojchit ni'xhib'an ya'l k'uxh aal sako'npaal va'l ni'an kanaal.

Pek aatz va'l sakub'an kanaal tan, sa'kojpaali. **26** Ech toke' nivoksa yak'il, ech'a' nunjutzine'. Nunch'a'oine'. Loq' ye'k ko'nkokh tokeb'al. Pek ib'o'q'ol va'l nunk'aj ti'. Tan sa'kojpaali. **27** Ech aya'l unk'u'l nivoksa vunchi'l tu k'axb'ichil utz, ni'xhunya'lu vib'; majb'al unq'aavb'en tu paav. Tan ma't ko'n chix unchustu aanima tu u b'a'nil, yetzkan suntzopixsa u vetz.

Vinimal u Tioxh vatz q'u b'anich tioxh

10 **1-2** Utz nival sete hermanos, aas ye'k sesotzsa sek'u'l va'l paalku q'u kuk'uy kumam o'tene. Tan ela iq'ol ib'ey tuch' u Moisees tu u Tioxh tu u sutz'. Utz ela motx iran u Kaj Mar tuch' u Moisees. Echa' motx ib'an ivautiismo tuch' u Moisees.^t **3** Ela motx techb'u u echb'ub'al va'l u Tioxh aq'on te. **4** Utz ela motx tuk'a u a' va'l u Tioxh aq'on te va'l a' nichcheek tu u mam sivan xamich ti'. Aya' u sivan va'l a' nik'am ti' u Cristo. **5** Pek k'uxh ech'i, sib'al q'u aanima yit' b'a'n koj b'enku q'u'l ib'anon tu u Tioxh. Echixe'at motx kamka tu u tz'inlich tzaji tx'ava'.

^s **9.24-27** Chajpaj kaakaail ya'b' nichtuch u mam echaib' ti' jutzi'm xo'l q'u aa Greeceia tuch' q'u aa Roma. Utz aatz q'u'l nichtok tu u saach tzi', laval ich' ye'saj topon u saach, nixe'tichus tib'. Tiira nitaq'ka tere'n q'u kam. A' texh ni'an tuch tib'.

^t **10.1-13** A' nital u Pablo kam q'u mam b'a'nil i'an u Tioxh tu vitenam aas k'asul tu Egipto. Loq' k'uxh ech'i, ye'xhat ko'xh motx b'enku te. Aal iqel ko'n u Tioxh.

6 Loq' ma'l k'uchb'al b'anax sukuvatz k'uxh ech motx i'an tzi'. Ech saqile' kam niya'k q'u qelol. Utz ye'k saqachva ok q'u kam q'u'l ye'xtxoj, echa' motx i'ana aas motx tachva ok u paav. **7** Ye' eb'an ex nachol tetz q'u b'anich tioxh, echa' i'an unjolol tixo'l. Echixe'at tz'ib'alka ti' ech tza': —Motx k'uje'i, echb'uni utz, q'ab'an. Motx lakpi utz, motx b'ix vatz b'anich tioxh.— Chia. **8** Ye' eteesa etib' tu b'ey tuch' aanim, echa' q'u'l motx i'ana. Tan ma'l 23,000 kam tu ma'l q'ii ti' vipaav motx i'ana tzi'. **9** Utz ye' elak ivi' u kuB'aal, echa' i'an unjolol aas ilak ivi'. Utz sib'al motx kami, tx'i'la txokop tzotin. **10** Ye' ko'xh tz'o'kab'in-ex ti' u Tioxh, echa' motx i'ana. Utz motx kamsal tu u yatz'ol.^x

11 Unchee' ma'l k'uchb'al i'an u Tioxh sukuvatz k'uxh ech q'u kam ul ti' q'u aanim tzi'. Utz tz'ib'alka tan, qokeb'al tu jik, jank'al o' atilo' cheel tu u motxe-b'al tiempo tza'. **12** Ech ib'an kuuenta tib' ab'il q'u'l iq'omal chit iyak'il k'atz Tioxh ninache'. Ku'ichi. **13** Tan aatz q'u il tza'l nipaasavo' u Tioxh, ye' tekoj sakutx'ake'. Tan qetz chitu' o' aanim tu u vatz tx'ava' tza'. Loq' tiira b'a'n u Tioxh. Ech jatu koj satoksa'o' tu il tza'l oj ye'

sakutx'ake' satile'. Utz tootzajle kani'ch qel tuul si'an majte ech sakutx'ake'. **14** Pek ta'xhtzii kuuenta'ex tan, tii'in seti'. Ech ku'ich'ex tu u paav; aya' u nacho b'anich tioxh.

15 Utz nachtaj b'a'nil va'l savale' tza', jank'al ex atil etxumb'al. **16** Nikuk'ama Tioxh ti' u ta'l uuva va'l niquk'a tu u uk'ab'al tu santa cena, echa' va'l i'an u Jesuus. Tan a' tokeb'al aas ma'l teko'n o' tuch' u Cristo tu vikajal. Utz ma'l teko'n o' tuch' u Cristo tu vichi'l majte aas ni-qechb'u u kaxhlaan tx'ix va'l ni-kujatxe'. **17** Tan ma'l ko'n u kaxhlaan tx'ix niqechb'u k'uxh sib'al kuxaane'. Utz a' toke' aas ma'l ko'n kuvatz kukajayil ti' inimal u Cristo. Ech qatin k'atza u tatin u kuchi'l aas txayel tib' sikajayil.

18 Echa' va'l ni'an q'u Israeel. Tan nitechb'u tetz u tx'olo'm va'l nik'achlo'k vatz Tioxh. **y** Utz a' toke' aas antu nitok tu u tx'olo'm vatz u nachb'al Tioxh. **19** Loq' sotzi'ch ek'u'l tu va'l nivale' tza'. Tan yit' a' koj nivale' aas ant ex netok ti' ib'anax u tx'olo'm va'l nitok vatz q'u b'anich tioxh q'u'l yit' itz'lich Tioxh koj. Utz yit' a' koj nivale' aas sib' chit itxa'k u tx'olo'm va'l nitoksal siatz.

20 Pek a' nivale' aas yit' vatz koj

^u **10.7** Choktaj u Eexodo 32.6.

^v **10.8** Choktaj u Nuumeros 25.1-18.

^w **10.9** Choktaj u Nuumeros 21.5-6.

^x **10.10** Choktaj u Nuumeros 16.41-49.

^y **10.18** Choktaj u Leviitico 7.6-15.

u Tioxh nitoksav q'u tx'olo'm q'u aanima ye' tootzaj Tioxh. A' nitoksav vatz u tioxhil tx'i'li'inaj atzi'. Utz yu'nsa' aas ant ex saok'ex ti' inachax q'u tioxhil tx'i'li'inaj majte.^z **21** Tan ye'k si'ane' aas ka'va'l iveet seb'ane': so'ok'ex tu u santa cena tetz u kuB'aal utz, sa'pajeb'an comun tx'ix aas tetz tioxhil tx'i'li'inaj. **22** Ech kulakchil ivi' u kuB'aal. Tan kam koj qijle'm; paalchukoj o' sii'.^a

**U toksal iq'ii u Tioxh
tu kajay q'u kam**

23 Kajay q'u kam b'a'n nunnache'. Loq' yit' b'a'n koj aas kajay sunb'ane'. Kajay q'u kam b'a'n nunnache', loq' yit' sa'koj iyak'insa'o' tu u qatin vatz Tioxh. **24** Utz ye' ko'xh eb'ana aas ta'xh setitz'a je' etib'. Pek a' setitz'a u b'a'nil tetz unjolte.

25 Ech ye' ko'xh ech'oti kam b'anel tu u chib' nitoksal tu q'u k'ayib' chib'. Ech ye'xhkam setitz'a matz paalnaj vatz b'anich tioxh oj ye' paalnaj. **26** Tan tetz u kuB'aal kajay u vatz amlika tx'ava' tuch' q'u kam atil tuul.

27 Unchee' oj sisavsa'ex ma'j q'u aanima tu tx'a'om q'u'l yit' niman koj tetz u Jesuus utz, sab'enex ti', echb'utaj kam va'l sataq' sete. Yit' sa'kojech'oti kam b'anel taq'o. Ech ye'xhkam setitz'a ti' tenachb'al. **28** Pek oj

ab'il ma'j la'alon aas: —Aatz u echb'ub'al tzi', paalnaj vatz b'anich tioxh atzi'. — Chaj. Etechb'uchi. Tan kamal paav echb'uli ninach va'l vetalon see aas kam b'anel taq'o. Kamal paav siatz k'uxh tetz u kuB'aal kajay u vatz tx'ava' tuch' q'u kam atil tuul. **29** Aatz va'l nivale' tza', kamal yit' paav koj nenache'. Pek paav ninach va't u aanima tzi'. Ech ti' u aanima seb'anva tzi', ye'k setechb'u. Utz kamal setale': —¿Kam toke' sa-ko'xhmajlo' ti' ib'anax u kam tzi' utz, yit' paav koj nikunache'?— Kamal chajex. Pek ti' va'l nititz'a va't u aanima seb'anva. **30** Utz kamal setale': —K'uxh ni-qechb'une', nikuk'ama Tioxh ti'. Ech oj nikunach Tioxh ti' va'l ni-qechb'u, ¿kantu' samajaxo' ti' techb'ule'? Utz ¿kantu' sa'alchi aas paav va'l nikub'ane'?— Chajexh.

31 Pek ab'itaj. Tan aatz o', a' chit qetz toksal iq'ii u Tioxh ti' kajay q'u kam saqechb'u saquk'a utz, ti' kajay q'u'l sakub'ane'.

32 Eb'anchil ex echa' aq'ol ku' tze' tib'ey q'u Israeel, niko'xh q'u puera aanima utz, niko'xh q'u niman tetz u Jesuus tetz Tioxh. **33** Pek ech seb'ane' va'l nubb'ane'. Tan a' nivitz'a aas b'a'n se'enk'in tu kajay aanima. Ta'n ko'nkokh nivitz'a vib', pek a' nivitz'aunjote. A' unsa' sachitpu tu q'u'l ipaav.

^z **10.20** Choktaj u Deuteronomio 32.17; u Salmos 106.37.

^a **10.22** Choktaj u Eexodo 20.5; u Deuteronomio 32.21.

11 1 Utz iltaj ok etetz vi',
ech'a' in nivil ok vetz ti'
u Cristo.

Viyol u Pablo ti' q'u ixoj

2 Nivoksa eq'ii hermanos tan,
ni'xhetulsa'in sek'u'l tu kajay q'u
kam. Utz nenima q'u chusb'al
kam chit ech'a' ichusax sete
unb'ana. **3** Utz a' unsa' setootzaji
b'a'nil aas q'esala u Cristo vi' q'u
vinaj. Utz aatz q'u vinaj, a' u
q'esala vi' q'u ixoj. Echa' u
Tioxh, a' u q'esala vi' u Cristo.
4 Ech ye'k tatin viq'esal u vinaj
siatz oj ye' niteesa ikut aas
niq'ilila isik'le Tioxh utz, oj atil je'
ikut tuul nital u yolb'al Tioxh.

5 Utz echat ko'xh u ixoj. Ye'k
tatin viq'esal siatz oj ye' sataq'
je' ma'j kutxb'al ivi' tuul niq'ilila
isik'le Tioxh. Ela ko'xh tuch'
t'urimal el xi'l ivi' atzi' oj ye'
kutxel ivi' tuul niq'ilila isik'le
Tioxh utz, tuul nital u yolb'al
Tioxh. **6** Tan oj yi'sa' u ixoj
sataq' je' kutxb'al ivi', aal tek
b'a'n tiira sit'uri el u xi'l ivi'. Pek
oj nich'ixvu u ixoj ti' aas sit'uri
el u xi'l ivi', ikutx u xi'l ivi'.

7 Pek aatz u vinaj, tokeb'al
iq'ii u Tioxh. Tan ech tilone' u
Tioxh veetinaj. Ech ye'k sikutx
ivi'. Utz aatz u ixoj, tokeb'al iq'ii
u vinaj. **8** Tan aatz chee u b'axa
vinaj, yit' a' koj elku k'atz u ixoj.
Pek u b'axa ixoj va'l a' elku k'atz

u vinaj. **9** K'uxh b'anax u vinaj,
yit' ti' koj u ixoj b'anaxka. Pek
aatz u ixoj tan, ti' u vinaj
b'anaxka. **10** Ech sikutx vivi' u
ixoj, techlal aas ato'k jaq'
imantaar u vinaj. Utz ech b'a'n
vatz q'u aanjel. **b 11** Loq' ye'xh-
ab'iste ko'xh ma'j aas tz'ejel koj
tel vatz u Tioxh. Yit'e'as ye'k koj
tokeb'al u vinaj vatz u ixoj.
Niko'xh u ixoj ye'k koj tokeb'al
vatz u vinaj. **12** Tan k'uxh a'
elku u b'axa ixoj k'atz u vinaj, a'
ni'itz'pik q'u vinaj k'atz q'u ixoj.
Loq' ela ko'xh k'atz u Tioxh
ni'elka.

13 Unchee' itz'ataj va'l saval
sete tza' etile!. ¿B'a'n tzik aas yit'
kutxel koj ivi' u ixoj tuul siq'ilila
isik'le Tioxh nenache'? **14** Tan
jik chit nimna'l q'u vinaj, yit' qin
xi'l vi' koj. Pek ch'ixveb'al vatz
q'u aanimta oj siqinimansa xi'l
ivi' u vinaj. **15** Pek tokeb'al iq'ii
u ixoj aas qinkin u xi'l vi'. Tan
vatril kutxb'al ivi', u xi'l ivi'.
16 Ech oj ab'il ma'j aas xhaaka-
luib' ko'n isa' ti' q'u kam niqale'
tza', tale'na kam satale'. Pek
yit'e'ch koj sukuvatz utz, yit'e'ch
koj vatz q'u niman tetz u Jesuus.

**Q'u ye'xtxoj nichib'anax
tu u santa cena**

17 Unchee' yit' eq'ii koj
savoksa tu q'u chusb'al saval
sete tza'. Tan nivab'i aas k'uxh

b 11.10 Aatz u kutxu vi' nital u Pablo tza', techlal aas ato'k u ixoj jaq'
imantaar u vinaj. Techlal majte aas a' ilol tetz u ixoj u vinaj. Pek aatz ti' q'u
aanjel, nital ech tzi' tan, tx'olol tetz inujul u tatinunjolol aanjel xo'l q'u
aanimta tu u vatz amlika tx'ava' siatz q'u Israael.

nemol etib', okchil koj tu jik neb'ané', pek elchil tu b'ey neb'ané'. **18** Aatz u b'axa kam va'l saval sete utz, aya' va'l nivab'i aas nitok exo'l setib'ilaj aas nemol etib' ex niman tetz Jesuus. Utz nunnima b'il aas nojchit ato'k exo'l. **19** Utz ech chit seb'ané' atzi', sa'chitok exo'l setib'ilaj atzi', ech saelul' vatzsaj b'a'nil, ab'il q'u'l b'a'n ni'an vatz Tioxh. **20** Ech k'uxh nemol etib' ti' ib'anax u santa cena netale', yit' jikomla santa cena tere'n koj va'l neb'ané'. **21** Tan aatz neb'ané', atia b'axal ko'n nitechb'un el sijunal. Utz atia nitechb'u jank'al isa'; ye' nikaa ve't tetz imol taq'o. Utz atia q'ab'a'm tek ni'ané'. **22** Utz jkam tek tok va'l neb'ané' tzi!! ¿Ye'k tzik etatib'al tzik aas satx'a'nex, sau'k'a'ex tuul? Iq'ii q'u niman tetz u Tioxh neteesa tu va'l neb'ané' tzi!. Utz neteesa iq'ii q'u me'b'a' q'u'l ye'k tetz majte Ech jkam b'ojo saval ti' u kam nenače' tzi? Sa'kojvoksa eq'ii ti'. Tiira ye'ka.

Vib'anax u jikomla santa cena

23 Aatz q'u chusb'al aq'el sete vaq'o ti' u santa cena, xe' u kuB'aal Jesuus unk'ulva. Tan aatz tu u aq'b'al va'l a' chit si'ch-tektxayax u Jesuus, itxay u kaxhlaan tx'ix. **24** Ik'ama Tioxh ti!. Ech ipixh tuul. Utz tala: —Aatz u kaxhlaan tx'ix nunjatx

sevatz tza', a' vunchi'l va'l savaq' seti!. Echb'utaj etetz. Utz b'antaj ech tzi' ti' etulsat'in sek'u'l.— Texhtu!.

25 Unchee' echat paj i'ana aas veeti. Itxay u uk'ab'al utz, tala: —Aatz u ta'l uuva atil tu u uk'ab'al tza', a' u techlal u ak' nuk'u'm nunb'an setuch', ti' u tel vunkajal seti!. Ech chajpaj setuk'a setulsa'in sek'u'l.— Texhtu!.^c

26 Unchee' chajpaj etx'a't u kaxhlaan tx'ix tzi' utz, chajpaj etuk'at u ta'l uuva tu u uk'ab'al tzi', a' metal itziiul vikameb'al u kuB'aal Jesuus, ulnale.

27 Pek ataj paav u aanimta ti' vikam vichi'l u Jesuus utz, ti' u tel ikajal oj atil tu paav tuul satechb'u u kaxhlaan tx'ix tuch' u ta'l uuva tu u santa cena. **28** Ech b'axal nal senach je' etib' sejun-unil ye'k tzik ex tu paav. Ech nal setechb'u u kaxhlaan tx'ix tuch' u ta'l uuva tu u santa cena.

29 Tan ab'il va'l ta'xhtzii nituk'ae' utz, nitx'a'n tu u santa cena utz, ye' ninach b'en tib' aas atil tu paav, choob'al paav saku' ti' tu va'l nitechb'u. Tan ye'xhat ni'enku te kam tokeb'al echb'ul vichi'l u kuB'aal. **30** Utz ti' ko'n q'u kam ech tzi' k'uxh kaana b'ojo hermano texo'l aas ya'v, ye'k iyak'il utz, kamnaj. **31** Tan sa'-kojitz'ol kunujul u Tioxh oj sakunach je' q'u kupaav utz, sa-kuk'axa. **32** Utz sa'chittoksa'o' u Tioxh tu jik tan, a' isa' aas yit'

^c 11.25 Choktaj u Jeremias 31.31-34.

ela koj sa'alax kub'en tu u choob'al paav tuch' q'u aa paavla chaj aanima.

33 Ech ch'iataj etib' hermanos. Ela saechb'unex chajpaj semol etib' tu santa cena. **34** Tx'a'noj k'asul tu tatib'al oj ab'il nikam tu va'y. Ech yit' choob'al paav koj su'ltilja texo'l. Aatz tere'n q'u kam q'u'l yit' b'a'n koj neb'ane', anal savoksa tu jik aas lo'ponin.

**Q'u doon nitaq'
u Tioxhla Espiiritu**

12 **1** Unchee' aatz cheel, saval sete hermanos kam b'anel tu q'u doon nitaq' u Tioxhla Espiiritu.

2 Tan ye' koj nenache' tzi' kam b'anich setaq'o aas ye'sajich enimat u Jesuus. Tan nichko'xh- etx'ajmi neqinil ok ti' inimal q'u b'anich tioxh. Aya' q'u'l niko'xh ye'k taanxelal. **3** Ech a' unsa' se-tootzaji kam b'anel taq'o. Tan aatz q'u aanima niyolon titxumb'al u Tioxhla Espiiritu, sa'koj-tale' aas: —Txub'a'lom atzi'.— Chaj ti' u Jesuus. Utz ab'il koj ma'j sako'xhchee sik'u'l satal ti' u Jesuus aas: —Ta'xh ma'l B'aala u Jesuus.— Chaj oj yit' u Tioxhla Espiiritu koj so'oksan sik'u'l.

4 Utz jatvatzul ko'xh q'u doon atile. Loq' u Tioxhla Espiiritu niaq'on, va'l ta'xh ma'l. **5** Jatvatzulen ko'xh q'u ijle'm tu aq'on ti' u Tioxh. Pek ma'l ko'n u q'esalain qetz ti', aya' u kuB'aal Jesuus. **6** Utz jatvatzulen ko'xh u kutxakunsal ni'an u Tioxh. Utz

ta'xh b'anel ma'l ko'n u Tioxh va'l nib'anon q'u kam sukuk'atza kajayil. **7** U Tioxhla Espiiritu nioksan sukuk'atza kujununil kam visa' sakub'an ti' ilochax q'u niman tetz u Jesuus ech saq'an-b'u k'atz u Tioxh. **8** Atia txumb'al nitoksal k'atza tu u Tioxhla Espiiritu, ti' talax b'a'nla chaj txumb'al. Atia tootzajib'al nitaq'ax ti' ichusax u yolb'al Tioxh. Loq' anko'xh u Tioxhla Espiiritu nioksan sijununil. **9** Atia a' idoon tu u Tioxhla Espiiritu aas tiira k'ujlel ik'u'l ti' Tioxh. Utz atia atil idoon taq'o ti' ib'anax b'a'n tu ya'v. Utz anko'xh paj u Tioxhla Espiiritu nioksan sijununil. **10** Atia a' tetz tu u Tioxhla Espiiritu ib'anax txaichil. Atia a' nitale' kam nital u Tioxh. Atia a' tetz tootzajile' ab'iste b'a'nla aanol utz, ab'iste ye'xtxoja aanol. Atia a' tetz niyolon tu va't yolb'al ye' ootzajimal. Utz atia a' tetz sataq' elu'l vatzsaj kam va'l nitalax tu u yolb'al va'l ye' ootzajimal tzi'. **11** Utz u Tioxhla Espiiritu nib'anon kajay q'u kam tzi'. Nitaq' tu junun q'u aanima kam isa' sataq' te.

12 Tan ech b'anel tu u Cristo kam echa' b'anel tu u kunimal aas ma'l ko'n. Loq' kalab' iq'ab'aj atile. Utz k'uxh kalab' iq'ab'aj, ma'l ko'n iatz tuch' u kunimal kajayil. **13** Ech va'l b'anel qaq'o sukukajayil, jatva'l o' nimamal tek u Jesuus qaq'o. Ma'l teko'n elnajk'o' k'atz u Cristo tu u Tioxhla Espiiritu k'uxh Israael,

k'uxh griego, k'uxh q'u'l
k'ayimal tib' tu aq'on utz, k'uxh
yit' i'. Tan kajay o' aq'el u
Tioxhla Espiiritu qe.

14 Echa' vinimalil ma'l
aanima, kalab'en iq'ab'aj. Utz
chukchaj nitxakunka sijununil.
15 Tan k'uxh salal u ajan: —Yit'
in koj itz'ajel u nimal tan, in koj
q'ab! — K'uxh chaj. Ta'xh b'anel
itz'ajel tib' tuch' vinimal. **16** Utz
k'uxh salal u xichin: —Yit' in koj
itz'ajel u nimal tan, in koj b'aq'
vatz. — K'uxh chaj. Ta'xh b'anel
itz'ajel tib' tuch' vinimal. **17** Tan
echa' tzi', b'aq' vatz koj u
kunimal kajayil tza', ¿kam tek
ech qab'iné' oj echí? Utz ¿kam
tek ech kusijone' aas xichin koj
kajay u kunimal? **18** Ech u Tioxh
chit b'anon u kunimal tuch' q'ul
iq'ab'aj. A' i'an itxumb'al til sa-
toksava sijununil. **19** Tan ma'l
ko'n koj tu q'u kuq'ab'aj b'ens
kunimal taq'o. Ye'k texh inujul
koj atzi!. **20** Ech k'uxh kalab' ku-
q'ab'aj b'anel tu u Tioxh, ma'l
ko'n u kunimal.

21 Ech sa'kojveeti salal u
b'aq' kuvatz tu q'u kuq'ab' ech
tza': —Ye'xhkam nunsavsa'ex.—
Chaj koj te. Utz niko'xh u kuvi',
sa'kojveeti salal tu q'u qajan
ech tza': —Ye'xhkam nun-
savsa'ex.— Chaj koj te. **22** Jatu
koj satale'. Tan aatz vitz'ajel u
kunimal va'l k'uxh ye'k texh
iyak'il tilone', aal a' va'l tiira
ib'o'q'ol. **23** Tan aatz va'l ye'k
ko'xh itxa'k tilone', a' va'l
ilb'emal chit qaq'o. Utz aatz
q'u'l yit' tx'anel sukuvatz, yit'

tx'anel koj niqale'. **24** Ech koj
q'u kuq'ab'aj q'u'l tx'anel
isajine', yit' maas koj ib'o'q'ol.
Loq' Tioxh b'anon q'u kam tzi'
aas so'ok iq'ii va'l yit' tx'anel
koj isajine'. **25** Ech yit' jatxel
koj iatz u kunimal si'ané'. Pek
ela lochi'b' si'an sivatzaj.

26 Tan echa' tzi' oj nichí'on
ma'j kuq'ab', kajay u kuchi'l ni-
chi'one'. Utz oj techal itxa'k
ma'j q'u kuq'ab'aj niqale', kajay
u kunimal b'a'n sinache'.

27 Unchee' aatz ex sekajayil,
ex vinimal u Cristo. Utz atil
etokeb'al k'atz vinimal sejununil.
28 Tan aatz xo'l q'u niman tetz u
Jesuus, chukchaj ijle'm tuch'
doon aq'el te tu u Tioxh. A' chit
maas tijle'm q'ul ichaj u Jesuus.
A' ika'b', q'u alol tetz kam nital
u Tioxh. Itoxva', q'u chusul. Ech
tek q'u b'anol txaichil. Ech xamel
ok q'u b'a'nixsan ya'v ti!. Ech tek
q'u lochol me'b'a'. Ech tek q'u
q'esalain tetz kam. Utz ech tek
q'u'l niyolon tunjot yolb'al ti-
txumb'al u Tioxhla Espiiritu.

29 Ech chukchaj tetz junun tan,
¿oj tzik kajay texh ichaj Jesuus
si'ané'? ¿Oj tzik kajay texh alol
tetz si'ané' kantal u Tioxh? ¿Oj
tzik kajay texh chusulil si'ané'?
¿Oj tzik kajay texh b'anol
txaichil? **30** Niko'xh kajay koj
aq'el idoon ti' ib'a'nixsal ya'v.
¿Oj tzik kajay texh sayolon tu
va't yolb'al? Utz ¿oj tzik kajay
ko'xh sa'aq'on elu'l vatzsaj u yol
va'l nital u Tioxhla Espiiritu?
31 Pek k'uxh echí, a' noj etachva
q'u b'a'nla chaj doon nitaq' u

Tioxhla Espiiritu. Tan tiira ib'o'q'ol.

Aatz cheel, sunchus va'l u techalla txumb'al sete.

**U aanima va'l nojchit
tii ti' aanima**

13 1 Oj yit' tiikojin ti' aanima, ye'xhkam satxakunka k'uxh sayoloni tu unjot yolb'al utz, k'uxh sayoloni tiyolb'al aanjel. Ech ko'n in a' u ch'ich' va'l nit'enna'ne' aas niq'oolo'k. Utz ech ko'n in a' u sete'r ch'ich' va'l nitzisna'ne' aas niq'ooole'. 2 Oj yit' tiikojin ti' aanima, kam koj satxakunku ve vatz Tioxh k'uxh sa'xhval q'u kam nital u Tioxh. K'uxh sa'xh-paal untxumb'al tu q'u kam kajayil q'u'l ye' ootzajimal utz, k'uxh tiira k'ujlel unk'u'l ti' Tioxh, aal sunjal tatib'al muunte. 3 Oj yit' tiikojin ti' aanima, ye'xhkam satxakunku ve k'uxh savaaq' kajay u tx'iib'al unq'i'i ti' itzujb'el me'b'a' utz, k'uxh savaaq' vunchi'l sak'achli tza' ti' inimal u Jesuu.

4 Tan aatz va'l nojchit tii ti' aanima, ni'xhitx'ak q'u tza'l ti' ib'anax u b'a'nil. Ye'k itxa'k u paav te; b'a'n itxumb'al taq'o. Ye'k chi'k'ula'm tu taanima. Ye'k je'saib' k'atza utz, ye'k t'e'suib' k'atza. 5 Ye'xhkam ni'an kam aas ye'xtxoj. Ta'n ko'nkoxh nititz'a je' tib'. Ni-ko'nkoxhtaq'en ichi'on taanima. Ye'xhkam nichiula k'a'nal. 6 Yit' a' koj nichib'ik ti' ib'anax va'l yit' ijikomal koj, pek ti' vinujul

nitxuq'txunka. 7 Aatz va'l nojchit tii ti' aanima, nitx'ak q'u tza'l. Nitoksa tetz q'u kam b'a'n. Atil ch'ab'al tzixe'. Kajay niq'i'e'.

8 Aatz u tii uchchil ti' aanima va'l nitoksa u Tioxh tu qaanima, sa'kojya'i. Pek aatz u talax q'u yol nital u Tioxh, sa-ko'nya'i. Sako'nya'i, k'uxh sauch yol tunjot yolb'al tu u Tioxhla Espiiritu. Utz k'uxh atil chit txumb'al, sako'nya' majte. 9 Tan tek' koj chit qootzaj q'u txumb'al ti' q'u kam. Utz tek' koj chit qootzaj talax q'u yol nital u Tioxh. 10 Pek anal sa-qootzaji q'u kam b'a'nil q'u'l ye' qootzaj cheel aas lataq' qootzajib'al u Tioxh.

11 Aatz inich tal nitxa', iyolon tal nitxa' nichunb'ane'. Ipensaarin tal nitxa' nich-unb'ane'. Itxumb'al tal nitxa' nichvoksa ti' itx'olax inujul q'u kam. Pek aq'eltekka u tal nitxa'il vaq'o. 12 Echat u qatin cheel, sukel u kutxumb'al ti' u Tioxh. Echa' kusatjat ma'l kam tu sukkin espejo. Pek sa'nalopon u tiempo aas nojchit saqil qib' tuch' u Tioxh. Aatz cheel, b'il ko'xh voottzaj u Tioxh. Pek sa'nal-voottzaji b'a'nil echa' tootzajit'in.

13 Unchee' oxva'l q'u kam q'u'l ech ko'xh ib'ena' ye'k iya'e-b'al. Utz aya' u k'ujleb'al k'u'l ti' Tioxh; vich'ial u Tioxh tuch' txuq'txunchil utz; tuch' u kub'antu tii'o' ti' q'u aanima. Pek a' tiira ib'o'q'ol va'l tii'o' ti' q'u aanima.

U yolochil tunjot yolb'al
tu u Tioxhla Espiiritu

14 1 Tiiojchit'ex ti'l q'u
aanima. Loq' choktaj
chit q'u doon majte q'u'l nitaq' u
Tioxhla Espiiritu. Echa' u talax
q'ul iyol u Tioxh tan, ib'o'q'ol.
2 Tan aatz va'l niyolol tu va't
yolb'al, yit' aanima koj niq'ilila.
Pek u Tioxh niq'ilila isik'le. Ab'il
koj niab'in kam va'l nitale' tan, u
Tioxhla Espiiritu niyolonsan ti'
talax kam aas ye' ootzajib'e.
3 Pek ech koj q'u alol tetz q'u yol
nital u Tioxh, a' niq'ilila q'u
aanima. Utz niyak'insa k'atz u
Tioxh. Nitaq' nimal ik'u'l.
Moxb'emal ni'an'e'. 4 Aatz va'l
niyolol tu va't yolb'al, anat
ko'xh niyak'insa je' tib' k'atz u
Tioxh. Pek aatz u alol tetz q'u
kam q'u'l nital u Tioxh, a' ni-
yak'insa q'u niman tetz u Jesuus.

5 Ech a' unsa' kajay koj ex
neyolon tunjot yolb'al tu u
Tioxhla Espiiritu. Loq' maas
unsa' aas ex koj alol tetz q'u yol
nital u Tioxh. Tan paalchu u alol
tetz q'u yol nital u Tioxh, vatz
va'l niyolol tu va't yolb'al. B'a'n
sayolol tu va't yolb'al, ta'xhtzii
oj sataq' elu'l vatzsaj kam va'l
nitale'. Ech sayak'in q'u niman
tetz u Jesuus.

6 Tan ye'xhkam sayolonka
hermanos, k'uxh so'oponin
tzexe' oj paartenla yolb'al sun-
q'ilavex tu u Tioxhla Espiiritu.
Pek aal b'a'n sekan tab'il b'a'nil
q'u kam q'u'l nik'uch u Tioxh ve.
Aal b'a'n tek' voottzaj tuch'

vuntxumb'al q'u kam saval sete.
Aal b'a'n vatzsaj setab'i q'u yol
q'u'l nital u Tioxh. Utz aal b'a'n
vatzsaj saval q'u chusb'al sete.

7 Echa' q'u kam q'u'l nitoq'-
sale', u aarpa tuch' u aa va'l ni-
xulile'. Ye'xhkam nachb'eloy kam
u son niteesa oj ye'k ko'xh inujul
so'oq'sali. 8 Echat paje' u
trompeta, u sik'leb' tetz sol tu
ch'a'o. Oj loq' ko'xh satutil b'ioj,
yit' sik'le'm koj si'an'e'. Sa'koj-
i'an tuch tib' ma'j sol tu b'enchil
tu ch'a'o. 9 Utz echat ex. Oj loq'
ko'xh nevulune', ye'xhkam
nitab'il u yolb'al va'l neyolb'e.
Niko'xh evulon ok b'ioj atzi'. Ni-
ko'ntiq'ol b'en tu kajiq' va'l
netale'. 10 Tan jatvatzul ko'xh
yolb'al atil tu u vatz amlika
tx'ava' tza'. Loq' k'uxh ech, yol
chit ni'an sijununil. 11 Ech oj ye'
nivab'i kam va'l nitalax ve, ech
ku'en a' puera aanima sunvatz
va'l niq'ilanin. Utz echa' in puera
aanima siatz majte. 12 Unchee'
b'a'n oj ni'xhetachva aas sa'atin
q'u doon sek'atza q'u'l nitaq' u
Tioxhla Espiiritu. Ta'xhtzii a'
chit setxakunsa q'u'l sayak'in q'u
niman tetz u Jesuus k'atz Tioxh
taq'o.

13 Utz ab'il va'l niyolol tu
va't yolb'al tu u Tioxhla
Espiiritu, ijaj tu u Tioxh aas
sitx'ol taq'ax elu'l vatzsaj kam
va'l nitale'. 14 Tan echa' tzi'. Oj
sayololin tu va't yolb'al, u vaan-
xelal a' niq'ilan isik'len u Tioxh
tzi'. Loq' ye' voottzaj kam chaj
q'u yol nivale'. 15 Ech aatz sun-
b'an'e' unchee', sunq'ila sik'le u

Tioxh tu va't yolb'al tu u Tioxhla Espiiritu. Utz sunq'ilala sik'le u Tioxh tuch' unyol majte aas sunk'u'l sacheeka. Sab'itz'in tu u Tioxhla Espiiritu. Utz sunb'itz'a b'itzal majte aas voortzajle kam nitale'. **16** Tan oj tu va't yolb'al ku'en nooksav iq'ii u Tioxh, sa'-kojtal q'u'l niab'inaxh aas b'a'n va'l na'an'e'. Tan ye'xhkam nitab'i aas oj k'ama Tioxh na'an'e'. **17** Sa'kojyak'in q'u niman tetz u Jesuus k'atz Tioxh taq'o, k'uxh nojchit techal va'-k'amab'et u Tioxh ti' q'u kam. Tan nikojtab'i kam va'l naale'. **18** Ech nunk'amab'e tu u Tioxh tan, in va'l maas niyolonsa'in u Tioxhla Espiiritu tu va't yolb'al sevatz sekajayil. **19** Pek aatz nunq'ilala sik'le Tioxh xo'l q'u niman tetz u Jesuus, a' ib'o'q'ol nunnache' k'uxh unjolol ku'en yol savale'. Ta'xhtzii saootzajili kam va'l nivale'. Utz chusu'm chit si'an'e'. Pek k'uxh jatva'l mil yol saval tu va't yolb'al, ye'xtxojoj oy ye' nitab'ile' kam nivale'.

20 Unchee' ye' ko'xh eb'an aas ech itxumb'al talaj nitxa' tzexe' hermanos. Pek txumb'al aanimta seb'anb'e aas atil tek taanima ti' titz'al q'u kam. B'a'ntan b'antajex echa' tal nitxa' aas ye'k onkonil k'atza. **21** Tan tz'ib'amalka tu u o'tla mantaar ech tza':

—«Tu paartenla yol sunq'ilav u tenam tzi';

tu va't yolb'al sunq'ilava. Pek niko'xh ech tzi' sa'koj-inima'in.. Chu u kuB'aals Amlika.— Chia.^d

22 Unchee' aatz u yolonchil tu va't yolb'al tu u Tioxhla Espiiritu, ma'l xheenya tetz q'u aanimta q'u'l ye' niniman u Jesuus. Pek aatz u alol tetz q'u yol nital u Tioxh, a' niq'ilala q'u niman tetz u Jesuus. Yit' a' koj niq'ilala q'u'l ye' niniman. **23** Ech-ix'e'at elnajex tu b'ey salal q'u'l ye' niniman u Jesuus oj tuul so'oko'p echa' tzi' molel etib' utz, neyolon tunjot yolb'al tu u Tioxhla Espiiritu. **24** Pek oj vatzsaj q'u'l iyol u Tioxh nitalax texo'l, tuul so'oko'p ma'j aanimta yit' niman koj tetz u Jesuus, b'a'n si'an'e' sinima u Jesuus. Tan sinach b'en tib' aas aa paav tu q'u'l ib'anone'. **25** Tan saaq'ax elu'l vatzsaj q'u kam q'u'l tu taanima ko'xh atilka. Ech sa'tek-peche' vatz u Tioxh. Satoksa iq'ii utz, satootzaji aas nojchit atil u Tioxh texo'l.

Vib'anax vijikomal xo'l q'u niman tetz u Jesuus

26 Unchee' nival sete hermanos. Chajpaj semol etib', chukchaj vetetz seb'an'e'. Atia ma'j b'itzal tetz Tioxh satale'. Atia chusu'm si'an'e'. Atia a' satale' kam nik'uch u Tioxh te. Atia sayolon tunjot yolb'al. Utz at sa'aq'on elu'l vatzsaj kam

^d **14.21** Choktaj u Isaias 28.11-12.

nital u Tioxh tu q'u yolb'al tzi'. Ech kajay aanima samotxch'iil k'atz u Tioxh taq'o. **27** Utz aatz sayolon uchchil tu unjot yolb'al, ka'va'l ko'n sab'anon; oj sib' chitu', oxva'l ko'n. Utz junun sayoloni, tuul va't hermano sa'aq'on elu'l vatzsaj kam va'l nitale' tzi'. **28** Pek oj ye'k ma'j texo'l niaq'on elu'l q'u' yol vatzsaj tzi', jutze'oj q'u'l niyolol tunjot yolb'al. Jutzuman si'an ti' taanima, tetz ko'xh tuch' Tioxh si'ane'.

29 Utz echat ko'xh q'u alol tetz q'u' yol nital u Tioxh majte. Ka'va'l oj oxva'l ko'n sayoloni chajpaj moli'b'. Utz sako'nitz'in-b'a' tib' tere'n. A' tii satab'i aas inujul chixh va'll nitale'. **30** Pek oj kam ma'j sik'uch u Tioxh tu ma'j q'u hermano ch'uxhlele tuul nichusun ma'j texo'l, aal sajutze' va'll nichnaliyolone' utz, sayolon va'll ch'uxhlele. **31** Tan ye' koj saveeti samotxetale' kam va'll nital u Tioxh sete. Pek ta'n tzii aas junun sayolonex. Ech kajay hermanos sa'ab'in kam va'll nital u Tioxh. Utz ech kajay sa'aq'ax nimal ik'u'l tu u Tioxh. **32** Tan aatz q'u'l nital viyol u Tioxh, saveeti simaj tib', sach'iani. **33-34** Tan jik ko'xh ni'an q'u kam u Tioxh xo'l q'u niman tetz u Jesuus; yit' sotzsang k'u'l koj.

Ech koj q'u ixoj, tiira jutze'oj tu q'u'l emoli'b. Tan yit' aq'el koj tzii te aas antu sayolon tu q'u moli'b'. Pek nimanoy ku'en. Tan echat ko'xh nital u o'tla mantaar

majte. **35** Utz oj kam ma'j ye' nitel itxumb'al tuul utz, nitachva tootzajile', lich'oti tu atib'al tu vivinaj. Tan ye'xtxojaas sako'xh-yolok tu u molb'alib'.

36 Setab'i tan, yit' tzexe' koj cheenajku u yolb'al Tioxh. Utz tz'oj tzik tzexe' ko'xh ulnajku u yolb'al Tioxh. **37** Pek nival tu q'u'l nitaq' b'en tib' mamaj alol yol tetz u Tioxh aas sinima va'll nivale' tza'. Tan imantaar u kuB'aal, unyol ko'n koj sunjunal. Echat ko'xh nival tu q'u'l techal tatin k'atz Tioxh ninach majte. **38** Pek oj ab'il ye' nisa'on. A'tzii. Ye'oj netz inima; lako'ntil tuch' u Tioxh.

39 Unchee' nival sete hermanos, a' sechok u doon ti' talax q'u' yol tetz Tioxh va'll nitaq' u Tioxhla Espiiritu. Loq' sa'kojemaj q'u'l niyolol tu unjot yolb'al. **40** Pek ta'xhtzii jikom chit ib'anax q'u kam seb'ane'. Tzi'tzoch iveet seb'ane'.

U q'aavtitz'pu u Jesuus

15 **1** Unchee' aatz cheel hermanos, nunnachpixsa u b'a'nla chusb'al sete, tetz chitpitchil va'l unchusvex va'l ek'ula utz, txaklelex tuul cheel. **2** Utz chitpinajex taq'o atzi' oj nojchit nimamal setaq'o q'u'l val sete; oj yit' eb'an ko'xh ok aas enima.

3 Tan a' b'axa unchus sete q'u chusb'al q'u'l ichus u Jesuus ve. Unchus sete aas k'uxh ul kamoj u Cristo, ti' q'u kupaav i'anva. Echa' va'll tz'ib'amalka

tu u Yolb'al Tioxh. 4 Mujax tu jul. Utz q'aav itz'pu titoxva' q'ii, kam chit echa' tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh.^e 5 Ech ichee vatx u Lu'. Utz xamtich paj tuul chee paj vatz kab'lalal q'u chusulib'. 6 Xamtel paje' chee vatz maas 500 niman tetz u Jesuus molel tib'. Sib'al q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ilon tzi' anko'xh itz'lel cheel. Utz atia kamnaj teku'en. 7 Ech xamtel paj tuul, chee vatz u Jacobo. Utz xamtel paje', chee vatz kajay q'ul ichaj.

8 Pek in texh viya'teb'al chee sunvatz. Ech muvitz'pu k'atz u Tioxh echa' titz'pu ma'l tal nitxa' aas ye'k talche' nititz'pu k'atz inan k'uxh ye'saj top on itiempo. 9 Ech texh in ich'ooil q'ul ichaj u Jesuus. Aal ye' nik'ulo'k vi' nunnache' aas in ichaj. Tan aal techalich ichi'on vaanima ti' q'u niman tetz. Nichmotxvojcha. 10 Pek tu ko'n vib'a'nil u Tioxh k'uxh jalpinaj tek untxumb'al ech tek in tza'. Ma'xh nujun vi'b'a'nil sunk'atza. Ech aatz cheel, ta'ntioxh tu u Tioxh aas in va'l maas nivaq'onin ti' vatz tere'n q'ul ichaj. Loq' yit' in koj chit tuch' unyak'il nunb'anva, pek tu viyak'il vib'a'nil u Tioxh sunk'atza. 11 Loq' a' koj chit vi'b'o'q'ol ab'il alon u yolb'al Tioxh sete. Tan k'uxh in utz, k'uxhunjote. Ta'xhtzii ma'l ko'n u chusb'al nikuchuse' utz, enimala'.

12 Unchee' k'uxh chusel sete vaq'o aas q'aav itz'pinaj u Cristo xo'l q'u kamnaj, atil unjolol texo'l ye' niniman. Tan ye'k sa-q'aavitz'pu q'u kamnaj aas nitale'. 13 Utz oj ye'k q'aavitz'pi-chil xo'l q'u kamnaj, niko'xh u Cristo q'aav itz'pu koj atzi'.

14 Utz oj ye't koj q'aav itz'pu u Cristo, ye'k itxa'k u chusb'al nikuchus sete koj atzi'. Utz ye'k itxa'k va'l nikunima koj. 15 O' txub'a'lom k'atz u Tioxh atzi' oj ech. Tan alel qaq'o aas u Tioxh q'aav itz'pixsan u Cristo. Pek kani'ch koj q'aav titz'pixsata' aas noj koj chit ye' niq'aavitz'pu q'u kamnaj. 16 Tan ye't q'aav itz'pu u Cristo xo'l q'u kamnaj koj, oj nojchit ye' niq'aavitz'pu q'u kamnaj. 17 Utz oj ye't q'aav itz'pu u Cristo, unchee' ye'k tokeb'al vik'uje' ek'u'l ti' koj atzi'. Anko'xh atilex tu q'ul epaav koj. 18 Echat q'u niman tetz u Jesuus majte q'u'l kamnaj teku'en. K'uxh niman tetz u Cristo tan, ta'n motx sotzya atzi' oj ech.

19 Utz oj aatz q'u kam niqilo'k ti' u Tioxh, ta'xh saya'kka tu u qatin tu u vatz tx'ava' tza', txumb'al kuvatz vatz xo'l kajay q'u aanima atzi' oj ech.

20 Unchee' tiira setab'i. Tan nojchit q'aav itz'pinaj u Cristo xo'l q'u kamnaj. A' u b'axa itz'pi-chil xo'l q'u kamnaj. Echa' b'axa vatz chikob'e'm ni'enka. 21 Tan

^e 15.4 Choktaj u Salmos 16.9-11.

kam chit echo' va'l uchi aas ipaav ko'n ma'l vinaj xe't u kamchil tu u vatz amlika tx'ava' kajayil tza', echat u q'aavitz'pichil tika'paj. Iq'aq'al ko'n u Cristo. **22** Tan ti' ko'n u Adaan k'uxh kajay aanima ato'k vatz u kamchil. Utz tiq'aq'al ko'n u Cristo, saq'aavitz'pu uchchil tika'paj. **23** Loq' aatz q'u q'aavitz'pichil tzi', tzi'tzochi. A' chit b'axa q'aav itz'pinaj u Cristo. Utz aatz q'u niman tetz q'u'l kamnaj, anal laq'aavitz'pi aas lu'uli. **24** Utz echnalen tek su'ul u motxeb'al q'ii saj. Loq' analen aas ma't tok kajay q'u q'atol tzii jaq' imantaar u Cristo. Ma't tok kajay q'u q'esala tuch' q'u'l sib' tijle'm. Ech tek latoksa kajay q'u kam tiq'ab' u Tioxh.

25 Tan ministeer i'antu q'es-alail u Cristo. Sa'naltoksa kajay q'ul ikoontra jaq' imantaar. Echa' tokka jaq' ixaab' si'ane'. **26** Utz aatz u ya'teb'al koontra va'l sisotza tu u q'aavitz'pichil, aya' u kamchil. **27** Tan vettoksal kajay q'u kam u Tioxh jaq' imantaar u Cristo. Pek k'uxh kajay kam okyu jaq' imantaar, yit' antu koj u Tioxh nitok jaq' imantaar. Tan u Tioxh va'l vetaq'on u tijle'm. **28** Unchee' aatz ma't imotxo'k kajay q'u kam tikuenta u Cristo, la'tektoksa tib' jaq' imantaar u Tioxh majte, va'l vetoksan q'u kam tiq'ab' b'axa. Tan ta'xh ma'l q'esala u Tioxh vi' q'u kam kajayil si'ane'.

29 Pek oj nojchit ye'k q'aavitz'pichil, ¿kam tok va'l ni'an

unjolol q'u aanima unchee' aas ni'an ivautiismo ti' q'u'l ikamnaj? ¿Kam itxa'k ni'ane' oj ye' ninima aas saq'aavitz'pu q'u kamnaj tzi'? **30** Utz oj ye'xhkam nikunima u q'aavitz'pichil tika'paj, ¿kantu' ye' nikuxo'va u kamchil unchee'? Tan aal atil-ko'xhok'o' vatz u kamchil b'enamen. **31** Tan jun q'ii ato'k'in vatz u kamchil hermanos. Loq' seti' ko'n nunb'anva. Tan nojchit ex u ku'eb'al unk'u'l ti' u kuB'aal Jesuus. **32** Untxay vib' tu yol tuch' q'u txokop txumb'alla chaj vinaj tu Eefeso. Utz ye't unxova' u kamchil k'uxh ok'in siatz. Ech ¿kam sunb'an kanaal untz'oj ye'k q'aavitz'pichil? Tan oj echiaal b'a'n sakub'ane' echo' va'l nital ma'l u yol ech tza': —Echb'unojo', uk'aojo' tan, q'ejal kab'i sakamo'.— Chia.

33 Ech ye' ko'xh eteesa etib' tu b'ey. Tan aatz u moloib' tuch' q'u aanima ye'xtxoj itxumb'al, niyan q'u b'a'nla chaj txumb'al taq'o. **34** Pek nachnoj chit etatine'. Ech ye'k saku'ex tu u paav. Tan atil unjolol texo'l aas ye' tootzaj Tioxh. Telab'al eq'i'i nunb'an tu va'l nival sete tzi'.

Vichi'l q'u aanima saq'aavitz'pi

35 Unchee' kamal at sa'alon: —¿Kam tek ech titz'pu q'u kamnaj? ¿Kam chaj tek ichi'l si'ane'?— Kamal chaj. **36** ¡Kalab' tzi! Ye' koj etootzaj kam niya'k u ia aas ne'nchikloj. Tan b'axal nal niq'ee tu tx'ava', ech tek

nititz'pe'. **37** Tan aatz nechikone', yit' a' koj ne'netaq' ku' jaq' tx'ava' u tal xajtze' va'l nije'ul. Pek ia va'l netaq' ku' tu tx'ava', k'uxh tiil triigo utz, k'uxh kam ko'xh va'toj iail.

38 Utz u Tioxh tek nib'anon kani'ch iveet isa'. A' nib'anon kani'ch iveet junun vatzul ia ni'an'. **39** Utz echat ko'xh q'u chi'l majte. Yit' ela koj kajayil. Paarten vichi'l q'u aanimta. Utz paarten vichi'l q'u ja'jtze'il txokop. Utz paarten vichi'l q'u txay tu a'. Paarten vichi'l q'u xich'omla txokop.

40 Utz echat b'anel tu q'u kam vatz u Tioxh majte. Atil Amlikail chi'l. Utz atil chi'l tetz u vatz tx'ava'. Paarten u techalla chi'l tetz Amlikail utz, paarten q'u kam tetz u chi'l tu u vatz tx'ava' tza'. **41** Echa' u q'ii, paarten vipaq'un sijunal. Ela koj vipaq'un tuch' u ich'. Utz paarten vipaq'un q'u tx'umi'l. Utz jalel tib' ipaq'un q'u tx'umi'l sijununil majte.

42 Unchee' echat va'l b'anel tu u q'aavtitz'pu q'u kamnaj majte. Tan q'eechil chit tetz u chi'l va'l nikame' utz, ne'n-mujloj. Pek jatu tere'n koj saq'ee va'l saq'aavitz'pi. **43** Kan chaj texh isajin u chi'l aas ne'n-mujaxoj, pek techal tek isajin si'an' aas saq'aavitz'pi. Ye'kan itxa'k va'l ne'nmujloj, pek techal tek iyak'il va'l saq'aavitz'pi. **44** Nojla chi'o va'l ne'n-mujloj tu tx'ava', pek tioxhla chi'l tek va'l saq'aavitz'pi. Tan

oj atil ma'l chi'l aas nojla chi'o ku'en, atil va't majte aas tioxhla chi'l.

45 Echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh tz'ib'amalka ech tza': —Aatz u b'axa vinaj Adaan, chi'o ko'n. Oksal ko'n taanima.— Chia. Pek aatz u Jesuus va'l a' nik'am ti' u Adaan, Aq'ol iTiichajil u aanxelal. **46** Loq' yit' a' koj b'axa chee u tioxhla chi'l, pek a' b'axa u nojla chi'o. Ech tek u tioxhla chi'l. **47** Tan a' elku vichi'l u b'axa vinaj k'atz u tx'ava'. Pek aatz u kuB'aal Jesuus, va'l a' k'asku'l tu Amlika, a' satzojpin taq'ax u tioxhla chi'l. **48** Utz echat ko'xh vichi'l kajay q'u aanimta vichi'l u b'axa vinaj aas tx'ava' ku'en. Utz kam b'anel tu vichi'l u Jesuus aas ma'tich iq'aav titz'pe', echat vichi'l q'u niman tetz si'an majte, q'u'l se'en tu Amlika. **49** Oj a' ex qiq'o vi-tx'ava'il u b'axa vinaj, unchee' sa'nalb'eno' echa' u Jesuus majte va'll k'asu'l tu Amlika.

50 Loq' nival sete hermanos, aas sa'kojetzan u kuchi'l tuch' u kukajal ti' viQ'esalail u Tioxh. Tan aatz va'l niko'niq'eea', yit' sa'kojetzan k'atz va'l ye'k saq'ee'i. **51** Utz saval ma'l u kam sete tza' q'atel nal ti' tu u Tioxh, ye' ootzajimal. Yit' kajay koj o' sakamo'. Pek kajay o' ma'l kuch'exp'e' toj i'an'. **52** A' b'axal saq'aavitz'pu q'u kamnaj q'u'l niman u Jesuus, ta'xh so'oq' u trompeta. Tu ko'n

unmu'k'ul si'an'. Tu ko'n ma'l yup vatz. Ta'n ta'xh lo'oq'sal u trompeta tiya'teb'al, so'ok va't ichi'l q'u kamnaj aas ye'kan sakami. Utz sach'expixsal u kuchi'l majte ab'iste o' itz'lelo' lu'uch u kam tzi'. **53** Tan ministeer sach'expu u kuchi'l va'l sako'nkami tza'. Utz so'ok va'te aas ye'k sakami. Sa'eesal u kuchi'l va'l sako'npaali tza'. Utz so'ok va'te aas ye'k sapaali. **54** Unchee' aatz u kuchi'l va'l niko'niq'eea' tza', ye'kan saq'eei. Utz aatz u kuchi'l va'l sako'nkami tza', ye'kan satil kamchil tan, sach'expi. Ech satzojpu viYolb'al u Tioxh va'l tz'ib'amalka nital ech tza':

—Sub'li u kamchil;
b'anaxyu kanaal tu u q'aavitz'-
pichil tika'paj.
55 Kamchil, ye'kan vayatz'b'al.
Mujb'al kamnaj, ya'y ab'antu
kanaal.— Chia.^f

56 Tan aatz u yatz'b'al va'l nikamsane', aya' u paav. Utz u o'tla mantaar nik'uchun qe aas o' aa paav. **57** Pek ta'ntioxh tu u Tioxh tan, b'anel tek kanaal qaq'o, tiq'aq'al u kuB'aal Jesucristo.

58 Ech tii etatin k'atz u Tioxh hermanos. Yak'inojex tu vetaq'onin ti' u kuB'aal Jesuus b'enamen. Utz atoj sek'u'l aas yit' tz'ejel koj tel vetaq'onin ti'.

U kutxu sa'aq'ax tu
q'u niman tetz u Jesuus

16 **1** Unchee' aatz ti' u kutxu va'l setaq' tu q'u niman tetz u Jesuus, echat ko'xh seb'ane' kam va'l val tu q'u niman tetz u Jesuus tikuenta Galaacia. **2** Setxaake'l b'oj ekutxu sejununil chajpaj b'axa q'ii tetz xHEMAANA. Loq' a' sab'enk'ex ti', jank'al va'l netx'ake'. Sekolke'l. Ech yit' anal koj selak kutxu aas lo'oponin. **3** Tan aatz lo'oponin, sunchaj b'en q'u niman tetz u Jesuus tu Jerusaleen q'u'l vetetal ve tu u'. Ech se'ntaq'ka vekutxu. **4** Pek oj lab'enin, aal vi' lamotxb'enka.

U tititz'at b'enchil u Pablo tu Corinto

5 So'oponin tzexe' tu Corinto. Loq' analen aas ma't unpaal tikuenta Macedonia. Tan ministeer sapaalin tzi!. **6** Utz kamal lab'atz'in tzexe'; lunpaasa u tiempoil che'v. Ech xamtel teku'en, le'nechajpuka'in til ech unb'ena!. **7** Tan yu'nsa' aas ooje'l ko'xh sapaalin tzexe'. Utz sa-ko'xhpalyaklojin. Pek sab'atz'in tzexe' oj lataq' tzii u kuB'aal tzi'.

8 Aatz cheel, a' sa'atink'in tu Eefeso tza!. Anal le'elb'enin aas ma't ipaal u nimla q'ii Pentecostees.^g **9** Tan echa' jajlel ma'l mam jub'al sunvatz tu u Eefeso tza!. Ni'xhik'ulax u b'a'nla

^f **15.55** Choktaj u Isaías 25.8; u Oseas 13.14.

^g **16.8** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 19.8-41.

chusb'al. Tiira nisa'le', k'uxh kaana chi'k'ulan vetz majte.

10 Pek lochtaj u Timoteo tzexe' oj lo'oponi. Ech aya'l ik'u'l la'atin texo'l. Ye'xhkam satitz'a. Tan echat ko'xh tel taanima tu aq'on ti' u b'a'nla chusb'al tetz u kuB'aal Jesuus, echa' nunb'ane'.

11 Ab'ili'ch eesan iq'ii texo'l. Pek aal lelocha. Tx'aner ichajax k'asu'l leb'ana aas lu'ul tzunxe'. Tan nunch'ia tuch' q'u niman tetz u Jesuus tza'.

12 Pek aatz u hermano Apolos, vetunjajab'e aas se'en tzexe'. So'opon ti' q'u hermanos vetvala. Pek ye'n isa'a. Ech anal lo'oponi aas laveeti.

Vitzojpu u u' tza'

13 Unchee' nachnoj chit etatine!. Ech ye'k se'enex tu paav. Tii etatin tu va'l nenima. B'antaj etxake' tuul. Iq'omoj chit eyak'il. B'antaj ya'l etib'.

14 Aya'l chit ek'u'l seb'an kajay q'u kam q'u'l seb'ane'.

15 Etootzajle hermanos aas a' chit b'axa okchil ti' u b'a'nla chusb'al tikuenta Acaya u hermano Esteefanas tuch' q'u titz'in tatzik. Utz tiira aq'el tib' ti' ilochax q'u niman tetz u Jesuus. **16** Ech nival sete aas

oksataj etib' k'atz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ech ni'an tzi', q'u'l nilochone' utz, nitaq'onin ti' u kuB'aal Jesuus.

17 Ni'xhuntxuq'txune' aas ulyu u Esteefanas tzunxe'. A' imol u Fortunato tuch' u Acaaico. A' ul i'an evatzil sun'k'atza cheel aas ye'k ex.

18 Ma'xh motx taq'lu nimal unk'u'l. Echa' ni'an sete majte. Ech nik'ulo'k ti' aas at tatin sevatz seb'ane'.

19 Nitaq' opon echajlichil q'u niman tetz u Jesuus tikuenta Aasia tza'. Utz ni'xhtaq' opon echajlichil tib'ii u kuB'aal Jesuus u Aquila majte tuch' u Priscila. Ant imol q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nimol tib' tu totzotz.

20 Nitaq' opon echajlichil tere'n niman tetz u Jesuus majte. Ech aq'taj tib' echajlichil; itz'utz'taj tib' txala etzi'.

21 In chit niq'ilanoponex tuch' untz'ib', in Pablo.

22 Utz ab'il a' yit' tz'ejel koj taanima ti' u kuB'aal Jesucristo, saku' tz'ejb'al yol ti'. Tan jkul u kuB'aal Jesucristo!

23 Unchee' atoj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo texo'l. **24** Ti' u Cristo Jesuus, tiira tii'in seti' kajay ex. A'i.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU CORINTO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', anko'xh tz'ib'an u Pablo. Ye' tek' ootzajib'e til atichka aas itz'ib'at a'. Nitalche' tu Eefeso atichka. Utz itz'ib'a tixo'l q'u ya'b' 55 — 56 m.t.J. Tu yolb'al griego paj itz'ib'ava.

Aatz q'u kam itz'ib'a u Pablo tu u b'axa tu', aya' u B'axa U' Tu Corinto, ye'kan niyol k'asu'l tu u u' tza'. Ech kamal ok q'u kam tu jik niyolonka va'l nichpaalku q'u niman tetz u Jesuus tu u tiempo tzi'. Ech paarten tek ti' itz'ib'av u ka'b' u' tza'. Loq' nitalche' aas tz'ejxinaj va't u' taq' b'en u Pablo tzixe', tixo'l u b'axa tuch' u ka'b'.

Nital tu u b'axa tu' tu u 16.5 aas si'ch'eniq'il aas q'u niman tetz u Jesuus tu Corinto. Ech kamal b'en tib'axa utz, kamal b'en tika'paj. Tan aatz tek nital tu u ka'b' tu' tza', tu u 12.14 tuch' tu u 13.1, saopon titoxpaj nitale'. Pek nimna'l aas tiira ye't i'an te q'u kam tila tab'i aas b'en tu Corinto tika'paj. Echa' nital tu u 2.1-4. Jik til tuch' ivatz aas tiira yit' b'a'n koj unjolol q'u kam nichtuch xo'l q'u niman tetz u Jesuus latzi!. Tan nichtekichok tok unjot q'esala tixo'l. Ech nichtekteesal iq'ii taq'o. Utz nichtekika'tziiun q'u aanima ti' k'uxh aal a' oksan ti' inimal u Jesuus.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-11 Nitaq' b'en chajlichil utz, nik'ama Tioxh.
- 2) 1.12—7.16 Nitzaq'b'u u Pablo tu q'u eesan tetz iq'ii.
- 3) 8.1—9.15 Niyolon ti' u kutxu, u lochb'al tetz q'u niman tetz u Jesuus tu Jerusaleen.
- 4) 10.1—13.10 Nipajiyolon tere'n ti' q'u'l nieesan iq'ii.
- 5) 13.11-14 Ech vitzoju q'u yol tu u u' tza'.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU CORINTO

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Corinto

1 Nunq'ilab'enex, in Pablo, ichaj u Jesucristo titxumb'al u Tioxh. A' unmol u niman tetz u Jesuus Timoteo nunq'ilab'enex, kajay ex, ex niman tetz u Tioxh atilex tu u tenam Corinto, tuch' ex niman tetz u Tioxh atilex tikuenta Acaya. **2** Taq' koj ku' vi'b'a nil u Tioxh texol', u kuTat tu Amlika, tuch' u kuB'aal Jesucristo. Utz a' koj oksan u paas tetaanima.

3 Oksataj iq'ii u Tioxh, aya' viTat u kuB'aal Jesucristo tan, txumul vatz utz, aq'ol nimal k'u'l b'enamen. **4** Nitaq' nimal kuk'u'l tu kajay q'u tza'l nipaalk'o'. Ech aatz o', sa'tekkumoxb'e utz, saqaq' nimal ik'u'l q'u'l nipaal tu tza'l majte, kam echa' ni'an u Tioxh qe. **5** Tan k'uxh kaana kupaal tu q'u tza'l ti' u Cristo, kaana imoxb'et'o' majte. Utz kaana taq'tu nimal kuk'u'l u Tioxh tiqaq'al u Cristo. **6** Ech k'uxh kaana kupaal tu tza'l. A' kusa' etootzajit u chitpitchil tu paav utz, ti' qaqtu nimal ek'u'l majte. Utz k'uxh nitaq' nimal

kuk'u'l u Tioxh, ti' atzi' aas saveet qaqtu nimal ek'u'l majte aas lapaalex tu q'u tza'l. Ech sa'atin examlil utz, seq'i' q'u tza'l q'u'l nipaalk'o' majte. **7** Tan tiira nikunima aas tii etatin tu va'l nikunima k'uxh nepaal tu tza'l. Utz qootzajle aas ela nikupaal tu tza'l setuch', pek niqal sete aas ela taq'ax nimal kuk'u'l si'an u Tioxh majte.

8 Unchee' echen setootzaji hermanos, kam q'u tza'l paalk'o' tikuenta Aasia.^a Tan nojchit tiira tilayol va'l paalk'o'. Ye'kan sakutx'ak b'a qala. Nichtere'nkoj-qitz'a oj saitz'e'o'. **9** Kamchil texh nichkuch'ia nichkunache'. Loq' aatz u kam tzi', a' toke' aas ye'k sak'uje' je' kuk'u'l qi'. Pek ta'xh sak'uje'k kuk'u'l ti' u Tioxh va'l niq'aavitz'pixsan q'u kamnaj. **10** Anchitu'. U Tioxh vetlochono'; vetteesa'o' vatz u kamchil. Utz ta'n ko'n koj, pek sa'tere'nikolo' tu q'u xo'eb'alla tza'l majte. Sateesa'o' vatz u kamchil. **11** Pek lochtajo'; q'ilataj sik'letaj Tioxh qi'. Tan nik'uje' kuk'u'l seti'. Ech sib'al lo'oksan iq'ii u Tioxh aas latab'i kam q'u tza'l nikolvo' u Tioxh,

^a **1.8** Aatz u "Aasia" nital tza', aya' u Turquia cheel.

tiq'aq'al veq'ilat esik'let Tioxh
qi'.

**U taltu u Pablo kantu' ye't b'en
tu Corinto**

12 Atil ma'l kam nitxuq'txun-
sano' utz, aya' va'l tu kunachb'al
atilka aas ye'k t'e'sil sukuk'atz.
Tan vatzsaj ko'xh yolil niqalvu
vinujul tu u vatz amlika tx'ava'
tza'. Utz tuch' chit qaanima
niqale'. Yit' mamaj txumb'al koj
tetz aanimta tu u vatz amlika
tx'ava' tza' nikub'anb'e ti'. Pek
tiq'aq'al vib'a'nil u Tioxh. Utz ech
nikuk'uch texo'l majte. **13** Aatz
q'u kam nuntz'ib'a talax sete tu u
u' tza', jikom utz, inujul. Paat se-
tootzaji. Yit' ka'l koj tel unyol.
Ech b'a'n a' paal koj etxumb'al
tuul. **14** Tan etootzaj nal b'iil
cheel atzi', kam ti' netoksav
kuq'ii. Utz sa'xhtxuq'txunex aas
setootzaji tere'n kam u kutxum-
b'al. Utz sa'xhtxuq'txuno' seti'
majte aas laq'aavu'l u kuB'aal
Jesucristo tan, ex k'uchb'al ti' u
qaq'on.

15-16 Unchee' a' va'l nich-
vitz'a k'uxh vetunb'an ti' aas
ka'pajul so'oponin tzexe' ti'
etxuq'txunsale' nivale'. Tan sa-
paalunq'ila'ex b'axa aas se'enin
tikuenta Macedonia. Utz ech sa'-
pajpaalin tzexe' aas laq'aavin
unvala. Ech ex tek lu'lchajpun-
ka'in aas le'enin tikuenta Judea.

Utz seloch'in ti' kam vetz
lunsavsa. **17** Utz k'uxh ech va'l
vetunb'ana tzi', etitz'achi aas
ooje'l ko'xh vetchee sunk'u'l. Utz
ye'k ko'nkokh talche' vetchee
tuntxumb'al va'l nunk'aj ti' tzi'.
Tan oj ech, b'a'n si'ane' xamtel
saka'tziiunin ti' utz, savale':
—Kamal sa'i oj ye'ka.— Chajkoj-
in. ^b **18** Tan aatz u Tioxh, nojchit
nitzojpi q'ul iyol. Utz a' niqiq'o
tetz. Ech aatz u kuyol sete majte
tan: —Kamal sai' oj ye'ka.—
Chajkojo'. **19** Tan yit' ka'-
tziiunnaj koj viK'aol u Tioxh. Aya'
u Jesucristo va'll paxsamal talax
sete tu u Silvano tuch' in utz,
tuch' u Timoteo. ^c —Kamal sa'i oj
ye'ka.— Chi koj iyolone'. Pek
ta'xhtzii: —Sa'i.— Chia. **20** Utz
nojchit sataq' kajay q'u kam u
Tioxh qe va'l alel taq'o. Nojchit
“sa'i” sataq'e'. Utz “a'i”. Echa'
va'll niqal sete. Tan tokeb'al iq'ii u
Tioxh. **21** Tan u Tioxh va'l ni'an
itxumb'al qi', o' niman tetz, aas
ela tii atilo' k'atz u Cristo. Utz a'
va'll txaanaj qetz k'atza. **22** Utz
oknaj ma'l echlal tu qaanima
taq'o. Aya' viTioxhla Espiiritu va'l
taq'lu qe. A' u xheenya niyolonka
aas nojchit sataq' qe kam tere'n
va'l ala'tzi'imal qe taq'o.

23 Utz nojchit tootzaj u Tioxh
va'll nival sete tza' aas k'uxh ye'saj
vopon tzexe' tu Corinto tan, evatz
nuntxume'. Yu'nsa' aas yaaom

^b **1.17-18** Aatz u Pablo, b'enchimal ijunal ko'xh niyolon tilone' utz,
b'enchimal kalab' ixaan tilone'. Pek ech chit ni'ane'.

^c **1.19** Aatz u b'ii “Silvano”, b'ii tu yolb'al latiin. Anko'xhtu' a' u b'ii “Silas”.
Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 15.22.

vopone'. **24** Loq' yit' ti' koj aas ta'xh txumel qaq'o sapaal qetz utz, o' eq'esala ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh. Ye'ka. Pek aal a' niqitz'a kani'ch etxuq'txun k'atz u Tioxh sakub'ane'. Tan tiq'aq'al ko'n vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh k'uxh tii txaklelex k'atza.

2 **1** Ech ti' vettvitz'a aas ye'k so'oponin tzexe' cheel tan, yu'nsa' se'nuntxumunsa'ex tu u vopone'. **2** Tan oj se'nuntxumunsa'ex, ¿ab'il tek latxuq'txunsanin? Tan aal ex q'u'l nitxuq'txunsanin. Ech kam tek saelka oj ma't ko'xh untxumunsat'ex. **3** Pek a' unsa' ye'k satxumunin aas atilin texo'l. Ech untz'ib'a b'en u u' tzexe' tan, a' unsa' ma't etoksat etib' tu jik ti' q'u ye'xtxoj neb'ane' aas so'oponin.^d Ech ye'k satxumunin tu vetatin vatz Tioxh. Pek setxuq'-txunsa'in. Tan oj satxuq'txunin, satxuq'txunex sunk'atza majte. **4** Tan aatz untz'ib'at b'en u u' tzexe', techalich tela' tok vaanima seti'. Oknajich'ins il utz, kaanaich voq' vatz Tioxh seti'. Loq' etitz'achi aas vet sunk'u'l unk'axb'ixsab'enex tu yol tu u'. Pek a' unsa' sapaal etxumb'al tuul aas k'uxh unb'an ech tzi' tan, tiira tii'in seti'.

Vikuyax q'u aanim q'u'l ye'xtxoj ni'ane'

5 Unchee' setab'i tan, yit' in ko'nkoxh vetitxumunsa'in u

b'anol tetz ye'xtxoj texo'l. Pek nojchit ant ex majte kajay ex. **6** Utz chuspia kamech u toksal tu jik veteb'ana. **7** Kuytaj teku'en utz, moxb'etaj. Tan b'a'n si'ane' aas latekpaal ivi' itxumune'. **8** B'antaj b'a'nil. Tiira k'uchtaj aas nojchit tii'ex ti'. **9** K'uxh vetuntz'ib'a b'en u u' tzexe' tan, a' unsa' savile' aas nojchixh senima kajay q'u chusb'al nival sete majte. **10** Tan ab'il va'l nekuye', nunkuy majte. Utz oj nunkuye', seti' ko'n nunb'anva. **11** Kukuytaj. Ech yit' sa'kojchee tokeb'al u tx'i'li'inaj taq'o. Tan ye' koj qootzaj q'u'l itx'i'la'mil.

Vitxumun u Pablo tu Troas

12 Unchee' aatz oponin tu Troas ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo, tiira ye'xhkam ma'j majonin. B'a'n chit unk'ulaxe'. **13** Loq' k'uxh echi, ye't txuq'txun vaanima tan, ye'kich u hermano Tito tzi'. Ech-ixe'at unkaasaka q'u niman tetz u Jesuus utz, b'enin tu Macedonia.

U qelo'p tu q'u kam tiq'aq'al u Cristo

14 Utz ta'nchittioxh tu u Tioxh aas ni'xhqelo'p tu q'u kam taq'o tiq'aq'al u Cristo Jesuus. Echa' u aa ch'a'o aas nitole' ti' q'u'l ikoontra. Utz a' va'l ni'an itxumb'al sukuk'atza aas til chaj

^d **2.3** Kamal atil va't u u' itz'ib'a b'en u Pablo xe' q'u aa Corinto va'l ye'k cheel. Kamal xamtich itz'ib'a ti' u b'axa utz, ye'sajich itz'ib'at va'l Ka'b' U' Tu Corinto ib'ii niqal cheel.

ko'xh tx'anel nipaxku paal itziiul viyolb'al. Echa' ipax paal tuulab' tx'umq'ixsab'al.^e 15 Tan aatz o', ech o' itx'umq'ixsab'al u Cristo vatz u Tioxh. Utz ech o' tx'umq'ixsab'al vatz q'u aanima majte, q'u'l chitpinaj tipaav. Utz k'uxh ye' chitpinaj tipaav. 16 Loq' yit' ech koj chit o' tuulab' tx'umq'ixsab'al vatz q'u aanima q'u'l tz'ej-xinaj vatz Tioxh tu paav. Pek ech o' tuulab' kamchil siatz. Tan kamchil nich'ia vatz Tioxh. Pek aatz vatz q'u'l itz'pinaj vatz Tioxh, ech qatine' tx'umq'ixsab'al siatz. Tan tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj va'l nikuch'ia. Utz tza'l iq'oli, ab'il ko'nkokh tech ti'.

17 Tan aatz o', nojchit ta'xh niqal vinujul q'u kam ti' u Cristo. Ye'xhkam kusa' ti!. Vatz Tioxh niqale' utz, Tioxh chajonnaj qetz. Ye'xhkam nikub'ane' echa' unjolol q'u'l nich'exu u yolb'al Tioxh ti' q'u kam q'u'l isa'.

U tokeb'al u b'a'nla chusb'al

3 1 Kamal netal cheel: —Xe'ti paj ti' toksal je' iq'ii.—

Kamal che'ex vi'. Ye'ka. Tan paat ye'xhkam nikusavsa ma'j u' aas: —B'a'n chitu'.— Chaj qe'l tuul sakuk'uch sete. Utz ye'xhkam nikujaj qu' sete majte aas: —B'a'n chitu'.— Chajex qi', ech sak'ulaxo', echa' ni'an unjolol. 2 Tan ex vatzil qu'. Utz nikunach tu qaanima aas nojchit nek'uch vinujul. Tan kajay aanima ootzajin tetz aas nojchit ninujun u yolb'al Tioxh sek'atza. Echa' ma'j u' aas kajay aanima nisajin. 3 Ech ex a' ma'l u' aas u Cristo tz'ib'an. Utz o' ex aq'onka texo'l. Loq' yit' tu tinta koj tz'ib'amalka, pek titxumb'al viTioxhla Espiiritu u itz'lich Tioxh. Utz yit' vi' k'oxich sivan koj tz'ib'amalku je', pek tu taanima q'u aanima.^f

4 K'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh tiq'aq'al u Cristo aas nojchit echiv'a'l niqale' tza'. 5 Loq' yit' ti' koj aas tuch' kuyak'il nikub'an q'u kam niqale' tza'. Pek tilocht'o' u Tioxh k'uxh ech nikub'ane'. 6 Tan u Tioxh aq'on kutxumb'al ti' ichusax u ak' nuk'u'm va'l u Tioxhla Espiiritu niaq'on.^g A' koj

^e 2.14 Atil ma'l u kam nich'i'an q'u q'esal sol xo'l q'u aa Roma ko'xtene aas nichiq'aavu'l tu ch'a'o. Nich'i'an desfile tu u tenam. Nik'uch paal q'u aanima q'u'l itxaya utz, isub' tu q'ul ich'a'o. Antu nik'uch paal q'u'l samotxyatz'pi utz, tuch' q'u'l kuyaxya; ye'k sayatz'pi. Aatz vatz q'u aanima tzi', b'axal unjot aanima nimak'ka tx'umq'ixsab'al incienso. Ech aatz u tx'umq'ixsab'al tzi', techlal aas nib'an kanaal vatz iq'ii saj unjolol q'u aanima. Pek vatz unjolte, techlal kamchil tetz q'u'l sakami. A' va'l nik'am u Pablo ti' ib'antu ela u Cristo aas nitole' ti' ib'anax kanaal u paav. Kamal a' titz'a u Pablo tzi' aas taltu q'u yol tza'.

^f 3.3 Aatz u k'oxich sivan nital tza', aya' u o'tla mantaar. Choktaj u Eexodo 24.12; u Jeremias 31.33.

^g 3.6 Choktaj u Jeremias 31.31-34.

nikuchus u o'tla mantaar tz'ib'a-mal. Tan aatz u o'tla mantaar, ta'xh nik'uche' aas kamnajo' vatz u Tioxh. Pek aatz u Tioxhla Espiiritu tan, a' ni'itz'pixsano' vatz u Tioxh.

7 Tiira techal va'l uchi aas aq'ax u o'tla mantaar tu u Moisees va'l tz'ib'amich je' vatz k'oxich sivan. Aal ye' nichmotx-iq'i' ve't isajil ivatz u Moisees q'u Israeel. Tan va'lich irib'un ivatz taq'o. Loq' nichko'niya' vi-rib'une'. **8** Ech ¿a' chixh yit' maas techal u ak' nuk'u'm nenache' va'l ti' u Tioxhla Espiiritu? **9** Tan oj techal va'l b'anaxi aas alax u o'tla mantaar va'l nitz'ej yol ti' q'u aanima, ¿a' chixh yit' tiira techal siatz q'u chusb'al va'l niaq'on b'ens b'a'n q'u aanima vatz Tioxh? **10** Tan k'uxh techal chit va'l uchi tuul nichtalax u o'tla mantaar, ye'kan iyak'il siatz u ak' nuk'u'm cheel. **11** Ech ¿oj chixh yit' techal u ak' nuk'u'm va'l ech ko'xh ib'ena', ye'kan sapaali? Tan aal techal uchi aas alax u o'tla mantaar va'l paalyu ku'en.

12 Echixe'at tiira vatzsaj niqal u ak' nuk'u'm tan, nikunima aas sa'kojpaali. **13** Yit'e'ch koj nikub'ane' va'l nichi'an u Moisees.

Tan nichikutx ivatz tu ma'l b'u'j vatz q'u Israeel. A' isa' ye'k sailax iya' irib'un vivatz.^h **14** Aatz q'u Israeel tan, paat ye't motx el itxumb'al tuul aas kam toke'. Utz anko'xh ye' nipaal itxumb'al tuul cheel. Aya'l kala anko'xh kutxel ivatz aas nisik'le u o'tla mantaar. Ye'xhkam nitel itxumb'al tuul. Pek oj sinima u Cristo, b'a'ntan satootzaji aas paalnaj tek u o'tla mantaar. **15** Anko'xh jupel q'ul itxumb'al cheel k'uxh nisik'le q'ul imantaar u Moisees. Echa' kutxel q'u taanima tu ma'l b'u'j. **16** Pek oj saok ti' inimal u kuB'aal, sapaal itxumb'al tuul aas paalnaj tek u o'tla mantaar. Echa' tel ma'l b'u'j kutxb'al ivatz aas nichimaj tootzajit u Tioxh. **17** Tan aatz u kuB'aal Jesuus, a' u Tioxhla Espiiritu. Utz atil chitpitchil tu paav tu va'l til atilku u Tioxhla Espiiritu.

18 Ech aatz kajay o' k'atz u Jesuus, yit' kutxel koj kuvatz nikusají vitechalil u kuB'aal. Pek nipaq'un sukuk'atza, echa' irib'un elu'l ma'j txijtxub'al tu espejo. Utz aatz viTioxhla Espiiritu u Tioxh, a' va'l nich'expixsano'. Ech b'iichaj nib'en u kutxumb'al echa' vitechalla txumb'al u kuB'aal.

^h **3.13** Aatz nik'am ti' u b'u'j u Pablo va'l i'anb'e u Moisees, kutxb'al ivatz ti' imajax ipaal virib'un vivatz. A' nitale' aas yit' mujel koj ivatz nital elu'l u b'a'nla chusb'al, pek vatzsaj nitale'.

Ech aatz tek tu q'u versiiculo 14-16, nipajik'am u Pablo ti' u b'u'j kutxb'al ivatz u Moisees. Loq' paarten paj u tokeb'al. A' tek nitale' aas u b'u'j nichimajon vitxumb'al q'u Israeel aas satootzaji viya' u o'tla mantaar. Choktaj u Eexodo 34.29-35.

4 1 Unchee' ech ye'xhkam ni-kujochpe' utz, ye'xhkam ni-kuya'sa aq'on ti'. Tan ib'a'n'il u Tioxh q'i' aas toksa'o' tu u aq'on ti'. 2 Xaansamal tek el qib' k'atz q'u ch'ixveb'alla chaj kam, aya' q'u paav q'u'l mujel ib'anaxe'. Ech yit' sub'u'm koj kusa' aas nikupaale'. Utz ye'xhkam ni-kuch'exu u tokeb'al u yolb'al Tioxh. Pek a' chit niqal vinujul tu kajay aanima tan, vatz Tioxh niyolonk'o'. Ech sinach je' q'u aanima tu taanima inujul tzik ni-kub'ane' oj yit' i'. 3 Utz vatz ko'xh q'u aanima atzi' q'u'l yak tu choob'al paav oj anko'xh yit' vatzsaj u kub'a'nla chusb'al. 4 Aya' q'u'l ye' niniman u Jesuus. Sotzsamal ik'u'l tu u tx'i'lli'inaj, u q'esalain tetz u vatz amlika tx'ava' tza'. Echixe'at ye' nitel itxumb'al tu u techalla b'a'nla chusb'al tetz u Cristo. Ye' nitootzaji aas u Tioxh ul ik'uch u Jesuus. 5 Tan a' koj niqal paal kutziuil. Pek a' niqal paal itziuil u Jesucristo. Tan ta'xh ma'l B'aala tatine'. Utz aatz o', ech ko'n o' etaq'onom tan, tiira tz'ejel qaanima ti' u Jesuus. 6 Tan anko'xh vettxitxun tu qaanima u Tioxh va'l cheesan u q'i'i saj tu u uken. Ech vet-qootzaji vitechalil u Tioxh tiq'aq'al u Cristo. Echa' atil txij-txub'al tivatz u Jesucristo.

**Vik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh
b'enamen**

7 Utz aatz u txijtxub'al tzi' aya' u tatin u Cristo tu qaanima.

Ech tatine' ikolax ma'l mam tx'ii-b'al q'i'i tu ma'l tz'aj. Utz aatz u techalla yak'il atil sukuk'atza taq'o ti' ib'anax q'u kam, yit' getz koj sukujunal, pek iyak'il u Tioxh sukuk'atza. 8 Tan kaana kupaal tu tza'l tu kajay q'u kam; loq' yit' k'ayb'inaj koj kuk'u'l. Niqela' qoke'; loq' ye'xhkam ni-kujochpe'. 9 Niqojchale'; loq' ye'xhkam nitelab'eka'o' u Tioxh. Ni'xhib'anax qe; loq' ye'xhkam nikusotzsale'. 10 Til chit ech kub'ena' b'enamen ato'k'o' vatz kamchil, echa' va'l paalku u Jesuus. Utz aatz u tiichajil atil k'atza, nimna'l sukuk'atza b'enamen majte. 11 K'uxh b'enamen ato'k'o' vatz kamchil ti' ipaxsal itziiul u Jesuus, itz'lel-o' vatz Tioxh. Ech sailax vi-tiichajil u Jesuus b'enamen sukuk'atza tu u kuchi'l va'l sa-konkami. 12 Ech atojno'k'o'
vatz u kamchil; ta'xhtzii sa'atin etiichajil.

13 Tan k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh aas sikolo'. Ech ye'xhkam nikuxo'va ipaxsal itziiul va'l nikunima. Tan nikunima va'l tz'ib'amalka ech tza': —K'ujlel unk'u'l ti' u Tioxh echixe'at nun-yolone!— Chia. 14 Utz qootzajle aas saq'aavtitz'pixsa'o' k'atz u kuB'aal Jesuus u Tioxh va'l q'aav itz'pixsan u kuB'aal Jesuus xo'l q'u kamnaj. Ech ela so'opono' siatz setuch' taq'o. 15 Seti' ko'n nikub'anva, k'uxh nikupaal tu q'u tza'l tzi'. Tan tiira tii'o' seti'. A' kusa' aas so'opon vikuyb'al u Tioxh xe' sib'al aanima. Ech

sib'al sak'amab'en, saoksan iq'ii u Tioxh.

16 Ech ye'xhkam nikujochpe', k'uxh nitexhipaal u kuchi'l tza'. A'tzii. Tan aal ak' nib'enk'o' jun q'ii tu u qatin vatz u Tioxh.

17 Tan aatz q'u talaj tza'l nipaalk'o', b'iil ko'xhtu' atzi'. B'iil ko'xh vatz u techalla b'a'nil sakuk'ul toj i'ane' va'l b'enq'ii b'ensaj. A' u kuq'aq'al. Tan tiira techal vatz q'u tza'l tzi'.

18 Ta'xhtzii oj yit' a' koj nib'enku kuk'u'l ti' q'u kam niqile'. Pek a' sab'enku kuk'u'l ti' q'u kam q'u'l aye'n xe' u Tioxh q'u'l ye' na'l. Tan aatz q'u kam tu Amlika xe' Tioxh q'u'l ye' na'l, ech ko'xh ib'ena'; ye'k iya'e'.

5 **1** Tan aatz u kuchi'l tza', ech ko'n a' ma'j atib'al sa-ko'npaali; sako'nsotzi. Ech qootzajle aas sako'npaali tan, sakamo'. Pek atil ma'l qatib'al xe' u Tioxh tu Amlika ye'k sapaali. Pek ech texh ib'ena' tan, yit' b'ano'm koj aanima. **2** Ech ix'e'at a' tek kusa' cheel koj ok'o' tu u qatib'al va'l tu Amlika. Va'l tek qachvat atinchil tuul. **3** Tan aatz so'opono' tuul, b'a'n tek qatin siatz u Tioxh si'an'. Echa' tok qoksa'm, yit' sa'koj'u'e'o'. **4** Tan nitxumun qaanima atilo' tu u kuchi'l tza', va'l echa' atib'al nik'o'niyook'e'. Tan ye' kusa' u kamchil. Pek a' kusa' okchil tu u

qatib'al tu Amlika. Sach'expu u kuchi'l va'l nik'o'nikame' tza' utz, sakuk'ul va'te tetz tek b'enq'ii b'ensaj. **5** Utz u Tioxh vettb'anon quch ti' u kam tzi'. Tan vettaq' viTioxhla Espiiritu qe, techlal aas nojchit sitzozpi va'l alel qe taq'o.

6 Ech tiira k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh. K'uxh qootzajle aas tuul itz'lelo' tu kuchi'l tza', ye'saj qopon tzixe'. **7** Utz k'ujlel kuk'u'l ti', k'uxh ye'xhkam niqil iatz.

8 Pek loq' niqachva saelo' tu u kuchi'l tza' utz, ta'n se'nativojo' xe' u kuB'aal. **i 9** Pek a'tzii. K'uxh ye'saj qopon tzixe' tan, kutxuq'-txunsataj. Utz k'uxh ma'koj-oponyo' tzixe' majte, ta'xhtzii kutxuq'-txunsataj. **10** Tan kajay o' satx'olpu kunujul tu va'l niq'atvu tzii u Cristo. Ech junun aanima sik'ul ichoob'al ti' q'u kam i'ana aas atich tu vichi'l. A' se'enku u choob'al tetz ti' vib'an-one', b'a'n tzik oj ye'xtxoj.

U toksat ib'a'n q'u aanima u Pablo tuch' u Tioxh

11 Ech k'uxh nikub'an ya'l tok tivi' q'u aanima aas sinima u Tioxh tan, a' nikuxo'va u Tioxh. Tan tootzajle u Tioxh ab'il o'. Utz a' kusa' setootzaji majte ab'il o'; tenachb'al saelka. **12** Loq' yit' kuq'ii koj niqoksa sevatz, pek a' kusa' ex chit sailon aas k'ujleb'al tzik k'u'l o'. Ech sekan itzaq'b'el

ⁱ **5.8** Aatz va'll nital u Pablo tza' aas yaktek'o' xe' u Tioxh ta'xh sakamo', anaxh nitalaxe'. Tan aatz vatz q'u Israeel, yak q'u kamnaj tu u "tatib'al kamnaj" oj "viq'esalail q'u kamnaj" chu te'le'. Choktaj u Job 7.7-10; u Salmos 6.5; u Eclesiastees 9.10.

q'u aanima q'u'l ta'xh tii ntil u ti'aj q'u aanima, pek ye'k itxa'k q'u b'a'nil te q'u'l atil tu taanima. **13** Pek oj o' elnaj tu b'ey sevatz a'tzii ta'xhtzii ti' u aq'on ti' u Tioxh. Utz oj b'a'n o' netile', etetz u b'a'nil majte.

14 Pek ti' u kutz'ejtu qaanima ti' u Jesucristo, k'uxh nikub'an q'u kam ti' u Tioxh tza'. Tan oj nikunima aas kamnaj qi', kuminataj majte aas ye'kan o' tu u paav. Echa' kamye'lo' siatz.

15 Tan ti' kajay aanima kamku u Jesuus. Ech aatz q'u'l itz'lel vatz u Tioxh cheel, yit' a' tere'n koj si'an je' vitxumb'al. Pek a' tek si'an vitxumb'al va'l kam ti' utz, q'aav itz'pu ti'.

16 Ech ye'xhkam niqitz'a ve'te' kam b'anel tu q'u aanima ti' u tatin tu u vatz tx'ava'. Tan aatz i'an ma'x tiempo, va'llenich u kutxumb'al ti' u Cristo. Pek jalpi tek u kutxumb'al ti' cheel.

17 Utz ab'il va'l vetinimal u Cristo, ch'expia. Jalpi tek vi-txumb'al tu u Tioxh. Paalyuka q'u ye'xtxojla chaj kam. Tan a' tek nititz'a ib'anax q'u b'a'nla chaj kam. **18** Utz u Tioxh vet-b'anon kajay q'u kam tza'.^j

Tiq'aq'al u Cristo k'uxh vet'ok kub'a'n tuch' u Tioxh. Utz a' qaq'on aq'el taq'o aas saqoksa ib'a'n q'u aanima tuch' majte. **19** Tan tiq'aq'al vikam u Cristo,

vet'ok ib'a'n u Tioxh tuch' q'u aanima. Ech ye't ok tu ach q'u'l ipaav q'u aanima. Utz taq'ka tu kuq'ab' aas o' sa'alon paal kani'ch tok ib'a'n q'u aanima tuch' u Tioxh. **20** Ech o' b'anol ivatzil u Cristo tu u vatz tx'ava' tza'. Echa' u Tioxh niq'ilanex aas niqoksa iyol sevatz. Utz niqal sete tib'ii u Cristo aas okoj eb'a'n tuch' u Tioxh.

21 Tan niko'xh ma'j paav i'an u Jesuus. Pek q'i' ku'en k'uxh b'ens aa paav vatz Tioxh. Tan a' isa' u Tioxh aas jikomla aanima se'enk'o' siatz.

6 **1** Ech aatz o', o' lochol k'atz u Tioxh utz, niqal sete aas ye' ko'xh etaq' elo'p vib'a'nil u Tioxh echil tzi' va'l alel sete qaq'o. **2** Tan nital tu viYolb'al ech tza':

—Vab'i vaq'ilat asik'let'in aas nichapaal tu il tza'l.

Utz unloch'axh,
veesa'axh tu k'axk'o.— Chia.^k

Utz cheel u tiempo senima u Tioxh tan, cheel u tiempo tetz chitpitchil tu paav.

3 Paat ye'k ma'j kam ye'xtxoj nikub'an vatz kajay aanima. Tan ye' kusa' se'el iq'ii u aq'on va'l nikub'ane'. **4** Pek vijikomal chit nikub'an vatz q'u aanima, techlal aas o' taq'onom u Tioxh.

^j **5.18-20** Aatzich vatz q'u griego, oj nib'ens ikoontra Tioxh u aanima, q'u aanima q'u'l sichok tok ib'a'n tuch' u Tioxh. Pek aatz nital u Pablo tza' tzi' utz, u Tioxh va'l nichokon u tok ib'a'n tuch' q'u aanima ti' u Jesuus.

^k **6.2** Choktaj u Isaías 49.8.

Ni'xhkutx'ak q'u tza'l nipaalk'o'. Nikutx'ake' k'uxh nikuya'ta qetz. Nikutx'ak q'u ilinchil. **5** Nikutx'ake' k'uxh nikutz'u'male', k'uxh nikuku' tu tze', k'uxh nicheesal txab'kin qi', k'uxh niqok tu tza'lla aq'on, k'uxh nitel kuvata'm utz, k'uxh nikupaal tu va'y. **6** Paat nikumaj qib' ti' paav. Nikuk'uche' aas qootzajle vinujul. Nikutx'ak q'u kam nitul qi'. Jikom nikuk'uch u b'a'nil. Nikuk'uche' atil u Tioxhla Espiiritu sukuk'atza. Jik chit nikub'an tii'o' ti' q'u aanima; kanaal koj kusa' ti'. **7** Tinujul ni-yolok'n. Utz atil viyak'il u Tioxh sukuk'atza. B'enamen niqal vinujul; echa' b'anb'al kuch'a'o tatin tu kumax, tu kuseb'al ti' kajay q'u kam ye'xtxo. **8** Niteesal kuq'ii utz, nitoksal kuq'ii ti' va'l nikub'ane'. B'enchimal b'a'n kuyolaxe' utz, b'enchimal ye'xtxo. Niqaq'ax b'ens txub'a-lom, k'uxh vinujul niqale'. **9** Ech kala ye' ootzajimalo' tilone', k'uxh tek' ootzajimalo'. Jank'at ko'xh ye' nikukame', loq' tiira itz'lelo'. Ni'xhkuk'axb'ixsale', loq' ye'xhkam nikukame'. **10** Atilo' tu txumu'm tilone', loq' aal b'enamen nikutxuq'txune'. O' me'b'a' tilone', pek kaana ib'a'nil Tioxh nikuchus tu q'u aanima. Echa' tx'iib'al q'ii niqaq' te. Ye'xhkam ko'xh qetz atile tilone', loq' qetz kajay q'u kam xe' u Tioxh q'u'l tiira ib'o'q'ol.

11 Ech tinujul chit ni-kuq'ilax, hermanos aa Corinto. Jik chit niqal sete kam nital u qaanima. **12** Tiira sib' chit nikub'an tii'o' seti'. Pek aal ex q'u'l nib'anon aas yit' tuch' koj etaanima tii'ex qi'. **13** Echixe'at nunjaj b'a'nil sete. Jik chit sael iatz eyolon qe, echa' nikub'an sete. Ech ijajlu sete nunb'ane', kam echa' ijajtu b'a'nil ma'l tata tik'aol.

U tatin u itz'lich Tioxh tu taanima q'u niman tetz u Jesuus

14 Ye' ko'xh eb'ana aas sek'ul etib' tuch' q'u'l ye' niniman u Tioxh. Tan nachtaj b'a'nil etile!. {Satz veeti si'an ma'l iatz u aanima va'l ni'an vi-jikomal tuch' u aanima va'l ye' ni'ane? Utz {satz veeti si'an ma'l iatz u txijtxub'al tuch' u uken? **15** Tan echa' u Cristo, yit' b'a'nil koj tuch' u tx'i'lli'inaj.^l Utz echat ko'xh u niman tetz u Jesuus, yit' sa'koji'ane' si'an ma'l iatz tuch' va'l ye' niniman. **16** Utz ye'k si'ane' aas ma'l iatz u totzotz u Tioxh tuch' u totzotz q'u b'anich tioxh. Tan aatz ex, ex tatib'al u itz'lich Tioxh. Tan alel taq'o ech tza':

—Sa'atinin k'atza utz,
a' sapaaalk'in tixo'l.
In iTioxh utz,
a' vuntenam.— Chia.^m

^l **6.15** Aatz u b'ii va'l "txi'li'inaj" chi'o' ti' tza' utz, "Belial" chu tu u yolb'al hebreo. Utz a' toke! "ye'k itxa'k" oj "tzu'kin". Ech nichtalax ti' u tx'i'lli'inaj. ^m **6.16** Choktaj u Leviitico 26.12; u Jeremias 32.38; u Ezequieel 37.27.

17 Echixe'at nital u kuB'aal ech tza' majte:

—Xaanajelex tixo'l.

Elojex.

Yekano'k q'u ye'xtxojla chaj kam tzi',
ech sunk'ulex.

18 Ech nojchit in eTat si'ane'
utz,
ex unk'aol unme'al si'ane'.—
Chu u kuB'aal u Mam
Tioxh.ⁿ

7 **1** Utz mam kam va'l alel qe tu u Tioxh tzi' hermanos.
Ech kuxaansataj el qib' k'atz kajay q'u paav q'u'l nitachvha u kuchi'l utz, ti' q'u kam q'u'l niyansan u qaanolal vatz Tioxh. Saxaane'lo' k'atz u paav tu vi xo'vele'. Ech nojchit tz'ajelo' vatz u Tioxh si'ane'.

Vitxuq'txun u Pablo ti' u tok q'u aa Corinto tu jik

2 K'ultajo' tuch' etaanima hermanos. Tan ye'xhab'il ma'j ex chi'onsamal koj etaanima qaq'o. Ye'xhab'il txub'a'llimal qaq'o. Utz ye'xhab'il eesamal tu b'ey qaq'o.
3 Utz eq'ii koj niveesa tu va'l nivale' tza'. Tan alel sete vaq'o aas tiira chab'amal etatin tu qaanima tuul itz'lelo' utz, k'uxh sakamo' seti'.

4 Ni'xhtel iatz unyolol sete. Utz kaana unchi'b' setaq'o. K'uxh kaana unpaal tu tza'l, netaq' nimal unk'u'l aas nivitz'a'ex; nojchit ni'xhuntxuq'txune'.

5 Tan ye'xh b'oj ila'm ni-kub'an'e' jatva'x tiempo qul tu Macedoonia tza'. Kaana tza'l ni-paalk'o'. Kaana txab'kin q'i'aj chaj. Va'l tilin qaanima. Utz nichkuxo've'. **6** Loq' taq' nimal kuk'u'l u Tioxh, u aq'ol nimal ik'u'l q'u aanima q'u'l nitaq' ku'tib' siatz. Itxuq'txunsa'o' aas opon u Tito. **7** Itxuq'txunsa'o' u topone'. Utz yit' ta'n ko'n koj, pek itxuq'txunsa'o' majte tan, tiira iq'omich nimal ik'u'l setaq'o. Utz tal qe aas netitz'a'o'. Ni'xhetachva setil kuvatz. Ni'xhetoq' vatz Tioxh q'i'. Utz nitela' tok etaanima vi' nitale'. Ech ti' aal chit itxuq'txunsa'in.

8 Pek setab'i tan, ye'xhkam nunk'axa, k'uxh itxumunsa'ex u u' va'l untz'ib'a opon tzexe'. Unk'axa chit b'iil aas xamtel tuul tan, vab'i aas itxumunsab'iilex.

9 Pek aatz cheel, kaana untxuq'txune'. Loq' yit' ti' koj aas untxumunsa'ex. Pek ti' tan, ixaansa'ok'ex k'atz u Tioxh u txumu'm va'l enacha. Ech titxumb'al u Tioxh k'uxh txumunex, ech etitz'achi aas onkonil va'l vetun-b'an sete. **10** Tan aatz u txumu'm va'l titxumb'al u Tioxh, a' nitiq'ovb'eno' ti' ik'axal q'u kupaav utz, ti' kuchitpe'. Loq' ye' ko'xh txumuno' ti' aas vetqaqluka q'u kupaav. Ech ye'k tz'ej'o'm saku-b'an'e'. B'a'n saelk'o'. Pek aatz u txumu'm tu u vatz amlika tx'avatza', va'l kam ko'xh ma'j ti', a' nitiq'onku b'en tu kamchil.

ⁿ **6.17-18** Choktaj u Isaias 52.11; u Samueel II 7.14; u Isaias 43.6.

11 Unchee' paalyu u txumu'm va'l ipaasavex u Tioxh. Utz jiltaj tek viq'aq'al etile'! Tan a' vet-icheesa sek'atza ib'anax q'u kam jikom. Vet'ela'ok'ex ti' vetatin vatz Tioxh taq'o. Vetexo'va Tioxh taq'o. Ma'xh tek etoksa etib' q'i' taq'o. Ma'xh ek'on etaanima ti' u Tioxh. Utz oora vetetoksa etib' tu jik. Ech nek'uche' niyolonka aas yit' antu koj ex ti' vipaav unjolol q'u aanima texo'!

12 Ech k'uxh untz'ib'a b'en u' tzexe', yit' a' koj unb'anvu ti' u aanima va'l kam ni'an texo'!. Niko'xh ti' q'u aanima q'u'l kam nib'anax te. Pek a' kusa' kuk'uchtu sete aas nojchit tiira nitela' tok qaanima seti' vatz Tioxh. **13** Ech ni'xhtaq' nimal kuk'u'l aas b'a'n ex qe.

Utz aal ni'xhkutxuq'txun ti' vi-txuq'txun u Tito majte tan, etaq' nimal ik'u'l. **14** Utz alich nal tu u Tito vaq'o aas k'ujleb'al k'u'l ex. Val te aas techal ex. Anchitu'. Ye'n ech'ixvixsa'in; ye'n eteesa unq'ii. Tan tiira b'a'n etxumb'al veteb'ana. Ech nimna'l aas inujul va'l niqale'. **15** Utz tiira ni'xh-titz'a'ex u Tito tan, nitulsa sik'u'l aas b'a'n enimane'. Utz at chit tatin sevatz eb'ana aas opon tzexe'. **16** Ech tiira nuntuq'-txune' tan, k'ujleb'al k'u'l ex ti' ib'anax q'u kam jikom.

U taq'ax nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus ti' u kutxu nitaq'e'

8 **1** Unchee' aatz cheel hermanos, saqal sete kam q'u b'a'nil i'an u Tioxh tu q'u

niman tetz u Jesuus tu Macedoonia. **2** Tan va'l ko'n motx itxuq'txun ti' taq'tu ikutxu, k'uxh tu mamaj tza'l nichpaalku ti' u Jesuus. K'uxh jolol tiira me'b'a', pek aya'l ik'u'l utz, aya'l kala jolol tx'iol iq'ii tilon tu q'u taq'tu sib'al ikutxu. **3** Nunyolon ti' tan, ma'xh villu b'a'nil aas aya'l chit ik'u'l nitaq' q'ul ikutxu. Utz ta'n ko'nkoxh nitaq'e' q'u'l nichhee tzixe', pek aal nitaq' tere'n ti'. **4** Utz motx chit ijaj b'a'nil qe aas satz veeti siloch b'en q'u niman tetz u Jesuus q'u'l niya'ta tetz. **5** Paalchu ko'xh q'u kam va'l nitaq' vi' va'l nichqitz'a. Loq' i'an ko'nkoxh ok, pek tan, axhib'i tiira oksamal tib' ti' ib'anax vitxumb'al u kuB'aal. Ech tek motx toksa tib' jaq' kumantaar majte. Utz ch'iam ko'xh tetz kam ti' salochonka.

6 Ech kujaj b'a'nil tu u Tito aas se'ntiq'o u kutxu va'l tzexe'. Utz jik sitzopjixsa u taq'on ti' u b'a'nil va'l xe'tixsamal taq'o. **7** Tan aatz ex, ch'iinajtek' ex ti' ib'anax b'a'nla chaj kam. Ch'ii-najex ti' vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh. Ni'xhetx'ol ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al. Atil etxumb'al ti'. Vatz ek'u'l locho'm. Tii'ex ti' emol. Utz ti'ex, q'an-b'ojax vatz Tioxh ti' etaq'tu vekutxu. **8** Loq' yit' b'anel koj ya'lex nunb'ane' aas nival sete kam ni'an unjote. —Ta'xh seb'ane'.— Chikojin. Pek a' unsa' vilt enujul, nojchixh netale' aas nitel etaanima ti'

ilochax emol. Nojchixh tii'ex ti'
emol, pek oj niko'xhetalo'k.
9 Tan etootzaj teku'en kam vi-
b'a'nil u kuB'aal Jesucristo. Tan
k'uxh mam tx'iiol iq'ii, taq'
b'ens tib' me'b'a' ti' vib'antu tii
qi'. Ib'ensa tib's me'b'a' ti'
kub'ens tx'iiol iq'ii.

10 Echixe'at nival sete cheel
aas tiira b'a'n oj setzopixsa va'l
exe'tixsa ma'x ya'b'. Tan ex
q'u'l b'axa etaq' ekutxu. Utz
loq' ko'nkokh etaq'a, pek aya'l
chit ek'u'l etaq'a. **11** Tan va'l
ichi'b' exe'te'. Utz echat seb'an
ti' itzopixsal majte. Aya'l ek'u'l
etachva ib'anaxe!. Utz b'antaj
majte. A' li'ilon jank'al vantzi'
sachee tzexe!. **12** Tan oj nojchit
aya'l ek'u'l setaq'e', sik'ul u
Tioxh jank'al vantzi' sachee
tzexe!. Tan ye'xhkam nijaj u
Tioxh va'l ye' sacheei. **13** A'
kusa' tu va'l niqale' tza' aas
lochob'eib' seb'ane'. Tan a' koj
kusa' aas a' texh seb'an ya'l
ib'anax b'a'n tu tatinunjote
utz, aal sa'tekeya'ta etetz.
14 Tan aatz cheel, atil etetz.
Utz saveeti seloch unjot niman
tetz u Jesuus. Tan ex oj tek
tunpate utz, siloch'ex majte.
Lochob'eib' ko'n va'l seb'ane'.
Ech elachajil etetz si'ane'.
15 Echa' va'l nital u yol tz'ib'a-
malka tu u Yolb'al Tioxh ech
tza': —Aatz va'l sib'al chit
imola, ye'xhkam soovrein tetz.
Utz ye'xhkam iya'ta tetz va'l
b'iil ko'n imola.— Chia.^o

U tel taanima u Tito ti' q'u niman tetz u Jesuus

16 Utz ta'ntioxh tu u Tioxh
tan, toksa tu taanima u Tito u
tela' tok seti' echa' nunb'an'e'.
17 Tan k'uxh a' inima u chaj va'l
val te aas se'en tzexe', tiira
nojchit aya'l nal ik'u'l se'ntilex.
Ninalitz'a'ex.

18 Utz antu va't u niman tetz
u Jesuus so'opon ti' u Tito. Aya'
ma'l va'l tiira atil tatin vatz
tere'n q'u niman tetz u Jesuus.
Tan nojchit aya'l ik'u'l ni-
taq'onin ti' u b'a'nla chusb'al.
19 Utz yit' ta'n koj, pek a' va'l
txaael tu q'u niman tetz u Jesuus
majte aas saxamb'u vi' til sapaal-
k'in ti' q'u kutxu q'u'l kukuenta
tilaxe!. Ech a' unmol ti' en
taq'axka tu Jerusaleen. Tan
tokeb'al iq'ii u kuB'aals Amlika
utz, a' nikuk'uche' aas nojchit
netachva u locho'm. **20** Ech ela
nikupaale' tan, ye' kusa' aas kam
ko'xh yol sacheesal qi', ti' sib'al
q'u kutxu kukuenta tilaxe!. **21** A'
kusa' jikom chit iveet q'u kam
sakub'an vatz u kuB'aal utz, vatz
aanima majte.

22 Unchee' antu va't niman
tetz u Jesuus nikuchaj b'en ti'
majte. Tan ma'xh qilla', jatpax
ko'n ik'ucha aas jik itxumb'al.
Nitela' tok ti' q'u kam echa' tzi'.
Utz a' va'l ma't i'an cheel. Tan
tiira k'ujlel ik'u'l ti' velochone'.
23 Aatz u Tito tan, lochol vetz.
A' unmol nivopon texo'l. Pek ech

^o 8.15 Choktaj u Eexodo 16.18.

koj ka'va't q'u niman tetz u Jesuuus tan, a' vetchajon q'u niman tetz u Jesuuus. Utz jolol oksan iq'ii u Tioxh. **24** Unchee' k'uchtaj vatz q'u chaj tzi' aas nojchit tii'ex ti' q'u niman tetz u Jesuuus. Ech k'uchtaj siatz majte aas niko'nkoxhqalo'k techal ex.

U kutxu

9 **1** Unchee' yit' ministeer tere'n koj suntz'ib'a talax sete ti' u kutxu tetz q'u niman tetz u Jesuuus va'l selake'. **2** Tan voottzajle aas tiira aya'l ek'u'l netaq'e'. Utz nivoksa eq'ii ti' vatz q'u niman tetz u Jesuuus tu Macedonia tza'. Alel te vaq'o aas ma'xchen ya'b' cheel etitz'ata', ex aa Acaya aas salochonex. Utz kaana tiq'ot nimal ik'u'l q'u aa Macedonia ti' va'l netitz'a tzi'. **3** Echixe'at nunchaj opon q'u niman tetz u Jesuuus ti' et'oyaxe' tza'. Ech ye'k lab'ens txub'a'll u b'a'nla yol alel seti' vaq'o ti' u kutxu setaq'e'. Tan alel te vaq'o aas ch'iam texh neb'an ti' taq'axe'. Utz b'a'n oj nitekech'iansa. **4** Tan b'a'n si'an'e' aas lo'opon unjoloj niman tetz u Jesuuus aa Macedonia vi' utz, noj en ichab'a'ex aas ye'k kutxu nech'iansa. Ch'ixveb'al tek qetz atzi' oj ye'xhkam. Utz ch'ixveb'al setetz majte. Tan nik'uje' kuk'u'l seti'. **5** Ech toke' b'a'n nunnache' aas vetun-b'axab'sa opon q'u niman tetz u

Jesuuus tzexe' tzi'. Utz siloch'ex ti' ilakax u kutxu alel setaq'o oj ye'saj itz'aje'. Ch'iam texh si'an'e'. Ech nimna'l aya'l ek'u'l netaq'e'. Yit' ya'lumalkojex ti'.

6 Ulsataj sek'u'l va'l nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Ab'il va'l b'iil ko'n sataq'e',
b'iil ko'n sik'ule'.

Pek ab'il va'l sib'al sataq'e',
sib'al sik'ul majte.— Chia.^p

7 Ech a' setaq'e' jank'al va'll vet'ok tetaanima setaq'e' junun ex. Yit' tuch' koj txumu'm setaq'e'. Utz yit' ya'lumal koj ex nikub'ane'. Tan tii u Tioxh ti' q'u'l tuch' txuq'txunchil nitaq' ikutxu. **8** Satak'b'ixsa kajayil vi'b'a'nil sek'atza tan, Mam Tioxh u Tioxh. Ech ti' ib'anax q'u b'a'nla chaj kam tzi', tz'ajel iatz sachee tzexe', kam sesavsa b'enamen. **9** Tan nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Aatz u jikomla aanima,
ni'xhichajpe'l tetz;
niloch q'u me'b'a'.
Utz b'enamen sailax vijikom-il.— Chia.^q

10 Tan u Tioxh va'l niaq'on tia u chikol. Utz a' niaq'on techb'ub'al q'u'l nitechb'une'. Utz a' sa'aq'on kajay va'l nesavsa. A' va'l sa'ak'-b'ixsan ivatz q'u'l echikob'e'm. Ech sa'xhetil iq'aq'al u jikomil

^p **9.6** Choktaj u Proverbios 11.24-25.

^q **9.9** Choktaj u Salmos 112.9.

neb'ane' aas netaq' ekutxu.
11 Ech kaana etetz sa'atin ti' kajay kam. Utz kaana oya seb'ane'. Ech sa'xhk'amab'el u Tioxh ti' va'l neb'ane'. **12** Tan aatz u oya va'l saqiq'o b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus tzi', ta'n ko'nkoxh itxa'k aas siloch ti' q'ul ime'b'i'l. Pek a' itxa'k majte aas sik'ama Tioxh ti'. **13** Tan samotxtile' aas b'a'n ichajpe'l etetz. Nek'uche' aas nojchit nenima u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo. Samotxtoksa iq'ii u Tioxh tan, neloche'. Utz neloch tere'n niman tetz u Jesuus majte.
14 Utz aya'l chit ik'u'l samotxiq'ila isik'le Tioxh seti'. Tan nojchit atil u mam techalla ib'a'nil u Tioxh sek'atza. **15** Utz ja'nchittioxh tu u Tioxh tan, vettaq' ma'l mam oya qe! ¡Ye' nichee kuyol aas kan chaj ech ik'amab'el te sakub'ane'!

U tijle'm u Pablo aq'el tu u Jesuus

10 **1** Unchee' tiira nunjaj b'a'nil sete tu vi-maanxhoil u Cristo utz, tu vi-b'a'nil, aas setab'i va'l saval sete tza', in Pablo. Nitalax vi' aas in xo'vom nivopon texo'l. Pek ye' ko'xh qeleb'alin aas tzian atilk'in nitalche'. **2** B'antaj b'a'nil. B'a'n seb'ane', ech yit' ministeer koj savoksa vuntxumb'al texo'l so'oponin va'l ye' qeleb'alin. Aya' vuntxumb'al nital unjolol aas ta'xh nun-k'uche' aas tzian atilk'in. Pek atil toke' nunb'ane' tan, atil unjolol tzi' nital q'i' aas

anko'xh ela kub'anon tuch' q'u aanima ye' tootzaj Tioxh. **3** Tan k'uxh o' chi'o, yit' a' koj ni-kutxakunsa u kuchi'l tu ch'a'o. **4** Tan aatz q'u b'anb'al kuch'a'o, yit'e'ch koj a' u b'anb'al ich'a'o q'u aanima. Pek aq'el ivi'. Tan Tioxh aq'onnaj tetz qe ti' isotzal q'u ye'xtxojla chaj kam k'uxh kam iyak'il. Echa' ib'ajax ku' ma'j mam tz'ach nikub'ane'. **5** Sakub'aje'l q'u txub'a'l utz, q'u t'e'sil q'u'l nimajon tok q'u aanima ti' inimal u Tioxh. Kajay q'u txumb'al saqiq'o opon vatz u Cristo. Ech sakaa jaq' vimantaar. **6** Utz k'ajel qib' aas sakutx'ol inujul kajay qelb'alil. Loq' analen aas tiira ma't eniman b'a'nil.

7 Tan aatz ex, ta'xh nib'enk'ex ti' q'u kam netile'. Pek ab'iste ex nojchit ex tetz u Cristo nенache', itz'ataj b'ioj. Tan o' tetz u Cristo majte. **8** Utz k'uxh savoksa b'oj unq'ii ti' u vijle'm aq'el tu u kuB'aals Amlika texo'l, a'tzii; sa'kojch'ixvin ti'. Tan ch'iisab' etetz k'atz u Tioxh k'uxh nunb'ane'. Yit' sotzsab' koj etetz. **9** Utz yit' a' koj unsa' unxo'vixsat'ex tu u u' nuntz'ib'a opon tzexe' tza'. **10** K'uxh nojchit at nialon vi' aas: —Tiila chaj yol atil tu q'u tu' nitaq'u'l. Yaaom chit ni'an tuul. Pek aatz atil tu kuxo'l, ye'xhkam niyaane'. Maanxho texh iyolone'. Ye'k texh itxa'k ab'il ok q'ul iyol.— Chia. **11** Ech ab'il va'l nialon u yol tzi', tiira tootzaji aas kam chit ech u

kuyolone' k'uxh tu u' nikutz'ib'av b'en, echat ko'xh u kutxumb'al k'uxh jik so'opono' majte.

12 Tan jatu koj sakub'an ela o' tuch' q'u'l niko'xhtoksaje' iq'ii. Txoxkinil nib'anon. Itxumb'al ye'xhkam aas techal ko'xh ninache'. Niko'xhtecha ok tib' k'atz imol sijunal. **13** Pek aatz o', ye'xhkam niqoksa kuq'ii ti' ma'j aq'on aas yit' qaq'onib'al koj. Tan u Tioxh alon aas til say'a'k'o' ti' u qaq'on ti!. Utz a' aq'on tzii aas opono' tzexe' tu Corinto.

14 Ech ye'xhkam nipaalyaklojo' vatz va'l alel qe aas say'a'k'o'. Tan o' q'u b'axa oponchil tzexe' ti' talax u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo. Pek ye'n koj opono' tzexe', b'a'ntan nipaalyaklojo' atzi!. **15** Ech tok niqale' aas ye'xhkam niqoksa kuq'ii ti' ma'j aq'on aas yit' qaq'onib'al koj. Echixe'at ye'xhkam nikupaalb'en tunjot tenam. Pek ta'xh niqitz'a ich'ii vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh b'enamen. Ech sach'ii u qatin sevatz majte. Loq' ta'xh b'anel tikuenta va'l ya'najk'o!. **16** Ech xamtel saxaab'eno' ti' ipaxsal itzii u b'a'nla chusb'al sevatz b'en. Loq' ta'xh tu q'u tenam q'u'l ye'saj ipaxsal u b'a'nla chusb'al tuul. Ech ye'k saqoksa kuq'ii ti' u aq'on va'l b'anel teku'en. **17** Pek oj atil ma'j nitachva satoksa je' iq'ii, a' satoksav iq'ii ti' u kuB'aals Amlika. **18** Tan aatz u aanima va'l nojchit k'ujlel ik'u'l ti' Tioxh, yit' a' koj va'l anat ko'xh

nioksan je' iq'ii. Pek aya' va'l Tioxh nioksan iq'ii.

Q'u chulin ichaj Jesuus

11 **1** B'a'n a' etx'ak koj b'itoj vuntxumb'al va'l nivoksa seti' tza', k'uxh ninal-etx'ake'. Tan kamal in chit elnaj tu b'ey sevatz tu va'l nunb'ane!. **2** Loq' niko'nkoxhunb'ano'k va'l nunb'ane!. Pek a' ye' nunq'i'e' aas oj ab'il ko'xh saeesanex tu b'ey. Loq' u Tioxh nioksan sunk'atza aas ye' nunq'i' u ye'xtxoj nib'anax sete. Tan chuselex vaq'o aas ta'xh ma'l se'enk'ex ti' u Cristo. Ech aatz lo'opon u tiempo aas lavoksa'ex siatz, b'a'n ex. Ech ex a' ma'l ixviak aas ye' tootzaj vinaj, ye' niteesa tib' tu b'ey. **3** Loq' nunka'tziiune!. Tan b'a'n si'an' aas setaq' etib' saeesalex tu b'ey. Sasotsal ek'u'l ti' u Cristo, k'uxh jik chit venimata' senache'. Echa' va'l i'an u tx'i'la txokop aas isub' u Eva. **4** Tan vootzajle aas sek'ule' k'uxh paarten Jesuus sipaaxsa itziiul va'toj aanima so'opon texo'l. Utz senima atzi' k'uxh paarten chusb'alil saalax sete vatz va'l alel sete qaq'o. Utz sek'ule' k'uxh paarten aanxel satalo'k sete vatz u tetz u Tioxhla Espiiritu k'ulel setaq'o. **5** Pek saval sete etile!. Tan sa'-kojunb'aj ko'p vib' vatz q'u'l "mamaj ichaj u Jesuus" che'ex ti!. **6** Tan oj b'itoj chit ye' nuntx'ol tel yol, vunyol ku'en atzi!. Pek ech koj b'a'ntan, sib'al kam vootzaj ti' u Tioxh utz,

k'uchel sete qaq'o. Illel setaq'o tu vunb'anone'.

7 Utz ex ni'ilon oj ye'xtxoj va'l unb'ana nenache' aas oya ko'n ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al unb'an sete. K'uxh vaq' ku' vib'tan, a' unsa' sit'anb'a'ex u Tioxh.

8 Aal unjot niman tetz u Jesuus tu va't tenam unjitz'o'k ti' vetz. Taq' vetz kam nunsavsa tuul unpaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al texo'l. **9** Ye'xhab'il unjitz'o'k k'uxh kam unsavsa aas atich'in texo'l. Tan oj kam nichunya'ta, a' aq'on ve q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ul tu Macedonia. Unb'an kuenta aas ye'xhab'il unjitz'o'k texo'l utz, echat ko'xh sunb'an majte. **10** Tan voottajle aas atil vinujul sunk'atza tu u Cristo tu va'l nivale' tza'. Ech ye'xhab'il ko'xh ma'j aa Acaya samajonin ti'. **11** K'uxh nival sete ech tzi' ti' koj aas yit' tii'in seti'. Tan Tioxh ootzajin tetz aas tii'in seti'.

12 Aatz va'l nunb'an cheel, echat ko'xh sunb'ane'. Tan sa'kojvaq' tzii tu tzaj tzi' nichok txumb'al aas a' isa' ech tok iq'ii ti' va'l ni'an', echa' tok kuq'ii nib'anaxe'. **13** Tan jolol chulin ichaj Jesuus; eesanal tu b'ey. Niko'xhmotxtaq' b'ens tib' ichaj Cristo utz, yit' a' koj. Echa' ik'oo nimotxtoksa. **14** Ech ye' ko'xh isotzsa ek'u'l. Tan anaxh koj nib'anax ech tzi'. Pek ech ni'an u tx'i'li'inaj majte. Nitaq' b'ens tib' echa' nojla aanjel va'l ipaq'un ti'aj. **15** Ech yit' sotz-eb'al koj k'u'l oj ech ni'an q'u

taq'onom u tx'i'li'inaj untz'oj nitaq' b'ens tib' echa' taq'onom Tioxh ti' vijikomal tilone'. Loq' b'a'n koj say'a'ka. Tan sichoo q'ul ib'anone'.

Q'u tza'l nipaalku u Pablo ti' u tijle'm

16 Unchee' nipajval sete aas ye' ko'xh etitz'a aas in elnaj tu b'ey. Loq' oj in elnaj tu b'ey netale', aq'taj tzii ve aas savoksa b'oq unq'ii. K'ultaj q'ul unyol k'uxh ech iyolol elnaj tu b'ey nunb'an sevatz. **17** Ech a'tzii. Oj tu b'ey ni'elk'in netile' aas nivoksa unq'ii, ex sa'alon. Aatz q'u yol nivale' tza' aas echa' nivoksa unq'ii tilone', yit' iyol koj u kuB'aal. **18** Aatz q'u aanimma, nitoksa iq'ii ti' q'u kam ni'an tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech ¿a' tzik in ye' savoksa b'oq unq'ii ti' va'l nunb'an ti' u Tioxh? **19** Utz untz'oj ex tzak'kin. Kantu' nib'en ek'u'l ti' q'u txoxkin q'u'l nisub'unex ti' toksal je' iq'ii. **20** Netx'ajmi netoksal ti' inimal u o'tla mantaar. Netx'ajmi eyuch'axe'. Netx'ajmi nimaal etetz. Netx'ajmi aas nitoksa iq'ii unjot aanimma seti'. Utz aal sako'xh- etx'ajmi sapaq'ax ok evatz.

21 Ech b'a'n a' voksa koj unq'ii aas atich'in texo'l. Pek nunch'ixa-va talax sete cheel aas ye'kich unxamlil ti' ib'anaxe'.

Pek oj ta'xh txumel tu unjot q'u'l nitoksa je' iq'ii seti', ech savoksa unq'ii majte, k'uxh elchil tu b'ey sunb'an sevatz.

22 Ech oj jolol hebreo aas nimotxtale'. Echat ko'xh in majte. Oj Israeel aas nimotxtale'; in majte. Oj jolol itu'xh ixalam Abrahaam aas nimotxtale'; in majte. **23** Oj jolol taq'onom u Cristo aas nimotxtale'. Echat ko'xh in majte. Aal paalch'in sii', k'uxh in elnaj tu b'ey netale'. Tan maas nivaq' yak'il tu aq'on ti' u Cristo siatz. Paalchu ko'xh kam nipaalk'in siatz. Tan jatpax ko'n tz'u'malin ti' u b'a'nl a chusb'al. Jatpax ko'n ku'in tu tze' ti' u Tioxh. Utz jatpax ko'n unb'ana aas b'iit ko'xh ye' nunkame'. **24** O' pajul tz'u'malin tu q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel aas 39 tz'u'm nunkuy taq'o chajpaj.^r **25** Ox pax tz'u'malin tu xik'xab'. Unpax paq'ax sivan in. Ox pax kul b'enin ti' a' tu vaarko. Utz ma'l aq'b'al tuch' va't q'ii unb'an tu paxal' vaarko vi' mar. **26** Ma'xh xaanyin ti' ipaxsal u b'a'nl a chusb'al siatz. Utz kaana tza'l ni-paalk'in tu b'ey. Xo'eb'al q'u nima', q'u elq'om. Nitojcha'in q'u vetz aa tenamil. Utz nitojcha'in q'u puera aanimma. Kam ko'n tza'l nipaalk'in tulaj tenam, tulaj tz'inlich tzaji tx'ava', vi'aj

mar. Utz kam ko'n tza'l nipaalk'in tu q'u chulin niman tetz u Jesuus. **27** Paalnajin tu tza'lla chaj aq'on, tu koolichil. Jatpax ko'xh ye' nunvate'. Nunpaal tu va'y, tu tzaji' tzi'l. Nunkuy unva'y ti' iq'ilal isik'el Tioxh. Tx'akel che've vaq'o. Utz ya'tamal voksa'm. **28** A' q'u tza'l nipaalk'in tzi'. Utz atile'n ko'xh majte. Pek tiira a' vijatz jun q'ii nun-nache' u vela' vok ti' kajay q'u niman tetz u Jesuus. **29** Tan ni-tekunya'vb'ix ti' majte, nun-nache' ab'il a' niku' tu yaab'il. Utz ab'il nitaq'ax b'en tu paav, sib' chit ni'enku ve va'l nib'anax te.

30 Ech oj savoksa b'oj unq'ii, a' savoksav ti' q'u kam ye'k unyak'il ti' ib'anaxe'. **31** Pek ta'xh u Tioxh ootzajin tetz q'u kam tza' aas yit' txub'a'l koj nivale'. Aya' u Tioxh, viTat u kuB'aal Jesucristo va'l ni'xhik'ulo'k ti' so'ok iq'ii b'enamen. **32** Tan aatz atich'in tu Damasco, si'chitxayin u governadoor, u lochol tetz u ijlenal Aretas. Tal untxayne'. Ixee'in sol tzi' u oke'b'alop tu u tenam taq'o. **33** Pek loq' unkan elchil. Tan aq'axku'in tu ma'l u mam txakatx. Ech

^r **11.24** Aatz u tz'uma'm tu xik'xab' tza' utz, choob'al paav xo'l q'u aa Roma. Ech nichib'anax tu q'u aanimma q'u'l nipaavin vatz u ijlenal. A' u tz'u'm nichib'anb'el ti' q'u aq'onom q'u'l niqelone' utz, nib'anb'el ti' teesal yol titzi' ma'j preexhu. Jatpajul ko'xh tz'u'm nichikuy u aa paav q'u'l yit' aa Roma koj. Pek atich ma'l mantaar tixo'l aas ta'xh ma'l 39 tz'u'm satija untz'oj aa Roma. Ech ilochax q'u aa Roma ni'an u ijlenal tu Roma. Ech ye'k maas nik'axb'ixsale'. Echtxize't nital u Pablo tza' aas a' tija jank'al u tz'u'm nitaq'ax tzii ti' tu u q'atb'al tzii.

ch'unpilelu'lin ti' elu'l u mam
tz'ach tetz u tenam. Tivintanail
ma'l otzotz elku'lin. Ech ye't
ku'in tiq'ab'.

**Q'u kam ik'uch u Tioxh
tu u Pablo tu visioon**

12 1 Utz kam koj sunb'an
kanaal aas sako'xhvoksa
unq'ii. Pek a' paj savale' kam q'u
kam k'uchel ve tu visioon tu u
kuB'aal. 2 Vootzajle ma'l u
hermano niman tetz u Jesuus,
aas elyu kaalavax ya'b' cheel
iq'ol je' tu u tatib'al u Tioxh tu
toxva' amlika.^s Loq' ye' vootzaj,
matz tuch' ichi'l b'eni, oj taan-
xelal ko'xhtu'; u Tioxh ko'xh
ootzajin tetz. 3 Pek ta'xh vootzaj
aas iq'ol b'en u vinaj tzi'. Matz
tuch' ichi'l oj yit' a' koj, ye'
vootzaj. Tioxh ootzajin tetz.
4 Iq'ol b'en tu ma'l u techalla
atinb'al. Utz tab'i unjolol
techalla chaj yol tzi', ab'il koj
ma'j aanima satx'olon talaxe'.
5 Nivoksa iq'ii u vinaj tzi', loq'
yit' sa'kojvoksa unq'ii sunjunal.
Ta'xh savoksa unq'ii ti' q'u kam
ye'k unyak'il ti' ib'anaxe'. 6 Utz
k'uxh savoksa unq'ii, yit' ti' koj
aas in elnaj tu b'ey. Tan vinujul
savale'. Loq' ye'k sunb'an'e'. Tan
aal b'a'n jik chit q'u aanima sael
itxumb'al tuul abi'l in. A' se'enku
ti' vunb'anone' utz, ti' vunyol-
one'. 7 Ech majb'al voksat unq'ii
ti' q'u kam ik'uch ve tzi', taq' tzii

u Tioxh oksal ma'l u chi'om sun-
k'atza aas tiira ye' nitela'. Echa'
ikaa ma'j jutz'kin b'aj tunchi'l
i'ana. Aya'l kala ma'l ichaj u
tx'i'li'inaj nipaq'on q'ab' unvatz.
8 Utz oxpax unjaj b'a'nil tu u
kuB'aal aas sateesa u chi'om sun-
k'atza tzi'. **9** Pek tal ko'n ve ech
tza': —K'uje'oq ak'u'l ti' vun-
b'a'nil sak'atza. Tan a' nitiq'ov
tib' unk'uchtu vunyak'il k'atz
q'u'l ye'k iyak'il.— Chia. Ech
nuntxuq'txune' tan, a' savoksav
unq'ii ti' u vatrice' aas ye'k
unyak'il. Ech sa'atin viyak'il u
Cristo sunk'atza taq'o. **10** Ti'
vuntz'ejtu vaanima ti' u Cristo,
nuntxuq'txune' k'uxh ye'k
unyak'il; k'uxh nunyoq'axe';
k'uxh nunya'ta vetz; k'uxh nivoj-
chale'; k'uxh niviline' utz; k'uxh
tiira jochpinajin. Tan oj ye'k
unyak'il, a' atil viyak'il u Cristo
sunjk'atza.

**U tela' tok taanima u Pablo
ti' q'u niman tetz u Jesuus**

11 Unchee' kamal in b'iil
kalab' tzii tan, nivoksa unq'ii.
Loq' ex at nib'anon. Tan aal ex
va'l so'oksan unq'ii b'anel. Pek
aal ye'k untxa'k sete. Loq' yit' ti'
koj majte aas oj ye' netoksa
unq'ii sa'texhunb'aj ko'p vib'
vatz q'u'l "mamaj alol tetz u
yolb'al Tioxh" che'ex ti'. K'uxh
nojchit ye'xhkam ko'xh untxa'k
sunjunal. **12** Loq' atil techlal u

^s **12.2-5** U Pablo at va'l nital je' bib' tza'. Pek yit' jik koj nital vatzsaj.

Paarten aanimail va'l b'enje' tu amlika aas nitale'. Aatz u yol "toxva'
amlika" chia, aya' u "tatib'al u Tioxh" siatz.

taq'on ma'l suula ichaj u Jesuus texo'l vaq'o, va'l tiq'o tib' tuch' paciensia. Aya' kajay q'u xheenya, q'u txaichil, tuch' q'u kam q'u'l sotzeb'al k'u'l i'an u Tioxh texo'l. **13** Ech ta'xh jalg'al etib' tuch' tere'n q'u niman tetz u Jesuus aas ye'n unjaj vetz sete. Tan ma'kojunjaja, b'a'ntan atil vatin sevatz koj. Pek kuytajin oj ye'n unjaj vetz sete.

14 Aatz cheel, b'anel tek vuche' so'oponin tzexe' titoxpaj. Loq' jitz'elkojex ti'eme'b'il se'n unb'ane'. Tan yit' a' koj nunchoke' kam atil tzexe'. Pek ex va'l nunchok'ex. Tan yit' q'u k'aol me'ala koj nimolon tx'iib'al q'ii tetz u tata. Pek u tata va'l nimolon tx'iib'al q'ii tetz q'u k'aola. **15** Ech aya'l unk'u'l sunsotzsa q'u vetz seti'. Ti' ko'n q'ul etaanxelal sunb'anva k'uxh sa'xhunyuch' vib' seti'. Tan tii'in seti'. A' li'ilon k'uxh ye' ko'xh tii'ex vi' tuul aal maas tii'in seti'.

16 Tan nojchit ye'xhkam nunjitz'ex. K'uxh atunjolol nialon aas velab'al eyuch'le' nunb'an nitale'. **17** Tan ¿oj tzik sub'lex unb'ana aas vetunchaj opon q'u vinaj tzexe'? **18** K'uxh unchaj opon u Tito ti' en eq'ilale', tuch' va't niman tetz u Jesuus, eesa-malkojex tu b'ey ex i'ane'. Tan aatz in tuch' u Tito, ma'l ko'n kutxumb'al, ma'l ko'n chusb'al nipaalk'o'.

19 Utz etitz'ach tek majte aas a' chit nivaq' b'en vib' b'a'n tu va'l nivale' tza'. Tan yit' a' koj. Nojchit vatz Tioxh niyolok'o'.

Tan o' tetz u Cristo utz, a' kusa' sach'ii'ex tu u b'a'nil k'atz Tioxh. **20** Tan nunka'tziiune'. B'a'n si'ane' aas yit'e'ch koj etatin k'atz u Tioxh kam va'l nivitz'a. Utz yit'e'ch koj untxumb'al a' va'l setitz'a. B'a'n si'ane' aas va'l oj yaaib' texo'l; va'l oj chi'nan-k'u'lil; va'l oj k'a'naib' setib'ilaj. B'a'n si'ane' ato'k exo'l setib'ilaj. Va'l oj etaltu tz'ejb'al yol setib'ilaj; va'l oj teesat tib' eq'ii; va'l oj ije' evatz setib'ilaj utz; va'l oj eb'antu txab'kin texo'l. **21** Utz b'a'n si'ane' aas la'xhixumunsa'-in u Tioxh aas lo'oponin texo'l. Utz sa'xhoq'in siatz ti' q'u'l jatuten chaj xe't i'an paav utz, ye'saj ik'axata'. Ye'xhkam nik'axa q'u tzu'kin kam ni'ane', q'u teesat tib' tu b'ey tuch' aanima, tuch' q'u tacha'v q'ul ichi'l.

**Vinachtu je' tib' junun aanima
ti' u tatin vatz Tioxh**

13 **1** Ech a' tek vitoxpaj so'-oponin tzexe' tza'. Utz ka'va'l oxva'l texhtiigo so'ok ti' oj atil kam suntx'ol inujul texo'l. **2** Nipajval sete cheel kam va'l val sete sunpajxi aas oponin texo'l tika'paj. K'uxh tzian in, nuntz'ib'a talax cheel tu q'u'l veti'an paav aas sinima echa' nojchit atilin texo'l. Echat tere'n ex majte. Tan sako'nkoxhunsaji q'u'l kam paav ni'ane'. **3** Tan ni-motxetitz'a aas sa'xhek'aab'a'in nojchixh niyolok'o' u Cristo sun-k'atza netale'. Utz aatz u Cristo, yit' sa'kojxo've'l seti' tan, atil

ixamlil. 4 Tan itz'lel cheel k'uxh itx'ajmi ko'xhtu' je' vatz kurus. Ye'xhkam b'oj k'ulelani. Utz atil viyak'il u Tioxh k'atza. Kamal ye'k kuyak'il o' sukujunal. Loq' nikuk'ul kuyak'il tan, itz'lelo' k'atz u Cristo tu viyak'il u Tioxh. Ech sakuloch'ex ti' q'u kam ti' u Tioxh.

5 Utz nachtaj b'a'nil nojchixh jik nenima u b'a'nla chusb'al va'l k'ulel setaq'o. Iltaj je' inujul etib' matz b'a'n q'u kam neb'ane'. Tan ye' koj etootzaj kam q'ul eb'a-none'. Utz ye' koj etootzaj aas atil u Jesucristo texo'l. Kamal ye'xhkam chitu', untz'oj yit' b'a'n koj etatin siatz. 6 Utz nivachva aas sa'xhetil kunujul. Ech setootzaji aas b'a'n qatin vatz u Tioxh. 7 Utz nikuq'il aas sik'le Tioxh seti' aas ye'k seb'an q'u kam ye'xtxoj. Loq' yit' a' koj chit kusa' majte aas sakuk'uch vatz aanimma aas b'a'n o'. Pek a' kusa' nojchit seb'an q'u kam b'a'n, k'uxh netale' aas ye'xtxoj qatin k'atz Tioxh. 8 Tan techkojo' ti' imajax vinujul. Pek ta'xh nikub'an vinujul. 9 Ech toke' nikutxuq'txune' k'uxh ye'k maas kuyak'il. Ta'xhtzii setiq'o

eyak'il. Utz sakuq'ila sik'le Tioxh seti', ech aal tere'n saq'anb'ex tu vetatin k'atz u Tioxh.

10 Vatzsaj nuntz'ib'a opon u u' tzexe' tza' ta'n tuul ye'saj vopon tzexe!. Ech aatz lo'oponin, yit' sa'kojvoksa kajay vunk'a'nal tetz u vijle'm va'l aq'el tu u kuB'aal. Tan aatz u vijle'm, ch'iisab' etetz tu vetatin k'atz, yit' xaansab' koj el etetz k'atz.

Vitzojpu u u' tza'

11 Aatz tiya'teb'al hermanos, nival sete aas chi'b'ojchit'ex. Ch'iisataj etib' k'atz Tioxh. Moxb'etaj etib'. B'antaj ma'l etxumb'al. Atoj paas texo'l tu vetatine'. Ech sa'atin u Tioxh texo'l va'l tii q'i utz, va'l niaq'on u paas tu qaanima.

12 Q'ilataj etib' sejununil. Etaq'taj tib' echajlichil tu ma'l tz'utz' txala etzi'. 13 Kajay q'u niman tetz u Jesuus latza' nitaq' opon echajlichil.

14 Utz atin koj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo texo'l. Tii koj u Tioxh seti'. Utz ma'l koj evatz tu u Tioxhla Espiiritu kajay ex. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU GALAACIA

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo, kamal tixo'l q'u ya'b' 48 — 53 m.t.J. A' itz'ib'av k'asu'l tu u tenam Corinto.

U Pablo ex paxsan itziiul u b'a'nla chusb'al xo'l q'u aanimta tikuuenta u nimla departamento Galaacia tzi'. Loo' aatz b'axa, majax tu u Tioxhla Espiiritu. Pek xamtele ok unjolol aanimta ti' inimal u Jesuus.

Kam koj toke'! itz'ib'a, pek nitekxe'tiyan itxumb'al q'u niman tetz u Jesuus tu Galaacia. Yit'e'ch tere'n koj a' b'axa. Kaanaich motx itxuq'txun ti' u b'a'nla chusb'al b'anel. Utz tiira k'ujlel ik'u'l ti'. Pek xe't motx toksa tetz q'u Israeel aas ministeer sinima u o'tla mantaar, u tuq'ayb'al q'u Israeel. Ech nital tu u 4.13-15. Utz tab'i u kam u Pablo tzi'. Echtzixe't itz'ib'a u u' tza' ti' iyaal b'il utz, ti' toksal tu jik. Tan kantu' aas ye' ko'xh til nimoxtok va't chusb'al tivi!. Utz ni'xhtal te aas kam b'anel tu u atinchil tu u b'a'nla chusb'al. Nital te majte aas ato'k ka'vatza chaj aanimta tixo'l; niman tetz u Jesuus aas nimoxtale!. Ech tiira a' nital tu q'u aa Galaacia aas a' ib'o'q'ol tii samotxk'uje' ik'u'l ti' inimal u Jesuus. Utz ye'xhkam nitxakunku vinimal u o'tla mantaar.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-9 Ech ixe't u u' tza'.
- 2) 1.10—2.21 Nital u b'a'nla chusb'al va'l tal tu u Pablo.
- 3) 3.1—5.12 Nitale' aas ta'xh u Jesuus nichitpun q'u aanimta tu paav.
- 4) 5.13—6.10 Nitale' aas vatziel inimal u o'tla mantaar, a' ib'o'q'ol si'an tii tib'ilaj. A' si'an q'u kam isa' u Tioxhla Espiiritu.
- 5) 6.11-18 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU GALAACIA

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Galaacia

1 1-2 Nunq'ilab'enex jank'al ex, ex niman tetz u Jesuus tikuenta Galaacia. A' unmol q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atil sunk'atza, in Pablo ichaj u Jesucristo. Tan yit' vinaj koj oksanin utz, yit' vinaj koj chajonin. Pek u Jesucristo oksanin tuch' u Tioxh. Aya' u kuTat va'l q'aav itz'pixsan u Jesuus xo'l q'u kamnaj. **3** Ech atil koj vib'a'nil u Tioxh sek'atza tuch' u paas tetaanima va'l nitaq' u Tioxh, u kuTat utz, va'l nitaq' u kuB'aal Jesucristo. **4** Tan kam qi' ti' qeesal tu q'u kupaav, aya' q'u onkonil nib'anax tu u tiempo cheel. Tan ech vixumb'al u Tioxh qi', u kuTat. **5** Ech tetz u tokeb'al q'ii b'enamen, ech ko'xh ib'ena'. A'i.

**Viyaal q'u aa Galaacia ti'
vixaane'l k'atz u b'a'nla chusb'al**

6 Nitekisotz unk'u'l setaq'o, ex aa Galaacia. Tan ye' ko'xh tiil mexaane'l k'atz u Tioxh va'l sik'lenex tu u b'a'nil k'atz u Cristo. B'enyu ek'u'l ti' va't paartenla chusb'al. **7** Loq' yit' ti' koj aas nojla b'a'nla chusb'al va't

va'l tzi', pek sotzsomal ek'u'l ni'an unjolol q'u aanim a q'u'l nichusun sete. A' isa' iyuut vi-b'a'nla chusb'al u Cristo tuch' unjot ye'xtxoja chusb'al. **8** Ech a' ik'ulel tiira sotzchil si'an u aanim a va'l paarten chusb'al sichus texo'l aas yit' ela koj tuch' u b'a'nla chusb'al va'l alel sete vaq'o. Ech ye' enima k'uxh aal o' sa'alon va't chusb'al sete. Utz k'uxh ma'j aanjel tu amlika sa'alon majte tan, inujul koj atzi'. **9** Alel nal sete vaq'o. Utz nunka'paju talaxe' aas: —Oj ab'il sapaxsan itziuil va't chusb'al sete aas paarten vatuz u b'a'nla chusb'al va'l nimamal setaq'o, altaj tz'ejb'al tzii yol ti!.— Texhin.

Q'u kam tal u Jesus tu u Pablo

10 Aatz in, a' koj unsa' aas b'a'n in vatz q'u aanim. Pek a' unsa' aas a' b'a'n in vatz u Tioxh. Tan oj a' nunchoke' aas b'a'n sab'enk'in tu aanim, yit' in tere'n koj taq'onom u Cristo atzi' oj ech.

11 Ech a' unsa' setootzaji hermanos, aas yit' icheesa'm koj aanim a b'a'nla chusb'al va'l nunpaxsa talax sete tza'. **12** Tan vinaj koj chusun ve. Utz

k'atz koj vinaj unchab'av el.
Pek jik chit u Jesucristo
k'uchun ve.^a

13 Tan ab'imal setaq'o atzi'
kam b'anel tu vuntxumb'al ma'x
tiempo, aas atich'in tu u uq'ay-
b'al tetz q'u Israeel. Tan iq'omich
unyak'il ti' tojchal q'u niman tetz
u Jesuus. A' nichvitz'a isotz-
sale'.^b **14** Techalich untxumb'al
ti' u uq'ayb'al nimamich vaq'o
tzi'. Paalnajin vatz q'u vetz
ch'iil q'u'l ela vuq'ayb'al tuch'.
Tiira sib' nichb'enku ve aas
niqelax q'ul ikostuumbre q'ul
unk'uy unmam tz'ib'amal.^c
15 Pek tiira tu u Tioxh elka aas
itxaa'in. Utz vetisik'l'e'in tu vi-
b'a'nil aya'xchen aas ye'sajenich
vitz'pe'. Anko'xh atich'in k'atz
unnan. **16** Ech voottzajit viK'aol
taq'o. Tan a' visa' vi' se'nunpax-
sa talax vib'ii xo'l q'u puera
aanima. Echixe'at ye'xhkam
vab'i untxumb'al tu ma'j aanima
aas kam sunb'an ti' en ipaxsal
itziuil. **17** Niko'xh b'enkojin tu
Jerusalem ti' tab'il untxumb'al
xe' q'u'l ichaj nal u Jesuus
sunvatz. Pek a' b'enk'in tu
Araabia. Utz yakich paj q'aav
b'enin tu Damasco.^d

18 Pek xamtich tek tuul,
b'enin tu Jerusaleen. A' chit
ma'tich ipaal oxva'l ya'b', ex vil
u Lu'. Utz 15 q'ii unb'anika tzixe'.
19 Utz ye'xhab'il va'toj q'ul ichaj
u Jesuus vila. Ta'xh vil u Jacobo,
vitza'q' u kuB'aal Jesuus.^e
20 Vatz Tioxh nivale' aas inujul
q'u kam nuntz'ib'a tza'. Yit' in
koj txub'a'lom.

21 Unchee' xamtel paj tuul,
b'enin tikuenta Siiria tuch' tu
Ciliicia. **22** Utz ye'ich tootzaj
unvatz q'u niman tetz u Jesuus
q'u'l tikuenta Judea. **23** Pek
ta'xh nichmotxtab'i talax vi' ech
tza': —Aatz va'l nich'i'an ik'u'l
qi' ma'x tiempo, aal nitekipaxsa
itziuil u b'a'nla chusb'al tetz u
Jesuus cheel, k'uxh aal nichtitz'a
isotzsal b'axa.— Chia. **24** Ech
nichmotxtoksa iq'lii u Tioxh vi'.

U taq'ax nimal ik'u'l u Pablo ti'
u tijle'm tu q'ul ichaj u Jesuus

2 **1** Unchee' aatz ma'tich ipaal
kaalaval ya'b' tuul, b'enpaj-
in tu Jerusaleen. A' unmol b'enin
u Bernabee. Antu u Tito viq'o
b'en vi' majte.^f **2** Utz k'uxh
b'enin tan, Tioxh alon ve aas
sab'enin. Ech ta'xh unmol

^a **1.12** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 9.3-6; 22.6-10;
26.13-18.

^b **1.13** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.3; 9.1-2.

^c **1.14** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 22.3.

^d **1.17** Aatz u Araabia nital tza' tzi', anko'xhtu' va'l Negueev vatz q'u Israael
cheel tikuenta aal iku'e'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos)
9.20.

^e **1.19** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 9.26-30.

^f **2.1** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.30; 15.2.

yololin tu ma'l moli'b' q'u q'esala q'u'l atil talchu xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Utz val te aas a' nunpaxsav itziuil u b'a'nla chusb'al xo'l q'u puera aanima. Motx tab'i vaq'o. Tan b'a'n si'an' aas ye'xtxoj siatz va'l nunb'ane'. Utz lunb'an tetzan u aanima va'l niko'xhit'asp'o'k b'ioj; ye'k inujul til saponka.

3 Ech b'a'n ko'xh elka. Tan ye't motx iya'l lu u Tito, vummol, aas si'an u kostuumbre ti' itzok'ax el b'iil ichi'l, k'uxh puera aanima. Tan griego u Tito. **4** Ye'xhkan tala k'uxh atich unjolol aanima tu kuxo'l aas jolol k'aab'anal. Hermano aas nitale', pek niko'nichuli. A' ko'n motx ex isaji aas ni tzik kunima u o'tla mantaar oj ye'xhkam. Tan oj niqaq'ka satile', a' isa' salat qe aas sa'pajq'aavkunima. Ech u kuqitztu je' qib' jaq' u o'tla mantaar taq'o aas nitale'. Pek nojchit chitelot'i' inimal u Cristo Jesuus. **5** Pek loq' niko'xh b'oq qaq' qib' te aas siya'l u'o' ti' inimale'. Tan a' kusa' aas ta'xh inujul sanimal texo'l u b'a'nla chusb'al.

6 Ech ye'xhkam ma'j motx tal q'u q'esala ve ti' va'l nunb'ane'. Tan k'uxh atich chit talche' vet'i'anka, a' ko'xh tzii. Tan ye'k tel aanima vatz u Tioxh. **7** Pek yakich motx tila aas u Tioxh aq'onnaj vijle'm ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al xo'l q'u puera aanima. Echa' u tijle'm u Lu'

aq'el tu u Tioxh ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al xo'l q'u Israael. **8** Tan aatz u Tioxh, anko'xh va'l atil k'atz u Lu', vichaj ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al xo'l q'u Israael, va'l atil sunk'atza ti' ipaxsal itziuil u b'a'nla chusb'al xo'l q'u puera aanima. **9** Ech aatz motx tiltu vi'b'a'nil u Tioxh sunk'atza, aal tiira motx taq' nimal kuk'u'l, in tuch' u Bernabee. A' b'anon u Jacobo tuch' u Lu' utz, tuch' u Xhan, q'u'll tiira ib'o'q'ol tatin xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Ech u techlal aas aya'l ik'u'l q'i' ti' kub'en xo'l q'u puera aanima. Utz samotxkaa xo'l q'u Israael. **10** Ta'xh motx ijaj qe aas sakuloch q'u me'b'a' tixo'l. Ech vooje'lansa ib'anax u kam motx ijaja tzi'.

Viyaal u Lu' ti' q'aav tok ti' inimal u o'tla mantaar

11 Pek aatz opon u Lu' tu Antioquia, tiira unyaa. Nichtek ik'ulo'k ti' tan, ye'xtxoj q'u kam nich'i'ane'. **12** Tan aatz b'axa, nichtechb'un tuch' puera aanima. Pek aatz tek i'an xamtele, ichokixaane'l k'atz q'u puera aanima. Tan tila opon unjolol Israael, niman tetz u Jesuus. Aya' q'ul imol u Jacobo. Ech ye'kan tek nichtechb'un tuch' q'u puera aanima. Tan nichicho'va aas kan chaj salat q'u niman tetz u Jesuus ti' q'u'l Israael. **13** Utz antu tek unjot

^g **2.12** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.2-17.

q'u niman tetz u Jesuus q'u'l Israeel, nichi'an tetz va'l nichiq'esali ib'anax u Lu' tzi'. Aal antu u Bernabee b'en ti' vi-ka'vatziel majte.

14 Ech aatz vilta' aas yit'e'ch nimotxi'an' vinujul va'l nital u b'a'nl a chusb'al, val tu u Lu' vatz q'u niman tetz u Jesuus ech tza': —Lu', nitekasotzsa ik'u'l q'u puera aanima q'u'l oknaj ti' inimal u b'a'nl a chusb'al. Tan k'uxh axh Israeel, nichnala'an' aas niq'o tetz vikostuumbre q'u puera aanima. Ye'kan nicha'an q'u kostuumbre tetz q'u Israeel. Utz ye'xhkantu'. Pek aatz cheel, a' tepaj na'an q'u kostuumbre tetz q'u Israeel siatz. Utz sa'tekmotxtitz'a atzi' aas ministeer sinima u o'tla mantaar majte.

Vichitpu q'u aanima tipaav q'u'l saniman u Jesuus

15 Aatz o', o' Israeel tu qitz'-peb'al, qootzajle nal u Tioxh. Tan nichkunima u o'tla mantaar. Ech yit' ela koj o' aa paav tuch' q'u puera aanima aas niqale'.

16 Pek aatz cheel, qootzajlu teku'en aas ye'xhab'il ko'xh ma'j sa'aq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh ti' inimal u o'tla mantaar. Tan a' nitaq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh q'u'l nik'uje' ik'u'l ti' u Jesucristo. Echixe'at k'ujlel tek kuk'u'l ti' u Jesucristo. Ech vettaq'lub'eno' b'a'n u Tioxh. Loq' yit' ti' koj inimal u o'tla mantaar. Tan paat ye'xhab'il

saaq'ax b'en b'a'n vatz u Tioxh ti'.^h

17 Ech k'uxh vet'ok'o' k'atz u Cristo tan, a' kusa' sachitp'o' tu q'u kupaav. Pek aatz tu va'l na'an', aya'l kala aal tu paav vet'b'enk'o' ti' inimal u Cristo. Utz yit'e'ch koj. **18** Tan a' niaq'on-b'enins aa paav va'l untz'oj sa-pajq'aavunb'an q'u kam q'u'l aq'eltekka vaq'o. Ela tuch' sa'pajq'aavunlak u otzotz atzi' va'l yook'ixsamal tek vaq'o. **19** Ech ti' atko'xh inimal u o'tla mantaar vetvila aas nikojiloch'in.

Pek aatz cheel, ela tuch' kamye'lin vatz u o'tla mantaar ti' inimal u Cristo. Loq' itz'lelin vatz u Tioxh. **20** Ech yit' in tere'n koj va'l itz'lelin cheel tan, kamnaj tek q'u tacha'v vunchi'l vatz kurus ti' vikam u Cristo. A' tek itz'lel sunk'atza u Cristo. Ela tek vatin tuch'. Utz k'uxh itz'lelin tu vunchi'l tza' tan, a' k'ujlel unk'u'l ti' viK'aol u Tioxh. A' va'l ib'an tii vi' utz, aal taq' tib' tu kamchil vi'. **21** Echixe'at ye'xhkam nivaq'ka elo'p vib'a'nil u Tioxh tzi'. Tan ye'xhkam satxakunku vikam u Cristo koj atzi', untz'oj ti' inimal u o'tla mantaar sataq'vub'eno's b'a'n u Tioxh.— Texhin te.

Vib'o'q'ol u k'uje'ich k'u'l ti' u Cristo vatz u o'tla mantaar

3 1 ¡Tiira ex txoxkin, ex aa Galaacia! ¿Ab'il vetsotsan ek'u'l ti' inimal vinujul? Tan tiira

^h 2.16 Choktaj u Salmos 143.2.

vatzsaj unchus sete aas ti' q'u kupaav kam u Jesuus vatz kurus.

2 Pek savab'i sete. ¿Tiq'aq'al tzik enimat u o'tla mantaar vetek'ul u Tioxhla Espiiritu, pek oj tiq'aq'al enimat u yol ti' u Jesuus?

3 ¡Tiira ex kalab'tzii! Tan enima u Tioxhla Espiiritu b'axa. Pek aatz cheel, a' tek netale' aas ti' inimal q'u kostuumbre tetz chi'l sab'enexs b'a'n vatz u Tioxh.

4 Utz sib'la tza'l paalnajk'ex ti' va'l nichenima b'axa. ¿Vetko'xh-etaq'luka elo'p echil tzil' tzik? Vet chitu' atzi' oj ye'k itxa'k nenache!. **5** Tan yit' ti' koj inimal u o'tla mantaar ek'ul u Tioxhla Espiiritu tu u Tioxh. Utz ti' koj u o'tla mantaar i'an q'u txaichil texo'l, pek ti' enimat va'l etab'i.

**U nuk'u'm i'an u Tioxh
tuch' u Abrahaam,
ti' u k'uje'ich k'u'l ti' u Tioxh**

6 Tan echa' u Abrahaam, k'uje' ik'u'l ti' q'u yol tal u Tioxh te. Echixe'at b'ens jikom tu u Tioxh.

7 Ech ootzajitaj tan, ab'il q'u'l k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh, echa' va'l i'an u Abrahaam, a' q'u nojla itu'xh ixalam u Abrahaam.ⁱ **8** Tan alel nal tu u Tioxh tu viyolb'al, aas sak'uje' ik'u'l q'u pueria anima ti'. Utz sab'en b'a'n vatz u Tioxh. U Tioxh b'axab'san talax u b'a'nla chusb'al tu u Abrahaam.

Tal te ech tza': —Sai' ku'en k'uxh sik'ul u b'a'nil q'u tenam tu u vatz amlika tx'ava' kajayil.— Texh te.^j

9 Ech toke' aatz q'u aanima q'u'l k'uje'y ik'u'l ti' u Tioxh, antu nik'ul u b'a'nil va'l alax tu u Abrahaam.

U toke' aq'ax u o'tla mantaar

10 Tan kajay q'u'l a' chit k'ujlelk ik'u'l ti' inimal u o'tla mantaar, atil jaq' tz'ejb'al yol. Tan tz'ib'amalka tu u o'tla mantaar ech tza': —Jaq' tz'ejb'al yol atilku q'u'l ye' nitole' ti' inimal u mantaar kajayil. Tan ministeer sanimal u mantaar kajayil.— Chia.^k **11** Utz ye'xh-ab'il ma'j sab'en b'a'n vatz Tioxh ti' inimal u o'tla mantaar. Tan tz'ib'amalka majte aas:

—Aatz u jikomla aanima vatz Tioxh, sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj oj ta'xh sa'k'uje'k ik'u'l ti' u Tioxh.— Chia.^l

12 Tan aatz tu u o'tla mantaar, yit' ministeer koj sak'uje' ik'u'l q'u aanima ti' u Tioxh. Tan a' nital u o'tla mantaar aas:

—Aatz u aanima va'l nojchit so'ole' ti' itzojpil va'l nital u mantaar, a' va'l si'itz'pu vatz Tioxh.—^m

Texhtu'.

ⁱ **3.7** Choktaj u Geenesis 15.6.

^j **3.8** Choktaj u Geenesis 12.3.

^k **3.10** Choktaj u Deuteronomio 27.26.

^l **3.11** Choktaj u Habacuuc 2.4.

^m **3.12** Choktaj u Leviítico 18.5.

13 Pek aatz o', vetitoolo' u Cristo jaq' u tz'ejb'al yol tetz u o'tla mantaar. A' ijan u tz'ejb'al yol sukuvatzil aas ije' vatz kurus qi'. Tan tz'ib'amalka aas:
—Tz'ejb'al yol niku' ti' va'l nije' vatz kurus.— Chia.ⁿ **14** Ech k'uxh ech i'ana, a' isa' sik'ul u b'a'nil q'u puer aanimma majte, tiq'aq'al u Cristo Jesuus va'l tal u Tioxh tu u Abrahaam. Ech tu vik'uje' kuk'u'l ti' sakuk'ul u Tioxhla Espiiritu va'l alel taq'o.

B'a'n sanimal u Tioxhla Espiiritu vatz u o'tla mantaar

15 Hermanos, etootzajle kam ni'an q'u aanimma aas ni'an ma'j itraate tib'ilaj. Ministeer nitz'ib'a tu u!. Utz ta'xhtu' va'l oj ma't ib'anax firmaar ma'l traate, k'uxh tetz ko'n aanimma, ab'il tere'n tech ti' teesale' utz, ti' itz'ajsal ok q'u yol tuul. **16** Utz echat ko'xh viyol u Tioxh, ye'xhkam nijalpe!. Ye'xhkam nijalpu q'u b'a'nil q'u'l tal tu u Abrahaam tuch' ti' vitu'xh ixalam. Tan ti' ko'n ma'l vitu'xh ixalam yolonka. Ye't tala: —q'ul itu'xh ixalam.— Chi koj. Yit' sib'al koj nitale!. Pek ma'l ko'n nitale!. Tan: —vitu'xh ixalam.— Chia. Utz a' nital u Cristo.^o **17** Utz *¿kam toke' nival ech tzi?* Pek a' unsa' saval sete aas anko'xh txaklel cheel u yol tal u

Tioxh tu u nuk'u'm tuch' u Abrahaam. Ye'xhkam nisotzsal tu u o'tla mantaar. Tan xamtel ul u o'tla mantaar. A' tule' aas 430 ya'b' ma'tich i'antu u nuk'u'm u Tioxh tuch' u Abrahaam.^p **18** Tan oj ti' inimal u o'tla mantaar su'ulku u b'a'nil va'l tal u Tioxh tu u Abrahaam aas sataq' te, yit' oya tere'n koj atzi'. Tan aatz va'l tala'tzi'i u Tioxh tu u Abrahaam, oya ku'en, ti' ko'n inimal viyol.

19 Pek *¿kam toke' aq'ax u o'tla mantaar unchee?* Kam koj toke', pek majb'al tak'b'u q'u paav. Utz a' sanimali tuul ko'xh su'ul viTxaaom u Tioxh va'l tal-a'tzi'i. Tan a' vitu'xh ixalam u Abrahaam utz, a' saiq'on ul u b'a'nil. Pek aanjel ichaj u Tioxh ti' ipaasal k'asu'l u o'tla mantaar tu u Moisees. **20** Tan yit' tuch' koj chit itzi' u Tioxh tal q'u mantaar tzi'. Pek chaj itxakunsa ti' talaxe!. Pek aatz cheel, jik chit tuch' itzi' nital ma'j yol u Tioxh, yit' chaj koj nitxakunsa.^q

Viqitzon u o'tla mantaar

21 Pek *¿a' tzik okka u o'tla mantaar sivatzil q'u b'a'nil va'l tal u Tioxh tu u Abrahaam?* Yit' a' koj! Tan a' nikunima koj atzi' oj ech, untz'oj nojchit sakuk'ul u atinchil k'atz u Tioxh ti' ko'xh inimal u o'tla mantaar. **22** Pek

ⁿ **3.13-14** Choktaj u Deuteronomio 21.23.

^o **3.16** Choktaj u Geenesis 12.7.

^p **3.17** Choktaj u Eexodo 12.40.

^q **3.20** Aatz u Tioxh, jik titzi' tal q'ul iyol tu u Abrahaam tuch' tu u Jesuus.

nital u Yolb'al Tioxh aas kajay aanima atil jaq' u paav. Ech a' samotxel tu u paav q'u aanima q'u'l sak'uje' ik'u'l ti' u Jesucristo. A' q'u'l samotxk'ulun u b'a'nil va'l tal u Tioxh.

23 Tan aatz ye'sajich kunimat u Jesuus, echa' preexhu qatin tikuenta u o'tla mantaar. Anal elo' aas qootzaji u Jesuus. **24** Loq' u o'tla mantaar k'uchun u b'ey ti' qopon k'atz u Cristo. Ech ti' vik'uje' kuk'u'l ti' u Cristo sab'eno' b'a'n vatz u Tioxh. **25** Pek aatz cheel, qootzajle aas k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh. Ech ye'kan nikusavsa u k'uchul tetz u b'ey qe, aya' u o'tla mantaar.

26 Ech kajay tek ex, ex ik'aol ime'al Tioxh ti' vik'uje' ek'u'l ti' u Cristo Jesuus. **27** Ech teku'en a' kutxelex tu u Cristo ti' veb'ant evautiismo tu vib'ii.^r **28** Ech aatz cheel, ye'xhab'il tek atil tel sevatz, k'uxh Israeel, k'uxh puera aanima, k'uxh q'u'l k'ayimal tib' tu aq'on utz, k'uxh yit' a' koj, k'uxh vinajs, k'uxh ixoj. Tan ma'l teko'n evatz k'atz u Cristo Jesuus. **29** Utz oj oknajex ti' u Cristo, ex itu'xh ixalam u Abrahaam atzi'. Ant ex saetzanex ti' u b'a'nil va'l tal u Tioxh tu u Abrahaam.

4 **1** Loq' itz'ataj etile'. Echa' tzi' aas nikam ma'j tata utz, nitaq'ka q'u tx'iib'al iq'ii tu ma'll tal ik'aol ch'oonale. Yak tekoy chit tetza q'u tx'iib'al q'ii k'uxh kaay te. Tan aatz u k'aola tzi', ech ko'n tatin k'atz vitat ma'l aanima k'ayimal tib' tu aq'on k'uxh a' saetzan u tx'iib'al kajayil. **2** Tan anko'xh ato'k u tal nitxa' tikuenta ilol tetz. Anal say'a' tilaxe' aas so'opon u tiempo va'l q'atel tu vitat.

3 Utz echich qatine' u tal nitxa' b'anek tzi' aas ye'sajich qootzajit vinujul. A' atichk'o' ti' inimal q'u txumb'al atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. **4** Pek aatz opon u tiempo va'l q'atich tu u Tioxh, ichaju'l viK'aol, ma'l ixviak alan. A' chit atich uchchil jaq' u o'tla mantaar aas ul itz'poj. **5** Ech sitoo q'u aanima q'u'l atil jaq' u o'tla mantaar tzi' utz, sab'ens ik'aol ime'al Tioxh taq'o. **6** Ech aatz cheel, nojchit o' tek ik'aol ime'al Tioxh. Echixe'at toksa u Tioxhla Espiiritu tetz viK'aol tu qaanima. Utz ech "kuTat", chutek'o' ti' u Tioxh taq'o. **7** Ech aatz u qatin k'atz u Tioxh cheel, yit' ech koj a' tatin ma'l aanima k'ayimal tib' tu aq'on, pek k'aola qatine'. Ech

^r **3.27** Aatz u kutxb'al nital tza', nik'am ti' u kutxb'al kuchi'l ech ye'k sach'ixvo' aas ye'k qoksa'm. Aatz vatz u Tioxh, a' ch'ixveb'al u kupaav. Ech nikutx u kupaav vatz Tioxh aas nik'uje' kuk'u'l ti' u Jesuus. Ech ye'k ch'ixa'v sakub'an siatz. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 13.12-14; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 3.4; 3.18; 7.9.

saetzano' k'atz u Tioxh ti' u b'a'nil tiq'aq'al u Cristo.

Vib'antu kuuenta tib' q'u niman tetz u Jesuus tu q'u sub'ul

8 Tan aatz veti'anka aas ye'-sajenich etootzajit u Tioxh, a' atichk'ex k'atz q'u b'anich tioxh q'u'l yit' Tioxh koj. **9** Pek aatz cheel, etootzaj tek u Tioxh. Utz tootzaj tek u Tioxh aas ex ik'aolime'al. Pek ¿kam tek saelka oj nipajq'aavetoksa etib' jaq' u o'tla mantaar va'l kam koj nilochonka utz, kam koj itxa'k? **10** A' tepaj nenima q'u kostuumbre tetz q'u q'ii, q'u ich' utz, q'u ya'b'.

11 Ech nunka'tziiune' k'uxh val u b'a'nla chusb'al sete. Tan kamal ye'xhkam ko'kh niyolonku sek'atza.

12 Pek b'antaj b'a'nil hermanos. Aatz cheel b'antaj ex echa' in tan, ye'xhkam nunnima u o'tla mantaar. Tan unb'anin echa' ex majte, aas atich'in texo'l. A' chit ye'xhkam nich-enima u o'tla mantaar. Jik ek'ulin. Ye'xhkam ma'j eb'an ve.

13 Nenache' atzi', aas ti' itxay-t'in yaab'il k'uxh val u b'a'nla chusb'al sete.^s **14** Utz k'uxh kan chaj ko'xh sajilok'in tu q'u vaku'onb'e'm tu q'u tza'l nipaalk'in, ye'xhkam etz'ej'e'lin. Ye'xhkam eteesa unq'ii. Pek aal tiira etilb'e'in. Aya'l kala tilb'el ma'l aanjel tetz Tioxh eb'an ve. Aya'l kala ech in u Cristo Jesuus sevatz. **15** Tan nojchit vila aas

nichtel etaanima vi'. Aal si'ch-eq'i'e' seteesa q'u b'aq' evatz utz, setaq' ve oj sunsavsa. Pek ¿ke'ch tek u txuq'txunchil cheel va'll nichenach vi'? **16** Aal kamal in tek ekoontra cheel tan, nival vinujul sete.

17 Tan aatz q'u aanima eesanal tu b'ey, techal chit tel taanima seti' tilone'. Loq' atil isa' seti'. A' isa' eteesalka q'i!. Ech satz'ejxex ti' q'ul ichusb'al. **18** Utz b'a'n aas b'enamen sael etaanima ti' q'u kam b'a'n. Ye'k saya'ex. Ech yit' anal ko'nkoxh se'el etaanima vi' aas atilin texo'l.

19 ¡Hermanos, kaana unpaal tu k'axk'o seti'! Echa' ipaal u ixoj tu chi'om aas nitatin titz'in. Anal saya'in aas ma't chit tatin u Cristo tetaanima b'a'nil. Tan ech ex unk'aol unme'al. **20** Utz a' unsa' atilkojin texo'l cheel. Ech sunchok txumb'al ti' talax q'u kam sete vatzsaj oj ye'xh nitel etxumb'al tuul. Tan nitekisotz unk'u'l setaq'o tu va'l neb'ane'!

U kam nik'am ti' u Agar tuch' u Sara

21 Pek altaj ve, ex ab'iste ex a' chit esa' inimal u o'tla mantaar. ¿Yetz at ni'enku sete kam nitale'? **22** Tan nital u Yolb'al Tioxh aas atin ka'va'l ik'aol u Abrahaam. Ma'l, titz'inich tuch' u ixoj va'l k'ayimich tib' tu aq'on tzixe'. Utz va't, titz'inich tuch' u nojla tioxo

^s **4.13** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.6.

va'l yit' k'ayimal koj tib' tu aq'on.^t **23** Utz k'uxh itz'pu u titz'in tuch' u ixoj va'l k'ayimich tib' tu aq'on tzixe' tan, a' toksa je' vitxumb'al u Abrahaam. Pek aatz u titz'in itz'pu tuch' u nojla tixoj tan, u Tioxh alon. Utz a' va'l saetzan u b'a'nil.

24 Aatz u kam k'amel ti' tu u yol tzi', atil ma'l tokeb'al. Aatz ka'va'l q'u ixoj tzi', a' nik'am ti' ka'va'l nuk'u'm. Aatz ma'l q'u nuk'u'm tzi', aya' va'l uch vi' u muunte Sinaii. Utz a' nik'am ti' u Agar. Ech aatz q'u'l niniman u nuk'u'm tzi', a' atik jaq' u o'tla mantaar. Echa' k'ayimal tib' tu aq'on tu u tatine'. **25** Aatz u Agar, a' nik'am ti' u muunte Sinaii tikuuenta Araabia. Utz nik'am ti' u Jerusaleen majte, u tenam vatz tx'ava' cheel. Tan a' nimotxinima u o'tla mantaar. Ech aatz q'u tatine' tzi', echa' k'ayimal tib' tu aq'on. **26** Pek aatz u Jerusaleen va'l aye'n aal ije' tu Amlika, a' nik'am ti' u Sara, va'l nojla tixoj u Abrahaam, va'l yit' k'ayimal koj tib' tu aq'on. A' va'l ato'k'o' ti', echa' kunan. **27** Tan tz'ib'amalka tu u Yolb'al Tioxh ech tza':

—¡Txuq'txunen ixoj ab'iste axh ye'kax chee iitz'in!
¡Qetun tu txuq'txunchil utz; al vachi'b'ichil

ab'iste axh yootzaj chi'on ti'
tatin nitxa'a!
Tan aatz u ixoj va'l
nitelab'elka,
maas titz'in sa'atin vatz va'l atil
ivinaj.— Chia.^u

28 Hermanos, aatz o', ech o' u Isaac. O' q'u'l alel tu u Tioxh aas se'eno' sik'aol ime'al. **29** Loq' aatz u k'aola va'l itz'pu titxumb'al chi'll, ichi'k'ula u k'aola va'l itz'pu titxumb'al u Tioxhla Espiiritu. Ech va'l nipaalk'o' cheel.^v **30** Pek ¿kantal u Yolb'al Tioxh ti'? Nital ech tza': —Ojcha b'en u ixoj tuch' u titz'in va'l k'ayimal tib' tu aq'on tzaxe' tzi'. Tan yit' sa'kojivoki q'u kam u titz'in tuch' u titz'in u ixoj va'l yit' k'ayimal koj tib' tu aq'on.— Chia.^w

31 Ech toke' hermanos, yit' a' koj atik'o' jaq' u o'tla mantaar, va'l a' nik'am ti' u titz'in u ixoj k'ayimal tib' tu aq'on. Pek a' atilk'o' jaq' u b'a'nlala chusb'al. Echa' o' u titz'in u Sara, u ixoj va'l yit' k'ayimich koj tib' tu aq'on.

U atinchil tu u chitpichil vatz u paav

5 **1** U Cristo vetchitpuno' tan, a' isa' aas q'alpinaj qatine'. Echixe'at tii etatin k'atza. Utz q'aavi'ch tere'n etoksa etib' jaq'

^t **4.22** Choktaj u Geenesis 16.15; 21.2.

^u **4.27** Choktaj u Isaías 54.1.

^v **4.29** Choktaj u Geenesis 21.9.

^w **4.30** Choktaj u Geenesis 21.10.

u o'tla mantaar. Echa' yugo tiqul aq'onomla vaakaxh.

2 Ab'itaj va'l nivale' tza', in Pablo. Ye'k itxa'k vikam u Cristo sete atzi' untz'oj sa'pajenima u o'tla mantaar utz, satzok'ax el b'il echil. **3** Utz nunka'paju talax tu q'u aanima q'u'l ninima u mantaar ti' itzok'ax el b'il ichi'l, aas ministeer sinima kajay u o'tla mantaar oj echii. Yit' ta'xh koj sinima va'l tzi'. **4** Utz ab'iste ex nialon aas ti' vinimal u o'tla mantaar sab'enex b'a'n vatz Tioxh, xaanye'lex k'atz u Cristo. Elyex k'atz vib'a'nil. **5** Pek aatz o', qootzajle tu u Tioxhla Espiiritu aas sataq'b'eno' jikom vatz u Tioxh ti' vik'uje' kuk'u'l ti' u Jesuus. **6** Tan aatz tu u atinchil k'atz u Cristo Jesuus, ye'k tokeb'al va'l k'uxh tzok'el el b'il chi'l oj ye'ka. Pek a' ib'o'q'ol vik'uje' kuk'u'l ti' u Cristo utz, tii tzik o' qib'ilaj taq'o.

7 B'a'nich ex b'anel. Pek {ab'il chaj vetmajonex ti' inimal vinujul? **8** Aatz u txumb'al okyu tevi' tzi', yit' u Tioxh koj vetoksan sek'atza, va'l sik'lenex tu u b'a'nil. **9** Pek b'oyelex vet-b'anaxi. Echa' u q'ota aas tuch' ko'xh b'il tx'ama q'ota se'en tiox'l, satx'amtu kajayil. **10** Loq' k'ujlel unk'u'l ti' u kuB'aals Amlika aas yit' u ye'xtxoja chusb'al koj so'ok tevi' tzi'. U Tioxh sa'aq'on ku' choob'al paav ti' va'l nieesanex tu b'ey, ab'il chetz ko'xhtu'.

11 Pek aatz in hermanos, ye'xhkam nunya'lu q'u puera aanima ti' inimal u o'tla mantaar, echa' ti' itzok'ax el b'il chi'l. Tan nikojunya'lu, ye'xhkam nitojcha'in q'u Israel koj atzi!. Pek nivojchale' tan, a' nunchus u b'a'nla chusb'al ti' vikam u Jesuus vatz kurus. Utz a' va'l ye'xtxoja ni'enku te. **12** ¡Aal tek b'a'n tiira koj nitzok'e'l kajayil vichi'l q'u'l nieesanex tu b'ey tzi'!

**Vilochtu tib' q'u niman tetz
u Jesuus ti' ib'anax u b'a'nil**

13 Aatz ex hermanos, u Tioxh vetsik'lenex k'atza ti' etel jaq' u o'tla mantaar. Utz ye'kan tek ex tikuenta cheel. Pek loq' yit' ti' koj chitpi'ex kam texh paav seb'an tuch' vechi'l. Pek a' seloch etib' ti' u b'a'nil. Seb'an tii setib'ilaj. **14** Tan minimal kajay u o'tla mantaar atzi' oj sab'anax va'l nitale': —Tii'axh ti' vamol echa' a'antu tii sai! — Chia.^x **15** Echixe'at ye'k samotxechi' etib' utz, ye'k sechi'k'ula etib'. Ya'sataj tan, b'a'n si'ane', sa'-texhmotxesotzsa je' etib' setib'ilaj.

**Vimajax q'u ye'xtxoja tacha'v
u chi'l**

16 Pek nival sete, aal b'a'n a' tii senima vitxumb'al u Tioxhla Espiiritu utz, ech ye'k senima u tacha'v vechi'l. **17** Tan aatz q'u tacha'v u chi'l, yi'sa' vitxumb'al

^x 5.14 Choktaj u Leviitico 19.18.

u Tioxhla Espiiritu. Utz aatz u Tioxhla Espiiritu majte, yi'sa' q'u tacha'v u chi'l. Ye' nimotxik'ul tib'. Ech ye' neb'an taq'o kam va'l esa'. **18** Tan oj a' netoksa tetz u Tioxhla Espiiritu, ye'k ex jaq' u o'tla mantaar atzi'.

19 Tan vatzsaj ootzajili ab'iste q'u paav ni'an u chi'l. Utz aya' q'u'l tza': q'u eesaib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj, q'u tzu'-kinil, q'u tz'ejxichil ti' ib'anax ye'xtxoja chaj kam, **20** u nima b'anich tioxh, u istanil, u chi'-k'ulaib', u ch'a'o, u nachoj suyel, u k'a'nal, u yaayoli'b', u oksa xo'l, u nima ye'xtxoja chusb'al, **21** u chi'na'nk'u'lil, u yatz'i'b', u q'ab'a'm, tuch' va'l ye'k chit nooeb'al ti' echb'u'm utz, tuch' tere'n q'u paav ech tzi'. Ech ni'xhval sete aas eb'anch etetz, echa' alel sete vaq'o. Tan aatz q'u aanima b'anol tetz q'u kam tzi', sa'kojetzan ti' viQ'esalail u Tioxh.

22 Pek a' saqoksa tetz q'u txumb'al nicheesa u Tioxhla Espiiritu sukuk'atza, q'u'l ech'a'b'a'nl a vatz tze'. Utz aya' q'u'l tza': u kub'antu tii'o' qib'ilaj, u chi'b'ichil, u paas, u paciensia, u jikil, u b'ano b'a'nil, u k'uje'ich k'u'lal ti' Tioxh, **23** u maanxhoil utz, tuch' u majo'ib' ti' ib'anax q'u ye'xtxoja. Tan ye'k mantaar samajono' ti' ib'anax q'u kam tzi'. **24** Tan aatz o', niman tetz u Cristo, ya'samal tek q'u tacha'v kuchi'l qaq'o. Ech antu kamnaj u

tacha'v u kuchi'l tuch' u Cristo vatz kurus. **25** A' itz'pixsano' u Tioxhla Espiiritu tu u qatin k'atz u Tioxh. Ech toke' a' chit noj oksa tetz.

26 Ech ye' ko'xh kut'anb'a' qib'. Ye' ko'xh ilak tib' kuvi' qib'ilaj. Utz sako'nkokohkuchi'-k'ula qib' majte.

U lochoib' tu kajay q'u kam

6 1 Hermanos, oj netil ma'j aanima texo'l aas nib'an paav, oksataj tu jik tuch' maanxhoil. A' so'oksan tu jik ab'iste sete nojchit q'anb'inajex k'atz u Tioxh. Loq' kuenta'ex tan, b'a'n si'anek' saku'ex tu paav taab'a'b'en majte. **2** Pek lochob'etaj etib' setib'ilaj tu q'u tza'l ni-paalk'ex. Ech senima vimantaar u Cristo.^y **3** Tan oj ab'il a' techal ko'xh ninache' utz, yit' techal koj vatz Tioxh, ijunal ko'xh nisotzsa je' ik'u'l. **4** Ech toke' nachtaj je' q'ul eb'anon sejununil, b'a'n tzik. Ech ex sanachon sejununil, ex tzik b'a'n. Loq' yit' ti' koj aas sa'-tekepaasa etib' vi' emol, pek ex ko'xh saootzajin aas b'a'n va'l neb'anek'. **5** Tan junun aanima sailon je' iq'aq'al q'ul ib'anone'.

6 Ab'il va'l nichusax ti' u yolb'al Tioxh, echen sataq' tetz u chusul tetz kam atil tzixe'.

7 Ye' ko'xh esotzsa je' ek'u'l. Tan ye'xhab'il ko'xh sasub'un u Tioxh. Tan kajay va'l nichik u aanima, a' va'l satil iq'aq'al.^z

^y **6.2** Choktaj U Xhan 13.34-35.

^z **6.7** Choktaj u Leviitico 19.18; u Proverbios 22.8; u Oseas 8.7.

8 Ech ab'il a', a' chit sichik u onkonil tuch' q'u tacha'v vichi'l, a' sik'ul u choob'al paav. Utz ab'il va'l a' sichik q'u b'a'nil isa' u Tioxhla Espiiritu, a' sik'ul u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. **9** Utz ye' ko'xh jochp'o' ti' ib'anax q'u b'a'nil. Tan sa'nalopon tiempo aas saqil iq'aq'al oj ye'k sajoch-p'o'. **10** Ech kub'antaj chit b'a'nil tu kajay aanima chaj paj. Loq' a' chit b'axa sakuloch q'u kumol niman tetz u Jesuus.

U paalchil tu tza'l ti' u Cristo

11 At noj b'enku sete aas tu nimla chaj tz'ib' nuntz'ib'av b'en u yol sete tza'. In chit vetq'ab'in iiveete'.

12 Aatz q'u'l niya'lunex ti' etzok'te'l echil, a' issa' aas b'a'n sakaak tuch' q'u Israeel. Ech ye'k sachil'k'ulal ti' vikam u Jesuus vatz kurus. **13** Loq' aal nikol'xh q'u'l tzok'el el ichi'l, nikojtole' ti' inimal u o'tla mantaar. Pek a' issa' toksat iq'ii seti' aas vet'ole' ti' etok ti' inimal u kostuumbre

tzi'. **14** Pek ech koj in tan, ye'xh ko'xh jatu sa'kojvoksa je' unq'ii seti'. Pek a' tokeb'al unq'ii vi-kameb'al kuB'aal Jesucristo vatz kurus. Ech ti' va'l i'an u Jesuus tzi', sotznaj tek q'u paav sunvatz q'u'l atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz sotznajtek'in siatz majte. **15** A' ib'o'q'ol u itz'pichil k'atz u Cristo, yit' a' koj ib'o'q'ol oj tzok'el el chi'l oj ye' tzok'el el. **16** Ech atoj u b'a'nla atinchil xo'l q'u aanima q'u'l ech ipaal sapaali va'l nital u b'a'nla chusb'al tza'. U Tioxh satxumun iatz; echat q'u Israeel majte, vitenam u Tioxh.

17 B'a'n a' ye'xhab'il tere'n koj ve't chi'k'ulanin taab'a'b'en ti' q'u chusb'al tza' tan, ma'xh b'anaxyu ve. Iq'omal q'u jaleb'al ak'onb'e'm tunchil ti' u kuB'aal Jesuus; vechlal aas in taq'onom u kuB'aal Jesuus.

Vitzojpu u u' tza'

18 Hermanos, atin koj vib'a'n-il u kuB'aal Jesucristo tetaanxel-al. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU EEFESO

Yol ti' u u' tza'

U Pablo tz'ib'an u u' tza'. A' itz'ib'av b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus tu Eefeso. Tu Roma itz'ib'av k'asu'l tixo'l q'u ya'b' 59 — 61 m.t.J. A' chit atich tu preeexhuil.

A' vib'oq'ol nital u Pablo tu q'ul iyol tza' aas ma'loj chit iatz q'u niman tetz u Jesuus tib'ilaj, k'uxh kam ko'xh aanimail sijununil.

Ye' ootzajib'e kani'ch tok q'u b'axa chaj aa Eefeso ti' inimal u Jesuus. Loq' atil iyolil tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.24—20.1. Kamal u Aquila tuch' u Priscila chikon b'axa. Ech xamtel tuul opon u Apolos. Utz ech tek u Pablo. Oxva'l ya'b' i'an u Pablo tzi'. Xamtel tek tuul itzaq'taka q'u ansiano u Pablo aas a' chit ib'en tu Jerusaleen. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.17-38; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 2.1-11.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-2 Nitaq' ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus.
- 2) 1.3—3.21 Niyolon ti' u mam b'a'nil va'l ul i'an u Jesuus ti' vichitpune'.
- 3) 4.1—6.20 Nichusun ti' aas kani'ch tiq'ol u atinchil k'atz u Jesuus. Niyolon ti' q'u doon majte. Aya' q'u'l nitaq' u Tioxh ti' taq'ax iyak'il q'u niman tetz u Jesuus.
- 4) 6.21-24 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU EEFESO

**Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus
tu Eefeso**

1 1 Nuntz'ib'a opon u u' tzexe'
tza' hermanos jank'al ex
nimamal u Cristo setaq'o atilex tu
Eefeso utz, tii etatin k'atz u
Jesucristo. In Pablo, ichaj u
Jesucristo titxumb'al u Tioxh.
2 Utz taq' koj ku' vib'a'nil u Tioxh
seti', aya' u kuTat tu Amlika, tuch'
u kuB'aal Jesucristo. Utz taq' koj u
paas tetaanima majte.

Viq'aq'al vinimal u Jesuus

3 Techal chit u Tioxh, viTat u
kuB'aal Jesucristo tan, kajay
mamaj b'a'nil vettaq' qe tu
Amlika tib'a'nil u Cristo tu u
qatin k'atz u Tioxh.
4 Tan tiq'aq'al ko'n k'uxh
aya'xchen itxaat'o' u Tioxh
aas ye'sajich ichee u vatz
amlika tx'ava'. A' isa'
sakunima, sashaane'l'o' k'atz
paav. Ech ye'k kupaav tu u
qatin siatz.

- 5** Tiira tu taanima cheeka aas
taq'b'eno' sik'aol ime'al ti' u
kunimat u Jesucristo. Tan ech
nal chit u b'a'nil nititz'a q'i.
Te elka aas i'an tii q'i!^a
- 6** Echixe'at b'enamen niqoksa
iq'ii u Tioxh ti' u techalla
b'a'nil veti'an qe tiq'aq'al
viTxxaaom va'l tiira tii ti'.
- 7** K'uxh vetikuy q'u kupaav
tan, ti' atzi' aas tiira sib' vi-
b'a'nil q'i!. Utz vetitoo'o' tu
vikajal va'l el q'i!.
- 8** Utz ni'xhik'uch u Tioxh aas
nojchit tii q'i' tan, kajay
txumb'al utz, kajay ootzaj-
ib'al vettaq' qe.
- 9** Vetqootzajil vitxumb'al ti' u
tuleb'al u Cristo va'l ye'ich
ootzajib'e taq'o. Tan a' u
b'a'nil itz'amal q'i' taq'o.
- 10** Utz sa'nalitzojpi u Tioxh
kajay q'u kam k'ajel nal ti'
taq'o aas lo'opon vitiempoil.
Tan sa'nali'an ma'l iatz kajay
q'u kam taq'o, q'u'l atil vatz
tx'ava' tuch' q'u'l atil tu

^a **1.5** A' tok u yol tzi', taq'ax b'en k'aol me'ala ma'l tal nitxa' aas yit' k'aol
me'ala koj. A' va'l ni'an q'u nan q'u'l yit'ix chee titz'in. Nijaj ma'l tal titz'in
utz, ta'n tek nib'ens tetz. Nib'en ib'ii ti'l utz, tiira titz'in teku'en, k'uxh yit'
titz'in koj ti' vikajal. Ech va'l ni'an u Tioxh tu q'u niman tetz ta'n tek nib'en
ik'aol ime'al tiq'aq'al va'l i'an u Jesuus. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus
Tu Galaacia 4.5; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 8.14-17.

Amlika. Utz u Cristo sa-q'esalain kajayil.

11 K'ajel nal q'i taq'o aas sa-setzano' ti' u b'a'nil k'atza utz, saetzano' ti' tere'n q'u kam tzixe' taab'a'b'en ti' inimal u Jesuus. A' va'l itz'amal tu u Tioxh, u b'anol tetz q'u kam kajayil.

12 Ech ab'iste o', o' b'axa okchil k'atz u Cristo, sa'xhkut'anb'a' u Tioxh tu vitechalil.

13 Tan aatz etab'i vinujul, aya' u b'a'nla chusb'al tetz chitpi-chil tu paav utz, enima u Cristo; ok'ex k'atza. Yakich okoj ma'l vetechlal tetaanima, aya' u Tioxhla Espiiritu va'l tal u Tioxh aas sauli. Techlal aas ex tek ik'aol im'e'al Tioxh.

14 Techlal majte aas sa'naltaq' tere'n q'u kam u Tioxh qe q'u'l alel taq'o sataq'e'. Loq' analen aas latiq'o tib' u kub'en tu b'enq'ii b'ensaj tzixe'. Ech sa'xht'anb'a'l u Tioxh tu vitechalil.

Vijajtu u Pablo tu u Tioxh aas sa'aq'ax itxumb'al q'u niman tetz u Jesuus

15-16 Echixe'at b'enamen nunk'ama Tioxh seti'. Nunnach-pixsa'ex tunq'ilat unsik'let Tioxh chajpaj. Tan nivab'i aas tiira k'ujlel ek'u'l ti' u kuB'aal Jesuus. Utz tiira tii'ex setib'ilaj majte ex niman tetz u Jesuus.

17 Nunq'ila sik'le u Tioxh, aya' u techalla iTat u kuB'aal Jesucristo. Nunjaj te aas

sa'xhtaq' etxumb'al ti' q'u kam k'atza. Sik'uch tere'n kam sete. Ech sa'xhtere'netootzaji kam b'anel tu u Tioxh.

18 Nunjaj te majte aas tiira sataq' elu'l vatzsaj sete kam chit va'l nikuch'ia ti' tuch' txuq'txunchil. Setootzaji jank'al chit vi-techalil q'u mam b'a'nil saetzano' ti' k'atza, o' niman tetz. **19** Utz setootzaji majte jank'al chit u lochb'al qetz nitaq' u Tioxh o' niman tetz. Tan tiira techal utz, ke'ch koj iya'eb'al.

20 Ik'uchka vimam txumb'al aas q'aav titz'pixsat u Jesuus xo'l q'u kamnaj. Utz ik'uchka majte aas toksa u Cristo sik'atza tiseb'al tu Amlika. **21** Ech toksa mam q'esala vi' kajay q'u kam: q'u yak'il, q'u ijle'm, q'u q'esalail utz, q'u b'aalil. Kajay q'u kam toksa tikuuenta. K'uxh q'u'l atil tu u tiempo cheel utz, k'uxh q'u kam q'u'l sachee taab'a'b'en.

22 Kajay q'u kam toksaka u Tioxh jaq' u tijle'm u Cristo. Utz toksa q'esala vi' q'u niman tetz kajayil. **23** Tan aatz q'u niman tetz echa' vichi'l u Jesuus, a' vinimal. A' vitz'ajel u Cristo q'u niman tetz. K'uxh a' vitz'ajel utz, u Cristo va'l nitz'ajsan. A' nitzoj-pixsan q'u kam ti' kajayil. Tan a' u q'esala ti' q'u kam kajayil.

U chitpitchil tu paav tib'a'nil u Tioxh

2 1 Kamnajich etatin vatz u Tioxh b'anel ti' q'ul etacha'v, q'ul epaav. Loq' u Jesuus aq'on etiichajil k'atza.

2 Tan ta'xh nicheb'ané' vetí'anka. A' nichetiq'o tetz u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' nichenima tetz u tioxhil maalo va'l niq'esalin q'u maalola chaj aanxel nipaal ti' kajiq' va'l atil k'atz q'u qelol Tioxh. **3** A' q'u kam atichk'o' ma'x tiempo tzi'. Ta'xh tii nikub'ané' kam kusa', q'u tacha'v u kuchi'l utz, q'u kam q'u'l nitul tu kupensaar. Ech nichik'ulo'k qi' aas saku' u choob'al paav q'i' tu u Tioxh. Echa' tere'n q'u aanima ye' tootzaj Tioxh.

4 Pek tiira txumul vatz u Tioxh tan, ib'an tii q'i'. **5** Aal vetaq'lu kutiichajil k'atz u Cristo tetz b'enq'iib'ensaj, k'uxh aal kamnajich'o' siatz tu q'u kupaav. Ech tib'a'nil ko'n u Tioxh k'uxh vetchitp'ex tu q'ul epaav. **6** Ela vetaq'aavtitz'pixsa'o' u Tioxh tuch' u Cristo. Ech ela texh tuch' a' kumol tu Amlika k'ujlelo' u Cristo Jesuus tu u qatin k'atz. **7** Utz i'an ko'nkoxh ok u kam tzi', pek a' isa' ik'uchtu vitechalla b'a'nil tu q'u tiempo taab'a'b'en tza' aas nojchit tii q'i'. Itxum kuvatz tiq'aq'al u Cristo Jesuus. **8** Vib'a'nil u Tioxh seti' atzi' k'uxh vetchitp'ex tu q'ul epaav tu vikuje' ek'u'l ti'. Utz yit' ex koj vettix'akon, pek u Tioxh vet'oyan sete. **9** Yit' iq'aq'al koj eb'anone'. Ech ye'xhab'il ko'xh ma'j satoksa je' iq'ii ti'. **10** Tan Tioxh b'anonnaj qetz. Ti' u Cristo Jesuus ib'anvo'. Utz a' isa' q'i' aas a' sakub'an q'u kam b'a'n, kam echa' b'anel ti' taq'o ko'xtene.

U paas atil tu taanima
q'u niman tetz u Jesuus

11-12 Atoj sek'u'l aas ye'kich ex k'atz u Cristo ma'x tiempo. Tan yit' ex koj Israeel, yit' ex koj itenam u Tioxh b'anel. Ech toke' ye'k etokeb'al ti' u nuk'u'm va'l i'an u Tioxh tuch' vitenam. Niko'xh ti' q'u kam tala sataq'e'. Kam koj ma'j b'a'nil nichech'ia. Utz a'ich koj etioxh u itz'lich Tioxh. Tan ex q'u aanima q'u'l "yit' tzok'el koj el b'il echil" nital q'u Israael q'u'l tzok'el el b'il ichi'l. Ech yit' ex koj itenam Tioxh vatz q'u Israael.

13 Pek k'uxh tzian atichk'ex k'atz Tioxh tan, xaanyu'lex. Okyex k'atz u Cristo Jesuus ti' vikajal va'l el seti' ti' ichool q'u'l epaav.

14 A' vet'ul oksan u paas u Cristo. Ech ma'l teko'n iatz q'u niman tetz taq'o, k'uxh Israael utz, k'uxh yit' i'. A' ul isotzsa tu vikam vatz kurus u chi'k'ulaib' va'l atiche va'l nichijatxono' qib'ilaj, echa' tok ma'j b'itz'.

15 A' ul itzaasa q'u mantaar, q'u tzii q'u'l oknajich q'i'. Tan a' va'l nichoksan u xo'l. Utz ma'l teko'n tenam veb'enku ka' tanul q'u aanima taq'o q'u'l k'uxh jatxich tib' iatz. Tan vettmotxinima u Jesuus, ech vet'ok ib'a'n. **16** Ech tu vikam u Cristo vatz kurus, sotz u ch'a'o u jatxi'b' va'l atich xo'l ka' tanul q'u aanima. Vettoksa ib'a'n tuch' Tioxh. Ech ma'l teko'n vet'elku siatz.

17 B'a'nlá yol tetz paas vettiq'o

ul u Cristo tu q'u aanima q'u'l tzian k'atz Tioxh, echa' ex utz, tuch' tu q'u'l k'uxh tootzaj nal b'iil u Tioxh majte. **18** Tan tiq'aq'al ko'n u Cristo k'uxh ma'l texh qok vatz u Tioxh. Tan ma'l ko'n u Tioxhla Espiiritu atil sukuk'atza.

19 Ech toke' k'uxh ex puera aanima tu vechi'l utz, tu vetatin tu u vatz amlika tx'ava' tza', pek yit' ex tere'n koj puera aanima vatz u Tioxh. Pek ela texh etenamil tuch' q'u Israel niman tetz u Jesuus. Ech tatine' k'aol me'ala aas molomal tib' tu ma'l atib'al. **20** Aatz vetatin cheel tan, ech ex ma'l mam otzotz aas ma'l ko'n vixe'. Utz a' vixe' q'u chusb'al tal q'ul ichaj u Jesuus tuch' q'u alon tetz u yolb'al Tioxh. Pek a' u Sivan u Cristo, vitiil u otzotz tixoob'al. **21** Ech oj ato'k'ex k'atz u Cristo, nech'ii k'atza atzi'. B'a'nla nuk'imal etib' setib'ilaj. Utz sa'nalb'enexs tioxhla atib'al vatz u kuB'aal Amlika. Echa' ma'l totztioxh aas b'oono inuk'lu je' vi' itz'achil. **22** Utz k'uxh paarten aanimail ex tan, ma'l ko'n ex atilex k'atz u Cristo, nuk'imal etib', ex tatib'al Tioxh si'an'. Sa'atin sek'atza tu viTioxhla Espiiritu.

U taq'onin u Pablo xo'I q'u puera aanima tu u Tioxh

3 **1** K'uxh atil ku'in tu preeihuil cheel, in Pablo tan, ti' ko'n talax viyolb'al u Cristo Jesuus sete, ex puera aanima. **2** Utz ab'imai setaq'o

atzi' kam vitxumb'al u Tioxh seti' tu vib'a'nil tan, a' vetchaj-onin texo'l ti' talax viyolb'al sete. **3** Utz a' k'uchun u kam ve va'l ye'ich ootzajimal. Aya' va'l vettuntz'ib'a b'en talax b'iil sete tza'. **4** Utz tuul nesik'le u u' tza', sapaal etxumb'al tu q'u kam ye' ootzajimich, q'u'l k'uchel ve tu u Tioxh ti' u Cristo. **5** Aya' ma'l u kam va'l ye'xhab'il ko'xh ma'j e k'uchaxka veti'anka. Pek aatz cheel, vetik'uchlu u Tioxh tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu tu q'u alol tetz viyolb'al tuch' q'ul ichaj u Jesuus q'u'l txaael taq'o. **6** Utz kam koj u kam ye' ootzajimich tzi', pek aya' va'l aas, ab'iste q'u puera aanima q'u'l saniman u b'a'nla chusb'al, ela ko'n saetzan ti' u b'a'nil k'atz Tioxh tuch' q'u Israel. Ela teko'n tetz q'u kam q'u'l tal u Tioxh. Loq' tiq'aq'al u Cristo Jesuus. **7** Utz veti'an itxumb'al u Tioxh vi', vettaq' vijle'm ti' talax q'u kam tu q'u puera aanima tzi'. Loq' tiq'aq'al ko'n vib'a'nil u Tioxh sunk'atza tuch' u mam iyak'il k'uxh echii.

8 Tan aal ye'xh b'ojo oponnaj-kojin ti' ma'j q'u ya'teb'al ichaj u Jesuus. Pek k'uxh echii, aal in vetitxaal'in u Tioxh ti' en talax u b'a'nla yol texo'l, ex puera aanima. Aya' u b'a'nla chusb'al ti' Cristo va'l tiira ye'k iya'eb'al utz, ab'il koj tech ti' tootzajil kajayil. **9** Ech saval tu kajay aanima q'u kam q'u'l k'ajel nal ti' tu u Tioxh o'tene q'u'l ye'ich ootzajimal; aya' vitxumb'al u

Tioxh va'l b'anonnaj tetz kajay q'u kam. **10** Ech i'an u Tioxh ech tzi' tan, a' isa' aas kajay q'u niman tetz u Jesuus, sipaxsa itziiul kam chit b'anel tu q'ul ib'a'nla txumb'al u Tioxh q'u'l tiira chukchaj. Ech samotx-tootzaji q'u q'esal tx'i'li'inajla aanxel q'u'l nipaal ti' kajiq' tu amlika, tuch' q'u q'esal maalola chaj aanxel. **11** Ech va'l i'an u Tioxh tzi' tan, a' va'l k'ajich nal ti' taq'o utz, ye'k iya'e'. A' ul xe'tixsan taq'o u kuB'aal Cristo Jesuus. **12** Ech tiq'aq'al u Cristo sa'tekveet kuxaan opon k'atz u Tioxh. Aya'l kuk'u'l so'opono' k'atza, ta'xhtzii oj k'ujlel kuk'u'l ti'. **13** Ech toke' nival sete aas txumunichko'xhex utz, q'aa-vi'ch'ex ti' equl ti' q'u tza'l q'u'l nipaalk'in. Pek aal setiq'o eyak'il tan, seti' nunb'anva. Ech txuq'-txunojex. Tan oksab' eq'ii.

**Vijajtu u Pablo tu u Tioxh
aas sa'xhtaq' iyak'il
q'u niman tetz u Jesuus**

14 Echixe'at nunq'ilila sik'le u Tioxh seti', vi'Tat u kuB'aal Jesucristo. **15** Aya' u cheesan tetz kajay q'u aanima atil tu Amlika utz, vatz tx'ava' tza'. **16** A' nunjaj seti' aas sa'xhtaq' nimal ek'u'l u Tioxh tetaanima. Sataq' eyak'il utz, examlil tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu. Tan ye'k iya'eb'al tu vitechalil ti' kulochle'. **17** Nunjaj te majte aas atin koj chit u k'ujleb'al ek'u'l ti' u Cristo. Atin koj chit tetaanima. Ech tiira at se'enku sete b'a'nil

aas tii u Tioxh seti'. A' vixe'al vetatin k'atza, echa' ib'en taq'il ma'j tze'. **18** Ech sa'xhetootzaji b'a'nil tuch' tere'n q'u niman tetz u Jesuus, kam chit b'anel taq'o utz, jank'al chit vib'antu tii u Cristo Jesuus seti'. Tan jtechal chitu'! Echa' ma'j nimla kam aas sib' ivatz, nim tajan, tiira pim utz, ye'k iya'eb'al vit'ane'a'. **19** Tan ech ko'n koj i'antu tii u Tioxh seti' b'iil vantzi' niqitz'a, pek sib'al. Ech sa'xhatin jank'al itxumb'al u Tioxh sek'atza taq'o.

20 Nunjaj tu u Tioxh aas sa'xhetootzaji. Tan jMam Tioxh u Tioxh! Kajay ni'ane'. Utz echil ko'n koj ni'ane' vantzi' niqitz'a. Pek paalchu va'l sataq' vatz va'l nikujaj te. Loq' ta'xhtzii oj k'ujlel kuk'u'l ti'. **21** Ti' u Cristo Jesuus, tetz u techalil u Tioxh xo'l q'u niman tetz. Ech ko'xh ib'ena', ye'k iya'e'. A'i.

**Vib'o'q'ol i'antu ma'l iatz
q'u niman tetz u Jesuus**

4 **1** Ech k'uxh in preexhu ti' u kuB'aal Jesuus tan, nival sete aas tinujul chit etxumb'al seb'ane', echa' va'l nital u Yolb'al Tioxh. Ech sik'ulo'k seti' aas ex niman tetz q'u kam q'u'l sik'lemalk'ex. **2** Ye'k je'chil vatz seb'ane'. B'antajex maanxho. Atoj epaciensia. Utz tx'aktaj chit etib' ti' veb'antu tii'ex setib'ilaj. **3** B'antaj chit ya'l aas b'enamen ma'l evatz ti' inimal u Tioxhla Espiiritu tu u paas atil texo'l. **4** Tan ma'l ko'n u Jesuus va'l vetsik'lenulo' k'atza. Ma'l ko'n u

Tioxhla Espiiritu aq'el qe. Utz ela ko'xh ma'l ko'n u kam nikuch'ia tuch' txuq'txunchil. Echa' u chi'l aas ma'l ko'n k'uxh chukchaj iq'ab'aj. **5** Ma'l ko'n kuB'aals Amlika atile. Utz ma'l ko'n va'l nikunima, va'l k'ujlel kuk'u'l ti'. Utz kajay o' ela ko'n u vautiismo b'anel qaqq'o. **6** Ma'l ko'n Tioxh atile, iTat kajay q'u aanima utz, aya' va'l niq'esalaino' utz, a' ti' kajay aanima. Utz a' va'l atil sukuk'atza majte.

7 Pek paarten u b'a'nil vettaq' qe junun o'. Te vetelka jank'al u b'a'nil isa' sataq'e!. **8** Ech toke' nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Aatz b'enje' tu Amlika,
teesa b'en q'u kam tetz
preeexhuil utz,
toya tu q'u aanima.— Chia.^b

9 Utz kam koj tok nitale' aas:
—b'enje!— Chia. Pek tan, b'axal
nal ko'p jaq' tx'av'a' tu vikame!^c

10 Aatz u Jesuus va'l ku'l tzi', anko'xh va'l b'enje' tzian tib'a kajay q'u amlika atile. Ech til chaj ko'xh atilku tuch' u b'a'nil nitaq'e!. **11** Taq' ijle'm lochb'al tetz q'u niman tetz. Ech atia ichaj u Jesuus b'enku taq'o. Atia alol tetz itxumb'al u Tioxh b'enka. Atia a' tetz ipaxsal paal itziiul u b'a'nla chusb'al. Atia ilol tetz q'u niman tetz u Jesuus. Utz

atia chusul tetz. **12** Ech q'u lochb'al taq'a tzi' tan, a' isa' satxakunsal ti' iyak'insal q'u niman tetz u Jesuus. A' sach'iisan tu u tatin k'atz u Tioxh utz, ti' u taq'on si'an sijununil vatz Tioxh. Ech jikom satiq'o tib' q'u kam xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Echa' u kuchi'l, k'uxh chukchaj taq'on tan, ma'l ko'n iatz. **13** Ech kajay o' ma'l kuvatz sakuloch qib' ti' ik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh. Ma'l kuvatz sa'xhtere'nqootzaji viK'aol u Tioxh. Ech saq'anb'o' k'atza utz, ch'iichil si'an u kutxumb'al k'atza. Ech ela texh u kutxumb'al tuch' va'l ik'uch u Cristo si'ane', aya' va'l tiira tz'ajel vatz Tioxh.

14 Ech yit'e'ch tere'n koj o' talaj nitxa' si'ane' aas niko'xh ib'en itxumb'al sunchaj jalil. Yit' ech o' si'ane' q'u'l oora ko'xh isotszal ik'u'l tunjot paartenla chaj chusb'al. Aya' q'u'l nichus q'u sub'ulla chaj aanima. **15** Pek ta'xh tii sakub'an vinujul tuul sakub'an tii'o' qib'ilaj. Ech sa-ch'ii'o' tu u qatin k'atz u Jesuus, u kuQ'esala. Aya' u Cristo va'l ech tatine' kuvi' sukuk'atza.

16 Tan oj ma'l chit kuvatz k'atza, k'uxh chukchaj qaqq'on, ech o' u chi'l. Nuk'imal qib'. Tiira txayel qib', lochoib' nimotxkub'ane'. Echa' q'u chupb'al tib' b'aj tu kuchi'l aas niloch tib'.

^b 4.8 Choktaj u Salmos 68.18.

^c 4.9 Aatz vib'antu kanaal u tx'il'i'inaj u Jesuus, nital u Pablo tza', nik'am ti' va'l nich'i'an q'u ijlenal ti' isub'ax ikoontra tu ch'a'o, aas nichimaa q'u tetz kajayil utz, nijatx vatz q'u sol. Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 3.19.

Ech oj echí, tiira b'a'n junun.
Tx'anel ich'ii sikajayil. B'a'n chit
tiq'ot tib' q'u kam qib'ilaj tan,
nikub'an tii'o' qib'ilaj.

**Vitxumb'al q'u niman tetz
u Jesuus si'ane'**

17 Pek aatz cheel, nival sete
utz, nunjaj tib'ii u kuB'aal Jesuus
aas seb'an tii setib'ilaj. Ye' ko'xh
eb'an ex echa' tere'n q'u puera
aanima q'u'l ye' tootzaj Tioxh.
Tan ta'xh nimotxi'an q'u ye'x-
txojla kam nichee sik'u'l. **18** Ni-
motxi'an ech tzi' tan, ela tuch' tu
uken atilku q'ul ipensaar. Tiira
tzian k'atz Tioxh tu q'ul itxox-
kinil tan, tiib'ixnaj q'u taanima.
Yi'sa' inimal u Tioxh. **19** Paat
ye'kan nikan inachaxe' oj
ye'xtxoq q'u kam ni'ané!. Vett-
motxtaq' tib' tu u tz'ejxichil ti'
ib'anax q'u tacha'v q'u'l ichi'l.
Ech kam texh tzu'kinil ni'ané!.
Ye'k ich'ixa'v k'uxh kam ko'xh
si'ané!. **20** Pek yit'e'ch koj
seb'ané!, ex niman tetz u Jesuus.
Tan ech koj u chusb'al vetetab'i
k'atz u Cristo. **21** Ta'xhtzii oj
nojchit nimamal u Jesuus setaq'o
utz, neb'an q'u chusb'al nitale'.
Tan a' vinujul iq'omal tu vitxum-
b'al u Jesuus. **22** Utz kam q'u
ye'xtxoqla kam nicheb'an tuch'
vechi'l veti'anka; paat aq'tajka.
Tan yit' b'a'n koj; tiira yannaj tu
u paav. Echa' ma'j q'e'na'j chi'l.
23 Tiira ch'expixsataj q'u'l
etxumb'al; itz'poj etatin k'atz u
Tioxh. **24** A' setoksa va't u
txumb'al va'l anal veticheesa u
Tioxh sek'atza va'l nitiq'o

vitxumb'al u Tioxh. Tan a' vi-
txumb'al u Tioxh q'u kam inujul.
Tan nik'uche' aas jikom utz,
xaannaj el k'atz paav.

25 Ech paat aq'tajka u
txub'a'l. Vinujul chit setal se-
tib'ilaj sejununil. Tan kutz'ajel
qib' sukujununil. **26** A'tzii, k'uxh
su'ul ek'a'nal, pek ye' paavinex.
Ye' eb'ana aas anko'xh nilakp
evi' ti' ma'j kam ech q'ejal.

27 Ye' etaq' tzii so'ok u tx'i'li'i-
naj ti' epaavin tu u k'a'nal.

28 Ab'il nichtelq'e' b'anel, ye'
elq'u ve'te'. Pek aq'oninoj tuch'
iq'ab', jikom si'ane'. Ech aal
sachee tzixe' siloch va'l niya'ta
tetz. **29** Niko'xh ma'j tzu'kin yol
saje'ul tetzi'. Pek b'a'nla chaj yol
setale', locho'm si'ane'. Tx'anel
chit satab'i q'u aanima sa'ab'in.
30 Ye' etxumunsa, ye' eqel u
Tioxhla Espiiritu. Tan tiira oknaj
sek'atza, etechlal ti' aas sateesa
ex u Jesuus vatz q'u ye'xtxoq tu u
tuleb'al.

31 Ye' eb'ana aas k'ay ko'xh
ek'u'l. Ya'sataj q'u k'a'nal, q'u
qetunchil, u tz'ejo yol ti' aanima
utz, tuch' kajay q'u onkonil.

32 Pek jikojchit'ex setib'ilaj. Ex
txumul vatz seb'ané!. Kuytaj etib'
sejununil, echa' i'an u Tioxh sete
aas ikuyex ti' inimal u Cristo.

**Vipaal q'u niman tetz u Jesuus
si'ane'**

5 **1** Tan ech chit itxumb'al u
Tioxh. Echixe'at b'antaj ech
etxumb'al u Tioxh, ab'iste ex, ex
tek ik'aol ime'al Tioxh tan, tii
seti'. **2** Tiiojex ti' emol, echa' i'an

u Cristo aas i'an tii qi'. Aal taq' tib' tu kamchil qi'. A' u tx'olo'm u choob'al tetz u kupaav ok vatz u Tioxh. Ma'l oya aas echa' tx'umq'ixsab'al ije'op vatz Tioxh.^d

3 Ech eb'anchi aas sa'atin texo'l ma'j eesaniib' tu b'ey tuch' aanima. Niko'xh b'anol tetz ye'xtxoj. Utz ye'k seb'ane' aas ye'k enooeb'al ti' q'u kam. Paat ye'k sa'alax q'u kam texo'l tzi'. Tan ex tek aanima aas nexaanse'l etib' k'atz paav. **4** Ye' ko'xh yolonex tu sub'u'mla chaj yol. Niko'xh tzu'kin yol saelul' tetzi', q'u'l paat ye'k tokeb'al, q'u chan yol. Tan ye'k itxa'k. Pek a' setal yol aas a' sik'ama Tioxh. **5** Tan yit' sa'kojetzan tu viQ'esalail u Cristo utz, k'atz u Tioxh q'u aanima q'u'l niteesa tib' tu b'ey tuch' aanima. Niko'xh q'u b'anol ye'xtxoj, q'u'l ye'k inooeb'al ti' kam. Tan ela ko'n tuch' nacho b'anich tioxh q'u acha'v tzi'.

6 Ab'ili'ch ko'xh eesanex tu b'ey tuunjoloj yol aas ye'k itxa'k. Tan niku' vik'a'nal u Tioxh ti' q'u'l niqelone' utz, ni'an q'u kam ech tzi'. **7** Ech ye' ko'xh eb'an etetz q'u kam ni'an q'u aanima tzi'. **8** Aatz ko'xtene b'a'ntan echa' tu uken atilk'ex. Pek aatz cheel, atil tek ok'ex k'atz u kuB'aal Jesuus utz, tu

txijtxub'al tek atilk'ex. Ech k'uchtaj aas atilex k'atz u txijtxub'al. **9** Tan aatz va'l nicheesa u atinchil k'atz u txijtxub'al sukuk'atza tikuenta u Tioxhla Espiiritu, echa' b'a'nla vatz tze'. Utz aya' q'u'l tza': q'u mamaj b'a'nil, vib'anax vijikomal utz, vinujul. **10** Ech a' chit seb'an q'u kam q'u'l tiira b'a'n ni'enku tu u Tioxh. **11** Pek ye' eb'an etetz q'u kam va'l ni'an q'u aanima tu uken. Tan ye'k itx'ak. Aal yaataj q'u'l ech ni'an. **12** Tan aal ch'ixveb'al oj seyol setib'ilaj q'u kam ni'an tu mujel. **13** Pek aatz nitelu'l q'u kam vatzsaj tzi', yak nichee elu'l tu kajay q'u'l ni'an. Tan ech ni'an u txijtxub'al, nik'uch q'u kam ye'xtxoj. **14** Echixe'at nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—K'asen ab'iste axh
vatchelaxh.
Utz lakpen xo'l q'u kamnaj.
Ech sitxijtxu'axh u Cristo.—
Chia.

15 Ech b'antajchit'ex tzak'kin tu vetatine'. Ye' eb'an ex txoxkin, pek atoj etxumb'al ti' q'u kam. **16** Ye' ko'xh eb'uch u tiempo. Pek txakunsataj ti' ib'anax u b'a'nil chajpaj. Tan txaklel ib'anax u onkonil tu u

^d **5.2** Aatz u tx'umq'ixsab'al nije'op vatz Tioxh nital u Pablo tzi', a' niyolonku ti' q'u chelem karne'l nichik'achax ok vatz Tioxh vi' u nachb'al Tioxh. Choktaj u Eexodo 29.18. A' nik'am ti' va'l i'an u Jesuus tu vikame'. Aatz nitale' aas "vitz'umq' ije'op" chia, a' toke' aas b'a'n ni'enku tu u Tioxh; nik'ule' niyolonka.

tiempo cheel. **17** Yit' kan chaj ko'nkoxh seb'ane'. Pek paaloj etxumb'al tuul kam visa' u kuB'aal. **18** Ye' ko'xh q'ab'anex tan, ek'u'l nisotzsa. Pek aal a' chit tiira atoj ok sek'atza u Tioxhla Espiritu. **19** Utz a' chit noj eloch etib' tu vetatin k'atz u Tioxh, tu eyoltu q'u yol tz'ib'a-malka tu u u' tetz b'itzal Tioxh, tu eb'itzat q'u b'itzal utz, tu q'u b'itzal q'u'l nicheesa sek'u'l. B'itzataj, oksataj iq'ii u kuB'aal tuch' etaanima. **20** Utz k'amataj chit kajay q'u kam tu u Tioxh b'enamen, u kuTat tu Amlika tib'ii u kuB'aal Jesucristo.

**U tiq'ol q'u itz'in atzika
tu atib'al sab'anaxi**

21 Echen setx'ol etiq'ot etib' setib'ilaj, kam echa' isa' u Tioxh. **22** Echa' q'u ixoj, echen sinima imantaar q'ul ivinaj, echa' inimal u kuB'aal si'ane'. **23** Tan a' iq'esala u ixoj vivinaj; a' vivi!. Echa' u Cristo tan, a' u q'esala xo'l q'u niman tetz; a' vivi' majte. Utz a' vichi'l q'u niman tetz. Tan a' u Chitol tetz tu paav. **24** Tan kam echa' inimal u Jesuus tu q'u niman tetz u Jesuus, echat q'u ixoj majte, sinima q'ul ivinaj.

25 Utz aatz ex vinaj, tiiojex ti' q'ul etixoj, echa' i'antu tii u Cristo ti' q'u niman tetz. Tan taq' tib' tu kamchil ti'. **26** Tal u Yolb'al Tioxh te utz, xaane'l k'atz u paav taq'o. Tan a' isa'

tx'aatx'och tatin siatz, echa' itx'aal tu a' i'ana. **27** Ech tiira tx'aatx'och tatin q'u niman tetz tu paav siatz, aas lu'lтиq'o. Paat ye'k b'oj paav k'atza; tiira techal. Ye'k ma'j kam ye'xtxo. Echa' ma'j b'a'nla oksa'm ye'k tz'il ti', yit' moch'el koj tib'. **28** Ech kam echa' i'antu tii q'u vinaj ti' vichi'l, echat i'antu tii ti' u tixo si'an majte. Tan ab'il va'l tii ti' u tixo, anat ko'xh ni'an je' tii ti' atzi'. **29** Tan ye'xhab'il ko'xh ma'j aanima nib'anon aas ye'k ko'nkoxh itxa'k ichi'l te. Pek nitzujb'e utz, tii ti'. A' va'l ni'an u Cristo tu q'u niman tetz tan, a' vichi'l. **30** Utz o' itz'ajel vinimal, vichi'l utz, q'ul ib'ajil. **31** Ech toke' aas sataq'ka itat inan u vinaj utz, sik'ul tib' tuch' u tixo. Ech ma'l teko'n saelka. **32** Sib' tok u yol tzi'. Tan ye'ich ootzajib'e vet-i'anka. Pek a' niyolonku ti' u tatin u Cristo tuch' q'u niman tetz. **33** Pek aatz ti' q'u aanima k'ulel tib', junun ex, ex vinaj, tiiojex ti' q'ul etixoj. Echa' eb'antu je' tii seti!. Utz atoj tatin vivinaj u ixoj siatz majte.

6 **1** Aatz ex k'aol me'ala, nimataj q'ul etxutx eb'aal. Ech sek'uche' aas nenima u kuB'aal Jesuus. Tan a' vijikomal. **2** Tan: —Atoj tatin vatat vanan saatz.— Chu ma'l u mantaar va'l tiira ib'o'q'ol utz, atil iq'aq'al oj sanimali tal u Tioxh.^e **3** Ech b'a'n ko'xh sapaalk'axh. Utz sib' u vatz

^e **6.2** Choktaj u Eexodo 20.12; u Deuteronomio 5.16.

aq'ii asaj tu u vatz amlika si'an taq'o tza'.

4 Pek aatz ex, txutxa b'aala, ye' ko'xh elak ivi' q'ul ek'aol eme'al. Pek jik ko'xh sechus tu viyolb'al u kuB'aal. Utz setoksa tu jik.

5 Aatz ex, ab'iste ex k'ayimal etib' tu aq'on, nimataj q'u b'aal etaq'on tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Atoj chit tatin sevatz. B'antajko'xhex jik tetaanima k'atza. Ech sek'uche' aas nenima u Cristo. **6** Ye'k seb'an echa' ni'an q'u aanima q'u'l ta'xh ni'an ib'a'n vatz u b'aal taq'on. Tan a' isa' aas b'a'n chit se'enku tu u b'aal taq'on. Pek k'uchtaj aas ex taq'onom u Cristo; tuch' chit tetaanima seb'an q'u kam. A' seb'an vitxumb'al u Tioxh.

7 Aya'l chit ek'u'l seb'an u aq'on; aya'l kala taq'on u kuB'aal neb'an'e utz, yit' taq'on koj aanima. **8** Tan ab'iste q'u b'a'n ni'an junun aanima, sa'naltil iq'aq'al xe' u kuB'aal, k'uxh k'ayimal tib' tu aq'on xe' ma'j aanima oj yit' i' majte.

9 Utz echat ko'xh seb'an tu q'ul etaq'onom majte, ab'il ex, ex b'aal chaj aq'on. Eb'anchise aas sako'xhepoysi. Atoj sek'u'l aas ela ko'xh ex tuch' q'u aq'onom vatz u kuB'aal va'l ni'ilonk'asu'llo' tu Amlika. Utz ye'k tel aanima siatz.

Q'u lochb'al tetz q'u niman tetz u Jesuus atile

10 Pek aatz cheel hermanos, nival sete, iq'omoj eyak'il k'atz

u mam iyak'il u kuB'aal.

11 Koltaj etib' vatz u tx'i'li'inaj. Txakunsataj q'u b'anb'al ch'a'o xe' u Tioxh. Ech ye'k sisub'ex u tx'i'li'inaj. Pek tii satxake'ex k'atz u Tioxh. **12** Tan aatz u kuch'a'o, yit' tuch' koj nojla aanima aas atil ikajal tuch' ichi'l, pek tuch' q'u q'esal tx'i'li'inaj, q'u maalola chaj aanxel, q'u'l q'esala tatin tu amlika ti' kajiq' tu uken, tuch' q'u b'anol ch'a'o, lochol tetz u onkonil tu u vatz amlika tx'ava' cheel.

13 Echixe'at atoj etetz q'u b'anb'al ch'a'o va'l xe' u Tioxh. Ech seq'l'i q'u tza'l aas lu'ul seti'. Utz tii txaklelex aas ma't itzopje'. **14** Ech tii etatin k'atz u Tioxh. Utz a' q'u b'anb'al ech'a'o seb'anb'e tza'. Tii etatin tu vinujul tan, siloch'ex; echa' ma'j qitzb'al aas ni'xhtaq' yak'il. A' chit seb'an q'u kam jikom, ech sikolex; echa' ma'j ch'ich' chale'k kolb'al vatz etaanima.

15 Noj epaxsa itziiul u b'a'nla chusb'al tetz paas. Tan a' va'l echa' kolb'al tetz etajan. **16** Utz a' chit ib'o'q'ol aas sa'xhk'uje' ek'u'l ti' u Tioxh. Tan a' samajon tok u ka'tziiunchil sek'atza va'll nitoksa u tx'i'li'inaj; echa' u escudo b'anb'al ch'a'o aas nimaj tok u yatz'b'al ti' u sol. **17** Pek a' u kolb'al tetz vepensaar aas a' tii setitz'a u chitpichil tu paav; echa' vicasco u sol aas nikol vivi!. Utz txakunsataj u Yolb'al Tioxh aq'el tu u Tioxhla Espiritu tan, a' va'l echa' ech'ich'!

18 Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh b'enamen. Q'ilataj sik'letaj Tioxh titxumb'al u Tioxhla Espiiritu. Tzuk'lelex ti'. Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh ti' q'u niman tetz u Jesuus. **19** Utz nachtaj Tioxh vi' majte. Ech chajpaj sayolonin ti' u b'a'nla chusb'al, sachee unyol kam saval ti' utz; ye'k xo'val saval q'u kam ye'ich ootzajimal ti'. **20** Tan in ichaj utz, ivatzil u Tioxh tu u vatz amlika tx'ava' tza', k'uxh qitzel unpaal ti' talax u b'a'nla chusb'al. Ech tiira taq' koj unyol u Tioxh ti' talax vatzsaj b'a'nil, ye'k unxo'val kam va'l saval ti'.

Itzojpu u u' tza'

21 Sunchaj opon u kub'a'nla hermano Tiiquico tzexe', va'll

tiira tii'in ti' tan, jikom ni-taq'onin ti' u kuB'aal utz, k'ujleb'al k'u'l. A' toj alon sete kam nipaalk'in utz, kam nun-b'an'e!. Ech setootzaji. **22** Ech vetunchaj opon tzexe' ti' u kam nivale' tzi', ech setab'i kutziuil utz, ech satxuq'txunex taq'o majte.

23 Hermanos, u Tioxh, u kuTat tu Amlika, tuch' u kuB'aal Jesucristo koj aq'on u paas texo'l. A' koj lochonex ti' eb'antu tii'ex setib'ilaj. Utz a' koj lochonex aas sak'uje' ek'u'l ti'. **24** Ech atil koj vib'a'nil u Tioxh seti', kajay ex tz'ejel etaanima ti' u kuB'aal Jesucristo, ab'iste ex nojchit ta'n tz'ejel etaanima ti' ye'k iya'e!. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU FILIPOS

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo. Atich tu tze' tu Roma aas itz'ib'ata'. A' chit si'chtexhyatz'pi, kamal tixo'l q'u ya'b' 59 — 61 m.t.J. Tu yolb'al griego itz'ib'ava. Tikuenta u Pablo tuch' u Silas ok u b'axa niman tetz u Jesuus tu u tenam Filipos. Aya' u xeen tze', a'ich imol initxa'a. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.11-40. A' chit i'anta' tu u ka'paj ib'en u Pablo.

Nitalche' aas a' u u' tetz txuq'txunchil tza' tan, chi'b'eb'al iyolon u tz'ib'an tetz tuul k'uxh tu tza'l atilka.

Ye'k ma'j kam aas nim tuul niyolon u Pablo ti' tza', pek kalab' ko'xh kam niyolonka. Nitale' aas ye'xhkantu' k'uxh tu tze' atilka tan, niveet taltu u yolb'al Tioxh tu q'u preexhu. Nitaq' nimal ik'u'l tere'n q'u paxsan tetz u yolb'al Tioxh majte. Nital majte aas ye'xhkam niqeon tu u kamchil. Tan k'uxh itz'lele utz, k'uxh ma't ikame', ta'xh b'anel saok iq'ii u Jesuus. Ech aatz u kamchil siatz utz, b'ençhil ko'n xe' u Tioxh. Utz aatz u vatz iq'ii isaj, a' toke' atinchil k'atz u Jesuus ti' inimale'.

Nitale' aas nitxuq'txun u Pablo ti' q'u niman tetz u Jesuus tu Filipos tzi' tan, tiira nichib'an tii tib'ilaj. Ni'xhichiloch tib'; nitxuq'txun tib'ilaj.

Nital vatzsaj aas sailax ok etz ti' u Jesuus. Tan k'uxh Tioxh nal tatine' utz, Tioxh b'enamen, ye'xhkam it'anb'a' tib'. Pek aal taq' b'ens tib' aanima. Loq' tiira inima vitxumb'al u Tioxh. Utz tiira maanxho itxumb'al, asta taq' tib' tu kamchil. Utz ti' vinimane', t'anb'a'l tu u Tioxh majte. Taq' tijle'm vi' q'u kam kajayil.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-11 Nixe'tiyolone'. Nitaq' ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Filipos. Utz nitale' aas ni'xhib'an tii ti' tan, tiira nimotxik'uch u yolb'al Tioxh tu vib'anone'.
- 2) 1.12—2.18 Nitale' aas ta'xh ma'l ib'o'q'ol tu u vatz kuq'ii kusaj sakub'ane', aya' vich'ii u kutxumb'al ti' tootzajil u Jesuus.
- 3) 2.19—3.21 Nital ti' u taq'on u Pablo ti' u Tioxh tuch' q'ul imol.
- 4) 4.1-20 Nitale' aas echen sauch chi'b'ichil tu u atinchil k'atz u Jesuus. Utz b'enamen sak'amab'el ti' kajay q'u kam.
- 5) 4.21-23 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU FILIPOS

**Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus
tu Filipos**

1 1 Nunq'ilab'enex hermanos, in u Pablo. A' unmol u Timoteo, o' taq'onom u Jesucristo. Nikuq'ilal'ex jank'al ex atilex tu u tenam Filipos, ex niman tetz u Jesuus tuch' ex, ex q'esala utz, tuch' ex diaakono. 2 Atin koj vib'a'nil u Tioxh sek'atza. Aya' va'l nitaq' u kuTat tu Amlika, tuch' u kuB'aal Jesucristo. Utz atin koj u paas tetaanima taq'o majte.

**Viq'ilat sik'let Tioxh u Pablo
ti' q'u niman tetz u Jesuus**

3 Chajpaj nivulsa'ex sunk'u'l, nunk'ama u Tioxh seti'. **4** Utz chajpaj nunq'ila sik'le u Tioxh seti' sekajayil tuch' chit txuq'-txunchil nunb'an'e!. **5** Tan tiira txayel qib' tixe'teb'al utz, ulyuko'xho' tza' tuul ti' u b'a'nla chusb'al nimamal qaq'o. **6** Ech-ixe'at tek' vootzajle aas sa'koj-telab'eka'ex u Tioxh ti' vitxumb'al va'l ni'an seti'. Pek aal maas siq'anb'ixsa'ex tu vetatin sik'atza. Ech si'an'e' ulnalen u kuB'aal Jesucristo

tika'paj.^a **7** Ech ijikomal nun-nache' aas ech nivitz'a seti' tzi'. Tan tiira atilex tu vaanima. K'uxh tu tze' atilk'in tan, ex unmol ti' vib'a'nil u Tioxh. Ex unmol nikutxakb'a! qib' ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al. Utz ex unmol ti' itzaq'b'el q'u'l nikoontrain. **8** Nojchit u Tioxh ootzajin tetz aas tiira tii'in seti' kajay ex. Echa' tel taanima u Jesucristo seti'.

9 Utz nunq'ila sik'le u Tioxh seti'. Nunjaj te aas tiira eb'an koj tii'ex setib'ilaj majte chajpaj. Taq' koj tere'n etootzajib'al tuch' etxumb'al ech setootzaji kani'ch ik'ultu tib' etxumb'al setib'ilaj seb'ane'. **10** Ech setootzaji q'u kam q'u'l tiira techal. Utz jikom chit q'u kam seb'ane'. Ech ye'xhkam ko'xh sa'alax seti'. Utz b'a'n ex li'an vatz u Cristo aas lu'ul tika'paj. **11** Kaana b'a'nla chaj kam lek'ucha, echa' b'a'nla chaj vatz tze'. Aya' q'u jikomla eb'anon tu viq'aq'al etatin k'atz u Jesucristo. Ech saoksal iq'ii u Tioxh taq'o utz, sat'anb'a'lli.

---

^a **1.6** Choktaj u Salmos 138.8.

Vib'o'q'ol u atinchil k'atz u Jesuus

12 Hermanos, ootzajitaj aas iyak'il u b'a'nla chusb'al nitiq'o k'uxh nunpaal tu tza'l. **13** Aal tootzaj tek kajay q'u sol xe' u ijlenal tza', tuch' tere'n q'u aq'onom aas ti' ko'n ipaxsal itziuil u Cristo k'uxh atiklu'in tu preexhuil. ^b **14** Utz ech ko'nkoxh-tu', pek sib'al q'u niman tetz u kuB'aal latza', aal nitiq'o iyak'il ti' ipaxsal paal u yolb'al Tioxh. Ye'k ixo'val, k'uxh atilin tu tze' ti'.

15 Atil aanima nipaxsa itziuil u Cristo; loq' tetz isa' ti'. Echaib' isa' sunk'atza aas nitale'; sipaasa tib' sunvi' nitale'. Pek aatzunjote, jikom chit aya'l ik'u'l ni'an'e!. **16** Aatz q'u'l echaib' nititz'a tzi', yit' jik koj aya'l ik'u'l ni'an'e!. Pek a' isa' tak'b'ixsal tere'n q'u tza'l vi'. **17** Pek aatzunjote, tiira aya'l ik'u'l ni'an'e!. Tan tootzajle aas a' unmol txaklelin ti' itzaq'b'el q'u'l nikoontrain u b'a'nla chusb'al. **18** Loq' a'tzii. Ta'xhtzii aas a' nipaxsal itziuil vib'ii u Cristo, k'uxh vet sik'u'l si'an satale' utz, k'uxh tinujul si'an'e!. Ech nun-txuq'txune'. Utz satxuq'txunin b'enamen.

19 Tan voottzajle aas saelin tu tze' tza' tu veq'ilat esik'let Tioxh vi' utz, tu vilocht'in u Tioxhla Espiiritu va'l nitaq' u kuB'aal Jesucristo. **20** Pek tiira a' unsa'

sa'xhilax vitxumb'al u Cristo sunk'atza, k'uxh lakamin oj la-itz'e'in. Ta'xhtzii ye'xhkam sunxo'va.

21-22 Pek oj atil vatz unq'ii saj, tx'anel tan, a' unmol u Cristo. Utz aal tere'n saaq'onin ti'. Pek kankojtu' majte untz'oj sakamin ti'. Aal techal tan, a' sunb'an kanaal u atinchil b'enamen k'atz u Cristo. Ech tiira ela b'a'n utz, ye' tek voottzaj ab'iste suntxay te. ^c **23** Loq' ni'xhipensaarinsa'in ka'va'l q'u kam tzi'. Tan aal tiira nitekvachva sakamin, ech sa'atinin xe' u Cristo. Tan a' va'l tiira techal. **24** Pek ib'o'q'ol setetz aas sa'tere'natin vatz unq'ii unsaj. **25** Utz k'ujlel unk'u'l aas sa'-tere'nkaa'in texo'l ti' elochle', ti' etxuq'txunsal k'atz u Tioxh. Ech setiq'o eyak'il tu vik'uje' ek'u'l ti'. **26** Ech sa'xhetoksa iq'ii u Cristo Jesuus vi' aas la'pajoponin texo'l.

27 Pek ta'xh nunjaj sete aas ech chit eb'anon seb'ane' va'l nital u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo. Ech k'uxh se'nvilex utz, k'uxh ye'xhka'tin texo'l, ta'xhtzii jikom etatine'. A' unsa'savab'i aas tiira txaklelex tu u b'a'nla chusb'al. Ma'l ko'n etxumb'al ti'. Ma'l ko'xh etaanima. Ma'l etxakb'a't etib' ti' u b'a'nla chusb'al va'l k'ujlel kuk'u'l ti'. **28** Utz ye' ko'xh etaq' tzii sixo'vixsa'ex q'u

^b **1.13** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 28.30-31.

^c **1.21-22** Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 2.20.

aanima q'u'l nixe'k'ulanex ti' u b'a'nla chusb'al. Tan k'uxh ni'an ech tzi', a' u techlal atzi' aas sab'en tu choob'al paav. Pek aatz ex, chitpinajex tu vepaav tu venimat u b'a'nla chusb'al. Utz u Tioxh va'l niaq'on. **29** Utz aatz ex, ex tek niman tetz u Cristo. Ma'l b'a'nil a' vetek'ula tzi'. Utz ech ko'n-koxhtu', pek b'a'nil majte aas sa'nalpaalex tu tza'l ti!. Ech oksataj yak'il. **30** A'tzii. K'uxh atilex tu u tza'l cheel, echa' va'l etil unpaal tuul atich'in texo'l. Utz echa' va'l netab'i atilin tuul cheel.

U tilax ok etz ti' va'l i'an u Jesuus

2 1-2 Hermanos, txuq'txun-satajin tu veb'anone!. Echa' tzi' untz'oj sek'uche' aas nojchit nitaq' nimal ek'u'l u Cristo ti' ib'anax q'u kam b'a'n. Echa' tzi' untz'oj sek'uche' aas niloch'ex ti' eb'antu tii setib'ilaj. Echa' tzi' untz'oj sek'uche' aas atil u Tioxhla Espiiritu sek'atza. Utz echa' tzi' untz'oj sek'uche' aas netxum ivatz emol. A' vek'uch-ta' aas ma'l ko'n etxumb'al seb'ane'. Tiira ela tii'ex setib'ilaj. Ma'l ko'n evatz utz, ela ma'l ko'n sek'aj ti'. **3** Paat ye'k seb'an kam aas tokeb'al ko'n eq'ii. Yit' a' koj sechok etechat etib' tuch' emol. Pek aal a' chit setitz'a vemol. A' va'l paalchu sevatz seb'ane'. Yit' tuch' koj

t'e'sil seb'an q'u kam. **4** A' chit sechoke' ab'iste u b'a'nil tetz q'u aanima. Yit' ex ko'nkoxh setitz'a etib'.

5 Pek b'antaj ech etxumb'al va'l ik'uch u Cristo Jesuus.

6 Tan k'uxh Tioxh tatine', ye't tachva aas ta'n sakaas Tioxh.

Ye't ib'an ya'l ikaa k'atz u Tioxh.

7-8

Pek ich'oob'ixsa tib'.

Taq'ka u tx'anella atinchil tu Amlika.

Utz vetib'ensa tib's vinaj.

Vettaq' b'ens tib' niman Tioxh.

Utz aal taq' paj tib' tu u kamchil vatz kurus ti' vinimal u Tioxh.^d

9 Ech oksal iq'ii tu u Tioxh ti' va'l i'ana tzi'.

Tiira nim u tijle'm taq'a.

Techal talchu vib'ii vatz tere'n q'u b'ii.

10 Ech tib'ii u Jesuus, kajay sapeche' vatz u Tioxh.

Saq'ilal sik'l el tu q'u'l tu Amlika,

q'u'l tu u vatz amlika tx'ava' tza' utz,

tuch' q'u'l atil jaq' tx'ava' majte.

11 Ech kajay sa'alon aas ta'xh u Jesucristo B'aala tatine'.

Ech so'ok iq'ii u Tioxh u kuTat.^e

^d **2.7-8** Choktaj U Tio 26.39; Q'u Hebreo 2.9; 12.2.

^e **2.11** Choktaj u Isaias 45.23.

**Vik'uchax u b'a'nil
echa' txijtxub'al tu uken**

12 Ech aatz cheel un-hermanos, nimataj va'l nivale'tza'. Nimataj u yolb'al Tioxh echa' nicheb'ane' aas atich'in texo'l. Utz aal tere'n senima, k'uxh ye'k in texo'l. A' chit setitz'a vetatin k'atz u kuB'aal Jesuus. Nimataj utz, xo'vataj.

13 Tan u Tioxh va'l nioksan sek'u'l kam q'u kam b'a'n netachva ib'anaxe'. Utz a' saalon sete kam seb'an majte. Tan a' vi'b'a'nla txumb'al u Tioxh seti'.

14 Ech jik chit seb'an q'u kam, yit' yoloib' koj seb'ane'. Yit' yaayoloib' koj seb'ane'.

15 Ech ex jikomla chaj ik'aol ime'al Tioxh si'ane'. Nojchit ye'xhab'il ko'xh kam salat seti'. Sek'uch u b'a'nil xo'l q'u onkonla chaj aanimma elnaj tu b'ey tu u tiempo tza'. K'uchtaj q'u b'a'nil xo'l q'u onkonla chaj aanimma tu u vatz amlika tx'ava'tza'. Echa' ex txijtxub'al paq'lele seb'ane'.

16 A' chit tii noj enima u yolb'al Tioxh va'l niaq'on u tiichajil k'atz Tioxh. Tan oj ech seb'ane', sa'xhtxuq'txunin aas lu'ul u Cristo tika'paj. Tan atil iq'aq'al u

vaq'on sek'atza. Utz ye'k ko'nkoxh tokeb'al u vela' vok ti' unpaal texo'l. **17** Utz a'tzii, k'uxh lakamin ti' elochax ti' vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh. Ye'xh-kantu' k'uxh lunb'an tetzan u ta'l uuva va'l niqool b'en xo'l u tx'olo'm vi' u nachb'al u Tioxh. Tan nuntxuq'txun ti' va'l ni'an u Tioxh texo'l. ^f **18** Utz chi'b'oje, txuq'txunojex sunk'atza majte.

Vichajax b'en u Epafroditu tuch' u Timoteo tu Filipos

19 Ta'xh ma'l u kuB'aal Jesuus, sa'texhunchaj opon u Timoteo tzexe'. Se'ntilex. Utz ech satxuq'txunin aas latalu'l etziiul ve.^g **20** A' sunchaj opon tan, ela untxumb'al tuch'. Ab'il koj va't sab'anon aas nojchit saela'ok ti' veb'a'nil echa' u Timoteo tzi'.

21 Tan aatzunjote, ta'xh nimotxititz'a je' tib' ti' tok iq'ii. Ti' koj u Cristo Jesuus ni'anva.

22 Pek ech koj u Timoteo, etootzaj nal u b'a'nla itxumb'al. Etootzajle aas antu nilochonin ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al ti' u chitpitchil tu paav. A' unmol. Ech ilochon sunk'atza ma'j unk'aol.

23 Ech a' va'l sunchaj opon tzexe', ta'xh savile' kam

^f **2.17** Aatz u yol nitxay k'asu'l u Pablo tza', a' nik'am ti' va'l nichib'anax xo'l q'u Israeel ti' q'u toksat tx'olo'm. Tan b'enchimal nich'i'an q'u oksan tx'olo'm vatz Tioxh aas nichiqoo b'en ta'l uuva xo'l u tx'olo'm va'l nichik'acho'k vi' u nachb'al Tioxh. Choktaj u Nuumeros 28.7; u Leviitico 23.13. Aatz nital u Pablo aas k'uxh si'an tetzan u ta'l uuva, niqool b'en xo'l u tx'olo'm. Kamal a' nital vikajal va'l sael tu kamchil ti' u b'a'nla chusb'al.

^g **2.19** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.1-3.

saya'k'in tza'. **24** Utz k'ujlel unk'u'l ti' u kuB'aal majte aas toj nal oponojin tzexe'.

25 Pek aatz cheel, ministeer nunchaj opon u Epafroditu tzexe', u kuhermano utz, vunmol ti' u aq'on nurnb'an tza', va'l aya'l ik'u'l nimolo'in ti' untxak'b'a't vib' vatz q'u tza'. Echa' unmol tu ch'a'o. Aya' u niman tetz u Jesuus echaju'l tzunxe' utz, va'l nilochonin ti' q'u kam nunsavsa. **26** Sunchaj opon tan, vatz ik'u'l se'ntilex sekajayil. Aatz ok iyaab'il tza' utz, tab'i aas ilin etaanima ti'. Itxumex taq'o. **27** Tan nojchit ok iyaab'il. Utz b'iit ko'xh kul kami. Pek q'e'l aas txuml iatz tu u Tioxh. Utz ta'n ko'n koj txuml iatz tu u Tioxh, pek ant in, itxum unvatz majte. Tan kam koj, aal maas ko'xh satxumunin taq'o koj atzi'. Utz aal txumu'm nal atilk'in tu tze'. **28** Echixe'at nivooje'l a ichajl opon tzexe'. Tan a' unsa' satxuq'txunex setil iatz texo'l. Utz ech ye'k satxumunin. **29-30** K'ultaj tuch' txuq' txunchil unchee' tan, kumol ti' u kuB'aal. Utz tii'ex ti' tan, nojchit kul kam ti' inimal u Cristo. Tu tza'll vetaalka utz, kul kam ti' ilocht'in ti' q'u kam nunsavsa, aas ul i'an evatzil ti' umlochle'. Ech tii'ex ti'. Utz tii'ex ti' q'u

niman tetz u Jesuus majte q'u'l ech tzi'.

Vinimat vinujul u Pablo aya' u Jesuus

3 **1** Unchee' aatz cheel hermanos, txuq'txunojex ti' u kuB'aal. Tan ye'xhkam nunkoole' k'uxh jatpajul ko'n suntz'ib'a talax q'u kam tza'. Ta'xhtzii aas siloch'ex. **2** B'antaj kuenta etib' ti' q'u onkonla aanimaa eesanal tu b'ey. Aya' q'u vetz'ol chi'l, q'u ye'xtxoja chaj chusul. Tan jolol echa' tx'i' aas ye'k inooeb'al.^h

3 Pek aatz o', o' va'l iq'omal vitxumb'al u Tioxh qaq'o tu u qaanima, yit' tu kuchi'l koj. A' u nojla kostuumbre vatz u Tioxh ab'iste o' nojchit tuch' qaanima niqaq'onin ti' u Tioxh. Utz kaana kutxuq'txun ti' u qatin k'atz u Cristo Jesuus. Yit' nitere'nkojik'uje' kuk'u'l ti' q'u kam q'u'l tetz ko'n chi'l.ⁱ **4** K'uxh aal b'anel vetz vitzok'ax el b'iil chi'l. Pek aatz q'u'l nialon aas ministeer sak'uje' kuk'u'l ti' u kostuumbre ti' itzok'ax el b'iil chi'l, aal paalchu'in sii' koj atzi', aas nikojvoksa unq'ii ti'. **5** Tan tzok'ax el b'iil unchi'l aas vaaxajilich q'ii vitz'pe'. In Israael b'a'nil. In ma'l tu q'ul itu'xh ixalam u Benjamii. Tiira a'

^h **3.2** Aatz q'u puera aanima q'u'l yit' Israael koj, jolol echa' tx'i' vatz q'u Israael tan, ye' tootzaj Tioxh. Utz "tx'i'" chu ti'. Pek aatz u Pablo, nib'anb'e je' u yol "tx'i'" ti' q'u Israael tan, ti' vitxumb'al q'u Israael ni'enka.

ⁱ **3.3** Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 2.28-29; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 6.15.

iq'omich vaq'o u o'tla txumb'al Hebreo. Utz inich fariseo tu u vuq'ayb'al ti' inimal u o'tla mantaar. **6** Inich ojchan tetz q'u niman tetz u Jesuus. Tan tiira a' tz'ejxinajichk'in ti' inimal q'u kostuumbre nital u o'tla mantaar. Utz tiira ye't yolp'in ti' inimale!^j

7 Pek k'uxh tiira techalich itxa'k q'u kam sunvatz tzi', vetuntz'ejluka. Tan a' tek sib' itxa'k sunvatz vunk'ontu vaanima ti' u Cristo. **8** Kam tere'n koj itxa'k q'u kam ti' u kostuumbre sunvatz cheel tzi', tz'ejxi sunvatz. Tan paalchu u techalla b'a'nil sii' aya' vunchab'at u tootzajil u Cristo Jesuus vunB'aal. Ti' ko'n untz'ejtu vaanima ti' u Jesuus, vetuntz'ejle'l kajay q'u vetz. Ech teku'en a' ch'is sunvatz. Tan a' unsa' sunb'an kanaal u tootzajil maas u Cristo. **9** Ech a' va'l ta'xh nunk'aj ti', aya' u vatin k'atza. Ye'k va'toj kam unsa'. Yit' a' koj k'ujlelku unk'u'l ti' viq'aq'al unnimat u o'tla mantaar aas chitp'in tu paav. Pek a' sab'ensan-in jikom vatz u Tioxh vik'uje' unk'u'l ti' inimal u Cristo. **10** Tan a' unsa' tootzajil maas u kuB'aal Jesuus. A' unsa' sak'uje' unk'u'l ti' u mam iyak'il va'l q'aav itz'pix-san tika'paj. Utz a' unsa' aas sapaalin tu q'u kam paalku majte. K'uxh ech unkame' vikame'.

11 Tan a' unsa' sunk'ul u q'aavitz'pichil tika'paj majte.

Vib'anax ya'l tiq'ol vitxumb'al u Jesuus b'enamen

12 Ye'xhkam nivale' aas tiira in tek jikomla aanima vatz Tioxh; tz'ajeltek'in siatz. Ye'xhkam nivale' aas nojchit elyop'in tu q'u kam tzi'. Pek nunb'an ya'l vib' ti' aas sa'nal-oponin tu u jikomil vatz u Cristo Jesuus. Tan voortzajle a' va'l isa' vi'. Utz sitzopixsa sunk'atza.

13 Ech ye'saj untx'aktu va'l nivale' tza' hermanos. Pek loq' tiira k'ajel vib' ti', nivoksa yak'il ti' untzojpit taab'a'b'en. Utz paat nivaq'ka q'u kam ech tzi' q'u'l paalnajka, q'u'l b'anelka vaq'o.

14 A' tii nivaq' yak'il. Ech nunb'ane' ma'l aanima nit'aspu ti' topon tu va'l k'ajel ti' taq'o. Utz toj nal untx'ak u mam oya va'l ala'tzi'imal ve tu u Tioxh. Tan a' sik'lenin ti' u techalla kam ti' vinimal u Cristo.

15 Ech oj tz'ajeltek'ex vatz u Tioxh nenache', ex nachol tetz atzi'. Pek oj yit' ex koj nenache', u Tioxh toj alon sete kam seb'ane'. **16** Pek kam ech u qatin k'atz u Tioxh cheel, atojok'o' ti'. Ma'l ko'n u chusb'al qetz utz, ma'l ko'n u qitz'ab'al sakub'ane'.

17 Hermanos, iltaj ok etetz vi' ti' va'l numb'an sevatz. Utz iltaj ok etetz ti' q'u aanima majte q'u'l nimamal taq'o kam q'u'l kuk'uch te.^k **18** Nival sete ech tzi' tan, atil unjolol aanima aas

^j **3.6** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.3; 9.1-2.

^k **3.17** Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 4.16; 11.1.

tiira paarten inimal u yolb'al Tioxh ni'ane'. Koontrain tetz vikam u Jesuus vatz kurus tu q'u'l ni'ane'. B'antaj kuenta etib' ti', echa' va'l alel sete vaq'o. Utz nipajval sete cheel. Nojchit nivoq' ti' va'l nimotxi'ane' tzi'. **19** Loq' tilayol samotxya'ka. A' sik'ul u choob'al paav. Tan a' vatzil inimat u nojla Tioxh, a' itioxh u tuul. Utz a' nimotx-chi'b'ik ti' q'u ch'ixveb'alla chaj kam nimotxi'ane'. Ta'xh tz'ejxi-najku ti' q'u kam nituch tu u vatz tx'ava' tza'. **20** Pek ech koj o' tan, a' tek qetz u atinchil tu Amlika xe' Tioxh. Aye'n tek u qatib'al tzi'. Utz a' texh nikuch'ia tul u Chitol qetz, aya' u kuB'aal Jesucristo. **21** Tan a' va'l sajal-pixsan u kuchi'l va'l nik'o'n-ikame' tza'. Utz toj nal taq' va't kuchi'l tiira techal. Ech teku'en a' vichi'l u Jesuus aas ye'kan kamchil ti'. Tan tu u mam iyak'il si'anva va'l nioksan kajay q'u kam jaq' imantaar.

U titz'al q'u b'a'nil b'enamen

4 1 Ech ti' q'u kam tzi' un-hermanos, tii txaklojex ti' inimal u kuB'aal. Nival sete ech tzi' tan, tii'in seti'. Ex ttxuq'txun-san vetz. Tan sa'nalvil iq'aq'al xe' Tioxh u vaq'on seti'. Sa'naltaq' echa' unkoroona. Ech ni'xhvachva se'nvilex.¹ 2 Pek nival tu ka'va'l q'u niman tetz u Jesuus, aya' u Evodia tuch' u Siintique,

aas samotxi'an ma'l iatz ti' q'u kam nimotxi'ane'. Ti' u kuB'aal samotxi'anva. **3** Utz nunjaj b'a'nil see majte hermano, saloche'. Tan k'ujlel unk'u'l sai'. Utz axh unmol ti' u aq'on ni-kub'ane' tza'. B'an b'a'nil, loch ka'va'l q'u ixoj tzi'. Ech yit' ta'n koj so'ok ixo'l. Tan a' ka'va'l q'u ixoj lochonin ti' ipaxsal paal itziiul u b'a'nla chusb'al. A' chit a'ich imol u Clemente tuch' tere'n q'u niman tetz u Jesuus q'u'l lochonin. Aya' q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tz'ib'amal tek ib'ii tu u' tetz atinchil tu u b'enq'ii b'ensaj.

4 Ttxuq'txunojex k'atz u kuB'aal b'enamen. Utz nipaj-chitval sete, jtxuq'txunojex! 5 Ech kajay q'u aanimta sailon veb'a'nil setib'ilaj. B'antaj echit, nitekinajab' u tuleb'al u kuB'aal Jesuus. 6 Ye' ko'xh ela'-ok'ex ti' q'u kam. Pek oksataj tiq'ab' Tioxh. Q'ilataj sik'letaj. K'amab'etaj q'u kam te majte. Jajab'etaj ti' kam nejaje'. 7 Tan oj ech seb'an'e', u Tioxh saoksan u paas tetaanima va'l tiira techal, paalchu vatz va'l netitz'a. Utz u Cristo Jesuus salochonex ech ye'k saela'ok etaanima ti' titz'al q'u kam.

8 A' chit setitz'a ib'anax q'u kam inujul unhermanos, q'u kam tiira jikom, q'u kam q'u'l tiira b'a'n, q'u kam q'u'l yit' tzu'kin koj, q'u jikil, q'u kam q'u'l b'a'n

¹ 4.1 Aatz u koroonaa nital tza', a' nital ma'l u xajtze' koroonaa va'l nichtaq'ax tu q'u aanimta q'u'l nichb'anon kanaal q'u saach ti' jutzi'm.

talchu vatz q'u aanima, q'u kam q'u'l tiira techal talche' utz, q'u kam q'u'l b'a'n saoksal iq'ii. A' setitz'a q'u kam tzi'. **9** Ech b'antaj q'u kam q'u'l unchus sete tzi', q'u b'a'nla chaj kam val sevi' utz, q'u kam unb'an sevatz. Ech u Tioxh salochonex ti', u aq'ol tetz u paas.

**U taq'tu ta'ntioxh u Pablo
ti' u oya ik'ula**

10 Ni'xhuntxuq'txun ti' u kuB'aal tan, ulyupajin sek'u'l. Vootzajle aas nichitetitz'a'in, pek nojchit ye' nichiveet elocht'in.^m **11** Loq' k'uxh nival sete ech tzi', yit' ti' koj aas kam nunya'ta. Tan naq'b'inajtexhin te kam nipaalk'in. Niko'nuntxuq'txune'.

12 Vootzajle me'b'i'l. Utz voottzajlu tx'iib'al q'ii majte. Vootzaj texhtu' untz'ojoj b'enchi-mal nisoovrin vetz. Utz oj b'enchi-mal nuntx'ak va'y. B'a'n ko'xhtu' kam sapaalk'in tan, naq'b'inajtexhin te. **13** Ech kajay ko'xh saelo'p'in tuul tan, a' niaq'on unyak'il u Cristo. **14** Pek k'uxh ech, tiira b'a'n va'l veteb'ana aas vetetitz'a'in. Tan nek'uche' aas ant ex ninachon u tza'l nipaalk'in tza'.

15 Utz etootzajle, jank'il ex, ex niman tetz u Jesuus tu Filipos aas ye'xhab'il tere'n niman tetz u Jesuus lochonin. Pek ex ko'n q'u'l lochonin aas xe't'in ti' ipaxsal

itziuil u b'a'nla chusb'al a' chit el-k'asu'lin tikuenta Macedonia.ⁿ

16 Tan aal elochnpbajb'enin aas atich'in tu Tesaloonica. Jatpjul ko'n unk'ul q'ul elochnb'al ti' q'u kam nichunsavsa.^o **17** Loq' k'uxh nival ech tzi', yit' ti' koj aas a' nunchok lochb'al vetz, pek a' unsa' aas setil iq'aq'al tu u Tioxh q'u oya neb'ane'. **18** Tan sib'ax oya k'ulel vaq'o. Aal nitek-isoovrine' tuch' va'l vet'ulthaq' u Epafroditu ve setaq'o. Tan aatz va'll vetetaq'u'l ve, ela tuch' ma'l tx'umq'ixsab'al. Ela tuch' ma'l nachb'al netoksa vatz Tioxh aas tiira b'a'n nib'enku te. **19** Ech vunTioxh sa'aq'on etetz kajay va'l sesavsa tib'iil u Cristo Jesuus. Tan ye'k iya'e'b'al u tx'iib'al iq'ii atil tu Amlika k'atz u Cristo. **20** Ech qoksataj iq'ii u kuTioxh, u kuTat tu Amlika b'enq'ii b'ensaj ti' q'u kam tzi'. A'i.

Vikaasal q'u aa Filipos tu u Pablo

21 Unchee' hermanos, aq'taj vetz ichajlichil kajay q'u niman tetz u Cristo Jesuus tzexe'. Antu niaq'on opon echajlichil majte q'u niman tetz u Jesuus atil sun-k'atza tza'. **22** Kajay q'u niman tetz u Jesuus latza', nitaq' opon echajlichil. Antu unjolol q'u aq'onom xe' u ijlenal Cesar.

23 Taq' koj vib'a nil u kuB'aal Jesucristo texo'l kajayil ex. A'i.

^m **4.10** Aatz u lochb'al nital u Pablo tza', a' nital ma'j kutxu nichtaq'ax te, puaj niyolonka.

ⁿ **4.15** Choktaj u Ka'b' U' Tu Corinto 11.9.

^o **4.16** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.1-2.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU COLOSA

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo, a' chit atich tu tze' tu u Roma, u q'esal tenam tetz u impeerio Romano. Kamal tixo'l q'u ya'b! 59 — 63 m.t.J.

Antu itz'ib'a u Pablo q'u u' tza': Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso, tuch' Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos, U Filemoon tuch' va't u u'
itz'ib'a b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus tu Laodicea tu u tiempo tzi'. Pek aatz u u' itz'ib'a b'en tu Laodicea, tz'ejxinaj. Utz nitalche' aas anal ko'xh veet itz'ib'ata', el tek tu tze'. A' iq'on b'en u u' tu Colosa tikuenta Aasia u Tiiquico tuch' u Oneesimo. Nitalche' aas yit' u Pablo koj chikon q'u niman tetz u Jesuus tzi', pek ma'j tu q'u lochol tetz. Kamal a' chikon u Epafras.

Kam koj toke' aas itz'ib'a b'en u u' u Pablo tza', pek tan, aatz q'u niman tetz u Jesuus tu Colosa, nichtekiyuu u b'a'nla chusb'al tuch' unjot ye'xtxoja txumb'al tetz va't uq'ayb'al xo'l q'u griego. Aatz va'l nichtekima tzi' utz, aya' u toksal iq'i'i va'l "mam txumb'al" chu q'u griego ti'. Aatz va'l "mam txumb'al" chu ti' tzi', aya' q'u filosofia q'u'l tetz ko'n aanima. Sik'u'l ko'n unjoloj aanima cheenajka niyolonka. Utz techal siatz tan, q'u tioxh nichaq'on q'u "mamaj txumb'al" tu q'u aanima nichtale'. Ech techal u txumb'al siatz niyolonka.

Aatz paj va'l nich'i'an q'u aanima tzi', nichtekima ma'l vichusb'al q'u Israael aas sat'anb'a'l q'u aanjel. Echa' it'anb'a'l u Tioxh aas nimotxtale' tan, aatz q'u aanjel utz, paasan ok iyol q'u aanima vatz u Tioxh. Utz mamaj q'esala tatin siatz.

Nichpajinima unjolol q'u kam atich tu u o'tla mantaar majte. Echa' q'u mantaar ti'aj echb'ub'al. Ech a' q'u o'tla kostuumbre q'u'l oksamal xo'l u b'a'nla chusb'al taq'o. Ech toke' nital b'en tza' aas ye'k sa'ab'il ok q'u txumb'al q'u'l tetz ko'n aanima. Ye'k sat'anb'a'l q'u aanjel. Utz ye'k sanimal q'u kostuumbre tetz kam txaa' echb'uli.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'!

- 1) 1.1-8 Ech vixe't u u' tza'!
- 2) 1.9-23 Niyolon ti' vichiton u Tioxh tu u paav.
- 3) 1.24—2.5 Nik'uch u Pablo aas ichaj u Jesuus.
- 4) 2.6—4.6 Niyolon ti' u ak' txumb'al k'atz u Jesuus.
- 5) 4.7-18 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU COLOSA

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus tu Colosa

1 1 Aatz in, in Pablo ichaj u Jesucristo titxumb'al u Tioxh. A' unmol u niman tetz u Jesuus Timoteo. **2** Nuntz'ib'a b'en u u' tzexel' tza', jatva'l ex atilex tu Colosa, ex kuhermanos ti' inimal u Jesuus. Ech u Tioxh, u kuTat tu Amlika koj tuch' u kuB'aal Jesucristo aq'on ku' u b'a'nil seti'. Utz a' koj aq'on u paas tetaanima.

Viq'ilat isik'let Tioxh u Pablo ti' q'u niman tetz u Jesuus tu Colosa

3 Chajpjaj nikuq'il a kusik'le u Tioxh, viTat u kuB'aal Jesucristo, nikuk'ama seti'. **4** Tan niqab'i aas tiira k'ujlel ek'u'l ti' u Cristo Jesuus. Utz tiira tii'ex setib'ilaj, ex niman tetz u Jesuus. **5** Utz ni-ko'nkokheb'an ech tzi', pek tan, k'ujlel ek'u'l ti' vetetz txaael tu Amlika va'l nech'ia tuch' txuq'-txunchil. Aya' va'l alax sete aas enimat u nojla b'a'nla chusb'al. **6** Utz aatz u b'a'nla chusb'al alax sete tzi', nipaxsal itzziul tu u vatz amlika tx'av'a' cheel. Utz q'at yak'ini, q'at jalp itxumb'al aanimtaq'o. Echa' i'an sek'atza, aya'xchen tu u q'ii aas ek'ultu u

b'a'nil, a' chit etab'it vinujul. **7** Kam chit echa' va'l echab'a el k'atz u niman tetz u Jesuus Epafras, u b'a'nla qetz aq'onomil va'l ni'xhitzojpi u taq'on ti' u Cristo texo'l. **8** Ech a' vetiq'on ul yol sukuvatz seti', ti' veb'antu tii'ex setib'ilaj tu vitxumb'al u Tioxhla Espiiritu.

9 Echixe'at, ye'xhkam nikuya' ti' iq'ilal isik'lel u Tioxh seti', aya'xchen tu u q'ii aas qab'it u kam seti' tzi'. Nikujaj tu u Tioxh aas sa'xhetootzaji tere'n vitxumb'al. Sa'xhtaqt' tere'n etzak'kinil k'atza. **10** Ech jikom chit ex si'anek' kam echa' visa' u Tioxh seti'. Utz b'a'n se'enku kajay veb'anon te. Tan tu q'ul eb'anon sek'uchvu u b'a'nil. Ech ch'iichil chit seb'an ti' tootzajil u Tioxh. **11** Nikujaj tu u Tioxh majte aas setiq'o eyak'il tu vitechalla xamlil u Tioxh. Ech atil mam yak'il sek'atza, seq'i' q'u tza'l sa-paalk'ex. **12** Ech tuch' txuq'txunchil sek'ama q'u kam tu u kuTat tu Amlika. Tan ti' vib'a'nil, sa-setzanex ti' q'u kam tu viQ'esalail va'l echa' txijtxub' kub'ey kajay o' niman tetz u Jesuus. **13** Tan a' veteesano' tu u uken tikuenta u tx'i'li'inaj utz, vettoksa'o' tikuenta viQ'esalail u Jesucristo,

viK'aol u Tioxh va'l tii ti'. **14** Ech
tiq'aq'al ko'n vetitoolo' tu q'u
kupaav tu vikajal utz, vetikuylo'.

U nimla tijle'm u Cristo

15 Tan aatz u Jesuus, a' vitzi'
ivatz u Tioxh va'l ye' na'l
tatine'.

Utz atichnale aas ye'sajich
ichee u vatz amlika tx'ava'.

16 Ti' ku'en k'uxh i'an kajay
q'u kam u Tioxh q'u'l tu
amlika tuch' q'u'l vatz
tx'ava';

antu q'u tioxhil kam, k'uxh na'l
utz, k'uxh ye' na'l.

Echa' q'u q'esal tenam.

Echa' q'u'l atil tijle'm.

Echa' q'u q'esala.

Echa' q'u ijlenal.

Ech ti' u Jesuus ko'n b'anaxku
q'u kam tzi' utz, tetz b'anaxi.

17 Atich nal u Jesuus aas ichee
q'u kam kajayil utz;
tiq'aq'al ko'n k'uxh anko'xh
niyikun cheel.

18 A' u q'esala xo'l q'u niman
tetz, echa' tatin u kuvi' k'atz
u kuchi'l.

A' u chikol tetz q'u kam kajayil.
Utz a' u b'axa q'aavitz'pichil
xo'l q'u kamnaj.

Ta'xh ma'l sijunal aas a' q'esala
vi' q'u kam.

19 Tan titxumb'al u Tioxh elka
aas anko'xh ex eloj tu u
Jesuus.

Ela ko'n. Kajay vitxumb'al u
Tioxh atil k'atz u Jesuus
majte.

20 U Jesuus oksan ib'a'n q'u
kam kajayil tuch' u Tioxh,

tu tel vikajal vatz kurus.

Tiq'aq'al ko'n u Jesuus k'uxh
nitok ib'a'n q'u kam kajayil
tuch' u Tioxh,
k'uxh q'u'l tu Amlika utz,
k'uxh tu vatz tx'ava'.

21 Aatzich vetatin siatz vet-
i'anka, ech ko'n a' tatin puera
aanima. Jolol exich koontain
tetz u Tioxh tu q'ul etxumb'al
tuch' tu q'ul eb'anone' aas
ye'xtxoj. **22** Pek aatz cheel, okyu
eb'a'n tuch' u Tioxh tiq'aq'al u
kamchil va'l paalku u Jesuus
tuch' vichi'l. Tan a' isa' paat ye'k
paav sek'atza si'ane' aas latiq'o-
ponex vatz u Tioxh. Ech ye'k
ma'j paav satx'olpik enujul.

23 Loq' ta'xhtzii oj nojchit tiira
txaklelex k'atza tu vik'uje' ek'u'l
ti'. Utz atilchitok'ex ti'. Paat ye'k
saka'tziiunex ti' ich'ial tuch'
txuq'txunchil va'l sakuk'ule' nital
u b'a'nla chusb'al va'l ab'imai
setaq'o. Aya' va'l nipaxsal itziiul
tu u vatz amlika tx'ava' kajayil.
Utz aq'el vijle'm ti' ipaxsal itziiul
majte, in Pablo.

Vitxuq'txun u Pablo k'uxh nipaal tu tza'l

24 Aatz cheel, nuntxuq'txune'
k'uxh nunpaal tu tza'l ti' talax
u b'a'nla chusb'al sete. K'uxh
nunpaal tu q'u tza'l ti' itz'ajsal
va'l paalku u Jesuus ti' q'u
niman tetz. **25** Utz vettaq' ma'l
vijle'm u Tioxh texo'l tan, ech
vitxumb'al seti' ex niman tetz.
Loq' in ko'n lochol etetz utz, in
aq'onom texo'l ti' ipax paal u

yolb'al Tioxh b'a'nil. **26** Anal cheel aq'li elu'l vatzsaj tu u Tioxh u tokeb'al u ak'la txumb'al, va'l ye'kich vatzsaj tu q'u tiempo paalnajka; ye'ich ootzajimal. Pek aatz cheel, elyu'l vatzsaj vatz q'u niman tetz. **27** Utz u Tioxh atko'xh vet'aq'on tzii aas saelul vatzsaj q'u mamaj techalla txumb'al ye'ich ootzajimal. Aya' u tuleb'al u Jesuus vatz tx'ava' tza'. Tan a' va'll nitekipax paal itziuil texo'l cheel, ex puera aanimia yit' oknajkojex ti' u tuq'ayb'al q'u Israeel. Utz atil tek sek'atza. A' tek va'll ni-kuch'ia tul tuch' txuq'txunchil.

28 Ech toke' nikupaxsa itziuil xo'l q'u aanimia kajayil ti' toksal tu jik. Nikumoxb'e ti' sinima. Utz nikuchus kajay q'u b'a'nla txumb'al te ti' u Cristo Jesuus. Ech tiira tz'ajel tu u tatin k'atz u Jesuus li'ana aas lo'ok siatz. **29** Ech a' u vaq'on. A' nivaq' yak'il ti'. Utz niloch'in u mam iyak'il u Jesuus atil sunk'atza.

2 **1** A' unsa' setootzaji aas kaana vaq'tu yak'il seti' tuch' ti' q'u niman tetz u Jesuus tu Laodicea utz, tuch' ti' q'u'l ye' tootzaj unvatz. **2** Tan nunb'a'n ya'l utz, a' unsa' aas sa'xhetiq'o eyak'il, ma'l evatz ti' eb'antu tii setib'ilaj. Utz a' unsa' majte aas tiira sa'xhetootzaji u mam txumb'al ti' u Cristo va'l ye' ootzajimich ko'xtene, pek elyu'l vatzsaj tu u Tioxh aya' u kuTat. **3** Tan tzixe' kolelku q'u mamaj txumb'al, q'u ootzajib'al kajayil.

4 Utz k'uxh nival q'u kam sete ech tzi' tan, a' unsa' aas ye'xhab'il ko'xh sasub'unex tu ma'j ye'xtxoja txumb'al aas tiira inujul tab'ile'. **5** Tan k'uxh ye'k in texo'l utz, ye' nitil tib' unvatz setuch', ela ko'xh tuch' atilin texo'l. Tan tiira atilex sunk'u'l. Utz kaana untxuq'txune' tan, nivab'i aas jikom chit iveet q'u kam neb'ane'. Utz b'a'nla txaklelex tu vik'uje' ek'u'l ti' u Cristo.

Vinimal u Jesuus tu u atinchil k'atza

6 Tan veterima u kuB'aal Jesucristo tetaanima ti' vik'uje' ek'u'l ti'. Ech ti' vik'uje' ek'u'l ti' ch'iojex tu vetatin k'atza majte. **7** Tiira b'enoj ek'u'l ti'. Echa' ma'j tze' aas sib' tzian b'ennaj taq'il tu tx'ava'; ch'iichil chit seb'an k'atza. Tiira txaklojex tu q'u chusb'al nimamal setaq'o ti' u Jesucristo, kam echa' va'll chusax sete. Utz tiira k'amataj chit q'u kam tu u Tioxh.

8 Pek kuuenta'ex, isub'ch'ex aanimia tu q'u txumb'al q'u'l yol ko'xhtu', ye'k tokeb'al. Tan eesanal tu b'ey. Ye'k senima tan, ye'k itxa'k. Kostuumbre ko'n tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' ni'elku k'atz u tx'iili'inaj, u q'es-alain tetz u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz yit' k'atz koj u Cristo niteesava.

9 Tan kam chit b'anel tu u Tioxh, tiira echat chit b'anel tu u Cristo b'a'nil. Pek ok ko'n ichi'l; b'en ko'n aanimia. **10** Ech toke' atil u Tioxh sek'atza

b'a'nil tan, oknajtek'ex k'atz u Cristo. Utz ta'xh ma'l u Cristo vi' q'u kam kajayil. A' u aa yol vi' kajay q'u tioxhil kam q'u'l atil tijle'm utz, vi' q'u'l atil iyak'il. **11** Utz aatz enimat u Cristo, vetijalpu vtexumb'al va'l iq'omich setaq'o tetitz'peb'al tetz ib'anax u paav; echa' tzok'el el i'ana. Loq' yit' tiq'aq'al koj u kostuumbre ti' itzok'ax el b'iil chi'l, pek ch'expichil veti'an vtexumb'al taq'o. **12** Utz aatz tu veb'ant evautiismo, echa' ela vetmujax-ex tuch' u Jesuus. Utz echa' ela vetq'aavitz'p'ex tuch' tan, k'ujlel ek'u'l ti' u Tioxh va'l q'aav itz'pixsan xo'l q'u kamnaj tu u mam iyak'il.

13 Tan aatz vetatin ko'xtene, kamnajich'ex vatz u Tioxh tu q'u'l epaav. Ye'ich etootzaj kam u kuyb'al paav. Utz niko'xh enima koj u kostuumbre ti' itzok'ax el b'iil chi'l. Pek aatz cheel, vetikuylu kajay q'u'l epaav. Atil tek etiichajil tu b'enq'ii b'ensaj k'atz u Cristo. **14** A' vettzaasan q'u tzii tuch' q'u mantaar q'u'l oknajich qi'. A' ijan q'u kutx'oj vatz u Tioxh u Jesuus aas laauxhil je' vatz kurus. **15** Ech tu vije' u Jesuus vatz u kurus, el vitxumb'al kajay q'u tioxhil kam. Echa' q'u q'esala, q'u ijle'm utz, q'u

yak'il. B'oono teesal iq'ii i'ana. A' kaa q'esala sii' aas je' u Jesuus vatz kurus.^a

U titz'al q'u kam nital u Tioxh

16 Echixe'at nival sete aas ye'k setoksa tetz k'uxh ab'il sa'eesan eq'ii ti' va'l nenima. Echa' tzi' aas kam netechb'u, netuk'a. Niko'xh ti' ab'iste q'ii senima tetz nimla q'ii, oj ich', oj ilanb'al q'ii. **17** Tan aatz kajay q'u kam tzi', techlalich ko'n u tul u Cristo. Pek a' chit ib'o'l'ol u Cristo, u tzojpixsan tetz. **18** Echixe'at nival sete aas ye' ko'xh etaq' tzii sisub'ex q'u'l kaana visioon tootzaj aas nitale'. Nitoksa iq'ii q'u aanjel, nitale'. Niko'xh toksa tib' ti' talax kam aas paat ye' ilel taq'o. Utz isub' ch'ex q'u'l maanxho chit itxumb'al tilone'; loq' t'e'sil nib'anon. Tzaj itxumb'al ko'xh nitoksa ti'. Kuenta'ex ti' tan, noj etz'ej vetoya k'atz u Tioxh. **19** Aatz q'u'l tzi', yit' atil koj ok k'atz u Cristo tu va'l nitale'. Yit' jikom koj vitxumb'al tan, yit' txayel koj tib' tuch' u Jesuus. Tan aatz o' niman tetz u Jesuus, jik nikuch'ii k'atz u Jesuus tan, a' u kuvi'. A' u ch'iisan qetz tu u Tioxh. Echa' vich'ii u kunimal aas txayel tib' tuch' u kuvi'. Tan u vi' va'l nich'iisan tere'n q'u txayb'al tetz u kuchi'l, echa' q'u nutx' b'aj.

^a **2.15** Aatz va'l nital tza' tzi' aas "b'oono teesal iq'ii i'ana" chia; loq' ko'nkoxh tel q'ii. Pek a' nik'am ti' va'l nichik'an q'u ijlenal ko'xtene aas nichik'uch paal vatz tenam q'u lkoontra q'u'l nichisub'e' utz, nichitxay tu ch'a'o, qitzel nixaan ipaal vatz tenam.

20 Echa' vetkamex tuch' u Cristo utz, ak' tek q'ul etxumb'al. Loq' anko'xh netachva q'u ye'xtxojla kostuumbre tu u vatz tx'ava' tza'. ¿Kantu' anko'xh nenima q'u kam tu u o'tla mantaar? **21** —Akancho'k u kam tzi!.— Chia. —Eechb'uch va'l tzi!.— Chia. —Niko'xh sa'koj-at'ok va'l tzi!.— Chia. **22** Aatz q'u mantaar tzi', sako'npaali tan, ichusb'al ko'n aanima. Niko'n-isotze' tuul ko'xh nib'anb'ele'. **23** Nojchit b'a'n tab'ile' tetz ma'j uq'ayb'al. B'a'nla txumb'al tab'ile'. Loq' a' isa' q'u sub'ul tzi' aas o' maanxho vatz q'ul imantaar. Tan nitale' aas so'oksal u kuchi'l tu k'axb'ichil ti' inimale'. Pek loq' kam koj itxa'k ti' teesal q'u ye'xtxojla chaj tacha'v u kuchi'l.

3 **1-2** A' chit setitz'a q'u kam tu Amlika tan, itz'pinaj-tek'ex k'atzz u Cristo. Utz aye'n u Cristo tu Amlika, k'ujlel tiseb'al u Tioxh. Pek yit' a' koj setiz'a ib'anax q'u kam ye'xtxoj tetz u vatz tx'ava' tza'. **3** Tan aatz tek vetatin cheel, ech teku'en a' kamnajelex vatz u paav. Elyex siatz. Kolel tek etatin k'atzz u Cristo xe' Tioxh. **4** Tan a' tek vixe'al u qatin tu u vatz amlika tx'ava' tza' aas b'enamen saqitz'a ib'anax q'u kam va'l isa' u Cristo. Utz ant ex, sa'atinex k'atza tu vitechalil aas lu'uli.

Visotzsal q'u txumb'al tetz u paav

5 Echixe'at nival sete, b'antaj ya'l isotz sek'atza q'u ye'xtxojla

chaj acha'v ti' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava'. Aya' q'u'l tza': q'u eesaib' tu b'ey tuch' aanima, q'u kam tzu'kin vatz Tioxh, q'u ye'xtxojla chaj acha'v, tuch' u achva kam ye'k nooeb'al ti'. Tan aatz vib'anax q'u kam tzi', ela ko'n tuch' inimal b'anich tioxh. **6-7** Utz niku' vik'a'nal u Tioxh ti' q'u aanima q'u'l ni'an ech tzi'. Utz exich b'anol tetz q'u paav veti'anka atzi', aas atich'ex tu q'ul epaav.

8 Pek aatz cheel, aq'tajka q'u kam tza': u mam k'a'nal, u lakpichil vi', u onkonil, u tz'ejo yol ti' aanima, tuch' u maalola chaj yol nije'ul tetzi!. **9** Ye' ko'xh etxub'a'li etib' tan, motx kaay q'u o'tla chaj txumb'al q'u'l nicheb'an ko'xtene tzi', k'uxh naq'b'inajich'ex ti' ib'an-axe' aas ye'sajich enimat u Jesuus. **10** Ak' tek vetxumb'al tu vib'a'nil u Tioxh va'l vetxe'tixsan u b'a'nil sek'atza. Utz aal tere'n ch'expichil neb'ane'. Ech tek vetxumb'al si'ane' u Tioxh, u tz'ajol qetz.

11 Tan aatz o', o' niman tetz u Jesuus. Ma'l teko'n kuvatz vatz u Tioxh. Yit' paarten koj tel q'u griego tuch' q'u Israeel. Yit' paarten koj tel q'u'l tzok'el el b'iil ichi'l tuch' q'u'l ye' tzok'el el ichi'l. Yit' paarten koj tel q'u puera aanima, niko'xh q'u'l ye'k tootzajib'al. Utz ye'k tel q'u'l k'ayimal tib' tu aq'on tuch' q'u q'esal aq'on. Tan ma'l ko'n u Cristo nikunima utz, atil sukuk'atza kukajayil.

12 Tiira tii u Tioxh seti' sejun-unil tan, vetitxaa'ex. Vettaq'b'en-ex niman tetz. Echixe'at atoj q'u b'a'nil sek'atza tza', echa' etoksa'm: u txumu vatz, u jikil, u maanxhoil utz, u paciensiai utz, va'l ye'k saje'sa etib!. **13** Tx'aktaj etib'. Kuytaj etib' oj ab'il sixoch tib' sevatz. Echa' i'an u Cristo aas vetikuyo', echat seb'an majte. Kuyunojex. **14** A' chit seb'an tii'ex setib'ilaj tan, a' vi'b'o'q'ol vi' q'u kam kajayil. A' u txayb'al etib' ti' eb'antu ma'l evatz. **15** Utz tiira a' koj iq'on etetz u paas atil tetaanima va'l nitaq' u Tioxh. Tan a' isa' seti'; vetisik'le'ex aas ma'l evatz. Ech k'amab'etaj te.

16 Utz tiira at koj chit viyolb'al u Cristo sek'u'l. Chustaj tuch' txumb'al; etaq'taj tib' nimal ek'u'l ti'. Utz k'amataj q'u kam tu u kuB'aal tuch' b'itzal, q'u'l atil tu u u' tetz b'itzal Tioxh, tuch' tere'n kam ko'xh b'itzalil utz, tuch' q'u b'itzal q'u'l nitoksa u Tioxhla Espiiritu tetaanima. **17** Utz kam chit kajay q'u'l nimotxeb'an', nimotxetale', tib'ii u kuB'aal Jesuus seb'anva. Utz tib'ii u Jesuus sek'amav q'u kam tu u Tioxh u kuTat.

U tiq'ol unjolol q'u kam sab'anax tu u vatz tx'ava'

18 Aatz ex, ex tzumlich ixoj, nimataj q'u'l evinaj tan, ech visa'u kuB'aal.

19 Ex majte, ex tzumlich vinaj, tiojex ti' q'u'l etixoj. Ye'ko'xh eb'an ex qichkin te.

20 Echat ex k'aol me'ala, noj enima etxutx eb'aal ti' kajay q'u kam. Tan a' va'l b'a'n ni'enku tu u Tioxh.

21 Txutxa b'aala, ye'k selak ivi' q'u'l enitxa'a. Ech ye'k sak'ayb' ik'u'l.

22 Ex majte jatva'l ex k'ayimal etib' tu aq'on, aya'l ek'u'l senima q'u b'aal etaq'on tu vatz tx'ava' tza' ti' kajay q'u kam. Yit' ta'n ko'nkokh b'a'n seb'ane' aas nixee'ex. Echa' ni'an q'u'l a' isa' b'a'n chit sakaak vatz aanimma. Pek tuch' chit etaanima seb'an q'u'l etaq'on. A' sexo'va u Tioxh.

23 Tuch' chit etaanima seb'an kajay q'u'l etaq'on. Aya'l kala taq'on u kuB'aal neb'ane' utz, yit' tetz koj aanimma. **24** Tan etootzajle aas sataq' echoob'al, saetzanex k'atza. Tan nenima u Cristo, u nojla eB'aal. **25** Pek ab'il va'l ye'xtxoj ni'an', ye'xtxoj sik'ul-vatzi ti' va'l ni'an majte. Tan ye'k tel aanimma vatz u Tioxh.

4 **1** Aatz ex b'aal aq'on, a' seb'an vinujul, vijikomal tu q'u'l etaq'onom. Elachajil ivatz seb'ane' tan, k'uxh ex b'aal aq'on, etootzajle aas atil va't eQ'esal tu Amlika.

2 Atojchit'ok'lex ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. Nachnoj etatine'. Utz k'amataj chit q'u kam tu u Tioxh. **3** Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh q'i majte. Ech satam kub'ey u kuB'aal ti' ipaxsal viyolb'al. Ech saqal viyol u Cristo va'l ye'ich ootzajimal utz, va'l ti' ko'n atilin tu tze' cheel. **4** Q'ilataj sik'letaj Tioxh vi', ech saveet unpaxsat

itziuil vatzsaj tinujul. Tan a' chit u vetz. **5** Tiira jikomoj chit epaal vatz q'u aanima q'u'l ye'saj inimat u Jesuus. Liista'ex ti' ik'uchax u jikomil. **6** Tx'anel chit tel q'u'l eyol seb'ane' aas neyolon tuch' q'u'l ye'saj inimat u Jesuus. Chi'b'eb'al eyolon seb'ane'. Utz nachtaj b'a'nil kani'ch itzaq'b'el junun seb'ane' oj kam satab'i sete. Chi' chit tel eyol echa' ichi'b'ixsan u atz'am.

Itzojpeb'al u u' tza'

7 Aatz cheel, a' sa'alon opon sete kam b'anel tu u vatin tza', u niman tetz u Jesuus Tiiiquico va'l tii'in ti'. Tan tiira k'ujleb'al k'u'l ti' u taq'on utz, a' ma'll qetz aq'onmil ti' u kuB'aal. **8** Echixe'at nunchaj opon tzexe' ti' talax sete kam q'u kam nipaalk'o'. Utz se'nataq' nimal ek'u'l majte.

9 A' imol so'oponi u niman tetz u Jesuus Oneesimo va'l tii'in ti', vetetz aa tenamil, va'l k'ujleb'al k'u'l k'atz u Tioxh majte. Ech a' samotxalon sete kajay q'u kam q'u'l nikub'an tza'.

10 Niq'ilaponex u niman tetz u Jesuus Aristarco, vunmol atilin tu tze'. Niq'ilaponex u Kuxh majte u niman tetz u Jesuus, visobrino u Bernabee. Alel tek opon sete aas oj lo'oponi, aya'l chit ek'u'l lek'ula. **11** Antu niq'ilaponex u niman tetz u Jesuus, va'l Justo chu te'le'. A' oxva'l q'u niman tetz u Jesuus

tzi' aas Israeel; ni'xhtaq'onin sunk'atza ti' viQ'esalail u Tioxh. Ech kaana untxuq'txun ti' tan, nimotxtaq' nimal unk'u'l.

12 Antu niq'ilaponex u taq'onom u Cristo, u Epafras, vetetz aa tenamil. Utz b'enamen niq'ilila isik'le Tioxh seti'. A' isa' aas iq'omal koj chit eyak'il, tz'ajelkojchit'ex siatz utz, txak-lelkoychit'ex ti' ib'anax vitxumb'al u Tioxh. **13** In ni'ilon aas nojchit niq'ilila isik'le Tioxh seti'. Kaana taq'onin seti' majte. Ni'xhtitz'a q'u niman tetz u Jesuus aa Laodicea utz, tuch' q'u'l tu Hieraapolis. **14** Niq'ilaponex u niman tetz u Jesuus Lucas majte, u aa tz'ak va'l tii'in ti'. Antu u Demas niq'ilaponex.

15 Aq'taj vetz ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atil tu Laodicea. Aq'taj ichajlichil u Ninfa tuch' q'u niman tetz u Jesuus majte q'u'l nimol tib' tu totzotz.

16 Aatz laveet esik'let u u' xo'l q'u niman tetz u Jesus tzexe' tza', letaq' b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus tu Laodicea. Ech lasik'lel te tzi' majte.

17 Utz altaj tu u Arquipo ib'an ya'l tib' ti' ib'anax u aq'on va'l vettal u kuB'aal te.

18 In vetq'ab'in itz'ib'al u chajlichil tza', in Pablo. Utz ulsatjin sek'u'l tuul atilin tu tze'. Tioxh koj la'aq'on vib'a'nil sete. A'i.

^b **4.7** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.4.

^c **4.10** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 19.29; 27.2.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU TESALOONICA

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo. Tu yolb'al griego itz'ib'ava. A' itz'ib'av k'asul'l tu Corinto kamal tixo'l q'u ya'b' 50 — 51 m.t.J. U Pablo chikon q'u niman tetz u Jesuus tu Tesaloonica tikuenta Macedonia tzi'. Nital Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.4 aas sib'al aa Grecia ok ti' inimal u Jesuus. Antu unjolol Israeel. A' i'ana aas paal u Pablo tzi', tu vika'paj en ipaxsat itziiul u b'a'nla chusb'al tu sib'al tenam. Latzi' va'l oponku u Pablo aas ojchal k'asul'l tu Filipos.

Utz kamal ka'l oxva'l ku'en ich' i'an tzi'. Tan ojchal ko'n paj k'asul'l tu q'u Israeel jejlich tzi', q'u'l ye't ok u b'a'nla chusb'al tivi'. Ech ye't chit til ixel'tka q'u niman tetz u Jesuus latzi' b'a'nil. Xamtel tek b'il tuul, tiira nichitz'a u Pablo kam chaj ya'naj q'u niman tetz u Jesuus tu Tesaloonica. Ech ichaj u Timoteo ti' en iq'ilale!. Ech satootzaji kam b'anel taq'o. Utz anchitu', ex tal u yol u Timoteo tu u Pablo aas iq'omal iyak'il q'u niman tetz u Jesuus k'uxh kaana tza'l nichpaalka. Ech ti' tek q'u yol q'u'll tab'i u Pablo ti' q'u niman tetz u Jesuus, itz'ib'a b'en u u' tzixe' tza'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.1-10.

A' b'axal nixe'ttaq' nimal ik'u'l tu unjolol yol. Pek a' chit ib'o'q'ol nital te tu u u' tza' u ka'b' tuleb'al u Jesuus. Utz nichus b'en te majte aas kam say'a'k q'u niman tetz u Jesuus k'uxh sakami tan, nichika'tziiun unjolol aas kam chaj say'a'ka lakami nichtale!. Ech nital u 4.13—5.11.

Niyolon b'il u Pablo ti' u q'e'yil majte tu u 5.12-24. Ech ichus q'u kam te tzi' tan, nichisotz ik'u'l ti' q'u kam ib'o'q'ol nichinache'.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-10 Nitaq' chajlichil.
- 2) 2.1—3.13 Niyolon u Pablo ti' viq'aq'al u aq'on i'an tu Tesaloonica.
- 3) 4.1—5.24 Nital chukchaj chusb'al.
- 4) 5.25-28 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU TESALOONICA

**Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus
tu Tesaloonica**

1 Aatz in, in Pablo, a'
unmol u Silvano tuch' u
Timoteo, nunq'ilab'enex, ex
niman tetz u Jesuus atilex tu
Tesaloonica. Tan jolol ato'k'ex
k'atz u Tioxh, u kuTat utz, k'atz
u kuB'aal Jesucristo. Ech u Tioxh
koj aq'on vib'a'nil sete. Utz a'
koj oksan u paas tetaanima
majte.

**U b'a'nla k'uchb'al ni'an
q'u niman tetz u Jesuus**

2 B'enamen nikuk'ama Tioxh
seti' aas netul sukuk'u'l. Nun-
nachpixsa'lex te sekajayil tu ku-
q'ilata' kusik'leta'. **3** Tzuk'el
nitul sukuk'u'l q'u kam neb'an ti'
u Tioxh. Tan nek'uche' aas
k'ujlel ek'u'l ti!. Utz nitul
sukuk'u'l majte aas neb'an tii'ex
ti' q'u aanimma. Ech nek'uche' aas
tiira k'ujlel ek'u'l ti' va'l nech'ia
tuch' txuq'txunchil si'an u
kuB'aal Jesucristo. Utz ye'xhkam
nejal vtexumb'al ti!. Echixe'at
nikunach u Tioxh ti', aya' u
kuTat.

4 Hermanos, qootzajle aas u
Tioxh txaonnaj etetz tan,
nojchit nib'an tii seti'. **5** Tan aatz

u b'a'nla chusb'al tetz chitpitchil
tu paav va'l qal sete, yit' kam
ko'nxoxh yolil. Pek u Tioxhla
Espiiritu aq'on ixamlil. Utz tiira
k'ujlel kuk'u'l ti' aas nojchit
inujul. Utz etil inujul u kutxum-
b'al majte. Tan nojchit tii'o' seti'.

6 Ech aatz ex, etil tek el
etetz q'i' utz, ti' u kuB'aal. Tan
tuch' chit txuq'txunchil enima u
yolb'al Tioxh tiq'aq'al u Tioxhla
Espiiritu, k'uxh kaana tza'l
k'axk'o vetpaalk'ex ti!. **7** Ech tu
va'l veteb'ana tzi', b'a'nla
k'uchb'al vetetaq' vatz tere'n
q'u niman tetz u Jesuus q'u'l
tikuenta Macedonia tuch' q'u'l
tikuenta Acaya. **8** Utz yit' ta'n
ko'n koj tu Macedonia tuch' tu
Acaya vetetalvu u yolb'al Tioxh,
pek til chaj ko'xh vetpaxku paal
itziuil. Utz vettab'ila' aas
nik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh majte.
¡Ye'xhkam tere'n yol saqale!!
9 Tan kexh motx taltu qe u
qilb'el eb'ana aas ex kuq'ilal'ex
tan, b'a'n chit kuk'ulax eb'ana.
Nimotxtal qe majte aas kani'ch
metelka ti' q'u b'anich tioxh
utz, vetok'ex ti' u itz'lich Tioxh.
Aya' vinujul utz, aya' va'll nitek-
enima cheel. **10** Utz vettal qe
majte aas a' chit nech'ia iku'l
viK'aol u Tioxh tu Amlika, va'l

q'aav itz'pu xo'l q'u kamnaj.
Aya' u Jesuus, u eesan qetz
vatz vik'a'nal u Tioxh va'l saul
ti' q'u aa paav.

**U taq'onin u Pablo
ti' u b'a'nla chusb'al**

2 1 Atil sek'u'l atzi'
hermanos, aas tiira vet-
txakun sete u qopon tzexe!.
Etootzaj nal teku'en. **2** Tan k'uxh
ma'tich kupaasal tu il tza'l utz,
tu yoq'b'e'm tu Filipos, Tioxh
aq'on kuyak'il. Utz ta'xh
kutxuma, qal u b'a'nla chusb'al
sete, tetz chitpichil tu paav,
k'uxh kaana kuchi'k'ulale!.^a
3 Tan yit' eesamalkojex tu b'ey
nikub'an tu va'l nikub'an'e' aas
niqal vinujul. Yit' tu paav koj ni-
qaq'vub'enex. Niko'xh sub'u'm
koj nikub'an tuch' va'l niqale'.
4 Pek aal u Tioxh oksannaj qetz
ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla
chusb'al tetz chitpichil tu paav.
Ech a' va'l niqal paal. Utz yit' a'
koj niqile' b'a'n tzik ni'enku tu
aanima oj ye'xtxoj. Pek a' kusa'
b'a'n vatz u Tioxh. Tan a' nisajin
u qaanima. **5** Utz ex ootzajin tetz
aas a' koj nikuchok tx'anella chaj
yol ti' eb'anax kanaal. Utz
ye'xhkam nikuchok txumb'al
seti' aas sakutx'ak kupuaj majte.
Tioxh ootzajin tetz va'l niqale'.
6 Tan yit' a' koj kusa' satoksa
kuq'ii aanima. Niko'xh ex utz,
niko'xh ab'il. K'uxh sa'chitveeti

saqale' aas setaq' qetz tan, o'
ichaj u Cristo.

7 Pek aal tiira tii'o' kub'an
seti'. Echa' ni'an ma'll nan aas
tiira tii ti' titz'in. Nixhtilb'e.

8 Tiira ni'xhkub'an tii seti'. Tan
yit'il as ta'n koj vetkub'an ya'll
taq'ax u b'a'nla chusb'al tetz
chitpichil tu paav sete, pek aal
saqoksa qib' seti' majte. Tan
nojchit tiira nikusa'ex. **9** Tan atil
sek'u'l atzi' hermanos, jank'al u
qaq'tu yak'il tu aq'on q'iils
aq'b'al ti' itx'akax va'l nikusavsa,
tuul nikupaxsa itziiul u b'a'nla
chusb'al tetz chitpichil tu paav.
Ech ye'xhab'il sakujitz'o'k ti'
tetz.^b

10 Ex ootzajin tetz q'u kam
niqale' tza'. Utz u Tioxh ootzajin
tetz majte aas tiira jikom
kutxumb'al kub'an texo'l, ex
nimana tetz u Jesuus. Niko'xh
ma'j paav utz, nikoxh ma'j ye'x-
txoja kam kub'ana. **11** Etootzaj-
le u kutxumb'al vetkub'an sevatz
sejununil ti' taq'ax nimal ek'u'l,
aas nojchit echa' itxumb'al ma'll
tat ni'an tik'aol. Vetkuchusex
majte. Aya'l kuk'u'l seti'. **12** Utz
qaq' nimal ek'u'l, kumoxb'e'ex ti'
aas ech chit seb'an'e' va'l isa' u
Tioxh. Tan a' vetoksanex tu vi-
Q'esalail utz, tu techalil tzixe!.

13 Echixe'at ye' nikuya' ti'
ik'amal tu u Tioxh tan, veterenima
viyolb'al qal sete. Yit' iyolb'al
ko'n koj aanima sevatz, pek

^a **2.2** Aatz q'u tza'l paalka nitale' tzi', nital Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.19-24.

^b **2.9** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.3.

nojchit iYolb'al u Tioxh. Utz nimna'l tan, atil tek techlal sek'atza jank'al ex vettinan. **14** Tan aatz ex hermanos, veteq'l'i q'u tza'll ipaasavex q'ul etetz aa tenamil. Ech vetetilo'k etetz ti' tere'n q'u niman tetz u Cristo Jesuus q'u'l atil tikuuenta Judea. Tan echat motx i'ana, paasal tu tza'll tu q'u tetz aa tenamil.^c **15** Utz ech chit nimotx i'an q'u Israeel tzi' tan, aal motx iyatz' u kuB'aal Jesuus. Utz iyatz' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh ko'xten majte k'uxh tetz aa tenamil. Utz ant o', tojchak'asul'o'. Ech yit' b'a'n koj vatz Tioxh q'u'l ni'an'. Utz ma'll ikoontrail aanima ni'an'.

16 Tan a' isa' simajo' ti' qaltu u yolb'al Tioxh tu q'u puer aanimta q'u'l yit' Israeel koj. A' isa' ye'k samotxtab'i ech ye'k samotxchitpu tu q'ul ipaav. Ech aal chit nitz'ajsa ok q'ul ipaav. Utz aatz cheel, ku'y vimam k'a'nal u Tioxh ti'.

Viyol u Pablo ti' ib'en tu Tesaloonica

17 Hermanos, aatz analich ko'xh kuk'asu'l tzexe', tiira atilex tu qaanima k'uxh ye' niqilex. Tiira cheel tuich chit kusa' sa'q'aavqilex. **18** Nichqaq' ku' tib'eyil aas so'opono' tzexe'. Ka'oxpajul chit unb'an ti' so'oponin, in Pablo, pek ichijo' u tx'i'l'i'inaj. **19** Tan tiira

nikutxuq'txun seti'. Ni'xhetaq' nimal kuk'u'l. Utz ni'xhek'ujb'a' kuk'u'l tan, ex u k'uchb'al ti' u qaq'on vatz u kuB'aal Jesucristo si'an' aas lu'uli. Ech sataq' u kuchoob'al ti' u qaq'on vettuk'b'ana tzi'. **20** Ech ex u tokeb'al kuq'ii, ex u txuq'txunsan qetz.

3 **1** Ech ti' u qitz'ata', kaa- texho' tu Atenas.^d **2** Ech kuchaj b'en u hermano Timoteo tzexe', ti' en taq'ax tere'n nimal ek'u'l tu u chusb'al va'l nikunima ti' u Tioxh utz, ti' u chusb'al etetz ti' u yolb'al Tioxh. A' nikuchaje' tan, lochol qetz tu u aq'on k'atz u Tioxh utz, paxsan paal tetz itziiul u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo. **3** Ech ye'k sach'a'b'ex tu q'u tza'll nipaalk'ex. Tan etootzajle aas sa'chitpaalo' tu q'u kam tzi'. **4** Utz qal q'u kam sete tzi' aas atich'o' tzexe'. Sa'chitpaalo' tulaj tza'll. Utz ech chit veti'ana. Aya' va'l netab'i cheel. **5** Ech tiira cheel koj chit vab'i etziiul tal vaanima. Kaana vitz'at'ex. Ech unchajtu b'en u Timoteo tzexe' ti' vab'ita' aas anchixh k'ujlel ek'u'l ti' u Tioxh. Tan b'a'n si'an' aas sateesaka'ex ti' u yolb'al Tioxh u eesanalu tu b'ey. Ech ye'k itxa'k u qaq'on si'an taq'o va'l ex kub'an texo'l.

U tatin k'atz Tioxh q'u niman tetz u Jesuus tu Tesaloonica

6 Pek q'aaviul u Timoteo. Utz vettallu qe aas tiira jikom

^c **2.14** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.5.

^d **3.1** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.15.

k'ujlel ek'u'l ti' u yolb'al Tioxh. Tiichit'ex setib'ilaj majte. Utz va'l etitz'at'o'. Cheel koj chit etil kuvatz tal etaanima. Utz echat chit o' majte.^e 7 Ech ni'xhtaq' nimal kuk'u'l u yol vetqab'il seti' hermanos. Tan k'uxh kaana kupaal tu tza'l tu peena tza', ta'xhtzii tiira b'a'n etatin tu venimat u Yolb'al u Tioxh. 8 Tiira b'a'n qatin cheel nikunache' tan, vetqab'ila' aas tiira tii txaklelex k'atz u kuB'aal. 9 Echixe'at kam tekoj chit ech ik'amab'el u Tioxh seti' nital qaanima. Tan ni'xhetxuq'-txunsa'o' vatz u Tioxh. 10 Ech nikuqaj tu u Tioxh q'iils aq'b'al, nikuq'ila sik'le tan, a' niqale' aas sataq' tzii saqil evatz. Ech sakuchus sete kam tere'n q'u chusb'al nesavsa. 11 Ech aatz cheel, a' kusa' aas u Tioxh u kuTat tu Amlika tuch' u kuB'aal Jesucristo si'iq'on kub'ey ti' u qopon tzexe'.

12 Utz u kuB'aal koj tiira ch'iisanex, ak'b'liksanex tu veb'antu tii setib'ilaj sekajayil utz, ti' kajay aanima, kam echa' kub'antu tii'o' seti' majte. 13 Ech setiq'o eyak'il ti' inimal u yolb'al Tioxh tu u kuB'aal tuch' etaanima utz, ech ye'k paav setitz'a. Ech xaannajelex k'atz paav seb'an vatz u Tioxh, u kuTat tu u q'ii u tuleb'al u kuB'aal Jesucristo, a' imol q'u niman tetz xamel ti'.

Q'u kam b'a'n ni'enku tu u Tioxh

4 1 Aatz cheel hermanos, niqal sete tib'ii u kuB'aal Jesuuus utz, niqaq' nimal ek'u'l aas a' chit seb'an q'u kam q'u'l chusel sete qaq'o, echa' q'u'l ni-naltekeb'ane'. Ech tiira b'a'n se'enku tu u Tioxh. Utz setiq'o eyak'il tu u yolb'al Tioxh b'enamen.

2 Tan etootzaj tek q'u chusb'al aq'el sete qaq'o, aya' q'ul imantaar u kuB'aal Jesuuus. 3 Tan a' vitxumb'al u Tioxh aas xaannajelex k'atz paav. Ye'k seteesa etib' tu b'ey tuch' aanima. 4 Pek a' inujul aas junun ex tiira jikom etatin vatz Tioxh tuch' etixoq seb'ane'. Utz samotx-enima etib'. 5 Yit' kam ko'nkokh seb'an tuch' u tacha'v q'ul echil', echa' ni'an q'u puera aanima q'u'l ye' tootzaj Tioxh. 6 Ech ye'xhab'il ko'xh sab'anon aas sateesa tioxoj imol tu b'ey utz, sisub'e!. Tan nitaq' choob'al paav u Tioxh ti' q'u kam tzi!. Alel nal sete qaq'o utz, nipajqale!. 7 Tan yit' ma'kojisik'le'o' u Tioxh, ti' aas ta'xh b'anel sa'atino' tu u paav. Pek vetisik'le'o' ti' kuxaa-ne'l k'atz paav. 8 Ech toke' ab'il nieesan iq'ii u chusb'al tza', yit' aanima koj niteesa iq'ii, pek u Tioxh, va'l vetoksan viTioxhla Espiiritu sek'atza.

9 Pek ech koj ti' veb'antu tii setib'ilaj, yit' ministeer tere'n koj sakutz'ib'a b'en talax sete. Tan

^e 3.6 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.5.

chusel tek sete tu u Tioxh aas seb'an tii'ex setib'ilaj. **10** Utz nojchit neb'an ex b'anol tetz. Tan ech neb'an tu q'u niman tetz u Jesuus tikuenta Macedonia. Utz nikub'an ya'l talax sete majte aas aal setiq'o eyak'il tu va'l neb'ané.

11 Pek b'antaj ya'l aas b'a'n ko'xh ex seb'an q'u kam. Atoj chit ok'ex ti' q'ul eme'b'i'l. Aq'on chit seb'an tuch' eq'ab', echa' va'l alel sete qaq'o. **12** Utz ech ye'xhkam etetz seya'ta. Ye'xhab'il seyuch'e!. Ech b'a'n ko'xh ex. Utz atil etatin vatz q'u aanima si'ane' q'u'l ye' tootzaj Tioxh.

U tuleb'al u Jesuus

13 Hermanos, a' kusa' aas setootzaji kam niya'k q'u kannaj. Ech ye'k satxumunex, echa' ni'an q'u'l yit' k'ujlel koj ik'u'l ti' Tioxh.

14 Tan nikunima aas kam u Jesuus utz, q'aav itz'pu tika'paj. Echat ko'xh si'an u Tioxh tu q'u aanima q'u'l vetk'uje' ik'u'l ti' u Jesuus majte, k'uxh ma't ikame'. Saq'aavitz'pixsal ti' u Jesuus.

15 Ech niqal viyol u kuB'aal sete tza'. B'axal sab'enje' q'u niman tetz u kuB'aal q'u'l kannaj. Ech saxamb'o' ti', ab'iste o' anko'xh itz'lelo' aas lu'ul u kuB'aal.

16 Tan saku'l u kuB'aal Jesuus tu Amlika. Sayolon k'asu'l tuch' txayo'mla yol. Echa' iyolom ma'l u q'esal aanjel. Utz sasik'len tu trompeta tetz Tioxh. Ech a' b'axal saq'aavitz'pi q'u niman tetz u Jesuus q'u'l kannaj.

17 Ech tek oora satiq'ob'eno' tu

sutz' majte, ab'iste o' anko'xh itz'lelo'. Ech sakuk'ul qib' tuch' u kuB'aal Jesuus ti' kajiq!. Utz ech texh qatin k'atza b'enamen si'ane' tzi!. **18** Echixe'at aq'taj tib' nimal ek'u'l tu q'u yol tzi!.

5 **1** Pek ech koj ti' q'u tiempo hermanos, tuch' ti' q'u q'ii u tuleb'al, ye'k ministeer suntz'ib'a talaxe'. **2** Tan tek' etootzaj aas ye'k talche' su'ul viq'iil u kuB'aal. Echa' topón elq'om tu aq'b'al si'ane'. **3** Utz aatz latal q'u aanima aas: Tiira b'a'n qatine', ye'k ch'a'o cheel. Chaj. Utz aal ye'k talche' su'ul u sotzchil ti'. Sa'kojitz'ol koloib'. Echa' u ixoj aas ye'k talche' nichi'on tu tiichajla yaab'il.

4 Pek aatz ex hermanos, ye'kan ex tu u uken. Ech yit' sotzel koj ek'u'l su'uli, echa' tok u elq'om.

5 Tan kajay ex, ex tek ik'aol ime'al u Tioxh. A' u txijtxun qetz, echa' u q'ii tzi!. Yit' o' tere'n koj tetz u aq'b'al tuch' u elq'ej. **6** Echixe'at ye'k sakub'an o' echa' q'u vatnaj txumb'al. Pek nachnoj chit qatine'. Ch'ianojchit'o' ti' u tuleb'al. **7** Tan aatz q'u b'anol paav, jolol vatchel vatz Tioxh. Tu elq'ej atilka. Utz ye' ninache' kam ni'ane'. Echa' q'u'l nivat tu aq'b'al. Echa' q'u q'ab'areel tu aq'b'al majte. **8** Pek aatz o', o' tek niman tetz u Jesuus, aya' u txijtxun qetz. Ech nachnoj chit qatin vatz Tioxh. Tu saj atilk'o'. K'asnaj tek u kutxumb'al. Tan a' sakolon tatin u qaanima u Tioxh tu vik'uje' kuk'u'l ti'. Utz ti' u kub'antu tii'o' qib'ilaj. Ech

kukolax si'an'e', echa' ikolax vatz taanima u sol tu ch'a'o tu u ch'ich' chale'k. Utz a' sakolono' majte u kuch'iat tuch' txuq'txunchil u qopon xe' u Tioxh. Echa' ikolax vivi' u sol tu casco tu ch'a'o.^f 9 Tan yit' vatz choob'al paav koj vettoksavo' u Tioxh. Pek aal elchil sakub'an siatz tiq'aq'al u kuB'aal Jesucristo. 10 Tan q'i' kamku u Jesucristo. Ech k'uxh itz'lelo' oj kamnajo', ta'xhtzii sa'-atino' k'atza tu u b'enq'ii b'ensaj. 11 Ech aq'taj tib' nimal ek'u'l setib'ilaj. Aq'taj tib' eyak'il, echa' va'l ninaleb'ane'.

Itzojpeb'al u u' tza'

12 Nikujaj sete hermanos, aas atoj tatin sevatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ni'xhtaqq'onin ti' u Tioxh texo'l. Aya' q'u'l nieesan b'ey sevatz ti' u kuB'aal utz, oksan etetz tu jik. 13 Sib' chit tatin sevatz seb'an ti' u taq'on. Tiojex ti'. Utz atoj u paas texo'l.

14 Niqal sete majte hermanos, aas setoksa tu jik q'u q'e'ay, q'u'l yi'sa' aq'on. Aq'taj nimal ik'u'l q'u'l nika'tziiun ti' u yolb'al Tioxh. Lochtaj q'u'l peena ko'xh ni'ane'. Utz b'antaj paciensia ti' sikajayil.

15 Kuenta'ex, eq'aavixsach ch'ebx'al ti' ma'j onkonil sab'anax sete. Pek a' seb'an ya'l

aas jik ko'xh ex setib'ilaj seb'an'e' utz, tuch' kajay aanima.

16 Noj etxuq'txun b'enamen.

17 Ya'ichchit'ex ti' eq'ilat esik'let Tioxh. 18 K'amab'etaj q'u kam tu u Tioxh kajayil k'uxh kam ib'ii tan, a' visa' u Tioxh seti', ex niman tetz u Cristo Jesuus. 19 Esotzsach u nachonsab'al tetz u Tioxhla Espiiritu sek'atza. 20 Eteesach ko'xh iq'ii q'u yol tetz Tioxh nitalax texo'l. 21 Pek nachtaj b'a'nil, b'a'n tzik oj yit' b'a'n koj. Utz tii enima q'u'l b'a'n. 22 Xaanojelex k'atz kajay q'u kam ye'xtxoj.

23 Utz aatz u Tioxh, u aq'ol tetz paas, a' koj xaansanelex vatz u paav. Ech sikol vetatin siatz vatz u paav. Sikol vetaanima, vetaanxelal utz, vechi'l, ul nal u kuB'aal Jesucristo. 24 Tan aatz u Tioxh va'l vetsik'lenex, nojchit sitzozpi kajay q'u kam sek'atza tzi'.

25 Pek q'ilataj sik'letaj Tioxh q'i hermanos. 26 Q'ilataj qetz kajay q'u niman tetz u Jesuus tuch' ma'l tz'utz'.^g

27 Ni'xhunjaj sete tib'ii u kuB'aal Jesuus aas sesik'le vi' kajay q'u niman tetz u Jesuus u u' tza'.

28 Ech atinoj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo seti'. A'i.

^f 5.8 Aatz u "casco" nital tza' tzi', aya' ma'l u ch'ich' kut nich'i'anb'e q'u sol, kolb'al tetz vivi' aas nib'en tu ch'a'o.

^g 5.26 Aatz tu u tiempo tzi', nichitz'utz' tib' q'u aanima ti' taq'ax ichajlichil. Echa' taq'tu tib' kuq'ab' cheel.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU TESALOONICA

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo. A' chit itz'ib'ata' aas atich tu Corinto tixo'l q'u ya'b' 50 — 52 m.t.J. Tu yolb'al griego itz'ib'ava tan, sib'al q'u aanima atich tzi' jolol griego. Choktaj tere'n yol tu u' tza', kam b'anel tu q'u aanima tzi', tuch' tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.1-10.

Kam koj toke' itz'ib'ata', pek tan, aatz q'u niman tetz u Jesuus atich tzi', a' nichmotxinima aas tiira tul texh u Jesuus nichtale'. Si'chtek'ul u sotzchil aas nichtale'. Sa'texhmotx'uliq'oloj je' tu Amlika nichmotxitz'a. Atia nichichup ivi' q'ul iyol u Pablo utz, "u Pablo alon" chu ti'. Asta aal ya' taq'onin ti' ich'ial u tuleb'al u Jesuus.

Echtzixe't itz'ib'a talax te kam techlal u tuleb'al u Jesuus. Loq' yit' ta'n ko'nkoxh tal te q'u kam tzi', pek taq' nimal ik'u'l majte. Tan nichmotxiapaal q'u niman tetz u Jesuus tu tza'l.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u' tza'.

- 1) 1.1-2 Nitaq' chajlichil u Pablo tu q'u aa Tesaloonica.
- 2) 1.3-12 Nital ti' vitx'olax inujul q'u aa paav aas lu'ul u Jesuus.
- 3) 2.1-12 Nital ti' vichee ma'l onkonla vinaj eesanal tu b'ey.
- 4) 2.13-17 Nitale' aas u Tioxh txaonnaj tetz q'u aanima tzi'.
- 5) 3.1-5 Nital ti' u toksal iq'ii u yolb'al Tioxh.
- 6) 3.6-15 Nitale' aas echen sauch aq'on.
- 7) 3.16-18 Ech vitzojpu q'u yol tu u' tza'.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS TU TESALOONICA

**Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus
tu Filipos**

1 1-2 Aatz in, in Pablo, a'
unmol u Silvano tuch' u
Timoteo, nunq'ilab'enex, ex
niman tetz u Jesuus atilex tu
Tesaloonica, jank'il ex ato'k'ex
k'atz u Tioxh u kuTat utz, k'atz u
kuB'aal Jesucristo. Ech a' koj
aq'on vib'a'nil sete. Utz a' koj
oksan u paas tetaanima.

**U taq'ax nimal ik'u'l
q'u niman tetz u Jesuus**

3 Hermanos, ministeer ni-
kuk'amab'e Tioxh seti'
b'enamen. Utz a' vinujul ech sa-
kub'ane' tan, yak'inchil neb'an
tu venimat u Tioxh. Utz yak'inchil
neb'an ti' eb'antu tii'ex se-
tib'ilaj. 4 Ech ni'xhqoksa eq'ii
xo'l q'u niman tetz u Jesuus
q'u'l nipaalk'o' tan, tii ato'k'ex
ti' u Tioxh. Utz tiira k'ujlel
ek'u'l ti' majte, k'uxh kaana
echi'k'ulale' utz, k'uxh kaana
k'axk'o nipaalk'ex utz,
netx'ake'.

5 Ech nik'ulo'k seti' aas etetz
viQ'esalail u Tioxh. A' vik'uchtu
u Tioxh aas tiira ijikomal ni'an
q'u kam. Tan nojchit nepaal tu
tza'l tu k'axk'o.

6 Tan ijikomal va'l si'an u
Tioxh aas sataq' ku' choob'al
paav ti' q'u'l nipaasanex tu
k'axk'o. 7 Pek ech koj ex, k'uxh
nepaal tu k'axk'o tan, satilan-
sa'ex u Tioxh sik'atza. Satilan-
sa'o' tuul ko'xh laopon u tiempo
aas lik'uch tib' u kuB'aal Jesuus
tu Amlika tu u mam itechalil
tuch' q'ul iaanjel iq'omal mamaj
tijle'm. 8 Tuch' xamlil su'uli.
Satoksa q'u aanima tu choob'al
paav q'u'l ye' ootzajin tetz u
Tioxh. Utz niko'xh ye' niniman u
b'a'nlala chusb'al tetz u kuB'aal
Jesucristo. 9 Ech ta'n okchil tu
choob'al paav samotxi'an', tetz
sotzchil, ye'k iya'e', b'enq'ii
b'ensaj. Saeesal b'en vatz u
tijle'm u Tioxh utz, vatz vitechal-
il. 10 A' si'an tu u q'ii tetz u
tuleb'al. Utz aatz q'u niman tetz,
samotzik'ul vitechalil u Tioxh
k'atza. Sa'xhilax vimam txumb'al
u Tioxh k'atza, ech sat'anb'a'l u
Tioxh. Utz ant ex tixo'l majte
tan, vetenima va'l vetqal sete.

11 Ech toke' b'enamen ni-
kuq'ila sik'le Tioxh seti'. A'
nikujaj te aas sik'ulo'k seti' si-
tzojpixsa q'u b'a'nil itz'amal
taq'o sataq' sete. A' saoksan
tetaanima q'u kam seb'an ti' tu
vik'uje' ek'u'l ti' tu vixamlil. Ech

setil iq'aq'al visik'let'ex. **12** Ech sa'xhok iq'ii u kuB'aal Jesucristo seti' taq'o. Utz saok eq'ii ti' majte. Kajay si'ane'; loq' ti' ko'n u mam b'a'nil atil k'atz u Tioxh tuch' u kuB'aal Jesucristo.

U tuleb'al u Jesuus

2 **1** Pek aatz cheel hermanos, saqal sete ti' u tuleb'al u kuB'aal Jesucristo utz, ti' u kumolot qib' tuch'. **2** Eb'anahile aas ye' ko'xh til sasotzsal ek'u'l ti' u chusb'al ti' u tuleb'al u Jesuus. Ye'k sejal etxumb'al ti'. Tan ye'saj ixe't vitiempoil viq'ii-lil u kuB'aal. Ech enimachi oj sa'aq'ax opon ma'j yol tzexe' oj u'. Ye'k setaq' tzii sateesa'ex tu b'ey ti' tioxhil kam. Enimachi k'uxh aya'l kala o' nialon sete tilone'. Utz ye' xaan etaanima taq'o. **3** ¡Ech ab'ili'ch ko'xh eesanex tu b'ey! Tan b'axal nal su'ul u elchilka ti' u Tioxh. Ech sachee u aa paavla vinaj, va'l a' chit u tetz b'ençhil tu choob'al paav, tu sotzchil. **4** Aya' u vinaj va'l saxe'k'ulan kajay q'u kam q'u'l niokku vib'ii u itz'lich Tioxh. Utz k'uxh kam ko'xh tioxhil saxe'k'ulan majte. Sipaasa tib' sii!. Aal se'ntoksa viq'esalail tu viq'analil vitotztioxh u itz'lich Tioxh. Sataq' b'en tib's Tioxh. **5** Pek ulsataj sek'u'l tan, a' q'u kam nichval sete aas atich'in texo'l atzi!. **6** Utz etootzajnale kam va'l nimajon cheel k'uxh ye'saj tule'. Sa'chit'uli, loq' a' su'ulku tu u tiempo va'l q'atel ti'. **7** Tan seb'tu u onkonil va'l

su'li'an u vinaj eesanal tu b'ey tzi!. Aya' u kam va'l ye' ootzajimich. Utz satiq'o iyak'il u vinaj tzi', aas le'l tu xo'l va'l nimajon cheel. **8** Ech sachee u eesanal tu b'ey. Loq' sayatz'ax tu u kuB'aal tu ko'n viyolone!. Sasotzsal tuch' ko'xh vitechalil u tuleb'al u Jesuus. **9** Aatz u eesanal tu b'ey tzi' tan, a' saoksan tu u tijle'm u tx'i'lli'inaj aas lauli. Ech kaana mamaj xheenya tuch' txaichil sik'uch ti' itxub'a'lil q'u aanima. **10** Kam ko'n sub'u'm sitxakunsa ti' teesal q'u aanima tu b'ey q'u'l a' chit tetz tz'ejxichil. Aya' q'u aanima q'u'l ye't motx isa'a ik'u'l u b'a'nil utz, ye't motx ik'on taanima ti' vinujul, ti' ichitpu tu q'ul ipaav. **11** Ech toke' sataq' tzii u Tioxh su'ul mam sub'u'm. Ech aal a' se'enk ik'u'l q'u aanima ti' u txub'a'l. **12** Ech samotxb'en tu choob'al paav q'u'l ye't inima vinujul. Pek a' vet-motxchi'b'ik ti' u onkonil.

Viq'aq'al inimal u Jesuus

13 Pek ech koj ex hermanos, b'enamen sakuk'ama Tioxh seti' tan, ex q'u'l tii u Tioxh seti'. Utz xe' q'ii xe' saj txaaelex taq'o ti' echitpu tu paav, tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu. Tan a' va'l nixaansanelex k'atz paav. Utz a' paj nilochonex ti' ik'uje' ek'u'l ti' vinujul. **14** K'uxh vet-isik'le'ok'ex u Tioxh tu u b'a'nla chusb'al va'l vetqal sete tan, a' isa' aas ant ex saetzanex k'atza tu vitechalil u kuB'aal Jesucristo.

15 Ech toke' hermanos, b'antaj tii etatin tu q'u chusb'al q'u'l chusel sete qaq'o. Utz esotsach sek'u'l k'uxh tuch' kutzi' qalvu sete oj tu u' majte. **16-17** Pek u kuB'aal Jesucristo tuch' u Tioxh u kuTat, laaq'on nimal ek'u'l ti' q'u b'a'nla chaj kam neb'an'e' utz, netale'. Tan veti'an tii qi' ti' vib'a'nil. Vettaq' k'ujleb'al kuk'u'l utz, nimal kuk'u'l ye'k iya'e'. Taq'ka nimal kuk'u'l b'a'nil ti' ich'ial tuch' txuq'txunchil.

**Viq'ilal isik'lel Tioxh
nijaj u Pablo**

3 1 Aatz cheel hermanos, tu vitzojpeb'al u u' tza', nikujaj sete seq'ilala sik'le Tioxh qi'. Ech oora sapax paal itziuil u kuB'aal tu kajay tenam. Ech so'ok iq'i, echa' va'l veti'an texo'l. 2 Utz ech sikolo' vatz q'u onkonla chaj aanimma majte, aya' q'u chi'na'n k'u'l. Tan yit' kajay koj aanimma saniman u yolb'al Tioxh. **3** Loq' techal u Tioxh. Utz a' sa'aq'on eyak'il utz; a' sakolonex vatz u tx'i'li'inaj. **4** Ech k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh aas neb'an q'u kam alel sete qaq'o utz, atilex ti' ib'anaxe'. **5** Utz u kuB'aal koj aq'on etxumb'al aas seb'an tii'ex setib'ilaj, echa' va'l i'an u Tioxh qi'. Utz a' koj aq'on epaciensia ti' etx'aktu q'u tza'l nipaalk'ex, echa' va'l i'an u Cristo.

Ministeer sauch aq'on

6 Niqal sete tib'ii u kuB'aal Jesucristo hermanos, aas sexaansa el etib' k'atz q'u'l yi'sa' aq'on, k'uxh niman tetz u Jesuus. Utz yit'e'ch koj ni'an'e' kam q'u chusb'al alel sete qaq'o. **7** Tan etootzajle kam vtexumb'al seb'an'e'. Ech seb'an'e' kam va'l kub'an sevatz. Tan ye't koj aq'onino' texo'l. **8** Utz ye'xhkam niqechb'u echb'ub'al aas ye' koj nikuchooe'. Pek aal ni'xhqaq' yak'il tu aq'on q'iils aq'b'al, ech yit' ex koj kuyuch'-ex ti' eme'b'il'. **9** Loq' yit' ti' koj aas ye' sik'ulo'k qi' sa'aq'ax qetz. Pek niqaq'onine' tan, a' kusa' qaq'tu k'uchb'al sevatz. Ech setil ok etetz qi'. **10** Utz aatz anko'xh atich'o' texo'l, nichqal sete aas: —Oj ab'il ye' nitaq'onine', ye'k satx'a'ni.— Texho'.

11 Tan vetqab'ila' aas atil unjolol texo'l paat ye'xhkam ni-taq'onine'. Kam koj b'ojo ni'an'e'; pek ta'xh b'ennajku ik'u'l ti' tilaxe' kam ni'an imol siatz.

12 Ech aatz q'u aanimma q'u'l tza', tib'ii u kuB'aal Jesucristo, tiira niqal te, nikub'an ya'l talax te aas aq'oninoj. Ech sitx'ak tech-b'ub'al tinujul.

13 Pek aatz ex hermanos, ye' koolex ti' ib'anax u b'a'nil.

14 Pek oj ab'il ma'j yi'sa' inimal q'u chusb'al niqal tu u u' tza', sajitaj ti'. Utz ye' emolo

^a **3.8** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.3.

etib' tuch'. Ech sach'ixvi.

15 Loq' yit' sa'kojekoontrai, pek
jik setoksa tu jik tan, niman
tetz u Jesuus.

Itzojpeb'al u u' tza'

16 U kuB'aal koj aq'on u paas
tetaanima b'enamen tu kajay q'u
tza'l nipaalk'ex. Tan aq'ol paas u

Tioxh. Utz u Tioxh salochonex
kajay ex.

17 In Pablo, nunkaasa'ex ti'
itz'ib'al b'en u u' va'l in niq'ab'in
itz'ib'ale' tza', echa' nunb'an tu
kajay q'u vu' nivaq' b'en. Tan
ech chit iveet nunb'ane!. **18** Taq'
koj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo
sete sekajayil. A'i.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U TIMOTEO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u Timoteo va'l k'ulun u u' tza', u locholich tetz u Pablo ti' ipax paal itziiul u b'a'nla chusb'al. A' ix'e't k'atz u Pablo tu u ka'paj ib'en ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al tuch' u Silas tu u tenam Listra. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.1-3; 17.14-15; 18.5; 19.22; 20.4. Aatzich u tatin u Timoteo k'atz u Pablo tzi', echa' ma'j copastoor.

Aatz u U B'axa U' Xe' U Timoteo tza', a' tz'ib'an u Pablo utz, taq' b'en tzixe' tixo'l q'u ya'b' 63 — 65 m.t.J. Kamal tu Macedonia itz'ib'ava utz, taq' b'en tu Eefeso, xe' u Timoteo. Tan obreroich u Timoteo tu Eefeso.

Kam koj toke' itz'ib'ata', pek ti' taq'ax b'en itxumb'al u Timoteo ti' aas kani'ch tiq'ol q'u niman tetz u Jesuus si'an'e!. Tan nital tu u Timoteo aas kani'ch inuk'it tib' q'u niman tetz u Jesuus si'an'e!. Kam itxumb'al samotxi'an'e' sijununil utz, tib'ilaj; kani'ch tiq'ot tib' samotxi'an'e' niyolonka.

Nital te majte aas samotxi'an kuenta tib' tu q'u sub'ulla chaj chusul. Aya' unjolol q'u Israeel nichipaal xo'l q'u niman tetz u Jesuus, q'u'l nichtale! aas ministeer anko'xh sanimal u o'tla mantaar k'uxh ma't tok ti' u Jesuus. A' q'u ye'xtxoja chaj chusb'al q'u'l atich tek tixo'l.

Ech a' vib'o'q'ol nitale' viq'ilal isik'le Tioxh ti' q'u kam. Utz nital majte aas kam b'anel titxumb'al q'u q'esala q'u'l saoksal tu q'esalail xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Utz nichus u Timoteo majte aas kam si'an ti' itx'olax inujul junun kam xo'l q'u niman tetz u Jesuus.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'!

- 1) 1.1-2 Nitaq' chajlichil u Pablo tu u Timoteo.
- 2) 1.3-11 Nitale' sauch kuentaib' tu q'u ye'xtxoja chusb'al.
- 3) 1.12-20 Nital ti' u tijle'm u Pablo.
- 4) 2.1-15 Nital ti' viq'ilal isik'lel Tioxh.
- 5) 3.1-7 Nital ti' q'u kam sailax k'atz q'u'l saok tu ansianoil.
- 6) 3.8-13 Nital ti' q'u kam sailax k'atz q'u'l saok tu diaakonoil.
- 7) 3.14-16 Nital ti' vitxumb'al u Tioxh va'l ye'ich ootzajimal.
- 8) 4.1-5 Nital ti' q'u aanimax q'u'l saelka ti' u Tioxh.
- 9) 4.6-16 Nital ti' vitxumb'al u b'a'nla ta'qonom u Jesuus.
- 10) 5.1—6.2 Nital ti' q'u txumb'al sab'a'nb'el ib'ilaj.
- 11) 6.3-10 Nitale' aas echen saku' kuk'u'l ti' u qetz atile.
- 12) 6.11-19 Nital ti' u ela'okchil ti' u atinchil k'atz u Tioxh.
- 13) 6.20-21 Nital unjolol txumb'al tu u Timoteo.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U TIMOTEO

Ichajlichil u Timoteo

1 In Pablo, ichaj u Jesucristo titzii u Tioxh, u Chitol qetz. Utz titzii u kuB'aal Jesucristo majte va'l nikuch'ia tuch' txuq'-txunchil tan, sataq'o' tu b'a'nil. **2** Nunq'ilab'enaxh Timoteo tan, nojchit unk'aol aatin ti' u kunimat u Jesusus. Utz u Tioxh, u kuTat tuch' u kuB'aal Cristo Jesusus koj aq'on ku'l vib'a'nil sai!. Itxum koj aatz. Utz atin koj u paas tavaanima taq'o majte.

Q'u ye'xtxojla chaj chusb'al

3 Aatz si'chtekb'enin tu Macedonia, val see aas sa-kaa'axh tu Eefeso. Ech samaj iatz q'u aanima q'u'l nichus unjot ye'xtxojla chaj chusb'al. **4** Utz ye'k sab'en ik'u'l q'u niman tetz u Jesusus ti' tab'il ok kam aas yol ko'xhtu' chulimal ko'n. Niko'xh sab'en ik'u'l ti' q'u tachul q'ul ik'uy imam q'ul ib'ena' ib'en ko'xhtu'. Tan kam koj itxa'k. Kam koj nilochonku ti' qiq'ot kuyak'il k'atz Tioxh. Pek aal yaa-yoli'b' ko'n nituch ti'. Ech a' va'l ni'xhval see cheel samaj iatz.

5 Tan a' nital u kuchusb'al tza' aas nojchit xe' taanima u aanima sak'asku'l vib'antu tii ti' imol. Tiira tinachb'al sa'atinka aas b'a'n va'l ni'ane!. Sik'uche'

aas nojchit suula k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh; yit' niko'nkokxteesa ivatz. **6** Tan atil unjolol aas elyuka ti' ib'anax q'u kam nivale' tza'. Utz a' tek nitz'ejxik ti' unjot chulin yol aas ye'k itxa'k. **7** Nimotoxtaq' b'en tib's mamaj chusul tetz u o'tla mantaar. Pek k'uxh ech nimotxtal je' ti', aal ye' tootzaj. Utz ye' nitel itxumb'al tu q'u kam q'u'l nitxakb'a' talaxe'.

8 Tan b'a'n u o'tla mantaar. Kankojtu', aas oj nojchit sanimali kam chit echa' va'l tal u Tioxh. **9** Utz quootzajle aas ti' koj q'u aanima jikom ni'ane' alaxku q'u mantaar tzi'. Pek tx'olb'al tetz inujul q'u b'anol onkonil, q'u qelol, q'u aa paav, q'u'l kam koj itxa'k nima Tioxh te, q'u'l ye'k tatin u Tioxh siatz, q'u yoq'ol Tioxh, q'u yatz'ol itxutx ib'aal utz, tuch' kajay q'u yatz'ol, **10** tetz q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima, q'u q'ilan ok tetz vinajil, tetz ixojil, q'u elq'an aanima, q'u txub'a'lom, q'u txakb'a'n txub'a'l utz, tetz kajay q'u'l nixe'k'ulan q'u jikomla chusb'al. **11** Aya' u techalla b'a'nla chusb'al tetz u Tioxh va'l kaana b'a'nil tzixe', va'l nunpaxsa paal itziiul.

Vik'amab'el u Tioxh

12 Ni'xhunk'ama tu u kuB'aal Cristo Jesusus tan, vetitxaal'in;

k'ujleb'al k'u'l in siatz, vettok-sa'in ti' ipaxsal itziiul viyolb'al. Utz ni'xhtaq' unyak'il ti' ib'a-naxe'. **13** K'uxh aal inich yoq'ol Tioxh. Inich yoq'ol tetz q'u niman Tioxh. Nichunb'an unk'u'l ti', nichvojcha. Utz aal tx'anel munk'ulaxe', txumax unvatz tan, ye'xhkamich vootzaj utz, ye' nichunnima.^a **14** Ech sib' u b'a'nil vettaq' u kuB'aal ve. Tii vi' utz, nik'uje' unk'u'l ti' u Cristo Jesuus taq'o.

15 Jikomla yol va'l savale' tza' utz, tiira b'a'n aas kajay aanima saniman. K'uxh ul u Cristo Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tza', ti' ichitpul q'u aa paav ulka. A' chit unma'll in tan, tiira in aa paav majte. **16** Pek k'uxh mam paav b'anel vaq'o, vetitxum unvatz u Tioxh. Utz tu vikuyt'in u Jesucristo, ma'l k'uchb'al vettaq'a aas tiira ye'k iya'eb'al vikuyune'. Ech in k'uchb'al vatz q'u aanima oj sinima, sik'ul u atinchil tu b'enq'i'i b'ensaj. **17** Ech toke' aatz u mam tokeb'al q'ii utz, kajay u mam techalil, tetz u Tioxh. Aya' u q'esal ijlenal va'l ech ko'xh ib'en u tijle'm, u Tioxh va'l ye'k tokeb'al u kamchil ti', va'l ab'il koj ma'j ilonnaj iatz. Ni'xhik'u-lo'k ti' saoksal iq'ii. Tan ta'xh ma'l aa txumb'alla Tioxh b'enamen. Ech ko'xh ib'en u tatine'. A'i.

18 Unk'aol chi'in Timoteo, tii aab'i u chusb'al nival see tza'.

Anko'xhtu' u yol k'asu'l xe' Tioxh, va'l alax see aas axe't chitu'. K'uxh nival see, a' unsa' siiq'o ayak'il ti' imajax u ye'xtxoj. Ech sa'an'e' va'l ni'an ma'j aa ch'a'o ti' imajax ivatz u koontra. **19** Tii k'ujloj ak'u'l ti' u Tioxh utz, iq'o ayak'il; oksa tetz vab'a'nla nachb'al vatz Tioxh. Tan atil unjolol aanima ye't ib'an q'u kam nival see tzi'. Ye' nitiq'o iyak'il tu va'l nital u b'a'nla chusb'al. Elyuka ti'; ku'ya. Veti'anlu tetzan u vaarko va'l niko'p jaq' a'. **20** Antu tixo'l q'u aanima tzi' u Himeneo tuch' u Alejandro. Utz vetveesal xo'l q'u niman tetz u Jesuus, vaq'luka vatz u tx'i'li'i-naj; ech satootzaji aas ech ko'n koj u qelonchil.

Viq'ilal sik'lel Tioxh ti' q'u aanima

2 **1** Ni'xhval see aas q'ilataj sik'letaj chit Tioxh ti' q'u aanima kajayil. Jajtaj tu u Tioxh aas sitxum iatz. Jajtaj q'u kam te q'u'l nisavsa. Utz k'amab'etaj ti' q'u b'a'nil ni'an'e'. **2** Q'ilataj sik'letaj Tioxh ti' q'u ijlenal tuch' ti' tere'n q'u q'atb'al tzii. Ech tx'anel ko'xh qatin si'an taq'o; ye'k txab'kin. Pek a' chit sab'anax va'l b'a'n vatz Tioxh. Utz tijikomal sab'anax q'u kam. **3** Tan a' q'u kam b'a'n tzi' utz, tx'anel ni'enku tu u Tioxh, u Chitol qetz. **4** Tan a' isa' aas kajay q'u aanima sachitpu tu q'ul ipaav utz, satootzaji vinujul.

^a **1.13** Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.3; 9.4-5.

5 Tan ma'l ko'n Tioxh atile. Utz ma'l ko'n u vinaj oksan tetz q'u aanima vatz u Tioxh, aya' u Jesucristo va'l b'ennaj ko'n aanima. **6** A' va'l taq' tib' tu kamchil ti' ichool vipaav q'u aanima, ech tel vatz u choob'al paav. Utz a' i'anta' tu u tiempo va'l k'ajel nal ti' taq'o. **7** A' u vetz aq'el aas sunchus tu q'u puera aanima kani'ch ik'uj'e' ik'u'l ti' Tioxh utz, sunchus vinujul. Tan u Tioxh va'l vet'ok-sanin ti' ipaxsal itziiul. Ech in ichaj u Jesucristo. Nojchit va'l nivale' tza', yit' txub'a'l koj.

8 Nival see aas q'ilataj sik'le-taj Tioxh, k'uxh til chaj ko'xhtu'. Tuch' chit etaanima ye'k paav sek'atza tuul seq'ila sik'le Tioxh; ye'k k'a'nal; ye'k yaayoli'b' sek'atza.

9 Nival tu q'u ixoj majte aas jik chit q'u toksa'm satoksa; jik ko'xh sivij tib'. Yit' tuch' koj t'e'su'ib' si'an'e'. Ta'n ko'nkoxh sab'en ik'u'l ti' ichantixsal iveet q'u xi'l ivi'. Niko'xh sipaasa ivi' toksal b'a'nl aq'an ch'ich' tuch' perla. Utz a' koj satz'ejxik ti' ivijtu tib' tu je'najla chaj oksa'm. **10** Pek a' satitz'a ik'uchax u b'a'nil, ech sik'uche' aas jolol ixoj nachol Tioxh. **11** Sako'ntab'i u b'a'nl chusb'al q'u ixoj. Ye'k yol si'an'e'; sako'n-ab'ini. **12** Yit' sa'kojhusun u ixoj. Yit' sa'kojipaasa tib' vatz q'u vinaj. Pek sako'nijutxb'a'

tib'. **13** Tan a' b'axal i'an u Tioxh u Adaan, ech tek u Eva. **14** Utz yit' u Adaan koj va'l b'axal sub'lu tu u tx'i'li'inaj, pek u ixoj va'l sub'li. Ech ku' tu u qelb'alil.^c **15** Utz simaj tib' vatz u paav oj a' satilb'e' titz'in utz; b'enamen k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh. Sitz'ej taanima ti'. Utz saxaane'l k'atz paav. Jikom ko'xh si'an q'u kam; yit' tuch' t'e'sil koj.

Vitxumb'al q'u'l so'ok q'esalail

3 **1** Tiira ib'o'q'ol q'u yol tza': —Ab'il a' nitachva q'esalail xo'l q'u niman tetz u Jesuus, b'a'nl aq'on nititz'a atzi'. — **2** Pek loq' ministeer tiira b'a'n itxumb'al u q'esala tzi', ech paat ye'xhkam ti' saelk iq'i. Ma'l ko'n tioxj atile. K'ujleb'al k'u'l itxumb'al. Ilel chit ib'anax q'u kam ni'an'e'. Jik vib'anone'. Aq'ol ivatb'al aanima. Utz techal ichusune'. **3** Yit' q'ab'a-reella aanima koj. Yit' chokol ch'a'o koj. Yit' achvan koj ok iatz kam aas sub'u'm isa' ti'. Yit' ye'k koj inooeb'al ti' itx'akax puaj. Pek jik ko'xh itxumb'al. Nitoksa paas xo'l aanima. **4** Nitx'ol tiq'ol q'u kam tu tatib'al. Jik atil q'ul ik'aol ime'al jaq' imantaar, tinujul ni-nimane'. **5** Tan oj ye' nitx'ol tiq'ol q'u kam tu tatib'al, *ja'* tzik sitx'ol tiq'ol q'u niman tetz u Jesuus? **6** Yit' anal koj ak' ti' inimal u Jesuus. Tan b'a'n

^b **2.9** Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 3.3.

^c **2.14** Choktaj u Geenesis 2.7, 21-22; 3.1-6.

si'ané' aas saku' tu paav tu t'e'sil ti' u tijle'm. Echa' va'l isa' u tx'i'li'inaj. **7** Ministeer b'a'n talchu xo'l q'u aanima majte q'u'l yit' niman koj tetz u Jesuus. Ech ye'k se'el iq'ii utz, ye'k saku' tu va'l isa' u tx'i'li'inaj.^d

Vitxumb'al q'u'l so'ok diaakonoil

8 Echat ko'xh q'u diaakono majte. Echen b'a'n itxumb'al, inujul si'ané'. Yit' ka'l koj tel iyol. Yit' q'ab'areella aanima koj. Utz yit' achvan koj ok iatz kam aas sub'u'm isa' ti!. **9** Tii tatin tu vinujul u chusb'al va'l nikunima va'l anal nitootzajil tu u b'a'nla chusb'al. Nojchit tinachb'al si'an vinujul. **10** Loq' aatz ye'saj tok tu diaakonoil, b'axal nal si'ilax inujul b'a'nil, yetz kam ti' ni-yolpika aas sa'eesalk iq'ii. Oj b'a'n, ech nal so'oki.

11 Echat ko'xh q'u ixoj diaakonisa majte. Echen jikom itxumb'al. B'anol inujul. Yit' chulin yol koj. Pek k'ujleb'al k'u'l ti' q'u kam kajayil.

12 Ma'l ko'n tixoj q'u diaakono sa'atini. Sitx'ol tiq'ol q'ul initxa'a tuch' q'u kam tu tatib'al. **13** Tan aatz q'u'l ni'xh-itx'ol ib'anax u taq'on tu diaakonoil, saoksal iq'ii ti!. Utz sa'tere'nk'uje' ik'u'l ti' u Tioxh tu u b'a'nla chusb'al k'atz u Cristo Jesuus.

U taltu u Pablo kam toke' itz'ib'a u u' tza'

14 K'uxh nivitz'a sa'naloponin tzaxe', nuntz'ib'a opon talax see kam sa'ané!. **15** Ech oj lab'atz vopone', ootzaj teku'en kani'ch iveet q'u kam sa'an xo'l q'u nachol tetz u itz'lich Tioxh. Aya' vitenam u Tioxh, vixe'al q'u kam inujul, va'l txakb'a'n tetz vi-jikomal. **16** Tiira sib' tokeb'al vi-txumb'al u Tioxh va'l ye'ich ootzajimal ti' u okchil k'atza. Tan echa' va'l nitale' tza':

Vettaq' b'ens tib' aanima u Tioxh q'i'.

Aq'ax b'ens b'a'n tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu majte. Ilax u q'aavtitz'peb'al tu q'u aanjel.

Paxsal itziiul xo'l q'u puera aanima.

Nimal tu q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'!

Utz ech tek b'enje' tu Amlika tu vitechalil u Tioxh.^e

U taq'axka u b'a'nla chusb'al tu u motxeb'al q'ii saj

4 **1** Pek vatzsaj nital u Tioxhla Espiiritu aas sa'atin un-tx'ajul q'u niman tetz u Jesuus saq'aav ti'; saelka ti' vinimal u Jesuus tu u motxeb'al q'ii saj. **A'** tek satz'ejxik ti' q'u tioxhil onkonil eesanal tu b'ey utz; ti'

^d **3.2-7** Choktaj U Tito 1.6-9.

^e **3.16** Aatz q'u yol tzi', kamal iyolil ma'l u b'itzal ootzajimich tu q'u niman tetz u Jesuus titiempo u Pablo.

q'u chusb'al q'u'l u tx'i'lli'inaj nicheesan.^f **2** Unjolol ka'vatza chaj aanimta sa'alon q'u chusb'al tzi' aas tiira sub'u'm si'an'. Tan paat yannaj vinachb'al. Ye' nikana inachaxe' ab'iste u b'a'n, u ye' b'a'n. **3** Aatz q'u chusul tzi', tiira samajon ti' u tzumb'a'a. Utz samajon ti' techb'ul unjolol echb'ub'al aas yit' txaa' koj echb'uli. Tan Tioxh aq'onnajka tetz. Utz aal tokeb'al iq'ii Tioxh. Tan sak'amab'el te utz, saoksal iq'li tu q'u niman tetz q'u'l tootzaj vinujul aas satechb'u. **4** Tan b'a'n kajay q'u echb'ub'al taq'ka u Tioxh. Ye'xhab'iste ko'xh ma'j txaa' koj, pek ta'n tzii sak'amab'el Tioxh ti'.^g **5** Ech sab'a'nixsal tu u Yolb'al Tioxh utz, tu u kuq'ilat sik'let Tioxh ti'.

Vitxumb'al q'u b'a'nla taq'onom u Jesuus

6 Untz'oj b'a'n achustu q'u kam tzi', unchee' axh ma'l b'a'nla taq'onom u Jesucristo. Niiq'o ayak'il tu u yolb'al Tioxh nikunima utz, tu u b'a'nla chusb'al.

7 Pek ye' ko'xh aab'i ok q'u chulim yol eesab' iq'ii u Tioxh q'u'l ko'xtan cheei. A' tii sooksav iib' ti' ib'anax q'u kam ti' u okchil k'atz Tioxh. **8** Tan aatz q'u kam nib'anax ti' iyak'insal u chi'l; b'a'n chitu' loq' b'il ko'n iq'aq'al. Pek aatz u oksa'ib' k'atz Tioxh, tiira sib' iq'aq'al. Tan alel

tu u Tioxh aas saqil iq'aq'al tu u vatz kuq'ii kusaj tu u vatz amlika tx'ava' tza' utz, saqil iq'aq'al tu u atinchil tu u b'enq'ii b'ensaj majte. **9** Tiira ib'o'q'ol u yol va'l savale' tza' utz, b'a'n aas kajay saniman. **10** Tan ta'xh ma'l ni-kuch'ia tuch' txuq'txunchil u itz'lich Tioxh, aya' u Chitol tetz q'u aanimta kajayil. Loq' a' chit unma'l q'u'l nimamal tek u Jesuus taq'o. Ech toke' niqaq' yak'il tu u aq'on ti'. Utz nikuq'i' q'u ye'xtxoj nib'anax qe ti'.

11 A' q'u'l saale' tzi' utz, sachuse!. **12** Utz ab'il koj saeesan aq'ii ti' k'uxh axh xiak. Ta'xhtzii aas a' chit sak'uch ib'anax u b'a'nil vatz q'u niman tetz u Jesuus, tayolone', tatxumb'al, tab'ant'axh tii ti' aanimta, ti' aas aya'l ak'u'l na'ane', ti' vik'uje' ak'u'l ti' u Tioxh utz, ti' axaane'l k'atz u paav. **13** Tuul ko'xh ye'saj vopone', tii noj asik'le u Yolb'al Tioxh xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Sachusunaxh ti'. Utz sooksa aanimta tu jik tuch'.

14 Txakunsa chit u doon aq'el tu u Tioxh. Aya' va'l alax see aas taq' je' iq'ab' q'u q'esala siib'a ti' iq'ilat isik'let Tioxh sai' aas ookka. **15** Ech tii iitz'a q'u kam tzi' utz, atojchit'ok'axh ti' ib'anle!. Ech kajay sailon aas nakan tiq'ol u yolb'al Tioxh. **16** Nach je' iib' ti' q'u kam na'ane!. Tinujul chit u chusb'al sachuse!. Tan oj ech sa'ane',

^f **4.1** Choktaj u Ka'b' U' Tu Tesaloonica 2.3.

^g **4.4** Choktaj u Geenesis 1.31.

sachitp'axh tu paav. Utz echat q'u'l sa'ab'in q'ul achusb'al.

Vitxumb'al q'u niman tetz u Jesuus tib'ilaj

5 1 Yit' yaael koj q'u q'esla chaj vinaj sa'ane' aas sooksa tu jik. Pek jik chit iq'ilal sa'ane'; ech'a' iq'ilal atat sa'ane'. Atoj tatin saatz. Utz aatz q'u xiak, ech'a' atza'q' sa'ane' aas sooksa tu jik. 2 Echat paj q'u q'esla chaj ixoj, ech iq'ilal sa'ane' anan. Utz ech iq'ilal aanab' sa'an tu q'u ixviak. Paat jikom vatxumb'al sa'an te.

3 Loch q'u txakay ixoj q'u'l nojchit ye'xhab'il ti'. 4 Pek oj atil titz'in oj tii mam, a' samotxaq'on tetz. Tan ministeer sichus tib' q'u k'aol me'ala te aas a' b'axal siloch itxutx ib'aal. Siq'aavixsa b'oq te va'l aq'ax te tich'ooil. Tan a' u kam b'a'n ni'enku tu u Tioxh. 5 Pek a' saloch va'l nojchit txakay ixoj kaanaj sijunal. A' texh k'ujlelk ik'u'l ti' Tioxh utz, b'enamen niq'ilila isik'le Tioxh q'iils aq'b'al. 6 Pek ech koj u txakay ixoj va'l niteesa itxumb'al tu b'ey, nitoksa tetz u tacha'v, tz'ejinaj u tatin vatz Tioxh k'uxh itz'lel tilone'. 7 A' q'u kam sachus te tzi'. Jikom si'ane' ech ye'k sael iq'ii. 8 Tan aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ye' niloch u titz'in tatzik aas niya'ta tetz, ye' nik'uche' aas niman tetz u Jesuus. Utz aa paal ivi' vib'anon vatz q'u'l ye' tootzaj Tioxh. Tan ye'xh b'oq nilochone'.

9 Pek a' saok tu ach xo'l q'u'l salochaxi q'u txakay ixoj q'u'l maas tek 60 iya'b', ma'l ko'n ivinaj atinnaj. 10 Aya' q'u'l k'uchul tetz u b'a'nil tib'anone'. Jik ch'iisamal titz'in taq'o, aq'el ivatb'al aanima taq'o, tx'aael tajan niman tetz u Jesuus taq'o, lochel aanima taq'o aas nipaal tu k'axk'o utz, aya' q'u'l ni'an ya'l tib' ti' ib'anax kajay q'u b'a'nil.

11 Pek ooksach tu ach q'u txakay ixoj q'u'l txul ixoj tere'n. Tan b'a'n si'ane' kam noj tok titxumb'al, ta'xh sapaal tetz noj iqelka u Cristo noj ik'ul tib' tuch' va't vinaj ye' tootzaj Tioxh.

12 Utz choob'al paav sa'alax iku' ti' oj ech'i tan, ye'n itzozpi va'l vettaq' iqlu tuul. 13 Utz k'uxh yit' sa'kojb'en ti' vinaj, b'a'n si'ane' sichus q'e'yil; jun texh otzotz ib'en ti'ixaansal yol aas ye'k itxa'k. Utz satoksa tib' tu kam aas ye'k tokeb'al ti'. 14 Pek aal b'a'n satzume' q'u txakay ixoj q'u'l txul ixoj tere'n. Atinoj titz'in. Utz a' satil ime'b'i'l tu tatib'al. Ech ye'k sataq' tzii tu u tx'i'li'inaj sachee yol ti' taq'o. 15 Tan at unjolol aas elyuka ti' u Jesuus utz, a' tek nitoksa tetz u tx'i'li'inaj.

16 Utz ech'a' tzi' oj atil txakay ixoj xo'l titz'in tatzik ma'j niman tetz u Jesuus, aal b'a'n a' salochon. Ech ta'xh salochax tu q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nojchit ye'xhab'il ti'.

17 Aatz q'u ansiano q'u'l ni'xhitz'ol tiq'ol q'u kam, nik'ulo'k ti' aas nojchit sib' talche' si'ane'. A' chit ib'o'q'ol q'u'l

nipaxsa u yolb'al Tioxh utz, tuch' q'u'l nichusune'. **18** Tan nital u Yolb'al Tioxh tz'ib'amalka aas: —Yit' sa'kojoksa txim vi' iju' u vaakaxh va'l nipaq'e'l triigo.— Chia. Utz nital majte aas: —Nik'ulo'k ti' u aq'onom aas sik'ul ija'mel.— Chia.^h

19 Yit' yak ko'nkoxh sanima oj ab'il saxochon ma'l q'u ansiano saatz. Pek ministeer sa'atin ka'vo'j oxvo'j aanima aas nojchit ilel ab'imal u kam taq'o va'l saxochlika.ⁱ

20 Ab'iste q'u'l ye'xh niya' ti' ib'anax u paav, yaa vatz q'u niman tetz u Jesuus. Ech saxo've tere'n q'u aanima; ye'k sa-paavini. **21** Tii sanima q'u kam nivale' tza'. Ni'xhval see vatz u Tioxh, vatz u kuB'aal Jesucristo utz, vatz q'ul iaanjel txaael el taq'o. Ye'xhab'il ko'xh at tela'. Utz ye'xhab'il ko'xh atil tatin saatz sa'an ti' itzopixsale'.

22 Yit' ooje'l ko'nkoxh sooksa ma'l aanima tu q'esalail xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Tan b'a'n si'ane' atoj tu paav utz, ant axh sapotzonaxh ti' u tel iq'ii. Pek tiira kuenta'axh ti' u paav.

23 Yit' nojla ko'nkoxh a' suuk'a, pek ta'l uuva suuk'a ti' vavuul aas ya'v utz, ti' tere'n q'ul yaab'il.

24 At unjolol aanima aas vatzsaj q'ul ipaav, ech ye'xtxoj saoki, k'uxh ye'saj itx'olax inujul tu u Tioxh. Pek at unjot majte

aas ye' na'l. Anal sailaxi xamtele, aas latx'olax inujul tu u Tioxh. **25** B'a'n saak q'u'l q'u b'a'nla chaj kam ni'ane' tan, atia aas vatzsaj chit q'u b'a'nil ni'ane'. Utz atia xamtel sa'elu'l vatzsaj.

6 **1** Aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l k'ayimal tatin tu aq'on, atoj chit tatin q'u b'aal taq'on siatz. Jikom sa'aq'onini, ech ye'k se'el iq'ii u Tioxh taq'o utz, tuch' viyolb'al. **2** Utz aatz q'u'l niman tetz u Jesuus q'u b'aal taq'on, ye'k teko'nkoxh tatin siatz si'ane'. Ta'n ko'nkoxh salvala oj ela niman tetz u Jesuus tuch'. Pek aal tiira b'a'n taq'onin si'ane' tan, niman tetz u Jesuus u aanima va'l ni'ilon iq'aq'al u taq'on. Utz tii u Tioxh ti' majte.

Ech a' q'u kam sachusunaxh ti' tza'. Utz sab'an ya'l ti' tiq'ot iyak'il.

Vichokax u tx'iib'al q'ii va'l xe' Tioxh

3-4 Tz'ejxinaj u aanima oj paarten chusb'al nichusunka aas ye' nik'ul tib' tuch' viyolb'al u kuB'aal Jesucristo utz, tuch' q'u b'a'nla chusb'al va'l nichus u okchil k'atz Tioxh. Paat ye'xhkam nitel itxumb'al tu u yolb'al Tioxh atzi'. Je'naj iatz. Utz a' chit atil k'atza u achva xhaakaluib' ti'aj yol; ech teku'en a' iyaab'il. Tan aatz tu va'l ni'an q'u aanima tzi', chi'k'ulaib' nichee taq'o, ch'a'o,

^h **5.18** Choktaj u Deuteronomio 25.4; U Tio 10.10; U Lucas 10.7.

ⁱ **5.19** Choktaj u Deuteronomio 17.6; 19.15.

yoq'oib', suyu kam ti' imol. **5** Utz yaayoloib' atil taq'o b'enamen xo'l q'u aanima q'u'l yannaj tek vitxumb'al taq'o. Paat ke'ch koj vinujul tzixe'. Utz a' nimotxtitz'a aas kanaal utz, tx'akb'al puaj u okchil k'atz u Tioxh. Ech xaane'l k'atz q'u aanima ech tzi'. **6** Tan mam kanaal chit u okchil k'atz u Tioxh. Ta'ntzii oj satxuq'txuno' ti' u qetz atile. **7** Tan kam koj qetz iq'omiche aas ulo' tu u vatz amlika tx'ava' tza' utz, kam koj saqiq'o b'en aas lakamo'.^j **8** Pek chuspia atil kutxb'al qetz utz, atil qechb'ub'al, ech txuq'txunojo' ti'. **9** Pek aatz q'u aanima q'u'l nitachva tx'iiol iq'il, kam ko'xh ye'xtxoja kam nitachva. Kam ko'xh onkonil ni'an ti' ichee tetz aas yansanal utz, tz'ejxixsamal q'u aanima ni'ane'. A' nikul'k tu u ye'xtxoja txumb'al va'l echa' k'aa txayb'al tetz q'u'l niniman. **10** Tan aatz vixe'al kajay q'u onkonil, aya' u tz'ejxichil ti' u puaj. Tan ech i'an unjolol. Tz'ejxo'k ti' utz, eltekka ti' inimal u yolb'al Tioxh. Loq' tilayol q'u mamaj k'axk'o motx paalku ti'.^k

U taq'ax yak'il k'atz u Tioxh

11 Pek aatz sa'anee' Timoteo, chok eel tu q'u kam tzi' tan, axh ma'l vinaj tetz Tioxh. Utz a' sa'an vijikomal. Saxaanok'axh k'atz Tioxh. Sak'uje' ak'u'l ti'. Sa'an tii'axh ti' aanima. Atoj apaciensia. Aq' ku' iib' vatz u

Tioxh. Ye'k saje'sa iib'. **12** Aq' yak'il ti' u yolb'al Tioxh va'l nikunima Timoteo. Echa' ch'a'o sa'anee'. K'on avaanima ti' q'u kam q'u'l satiq'ob'enaxh tu b'enq'ii b'ensaj tan, ech ti' isik'le'axh u Tioxh. Utz a' va'l ooksa iib' ti' ib'anle' vatz sib'al aanima. **13-14** Nima va'l nival see tza'. Ni'xval see vatz u Tioxh, u itz'pixsan tetz q'u kam kajayil. Utz vatz u Jesucristo nival see majte, va'l tal vinujul tu u Pilato. Ayansach iib' tu u paav. Ech ye'xhkam sa'alax sai', ul nal ko'xh u kuB'aal Jesucristo.

15 Aya' u tuleb'al va'l k'ajel nal titxumb'al u techalla Tioxh va'l ta'xh ma'l tijlenal q'u ijlenal utz, iq'esala q'u q'esala. **16** Aya' u Tioxh va'l ye'xhjatu sakami, ye'k tokeb'al u kamchil ti', va'l ab'il koj ma'j ilonnaj iatz. Tan a' atik tu u techalla tatib'al sutimal ti' tu mam rib'unnaz txijtxub'al va'l sa'kojveet toko'p aanima tuul. Utz tetz u tokeb'al q'ii; tetz u mam q'esalail b'enamen. A'i.

17 Al tu q'u tx'iiol iq'ii aas yit' sa'kojmotxje' ivatz. Utz ye' k'uje' ik'u'l ti' q'u tx'iib'al iq'ii tu u vatz amlika tx'ava' tan, niko'n-imotxe'. Pek a' sak'uje'k ik'u'l ti' u itz'lich Tioxh va'l tiira tz'ajel iatz qetz mitaq'e', ech nikub'an-b'e. **18** Chus te aas a' samotxtoksav q'ul ipuaj ti' ib'anax u b'a'nil; tx'iiol iq'ii tu u b'a'nil si'ane'. B'a'n ichajpe'l tetz

^j **6.7** Choktaj u Job 1.21; u Salmos 49.17.

^k **6.6-10** Choktaj Q'u Hebreo 13.5.

si'ane'; oora salochoni. **19** Tan oj ech si'ane' tzi', tx'iib'al iq'ii nimol tu Amlika; nichik u b'a'nil tetz taab'ab'en; ye'k imotxe'. Utz sichab'a u b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj majte.

Vit'oyax u Timoteo tu u Pablo

20 Timoteo, a' chit noj a'an q'u kam aq'el see tu u Tioxh.

Maj iib' ti' q'u txayi'b' ti' yol. Tan ye'k itxa'k. Kam koj kanaal ti'. Utz maj iib' ti' q'u yaayoli'b' q'u'l nichee tu va'l "mam txumb'al" chu te'le'; loq' yit' a'koj. **21** Tan aatz unjolol q'u'l niniman q'u kam tzi', elyuka ti' inimal u b'a'nla chusb'al.

Vib'a'nil koj u Tioxh atin sai!. A'i.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U TIMOTEO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u ka'b' u' b'en xe' u Timoteo tza', anko'xh tz'ib'an u Pablo, kamal tixo'l q'u ya'b' 67 — 68 m.t.J. A' taq'vu b'en tu Eefeso. Utz a' itz'ib'av k'asu'l tu tze' tu Roma. Si'chtxhyatz'li. Aatz vitxumb'al u Pablo tu u ka'b' tu' tza', aya'l kala a' texh nitzaq'taka u Timoteo. Tan tiira b'a'nich tuch' u Timoteo. Ech a' u ya'teb'al u' itz'ib'a u Pablo.

Aatz tu q'u ya'b' 41 — 54 ok ma'll u ijlenal tu Roma Claudio ib'ii. Utz teesa ma'l u yol aas kajay q'u Israeel saelb'en tu Roma. Ech elk'asu'l u Aquila tuch' u Priscila tzi!. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos 18.2.

Ok va't ijlenal tu u ya'b' 54, aya' u Neroon. Tiira txokopla vinaj. Tal ik'achlu u tenam Roma utz, a' ijlen q'u niman tetz u Jesusus taq'o. Ech xe't itxay q'u niman tetz u Jesusus. Toksa tu tze'. Itz'lele nichichi'l tu b'alam taq'o. Toksa tu ch'a'o tulaj estaadio. Utz a' alon ikam u Pablo majte, k'uxh ye' ootzajib'e kani'ch ikam kami.

Nital u Pablo aas nik'ama Tioxh ti' vik'uje' ik'u'l u Timoteo ti' u Tioxh. Utz nital tu u Timoteo aas tii tatin k'atz u Tioxh si'an'e' k'uxh kaana tza'l sauli. Ye'k saqeoni, echa' ma'j sol aas ta'xh txumel taq'o.

Nital te majte aas yit' sak'o'nkokhixtay tib' ti' yol ye'k itxa'k. Utz nipajtal te aas tii sa'atin tu q'u chusb'al q'u'l chusax te tich'ooil.

Ech tiya'teb'al teku'en, nital u Pablo tu u Timoteo aas kam ech tatin tu tze'. Nitale' aas preexhu. Ye'xhab'il texh nichenq'ilan; elab'emal texhka. Utz niteesal iq'ii tu q'u chi'k'ulan tetz. A' texh atil k'atza u Lucas. Utz nital taanima aas nal koj en ilaxoj tu u Timoteo. Pek loq' k'uxh ijunal, nitale' aas atil u Tioxh k'atza utz, a' nilochon. Ech nital tu u Timoteo aas satile'l tetz ti' sitx'ak kajay q'u tza'l, echa' q'u'l paalnajka.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-2 Nitaq'ax chajlichil u Timoteo.
- 2) 1.3-18 Nital ti' u tuch txakb'a'ib' ti' u Jesusus.
- 3) 2.1-13 Nital ti' u taq'ax yak'il ti' u Jesusus, echa' sol.
- 4) 2.14-26 Nital ti' u b'a'nla aq'onom ti' u Jesusus.
- 5) 3.1-17 Nital ti' vitxumb'al q'u aanima si'an tu u ya'teb'al q'ii.
- 6) 4.1-8 Nital ti' vipaxsal itziuil u yolb'al Tioxh si'an u Timoteo.
- 7) 4.9-18 Nital ti' q'u chusb'al tetz u Timoteo.
- 8) 4.19-22 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U TIMOTEO

Ichajlichil u Timoteo

1 1 In u Pablo, ichaj u Jesucristo titxumb'al u Tioxh. Tan alich nal tu u Tioxh aas sataq' itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj q'u aanima q'u'l saniman u Cristo Jesuus. 2 Nunq'ilab'en-axh Timoteo tan, nojchit ech aatine' a' unk'aol tii'in sai'. Ech u Tioxh, u kuTat tu Amlika, tuch' u kuB'aal Jesucristo koj aq'on q'ul ib'a'nil see. Itxum koj aatz. Utz atin koj paas tavaanima taq'o.^a

U tiq'ot iyak'il u Timoteo si'an k'atz Tioxh

3 B'enamen nunk'ama Tioxh sai' Timoteo, chajpaj nunq'il arik'le Tioxh q'iils aq'b'al. Utz tunnachb'al atilka aas jikom ni-vaq'onin ti' u Tioxh, echa' i'an q'ul unk'uy unmam. 4 Nitul val ooq' sunk'u'l aas kujatxtu qib'; ech ti' nivachva savil aatz. Ech sa'xhtuq'txunin. 5 Nitul sunk'u'l aas nojchit jikom k'ujlel ak'u'l ti' Tioxh, echa' vik'uje' ik'u'l vanan q'es Loida utz, tuch' vanan Eunice.

6 Pek nival see. Yak'insa u xamlil tetz u doon atil sak'atza va'l taq' u Tioxh see aas vaq'tu

je' q'ul unq'ab' siib'a aas ookka. 7 Tan aatz u txumb'al nitaq' u Tioxh qe, yit' tetz koj xo'val. Pek kuyak'il nitaq' ti' u qatin k'atza, tetz kub'antu til'o' ti' kumol utz, tetz kumajtu qib' ti' ib'anax u ye'xtxoj. 8 Ech toke' ye'k saxo'v-axh ti' talax q'u kam ti' u kuB'aal. Utz ye'k sach'ixvaxh vi' majte k'uxh atilku'in tu preexhu-il ti' u Jesuus. Pek b'ana aas ant axh sapaalaxh tu tza'l ti' u b'a'nla chusb'al. Tan u Tioxh sa'aq'on ayak'il. 9 Tan mam b'a'nil veti'an qe. Vetichitpu'o' tu q'u kupaav. Vetisik'le'ok'o' k'atza ti' ma'l u txumb'al ye'k paav tuul. Loq' yit' ti' koj aas b'a'n nikub'an siatz, pek jik chit a' vetitz'ano'. Utz a' u b'a'nil itz'amal nal q'i taq'o xe' q'ii xe' saj aas sa'chiti'an u Cristo Jesuus. 10 Utz ik'uch vib'a'nil ti' u tuleb'al u Chitol qetz, aya' u kuB'aal Jesucristo. Tan tiq'aq'al u b'a'nla chusb'al vet'el viyak'il u kamchil utz, vетtaq' elu'l vatzsaj u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj b'enamen.

11 Utz vettoksa'ins alol tetz u b'a'nla chusb'al tza'. In ichaj u Jesucristo. Utz in chusul tetz xo'1 q'u puera aanima. 12 Ech toke' nunpaal tu q'u k'axk'o atilk'in

^a 1.2, 5 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.1.

tza'. Loq' ye'xhkam nunch'ixvu ti' tan, vootzajle ab'il va'l nimamal vaq'o. Utz vootzajle atil iyak'il sikolin tuul nunb'an u aq'on ti', opon nal u q'ii aas lo'oponin siatz.

13 Tii akol q'u b'a'nla chaj yol q'u'l ab'imal el sunk'atza saaq'o; ti' vik'uje' ak'u'l ti' u Cristo Jesuus utz, ti' vatz'ejt avaanima ti'. **14** Tii akol q'u b'a'nil atil sak'atza tu u Tioxhla Espiiritu, aya' va'l atil suuk'atza majte.

15 Ab'imal tek saaq'o aas elab'emalka'in tu kajay q'u lochol vetz tu Aasia; antu tixo'l u Figelo tuch' u Hermoogenes. **16** Pek Tioxh koj chit txumun iatz q'u titz'in tatzik u Onesiiforo majte. Tan jatpajul ko'xh taq' nimal unk'u'l utz, ye'xhkam ni-ch'ixve'l vi' k'uxh atilk'u'in tu tze' utz, qitzelin tu kadeena.

17 Pek aal ela'ok chit ti' unchokax tu Roma utz, ichab'a'in. **18** Ech u kuB'aal koj txumun iatz tu u q'ii tetz u tuleb'al. Tan iloch'o' tu Eefeso majte. Tek' ootzaj atzi'.

Vitx'akax q'u tza'l si'an u Timoteo

2 **1** Timoteo, unk'aol ti' inimal u Jesuus; tii iq'omoj ayak'il tu u b'a'nil va'l nitaq' u Cristo Jesuus. **2** Utz kam q'u chusb'al ab'imal el sunk'atza aaq'o vatz sib'al aanima, chus tu q'u vinaj majte q'u'l k'ujleb'al

k'u'l itxumb'al. Ech sa'pajitx'ol ichusax tu unjolte.

3 Utz aatz axh, tx'ak q'u tza'l sapaalk'axh tu aq'on ti' u Jesucristo. Echa' axh b'a'nla isol sa'ane'. **4** Tan echa' q'u'l ato'k tu solil, yit' niko'nkoxhtoksa tib' ti' ib'anax unjot kam. Pek a' tii ni'ane' kam b'a'n ni'enku tu viq'esal.

5 Echat paje' a' u aanima va'l ni'an saach ti' kanaal. K'uxh si'an kanaal satale', sa'kojaq'ax vikoroona oj yit' tinujul koj sinima q'u mantaar tetz saach.^b

6 Ech paje' u chikol. B'axal nal sikoo u tx'ava' va'l sachikonka. Ech nal satil iq'aq'al ivatz vi-chikob'e'm. **7** Ech at noj b'enku see q'u kam vetvalla' tzi' utz, u kuB'aal sa'aq'on atxumb'al ti' tootzajil kajayil.

8 Atoj chit u Jesucristo sak'u'l, vitu'xh ixalam u Daviid, va'l q'aavitz'pinaj xo'l q'u kamnaj. Tan a' vixe'al u b'a'nla chusb'al.

9 Utz ti' ko'n ipaxsal itziiul vinujul tzi', nunpaal tu tza'l taq'o. Atilku'in tu tze' ti' utz, qitzelin tu kadeena aya'l kala in mam aa paav. Pek loq' yit' qitzel koj u yolb'al Tioxh. **10** Ech a'tzii. Nuntx'ak kajay q'u tza'l tan, tii'in ti' q'u aanima q'u'l k'ajel ti' tu u Tioxh. Ech antu samotxchitpu tu q'ul ipaav tiq'aq'al u Cristo Jesuus. Utz antu saetzan ti' u techalla atinchil tu u b'enq'ii b'ensaj.

^b **2.5** Chajpaj nichtuch q'u echaib' tu saach tikuenta Roma, nichtaq'ax je' koroona xaj olivo tivi' q'u'l nib'anon kanaal.

11 Ib'o'q'ol u yol tza':

—Oj sakamo' ti' u Jesuus,
saitz'p'o' tzixe' tu Amlika
majte.

12 Oj sakutx'ak q'u tza'll ti',
sa'halatin qijle'm k'atza tu
viQ'esalail.

Pek oj saqeesa qib' tuul aas
qootzaj vib'a'nil,
sateesa tib' q'i majte.

13 Utz oj yit' k'ujleb'al k'u'l koj
nikub'an siatz,
ta'xh b'anel k'ujleb'al k'u'l
ni'ane'.

Sa'kojya'i tan, ech vitxum-
b'al.— Chia.

U talax tu u Timoteo aas si'an ya'
tib' ti' ib'anax q'u kam b'a'n

14 Nachpixsa tu q'u niman
tetz u Jesuus q'u kam savale'
tza'. Tib'ii u kuB'aal sooksa
sik'u'l aas ye' ko'xh itxay tib'
ti'aj yol. Tan ye'k tokeb'al q'u
txayi'b' tzi'. Tan aal nisotza
ik'u'l q'u aanima q'u'l niab'in.
Tz'ejixksamal ni'ane'. **15** B'an
ya'l aas tiira b'a'n aatin vatz
Tioxh. Ech ye'xhkam ti' sach'ix-
vik'axh. Tan tiira tinujul na-
txakunsa u yolb'al Tioxh va'l
inujul. Echa' ma'l b'a'nla
aq'onom aas tiira b'a'n vatz u
b'aal taq'on. **16** Oki'ch'axh xo'l
q'u yol q'u'l eesab' iq'ii Tioxh
q'u'l ye'k itxa'k; nik'o'nisotze'.
Tan aal tu onkonil nitaq'vu b'en
tib' q'u aanima q'u'l ni'an ech
tzi'. **17** Utz yak'inchil ni'an q'u'l

ye'xtxoja yol, echa' q'eechil. A'
q'u'l motx paalku u Himeneo
tuch' u Fileto. **18** Jolol tek
elnajka ti' vinujul. Tan nimotx-
tale' aas uchnaj tek u q'aavitz'pi-
chil tika'paj. Ech nisotz ik'u'l
unjolol niman tetz u Jesuus
taq'o. **19** Pek k'uxh ech i'ana,
txaklel vitxumb'al u Tioxh. A'
vixe'al q'u kam nikunima. Ni-
txakb'a' tu q'u yol tza': —Tootzaj
u kuB'aal ab'il q'u'l niniman.—
Chia. Utz nital majte: —Ech
kajay q'u'l niniman nioksan
vib'i u Cristo, xaanoj el k'atz
paav.— Chia.^c

20 Echa' tu ma'l nimla atib'al,
jatvatzul ko'xh kamb'al atil tuul.
Atil kamb'al b'a'nla q'an ch'ich',
b'a'nla saj ch'ich'. Atil tze' utz,
atil tz'aj kamb'al majte. Atia
b'a'nla chaj kam niku' tuul. Utz
atia ye'xtxoja chaj kam niku'
tuul. **21** Echat ko'xh q'u aanima.
Ab'il va'll nixaansa el tib' k'atz
q'u ye'xtxo, sab'a'nixsal tu u
Tioxh. Utz satxakunsal tu u
kuB'aal ti' kam ko'xh b'a'nla chaj
kam.

22 Ya'an q'u acha'v tetz
xiakil; chok eel siatz. Pek a' chit
sa'an vijikomal. K'uje'oj ak'u'l ti'
u Tioxh. B'an tii'axh ti' aanima.
Utz a' sooksa u paas xo'l q'u
aanima k'onel taanima ti' inimal
u kuB'aal. **23** Utz aq'ka q'u kam,
echa' u txayi'b' ti' yol aas ye'k
ko'xh tokeb'al. Tan txoxkinil
ku'en. Utz ootzajle aas ch'a'o
nitok taq'o. **24** Tan aatz u

^c **2.19** Choktaj u Nuumeros 16.5, 26.

taq'onom u Tioxh, yit' sako'n-koxhiayaayoli tib'. Pek jik ko'xh itxumb'al tu kajay aanima si'ane'. Techal ichusun ti' u yolb'al Tioxh. Utz tx'akol tetz q'u tza'l. **25** Tuch' chit paciensia satoksa tu jik q'u'l nik'ulelane!. Tan kamal la'aq'ax tzii te tu u Tioxh aas sik'axa q'ul ipaav utz, sinima vinujul. **26** Ech sael tikuuenta u tx'i'lli'inaj va'l txaypi-najku tu u tacha've, echa' iqitzax tu ijvil.

Vitxumb'al q'u aanima si'an tu u motxeb'al q'ii saj

3 **1** Echen sootzaji Timoteo, aas xo'eb'al vitxumb'al q'u aanima si'an tu u motxeb'al q'ii saj. **2** Tiira a' texh satitz'a tib' q'u aanima. Ke'ch koj inooeb'al ti' q'u kam si'ane!. T'e's. Je'naj vatz samotxi'ane!. Yoq'ol Tioxh. Qelol itxutx ib'aal. Sa'kojik'ama b'oq q'u kam. Kam koj itxa'k choko Tioxh te. **3** Ke'ch koj b'oq b'a'nil xe' taanima si'ane!. Sa'-tere'nkoji'an q'u kam q'u'l nojchit jik xo'l q'u aanima. Ye'k kuyb'al tzixe'. Jolol chokol ipaav aanima. Ye' nimaj tib' ti' ib'anax q'u ye'xtxoj. B'anol tetz onkonla chaj kam. Txokop txumb'al ti' imol. Utz koontrain tetz kajay q'u b'a'nil. **4** B'anol tetz onkonil timol ti' el. Ta'xh okoj tetz. Oksan je' iq'ii. A' chit sachib'ik ti' ib'anax q'u tacha've vatz vichokax u Tioxh. **5** Tilon ko'xhtu' aas niman oksan tetz u

Tioxh, pek tu q'ul ib'ano'm atilka aas yit' a' koj. Ech oki'ch'axh k'atz q'u aanima ech tzi'!

6 A' q'u vinaj atzi' q'u'l nichok topón tu otzotz xe' q'u ixoj q'u'l oora ko'xh tok kam tivi'. Aya' q'u ixoj q'u'l tz'ejxi-naj ik'u'l utz, b'anol tetz paav. Tan a' nik'o'pin q'u tacha've ichi'l. **7** Va'l tab'it u yolb'al Tioxh, pek loq' jatu koj so'opon ti' tootzajil vinujul. **8** Ech aatz q'u vinaj tzi', ech si'ane' va'l i'an u Janes tuch' u Jambres aas ixe'k'ula u Moisees. Utz si-xe'k'ula vinujul.^d Tan tiira yannaj itxumb'al. Paat vettz'ej-xuka ti' u b'a'nla chusb'al tetz u Tioxh. **9** Pek loq' ech ko'nkoxh ib'en tzi'. Tan sa'nalilax inujul tu q'ul itxoxkinil ni'an vatz q'u aanima. Echat ko'xhtu' va'l i'an u Janes tuch' u Jambres.

U talax tu u Timoteo aas tii atoj ok ti' va'l chusel taq'o

10 Pek aatz axh, tek' ootzaj vunnimat u yolb'al Tioxh. Ilel untxumb'al saaq'o majte. Ootzaj kam nunk'aj ti'. Ootzajle aas tiira k'ujlel unk'u'l ti' u Tioxh. Ilel saaq'o q'u tza'l nipaalk'in ti'. Utz ootzajle aas tiira tii'in ti' q'u aanima. Utz atil unpaciensia ti' q'u kam. **11** Ootzajle aas nuntx'ak u vojchal ti' u b'a'nla chusb'al utz, tuch' tere'n q'u'l paalnajk'in. Echa' q'u'l paalk'in tu Antioquia, tu Icoonia, tuch' tu Listra. Pek u kuB'aal kolonin tu

^d **3.8** Choktaj u Eexodo 7.11.

kajay q'u tza'l paalk'in.^e **12** Utz ech chitu'. Tan kajay q'u'l nititz'a xaanich ok k'atz u Cristo Jesuus, sa'chitchi'k'ulali. **13** Pek ech koj q'u maalola chaj aanima, aal ko'xh ib'en tu q'u onkonil; jolol eesanal tu b'ey utz, eesamal tu b'ey tu u tx'i'li'inaj.

14 Pek aatz axh, tii aatin tu u chusb'al nimamal aaq'o utz, q'u'l b'ennaj ak'u'l ti'. Tan ootzajle aas k'atz ma'l b'a'nla aanima achusv iib'. **15** Aya'xchen tach'ooil ootzajita' kantal u yolb'al Tioxh. Utz a' niaq'on atxumb'al ti' u chitpichil tu paav ti' ik'uje' ak'u'l ti' u Cristo Jesuus. **16** Tan kajay u Yolb'al Tioxh tz'ib'amal, u Tioxh oksan sik'u'l u tz'ib'an tetz. Utz ech-ixe'at chusun ti' tan, nitxakun ti' toksal yol tivi' q'u aanima. Nitxakun ti' tok q'u aanima tu jik. Utz nichus q'u aanima ti' ib'anax vijikomal. **17** Utz a' itxa'k aas tz'ajel itxumb'al u aanima k'atz Tioxh si'ane'. Ech tek' nitelo'p ti' ib'anax kam ko'xh aq'on b'a'n k'atz Tioxh.

Vichusax u yolb'al Tioxh si'an u Timoteo

4 **1-2** Aatz cheel, tiira ni'xh-unjaj see vatz Tioxh utz, vatz u kuB'aal Jesucristo aas sa'xhapaxsa itziiul viyolb'al. Sa'an ya'l iib' ti' talax tu q'u aanima k'uxh sasa'li, k'uxh ye'k sasa'li. Atoj apaciensia ti' toksal yol tivi' q'u aanima, ti' ayaat tu

u yolb'al Tioxh utz, ti' aaq't itxumb'al tu q'u b'a'nla chusb'al. B'an ech tzi' tuul ye'saj tul u kuB'aal Jesucristo tu viQ'esalail va'l satx'olon inujul kajay q'u aanima k'uxh itz'lele utz, k'uxh ma't ikame'. **3** Tan toj nal uloj ma'l u tiempo aas sa'tere'nkoj-motxisa'a tab'il u b'a'nla chusb'al q'u aanima, tetz b'a'nla atinchil k'atz Tioxh. Pek a' tek samotxtoksa sib'al chusul tixo'l aas sataq' tzii te si'an u tacha'v ichi'l. Tan a' isa' sichus te kam visa' satab'i. **4** Sa'tere'nkojtab'i ok vinujul, pek a' tek tii samotxtab'i q'u kam q'u'l chulimal ko'xhtu'.

5 Pek aatz axh, sotzi'ch ak'u'l tu q'u kam tzi'. Jikom aatin tu u b'a'nla chusb'al. Q'i' q'u tza'l ni-paalk'axh. A' tii noj a'an val aaq'on ti' ipaxsal itziiul u b'a'nla chusb'al. Tzojpi kam val eetz aq'el.

6 Pek ech koj in tan, sa'texh-yatz'p'in. Echa' tok tx'olo'm vatz Tioxh va'l sunb'ane'. Nitekinabaj' vunkame'. **7** Loq' a'tzii. B'a'ntan ma'xh aq'oninyin ti' u b'a'nla chusb'al. Echa' ma'l b'a'nla ch'a'o va'l vetunb'ana. Tzojpielop'in ti' ib'anax u aq'on untxaya. Utz tii vetuntzop'i q'u kam ti' inimal u Jesuus. **8** Ech ti' nich'ian ma'l vunjchoob'al xe' u Tioxh; unkoroona ti' vunjikomil sataq' u kuB'aal tu ma'l u q'ii si'ane'. Tan a' u jikomla tx'olon tetz inujul q'u kam. Utz in

^e 3.11 Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.1-20.

ko'nkoxh sataq' vetz, pek antu q'u aanima majte q'u'l tiira tz'ejel taanima ti' utz, nich'ia u tuleb'al tuch' txuq'txunchil.

U taltu unjolol yol u Pablo tu u Timoteo ti' q'ul imol

9 B'an chit ya'l ul iilt'in.

10 Tan vettaq'luka'in u Demas. Ma't tu Tesaloonica. A' tek tz'ej-xinajku ti' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Aatz u Crescente, ma't tu Galaacia. Utz ma't u Tito tu Dalmaacia. **11** A' texh atil u Lucas sunk'atza. Pek liiq'o ul u Kuxh sai' aas laulaxh. Tan sa'xhiloc'h'in tu u aq'on k'atz Tioxh. **12** Vetunchajlu b'en u Tiiquico tu Eefeso.

13 Aatz laulaxh, liiq'o ul vetz vunnimla kaapa va'l vaq'ka tu otzotz xe' u Carpo tu Troas. Liiq'o ul vetz q'u u' q'u'l b'olq'i-mal tuul. A' chit ib'o'q'ol q'u'l tz'u'm itx'ava'il.

14 Sib'ax chit onkonil i'an u Alejandro ve; aya' u txaq'ol ch'ich'. Loq' a'tzii. Tioxh toj aq'on ich'exel te atzi'. **15** B'an kuenta iib' te majte. Tan tiira ni-xe'k'ula q'u kuyol.

16 Aatz untxakb'a't vib' vatz q'u q'atb'al tzii ti' u yolb'al Tioxh

tib'axa chitu', ab'il koj ma'j atin sunk'atza. Pek kajay motx elab'-enka'in. Loq' a' li'ilon. Ye'xhkam koj motx b'anax te tu u Tioxh ti'.

17 Pek atich u Tioxh sunk'atza utz, a' vet'aq'on unyak'il ti' unpaxsat itziiul u yolb'al Tioxh. Tiq'aq'al ku'en ab'il viyolb'al tu sib'al q'u puera aanima. Ech iloch'in ti' vel vatz u koontra va'l si'an ve nitxume', echa' b'alam.

18 Utz u Tioxh saeesanin tu tere'n q'u ye'xtxoj majte. Sikolin tetz viQ'esalail tu Amlika. Ech tetz u tokeb'al q'ii u Tioxh b'enamen, ye'k iya'e'. A'i.

Vikaasal u Timoteo i'an u Pablo

19 Aq' ichajlichil u Prisca tuch' u Aquila utz, tuch' q'u titz'in tatzik u Onesiiforo.

20 Aatz u Erasto, kaayka tu Corinto. Pek vetvaq'ka u Troofimo tu Mileto tan, ya'v.

21 Nitaq' opon achajlichil u Eubulo, u Pudente, u Lino, u Claudia utz, tuch' kajay q'u niman tetz u Jesuus latza'.

B'an ya'l ulchil aas ye'saj ixe't u tiempoil che've.

22 Atin koj u kuB'aal Jesucristo tavaanxelal. Atoj vi-b'a'nil u Tioxh seti'. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U TITO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Pablo tu u ya'b' 63 — 65 m.t.J. Nitalche' aas a' itz'ib'av tu Macedonia. A' taq'vu b'en xe' ma'l u lochol tetz, Tito ib'ii, a' atichku tu Creta.

Aatz u Tito, tiira k'ujleb'al k'u'lla vinaj, aq'onomich ti' u b'a'nla chusb'al utz, ilochol u Pablo; tamiigoich majte. Griegoich u Tito tzi'. Tan aa Antioquia tikuenta Siiria. Ok ti' inimal u Jesusus tikuenta u Pablo. Choktaj yol ti' u Tito tu q'u u' tza': Ka'b' U' Tu Corinto 2.13; 7.6-7, 13-14; 8.6, 16, 23; 12.18; Q'u Niman Tetz u Jesusus Tu Galaacia 2.1, 3; Ka'b' U' Xe' U Timoteo 4.10. Chajax u Tito tu u isla Creta tu u Pablo. Echa' obreroil ex i'an xo'l q'u niman tetz u Jesusus tzi'.

Aatz u Pablo tzi', nitaq' b'en itxumb'al u Tito. Nital b'en te aas kam vitxumb'al q'u ansiano si'an'e!. Aya' q'u'l satoksa q'esalail xo'l q'u niman tetz u Jesusus tu Creta utz; kam q'u kam si'an q'u niman tetz u Jesusus. Nital te aas siyaa q'u Israeel tixo'l q'u'l ni'an ya'l tu q'u griego aas ta'xh sinima q'ul imantaar u Moisees. Choktaj tu u u' tza' 1.5-11, 14. Nital te majte aas simaj q'u sub'ulla chusul q'u'l niteesa aanima tu b'ey tu q'ul ichusb'al yit' inujul koj.

Xamtel teku'en, aatz u Pablo, jik chit nitaq' nimal ik'u'l u Tito. Nichus ti' aas sataq' b'a'nla k'uchb'al vatz q'u niman tetz u Jesusus; k'uxh txul aanima, k'uxh q'es, k'uxh vinaj, k'uxh ixoj utz, k'uxh kam tijle'm atile. Nital te majte aas tii txakloj tu u tatin k'atz u Tioxh.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'!

- 1) 1.1-4 Nitaq' b'en ichajlichil. Utz nital te aas u Tioxh oksan tu u tijle'm.
- 2) 1.5-16 Nital tu u Tito kani'ch itxaal q'u ansiano si'an'e! q'u'l so'ok xo'l q'u niman tetz u Jesusus tu Creta.
- 3) 2.1-15 Nitale' kam q'u chusb'al sachusax tu chukchaj aanima.
- 4) 3.1-7 Nitale' kam u b'a'nla txumb'al sa'atin xo'l q'u niman tetz u Jesusus.
- 5) 3.8-11 Nitale' sauch kuentaib' ti' q'u ye'xtxoja chaj chusb'al.
- 6) 3.12-14 Nital unjolol ichaj u Pablo tu u Tito. Utz ech tek nikaasa b'en.
- 7) 3.15 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'!

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO

XE' U TITO

Ichajlichil u Tito

1 In Pablo, taq'onom u Tioxh utz, in ichaj u Jesucristo ti' talax tu q'u aanima q'u'l txaael nal tu u Tioxh aas sinima vinujul; aya' u Jesucristo. Utz ichaj ti' ichusax q'u chusb'al ti' ib'anax q'u kam ti' u okchil k'atz u Tioxh. **2** Aya' u chusb'al ti' ich'ial tuch' txuq'txunchil u okchil tu u b'enq'ii b'ensaj va'l tal u Tioxh aas ye'sajich iveet u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz k'ujleb'al k'u'l tan, yit' txub'a-lom koj u Tioxh. **3** Tan vettaq' viyolb'al qe vatzsaj tu u tiempo va'l k'ajel ti!. Aya' va'l tal u Tioxh ve u Chitol qetz tu paav. Utz ech nitekunpaxsa itziuil cheel.

4 Ech nuntz'ib'a b'en u 'tzaxe' tza' Tito tan, nojchit echa' axh unk'aol ti' u chusb'al va'l nikunima. Utz a' unsa' aas atin koj vib'a'nil u Tioxh u kuTat sak'atza. Utz itxum koj aatz. Taq' koj u paas tavaanima. Utz echat koj i'an u kuB'aal Jesucristo, u Chitol qetz tu paav.

Vitxumb'al q'u'l so'ok q'esalail

5 K'uxh vaq'ka'axh tu Creta tan, a' unsa' sooksa tu jik q'u kam xe'tixsamal. Utz axh so'oksan ansiano tu q'u totztioxh

tu junun q'u tenam majte. Ech itxaal sa'ane' va'l val see. **6** A' sachok aanima aas tiira b'a'n, ye'xhkam ti' saelku iq'ii. Jik talche'. Ma'l ko'n tioxoj utz, niman Tioxh q'u'l ik'aol ime'al. Yit' chokol koj txab'kin. Yit' qelol koj talche'. **7** Tan aatz va'll so'oks q'esalail, ministeriee tiira b'a'n ib'anone' tan, ilol tetz u taq'on u Tioxh xo'l q'u niman tetz. Yit' t'anb'a'ni'b' koj. Yit' oora ko'nkoxh tul ik'a'nal. Yit' q'ab'areella koj vinaj. Yit' chokol koj ch'a'o. Utz yit' achvan koj ok iatz kam aas sub'u'm isa' ti!. **8** Pek aya' q'u'l nitaq' ivatb'al aanima. A' chit vatz ik'u'l ib'anax vinujul utz, vijikomal. Xaannaj el k'atz paav. Txaklel itxumb'al b'a'nil. Utz nimaj tib' ti' ib'anax u paav. **9** Echen niman tetz u yolb'al Tioxh si'ane' va'l chusel te. Ech sichus u b'a'nl a chusb'al tu tere'n q'u'l nimamal tek u Jesusus taq'o. Ech tek samotxitx'ol tok yol tivi' q'u'l ye' nik'ulvi'n u b'a'nl a chusb'al.

10 Tan kaana b'oj qelol, alol kam aas ye'k itxa'k. Jolol eesanal tu b'ey. A' chit unma'l q'u niman tetz u o'tla mantaar. **11** Pek echen tiira samajlu ti' q'u'l nitale'. Tan ma'l tel aanima tuch' ik'aol ime'al tu b'ey ni'ane'. Tu sub'u'mla chaj yol niteesa puaj

ti' aanima; inujul koj va'l ni-k'uche!. **12** Utz ti' q'u qelol tzi', yolonku ma'l u aa txumb'al anko'xh aa Creta. Tal ti' ech tza': —Jolol chit txub'a'lom q'u aa Creta tzi'. Jolol txokop txumb'al. Ta'xh nimotxtitz'a q'u tuul. Jolol q'e'ay.— Texhtu'. **13** Utz nojchit va'l tal u aa txumb'al ti' tzi'. Ech-ixe'at oksa tu jik q'u qelol tzi'. Yaa. Ech tinujul chit sinima u yolb'al Tioxh. **14** Utz ye' ko'xh inima q'u chusb'al nichuli ok q'u Israeel te. Niko'xh vichusb'al q'u vinaj q'u'l elnajka ti' vinujul.

15 Tan kajay q'u'l b'a'n itxumb'al, b'a'n q'u kam ni'an majte. Pek ech koj q'u'l tz'ejxi-naj, q'u'l ye' ninima Tioxh, kam koj b'a'n siatz. Tan aal jolol yannaj q'u'l itxumb'al tuch' q'u'l inachb'al. **16** Tootzaj u Tioxh aas nimotxtale', pek tu q'u'l itxumb'al nik'uchva aas ye' tootzaj. Tan jolol ch'ixveb'al, jolol qelol. Ye'k itxa'k ti' ib'anax q'u b'a'nla chaj kam.

Vitxumb'al q'u niman tetz u Jesuus tu q'u tatine'

2 **1** Pek aatz axh, a' chit sachus tu q'u aanima kam va'l nital u b'a'nla chusb'al.
2 Chus tu q'u q'esla chaj vinaj aas k'ujleb'al chit k'u'l itxumb'al si'an'. Ech sik'ulo'k ti' sa'atin tatin vatz aanima. Tzak'kin ti' q'u kam samotxi'an'. Atoj ipaciensia. Utz jik chit tatin tu u chusb'al va'l nikunima. Tiioj ti' aanima kajayil utz, k'onoj taanima ti' u Tioxh.

3 Echat q'u q'esla chaj ixoj majte, jikom chit ipaal si'an'. Yit' cheesan koj yol. Utz yit' sa'-kojq'ab'ani. Ech chusul tetz u b'a'nil si'an'. **4** Sichus q'u ixviak te aas tii ti' q'u lvinaj tuch' ti' q'u titz'in si'an'. **5** Ichus b'a'nla chaj txumb'al te, ech sitx'ol tiq'ol q'u kam. Jik itxumb'al. K'ujleb'al k'u'l tatin vatz q'u lvinaj si'an'. B'a'nla chaj ilol tetz ime'b'il tu tatinb'al majte. Utz niman tetz vivinaj. Ech yit' sa'kojel iq'ii u yolb'al Tioxh taq'o.

6 Utz al tu q'u xiak majte, aas sa'xhitx'ol tiq'ol q'u kam. **7** Loq' yit' ta'n ko'nkoxh u talax te sa'an', pek k'uch siatz aas axh b'anol tetz u b'a'nil. Atilaxh tu va'l nachuse!. Utz jik chit sa'an q'u kam. Tan nojchit ni'enku see. **8** Ech nachel chit tel ayol sa'an' utz, ye'xhab'il ko'xh kam satale'. Ech sach'ixvu u koontrainal tan, ye'k sachee iyol kam satal seti'.

9 Utz al tu q'u aq'onom majte aas tii noj inima q'u b'aal taq'on. Yit' tzaq'ab' ko'nkoxh motx itzaq'b'e'. Pek itxuq'txunsa tu q'u'l si'an'. **10** Utz elq'i'chi. Pek k'ujleb'al k'u'l si'an'. Ech so'ok iq'ii u b'a'nla chusb'al tetz u Tioxh u Chitol qetz.

11 Tan aatz u Tioxh, vet-ik'uchlu u b'a'nil sukuvatz. Vettoksal u chitpitchil tu paav vatz kajay q'u aanima. **12** Tu vib'a'nil nichus qe kani'ch taq'axka q'u ye'xtxoja chaj kam nieesano' k'atz u Tioxh sakub'ane'; kani'ch kuya'sat tachval q'u paav. Utz sakub'an kuenta qib' ti' tan,

b'oyo'm ni'an tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Pek jikom o' utz, tii sa'atino' k'atz u Tioxh. **13** Ech sakub'an tzi', tuul nikuch'ia tuch' txuq'txunchil u chi'b'eb'alla tuleb'al u kuMam Tioxh tuch' u Chitol qetz u Jesucristo, va'l techal si'ane'. **14** Aya' u Cristo va'l taq' bib' q'i' tu u kamchil, ti' ko'n kutool tu q'u kupaav. Utz vettaq'b'eno' tx'aatx'och vatz Tioxh. Ech o' tek itenam, k'onel qib' ti' ib'anax q'u b'a'nla chaj kam.

15 Unchee' a' q'u kam sachus te tza' Tito. Saaq' nimal ik'u'l. Loq' samaj ti' q'u kam ye'xtxoj. Utz atil axamlil sayolonaxh. Ech ye'xhab'il sa'eesan aq'ii.

Vinimal q'u q'atb'al tzii

3 **1** Nachpixsa tu q'u niman tettz u Jesuus majte aas liistaoj ko'xh ti' ib'anax kajay q'u b'a'nla chaj kam. Atoj jaq' imantaar q'u q'atb'al tzii; aya' q'u'l atil tijle'm kajayil. Nimanoj. **2** Utz ye' ko'xh tal ye'xtxojla yol ti' anima. Ye' ko'xh toksa bib' xo'l txab'kin. Pek aal a' si'an ya'l tok u b'a'nil. Jik ko'xh tu kajay anima si'ane'. Sik'uche' aas maanxho.

Viq'aq'al u chitpitchil tu paav

3 Tan ech o' veti'anka, ta'xhich okoj qetz. O'ich qelol Tioxh. Tz'ejxinajich'o'. Tiira txayich'o' ti' tachval q'u ye'xtxojla chaj kam, q'u'l nitachva u kuchi'l. Atich'o' ti' ib'anax q'u onkonil, q'u chi'na'nk'u'lil. Tiira

o'ich telab'al q'ii. Tu chi'k'ulaib' atichk'o' qib'ilaj.

4 Pek aatz u Tioxh, u Chitol qetz, vettoksa u b'a'nil vatz q'u anima tan, i'an tii ti'. **5** Ech vechitp'o' tu q'u kupaav taq'o. Loq' yit' ti' koj aas jikom q'u kub'anon siatz. Pek iq'aq'al ko'n itxumtu kuvatz, k'uxh vetitz'aa el q'u kupaav. Ech vetitz'p'o' k'atza. Utz vetch'expu u qatin tu u Tioxhla Espiiritu. **6** Utz tiq'aq'al u Jesucristo, u Chitol qetz, tiira ma'xh ok u Tioxhla Espiiritu kuk'atza taq'o. **7** Ech chitpi'o' tu q'u kupaav tu vib'a'-nil utz, sa'tekkuk'ul u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj, va'l k'ujlel kuk'u'l ti' nikuch'ia tuch' txuq'-txunchil. Saetzano' ti'.

8 Aatz kejay q'u kam nivale' tza', nojchit tiira inujul. Ech-ixe'at b'an ya'l talax tu q'u'l niniman u Tioxh. Ech si'an ya'l bib' ti' ib'anax q'u b'a'nla chaj kam. Tan aatz q'u kam vettalla' tzi', tiira ib'o'q'ol utz, sa'xhilax iq'aq'al. **9** Pek atxaychil ko'xh ib' tu yol tuch' q'u'l ta'xh tz'ejxi-najku ti' tootzajil q'u kam b'anel tu q'ul ik'uy imam. Niko'xh sa'kojaxhaakaluib' ti' q'u talaj kam ti' u o'tla mantaar. Tan paalya utz, sa'kojiloch'ex ti' vetatin vatz u Tioxh.

10 Pek oj ab'il nioksan exo'l utz, al te bib'axa. Utz al te tika'paj. Pek eesataj tek texo'l oj ye'k so'ok yol tivi' siile'. **11** Tan vettootzajil saaq'o aas tiira aq'el bib' tu u paav. Utz ech chit iatz tza' nitz'ejixsa bib' tu u paav.

U b'a'nil nijaj u Pablo tu u Tito

12 Tito, sunchaj opon u Artemas oj u Tiiquico tzaxe'. Utz ta'xh lo'oponi, la'an ya'l opon tzunxe' tu Nicoopolis. Tan vetylitz'ala' a' sunpaasav u tiempoil che'v tzi'. **13** Utz b'an b'a'nil, loch u licensiado Zenas, tuch' u Apolos. Aq' b'en tetz, tetz ib'ey tu va'l se'enka. Kami'ch motx iya'ta. **14** Utz chus tu q'u niman tetz u

Jesuus tzi' aas samotxlochoni oj kam sasavi. Ech sailax vi-q'aq'al u yolb'al Tioxh tu q'ul ib'anone'.

Vikaasal u Tito i'an u Pablo

15 Nitaq' b'en achajlichil q'u niman tetz u Jesuus atil sun-k'atza. Niqaq' opon ichajlichil kajay q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tii qi', q'ul ela o' niman tetz u Jesuus tuch'. Utz taq' koj vib'a'nil u Tioxh sete. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO

XE' U FILEMOON

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', u Pablo tz'ib'an aas atich tu tze' tu Roma tu u ya'b' 60 m.t.J. Tu yolb'al griego itz'ib'ava. A' taq'vu b'en xe' u niman tetz u Jesuus Filemoon tu u tenam Colosa tan, tamiigoich. Echtzixe't a' b'enku vib'ii u u' ti' vib'ii u vinaj Filemoon tzi'. Til nab' tootzajiv tib' u Pablo tuch' u Filemoon tzi' b'a. Tan ye'ich tootzaj Colosa u Pablo. Ech nital Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 2.1. Kamal tu Eefeso tootzajiv tib' tan, sib'al tiempo i'an u Pablo tzi'. Utz inaja'ch ko'n tib' u Eefeso tuch' u Colosa; ma'l ko'n 175 kilometro ixo'l. Aatz u u' tza', a' ex aq'on u Tiiquico. A'ich imol u Oneesimo b'eni. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 4.7-9.

Aatz vib'o'q'ol viyol u Pablo tu u Filemoon utz, aya' va'l aas saq'aavik'ul u Oneesimo, va'l aq'onomich xe' u Filemoon. Tan k'ayimich tib' tu aq'on tzixe'; esclavoich u Oneesimo xe' u Filemoon niyolonka. Pek ooj b'en u Oneesimo xe' u Filemoon tzi'. Ye' ootzajib'e kantu'. Kamal elq'i. Utz tiira mam paav vatz vimantaar q'u aa Roma aas ech si'an ma'j aanimta tzi', saooj b'en k'atz ipatpoon. Aal si'chveeti sa'alax ikam u Oneesimo ti' va'l i'ana tzi'. Pek ex chokaxoj u Pablo tu tze' tu u Oneesimo tzi' utz, ok ti' u yolb'al Tioxh.

Unchee' ok tivi' u Oneesimo tzi' aas saq'aavb'en xe' u Filemoon. Ech itxakb'a' tek tib' u Pablo ti' vatz u Filemoon. Q'aavopon u Oneesimo xe' u Filemoon. A' imol u u' itz'ib'a u Pablo. A nijaj u Pablo tuul aas sikuy u Oneesimo ti' va'l vet'i'ana; saok ib'a'n tib'ilaj niyolonka. Tan niman tek tetz u Jesuus topon xe' u Filemoon. Ech ti' itz'ib'al u u' Filemoon tza'.

Aatz tokeb'al u b'ii Oneesimo utz, "atil itxa'k" chu tu yolb'al griego. Aatz paj u b'ii Filemoon utz, "b'anol tii ti' imol" chu u tokeb'al tu griego.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) v. 1-3 Nital b'en ichajlichil unjolol q'u niman tetz u Jesuus tu Colosa.
- 2) v. 4-7 Nital ti' vik'uje' ik'u'l u Filemoon ti' u Tioxh utz, u tel taanima ti' q'u niman tetz u Jesuus.
- 3) v. 8-22 Nijaj u Pablo tu u Filemoon aas sikuy u Oneesimo tan, niman tek tetz u Jesuus.
- 4) v. 23-25 Nikaasa q'u niman tetz u Jesuus ti' itzojpu viyol.

U U' ITZ'IB'A B'EN U PABLO XE' U FILEMOON

Ichajlichil u Filemoon

1 In Pablo, a' unmol u niman tetz u Jesuus Timoteo, nunq'ilab'enaxh hermano Filemoon, axh va'l tii'o' sai', lochol qetz ti' ipaxsal u yolb'al Tioxh. Tu tze' atilk'in ti' u Jesucristo.

2 Nunq'ilab'en q'u niman tetz u Jesuus majte q'u'l nimol tib' tu val aatib'al. Antu u niman tetz u Jesuus Apia va'l tii'o' ti' tuch' u Arquipo, u kumol va'l ela o' sol tuch' tu u aq'on ti' u Tioxh.^a

3 Taq' koj vib'a nil u Tioxh, u kuTat tuch' u kuB'aal Jesucristo sete. Utz taq' koj paas tetaanima.

Vik'uje' ik'u'l u Filemoon ti' u Jesuus

4 Nunk'ama u kuTioxh sai' chajpaj nuul sunk'u'l. Utz nun-nachpixsa'axh te tu vunq'ilat unsik'leta'. **5** Tan nivab'i aas tiira tz'ejel avaanima ti' u kuB'aal Jesuus. Utz k'ujlel ak'u'l ti'. Echat chitu' na'an ti' q'u niman tetz u Jesuus. **6** Ech nunjaj tu u Tioxh aas sa'xhootzaji kajay q'u b'a'nil q'u'l qetz nital tu viYolb'al tiq'aq'al u Cristo Jesuus utz, ech sapaxsa itziiul va'l nikunima. **7** Ech tiira ni'xhuntxuq'txun sai'. Utz naaq' nimal unk'u'l tan,

ti'i'axh ti' q'u niman tetz u Jesuus. Ech ta'ntioxh see hermano aas ni-txuq'txun taanima q'u niman tetz u Jesuus saaq'o.

Vik'ulax u Oneesimo si'an u Filemoon

8 Filemoon, aatz in, atil vijle'm tu u Tioxh utz, saveeti aas ta'xhtzii saval opon see sa'an'e kam va'l savale'. **9** Pek yit' ech koj sunb'ane'. Echixe'at nunjaj ma'l b'a'nil see, in Pablo. Tan vootzajle aas ninala'an ti'i'axh ti' aanima. Nunjaj see in q'esla vinaj utz, aal atilku'in tu tze' ti' u Jesucristo. **10** Nunjaj b'a'nil see ti' u Oneesimo, va'l ech tatine' ma'l unk'aol ti' u Cristo. Tan in vet'oksan ti' inimal u Jesuus tuul atilin tu preexhuil tza'. **11** Tan kamal ma'lich ko'n aaq'onom ye'k itxa'k vet'i'anka. Pek aatz cheel, atil tek itxa'k sunvatz utz, saatz majte. **12** Ech nunchaj opon tzaxe' cheel. Utz k'ul tika'paj. Ech ik'ulax sa'an'e echa' ak'ult'in na'an'e'. **13** Tan aal vatz unk'u'l aas ma'kojkaa tzunxe'. Siloch'in tu u tze' tza' ti' ipaxsal itziiul u b'a'nl a chusb'al, echa' nicha'an ti' unlockle'. **14** Pek ye'n val ikaae' tan, yu'nsa' sunb'an ma'j

^a v. 2 Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 4.17.

kam aas ye'k saatz. Ech aatz u b'a'nil va'l sa'ane', yit' b'aner koj ya'laxh ti', pek tiira see chit saelka.

15 Tan kamal vetchittelab'eka ma'j tiempo axh u Oneesimo. Loq' at toke'. Tan ta'n tek sa'atin tzaxe' cheel. **16** Utz yit'e'ch tere'n ko'nkoxh tatine' a' ma'j aq'onom si'ane', pek paalchu vi' ma'l aq'onom. Ech k'ula, echa' ik'ulax ma'l niman tetz u Jesuus sa'ane' aas tii'o' ti'. Tan tii'in ti'. Utz aal maas tii'axh ti' sa'ane'. Yit' ti' ko'n koj aas aaq'onom, pek tan, b'a'nla tek niman tetz u kuB'aal.

17 Ech oj nojchit in amol ti' inimal u Jesuus naale', k'ula. Ech ik'ulax sa'ane' ak'ult'in. **18** Tan oj kam ma'j ti' vetiyuch'vaxh utz, oj atil itx'oj tzaxe', a' tek sajajvu ve. **19-20** Utz in sachoon see, in Pablo. Nivaq' unqul tuul tu u u' va'l tuch' unq'ab' nuntz'ib'a tza'. K'uxh aal atil atx'oj

tzunxe' ti' va'l b'aner see vaq'o vatuz u kuB'aal. Ech txuq'txunsa'in hermano utz, chi'b'ixsa u vaanima ti' u kuB'aal tu u b'a'nil va'l nunjaj see tza'. **21** Nuntz'ib'a b'en q'u kam see tza' tan, k'ujlel unk'u'l ti' vanimane'. Utz vootzajle aas aal paalchu ko'xh sa'an vi' va'l nivale' tza'.

22 Utz nival b'en see majte aas nal a'an tuch vatib'al. Tan k'ujlel unk'u'l aas sataq' tzii u Tioxh so'oponin tzaxe'. Vootzajle sitzaq'b'e'axh ti' vaq'ilat asik'let ti' ajajtu vel tu tze'.

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

23 Nitaq' b'en echajlichil u Epafras majte, va'l ela atilin tu tze' tuch' ti' u Cristo Jesuus.

24 Utz nitaq' opon echajlichil q'u lochol vetz majte tza': u Kuxh, u Aristarco, u Demas, tuch' u Lucas.^b **25** Utz atin koj vib'a'nil u kuB'aal Jesucristo tetaanxelal. A'i.

^b v. 24 Aatz kajay q'u aanima atil ib'ii tza' tzi', jolol lochol tetz u Pablo.

U U' TZ'IB'AL B'EN

XE' Q'U HEBREO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' "Q'u Hebreo" tza', a' tz'ib'an ma'l q'u q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Matz u Apolo, matz u Pablo oj va'toj q'esala, ye' ootzajib'e. A' itz'ib'al tu u ya'b' 68 m.t.J. Pek ech koj q'u chusb'al atil tuul, b'a'ntan ye'xh b'o'j ka'-tziunchil ti'. Tan nojchit tiira techalla chaj chusb'al. Utz vatzsaj chit tel i'an u tz'ib'an tetz tu yolb'al griego, techlal aas tek' tootzaj u yolb'al griego.

Aatz u yol "Hebreo" a' vib'ii q'u Israeel q'u'l jejlich tulaj mamaj tenam paximal tib' tu u vatz amlika tx'ava'. Atia a' atichku tu Roma. Atia tu Babilonia. Atia tu Damasco. Atia tu Eefeso. Atia tu Alejandria tikuenta Egipio. Atia tu Atenas tikuenta Greecia. Ech a' tz'ib'alik b'en u u' tzixe' tzi'.

Aatz q'u chusb'al tza', a' niq'il q'u niman tetz u Jesuus q'u'l junal tek' tootzaj q'u kostuumbre tetz u o'tla mantaar. Nichmotxtitz'a aas kamal antu sanimal u o'tla mantaar tu q'u niman tetz u Jesuus nichtale'. Siyuu tuch' u b'a'nla chusb'al nichtale'. Ech kamal ye'ich motx isa' taq'axka u tuq'ayb'al q'u Israeel q'u'l naq'b'inaj nal ti'. Ech tok nital u tz'ib'an tetz u u' "Q'u Hebreo" aas techal u Jesuus. A' ul tzojpixsan kajay q'u kam tal u Tioxh xo'l vitenam, aya' q'u Israeel.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-4 Nitale' aas ta'xh ma'l tiira paalchu vatz kajay q'u kam u Jesuus. Tan u Tioxh oksan tu u tijle'm.
- 2) 1.5-13 Nitale' aas paalchu u Jesuus vatz q'u alol tetz u yolb'al Tioxh, vatz q'u aanjel. Paalchu vatz u Moisees. Utz paalchu vatz q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh majte'.
- 3) 1.14—7.28 Nitale' aas tiira b'a'n va'l veti'an u Jesuus vatz va'l ni'an q'u oksan yol vatz Tioxh.
- 4) 8.1—10.18 Nitale' aas sib' paalchu tijle'm vikajal u Jesuus va'l el tu vikam vatz kurus. Paalchu vatz vikajal q'u vaakaxh tuch' q'u tentzun q'u'l nik'achaz ok vatz Tioxh ti' ijajax kuyb'al. Tan k'uxh unpajul ko'n el vikajal u Jesuus, chuspi ko'xh ti' ikuyax kajay q'u paav. Ech ab'il q'u'l niniman, nikuylu q'ul ipaav.
- 5) 10.19—12.29 Nital tu q'u niman tetz u Jesuus aas tii samotxatin k'atz u Jesuus. Sitx'ak q'u tza'l k'axk'o q'u'l samotxpaaalka k'uxh samotxojal ti'.
- 6) 13.1-19 Nital unjot chusb'al ti' u atinchil k'atz u Jesuus.
- 7) 13.20-25 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' TZ'IB'AL B'EN

XE' Q'U HEBREO

Viyolon u Tioxh titzi' viK'aol

1 1 Unchee' aatz o'tene, yolon u Tioxh titzi' q'u alol tetz vi-yolb'al. Jatpajul ko'xh iq'il aq'ila q'u kuk'uy kumam. Utz kam ko'xh txumb'al itxakunsa ti' iq'ilale'.
2 Pek aatz cheel, nipajiq'il aq'o!. ViK'aol niq'ilano' taq'o. Aya' viK'aol va'l tiq'aq'al ku'en cheenaj q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz tetz q'u kam kajayil aq'el tu u Tioxh. **3** Tan aatz viK'aol u Tioxh, a' nik'uche' ab'il u Tioxh utz, jank'al chit vitechalil. Tan tiira ech itxumb'al a' u Tioxh tzixe'. Utz viyol viK'aol u Tioxh niatinsan q'u kam kajayil. Utz aatz ma'tich taq'tu tib' ti' itx'aal el q'u kupaav, b'enje' tu Amlika. Utz k'ujlel tiseb'al u Tioxh tu u mam tijle'm.

U tijle'm viK'aol u Tioxh vatz q'u aanjel

4 Tan tiira sib' paalchu viK'aol u Tioxh vatz q'u aanjel. Tiira sib' paalchu u tijle'm va'l aq'axyu, vatz u tijle'm q'u aanjel. **5** Tan aatz u Tioxh, ye'xhjatu tal koj tu ma'j aanjel ech tza':

—Axh unK'aol;
vetvitz'pixsa'axh cheel.—
Texh koj te. Utz niko'xh tal koj majte aas:
—In iTat utz; unK'aol.— Chi koj ti!.^a

6 Utz yolon paj u Tioxh ti'
viK'aol va'l aa yol ti' q'u kam tu
u vatz amlika tx'ava' tza', va'l
ichaju'l. Tal ti' ech tza':

—Kajay q'u aanjel saoksan
iq'ii.—^b
Texh ti'.

7 Pek ech ko'n nital u Yolb'al
Tioxh ti' q'ul iaanjel tza':
—Nitaq' b'ens aanxel q'ul
iaanjel.
Utz nitaq' b'ens echa' taq'
xamat q'ul ichaj.— Chia.^c

8 Pek ech nital ti' viK'aol tza':
—Ye'k iya'eb'al val ijile'm
sa'anee', techalla Tioxh.
Tiira ijikomal vixe'al
vaQ'essalail.
Echa' b'aara; techlal ijle'm.
9 Tan a' chit vatz ak'u'l
ib'anax q'u kam ijikomal.

^a 1.5 Choktaj u Salmos 2.7; u Samueel II 7.14.

^b 1.6 Choktaj u Deuteronomio 32.43; u Salmos 97.7.

^c 1.7 Choktaj u Salmos 104.4.

Pek tiira onkonil saatz u
ye'xtxoj.
Echtzixe't axh vetitxaa'axh u
Tioxh, aya' vaTioxh.
Utz tuch' txuq'txunchil vettaq'
je' aseite tavi',
tiira paalchu veti'an see vatz
tere'n.— Chia.^d

10 Utz nipajtal u Yolb'al
Tioxh ti' majte aas:
—UnB'aal, axh b'anon u tx'ava'
ko'xtene tixe'teb'al q'u kam.
Utz axh b'anon u amlika va'l
nik'uch val aaq'onib'al.
11 Utz sako'npaal q'u kam atzi'.
Sako'nq'a'lb'i, echa' iq'a'lb'u
oksa'm.
Pek aatz axh tan, ech ko'xh
aatin b'enamen tzi'.
12 Sako'npajab'us q'u kam
atzi', echa' ib'usax oksa'm.
Utz sach'exu atzi', echa'
ich'exul oksa'm.
Pek aatz axh tan,
sa'kojch'exp'axh;
sa'kojmotx val aatine'.— Chia.^e

13 Utz ye'xhjatu tal u Tioxh tu
ma'l aanjel ech tza':
—K'ujach tunseb'al, voksa nal
q'ul akoontra satzeq'leb'al.—
Chi koj te.^f

14 Tan jolol ko'n aanol ichaj
Tioxh kajay q'u aanjel atzi'. Utz
nichajax ul ti' ilochax q'u'l

saetzan ti' u chitpitchil tu paav
vatz Tioxh.^g

U nimla kam ti' u chitpitchil tu paav

2 **1** Echtzixe't a' ib'o'q'ol aas
tiira a' chit saqitz'a vinujul
va'l ab'imal qaq'o. Ech ye'k sa-
tz'ejxo. **2** Aatz viyol q'u aanjel
q'u'l nichatal b'axa, nojchit nich-
itzojpu tu u o'tla mantaar. Utz
tinujul chit nichiku' choob'al
paav ti' u aanimma va'l nichqelon
oj ye' nichnima. **3** Utz ¿oj chix
ye' saku' u choob'al paav q'i'oj
sakuqel viyol u Tioxh cheel va'l
tetz chitpitchil tu paav? Sa'kojku-
tx'ol qel siatz. Tan nojchit u
kuB'aal Jesuus alon u chitpitchil
tu paav b'axa. Utz ika'paju texh
talax q'u aanimma q'u'l ab'in
k'atza. **4** Utz nimna'l aas nojchit
inujul tan, kaana xheenya, kaana
echlal utz, jatvatzzul ko'xh
txaichil ni'an u Tioxh k'atzz q'u
aanimma q'u'l niniman. Utz jat-
vatzzulen ko'n doon taq' u
Tioxhla Espiiritu te majte kam
echa' isa' sataq'e'.

Vixe'al u chitpitchil tu paav

5 Loq' aatz u vatz amlika
tx'ava' tetz taab'a'b'en va'l
niqale' tza', yit' a' koj vet'ok-
salik tikuenta q'u aanjel. **6** Pek
aal nital u Yolb'al Tioxh ech
tza':

^d **1.8-9** Choktaj u Samueel I 16.12-13; u Salmos 45.6-7.

^e **1.10-12** Choktaj u Salmos 102.25-27.

^f **1.13** Choktaj u Salmos 110.1.

^g **1.14** Choktaj U Tio 4.11; U Lucas 1.19.

—¿Kam chit tijle'm u aanima
saatz aas ni'xhiitz'a utz,
ni'xhiilb'e?

7 K'uxh ch'oo tijle'm vatz q'u
aanjel, vetaaq' tokeb'al iq'ii;
vetaaq' tijle'm
vi' kajay q'u kam tu u vatz
amlika tx'ava' b'anelka
saaq'o.

8 Kajay q'u kam ooksaka
tikuenta.— Chia.^h

Ech ye'xhkam va'toj kam ye't koj
toksaka tikuenta, k'uxh ye'saj
b'iit qiltu cheel oj at ok kajay q'u
kam tikuenta. **9** Pek niqil u
Jesuus. Tib'a'nil Tioxh atil tu u
mam tijle'm cheel, tu u mam
tokeb'al iq'ii, k'uxh ch'ooich ma'l
tiempo vatz q'u aanjel tilone'.
Tan taq' tib' u Jesuus ul kamoj
qi' taq'o kajay o'. Ulpaaloj tu u
kamchil.

10 Tan b'a'n til u Tioxh aas
sa'xhpaal u Jesuus tu il tza'l.
Aya' u Chitol tu paav. Ech tiira
tz'ajel tu va'l si'an qi'. Tan
tiq'aq'al ku'en sib'al niman tetz
sab'ens b'a'n taq'o vatz Tioxh.
Ech saopon tu u techalil k'atza.
B'a'n til u Tioxh tan, tetz kajay
q'u kam atile. **11** Ech aatz o'
tuch' u Jesuus, o' tetz u Tioxh.
Tan ela txaaelo' taq'o. Ech
ye'xhkam nich'ixvu u Jesuus qi'
aas echa' kutza'q' qib' tuch'.
12 Tan nital tu u Yolb'al Tioxh
ech tza':

—Saval atziuil xo'l q'u vitz'in
vazik. Utz savoksa aq'ii xo'l
mam tenam.— Chia.ⁱ

13 Utz nipajtal ech tza' majte:

—Ta'xh ma'l k'ujleb'al unk'u'l
u Tioxh.— Chia.

Utz nipajchittale':

—A' tek unmol cheel q'u'l
unk'aol q'u'l vettaq' u Tioxh
ve.— Chia.^j

14 Ech kam chit va'l b'anel
qaq'o aas o' ku'en chi'o, o' ku'en
kajal, echat chit va'l b'anich tu u
Jesuus. Tan taq' b'ens tib' kajal u
Jesuus. Utz taq' b'ens tib' chi'o.
Ech ti' vikameb'al, iyuch' u
taq'onib'al u tx'i'li'inaj va'l
niaq'on b'ens kamnaj q'u aanima
vatz u Tioxh. **15** Utz aatz tu va'l
veti'an u Jesuus tzi', a' vettoksa
vatz q'u aanima u chitpitchil tu
paav. Aya' q'u'l xo'val ko'xh
tatin tu u kamchil b'enamen.

16 Utz k'uxh uli, yit' a' koj ul
ichitpu q'u aanjel tipaav. Pek a'
ulku ti' q'u aanima. Aya' q'u'l
itu'xh ixalam u Abrahaam.

17 Loq' ministeer si'chb'ens
aanima echa' o'. Utz sab'ens
q'esal oksan kuyol vatz u Tioxh
tinujul; nojchit txumul vatz. Ech
sateesa q'u kupaav vatz Tioxh.

18 Utz aatz cheel, tiira nitekveet

^h **2.6-8** Choktaj u Salmos 8.4-6.

ⁱ **2.12** Choktaj u Salmos 22.22.

^j **2.13** Choktaj u Isaías 8.17-18.

ilocht'o', ab'iste o' nikupaal tu tza'l utz, nikub'anax provaal kusub'lu tu u paav. Tan atil tijle'm ti'. Utz paalnaj tek tuul. Tootzajle viyak'il u paav.

U tijle'm u Jesuus vatz u Moisees

3 1 Ech toke' nival sete hermanos, a' tii noj etitz'a u Cristo Jesuus, viTxaaom u Tioxh, u q'esal oksan kuyol vatz Tioxh, u q'esala tu u yolb'al Tioxh nikunima. Tan a' va'l sik'leno' ti' u qatin k'atza tu Amlika. **2** Tan tiira jikom nitzojpi q'u kam u Jesuus vatz u Tioxh. Echa' i'an u Moisees aas tiira jikom itzojpiil q'u kam i'ana q'u'l tal u Tioxh te ti' vitenam tuch' u totzioxh.^k

3 Echtxixe't nik'ulo'k ti' u Jesuus aas paalchu tok iq'ii vatz u Moisees sab'anli. Echa' ma'l b'anol otzotz tan, a' va'll nitok iq'ii ti' u otzotz, yit' u otzotz koj nitok iq'ii. **4** Utz kajay otzotz atil ma'l b'anol tetz. Pek ech koj tan, u Tioxh b'anonnaj tetz q'u kam kajayil. **5** Utz aatz u Moisees, a'ich ilol tetz q'u kam tu u totzotz u Tioxh. A'ich taq'onom u Tioxh. Tan nojchit k'ujleb'al k'u'l nich'i'an q'u kam. A' chit nichtale' aas kam q'u kam si'an taab'aul tza'. Nichik'am ti' va'l sauchi.

6 Pek aatz u Jesuus tan, iK'aol u Tioxh; yit' ilol ko'n koj tetz kam. Ech jikom ni'an q'u kam tu u totzotz u Tioxh majte. Utz o' u

totzotz u Tioxh tzi!. Ta'xhtzii oj tiira k'ujlel kuk'u'l ti' utz, oj kaana kutxuq'txun ti' ich'iale'.

U okchil tu u ila'm xe' u Tioxh

7-8 Echtxixe't nital u Tioxhla Espiiritu tu u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Ye' etiib'ixsa q'ul etaanima tan, niq'il'a'ex u Tioxh cheel. Ye' eb'an etetz echa' q'u aanima q'u'l vet sik'u'l iqel u Tioxh aas b'anax provaal isub'ax tu u paav tu u tz'inlich tzaji tx'ava'!

9 Tan vet sik'u'l iqelin q'ul ek'uy emam, k'uxh ma'tich tiltu q'u mamaj txaichil unb'an tu 40 ya'b'.

10 Echtxixe't lakp unvi' ti' q'u aanima atich tu u tiempo tzi!. Utz vala: «Tiira jolol tz'ejxinaj q'u taanima atzi' utz, ye' isa' tootzajil vuntxumb'al.» Texhin.

11 Echtxixe't val tu k'a'nal aas: «Yit' sa'kojmox'ul tu ilanb'al vaq'o.» Texhin.— Chia.^l

12 Ech kuenta'ex hermanos; oki'ch u maalo xe' etaanima. Eb'anchile aas saelka'ex ti' u itz'lich Tioxh utz, ye'kan senima.

13 Pek aal aq'taj tib' nimal ek'u'l jun q'ii. B'antaj cheel tza' echa' nital u Yolb'al Tioxh. Ech ye'xhab'il ma'j sete sasub'ax tu u paav utz, yit' sa'kojku' tu qelb'alil.

^k **3.2** Choktaj u Nuumeros 12.7.

^l **3.7-11** Choktaj u Salmos 95.7-11.

14 Tan a' ib'o'q'ol aas tii sak'uje' kuk'u'l ti' u Cristo titzojpeb'al. Kam chit echa' u kuxe'te, ech saetzano' k'atza. **15** Tan ti' niyol-onku u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Ye' etiib'ixa q'ul etaanima tan, niq'ilal'ex u Tioxh cheel. Ye' eb'an etetz echa' q'u aanima q'u'l vet sik'u'l iqel u Tioxh.— Chia.^m

16 Utz aatz q'u aanima q'u'l qelon u Tioxh tzi', anko'xhtu' q'u'l tab'i vivi' u Tioxh aas yoloni. Aya' q'u'l tiq'o elu'l u Moisees tu Egipto. **17** A' q'u'l lakon ivi' u Tioxh tu 40 ya'b' tzi'. Tan vet sik'u'l motx paavin siatz. Echtzixe't motx kamka tu u tz'inchich tzaji tx'ava'. **18** A' q'u' qelol q'u'l tal u Tioxh tzi' aas ye'k so'opon tu u ila'm taq'o.ⁿ **19** Utz nojchit ye't motx ok tu u tx'ava' val' tal u Tioxh te tan, ye't inima u Tioxh.

4 1 Pek qe'l anko'xh txaklel viyol u Tioxh cheel, va'l alel taq'o ti' u qoko'p k'atza tu u ilanb'al tzixe'. Ech sakub'an kuenta qib'. Ye'k saqelono'. Tan oj saqelono', b'a'n si'an' ye'k so'oko'p'o' tu u ilanb'al tzixe'.

2 Tan aatz o' ab'imal tek u b'a'nla chusb'al qaq'o ti' u chitpichil tu paav utz,

kunimataj. Tan k'uxh motx alax te majte, kam koj txakunku te. Ye't ko'n motx inima. Motx ko'xh tab'i. Ye'xhkam tilo'k tetz ti' q'u'l inima u Tioxh utz, ye't k'uje' ik'u'l ti'. **3** Pek ab'iste o' nimamal tek qaq'o, so'opono' tzixe' tu u ilanb'al. Pek yit'e'ch koj a' q'u'l alel ti' taq'o ech tza':

—Val tu k'a'nal aas yit' sa'koj-motx'ul tu ilanb'al vaq'o.— Chia.

Ech ta'ntioxh aas aya'xchen i'ante'l q'i' xe' q'i' xe' saj, ti' q'u kam tzi'.^o **4** Tan nital u Yolb'al Tioxh ti' u ilanb'al q'ii ech tza':

—Ilan u Tioxh ti' kajay q'u taq'on tu u jujva' q'ii.— Chia.^p

5 Utz nipajchittal majte:

—Yit' sa'kojoko'p tu u ila'm.— Chia.^q

6 Utz nimna'l q'u'l ye'n chab'an u ila'm nital u Tioxh. K'uxh alax u yolb'al Tioxh te b'axa ko'xtene, ta'xhtzii ye't oko'p. Tan qeloni. Pek ta'xh b'anel nisa' u Tioxh saoko'p tere'n aanima. **7** Tan vepajtaq'lu

^m **3.15** Choktaj u Salmos 95.7-8.

ⁿ **3.16-18** Choktaj u Nuumeros 14.1-35.

^o **4.3** Choktaj u Salmos 95.11.

^p **4.4** Choktaj u Geenesis 2.2.

^q **4.5** Choktaj u Salmos 95.11.

tzii u Tioxh aas sanimali. Tan aatz sib'ich tek tiempo tuul, tal u Daviid ech tza':

—Ye' etiib'ixsa q'ul etaanima tan, niq'il'a'ex u Tioxh cheel.— Chia.

Utz a' teku'en a' u tiempo cheel.

8 Aatz u ilanb'al nitale' tzi', yit' a' koj u tx'ava' va'l okko'p u Josuee tuch' q'u Israeel. Tan oj a' i, ye'xhkam niyolon u Tioxh ti' va't ilanb'al koj atzi!. **9** Ech toke' atil va't u techalla ilanb'al xe' u Tioxh, tetz q'u niman tetz.
10 Utz ab'iste q'u'l nitok tu u ila'm xe' u Tioxh tzi', nitilan ti' q'u taq'on majte. Echa' i'an u Tioxh aas ilan ti' q'u taq'on i'ana. **11** Echtzixe't kub'antaj ya'l qib', ech so'ok'o' tu u ila'm tzi'. Utz ye'xhab'il satil ok tetz ti' q'u'l qeloni tzi'.

12 Tan nojchit itz'lich yol u Yolb'al Tioxh. Utz atil iyak'il. Paalchu u taq'b'u vatz ma'l ch'ich' aas ka'l tee. Tan ni'xhit'ok taanima u aanima. Utz nitoko'p tu taanxelal. Ni'xhipaal-o'k titx'ava'il. Tan ni'xhiyaa q'u aanima ti' q'u ye'xtxoj nititz'a tipensaar tuch' tu taanima. Echa' ma'l ch'ich' aas ni'xhipaal-o'k tu k'ulb'al tib' b'ajil utz, nitopon tu tuul b'aj. **13** Tan ye'xhkam ma'l sa'kojeet imujtu tib' vatz u Tioxh. Kajay q'u kam paq'lel siatz. Utz sa'nalqaq' kukuenta siatz ti' q'u kub'anone'.

U Jesuuus q'esal oksan yol vatz Tioxh

14 Aatz u Jesuuus, viK'aol u Tioxh, paalnaj tek ok tu Amlika. Utz a' u q'esal oksan kuyol vatz u Tioxh. Echtzixe't tii atojo' tu va'l nikunima siatz. **15** Tan siloch'o' u oksan kuyol vatz u Tioxh tzi'; siloch'o' oj ye'k kuyak'il tu u qatin k'atza. Tan tootzajle. Utz paalnaj tu q'u kam tzi'. Pek k'uxh ech, niko'xh b'ojo paavini. **16** Ech ye' kuxo'va kuxaan ok k'atza tu vich'uxhebb'al tetz mam ijlenal. Tan a' vixe'al u b'a'nil. Ech sitxum kuvatz utz, siloch'o' aas kam ti' lakusavsava.^r

5 **1** Aatz kajay q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, a' nitxaalik el xo'l q'u vinaj. Utz a' q'u'l nijajon kuyb'al ti' q'u aanima vatz Tioxh. Utz nik'ach q'u tx'olo'm tuch' q'u oya vatz Tioxh ti' q'u paav. **2** Ech atil ipaciensia ti' ilochax q'u'l ye' tootzaj Tioxh utz, q'u'l tz'ejinaj. Tan aanima ko'n u oksan yol majte. Antu paalnaj tu u paav. Antu ye'k maas iyak'il.

3 Echtzixe't aatz nitoksa q'u tx'olo'm vatz Tioxh, a' nitoksav ti' vipaav q'u tenam, tuch' ti' q'u l ipaav majte. **4** Loq' k'uxh aanima ku'en tan, sako'nkoxhveeti aas ijunal ko'xh satoksa je' tib' tu u oksa yol vatz Tioxh. Pek Tioxh nioksan utz, niaq'on u tijle'm; echa' va'l i'an tu u Aroon.

^r **4.16** Choktaj u Esteer 5.2-3.

5 Utz echat ko'xh va'l i'an u Jesuus majte. Ye'xhkam toksa je'tib's q'esal oksan kuyol vatz Tioxh. Pek Tioxh oksan. Tan nital tu u viYolb'al ech tza':

—Axh unK'aol;
vetvitz'pixsa'axh cheel.—
Chia.

6 Utz nipajtal tu u Yolb'al Tioxh ech tza':

—B'enamen axh oksan yol sunvatz. A' ex iiq'o tetz u Melquisedeec.— Chia.^s

7 Utz aatz atich u Jesuus tu u vatz iq'ii isaj tu u vatz amlika tx'ava' tza', tiira nichiq'eq'un ti' iq'ilal isik'lel Tioxh. Nichtoq'e' tan, tootzajle aas ta'xh ma'l u Tioxh saeesan vatz u kamchil. Utz ab'ili tan, axhib'i niman Tioxh. **8** Ech k'uxh iK'aol chit Tioxh u Cristo tan, tootzaji aas sinima u Tioxh. Ichab'a vitxumb'al u Tioxh tu q'u tza'l paalka. **9** Ech tiira tz'ajel b'enku vitxumb'al vatz u Tioxh tu vinimane' tzi'. Utz ta'n tek b'ens Chitol tetz q'u aanima tu paav q'u'l saniman. **10** Ech toke' aas oksal q'esal oksan yol tu u Tioxh, echa' u Melquisedeec.

U ch'iichil tu u atinchil k'atz Tioxh

11 Utz kaana b'oj yol ti' u kam va'l vetqalla' atzi', pek tza'l setab'i. Tan aatz ex, tiira q'oon nitel etxumb'al tu q'u kam.

12 Tan aal ex tek chusul cheel koj atzi'. Tan ko'xtен xe't etab'i q'u kam tza'. Pek yit' ech koj. Aal a' esa' aas sa'pajka'pajul talax q'u chusb'al sete k'uxh aal tiira vatzsaj. Aal neq'aav seti'. Ech ex a' ma'l tal nitxa' aas aal a' tek koj satechb'u tiila echb'ub'al. Pek aal ta'xh b'aner leecho isa'. **13** Utz aatz q'u'l leecho nitechb'u tan, talaj nitxa'. Utz ech ex. Tan ye' tek' etootzaj kani'ch ib'ens jikom q'u aanima vatz Tioxh. **14** Utz aatz q'u tila echb'ub'al tan, tetz q'u nimla chaj aanima. Echat ko'xh u Yolb'al Tioxh majte. Atil chusb'al tuul aas tii utz, tetz q'u aanima q'u'l q'anb'inaj tek ti' u yolb'al Tioxh. Tan tek' tootzaj ab'iste u b'a'n u ye' b'a'n. Ech nitekikan inachaxe' kani'ch itxakunsal si'ané'.

6 **1** Ech toke', ti'o'; qaq'taj yak'il. Q'anb'oj'o' ti' q'u kam k'atz u Tioxh. Yit' ta'n ko'n koj sakaak'o' tu q'u b'axa chusb'al q'u'l qab'i ti' u Cristo. Ye' ko'xh qitz'a aas ti' ko'xh b'iil u b'a'nil nikub'ané', chit-pi'o' vatz u kupaav utz, sa'koj-qale' aas chuspi ko'xh vik'uje' kuk'u'l ti' Tioxh. **2** Yit' ta'n koj sakaak'o' tu u chusb'al ti' u vautiismo, tuch' u taq'ax je' q'ab' tib'a q'u niman tetz u Jesuus, tuch' u chusb'al ti' u q'aavtitz'pu q'u kamnaj utz, tuch' vitx'olax inujul q'u aanima toj i'ane'. **3** Pek kub'antaj tere'n

^s 5.5-6 Choktaj u Salmos 2.7; 110.4; u Geenesis 14.17-20.

ti' tan, nojchit ech vitxumb'al u Tioxh.

4-6 Tan atil aanima aas inima u b'a'nla chusb'al utz, k'ulel u oya taq'o va'l nitaq' u Tioxh. Nachel u Tioxhla Espiiritu taq'o. Techal chit nib'enku u yolb'al Tioxh te. Utz techal chit u chusb'al nitab'i, va'l ti' q'u kam xe' u Tioxh taab'ab'en. Loq' k'uxh echí, niko'niku' tu paav. Utz aatz q'u'l ech ni'an tzi', sa'-tere'nkojveet ik'ultu u kuyb'al k'atz u Tioxh. Tan aatz tu q'ul ib'anone' tzi', ela ko'xh tuch' ni-q'aavtaq' je' viK'aol u Tioxh vatz kurus; nipajteesa iq'l'i.

7 Aatz q'u aanima tzi', ech b'anel taq'o u tx'ava' aas nituk'a u jab'al va'l niku' sii'. Oj ni'xh-ivatzinsa q'u chikob'e'm, nik'ul u b'a'nil q'u chikol. Echat ko'xh u aanima va'l nik'uch u b'a'nil tetz u Tioxh. **8** Pek oj aatz u aanima ye' nik'uch vinujul, ela tuch' u tx'ava' va'l ch'i'x ko'n nich'iisa; ye'k itxa'k. A' texh nich'ia tz'ejb'al yol ech sak'achli.^t

Q'u k'ujleb'al k'u'lla kam alel tu u Tioxh

9 Loq' aatz ex hermanos, yit' ech koj vextxumb'al. Qootzajle aas nesa'a u b'a'n. Tan chitpinaj-ex tu paav. **10** Utz tiira a' ijikomal u Tioxh. Jatu koj sisotzsa sik'u'l q'u kam neb'an ti' eb'antu tii'ex ti' q'u nimana tetz u Jesuus. Utz echat ko'xh neb'an

cheel. Tan tib'ii u Tioxh neb'anva. **11** Utz a' kusa' aas ech tere'n seb'an ti' ib'anax q'u kam tzi'. Ech tiira txaklelex ti' ich'ial tuch' txuq'txunchil u tuleb'al u Jesuus taq'o. **12** Ye' kusa' aas seb'an ex q'e'ay. Pek sajital el etetz ti' q'u'l aq'ich yak'il taq'o tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh utz, atich ipaciensia. Ech ik'ul q'u b'a'nil alich te tu u Tioxh.

13 Aatz tala'tzi'i q'u kam u Tioxh tu u Abrahaam, a' itxakb'a' tib' ti' viyol tala. Tan ¿ab'il va't sitxakb'a' tib' ti'?

14 Ech tal te tza!: —Sa'xhvaq'u'l mam b'a'nil sai'. Kaana atu'xh axalam sa'atini.— Texh te.^u

15 Ech ich'ia u Abrahaam kam va'l tala'tzi'i u Tioxh te. Utz nojchit ech elka kam va'l alax te.

16 Pek aatz nitala'tzi'i ma'j kam q'u aanima timol tan, ministeer nitoksa ib'ii ma'j kam tuul aas paalchu tijle'm sii'. Utz ta'xhtu' a' ma't taq't iqlu tuul, sa'tere'nkojveet iya'sata' kam va'l vettala.

17 Utz ech va'l i'an u Tioxh. Tan a' isa' aas sa'xhtootzaji q'u aanima q'u'l ech itxumb'al u Abrahaam aas sa'kojya' itzojpit viyol tala. Ech toksa je' vib'ii tu va'l tala'tzi'i; techlal aas ministeer itzojpita'. **18** Ech ka'va'l u kam itxakunsa u Tioxh ti' talax qe aas tiira noj va'l nitale'; tala'tzi'i utz, toksa vib'ii tuul. Ech tiira sib' nimal kuk'u'l

^t **6.8** Choktaj u Geenesis 3.17-18.

^u **6.14** Choktaj u Geenesis 22.16-17.

atil taq'o, ab'iste o' niniman va'l nitale'. Tan jatu koj satxub'a'l u Tioxh. **19** Tiira k'ujlel kuk'u'l ti', nikuch'ia tule'. Ech tii tatin u qaanaxelal k'atz u Tioxh taq'o. Ech tatine' u xe'ab' tetz ma'l vaarko aas tiira tii tatine'. Aya'l kala tiira atil tek opono' vatz u Tioxh. Echa' paalyo'k'o' vatz u liikin b'u'j utz, okyo'p'o' tu u tioxhla atib'al, **20** tu va'l b'axab'-ku opon u Jesuus sukuvatz utz, b'ensals q'esal oksan kuyol vatz u Tioxh b'enamen. A' ne'ntiq'o tetz u Melquisedeec.^v

Q'esal oksan yol u Jesuus echa' u Melquisedeec

7 **1** Aatz u Melquisedeec, ijlenalich tu Saleem utz, oksan yolich vatz u T'anキン Tioxh majte. Utz aatz q'aavu'l u Abrahaam tu ch'a'o ti' isub'ax q'u ijlenal q'u'l ikoontra, ul k'ulaxoj tu u Melquisedeec. Utz tal b'a'nla yol ti'. **2** Ech aatz u Abrahaam tan, taq' tetz q'u kam q'u'l i'an kanaal tu u ch'a'o. Untanul ti' laa tanul taq' te. Aatz u b'i Melquisedeec tan, "ijlenal va'l ijikomal ni'anell" chia. Utz aatz u yol Saleem tan, "paas" chu u tokeb'al. Ech aatz tek telo'p ka'val q'u yol tzi' utz, "ijlenal tetz paas" chia.^w **3** Utz ye' b'oj ootzajimal ab'il q'u l'itxutx ib'aal u Melquisedeec tzi'. Niko'xh q'u'l ik'uy imam. Ye'

ootzajib'e kam tuul itz'pi utz, kam tuul kami. Ech mikaa oksan yol vatz Tioxh b'enamen. Ela b'iil tuch' viK'aol u Tioxh.

4 Ech sib'ich tatin u Melquisedeec tzi'. Tan aal antu u kuk'uy kumam Abrahaam taq' idiesmo te. Taq' ti' kajay va'l i'an kanaal ti' isub'ax q'u ijlenal tu ch'a'o. **5** Utz echat ko'xh i'an q'u oksan yol vatz Tioxh, q'u Levii. Tan a' va'l tz'ib'al tu q'u mantaar tikuuenta u Moisees aas ministeer sataq' idiesmo q'u anima tu q'u oksan yol vatz Tioxh. Aya' q'u Levii. Alax te ech tzi' k'uxh aal ela ko'xh itu'xh ixalam u Abrahaam.^x **6** Utz k'uxh aal ye'k ik'uy imam u Melquisedeec achel; ik'ul u idiesmo taq' u Abrahaam te. Utz tal b'a'nla yol ti' u Abrahaam. Utz aatz u Abrahaam tan, ala'tzi'imich te tu u Tioxh aas satil mamaj b'a'nil. **7** Utz tek' ootzajimal aas paalchu tijle'm va'l nital b'a'nla yol vatz va'l nik'ulun u b'a'nla yol.

8 Utz aatz q'u oksan yol q'u'l nitaq'ax diesmo te tu u vatz amlika tx'ava' tza', jolol ko'n anima; niko'nikame'. Pek ech koj u Melquisedeec tan, nimna'l tu u Yolb'al Tioxh aas anko'xh itz'lele. **9-10** Aal antu q'u Levii, ichoo idiesmo tu u Melquisedeec majte. Tan k'uxh ye'sajich titz'pu q'u'l itu'xh ixalam u Abrahaam aas ex k'ulaxoj tu u

^v **6.19-20** Choktaj u Leviitico 16.2; u Salmos 110.4; U Tio 27.51.

^w **7.1-2** Choktaj u Geenesis 14.17-20.

^x **7.5** Choktaj u Nuumeros 18.21.

Melquisedeec, ik'am q'u Levii ti' va'l i'an u Abrahaam. Tan taq' idiesmo u Abrahaam te, k'uxh aal a' q'u k'ulul diesmo cheel q'u Levii. Aya' q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam.

Q'esal oksan yol vatz Tioxh u Jesuus b'enamen

11 Utz a' nichchusun u o'tla mantaar tu q'u aanima q'u Levii, q'u'l itu'xh ixalam u Aroon majte. Utz ye'k ministeer sachee va't oksan yol vatz Tioxh koj atzi' chita' u Melquisedeec aas noj koj chit nichtaq'on b'en b'a'n vatz Tioxh q'u mantaar tzi'. **12** Pek ch'expu u oksan yol vatz Tioxh. Ech ministeer sach'expul q'u mantaar majte. **13** Utz aatz xo'l q'u itz'in atzika va'l cheek u kuB'aal Jesuus, ye'k ma'j oksan yol vatz Tioxh cheenajich koj tixo'l. Ye'xhab'il ma'j xo'l q'ul ik'uy imam oksamich koj tx'olo'm taq'o vatz u nachb'al Tioxh. **14** Tan ootzajimal aas a' cheek u kuB'aal Jesuus xo'l q'u Judaa. Utz ye't tal u Moisees tu q'u mantaar aas oj antu sael oksan yol vatz Tioxh tixo'l.

15 Unchee' vatzsaj kam vitxumb'al u Tioxh. Tan paarten ik'uy imam u oksan yol tzi'. A' ex tiq'o tetz u Melquisedeec. **16** Yit' a' koj ichaju'l ma'l oksan yol aas ech chit aanimail va'l nital u o'tla mantaar. Pek a' ichaju'l va'l ye'k kamchil ti'.

17 Kam chit echa' nital u Tioxh ti' ech tza':

—B'enamen axh oksan yol sunvatz. A' ex iiq'o tetz u Melquisedeec.— Chia.^y

18 Ech ya'naj tek va'l nital u o'tla mantaar aas ta'xh so'ok tu oksan yolil vatz Tioxh q'u Levii. Tan ye'xhkam nitole' a'; ye'k iyak'il. **19** Ye'xhab'il ma'j taq' b'ens b'a'n vatz Tioxh u o'tla mantaar tikuenta u Moisees. Pek aatz cheel, atil tek va't u ak'la nuk'u'm quxe'. Utz tiira k'ujleb'al k'u'l tan, nixaansa'ok'o' k'atz u Tioxh.

20 Utz txakb'a'mal tek tu u Tioxh aas b'enamen a' oksan kuyol siatz u Jesuus. **21** Pek yit' ech koj tal ti' unjot q'u oksan yol q'u'l paalnaj. Ta'xh u Jesuus. Tan nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Itxakb'a' viyol u kuB'aal aas:
«B'enamen axh oksan yol.»
Chia.—

Texhtu'.

Utz jatu koj siq'aavixsa viyol ti'.

22 Ech tu ko'xh q'u yol tzi', tiira k'ujleb'al k'u'l va't u ak'la nuk'u'm tuch' u Tioxh tzi' tan, maas paj b'a'n tiq'aq'al u Jesuus. **23** Utz sib'l a ko'xh oksan yol vatz Tioxh ok ti' tan, nichmotx-ikam sijununil. Nimotx u vatz iq'ii isaj. **24** Pek ech koj u Jesuus tan, jatu koj sakami. Ech

^y7.17 Choktaj u Salmos 110.4.

ye'xhab'il ko'xh va't sach'exun.
25 Utz sichitpu q'u aanima
 tipaav q'u'l saopon k'atz Tioxh
 tiq'aq'al. Tan itz'lel u Jesuus utz,
 b'enamen nitoksa yol vatz Tioxh.

26 Ech tiira a' u q'esal oksan
 yol vatz Tioxh nikusavsa, u
 Jesuus tzi!. Ye' tootzaj paav. Ye'k
 paav k'atza. Utz tiira kam koj
 ma'j ye'xtxoj nititz'a. Tan
 xaannaj el k'atz q'u aa paav. Utz
 techal u tijle'm atil tu Amlika.

27 Yit' ech koj a' tere'n q'u oksan
 yol vatz Tioxh q'u'l nichtoke!. Tan
 ministeer jun q'ii nichiyatz' avan
 ti' toksal tx'olo'm vatz Tioxh ti'
 ikuyax q'ul ipaav b'axa. Ech tek
 nichijaj kuyb'al ti' vipaav q'u
 aanima. Pek aatz u Jesuus tan,
 unpajul ko'n toksa ma'l u tx'olo'm
 vatz u Tioxh utz, ta'xh ma'l tetz
 b'enamen. Aya' va'l i'ana aas taq'
 tib' tu u kamchil. ^z **28** Utz aatz q'u
 oksan yol vatz Tioxh q'u'l nichtok
 tikuuenta u o'tla mantaar va'l
 itz'ib'a u Moisees tan, aa paav
 majte. Pek aatz u Jesuus, va'll
 toksa u Tioxh tu oksa yol siatz,
 paat ke'ch koj paav k'atza
 b'enamen; tiira tz'ajel.

**U tok ib'a'n q'u niman tetz
 u Jesuus tuch' u Tioxh**

8 **1** Ech a' q'u kam va'l tiira
 ib'o'q'ol tu u yol niqal ti' u
 Jesuus tzi!, va'l k'ujlel tu u q'esal
 oksan yobil tiseb'al u Tioxh tu
 Amlika. ^a **2** Utz a' ni'anvu u

topiisyo tu u nojla totztioxh tu
 Amlika va'l u kuB'aal b'anonnaj
 tetz, yit' aanima koj b'anon. Yit'
 echa' u b'u'j totztioxh tikuuenta u
 Moisees tuch' u totztioxh. **3** Utz
 a'ich chit tetz q'u q'esal oksan
 yol vatz Tioxh q'u'l nichtoke!.
 Ik'achax ok q'u tx'olo'm vatz u
 Tioxh utz, nitoksa oya. Ech
 ministeer si'chtoksa ma'l
 tx'olo'm u Jesuus majte. Utz a'
 toksa je' tib'. **4** Tan yit' oksan yol
 vatz Tioxh u Jesuus koj atzi' aas
 ma'kojatinka tu u vatz amlika
 tx'ava'. Tan atil nal oksan yol
 vatz Tioxh tu u vatz amlika
 tx'ava' tza' aas nitoksa q'u
 tx'olo'm echa' nital u o'tla
 mantaar. **5** Loq' aatz q'u kam ni-
 txakunsa q'u oksan yol vatz
 Tioxh tu u vatz amlika tx'ava'
 tza', ivatzib'al ko'n q'u kam atil
 tu Amlika. Nimna'l aas ech'i tan,
 aatz i'antu u b'u'j totztioxh u
 Moisees tu u tz'inlich tzaji
 tx'ava', alax te tu u Tioxh ech
 tza':

—Tiira ech chit iveet sa'ane' u
 vatzib'al va'l vetk'uchax see
 vi' u muunte.—^b

Texh te.

6 Pek paalchu u tijle'm u Jesuus
 va'l vetik'ul vatz u tetz q'u oksan
 yol tzi' tan, oksan yol ti' u
 nuk'u'm va'l tiira techal, paalchu
 vatz u o'tla mantaar. Ech tiira

^z **7.27** Choktaj u Leviitico 9.7; 16.6.

^a **8.1** Choktaj u Salmos 110.1.

^b **8.5** Choktaj u Eexodo 25.40.

techal q'u kam tal u Tioxh tu u ak' nuk'u'm tzi'.

7 Tan yit' ministeer vet'uch va't ak' nuk'u'm koj aas techal koj u o'tla nuk'u'm tzi'. **8** Pek til u Tioxh aas yit' b'a'n koj nichelku q'u aanima taq'o. Ech tal tek viYolb'al ech tza':

—Nital u Tioxh aas: «Sa'nalul ma'l u tiempo sunb'an va't ak' nuk'u'm tuch' q'u Israeel utz, tuch' q'u Judaa.

9 Aatz u nuk'u'm sunb'an tuch', yit'e'ch koj u nuk'u'm va'l unb'an tuch' q'ul ik'uy imam aas viq'ot elu'l tu Egipto. Tan ye'xhkam vet-motxitzopoji. Echtzixe't vetvelab'eka.

10 Pek aatz u nuk'u'm va'l sunb'an tuch' taab'a'b'en utz, aya' va'l a' savoksa q'ul unmantaar tu q'ul itxumb'al tuch' tu taanima. Ech in iTioxh si'ane'. Utz untenam majte.

11 Ye'xhab'il ve't sab'anon aas sichus imol ti' tok k'atz Tioxh. Tan kajay aanima saootzajinin, k'uxh ch'ooajs nimaj.

12 Sunkuy q'u ye'xtxoq ni'ane'.
Jatu koj savulsa q'ul ipaav q'u tonkonil sunk'u'l.
Chia.—^c

Texhtu'.

13 Ech oj niyolon u Tioxh ti' va't ak' nuk'u'm, ti' atzi' aas paalyuka va'l b'axa. Echa' u kam va'l q'a'l'b'ia, paalya; sotzchil texh si'ane'.

Q'u mantaar ti' u b'u'j totztioxh

9 **1** Unchee' atich mantaar tu u b'axa nuk'u'm va'l i'an u Tioxh tuch' vitenam. Nichtale' kani'ch inachax u Tioxh sab'an-axi. Utz atich ma'l nachb'al Tioxh tu u vatz tx'ava' tza'. **2** Aatz lakax u nachb'al Tioxh tzi', aya' u b'u'j totztioxh, jatxax tuul ech tza'. Aatz u b'axa tuul, txaal'a atib'al ib'ii. Utz a' atichku u tokeb'al txijtxub'al tzi'. A' atichku u meexha majte va'l nichatinku q'u txaal'a kaxhlaan tx'ix.^d

3 Ech atich tek u ka'b' oko'p tuul. Aya' va'l tioxhla atib'al ib'ii. Utz b'u'j u jatxol tetz tuul tuch' u b'axa.^e **4** Utz a' atichku u b'a'nla q'an ch'ich' k'achb'al kaxhlaan pom tzi'. Antu atich tuul u tioxhla kaaxha majte va'l atich q'u sivan tuul q'u'l tz'ib' alik q'u yol tetz u nuk'u'm va'l i'an u Tioxh tuch' vitenam. Utz tz'u'imich ti' u tioxhla kaaxha tu b'a'nla q'an ch'ich' tzi'. Utz atich ko'p ma'l u xhaaro tu u tioxhla kaaxha majte tzi' va'l kolich b'iil u echb'ub'al manaa tuul. Utz atich paj vib'aara u Aroon tuul majte va'l xalamti.^f

5 Utz atich je' ka'va'l q'u vatzib'al

^c **8.8-12** Choktaj u Jeremias 31.31-34.

^d **9.2** Choktaj u Eexodo 25.23-40.

^e **9.3** Choktaj u Eexodo 26.31-33.

^f **9.4** Choktaj u Eexodo 30.1-6; 16.33; u Nuumeros 17.8-10.

aanjel tib'a u jupb'al itzi' u tioxhla kaaxha tzi', techlal vi-techalil u Tioxh. Atilka u kaaxha jaq' q'ul ixich' utz, a' nichik'am ti' q'u vatzib'al aas atil u Tioxh tzi'. Loq' aatz cheel, yit' a' koj chit ib'o q'ol saqale' kam tere'n b'anel taq'o.^g

6 Unchee' echich u tatin q'u kam tu u b'u'j totztioxh tzi'. Utz tu u txaa'l aatib'al nichokko'p q'u oksan yol vatz Tioxh ti' ib'anax q'u taq'on b'enamen.^h **7** Pek ta'xh u q'esal oksan yol vatz Tioxh nichtoko'p tu u tioxhla atib'al. Loq' unpajul ko'n nichtoko'p tu ma'l ya'b'. Utz nitiq'o'k kajal avan, nichitz'itu paal vatz Tioxh ti' ikuyax q'ul ipaav utz; ti' ikuyax vipaav q'u aanima q'u'l ye'k inachlo'm nipaavine'.ⁱ **8** Ech a' isa' u Tioxhla Espiiritu sael kutxumb'al tuul aas ye'k saveet tuch okich'op tu u tioxhla atib'al, aya' u ka'b' oko'p tuul, oj anko'xh atil u b'axa tuul, aya' u txaa'l aatib'al. **9** Ech aatz u kam tzi', ma'l kam nik'uch qe cheel. Tan k'uxh nichchittoksal q'u oya tuch' q'u tx'olo'm tuul, nikojtole' ti' ich'exul b'a'nil vinachb'al q'u aanima q'u'l nioksan. **10** Tan jolol ko'n echb'ub'al tuch' a' q'u'l nichtoksale' tzi'. Utz nipajib'anax kostuumbre ti' ib'ens tx'aatx'och q'u kam vatz Tioxh majte tzi'. Nipajinimal unjot mantaar ti' aas

tetz ko'n ti' elu'l u aanima. A' va'l nichinimal tu q'u aanima tuul ye'saj tul u tiempo aas sajalpi.

11 Pek ulnaj tek u Cristo utz, a' tek va'l ech tatine' q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. Tan a' u aa yol ti' q'u kam tu u ak' nuk'u'm va'l si'ch'uli. A' ni'anvu tu ma'l ak' totztioxh. Sib' tere'n kam nitiq'o'k tib' taq'o. Utz tiira techal va'l ni'anvu u topiisyo vatz u b'u'j totztioxh tetz vatz tx'ava' tza'. Tan yit' aanima koj b'anonnaj tetz, yit' tetz vatz tx'ava' koj. **12** Utz ta'n okyo'p u Cristo tu u nojla tioxhla atib'al. Loq' yit' ikajal tere'n koj yak'a karne'l tuch' kajal tooro vaakaxh toksa tu tx'olo'm vatz Tioxh ti' ikuyax paav. Pek vikajal i'anb'e. Utz chuspi ko'xh unpajul va'l i'ana tzi'. Tan ta'n ole' ti' itx'akax u kuchitpu tu q'u kupaa vatz b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj.

13 Nik'uje' ik'u'l q'u aanima ti' vikajal q'u tooro vaakaxh tuch' q'u kajal yak'a tentzon nitxakun ti' ib'antu tx'aatx'och tatin vatz Tioxh. Nichik'uje' ik'u'l ti' vitta'ail q'u chib'il vaakaxh va'l nichipujil ok ti'. Tan nib'ensas b'a'n vatz Tioxh aas nitale'. Loq' ti' elu'l ko'xh u aanima va'l ni'an tx'aatx'och tatine'; pek yit' u taanima koj.^j **14** Utz oj ech va'l nichi'an u kajal txokop tzi', ja' chixh yit' techal si'an vikajal u

^g 9.5 Choktaj u Eexodo 25.18-22.

^h 9.6 Choktaj u Nuumeros 18.2-6.

ⁱ 9.7 Choktaj u Leviitico 16.2-34.

^j 9.13 Choktaj u Nuumeros 19.9, 17-19.

Cristo! Tan tiq'aq'al u Tioxhla Espiritu va'l b'enamen tatine', taq' tib' u Jesuus tu kamchil ti' u tx'olo'm vatz Tioxh. Ma'l tx'olo'm aas kam koj ma'j paav atich k'atza. Echtzixe't aatz vikajal tzi', nib'an tx'aatx'och q'u kunachonsab'al. Tan a' chit nich-qitz'a q'u kam q'u'l ye'k itxa'k atil tu u o'tla mantaar. Pek aatz cheel tiira jikom chit sakunima qoksa tetz u itz'lich Tioxh.

15 Tan k'uxh taq' tib' u Jesucristo tu kamchil q'il, a' isa' aas so'ok ib'a'n q'u aanima tuch' u Tioxh tu va't u ak' nuk'u'm. Utz sakuyax q'u'l ipaav q'u'l i'ana aas atich tikuenta u b'axa nuk'u'm, aya' u o'tla mantaar. Ech saetzan ti' u b'a'nla kam tetz tiichajil b'enamen va'l ala'tzi'i-mal tu u Tioxh. **16** Utz aatz u aanima va'l sa'aq'axka ma'l me'b'i'l te, loq' ko'nkoxh sik'ule'. Pek sa'nalkam vib'aal u me'b'i'l b'axa tzi', ech nal saokka tuul. **17** Tan anal saok titxa'k u tu'al q'u kam q'u'l sa'aq'axka aas ma't ikam u b'aal me'b'i'l.

18 Echtzixe't kaj paj chit nichtel ti' itzojpu u b'axa nuk'u'm. **19** Tan aatz veet taltu kajay q'u mantaar u Moisees tu q'u tenam, itxakunsa kaj laana tuch' va't q'ab' tze' hisopo, ichaa ku' tu kajal tentzun, kajal vaakaxh tuch' tu a'. Ech itz'itu ok ti' u u' val tz'ib'amichku u

mantaar. Utz itz'itu ok ti' kajay q'u aanima majte.^k **20** Utz tal tu q'u aanima ech tza':

—Aatz u kaj vetuntz'itul ok seti' tzi', a' u techlal aas txaklel u nuk'u'm va'l tal u Tioxh sete.—^l

Texhtu'.

21 Itz'itu ok kaj u Moisees ti' u b'u'j totztioxh majte tuch' ti' kajay q'u kamb'al nitxakun tuul.

22 Tan nichtal u o'tla mantaar aas kajay q'u kam ministeer satz'itul ok kaj ti'. Utz sa'kojkuyax q'u paav oj ye'k kajal saok ti' ijajax u kuyb'al.^m

Vikuyax q'u paav ti' vikam u Jesuus

23 Ech ministeer nichib'anax tx'aatx'och tu q'u kam q'u'l ivatzib'al ko'n q'u kam tu Amlika. Nitoksal tx'olo'm ti'. Pek ech koj q'u nojla b'a'nla kam tu Amlika tan, kam ko'nkoxh tx'olo'mil so'ok ti'. **24** Ech yit' a' koj okko'p u Cristo ti' ijajax kuyb'al tu u b'u'j totztioxh va'l aanima b'anonnaj tetz, nichko'n-nik'am ti' vinujul. Pek a' okko'p tu Amlika ti'. Utz a' atik cheel. Nitoksa tib' vatz Tioxh ti' ijajax kuyb'al qi'. **25** Utz yit' jatpajul ko'nkoxh satoksa tib' tu tx'olo'm qi' vatz Tioxh, echa' ni'an u q'esal oksan yol vatz Tioxh jun

^k **9.19-20** Choktaj u Eexodo 24.6-8; u Zacarias 9.11; U Tio 26.28.

^l **9.20** Choktaj u Leviitico 8.15.

^m **9.22** Choktaj u Leviitico 17.11.

ya'b' aas paarten etz kajal ne'n-toksa tu u tx'olo'm. **26** Tan oj ech u txumb'al si'anb'e u Cristo tzi', jatva'x tiempo tule' jatpax ko'xh kam koj atzi'. Pek yit'e'ch koj. Tan unpajul ko'n kami tzoj-punal q'ii saj. Taq' tib' tu kamchil ti' teesal q'u kupaav va'l nijatxon' tuch' u Tioxh.

27 Echat ko'xh q'u aanima majte; unpajul ko'n sakami. Ech tek satx'olp inujul ti' kajay q'u paav b'anel taq'o. **28** Ech unpajul ko'n kamnaj ok u Jesuus tu tx'olo'm vatz Tioxh ti' teesal vipaav sib'al aanima. Ech sa'pajul unrate. Loq' yit' paav tere'n koj su'likuye!. Pek a' tek su'ltiq'o b'en tu b'enq'ii b'ensaj q'u'l nich'ian tule'.ⁿ

10 **1** Unchee' k'uxh jun ya'b' nichentoksa q'u tx'olo'm u aanima ti' vipaav echo' nital q'u mantaar tikuenta u Moisees, ye'xhkam nichtaq' b'ens tiira tz'ajel u aanima vatz Tioxh. Tan aatz q'u mantaar tzi', yit' a' koj chit va'l tiira satxake'i. Pek ivatzil ko'n va'l anal su'uli. Ech ku'en a' isulich. **2** Tan noj koj chit tiira niteesa q'u paav vinimal u o'tla mantaar tzi', b'a'n tek u aanima sinach koj atzi'. Utz ye'k ministeer sa'-tere'ntoksa tx'olo'm ti' vipaav koj. **3** Pek aatz tu va'l nichib'an-axe' tzi', aal a' ninachpixsal taq'o jun ya'b' aas atil ipaav u aanima. **4** Tan aatz vikajal q'u vaakaxh

tuch' q'u tentzun, yit' nikojteesa vipaav u aanima.

5 Ech toke' aatz ul u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tza', tal tu u Tioxh ech tza':

— «Yit' a' koj asa' aas avan sayatz'ax ok saatz tu tx'olo'm ti' ijajax kuyb'al see; niko'xh va'toj oya. Pek a' asa' ma'll aanima sayatz'ax ok saatz tu tx'olo'm ti' q'u paav.

6 Ye'n ttxuq'txunaxh ti' q'u txokop q'u'l nik'achax ok saatz tu tx'olo'm ti' isuul q'u paav.» Chia.

7 Echtzixe't nival see: «Atlin taq'ab' unTioxh. Sunb'an vatxumb'al, kam echa' nital u Yolb'al Tioxh tz'ib'amal vi'..» Chi'in see.—^o

Texhtu'.

8 A' b'axal nitale' aas: —Yit' a' koj isa' u Tioxh q'u tx'olo'm nik'achax ok siatz, niko'xh va'toj oya, ye'xhkam nitxuq'txun ti' q'u txokop q'u'l niyatz'ax ti' isuul q'u paav.— Chia, k'uxh aal u mantaar atko'xh nialon aas sab'anax q'u kam tzi'. **9** Utz nipajtal majte aas: —Atlin taq'ab' ti' ib'anax vatxumb'al.— Chia. A' toke' aas niya'sa q'u tx'olo'm q'u'l nichtok vatz u Tioxh tan, paalya. Utz a' tek nitoksa tetz va't ak' txumb'al ti' ikuyax paav. **10** Ech tiq'aq'al va'l i'an u Jesuus, b'a'n tek o' vatz u

ⁿ **9.28** Choktaj u Isaias 53.12.

^o **10.5-7** Choktaj u Salmos 40.6-8.

Tioxh. Tan taq' vichi'l tu u kamchil qi'. Utz chuspi ko'xh unpajul va'l i'ana. I'an vitxumb'al u Tioxh.

11 Tan aatz q'u oksan yol vatz Tioxh, jatpjul ko'xh nika'paju tok q'u tx'olo'm vatz u Tioxh b'enamen. Utz jatu koj sateesa q'u paav. **12** Pek aatz u Jesucristo tan, unpajul ko'n toksa u tx'olo'm va'l tetz b'enamen. Aya' vichi'l taq' tu kamchil. Ech tek ex k'uje'oj tiseb'al u Tioxh tu Amlika.

13 Utz a' atik tzi' cheel. Sa'nal-oksal q'ul ikoontra jaq' tajan tu u Tioxh.^p **14** Tan tu ko'xh ma'l u tx'olo'm va'l toksa tzi', yakich taq' b'ens tz'ajel vatz Tioxh q'u aanima q'u'l aq'ax b'en b'a'n vatz Tioxh.

15 Utz a' va'l nitxakb'a' talax u Tioxhla Espiiritu qe aas nital ech tza':

16 — «A' u nuk'u'm va'l sunb'an tuch' taab'ab'en tza'». Chu u Tioxh.

«Ta'n savoksa q'ul unmantaar tu taanima utz, titxumb'al.

17 Utz jatu koj savulsa q'ul ipaav tuch' q'u tonkonil sunk'u'l.» Chia.—^q

Texhtu'.

18 Echtzixe't ta'xhtu' a' va'l nikuylu u paav. Ye'kan nisave' sa'pajok va't tx'olo'm ti' u paav.

U xaanchil ok k'atz u Tioxh

19 Ech toke' hermanos, ta'ntioxh tu tel vikaljal u Jesucristo qi', sa'tekveeti so'-oko'p'o' xe' u Tioxh cheel. Kam koj samajono!. Ech qoko'p echa' toko'p u q'esal oksan yol tu u tioxhla aatib'al. **20** Ta'xhtzii oj sak'uje' kuk'u'l ti' va'l i'an u Jesuus. Tan tiq'aq'al taq'tu vichi'l tu kamchil qi'; a' tek u ak' b'ey qoponb'al xe' Tioxh. Vetteesal u majb'al va'l echa' u b'u'l nichmajon u okich'op tu u tioxhla atib'al. **21** Tan a' u techalla oksan kuyol vatz Tioxh u Jesuus. A' u aa yol qi'. Echa' o' totzotz. **22** Echtzixe't aas aya'l chit kuk'u'l saxaanopono' vatz u Tioxh. Tiira k'ujloj kuk'u'l ti', ye'k ka'tziunchil. Tx'aatx'och qaanima siatz, ye'k ye'xtxoja nachb'al tuul. Echa' tx'aatx'och kuchi'l tu b'a'nla a' sakub'ane'. Echa' nichian q'u oksan yol.^r **23** Tii txaklojo'. Ye'xh b'oj saka'tziiuno' ti' va'l nikunima utz, nikuch'ia tuch' txuq'txunchil. Tan k'ujleb'al k'u'l viyol u Tioxh va'l alel qe taq'o. **24** Kuchoktaj txumb'al ti' kani'ch kulochtu qib'. Sakub'an tii'o qib'ilaj utz, ti' ib'anax u b'a'nil. **25** Ye' kuya'sa b'enchi tu q'u molb'alib' ti' inachax u Tioxh. Tan atil unjolol niya'san. Pek taq'taj tib' nimal kuk'u'l

^p **10.12-13** Choktaj u Salmos 110.1-11.

^q **10.16-17** Choktaj u Jeremias 31.33-34.

^r **10.22** Choktaj u Leviitico 8.30; u Ezequieel 36.25.

tan, aal ninajab' u tuleb'al u kuB'aal Jesuus.

Viya'eb'al q'u'l nipaavine'

26 Tan ye'kan va't tx'olo'm msa'kojok qi' oj vet sukuk'u'l sa'-tere'npaavino' aas ma't qootza-jita' ab'iste vinujul. **27** Pek a' tek saku' qi' vixo'veb'alla k'a'nal u Tioxh. Aya' u xamal va'l sasotzsan q'ul ikoontra u Tioxh.^s **28** Tan ech nichib'anax tikuenta u Moisees. Ye'xhkam nitxumax iatz u aanimta va'l niqelon u mantaar. Nichiyatz'-axe'. Ta'xhtzii oj ka'vo'j oxvo'j texhtiigo nitxakb'a'n vipaav.^t **29** Ech aal sib' u choob'al paav saku' ti' q'u aanimta atzi' q'u'l ye'xhkam ko'n itxa'k vikuyun viK'aol u Tioxh siatz tuch' vikajal. Tan ye'k tatin vikajal u Jesuus siatz va'l el ti'. Ye'k tatin u nuk'u'm siatz va'l i'an u Tioxh. Utz niko'nteesa iq'ii vi-b'a'nil u Tioxhla Espiiritu majte.^u **30** Tan qootzajlu va'l nital u Tioxh, aas nital ech tza': —Sichoo vaq'o q'u'l saqelonin. In sa'aq'on u choob'al paav ti!.— Chia. Utz nipajtal u Yolb'al Tioxh majte: —U Tioxh satx'olon inujul vitenam.— Chia.^v **31** Utz jxo'veb'al oj laku' vik'a'nal u itz'lich Tioxh qi' ti' u qelb'alil!

32 Pek ulsataj b'oj sek'u'l q'u'l nichpaasalik'ex, a' chit analich ko'xh etok ti' inimal u Jesuus. Tan eq'i'a, etx'ak q'u mamaj k'axk'o paalk'ex. **33** At unjolol ex yoq'axex utz, q'osaxex vatz tenam. Tan veteloch q'u'l nich-ipaal tu q'u tza'l tzi'. **34** Eloch q'u'l atich ku' tu tze'. Utz etaq' tzii k'uxh maale'l etetz, va'llich ko'n etxuq'txune' tan, etootzajle aas atil ma'l etetz tiira techal nich'ian tu Amlika. Utz b'enamen tatine!. **35** Ech ye'k seya'sa ek'uje' ek'u'l ti' u Tioxh. Tan toj nal ek'ul mam echoob'al ti!. **36** Ministeer setaq' yak'il; atoj epaciensia tu q'u tza'l. Ech sataq' u Tioxh sete va'l ala'tzi'i-mal taq'o. Ta'xhtzii seb'an vitxumb'al.

37 Tan nital u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Tiira tul texh va'l su'uli. Yit' sa'kojb'atzi.
38 Aatz u jikomla aanimta vatz Tioxh, sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj oj ta'xh sa-k'uje'k ik'u'l ti' u Tioxh. Pek yit' b'a'n koj sab'enku ve oj saq'aav ti!.— Chia.^w

39 Utz aatz o', yit'e'ch koj o' q'u'l niq'aav ti' utz, nib'en tu choob'al paav. Pek o' q'u'l tii

^s **10.27** Choktaj u Isaías 26.11.

^t **10.28** Choktaj u Deuteronomio 17.6; 9.15.

^u **10.29** Choktaj u Eexodo 24.8.

^v **10.30** Choktaj u Deuteronomio 32.35-36.

^w **10.37-38** Choktaj u Habacuuc 2.3-4.

k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh, ech niyak'in u qaanolal k'atza.

Viq'aq'al u k'uje'ich k'u'l ti' Tioxh

1 1 1 Aatz nik'uje' kuk'u'l ti'
ma'l kam, tiira nikunima
sakuk'ule'. K'uxh ye'saj qilta',
ni'xhkuch'ia tuch' txuq'txunchil.
Utz nojchit ne'enku qe aas atil
tek u kam k'uxh ye'saj qilt iatz.
2 Ech b'a'n b'enku q'u kuk'uy
kumam vatz u Tioxh tan, nich-
ik'uje' ik'u'l ti'. 3 Utz ti' ko'n
vik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh,
nikunima aas tu viyol u Tioxh
veet u vatz amlika tx'ava'. Utz
aatz q'u kam q'u'l niqil cheel tzi',
a' veetik tu u kam va'l ye'ich
na'l.^x

4 Utz ti' ko'n ik'uje' ik'u'l u
Abeel ti' u Tioxh k'uxh tiira b'a'n
u tx'olo'm toksa vatz u Tioxh.
B'a'n vatz u tx'olo'm taq' u
Caiin. Echtzixe't aq'ax b'ens
jikom u Abeel tu u Tioxh. Utz
k'ulax vitx'olo'm. Ech ikaa
viyolil aas jikom u Abeel vatz
Tioxh, aya'l kala anko'xh niyolol
cheel k'uxh aal kamnaj teku'en.^y

5 Ech paj'e' u Enooc. Tu ko'n
paj vik'uje' ik'u'l k'uxh iq'ol b'en
tu u Tioxh; ye't til kamchil. Utz
ye't chab'al ve'te'. Tan Tioxh
iq'on b'en. Utz nikaa viyolil aas
b'a'n b'enku u Enooc tu u

Tioxh.^z 6 Pek b'a'n koj se'enku
tu u Tioxh oj yit' k'ujlel koj
kuk'u'l ti'. Tan a' ib'o'q'ol aas
ab'il u aanimu nitok k'atza,
nojchit sinima aas atil u Tioxh.
Utz sinima majte aas nojchit
nitaq' ichoob'al q'u chokol tetz.

7 Ech paj u Noee. Tu ko'n paj
ik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh k'uxh
inima aas nojchit su'uch ma'l u
kam va'l niko'xh unpajoj uchnaj.
Inima u Tioxh. Ech i'an u arca.
Utz iloch tib' tuch' ik'aol ime'al
ti' ikoltu tib' vatz u mam jab'al.
Pek sotz q'u aa paav tu u a'. Ech
jikom b'enku u Noee vatz u
Tioxh tu vik'uje' ik'u'l ti' i'ana
tzi'.^a

8 Utz tu paj vik'uje' ik'u'l u
Abrahaam k'uxh nimani aas
sik'lel tu u Tioxh. Utz tal te aas
se'en tu u tx'ava' va'l sataq' te.
Ech saetzan k'atz u Tioxh. Utz
k'asu'l u Abrahaam tzi', k'uxh
ye'ich tootzaj til ma'tka.^b 9 Ti'
ko'n vik'uje' ik'u'l ti' viyol u
Tioxh, ex atinoj tu u tx'ava' va'l
ma'tich taltu u Tioxh te k'uxh aal
ech ku'en a' tatin puera aanimu
tuul i'ana. Tan ta'n motx atinku
tu q'u tz'u'm pa'teb'al. K'uxh
ma'tich talax te aas sa'aq'ax
itx'ava'. Echat chit i'an vik'aol,
aya' u Isaac tuch' u tiimam aya'
u Jacob.^c 10 Loq' ye'xh ko'xh

^x **11.3** Choktaj u Geenesis 1.1; u Salmos 33.6-9; U Xhan 1.3.

^y **11.4** Choktaj u Geenesis 4.3-10.

^z **11.5** Choktaj u Geenesis 5.21-24.

^a **11.7** Choktaj u Geenesis 6.13-22.

^b **11.8** Choktaj u Geenesis 12.1-5.

^c **11.9** Choktaj u Geenesis 35.27.

kantu' vatz u Abrahaam k'uxh ech paalka tzi'. Tan a' nichich'ia u b'a'nla tenam va'l techal vi-je'ab'al. Tan ib'ano'm u Tioxh utz, taq'onib'al.^d

11 Utz ech paj u Sara. Ti' ko'n vik'uje' ik'u'l chee ma'l titz'in k'uxh ye' nichiveet talane'. Inima aas sitzojpi viyol u Tioxh ti' aas sachee ma'l tal titz'in, k'uxh tiira q'esich teku'en.^e **12** Ech k'uxh tiira q'estich tek u Abrahaam tzi', aal chee sib'al tiimam; ye' acheb'eixaane'. Ech tatine q'u tx'umi'l tu amlika utz, echa' q'u sanaab' tzi' a!.^f

13 Unchee' motx kam q'u aanimta tzi' utz, ye't ik'u'l kajay q'u kam q'u'l tal u Tioxh te. Motx ko'n isaji b'en tzian. Axhib'i jolol k'ujlich ik'u'l ti' u Tioxh. Utz tiira atil sik'u'l b'a'nil aas b'iil ko'xh paal b'anloj tu u vatz amlika tx'ava' tza'.^g **14** Utz nimna'l ab'il q'u'l tootzajle aas ma'l ko'n paalchil paal b'anaxoj tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan a' nichok va't u atib'al va'l ta'n sa'atin tuul. **15** Tan ta'n koj chit nichtitz'a vitenam q'u aanimta tzi' va'l k'asku'l, ye' koj saveeti saq'aavb'en tuul koj. **16** Pek a' nichmotxtitz'a va't atib'al aas

techal. Utz aya' u atib'al tu Amlika. Echtzixe't aatz u Tioxh, i'Tioxh q'u aanimta k'ujlel ik'u'l ti' utz, ye'xhkam nich'ixvu u Tioxh ti'. Tan nojchit nich'ian ma'l itenam taq'o.

17 Utz tu vik'uje' ik'u'l u Abrahaam k'uxh inima u Tioxh ti' va'l tal te aas sik'acho'k vik'aol tu tx'olo'm siatz. Aya' vik'aol va'l ta'xh ma'll. Ye't titz'a aas kan chaj sayak' itzojpu q'u kam q'u'l ma'tich tala'tzi'it u Tioxh te ti' u Isaac.^h **18** Aya' va'l ma'tich taltu te ech tza': —Sib'al aviimam sachee tu u Isaac tzi'.— Texh te.ⁱ **19** Tan tek' tootzajich u Abrahaam aas Mam Tioxh u Tioxh; saveeti silakpixsa kamnaj. Ech toke' aas ye't sotz vik'aol u Abrahaam tzi'. Utz nojchit echa' q'aavitz'pichil va'l i'an u Isaac.^j

20 Utz ech paj u Isaac. Tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh, k'uxh tal b'a'nla yol ti' u Jacoob, vik'aol, tuch' u Esauu. Tan tootzajle aas satil iq'aq'al va'l si'chi'an u Tioxh ti' taab'ab'en.^k

21 Echat paj u Jacoob, k'ujlich ik'u'l ti' va'l si'chi'an u Tioxh. Ech tal b'a'nla yol ti' q'ul ik'aol u Xhep aas aalich texh ikame'. Utz toksa iq'ii u Tioxh

^d **11.10** Choktaj Q'u Hebreo tza' 13.14.

^e **11.11** Choktaj u Geenesis 17.19.

^f **11.12** Choktaj u Geenesis 15.5.

^g **11.13** Choktaj u Geenesis 23.4; u Salmos 39.12.

^h **11.17** Choktaj u Geenesis 22.1-14.

ⁱ **11.18** Choktaj u Geenesis 21.12.

^j **11.19** Choktaj u Geenesis 22.13.

^k **11.20** Choktaj u Geenesis 27.27-29, 39.

k'uxh peena texh to'xhimich tu vib'aara.^l

22 Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Xhep ti' va'l tal u Tioxh, k'uxh tala aas sa'nalchitk'asu'l q'u Israeel tu Egipto. Utz tal majte kam sab'anax tu vib'ajil va'l mujax tu Egipto.^m

23 Utz tu paj vik'uje' ik'u'l q'ul itxutx ib'aal u Moisees ti' u Tioxh, k'uxh itx'ol imujax u tal titz'in oxva'l ich!. Ye't ixo'va u mantaar va'l ma'tich taltu u ijlenal.ⁿ Tan tila aas tiira tx'anella tal nitxa'.

24 Utz k'ujlich ik'u'l u Moisees ti' va'll si'an u Tioxh k'atza. Echtxize't aatz b'ens vinaj, ye't isa'a ve'te' aas titz'in vime'al u faraoon chaj te'le'.^o **25** Aal b'a'n siatz k'uxh ela sael iq'ii tuch' vitenam u Tioxh. Utz yit' sa'kojichi'b'ixsa tib' ti' ib'anax q'u kam q'u'l sako'npaali; aya' vib'anax q'u paav xo'l q'u aa Egipto.

26 A'tzii. K'uxh si'cheesal iq'ii ech'a! b'anax tu u Cristo xo'l vitenam. Tan techal vatz va'l sako'xhkaa tu q'u tx'iib'al q'ii tu Egipto. Tan a' nichtitz'a u Moisees u choob'al va'l sataq'

u Tioxh te. **27** Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Moisees ti' u Tioxh k'uxh k'asu'l tu u tx'ava! Egipto. Ye't ixo'va vik'a'nal u ijlenal. Ta'xh k'ujlich ik'u'l ti' va'l ye' saj tilta'.^p **28** Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Moisees k'uxh ixe'tixsa ipaasal iq'ii u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. Utz tal itz'itul ok kaj ti' q'u jub'al, ech ye'k sayatz'ax u b'axa ik'aol q'u Israael. Vetk'uje' ik'u'l ti' u Tioxh aas simaj u yatz'ol, aya' u yatz'olla aanxel, k'uxh ma't ikamsal q'u b'axa ik'aol q'u aa Egipto.^q

29 Utz ti' vik'uje' ik'u'l q'u Israael k'uxh iq'at tuul u Kaj Maraya'l kala vi' tzaji tx'ava! nich-paalka. Utz si'chi'an tetz q'u aa Egipto tala. Loq' motx ko'n jiq'mu tu a'.^r

30 Utz ti' vik'uje' ik'u'l q'u Israael ti' u Tioxh k'uxh ku' u mam tz'ach va'l atich ok ti' u tenam Jericoo. Nilpu ku' a' chit ma'tich isuti'l jujval q'ii q'u Israael ti'.^s **31** Echat paj u Rahaab, u aa paavla ixoj. Ti' vik'uje' ik'u'l k'uxh yit' ela koj kam tuch' tere'n q'u aa paav tu vitenam. Tan jik ko'xh ik'u'l

^l **11.21** Choktaj u Geenesis 47.31.

^m **11.22** Choktaj u Geenesis 50.24; u Eexodo 13.19.

ⁿ **11.23** Choktaj u Eexodo 2.2.

^o **11.24** Aatz u yol faraoon, ijlenal chu tu viyolb'al q'u aa Egipto. Choktaj u Eexodo 2.10-12.

^p **11.27** Choktaj u Eexodo 2.15.

^q **11.28** Choktaj u Eexodo 12.21-30.

^r **11.29** Choktaj u Eexodo 14.21-31.

^s **11.30** Choktaj u Josuee 6.12-21.

q'u Israeel q'u'l ex k'aab'an u tenam.^t

32 Unchee' kaana unsa' savale'. Pek tiempo isa' aas s洋洋onin ti' va'l i'an u Gedeoon, u Baraac, u Sansoon, u Jeftee, u Daviid, u Samueel utz, tuch' q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh.^u
33 Tan ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh k'uxh isub' mamaj tenam tu ch'a'o kajay q'u niman tetz u Tioxh. I'an q'u kam ijikomal. Motx ik'u'l q'u kam alich te tu u Tioxh. Utz atia imaj ichi'l tu q'u b'alam.^v **34** Ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh k'uxh motx itzaasa mamaj xamal. Itx'ol elchil vatz kamchil. Motx chee iyak'il, k'uxh ye'kich iyak'il. Techalich tek motx i'antu ch'a'o. Utz ole' ti' tojchal b'en q'u sol koontrain tetz.^w **35** Ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh k'uxh atich unjolol ixoj aas q'aavu'l q'u titz'in tatzik, k'uxh ma'tich ikame'.

Utz at majte aas xo'veb'al ikam kami. Ye't isa'a aas saeesal vatz u kamchil. Tan k'ujlich ik'u'l aas a' saq'aavitz'pik tu nojla q'aavitz'pichil.^x **36** Atia paal tu mamaj tza'l, tu yoq'b'al, tu tz'u'm utz, ok tu tze'.^y
37 Paasal tu tza'l. Atia paq'el sivan b'anaxi aas kami. Atia

qolel tuul. Atia toq'el. Atia til chaj texh nichpaalka tan, nich-tojchale'. Ti' karne'l utz, ti' tentzun texh toksa'm; me'b'i'l tetz, txumb'al iatz. Utz kam ko'xh nichtuleb'el, ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh.^z **38** Ye' nimotx-ik'ulo'k ti' aas nichtojchal tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech til chaj texh nichpaalku tu muji'b' tu tz'inlich tzaji tx'ava'. Vi'aj texh peepu nichipaalka; tulaj jul utz, tulaj joymal sivan majte.

39 Unchee' ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh, b'a'n motx b'enku siatz k'uxh ye'xhkam ik'u'l q'u kam tala'tzi'i u Tioxh te. **40** Tan b'anich ti' tu u Tioxh aas ela sataq' qe. Ela sataq' b'en tz'ajelo' siatz. Ela sakuk'ul va'l nikuch'ia tuch' txuq'txunchil.

U tilax ok u Jesusus ti' kajay q'u kam

12 1 Unchee' a' sib'al q'u aanimta z'i q'u'l tiira k'ujlich ik'u'l ti' u Tioxh. Utz a' q'u sib'la k'uchb'al taq'ka sukuvatz. Ech ye' qeono' tu q'u kam q'u'l nichijono' tuch' q'u paav q'u'l nichok toke' echa' ijatz. Pek qaqtaj yak'il ti' va'l ninalkub'ane'. Echa' echaib' tu jutzi'm sakub'ane'. Tan sib'al

^t 11.31 Choktaj u Josuee 6.22-25.

^u 11.32 Choktaj u Jueces 6.11—8.32; 4.6—5.31.

^v 11.33 Choktaj u Danieel 6.

^w 11.34 Choktaj u Danieel 3.

^x 11.35 Choktaj u Reyes II 4.25-37.

^y 11.36 Choktaj u Jeremias 20.2; 37.15; u Reyes II 22.26-27.

^z 11.37 Choktaj u Croonicas II 24.21; u Jeremias 26.23.

nisajino' ti' va'l nikub'ane'. **2** A'tii sakuk'aj qib' ti' q'u kam ti' u Jesuus. Tan a' va'l xe'tixsan q'u kam k'ujlel kuk'u'l ti'. Utz a' sa-tzoxpixsan. Tan txuq'txuni k'uxh si'chpaal tu u tza'l vatz kurus. Ye't qeon tu u ch'ixa'l'va'l paalka. Utz anchitu'. K'uje' tiseb'al u b'anb'al tijle'm u Tioxh tu Amlika. **3** Echtzixe't ulsataj sek'u'l q'u tza'l q'u'l paalku u Jesuus tu q'u aa paav. Utz iltaj ok etetz ti'. Ech setiq'o nimal ek'u'l. Ye'k sajochp'ex. **4** Tan aatz q'u tza'l nipaalk'ex cheel, tiempo ko'xhtu' atzi'. Yit'i'as toj tekoj yatz'axojex ti' vekolt etib' vatz u paav. **5** Utz sotzi'ch q'u yol sek'u'l q'u'l alel sete tu u Tioxh. Etetz ex ik'aol ime'al aas nital ech tza':

—Unk'aol unme'al chi'in, k'ultaj kam va'l nital veTioxh ti' etoksal tu jik. Utz ye' chi'on sek'u'l aas niya'ex.

6 Tan nitoksa tu jik u Tioxh q'u'l tii ti'. Utz nitz'u'ma q'u'l nib'ens ik'aol ime'al.— Chia.^a

7 Ech q'i'taj vetoksal tu jik. Ech nojchit ex ik'aol ime'al Tioxh taq'o. Tan kajay k'aol me'ala nitoksal tu jik tu q'ul itxutx ib'aal. **8** Tan oj ye' nitoksa'ex u Tioxh tu jik, yit' nojla koj ex ik'aol ime'al atzi'. Pek sik'elko'n-ex b'anel tenan. Tan kajay o' niqoksal tu jik. **9** Echa' u qatin

k'atz kutxutx kub'aal. Nichtoksa'o' tu jik aas o'ich talaj ch'oo. Utz atil tatin sukuvatz taq'o. ¡Ech aal maas sakunima u kuTat tu Amlika! Tan a' u ilol tetz u qaanol. Utz a' va'l sa'aq'on u tiichajil qe tu b'enq'ii b'ensaj.

10 Tan nichtoksa'o' u kutat tu jik tu b'il vantzi' paal kub'an tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' ni'an'e' kam va'l b'a'n ninache'. Pek tiira a' ib'o'q'ol q'u kam q'u'l nitoksa'o' u Tioxh tu jik ti'. A' isa' aas saxaane'l o' k'atz u paav echa' u tatine'. **11** Utz nojchit tx'anel koj u qoksal tu jik tan, ni-chi'one' utz, nitxumunsane'. Pek oj saok'o' tu jik, a' kukanaal ma'l tiichajil, tu paas qatine' utz, tu jikomil.^b

Vinimal u yolb'al Tioxh b'enamen

12 Ech lakpojex. Iq'otaj eyak'il ab'iste ex jochpinaj eq'ab' etajan. **13** Choktaj u jikomla txumb'al, ech ye'xhkam sa-majonex. Utz si'an b'a'n vetatin vatz u Tioxh. Echa' ichokax b'a'nl a b'ey ku'eb'al etajan. Tan echa' ex ko'x siatz.

14 B'antaj ya'll aas b'a'n ko'xh ex tuch' kajay aanima. Utz xaanojelex k'atz paav tu vetatine'. Tan oj ye' xaannaj el uchchil k'atz u paav, sa'kojetil iatz u kuB'aals Amlika. **15** Xeetaj etib' utz, lochtaj etib'. Ech kajay ex sachab'an vib'a'nil u Tioxh. Utz

^a **12.5-6** Choktaj u Job 5.17; u Proveerbios 3.11-12.

^b **12.5-11** Choktaj u Deuteronomio 8.5; u Samueel II 7.14.

ye' chi'on etaanima. Eb'anchu ech ex u taq'il u k'ayla tze' aas niyansane' utz, nib'olb'a tere'n imol. **16** Ye'xhab'il ko'xh ma'l sete sab'anon aas sateesa tib' tu b'ey tuch' aanima utz, si'an q'u kam txaa' vatz Tioxh. Tan ech va'l i'an u Esauu aas ti' ko'xh ma'l echb'ub'al taq' u atzikil tu vitza'q!.^c **17** Utz etootzajle aas xamtel tuul, a'ich tepaj isa' sa'alax b'a'nla yol ti' tu vitat. Pek ye't ko'n tek alax b'a'nla yol ti'. Ech k'uxh tiira oq'i tan, ye'kan remeero.^d

18 Utz aatz vetok ti' u Tioxh, yit'e'ch koj a' va'l i'an q'u Israael ko'xtene. Tan a' oponku k'atz ma'l u muuntee, va'l nich-toyvu tu mam xamal utz, nojchit nikanax ok. Kaanaich uken utz, kaana tel itz'na'b'. **19** Kaana toq' trompeta. Utz ab'il vivi' u Tioxh. Aatz q'u aanima q'u'l ab'in vivi' u Tioxh tzi', motx tek ijaja aas ye'k sayolon u Tioxh.^e **20** Tan ye' nichmoxiq'i' tab'il q'u mantaar nichtal u Tioxh. Nichtale' aas sayatz'axi oj ab'il ma'l sakanon ok vixe' u muuntee. K'uxh avan tan, sakami, paq'el sivan sab'anli. Chia.^f **21** Tan tiira xo'veb'al va'l nichtilaxe'. Aal tal tek u Moisees ech tza':

—¡Techal unt'unt'u'lan tu xo'val!— Texhtu!.^g

22 Pek aatz va'l veteb'ana tan, a' vet'oponk'ex meero k'atz u itz'lich Tioxh, va'l atil tu vi-techalla tenam vi' u muuntee Sioon. Utz a' emol sib'al mil aanjel setoksa iq'ii u Tioxh tuul. Aya' u Jerusaleen tu Amlika.

23 Utz a' vet'oponk'ex tu va'l atik q'u b'axa chaj niman tetz u Jesuus. Aya' q'u'l tz'ib'amal nal ib'ii xe' u Tioxh. A' vet'oponk'ex k'atz u Tioxh, u tx'olol tetz inujul q'u aanima kajayil utz, k'atz u taanxelal q'u jikomla aanima q'u'l aq'el b'ens tz'ajel tu u Tioxh. **24** Utz a' oponnaj-k'ex k'atz u Jesuus majte va'l ul b'anon u ak'la nuk'u'm. Tan a' va'l el ikajal q'i!. Utz a' u kajal va'l nikuyune!. Ela tuch' va'l tz'itumal ok ti' u tioxhla kaaxha. Utz paalchu sii' vikajal u Abeel.

25 Unchee' kuuenta'ex. Eteesach iq'ii u Tioxh va'l nioksano' tu jik. Tan ku' choob'al paav ti' q'u aanima q'u'l ye't ko'n inima u Tioxh aas nich-toksal tu jik tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz a' koj o' saku-tx'ol qel majte oj ye' saqoksa tetz u Tioxh va'l niq'ilank'asu'lo' tu Amlika.^h

^c **12.16** Choktaj u Geenesis 25.29-34.

^d **12.17** Choktaj u Geenesis 27.30-40.

^e **12.18-19** Choktaj u Eexodo 16.19-22; 20.18-21.

^f **11.20** Choktaj u Eexodo 19.12-13.

^g **12.21** Choktaj u Deuteronomio 9.19.

^h **12.25** Choktaj u Eexodo 20.22.

26 Aatz yolon u Tioxh xo'l q'u Israeel ko'xtene, paal kab'naano taq'o. Utz alel tu u Tioxh aas: —Sa'pajunpaasa kab'naano vatz tx'ava' utz, antu u amlika sayikun majte.— Chia.ⁱ **27** K'uxh nipaj-tale' aas: —Sa'pajunpaasa kab'naano.— Chia. Tan a' toke' aas sateesa q'u kam q'u'l cheesesamal taq'o. Aya' q'u'l niko'niyikune'. Ech a' texh sakaa q'u kam q'u'l ye'k yik si'an'e'. **28** Ech sa'koj-yikun u Q'esalail va'l sataq'vo' u Tioxh. Utz qoksataj iq'ii u Tioxh ti' q'u kam tzi'. Kuk'amataj q'u kam te. Ech b'a'n sab'enku te tan, nikuxo'va utz, atil tatin sukuvatz. **29** Tan atil u choob'al paav tiq'ab' u kuTioxh. Echa' u xamal aas kajay nik'ache!.^j

**Q'u kam q'u'l nitxuq'txunsan
u Tioxh**

13 ¹ Eb'anchile aas seya'sa eb'antu tii setib'ilaj tan, ehermanos etib'. **2** Utz aq'taj ivatb'al q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nitopon tzexe'. Tan ech nich'i'an unjolol aanima atzi' aas b'a'n chit taq't ivatb'al aanima. Utz ye' tootzaj aas aal antu aanjel vat tu tatib'al.^k

3 Itz'ataj q'u'l atil tu preexhu-il. B'antaj aas echa' ela atilex tu

preexhuil tuch'. Itz'ataj tzaj tzi' nik'axb'ixsale'. Echa' ant ex nepaal tu va'l nipaalka seb'an'e'.^l

4 Atoj tatin u tzumb'a'a sevatz. Utz ye' eqela tan, Tioxh satx'olon inujul q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima.

5 Ye' ko'xh etz'ej etaanima ti' u puaj. Pek ttxuq'txunojex ti' kam etetz atile. Tan nital u Tioxh ech tza':

—Yit' sa'kojvaq'ka'axh;
yit' sa'kojvelab'eka'axh.—
Chia.^m

6 Echtzixe't saveeti k'ujleb'al k'u'l saqale':

—Ye'xhkam sunxo'va, k'uxh kam ko'xh sab'anax ve tan, a' lochol vetz u kuB'aal Amlika.— Chajo!.ⁿ

7 Utz atoj tatin sevatz q'u q'esala texo'l. Aya' q'u'l ni-chusunex tu u yolb'al Tioxh. Sajitaj q'u kam b'a'n ni'ame'. Utz iltaj ok etetz ti' kani'ch ik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh.

8 Tan k'ujleb'al k'u'l vitxumb'al u Jesucristo; b'enamen atile. Atiche veti'anka. Atil cheel. Utz atil taab'a'b'en. **9** Ech ye' etaq'

ⁱ **12.26** Choktaj u Hageo 2.6.

^j **12.29** Choktaj u Deuteronomio 4.24; U Tio 3.12; Ka'b' U' Tu Tesaloonica 1.7-8.

^k **13.2** Choktaj u Geenesis 18.1-8; 19.1-3.

^l **13.3** Choktaj U Tio 25.35-46.

^m **13.5** Choktaj u Deuteronomio 31.6-8.

ⁿ **13.6** Choktaj u Salmos 56.3-4, 9-11.

etib' sisub'ex q'u ye'xtxojla chaj chusb'al q'u'l va'len. Tan a' b'a'n sakuk'on qaanima ti' u Tioxh ti' vikuyune'. A' b'a'n vatz va'l senima q'u mantaa'r ti'aj echb'ub'al. Tan kam koj nitakunku tu q'u'l niniman q'u kostuumbre ti' q'u echb'ub'al tzi'.

10 Utz aatz o' tan, atil ma'l vinachax u Tioxh nikub'an'e' aas paarten chitu'. Utz ye'k tokeb'al q'u aanima ti' q'u'l a' ni'an u kostuumbre tikuenta u b'u'j totztioxh. **11** Tan aatz va'l ni'an q'u q'esala oksan yol vatz Tioxh, nitiq'o ok u kajal avan tu vi-q'analil u totztioxh, ti' teesal q'u paav. Pek aatz vichi'l q'u avan tzi', nitz'e'sal ti' elu'l u tenam.^o **12** Echat ko'xh b'anax tu u Jesuus qi' tan, a' kamku ti' elu'l u tenam. Ech taq' b'ens b'a'n q'u aanima tu vikajal.

13 Ech qiltaj ok qetz ti' u Jesuus tzi'. Kuq'i'taj q'u tza'l paalka. Echa' ant o' nikupaal tu u ch'ixa'v va'l paasalik ti' elu'l u tenam. **14** Tan aatz tu u vatz amlika tx'ava' tza', ye'k ma'l kutenam aas ta'n koj sa'atino' tuul. Pek a' nikuchok va't u kutenam va'll tetz b'enq'ii b'ensaj. **15** Echtzixe't qoksataj iq'ii u Tioxh ti' u Jesucristo. Kuk'amataj u Tioxh echa' tok tx'olo'm siatz tu u nachb'al Tioxh sakub'an'e'. Kub'antaj ya'l qib' ti' tok iq'ii tuch' kutzi'.^p

16 Utz ye' esotzsa sek'u'l vib'anax u b'a'nil tuch' u lochoib' ib'ilaj. Tan a' q'u kam q'u'l tiira b'a'n vatz u Tioxh tzi'. Tan oj echi, echa' tx'olo'm niqoksa siatz.

17 Nimataj q'u'l eq'esal tu u totztioxh, ex niman tetz u Jesuus. Oksataj etib' jaq' imantaar. Tan a' nititz'a u tatin vetaanxelal vatz Tioxh. Utz tootzajle aas sa'naltaq' ikuuenta vatz Tioxh seti'. Tan b'a'n etetz untz'oj nitxuq'txun q'u q'esala tu u taq'on setaq'o. Pek b'a'n koj setetz untz'oj ka'l ik'u'l.

18 Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh q'i'. Tan a' kusa' aas b'a'n chit o' tu kajay q'u kam. Utz b'a'n u kunachb'al. **19** Utz nunjaj sete aas seq'ila sik'le Tioxh vi' ech so'oponin tzexe'.

Q'u b'a'nla chaj yol tetz q'u sik'len tetz u u' tza'

20-21 Unchee' u Tioxh koj aq'on etxumb'al ti' ib'anax kajay q'u b'a'nla chaj kam. Ech a' seb'an'e' kam va'l isa'. Utz ech si'an'e' kam visa' seti', tiq'aq'al u kuB'aal Jesucristo. Tan a' vixe'al u paas u Tioxh. A' va'l q'aav itz'pixsan u Jesuus xo'l q'u kamnaj, u b'a'nla ilol tetz q'u niman tetz, echa' u b'a'nla xeen karne'l. Tan tuch' vikajal nitzozpi va'l tal tu u nuk'u'm tetz b'enamen. Ech tetz

^o **13.11** Choktaj u Leviitico 16.27.

^p **13.15** Choktaj u Leviitico 7.12; u Salmos 50.14-23.

u techalil u Tioxh b'enamen
tzi', ech ko'xh ib'ena' ye'k
iya'e'. A'i.

Itzojpeb'al u u' tza'

22 Unchee' lekuyin
hermanos ti' b'il tzaj yol vet-
untzib'a ti' taq'ax nimal ek'u'l
tzi'. **23** Utz nival sete aas
chajpuli u hermano Timoteo.

Oj tul texh tzunxe', saviq'o
b'en vi' aas lo'oponin tzexe'.

24 Aq'taj vetz ichajlichil q'ul
eq'esala tu u totztioxh tuch'
tere'n q'u niman tetz u Jesuus.
Utz nitaq' opon echajlichil q'u
niman tetz u Jesuus q'u'l tu
Itaalia tza'.

25 Taq' koj chit vib'a'nil u
Tioxh sete sekajayil. A'i.

U U' ITZ'IB'A B'EN U SANTIAGO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Santiago, kamal a' chit itz'ib'ata' aas ye'-sajichi ixe't u ya'b' 47 — 48 m.t.J. Tu Jerusaleen itz'ib'av k'asu'l tu u yolb'al griego. Utz a' taq'vu b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus, k'uxh til chaj ko'xh atilka.

Aatz u Santiago nital tza', a' vitza'q' u Jesuus. Aya! va'l txaal tu q'u chusulib' aas si'an q'esalail tixo'l. Choktaj U Tio 13.55; U Kuxh 6.3; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.17; 15.13; 21.18; Q'u Niman Tetz u Jesuus Tu Galaacia 1.19; 2.9, 12. Pek yit' a' koj a' va't u Santiago va'l Jacobo ib'ii majte; aya' vik'aol u Zebedeo. Nimna'l tu q'ul ichusb'al aas Israeel. A' nititz'a u Santiago, q'u niman tetz u Jesuus q'u'l Israeel majte tan, kaanaich ipaal tu mamaj il tza'l. Tiira xo'veb'al mamaj peena nichpaa-salik tu u ijlenal tu Roma. Nichik'achax totzotz. Nichtoksal tu tze'. Nich-ik'onax ko'p xo'l b'alam, ti' ku'en aas ninima u Jesuus.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u' tza'.

- 1) 1.1 Nitaq' b'en chajlichil.
- 2) 1.2-11 Nital ti' u txumb'al va'l xe' Tioxh nik'asku'l.
- 3) 1.12-18 Niyolon ti' u paalchil tu il tza'l.
- 4) 1.19-27 Nital ti' vib'anle' kam q'u'l nital u yolb'al Tioxh.
- 5) 2.1-13 Nitale' aas yit' b'a'n koj aas atil tel aanima sab'anaxi.
- 6) 2.14-26 Nital ti' vik'uchax tu kub'anone' aas k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh.
- 7) 3.1-12 Nitale' aas yansanal u taq' u aanima.
- 8) 3.13-18 Nital ti' u b'a'nla txumb'al va'l xe' Tioxh nik'asku'l.
- 9) 4.1-10 Nitale' aas yit' b'a'n koj oj b'a'n uchchil ti' q'u paav tu u vatz tx'ava' tza'.
- 10) 4.11-12 Nitale' aas yit' b'a'n koj sako'xhyolax aanima ti' kam ni'ane'.
- 11) 4.13-17 Yit' b'a'n koj sako'xhb'anax k'u'l ti' u taab'ab'en.
- 12) 5.1-6 Utz yit' b'a'n koj kam si'an u tx'iiol iq'ii tu q'u me'b'a'.
- 13) 5.7-20 Nital ti' vitx'akax q'u kam utz, viq'ilal isik'lel Tioxh.

U U' ITZ'IB'A B'EN U SANTIAGO

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

1 1 Nuntz'ib'a b'en u u' tza', in Santiago, taq'onom u Tioxh utz, taq'onom u kuB'aal Jesucristo. Nivaq' ichajlichil kajay q'ul itu'xh ixalam kab'laal q'ul ik'aol u Israeel, q'u'l til chaj ko'xh paximalku b'en tib'.

U toke' kantu' nitul q'u tza'l ti' q'u niman tetz u Jesucristo

2 Tiira txuq'txunojex hermanos, k'uxh jatvatzul ko'xh tza'l sapaalk'ex. **3** Tan ti' vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh k'uxh nepaal tu tza'll cheel utz, epaciensia nitaq'e'; ech tii sxaano'k'ex k'atz u Tioxh. **4** Tan oj atil epaciensia tu q'u tza'l, echen setaq' yak'il k'atz u Tioxh. Ech tz'ajelex seb'an tu vetatin k'atza, q'anb'ichil seb'an k'atza. Ech ye'xhkam sesavsa.^a

5 Ech ab'iste sete ye'k itxumb'al, ijaj tu u Tioxh. Utz sa'aq'ax sib'al itxumb'al. Tan kam koj satal u Tioxh oj kam sajajlu te. **6** Loq' k'ujloj ek'u'l aas sek'ul va'l nejaje'; ye'k saka'tziiunex. Tan aatz u aanimta va'l

nika'tziiune', ech b'anel taq'o va'l ni'an vipilq'a'txan u mar tu kajiq'. Va'l ko'xh ichelke'pune'. Ye'k ma'l tatib'al tinujul.^b **7** Ech ab'il va'l ech ni'an tzi', ye' ko'xh i'an ik'u'l aas sa'aq'ax tetz tu u kuB'aal. **8** Tan paarten nititz'a cheel utz, paarte tepaj nititz'a ech q'ejal. Yit' txaklel koj vitxumb'al b'a'nil tu kajay q'u kam ni'ane'.

9 Pek txuq'txunoj u niman tetz u Jesuus va'l k'uxh yit' techal koj u tatin tu u vatz amlika tx'ava' tza' tan, techal u tatin k'atz u Tioxh.^c **10** Utz aatz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l tx'iiol iq'ii, q'u'l yit' je'naj koj iatz, txuq'txunoj k'atz u Tioxh majte. Tan tootzajle aas sako'npaal u tx'ii-b'al iq'ii. Ech ku'en a' vixu'm ma'l xajtze' aas niko'nipaale', yit' b'enamen koj tatine'. **11** Pek aatz q'u'l ta'xh k'ujlelk ik'u'l ti' u tx'iib'al iq'ii, sako'n-sotz xo'l q'u tetz. Echa' u xajtze' aas nitzaje' nitelu'l ik'achon u q'ii. Utz nichajpu vixu'm. Ech nisotz vitx'anelil u xu'm.^d

^a **1.4** Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 5.3-5; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 1.6-7.

^b **1.6** Choktaj U Santiago 3.13-17; u Reyes I 3.7-12; U Tio 7.7-11; U Xhan 16.23-24.

^c **1.9** Choktaj u Jeremias 9.24.

^d **1.10-11** Choktaj u Isaias 40.6-7.

**Viq'i'l q'u tza'l ti' u atinchil
k'atz u Jesuus**

12 Chi'b'eb'al tetz u aanimava'l ni'xhimaj tib' ti' ib'anax u tacha'v ti' paav. Tan aatz ma't imajtu tib', sa'aq'ax ma'l ichoob'al tu u Tioxh. Aya' u tiichajil tu u b'enq'ii b'ensaj. Echa' koroona sataq' te. Tan a' va'l alel tu u Tioxh aas sataq' tu q'u'l tz'ejel taanima ti'.^e **13** Utz oj ab'il ma'l nitachva ib'anax u paav, ye' ko'xh tala aas u Tioxh nioksan u acha'v k'atza tzi'. Tan aatz u Tioxh, ye'kax tachva ib'anax u paav. Ye'xhkam nitoksa acha'v k'atz aanimta ti' ib'anax u paav majte. **14** Pek u tacha'v atko'xh u aanimanipiton ok ti' ib'anaxe'. Anat niaq'on tzii saiq'ol b'en tu u paav. **15** Tan a' nicheek u paav tu u tachvale'. Utz aatz tek ma't ib'anax u paav, kamyu u aanimavatz u Tioxh.

16 Ech ye' ko'xh sotz ek'u'l unhermanos. **17** Tan aatz kajay q'u kam q'u'l tiira b'a'n utz,

tx'anel nikuk'ule', a' nik'asku'l xe' u kuTat va'l b'anon q'u txijtxub'al tu amlika; a' nioyan. Utz ye'xhkam nijalpu u Tioxh tzi', jatu koj sich'expu vitxumb'al.

18 Utz a' va'l i'an itxumb'al q'i' aas taq' kutiichajil tiq'aq'al kunimat viyolb'al, va'l inujul. Ech o' siatz q'u techalla b'axa vatz chikob'e'm nitoksal siatz.^f

**Vik'uchax tu kub'anone'
aas nikunima u Tioxh**

19 Echixe'at unhermanos, itz' chit exichin kajay ex, oora setab'i q'u kam. Pek b'uuch sayolonex. Utz b'uuch saul ek'a'nal. **20** Tan aatz u aanimava'l oora ko'xh tul ik'a'nal, ye'xhkam ni'an vijikomal va'l isa' u Tioxh. **21** Ech toke' majtaj etib' ti' ib'anax kajay q'u kam q'u'l ye'xtxoj vatz u Tioxh, q'u paav kajayil q'u'l kaana b'ioj. Tuch' maanxhoil senima u yolb'al Tioxh va'l alaxnaj tek sete utz, oknajop tetaanima. Tan a' va'l saiq'onb'enex tu u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

^e **1.12** Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 2.10. Aatz ko'xtene nichtaq'ax ma'l ikoroona q'u'l nichib'an kanaal echaib' tu saach. Ma'l kokos q'ab' tze' nichije' tivi!. A' vija'mel, oksab' iq'ii ti' va'l nichi'ane'. Nital u Santiago aas u Tioxh sa'aq'on ija'mel, u tijle'm q'u aaniman q'u'l nitx'ak q'u tza'l, ti' inimal u Jesuus.

^f **1.18** Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 1.23. Aatz motx ik'asu'l q'u Israeel tu Egipto, alax te tu u Tioxh kam samotxi'ane'. Taq' mantaar te ti' vivatz q'u'l ichikob'e'm, echa' nital u Eexodo 23.16-19. A' nichus te niyolonka aas echen sak'amab'el tu q'u aanimta ti' q'u vatz ichikob'e'm nitaq'ax tu u Tioxh. Ech nichi'an nimla q'ii ti' u vatz triigo, tetz cebada utz, tetz uuva. Choktaj u Eexodo 34.22, 26; u Deuteronomio 18.4; 26.10. Aatz q'u b'axa chaj vatz chikob'e'm. Aya' q'u oya nitaq'ax tu u Tioxh. A' va'l nik'am ti' u Santiago tza' aas: "Echa' o' b'axa vatz chikob'e'm". Chia.

22 Utz b'antajex b'anol tetz va'l nital u yolb'al Tioxh. Ye' ko'xh eb'ana aas ex ko'n ab'in tetz. Tan oj ech seb'an'e', ex atko'xh nesotzsa je' ek'u'l.

23 Tan aatz u aanima va'l loq' ko'xh ab'in tetz u yolb'al Tioxh utz, yit' b'anol koj tetz, ela tuch' u aanima atzi' va'l nisaji ivatz tu espejo. **24** Nitile' kam b'anel tu vivatz, pek niko'nisotz sik'u'l aas nib'ena', nitel vatz u espejo.

25 Pek aatz u aanima va'l tinujul nitaq' yak'il ti' inimal u yolb'al Tioxh, ye' nisotz sik'u'l va'l nitab'i. Chi'b'eb'al saelku tu q'u kam si'an'e'. Tan a' tii ninima vimantaar u Tioxh va'l nichitpuno' tu u paav.

26 Ech oj atil ma'j aanima texo'l aas tiira ato'k k'atz u Tioxh nitale', kam koj satxakunka untz'oj ye'xh b'oj nimaj vitzi' ti' talax ye'xtxoja yol. Sotznaj ik'u'l atzi'. **27** Tan aatz u kam va'l tiira b'a'n utz, techal vatz u Tioxh, u kuTat, aya' va'l salochax q'u aanima q'u'l ye'kan itxutx ib'aal. Utz salochax q'u txakay ixoj aas nipaal tu me'b'i'l tu tza'l. Utz sauch kuentaib' ti' u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'.^g

U ye'xtxoja txumb'al aas at tel aanima

2 **1** Nival sete hermanos, ye' ko'xh eb'ana aas atil tel aanima sevatz tu venimat u

techalla kuB'aal Jesucristo.

2-3 Tan echa' tzuta. B'a'n si'an'e' aas tuul molel etib', so'oko'p ma'j tx'iiol iq'ii texo'l, a' b'oj b'a'nla q'an ch'ich' iixkol q'ab' ato'k taq'o utz, b'a'nla oksa'm ato'k taq'o majte. Ech ta'xh setile' aas techal q'u toksa'm, tx'anel setile'. Utz setal te ech tza': —Ni'axh, ku'en tu u b'a'nla k'ujleb'al tzuta.— Chajex te. Tuul so'oko'p va't aanima aas me'b'a', q'a'l oksa'm. Utz setal te ech tza': —Ni'axh, txakach ko'xh b'oj tzuta.— Chajex te. Oj yit' i' utz: —K'ujach ku'en vatz tx'ava'.— Chajex te.

4 Unchee' atil tel aanima sevatz texo'l tu va'l neb'ane' atzi'. Utz netaq' b'en etib's tx'olol tetz inujul aanima ti' q'u tatine'. Loq' onkonil atil tetxumb'al.

5 Hermanos, tii'in seti' utz, nival sete aas antu vetitcaa q'u me'b'a' u Tioxh tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech tx'iiol iq'ii tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tioxh si'an'e' k'uxh ye'k maas ipuaj. Utz samotxetzan ti' vi-Q'esalail u Tioxh, aya' va'l ala'tzi'imai tu q'u'l tz'ejel taanima ti'.^h **6** Utz aatz ex, aal neteesa iq'ii q'u me'b'a' tu va'l neb'ane' tzi', k'uxh q'u tx'iiol iq'ii q'u'l niyuch'unex. A' q'u'l nioxochonex, nijuxunb'enex vatz q'u q'atol tzii. **7** A' q'u'l

^g **1.27** Choktaj u Isaias 1.16-17.

^h **2.5** Choktaj U Lucas 6.20; u Isaias 66.2.

niyoq'on vib'a'nla b'ii u Jesuus majte. Aya' u b'ii va'l vet'ok'ex ti' inimale'.

8 Pek tiira b'a'n oj nojchit senima vimantaar u Tioxh va'l tz'ib'amalka nital ech tza':

—Tii'axh ti' q'u aanima echat ko'xhtu' na'an sai'.— Chia.ⁱ

9 Ech oj atil tel aanima sevatz, tu paav niku'k'ex. Utz atil epaav vatz u Tioxh ti' iqelax vimantaar.

10 Tan oj atil ma'l aanima aas tiira ninima kajay q'u mantaar, pek tuch' ko'xh ma'l sayolpika, vetiqellu q'u mantaar kajayil atzi'. **11** Tan aatz u Tioxh va'l alon aas: —Eteesach etib' tu b'ey tuch' aanima yit' ek'ulel koj.— Chia. Anko'xh va'l alon aas:

—Yatz'onich'ex.— Texh majte. Ech toke' k'uxh ye'k sateesa tib' ma'l aanima tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj, pek sa-yatz'oni, vetiqellu u mantaar atzi'.^j **12** Ech kuenta'ex ti' va'l netale' utz, va'l neb'ane'. Tan sa'naltx'olax kunujul vatz u mantaar tetz chitpichil va'l atilk'o'. Tan chitpinajtek'o' cheel. **13** Utz aatz u aanima va'l ye'xh b'oj txumu vatz tzixe', sa'-kojtxumlu b'oj iatz majte aas latx'olax inujul kajay q'u aanima tu u Tioxh. Tan aatz q'u aanima q'u'l nitxum iatz imol, b'a'n saelku vatz q'u'l ta'xh nitx'ol inujul ipaav aanima.

Vib'anax q'u b'a'nil oj nojchit ninimal u Jesuus

14 Hermanos, ye'xhkam satxakunka k'uxh k'ujlel ik'u'l ma'l aanima ti' Tioxh satale', oj ye' nik'uch tu vib'anone'. Yit' tuch' ko'nkokh vik'uje' ik'u'l sa'tek-chitpu tu q'ul ipaav. **15** Tan echa' tzi'. Atil ma'j niman tetz u Jesuus siya'ta toksa'm, oj tech-b'ub'al majte tetz jun q'ii utz, ye'xhkam chit ma'j setaq' te tu val' niya'ta. **16** Pek aal sako'n-etal te: —Kuxh tx'anek ab'ena'. Jal ooksa'm utz, noj atzujb'e ib'.— Chajko'nex te. Kam koj satxakunka. **17** Oj ye' nikuk'uch tuch' kub'anone' aas nojchit k'ujlel kuk'u'l ti' inimal u Tioxh, paat ye'xhkam nik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh atzi'. Echa' kamnaj qatin vatz Tioxh.

18 Utz kamal atil ma'j sa'alon: —Aatz axh, ta'xh na'ane' va'l k'ujlel ak'u'l ti' u Jesuus. Pek aatz in, k'ujlel unk'u'l ti' utz, nunb'an q'u kam b'a'n. Ech ¿kani'ch b'oj vilta' aas k'ujlel ak'u'l ti' u Jesuus oj ye' sak'uch tu vab'anone'? Pek saveeti sunk'uch see tu vunb'anone' aas nojchit k'ujlel unk'u'l ti' u Jesuus.— Chaj. **19** Ech yit' chuspi ko'nkokhtu' sanima aas atil Tioxh, aas ma'l ko'n Tioxh atile. B'a'n va'l na'ane' aas nanima. Pek loq' aatz q'u tx'i'li'inaj tan, ninima majte aas

ⁱ 2.8 Choktaj u Leviitico 19.18.

^j 2.11 Choktaj u Eexodo 20.13-14.

ma'l ko'n Tioxh atile. Utz ni-t'unt'u'lan siatz tu xo'val tan, ye'xhkam ni'an vitxumb'al.

20 Pek iokoj tavi', txoxkinla aanima, aas ye'xhkam sayolon-ka oj ta'xh sa'an va'l sak'uje' ak'u'l ti' u Tioxh utz, ye'k sak'uch tab'anone' aas k'ujlel ak'u'l ti' Tioxh! **21** Echa' u kuk'uy kumam Abrahaam tan, tu vib'anone' ik'uchva aas k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh. Si'ch-iyatz' je' vik'aol ti' toksal tx'olo'm vatz u Tioxh. Echixe'at aq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh.^k **22** Ik'uch tu vib'anone' aas nojchit k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh. Ech tz'ajel vik'uje' ik'u'l u Abrahaam ti' u Tioxh i'ana. **23** Utz nojchit va'l nital u Yolb'al Tioxh ti' ech tza': —Tiira k'uje' ik'u'l u Abrahaam ti' u Tioxh, echixe'at aq'ax b'ens jikom tu u Tioxh.— Chia. “Tamiigo Tioxh” chu tek te'l u Abrahaam ti'.^l

24 Ech at noj b'enku sete tan, nitaq' b'ens b'a'nla aanima u Tioxh ti' vib'anon majte; yit' ta'n ko'n koj ti' vik'uje' ik'u'l ti'.

25 Ech paje' u Rahaab; aya' u aa paavla ixoj. Aq'ax b'ens b'a'n tu u Tioxh ti' va'l i'ana. Tan taq' iposaada unjolol q'u chaj. Iloch ti' ikoltu tib'. Utz ichok va't ib'ey telab'al.^m **26** Ech ye'k itxa'k oj ta'xh nikub'ane' va'l k'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh utz, ye'xhkam

nikuk'uch tu kub'anone'. Ela tuch' u chi'l atzi' aas kamnaj oj ye'k taanxelal.

Q'u yuch'u'm ni'an u qaq'

3 **1** Hermanos, ye' ko'xh eb'ana aas sib'al sete sab'ens chusul. Tan etootzajle aas aal sa'xhalax iku' choob'al q'i, ab'iste o' nikuchusune' oj kam ko'xh nikub'ane'.

2 Tan kajay o' nikuyolpe'. Pek oj ab'il ma'l ye' niyolpu ti-yolone', tiira tz'ajel atzi'. Utz nitx'ol imajtu tib' ti' kajay q'u kam ye'xtxoj majte. **3** Tan echa' va'l nikub'an tu q'u chee aas niqoksa ifreno titzi'. Niqole' ti' iq'ipl ivi' taq'o. Utz ech niqiq'o b'en u chee til kusa'. **4** Ech paje' q'u vaarko tan, ma'l ko'n tal olib' tetz niiq'on ib'ey tu u olin tetz. Ech til ko'xh nitiq'ov b'en, k'uxh sib' chit ich'hie' utz, k'uxh kaana ik'o'pil tu mam kajiq'. **5** Utz ech va'l b'anel tu u qaq' majte. K'uxh ch'oo ko'xhtu' tan, mam yans'a'm ni'ane'. Kaana ko'xh t'e'sla chaj kam nitale'. ¡Ela tuch' ma'j tal xamal aas so'ole' ti' taq'ax b'en b'olob' tu ma'j mam xo'l tze'! **6** Ela tuch' ma'l xamal u qaq'. Mama'la b'anol paav tatin sukuk'atza. Aal ni'xhtole' ti' ib'oyax tere'n u kuchi'l tu paav. Utz u xamal, u choob'al paav nilochon u qaq' ti' talax

^k **2.21** Choktaj u Geenesis 22.1-14.

^l **2.23** Choktaj u Geenesis 15.6; u Isaias 41.8.

^m **2.25** Choktaj u Josuee 2.1-21; 6.17, 23.

onkonil. Utz kam ko'n kam niyansa tu u vatz kuq'ii kusaj.ⁿ

7 Aal nitole' q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' ti' imajlu kajay q'u mamaj txokop. Nitaq' ku' imaanxhoil, k'uxh chi'olla txokop, k'uxh xich'omla txokop, k'uxh tx'i'la txokop utz, k'uxh txokop tu a'. **8** Pek ech koj u qaq' tan, ye'xhab'il ma'l nitole' ti' imajle'. Ma'l onkonla kam aas ye'k chit ijutze'a'. Echa' yatz'olla veneno u tatin sukuk'atza. **9** U qaq' nikub'anb'e ti' toksal iq'ii u kuTioxh, u kuTat tu Amlika. Utz a' paj nikub'anb'e ti' iyoq'ax q'u aanima, q'u'l a' en eesamal u Tioxh taq'o. **10** Ma'l ko'n ni'elku'l q'u ye'xtxoja yol utz, q'u b'a'nla yol, aya' u qaq'. Utz yit' b'a'n koj va'l ech tzi' hermanos. **11** Tan echa' tu ma'j chun a'. ¿Tz'oj tzik nichee k'ayla a' utz, chi'la a' tuul? **12** Ech paje' u viikuxh. ¿Tz'oj tzik sataq' vatz olivo? Utz niko'xh u tze'il uuva sa'kojtaq' viikuxh. Echat ko'xhtu' u chun a'. Ye'xhkam nichee atz'amil a' tuul tuch' nojla a'.^o

Q'u nojla b'a'nla txumb'al

13 Oj atil ma'j aa txumb'al texo'l, aas atil tootzajib'al, ik'uch tu vib'anone'. Maanxho vitxumb'al si'an tu u tootzajib'al atile. **14** Pek ye'k setal txub'a'll setib'i-laj, niko'xh seje'sa etib' ti' q'u kam inujul. K'uxh kaana

chi'na'nk'u'lil tetaanima utz, vi-k'ayb'e k'u'l, ye'xh b'oj itxa'k emol sete. **15** Tan aatz u txumb'al va'l ech tzi', yit' xe' Tioxh koj nik'asku'l. Pek txumb'al ko'n tu u vatz amlika tx'ava' tza'; txokop txumb'al tetz u tx'i'li'inaj. **16** Tan til atik chi'-k'ulaib' utz, til atik ch'a'o, kaana txab'kin atile utz, jatvatzul ko'n paav atil majte. **17** Pek aatz q'u aanima q'u'l atil vitxumb'al u Tioxh k'atza, oksan paas tu xo'l, tiira jik, maanxho, txumul vatz, b'a'nla chaj txumb'al nik'uche'.^p Yit' ka'l koj ik'u'l utz, yit' ka'vatz koj. Sik'uch tu vib'anone' aas niman Tioxh. **18** Tan aatz q'u'l a' nititz'a u paas, a' nitoksa u paas tu xo'l. Ech a' iq'aq'al sik'ule' vijikomal.

U xaanich ok k'atz u Tioxh ti' imajax u paav

4 **1** Aatz q'u ch'a'o tuch' q'u yaaib' nichee texo'l, anko'xh nicheek tetaanima. Tan a' atik q'u achva ye'xtxoj tuul. A' va'l kexh ijuch'na'n tetaanima. **2** Netachva sachee ma'j etetz. Utz aatz ye' nicheea', nitek-eyatz'on ti'. Nitekichi'na'n ek'u'l ti' emol. Ech neyaa etib' ti'. Aatz ye' netole' ti' ichee va'l esa', nitekech'a'oin ti'. Loq' k'uxh ye'k etetz, ti' ye' nejaj tu u Tioxh. Ye' nik'uje' ek'u'l ti'. **3** Utz k'uxh nejaj te, ye'xhkam nitaq' sete

ⁿ 3.6 Choktaj u Proverbios 16.27.

^o 3.2-12 Choktaj u Proverbios 18.21.

^p 3.13-17 Choktaj U Santiago 1.5.

tan, b'a'n koj va'l nejaje'. Onkonil atil tetaanima ti'. Tan a' esa' ma'l u kam va'l sako'n-eb'uch ti' ib'anax q'u ye'xtxoja chaj etacha'v. ⁴ Tiira ex qelol, elnajex tu b'ey! Tan ye' koj etootzaj aas oj b'a'n uchchil tuch' u ye'xtxojo tu u vatz amlika tx'ava' tza', b'a'n koj uchchil tuch' u Tioxh. Utz ka'va'l tiq'ol seb'an netxume'. Ech ab'il q'u'l a' isa' b'a'n tuch' u ye'xtxojo tu u vatz amlika tx'ava', ikoontra u Tioxh ni'enka. ⁵ Tan loq' ko'nkokh nital u Yolb'al Tioxh aas:

—Aatz u Tioxhla Espiiritu va'l oksamal kuk'atza tu u Tioxh, nojchit tiira a' isa' aas saqoksa tetz vitxumb'al.—
Chia.

6 Ech u Tioxh salochono', o' niman tetz. Sa'xhtaq' vimam b'a'nil qe. Tan nital tu viYolb'al ech tza':

—Ye' isa' q'u t'anb'a'nib' u Tioxh;
pek niloch q'u'l maanxho.—
Chia.^r

7 Ech oksataj etib' ti' inimal u Tioxh. Ye' qeonex tu u tx'i'lli'inaj utz, toj oojoj b'en sek'atza atzi'. **8** Xaanojok'ex k'atz u Tioxh, ech saxaan ok sek'atza majte.

Aq'tajka q'u paav neb'ane'. B'antaj tx'aatx'och tatin q'ul etaanima siatz, ab'iste ex ka'l tiq'ol seb'an netxume'. **9** Ilinojex ti' q'u paav neb'ane'. Utz k'ay-b'ojax. Vatzil etze'ne'; oq'ojax ti' ik'axale'. Vatzil etxuq'txune'; txumunojex. **10** Aq'taj ku' etib' vatz u Tioxh; ech sit'anb'a'ex.^s

Yit' b'a'n koj u teesal iq'ii aanima

11 Hermanos, ye' ko'xh eb'ana aas ye'xtxojo eyolon ti' emol. Tan iq'ii vimantaar u Tioxh niteesa ab'il a' ye'xtxojo iyolon ti' ma'j niman tetz u Jesuus. Utz niteesa iq'ii. Tan nipaasa tib' sii' vimol. Utz oj ech ni'an', yit' niman tere'n koj tetz vimantaar u Tioxh; pek nitektaq' b'en tib' xeenal ti' tilaxe' nitzikinimale'. **12** Utz u Tioxh aq'onnaj tetz u mantaar. Ech ta'xh va'l satx'olon inujul q'u kam. Ta'xh va'l sachitpuni utz, sataq' b'en uchchil tu u choob'al paav. Pek aatz ex, ye'xhkam etijle'm tu u Tioxh aas a' setile' ab'il niniman u yolb'al Tioxh.

**U toksal tiq'ab' u Tioxh
va'l saqitz'a ib'anaxe'**

13 Utz ab'itaj u yol tza' ab'iste ex q'atel chit ti' vetiempo setaq'o. Tan netale': —Cheel oj q'ejal se'eno' tu u tenam tza'. Utz ma'l ya'b' sakub'an tzi'. Salakono' utz, sa'xhtx'akono'.—

^q **4.4** Choktaj u Isaias 1.21; u Jeremias 3.6-10; u Oseas 2.2.

^r **4.6** Choktaj u Proverbios 3.34.

^s **4.10** Choktaj U Tio 23.12; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 5.6.

Che' ex. **14** Loq' aal ye'xh b'oj etootzaj kan chaj saya'k'ex q'ejal. Tan aatz u vatz eq'ii esaj tu u vatz amlika tx'ava' tza', ech ku'en a' ma'j sib'. Nichee un-mu'k'oj utz, oora ko'xh nisotze'. ^t **15** Pek oksataj q'u kam tiq'ab' Tioxh. Ech setal tza': —Oj atil kutiichajil tu u kuB'aal, sakub'an va'l tza'! oj va't va'l.— Chajex. **16** Pek ye'xtxoj oj ta'xh nipaal etetz. Etootzajitaj aas yit' b'a'n koj u t'anb'a'ib'. Ye'xtxoj. **17** Utz tu paav niku'k uaanima va'l tootzajle ab'iste u b'a'n, pek ye' ni'ane'.

Vitxakunsal q'u tx'iib'al q'ii

5 **1** Utz jab'itaj va'l tza', ex tx'iiol iq'li! Q'eq'unojex tu oq'el ti' u choob'al paav va'l saku' seti'. **2** Saq'ee q'u tx'iib'al eq'ii. Utz sak'uxlu q'ul eb'a'nla chaj oksa'm tu pok'. **3** Sayan q'ul eb'a'nla chaj q'an ch'ich' puaj tuch' q'ul eb'a'nla chaj saj ch'ich'. A' u techlal vepaav va'l satxakun ti' itx'olax inujul eb'en tu choob'al paav; a' saoksanex tu u xamal. K'uxh mamaj tx'iib'al q'ii vetemol taab'aul tza', a' texh q'u ya'teb'al.^u **4** Tan je'yo'p isich'in q'u aanima q'u'l nitaq'onin tzexe', xe' u Mam Tioxh u ilol tetz q'u kam kajayil. Tan nesub'e', ye' nechoo q'u ja'mel iq'ii ti' imoltu q'u vatz echikob'e'm. Ech ab'ili tu u Tioxh tu viq'ilat isik'let seti'. **5** Ma'xh

eb'anlu q'ul etacha'v tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Kaana je'najla chaj kam neb'anb'e. Ye'xhkam nemaj etib' ti' ib'anax q'u kam. Ma'xh tzaq'yex, echa' itzaq' tooro vaakaxh aas oponyu u q'ii sa'tekpaq'axi. **6** Tan vetexoch jikomla chaj aanima. Utz vetetal ikame' k'uxh ye'k ipaav. Ta'xh netile' aas ye'xhkam nik'ulelanel'; niko'xhitx'ajmi.

U tiq'ot tib' q'u niman tetz u Jesuus tib'ilaj si'an'e'

7 Pek aatz ex hermanos, atoj epaciensia ti' q'u kam; q'i'taj ul nal u kuB'aal Jesuus. Ech seb'an'e' u chikol aas ni'xhich'ia telu'l ivatz vichikob'e'm va'l nitaq' ku' tu tx'ava'. Ninalich'ia iku' u b'axa jab'al tuch' u ka'b' jab'al. **8** Ech atoj chit epaciensia utz, tii txaklojex. Tan tul texh u kuB'aal Jesuus.

9 Ye' ko'xh motx exoch etib' hermanos, ech ye'k sitx'ol enujul u Tioxh. Tan a' u tx'olol tetz inujul q'u kam utz, tul texhtu'. Atil tek vatz jub'al.

10 Hermanos, iltaj el etetz k'atz q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh q'u'l ul tib'ii u kuB'aal tan, iq'i' q'u tza'l motx paalka. Atich ipaciensia, k'uxh ye' nichisa'l ti' u yolb'al Tioxh. **11** Utz aatz sukuvatz, tiira chi'b'eb'al tetz tu u Tioxh, q'u'l iq'i' q'u tza'l. Ab'imal setaq'o atzi' kam va'l paalku u Job. Tan tiira iq'i' q'u

^t 4.13-14 Choktaj u Proveerbios 27.1.

^u 5.2-3 Choktaj U Tio 6.19.

tza'l. Utz ye' koj netile' kam u b'a'nil paasalik tu u Tioxh. Tan tiira txumul vatz u Tioxh; mam b'a'nil atil tzixe'.^v

12 Nipajval va't kam ib'o'q'ol sete hermanos. Oj kam setal-a'tzi'i tu u Tioxh, ye' ko'xh etoksa ib'ii ma'j kam tuul; niko'xh u Amlika utz, niko'xh u vatz tx'ava'; ye'xhkam ma'j kam. Ta'xhtzii oj "sa'i" chajex utz, sa'i atzi!. Pek oj "ye'ka" chajex utz, ye'k majte. Ech ye'k sa'alax iku' choob'al paav seti!.^w

13 Untz'oj atil ma'j nitilin sete, iq'ilá isik'le Tioxh. Utz ab'il ma'j nitxuq'txune', ib'itza b'itzal tetz Tioxh. **14** Oj atil ma'j ya'v, isik'le q'u ansiano tu totztioxh. Ech siq'ilá isik'le Tioxh ti!, tib'ii u kuB'aal Jesuus. Sataq' je' aseite tivi!.^x **15** Utz si'an b'a'n u ya'v atzi!, oj tiira k'ujlel ek'u'll tu veq'ilat esik'let Tioxh ti!. Sa'aq'ax itiichajil tu u Tioxh. Utz sakuyax q'ul ipaav oj ku'naj tu paav. **16** Echixe'at altaj setib'ilaj

kam ti' nek'axb'ixsav etib' utz, kuytaj etib'. Q'ilataj sik'letaj Tioxh setib'ilaj, ech samotxeb'an b'a'n. Tan ni'xhinujun viq'ilat isik'let Tioxh u jikomla aanima.^y

17 Echa' u Elias, u alol tetz u yolb'al Tioxh. Aq'ax te kam va'l ijaja, k'uxh aanima ku'en echa' o' tza!. Loq' tuch' taanima iq'ilá isik'le u Tioxh. Ijaja aas ye'k saku' jab'al. Ech oxva'l ya'b' tuch unnik'amte ye't ku' jab'al.^z

18 Utz xamtel tuul, iq'ilá isik'le paj Tioxh aas saku' jab'al. Utz anchitu!. Xe't paj iku' u jab'al. Ech paj xe't ivatzin q'u chikob'e'm.

19 Hermanos, oj so'ole'ex ti' iq'aavo'k ma'l aanima k'atz vinujul aas ma'tich telka b'anel, b'a'n va'l seb'ane!. **20** Tan echa' u yol alelka aas: —Ab'il va'l nitole' ti' telka u aa paav ti' vib'ey, ela ko'xh tuch' ma'l aanxel veteteesal vatz u kamchil. Utz aal sakuylu sib'al paav taq'o majte.— Chu u yol.^a

^v **5.11** Choktaj u Job 1.21-22; 2.10; u Salmos 103.8; 111.4.

^w **5.12** Choktaj U Tio 5.34-37.

^x **5.14** Choktaj U Kuxh 6.13; U Lucas 10.34.

^y **5.16** Choktaj u Reyes I 17.1; 18.1.

^z **5.17** Choktaj u Reyes I 18.42-45.

^a **5.20** Choktaj u Proverbios 10.12.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U LU' XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS Q'U'L PAXIMICH TIB'

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Lu'. A'ich a' ma'l tu q'u chusulib' k'atz u Jesuus. Aya' va'l chusulib'ich k'atz u Xhan, b'anol vautiismo majte. A' lochon u Silas ti' itz'ib'ale'. Echa' aa tz'ib' k'atz u Lu'. Aatz u b'ii "Silvano" utz, tu yolb'al latiin. Silas chu tu yolb'al arameo. Nitalche' aas a' itz'ib'av tu Roma tu q'u ya'b' 65 m.t.J. A' taq'vu b'en xe' q'u Israeel, niman tetz u Jesuus q'u'l paximich b'en tib' tikuuenta Aasia xo'l puera anima. Tan nichichi'k'ulal ti' vinimat u Jesuus.

Ech itz'ib'a b'en u u' Lu' ti' tak'ax nimal ik'u'l utz, ti' imoxb'ele'. Ni-nachpixsa te aas kuyel tek q'u'l ipaav. Utz atil tek itiichajil tu u b'en q'i'i b'en saj. Utz aatz q'u tza'l nipaalka tan, ti' atzi' aas tek' k'ujlel ik'u'l ti' u Tioxh. Tan aatz u ijlenal Neroon tu Roma, xo'veb'alich tojchat q'u niman tetz u Jesuus. Nichtoksa tu tze'. Nichtal iyatz'ax q'u niman tetz u Jesuus. Ech a'tzii, sako'nmotxitx'ake' nital te. Utz a' alon iyatz'p u Lu' u ijlenal Neroon majte tu u ya'b' 67.

Nital u Lu' te majte aas echen satile'l tetz ti' u Cristo Jesuus. Tan aal b'a'n sapaal uchchil tu tza'l ti' ib'anax u b'a'nil ti' inimal u Jesuus vatz va'll sapaal uchchil tu tza'l ti' ib'anax u ye'xtxoj.

Nital b'en chusb'al u Lu' tu q'u b'aal aq'on majte, ti' kam itxumb'al samotxi'ane'. Echat q'u aq'onom majte.

Nipajtal chusb'al tetz q'u aanim atil tixoj, ivinaj. Utz nital tu q'u aanim kajayil aas tii b'a'noj tib'ilaj.

Ech tiya'teb'al nital tu q'u q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus aas k'uxh ansiano utz, k'uxh xiak sa'nalti iq'aq'al k'uxh nipaal tu tza'!.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'!

- 1) 1.1-2 Nitaq' chajlichil.
- 2) 1.3—2.10 Nital ti' u ak' txumb'al k'atz u Jesuus.
- 3) 2.11—4.6 Nitale' kam vitxumb'al q'u niman tetz u Jesuus si'ane'.
- 4) 4.7-11 Nital ti' q'u kam sab'anax ib'ilaj.
- 5) 4.12-19 Nital ti' u paalchil tu tza'l ti' u Jesuus.
- 6) 5.1-11 Nital unjot chusb'al.
- 7) 5.12-14 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U LU' XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS Q'U'L PAXIMICH TIB'

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

1 1 Nunq'ilab'enex, in Lu', ichaj u Jesucristo, kajay ex pojb'amalb'enex tetenam utz, aye'n ex tikuuenta q'u tx'ava' tu Ponto, tu Galaacia, tu Capadoocia, tu Aasia utz, tuch' tu Bitiinia. **2** Aya' ex txaaelnalex tu u Tioxh ko'xtene, u kuTat tu Amlika. Utz tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu xaanyel'lex k'atz u paav tu vikajal u Jesucristo ti' ib'antu tx'aatx'och'ex ech senima u Tioxh. Ech taq' koj vib'a'nil u Tioxh seti!. Utz taq' koj u paas tetaanima majte.

**Vich'ial u Jesucristo
tuch' txuq'txunchil**

3 Niqoksa iq'ii u kuTioxh, viTat u kuB'aal Jesucristo tan, tiira ma'xh itxum kuvatz. Ech ix'e at vettitz'pixsa'o' k'atz tu u q'aavtitz'pu u Jesucristo. Ech tiira k'ujlel kuk'u'l cheel ti' va'l nikuch'ia tuch' txuq'txunchil. Aya' u kutiichajil k'atz Tioxh. **4** Tan toj nal ek'u'l vetetz sataq'e' va'l nich'ian taq'o tu Amlika. Ma'l kam aas jatu koj sayani. Sa'kojtz'ilb'i. Utz sa'koj-q'eei. **5** U Tioxh sakolonex tu u mam iyak'il tan, k'ujlel ek'u'l

ti'. Utz sek'ul u tiichajil tu u b'enq'ii b'ensaj va'l atil tzixe' utz, sataq' elu'l vatzsaj sete tu u motxeb'al q'ii saj.

6 Ech toke' netxuq'txune'. K'uxh jatvatuz ko'n tza'l nipaalk'ex cheel, loq' kamal ma'l ko'n tiempo ministeer si'an ech tzi'. **7** Pek tu veq'i'l q'u tza'l tzi', sek'uchvu viyak'il vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh. Echa' b'anel tu u b'a'nla q'an ch'ich' aas b'axal nal nik'achax tu xamal. Ech nitilaxe' nojchixh tiira a' u b'a'nla q'an ch'ich'. Loq' paalchu vik'uje' ek'u'l ti' u Tioxh vatz u b'a'nla q'an ch'ich' tan, sa'kojsotzi. Ech k'uxh sa'xhpaalex tu tza'l tan, nik'ulo'k seti' aas: —B'a'n.— Chaj u Tioxh seti!. So'ok eq'ii. Utz techal ex vatz u Jesucristo aas lauli. **8** Tan tz'ejel etaanima ti' u Jesucristo k'uxh ye' netil iatz. Nenima k'uxh ye' netil cheel. Utz tiira kaana etxuq'txun ti'. Aal ye' nichee' ve'l yol ti' talaxe' jank'al vetxuq'txun ti'. Tan nojchit tiira techal. **9** Tan chitpi q'ul etaan-xelal tu choob'al paav. Ech toj nal etil iq'aq'al vik'uje' ek'u'l ti'.

10 Utz motx chit ich'oti ku' ich'oti je' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh o'tene, kam b'anel tu u chitpichil va'l nichib'axab'sa

talaxe'; va'l sek'ule' utz, va'l sataq' u Tioxh sete. **11** Nichmotxichoke' kani'ch tel itxumb'al tuul aas ab'il u Chitol tu paav si'an'e!. Utz kam tuul sachee tu u vatz amlika tx'ava!. Loq' u Tioxhla Espiiritu tetz viTxaaom u Tioxh atich k'atza k'uxh nichtale' kam q'u tza'l sapaalku viTxaaom u Tioxh tzi' utz, kam u techalil sik'ule' aas ma't ipaal tuul. **12** Pek loq' alax te tu u Tioxhla Espiiritu aas yit' sa'kojmotxtil tu u vatz iq'ii isaj q'u kam ti' viTxaaom u Tioxh tzi!. Pek qetz tu u tiempo cheel tza!. Ech ta'xh u talax q'u b'a'nla chusb'al i'ana q'u'l ab'imai tek setaq'o cheel tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu, va'l vetk'asu'l tu Amlika. Utz aal tiira nichtachva q'u aanjel aas antu sailon u kam tzi'.

Visik'letk'asu'lō' u Tioxh tu u paav

13 Echixe'at tiira txakloj ve-txumb'al; liistaoj etatine'. Ta'xh sak'uje'k ek'u'l ti' vib'a'nil u Tioxh tan, satiq'o tib' aas lu'ul u Jesucristo. **14** Ex tek ik'aol ime'al Tioxh cheel tan, nenima. Ech yeb'an ve't q'u tacha'v q'u'l echi'l q'u'l nicheb'ane' aas sotznajich ek'u'l ye' etootzaj u Jesuus. **15** Pek tiira xaannajelex k'atz u paav tu kajay vetatin seb'ane!. Tan ye'k paav k'atz u Tioxh va'l vetsik'lenex. **16** Tan tz'ib'amalka ech tza':

—Xaanajelex k'atz u paav tan, ye'k paav sunk'atza.— Chia.^a

17 Tan oj “Tat” che'ex tu u Tioxh, ministeer atil tatin sevatz seb'ane' tuul atilex tu u vatz amlika tx'ava' tza!. Tan sa'nal-itx'ol inujul kajay q'u aanima ti' q'u kam ni'an'e!. Utz ye'xhab'il at tel siatz si'an'e!. **18** Tan u Tioxh veteesanex tu u ye'xtxoja txumb'al va'l taq'vuka'ex q'u'l ek'uy emam. Utz etootzaj kam u ja'mel vettaq' ti' echitpu tu q'ul epaav. Yit' b'a'nla q'an ch'ich' koj; yit' b'a'nla saj ch'ich' koj utz; ma'j koj kam aas sako'npaali. **19** Pek a' vetchitpunex u Jesucristo tuch' vikajal va'l tiira sib' ija'mel. Tan a' va'l yatz'ax ok tu tx'olo'm vatz Tioxh. Echa' iyatz'ax chelem karne'l aas tiira b'a'n; kam koj ye'xtxoja atil k'atza. **20** Utz ech chit va'l sab'anax tu u Jesucristo tzi!. Aya'xchen ib'anax el ti' tu u Tioxh aas ye'sajich ichee u vatz amlika tx'ava!. Pek anal vet'elu'l vatzsaj tu u tiempo tza', techlal aas nojchit tii u Tioxh seti'. **21** Ech tiq'aq'al ku'en k'uxh nitekenima u Tioxh cheel. Tan u Tioxh q'aavitz'pixsan u Jesuus xo'l q'u kamnaj. Utz taq' mam tijle'm tu Amlika. Ech sikamel sak'uje' ek'u'l ti' u Tioxh cheel utz, a' sech'ia tuch' txuq'txunchil.

22 Aatz tu va'l veteb'ana aas veterina vinujul tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu, a' vetb'ens tiira b'a'n tatin q'u'l etaanima siatz.

^a **1.16** Choktaj u Leviitico 11.44-45; 19.2.

Ech aatz cheel, tiira nojla chit
tii'ex ti' q'u niman tetz u Jesuus.
Utz a' ib'o'q'ol tuch' chit
etaanima seb'an tii'ex setib'ilaj;
yit' tuch' koj ka'vatzil. **23** Tan
tiq'aq'al u yolb'al Tioxh va'l atil
b'enamen q'aavitz'pi'ex k'atz u
Tioxh. Yit' aanimma koj q'aav
itz'pixsanex.

24 Tan nital u Yolb'al Tioxh
ech tza':

—Aatz vichi'l kajay q'u
aanimma ech ku'en a' q'u
xajtze'. Utz k'uxh atil tijle'm,
ech ko'n a' vixu'm u xajtze'.
Tan nitzaj u xajtze' utz,
nitolpu vixu'm.

25 Ech koj viyolb'al u kuB'aal
tan, atil b'enamen.— Chia.^b

Unchee' a' q'u yol nimamal tek
setaq'o tu vetab'it u b'a'nla
chusb'al tzi'.

2 **1** Ech aq'tajka kajay q'u
paav. Echa' u sub'u'm, u
ka'vatzil, u chi'k'ula'm utz, tuch'
kajay q'u cheesa yol.

2 B'antajex echa' talaj nitxa'
anal titz'pe' aas ta'xh nichok
ich'h'. Ech ta'xh sechok q'u kam
k'atz u Tioxh tan, ye'k ye'xtxo
ti'. Utz a' va'l sach'iisanex k'atza.
Ech sach'ii vtexumb'al taq'o ti' u
chitpichil k'atz u Tioxh. **3** Tan
nojchit vetetilla' aas tiira b'a'n u
kuB'aal.^c

U tatin u Jesuus echa' ma'l itz'lich Sivan

4 Ech xaanojchit'ok' ex k'atz u
Jesuus, u kutiil va'l echa' itz'lich
Sivan. Aya' va'l aq'ax ko'n elo'p
echil tzi' tu q'u aanimma. Pek aatz
u Jesuus vatz u Tioxh tan, echa'
ma'l txaachla sivan aas sib'
ija'mel.

5 Utz echat ex majte sekajayil.
Ex itz'lich sivan nuk'imai tib';
tatib'al u Tioxh; nachb'al tetz.
Utz ex oksan iq'ii, echa' q'u
oksan yol siatz. Ech senima
setoksa u Tioxh ti' u Jesucristo,
echa' toksal tx'olo'm. Tan a' va'l
tiira b'a'n se'enku tu u Tioxh.

6 Tan a' va'l nital u Yolb'al
Tioxh aas nital ech tza':

—Savoksa ma'l u Sivan tetz
xoob'al, tiira ib'o'q'ol tu
Sioon. B'a'nla txaach Sivan
utz, sib' ija'mel. Ab'il u
aanimma sak'uje' ik'u'l ti', jatu
koj sach'ixvixsali.— Chia.^d

7 Ech sib' ija'mel u Sivan
sevatz tzi', ab'iste ex niniman.
Pek aatz tetz q'u aanimma q'u'l
ye' niniman, nitzojpu va'l nital u
Yolb'al Tioxh ti' ech tza':

—Aatz u Sivan va'l taq'ka elo'p
q'u b'anol otzotz echil tzi',
aal a' u Sivan va'l tiira
ib'o'q'ol tetz xoob'al.— Chia.^e

^b **1.24-25** Choktaj u Isaías 40.6-8.

^c **2.3** Choktaj u Salmos 34.8.

^d **2.6** Choktaj u Isaías 28.16.

^e **2.7** Choktaj u Salmos 118.22.

8 Utz nipajtal majte:

—Aatz u Sivan tzi', sauch ol-q'ichil el ti'; savalk'ixsani.—
Chia.^f

Utz a' u tolq'e'l q'u aanima aas niqelone', ye' niq'i va'l nital u Yolb'al Tioxh. Loq' ech chit sayak' ti' q'u kam ni'ané'.

**U tatin q'u niman tetz u Jesuus
vatz u Tioxh**

9 Pek aatz ex tu vinimal u Jesuus, ex txaaiich aanima. Ex echa' oksan yol vatz Tioxh tu vi-Q'esalail u Tioxh. Ex ma'l tenam aas xaansamalelex k'atz paav. Utz itenam u ijlenal tu Amlika b'ennajk'ex. Ex ma'l tenam ichoko'm Tioxh. Ech setal paal q'u b'a'nla chaj txumb'al tetz u Tioxh. Tan a' va'l eesan ex tu u elq'ej tetz u paav utz, vettoksa'ex k'atza tu u techalla txijtxub'al.^g

10 Tan yit' exich koj itenam Tioxh ko'xtene. Pek ex tek cheel. Ye'xhkam nichitxum evatz u Tioxh vet'i'anka. Pek aatz cheel, vetitxuml evatz.^h

**U txumb'al sab'anax
tu u vatz tx'ava'**

11 Unchee' nival sete un-hermanos, aas ye' ko'xh etaq' tzii tu q'u tacha'v q'ul ech'i'l. Tan a' nikoontrai q'u b'a'nla

chaj kam nital u qaanolal. Tan aatz o', ech ko'n qatine' puer aanimu tu u vatz tx'ava' tza'; b'il ko'xh paal kub'ane'.ⁱ

12 Ech jikom chit epaal sapaaalex xo'l q'u'l ye' tootzaj Tioxh. Ech a'tzii. K'uxh kam ko'xh satal seti', ye'xtxoj ex satale'. Tan sa'nalti q'u b'a'n neb'ane'. Ech satoksa iq'ii u Tioxh majte aas latx'olax inujul q'u aanima kajayil.

13 Oksataj etib' jaq' imantaar kajay q'u q'atb'al tzii, echa' q'u ijlenal tan, a' q'u mamaj q'esala. Tan ech isa' u kuB'aal. 14 Nimataj q'u gobernadoor majte. Tan Tioxh nioksan ti' itx'olax inujul q'u aa paav utz, ti' ilochax q'u'l b'a'n ni'ané'.

15 Tan a' vitxumb'al u Tioxh aas a' seb'an q'u kam b'a'n. Ech ye'k sacheei kam satal seti' q'u txoxxin q'u'l ye' tootzaj Tioxh. 16 K'uchtaj tu vepaale' aas chitpinajex tu q'ul epaav. Yit'e'ch koj seb'ane' q'u'l sako'xhveeti kam ko'xh si'an nitale'. Ta'xh nitalva aas chitpinaj. Pek k'uchtaj tu ve-b'anone' aas ex taq'onom Tioxh. 17 Atoj tatin q'u aanima sevatz. Tioojex ti' q'u niman tetz u Jesuus. Xo'vataj u Tioxh. Utz atoj tatin u ijlenal sevatz majte.

^f 2.8 Choktaj u Isaias 8.14-15.

^g 2.9 Choktaj u Eexodo 19.5-6; U Tito 2.14; u Isaias 9.2; 43.21.

^h 2.10 Choktaj u Oseas 2.23.

ⁱ 2.11 Choktaj u Salmos 119.19.

**U qilto'k qetz ti' u Jesuus
ti' viq'i'l q'u tza'l**

18 Aatz ex, ex aq'onom, oksataj etib' jaq' imantaar q'u b'aal etaq'on. Atil tatin sevatz seb'ane'. Yit' ta'n koj senima q'u'l b'a'n sete utz, ni'xhtab'i tokeb'al yol. Pek nimataj q'u'l majte k'uxh tza'l aq'on k'atza.

19 Tan aatz q'u'l ye'k ko'xh tokeb'al nipaasal tu tza'l, a' q'u'l sa'nalok iq'ii. Tan nojchit tinachb'al atilka aas b'a'n vatz Tioxh.

20 Pek oj sach'ixvixsalex ti' veb'antu ma'j kam aas ye'xtxoj, ye' nik'ulo'k seti' aas so'ok eq'ii. Pek oj ti' ib'anax u b'a'nil sapaasalex tu tza'l utz, setx'ake', b'a'ntan b'a'n ex vatz u Tioxh tzi'.

21 Tan a' chit qetz aas sapaalo' tu tza'l ti' u b'a'nil, ech'a' u Cristo aas paal tu tza'l qi'. Ma'l k'uchb'al va'l i'an sukuvatz, ech saqilo'k qetz ti' vi-paaleb'al. **22** Tan ye'k ma'j paav i'an u Cristo utz, ye't je'ul ma'j sub'u'mla yol tizti'.^j

23 Ye'xhkam nichitzaq'b'u tu yoq'o'm aas nichiyooq'le!. Ye'xhkam nichtale' aas nichipaa-sal tu tza'l. Nichkojtale' aas sa'-nalichoo taq'o q'u'l nichb'anon te. Pek nichko'ntaq'ka q'u kam tiq'ab' u Tioxh. Tan a' va'l jikom nitx'ol inujul q'u kam. **24** Ichoo q'u kupaav u Cristo tu vichi'l aas kam vatz kurus. Tan a' isa' aas ech'a' sasotz'o' vatz u paav, ech

jikom u qatin sa'atino!. jAk'onsal q'i'; a' toke' aas i'an b'a'n qe tu q'u kuyaab'il!

25 Tan aatzich ex veti'anka, tz'ejxinajich'ex vatz Tioxh, echa' itz'ejxuka karne'l. Pek aatz cheel, atil tek ex k'atz u Cristo. Utz a' ni'ilb'enex, echa' q'esala ti' vetatin vatz u Tioxh ti' ve-taanxelal. Echa' ma'l xeen karne'l.

**U tatin q'u tzumlich aanima
tib'ilaj si'ane'**

3 **1** Aatz ex, ex ixoj, nimataj imantaar q'ul evinaj. Ech aatz q'u vinaj q'u'l ye'saj inimat u Jesuus, sa'teinima. Tan tiira b'a'n vetxumb'al satile'. Yit' ministeer tere'n koj setal u Jesuus te. **2** Pek a' satil vetxumb'al aas tiira jikom ex tu vevinaj, atil tatin sevatz.

3 Aatz u vijb'al etib' seb'ane', yit' a' koj chitu' a' q'u kam seti' elu'l. Tan yit' a' koj vib'o'q'ol. Echa' tzi', a' koj chitu' va'l sa'xh-epaasa ivi' ib'anax tuch xi'l evi'. Yit' a' koj ib'o'q'ol q'u b'a'nl a chaj vijb'al q'u'l b'a'nl a q'an ch'ich'. Utz yit' a' koj ib'o'q'ol q'u techalla chaj oksa'm. **4** Pek a' setitz'a tetanima ib'anax q'u b'a'nl a chaj kam q'u'l yit' sa'koj-paali. Aya' va'l ex maanxho utz, b'a'n ex tu kajay aanima. Tan a' q'u kam q'u'l nivijon vetatin vatz u Tioxh.

5 Tan echich vitxumb'al q'u ixoj ko'xtene tzi' q'u'l xaannaj el

^j **2.22-25** Choktaj u Isaias 53.5-9.

k'atz paav, q'u'l k'ujlich ik'u'l ti' u Tioxh. Nichinima imantaar q'ul ivinaj. **6** Echa' u Sara tan, nimamich u Abrahaam taq'o, aya' vivinaj. Aal "unb'aal" chuich te. ^k Utz oj ech seb'an tzi', echa' ex titz'in u Sara atzi!. Oj seb'an u b'a'nil utz, ye'k sexo'va q'u'l nipoyinex.

7 Unchee' aatz ex majte vinaj, atoj etxumb'al ti' vetatin tuch' q'ul etixoj. Tan ela ko'n nek'ul vib'a'nil u Tioxh tuch!. Ilb'emoj setaq'o. Echa' tilb'el kamb'al aas oora ko'xh ipaxe!. B'antaj ech tzi', ech ye'xhkam sachijonex tu veq'ilat esik'let u Tioxh.

**U paalchil tu tza'l ti' ib'anax
u b'a'nil**

8 Unchee' nival sete majte aas ma'loj chit etxumb'al. Eloj etaanima setib'ilaj. Utz tiiojchit'ex setib'ilaj. Itxumtaj tib' evatz. Utz b'a'noj ko'xh ex sevatzaj. **9** Ye' eq'aavixsa ch'ex-b'al ti' q'u ye'xtxoj nib'anax sete. Ye' yoq'onex oj neyoq'le!. Pek aal b'a'nla yol setal ti' q'u yoq'ol etetz. Tan k'uxh vetisik'le'o' u Tioxh, a' isa' sakuk'ul u b'a'nil k'atza. **10** Tan nital u Yolb'al Tioxh aas:

—Ab'il u aanima va'l a' isa'
sa'xhtuq'txuni utz,
a' isa' tu b'a'nil sapaalku tu u
vatz iq'ii isaj,

ib'an kuenta vitzi' ti' talax
maalola chaj yol.
Utz ye' tal txub'a'l.

11 Sixaansa el tib' k'atz u
ye'xtxoj.

Utz a' si'an u b'a'n,
a' sichok u paas.
Ta'xh si'ane'.

12 Tan ab'il u aanima va'
jikom ni'ane',

nikolax tu u Tioxh.
Utz ni'xhtab'il tu u Tioxh tu
viq'ilat isik'leta'.

Pek ulnaj ik'a'nal ti' q'u'l
ye'xtxoj ni'ane'!.— Chia. ^l

13 Ech ab'il koj ma'j tech seti' oj
tiira ta'xh netitz'a ib'anax q'u
kam b'a'n.

14 Chi'b'ojex oj sapaasalex tu
tza'l ti' ib'anax u jikomil. Ye'
xo'vex tu q'u ixvan etetz utz; ye'
ela'ok'ex taq'o.

15 Pek t'anb'a'taj u Tioxh
tetaanima tan, a' u kuB'aal. Utz
liistaoj eyol ti' itzaq'b'el q'u
aanima q'u'l sich'oti sete aas
kam tok va'l neb'ane' nenima u
Jesuus satale'. Loq' jikom
seb'ane', tuch' maanxhoi sa-
tzaq'b'ex. ^m **16** Utz tenachb'al
atojka aas nojchit b'a'n ex vatz
Tioxh. Jik etxumb'al ti' venimat
u Cristo seb'ane'. Ech aatz q'u'l
nieesan eq'ii aas ex b'anol
onkonil nitale', sa'texhch'ixvu ti'
q'u kam nital seti'. **17** Tan aal
b'a'n va'l sapaal uchchil tu tza'l

^k **3.6** Choktaj u Geenesis 18.12.

^l **3.10-12** Choktaj u Salmos 34.12-16.

^m **3.14-15** Choktaj u Isaias 8.12-13.

ti' ib'anax u b'a'nil, oj ech vi-txumb'al u Tioxh qi'. Pek yit' b'a'n oj ti' ma'j kam ye'xtxoj sa-paalk'o' tu tza'l.

18 Tan echa' u Cristo, unpajul ko'n ul kamoj utz, yakich ichoo q'u kupaav. Ul kamoj u jikom ti' q'u'l yit' jikom koj. Paal tu tza'l ti' q'u aa paav. Loq' a' isa' tiq'ot'opono' xe' u Tioxh. Nojchit kam tu vichi'l. Loq' itz'lel u taanxelal vatz Tioxh.
19 Ech aatz ma'tich q'aavtitz'-pe', ex tal xo'l q'u aanxel q'u'l preeexhu tatine' aas isub' u paav utz, isub' u kamchil. **20** A' talvu tu q'u'l jolol qelolich Tioxh o'tla yol tikuenta u Noee. Tan aatz itz'liche, atin ipaciensia u Tioxh ti'. Nichich'ia aas samotxik'axa q'ul ipaav. Saok tu u arca va'l nichiveete'. Pek ye't motx ik'axa ik'u'l. Ech ka'xva'l ko'n aanima ikol tib' tuul aas ul u a'.
 Vaaxajil ko'n.ⁿ

21 Ech aatz u vautiismo va'l b'anel qaq'o, a' toke' aas chitpinajo'. Loq' yit' u kupaav koj niteesa u vautiismo. Pek a' ko'n u techlal aas a' tek nikuk'aj ti' ma'l u b'a'nla kutxumb'al vatz u Tioxh tiq'aq'al u q'aavtitz'pu u Jesucristo. **22** Aya' va'l b'en-najje' tu Amlika utz, k'ujlel tiseb'al u Tioxh cheel. Oknajka q'u aanjel jaq' imantaar tuch' tere'n q'u aanxel q'u'l atil tijle'm utz, atil iyak'il.

Vitxakunsal u txumb'al aq'el tu u Tioxh ti' q'u kam

4 **1** Kam echa' ipaal u Cristo tu tza'l paali, echat ex seb'ane'. K'ajoj etib' seq'i'e' k'uxh sapaalex tu tza'l. Tan yakich teesa viyak'il u paav u Cristo aas kam tu vichi'l. **2** Ech a' tek qetz sakub'an vitxumb'al u Tioxh jatva't vatz kuq'ii kusaj sa'atini. Yit' a' koj sakub'an u tacha'v u kuchi'l. **3** Sib'al tiempo nicheb'an va'l ni'an q'u aa paav. Pek aatz cheel, ya'ya. Atich eviisio. A' chit nicheb'an q'u ye'xtxoja acha'v, q'u q'ab'a'm, q'u elchil tu b'ey, q'u kam ye'xtxoj vatz Tioxh. Utz a' nichetoksa iq'li b'anich tioxh. **4** Ech sib' tek ni'enku te cheel aas nitile' yit' a' tere'n koj emol neb'an q'u onkonil; ye'k majoib' ti'. Echixe'at aas ye'xtxoj tek iyolon seti'.

5 Pek loq' toj nal taq' ikuenta vatz u Tioxh ti' q'u'l ni'ane' tzi'. Tan liista tek u Tioxh ti' itx'olax inujul q'u itz'lich utz, q'u kamnaj.

6 Utz alaxnaj u b'a'nla chusb'al tu q'u'l kamnaj vatz Tioxh. Tan a' isa' u Tioxh aas ye'k sakam tu u taanxelal siatz, k'uxh satx'olpu inujul tu vichi'l tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

Vilochtu tib' q'u niman tetz u Jesuus si'ane'

7 Utz nachnoj chit etatine'. Tan nitekinajab' viya'teb'al kajay

ⁿ **3.20** Choktaj u Geenesis 6.1—7.24.

q'u kam. Nojchit eq'ila esik'le Tioxh. **8** Tiiojchit'ex setib'ilaj. Tan tiira a' ib'o'q'ol. Tan sib'al paav nikuylu taq'o untz'oj tii uchchil ib'ilaj.^o **9** Aya'l ek'u'l sataq' lib' evatb'al tulaj etotzotz. Utz ye' ko'xh ch'a'p ex te.

10 Kam vedoon aq'el tu u Tioxh, txakunsataj ti' ilochax vemol. Jikom setxakunsa chukchaj q'u doon aq'el tu u Tioxh xo'l q'u niman tetz u Jesuus. **11** Echa' tzi'. Ab'il a' b'a'n chit iyolone', tiira a' noj tal u yolb'al Tioxh. Oj ab'il a' nib'an ma'j tijle'm xo'l q'u niman tetz u Jesuus, a' noj i'anek' kam vitxumb'al u Tioxh aq'el te. Ech a' chit saok iq'ii u Tioxh tu kajay q'u kam neb'an ti' u Jesucristo. Tan tetz u mam tokeb'al q'ii utz, u mam ijle'm b'enamen ye'k iya'e'. A'i.

Vipaal q'u niman tetz u Jesuus tu tza'

12 Unhermanos, ye' ko'xh eb'ana aas sotzel ek'u'l saul q'u tza'l seti' q'u'l echa' mam xamal tule'. Tan ech chit u qetz. Ye' ko'xh etitza' aas kan chaj tok u kam nitul seti' tzi' setale'. **13** Pek aal txuq'txunojex b'atz'i tan, ant ex nepaal tu q'u tza'l paalku u Cristo. Utz ant ex sa'xhtxuq'txun-ex majte aas laul tu mam itechalil. **14** Chi'b'eb'al vetetz oj sayoq'axex ti' inimal u Cristo. Tan nojchit atil vitechalla

Tioxhla Espiiritu u Tioxh sek'atza atzi'. Kamal nichitteesal iq'ii u Tioxh tu va'l nimotxi'ane'. Pek nitoksal iq'ii u Tioxh tu va'l neb'anek'. **15** Ech ye' ko'xh eb'ana aas sapaaalex tu tza'l ti' yatz'o'm, ti' elaq', ti' ib'anax kam ye'xtxoj utz, ti' etoksat etib' ti' q'u kam ye'k tokeb'al. **16** Pek ye' ch'ixvex oj nepaal tu tza'l ti' tan, ato'k'ek' ti' u Cristo. Aal oksataj iq'ii u Tioxh ti'. **17** Tan oponyu u tiempo aas sapaaal q'u niman tetz u Jesuus tu tza'l. Utz oj o' b'axal sapaalo' tu q'u tza'l, tilayol sayak' q'u aanimax q'u'l ye' niniman u b'a'nla chusb'al tetz u Tioxh.

18 Tan echa' nital u Yolb'al Tioxh aas:

—Oj tu chit tza'l saok u jikomla aanimax tu u b'enq'ii b'ensaj, ¿a' chixh q'u aa paav ye' saok tu choob'al paav?— Chia. ^p

19 Ech aatz q'u'l nipaal tu tza'l, titxumb'al u Tioxh k'uxh nipaal tuul. Loq' k'uxh echi, i'an tere'n u b'a'nil. Toksa u taanxelal tiq'ab' u Tioxh va'l b'anono!. Utz si'an inujul q'u kam.

U taq'tu yak'il q'u niman tetz u Jesuus

5 **1** Aatz cheel, nunq'ila q'u ansiano, q'u q'esala texo'l, ex niman tetz u Jesuus. Tan in ansiano majte. Utz nojchit vab'i

^o **4.8** Choktaj u Proverbios 10.12; B'axa U' Tu Corinto 13.7.

^p **4.18** Choktaj u Proverbios 11.31.

vil tuch' unvatz q'u tza'l paalku u Cristo. Ech sa'nalok'in tu u mam itechalil u Tioxh majte va'l saqile'. **2** Nival sete aas iltaj chit q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ato'k tekuenta. Echa' ma'j xeen karne'l nitaq' titza q'ul ikarne'l. Aya'l chit ek'u'l seb'ane'. Yit' ya'lumalkojex ti'. Utz ti' koj puaj seb'anva. Pek etaanima chit sa'alon, aya'l ek'u'l ti'.^q **3** Loq' eb'anchil majte aas aya'l teku'en a' ex ib'aal q'u niman tetz u Jesuus q'u'l ato'k tekuenta. Pek jik chit b'a'nal k'uchb'al seb'an siatz. Ech satilo'k tetz seti'. **4** Ech sek'ul vechoob'al aas lu'ul u Jesuus. Aya' u q'esala vi' q'u ilol tetz q'u niman tetz. Echa' koroonaa va'l sek'ule'; aas jatu koj sapaali, oksab' eq'ii ti' va'l neb'ane'.

5 Utz aatz ex, ex xiak, nimataj vimantaar q'u ansiano. Utz b'an-tajex maanxho setib'ilaj. Nimataj etib'. Tan nital u Yolb'al Tioxh aas:

—Ye' isa' q'u t'anb'a'nib' u Tioxh;
pek niloch q'u'l maanxho.—
Chia.^r

6 Ech oksataj etib' jaq' vitxum-b'al u Mam Tioxh va'l kajay atil tiq'ab'. Ech sit'anb'a'ex tu u tiempo toj i'ane'. **7** Aq'tajka

tiq'ab' u Tioxh oj netela' etoke'. Tan nititz'a'ex; atil seti'.^s

8 Nachnoj etatine' utz, itz'oj etatine'. Tan aatz vekoontra, aya' u tx'i'li'inaj va'l ipaal seti'aj ti' ichokaxe' ab'il sataq' ku' tu paav. Echa' b'alam, va'l ijelun ipaale'. Nichoke' ab'il sichi'e'. **9** Loq' qeoni'ch'ex te. Ta'xh tii senima q'u kam ti' u Tioxh siatz. Tan ejunal koj nepaal tu q'u tza'l tzi'. Pek echat chit nipaalku tere'n q'u niman tetz u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' majte.

10 Loq' a'tzii. Tan u Tioxh sa-q'anb'ixsanex k'atza, aas ma't epaal ma'l tiempo tu tza'l. A' sa'aq'on nimal ek'u'l. A' sa'aq'on eyak'il. Utz a' satxakb'a'nex k'atza b'a'nil. Tan a' va'l sik'len-o' tu mam ib'a'nil. Tan a' issa' sa'-atino' k'atza tu u techalil tu b'enq'ii b'ensaj, tiq'aq'al u Jesucristo. **11** Ech tetz u tokeb'al q'ii tuch' u mam q'esalail b'enamen ye'k iya'e'. A'i.

Itzojpeb'al u u' tza'

12 Aatz u u' vetuntz'ib'a tza', a' nivaq'v opon ti' u niman tetz u Jesuus Silvano; va'l tiira k'ujleb'al k'u'l sunvatz. B'il ko'xh yol vetuntz'ib'a opon ti' taq'ax nimal ek'u'l. Loq' a' nival sete tuul aas nojchit ech ik'ulax vib'a'nil u Tioxh va'l b'anel setaq'o tzi'. Aya' va'l atilex tuul cheel.

^q **5.2** Choktaj U Xhan 21.15.

^r **5.5** Choktaj u Proverbios 3.34.

^s **5.7** Choktaj u Salmos 55.22.

- 13** Nitaq' opon echajlichil q'u niman tetz u Jesusus q'u'l atil tu Babiloonia tza'.^t Tan Tioxh txaonnaj tetz majte echo' ex. Nitaq' opon echajlichil u Kuxh majte, va'l nojchit ech tatine' a' unk'aol.
- 14** Aq'taj tib' echajlichil sejun-unil tu ma'j tz'utz' txala etzi'. Utz atoj u paas tetaanima sekajayil, jank'al ex ato'k'ex k'atz u Jesucristo. A'i.

---

^t **5.13** Aatz u yol “Babiloonia” nital u Lu' tza', yit' ib'ii koj ma'j nojla tenam, pek a' nital u Roma aas nital ech tzi'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.12, 25; 13.13; 15.37-39.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U LU' XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS Q'U'L PAXIMICH TIB'

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' paj tz'ib'an u Lu' va'l tz'ib'an u b'axa u' va'l b'ennaj ib'ii ti' majte. Nitalche' aas kamal a' itz'ib'av tu Roma tu u ya'b' 67 m.t.J. Aatz q'u chusb'al itz'ib'a tza', tetz kajay q'u niman tetz u Jesuus.

Kam koj toke' aas itz'ib'a u ka'b' u' tza', pek tan, tab'i utz, tootzaji aas va'lich tek sub'ulla chaj chusul xo'l q'u nimam tetz u Jesuus. Jat tanul ko'n atichka. Utz a' nichixaansa el q'u niman tetz u Jesuus ti' u b'a'nla chusb'al tu q'u kam nichichuse'. Ech a' ni'an ya'l talax u Lu' tu u tu' tza' aas tii sak'uje' ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus ti' u Tioxh. Utz tii sinima q'u chusb'al q'u'l chusax te tu q'u'l ilon u kuB'aal Jesuus. Tan aatzich q'u sub'ulla chaj chusul tzi', nichmotxtale' aas yit' noj koj aas saq'aavu'l u Jesuus. Tan ye'xh nictule' utz, paalchil chit ni'an u tiempo nichmotxtale'.

Nital u Lu' tu u tu' tza' aas echen sauch k'uje'ich k'u'l ti' u Tioxh. Echen a' saiq'ol u b'a'nla txumb'al. Sauch majoib' ti' ib'anax u paav; saq'i'l q'u tza'l. Ech sauch xaanich ok k'atz u Tioxh. Xamtel tepaje', nitale' aas sa'xb'anax tii uchchil ib'ilaj. Utz sab'anax kuentaib' ti' q'u sub'ulla chaj chusul. Nitxakb'a' talax b'a'nil majte u tuleb'al u kuB'aal Jesuus. Utz nitale' aas kam koj toke' nib'atz tul u kuB'aal Jesuus. Nib'atze' tan, a' isa' aas kajay aanima satx'akon ti' u chitpitchil tu paav. Utz ech siya'sa vipaav q'u aanima.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-2 Nitaq' chajlichil.
- 2) 1.3-15 Nitale' aas sataq' qetz q'u kam u Tioxh q'u'l atil k'atza.
- 3) 1.16-21 Nital ti' u tok iq'ii u Jesuus tu u Tioxh.
- 4) 2.1-22 Nital ti' q'u sub'ulla chaj chusul.
- 5) 3.1-18 Nital ti' u tuleb'al u Jesuus.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U LU' XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS Q'U'L PAXIMICH TIB'

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

1 1 Nuntz'ib'a b'en u u' tzexe'
tza' hermanos, in Xhim utz,
Lu' unb'ii majte. In taq'onom u
Jesucristo. Utz in ichaj majte. In
niq'ilanex ab'iste ex chab'amal
tek u txumb'al setaq'o tiq'aq'al
vijikomil u Tioxh tuch' u Chitol
qetz u Jesucristo. Tan k'ujlel tek
ek'u'l ti' u tx'anella yolb'al
Tioxh, echa' o'.

2 Tuul netootzaji tere'n u
Tioxh tuch' u kuB'aal Jesuus.
Taq' koj vib'a'nil u Tioxh sete.
Utz taq' koj u paas tetaanima
majte.

**U kam si'an q'u niman tetz
u Jesuus ti' u tatin k'atza**

3 Tan tu u mam iyak'il u
Tioxh aq'el qetz kajay q'u kam
nikusavsa tu u qatin tu u vatz
amlika tx'ava' tza'. Utz aq'el qetz
q'u kam q'u'l nikusavsa ti' u
b'a'nlá qatin k'atza majte tan,
qootzaj tek u Jesuus va'l sik'len-
o' tu u mam b'a'nil utz, u mam
techalil k'atza. 4 Ech ti' u
kub'antu q'u kam tza' vettaq'lú
iyol u Tioxh qe aas sib'lá mam
b'a'nlá chaj kam sakuk'ul k'atza.
Ech saqiq'o tetz vitxumb'al u
Tioxh. Tan elnajtek'ex vatz u

paav; aya' u tacha'v q'ul ech'i'l
atil sek'atza.

5 Echixe'at ti' vik'uje' ek'u'l ti'
u Tioxh, b'antaj ex jik tu ve-
txumb'al. Utz atoj etootzajib'al
ti' q'u kam k'atz u Tioxh. 6 Ta'n
koj, pek majtaj chit etib' ti'
ib'anax q'u ye'xtxoj. Utz atoj
epaciensia ti'. Utz b'a'n oj etatin
vatz u Tioxh majte. 7 Echen
b'a'n ex tu kajay aanima
seb'ane'. Utz tii'lex ti' aanima
majte.

8 Tan oj atil q'u b'a'nil
sek'atza tzi' utz, oj nojchit tiira
sib' nech'ii ti' ib'anaxe', sa'nal-
etil iq'aq'al. Sako'nkoxhkaa'ex
ech tza' aas ye'xhkam sek'ule'.
Tan yit' ye'k ko'nkoxh tokeb'al
vetetootzaji u kuB'aal Jesucristo.
9 Pek aatz u aanima va'l ye'k q'u
kam k'atza tzi', echa' ma'l
aanima aas naja' ko'n niya'k
isajine'. Echa' tzot atzi'. Tan
sotznaj tek sik'u'l aas tx'aael tek
tu q'ul ipaav q'u'l b'anelka taq'o.

10 Ech a' ib'o'q'ol hermanos,
sayak'inex ti' ib'anax q'u kam
q'u'l vetisik'levex u Tioxh. Tan oj
ech seb'an tzi', jatu koj saelka'ex
ti' u Tioxh taq'o. 11 Utz kam koj
samajon etoko'p tu viQ'esalail u
Chitol qetz va'l b'enq'ii b'ensaj
tatine', aya' u kuB'aal Jesucristo.

12 Ech nunnachpixsa q'u kam sete tzi', k'uxh etootzajnale utz, nojchit tii atilex tu q'u kam chusel sete. **13** Sa'chitunnachpixsa q'u kam sete tzi' tuul an tere'n itz'lelin. Tan jikom va'l namb'an'e'. Nivaq' nimal ek'u'l.

14 Tan sa'texhkamin, echa' va'l tal u kuB'aal Jesucristo ve.

15 Ech k'ux ma't unkame', a' unsa' ta'xh b'anel sa'atin q'u kam sek'u'l tzi', sanimal texo'l.

**U tiltu u Lu' viq'ilal ku'l u Jesuus
tu Amlika**

16 Aatz q'u chusb'al q'u'l qal sete ti' u mam iyak'il u Tioxh utz, ti' u q'aav tuleb'al u kuB'aal Jesucristo, yit' chulim yol ko'nkoxhtu'. Tan jik chit o' ilon vitechalil u Jesuus.

17 Sukuvatz oksal iq'ii tu u Tioxh viTat aas iq'ilala ku'l tu Amlika tu vitechalil. Utz tal ti' ech tza': —A' vunK'aol va'l tii'in ti' atzi'. Va'l nik'uje' unk'u'l ti'.— Texhtu'. **18** O' ab'in tuch' kuxichin u yol va'l uch k'asu'l tu Amlika tzi'. Tan a'ich kumol u Jesuus atich'o' vi' u txaa'la muunte.^a

19 Utz yollonnaj q'u alol tetz u yolb'al Tioxh ti' u Jesuus majte. K'ujleb'al k'u'l q'u yol alel taq'o. Echen senima tan, vinujul nik'uche'. Echa' ipaq'un txijtxub'al tu uken. Utz sa'nalelu'l vatzsaj sevatz q'u kam tzi'. Echa' isajb'u saj tetaanima si'an'e'. Ech satxij-txun u tx'umi'l tetz q'ala'm

tetaanima. **20** Ech atoj q'u yol sek'u'l tza'. Tan aatz u yolb'al Tioxh nib'axab'sal talaxe', yit' ni-ko'nkoxhichee sik'u'l u aanima va'l nialon.

21 Tan yit' tuch' koj itxumb'al q'u alol tetz u yolb'al Tioxh nimotxiyolone' q'u'l atich Tioxh k'atza. Pek nojchit Tioxh niyolon k'atza. A' niaq'on iyol u Tioxhla Espiiritu.

Q'u txub'a'lomla chaj chusul sauli

2 **1** Letila tan, sa'nalchee chulin chusul tetz u yolb'al Tioxh texo'l. Echa' atin chulin alol tetz u yolb'al Tioxh xo'l q'u Israeel veti'anka. Aatz q'u'l tzi', telab'al ichustu tu aanima q'ul iye'xtxoja chusb'al q'u'l yansam ni'an'e'. Niteesa tib' ti' u kuB'aal va'l chiton tu vipaav. Pek loq' sa-ko'nib'an je' bib'. Tan oora su'ul u choob'al paav ti' tu q'u'l nimotxi'an'e'. **2** Utz sib'al aanima saok ti' u chusb'al tzi' tan, ni-ko'xhtaq' tzii kam ko'xh sab'anli. Utz ipaav ko'n aas ye'xtxo tek iyolon q'u aanima ti' vinujul si'an'e'.

3 Kam ko'xh sichuli ichusax sete. Kanaal isa' seti' tan, ke'ch koj inooeb'al ti' puaj. Pek loq' jatu koj say'a' talax ib'en tu u choob'al paav. Tan ko'xten nal k'ajax ti' aas sab'en tu u sotzchil.

4 Echa' va'l i'an u Tioxh aas ye't ikuy q'u u aanjel q'u'l paavin siatz. Ik'on b'en tu u xamat choob'al paav. Utz ijup oko'p tu

^a **1.17-18** Choktaj U Tio 17.1-5.

u uken. Echa' tatin tu tze' u tatin taq'o. A' nich'ia topón u tiempo aas satx'olax inujul.

5 Echat paj q'u qelol o'tla yol. Ye't kuyax tu u Tioxh. Pek aq'ax ku' u mam jab'al ti'. Utz motx jiq'mu taq'o. Ta'xh ikol u Noee, u alolich tetz vijikomal. A' imol jujva't titz'in tatzik kolchi.^b

6 Ech paje' ka'va't q'u tenam u Sodoma tuch' u Gomorra, tal isotzsale!. K'achel i'ana. Itza'ail texh kaai. Loq' ma'l k'uchb'al i'an u Tioxh vatz tere'n q'u aanima q'u'l niqelone' aas ech iveet saveeti.^c

7 Utz ta'xh u Lot ikol u Tioxh xo'l q'u aanima tu ka'va'l q'u tenam tz'e'i tzi'. Tan jikomla vinajich. Tiira sib' nichb'enku siatz q'u tonkonil q'u ye'xtxoja chaj aanima.^d **8** Utz jun q'ii, nichik'axb'u taanima u jikomla vinaj Lot tan, ech ko'xh ti' tilaxe' utz, ti' tab'il q'u onkonil va'l nichi'an q'u aa paav. Tan axhib'i jikomla vinaj tatin tixo'l.

9 Loq' aatz u Tioxh tan, tootzaj ikolax vatz u paav nitok vatz q'u aanima q'u'l chokol Tioxh. Pek sitx'ol inujul q'u aa paav. Tetz u choob'al paav si-ch'iansa. **10** Sa'xhaq'ax ku' choob'al paav ti' q'u'l kam ko'xh ch'ixveb'alla kam ni'an tichi'l. Tan ta'xh okoj tetz ti' ib'anaxe' kam isa'. Nimotxteesa iq'ii u tijle'm u Tioxh. Yit' b'aala koj

tatin siatz. Nikojmotxtok yol tivi!. Ye'xh b'oj ixo'val ti' teesal iq'ii q'u'l atil tijle'm. **11** Aal yit'e'ch koj ni'an q'u aanjel k'uxh aal paalchu tijle'm utz, paalch iyak'il siatz. Ye'xhkam ni-motxtal tz'ejb'al yol ti' q'u chulin alol yolb'al Tioxh vatz u kuB'aal.

12 Aatz q'u vinaj tzi', paat ni-kojtitza' kam ni'ane'. Echa' txokop aas ta'xh tetz saku' tu xaaol txokop utz, sasotzi. Tan anat ko'xh sab'anon je' q'ul ipaav. **13** Sa'nalichoo q'u tonkonil ni'ane'. Tan kantu' a' chit chi'b'inajku jun q'ii ti' teesat tib' tu b'ey, ti' ib'anax q'u kam yit' ijikomal. Tiira ch'ixveb'al utz, b'anol txab'kin aas ni-molo'ex tu q'u'l enimla q'ii. Ta'xh nimotxchi'b'ik ti' ib'anax q'u tacha'v. **14** At chit nital taanima ti' q'u ixoj q'u'l nisaji. Ye'xh b'oj tila'm ti' ib'anax u paav. Utz ni'xhteesa tu b'ey tzaj aanima q'u'l yit' tii koj itxake' k'atz u Jesuus. Naq'b'inaj vitxumb'al ti' q'u ye'xtxoja chaj acha'v k'atza. Jolol onkonla chaj aanima tetz choob'al paav. **15** Jolol tz'ejxinaj tu q'u tatine' tan, elnajtekka ti' u b'a'nla b'ey. A' ne'ntiq'o ib'anon u Balaam, vik'aol Beoor aas tz'ejxu ti' u puaj. Aya' vitx'ak ti' ib'anax u onkonil. **16** Loq' yaal ti' vipaav. Ma'l ijtzomla b'uuro q'ilan. I'an echa' iyolox aanima. Ech a' majon u alol tetz u yolb'al

^b **2.5** Choktaj u Geenesis 6.1-7; 8.18.

^c **2.6** Choktaj u Geenesis 19.24.

^d **2.7** Choktaj u Geenesis 19.1-16.

Tioxh ti' ib'anax u tonkonil va'l k'ajichku tib' si'ane!.^e

17 Aatz q'u ye'xtxojla chusul tzi', jolol echa' q'u tzaji julil a' aas ye'k a' nije'ul tuul. Utz echa' q'u sutz' aas til chaj ko'xh ni'-iq'olik b'en tu kajiq'. Loo' ye'xhkam nichajpu jab'al taq'o. Ech a' tetz si'ane' aas b'enamen sichoo vipaav tu u mam xo'veb'alla uken nich'iansal ti'.

18 Mamaj yol ko'xh nital q'u ye'xtxojla chusul tzi' aas ye'xh b'oj inujul. Utz nib'oy tzaj anima q'u'l ya'luib' chit i'ana'; motx k'asu'l tu u paav va'l atichku tu q'u tacha'v. Nimotxib'oy tu viisio, tuch' tu tacha'v ichi'il. **19** Nimotxtala'tzi'i te aas tiira sachitpi. K'uxh aal preexhu tatin tu q'ul iyannajla txumb'al. Tan ab'il va'l b'a'nla sub'el, tiira txayel.

20 Atil anima el jaq' q'ul ipaav tan, vettootzaji u Chitol tu paav; aya' u kuB'aal Jesucristo. Loq' tilayol saya'ka tan, k'uxh k'asnajtek'ul tu u paav utz, sa'pajsub'ax ti' ib'anax u paav. Tilayol u tatin vatz u tatin b'axa aas ye'sajich inimat u Tioxh.

21 Aal tek b'a'n aas ye't koj tootzaji u b'ey tetz jikomil. Tan k'uxh ma't inimata' niko'ntelka ti' q'u mantaar q'u'l tootzajle aas

Tioxh alonka. **22** Utz oj ech ni'an tzi', nojchit nitzojpu u yol va'l nital ech tza': —Aatz u tx'i', ni-q'aavilo' je' vixa'v. Utz aatz u b'och va'l anal itx'aal ti', nipaj-enisuq'i tib' tu u xoq'ol.— Chia.^f

U q'aavtuleb'al u Jesuus

3 **1** Unchee' a' u ka'b' u' nun-tz'ib'a b'en tzexe' tza' unhermanos. Utz t'oyelex nunb'an tuul sika'b'il. K'assamat veb'a'nla txumb'al nunb'ane'.

2 Atoj chit sek'u'l q'u kam q'u'l alel tu q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tioxh q'u'l atich Tioxh k'atza. Atoj chit vimantaar u kuB'aal sek'u'l, u Chitol qetz. Aya' va'l ichus q'ul ichaj sete.^g

3 Utz a' ib'o'q'ol sa'atin q'u kam sek'u'l tza'. Tan aatz tu q'u motxeb'al q'ii, sa'nalchee anima aas ta'xh si'ane' kam q'u'l nitachva. Sako'nteesa eq'ii.

4 Satal ech tza': —¿Kam tek unya'k u Jesuus tan, alel aas sa-q'aavu'l b'anel? Kamyu ko'xh el q'u kuk'uy kumam tuul utz, echat ko'xh q'u kam jatva'x tiempo ichee u vatz amlika tx'ava'!— Chaj.^h

5 Loq' aatz q'u anima tzi', vet sik'u'l ye' ninima aas tu ko'n iyolom u Tioxh chee u vatz amlika tx'ava' tu u a'. Utz ti' u a' k'uxh atile.ⁱ

^e **2.15-16** Choktaj u Nuumeros 22.4-35.

^f **2.22** Choktaj u Proverbios 26.11.

^g **3.2** Choktaj U Xhan 13.34.

^h **3.4** Choktaj u Ezequieel 12.22.

ⁱ **3.5** Choktaj u Geenesis 1.6-9; u Salmos 24.2.

6 Utz u Tioxh paj yoloni k'uxh sotz q'u kam vatz tx'ava' aas ul u mam jab'al tikuenta u Noee.^j

7 Ech tiyol u Tioxh ko'n k'uxh atil u tx'ava' tuch' u amlika b'enamen. Utz ch'iham ko'n ni'ané!. Tan tz'e'chil si'ané!. Loq' analen aas latal u Tioxh. U xamal satz'e'san tu u q'ii aas satx'olax inujul q'u kam tu u Tioxh, tu u q'ii va'l lab'en q'u aa paav tu u choob'al paav.

8 Utz saval sete unhermanos, kam b'anel tu u tiempo vatz u Tioxh. Sotzi'ch sek'u'l. Tan yit' ela koj u kutxumb'al tuch' u Tioxh ti' u tiempo. Tan aatz ma'l q'ii siatz, echa' 1,000 ya'b' tuul. Utz aatz u 1,000 ya'b', echa' ma'l ko'n q'ii tuul siatz.^k

9 Loq' k'uxh echí, yit' ti' koj aas a' isa' sab'atz ti' itzojpil q'u kam alel taq'o, echa' va'l nichuli talaxunjolol aanimá. Tan ex nititz'a'ex k'uxh ye' ni'ané!. Tan yi'sa' aas sakamex tu q'ul epaav. Pek a' isa' aas kajay aanimá sik'axa q'ul ipaav utz, saq'aavo'k k'atz u Tioxh.^l

10 Tan ye'k talchu u tuleb'al u kuB'aal Jesuus. Echa' tul elq'om tu aq'b'al si'ané!. Ech sasotz u amlika tzi'. Xo'eb'al ijelun tuul si'ané aas sasotzi. U xamal

samoxsan kajay q'u kam. Tz'e'-chil si'an kajay u vatz amlika tx'ava' tza', tuch' q'u kam atil tuul.^m

11 Ech oj sasotz kajay q'u kam tzi', tiira a' ib'o'q'ol sa'xh-exaansa el etib' k'atz u paav. Utz sa'xheb'an etatin k'atz u Tioxh.

12 A' texh sech'ia topón u q'ii q'atel tu u Tioxh. Ooje'lataj eb'antu tuch etib' ti' u tuleb'al. Tan aatz tu u q'ii tzi', tz'e'chil si'an u amlika. Tz'e'chil si'an q'u kam tu u xamal.

13 Pek aatz o' tan, a' ni-kuch'ia va't u amlika utz, u tx'ava' val anal sachéei. Tan ech alel taq'o. Utz qootzajle aas tiira vijikomal sab'anax tuul.ⁿ

14 Ech toke' unhermanos, b'antaj chit ya'l aas b'a'n ex tuch' u Tioxh, tuul ko'xh nech'ia tule'. Paat ye'k sachée ye'xtxoj sek'atza aas lu'uli. Ye'k epaav siatz. **15** Paaloj etxumb'al tuul tan, k'uxh tiira atil ipaciensia u Tioxh q'i', a' isa' aas sachitpu q'u aanimá tipaav. Aatz q'u kam q'u'l niqale' tza', a' q'u'l tz'ib'amal opon sete tu u kuhermano Pablo majte. Tan tiira aq'el itxumb'al tu u Tioxh ti' talaxe'. **16** Echat ko'xh nital tuul q'u'l nival sete tza' tu

^j **3.6** Choktaj u Geenesis 7.11.

^k **3.8** Choktaj u Salmos 90.4.

^l **3.9** Choktaj u Ezequieel 18.23; 33.11.

^m **3.10** Choktaj U Tio 24.43; B'axa U' Tu Tesaloonica 5.2; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 16.15.

ⁿ **3.13** Choktaj u Isaías 65.17; 66.22; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 21.1.

junun q'u tu' q'u'l tz'ib'amal opon taq'o. K'uxh b'enchimal tza'l b'iil ab'ili. Echixe'at aas paarten tek telo'p ni'an unjolol q'u txoxkin q'u'l niko'xhitxalka' pun tu u yolb'al Tioxh. Loq' ijunal atko'xh nitz'ejixsa je' tib'.

17 Pek aatz ex unhermanos, ab'imal tek el q'u kam setaq'o

tzi'. Etootzaj teku'en. B'antaj kuenta etib', ech ye'k sisub'ex q'u eesanal tu b'ey. Utz ech ye'k saku'ex; ye' saelex tu va'l tiira txaklelex tuul.

18 Pek a' tii sach'ii'ex ti' tootzajil tere'n q'ul ib'a'nil u kuB'aal Jesucristo u Chitol qetz. Ech tetz u techalil cheel utz, b'enamen b'enq'ii b'ensaj. A'i.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' tza', a' tz'ib'an u Xhan va'l chusulib'ich k'atz u Jesuus. Anko'xhtu' va'l tz'ib'an u u' U Xhan, tuch' oxva'l q'u tu' q'u'l molomal tib' tza', tuch' u u' Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis).

Nitalche' aas a' itz'ib'at u b'axa tu' tza' tu u ya'b' 90 m.t.J. A' itz'ib'av k'asu'l tu Eefeso.

Aatz u kam tiira ib'o'q'ol niyolon u Xhan ti' utz, aya' u tii uchchil ib'ilaj, echa' u Tioxh aas tii qi'. Nitale' aas oj vetqootzajil vinujul, unchee' saku-k'uch tu u kub'antu tii'o' ti' aanimma.

Nital majte aas echen sa'atino' k'atz u txijtxub'al, aya' u Jesuus utz, yit' tu elq'ej.

Nipajtale' aas sa'nalatin unjolol xe'k'ulan tetz u Jesuus. Utz echen sab'anax kuentaib' te.

Ech tiya'teb'al nitale' aas tii nimamoj u Jesuus qaq'o. Sakunima vi-yolb'al. Utz tiira tiijojo' qib'ilaj.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-4 Ech ixe't u u' tza'.
- 2) 1.5—2.29 Nital ti' u chitpitchil tu paav.
- 3) 3.1—4.6 Nital ti' u mantaar tetz u tii uchchil ib'ilaj.
- 4) 4.7—5.12 Nital ti' q'u xe'k'ulan tetz u Jesuus.
- 5) 5.13-21 A' q'u kam niyolon u Xhan ti' tzi' utz, nika'paju nitoxpaju talaxe!'; nitz'ajsa tu unjotoj yol.

U B'AXA U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

U tatin u Jesuus xe' q'ii xe' saj

1 1-2 Aatz u Jesuus, atichnale aas ye'sajich ichee u vatz amlika tx'ava'. Utz ul u Aq'ol Tiichajil sukuvatz tzi!. Qil tuch' kuvatz. Ab'imal iyol qaq'o. Nojchit qootzaji u Jesuus, u Aq'ol Tiichajil tan, kukano'k tuch' kuq'ab!. Echixe'at nikutxakb'a' qib' ti' talaxe'. Niqal u Aq'ol Tiichajil sete tzi' va'l b'enq'ii b'ensaj tatine'. A' atichku xe' u kuB'aals Amlika, pek ul sukuvatz.^a **3** Ech a' niqal sete kam va'l ilel qaq'o utz, ab'imal qaq'o. Utz kam koj tok niqal sete, pek a' kusa' aas tiira ma'l kuvatz ti' inimale', kam echa' ma'l kuvatz tuch' u Tioxh u kuB'aals Amlika utz, tuch' viK'aol, aya' u Jesucristo. **4** Ech nikutz'ib'a q'u kam sete tzi' tan, a' kusa' ela tz'ajel sa'xhtuq'txuno' ti'.

U tatin u Tioxh
echa' ma'l txijtxub'al

5 A' u yol ab'imal qaq'o k'atz u Jesucristo tza' utz, niqal sete. Tan txijtxunal u Tioxh; ye'k

elq'ej k'atza.^b **6** Ech oj ma'l kuvatz tuch' u Tioxh niqale', loq' an tere'n atilo' tu elq'ej siatz ti' ib'anax u paav, nikutxub'a'le' atzi!. Utz ye'xhkam nikub'an o' b'anol tetz vinujul. **7** Oj nojchit atilo' tu vitxijtxun u Tioxh tan, sakub'an vinujul atzi!, echa' ni'an u Tioxh. Unchee' ma'l kuvatz qib'ilaj atzi!, o' niman tetz. Utz a' satx'aaono' tu kajay q'u kupaav u Jesucristo, viK'aol.

8 Pek oj niqale' aas ye'k kupaav, kujunal ko'xh nikusub' je' qib'. Unchee' ye'k vinujul quxe' atzi!. **9** Pek oj saqal q'u kupaav te, sakujaj te sikuye'; sikuye'. Utz sateesa kajay q'u ye'xtxoj kuk'atza. Tan nojchit ijikomal ni'ane' utz, nitzojpi viyol. **10** Pek oj saqale' aas ye'xhkam nikupaavine', nitekqaq' b'ens txub'a'lom u Tioxh atzi!. Utz ye'xhkam niqoksa tetz viyolb'al.

U Jesuus u oksan kuyol xe' Tioxh

2 1 Nuntz'ib'a q'u kam sete tza', t'oyb'al etetz nunb'ane' ech ye'k sapaavinex. Tan echa'

^a 1.1-2 Choktaj U Xhan 1.1, 14, 18; 2.13-14.

^b 1.5 Aatz q'u yol "txijtxunal" tuch' "saj" nital u Xhan tza', a' toke' "ye'k paav", "vinujul" utz, "tiichajil b'enamen vatz u Tioxh". Aatz u yol "elq'ej", a' toke' "paav", "txub'a'l", "yit' inujul" utz, "kamchil b'enamen vatz u Tioxh".

ex unk'aol unme'al.^c Pek oj ab'il ma'j nipaavine', atil oksan kuyol xe' u kuTat, aya' u Jesucristo va'l ijikomai.^d **2** Tan a' va'l yatz'ax ti' ichool q'u kupaav. Utz ta'n ko'nkokh ti' q'u kupaav unjolol o', pek ti' vipaav kajay q'u aanima majte tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

3 Untz'oj nikunima q'ul imantaar, techlal atzi' aas nojchit qootzaj u Tioxh.^e **4** Ab'il va'l nialon aas: —Vootzajle u Tioxh.— Chia. Pek loq' ye' ninima q'ul imantaar, txub'a'lom atzi'. Utz ye'k vinujul tzixe'.

5 Pek ab'il q'u'l niniman vi-yolb'al, nojchit tz'ajel tek tu vi-tz'ejtu taanima ti' u Tioxh atzi'. Ech a' saqootzajiv tzi' aas nojchit atilo' k'atza. **6** Tan ab'il nialon aas ato'k k'atza u Jesuus, ministeer ech itxumb'al si'ane' va'l i'an u Jesuus.

U mantaar va'l tiira ib'o'q'ol

7 Hermanos, aatz u mantaar nuntz'ib'a sete tza', yit' anal koj cheeya. Pek anko'xhtu' u mantaar va'l alax sete b'axa aas ok'lex ti' inimal u Jesuus tixe'teb'al.^f **8** Pek nuntz'ib'a va't tokeb'al u mantaar sete cheel

tza', aya' va'l ik'uch u Jesuus. Tan na'vit k'atza. Utz echen senima majte, sak'uchun sek'atza. Tan qootzajle vinujul utz, echen sapaq'un viyolb'al u Tioxh sukuk'atza tzi'. Ech sotzchil si'an u elq'ej.

9 Ab'il a' atil tu vinujul aas nitale', loq' anko'xh nichi'k'ula q'ul imol niman tetz u Jesuus, ta'xh b'anel atil tu u paav atzi', aya' u elk'ej. **10** Pek ab'iste va'l tiira tii ti' q'ul imol niman tetz u Jesuus, nojchit atil k'atz u Tioxh atzi', aya' u txijtxub'al. Utz ye'k saku' tu u paav.^g **11** Tan ab'il va'l nichi'k'ula imol niman tetz u Jesuus, atil tu u paav atzi', aya' u elq'ej vatz Tioxh. Utz tu paav nipaalka. Ye' tootzaj til chaj ech ib'ena' tan, u elq'ej nimajon isajine'.

12 Nuntz'ib'a q'u kam sete tza' tan, echa' ex unk'aol unme'al utz, kuyel tek q'ul epaav tib'ii u Jesuus.

13 Nuntz'ib'a q'u kam sete tza', ex txutxa b'aala tan, etootzaj u Jesuus va'l atich nal xe' q'ii xe' saj.

Nuntz'ib'a q'u kam sete tza', ex xiak tan, sub'el u tx'i'lli'inaj setaq'o.

^c **2.1** Aatz nital “unk'aol unme'al”, a' nital q'u aanima q'u'l anal nich'ii tu u tatin k'atz u Tioxh niyolonka. Ech yit' a' koj nital kajay vik'aol q'u aanima.

^d **2.1** Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 6.11-14.

^e **2.3** Choktaj U Xhan 14.15, 21, 23.

^f **2.7-8** Aatz u mantaar nital tza' tzi', atich nal tu u o'tla mantaar tetz u Moisees. Choktaj u Leviitico 19.18. Pek a' nital tza' kani'ch chit itxakun sab'anli. Choktaj U Xhan 13.34; 15.12.

^g **2.9-10** Choktaj u Proverbios 2.9.

Nuntz'ib'a q'u kam sete tza', talaj nitxa' tan, etootzajle u kuTat tu Amlika.

14 Tz'ib'amal tek q'u kam sete vaq'o tza', ex txutxa b'aala tan, ootzajimal tek u Jesuus setaq'o va'l atich nal xe' q'ii saj.

Tz'ib'amal tek q'u kam sete vaq'o tza', ex xiak tan, iq'omal eyak'il. Atilex ti' inimal u yolb'al Tioxh. Utz sub'el tek u tx'i'lli'inaj setaq'o.

15 Yetz'ej etaanima ti' u txumb'al iq'omal tu u vatz amlika tx'ava' tza', niko'xh ti' q'u kam atil tuul. Tan ab'il a' tz'ejel taanima ti' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava', yit' tz'ajel koj tu vitz'ejtu taanima ti' u kuTat tu Amlika. **16** Tan yit' xe' u Tioxh koj nik'asku'l kajay q'u kam atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ta'n nicheek tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Echa' q'u tacha'v u chi'l, q'u kam niqile' utz, niqachva utz, tuch' u t'e'sil. **17** Utz sako'npaal u vatz amlika tx'ava' tza', tuch' q'u kam nitachval tuul. Pek ab'il va'l nib'anon vitxumb'al u Tioxh, b'enq'ii b'ensaj tatin si'ané'.

Q'u xe'k'ulan tetz u Cristo sauli

18 K'aol me'ala, atiltek'o' tu u motxeb'al q'ii saj. Utz ab'imal u

yol setaq'o aas sa'nalchit'ul u xe'k'ulan tetz u Cristo. Tan echa' cheel, sib'ax ko'xh xe'k'ulan tetz u Cristo cheei. Ech qootzajle aas a' texh u motxeb'al q'ii saj.^h

19 K'uxh a' cheek tu kuxo'l, loq' yit' kumol koj. Tan noj koj chit kumol, tii atil tu kuxo'l koj atzi'. Pek k'uxh vet'elb'en tu kuxo'l, telchit'ul vatzsaj aas yit' kumol koj tu vinujul.

20 Pek aatz ex sekajayil, aq'el etxumb'al tu u Tioxhla Espiiritu utz, etootzaj vinujul.ⁱ **21** K'uxh nuntz'ib'a q'u kam sete tza', yit' ti' koj aas ye' etootzaj vinujul. Tan etootzaj utz, ye'k txub'a'l tu vinujul.

22 Pek aatz q'u txub'a'lom q'u'l ye'k vinujul tzixe', aya' q'u'l nialon aas yit' iTxaaom koj u Tioxh u Jesuus nitale'. A' q'u xe'k'ulan tetz u Cristo. Tan aal ye'k u Tioxh aas nitale', aya' u kuTat. Utz ye'k u K'aola aas nitale'.

23 Kajay q'u'l niteesa tib' ti' u K'aola, ye'k u kuTat k'atza. Pek ab'il q'u'l atil k'atz u Jesuus, viK'aol u Tioxh, atil u kuTat k'atza.

24 Pek atoj sek'u'l kam q'u chusb'al ab'imal setaq'o tixe'teb'al. Tan oj tii atil sek'u'l kam va'l ab'imal setaq'o, ato'k'ex k'atz u K'aola atzi' utz, k'atz u kuTat. **25** Utz alel taq'o aas

^h **2.18** Aatz u yol “xe'k'ulan tetz u Cristo”, aya' ma'l u aanimaul tu u motxeb'al q'ii saj. Utz atil tek unjolol cheel. A' nital q'u aanimaul q'u'l nimanich tetz u Jesuus, pek jolol tek elnajka. Choktaj u Ka'b' U' Tu Tesalonica 2.8-10.

ⁱ **2.20** Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 2.10-16.

sataq' u atinchil tu b'enq'ii
b'ensaj qe.

26 Vetuntz'ib'a q'u kam sete
tza' ti' et'oyax ti' q'u eesanal tu
b'ey. **27** Pek aatz u Tioxhla
Espiiritu va'l taq' u Jesuus sete,
atil sek'atza b'enamen. Utz yit'
ministeer koj ab'il va't sak'uchun
vinujul sete. Tan a' sak'uchun
kajay q'u kam sete u Tioxhla
Espiiritu. Tan tu vinujul ni-
tiq'ovb'e'nex; yit' tu txub'a'l koj.
Ech kam vechusax ni'ane' atojex
tuul.

28 Aatz cheel k'aol me'al, tii
atojex k'atz u Jesuus. Ech
ye'xhkam sakuxo'va tu u
tuleb'al. Yit' sa'kojkuxaansa el
qib' echil tzi' tu ch'ixa'l'v.

29 Etootzajnale aas a' ijikomal u
Jesuus. Ech ootzajitaj majte aas
ab'il va'l ijikomal ni'ane', nojchit
itz'pinaj k'atz; ela itxumb'al
tuch' u Jesuus.

Vib'a'nil u Tioxh ti' taq'tub'eno' ik'aol ime'al

3 **1** Nachtaj b'a'nil etile'.
3 Tiira tii u kuTat q'i' tan,
vettaq'l'u b'eno' ik'aol ime'al.
Loq' aatz q'u a anima tu u vatz
amlika tx'ava', ye' tootzaj aas
b'ennajtek'o' ik'aol ime'al Tioxh
tan, ye' tootzaj u Tioxh.^j **2** Aatz
cheel unhermanos, o' tek ik'aol
ime'al Tioxh utz, k'uxh ye'saj
qulta' kam chit sataq'vo' u
Tioxh. Qootzajle aas ela teko'n
o' tuch' u Jesuus si'ane'.

Echixe'at ta'xh lu'uli, sa'tekqile'
kam chit b'anel taq'o. **3** Utz
kajay q'u'l nich'ian tuch' txuq'-
txunchil, nikol tib' vatz u paav.
Echa' u Tioxh tan, tiira ye'k
paav k'atza.

4 Utz kajay q'u'l ni'an paav,
a' niqel u o'tla mantaar. Tan
qelo'm u b'ano paav. **5** Pek loq'
etootzajle aas k'uxh ul u
Jesuus, a' vet'uliszotsa q'u
kupaav. Tan ye'k paav k'atza.
6 Utz kajay q'u'l tiira ta'n ato'k
k'atza, ye'xhkam nipaavine'.
Pek aatz q'u'l nipaavine', ye'saj
tilta' utz, ye'saj tootzajita'.
7 K'aol me'ala, ye' ko'xh ab'il
eesanex tu b'ey. Tan ab'iste va'l
ijikomal ni'ane', jikom atzi'.
Tan jikom u Tioxh.

8 Pek ab'iste va'l vet sik'u'l
ni'an paav, tetz u tx'i'li'inaj atzi'.
Tan u tx'i'li'inaj xe'tixsan u paav
xe' q'ii xe' saj. Echixe'at vet'ul
viK'aol u Tioxh ti' isotsal q'u
taq'onib'al u tx'i'li'inaj.^k

9 Kajay q'u'l itz'pinaj k'atz u
Tioxh, yit' vet koj sik'u'l ni'an u
paav. Tan nojchit atil vitxum-
b'al u Tioxh k'atz. Ech ye'kan
sapaavini tan, itz'pinaj tek
k'atz. **10** Ech u techlal tza'
ab'il q'ul ik'aol ime'al u Tioxh.
Yit' tetz koj u Tioxh kajay q'u'l
yit' ijikomal koj ni'ane' utz; yit'
tii koj ti' imol. A' q'ul ik'aol
ime'al u tx'i'li'inaj. Ech ni-
na'vete' ab'il q'u'l ik'aol ime'al
u tx'i'li'inaj.

^j 3.1 Choktaj U Xhan 1.12.

^k 3.8 Choktaj Q'u Hebreo 2.14-15.

U kub'antu tii'o' qib'ilaj

11 Tan a' u chusb'al ab'imal qaq'o tixe'teb'al tza' aas sakub'an tii'o' qib'ilaj.^l **12** Utz yit'e'ch koj sakub'an'e' va'l i'an u Caiin, aas a' i'an u tetz u tx'i'l'inaj. Tan iyatz' vitza'q'. Utz Ɂkam ti' iyatz'va? Ti' tan, jikom ib'anon vitza'q' vatz Tioxh. Pek ech koj u Caiin tan, ye'xtxoj vib'anon vatz Tioxh.^m

13 Unhermanos, ye' ko'xh sotz ek'u'l oj nichik'ula'ex q'u aanima ye' tootzaj Tioxh tu u vatz tx'ava' tza'. **14** Tan qootzajle aas yit' kamnajtere'n-kojo' vatz u Tioxh. Pek atil tek kutiichajil tu b'enq'ii b'ensaj taq'o. Utz a' u techlal aas tii'o' ti' kajay q'u niman tetz u Jesuus. Tan aatz q'u'l yit' tii koj ti' imol, kamnaj tatin vatz u Tioxh. **15** Utz ab'il va'l nichik'ula imol, ela tuch' yatz'ol atzi'. Utz qootzajle aas ye'xh-ab'il ko'xh ma'l yatz'ol atil itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj k'atza.

16 Pek qootzajle kani'ch kub'antu tii'o' ti' kumol sakub'an'e' tan, echa' u Jesuus, taq'tib' tu kamchil qi'. Utz echat sakub'an majte. Saqaq' qib' ti' q'u kumol niman tetz u Jesuus. **17** Pek untz'oj ab'il ma'l atil tx'iib'al iq'ii utz, ni-ko'xhisaji ipaal imol tu

me'b'i'l, ye'xh b'oj niloche', Ɂkani'ch tatin vitxumb'al u Tioxh k'atza aya' vib'antu tii qi'? **18** K'aol me'al, yit' tuch' ko'nkokh yol utz, tuch' ko'nkokh kutzi' sakub'an tii'o' ti' aanima, pek nojchit sakuk'uch tu kub'anone'.

U tatin u Tioxh sukuk'atza tu kunimata'

19 Ech tu q'u kam sa-qootzajiva tzi' aas atilo' tu vinujul. Ech sak'uje' ik'u'l qaanima aas b'a'n qatin vatz Tioxh. **20** Echa' tzi' untz'oj atilo' tu paav sinach u qaanima, u Tioxh sakuyuno'. A' ootzajin tetz tan, paalchu vatz u qaanima. **21** Unhermanos, untz'oj ye'k o' tu paav sinach u qaanima, unchee' k'ujlel kuk'u'l ti' Tioxh atzi' aas b'a'n o' siatz. **22** Ech kam chit va'l sakujaj te, sataq' qe. Tan nikukol q'ul imantaar utz, nikub'an q'u kam q'u'l b'a'n ni'enku te. **23** Tan a' vimantaar tza', aas sakunima viK'aol u Tioxh, aya' u Jesucristo. Utz sakub'an tii'o' qib'ilaj majte, echa' va'l talka u Jesuus. **24** Ech ab'iste q'u'l niniman q'ul imantaar, atil k'atz Tioxh. Utz atil u Tioxh k'atza majte. Ech ti' ni-qootzajiva aas atil u Tioxh kuk'atza tan, aq'el viTioxhla Espiiritu qe taq'o.

^l 3.11 Choktaj U Xhan 13.34; 15.2.

^m 3.12 Choktaj u Geenesis 4.8.

Vib'anax kuentaib'
tu q'u txub'a'lomla xe'k'ulan
tetz u Cristo

4 1 Unhermanos, yit' ma'l ko'nkokh inimal q'u chusb'al seb'an'. Echa' tzi' aas satal paal chusb'al ma'j aanima. Ab'itaj inujul b'a'nil, tetz tzik Tioxh oj yit' a' koj. Tan sib'al chulin alol tetz u yolb'al Tioxh nipaal tu u vatz amlika tx'ava' tza'. 2 Ech tootzajil u Tioxhla Espiiritu tetz u Tioxh seb'an' tza'. Kajay q'u'l niniman utz, q'u'l nialon aas nojchit ul u Jesucristo tuch' ichi'l, u Tioxhla Espiiritu atil k'atza. 3 Pek ab'iste q'u chusb'al nialon aas yit' tuch' koj nojla chi'l itz'pu u Jesucristo, b'a'ntan yit' tetz koj u Tioxh atzi'. Pek vitioxhil u xe'k'ulan tetz u Jesuus atzi', aya' va'l ab'imal setaq'o aas tule'. Utz atil tek tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

4 Pek sub'el tek setaq'o, k'aol me'ala tan, ex tek tetz u Tioxh. Utz aatz u Tioxh va'l atil sek'atza, paalchu vatz u tx'i'li'i-naj va'l atil tu u vatz amlika tx'ava' tza'. 5 Tan aatz q'u chulin alol tetz u yolb'al Tioxh, a' iq'omal u txumb'al taq'o tetz u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech-ixe'at ta'xh niyol q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz ni-k'ulvi'l tu tere'n q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'. 6 Pek aatz o'tan, o' tetz u Tioxh. Utz ab'iste va'l ootzajimal u Tioxh taq'o, ni-k'ulvi'o' ti' q'u kam niqale'. Pek aatz q'u'l ye' tootzaj u Tioxh, ye'

nik'ulvi'i'o'. Utz ech a' ni-qootzajiv tzi' aas inujul tzik oj eesanal tu b'ey u tioxhil atil k'atza.

U kub'antu tii'o' qib'ilaj tan,
tii u Tioxh q'i'

7 Unhermanos, tioojchit'o' qib'ilaj. Tan aatz u kub'antu tii'o' qib'ilaj, tetz u Tioxh. Ech ab'iste va'l tii ti' imol, itz'pinaj k'atz Tioxh atzi'. Utz tootzaj u Tioxh. 8 Pek ab'il va'l yit' tii koj timol, ye'saj tootzajit u Tioxh atzi'. Tan aatz u Tioxh, tiira tii ti' q'u aanima kajayil. 9 Utz ech vi-k'uchtu vib'antu tii u Tioxh q'i' tza' tan, ichaju'l viK'aol va'l ta'xh ma'l, tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' isa' sa'atin kutiichajil k'atza taq'o. 10 Utz a' vib'antu tii u Tioxh q'i' tza' aas, a' veti'an tii q'i' b'axa. Ichaju'l viK'aol ul kamoj ti' ichool q'u kupaav. Yit' o' koj vet-kutz'ej qaanima ti' b'axa.

11 Utz oj ech vib'antu tii u Tioxh q'i' tzi' unhermanos, echat kub'antu tii qib'ilaj sakub'an majte.

12 Ye'xhab'il ko'xh ma'j ilonnaj iatz u Tioxh. Pek loq' atil sukuk'atza oj tii'o' qib'ilaj. Utz tz'ajeltek'o' tu u kutz'ejtu qaanima ti' atzi'. 13 Ech ni-qootzajiva aas ato'k'o' k'atza utz, atil sukuk'atza tan, aq'el vi-Tioxhla Espiiritu qe taq'o majte. 14 Utz nojchit qil viK'aol u Tioxh va'l ichaju'l. Aya' u Chitol tetz q'u aanima tu paav tu u vatz amlika tx'ava'. 15 Utz kajay q'u'l nialon aas iK'aol Tioxh u Jesuus,

atil u Tioxh k'atza atzi'. Utz atil k'atz Tioxh majte. **16** Ech vet-qootzajila' utz, vetkunimala' aas tiira tii u Tioxh q'i' tan, ech chit vitxumb'al. Utz ab'iste u aanima va'l tii ti' imol, atil k'atz Tioxh atzi' utz, atil u Tioxh k'atza majte. **17** Ech tz'ajeltek'o' tu u kutz'ejtu qaanima ti' u Tioxh atzi' utz, ye'xhkam ve't saku-xo'va k'uxh lu'ul u q'ii aas la-tx'olax inujul q'u aanima kajayil. Tan nikub'an q'u kam jikom tu u vatz amlika tx'ava' tza', kam echo' i'an u Jesuus. Tan ela o' tuch'. **18** Oj nojchit tz'ajeltek'o' tu u kutz'ejtu qaanima ti' u Tioxh, ye'kan nikuxo'va ti' vi-tx'oltu kunujul u Tioxh atzi'. Elyu u xo'val sukuk'atza. Tan aatz q'u'l nixo'ven itx'olax inujul, yit' tz'ajel koj tu vitz'ejtu qaanima ti' atzi'.

19 Nikub'an tii'o' ti' q'u aanima utz, ti' u Tioxh tan, veti'an tii u Tioxh q'i' b'axa. **20** Untz'oj ab'il ma'j nialon aas: —Tz'ejel vaanima ti' u Tioxh.— Chia. Loq' nichil'k'ula imol, txub'a'lom atzi'. Tan oj yit' tii koj ti' vimol va'l nitil iatz, ¿kani'ch itz'ejtu qaanima ti' u Tioxh va'l ye' nitil iatz? **21** A' umantaar aq'elka qe taq'o tza', aas ab'il va'l tz'ejel qaanima ti' u Tioxh, tiooj ti' imol majte.

Viyolpe'l u paav ti' q'u'l nojchit ik'aol ime'al Tioxh

5 **1** Kajay q'u'l niniman aas iTxaaom Tioxh u Jesuus, itz'pinaj k'atz u Tioxh atzi'. Utz

ab'il va'l tz'ejel qaanima ti' tu u Tata, tii ti' q'ul ik'aol ime'al u Tioxh majte. **2** Ech oj tz'ejel qaanima ti' u Tioxh utz, nikukol q'ul imantaar, a' u techlal aas tii'o' ti' q'ul ik'aol ime'al u Tioxh. **3** A' u kutz'ejtu qaanima ti' u Tioxh tza', aas sakukol q'ul imantaar. Tan yit' tza'l koj q'ul imantaar. **4** Tan aatz kajay q'u'l itz'pinaj k'atz Tioxh, nisub' q'u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz tu vik'uje' kuk'u'l ti' u Tioxh sakusub'vu u paav tu u vatz amlika tx'ava'. **5** Utz ab'il koj q'u'l nisub'un q'u paav tu u vatz amlika tx'ava' tza', pek aya' q'u'l niniman aas iK'aol Tioxh u Jesuus.

Q'u techlal aas nojchit ul viK'aol u Tioxh tu vatz tx'ava'

6 Aatz u Jesucristo, i'an ivautismo utz, el ikajal vatz kurus. Yit' ta'n ko'nkoxh ivautismo i'ana, pek antu el ikajal. U Tioxhla Espiiritu nialon q'u kam tza' tan, a' vinujul. **7** Utz oxva'l txakb'a'n tetz q'u kam atil tu Amlika tzi': u Tata, u Aq'ol Tiichajil utz, tuch' u Tioxhla Espiiritu. Utz ma'l ko'n ni'elka. **8** Utz oxva'len paj txakb'a'n tetz tu u vatz amlika tx'ava' tza': u Tioxhla Espiiritu, u vautismo tu a', tuch' u kaj el vatz kurus. Utz ela nik'ul tib' oxva'l q'u kam ti' vinujul tzi'. **9** Utz oj nikunima kam ni-txakb'a' talax q'u aanima, ja' tzik ye' sakunima kam nital u Tioxh! Tan paalchu viyol u Tioxh vatz

viyol q'u aanima. Utz a' va'l niyolon ti' viK'aol. **10** Ab'il va'l niniman viK'aol u Tioxh, tiira atil viyol u Tioxh sik'u'l. Pek ab'il va'l ye' niniman, a' nitaq' b'en txub'a'lom u Tioxh. Tan ye' ninima q'ul iyol nital ti' viK'aol. **11** Utz a' va'l nitale' tza'. Taq'lu kutiichajil tetz b'enq'ii b'ensaj. Utz aatz u kutiichajil tzi' tan, tiq'aq'al viK'aol. **12** Tan ab'il va'l atil viK'aol u Tioxh k'atza, atil itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj. Ab'il va'l ye'k viK'aol u Tioxh k'atza, ye'k itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

Itzojpeb'al u u' tza'

13 Vetuntz'ib'al q'u kam sete tza', ex niman tetz viK'aol u Tioxh tan, a' unsa' at se'enku sete aas atil etiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

14 K'ujlel kuk'u'l ti' u Tioxh. Tan qootzajle nitab'i'o' aas kam ma'j sakujaj te. Utz sinima'o', sataq'e' oj b'a'n siatz va'l sakujaje'. **15** Tan qootzajle aas nitab'i'o' tu u kuq'ilat kusik'leta'. Echixe'at k'uje'oj kuk'u'l ti' ik'ulax q'u kam nikujaj te.

16 Untz'oj ab'il ma'j satil iku' imol tu paav, siq'ila isik'le Tioxh ti'. Ech sakuyax tu u Tioxh. Loq' yit' a' koj a' q'u mam paav va'l ye'k kuyb'al ti'. Tan atil mam paav aas ye'kan kuyb'al tetz. Utz yit' a' koj nivale' aas saq'ilal sik'lel Tioxh ti'. **17** Kajay q'u qelo Tioxh, paav. Loq' atil paav aas nikuy u Tioxh; yit' sa'kojb'en tu choob'al paav ti'.

18 Qootzajle aas ab'il va'l itz'pinaj k'atz u Tioxh, yit' vet koj sik'u'l ni'an u paav. Tan u Jesuus tek nikolon. Utz ye'xhkam nisub'ax tu u tx'i'li'i-naj saku' tu paav. **19** Qootzajle aas o' tek tetz u Tioxh. Pek kajay tere'n q'u aanima aye'n jaq' imantaar u tx'i'li'inaj.

20 Pek qootzajle majte aas ulnaj viK'aol u Tioxh utz, taq' kutxumb'al ti' vinujul. Ech atilo' tu vinujul; aya' u Jesucristo viK'aol u Tioxh. Tan a' u nojla Tioxh. Utz a' u Aq'ol Tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

21 K'aol me'ala, oki'ch tevi' senima q'u b'anich tioxh chulimal. A'i.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

Yol ti' u u' tza'

A' tz'ib'an u u' tza' u Xhan. A' nital je' tib' aas in "ansiano" chia. A' nitaq'yu b'en xe' q'u aanima q'u'l "itzxaom Tioxh" chu ti'. Aya' q'u niman tetz u Jesuus, niyolonka. Ye' ootzajimal til itz'ib'ava utz, kam tuul itz'ib'a. Pek kamal a' itz'ib'ata' aas ma'tich ipaal u ya'b' 90 m.t.J.

Aatz tu u u' tza', nik'am ti' ma'l txutx nitxa' u Xhan tuch' titz'in. Loq' a' nital ma'l q'esala tuch' q'u niman tetz u Jesuus. Ye'xhkam nital vatzsaj b'a'nil, ab'il niq'ila tan, kaanaich txaypichil ti' u yolb'al Tioxh tu u tiempo tzi', tikuenta u ijlenal tu Roma va'l Domiciano ib'ii. Ok tu u ya'b' 81 utz, el tu 96 m.t.J.

Kam koj toke' aas itz'ib'a u u' tza', pek ti' q'u tza'l nichpaalku q'u niman tetz u Jesuus tu u tiempo tzi'. Utz a' nital tu q'u niman tetz u Jesuus aas sib'an kuenta tib' tu q'u ye'xtxojla chaj chusul, q'u sub'ul q'u'l nichalon aas yit' noj koj va'l ninimale' aas ul u Jesuus tuch' ichi'l. Ech nital u Xhan tu q'u aanima aas a' tii sa'atinku ti' inimal vinujul; aya' q'u chusb'al k'atz u Jesuus. Utz nitale' aas tii tib'ilaj si'ané'.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) v. 1-3 Nitaq' chajlichil.
- 2) v. 4-6 Nital ti' u mantaa'r ti' u tii uchchil ib'ilaj.
- 3) v. 7-11 Nital ti' u k'uje'ich k'u'l ti' u Jesuus.
- 4) v. 12-13 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U KA'B' U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

1 In Xhan, ansiano xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Nuntz'ib'a b'en u u' tzexe' tza', ex itxaalom u Tioxh. Tan til'in seti' ti' inimal vinujul. Utz in ko'nko'xh tii'in seti', pek antu tere'n q'u anima ootzajin tetz vinujul majte. **2** Ech b'a'n in sete ti' vinujul, va'l atil tu kuxo'l. Utz ech ko'xh tatin vinujul quxe' b'enamen si'an'e' tzi'. **3** Ech taq' koj vib'a'nil u Tioxh texo'l, aya' u kuTat, tuch' u kuB'aal Jesucristo, viK'aol, va'l nojchit inujul utz, tii q'i!. Utz itxum koj evatz. Taq' koj u paas texo'l.

Vinimal vichusb'al u Jesuus

4 Kaana untxuq'txune' aas vab'i ninima u yolb'al Tioxh unjolol q'u anima niman tetz u Jesuus tzexe'. Nojchit ech ipaale' vinujul, aya' u yolb'al Tioxh va'l k'ulel xe' u kuTat qaq'o. **5** Pek nunjaj sete cheel, ex niman tetz u Jesuus, aas tiira sakub'an tii'o' qib'ilaj. Loq' yit' anal koj nival va't u chusb'al sete tza'. Pek anko'xhtu' va'l aq'elka tixe'teb'al.^a **6** Utz sakub'an tii'o' qib'ilaj atzi' oj sakunima kam nital q'ul

imantaar u Tioxh. Tan nital vimantaar u Tioxh aas sakub'an tii'o' ti' kumol. Ech a' va'l ab'imal qaq'o utz, chusel qaq'o tixe'teb'al.

U tuch kuentaib' tu q'u eesanal tu b'ey

7 Sib'al ko'xh chusul eesanal tu b'ey cheey tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz nimotxtale' aas yit' tuch' koj ichi'l u Jesucristo uli. A' nialon q'u kam tzi' q'u eesanal tu b'ey, u xe'k'ulan tetz u Cristo. **8** Ech toke' kuenta'ex. Enimachi. Ech ye'k setz'ej vi-q'aq'al vetaq'on vatz Tioxh. Pek tz'ajel ik'ulax u choob'al seb'ane' va'l sataq' u Tioxh sete.

9 Ab'iste q'u'l yit' tii koj ato'k ti' inimal u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo, tz'ejxichil ni'an'e'. Utz ye'k u Tioxh k'atza atzi'. Pek ab'iste q'u'l tii ato'k ti' u b'a'nla chusb'al tetz u Cristo, a' q'u'l atil u kuTat k'atza tuch' viK'aol. **10** Ech ab'il ma'j so'opon tzexe' utz, yit'e'ch koj u chusb'al iq'omal taq'o va'll niqale', ye' ko'xh ek'ul tetatib'al. Utz ye' ko'xh etal te aas: —¡Qe'l ulyaxh!— Chajkojex te. **11** Tan ab'iste va'l nik'ulun utz, nialon te aas: —¡Qe'l ulyaxh!— Chu te,

^a v. 5 Choktaj U Xhan 13.34; 15.12-27. Aatz u yol "tixe'teb'al" nital u Xhan tza', a' nital u o'tla mantaar aq'ax ko'xtene tikuenta u Moisees.

antu ato'k ti' viye'xtxojla chusb'al
atzi'.

**U taltu u Xhan aas so'opon
xe' q'u niman tetz u Jesuus**

12 Sib' tere'n ko'xh kam
saval sete, pek yit' tz'ib'amal

koj talax sete sunb'ane'. Tan jik
so'oponin tzexe'. Utz laval sete
aas laqil qib'. Ech tz'ajel u
kutxuq'txun qib'ilaj. **13 Nitaq'**
opon echajlichil q'u niman tetz
u Jesuus q'ul itxaaom u Tioxh
q'u'l atil tza!. A'i.

U TOXVA' U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

Yol ti' u u' tza'

Aatz u toxva' u' itz'ib'a u Xhan tza', ye' ootzajib'e tila utz, kam chit tuul itz'ib'a. Kamal a' itz'ib'ata' aas ma'tich ipaal u ya'b' 90 m.t.J. A' taq'vu b'en xe' ma'l u vinaj Gayo ib'ii. Kamal ansianoich xo'l q'u niman tetz u Jesuus.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) v. 1-8 A' nital u Xhan te aas tiira b'a'n va'l ni'ane'. Nitaq' ivatb'al q'u alol tetz u yolb'al Tioxh nipaa'e'.
- 2) v. 9-10 Nital tu u u' majte tza' aas nik'axb'ixsal tu va'l ni'an ma'l u vinaj Diootrefes tan, je'naj iatz.
- 3) v. 11-12 Pek nital majte aas tiira b'a'n vib'anon va't u niman tetz u Jesuus Demeetrio ib'ii.
- 4) v. 13-15 Ech tiya'teb'al, nitaq' b'en chajlichil.

U TOXVA' U' ITZ'IB'A B'EN U XHAN XE' Q'U NIMAN TETZ U JESUUS

Viq'ilal b'en u Gayo tu u u' tza'

1 In Xhan, ansiano xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Nunq'ilab'enaxh unhermano Gayo tan, nojchit tiira tii'in sai' ti' inimal vinujul, aya' u yolb'al Tioxh.

2 Unhermano, a' unsa! b'a'n koj elk'axh tu q'u kam kajayil. Tiichaj koj axh. Echa' val aanxelal aas tiira b'a'n tatin vatz Tioxh. **3** Tiira txuq'txun-chit'in aas ulunjolol q'u niman tetz u Jesuus tzunxe' utz, tal ve aas tiira b'a'n na'ane'; tinujul chit niiq'o u yolb'al Tioxh. **4** Ech tiira techal untxuq'txun taq'o aas nivab'i a' chit ni'an vinujul q'u niman tetz u Jesuus q'u'l chusel u yolb'al Tioxh te vaq'o.

**Vitxuq'txun u Xhan ti' vilochon
u Gayo**

5 Unhermano, tiira b'a'n va'l na'an vatz Tioxh aas naloch q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nipaal ti' ipaxsal u yolb'al Tioxh. B'a'n axh te k'uxh ye' ootzaj. **6** Utz aatz q'u niman tetz u Jesuus tzi', nital vab'antu tii'axh ti' tere'n q'u niman tetz u Jesuus. Ech tiira b'a'n oj sa'tere'naloch ti' en itzopil u taq'on vatz Tioxh. Saaq' b'en tetz. Tan a' va'l b'a'n ni'enku tu u Tioxh.

7 Tan ti' vib'ii u Jesuus tz'ejelu taanima, k'uxh nipaale'. Utz ye'k lochb'al nik'ul tu q'u aanima ye' tootzaj Tioxh. **8** Ech toke' a' qetz sakuloch q'u aanima ech tzi'. Ech ant o' salochono' ti' ipax paal vinujul taq'o.

Viye'xtxoja txumb'al u Diootrefes

9 Vetuntz'ib'a b'en q'u kam xe' q'u niman tetz u Jesuus tza'. Pek aatz u Diootrefes, ye' ninnima'o'. Pek a' b'axa nitoksa vi-txumb'al. **10** Ech untz'oj lo'oponin, sunsavsa ti' q'u kam ni'an tzi', q'u ye'xtxoja yol nicheesa q'i!. Tan yit' b'a'n koj ik'u'l ti' q'u kam tza'. Aal ye' nik'ul q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nixaan ti' talax u yolb'al Tioxh. Utz nimaj unjot ti' ik'ul-axe', nitojcha el tu xo'l ab'il nik'ulun.

Vib'a'nla txumb'al u Demeetrio

11 Hermano, ye' ko'xh iilo'k eetz ti' vib'anon q'u ye'xtxoja chaj aanima. Pek a' siilvo'k eetz ti' q'u'l b'a'n ni'an'. Tan ab'iste va'l b'a'n ni'an', tetz Tioxh. Pek ab'iste va'l maalo ni'an', ye'saj tootzajit u Tioxh. **12** Sib'al aanima b'a'n iyolon ti' u Demeetrio. Utz nimna'l k'atza aas vinujul ni'an'. Ech ant o',

b'a'n kuyol ti' majte. Utz ootzajle oora texh savil aatz. Ech sayolono' aas laqil qib'.

Vitzojpu u u' tza'

13 Sib'al tere'n ko'xh kam saval see, pek ye'k suntz'ib'a b'en tu u'. **14** Tan nivitz'a aas

15 Atoj u paas sak'atza. Nitaq' opom echajlichil q'u niman tetz u Jesuus latza'. Utz aq' ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus sijununil.

U U' ITZ'IB'A U JUDAS

Yol ti' u u' tza'

A' tz'ib'an u u' tza' ma'l u niman tetz u Jesuus, Judas ib'ii majte. Yit' a' koj u Judas aa Cariote va'l nital U Lucas 22.47-48. Utz yit' a' koj majte va't u Judas va'l nital tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.37. Ech ye' ootzajib'e matz aya' u Judas, vitz'a'q' u Jesuus va'l nital U Tio 13.55 tuch' U Kuxh 6.3, pek oj aya' u Judas vik'aol u Jacobo vichaj u Jesuus va'l nital tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.13. Nitalche' aas a' itz'ib'ata' tu q'u ya'b' 70 — 75 m.t.J. Utz a' itz'ib'av b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus kajayil, pek tu yolb'al griego itz'ib'ava.

Aatz u u' tza', niyolon ti' aas sauch kuentaib' ti' q'u chusul eesanal tu b'ey. Utz nitaq' nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus majte. Nital te aas tii sa'atin ti' inimal u yolb'al Tioxh.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

1) v. 1-2 Nitaq' chajlichil.

2) v. 3-16 Nital ti' q'u ye'xtxojla chusb'al utz, q'u eesanal tu b'ey.

3) v. 17-23 Nitaq'ax nimal ik'u'l q'u niman tetz u Jesuus.

4) v. 24-25 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' ITZ'IB'A U JUDAS

Ichajlichil q'u niman tetz u Jesuus

1 In u Judas, taq'onom u Jesucristo; in itza'q' u Santiago. Utz nuntz'ib'a opon u u' tzexe' tza', jatva'l ex sik'lemaltek'ex utz, xaansamalelex k'atz paav tu u Tioxh u kuB'aals Amlika. Tan kolelex tu u Jesucristo. **2** Utz Tioxh koj aq'on nimal q'u kam sete tza'; itxum koj evatz; toksa koj u paas tetaanima utz, i'an koj tii seti'.

Vit'oyax q'u niman tetz u Jesuus ti' q'u sub'ulla chaj aanima

3 Hermanos, ninalvitz'a itz'ib'al opon u u' tzexe' tza'. Tan tiira ministeer nivile' aas saval opon unjolol kam sete ti' u kuchitpu tu u paav. Pek aatz cheel, a' ministeer nuntz'ib'a opon talax sete aas sa'xhetaq' yak'il ti' etxakb'a't etib' tu u yolb'al Tioxh, va'll chusaxnaj tu kajay q'u niman tetz u Jesuus. **4** Tan ye' ko'xh na'l tok unjolol sub'ulla chaj vinaj texo'l. Aya' q'u aa paavla chaj aanima q'u'l b'a'n ko'xh b'anax u paav siatz tan, nikuyun u Tioxh. Nitaq' b'ens saacheb'al vikuyun u Tioxh. Ye' ninima k'uxh aal a' u Tioxh va'll ta'xh ma'l. Utz ye' ninima u B'aalin tetz; aya' u

Jesucristo va'l ta'xh ma'l majte. Loq' ko'xten alaxi aas sab'en tu choob'al paav q'u'l ech ni'an tzi!.^a

5 Ech aatz cheel, nunnachpix-sa sete, kam say'a'k q'u qelol tzi'. Tan ech si'an u Tioxh te echa' i'an tu vitenam Israeel. Isotza kajay q'u'l ye't niman, k'uxh ma'tich tiq'ot elu'l tu u tx'ava' Egipto. **6** Ech paje' va'l i'an q'u aanjel q'u'l je' ivatz; telab'eka va'l nich'i'an k'atz u Tioxh utz, qeloni. Ech aatz cheel, b'enamen preexhu tatin tu elq'ej tu u Tioxh. A' nich'ia topón u q'i'i tetz u mam sotzchil. **7** Echat paj q'u tenam u Sodoma tuch' u Gomorra utz, tuch' tere'n q'u tenam sinaja'ch. Ku' u choob'al paav ti' tu u Tioxh. Tan motx teesa tib' tu b'ey tuch' aanima. Utz motx inaq'b'ixsa tib' ti' iq'ilal ok tetz vinajil. A' tek nich'i'an kam tuch' q'u'l ichi'l aas paat ech koj vitxa'k. Echixe'at ku'l u xamal ti' va'l ye'k iya'e'. Utz aatz visotz q'u tenam tzi', ma'l k'uchb'al vettaq'ka sukuvatz.^b

8 Loq' k'uxh echí, at koj ni'enku tu q'u qelolla chaj aanima atil texo'l. Pek va'l ko'n titz'at ib'anax ye'xtxojlá chaj kam tuch' q'u'l ichi'l. Niko'nteesa

^a v. 4 Choktaj u Nuumeros 14.29-30; u Eexodo 12.51.

^b v. 7 Choktaj u Geenesis 19.1-24.

iq'ii u tijle'm u Tioxh utz, niteesa iq'ii q'u'l atil tijle'm. Kam koj tijle'm q'u aanjel siatz k'uxh a' nipaalku tikajiq'. 9 Pek aatz u q'esal aanjel, va'l Me'k ib'ii, aal ye't tal tz'ejb'al yol ti' u tx'i'lli-inaj aas i'an ch'a'o tuch' ti' vichi'l u Moisees. Pek ech ko'n tal te tza': —VunB'aals Amlika so'-oksanaxh tu jik.— Texhtu'.

10 Aatz q'u qelolla chaj aanima tzi', niko'xhmotxiyoq'on ti' q'u kam, k'uxh aal paat ye' tootzaj. Utz yit' ijikomal koj ni'an q'u kam tuch' q'ul ichi'l. Pek vet sik'u'l niteesa tib' tu b'ey. Ech tek ib'anone' q'u txokop aas ye'k itxumb'al tinujul.

11 Loq' tilayol samotxya'ka. Tan a' nimotxentiq'o vik'uchb'al u Caiin. Utz a' chit tz'ejinajku ti' u puaj majte. Tetz chit isa'. Ech iku' tu paav u Balaam aas tachva ok iatz u puaj. Utz saku' u choob'al paav ti', echa' u Coree. Tan echat ko'xh ni'ane' viqelb'al.^c

12 Ech ch'ixveb'al tok q'u aanima texo'l tzi' aas neb'an q'ul ekomon tx'ix, q'u'l neb'an setib'ilaj, ex niman tetz u Jesuus. Jolol q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus aas nitale', loq' ta'xh nimotxtitz'a je' bib'. K'uxh kexh motx itxuq'txun

techb'un texo'l tilone', ke'ch koj tatin imol siatz. Echa' q'u sutz' titiempoil saq'i atzi'. K'uxh kaana ipaal ti' kajiq', ye'k jab'al nichajpu taq'o. Ye'xh b'oj b'a'nil nik'uche'. Ela tuch' q'u vatczomla tze' q'u'l yit'ix taq' ivatz titiempoil. Ka'pajul ye'k itxa'k tan, echa' b'uq'xinaj taq'il tu tx'ava'. 13 Ch'ixveb'al q'ul ib'anone'. Ech ni'ane' va'l ni'an u mar, aas nu'lipeq'ka elu'l q'u ye'xtxoja chaj vutx atil tuul, iq'omal iyak'il tipilq'a'txan telu'l. Utz jolol echa' q'u tx'umi'l majte aas nichajpe'. Ye'kan inujul ib'ey iq'omal. A' se'enku tu u uken tetz mam elq'ej va'l nich'iane', ye'k iya'e-b'al. A' u choob'al paav sik'ule'.

14 Utz ti' yolonku u u' "Enooc u jujva' k'atz u Adaan" aas ib'axab'sa talax ech tza': —Vil iku'l u kuB'aal tu Amlika.^d Jatva'l ko'n mil aanjel imol. 15 Su'litz'ol inujul q'u aanima kajayil. Su'ltaq' choob'al paav ti' kajay q'u aa paav q'u'l vet sik'u'l ye'xtxoj nimotxi'ane', tuch' ti' q'u'l kaana tiila chaj yoq'o'm motx tal ti' u Tioxh.— Chia. 16 Jolol alol chi'omla chaj yol ti' el imol q'u aanima tzi'. Utz tijmal ko'xh isa'. A' chit nimotx-tiq'o tetz q'u tacha'v kam isa'. Jolol t'anb'a'nib'. Tx'anel iyolon

^c v. 11 Choktaj u Geenesis 4.3-9; Q'u Hebreo 11.4; u Nuumeros 16.1-35; 22.1-35; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 2.14.

^d v. 14 Aatz u u' "Enooc u jujva' k'atz u Adaan" nital u Judas tza', yit' antu koj ato'k tu u Yolb'al Tioxh. Pek va't u' paarten. A'ich itz'ib'al u u' tzi' kamal 200 ya'b' y.t.J.

tu aanima tab'ile' loq', tetz isa'
ti'.

**Vit'oyax q'u niman tetz u Jesuus
ti' q'u sub'ulla chaj chusul**

17 Ech nunnachpixsa q'u yol sete tza' unhermanos, q'u'l alel sete tu q'ul ichaj u kuB'aal Jesucristo. **18** Tan nichmotxtal ech tza': —Aatz si'an tu u motxeb'al q'ii saj, sachee aanima aas sateesa iq'ii Tioxh. Ta'xh samotxtoksa tetz q'u ye'xtxoja chaj tacha'v.— Texhtu!.^e **19** Ech aatz q'u aanima nitale' tzi', jolol oksan xo'l. Ta'xh nititz'a q'u tacha'v q'ul ichi'l. Utz ye'xhka't u Tioxhla Espiiritu k'atza.

**U taq'ax nimal ik'u'l q'u niman
tetz u Jesuus**

20 Pek aatz ex unhermanos, tiooj etatin tu u yolb'al Tioxh va'l ela nimamal qaq'o. Q'ilataj sik'letaj Tioxh titxumb'al u Tioxhla Espiiritu. **21** Atojchit'ex k'atz u Tioxh tan, tii seti'. Tuul nech'ia topón u tiempo aas litxum kuvatz u kuB'aal

Jesucristo. Utz latoksa'o' tu u tiichajil tu b'enq'ii b'ensaj.

22 Txumtaj iatz q'u'l nika'tziun texo'l. Oksataj yol tivi'.

23 Lochtaj unjoltoj ti' tel tu u paav. Echa' tooje'lal telu'l ma'j kam tu xamat seb'ane'. Utz txumtaj iatzunjote, loq' kuenta'-ex. Ib'oych'ex tu u paav va'l vetk'asku'l. Pek paat ye'k itxa'k u paav sete seb'ane' va'l nich'i'ane'. Tan echa' ma'j oksa'm atzi' aas ato'k b'oyolla yaab'il ti'.

**Q'u b'a'nla yol tal u Judas
ti' q'u niman tetz u Jesuus**

24 Utz aatz u Mam Tioxh tan, sikolex vatz u paav. Ye'k saku'ex tuul. Ech tiira satxuq'-txunex aas le'entaq'ex tzixe' tu u techalla atib'al, ye'k paav sek'atza. **25** Tetz u techalil u Tioxh va'l atil mam itxumb'al, va'l ta'xh ma'l Chitol qetz tiq'aq'al u kuB'aal. Tetz u mam ijle'm tuch' u mam q'esalail. Utz aye'n q'u kam tiq'ab' kajayil. Ech taab'aul tza' utz, ech ko'xh ib'ena'. A'i.

^e v. 18 Choktaj U Tio 24.11-12.

Q'U KAM IB'AXAB'SA IK'UCHAX U TIOXH TU U XHAN (Apocalipsis)

Yol ti' u u' tza'

A' tz'ib'an u u' tza' u Xhan va'l chusulib'ich k'atz u Jesuus. A' itz'ib'av k'asu'l tu u tx'ava' Patmos; ma'll u tx'ava' nik'a a', va'l txaypinajichku tu u ya'b' 93 — 95 m.t.J.

A' itz'ib'av b'en xe' juj tanul q'u niman tetz u Jesuus tu Aasia. Aya' q'u'l tza': u Eefeso, u Esmirna, u Peergamo, u Tiatira, u Sardis, u Filadeelfia, u Laodicea.

Aatz u yol "Apocalipsis", a' nik'asku'l ti' u yolb'al griego utz, "Revelación" chu u tokeb'al tu kastiya. Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh, chu tu kuyolb'al. Ik'uchax ma'l kam aas ye' na'l; taq'ax elu'l ma'l kam vatzsaj aas ye' ootzajimal.

Aatz u Xhan tzi', a' ma'l tu q'u chusulib' va'l tiira tiich chit u Jesuus ti'. Sib'al kam til k'atz u Jesuus aas aal ye't til unjot q'u chusulib'. Antich xo'l oxva'l q'u'l ilon q'aav titz'pu vime'al u Jairo. Choktaj U Kuxh 5.37. Antich xo'l q'u'l ilon ijalpixsat tib' u Jesuus va'l nital U Tio 17.1. Antich xo'l q'u'l b'en ti' u Jesuus aas ex iq'il a isik'le Tioxh, a' chit si'chtexhtxaypi. Choktaj U Xhan 13.23. Antu paj atich opon tu va'l aql'lik je' u Jesuus vatz kurus. Utz tab'naka vinan u Jesuus te. Ech nital U Xhan 18.15; 19.27. A' va'l t'asp ib'en tuch' u Lu' tu u mujb'al tetz u Jesuus ta'xh tab'i aas q'aav itz'pia. Ech nital U Xhan 20.1-10.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

Oxva'l elnaj tu q'u kam q'u'l k'uchax tu u Xhan. Nital u 1.19 aas alax tu u Xhan: —Pek tz'ib'a q'u kam vetiilluka, q'u kam niil cheel tza' utz, tuch' q'u kam q'u'l siil ti' q'u kam tza'.— Texh te'le'.

I) 1.10-18 A' nital q'u kam q'u'l ma'tich tiltuka u Xhan.

II) 1.19—3.22 A' q'u kam nichtile', q'u'l; "Niil cheel tza'." Texh u aanjel te.

III) 4.1—22.5 A' q'u kam til ti' q'u kam tzi', aya' q'u'l: "...siil ti' q'u kam tza'." Texh u aanjel te.

Atil 14 jatxb'al tib' u u' tza'.

1) 1.1-8 Ech ixe't q'u yol tu u u' i'an u Xhan tza'.

2) 1.9-20 Nital vik'uchtu u tijle'm u Jesuus xo'l q'u niman tetz.

- 3) K'ujul 2 tuch' u 3 Nital ti' kam b'anel tu u tatin q'u niman tetz Jesuus vatz u Tioxh tu u tiempo tzi'.
- 4) K'ujul 4 tuch' u 5 Nitale' aas nitoksal iq'ii u Jesuus tu q'u nachol tetz tu Amlika.
- 5) 6.1—8.1 Nitale' kam q'u kam uchi aas teesa junun q'u sello u Jesuus.
- 6) 8.2—11.19 Nitale' kam junun q'u choob'al paav ku'i aas oq' jujva'll q'u trompeta.
- 7) K'ujul 12 Nitale' kam uch ti' u ixoj Israeel va'l itz'pu tal titz'in.
- 8) K'ujul 13 Nital ti' q'u xa'eb'alla txokop.
- 9) K'ujul 14 Nital ti' u 144,000 aanima; ti' q'u aanjel q'u'l nitoksa iq'ii u Tioxh utz, tuch' ti' u choob'al paav va'l a' nik'am ti' vichokax q'u triigo tuch' q'u uuva.
- 10) K'ujul 15 tuch' u 16 Nital ti' jujva'l q'u koopa tetz vik'a'nal u Tioxh q'u'l ku'i.
- 11) K'ujul 17 tuch' u 18 Nital ti' visotz u mam tenam Babiloonia.
- 12) K'ujul 19 tuch' u 20 Nital ti' u txuq'txunchil ti' visotz q'u ye'x-txojla chaj txumb'al utz, ti' vixe't vib'antu u tijle'm u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tu 1,000 ya'b'.
- 13) 21.1—22.5 Nital ti' u tenam Jerusaleen va'l ku'l tu Amlika.
- 14) 22.6-21 Tu tek itzojpeb'al, nit'oyon u Jesuus utz, mitaq' nimal ik'u'l q'u niman tetz.

Q'U KAM IB'AXAB'SA IK'UCHAX U TIOXH TU U XHAN (Apocalipsis)

Viq'ilal q'u sik'len tetz u u' tza'

1 1 A' q'u kam ik'uch u Tioxh tu u Jesucristo tza', q'u'l sa'texhuchi. Ech satootzaji q'u niman tetz. Aatz u talax i'an u Jesuus, a' ichaj ma'l u aanjel xe' u Xhan, u taq'onom, ul tal te. **2** Tan aatz u Xhan, paxsan-ich nal tetz u yolb'al Tioxh va'l ichuska u Jesuus. Ech a' nialon kajay q'u kam q'u'l tila. **3** Chi'b'eb'al tetz q'u aanimta q'u'l nisik'len utz, niab'in u yolb'al Tioxh va'l b'axab'samal talaxe' tza' utz; ninima q'u kam tz'ib'amalka. Tan ninabaj' u tiempo aas satzojpi.

Viq'ilal b'en juj tanul q'u niman tetz u Jesuus tu Aasia

4 In Xhan, nuntz'ib'a opon q'u yol tzexe' tza', juj tanul ex niman tetz u Jesuus atilex tu jujva'l q'u tenam tikuenta Aasia.^a Taq' koj vib'a'nil u Tioxh sete. Utz at koj u paas tetaanima, va'l nitaq' u Tioxh, Tioxh tetz o'te, tetz cheel utz, tetz taab'a'b'en. A' imol nitaq'e' jujva'l u Tioxhla

Espiiritu atil vatz u ch'uxhleb'al tetz q'esala. **5** Utz a' imol u Jesucristo, u txakb'a'n tetz inujul q'u kam ilel taq'o. Aya' va'l ta'xh ma'l aas b'axa q'aav itz'pinaj xo'l q'u kamnaj. A' u mam q'esala va'l paalchu vatz kajay q'u ijlenal tu u vatz amlika tx'ava'. Tan veti'an tii qi'. Vetichitpu'o' tu q'u kupaav tu vikajal el qi'. **6** Vettaq'b'eno' ik'aol ime'al k'atz u Tioxh, viTat utz, vettaq'b'eno's oksan yol siatz. Ech sa'aq'ax itechalil. Utz sa'aq'ax iq'esalail b'enamen, ech ko'xh ib'ena'. A'i.

7 Ech ab'itaj tan, tul Jesuus tu sutz'. Utz kajay aanimta si'ilon. Antu si'ilon q'u'l i'an chi' ik'u'l ti'. Utz jatvatzul q'u aanimta atil tu u vatz amlika tx'ava' tza', toj nal motx txumunoj tan, ye't motx inima. A'i echi.^b

8 —In viXe'teb'al utz, in vi-Ya'teb'al.— Chu u kuB'aal, u Mam Tioxh tetz o'te, tetz cheel utz, tetz taab'a'b'en.^c

^a **1.4** Aatz va'l ikuenta Aasia nital tza' tzi', Turquia tek ib'ii cheel.

^b **1.7** Choktaj u Zacarias 12.10.

^c **1.8** Aatz u yol “viXe'teb'al” nital tza', aya' u yol “alfa” tu griego. Utz aatz u yol “viYa'teb'al” nital tza', aya' u yol “omega” tu griego.

**U visioon til u Xhan ti'
u techalla tatin u Jesuus**

9 In Xhan niman tetz u Jesuus setuch'. Ela nikupaal tu tza'l; ela nikuch'ia viQ'esalail u Tioxh. Utz txayp'in ti' u yolb'al Tioxh, ti' ipaxsal itziuil vinujul, aya' u Jesucristo. Ech txaypinajich'in tu u sepkin tx'ava' Patmos nik'a mar. **10** Utz aatz i'an tu ma'l u ilanb'al q'ii, tiira atich u Tioxhla Espiiritu sunk'atza. Ech vab'i ma'l u yol ti' unqul. Techal iqetune', echa' trompeta. **11** Tal ve ech tza': —In vib'axa utz, in viya'teb'al. Pek aatz cheel, tz'ib'a tu u' kajay q'u kam niile' naab'i. Utz aq' b'en xe' juj tanul q'u niman tetz u Jesuus tu q'u tenam tikuenta Aasia. Aya' q'u'l tza': u Eefeso, u Esmirna, u Peergamo, u Tiatira, u Sardis, u Filadeelfia utz, tuch' u Laodicea.— Texhtu'.

12 Unchee' unpilq'u tek vib' ti' isajile' ab'il va'l nichq'ilanin. Utz vil jujva'l tatib'al txijtxub'al, b'a'nla q'an ch'ich'.^d **13** Utz atich ma'l u anima tixo'l jujva'l u tatib'al txijtxub'al tzi', echa' u K'aola tilone' va'l b'ennaj ko'n anima. Ya'naj ku'l u toksa'm

xe'aj tajan. Utz paalnaj va't penkin b'a'nla q'an ch'ich' vatz taanima.^e **14** Aatz vivi' tuch' q'u xi'l ivi', tiira poloxh saj. Echa' puykin saj laana utz, echa' tilon saj b'atz. Aatz q'u b'aq' iatz, echa' xamat. **15** Aatz q'u tajan, echa' tz'u'kin q'an ch'ich' va'l toojane' aas anal telu'l tu tzaq'e-b'al ch'ich'. Utz aatz ije' ivi' ti-yolone', echa' ijelun chukchaj mam nima'. **16** Aatz tu seb'al iq'ab', atich jujva'l tx'umi'l. Utz aatz titzi', nitelu'l ma'l u espada, ka'l tee. Aatz vivatz, techal ik'aj-one', echa' ik'ajon u q'ii tzi' aas aq'el ivi'.

17 Ech ta'xh vila, yakich xhalk'oju'in vatz tajan, ech tek in kamin. Ech taq' je' u seb'al iq'ab' vib'a. Ikanin utz, tal ve ech tza': —Ye' ko'xh xo'vaxh. Tan in viXe'teb'al utz, in viYa'teb'al.

18 In va'l kamin, loq' itz'lelin cheel. Utz b'enq'ii b'ensaj tek valine'. A'i. Aye'n u laave tunq'ab' tetz u kamchil utz, tetz u choob'al paav.

19 Pek tz'ib'a q'u kam vet-illuka, q'u kam niil cheel tza' utz, tuch' q'u kam q'u'l siil ti' q'u kam tza'. **20** Aatz u tokeb'al

^d **1.12** Aatz u jujva'l tatib'al txijtxub'al nital tza', aya' va'l nital u Leviitico 24.1-4. Ma'l ko'n tajan atile, pek jujva'l vivi'. Aatz junun q'u'l ivi' tzi', jolol julkin tuul. Tan a' nichku'k u aseite tuul, u ta'l olivo va'l nichtoyve'.

^e **1.13** Aatz u penkin b'a'nla q'an ch'ich' tzi'. Qitzb'alich xe'aj uul.

Nichib'anb'e vinaj tuch' ixoj. Echa' sincho nitxakunku tu q'u vinaj utz, echa' k'alb'al nitxakunku tu q'u ixoj. Atia tz'u'm vichi'l; atia b'u'j. Jat vatzulich ko'xh iveete'. Pek aatzich u tetz u Jesuus va'l paalnajich vatz taanima tzi' utz, b'a'nla q'an ch'ich' vichi'l. A' toke' aas tetz mam q'esala.

jujva'l q'u tx'umi'l q'u'l vetii
tunseb'al, aya' q'u aanjel tetz
jujva'l q'u niman vetz. Utz aatz
u tokeb'al jujva'l u tatib'al txij-
txub'al va'l b'a'nla q'an ch'ich',
aya' juj tanul q'u niman vetz.—
Texh ve.

**Q'u yol alax tu q'u niman tetz
u Jesuus tu Eefeso**

2 1 Unchee' tal paj ve ech
tza': —Tz'ib'a b'en q'u yol
xe' u q'esala tetz q'u niman
vetz tu Eefeso tza', va'l aanjel
sunvatz. Utz al te ech tza':

«Nital ech tza' va'l atil jujva'l
q'u tx'umi'l tu seb'al iq'ab' utz,
va'l nipaal xo'l jujva'l q'u
tatib'al txijtxub'al, b'a'nla q'an
ch'ich'.^f 2 Vootzajle q'u kam
b'a'n na'ane'. Vootzajle q'u
tza'l nipaalk'axh. Atil
apaciensia. Utz tii aatin sun-
k'atza. Utz yit' niko'nkokhasaji
q'u'l ye'xtxoj ni'ane'. Pek
ni'xhiil inujul utz, nachab'a
titxub'a'l ab'iste q'u'l niko'xha-
taq' b'ens tib' ichaj u Jesuus.
3 Ni'xhapaal tu tza'l ti' vunb'ii
tan, tz'ejel avaanima vi'. Loq'

^f **2.1** Aatz u tenam Eefeso, a' atichku tikuenta Aasia. Utz latzi' atichku
vitz'ajich vatzib'al ma'l u ixoj tioxh va'l Diana ib'ii. A'ich vitioxh q'u
aanima tu u tenam tzi'. Pek u Pablo tuch' u Apolos xe't ex paxsan u yolb'al
Tioxh tu q'u aa Eefeso tzi'. Echa' nital tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel
(Hechos) 18.18—20.1.

tiit atilaxh sunk'atza. Ye'xhkam najorchpu vi'.

4 Pek atil ma'l kam na'ane' aas ye'xtxoj. Tan yit'e'ch tere'n koj atz'ejt avaanima vi' echa' tixe'teb'al. **5** Pek ulsa sak'u'l utz, nacha kam va'l aq'elka saaq'o utz; k'axa. Q'aavoj a'an kajay q'u b'a'nil q'u'l nicha'an b'axa ti' tel avaanima vi'. Tan oj ye'ka, ye'k talche' su'lveesa u tatib'al txijtxub'al tu u tatib'al.

6 Pek b'a'n va'l na'ane' aas ye' nasa'a va'l ni'an q'u'l nixamb'u ti' vichusb'al u Laxh. Tan echat in, yu'nsa'.

7 Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun tenam. Utz ab'il sasub'un u paav, savaq' tzii silo' tetz vivatz u tze' tetz u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj va'l atil tu u techalla atib'al xe' u Tioxh. Chia.» Chajaxh te.— Texh ve.

Q'u yol alax tu q'u niman tetz u Jesuus tu Esmirna

8 Unchee' tal paj ve ech tza': —Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u q'esala tetz q'u niman vetz tu Esmirna tza', va'l aanjel sunvatz. Utz al te ech nital u Jesuus te tza': «ViXe'teb'al utz, viYa'teb'al q'u kam kajayil.^g In

va'l kamin utz, q'aav itz'pi-najin tika'paj. **9** Vootzajle q'ul aaq'on na'ane' tuch' q'u tza'l nipaalk'axh vi' utz, tuch' vameb'i'l. Pek axh tx'iiol iq'ii sunvatz. Utz vootzajle q'u yoq'b'al eetz ni'an q'u'l nitoksa iq'ii. Tan ta'xh q'u'l nojchit meero itenam Tioxh nitale', pek yit'e'ch koj. Tan aal jolol tatib'al tx'i'li'inaj q'u taanima. **10** Pek qeonich'axh tu u tza'l va'l sapaalk'axh. Tan aatz u tx'i'lili'inaj, sib'an provaalex. Sab'en unjolol ex tu tze' taq'o. Utz laval q'ii sapaalex tu mam tza'l. Pek a'tzii. Tii atojok'axh vi'. Utz q'i'a k'uxh lakameb'e. Tan aatz u oya savaq' see, aya' u b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj.

11 Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun tenam. Utz ab'il sasub'un u paav, ye'k sapaal tu u ka'b' kamchil.» Chajaxh te.— Texh ve.

Q'u yol alax tu q'u niman tetz u Jesuus tu Peergamo

12 Unchee' tal paj ve ech tza': —Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u q'esala tetz q'u niman vetz tu Peergamo tza', va'l aanjel sunvatz. Utz al te ech tza': «Aatz va'l atil u jutz' vi' espada

^g **2.8** Aatz tokeb'al u yol Esmirna utz, "k'ayla tze" chia. Ib'iich ma'l u tenam va'l atichku q'u niman tetz u Jesuus. Anko'xh atil u tenam cheel tzi'. A' atik tikuenta Turquia. Aatz vib'ii cheel utz, Izmir. Yit' a' tere'n koj atik tu va'l atichku ko'xtene aas itz'ib'al b'en u u' tza'.

tzixe', va'l ka'l tee, nital ech tza':^h 13 Vootzajle a' atilk'axh tu u tenam va'l ni'anvu q'esalail u tx'i'lli'inaj. Loq' k'uxh ech, aal tiira nanima'in. Utz ye'xhkam neesa iib' tu q'u kam vi'. Niko'xh tu q'u q'ii aas iyatz'pu u jikomla niman vetz texo'l va'l Aantipas ib'ii, ti' ko'n itxakb'a't tib' vi' tu u tenam tatib'al u tx'i'lli'inaj.

14 Pek atil ka'xva'l kam na'an'e aas ye'xtxoj. Tan ni-ko'xhaaq' tzii aas atil ok unjolol q'u aanima texo'l q'u'l anko'xh ninima vichusb'al u Balaam. Tan aatz u Balaam ko'xtene, toksa ti-txumb'al u ijlenal Balaac aas kani'ch iku' vuntenam tu paav si'an'e!. Satoksa echb'ub'al siatz aas paalnaj vatz q'u b'anich tioxh utz, sateesa tib' tu b'ey tuch' aanima.ⁱ 15 Atil unjolol aanima texo'l majte aas nimamal

vichusb'al u Laxh taq'o. Aya' u chusb'al va'l paat yu'nsa!. 16 Ech toke', k'axa ak'u'l. Tan oj ye'ka, ye'k talche' so'oponin utz, sa-ch'a'oinin tuch' q'u aa paav tzi'. Sunb'an te tu vunyolb'al va'l echa' jutz' vi' espada nitelu'l tuntzi'.

17 Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz. Utz ab'il sasub'un u paav, savaq' tetz u echb'ub'al manaa va'l yit' na'l koj tatine!. Utz savaq' ma'l u tal saj sivan te sijununil; tz'ib'amal ok ma'l ak' b'ii siatz, aas ye'xhab'il ko'xh ootzajin tetz.^j Pek ta'xh ootzajin tetz va'l sak'ulun. Chia.» Chajaxh te.— Texhtu'.

Q'u yol alax tu q'u niman tetz u Jesuus tu Tiatira

18 Unchee' tal paj ve ech tza':—Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u

^h 2.12 Aatz u tenam Peergamo tzi' utz, Bergama tek vib'ii cheel. A' atik tikuenta Turquia. Aatz tu u tenam tzi', atich tatib'al ma'l u b'anich tioxh utz, ma'l mam tz'ajich vatzib'al tx'i'la txokop atich oko'p tuul. Aatz ib'ii u tatib'al u tx'i'la txokop tzi' utz, ik'ujleb'al u tx'i'lli'inaj. Echixe'at tal u Jesuus: —Vootzajle til atik vik'ujleb'al u tx'i'lli'inaj.— Texhtu'. A' nichatal u tz'ajich vatzib'al tx'i'la txokop. Tan sib' aanima nich'enq'ilan sik'len u vatzib'al tzi'. Utz latzi' yatz'pik ma'l u niman tetz u Jesuus va'l Aantipas ib'ii.

ⁱ 2.14 Choktaj u Nuumeros 22.1-20. Aatz va'l nich'i'an u Balaam tzi' utz, a' ichajtzi'i ma'l u ijlenal aas kani'ch ib'en vitenam u Tioxh tu paav. Ech nik'amax ti' u Balaam tza'. Tan atich unjolol aanima xo'l q'u niman tetz u Jesuus aas ech ni'an'e va'l nich'i'an u Balaam. Nichok txumb'al kani'ch taq'on ku' tu paav.

^j 2.17 Atich ma'l u ley tetz q'u q'atb'al tzii tu Roma ti' q'u'l nioxoch tib'. Echa' tzi' oj nojchit inujul ipaav ma'l tu q'u'l nichixoch tib', nichtaq'ax ma'l q'ej sivan te utz, nichib'en tu tze!. Utz aatz va'l ye'k ipaav, nichtaq'ax ma'l saj sivan te, techlal aas ye'k ipaav. Ech nichib'en tu totzotz.

q'esala tetz q'u niman vetz tu Tiatira tza', va'l aanjel sunvatz. Utz al te ech tza': «Aatz viK'aol u Tioxh, va'l kaj q'u b'aq' iatz echa' xamal utz, echa' tz'u'kin tiila ch'ich' q'u tajan, nital ech tza!». ^k 19 Vootzajle q'ul ab'an - one', tiira tz'ejel avaanima vi'. K'ujlel ak'u'l vi'. Naaq'onin vi'. Tii atilaxh sunk'atza. Utz paalchu q'u b'a'nla chaj kam na'an vatz q'u'l b'axa.

20 Pek atil ma'l kam na'ané' aas ye'xtxoj. Tan niko'xhaaq' tzii atil ma'l u eesanalu tu b'ey texo'l, alol tetz vunyolb'al aas nitale'. Nipit q'u niman vetz tu eesaib' tu b'ey tuch' aanima. Echa' nichí'an u Jezabeel ko'xtene. ^l Utz nipit ti' techb'ul echb'ub'al majte aas paalnaj vatz b'anich tioxh.
21 Utz nunch'ia ik'axat vipaav. Pek ye' nik'axa u eesaib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj.
22 Ech sa'nalvaq' ku' vatz tx'ach tu yaab'il. Utz savoksa tu mam tza'l k'axk'o, jatva'l q'u'l ni'an vib'anon u ixoj tzi', oj ye'lk sik'axa q'u'l ipaav. **23** Utz yatz'el sunb'an tu yaab'il q'u'l nitilo'k

tetz ti'. Ech kajay q'u niman vetz samotxootzajin aas nojchit in va'l nipich'un q'ul itxumb'al q'u aanima tuch' q'u taanima. Ech savaq' opon u choob'al seti' se-jununil ti' veb'anone'.

24 Pek nojchit nival sete, ab'iste ex atilex tu Tiatira ye' oknajex ti' u ye'xtxoja chusb'al tzi', ye'xhkam va't mantaar saval sete. Aya' ex ye' etootzaj va'l, "mam txumb'al" tetz tx'i'lli'inaj, chu te'le'. **25** Utz aatz q'u b'a'nil txayel setaq'o cheel, tii enima opon nal u vuleb'al.

26 Ab'il va'l sasub'un u paav opon nal tu u ya'teb'al q'ii saj, savaq' tijle'm tan, nitxuq'txun-sa'in tu va'l ni'ané'. Q'esalail si'an xo'l q'u tenam q'u'l ye' ninima Tioxh. **27** Kam u vijle'm va'l k'ulel vaq'o k'atz vunTat, ech u tijle'm savaq'e'. Samotx-toksa q'u tenam tu jik tu vi-ch'ich' b'aara, aya' q'ul ikoontra. Echa' ivejtz'ul ma'j tz'aj si'an te. **28** Utz aatz q'u'l sasub'un u paav, savaq' b'ens echa' u mam tx'umi'l majte va'l nije'ul b'iit isajb'e'. **29** Ab'iste ex niab'in q'u

^k **2.18** Aatz u tenam tzi', ch'ooich ko'xh ich'ii'e' aas taq'ax b'en u u' xe' q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich tzi'. A'ich vitenam ma'l u ixoj Liidia ib'ii va'l niman u Jesuus. Nital tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.14. Pek yit' Tiatira tere'n koj ib'ii cheel, Akhisar teku'en. Aatz u tokeb'al utz, "Sajla Tenam".

^l **2.20** Aatz u Jezabeel tzi', q'esalaich xo'l q'u oksan tx'olo'm vatz u b'anich tioxh Baal ib'ii. Sib'al alol tetz u yolb'al Tioxh iyatz'a. Ech nital tu u Reyes I 16.31 tuch' tu u Reyes II 9.22-30. Utz a' va'l nik'amax ti' vib'ii tu u Jesuus ti'. Tan atich unjolol ixoj xo'l q'u niman tetz u Jesuus tu Tiatira aas ech ib'anone' utz, ech ichusune' u ixoj Jezabeel. A' niteesa q'u niman tetz u Jesuus tu b'ey.

yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun tenam. Chia.» Chajaxh te.— Texh ve.

**Q'u yol alax tu q'u niman tetz
u Jesuus tu Sardis**

3 1 Unchee' tal paj ve ech tza': —Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u q'esala tetz q'u niman vetz tu Sardis tza', va'l aanjel sunvatz.^m Utz al te ech tza': «Ech nital va'l atil jujva'l u Tioxhla Espiiritu tzixe' tuch' jujva'l q'u tx'umi'l tza': Vootzajle kajay vab'anone'. Vootzajle aas itz'lel axh nitalaxe'; loq' kamnajaxh sunvatz. 2 Pek nachnoj aatine'. Tii a'an q'u kam q'u'l b'a'n, q'u'l toj texh ya'ojoj a'anta'. Tiira yit' jikom tere'n koj na'an unjolol q'u kam vatz Tioxh. 3 Ech ulsa sak'u'l, kam q'u chusb'al k'ulel aaq'o utz, ab'imal aaq'o. Nima. Utz k'axa ak'u'l ti' q'u'l apaav. Tan oj yit' nachnoj koj aatine', ye'k anachlo'm su'ulin. Echa' tok elq'om tzaxe' sunb'an'e'.

4 Pek ech koj tan, atil un-tx'ajul aanima tzaxe' xo'l q'u niman vetz tu Sardis aas ye'xhkam niyansa tib' tu paav. Tx'aatx'och tatin sunvatz. Echa' ato'k ib'a'nla poloxh saj oksa'm. Ech nik'ulo'k ti' sa'atin

sunk'atza. 5 Tan ab'il a' sasub'un u paav, sa'nalb'ens tx'aatx'och tatin vatz Tioxh, echa' ivijlu tu b'a'nla poloxh saj oksa'm sab'anli. Utz ye'k sunsuu vib'ii tu u libro va'l tz'ib'amalku vib'ii q'u'l sa'atin tu b'enq'ii b'ensaj. Utz savoksa vib'ii vatz vunTat, tuch' vatz q'u'l iaanjel majte. 6 Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun tenam. Chia.» Chajaxh te.— Texh ve.

**Q'u yol alax tu q'u niman tetz
u Jesuus tu Filadeelfia**

7 Unchee' tal paj ve ech tza': —Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u q'esala tetz q'u niman vetz tu Filadeelfia tza', va'l aanjel sunvatz.ⁿ Utz al te: «Nital u Tioxh ech tza', va'l ye'k paav k'atza utz, inujul, va'l atil vilaave u Daviid tiq'ab'. Ech ab'il koj sajupun va'l nijaje'. Utz ab'il koj sajajon va'l nijupe!^o 8 Vootzajle kajay va'l na'an'e'. K'uxh ye'k maas ayak'il, b'a'nla kolel vunyolb'al saaq'o. Utz ye'xhkam neesa iib' vi'. Echixe'at aatz cheel, nivoksa ma'l u b'ey saatz. Echa' ijaje' ma'l jub'al utz, ye'xhab'il sajupun saatz. 9 Utz ab'i iile'. Sa'nalulpeche'oj saatz

^m 3.1,4 Aatz u yol Sardis, a' nik'asku'l ti' va't u yol Sario utz, "Va'l nijutzpe'l" chia. Pek aatz vib'ii cheel utz, Sart aye'n tikuenta Turquia.

ⁿ 3.7 Aatz u Filadeelfia, "tiira b'a'n uchchil" chia. Alaser vib'ii cheel. Latzi' va'l atichku unjolol q'u u niman tetz u Jesuus aas nojchit tiira b'a'nich.

^o 3.7 Choktaj u Isaias 22.22; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 3.9; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 15.1-2.

vaq'o q'u koontrain eetz; ech sa-tootzaji aas nojchit tii'in sai'. Aya' q'u'l nimotxtoksa iq'ii aas ta'xh q'u'l nojchit meero itenam u Tioxh nimotxtale'. Utz aal jolol tetz u tx'i'li'inaj. Jolol ku'en txub'a'lom. **10** Pek aatz cheel, sunkolelaxh vatz u mam tza'l va'l tul ti' q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' kajayil. Loq' iq'aq'al ko'n animat vunyolb'al utz, aq'i't q'u tza'l. Tan tu u tza'l si'ilchik vitxumb'al q'u aanima.

11 Tii ab'an q'u b'a'nla chaj kam ninala'ane'. Tan sa'texhulin. Ech yit' va'ten koj saetzan va-koroona va'l nich'iame'. **12** Tan ab'il sasub'un u paav, savaq' tijle'm k'atz u Tioxh. Echa' tatin piraal tetz totztioxh si'ane'; ta'n sichab'a tatine'. Echa' suntz'ib'a ok vib'ii vunTioxh ti'. Savoksa vib'ii vitenam u Tioxh ti', aya' u Jerusaleen va'l anal sacheei, va'l tu Amlika sak'asku'l. Utz saok vunb'ii ti' majte va'l anal so'oki. **13** Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun q'u tenam. Chia.» Chajaxh te.— Texhtu'.

Q'u yol alax tu q'u niman tetz u Jesuus tu Laodicea

14 Unchee' tal paj ve ech tza':—Tz'ib'a b'en q'u yol xe' u q'esala tetz q'u niman vetz tu Laodicea tza', va'l aanjel

sunvatz.^p Utz al te: «Nital u tzoj-pixsan tetz q'u kam ech tza', va'l txakb'a'n tetz vinujul, va'l inujul ni'an q'u kam, va'l k'ujleb'al k'u'l. Aya' u cheesan tetz kajay q'u kam tiq'aq'al u Tioxh. **15** Vootzale q'ul ab'anone'. Vootzajle aas niko'xh axh koj ch'ich' utz, niko'xh axh koj tz'a' tu val aatin sunk'atza. Aal b'a'n a' axh koj ch'ich' oj axh koj tz'a'. **16** Ech ti' val aatine' tzi' aas yit' axh koj ch'ich', niko'xh axh koj tz'a', sako'nunxa'vaelaxh tuntzi'. Tan axh ku'en tiq'kin tu val aatin sunk'atza. **17** Tan aal aatz naale': 'In tx'iiol iq'ii; b'a'n vatin vatz Tioxh. Utz ye'xh ko'xh kam nunya'ta.' Cha'axh. Loq' ye'xh at ni'enku see aas txumb'al aatz sunvatz. Ye'k atxa'l. Axh me'b'a'. Axh tzot. Utz t'u'l elaxh.

18 Pek aatz cheel nival see, aas aal b'a'n sajaj eetz u b'a'nla q'an ch'ich' ve va'l tiira b'a'nix-naj tu xamal. Ech nojchit sa'an tx'iiol iq'ii. Utz sajaj u nojla poloxh saj oksa'm ve, sooksa. Ech ye'k se'el aq'ii tu vat'u'ea'. Utz sajaj acoliirio ve, txach'a-mansab' tetz isajin q'u b'aq' avatz. Ech sasajinaxh b'a'nil.

19 Tan nivoksa tu jik utz, nunyaa kajay q'u'l tii'in ti'. Pek k'ucha aas nojchit tz'ejel avaanima vi' utz, k'axa ak'u'l. **20** Ab'i iile'. Atilin vatz jub'al utz; nunsik'lene'. Ech ab'iste a

^p **3.14** Aatz u tenam Laodicea tzi', ye'kan cheel. A' texh atinka q'ul ikuchamil. Latzi' va'l itz'ib'av b'en ma'l u u' u Pablo va'l opon tu u tenam Colosa majte. Nital tu Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 4.16.

sa'ab'in unvi' utz, su'labajin, so'-oko'p'in tzixe'. Utz ela satx'a'nin tuch'.

21 Ech ab'il a' sasub'un u paav, savaq' tzii te sak'uje' sun-k'atza tu u k'ujleb'al tetz q'esala. Tan ech in, sub'el tek u paav vaq'o. Echixe'at k'uje'yin k'atz vunTat tu u k'ujleb'al tetz q'esala. **22** Ab'iste ex niab'in q'u yol tza', nimataj kan tal u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus tu junun tenam. Chia.» Chajah te.— Texh ve.

**U visioon ti' u toksal iq'ii
u Tioxh tu Amlika**

4 **1** Unchee' xamtich tek ti' q'u kam tzi', sajinin utz, vil ma'l u jub'al tu amlika, jajliche. Utz iq'ilapajin u vi' va'l q'ilanin b'axa chitu', va'l echa' toq' trompeta. Utz tal ve ech tza': —Ni'axh, chaje'ul tza'. Tan sunk'uch tere'n q'u kam see q'u'l su'uch ti' q'u kam paalyuka tzi'.— Texhtu'.

2 Ech tu u mu'k'ul tzi', tiira atich u Tioxhla Espiiritu sun-k'atza. Utz a' tek vila atich ma'l u k'ujleb'al tu Amlika tetz mam q'esala. K'ujlel ma'l aanima tuul. **3** Utz aatz va'l k'ujliche tzi', ech tilone' u sivan jaspe, tuch' u sivan cornalina. Utz aatz ti'aj u k'ujleb'al tzi', atich ma'l txak-b'ananch'el. Ech tilone' u sivan esmeralda.

4 Utz sutimal ti' u k'ujleb'al tetz mam q'esala tu va't 24 k'ujleb'al tetz q'esala. K'ujlel 24 q'esala tuul vila. B'a'nla poloxh saj oksa'm. Utz atil je' ikoroona tivi', b'a'nla chaj q'an ch'ich'. **5** Aatz tu u k'ujleb'al tetz mam q'esala tzi', niripcab'in tel itz'na'b'. Nituch tininunchil. Utz nituch q'eq'u'm. Atil jujva'l txijtxub'al vatz u k'ujleb'al tzi', nitoyve'. Aya' jujva'l u Tioxhla Espiiritu.^q

6 Atich paj ma'l u kam vatz u k'ujleb'al tzi', echa' mar. Puuro espejo. Nipaal tuch sajinchil tuul.^r

Aatz tinik'a utz, ti'aj q'u k'ujleb'al tzi', atich kaava't itz'lich kam echa' txokop. Kaana b'aq' vatz siatz chaj utz, ti' iql. **7** Aatz u b'axa itz'lich kam tzi', echa' b'alam. Aatz u ka'b' utz, echa' chelem tooro vaakaxh. Aatz vitoxva', echa' ivatz aanima. Utz aatz vikaava', echa' xich' aas nixich'ane!. **8** Utz aatz kaava'l q'u itz'lich kam tzi', vaajil ixich' atile sijununil. Kaana b'aq' vatz ti' elu'l tuch' tu tuul q'ul ixich'. Utz ye'k ila'm ni'an q'iils aq'b'al ti' talax ech tza':

—;Ye'k paav k'atza, ye'k paav k'atza, ye'k paav k'atza u kuB'aals Amlika, u mam Tioxh tetz o'te, tetz cheel utz, tetz taab'a'b'en!— Chia.

^q **4.5** Choktaj u Zacarias 4.2-3; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 11.4.

^r **4.6-9** Choktaj u Ezequieel 1.5-25; 3.13; 10.15-22.

9 Aatz q'u itz'lich tzi', nimotxtal vitechalil u Tioxh va'l k'ujlele utz, ib'ena' ib'en ko'xh u tatine'. Nimotxtoksa iq'ii. Utz nimotx-ik'amab'e q'u kam te kajayil. Ech ko'xh ni'an chajpaj. **10** Aatz u 24 q'esala, nimotxipeche' vatz u Tioxh va'l k'ujlel tu u k'ujleb'al tetz q'esala. Nitoksa iq'ii. Ni-motxteesa q'ul ikoroona tivi' utz, nimotxtaq' ku' siatz tan, ib'ena' ib'en ko'xh u tatine'. Nimotxtal ech tza':

11 —KuB'aal, nik'ulo'k sai'
aas sa'alax vatechalil.
Sa'oksal aq'ii.
Utz eetz u mam ijle'm,
tan, axh vetcheesan q'u kam
kajayil.
Utz tu vatxumb'al k'uxh atile
utz,
tu vatxumb'al veetika.— Chia.

U tijle'm u Chelem Karne'l ti'
ixhejul u u' b'olq'imal tib' tuul

5 **1** Unchee' a' tek vila atich
ma'l u u' b'olq'imal tib'
tuul, tu u seb'al iq'ab' va'l k'ujlel
tu u k'ujleb'al tetz q'esala. Kaana
tz'ib' ato'k ti' utz, tu tuul. Utz
b'a'nla jupel tu jujva'l sello.^s

2 Utz vil ma'l u aanjel, aq'el ivi'.
Qetun taltu ech tza': —¿Ab'il
ma'j sik'ulo'k ti' aas su'llijaj u u'
tzi'? Utz ¿su'lteesa q'u sello?—
Texhtu'.

3 Utz ye'hab'il ma'j cheei aas
sijaj u u' tzi'. Utz niko'xh ab'il
koj sasajin; niko'xh tu Amlika;
niko'xh vatz tx'ava' utz; niko'xh
xo'l q'u kamnaj jaq' tx'ava'.

4 Ech aatz in tan, kaanaich tek
voq'e' tan, ab'il koj ma'j cheei
aas nojchit sik'ulo'k ti' su'llijaj u
u'. Utz niko'xh ab'il koj sasajin.

5 Ech aatz tek ma'l q'u q'esala,
tal ve ech tza': —Ye' ko'xh
oq'axh. Tan a' sajajon u mam aa
yak'il va'l tiira ole'naj, va'l echa'
b'alam. Aya' vitu'xh ixalam u
Judeaa, vitu'xh ixalam u Daviid.
Utz a' se'eesan jujva'l q'u sello.
Tan a' va'l sub'unya.— Texhtu'.^t

6 Unchee' sajinin. Utz a' tek vil
ma'l u Chelem Karne'l txaklich
xo'l q'u k'ujleb'al, tuch' xo'l
kaava'l q'u itz'lich kam utz, xo'l
q'u q'esala. Echa' yatz'el unpajul
tu nacho'm vatz Tioxh ti' ijax
kuyb'al tilone'. Jujva'l tuk' atile
utz, jujva'l b'aq' iatz. Aya' jujva'l
q'u Tioxhla Espiiritu va'l chajel tu
u vatz amlika tx'ava' kajayil.^u

^s **5.1** Aatz ko'xtene tan, ye'kich libro. Pek b'enchiimal vatz tz'u'm ti' txokop nichuchku je' tz'ib' utz, b'enchiimal vi' ma'l u kam nichteesal elu'l tu tuul ma'l u tal tze' papiro ib'ii. Utz aatz nichveet tuch u tz'ib' sii', nichib'olq'il tuul. Ech aatz va'l til u Xhan tzi' utz, ech. Nital tu U Lucas 4.20. A' nichitxakune' aas nichitz'ib'al u Yolb'al Tioxh.

^t **5.5** Choktaj u Geenesis 49.9-10.

^u **5.6** Aatz u yol "Chelem Karne'l" a' nik'am ti' vija'mel u choob'al paav nichik'ach q'u Israel ko'xtene. Nipajik'am ti' u maanxhoil, u kuyb'al. Choktaj u Eexodo 29.38-41.

7 Ech ex tiq'o u u' u Chelem Karne'l va'l atich tu seb'al iq'ab' va'l k'ujlel tu u k'ujleb'al tetz mam q'esala. **8** Utz ta'xh veet ik'ultu u u' tzi', motx peche' ku' kaava'l q'u itz'lich kam tuch' q'u 24 q'esala vatz u Chelem Karne'l. Atich iaarpa sijununil. Utz iq'omal jununil tatib'al ikaxhlaan pom. B'a'nla q'an ch'ich', noonaj tu kaxhlaan pom. Aatz u kaxhlaan pom, a' nik'am ti' viq'ilat isik'let Tioxh q'u'l niman tetz u Jesuus. **9** Utz nichmotxib'itza ma'l u ak' b'itzal ech tza':

—Ni'xhik'ulo'k sai' aas okyu u u' taq'ab' tzi'. Utz axh se'eesan q'ul iselloil. Tan axh va'l yatz'axaxh vatz Tioxh, echa' ook tu tx'olo'm. Tu vakajal vetachoov vipaav q'u aanim, q'u'l tetz tek Tioxh, k'uxh jatvatzul ko'n aanimail, kam ko'n iyolb'al, kam ko'n itenam.

10 Vetaaq'l u qijke'm k'atz u kuTioxh. Utz vetaaq'b'eno' oksan yol siatz. Ech sa'nalkub'an q'esalail tu u vatz tx'ava'.— Chia.

11 Unchee' sajinin. Utz vab'i ivi' sib'la chaj aanjel, seplich ok ti' u k'ujleb'al tetz q'esala utz, seplich ok ti' q'u itz'lich kam utz, ti' q'u q'esala. Aatz u tachul q'u aanjel tzi', jatva'l ko'n miyoon. **12** Ech nichmotxiqetun tal tu ech tza':

—Nik'ulo'k ti' u Chelem Karne'l aas sat'anb'a'li tan; a' va'l yatz'ax vatz Tioxh, echa' tok tx'olo'm. Ech nik'ulo'k ti' aas sa'aq'ax tijle'm; sa'aq'ax tx'iib'al iq'ii, sa'aq'ax itxumb'al; sa'aq'ax iyak'il; saoksal iq'ii; sa'aq'ax itechalil utz; sab'itzali.—

Texhtu'.

13 Utz vab'i iyolon kajay q'u kam q'u'l cheesesamal tu Amlika; antu q'u kam vatz tx'ava', q'u kamnaj jaq' tx'ava' tuch' q'u'l tu mar. Utz tuch' jatvatzul chit q'u kam atile. Tal ech tza':

—Aatz u q'esala va'l k'ujlel tu u k'ujleb'al tetz q'esala tuch' u Chelem Karne'l; a' samotxb'itzali; a' samotxalax itechalil; a' samotxoksal iq'ii utz; a' samotxaq'ax iyak'il b'enamen.

Ech ko'xh ib'ena'.—

Texhtu'.

14 Utz aatz kaava'l q'u itz'lich, tal ech tza': —Ee' a' chitu'.— Texhtu'. Ech aatz q'u 24 q'esala motx peche'i. Taq' ku' ivatz vatz tx'ava' utz, toksa iq'ii u Tioxh va'l ib'ena' ib'en ko'xh u tatine'.

^v 5.8 Choktaj u Leviitico 2.1-2.

U teesal u b'axa sello,
ch'a'o u tokeb'al

6 1 Unchee' vil teesat u b'axa sello u Chelem Karne'l. Ech vab'i iyolol ma'l tu kaava'l q'u itz'lich kam. Utz aq'el ivi' ijelun tuul viyol. Tal ech tza':

—Ni'axh.— Texhtu'.

2 Ech vil ma'l u saji' chee. Aatz va'l atich je' ti', iq'omich ma'l iarco b'anb'al ich'a'o. Utz aq'ax ma'l ikoroona. Ech k'asu'l tu ch'a'o tan, b'anel nal kanaal taq'o. Utz kanaal tere'n ma't i'ane'.

U teesal u ka'b' sello,
chi'k'ula'ib' u tokeb'al

3 Aatz teesa u ka'b' sello u Chelem Karne'l, vab'i iyolol u ka'b' itz'lich kam. Tal ech tza':

—Ni'axh.— Texhtu'.

4 Ech vil ik'asu'l ma'l u kaji' chee. Aatz va'l atich je' ti', aq'ax ma'l mam espada te. Utz aq'ax tzii te aas ch'a'o su'ltoksa tu u vatz tx'ava!. Sa'texhmotxiyat' je' tib' aanima tib'ilaj taq'o.

U teesal u toxva' sello,
va'y u tokeb'al

5 Aatz teesa u toxva' sello u Chelem Karne'l, vab'i iyolol u toxva' itz'lich kam. Tal ech tza':

—Ni'axh.— Texhtu'.

Utz vil ma'l u q'ej'i chee. Aatz va'l atich je' ti', atich ma'l

paab'al tiq'ab'. 6 Utz vab'i tuch ma'l u yol xo'l kaava'l q'u itz'lich kam. Tal ech tza': —Ka'va'l ko'n libra triigo vija'mel ma'l q'ii aq'on. Oj sebada utz, vaajil libra u ja'mel. Ech koj u aseite tuch' u ta'l uuva, ye'k sakano'k.— Texhtu'.^w

U teesal u kaava' sello,
kamchil u tokeb'al

7 Aatz teesa u kaava' sello u Chelem Karne'l, vab'i u kaava' itz'lich kam tal ech tza':

—Ni'axh.— Texhtu'.

8 Ech a' tek vil ma'l u q'ani' chee. Kamchil ib'ii va'l atich je' ti'. Utz Molb'al Tib' Kamnaj ib'ii va'l atichka ti' iql. Ech motx aq'ax tzii te siyatz' aanima tu u vatz tx'ava'; untanul tu kaa tanul siyatz' tu espada, tu va'y, tu ch'a'o, tu yaab'il. Utz kam ko'n txokpilil xo'l tze' sachil'on.

U teesal u to'va' sello,
choob'al paav nijajax ti' q'u
yatz'ol tetz q'u niman tetz
u Jesuus

9 Aatz teesa u to'va' sello u Chelem Karne'l, vil jaq' u nachb'al Tioxh, q'u taanxelal q'u aanima q'u'l ma'tich iyatz'ax ti' itxakb'a't tib' ti' u yolb'al Tioxh.

10 Utz nichmotxiagetun taltu ech tza': —;KuB'aal Tioxh, ye'k paav sak'atza, axh vinujul! ¿Jatu tek satx'ol inujul vipaav q'u aanima

^w 6.6 Aatz u ja'mel ma'l q'ii aq'on nital tza' utz, ma'l denaario, ma'l ch'ich' puaj tetz q'u aa Roma. Pek nichib'anb'e vitenam u Tioxh majte tan, atich ok jaq' imantaar u ijlenal tu Roma.

tu u vatz tx'ava' q'u'l vetyatz'on-o'? ¿Jatu tek saaq' ch'exb'al te ti' q'u kukajal vetel taq'o?— Texhtu'.

11 Ech motx aq'ax ib'a'nla chaj poloxh saj oksa'm sijununil. Utz alax te aas samotxich'ia b'itoj tiempo, tz'aj nal opon tere'n q'u tetz niman Tioxh q'u'l echat ikam sakami.

**U teesal u vajaj sello,
mam kab'naano ul taq'o**

12 Aatz teesat u vajaj sello u Chelem Karne'l, yakich paaloj ma'l mam kab'naano. Yakich q'ejb'oij iatz u q'ii taq'o, ech teku'en a' q'ej b'u'j tetz txumu'm. Kajb' iatz u ich', ech teku'en a' ikajal aanima. **13** Ech motx chajpu ku'l q'u tx'umi'l vatz tx'ava', echa' ichajpu ku'l viikuxh aas nipaal ma'j mam kajiq'. **14** Sotz u amlika tzi'; ib'olq'i tib' tuul, echa' ib'olq'il ma'j xaj u!. Utz motx jalpu tatib'al kajay q'u muunte, tuch' kajay q'u sepkin tx'ava' nik'a a'.

15 Ech aatz q'u ijlenal tu u vatz amlika tx'ava' tza', motx ex imuj tib' tu q'u jul. Utz at motx ex imuj tib' tu joymal sivan tulaj muunte. Antu q'u'l sib' tijle'm, q'u tx'iiol iq'ii, q'u q'esal sol, q'u mamaj q'atb'al tzii. Antu q'u me'b'a', q'u'l k'ayimal tib' tu aq'on utz, tuch' q'u'l yit' k'ayimal koj tib' tu aq'on. **16** Ech motx tal tu q'u muunte, tuch' q'u mamaj sivan ech tza': —;Ku'ojex q'i! Utz jumtajo' vatz va'l k'ujlel tu u k'ujleb'al tetz mam q'esala!

Utz jkoltajo' vatz vik'a'nal u Chelem Karne'l! **17** Tan cheel u mam q'ii tetz vik'a'nal va'l xo'eb'al. Utz ab'il koj ma'j satx'akon.— Texhtu'.

**U tok techlal q'u Israeel tipala
q'u'l niman tetz u Jesuus**

7 **1** Xamtich tek ti' q'u kam tzi', vil kaava'l aanjel txakliche. Jununil tu junun ikaa paq'il ixoob'al u tx'ava'. A' nichimaj ipaal u kajiq' tu kaava'l vipaal-eb'al. Ech ye'kan sapaal kajiq' vatz tx'ava'; niko'xh vi' u mar utz; niko'xh vi'aj q'u tze'. **2** Utz vil va't u aanjel, aalich ije'ul tu vije'ab'al ul u q'ii. Iq'omich ma'l u oksab' echlal taq'o, tetz u itz'lich Tioxh. Ech qetun taltu b'en tu kaava'l q'u aanjel q'u'l ma'tich taq'ax tzii te aas siyansa u vatz tx'ava' tuch' u mar.

3 Tal te ech tza': —Eyansach u vatz tx'ava' tuch' u mar utz, tuch' q'u tze'. Pek analen aas ma't qoksat techlal kajay q'u taq'onom u kuTioxh tipala.— Texhtu'.

4 Unchee' vab'i u tachul q'u'l ok techlal. Ma'len 144,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam q'ul ik'aol u Israeel.

5 12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u Judaa oksal techlal. 12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u Rubeen.

12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u Gad.

6 12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u Aseer. 12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u Neftalii.

12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u
Manasees.

7 12,000 xo'l q'ul itu'xh
ixalam u Simeoon.

12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u
Levii.

12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u
Isacaar.

8 12,000 xo'l q'ul itu'xh
ixalam u Zabuloon.

12,000 xo'l q'ul itu'xh ixalam u
Xhep.

Utz 12,000 ok techlal xo'l q'ul
itu'xh ixalam u Benjamiin.

U toksal iq'ii u Tioxh
tu tz'ajel iatz aanima

9 Xamtich tek ti' q'u kam
tzi', a' tek vil ma'l mama'l'a
tenam aas ye'xhab'il ko'xh
tech ti' tachle'. Tz'ajel iatz
aanimail tu vatz amlika
tx'ava', tikuenta mamaj tenam,
tuch' talaj tenam. Jatvatzul
ko'n animail utz, jatvatzul
ko'n iyolb'al. Jolol txaklich
vatz u k'ujleb'al tetz u mam
q'esala utz, vatz u Chelem
Karne'l. Jolol ato'k toksa'm
b'a'nla poloxh saj. Utz sikajay-
il, iq'omal xaj ipalma tiq'ab'.
10 Utz motx qetun tal tu ech
tza':

—Aatz u kuTioxh, va'l k'ujlel tu
u k'ujleb'al tetz q'esala,
a' u Chitol tu paav,
tuch' u Chelem Karne'l.—
Texhtu'.

11 Utz kajay q'u aanjel jolol
txakliche. Seplich ok ti' u

k'ujleb'al tetz q'esala, ti' q'u
q'esala utz, ti' kaava'l q'u
itz'lich kam. Ech motx peche'i.
Motx taq' ku' ivatz utz, toksa
iq'ii u Tioxh va'l k'ujlel tu u
k'ujleb'al tetz q'esala. **12** Motx
tal ech tza':

—¡A' chitu!!
a' sa'alax b'a'nil ti' u kuTioxh.
A' sa'alax itechalil;
a' sa'alax aa txumb'al ti';
a' sak'amab'el q'u kam te;
a' sa'oksal iq'ii;
a' sa'alax aa yak'il ti';
b'enamen
ech ko'xh ib'ena'. A'i.—

Texhtu'.

13 Unchee' aatz ma'l tu q'u
q'esala, iq'ila'in. Tal ve ech
tza': —¿Ab'il q'u'l b'a'nla
poloxh saj q'u toksa'm niile'
tzi'? Utz ¿til vetmotxk'as-
ku'l?— Texh ve.

14 Ech aatz in, val te ech tza':
—Unb'aal, axh ootzajin tetz
ab'il.— Texhin te.

Utz tal ve ech tza': —Aatz
q'u aanima tzi', a' q'u'l vetaal
tu u mam k'axk'o atzi'. Utz
vettx'aale'l q'ul ipaav tu
vikajal u Chelem Karne'l. Ech-
ixe'at tx'aatx'ochi utz, b'a'nla
poloxh saj q'u toksa'm tzi'.

15 Ech toke' jolol ato'k vatz u
k'ujleb'al tetz iq'esalail u
Tioxh. Utz q'iils aq'b'al nitoksa
iq'ii u Tioxh tu va'l atilka. Utz
aatz u Tioxh va'l k'ujlel tu u
k'ujleb'al tetz mam q'esala,
satilb'e satoksa sik'atza.

16 Ech ye'kan samotxkam tu va'y, tu tzaji tzi'l. Niko'xh u q'ii sa'tere'nkojk'achon tzi'. Utz ye'kan sakam tu tz'a'. **17** Tan a' saxeен; a' sailb'en u Chelem Karne'l, va'l atil xo'l q'u k'ujleb'al tetz q'esala. A' si'iq'on ib'ey. Se'ntaq' taa' tu chun a' tetz b'enq'ii b'ensaj. Utz u Tioxh sasuun q'u ta'l b'aq' iatz.— Texhtu'.

**U teesal u jujva' sello,
jujva't mam choob'al paav
saul taq'o**

8 **1** Unchee' aatz teesa u jujva' sello u Chelem Karne'l, yakich uchoj ma'l tz'ine'chil tu Amlika, kamal nik'amoj oora. **2** Ech vil jujva'! q'u aanjel txaklich vatz u Tioxh. Utz aq'ax jujva'! trompeta te, jununil tetz.

3 Utz ul va't u aanjel. Txake' vatz u nachb'al Tioxh. Iq'omich ma'l ku'eb'al kaxhlaan pom tiq'ab', b'a'nla q'an ch'ich'. Utz sib'la chit kaxhlaan pom aq'ax te. Sitz'e'sa je' vi' u nachb'al Tioxh va'll q'an ch'ich' vatz u k'ujleb'al tetz mam q'esala. A' satoksav xo'l viq'ilat isik'let Tioxh q'u niman tetz u Jesuus. **4** Ech je' isib'el u kaxhlaan pom va'll nichitz'e' tu tz'e'sab' kaxhlaan pom tiq'ab' u aanjel utz, je'op vatz Tioxh, tuch' viq'ilat isik'let Tioxh q'u niman tetz u Jesuus. **5** Ech inoosa ku' tere'n txa' xamal u aanjel tu u tz'e'sab' ikaxhlaan pom. A' tiq'ov elu'l vi' u nachb'al Tioxh. Ech

ik'on ku'l u tz'e'sab' kaxhlaan pom vatz tx'ava'. Ech yakich tininunoj u vatz amlika tx'ava'. Uch mamaj q'eq'u'm. El itz'na'l'b'. Utz mam kab'naano paali.

**U toq'sal jujva'l q'u trompeta,
choob'al paav nital junun**

6 Ech aatz tek jujva'l q'u aanjel q'u'l ma'tich taq'ax trompeta te, motx i'an liista q'ul itrompeta ti' toq'sale!. **7** Aatz u b'axa aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz ku' sajb'atz. Ku'l xamal yuuel tuch' kaj. A' k'onaxku ku'l vatz tx'ava'. Utz tz'e' untanul tu ox tanul q'u tze', tuch' kajay q'u chaxa xajtze'.

8 Aatz u ka'b' aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz yakich k'onax b'en ma'l va'll tu mar echa' mam muunte tilone!. Techal itini'pun xamal ti'. Ech yakich b'enoj kajal, untanul tu ox tanul u mar. **9** Ech yakich kamoj untanul tu ox tanul q'u itz'lich kam tu mar. Utz yakich yuch'axoj untanul tu ox tanul q'u vaarko.

10 Aatz u toxva' aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz yakich chajpoj ku'l ma'l u mam tx'umi'l tu amlika. Techal toyve!. Echa' toyvu ma'j mam txijtxub'al. Utz ku' vi' untanul, tu ox tanul q'u nima' utz, ku' vi' untanul tu ox tanul q'u chunil a!. **11** Aatz u tx'umi'l va'l chajpi, a' ib'ii K'ay. Echixel'at untanul b'ens k'ay tu ox tanul q'u a!. Ech sib' aanimka tu q'u a' tzi'. Tan k'ayb'i.

12 Aatz u kaava' aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz yakich yanoj q'u

txijtxub'al atil tu amlika taq'o. Ukentu untanul tu ox tanul itxij-txune'. Ye't txijtxuni, k'uxh u q'i, k'uxh u ich' utz, k'uxh q'u tx'umi'l. Ech 4 oora so'ok aq'b'al tu ma'l q'ii taq'o. Utz 4 oora paat ye'k satxijtxun u ich' tuch' q'u tx'umi'l tu aq'b'al si'an majte.

13 Unchee' sajinin utz, a' tek vil ipaal ma'l u xich' tu amlika. Utz vab'i iqetun taltu ech tza':—; Tilayol, tilayol, tilayol saya'k q'u aanimta tu u vatz tx'ava' tu q'u kam su'l ti' aas latoq'sa q'u trompeta oxva'l q'u aanjel!— Texhtu'.

9 **1** Ech aatz u to'va' aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz a' tek vil ichajpu ma'l u tx'umi'l tu amlika; ku' vatz tx'ava'. Aq'ax tzii te sijaj u mam jul. **2** Utz aatz ijaj u mam jul, yakich b'ukinoj ije'ul mam sib' tuul. Echa' ib'ukin ije' isib'el ma'j mam oorno. Utz yakich q'ejb'oj iatz u q'ii tuch' u kajiq' taq'o.^x **3** Ech motx chee elu'l unjolol txokop xo'l q'u sib' tzi', echa' sak'. Utz motx ipaxi paal tib' tu u vatz amlika tx'ava'. Ech aq'ax tzii te aas ech ichi'on ch'it jee si'ané'. **4** Alax te aas ta'xh sichi' q'u aanimta q'u'l ye'k u echlal tetz u Tioxh tipala. Pek ye'k siyansa q'u chaxa xajtze' tu vatz tx'ava'. Niko'xh vixaj q'u mamaj tze'. **5** Pek ye't aq'ax tzii te aas siyatza' q'u aanimta. Pek sako'xhtoksa b'oj tu choo tu peena tu o'va'l

ich'. Aatz u chi'om sanachax tu vichi'b'al, echa' ichi'on ichi'b'al ch'it jee aas nichi' aanimta.

6 Ech aatz tek q'u aanimta si'an tu q'u q'ii tzi', sa'tekmotx-ichok ikame'. Sa'tektachva kamchil; loq' sa'tere'nkojkami. Tan ye'kan u kamchil sauchi.

7 Aatz q'u txokop tzi', echa' chee aas ch'iam texh ni'an tu b'enchil tu ch'a'o. Jolol atich je' ma'l u kam tivi', echa' b'a'nla q'an ch'ich' koroona. Aatz q'ul ivatz, echa' vatz aanimta. **8** Atich xi'l ivi', echa' xi'l ivi' ixoj. Utz aatz q'u tee, echa' ivaal tee b'alam. **9** Jolol atich ok ichale'k tetz b'anb'al ch'a'o, echa' ch'ich'. Utz aatz u toq' tuul q'ul ixich', echa' ilek'na'n ib'en chee tuch' kare't aas vit'asp ib'en tu ch'a'o. **10** Atich ijee, echa' ijee ch'it jee. Utz a' atik vichi'b'al tzi'. Ech tu q'ul ijee si'anvu tu q'u aanimta tu o'va'l ich'. **11** Aatz viq'esal tixo'l utz, aya' ma'l u aanjel tetz tx'i'li'inaj va'l je'ul tu u mam jul. Utz Abadoon ib'ii tu yolb'al hebreo. Pek aatz ib'ii tu yolb'al griego utz, Apolioon.^y

12 Aatz u b'axa tilayolla mam choob'al paav, paalya. Pek ka'va't mam choob'al paav tul ti'.

13 Unchee' aatz u vaajaj aanjel, toq'sa vitrompeta. A' tek vab'i telu'l ma'l u yol xo'l junun q'u xoob'al ivi' u nachb'al Tioxh q'u'l echa' tuk' txokop. Aya' u

^x **9.2** Choktaj U Lucas 8.31.

^y **9.11** Aatz u yol "Apolioon", "yansanal" chu u tokeb'al.

nachb'al va'l b'a'nla q'an ch'ich' atil vatz Tioxh.^z **14** Utz tal b'en tu u vaajaj aanjel ech tza', va'l atich u trompeta tzixe': —Chite'l kaava'l q'u aanjel q'u'l qitzel tzi' u mam nima' Eeufrates.— Texh u yol. **15** Ech ichitlu kaava'l q'u aanjel q'u'l nichnalich'iane'. Utz a' texh nichmotxich'ia topón u oora, u q'ii, u ich' utz, u ya'b'. Ech siyat'z untanul xo'l ox tanul q'u aanima. **16** Utz vab'i u tachul q'ul isol q'u'l atich je' ti' chee; ma'len 200,000,000.

17 Unchee' ech tilax q'u chee unb'an tu visioon tza'. Atich je' sol ti'. Aatz q'u sol, jolol atich ok ich'ich' chale'k, b'anb'al ch'a'o echa' xamal. Utz ech tilone' u sivan safiro. Ech tilon q'ol majte. Aatz q'ul ivi' q'u chee tan, echa' vi' b'alam. Utz nitelu'l xamal titzi', tuch' sib' utz, tuch' q'ol.^a **18** Ech kam untanul tu ox tanul q'u aanima, tu oxva'l q'u yatz'-b'al q'u'l nichtelu'l titzi' q'u chee tzi'. Aya' u xamal, u sib' tuch' u q'ol. **19** Tan aatz viyatz'b'al q'u chee, aye'n titzi' utz, aye'n tijee. Aatz q'ul ijee, atil ivi', echa' tx'i'la txokop. Ech a' nichmotxitzotiv q'u aanima tuul.

20 Unchee' aatz tere'n q'u aanima q'u'l ye't motx kam tu q'u yatz'b'al tzi', niko'xh ma'koj-motxik'axa ik'u'l ti' q'u ye'xtxoj nimotxi'ane'. Motx koj iya'sa tok iq'ii q'u tioxhil tx'i'li'inaj, tuch' q'u b'anich tioxh q'u'l b'a'nla

q'an ch'ich' ku'en, b'a'nla saj ch'ich' ku'en, q'an ch'ich' ku'en utz, tuch' q'u b'anich tioxh q'u'l k'oxich sivan, k'oxich tze' ku'en. Jatu koj sasajini. Jatu koj sa'-ab'in. Utz sa'kojitz'ol xaaom. **21** Utz niko'xh ik'axa koj ik'u'l ti' q'u yatz'o'm, ti' q'u tistanine', ti' q'u esaib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj utz, ti' q'u telaq'.

U taq'ax u u' tu u Xhan i'an u aanjel

10 **1** Unchee' vil iku'l va't u aanjel tu Amlika. Aq'el ivi'. Sutimich ti'aj tu sutz'. Utz atich je' txakb'ananch'el tivi'. Aatz vivatz, ech irib'une' u q'ii tzi'. Pek aatz q'u tajan, echa' lankin xamal. **2** Atich ma'l tal u' tiq'ab', jajlele. Ech aatz ku'l, itxakb'a' u seb'al tajan vi' u mar. Utz itxakb'a' vimax vatz tx'ava'. **3** Utz qetun tu yol. Aya'l a' iq'eq'un b'alam i'ana. Utz ta'xh veet iq'eq'une', juj tanul mam tzaq'ab'ch'e'n ka'pajun q'ul iyol.

4 Unchee' ta'xh veet ika'pajul q'ul iyol tu jujva'l q'u mam tzaq'ab'ch'e'n, si'chuntz'ib'a vala. Pek a' tek vab'i va't u yol tu Amlika, tal ve ech tza': —Atoj ko'n q'u yol sak'u'l tzi', q'u'l vettal jujva'l q'u mam tzaq'ab'-ch'e'n. Ye'k satz'ib'a.— Texh ve.

5 Ech aatz u aanjel va'l vil itxakb'a' t ma'l tajan vi' u mar utz, itxakb'a' va't vatz tx'ava'.

^z **9.13** Choktaj u Eexodo 27.2; 29.12.

^a **9.17** Aatz u b'a'nla sivan safiro, xolel tilone', q'anq'o, kajko utz, xayi'.

Ilak je' u seb'al iq'ab' tu amlika. **6** Utz ech toksat vib'ii u Tioxh tu q'ul iyol, u Tioxh va'l b'enq'ii b'ensaj tatine', va'll b'anon u amlika tuch' kajay q'u kam atil tuul, u b'anol tetz u tx'ava' tuch' kajay q'u kam atil tuul majte utz, u b'anol tetz u mar tuch' kajay q'u kam atil tuul. Tal u aanjel ech tza': —Ye'xhkam texh sach'iali. **7** Pek a' texh so'opon u q'ii aas satoq'sa vitrompeta u jujva' aanjel. Satzojpu kajay q'u kam b'anich nal ti' tu u Tioxh, q'u'l yit' ootzajimal koj tu aanima. Aya' q'u kam b'axab'samal nal el talax titzi' q'u taq'onom u Tioxh, aya' q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.— Texh u aanjel.

8 Ech vab'i paj u vi' va'l vab'i tu amlika b'axa. Tal ve ech tza': —Kuxh iq'o u tal u' jajlel tuul tiq'ab' u aanjel tzi', va'l ma'll tajan txaklel vi' mar utz, va't tajan txaklel vatz tx'ava'.— Texhtu'.

9 Ech b'enin xe' u aanjel utz, unjaj u tal u' te. Utz tal ve ech tza': —Ila utz, echb'u. Chi' toko'p tatzi' si'an', echa' ta'l kab'. Pek sik'ayb'ixsa tuul avuul.— Texhtu'.

10 Ech unk'ul u tal u' tiq'ab' u aanjel utz, vechb'u. Chi' toko'p tuntzi', echa' ta'l kab'. Pek ta'xh veet vechb'u, ik'ayb'ixsa tuul vuul.^b

11 Ech alax ve ech tza':

—Ministeer saal q'u kam niile' naab'i tza'. Saal xo'laj tenam, xo'l mamaj tenam, xo'l aanima aas jatvatzul ko'n iyolb'al utz, xo'l ijlenal.— Texhtu'.

Q'u kam si'an ka'va'l q'u texhtiigo

11 1 Ech aq'ax ma'l u aa ve, echab'al echa' b'aara.

Utz alax ve ech tza': —Kuxh utz, echa u tuuleval u totztioxh, tuch' u nachb'al Tioxh. Utz laach majte jatva'l q'u aanima q'u'l nimotxtoksa iq'ii u Tioxh tzi!^c

2 Pek aatz u vatz iq'analil u totztioxh, aq'ka; ye'k seecha. Tan ok-samaltekka tikuuenta q'u puera aanima q'u'l ye' tootzaj Tioxh. Utz kam ko'n toj motx i'an tu u tioxhla tenam tu ma'll 42 ich'.

3 Pek savaq' tijle'm ka'va'l q'u' untexhtiigo ti' talax q'ul unyol tu ma'll 1,260 q'ii. Sib'axab'sa q'u' unyol. Satoksa toksa'm tetz txumu'm tuul sib'axab'sa q'u' unyol.— Texhtu'.

4 Aatz ka'va'l q'u texhtiigo, a'nik'am ti' ka'va'l q'u tze' olivo. Utz nik'am ti' ka'va'l q'u tatib'al txijtxub'al majte q'u'l atil vatz u Tioxh viB'aal u vatz tx'ava'.^d

5 Ech oj ab'il ma'j kam si'an tu q'u texhtiigo sitxume' tzi', kamchil si'an'. Xamal saelu'l titzi' q'u texhtiigo ti' iyatz'axe'. Ech ikam kajay q'u'l ikoontra si'an'. **6** Tan atil tijle'm aas ye'k

^b **10.10** Choktaj u Ezequieel 2.8-10; 3.1-3.

^c **11.1** Choktaj u Ezequieel 40.3; u Zacarias 2.1-2.

^d **11.4** Choktaj u Zacarias 4.11-14.

sachajpu jab'al tu amlika taq'o, jatval' q'ii satal q'ul iyol u Tioxh. Atil tijle'm aas sataq' b'ens kajal q'u a'. Utz jatvatzul ko'n choob'al paav sataq' ku' ti' q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'. Samotxi'ane' jatpajul isa'.

7 Unchee' aatz samotxtzopu ti' talax q'ul iyol u Tioxh, sachee je'ul tu u mam jul ma'l u xa'eb'alla txokop. Utz si'an ch'a'o tuch' q'u texhtiigo tzi!. Ech sasub'li, sayatz'li. **8** Ech aatz q'ul ichill, samotxkaa tinik'a u mam tenam Jerusaleen, va'll je'k u kuB'aal Jesuus vatz kurus, va'l a' nik'am ti' vib'ii ka'va'l q'u aa paavla chaj tenam, u Sodoma tuch' u Egipto. **9** Ech oxva'l q'ii tuch' unnik'amte si'an ku' tu b'ey. Ye'k sa'aq'ax tzii samujli. Kajay aanima sailon, jatvatzul ko'n iyolb'al, jatvatzul ko'n aanimail, tu mamaj tenam utz, tu talaj tenam. **10** Ech aatz q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava', sa'xhmotxtxuq'txun ti' aas ma't ikam ka'va'l q'u texhtiigo tzi!. Sa'xhmotxchi'b' taq'o. Samotxtaq' b'en tib' toy a sivatzaj ti' vi-kameb'al. Tan nojchit ma'tich motx ipaal tu k'axk'o taq'o.

11 Ech ta'xh sael oxva'l q'ii tuch' unnik'amte ikam q'u texhtiigo, saq'aavulsal taanxelal tu u Tioxh. Ech samotxlakpi; samotxch'ine'i. Ech mam xo'val saok k'atz q'u aanima q'u l sailon. **12** Utz ech samotxtab'i ma'l u yol tu Amlika, satal te ech tza!; —; Je'ojulex tza!— Chaj te.

Ech samotxb'enje' tu Amlika tu sutz!. Utz sailax tu q'u koontrain tetz.

13 Ech aatz si'an tu u mu'k'ul tzi!, yak sapaaloj ma'l mam k'ab'naano tu u tenam va'l samotxelkub'en. Utz aatz untanul tu laa tanul u tenam, yak sab'enoj tu qootz!. Utz sakam 7,000 aanima. Aatz tere'n q'u aanima samotxkaai, samotxxo'vi. Utz sa'tektoksa iq'ii u Tioxh tu Amlika.

14 Paalyu u ka'b' tilayolla mam choob'al paav. Loq' tul u toxva' mam choob'al paav va'l tilayol.

U toq'sal u jujva' trompeta,
nixe't viQ'esalail u Tioxh

15 Aatz u jujva' aanjel, toq'sa vitrompeta. Utz a' tek vab'i tuch mam q'eq'u'm tu Amlika. Ech nictal tza!:

—Aatz q'u ijlenalil
tu u vatz amlika tx'ava' kajayil,
okyu tiq'ab' u kuB'aals Amlika,
tuch' u Cristo.
Ech si'an ijlenalil b'enamen,
b'enq'ii b'ensaj.—
Texhtu'.

16 Unchee' aatz q'u 24 q'esala q'u'l k'ujlich tu q'u k'ujleb'al tetz q'esala vatz u Tioxh, motx peche'i. Motx taq' ku' ivatz utz, toksa iq'ii u Tioxh. **17** Motx tal ech tza!:

—Nikuk'amab'e see kuB'aals
Amlika,

Mam Tioxh.

Tan, axh u Tioxh tetz cheel,
    tetz o'te utz,
    tetz taab'a'b'en.

Tan okyu u mam ijile'm.

Xe'ti val iijlenalil tu u vatz
    amlika tx'ava'.

18 Tan k'uxh nilakpu ivi' q'u
    mamaj tenam sai',

lakpi avi' majte.

Utz cheel u tiempo aas satx'ol
    inujul q'u kamnaj.

Cheel va'l saaq' vib'a'nla
    choob'al

    kajay q'ul aaq'onom,
    q'u alol tetz vayolb'al,

tuch' q'u niman tetz u Jesuus
utz, jatva'l chit q'u nimaj,
ch'ooaj q'u'l atil aatin siatz.

Pek sasotzsa q'u yuch'ul
tu u vatz amlika tx'ava'.—

Texhtu'.

19 Unchee' a' tek vil ijajpu
u tatib'al u Tioxh va'l tu
Amlika. Utz na'veit elu'l u
tioxhla kaaxha va'l atil u
nuk'u'm tuul. Utz el itz'na'b'
tu u vatz tx'ava'. Uch mam
q'eq'u'm. Tininun u vatz

tx'ava'. Paal ma'l mam kab'-
naano. Utz kaana sajb'atz ku'i.

**Vib'antu ik'u'l u Dragoon ti' u ixoj
va'l a' nik'am ti' q'u Israel**

12 Unchee' a' tek vil ichee
ma'l u mam xheenya tu
amlika. Vil ma'l u ixoj, techal
irib'un ti'aj. Q'ii u toksa'm.

Atilka u ich' jaq' tajan. Utz atich
je' ma'l ikoroona tivi', kab'laal
tx'umi'l tzolchel ok ti'.^e **2** Aatz u
ixoj tzi', atich tu tiichajla yaab'il.
Utz aalich texh topon u tiempo
aas si'an b'a'n. Va'l iq'eq'un tu
chi'om.

3 Ech a' tepaj vil ichee va't u
xheenya tu amlika. Ma'l u mam
txokop, Dragoon ib'ii. Kaji'
tilone'. Jujva'len ivi' utz, laval
tuk'. Atil je' ikoroona tu junun
q'ul ivi' tzi'.^f **4** Utz paal ijuxu
untanul tu ox tanul q'u tx'umi'l
tu amlika tu vijee. Ik'on ku'l vatz
tx'ava'. Ech txake' u Dragoon
vatz u ixoj va'l si'chtekitz'pu u
titz'in. Tan sichi'e' nichtale',
tal'xh si'itz'pi.

5 Ech itz'pu u titz'in u ixoj
tzi'. Tal xiak. Utz sa'nali'an

^e **12.1** Nitalche' aas a' nik'am ti' u Israel u ixoj tzi', vitenam u Tioxh. Aatz u q'ii tuch' u ich', a' nik'am ti' q'esala oj txutxa b'aala. Utz aatz q'u tx'umi'l, a' nik'am ti' aanima aas sib' ijile'm. Nital tza' aas kab'laal tx'umi'l ato'k ti' vikoroona u ixoj. Aatz u kab'laal tzi', a' nik'am ti' kab'laal q'ul ik'aol u Jacoob, aya' vik'uy imam kajay q'u Israel. Nimna'l tu u Geenesis 37.9 tuch' tu u Jeremias 31.35-36. Aatz q'u kam q'u'l atil k'atz u ixoj, aya' u q'ii, u ich' tuch' q'u tx'umi'l, jolol amlikail kam. Pek aatz q'u kam atil ti' Dragoon, aya' jujva'l q'u vi' tuch' laval q'u uk', jolol vatz tx'ava' kamil.

^f **12.3-4** Kaji' tilon u Dragoon; techlal k'a'nal. A' nik'am ti' ma'j txokop q'u'l juxuib' ib'en'; echa' ma'j kan, oj ma'j txokpil a'. Choktaj u Jeremias 31.35; U Tio 24.29-30; u Geenesis 3.15.

ijlenalil. Echa' tu ch'ich' b'aara satoksav q'u aanima tu jik tu kajay q'u tenam. Pek ul eesaloj b'en utz, ex aq'axoj vatz u Tioxh, vatz vik'ujleb'al tetz mam iq'esalail. **6** Utz aatz u ixoj tzi', elb'en. Ex atoj tu ma'll u tz'inlich tzaji tx'ava' tu va'l b'anichnalku tuch tatib'al tu u Tioxh. Utz a' si'ilb'e-lik tzi' tu ma'll 1,260 q'ii.^g

7 Ech xe't ma'l ch'a'o tu amlika. Aatz u Me'k, u q'esal aanjel, molomal tib' tuch' q'ul iaanjel i'an ch'a'o tuch' u Dragoon.^h Utz aatz u Dragoon, aya' u tx'i'lli'inaj. Molomal tib' tuch' q'ul iaanjel majte. **8** Pek aatz u tx'i'lli'inaj ye't ole' tuch' q'ul imol. Sub'axi. Ye't kaa tu amlika. **9** Tan k'onax ku'l u mam Dragoon vatz tx'ava'. Aya' u tx'i'lli'inaj, va'l Diablo utz, Satanaas ib'ii. Tan a' va'l nieesan kajay q'u aanima tu b'ey q'u'l atil tu u vatz amlika tx'ava'. A' imol q'ul iaanjel b'ajax ku'l vatz tx'ava'.

10 Ech vab'i tek ma'l u yol tu Amlika. Techal iqetun taltu ech tza':

—¡Aatz cheel, oponyu u tiempo aas elyo' vatz u kukoontra! Oponyu u mam iyak'il u Tioxh. Niteki'an viQ'esalail. ¡Aq'axyu u tijle'm tu viTxaam! B'ajaxy el u

tx'i'lli'inaj va'l nichxochon vatz Tioxh q'iiils aq'b'al q'u kumol niman tetz u Jesuu.

11 Pek vetmotxisub'l u tx'i'lli'inaj tu vikajal u Chelem Karne'l utz, tu u taltu u yolb'al Tioxh. Ye'n toksa tetz u vatz iq'ii isaj tu u vatz amlika tx'ava'. Utz ye'n ixo'va u kamchil.

12 ¡Echixe'at txuq'txunojex Amlika utz, jatva'l ex atilex tuul! Pek tilayol saya'k'ex aanima q'u'l ab'il ex atilex tu u vatz tx'ava' tuch' q'u'l tu mar. Tan k'onaxyu ko'p u tx'i'lli'inaj texo'l. Utz techal ilakp ivi' tan, tootzajle aas b'iit ko'xh si'an', ech sab'en tu choob'al paav.—

Texhtu'.

13 Unchee' ta'xh til u Dragoon aas ma'tich ik'onax ku'l vatz tx'ava', a' tek ex tojcha u ixoj va'l ma'tich titz'pu u tal titz'in tal xiak. **14** Pek aatz u Tioxh tan, taq' ka'va'l ixich' u ixoj, echa' tetz mam xich'. Ech saxich'an telb'en vatz u Dragoon va'l echa' tx'i'la txokop. Se'nikol tib' tu u tz'inlich tzaji tx'ava', tu va'l atilku u tatib'al. Tan a' si'ilb'e-lik tzi' tu oxva'l ya'b' tuch' unnik'amte.

15 Ech ta'xh til ib'en u ixoj u Dragoon, ixa'va je'ul mam a'

^g **12.6** Aatz u 1,260 q'ii nital tza', oxva'l ya'b' tuch' unnik'amte ni'elka.

^h **12.7** Aatz u tokeb'al u b'ii "Me'k" utz, "Ab'il koj echa' u Tioxh" chia. Niyolon u Danieel ti' u Me'k majte tzi'. Choktaj u Danieel 12.1-2; 10.12-14; U Judas v. 9.

titzi', echa' nima'. Ech sapaaltija u ixoj nichtale!. **16** Pek aatz u tx'ava', iloch u ixoj. Ijajpu ko'n tib'. Utz b'en u nima' tuul va'l ixa'va je'ul u Dragoon titzi'.

17 Ech lakp ivi' u Dragoon ti' u ixoj tzi!. Utz a' tek ex i'an ch'a'o tuch' q'ul itu'xh ixalam u ixoj. Aya' jatva'l q'u niman tetz q'ul imantaar u Tioxh utz, q'u'l nib'anon q'u kam q'u'l tal u Jesucristo. Ech a' tek txake'kka u Dragoon vi' u sanaab' tzi' u mar.

**Vichee je'ul ma'l u mam txokop
tu u mar**

13 1 Ech a' tepaj vil ichee je'ul va't u mam xa'e-b'alla txokop tu mar. Jujva'lich ivi!. Utz lavalen tuk!. Atil je' jununil ikoroona junun q'u tuk' tzi!. Utz tz'ib'amal ok yol ti' junun q'ul ivi' aas Tioxh niyoq'e!. 2 Aatz u txokop va'l vila, echa' xhu'yil b'alam tilone'. Pek aatz q'u tajan, echa' tajan oso. Utz aatz vitzi', echa' itzi' q'anil b'alam. Ech vil taq'ax iyak'il tu u Dragoon. Taq' vi-ch'uxhleb'al te, b'anb'al iq'esalail. Utz taq' mam tijle'm. 3 Utz atich ma'l mam tak'onb'e'm u xa'eb'alla txokop tu ma'l q'u'l ivi', vila tzi', aas kamnajich taq'o. Pek i'an b'a'n u tak'onb'e'm. Ech mam tenam tz'ejx ik'u'l taq'o tu u vatz amlika tx'ava'. Ech tek motx ib'en ik'u'l ti!. 4 Motx toksa iq'ii u Dragoon tan, taq' u tijle'm tu u xa'eb'alla txokop. Ech motx

toksa iq'ii u xa'eb'alla txokop ech tza': —Ye'xhab'il ko'xh ma'j echa' u xa'eb'alla txokop tzi!. Tan ab'il koj ma'j sasub'un tu ch'a'o.— Texhtu'.

5 Unchee' aatz u xa'eb'alla txokop, aq'ax tzii te aas satok-saje' iq'ii vatz u Tioxh. Utz sateesa iq'ii majte. Aq'ax tijle'm aas si'an kam isa' tu 42 ich'.

6 Unchee' ech xe't iqexeman itzi' ti' iyoq'ax u Tioxh, ti' vib'ii utz, ti' u tatib'al tuch' q'u niman tetz atil tu Amlika.

7 Aq'ax tzii te majte aas si'an ch'a'o tuch' q'u niman tetz u Jesuus utz, sisub'e!. Aq'ax tijle'm vi' jatvatzul q'u aanimataile, jatvatzul q'u talaj tenam, q'u mamaj tenam utz, jatvatzul q'u yolb'al. **8** Ech so'oksal iq'ii u xa'eb'alla txokop tu jank'al q'u aanimata u vatz amlika tx'ava'. Aya' q'u'l ye' tz'ib'amal ib'ii xe' q'ii xe' saj tu u u' tetz atinchil tu b'enq'ii b'ensaj, va'l tetz u Chelem Karne'l va'l yatz'ax tu u nachb'al vatz Tioxh.

9 Ab'iste ex sa'ab'in q'u yol tza', tz'ib'n'a'taj exichin.

10 —Tan ab'il q'u'l satxayon b'en tu preexhuil, satxayax b'en tu preexhuil. Ab'il a' sayatz'on tu ch'ich', tu ch'ich' sakamku majte.— Chia.

Ech sailchu q'u niman tetz u Jesuus, tii tzik ato'k k'atz u Tioxh utz, k'ujlel tzik ik'u'l ti'.

**Vichee ma'l u mam txokop
tu u vatz amlika tx'ava'**

11 Unchee' a' tek vil ichee je'ul va't u ka'b' txokop tu tx'ava'; chuli alol tetz yolb'al Tioxh ul i'lane!. ⁱ Atich ka'va'l tuk', echa' tuk' chelem karne'l. Loq' aatz viyolone', aya'l chitu' a' iyolon u Dragoon. **12** Utz echat ko'xh tijle'm u b'axa xa'e-b'alla txokop ni'an'. A' ni'anvo'k siatz. Utz kajay q'u anima atil tu u vatz amlika tx'ava', nitoksa iq'ii u b'axa xa'e-b'alla txokop taq'o, va'l i'an b'a'n tu u tak'onb'e'm, va'l kamchil tek si'chi'an taq'o.

13 Ech aatz u chulin alol tetz u yolb'al Tioxh tza', kam ko'n mamaj xheenyu nik'uch vatz anima. Aal nichichajpixsa xamal tu amlika utz, niku' vatz tx'ava' taq'o. **14** Utz ole' ti' tel q'u anima tu b'ey tuch' ko'xh q'u xheenyu q'u'l nichik'uch vatz u xa'eb'alla txokop. Utz nichtal tu q'u anima aas satz'ajax ivatzib'al u xa'eb'alla txokop, va'l i'an b'a'n tu mam tak'onb'e'm tzok'el tan, kamnajich taq'o. **15** Ech aq'ax tijle'm u chulin alol tetz u yolb'al Tioxh aas satoksa taanima vi-tz'ajich vatzib'al u xa'eb'alla txokop; ech sayoloni. Utz ab'il ye'k so'oksan iq'ii u tz'ajich

vatzib'al tzi', va'l nitekiyikune', yatz'el si'an'. **16** Ech aatz paj i'an u xa'eb'alla txokop, ib'an ya'l aas so'ok techlal kajay q'u anima tu seb'al iq'ab' oj tipala. K'uxh nimajs ch'ooaj, tx'iil iq'iis, me'b'a', q'u'l k'ayimal tib' tu aq'on utz, k'uxh yit' a' koj; ma'l tok techlal. **17** Ech ye'xhab'il saveet iloq'one' saveet ik'ayine' oj ye' oknaj techlal, pek ta'xhtu' a' q'u'l atil u techlal u xa'eb'alla txokop ti'. Aya' vib'ii oj u tachul vib'ii.

18 Pek txumb'al isa' u tootzajile'. Ech ab'il tzak'kin, ib'an ti' u tachul vib'ii u xa'eb'alla txokop. Tan anat ko'xhtu' a' q'u ach q'u'l nib'anb'el xo'l q'u anima. Utz aya' va'l tza', 666.

Vib'itz u 144,000 niman tetz u Jesuus

14 **1** Aatz ma'tich viltuka q'u kam tzi', a' tek vil txaklich u Chelem Karne'l vi' u muunte Sioon. Mam tenam imol; ma'l 144,000ixaane'. Utz jolol chit ato'k vib'ii u Chelem Karne'l tipala tuch' vib'ii u Tioxh majte. **2** A' tek vab'i tuch ma'l yol tu Amlika aas techal b'oj toq' tuul, echa' toq' tuul mam nima' aas jatva'l ko'n nik'asku'l. Echa' itininun amlika aas sael itz'na'b'. Utz echa' isonil sib'al aarpa ni-toq'sale'. **3** Utz nichib'itzal ok ak'

ⁱ **13.11** Aatz u yol "txokop" nital tza', anko'xhtu' va'l "chulin alol tetz u yolb'al Tioxh" chu ti' majte. Anko'xh nital ma'l u kam, k'uxh ka'va'l ib'ii nital tu u u' tza'. Echtzixe't ma'l ko'n vib'ii sakutxakunsa tzi', ech ye'k sasotz ik'u'l u sik'len u' taq'o. Choktaj tu u u' tza' 16.13; 19.20; 20.20.

b'itzal vatz u mam q'esal ch'uxhleb'al tuch' vatz kaava'l q'u itz'lich utz, vatz q'u q'esala majte. Aatz u b'itzal va'l nichib'itzale' tzi', ab'il koj nichtx'olon ib'itzale'. Pek ta'xh nichtx'olon u 144,000 aanima q'u'l eesal vatz u choob'al paav xo'l q'u aanima vatz tx'ava'. **4** Aya' q'u'l tiira ye't motx tootzaji ixoj. Tan ta'xh motx atichk ok ti' u Chelem Karne'l k'uxh tile'ch ib'enai'. Utz a' q'u'l b'axa chit motx q'alpul tu q'ul ipaav xo'l q'u aanima majte. Echa' tok ma'j b'axa oya vatz Tioxh utz, tuch' vatz u Chelem Karne'l. **5** Tan ke'ch koj txub'a'l je'ul titzi'. Pek paat ye'k ipaav tu u topon vatz vik'ujleb'al u Tioxh tu viq'esalail.

Viyolon k'asu'l oxva'l q'u aanjel tu amlika

6 Unchee' vil paj va't u aanjel, nichixich'an ipaal tu amlika. A' iq'omal u yolb'al Tioxh taq'o va'l b'enq'ii b'ensaj. A' sipaxsav paal tu kajay q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava', k'uxh kam itenam aanimail, k'uxh kam tilone' utz, k'uxh kam iyolb'al. **7** Unchee' getun taltu u aanjel ech tza':

—¡Nimataj! ¡Xo'vataj u Tioxh! Utz t'anb'a'taj. Tan oponyu u q'ii utz, oponyu u oora aas sa'tektaq' u choob'al paav. Ech oksataj iq'ii tan, a' va'l b'anon u amlika tuch' u vatz tx'ava', va'l b'anon u mar utz, a' va'l b'anon q'u chun a!.— Texh u aanjel.

8 Ech yolon va't aanjel ti'; vika'b' teku'en. Qetun taltu ech tza': —Sotzyu u mam tenam Babiloonia. Sotzyu u eesan tetz q'u aanima tu b'ey tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan echa' q'ab'ansamal itxumb'al ni'ane'.— Texhtu'.

9-10 Ech yolon va't u aanjel ti'; vitoxva' teku'en. Utz qetun taltu ech tza': —Ab'il so'oksan iq'ii u xa'eb'alla txokop, sik'ul u mam choob'al paav tetz vi-k'a'nal u Tioxh va'l molel ko'n taq'o. Antu sak'ulun q'u'l saoksan iq'ii vitz'ajich vatzib'al utz, q'u'l sataq' tzii so'ok u techlal tipala oj ti' iq'ab'. Utz ech sa'xhtuleb'e q'u aanima tu xamal tuch' tu pultinajla q'ol vatz q'ul iaanjel xaannaj el k'atz paav utz, vatz u Chelem Karne'l majte. **11** Ech b'enamen sab'ukin ije' visib'el itz'e' q'u aanima tzi'. B'enq'ii b'ensaj ye'k ilo'tz' q'iils aq'b'al ti' kajay q'u'l nimotxoksan iq'ii u xa'eb'alla txokop tuch' vitz'ajich vatzib'al utz, tuch' q'u'l samotxtaq' tzii so'ok u techlal vib'ii ti'. **12** Ech si'ilchu q'u niman tetz u Jesuus, q'u'l nimamal q'ul imantaar taq'o utz, k'ujlel ik'u'l ti' u Jesuus tan, siq'i' q'u k'axk'o.— Texhtu'.

13 Ech tek vab'i ma'l u yol q'ilank'asu'lin tu Amlika. Tal ve ech tza': —Tz'ib'a q'u yol tza'. «Chi'b'eb'al tetz q'u aanima q'u'l a' sakamku ti' u kuB'aal taab'a'b'en tza'!» Chia.— Texhtu'.

Ech a' tepaj vab'i va't u yol:
—Ee', a' chitu'. Ila'm samotxi'an
ti' q'u tza'l, q'u peena vetmotx-
paalku ti' u Tioxh. Utz satil
iq'aq'al q'u b'a'nil vetmotx-
i'ana.— Texh u Tioxhla Espiiritu.

**Vimolax kajay q'u aanima
tu u vatz amlika tx'ava'**

14 Utz a' tek vil ma'l aanima
k'ujlich je' vi' ma'l u saj sutz',
echa' u K'aola va'll b'ennaj ko'n
aanima. Utz atich je' ikoroona
tivi', b'a'nla q'an ch'ich'.

Iq'omich ma'l lok ju' ch'ich'
taq'o, tzok'b'al triigo; techal tee.

15 Ech elu'l va't u aanjel tu u
tatib'al u Tioxh tu Amlika. Utz
qetu'm chit iq'ilal b'en u aanima
i'ana va'l k'ujlich je' vi' u saj
sutz'. Tal te ech tza': —B'anb'e
tek valok ju' ch'ich' tzi' utz, tzok'
q'u vatz chikob'e'm. Tan oponyu
tiempo chokb'al tetz. Q'anb'i q'u
vatz chikob'e'm tu u vatz amlika
tx'ava'.— Texh te.

16 Unchee' aatz tek va'l
k'ujlich je' vi' u sutz', ipaasa
vilok ju' ch'ich' vatz tx'ava' utz,
ichok kajay q'u vatz chikob'e'm.

17 Ech elu'l va't u aanjel tu u
tatib'al u Tioxh tu Amlika.
Iq'omich paj ilok ju' ch'ich'
tiq'ab'; techal tee. **18** Utz elu'l
va't aanjel vatz u nachb'al Tioxh.
Atil tijle'm vi' u xamal. Ech
q'etun iq'ilat b'en u aanjel va'l
atich u lok ju' ch'ich' tzixe';
techal tee. Tal te ech tza':

—B'anb'e valok ju' ch'ich' techal
tee tzi' utz, qole'l q'u uuva k'atz
tajan tu u vatz amlika tx'ava'

tan, ma'xh q'anb'ia.— Texhtu'.

19 Ech aatz u aanjel, ipaasa
vilok ju' ch'ich' vatz tx'ava' utz,
iqole'l q'u uuva k'atz tajan. Ech
ex taq' tu u mam pach'b'al el
tetz. Techlal vik'a'nal u Tioxh
va'l saku' ti' q'u aanima. **20** Ech
a' pach'q'ulik q'u uuva ti' elo'p u
tenam. Utz ech xaan telu'l u ta'l
uuva tu mam pach'b'al tetz,
echa' ixaan kaj. Aatz vipimal u
kaj, ji'op k'atz ixhekeema q'u
chee tiju'. Utz 300 kilometro
ixaa u kaj tzi'.

**U jujva'l choob'al paav
saku' ti' q'u yoq'ol Tioxh**

15 **1** Unchee' vil va't u mam
xheenya tu amlika, tz'ej-
xeb'al k'u'l. Vil jujva'l aanjel
iq'omich jujva't q'u choob'al
paav taq'o va'l sitzopeb'e u
mam ik'a'nal u Tioxh ti' q'u
aanima tu u vatz amlika tx'ava'.

2 Ech vil va't u kam majte,
echa' mar. Tiira rib'kin, echa'
espejo yuuel tuch' xamal. Utz
aatz sii' va'l echa' mar, txaklich
je' q'u aanima q'u'l ye't b'en
ik'u'l ti' u xa'eb'alla txokop tuch'
ti' vivatzib'al. Utz ye't motx taq'
tib' aas so'ok vib'ii ti' tuch' u
tachul. Jolol iq'omich iaarpa. U
Tioxh aq'on te. **3** Utz nichmotx-
ib'itza ma'l u b'itzal va'l nich-
ib'itza u Moisees, u taq'onom u
Tioxh, tuch' vib'itzal u Chelem
Karne'l. Ech nichmotxtal tza':

—Aq'el ivi' q'u mamaj kam
na'ane', kuB'aals Mam Tioxh.
Tiira jikom vab'ey utz, a'

vinujul. Echixe'at axh tijlenal q'u tenam kajayil.

4 Ech ab'il koj ma'j ye' sa-xo'venaxh kuB'aal utz, ye'k sit'anb'a'xh. Tan ta'xh ma'l, axh ye'k apaav. Utz nojchit tinujul itx'olax q'u kam na'ane'. Echixe'at til chaj ko'n toj k'asku'l aanima tulaj mamaj tenam utz, su'ltoksa aq'ii.— Chia.

5 Xamtich tek ti' q'u kam tza', a' tek vil ijajpu u okeb'alop tu u tioxhla atib'al tu Amlika, va'l atik u o'tla nuk'u'm. **6** Utz a' elku'l jujva'l q'u aanjel tuul q'u'l iq'omich jujva'l q'u choob'al paav taq'o. B'a'nl a chaj tz'u'kin saj lino b'u'l q'u toksa'm; kexh irib'une!. Utz paalnaj jununil jiskin b'a'nl a q'an ch'ich' vatz taanima. **7** Ech aatz ma'l tu kaava'l q'u itz'lich kam, taq' jununil ikoopa jujva'l q'u aanjel; b'a'nl a q'an ch'ich'. Noonaj tu vi-k'a'nal u Tioxh; aya' q'u choob'al paav sataq'u'l u Tioxh va'l b'enq'ii b'ensaj tatine!. **8** Aatz u tati'b'al u o'tla nuk'u'm, tiira noo sib' tuul tu vixamlil vitechalil u Tioxh. Ech ab'il koj saveet toko'p tuul, pek analen satzojpu taq'tu ku' jujva'l q'u choob'al paav jujva'l q'u aanjel.

Q'u choob'al paav saku'i

16 **1** Ech vab'i tuch k'asu'l ma'l u mam qetu'm tu u totztioxh. Iq'il a jujva'l q'u aanjel. Tal te ech tza': —B'enoj eqoo ku' q'u tuul q'ul ekoopa vatz tx'ava'

tzi', va'l a' nik'am ti' u mam ik'a'nal u Tioxh.— Texhtu'.

2 Ech b'en u b'axa aanjel, ex iqoo ku' u tuul vikoopa vatz tx'ava'. Utz yakich cheeoj toy ti' q'u aanima taq'o q'u'l atich ok u techlal u xa'eb'alla txokop ti' utz, tuch' q'u'l nichmotxoksan iq'ii vitz'ajich vatzib'al. Yit' suula toy koj. Xo'eb'al ichi'one'.

3 Aatz u ka'b' aanjel, iqoo ku' u tuul vikoopa vi' u mar. Utz yakich b'enojs kaj, echa' kajal kamnaj. Utz yakich kamoj kajay q'u txokop atil tu mar taq'o.

4 Aatz u toxva' aanjel, iqoo ku' u tuul vikoopa vi' q'u nima' tuch' vi' q'u chun a'. Utz yakich paj b'enojs kajal. **5** Ech a' tek vab'i iyolon u aanjel va'l aa kuenta ti' q'u a'. Tal ech tza':

—Tiira axh jikom kuB'aal, ye'k paav sak'atza.

Axh u Tioxh tetz cheel utz, tetz o'te.

Natx'ol inujul q'u kam.

6 Tan aatz q'u aanima tzi', vetixaansa ikajal q'u alol tetz q'u'l ayol

tuch' q'u niman eetz.

Motx iyatz'a.

Ech aatz cheel, vetaaq'lu ich'exel q'ul ib'anon te, echa' kaj satuk'a.

A' b'oj isa'!—
Texhtu'.

7 Ech vab'i iyolon va't u aanjel vatz u nachb'al Tioxh. Tal ech tza': —KuB'aal Mam Tioxh, nojchit tiira jikom utz, inujul va'l

na'ane' aas naaq' u choob'al paav.— Texhtu'.

8 Ech aatz u kaava' aanjel, a' iqoo ku' u tuul vikoopa vi' u q'ii tzi'. Utz ech tz'e'chil si'an q'u aanima tu xamal tu vi-k'achon u q'ii taq'o. **9** Utz motx tz'e' q'u aanima tu u q'ii tzi'. Pek ye't ko'n motx ik'axa q'ul ib'anone'. Ye't it'anb'a' u Tioxh. Pek motx ko'n iyoq' vib'ii u Tioxh va'l atil q'u choob'al paav tiq'ab'.

10 Ech aatz u to'va' aanjel, iqoo ku' u tuul vikoopa vi' u b'anb'al iq'esalail u xa'eb'alla txokop. Ech yakich kaaoj vi-q'esalail tu uken. Utz nichtexh-motxikoch'i taq' q'u aanima tu chi'om. **11** Utz motx ko'n iyoq' u Tioxh tu Amlika tu vichi'on q'ul itoy. Utz ye't motx ik'axa q'ul ib'anone'.

12 Aatz u vaajaj aanjel, iqoo ku' u tuul vikoopa vi' u mam nima' Eeufrates. Ech yakich tzajoj u a' taq'o, ti' tamax ib'ey q'u ijlenal taq'o q'u'l atil tikuenta aal tela'. **13** Ech a' tek vil telu'l ma'l maalola aanxel titzi' u Dragoon, va't titzi' u xa'eb'alla txokop utz, va't titzi' u chulin alol tetz iyol u Tioxh. Oxva'l echa' petej. **14** Utz jolol itioxhil tx'i'l'inaj. Kam ko'n xheenya nimotxi'ane'. Utz a' samotx-b'enku xe' q'u ijlenal tu u vatz amlika tx'ava' kajayil. Samotx-imolo tib' taq'o tu u mam ch'a'o va'l si'an tuch' u Mam Tioxh tu u q'ii aas lu'uli.

15 Ech vab'i ma'l u yol tal ech tza': —Ab'itaj, ye'k talche' so'-oponin, echa' topón elq'om sun-b'ane'. Ech chi'b'eb'al tetz u aanima va'l nachnoch tatine' utz, nitilb'e tatin sunk'atza. Echa' ato'k toksa'm. Ech jatu koj sa'tu'e'l iutz, sa'kojel iq'ii.— Texhtu'.

16 Utz ech imol tib' q'u q'esal tenam tu q'u maalola chaj aanxel tu ma'l u tx'ava' Armagedoon ib'ii tu yolb'al hebreo.

17 Ech aatz u jujva' aanjel, iqoo ku' u tuul vikoopa vi' u kajiq'. Utz ech qetun elu'l ma'l u yol tu u k'ujleb'al tetz q'esala tu u tatib'al u Tioxh tu Amlika. Tal ech tza': —iTzopja!— Texhtu'. **18** Ech kaana itz'na'b' eli. Mam q'eq'u'm uchi, tuch' tininunchil. Utz paal ma'l mam kab'naano. Ye'saj ipaal ma'j kab'naano ech, jatva'x tiempo xe't tatin aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza'.

19 Unchee' aatz u mam tenam Babilonia tzi', paxi. Oxva'l ku' tuul. Aatz tere'n q'u tenam motx ku' majte. Tan iq'at u Tioxh aas sa'chittaq' ku' u choob'al paav ti' u mam tenam Babilonia tu vi-k'a'nal. **20** Utz kajay q'u tx'ava' atich nik'a a', sotzi. Utz kajay q'u muunte, ye'kanich teku'en.

21 Utz mamaj sajb'atz ku' ti' q'u aanima. Kintaal talal junun q'u sajb'atz tzi'. Pek aatz q'u aanima, motx ko'n iyoq' u Tioxh ti' aas taq' ku'l u sajb'atz ti'. Tan nojchit aq'el ivi' u choob'al paav ku'i tzi'.

Viku' u choob'al paav
ti' u aa paavla ixoj

17 1 Unchee' aatz ma'l tu jujva'l q'u aanjel q'u'l atich jununil ikoopa, ul tal ve ech tza': —Ni'axh tza!. Sunk'uch see kam u choob'al paav su'ul ti' u cheela ixoj va'l k'ujlel je' vi' q'u a' tzi'. 2 Tan aatz u ixoj tzi', ma'xh teesal tib' tu b'ey tuch' q'u ijlenal tu u vatz amlika tx'ava!. Kajay q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' ely itxumb'al tu b'ey taq'o tu vimaalola txumb'al. Echa' q'ab'ansamal ni'ane!.— Texhtu'.

3 Ech tiq'ob'enin u Tioxhla Espiiritu tu ma'l u tz'inlich tzaji tx'ava'. Utz vil ma'l u ixoj atich je' ti' ma'l u kajil' xa'eb'alla txokop. Utz tz'ib'amal ok yol ti' u xa'eb'alla txokop tzi'. A' niyoq' Tioxh. Jujva'l ivi' atile tuch' lavat tuk'. 4 Utz aatz u ixoj, b'a'nla kaj oksa'm ato'k taq'o. Vijel u toksa'm tu b'a'nla q'an ch'ich', b'a'nla chaj sivan, tuch' tu perla. Atich ma'l koopa tiq'ab', b'a'nla q'an ch'ich'. Noonaj ku' tzu'kin paav tuul tuch' yoq'b'alla chaj yol. A' u techlal u teesat tib' tu b'ey. 5 Aatz tipala, tz'ib'amal ok ma'l u b'ii aas ye' ootzajimal u tokeb'al. Ech nictal tza': "U MAM TENAM BABILOONIA, INAN Q'U CHEELA CHAJ IXOJ TUCH' Q'U CH'IXWEB'ALLA PAAV TU U VATZ TX'AVA!." Chia.

6 Unchee' a' tek vil u ixoj tzi'. Ech teku'en a' q'ab'areel tu

vikajal q'u niman tetz u Jesusus q'u'l ma'tich iyatz'ta', tuch' tu vikajal q'u'l kamnaj ti' itxakb'a'l viyol u Jesuus. Ech ta'xh vila, tiira yakich tz'ejxoj unk'u'l taq'o.

7 Ech aatz u aanjel, tal ve ech tza': —¿Kantu' nitz'ejx ak'u'l? Tan saval see kam u tokeb'al u kam ye' ootzajimal ti' u ixoj tzi' utz; kam u tokeb'al u txokop, u iq'on tetz va'l jujva'l ivi' utz, laval tuk!. 8 Aatz u xa'eb'alla txokop va'l vetiilluka tzi' tan, nojchit atiche. Pek ye'kan cheel. Utz sa'nalq'aavu'l. A' saje'ku'l tu u mam jul. Ech tek lab'en tu sotzchil. Samotxsotz ik'u'l q'u aanima taq'o aas satil iq'aavu'l xa'eb'alla txokop va'l nojchit atiche, pek ye'kan cheel. A' sasotz ik'u'l q'u aanima q'u'l ye' tz'ib'amal ib'ii tu u libro tetz atinchil tu b'enq'ii b'ensaj aya'xchen xe' q'ii xe' saj.

9 Ech aatz q'u kam tza', tetz aanima aas se'el itxumb'al tuul. Aatz jujva'l q'u'l ivi' u xa'eb'alla txokop, a' nik'am ti' jujva'l muunte va'l k'ujlelku je' u ixoj. 10 Utz a' paj nik'am ti' jujva'l ijlenal. O'va'l tu q'u ijlenal tzi', ku'naj tek ul tu q'u tijle'm. Aatz u vajaj, ni'an viq'esalail cheel. Pek ech koj u jujva' tan, ye'saj toke'. Pek aatz lo'oki, b'iil ko'xh si'ano'k tu tijle'm. 11 Aatz u xa'eb'alla txokop va'l atiche tzi' utz, ye'kan cheel. Antu xo'l jujva'l q'u ijlenal, vaaxajil tek tuch'. Utz ela samotxb'en tu sotzchil.

12 Utz aatz laval u tuk' vetiila tzi', a' nik'am ti' lavat ijlenal.

Ye'saj tok tu q'u tijlenalil. Pek b'iil ko'xh samotxi'anok tu q'u tijle'm. A' imol a' u xa'eb'alla txokop samotxi'an q'esalail.

13 Ma'l ko'n iatz samotxi'an laval q'u ijlenal tzi'. Utz samotxtaq' q'u tijlenalil jaq' imantaar u xa'eb'alla txokop, simolo tib' tuch'. **14** Ech samotxi'an ch'a'o tuch' u Chelem Karne'l. Loq' sa-ko'nsub'ax tu u Chelem Karne'l. Tan Tijlenal q'u ijlenal u Chelem Karne'l; iQ'esala q'u q'esal. Utz aatz q'u'l atil k'atza, junal sik'lemal tu u Tioxh; jolol itxaaom utz; tiira jolol k'ujleb'al k'u'l.— Texhtu'.

15 Tal paj u aanjel ve ech tza': —Aatz q'u a' vetiila tzi' va'l k'ujlelku je' u cheela ixoj, a' nik'am ti' sib'la aanimta tu talaj tenam utz, mamaj tenam, jatvatzul ko'n aanimail, jatvatzul ko'n iyolb'al.

16 Utz aatz u xa'eb'alla txokop tuch' laval q'u ijlenal va'l vetiilla tzi', samotxichi'k'ula u cheela ixoj. Sib'aje'l tu tijle'm. Sit'u'b'a'ka tu me'b'i'l. Samotxichi' vichi'l. Utz sik'ach tere'n vichi'l tu xamal. **17** Tan u Tioxh vet'oksan tu taanima aas a' si'an', kam va'l isa' u Tioxh. Ma'l ko'n iatz laval q'u ijlenal samotxi'ane' utz, samotxtaq' q'u tijlenalil jaq' imantaar u xa'eb'alla txokop. Sa'nalchittzojpi kam va'l ninaltal u Tioxh ti'.

18 Aatz u ixoj va'l vetiila tzi', a' nik'am ti' ma'l u mam tenam

va'l sanimal tu q'u ijlenal tu u vatz amlika tx'ava'.— Texhtu'.

Visotz q'u aa paav, a' nik'am ti' isotz u Babiloonia

18 **1** Unchee' xamtich tek ti' q'u kam tzi', a' tek vil iku'l va't u aanjel tu Amlika. Tiira sib' u tijle'm. Yakich itxijtxu u tx'ava' tu vitechalil. **2** Ech qetun taltu ech tza':

—¡Saku' u mam tenam Babiloonia! ¡Saku'! Sab'ens tatib'al tx'i'li'inaj, tatib'al maalola chaj aanxel. Utz sab'en isok q'u tzu'kin xich'omla chaj txokop q'u'l txojonb'al k'u'l sajil ok.

3 Tan kajay q'u tenam tu vatz tx'ava' tzi', vetmotxteesa tib' tu b'ey tuch'. Ech teku'en a' q'ab'areel taq'o. Utz echat q'u ijlenal majte, nimotxteesa tib' tu b'ey tuch'. Ech teku'en a' q'ab'areel. Utz echat q'u aa k'a'y tu u vatz tx'ava' majte, vetmotxi'an tx'iiol iq'il ti' q'u tzu'kinla chaj tacha'v ni'ane'.—

Texh u aanjel.

4 Ech vab'i va't u yol tu Amlika tal ech tza':

—Untenam, elojex xo'l q'u aanimta tzi'. Ech ye'k seb'an etetz q'ul ipaav. Utz ye'k sapotzonex ti' q'u choob'al paav saku' ti'.

5 Tan ma'xh taq'l ivi' ich'ii q'ul ipaav ni'ane'. Utz vettillu

u Tioxh, ech si'an te ti' q'u tonkonil.

- 6** Ech aq'loj u choob'al paav te ti' kam chit q'u'l ni'an'e!. Ka' tanul tek iq'aav te sa'b'anaxi. Kam q'ul ib'anone', kam vipaab'al nichtoksa ti' toksal aanima tu k'axk'o, echat tetz sab'anaxi. Aal ka'pajul paalchu sii' vi-ch'exel sik'ule!.
- 7** Kam chit vit'anb'a't tib' utz, vit'e'sut tib', echil u choob'al paav sa'aq'ax te, k'axk'o tuch' oq'el. Tan nital tu taanima ech tza': «¡K'ujlelin echa' ik'uje' ma'l ijlenal! ¡Yit' in koj txakay ixoj utz, ye'k il tza'l savile!» Chia.
- 8** Ech toke' tu ko'n ma'l q'ii so'oponku u choob'al paav ti', u va'y, u oq'el, u kamchil utz, vitz'e' tu xamal. Tan techal u Mam Tioxh u kuB'aal va'l sa-tx'olon inujul.—

Texh u aanjel.

9 Ech sa'nalmotxoq' q'u ijlenal ti' tu u vatz tx'ava!. Sa'nalmotxtxumuni aas latil ib'ukin ije' isib'el vitz'e'a' tan, nichmotxteesa tib' tu b'ey tuch'. Vetchi'b' tuch'. **10** Sa'texhmotxtxake' b'en tzian tu xo'val tan, noj ipotzon ti'. Utz samotxtal ech tza':

—¡Tilayol, tilayol! veta'anla mam tenam Babiloonia. Techalich axh, pek oora ko'xh vet'ul u choob'al paav sai!.— Chaj.

11 Antu samotxoq' q'u aa k'a'y tu vatz tx'ava' majte. Utz samotxtxumun ti' u tenam tzi' tan, ab'il tere'n koj saloq'on q'ul ik'a'y. **12** A' q'ul ik'a'y tza': b'a'nla q'an ch'ich', b'a'nla saj ch'ich', b'a'nla sivan, b'a'nla perla, b'a'nla seda, lino, kajko b'u'j, tx'umq'inajla tze', tuch' marfiil, kajay q'u b'a'nla chaj kam aas tze', q'an ch'ich', nojla ch'ich', tuch' marmol vijb'alla sivan, **13** tuch' kanel a tuch' tx'umtx'uchla kam, kaxhlaan pom, mirra, oliibano, ta'l uuva, aseite, triigo, che'm triigo, karne'l, chee, kare't. Utz niloq'e' nik'ayi aanima.

14 Motx tal q'u aa k'a'y ech tza': —Elyu kajay q'u b'a'nla chaj kam saatz, q'u'l ni'xhaach-va tuch' avaanima utz, kajay q'u kam q'u'l tiira techal seetz, q'u tx'iib'al q'ii. Utz jatu tere'n koj siil iatz.— Texhtu'. **15** Utz aatz q'u aa k'a'y tetz q'u kam tzi', sa'texhmotxtxake' k'asu'l tu xo'val tzian ti' isajil u choob'al paav tan, noj ipotzon ti'. Samotxoq'i, samotxtxumuni. Tan vetmotxi'an tx'iiol iq'iil tu k'a'y tu u tenam tzi'. **16** Samotxtal ech tza':

—¡Tilayol, tilayol! veti'anlu u mam tenam tzi', va'l echich iviju tib' vijolib'la ixoj tu b'a'nla tz'u'kin saj lino b'u'j, tuch' b'a'nla kaj b'u'j, b'a'nla morado b'u'j. Nichivij tib' tu b'a'nla q'an ch'ich', tu b'a'nla sivan, tuch' tu perla.

17 Pek tu ko'xh unmu'k'ul
sasotz q'u mama'l'a tx'iib'al
q'ii tzi'!—

Texhtu'.

Utz antu sa'texhmotxtxake'
k'asu'l tzian q'u olin vaarko
tuch' q'u xaaol vi'aj a' utz, tuch'
q'u'l vi' mar niaq'oninka. **18** Sa-
motxtil ije' isib'el vitz'e' u tenam
tzi'. Samotxtal ech tza':

—¡Ab'iste koj ma'l tenam echich
u mam tenam tzi'!— Texhtu'.

19 Ech motx imak' je' pojoj tivi',
techlal itxumune'. Motx qetun tu
oq'el. Tal ech tza':

—¡Tilayol, tilayol! veti'anlu u
mam tenam tzi'. Tan aal a'
va'l vetcheek tx'iib'al kuq'ii
tuul, o' b'aal vaarko. Pek aatz
tek cheel utz, ¡unmu'k'ul
ko'xh vetsotzi!—

Texhtu'.

20 Ech alax ech tza':

—¡Txuq'txunen ti' Amlika!

Txuq'txunojex ti' ex xaannaj
el ex k'atz u paav, ex ichaj u
Jesuus, tuch' ex alol tetz q'ul
iyol u Tioxh. Tan vetitx'ol
inujul u tenam u Tioxh, ti'
va'l b'anel sete taq'o.—

Texhtu'.

21 Ech aatz va't u aanjel,
mam aa yak'il, ik'oli ma'l mam
sivan echa' che'b' triigo. Utz
ik'on b'en tu mar. Tal ech tza':

—Kani'ch a' mik'onax ko'p u
mam sivan jaq' a' tzi', echat

isotz u mam tenam Babi-
loonia tzi'. Utz ab'il tere'n koj
sailon.

22 Sa'tere'nkojab'il ivi' q'u
oq'san aarpa tuul, niko'xh
xuli aa. Utz sa'tere'nkojab'il
toq' trompeta. Sa'tere'nkojab'il
ik'oxon q'u aq'onom
tuul. Utz ye'kan sa'ab'il iche'l
triigo.

23 Ye'kan txijtxub'al satxij-
txuni. Ye'kan sa'ab'il chi'b'i-
chil ti' tzumb'a'a tan, tiira
vetmotxpaa tetz q'u aa k'a'y.
Utz sib' mamaj tenam veteesa
tu b'ey tu q'u kam nachuli.

24 Ech iveet u tenam tzi', ti'
majte tan, cheey vikajal q'u
alol tetz u yolb'al Tioxh tuul,
tuch' vikajal q'u aanima
niman tetz u Jesuus utz, tuch'
q'u'l yatz'el tu vatz tx'ava'
ti'.

Texh u aanjel.

Vik'amab'el u Tioxh
ti' viya'sat u paav

19 **1** Xamtich tek ti' q'u
kam tza', a' tek vab'i
tuch ma'l yol tu Amlika. Mam
tenam chit nichalon ech tza':

—¡B'itzataj! ¡T'anb'a'taj u
kuB'aal Tioxh!
Tan a' u Chitol tetz q'u aanima
tu tza'!.

Ech alaxoj itechalil;
alaxoj mam tijle'm.

2 Tan tuch' chit inujul utz,
tijikomal nitaq' ku' u choob'al
paav.

Vetitx'ol inujul vipaav u tenam

va'l ech'a' cheela ixoj.
 Tan vetiyansa vitxumb'al q'u
   aanima tu vatz tx'ava',
   echa' teesat tib' tu b'ey tuch'.
 Ech aq'axyu ich'exel te
   ti' iyatz'tu q'u niman tetz u
     Tioxh.—
 Texhtu'.

3 Ech alax paj ech tza':

—¡B'itzaloi! ¡T'anb'a'loj u
   kuB'aals Amlika!
 B'enamen sab'ukb'u'llan ij'e'
   isib'el vitz'e' u tenam tzi',
   ye'k iya'e'.—
 Texhtu'.

4 Ech peche' ku' q'u 24 q'esala
 vatz u Tioxh tuch' kaaval'l q'u
 itz'lich kam. Utz motx toksa iq'ii
 va'l k'ujlel tu u k'ujleb'al tetz
 mam q'esala. Nichtal ech tza':
 —¡A'i, b'itzaloi!
 ¡T'anb'a'loj u kuB'aals
   Amlika!—
 Texhtu'.

5 Ech uch k'asu'l va't u yol
 k'atz u k'ujleb'al tetz q'esala. Tal
 ech tza':

—¡T'anb'a'taj u kuTioxh,
   kajay ex niman tetz,
   ex taq'onom, ch'ooajs nimaj!—
 Texhtu'.

6 A' tepaj vab'i ma'l u mam
 tenam, techal ijelun tuul viyol
 echa' mam nima'. Utz ech'a'
 itininun amlika aas sael itz'na'b'.
 Tal ech tza':

—¡B'itzaloi! ¡T'anb'a'loj u
   kuB'aals Amlika! Tan nitek-
   i'an u tijlenalil, aya' u
   kuB'aal Mam Tioxh.
7 Ech chi'b'oj'o' utz, txuq'txun-
   ojo'. Qaltaj vitechalil u Tioxh.
 Tan oponyu u q'ii vi-
   tzume'b'al u Chelem Karne'l.
 Utz veti'anlu tuch tib' u
   ixviak vimol satzume'i.
8 Aq'axyu tzii te aas sivij tib'
   tu b'a'nla tz'u'kin saj lino;
   techal irib'une', ye'k tz'il ti'.
 Tan aatz u b'a'nla tz'u'kin saj
   lino tzi', a' nik'am ti' u
   jikomla ib'anon q'u aanima
   niman tetz u Jesuus.—
 Texhtu'.

9 Aatz tek u aanjel, tal ve ech
 tza': —Tz'ib'a q'u yol ech tza':
 «Chi'b'eb'al tetz q'u aanima q'u'l
 motx savsali tu u tx'a'om ti' u
 nimla q'ii tetz vitzumb'a'a u
 Chelem Karne'l.» Chia.—
 Texhtu'. Utz tal paj ve ech tza':
 —Aatz q'u yol tza', nojchit
 jikomla chaj yol tetz Tioxh.—
 Texhtu'.

10 Unchee' aatz in tan,
 yakich peche'ojku'in vatz u
 aanjel ti' toksal iq'ii. Pek tal
 ve ech tza': —Ye'ka. Ya'an ech
 tzi' tan, ela ko'n in taq'onom
 Tioxh sauch'. Utz ela ko'n in
 tuch' kajay q'ul ahermano
 majte q'u'l niniman viyol u
 Jesuus. Pek a' oksa iq'ii Tioxh.
 Tan ti' vinimal viyol u Jesuus
 k'uxh nital q'ul iyol u Tioxh
 q'u alol tetz u yolb'al Tioxh.—
 Texhtu'.

Vitx'olax inujul q'u aanima si'an u Vinaj va'l atil je' ti' u saji' chee

11 Unchee' a' tek vil jajlich u Amlika tzi'. Utz vil ma'l u saji' chee. Aatz va'l atich je' ti', a' ib'ii "Jikom" utz, "Inujul". Tan tinujul utz, tijikomal nitx'ol inujul q'u kam utz, tinujul nich'aoine'. **12** Echa' irib'un xamal q'u b'aq' iatz. Utz kalab'en ikoroona atil je' tivi'. Tz'ib'amal ok ma'l u b'ii ti' aas ye'xhab'il ko'xh ootzajin tetz. Pek ta'xh ootzajin tetz kam nitale'.

13 Tz'itumal ok kaj ti' u toksa'm ato'k. Utz "Yolb'al Tioxh" vib'ii.

14 Jolol aye'n tu amlika q'ul isol xamel ti'. B'a'nla chaj tz'u'kin saj lino q'u toksa'm. Ye'k tz'il ti'.

Utz ti' saji' chee atik je' majte.

15 Utz nitelu'l ma'l jutz' vi' espada titzi'. Utz a' va'l si'anvu tu q'u aanima tu kajay q'u tenam aas li'an viq'esalail. Utz tu vi-ch'ich' b'aara satoksav tu jik. Echa' ipach'q'ul uuva tu pach'b'al tetz si'an te. Ech sinach vi-k'a'nal u Mam Tioxh.

16 Tz'ib'amal ok ma'l u b'ii ti' iqul u toksa'm nital ech tza': "TIJENAL Q'U IJENAL UTZ, IQ'ESAL Q'U Q'ESALA." Chia.

17 Ech vil ma'l u aanjel txaklich tu u q'ii. Qetun b'en tu q'u xich'omla chaj txokop tu amlika q'u'l chi'o nich'e'. Tal te ech tza': —Ni'extaj utz, moltaj etib' tu ma'l u nimla tzujb'e'ib' sataq' u Tioxh sete. **18** Ech setzoti echi'o, ichi'l ijlenal, ichi'l q'esal sol, ichi'l sol, ichi'l mamaj

aa yak'il, a' imol ichee, ichi'l aanima k'ayimal tib' tu aq'on, tuch' ichi'l q'u'l k'uxh yit' k'ayimal koj tib', nimajs ch'ooaj.— Texhtu'.

19 Ech vil u xa'eb'alla txokop, a' imol q'u ijlenal tu vatz tx'ava' tuch' q'ul isol. Molel tib' ti' ib'anax ch'a'o tuch' va'l atich je' ti' u saji' chee, a' imol q'ul isol xamich ti' majte. **20** Pek yakich txaypoj u xa'eb'alla txokop tuch' u chulin alol tetz u iyol u Tioxh. Aya' va'l kam ko'xh xheenya nichik'uch titxumb'al u xa'eb'alla txokop tan, a' sub'un q'u'l ok u techlal u xa'eb'alla txokop ti' utz, motx toksa iq'ii vitz'ajich vatzi-b'al. Ech itz'lele sika'b'il k'onax b'en tu u mam neb'lich a' xamal va'l nichtoyvu tuch' q'ol. **21** Pek ech koj tere'n q'ul imol, a' yatz'on u jutz' vi' espada va'l nichitelu'l titzi' va'l atich je' ti' u saji' chee. Ech tiira motx ib'an itzujb'et tib' q'u xich'omla txokop ti' q'ul ichi'l.

Vib'antu q'esalail q'u niman tetz u Jesuus k'atza tu 1,000 ya'b'

20 **1** Ech a' tek vil iku'l ma'l u aanjel tu Amlika. Iq'omich u laave taq'o tetz u mam jul. Utz iq'omich va't mam kadeena tiq'ab'. **2** Ech itxay u Dragoon, u o'tla tx'i'l'a txokop. Aya' u Diablo, u Satanaas. Utz 1,000 ya'b' iqitza. **3** Ech ik'on ko'p tu u mam jul, u tatib'al. Utz b'oono ijupilka i'ana. Utz toksaka visello ti' u jupb'al tetz. Ech ye'kan sateesa q'u aanima tu

b'ey tu kajay u vatz tx'ava'. Pek tz'ajnalen u 1,000 ya'b', ech nal la'pajchajpul b'iite.

4 Unchee' vil unjolol k'ujleb'al tetz q'esala. Utz motx k'uje' q'u aanima tuul q'u'l motx aq'ax tijle'm ti' iq'atax tzii. Utz vil u taanxelal q'u aanima majte q'u'l motx kutilel ivi' ti' vinimal vi-chusb'al u Jesuus utz, ti' ko'n u yolb'al Tioxh. Tan ye't motx toksa iq'ii u xa'eb'alla txokop, niko'xh vitz'ajich vatzib'al. Utz ye't taq' tzii aas so'ok u techlal tipala oj ti' iq'ab!. Utz vil iq'aav titz'pe', i'an q'esalail 1,000 ya'b' k'atz u Jesuus. **5** Ech a' u b'axa q'aavitz'pichil tzi'. Pek aatz unjolt q'u kamnaj, yit' yakich koj q'aav itz'pi. Analen aas latz'aj u 1,000 ya'b'. **6** Pek chi'b'eb'al tetz q'u niman tetz u Jesuus q'u'l la-q'aavitz'pu tu u b'axa q'aavitz'pichil. Tan ye'xhkam ve't tokeb'al u ka'b' kamchil ti'. Pek q'ilan sik'len tetz Tioxh utz, tetz u Jesuus. Ech si'an q'esalail k'atza 1,000 ya'b'.

Vichajpu u tx'i'lli'inaj tika'paj ti tiempo u ya'teb'al ch'a'o

7 Unchee' ta'xh latz'aj u 1,000 ya'b', sachajpul u tx'i'lli'inaj, saelu'l tu vipreexhuil. **8** Utz se'nteesa kajay q'u tenam tu b'ey tu u vatz amlika tx'ava'. Antu u Gog tuch' u Magoog samotximol tib' taq'o ti' ib'anax ma'l u mam ch'a'o. Ye'acheb'e tachul q'ul isol. Echa' sanaab' tzi' mar.

9 Ech ipaxi paal tib' tu kajay u vatz tx'ava' tzi!. Utz motx isutu ti'

u tatinb'al q'u niman tetz u Tioxh; u tenam va'l tii u Tioxh ti!. Pek ku'l xamal tu Amlika utz, ik'acha. **10** Ech txaypu u tx'i'lli'inaj, u eesan aanima tu b'ey. Utz k'onax oko'p tu u mam neb'lich a' xamal tuch' q'ol. A' atichku u xa'eb'alla txokop tzi' tuch' u chulin alol tetz iyol u Tioxh. Ech latzi' samotxulevasalku q'iils aq'b'al ech ko'xh ib'ena', ye'k iya'e'.

Vitx'olax inujul q'u kamnaj

11 Ech vil ma'l u mam saj k'ujleb'al tetz mam q'esala. Utz vil va'l k'ujlich tuul. Utz yakich elojb'en u tx'ava' tuch' u amlika siatz. Utz ye't chee ve'te!.

12 Ech vil q'u kamnaj, ch'ooajs nimaj, jolol txaklich ok vatz u Tioxh. Ech jajax tuul q'u libro. Utz jajax tuul va't u libro majte, u tetz u atinchil tu b'enq'ii b'ensaj. Ech motx tx'olax inujul q'u kamnaj ti' q'u kam nichmotxi'ane' aas itz'liche tan, tz'ib'amal tu q'u libro tzi'.

13 Aatz u mar, ik'uch kajay q'u aanima q'u'l kam tuul. Echat u tioxhil kamchil majte tuch' u molb'al tib' q'u kamnaj, ik'ucha jatva'l kamnaj atil tuul. Utz motx tx'olax inujul q'u kamnaj sijununil ti' q'u kam motx i'ana aas itz'liche. **14** Ech k'onax b'en u tioxhil kamchil tuch' u molb'al tib' q'u kamnaj tu u mam neb'lich a' xamal. A' teku'en a' u ka'b' kamchil.

15 Ech ab'il va'l ye't chee vib'ii tu u libro va'l tetz atinchil tu

b'enq'ii b'ensaj, k'onax b'en tu u mam neb'lich a' xamal majte.

Vichee va't u ak' amlika tuch' va't ak' tx'ava'

21 1 Unchee' vil ma'l u amlika tuch' va't tx'ava', ak' teku'en. Tan ye'-kanich u b'axa amlika tuch' u b'axa tx'ava'. Utz ye'kan tek u mar. 2 Utz vil iku'l u tioxhla tenam tu Amlika xe' Tioxh, u ak' Jerusaleen. B'a'nla vijel, echa' ivxiak aas sa'tektzume'i. In ilon, in Xhan.

3 Ech a' tek vab'i ma'l u yol majte, q'eq'u'm chit tel tu Amlika. Tal ech tza': —Aatz u tatib'al u Tioxh, atil tek xo'l q'u aanima. A' sa'atinku u Tioxh tixo'l tan, itenam teku'en. 4 Ech a' sasuun q'u ta'l b'aq' iatz q'u aanima. Utz ye'kan kamchil su'uchi. Ye'kan oq'el. Ye'kan sich'i'm. Utz ye'kan chi'om sa'atini. Tan aatz q'u b'axa kam tzi', motx paalyuka.— Texhtu'.

5 Ech yolon va'l k'ujlich tu u k'ujleb'al tetz mam q'esala. Tal ech tza': —Kajay q'u kam vetunch'expixsala'.— Texhtu'. Utz tal ve ech tza': —Tz'ib'a q'u yol tzi' tan, inujul utz, ijikomal atzi'.— Texhtu'.

6 Tal paj ve ech tza': —Atil ku' bib'eyil, in viXe'teb'al utz, in viYa'eb'al. Ech ab'il ma'l nikam tu tzaj itzi'l utz, uloj. Tan oya ko'n savaq' tetz u a' tu chun a' va'l tetz b'enq'ii b'ensaj. 7 Utz ab'il a' sasub'un u paav, sa'etzan ti' q'u kam sunk'atza. Ech in

iTioxh si'an'e' utz; unk'aol unme'al si'an'e'. 8 Pek aatz q'u xo'vom tuch' q'u'l ye' niniman aas atilin, tuch' q'u'l tzu'kin tu paav, q'u yatz'ol, q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima, q'u istan, q'u oksan iq'ii b'anich tioxh utz, tuch' kajay q'u txub'a'lom, a' yakku tu u mam neb'lich a' xamal va'l yuuel tuch' q'ol. A' u ka'b' kamchil.— Texhtu'.

Viveet u tioxhla tenam Jerusaleen

9 Ech xaalu'l ma'l tu jujva'l q'u aanjel sunk'atza q'u'l atich jujva'l koopa tzixe'. Noonaj ku' jujva'l q'u ya'teb'al choob'al paav tuul. Iq'ila'in. Utz tal ve ech tza': —Ni'axh tan, sunk'uch vik'ulel u Chelem Karne'l see.— Texhtu'. 10 Ech tiq'otb'enin u Tioxhla Espiiritu taq'o vi' ma'l u mam t'an kin muunte. Ech ik'uch u Jerusaleen ve, u tioxhla tenam. Tuul nichiku'l tu Amlika xe' Tioxh. 11 Kaana irib'un ti' tu vitechalil u Tioxh. Echa' irib'un ma'j b'a'nla sivan. Echa' u sivan jaspe aas nipaal kusajin tuul.

12 Aatz ti'aj utz, ato'k ma'l mam t'an kin tz'ach; kab'laalen ijub'a-lil ato'k. Utz aatz tzi' junun q'u jub'al, atil ma'l aanjel; kab'laal sikajayil. Utz tz'ib'amal ok vib'ii kab'laal q'u'l ik'aol u Israeel ti'. 13 Oxva'l jub'al aal tela'. Oxva't aal ije'a'. Oxva'l aal toke'. Utz oxva't aal iku'e'. 14 Aatz u mam itz'achil u tenam tzi', a' atik je' vi' kab'laal mamaj sivan. Utz tz'ib'amal ok q'u'l ib'ii kab'laal q'u'l ichaj u Jesusu ti'.

15 Aatz u aanjel va'l nich-q'ilanin, atich ma'l echab'al tzixe' b'a'nla q'an ch'ich'. A' satecha jank'al ich'ii u tenam; jank'al ich'ii q'ul ijub'alil utz, jank'al it'ane' je' vitz'achil.

16 Tiira kaa xoob'al u tenam tzi!. Jank'al ich'ii u tajan, echat ko'xh vivatz. Loq' techá u tenam tu techab'al utz, 2,200 kilometro unchaj paq'il. Ela ko'n u tajan tuch' vivatz utz, tuch' vit'ane' je'. **17** Ech techá jank'al it'eb'l u vitz'achil utz, ma'len 65 metros. A' techav tu u techab'al va'l ni'anb'e q'u aanima. A' va'l i'anb'e u aanjel. **18** Utz jaspe sivan u mam tz'ach tzi!. Pek aatz u tenam tan, b'a'nla q'an ch'ich'. Echa' espejo, nipaal kusajin tuul.

19 Aatz q'u mam sivan va'l atik je' u mam tz'ach tetz u tenam, b'a'nla vijel tu jatvatzul ko'n b'a'nla chaj sivan. Aatz u b'axa utz, vijel tu jaspe. Aatz u ka'b' utz, zafiro. Aatz u toxva' utz, aagata. Aatz u kaava' utz, esmeralda. **20** Aatz u to'va' utz, onice. Aatz u vaajaj utz, cornalina. Aatz u jujva' utz, crisoolito. Aatz u vaaxaj utz, berilo. Aatz vib'ele utz, topaacio. Aatz vilava utz, crisopraso. Aatz vijunlaa utz, jacinto. Utz aatz vikab'laa, amatista. **21** Pek aatz kab'laal q'u jub'al tzi!, jolol perla vichi'l. Perla junun q'u jub'al tzi!. Pek aatz u mam b'ey tu u tenam tzi!, tiira b'a'nla q'an ch'ich'. Nipaal kusajin tuul, echa' espejo.

22 Utz ye't vil ma'l totztioxh tu u tenam tzi!. Tan a' totztioxh

u kuB'aal Mam Tioxh tuch' u Chelem Karne'l. **23** Utz ye'k ministeer vitxijtxun u q'ii tzi! tuch' u ich'. Tan a' nitxijtxun vi-techalil u Tioxh utz, a' nitxijtxun u Chelem Karne'l majte. **24** Ech a' samotxpaalku q'u mamaj tenam vatz vitxijtxune' q'u'l ma't iq'alpul tu q'ul ipaav. Utz saoksal iq'ii q'u ijlenal tu kajay tenam utz, satal itechalil. **25** Utz jatu koj sajupax q'ul ijub'alil u tenam q'il tan, ye'kan aq'b'al tzi!. **26** Utz samotxtiq'o ul q'u tx'ii-b'al q'ii q'u tenam tuul, tuch' q'u tijle'm. **27** Pek jatu koj so'oko'p tzu'kin kam tuul, q'u b'anol paav, tuch' q'u txub'a'lom. Pek ta'xh so'oko'p tuul q'u aanima q'u'l tz'ib'amal q'ul ib'ii tu vilibro u Chelem Karne'l va'l tetz atinchil tu b'enq'ii b'ensaj.

U nima' tetz tiichajil

22 1 Ech aatz u aanjel, ik'uch ma'l u nima' ve tetz tiichajil b'enamen. Kexh ik'ank'ochil; tiira rib'kin, echa' espejo. A' nik'asku'l k'atz vik'uj-leb'al u Tioxh tuch' u Chelem Karne'l. **2** Utz atil ma'l u tze' tetz tiichajil tinik'a u mam b'ey tu u tenam tzi!, tu vitzi'aj u nima'. Kab'laa vatzul ivatz nitaq'e' jun ich!. Utz aatz q'ul ixaj, b'a'nixsan tetz q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava'. **3** Utz ye'kan tz'ejb'al tzii yol saku' tu u tenam tzi!. Tan a' sa'atinku u Tioxh tuul tuch' u Chelem Karne'l k'ujlel tu k'ujleb'al tetz iq'esalail. Utz kajay q'u taq'onom samotxoksan iq'ii.

4 Utz samotxtil tib' ivatz tuch' u Tioxh. Ech aatz q'u niman tetz tzi', samotxtz'ib'al ok vib'ii u Tioxh tipala. **5** Utz ye'kan aq'b'al sa'atin tzi'. Sa'tere'nkojsavsal txijtxub'al, niko'xh vitxijtxun u q'ii tzi!. Tan a' tek satxijtxun u kuB'aal u kuTioxh. Utz b'enamen samotxi'an q'esalail q'u niman tetz k'atza, ye'k iya'e!.

U q'aavtuleb'al u Jesuus

6 Unchee' tal paj u aanjel ve ech tza': —Aatz q'u yol tza', inujul utz, k'ujleb'al k'u'l. Tan u kuB'aal vetchajon viaanjel ti' talax tu q'u niman tetz kam q'u kam sa'texhuchi. Utz anko'xh u kuTioxh tzi' va'l nichiyolon k'atz q'u alol tetz viyolb'al o'ten majte.— Texhtu'.

7 Utz vab'i talax ech tza' majte: —Ab'i iile' oora ko'xh su'ulin. Utz chi'b'eb'al tetz q'u anima q'u'l niniman q'u yol b'axab'samal talax tu u u' tza'.— Texhtu'.

8 In Xhan, in va'l ilon utz, ab'in q'u kam tza'. Utz ta'xh veet vila, veet vab'i, yakich peche'ojku'in vatuz u aanjel va'l k'uchun q'u kam ve tzi!. Si'ch-voksa iq'ii vala. **9** Pek tal ve ech tza': —Ye'ka. Ye' ko'xh a'an ech tzi' tan, ela ko'n in taq'onom Tioxh sauch'. Utz ela ko'n in tuch' kajay q'u'l amol, q'u alol tetz q'u'l iyol u Tioxh. Utz ela ko'n in tuch' q'u anima q'u'l niniman q'u yol tu u u' tza'. Pek ja' sooksa iq'ii u Tioxh!— Texh ve.

10 Ech tal paj ve ech tza': —Yit' sako'nkoxhaatinsa q'u kam sak'u'l q'u'l b'axab'samal el talax tu u' tza'. Pek ala. Tan naja' texh u tiempo tetz vitzopeb'al. **11** Ech aatz q'u'l yit' inujul koj ni'ané!, ib'an tere'n va'l yit' inujul koj. Aatz q'u'l tzu'kin ni'ané!, ib'ane'n tere'n tzu'kin paav. Pek aatz q'u aanima q'u'l jikom, ib'ane'n q'u kam jikom. Utz aatz q'u'l xaannaj el k'atz paav, ib'ane'n tere'n q'u kam q'u'l ye'k paav ti!.— Texh u aanjel.

12 Pek tal paje': —Ab'i iile': «Oora ko'xh su'ulin. Utz sa-viq'ou'l vichoob'al junun q'u anima ti' jank'al q'u kam veti'ana. **13** In viXe'teb'al; in vi-Ya'eb'al. In viB'axa utz, in viTzopeb'al.

14 Chi'b'eb'al tetz q'u anima q'u'l ye'xhkam niyansa tib' tu paav. Echa' tx'aatx'och toksa'm. Tan a' q'u'l atil tokeb'al ti' u tze' tetz tiichaji. Utz a' q'u'l so'oko'p tu q'u'l ijub'alil u tenam. **15** Pek ech koj q'u'l tiira tx'i' ti' ib'anax u paav, sa'kojoko'p. Echat q'u istan, q'u eesanib' tu b'ey tuch' anima, q'u yatz'ol, q'u oksan iq'ii b'anich tioxh utz, tuch' q'u'l vatuz ik'u'l ib'anax txub'a'l.

16 In u Jesuus. In vetchajon vunaanjel ti' talax q'u yol tu q'u niman vetz. In vimukanil u Daviid utz, vitu'xh ixalam. Utz in u rib'kin tx'umi'l va'l nijeh'ul ku' chaj saj..» Chu u Jesuus.— Texh u aanjel.

17 Ech nital u Tioxhla
Espiiritu tuch' vik'ulel u Chelem
Karne'l. —jNi'axh!— Chia.

Utz ab'il va'l niab'in:
—jNi'axh!— Chaj majte.

Ech ab'il nitzaj itzi' ti' u
atinchil tu u b'enq'ii b'ensaj,
uloj. Echa' tuk'al a' si'an'e!. Tan
tiira oya ku'en.

18 Utz nival tu kajay q'u
aanima q'u'l niab'in q'u yol
b'axab'samal talax tu u' tza'
aas, oj ab'il ma'j satz'ajsan ok
tere'n ivi' q'u yol tza', saku' q'u
choob'al paav ti' tu u Tioxh, q'u'l
tz'ib'amal tu u u' tza'. **19** Utz oj
ab'il sa'eesan tere'n q'u yol

b'axab'samal talax tu u' tza', ye'k
tokeb'al ti' u vatjomla tze' tetz
tiichajil. Utz ye'k tokeb'al ti' u
tioxhla tenam va'l nital u u' tza'!

20 Aatz va'l nialon kajay q'u
kam tza', nital ech tza':

—Nojchit vul texhtu'.— Chia.

Utz aatz q'u ab'in tetz u yol
tza' satale':

—jA'i, kuB'aal Jesuus,
ni'axh!— Chaj.

21 Atoj vib'a'nil u kuB'aal
Jesucristo texo'l sekajayil. A'i.

**U TOKEB'AL UNJOLOL Q'U YOL
TU U YOLB'AL TIOXH
(Glosario Bíblico Español-Ixil)**

Aatz unjolol q'u yol tza', lochb'al etetz. A' itxa'k sechok tuul ab'iste ma'j yol ye' tek' nitel etxumb'al tuul tu u Yolb'al Tioxh. Ech siloch'ex ti' tootzajil b'itioj kam va'l yit' vatzsaj koj netile'. Utz ka'va'l elnaj tu u u' tzi'. B'axa aya' q'u yol tu u Nuevo Testamento tu kastiya, paasamal u tokeb'al tu kuyolb'al, kam echa' itxakunsal tu viAk'la Txumb'al U Tioxh (Nuevo Testamento) tu kuyolb'al. Aatz va't u tanul, aya' unjolol q'u yol tu kuyolb'al, loq' paasamal tu kastiya. Ech pich'utaj.

Abba. Kutat, chu u tokeb'al. Aatz u yol tzi', ib'anb'e u Jesuus tuch' u Pablo. Utz a' toke' aas k'ujleb'al k'u'l u tatin tuch' u Tioxh. Tiira txayel tib' tu u tatin tib'ilaj. Nichitzakunsa u yol q'u talaj nitxa' tzi' ti' iq'ilal vitat. Echa' u yol "papá" tu kastiya nitalax cheel. Pek yit'e'ch b'iite a u yol aas loq' ko'xh "kuB'aals Amlika" oj "kuB'aal Tioxh" chu te'l tikuuenta u Antiguo Testamento. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 8.15; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 4.6; U Kuxh 14.36. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu yolb'al arameo.

Abismo. Mam jul ye'k iyal'eb'al; jolob'txan, chu u tokeb'al. Latzi' va'l sa-k'onlik ko'p q'u tx'i'li'inaj. A' saqitzlik tu 1,000 ya'b' tzi'. Choktaj U Lucas 8.31; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.1-3; 9.1-2. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu yolb'al griego. Sajitaj u yol **Infierno**.

Adorar. Nacho Tioxh; toksal iq'ii Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj U Tio 4.10; 2.11.

Adopción. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) A' tok u yol tzi' taq'ax b'ens k'aol me'ala ma'l tal nitxa' aas yit' meero k'aol me'ala koj. Echa' va'l ni'an q'u ixoj q'u'l yit'ix chee titz'in. Tan nijaj ma'j tal initxa'a utz, ta'n tek tetz. Nib'en ib'ii ti' utz, tiira ikuuenta niyolonka. Titz'in tek tu u', k'uxh yit' titz'in koj ti' vikal.
- 2) Nik'amax ti' u yol tzi' ti' talax va'l b'anel qe tu u Tioxh; b'ennaj-tek'o' ik'aol ime'al tiq'aq'al kuminat va'l i'an u Jesuus. Tan yit' o'ich koj ik'aol ime'al Tioxh tu u qatin tu u paav; tz'ejxinajich'o'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 3.26—4.7; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 1.4, 5.

Adulterio. Aya' u esaib' tu b'ey tuch' aanimta yit' ik'ulel koj. Choktaj U Kuxh 10.11; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.19. Sajitaj u yol **Fornicación**.

Agradar/Complacer. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Itxuq'txunsal u Tioxh tu kub'anone!. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 8.8; 15.1-2; B'axa U' Tu Tesaloonica 4.1; Q'u Hebreo 11.6.
- 2) Iku'sal k'u'l; ma'j kam aas b'a'n ni'enku tu u aanima. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.3; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 1.10; U Lucas 3.22.

Alabanza. B'itza Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj U Tio 21.16; U Santiago 5.13.

Alabar. Toksal iq'ii Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj U Lucas 2.13; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 4.10.

Alabastro. Ma'lich b'a'nla tz'aj u kam tzi', qos sivan vitx'ava'il. Utz atia nichtuch paal sajinchil tuul, ech b'il a' viidrio. Kam ko'xh nichik'oxax te. Nichib'anax xhaaro te tuch' txe'n utz, tuch' talaj tz'aj, echa' talaj lemeeta; kolb'al tx'umq'ixsab'al.

Choktaj U Tio 26.7; U Kuxh 14.3.

Aleluya. B'itzaloj u Tioxh; techal, chu u tokeb'al. Ka'va'l elnaj tu u yol tu yolb'al hebreo tzi'. Ma'l "halel" chia, "techal" chu u tokeb'al. Va'te a utz, "Yha" chia. Aya' va't vib'ii u Tioxh va'l "Jehova" chu telo'p tu kastiya. Utz aatz tek nimolo tib' ka'va'l q'u yol tzi', "techal u kuB'aal Tioxh" chu u tokeb'al kajayil. Choktaj u Salmos 106.1, 48; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.1-4.

Alfa. Ixe'teb'al, chu u tokeb'al. Loq' ka'va'l nitxakunka.

- 1) A' vib'ii u b'axa tz'ib' tu u alfabeto griego, echa' u "A" sukuvatz niyolonka. A' toke' ixe'teb'al oj chikb'al tetz ma'j kam.
- 2) Nitxakun u yol tu u Yolb'al Tioxh tzi', ti' talaxe' aas a' u b'axa u Jesuus utz; a' u chikol tetz q'u kam. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.8, 11; 21.6; 22.13.

Aa

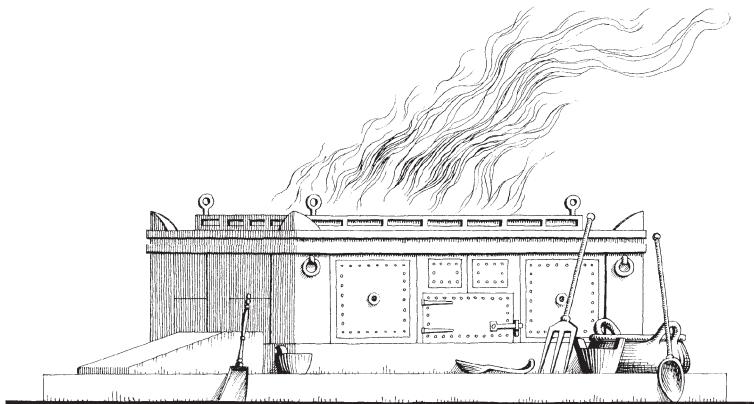
Alma. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) A' nital u taanxelal u aanima va'l atile b'enamen, k'uxh itz'lel u aanima tu vichi'l utz, k'uxh kamnaj teku'en. A' va'l nib'en xe' Tioxh. Nital u Yolb'al Tioxh aas atil aanxelal chitpinaj tek tipaav. Choktaj U Santiago 1.21; 5.20; Q'u Hebreo 10.38-39. Utz atil aanxelal aas tz'ejxinaj tatin vatz u Tioxh. Choktaj U Tio 10.28; 16.26; U Kuxh 8.37.
- 2) Aatz va't u tokeb'al utz, aya' vixe'al q'u kam nikunach tu qaanima aas atilo' tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Echa' ma'j txuq'-txunchil oj txumu'm. Choktaj u Salmos 16.9; U Tio 12.18; 26.37.

Altar de holocaustos. A' nital u nachb'al Tioxh va'l nichik'achax je' q'u avan sii' tu q'u Israeel ti' ijajax kuyb'al tu u Tioxh. A' atichku tu u okeb'aloj tu u vatz iq'analil u tottzioxh tu Jerusaleen. Choktaj u Eexodo 27.1-8; 40.29; U Lucas 11.51. Nichik'achax oya sii', jajb'al kuyb'al; oya tetz oksab' b'a'nil tuch' Tioxh, oya tetz ik'amal Tioxh. Karne'l nichitxakun ti', triigo, atz'am tuch' tere'n kam. Utz antu nichiqool ta'l uuva sii'. A' nichk'achon q'u oya tzi' q'u oksan yol vatz Tioxh. Choktaj u Leviitico 9.7-8; u Reyes I 8.63. Aatz ich'ii u nachb'al Tioxh titiempo u Jesuus tzi', 5 vaara je'naj, 5 vaara ivatz utz, 5 vaara tajan. B'a'nla q'an ch'ich' vitx'ava'il.

Aatz q'u nachb'al Tioxh nichib'anb'el titiempo u Abeel ul ko'xh titiempo u Moisees utz, nuk'ich sivan, chaq'aala ivi'. Choktaj u Geenesis 8.20; 12.7-8; 22.9; 33.20.

Pek aatz i'an tu u ya'b! 70 m.t.J. (ma't titz'pu u Jesuus) ul okeb'el-oj q'u Israeel tu q'u aa Roma utz, iya'sa tok q'u tx'olo'm vatz u nachb'al Tioxh. Loq' titxumb'al u Tioxh k'uxh uch u kam ti' viya'e' tzi' tan, ma'tich ikam u Jesuus ti' q'u paav. Ech ye'kan tere'n nisave' sak'achax q'u kam tzi!. Pek ye' nichtok tivi' q'u Israael. Echtzixe't tu ch'a'o ul ya'saloj niyolonka.

Ech aatz o' cheel, ye'kan nikusavsa sakub'an u kam tzi' tan, ech itxa'k kam u Jesuus qi'. Choktaj Q'u Hebreo 9.18-28.

Atil paj va't tokeb'al u nachb'al tzi'. Utz aya' u nachb'al Tioxh tu Amlika. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 9.13; 14.17-18; 6.9.

Altar de incienso. A' nital u k'achb'al kaxhlaan pom, va'l b'a'nla q'an ch'ich', echa' puulpito iveete'. A' atichku tu u b'axa tuul u totztioxh, aya' u txaa'la atib'al. Jun q'ala'm jun sotsaj nichik'achax je' u kaxhlaan pom sii'. Choktaj u Eexodo 30.1-10; U Lucas 1.11.

A' nik'am ti' viq'ilal isik'lel u Tioxh nichib'anax tu Amlika. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 8.3.

Altísimo (Dios). T'ankin Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj U Lucas 1.76; 8.28; U Kuxh 5.7; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 7.48; 16.17.

Amar. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' u kub'antu tii'o' ti' ma'j aanima, u kub'antu tii'o' ti' kumol niyolonka. Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 2.10; U Kuxh 12.30-31; B'axa U' Tu Corinto 13.1-13.
- 2) Aya' u kutz'ejtu qaanima ti' u Tioxh. Choktaj U Kuxh 12.30-31; U Xhan 14.15, 23; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 5.8; 8.35.
- 3) Aya' u kuk'ontu qaanima ti' ma'j kam majte, aas atil kuxamlil ti' ib'anaxe'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 3.7-8.

Amén. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) "Echi" oj "a' chitu'" chu u tokeb'al siatz q'u Israeel. Utz "A'i" chu ipaasal tu kuyolb'al. Nichib'anb'e u yol q'u Israeel tzi' aas nichitzojpu isik'lel untanoj u Yolb'al Tioxh oj nichiya' ma'j b'itzal. Choktaj U Tio 6.13; u Salmos 106.48; B'axa U' Tu Corinto 6.24; Ka'b! U' Tu Corinto 13.14; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 7.12; 22.20-21.
- 2) Nitxakun u yol ti' ib'iial u Jesuus majte, ti' aas k'ujleb'al k'u'l ti' q'u kam kajayil. Echa' nital tu Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 3.14. A' nitale' kam u tatin u Jesuus tuch' u Tioxh niyolonka

Utz a' atichku b'axa tu u yolb'al arameo. Xamtel k'amax u yol tu q'u aa Grecia tzi'.

Anatema/Maldecir. Tz'ejel yol ti'; ku'oj u sotzchil ti', chu u tokeb'al.

Nitxakun ti' talax ma'j kam aas ye'xtxoj. Choktaj tu u Ka'b! U' Tu Corinto 16.22; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 1.8; U Lucas 6.28; U Tio 5.44; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 12.14. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al griego.

Anciano. Atil oxva'l tokeb'al u yol tu u Yolb'al Tioxh tza'.

- 1) Ansiano. A' nital q'u q'esala xo'l q'u b'axa chaj niman tetz u Jesuus utz, cheel majte. A' nichiq'on ib'ey utz, lochol tetz tu vich'ii k'atz u Tioxh niyolonka. U Pablo nichoksan ansiano tu junun tenam. Ech a' nichchusun u Yolb'al Tioxh xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Choktaj tu q'u u' tza': Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.23; 15.2, 4, 6, 22, 23; U Santiago 5.14; B'axa U' Xe' U Timoteo 5.17.
- 2) Aya' q'u q'esal q'atol tzii xo'l q'u Israeel, va'l Sanedriin utz, Concilio ib'ii majte. Choktaj U Tio 21.23; 26.3, 47, 57; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.5, 8, 23.
- 3) A' nital q'u q'esla chaj aanima majte. Choktaj tu u B'axa U' Xe' U Timoteo 5.1; U Lucas 15.25.

Angel. Aanjal. B'anol chaj; iq'on yol, chu u tokeb'al. Atil kaava'l tokeb'al u aanjal tu u Yolb'al Tioxh.

- 1) Aatz q'u b'a'nla chaj aanjal, aya' q'u'l nichajax tu u Tioxh; lochol tetz niyolonka. Choktaj Q'u Hebreo 1.4-14; U Tio 22.30. Aatz q'u q'esala xo'l q'u b'a'nla chaj aanjal, aya' q'u'l "arcangel" ib'ii tu kastiya. Ma'l a' Kap utz; va't Me'k ib'ii. Choktaj U Judas tu u v. 9; B'axa U' Tu Tesaloonica 4.16.
- 2) Aatz tu u Antiguo Testamento, b'enchimal nital "angel de Jehova". Aya' u Tioxh nitul xo'l q'u aanima. Choktaj tu q'u u' tza': u Exodo 33.2-5; 23.20-23. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al griego.

- 3) Atil maalola chaj aanjel, lochol tetz u tx'i'li'inaj. Atil yol ti' tu u Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu' 2.4; U Judas v. 6.
- 4) Aya' unjolol q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus, echa' pastoor. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.20; 2.1.

Anticristo. Xe'k'ulan tetz u Jesuus, chu u tokeb'al. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ech nitalax ti' ma'l u txumb'al iq'omal tu q'u'l nikoontrain u Jesucristo tuch' vichusb'al. Tioxhil tx'i'li'inaj nimotxpiton. Utz a' isa' aas a' samotxoksal iq'ii. Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 4.3; Ka'b' U' Itz'ib'a U Xhan v. 7.
- 2) A' nital ma'l u vinaj sa'nali'an ijlenalil xo'l q'u Israel. Tiira si-k'uche' aas yi'sa' u Jesuus. Choktaj u Ka'b' U' Tu Tesaloonica 2.3-12; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 13.1-2; B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 2.18, 22.

Antiguo Testamento. O'tla nuk'u'm, chu u tokeb'al tan, a' va'l tz'ib'a-malku q'u nuk'u'm i'an u Tioxh tuch' vitenam ko'xtene. A' u Yolb'al Tioxh vatz q'u Israel tu u tiempo tzi'. Oxva'l nitel tuul siatz. Aya' q'u libro itz'ib'a u Moisees val "Pentateuco" chu te'le'. Utz "Q'u B'axa Chaj Mantaar Itz'ib'a U Moisees" chi'o' ti' tu kuyolb'al. Aya' u Geenesis, u Eexodo, u Numeros, u Leviitico, tuch' u Deuteronomio. Torah ib'ii siatz. Aatz q'u yol tzi', u Tioxh alon tu u Moisees vi' u muunte Sinaii. Ech a' u tanul tzi', va'l tiira sib' tatin vatz q'u Israel vatz untantu u Yolb'al Tioxh tan, antu q'ul ik'uy imam motx ilon ab'in u taq'ax tu u Moisees. Ech a' vixe'al u o'tla mantaar siatz. Kajay q'u yol tzi' tu yolb'al hebreo tz'ib'amichka tan, a' meero viyolb'al q'u Israel. Choktaj u Eexodo 19.2-24.

Aatz untantu u Antiguo Testamento, aya' unjolol yol tz'ib'amalka tu q'u alol tetz u yolb'al Tioxh xo'l q'u Israel. Aya' q'u'l "Los Profetas" chu te'l tu kastiya. Utz "Q'ul Iyol Q'u Alol Tetz U Yolb'al Tioxh Tz'ib'amal" chu tu kuyolb'al. Nixe'tb'en tu u Josuee utz, ne'n-ya'oj tu u Reyes II. Antu q'u "profetas mayores" tuch' q'u "profetas menores". Aatz u tanul tza', b'iit ye' oponnaj tatin ti' u Torah vatz q'u Israel. Tu yolb'al hebreo tz'ib'amichka.

Aatz paj untant u Antiguo Testamento, aya' q'u'l "Los Escritos" chu te'l tu kastiya. "Q'u Yolb'al Tioxh Tz'ib'amal" chu telo'p tu yolb'al. Utz 13 libros ato'k tuul: u Rut, u Croonicas I tuch' u II, u Esdras, u Nehemias, u Esteer, u Job, u Salmos, u Proverbios, u Eclesiastees, u Cantares, u Lamentaciones, tuch' u Danieel. Aatz q'u yol tzi', atia tu yolb'al hebreo tz'ib'amichka utz, atia tu yolb'al arameo.

Jun ilanb'al q'ii nichisik'lel q'u yol vatz tenam tzi', tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tuch' tu vikuental u totztioxh tu

Jerusaleen. Tu hebreo nichisik'lilik u Yolb'al Tioxh tixo'l aas ye'sajich motx itxaypu b'en tu Babiloonia. Ech aatz tek motx q'aavi, anko'xh nichisik'l el u Yolb'al Tioxh tixo'l tu yolb'el hebreo. Loq' ministeer atich va't aanima nichtal elu'l tu yolb'al arameo tixo'l tan, yit' kajay tere'n koj ootzajinich tetz u yolb'al hebreo. Sajitaj u yol **Targum**.

Aatzch vinuk'it tib' u Yolb'al Tioxh taq'o utz, a' b'axal q'u'l itz'ib'a u Moisees (Torah). Tan a' maas tatin siatz. Ech tek q'u yol itz'ib'a q'u alol tetz u yob'al Tioxh (Los Profetas). Utz tiya'teb'al atik q'u yolb'al Tioxh tz'ib'amal, (Los Escritos). Yit'e'ch koj inuk'le' kam echa' inuk'it tib' tu u Yolb'al Tioxh cheel niyolonka.

Aatz i'an tu u ya'b' 250 y.t.J. (ye'saj titz'pu u Jesuus) xe't ipaasal b'en u Torah tu yolb'al griego tan, at Israeel ye'ich tootzaj ve't iyolb'el u hebreo. Utz ole' ti' tu u ya'b' 132 y.t.J. A' teku'en a' va'l "Septuaginta (LXX)" chu te'le' utz; "De Los Setenta" chu te'l tu kastiya.

Apóstol. Chaj, chu u tokeb'al. Loq' atil oxva'l tokeb'al.

1) Aya' q'ul ichaj u Jesuus ti' en talax paal u b'a'nla chusb'al.

Chusulib' chuich te'l b'axa. Ech vib'ii 12 q'u vinaj q'u'l txaal tu u Jesuus, q'u'l meero xamb'u ti'. Aya' q'u'll ichus tib' k'atza.

Choktaj U Tio 10.1-5; 28.16-20; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.2-3; Q'u Hebreo 3.1.

Xamtel tek tuul aas ma'tich ikam u Jesuus, atin tek tatin q'u chusulib' vatz q'u niman tetz u Jesuus. B'en tek ijle'm tetz q'esalail u b'ii siatz tzi'. Choktaj Q'u Hebreo 3.1; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.1; 11.13; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.33.

2) Aatz va't u tokeb'al utz, aya' ma'l u doon nitaq' u Tioxhla Espiritu tu chukchaj niman tetz u Jesuus. Echa' ma'j ijle'm ti' iq'esalaile' utz, ti' taq'ax iyak'il q'u niman tetz u Jesuus. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.11; 2.20; B'axa U' Tu Corinto 12.28-29; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 18.20.

3) Aya' u ijle'm tu viQ'esalail u Jesuus si'an q'ul ichaj u Jesuus, aas liq'at tzii tu 1,000 ya'b' vatz tx'ava' tza! utz, tu Amlika majte. Choktaj U Tio 19.28; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 21.14.

Aatz u yol tzi!, a' nik'asku'l ti' u yolb'al griego.

Arameo. Arameo. A' vib'ii u yolb'al ichab'a q'u Israeel aas atich tu txaypichil tu Babiloonia. Tan ya' iyolb'et u hebreo tib'ilaj, aya' viyolb'al.

Ech a' u yolb'al nichiyolb'e u Esdras tuch' u Nehemias aas q'aav opon tu Palestina tu u ya'b' 444 y.t.J. Echtzixe't aatz nichisik'l el u Yolb'al Tioxh tu hebreo tixo'l, ministeer atich va't aanima nichtal elu'l tu yolb'al arameo. Choktaj u Nehemias 8.1-7. Utz anko'xh nichiyolb'ele' aas ul u Jesuus. Ech anko'xh nichtalax elu'l u Yolb'al Tioxh tu yolb'al arameo majte tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Pek aatz u

yolb'al hebreo, tannal ko'xh nichitxakunsale'. Ta'xh nichb'anb'en q'u q'esla chaj aanima tuch' q'u q'esal uq'ayb'al ti' isik'llel u Antiguo Testamento. Sajitaj u yol **Hebreo**.

Arrepentirse. K'axa k'u'l ti' paav utz, ich'exul txumb'al, chu u tokeb'al. Choktaj U Kuxh 1.4; U Tio 3.8; 21.29; U Lucas 5.12; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.31; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 2.4.

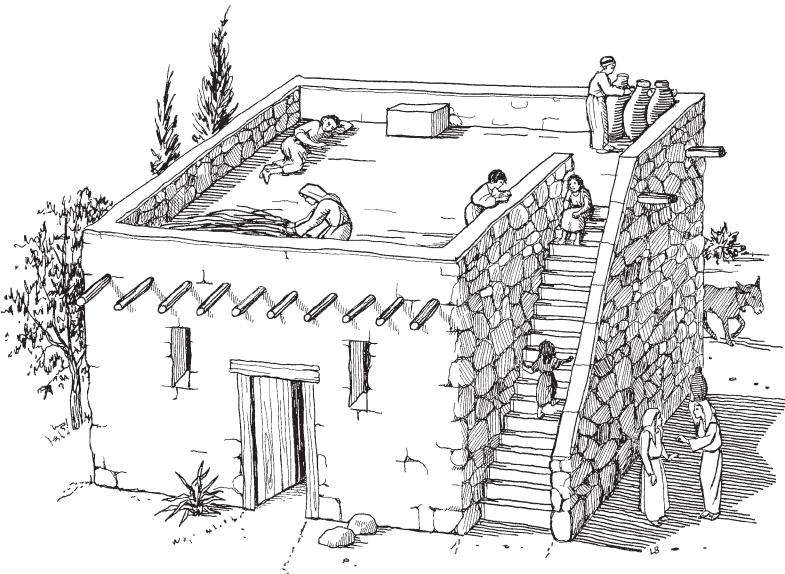
Autoridad. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ijle'm ti' ma'j aq'on; q'atol tzii; q'esala. Choktaj U Lucas 1.52; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 1.21; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.6; U Tio 8.9.
- 2) Aya' u ijle'm oj txumb'al vatz Tioxh ti' ib'anax ma'j kam, oj txaichil; yak'il; ma'j yol aas txayo'm ni'an!'. Choktaj U Tio 10.1; U Lucas 20.2; Ka'b' U Xe' U Timoteo 1.12; u B'axa U Itz'ib'a U Lu' 3.22. Sajitaj u yol **Poder/Autoridad**.

Ayunar. Iya'sal tx'a'om ti' inachax Tioxh, chu u tokeb'al; ikuyax va'y ni-yolonka. Choktaj tu q'u u' tza': U Tio 4.22; 6.16-18; 9.14-15; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.2-3; 27.9; U Lucas 2.37; 9.29; u Samueel II 12.22; u Isaías 58.1-12. Aatz vatz q'u Israeel, atich oxva'l kam aas maas nichixaansa ok k'atz Tioxh aas nitale!. Ma'l aya' vikuyax va'y. Va'te aya' vilochax me'b'a'. Utz va'te aya' vichustu tib' ti' u Yolb'al Tioxh. Loq' yit' ti' koj aas tuch' chit taanima nich'i'an q'u kam tzi', pek a' nititz'a aas kam ma'j tetz sa'aq'ax tu u Tioxh ti'.

Aatz q'u q'ii tetz kuyb'al va'y siatz, aya' u lunes tuch' u jueves, ti'tan, tu ma'll jueves b'enje' u Moisees vi' u muunte Sinaii utz, tu lunes ku'l. Pek aatz u Jesuus, ye' nichinima u kostuumbre ech tzi'. Echtzixe't nichteesal iq'ii tu q'u fariseo. Choktaj U Kuxh 2.18-20; U Lucas 18.12.

Azotea. Vi' atib'al. Aatz iveet q'u tatib'al q'u Israeel nich'i'an!', yit'e'ch koj a' q'u atib'al latza' aas jolol chee vi'. Pek chaq'aala vivi' q'u tatib'al nich'i'an!. Tan at nichtxakunku te. At aanima nichivat ji'op vi' q'u tatib'al tu aq'b'al. Echa' ni'an tu q'u tiempo mamaj tz'a!. Nimna'l tu u Samueel I 9.26. Nichitxakun te sikolob'al. Nichmotximolb'a! itriigo sii!. Nimna'l tu u Josuee 2.6. Nichitxakun te ti' iqetunsal b'en ma'j yol majte. Echa' tzi' oj atich ma'j yol aas ministeer sapax b'en itziuil xo'l tenam. Nichiqetunsal b'en vi' q'u atib'al. Ech tok va'l tal u Jesuus tu U Lucas 12.3. Nichitxakun ti' q'ilab' sik'leb' Tioxh majte, echa' va'l i'an u Lu'. At aanima nicheniq'il aas isik'le je ji'op q'u tx'umi'l vi' q'u tatib'al, itioxh nitaq'vu b'en. Echa' va'l nital u Sofonias 1.5. Nichitxakun ti' jutzpeb'al el majte. Aatz q'u atib'al tan, tiira ch'ooich ko'n ixo'l. Ech oj atilich ma'j aanima nitojchale' utz, nijutzpe'l, nit'aspe' vi' atib'al ib'ena!. Ech paj tok va'l tal u Jesuus tu U Tio 24.17 tuch' tu U Kuxh 13.15.

Baal. Baal. A' toke' q'esala oj b'aal. Echich ib'ii sib'al q'u b'anich tioxh nichinach kalab' tenam. Aatz u Yolb'al Tioxh, a' maas nitale' aas u b'anich tioxh Baal nichinima q'u aa Canaan. Utz b'enchimal tooro vaakaxh vivatzib'al. Echa' va'l itz'aj u Aroon utz, q'ilal sik'lel tu q'u Israeel, aas aye'nich u Moisees vi' u muunte Sinaii. Choktaj u Exodus 32.4; u Jueces 2.11-13; 6.25-32. Kam koj toke' aas a' nik'am ti' vivatzib'al u vaakaxh, pek ti' tan, aa yak'il u vaakaxh utz, ni'xhipaxin siatz. Tiira paav vatz Tioxh va'l nichik'an q'u aanima ti' inachaxe'. Tan aal nichik'acho'k q'ul initxa'a q'u aanima siatz. Utz kam tere'n ko'xh ye'xtxojla kam nichmotxi'an ti' inachle'. Choktaj u Jeremias 19.5. Sib'al tiempo aas aal antu q'u Israeel nichnachon; eltekka ti' u Tioxh niyolonka, echa' va'l uch tikuuenta u Elias. Choktaj u Reyes I 1.1-17; 18.18-19; u Nuumeros 22.41; u Reyes II 10.18-28; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.4.

Aatz ma'll u b'ii Baal Zebuub, a'ich vitioxh q'u aa Ecroon titiempo u Elias. Pek b'ens ib'ii u q'esal tx'i'li'inaj tu q'u Israeel. Belzebuu b'enka. Choktaj u Reyes II 1.1-17; U Tio 12.24.

Babilonia. Babilonia. Echich ib'ii ma'l u mam q'esal tenam tetz q'u aanima caldeo ko'xtene. Utz aa Babilonia chu te'l q'u aanima majte. Aatz u Babilonia tzi', tiq'o iyak'il tu u ya'b' 650 y.t.J. Utz b'iichaj b'ens mam q'esal vi' sib'al tenam. Utz ox pajul ex tokeb'e q'u Israeel majte tikuuenta u Nabucodonosoor. Xe't tu u ya'b' 605 opon ko'xh tu u 585. Itxay b'en sib'al aanima tu Babilonia. B'oono isotzsalka u Jerusaleen i'ana. Ib'aj ku' u mam totztioxh va'l u Salomoon b'anon.

Choktaj u Danieel 1; u Reyes II 25.1-21; u Croonicas II 36.5-12.

Aatz u tenam Babiloonia o'tene tzi', a' ixe't tu u ya'b' 2,000 y.t.J. Xo'l ka'va'l q'u mam nima' atichka, u Eeufrates tuch' u Tigris, tikuuenta ma'l u chaq'aala Sinaar ib'ii. Utz latzi' lakaxku je' ma'l u mam t'an kin tz'ach, oksab' iq'ii ma'l u vinaj q'esala, Nimrood ib'ii. Utz xaane'l q'u aanima k'atz Tioxh tu q'ul ib'anone' tzi'. Echtzixe't jalax q'ul iyolb'al tu u Tioxh. Utz Babeel tek ib'ii u tenam oksali tzi'. A' toke' "okeb'alop xe' q'u tioxh" siatz. Pek xamtel tuul, b'en teks Babiloonia tu q'u aanima jejlel tzi'. Choktaj u Geenesis 10.8-11; 11.1-10.

Utz aatz titiempo u Nabucodonosoor, toksa va't tz'ajich vatzib'al tioxh tu u chaq'aala Sinaar. Choktaj u Danieel 3.1. Utz ech tek b'ens aa paavla tenam utz, koontrain tetz Tioxh vatz q'u Israeel. Aatz cheel, a' teku'en a' u tenam va'l Iraaq ib'ii.

Utz aatz tu q'u u' itz'ib'a u Xhan, nik'am ti' vipaav q'u Babiloonia ti' talax u sotzchil saul ti' q'u aa paavla tenam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 18.1-24. Antu u Lu' nik'am ti' u yol Babiloonia ti' talax u tenam Roma; tan mam aa paavla tenamich siatz tu u tiempo tzi', kam echa' u Babiloonia titiempo u Antiguo Testamento. Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 5.13; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 17.5-6; 18.2, 10.

- Bar.** K'aol, chu u tokeb'al. Echa' u yol "Bartimeo" tan, ik'aol Timeo chia. Choktaj tere'n tu U Kuxh 10.46; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.23; 13.6; U Tio 10.3. Echat paj u b'ii "Barrabás" tan, ik'aol u "Abas". Choktaj U Tio 27.16. Aatz u yol tzi', aye'n ixe'al tu yolb'al arameo.

Bautismo (en Agua). Anko'xhtu' val' "vautisaar" chu tu u Yolb'al Tioxh tza'. A' toke' "taq' ko'p jaq' a'" tu yolb'al griego. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' val' nich'i'an q'u aanima ko'xtene y.t.J. techlal aas ninima ma'j txumb'al, ma'j doctrina nital ma'j aa txumb'al te. Echa' val' i'an u Xhan. Ul tal u kuyb'al paav. Utz ab'il q'u'l niman vichusb'al u Xhan, nichik'uch tuch' vib'antu ivautiismo. Ech nichixamb'u ti' utz, ninima u txumb'al nitale'. Echat paj q'u aanima q'u'l niman u Jesuus majte, motx ib'an ivautiismo. Techlal aas inima vichusb'al. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 19.1-6.
- 2) Aatz u ka'b' tokeb'al u vautiismo utz, aya' val' a' nik'am ti' vi-kameb'al utz, u q'aavtitz'peb'al u Jesuus. Aatz nib'anax u vautiismo, a' toke' aas nitaq' iqul u aanima tuul siya'sa u paav; sikamsa niyolonka. Utz nitxay va't ak' txumb'al. Nik'uch vatz tenam taq'o aas vetinimal u Jesuus. Choktaj U Tio 28.19; Q'u

B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.33. Aatz viku' u aanima tu a', nik'am ti' aas nikame'l vatz u paav. Utz aatz viji'ul tu u a', a' nik'am ti' aas niq'avtitz'pu vatz Tioxh. Nik'am ti' aas nitx'aa b'en vipaav ti' a'.

- 3) Aatz u yol vautiismo, a' nik'am ti' u okchil tu tza'l utz, tu u nojla kamchil majte. Echa' va'l tal u Jesuus. Choktaj U Tio 20.22, 23.

Bautismo en el Espíritu Santo. Atil kaaval' telo'p u tokeb'al tu kuyol-b'al. Aatz ma'l, aya' u tok u Tioxhla Espiiritu k'atz aanima. Choktaj U Lucas 3.16; U Xhan 1.33.

Aatz va'te, aya' u tatin u Tioxhla Espiiritu k'atz aanima. Aya' va'l "Espíritu Santo sobre", chu tu kastiya. Choktaj U Lucas 2.25; 4.18.

A' paje' u tatin vixamlil u Tioxhla Espiiritu k'atz ma'j aanima. Anko'xhtu' a' va'l "en el poder del Espíritu Santo" chu tu kastiya. Choktaj U Lucas 4.14.

Utz a' majte u tatin u Tioxhla Espiiritu k'atz u aanima b'a'nil. Aya' va'l "lleno del Espíritu Santo" chu tu kastiya. Choktaj U Lucas 1.15, 67.

Belen. Beleen. Ib'ii ma'l u tenam tikuenta Judea. "Kolb'al itz'leb'al" chu u tokeb'al. Kamal 9 kilómetros ixol' tuch' u Jeruseleen. Aye'n tikuenta aal iku'e!. Utz yit' Beleen tere'n koj ib'ii cheel. Sib' nimla chaj kam uchnaj tu u tal tenam tzi!. Latzi' va'l itz'pik u Jesuus. Choktaj U Lucas 2.4; u Miqueas 5.2. Latzi' itz'pik u Daviid. Utz latzi' qoolik ku' u aseite tivi', ti' itxaale'l ti' tok tu ijlenalil. Choktaj u Samueel I 16.1-14; 17.12. A'ich vitenam u Booz tuch' u Noemii. Utz xamtele b'ens itenam u Rut q'ul ik'uy imam u Daviid. Choktaj u Rut 1.1-2; 4.11. Latzi' kamku u Raqueel u tioxojich u Jacoop, a' chit itz'pu u tal titz'in va'l Benjamii ib'ii. Efrataich ib'ii u tenam titiempo u Jacob tzi!. Choktaj u Geenesis 35.16.

Bendecir. Atil oxva'l tokeb'al u yol tzi!.

- 1) Ijajax b'a'nil ti!. Choktaj U Tio 14.19.
- 2) Toksal iq'ii. Choktaj U Lucas 2.28.
- 3) Talax b'a'nla yol ti!. Choktaj U Kuxh 6.4; 10.16; U Lucas 24.51; 2.34.

Bienaventurado. Chi'b'eb'al tetz, chu u tokeb'al. Ech nital u Yolb'al Tioxh ti' ma'j aanima oj nitzojpi u kam nital u Yolb'al Tioxh. Choktaj U Tio 5.2-7; U Santiago 1.2.

Blasfemia. Iyoq'ax u Tioxh; iqelax u Tioxh oj u Tioxhla Espiiritu ti' q'u b'a'nil ni'an'e'; paasaib' vi' u Tioxh; eesa iq'lii Tioxh. Aatz siatz q'u Israeel tan, paq'el sivan q'u aanima nichib'anche' q'u'l nichiyog' Tioxh. Choktaj u Leviitico 24.13-16; u Isaías 52.5; u Salmos 74.10; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 16.9. Yoq'o Tioxh nich'i'an u Jesuus vatz q'u fariseo tzi' aas nichtale' a' itat u Tioxh utz,

ti' nikuy paav utz, ti' majte nitale' aas Tioxh. Choktaj U Xhan 10.29-33; U Lucas 5.21; U Tio 9.2-3; 26.65-66; U Kuxh 2.7.

Yaq'o Tioxh va'l nich'i'an q'u q'esal aa uq'ayb'al xo'l q'u Israeel majte tan, nichtijle u Jesuus taq'o aas tioxhil tx'i'li'inaj atich k'atza. Utz nichteesa iq'ii q'u txaichil nich'ian u Jesuus. Choktaj U Kuxh 3.22-30; U Lucas 11.14-26.

Calvario (Gólgota). Tatib'al B'ajil Ivi' Kamnaj, chu u tokeb'al. Aatz u yol "Gólgota" utz, yolb'al griego. Pek aatz u yol "Calvario" utz, latiin. Ech vib'ii ma'll u peepu ti' el u Jerusaleen, tzi' u mam b'ey ma't tu Damasco. Ech ib'ii tzi' tan, ech isajin ib'ajil ivatz kamnaj. Ech ti' txaale'l tu q'u aa Roma aas latzi' sakamku q'u aa paav vatz kurus. Latzi' val' aq'lik je' u Jesuus vatz kurus. Choktaj U Tio 27.33.

Cambistas. Ch'exun puaj, chu u tokeb'al. Aya' q'u aanima q'u'l nich-ich'exu puaj tu viq'analil u totztioxh tu Jerusaleen. Tan ta'xh nich-ik'ulax u puaj tiro ti' q'u kam tu u totztioxh. Ech aatz kajay q'u puaj tetz Siiria, tetz Greecia, tuch' tetz Roma, ministeer si'chb'ens tiro, ti' kajay q'u oya nitaq'ax tu u totztioxh. Echa' kutxu, locho me'b'a', loq'o avan tetz tx'olo'm, tuch' tere'n kam. Tan tzu'kin tere'n q'u puaj vatz vikostuumbre q'u aa uq'ayb'al. Aatz q'u ch'exun puaj tzi', tiira sub'u'm nich'i'an ti' q'u kam ni'an'. Utz a'ich ib'aal q'u k'a'y nichtuch tu viq'analil u totztioxh q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israeel. Choktaj yol ti' tu U Tio 21.12; U Xhan 2.14.

Camello. Ib'ii ma'l u k'o'lich txokop nitxakunsal tu Palestina tuch' tu q'u tenam sinaja'ch chaj tu u mam tz'a'li'itz. Echa' chee vatz q'u aanima tan, tijtzom. Loq' nituk'al vileeche utz, nich'i'l vichi'l majte. Aatz u avan tzi', tiira sib' tiempo niq'i' va'y tzaj itzi'l. Utz ni'xhiq'i' jochpichil. Txokop tu mam tz'a'li'itz niyolonka. Nichitxakun tetz ijatz utz, nichtija aanima majte. Niyolon u Yolb'al Tioxh ti'. Choktaj U Tio 19.24; 23.24; u Geenesis 24.10, 19, 64.

Capítulo/Versículo. K'ujul chi'o' ti' q'u "capítulos". Aatz q'u "versículo" utz, versiculo niqal tu kuyolb'al.

Aatz q'u k'ujul tu junun u', anal oksal tu u ya'b' 1,206 m.t.J. (ma't titz'pu u Jesuus). Aya' q'u'l k'ujul tu u Yolb'al Tioxh cheel. A' oksan ma'l u sacerdote inkelexh Esteban Langton ib'ii. Nilochon q'u jatxb'al tzi'; loq' yolpu u Esteban ti' ik'ultu tib' tuch' u tokeb'al unchaj tanul yol. Choktaj U Xhan 7.53—8.1; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 22.30—23.1.

Pek aatz q'u versiculo tu junun u' q'u'l cheel, anal oki tu u ya'b' 1,550. Ma'll u sacerdote franceses b'anon, Roberto Estienee ib'ii. Ooje'l ko'xh i'ana, a' chit atich ok ti' b'ey aal ib'en tu Paris.

Aatz xo'l q'u Israeel b'axa chitu', paarten ijatxax ixo'l u tokeb'al unchaj tanul q'u yol nichib'anax ko'xtene. Echa' q'u yol ti' vichee u

vatz amlika tx'ava', jolol molomal tib'. Loq' ti' q'ul ichusb'al ni'enka q'u'l nichus tulaj ilanb'al q'ii. Yit' ti' k'ujul oj ti' versiiculos koj niyol-onka. Anko'xh echich titiempo u Jesuus.

Canaán/Palestina.

Ech ib'ii untanul u tx'ava' sitzi' el u mar va'! Mediterraaneo chu te'le'. Latzi' oponku u Abrahaam tu u Tioxh tu u ya'b' 1,820 y.t.J. Tan tal te aas sataq' u tx'ava' tu q'ul itu'xh ixalam tzi!. Choktaj u Geenesis 12.1-6. Ech latzi' atinku u Isaac tuch' u Jacob.

Utz atich nal tere'n aanima jejlel tzi', echa' q'u Canaan, q'u Fereeza, q'u Ref, q'u Zuz, q'u Em. Choktaj u Geenesis 13.7; 14.5-6.

A' k'asku'l vib'ii u tx'ava' tzi' ti' vib'ii ma'l tiimam u Noee, va'! Canaan ib'ii. Choktaj u Geenesis 10.6, 15, 18-19. Ech tu u ya'b' 1,230 y.t.J. opon u Josuee utz, xe't tojcha el q'u aanima q'u'l jejlich nal tzi!. Tal u Tioxh tu u Josuee aas siyatza' kajay q'u aanima tzi!. Tan jolol nachol tetz tzu'kin b'anich tioxh utz, ye't motx isa' simima u nojla itz'llich Tioxh. Utz ech i'an u Josuee va'll tal u Tioxh te. Ijatz q'u tx'ava' vatz kab'laa tanul q'ul itu'xh ixalam u Israeel. Choktaj u Josuee 1.3-5; 12.7-8; 21.43-45. A' nichtxakunku u b'ii Canaan ti' u tx'ava' vatzo'k u nima' Jordaan. Pek aatz u tx'ava' vatze'l u nima' Jordaan utz, Galaadich ib'ii.

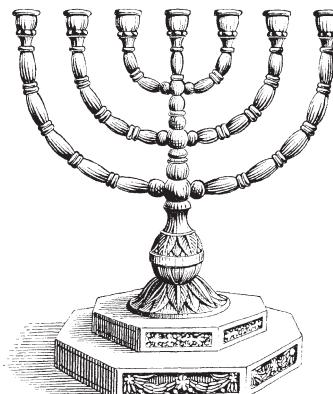
Pek xamtel tuul ok unjot aanima tu u tx'ava' Canaan tzi', aya' q'u Filiste utz, xamtel Feniicia ib'ii u tx'ava' i'ana. Xamtel paj tuul, oksal ma'l ib'ii tu q'u griego, Palestina chuich tek ti'.

Candelabro.

- 1) Aya' ma'll u ch'ich' tokeb'al txij-txub'al. Nichitxakun tu u txaa'la atib'al tu u totztioxh tu Jerusaleen; txijtxub' tetz u tuul q'iils aq'b'al. Aseite tetz olivo va'l nichoyvixsan. Choktaj u Eexodo 25.31-40.
- 2) A' nik'am ti' u kam tzi', u tatin u Tioxhla Espiiritu xo'l q'u aanima b'enamen. Nik'am ti' u Jesuus majte ti' vipaq'un u tijle'm tu Amlika. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.12; 11.14; 21.23.

Carroza.

Aya' u kare't. Chee nichqinin. Ka'va'l sete'r tajan atile. Nichitxakun tetz ijab' aanima utz, nichitxakun tu ch'a'o. Utz nichitxakun ti' tijal q'u q'atol tzii majte aas niviajiine!. Echa' va'l nital tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.38.

Celos. Atil ka'va'l tokeb'al u yol tzi'.

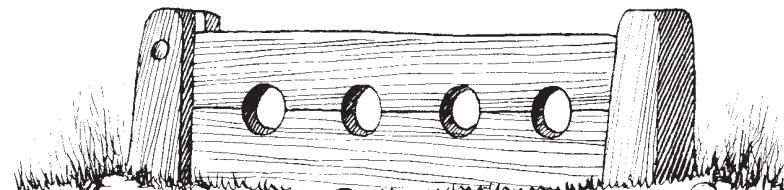
- 1) Nachoj suyel; ichi'on taanima. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 3.3; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.20; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 17.5.

Ech aya' ma'l u txumb'al niyolonka chukchaj ixe'al. Nichee k'a'nal taq'o. Nichee txumu'm; nichee ch'a'o, nichee chi'na'n k'u'lil taq'o. Aatz atil ma'j kam aas o' ko'xh nib'anon, oj qetz ko'xhtu' nikunache', pek nitok va't aanima tuul, oj ti' ib'anax va'l nikub'ane' utz, nitul kuvi' ti'; unchee' a' nachoj suyel. Tan ye' kusa' aas so'ok va't aanima, oj si'an tetz va'l nikub'ane' niyolonka. Echa' tzi' aas nichee competeencia, k'uxh ti' saach, ti' k'a'y, ti' ijle'm, ti' religioon utz, kam ko'xh tere'n ti'.

- 2) Ma'l u aanima k'onel taanima ti' q'u kam tetz Tioxh; u tachval inimal Tioxh. Choktaj u Ka'b' U' Tu Corinto 7.11; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 10.2.

Centurión. Q'esala tetz 100 sol. Ech ib'ii q'u oficiaal xo'l q'u sol tetz u ijlenal tu Roma. Niyolon q'u u' ti' tza': Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 10.1; 27.43; U Tio 8.5.

Cepo. Aya' ma'l u txayb'al tetz q'u preeexhu. Aatz b'anel taq'o utz, ka'va'l-en chonkin tze', b'anel ijoymal. Ech nichik'apulka tajan q'u preeexhu tuul; majb'al tooje'. Ech va'l b'anb'el ti' u Pablo tuch' u Silas aas ku' tu tze'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.24. B'anb'el paj ti' u Jeremias majte. Choktaj u Jeremias 20.2.

César/Rey. Ijlenal. Ech ib'ii q'u vinaj nichtoksale' aas nichtok ijlenalil tikuuenta u mam q'esalail tu Roma. Echa' nital U Lucas 2.1. Augusto Cesar, chia. A' meero ib'ii u vinaj u Augusto, pek ib'ii tu u tijle'm u Cesar. Nital "Claudio César" tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.2. U "Tiberio César" chu U Lucas 3.1; 20.22-25. Echa' nital q'u mu's aas: "Presidente" chu ti' q'u ijlenal A' unjolol q'u Cesar atich ok tu tijle'm titiempo u Ak'la Txumb'al tza'.

- 1) Augusto Cesar. Ok tu u ya'b' 27 y.t.J. Utz el tu ya'b' 14 m.t.J. Kamal 20 iya'b' u Jesuus aas jalpi niyolonka. Choktaj U Lucas 2.1.
- 2) Tiberius Cesar. Ok tu u ya'b' 14 m.t.J. Utz el tu u ya'b' 37 m.t.J. Anko'xh atich ok aas kam u Jesuus.

- 3) Caliigula Cesar. Ok tu u ya'b' 37 m.t.J. Utz el tu 41 m.t.J.
- 4) Claudio Cesar. Ok tu u ya'b' 41 m.t.J. Utz el tu u 54 m.t.J.
Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.28; 18.2. Aatz titiempo u ijlenal tzi', tojcha el kajay q'u Israeel tu Roma ti' tan, ye'xhkam nichipeche' vatz vivatzib'al u ijlenal. Antu u Aquila tuch' u Priscila xo'l q'u'l ojchal el tzi'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.18.
- 5) Neroon Cesar. Ok tu u ya'b' 54 m.t.J. Utz el tu 68 m.t.J. Tiira ak'b'inajich q'u niman tetz u Jesuus tu Roma aas ok u Neroon tu tijle'm. Ech aatz u Neroon tzi', i'an ma'l onkonil. Vet sik'u'l tal ik'achax u tenam Roma utz, a' ijlen taq'o q'u niman tetz u Jesuus. Ech sib'al aanima iyatz'a. Iyatz' u Pablo, u Santiago vitza'q' u Jesuus, u Lu', tuch' tere'n. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 25.10-11, 21; 26.22; 27.24; 28.19; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 4.22.

Cielo. Amlika. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' u amlika va'l qib'a tzi'. Minuuuscula u b'axa tz'ib' tetz u yol nikub'ane' tzi'. Choktaj U Tio 24.30; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 8.10.
- 2) Aya' u tatib'al u Tioxh utz, Amlika chi'o' ti'. Utz mayuuscula itz'ib'al u b'axa tz'ib' tetz u yol tzi'. Choktaj U Tio 18.23; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.18.

Circuncisión. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Itzok'ax el b'iil chi'l. Ech ib'ii ma'l u kostuumbre nich'i'an q'u Israeel tu q'u talaj titz'in q'u'l talaj xiak aas ma't tel vaaxajil q'ii titz'pe'. A' tok siatz aas nitaq' tu u Tioxh. A' ne'ntiq'o va'll tal u Tioxh tu u Abrahaam aas sitzok'e'l b'iil ivi' u tz'u'mal ichuk'ub'al q'u talaj xiak Israael. A' u techlal aas txaale'l q'u aanima vatz u Tioxh tzi'. Techlal vitenam niyolonka. Tan ye'xhkam ni'an tetz tere'n q'u aanima. Choktaj u Geenesis 17.10, 23-27; U Lucas 2.21; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 24.15. B'anax u kostuumbre tu u Jesuus majte tzi'. Tiira sib' tokeb'al u kam vatz q'u Israeel tzi'. Xaannaj ok k'atz Tioxh u aanima taq'o nitale'.
- 2) Pek aatz tikuenta u viAk'la Txumb'al U Tioxh, a' ib'o'q'ol va'l aas b'a'n u taanima q'u aanima vatz u Tioxh, niman tetz niyolonka. Utz yit' a' koj va'l aas satzok'e'l b'iil chi'l. Pek aya' u nimanchil. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 3.3; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 2.25-29; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 7.51; 11.1-3; B'axa U' Tu Corinto 7.19; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 2.11. Kaana xhaakaluib' i'an q'u Israael niman tetz u Jesuus, ti' u kam tzi'. Tan a' isa' aas samotxitzok'e'l b'iil ichi'l q'u aanima q'u'l nichtok ti' inimal u Jesuus, q'u'l yit'

Israeel koj. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos 15.1-32; B'ax U' Xe' U Timoteo 1.6-7.

Colosa. Ma'l u tenam tikuenta Aasia. A' atichku jaq' u mam q'esalail tu Roma. Ma'll 175 kilometros ixo'l tuch' u Eefeso, aye'n tikuenta aa tela'. B'il ko'xh yol atil ti' u tenam tzi'. Ta'xh ootzajimal aas atich niman tetz u Jesuus tzi'. Tan taq' b'en ma'll u' u Pablo tzixe'. Utz taq' b'en va't u' u Pablo xe' u Filemoon val' jejlich tzi'. Sajitaj vixe'teb'al q'u yol tu Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa.

Nitalche' aas ma'll mam kab'naano sotzsan u tenam tzi'. Utz a' atik tikuenta Turquia cheel.

Complacer/Complacencia. Sajitaj u yol Agradar.

Conciencia. Nachb'al. Aya' u nachpixsan tetz qe aas b'a'n tzik oj yit' b'a'n koj u kam nikub'ane' nikunache'. Choktaj u B'ax U' Xe' U Timoteo 1.5, 19.

Concilio/Sanedrín. Q'atol tzii xo'l q'u Israeel; concilio; sanedriin. A'ich u "Congreso" tuch' u "Corte Suprema de Justicia" xo'l q'u Israeel titiempo u Jesuus. Echich ib'ii vimoli'b' q'u q'esal uq'ayb'al q'u'l nichimol tib' ti' itx'olax inujul ma'j kam; kam ko'xh paavil k'uxh ti' q'u tuq'ayb'al, oj elaq'. Choktaj U Tio 26.59; U Lucas 22.66; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.15; 5.21-41; 23.1. Loq' k'uxh nitx'ol inujul kam, tiira k'aab'amal ti' tu q'u aa Roma. Echa' va'l i'an tikuenta u Pooncio Pilato ti' itx'olax inujul u Jesuus. Choktaj U Kuxh 15.1-15; U Tio 27.58; Hechos 5.27, 34, 41.

Corinto. Corinto. Ib'ii ma'l u nimla tenam tikuenta Acaya, va'l Greeceia tek ib'ii cheel. Opon u Pablo tzi' ti' ipaxsal itziuil u yolb'al Tioxh, tu vika'paj ib'ena', kamal tu u ya'b' 50 — 51 m.t.J. Griegoich iyolb'al q'u aanima tzi'. Chukchaj ko'xh aanimal. At Israeel; at yit' i'. Sajitaj u xe'teb'al yol tetz u B'ax U' Tu Corinto.

Kamal ma'j 800,000 aanima atich tu u tenam tzi'. A' atik xo'l mar. Utz atich oxva'l tatinb'al vaarko tzi' u tenam majte tzi'. Ech ti' u tatin u tenam tzi', kaana lakol k'a'y. Va'l xaaol nichipaal tzi' majte. Sib'al tx'iib'al iq'ii u tenam tzi'. Utz va'l b'anich tioxh atich majte. Ech kam ko'xh paav nichib'anax tuul. Pek chee niman tetz u Jesuus tzi'. Utz tzixe' itz'ib'av b'en ka'va'l u' u Pablo. Aya' q'u'l tza': B'axa U' Tu Corinto tuch' Ka'b' U' Tu Corinto. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.1-18.

Dádiva. Oya, chu u tokeb'al. Choktaj U Tio 7.11.

Denario. Ch'ich' puaj xo'l q'u aa Roma. A' va'll nichib'anb'el titiempo u Jesuus. A'ich u ja'mel tetz ma'l q'ii aq'on tu u tiempo tzi'. Choktaj U Xhan 6.7.

Destruir. Yook'ixsa'm; isotzsale'. Choktaj U Lucas 4.34; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.39.

Día del Perdón. Q'ii Tetz Jajb'al Kuyb'al. Aatz u q'ii tzi' tetz txumu'm b'il xo'l q'u Israael tan, a' u q'ii va'll nijaj kuyb'al q'u tenam kajayl vatz u Tioxh. A' alon inimal tu u Moisees u Tioxh. A' u q'ii va'l nitoko'p u q'esal oksan yol tu u tioxhla atib'al tu u tottzioxh. Utz ta'xh unpajul tu ma'l ya'b' ni'an'. Nitz'itu ok kaj ti' u tioxhla kaaxha. Aatz q'u kam nichib'anax tu u q'ii tu q'u oksan yol tzi', a' ko'n nich-ik'am ti' va'll si'chuli'an u Jesuus ti' taq'ax kuyb'al. Choktaj u Eexodo 30.10; u Levitico 23.26-32; Q'u Hebreo 9.7; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 27.9.

Aatz u q'ii tzi', a' niku' tu septiembre, o'va'l ku'en q'ii b'axal vatz u nimla q'ii ti' Q'u Pel Pach.

Día de Reposo. Ilanb'al q'ii. Aya' u jujva' q'ii tetz u xhemanaa xo'l q'u Israael. Aya' u saabado sukuvatz majte. Nixe't ku'eb'al q'ii tu viernes utz, niya' ku'eb'al q'ii tu saabado. Ninima tan, a' ne'ntiq'o va'll i'an u Tioxh aas ilan tu u jujva' q'ii, a' chit i'antu u vatz amlika tx'ava'. Anko'xh nimotxi'an cheel. Choktaj u Geenesis 2.1. A' nitiq'o vimantaar u Tioxh majte va'l talka tu u Moisees. Choktaj u Eexodo 16.29.

Kaana mantaar toksaka u Moisees ti'. Echat q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israael; aal ichupo'k tere'n mantaar. Paat ye'k aq'on nich-motxi'an tu u q'ii tzi'. Tan vaajil ku'en q'ii sa'aq'onini. Ech aatz tek tu u jujva' q'ii, sailani tan, nachb'al Tioxh. Nichmotxi'an ech tzi' tan, a' nichinima u toxva' imantaar u Tioxh. Choktaj u Eexodo 20.8-11; 23.12. Sajitaj u yol **Sábado (Día de reposo)**.

Diablo/Satanás/Beelzebu. Tx'i'li'inaj utz, koontra chu u tokeb'al. Aya' u tx'i'li'inaj tu kuyolb'al tuch' q'ul imol k'atza. A' viq'esal q'u maalola chaj aanxel. Tiira b'a'nla aanjelich k'atz Tioxh, pek ije'sa tib'. Utz a'ich isa' sipaasa tib' vi' u Tioxh. Ech tel k'atz u Tioxh; b'ajax el tu u

Tioxh. Choktaj u Isaías 14.12-15; U Tio 13.38-39; 12.24; U Kuxh
3.22. Sajitaj u yol **Baal**.

Diacono. Diaakono. Ma'l lochol; ma'l aq'onom. Aya' ma'l u ijle'm xo'l q'u niman tetz u Jesuus. A'ich tetz ilochax q'u me'b'a', q'u txakay ixo
tuch' q'u talaj nitxa' ye'kan itxutx ib'aal. Ech ib'ens lochol q'u q'esala
xo'l q'u niman tetz u Jesuus tzi'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel
(Hechos) 6.1-7; B'axa U' Xe' U Timoteo 3.8-13. Yit' ta'xh koj vinaj
nichb'anon u diaakonoil tzi', pek nichtok ixoj majte. Choktaj Q'u
Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 16.1. Aatz u yol diaakono tzi', a' ni-
k'asku'l ti' u yolb'al griego.

Diezmo. Diesmo. Untanul ti' laa tanul, chu u tokeb'al. A' ma'l u mantaar
nichinima q'u Israeel ti' taq'ax untanoj vime'b'i'l tu u Tioxh. Nitaq'
untanul ti' laa tantul u tetz. Echa' ti' q'u vatz ichikob'e'm, ti' q'ul
ipuaj oj kam chit u tetz nichicheea'. Echa' tzi' aas oj nicheesa lavoj
kintaal triigo, unchee' ma'l kintaal sataq' tu u Tioxh. Oj nichitx'ak
lavoj ipuaj, sateesa ma'l tixo'l utz, sataq' tu u Tioxh. Ech nichii'an tzi'
tan, a' ne'ntiq'o va'l i'an u Abrahaam aas taq' untanul xo'l laa tanul
tu u oksan yol vatz Tioxh Melquisedec. Choktaj u Nuumeros
27.30-33; u Geenesis 14.20; 28.22; u Deuteronomio 14.22; u
Leviitico 27.30; u Malaquias 3.8-10.

Aatz u diesmo vatz q'u q'essala Israael, mam kam vatz Tioxh.
Echtzixe't tiira nichiya'lu q'u aanima ti' taq'axe'. Tan tiira nitzojpixsal
u Yolb'al Tioxh aas nitale'. Pek ni'xhicipaasa ivi' ijajax tu q'u
aanima. Echtzixe't yaal tu u Jesuus ti'. Choktaj U Tio 23.23.

Discípulo. Chusulib'; ma'l aanima nichus tib' k'atz ma'l aa txumb'al.
Utz ech chit ni'an'e' kam va'l nichusax te. Aatz q'u chusulib' tzi',
tiira nitaq' tib' tu u chusuib'. Xamel ti' u chusul tetz ti'ch ib'ena'.
Nital U Lucas 13.16 ti' kab'laal aanima aas ichus tib' k'atz u Jesuus.
Nipajtal U Tio 9.14 majte aas atich ichusulib' u Xhan, b'anol
vautiismo. Yit' ta'xh koj 12 vinaj ichus tib' k'atz u Jesuus, pek atil
tere'n aas ye'k vib'ii b'a'nil. Choktaj U Xhan 6.6; U Tio 28.19.
Xamtel teku'en ichaj u Jesuus chuich tek te'le'. Choktaj U Tio 10.1.
Sajitaj u yol **Apóstol**.

Don. Doon. Aya' ma'j ijle'm, ma'j txumb'al oj ma'j kam nitx'olax ib'an-
che', loq' tiq'aq'al u Tioxh. Echa' iq'esalail kam, chusu'm, alol tetz u
yolb'al Tioxh, yolonchil tunjot yolb'al. Choktaj u B'axa U' Tu
Corinto 12.4-11; 27-31; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.11;
Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 12.6-8. Jalel tib' q'u doon tuch'
q'u ijle'm. Aatz q'u ijle'm tzi', aya' q'u ansiano, q'u diaakono, q'u
tesorero.

Edificar/Edificación. Atil ka'va'l tokeb'al.

1) Vilakax je' ma'j otzotz. Choktaj U Tio 7.24.

- 2) Ch'iichil, q'anb'ichil, yak'inchil k'atz u Tioxh. Choktaj u B'axa U'
 Tu Corinto 14.3; 12.7; 15.58; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel
 (Hechos) 9.31.

Efeso. Eefeso. Aya' ma'l u nimla tenam tikuenta Aasia, tilanb'al vaarko.

Kamal ma'j 500,000 aanima atich tuul titiempo u Pablo. Loq' atich ok jaq' u mam iq'esalail q'u aa Roma. Sib'ich tatin u tenam tzi'. Echtxize't tiira tx'anel q'u b'ey oponb'al tuul. Utz kaana vaarko nich-topon majte. Latzi' atichku ma'l u ixoj b'anich tioxh va'l Diana ib'ii. Mam tioxhich vatz q'u aa Roma tuch' q'u griego. Tan a' ku'ku'l vivatzib'al tu amlika aas nimotxtale'. Ech a' atichku u totzotz u b'anich tioxh latzi'. Tiira nimich ich'ii u tatiib'al tzi'. Pek k'uxh echia ta'xh b'anel ex paxsaloj u b'a'nla chusb'al latzi'. Utz nimali. Chee niman tetz u Jesuus tzi'. Ech xe' q'u niman tetz u Jesuus itz'ib'av b'en u u' u Pablo va'l Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso ib'ii. Choktaj yol ti' tu Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.24; 19.1-41; 20.13-38; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 2.1-7. Aatz q'u tiempo paal u Pablo tu Eefeso tzi' utz, tixo'l q'u ya'b' 50 — 60 m.t.J. Sajitaj vixe'teb'al Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso.

Esclavo. Ma'l aanima k'ayimal tatin tu aq'on; aq'onom. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' u aanima xo'l q'u Israeel va'l nichik'ayi tib' tu aq'on xe' ma'j b'aal tx'oj, ti' teesal itx'oj. Vaajil ya'b' nichtaq'onin ti' ichoole' utz, nichtekichajpul tixe'teb'al u jujva' ya'b'. Aatz nichoo vitx'oj u aanima, nichajpul tu vib'aal. Yit' k'ayimal tere'n koj tib' tu aq'on k'atza. Choktaj u Eexodo 20.1, 20-27.
 Pek yit'e'ch koj xo'l q'u puera aanima. Tan tiira xo'veb'alich u k'ayi'b' tu aq'on tixo'l. Ta'n nichib'ens aq'onom u aa tx'oj. Choktaj U Tio 18.25; u Filemoon v. 16.
- 2) Ech nik'am ti' u Pablo u tatin q'u aanima q'u'l k'ayimal tib' tu aq'on, ti' talaxe' kam tatin q'u Israeel jaq' u o'tla mantaar. Tan tiira tza'l nimal kajay q'u mantaar nitale'. Echa' u aanima k'ayimal tib' tu aq'on aas tiira tza'l u taq'on utz, ye'k iya'eb'al ti' itzopixsale'. Pek aatz u b'a'nla chusb'al ul tal u Jesuus tuch' u Tioxhla Espiiritu utz, yit' tza'l koj siatz vinimal u o'tla mantaar. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 4.24-25.
- 3) Aya' u aanima k'ayimich tib' tu aq'on aas k'uxh ma't tole' ti' ichool vitx'oj, ta'xh b'anel nipajijaj ikaa xe' u b'aal taq'on. Aya'l ik'u'l ni'anek' niyolonka. Nik'am ti' u txumb'al u Pablo tzi' ti' talaxe' aas aya'l ik'u'l oksamal tib' jaq' imantaar u Jesuus; echa' k'ayimal tib' tzixe' tu aq'onom utz, k'onel tib' ti' ib'anaxe'. Choktaj u Leviitico 25.39; B'axa U' Tu Corinto 7.22; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 6.20-23.

Escriba. Ootzajin tetz u o'tla mantaar tetz u Moisees, tuch' tere'n mantaar xo'l q'u Israeel, echa' Vikostuumbre Q'u'l Ik'uy Imam Tz'ib'amal. Nichi'an copiaar u Yolb'al Tioxh tiq'ab' b'axa yol. Echtxize't b'en ib'ii aa tz'ib'. Pek xamtel aq'ax tijle'm k'atz q'u juees tuch' k'atz q'u Sanedriin. Echa' licenciado. Atia fariseo q'u tuq'ayb'al titiempo u Jesuus. Tiira ko'xten xe'ti. A'ixe't tikuuenta u Esdras. Choktaj u Esdras 7.6, 10; U Tio 7.29; 23.2, 13-33; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 23.9. A' q'u'l nichkalab'tziiun u Jesuus ti' q'u tokeb'al u o'tla mantaar, ti' tan, nititz'a aas a' ib'o'q'ol ib'anax q'u kam tetz chi'l, echa' vitzok'ax el b'iil chi'l, vatz q'u kam ti' ib'a'nixsal u taanima vatz Tioxh.

Esperanza. Ch'iam tuch' txuq'txunchil. Echa' vich'ial u tuleb'al u Jesuus. Choktaj U Tito 2.13; B'axa U' Tu Corinto 13.13; B'axa U' Xe' U Timoteo 1.1.

Espesar. Ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ch'iam. Choktaj U Tio 24.50.
- 2) Liista. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 1.4; U Kuxh 3.9; U Lucas 11.54.

Espíritu/Espíritu Santo. Atil kaava'l tokeb'al.

- 1) A' nital vitioxhil kam. Choktaj U Kuxh 1.23.
- 2) Aya' u Tioxhla Espiiritu va'l "Espíritu Santo" chu tu kastiya. Choktaj U Tio 1.18; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.4.
- 3) Aanxel. Choktaj u B'axa U' Tu Tesaloonica 5.23.
- 4) Aya' ma'l u txumb'al oj acha've k'atz aanima ti' ib'anax ma'j kam, aas ta'xh txumel taq'o. Choktaj U Lucas 1.17; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 6.10.

Eunuco. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aq'onom xe' ijlenal. Choktaj u Geenesis 37.36; 40.2, 7; u Danieel 1.3; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.27.
- 2) Ma'l vinaj kapuntinaj. A' nichib'anaxku tu unjolol q'u vinaj q'u'l nichiku' tu txaypichil, q'u'l nichitxaale'l ti' taq'onin k'atz ijlenal. Ech maanxho itxumb'al taq'o. Utz atia a' nichixee q'u tioxj q'u ijlenal. Choktaj u Isaías 56.3; U Tio 19.12; u Deuteronomio 23.1.
- 3) Pek aatz tu va'l tal u Jesuus, aya' u vinaj va'l nimaj tib' ti' iq'ilal ixoj ti' ichoktu Tioxh, k'uxh yit' kapuntinaj koj. Choktaj U Tio 19.11-12.

Evangelio. B'a'nla chusb'al (tetz viQ'esalail u Tioxh); b'a'nla yol, chia. Tan a' nitzojpu u yol ti' u tuleb'al u Jesuus aas tiq'o ul u chitpichil tu paav. Choktaj U Kuxh 1.14-15; U Tio 4.23; B'axa U' Tu Tesaloonica 2.2; B'axa U' Tu Corinto 9.12. Aatz u yol "evangelio" tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al griego.

Fariseo. Fariseo. Q'u'l xaansamal el tib', chu u tokeb'al. Tan nichmotx-ixaane'l k'atz vikostuumbre q'u griego. A' chit nitoksa tetz u o'tla mantaar tuch' vikostuumbre q'ul ik'uy imam. Pek kamal tu u ya'b' 200 y.t.J. b'ens echo'a' partido poliitico. A' chit tu u tiempo aas ex okeb'eloj q'u Israael tu q'u Siiria. Ech motx inuk' tib' ti' ikoontrail u uq'ayb'al griego iq'omich tu q'u Siiria.

Ech vib'ii unjolol q'u q'esala ti' u tuq'ayb'al q'u Israael titiempo u Jesuus. Tan nichmotxijal tib' tu q'u ijle'm tuch' tere'n q'u partido, echo'a' q'u saduceo tuch' q'u'l herodiano ib'ii. K'uxh jolol ootzajin tetz u Yolb'al Tioxh, ye' nichmotxinima va'l nichthal u Xhan, b'anol vautismo; niko'xh va'l nichthal u Jesuus. Echtxe't yaal tu u Jesuus tu q'ul ika'vatzil. Choktaj U Tio 5.20; 23.1-39; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 26.5. Aatz u tuq'ayb'al q'u fariseo tzi', ninima aas sa'itz'pixsal q'u kamnaj tu u Tioxh tu b'enq'ii b'ensaj. Utz ninima aas atil aanjel utz, atil unjot tioxhil kam. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al hebreo.

Fe. K'uje'ich k'u'l. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) K'uje'ich k'u'l ti' Tioxh. Choktaj U Tio 9.2; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.9.
- 2) Aya' q'u chusb'al va'll nimimal ti' u Tioxh; u yolb'al Tioxh nimamal qaq'o. Choktaj U Judas v. 20; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.8; U Tito 1.13; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.5.

Filacterias. Xheenya oj nachb'al, chu u tokeb'al. Aya' unjolol talaj jixhkin tz'u'mal tentzun, tz'ib'amich ok u Yolb'al Tioxh ti' xo'l q'u Israael. At majte talaj tz'u'm kaaxha iveete'. Utz nichtoksal u Yolb'al Tioxh tuul. Ech nichiqitzo'k q'u q'esal uq'ayb'al tiq'ab' oj tipala. Techlal siatz aas kaana vi-Yolb'al u Moisees tootzaj. Aatz u Yolb'al Tioxh nichianb'e ti', aya' u Deuteronomio 6.4. Utz ech jolol je'naj iatz ti'. Aatz u kostuumbre ti' ib'anb'el q'u filacteria tzi', a' xe'tixsan q'u fariseo. Choktaj tere'n yol ti' tu q'u u' tza': u Eexodo 13.1-10; U Tio 23.5.

Filemón. Filemoon. Ech ib'ii ma'l u vinaj aa Colosa niman tetz u Jesuus. Aq'onom xo'l q'u niman tetz u Jesuus.

Ib'aalich taq'on va't u vinaj Oneesimo va'l ooj b'en tzixe'. Pek inima u b'a'nlá chusb'al. Itz'ib'a b'en ma'l u' u Pablo xe' u Fileemoon tzi' ti' aas sik'ul u Oneesimo tzixe' tika'paj. Choktaj U Fileemoon v. 1-25.

Filosofía. Vatz ik'u'l txumb'al; titz'al q'u kam, chu u tokeb'al. Chukchaj ko'xh q'u txumb'al atinnaj tzi', ti' titz'ale' aas kani'ch ixe't q'u kam; kam b'aner tu q'u kam utz; kam sayak' q'u aanima. A' chit yak'insan q'u vinaj griego tza'. Aya' u Socrates, u Platoon, aas ye'sajich tul u Jesuus. Atich q'u aa txumb'al xo'l q'u aa Roma tzi', tuch' xo'l q'u Israeel majte. Antu vichusb'al u Jesuus filosofia majte. Loq' paarten vatz tere'n q'u'l b'axa tzi'. Utz ye'xhkam nimotzik'ul tib'. Atich unjot filosofia majte aas nichko'nteesa iq'ii u tetz u Jesuus. Aya' u "gnosticismo" tuch' u "epicurismo". Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 2.1, 6, 13.

Filipos. Filipos. Ib'iich ma'l u nimla tenam a' atik tikuenta Macedonia. Jolol griegoich. Pek okeb'el tu q'u aa Roma tu u ya'b' 145 y.t.J. Ech b'ens tatib'al sol utz, sib'al aa Roma jeje' tzi'. Utz aatz b'en u Pablo tuch' u Silas ti' en ipaxsal u b'a'nlá chusb'al tik'apaj, ok unjolol q'u aanima ti' inimal u Jesuus tixo'l q'u ya'b' 50 — 54 y.t.J. Choktaj Q'u B'a'nlá Chaj Kam B'aner (Hechos) 16.11-40. Tiira b'a'nich u Pablo tuch' q'u niman tetz u Jesuus latzi'. Echtzixe't nichtaq' ikutxu. Utz itz'ib'a b'en ma'l u' u Pablo tzixe' majte aas atich tu tze'. Aya' va'l Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos ib'ii. Sajitaj u xe'teb'al yol tetz u' tzi'.

Aatz vib'ii tzi', a' k'asku'l ti' vib'ii ma'l u ijlenal tu Grecia.

Fin del Mundo/fin del siglo. Motxeb'al q'ii saj, chi'o' ti' tu kuyolb'al. A' nital u tiempo aas satiq'o tib' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza', q'u'l k'ajel ti' tu u Tioxh. A' q'u kam sauch tuul tza'. Ma'l, satiq'o iyak'il u onkonil. Saxe'k'ulal q'u b'a'nlá chusb'al tetz u Jesuus si'ane'. Utz sachee ma'l u txumb'al xo'l q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' utz, ma'l vinaj saq'esalain taq'o. Choktaj u Ka'b' U' Tu Tesaloonica 2.1-4; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 6.1-16.

Va'te, sach'a'oin u Tioxh ti' isotszal u onkonil. Ech aatz nital motxeb'al q'ii saj, yit' a' koj nital visotz u vatz tx'ava', vib'ano'm u Tioxh. Pek a' nital viya' u ye'xtxojla txumb'al ato'k tu ma'lj tiempo. Nital u Yolb'al Tioxh kam xheanya sa'atini aas ninajab' tul u tiempo tzi'. Aatz ma'l tu q'u xheanya tzi', aya' va'l sijal tatin q'u txijtxub'al tu amlika, echa' u ich', q'u tx'umi'l tuch' u q'ii. Choktaj U Lucas 21.25-28. Loq' aatz u Jesuus, sateesa b'en q'u niman tetz xo'l q'u aa paav b'axa.

Aatz paj si'ane', saok viq'esalail u Jesuus, 1,000 ya'b' si'ane', ti' ik'uchta' aas ijikomil si'ane'. Choktaj U Tio 24.26-31; U Tio 13.39-40, 49; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.11-16;

20.1-6, 11-15. A' nital u ka'b' tuleb'al u Jesuus majte. Choktaj U Kuxh 13.24-27. Utz saoksal u tx'i'li'inaj tu choob'al paav tuch' q'ul imol. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.17-21; 20.7-10.

Aatz paj si'an'e', sach'expu u vatz amlika tx'ava' utz, sauch u b'enchiil tu Amlika. Ech sataq'u'l choob'al paav u Tioxh ti' q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' tza' q'u'l ye' ninima Tioxh.

Fornicación. Aya' u eesaib' tu b'ey tuch' aanima. Aya' va'l ni'an q'u aanima aas niq'il'a tib'. Loq' yit' ik'ulel koj; yit' tioxo koj u vinaj tinujul. Utz yit' ivinaj koj u ixoj tinujul niyolonka. Choktaj U Kuxh 10.11; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.19. Sajitaj u yol **Adulterio**.

Fruto(s). Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' q'u vatz chikob'e'm. Choktaj U Tio 13.8; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 22.2.
- 2) Aya' q'u kub'ano'm tu u qatin vatz Tioxh. Nik'am ti' b'a'nla vatz tze'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.22; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 1.11; U Tio 7.16; U Lucas 3.8.
- 3) Aya' viq'aq'al u kub'anone'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.13; U Xhan 15.16.

Gabriel. Kap. Ech vib'ii ma'll u q'esal aanjel ichaj u Tioxh va'l ul alon u titz'pu u Jesuus utz, va'l ul alon u titz'pu u Xhan, u b'anol vautiisimo majte. Choktaj U Lucas 1.26-38; Lucas 1.11-20. Utz anko'xh va'l yolon tuch' u Danieel majte. Choktaj u Danieel 8.16-26; 9.21-27.

Galacia. Galaacia. Aatz u departamento tzi', a' atichku tikuuenta Aasia Menor vatz je' u tenam Icoonio. Ye' tek' ootzajib'e kam chit tuul opon u Pablo tzi'. Matz tu u ya'b' 47 m.t.J. aas ib'en tu u b'axa en ipaxsat itziiul u yolb'al Tioxh tu sib'al tenam, oj tu vika'paj ib'ena'. Ech atich niman tetz u Jesuus tzi'. A' va'l itz'ib'av b'en ma'l u' u Pablo, aya' va'l Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia ib'ii. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.6; 13.49; 18.23; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 4.13-15; Ka'b' U' Xe' U Timoteo 4.11.

A' k'asku'l vib'ii u tenam ti' q'ul ik'uy imam, aya' q'u'l Galasa ib'ii. A' atik tikuuenta Turquia tuch' Iraaq cheel.

Galilea. Ib'ii ma'll u departamento tikuuenta vitx'ava' q'u Israael (Palestina). A' atik tikuuenta aal ije'a!. 96 kilometro tajan u tx'ava' tzi' utz, 40 kilometro ich'ii ivatz. A' atik tixo'l u departamento Samaaria tuch' u nacioon Siiria. Latzi' va'l ch'iik u Jesuus tu Nazareet. Utz latzi' tu Capernauum chusunku sib'al tiempo ti' u b'a'nla chusb'al. A' cheek sib'al q'ul ichusulib' tzi' majte. "Galil" chu te'le'. Aatz u tokeb'al utz, sete'r, setkin, chia. Aatz q'u talaj tenam atil tuul aya': u Nazareet, u Canaa, u Capernauum, u Coraziin utz, xamtel tuul chee va't u tenam Tibeerias ib'ii. A' atik tzi' u choo. Latzi' va'l

atik u choo va'l Choo Tu Galilea chu te'le'. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al hebreo.

Gentiles. Puera aanima. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' q'u aanima q'u'l yit' Israeel koj. Jolol puera aanima vatz q'u Israeel utz, tiira ye'k itxa'l siatz. Jatu koj satx'a'n tuch'. Sa'koj-oko'p tu totzotz, echa' q'u aa Roma tuch' q'u griego. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 10.28; 11.2-3.
- 2) Ech nichthalax ti' q'u aanima majte q'u'l ye'ich tootzaj u itz'lich Tioxh; yit' itenam koj u Tioxh niyolonka. Utz "naciones" chu ti' majte tan, ye'ich b'anel u kostuumbre taq'o ti' itzok'ax el b'iil ichi'l. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.16; 4.9; U Tio 6.32; 12.18; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 26.20.

A' tetz q'u Israeel tu u Tioxh b'anel k'uxh txaale'l b'ens itenam aas sik'uch vitxumb'al u Tioxh vatz q'u puera aanima. Loq' ye't motx itzojpi. Echtzixe't taq'u'l viAk'la Txumb'al U Tioxh, u Jesuus ul alon taq'o. A' isa' sak'uchax vitxumb'al tu kajay aanima, k'uxh Israeel utz, k'uxh puera aanima sab'anon. Choktaj u Deuteronomio 4.5-8; 28.9-10; u Geenesis 12.3; u Eexodo 19.6; 34.10; u Leviitico 20.22-26; U Tio 28.19-20.

Gloria. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) A' nital vitechalil vitxumb'al u Tioxh. Echa' q'u txaichil i'an u Jesuus tan, nik'uch vitechalil u Tioxh k'atza. Choktaj U Xhan 2.11; 11.4, 10.
- 2) Rib'unchil; vitxijtxune'. Choktaj U Lucas 2.9; 9.26; U Tio 17.2; 25.31; U Xhan 12.41; u Eexodo 16.10; 40.34.
- 3) A' nital majte u toksal iq'ii u Tioxh, oj ma'j aanima. Choktaj U Tio 6.2; 6.13, 29; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.36; u Salmos 29.2; U Xhan 1.14; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 4.11.

Gracia/Bondad. Ib'a'nil u Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.7; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.24; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.22.

Griego. A' viyolb'al q'u aanima tu u tenam Greecia, va'l tikuuenta Acaya tuch' u Macedonia titiempo u Jesuus tuch' u Pablo. Nichtekiyolb'ele' i'an tu u ya'b' 400 aas y.t.J. Pek ch'ii u tenam tzi' utz, ex tokeb'e sib'al tenam. Ech tek chusax u yolb'al taq'o tzi'. A' u yolb'al txakun ti' itz'ib'al kajay q'u u' tu u Nuevo Testamento. Choktaj U Lucas 23.38; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.1; 21.37.

Hades. Tatib'al q'u maalola chaj aanol; u taanxelal q'u kamnaj q'u'l nichoo q'u'l ipaav. Echa' nital tu U Tio 11.23; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.18; 6.8; 20.14; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.27; u Salmos 16.10. Sajitaj u yol **Infierno**.

אָלֹהִים

Hebreo. A' vib'ii viyolb'al q'u Israeel. A' va'l tz'ib'alik q'ul imantaar u Tioxh tu u Moisees. Pek tz'ejxu b'il viyolb'al tzi' aas motx txaypu b'en tu Babiloonia, i'an tu ya'b' 587 y.t.J. Aatz motx q'aavu'l unjot q'u Israeel tu txaypichil, ye'kan texh nichiyolb'e u hebreo, pek a' tek nichiyolb'e u arameo. Aatz u yolb'al arameo tzi', ela b'il tuch' u hebreo tan, a'ich viyolb'al u Abrahaam aas k'asu'l tu Ur. Ech anal paj xe't iyolb'el u hebreo xo'l q'u Israael tu u ya'b' 1,925, cheenal b'il. Ech a' viyolb'al cheel. Aatz visik'lel u hebreo tu u' nib'anaxe', ma'l'en chitu', a' nixe'tik tu seb'al utz, aal tul tu max; b'ij vatz u kusik'let u' niyolonka. Choktaj u Nehemias 8.3, 8, 12; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 21.40. Sajitaj u yol **Arameo**.

Hebreos. Ech va't ib'ii q'u Israeel nitalaxe'. Aya' q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam. Aatz tu u Antiguo Testamento, a' nital q'u Israael kajayil. Choktaj u Geenesis 40.15; u Samueel I 4.6; 13.3. Pek aatz tu u Nuevo Testamento ta'xh nital q'u Israeel q'u'l niyolb'e u yolb'al hebreo oj u arameo. Yit' antu koj nitoksa tuul q'u Israeel q'u'l griego niyolb'e. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 6.1.

Herodes. Ech ib'ii unjolol q'u vinaj titz'in tatzik tib' oksal tu ijlenalil tikuenta Palestina. A' nichoksan q'u ijlenal tikuenta u mam q'esal tenam Roma. Aatz vitat q'u Herodes tzi', va'l ichok tok ijlenalil tikuenta Palestina b'axa, aa Idumeaich. Aya' ma'l u departamento naja'ch u Judea, aal iku'e'. Yit' Israeel koj niyolonka. Pek toksa tib' tu poliiticoil tu Roma, ech aq'ax tijle'm tuch' ma'l u b'axa ik'aol.

Aatz q'u Herodes tzi', a' itxa'k vatz u q'atb'al tzii tu Roma aas sixee q'u Israeel. Tan jolol txab'kinla chaj aanimta utz, lakol ch'a'o ti' q'u tuq'ayb'al. Tan ye' nichaq'ax tzii te aas si'an q'ul ikostuumbre ti' inachax Tioxh. A' itxa'k q'u Herodes majte aas silak q'u puaj va'l njaj u Roma tu q'u Israeel. Tiira jolol onkonla chaj aanimta q'u ijlenal Herodes tzi' utz, sub'ul. Telab'al okchil k'atz q'u ijlenal tu Roma utz, telab'al iku'sal iatz q'u q'esala xo'l q'u Israeel majte, ti' teesal q'u puaj ti'. Kaava'l q'u vinaj titz'in tatzik tib' Herodes tzi' ok tu ijlenalil xo'l q'u Israeel. Utz sotzeb'al b'il k'u'l tu u Yolb'al Tioxh ab'iste nital te sijununil aas niyolon ti'. A' vib'ii unjolol tza'.

1) **Herodes el Grande.** Ech vib'ii tzi' tan, sib'la ko'xh kam i'ana. Ok tu u tijle'm tu u ya'b' 37 y.t.J. Utz 33 ya'b' i'ano'k tu u tijle'm, kannalich el siatz. A' i'anvu u tijle'm vi' q'u departamento tza': u Judea, u Samaaria, u Galilea, u Perea, u Decapolis (Laval Tenam), u Traconiitide, u Panias. A' atichku u tatib'al topiisyu tu u tenam Cesarea, tzi' mar tikuenta Samaaria utz, atich va't tu Jerusaleen tikuenta Judea.

At Israel q'u tenam tzi' utz, atia yit' i'. Jolol yuuich aanima va'l ni'anvu q'esalail u Herodes niyolonka. A' nichmotx'ilon kani'ch taq'tu tzii aas si'an q'u ikostuumbre ti' q'u tuq'ayb'al. Pek aatz xo'l q'u Israel, ka' tanul q'u mantaa atiche. Ma'l a', aya' q'ul imantaar u Moisees. Utz va'te a aya' vimantaar q'u aa Roma. Ech atich q'atb'al tzii aas nichitx'ol inujul q'u qelol tetz vimantaar u Moisees utz, atich q'atb'al tzii tx'olol tetz q'u qelol tetz vimantaar q'u aa Roma.

Titiempo u ijlenal tzi', itz'pu u Jesuus. Utz a' va'l alon iyatz'ax q'u talaj nitxa' tu Beleen. Choktaj U Tio 2.16-18. Tiira onkon itxumb'al u vinaj tzi'; aal iyatz' kaava'l tixoj utz, iyatz' ik'aol. Pek b'a'ntan sib'al mamaj otzotz ilaka. Antu ite'k'ixsa kajay vikuental u totztioxh tu Jerusaleen utz, maas 46 ya'b' veetika.

2) **Herodes Antipas.** Aatz u Herodes tzi', a' ma'l tu q'ul ik'aol u Herodes el Grande. Ok tu u ijlenalil tu u ya'b' 4 y.t.J. ta'xh kam vitat. 42 ya'b' i'ano'k tu u ijle'm utz, eesal tu q'u aa Roma tan, kam ko'xh i'an siatz; ipaasa ivi' ib'anax onkonil. Ka'va'l departamento ok tikuenta, aya' u Galilea tuch' u Perea. Ye'xh jank'al tenam atich tikuenta; yit'e'chich koj vitat. Ech toke' "tetrarca" chuich te'le'. Yit' rey koj echa' vitat. Titz'inich ma'l u ixoj aa Samaaria. Utz aatz u tixoj, aa Aarabeich. Ka'va'l kam aas tiira b'a'n koj vatz q'u Israel. A' ch'iiik tu Roma. A' imol u tatzik Arquelao tuch' u Felipe. Aatz u Arquelao tzi', i'an ijlenalil tu Judea majte, anko'xh tu u tiempo tzi'. A' nichoksan q'u q'esal oksan yol titiempo u Jesuus. Utz aatz u Felipe i'an ijlenalil tikuenta Decapolis.

A' va'l alon iyatz'ax u Xhan, b'anol vautiismo. Choktaj U Tio 14.1-12. A' u ijlenal tzi' va'l "yak" texh u Jesuus ti'. Choktaj U Kuxh 8.15. Utz a' va'l tx'olon inujul u Jesuus aas ye'sajich ikame'. Choktaj U Kuxh 6.14-29; U Lucas 23.7-12.

3) **Herodes Agripa I.** Tiimamich u Herodes el Grande. Oksal tu u tijle'm tu q'u aa Roma tu u ya'b' 41 utz, el tu u ya'b' 44 m.t.J. A' okka sivatzil vich'oo b'aal tu q'u departamento Galilea tuch' u Perea. Xamtel ok u Judea tuch' u Samaaria tikuenta majte. A' va'l alon iyatz'ax ma'l u niman tetz u Jesuus va'l Jacobo ib'ii, ik'aol u Zebedeo. Utz a' va'l oksan u Lu' tu tze'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 12.1-23.

4) **Herodes Agripa II.** Ik'aol u Agripa I. Ok tu gobernadooril tu u ya'b' 48 m.t.J. vi' oxval q'u departamento. Aya' u Traconiitude, u Gaulaniitude utz, tuch' u Abilene tikuenta Siiria. El tu u tijle'm tu u ya'b' 70, a' chit ex okeb'eloj q'u Israel tu q'u aa Roma. Utz b'ajax paj ku' vib'a'nla totztioxh. Aatz u vinaj tzi', ixib'enich u

Drusila tuch' u Berenice. A' va'l iq'ol opon u Pablo siatz ti'
itx'olax inujul. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anl (Hechos)
25.13—26.32.

Hijo del hombre. U K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima, chu u tokeb'al.

Aatz u yol "k'aola" vatz q'u Israeel, a' nitale' va'l aas a' ne'nelo
itxumb'al txutxa b'aala, oj ma'j txumb'al txaklel k'atz u aanima. Echa'
va'l nital ti' u Bernabee aas "ik'aol aq'ol nimal k'u'l" chia. A' toke' aas
aq'ol nimal k'u'l vitxumb'al u Bernabee. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj
Kam B'anl (Hechos) 4.32. Echat ko'xh b'anl tu u Xhan vichus-
ulib'ich u Jesuus va'l "Ik'aol tininunchil" chia. Ti' tan, kamal k'a'n oj
ti' aas qetu'm iyolone'. Choktaj U Kuxh 3.17. Ech paje' u yol "ik'aol u
Tioxh", a' nital u Jesuus tuch' q'u aanima q'u'l iq'on tetz vitxumb'al u
Tioxh.

Pek nitalax "K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima" ti' u Jesuus majte.
Loq' yit' a' koj nitale' aas nojchit ik'aol vinaj, pek a' nitale' aas b'ens
echa' itxumb'al aanima. Utz b'ens aanima vichi'l ti' u titz'pu k'atz u
Li'. K'uxh i'an u Jesuus ech tzi' tan, a' isa' ik'uchta' aas tiira txayel
tib' tuch' q'u aanima kajayil niyolonka.

Nitalax "K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima" ti' majte tan, a' u txak-
b'a'nib' vatz u Tioxh ti' q'u aanima kajayil. Echa' u yol "ya'teb'al
Adaan" chu ti' u Jesuus utz, "ka'b' vinaj" chu majte. A' toke' aas
nipotzon tere'n aanima ti' u b'a'nil va'l i'ana. Utz ik'uchla' tan, a' u
b'axa itz'pichil xo'l q'u kamnaj utz, a' u b'axa b'ençhil tu Amlika. A'
vet'eesan b'ey vatz q'u niman tetz niyolonka. Echa' va'l i'an u Adaan,
aas potzon aanima k'atza ti' u paav i'ana. Choktaj Q'u Niman Tetz U

Jesuus Tu Eefeso 2.6; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 1.15, 18; B'axa U' Tu Corinto 15.20-24, 45-47; u Leviitico 16.16, 21.

Nitalax "ik'aol Daviid" ti' u Jesuus majte tan, sapaal tiq'o ivi' u techalla ijlenalil i'an u Daviid. Ech a' u txakb'a'nib' ti' q'u Israeel, q'u tetz aa tenamil u ijlenal Daviid. "Ijlenal tetz Israeel" chu te'l u Jesuus majte. Tan Chitol tetz tu paav utz, sa'naltoksa u tijlenalil tioxo'l taab'a'b'en. Choktaj u Samueel II 7.12; U Tio 27.11, 37.

Holocausto/Sacrificio. Tx'olo'm; oya nik'achax vatz Tioxh, chu u tokeb'al. Ech nichtal q'u Israeel ti' u tx'olo'm nichmotxtoksa vatz Tioxh ti' ijajax kuyb'al tu u Tioxh. Avan nichik'ache', vaakaxh, karne'l oj tentzun. Ka' tanulich ib'aal q'u tx'olo'm nichtoksale'. Choktaj u Leviitico 1.1-6; U Kuxh 12.33.

Aatz ma'l utz, tetz q'u tenam kajayil nichtoksa q'u oksan yol vatz Tioxh. Ka'pajul nichib'anax jun q'ii tu u totztioxh tu Jerusaleen. Unpajul q'ala'm kamal alas 9 utz, unpat ku'q'ii kamal alas 3:30. Ma'l ora tuch' unnik'amte nitiq'o sijununil. Aatz vija'mel u tx'olo'm, a' nich'elku tu u totztioxh. Atich tere'n tx'olo'm nichib'anax tu q'u nimla q'ii majte aas tetz tenam kajayil. Choktaj u Nuumeros 28.1-8; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 3.1.

Aatz va'te, tetz junun aanima, ab'il ko'xh aanima. Aatz vija'mel q'u tx'olo'm tzi', a' ni'iq'on opon u aanima va'l nijaj kuyb'al oj nik'ama kam tu u Tioxh. Choktaj u Leviitico 1.4; U Lucas 1.24.

Chukchaj ko'xh itxa'k q'u tx'olo'm nichtoksa q'u Israeel ti' vatz Tioxh ko'xtene. Atich tx'olo'm tetz ijajax kuyb'al ti' paav. Atich tetz ijajax tok ib'a'n u aanima tuch' Tioxh. Atich tetz ik'amab'el kam tu u Tioxh. Utz atich tetz ti' ib'antu tx'aatx'och tatin u aanima vatz Tioxh. Atil tere'n majte. Choktaj u Leviitico 2.1; 3.1; 4.2; 6.9, 24; 12.6.

Sib'al ko'xh mantaar tal u Tioxh tu u Moisees ti' q'u tx'olo'm q'u'l jatvatuzul ko'xhtu'. Tal te kani'ch iveet sab'anaxi sijununil. Anko'xh txaklich ib'anax q'u kam tzi' aas ul u Jesuus.

Chukchaj tere'n tok q'u tx'olo'm vatz tere'n aanima majte. Aya' q'u'l yit' Israeel koj. Echa' q'u aa Roma. Tan jun q'ii nichik'ach avan vi' ma'l vinachb'al "altar de victoria" ib'ii, ti' toksal iq'ii u ijlenal Cesar. Tan echa' tioxh siatz. Loq' ya'lumal ku'en q'u aanima ti' tzi' q'u'l oknaj jaq' imantaar u Roma. Nichpajik'achax avan vatz u b'anich tioxh Diana majte va'l tikuuenta q'u griego. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.13.

Honrar. It'anb'a'le'; toksal q'ii; at tatin ma'j aanima. Choktaj U Xhan 5.23, 44; U Tio 13.57; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 13.7; B'axa U' Xe' U Timoteo 1.17.

Hosanna. Loch'in; chit'in; q'alpu'in, chia. Ech u yol b'anb'el ti' u Jesuus aas oko'p tu Jerusaleen aas ye'sajich ikame'. Nichijajax lochb'al te ti' sateesa tu q'u tza'l niyolonka tan, a' viTxaaom u Tioxh vatz q'u aanima. Loq' ech chit vikostuumbre q'u Israel ti' ik'ulax ma'j ijlenal majte. Choktaj U Tio 21.9, 15; U Xhan 12.13.

Hospitalidad. Vik'ulax aanima tu atib'al; u taq'ax vatb'al. Choktaj u B'axa U' Xe' U Timoteo 3.2; U Tito 1.8; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 4.9; Ka'b' U' Itz'ib'a U Xhan v. 8.

Humilde. Aanima yit' je'sanib' koj; yit' t'e's koj, nitaq' ku' tib'; maanxho itxumb'al. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.2; U Lucas 1.52; U Tio 18.4; 23.12; U Santiago 4.6, 10; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.19.

Iglesia. Niman tetz u Jesuus molomal tib', chu u tokeb'al. A' nital kajay q'u aanima aq'el taanima ti' inimal q'ul ichusb'al u Jesuus. Aatz u yol tza', ta'xh nib'anb'elik tu u Nuevo Testamento. Sajitaj u B'axa U' Tu Corinto 11.18; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.27; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 1.18; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 5.27. Pek tiira yit' a' koj nital u otzotz tetz ma'j totztioxh echa' nitalax cheel. Tan anal tu u ya'b' 200 m.t.J. aas xe't ib'anax atib'al nachb'al Tioxh. Aya' q'u "templo" sukuvatz cheel. Tan aatz tixe'teb'al, tu atib'al ko'n nichimolvu tib' q'u niman tetz u Jesuus ti' inachax Tioxh. Aatz u yol "iglesia" tu kastiya va'l nojla otzotz molb'alib', ye'xhkam nichib'anb'el ko'xhtene. A' nichib'anb'el u yol "templo" tu u Yolb'al Tioxh. Sajitaj u yol **Templo**.

Imperio. Mam q'esal tenam, chu u tokeb'al. Echich ib'ii q'u q'esal tenam q'u'l kalab' mamaj tenam atich ok tikuuenta. Aya' q'u'l nichmotx'en-tokeb'e tu ch'a'o. Loq' at nitilo'k ti' aas ne'ntokeb'e; puaj isa' ti'; aq'on isa' ti'. A' nichb'anon q'u Asiiria, q'u Babilonia, q'u aa Grecia tuch' q'u aa Roma. Choktaj U Lucas 3.1.

Impuesto/Tributo. Alkavaar. Puaj nijaj q'u q'atb'al tzii tu aanima, echa' q'u alkavaar, q'u choob'al ipaaleb'al k'a'y, q'u choob'al tx'ava', tuch' u choob'al nichib'anax tu u totztioxh. Choktaj U Tio 9.9-11; 17.24-27. Tiira ye'xtxoj vatz unjolol q'u Israel aas nijaj u choob'al q'u q'atb'al tzii tzi'. Nititz'a ech tzi' tan, yit' u Tioxh koj oksannaj tetz q'u q'atb'al tzii tixo'l. Echa' iqelax Tioxh siatz oj nituch u choom tzi'. Echtzixe't ch'otil tu u Jesuus aas matz b'a'n sachool alkavaar tu u Cesar. Choktaj U Tio 22.17.

Infierno. Xamal, choob'al paav, chu u tokeb'al. Aya' va'l "lago de fuego" chu tu kastiya majte. Ech vib'ii u choob'al paav va'l

sab'enku u taanxelal q'u aa paav tuch' q'u tx'i'li'inaj. Choktaj u Reyes II 23.10; U Tio 5.22; Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu' 2.4-6; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.10, 14. Sajitaj u yol Hades.

Intercesión. U oksaib' vatz Tioxh ti' va'toj aanima. Echa' i'an u Jesuus aas atich tu u vatz tx'ava' tza'. Iq'ilá isik'e Tioxh qi'. Utz nitoksa tib' qi' vatz u Tioxh tu Amlika cheel majte. Echa' nital tu u Isaías 53.12; Q'u Hebreo 7.25; U Xhan 17.20-26; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 7.56. Nitoksa tib' u Tioxhla Espíritu qi' vatz Tioxh majte. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 8.26-27, 34. Ech nichí'an q'u oksan yol vatz Tioxh majte, nichijaj kuyb'al ti' q'u aanima aas nichik'ach q'u tx'olo'm.

Aatz o', echen saqoksa qib' vatz Tioxh ti' unjot aanima majte. Choktaj U Santiago 5.13-16; Ka'b' U' Tu Corinto 5.20; 13.7; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 1.9; B'axa U' Xe' U Timoteo 2.1; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.3.

Israel. Israel. Ch'a'o tuch' Tioxh, chu u tokeb'al tu yolb'al hebreo. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Ib'ii u Jacoob oksal tu u Tioxh. Tan techá tib' iyak'il tuch' ma'l u aangel utz, sub'un u Jacoob. Choktaj u Geenesis 32.27-28.
- 2) Aatz tek kam u Jacoob, ech tek ib'ii kajay q'u tiimam oki, q'ul itu'xh ixalam niyolonka. Israel teku'en. Aya' kab'laal q'u ik'aol. Ti' vitat motx b'enka niyolonka. Choktaj u Geenesis 34.7; u Eexodo 32.4.
- 3) Echich ib'ii b'eluval tanul q'u tiimam u Jacoob majte, q'u'l okka tikuenta u Jeroboam aas ma'tich ikam u Salomoon. Choktaj u Reyes I 12.8-17. Aatz ko'xtene, ye'k tx'ava' aas Israeel ib'ii, pek ta'xh untanul q'u aanima q'u'l Israeelich ib'ii. Palestinaich ib'ii u tx'ava' va'l jejlichka. Anko'xh echich aas ul u Jesuus. Pek cheenal tok Israeel ti' ib'ii u nacioon tzi', anal tu u 15 de Mayo 1,948.

Jaspe. Jaspe. Ma'l u tal sivan jat xolol ko'xh tilone'. Atil ka'va'l nik'am ti'.

- 1) Nichtok ti' u toksa'm u q'esal oksan yol vatz Tioxh. A' imol junlaat b'a'nla sivan majte. A' nimotzik'am ti' kab'laa tanul q'u tiimam u Israeel. Nachpixsab' tetz u oksan yol aas nitoksa tib' vatz Tioxh ti' q'u aanima. Choktaj u Eexodo 28.20.
- 2) Utz nik'am ti' vitechalil u ak' Jerusaleen tu Amlika xe' Tioxh majte. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 21.11.

Judíos. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) A' nital q'u q'esala xo'l q'u Israeel; q'u'l aa uq'ayb'al chi'o' ti' majte. Echa' u Concilio, q'u q'esala tu u totztioxh. Choktaj U Kuxh 7.3; U Xhan 2.18; 5.10; 7.1, 11, 13.

2) Ech vib'ii kajay q'ul itu'xh ixalam u Judaa nichtalaxe'. Pek xamtel teku'en, "Judío" chu te'l kajay q'ul itu'xh ixalam u Jacoboob aas q'aavu'l tu u txaypichil tu Babiloonia. Aya' q'u Israeel, vitenam u Tioxh. Choktaj U Tio 2.2; 15.2; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.5; 10.22, 27.

Pek aatz tu viAk'la Txumb'al U Tioxh tu kuyolb'al, ye'xhkam ni-kub'anb'e u yol "Judío". A' nikutxakunsa u yol "q'u Israeel". Tan aatz u yol "Judío", ye'xtxoj vatz q'u aanima, ti' ko'xhtu' aas unjolol judío yatz'on u Jesuus.

Juramento/Jurar/Voto. Aya' u tala'tzi'il ma'j kam. Echa' tzi' ma'j aanima nitala'tzi'i kam. Nitoksa Tioxh tuul; nitaq' iqul tu ma'j kam. Choktaj U Lucas 1.73; U Tio 5.33; U Kuxh 6.23; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 18.18; 21.23.

Justificación/Justificado. Aya' u taq'ax b'ens b'a'n ma'l u aanima tu u Tioxh, aas ma't ik'axat ipaav, k'uxh tiira aa paavich. Choktaj tere'n yol ti' tu U Lucas 18.14; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 3.23-26; 5.1; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 2.16.

Justicia/Juicio/Juzgar. Atil kaava'l tokeb'al.

- 1) Vitx'olax inujul kam tijikomal; viq'atax tzii. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.12; U Tio 19.28; U Xhan 5.30; 18.31.
- 2) Choob'al paav. Choktaj U Tio 10.15; 12.41.
- 3) Titz'al q'u kam aas b'a'n tzik oj ye'xtxoj; ikanax inachax q'u kam. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 4.19; B'axa U' Tu Corinto 2.15.
- 4) Aya' u teesal iq'ii aanima ti' ib'anone'; iyolax paal. Choktaj U Tio 7.1-2; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 14.4.

Justo. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ma'l aanima jikom itxumb'al; b'a'n; tootzaj Tioxh; aya' q'u kam ijikomal. Choktaj U Tio 9.13; 23.23.
- 2) A' va't vib'ii viTxaaoom u Tioxh xo'l q'u Israael nichtalche'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 7.52.

Lagar. Pach'b'al tetz uuva. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ech ib'ii u pach'q'ub' tetz uuva. Ka'va'l tuul u jul tzi'. Ma'l va'l nichmolchik ku' q'u uuva, va'l sapach'q'uli. Tan vinaj ni-tzeq'on tu tajan ti' ipach'q'ule'. Utz atich va't u tal tuul va'l nixaanku ib'en u ta'l u uuva; k'ulb'al tetz u ta'l niyolonka. Choktaj tere'n yol ti' tu u Proverbios 3.10; u Isaías 5.2; 63.2-4.
- 2) A' nik'am ti' viku' u choob'al paav ti' q'u aa paav. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 14.19, 20; 19.15.

Latin. Latíin. Ib'iich viyolb'al q'u aa Roma. Choktaj U Xhan 19.20.

Legión. Sib'al; ye' acheb'e, chu u tokeb'al. Echich vib'ii unchaj tanul q'u sol tikuuenta Roma. Ma'l 6,000 sol ato'k tu u tanul tzi'. Ech toke' ech vib'ii ma'll u maalola aanxel va'l yolon tu u Jesuus. Tan sib'al ixaan q'u tx'i'li'inaj atich k'atza. Choktaj U Kuxh 5.9, 15; U Lucas 8.30; U Tio 26.53.

Lepra. Ch'a'k, chu u tokeb'al. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ma'l yaab'il tetz itz'u'mal u chi'l. Q'o'on ko'xh nikamsa u aanimta. Ichi'l niq'ee taq'o. Ye'k tz'ak tetz. Aatz q'u aanimta q'u'l atich u yaab'il k'atza ko'xtene tzi', nichteesal b'en tu u tenam; ne'naq'loj tzian. Ma'l oksan yol vatz Tioxh nich'ilon, ch'a'k'i' tzik u aanimta oj yit' i!. Utz a' nich'alon oj elyu u ch'a'k k'atz ma'j aanimta majte. Tan b'oyol u yaab'il tzi'. Nitalche' choob'al paav nichetaq' ku' u Tioxh ti' q'u aanimta tu u yaab'il tzi'. Choktaj u Deuteronomio 24.8; u Leviítico 13.2-59.
- 2) Aatz u yaab'il tzi' utz, a' nik'am ti' u paav majte. Utz nichthal unjolol q'u alol tetz u yolb'al Tioxh aas a' ma'l u xheenya si'an viTxaam u Tioxh; si'an b'a'n tu q'u ch'a'k'i'. Ech nojchit i'an q'u kam u Jesuus tzi'; nimna'l a' viTxaam u Tioxh niyolonka. Choktaj tu q'u u' tza': U Tio 8.2-4; 10.8; 11.5; U Kuxh 1.40-42; U Lucas 4.27; 5.12-13; 7.22; 17.12.

Ley de Moisés. O'tla mantaar (tetz u Moisees). Aya' q'u mantaar tal u Tioxh tu u Moisees vi' u muunte Sinaii tu u ya'b' 1,250 y.t.J. Aya' q'u mantaar q'u'l nitale' kani'ch tatin q'u aanimta vatz u Tioxh si'ane'.

Ech tiira a' vixe'al vinimat Tioxh q'u Israeel, ulyu ko'xh tza' tuul. A' u b'axa nuk'u'm i'an u Tioxh tuch' vitenam. Utz avan nichik'acho'k vatz u Tioxh ti' ijajax kuyb'al ti' q'ul ipaav, vatzil ikam je' ti' q'ul ipaav. Nital tu o'vel q'u b'axa u' tu u Antiguo Testamento va'l "Q'u B'axa Chaj Mantaar Itz'ib'a U Moisees" chi'o' ti'. Choktaj u Eexodo 20.1-17. Sajitaj u yol **Holocausto/Sacrificio** tuch' u yol **Sacerdote**.

Aatz u o'tla mantaar nichik'uche' aas si'chchit'ul ma'll u alol tetz u yolb'al Tioxh aas su'lichoo vipaav u tenam. Choktaj Q'u Hebreo 10.1-7.

Ech aatz tu u tuleb'al u Jesuus, ijal u o'tla mantaar va'l tetzich ko'xh q'u Israeel. Pek toksa va'te. Ak' txumb'al teku'en. Yit' tetz ko'nkoxh q'u Israeel, pek tetz tenam kajayil. Utz yit' avan tere'n koj sak'achpi, pek k'uje'ich k'u'l ti' vikameb'al u Jesuus teku'en.

Levitás. Q'u Levii. Atil ka'va'l tokeb'al.

1) Ech ib'ii kajay q'ul itu'xh ixalam u Levii, aya' q'u'l txaal tu u Tioxh aas samotxi'an oksan yolil siatz. Loq' xamtele, q'ul itu'xh ixalam texh u Aroon nich'oksan yol vatz Tioxh. Pek aatz tere'n q'u Levii, a' ko'n tek nichmotxiloch q'u oksan yol ti' ik'ulal u totztioxh. Choktaj u Nuumeros 1.49-51; 3.1-10; u Geenesis 29.34; 46.11; u Eexodo 6.16.

I'an u Tioxh ech tzi' tan, ikol q'u b'axa ik'aol q'u Israeel tu kamchil tu Egipto. Ech vatzil taq'tu tu u kamchil, toksa oksan yol siatz. Choktaj u Nuumeros 3.1-13; u Eexodo 13.11-16; 23.19; 31.26-29; u Leviítico 27.30-33.

2) Utz xamtel teku'en ch'expu u taq'on q'u Levii tzi', locholich texh tu u totztioxh. Kaava'l q'u taq'on nich'i'ane'. Ma'l nichiloch q'u oksan yol ti' q'u tx'olo'm nik'achaxe'. Tika'b', aa tz'ib'il utz, jueesil ti' q'u mantaar tetz u Moisees. Titoxva' nichmotxixee u totztioxh. Jolol aa kuuenta ti' u tzi' pe'. Utz nitile' ye'k saoko'p txaal'a kam tuul. A' paj nichmotxk'ulun q'u si' majte. Tikaava' b'itzanalich utz, q'ool instrumento tu q'u molb'alib' titiempo u Daviid taab'aul. Choktaj u Croonicas I 24.1-26; 15.16-24; u Croonicas II 19.8-11; U Lucas 1.8-9.

Magos. Unjolol aa txumb'al ti' q'u tx'umi'l. Utz oksan itxumb'al q'u ijlenal yit' Israeel koj. Echtzixe't aatz unjolol q'u'l tikuuenta aal tela', itx'ol xamb'ichil ti' u tx'umi'l va'l aq'on u xheenya ti' u titz'peb'al u Jesuus. Choktaj U Tio 2.1-12. Aatz q'u aa txumb'al ti' tx'umi'l tzi', kamal a' lochon ti' tilax q'u kam tu u tiempo, aas tal unjolol q'u'l iyol u Danieel. Choktaj u Danieel 9.24-27. Mam xheenya va'l itxakunsa u Tioxh ti' talax u titz'peb'al u Jesuus. Loq' ta'xh ilon q'u aa txumb'al ti' tx'umi'l. A' u xheenya va'l nichijaj q'u fariseo tu u Jesuus tzi' aas nichipaal ti' ipaxsal u b'a'nla chusb'al, pek ye't motx tila.

Chukchaj tere'n aa txumb'al niyolol u Yolb'al Tioxh ti' majte, echa' q'u'll niq'iiane'. Choktaj tu q'u u' tza': u Geenesis 41.8; u Danieel 2.2; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'aner (Hechos) 8.9. Sib'al ko'xh tere'n uq'ayb'al atich tu q'u tiempo tzi' aas yuuel vinachtu itioxh tuch' q'u txijtxub'al tu amlika.

Maná. Manaa. Atil ka'va'l tokeb'al.

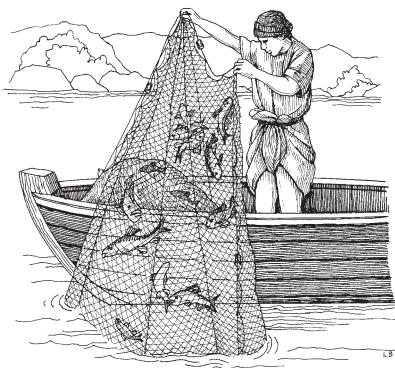
- 1) “¿Kam ib'ii va'l tza?”, chu u tokeb'al tu yolb'al hebreo. Ib'ii ma'l u echb'ub'al echa' kaxhlaan tx'ix, taq' u Tioxh tu vitenam Israeel aas nichipaal tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. Ye'ich motx tootzaj kan chaj ib'ii utz, kan chaj echb'ub'alil. Ech motx tala: “¿Kam ib'ii va'l tza?” Texhtu!. Utz ta'n tek okka ib'ii u echb'ub'al ti' tzi'. Ma'l 40 ya'b' motx techb'u u echb'ub'al tuul nichipaal tu tz'inlich tzaji tx'ava'. Anal ya'i aas ok tu u tx'ava' Canaan tikuenta u Josuee. Choktaj tere'n yol ti' tu q'u u' tza': u Eexodo 16.13-31; u Nuumeros 11.7-9; u Josuee 5.10-12.

Aatz u Pablo, nital echb'ub'al “espiritual” ti' u nojla manaa va'l techb'u q'u Israeel tu tzaji tx'ava', ti' tan, u Tioxh aq'on ku'l te. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 10.3.

- 2) Aatz u Jesuus ik'am ti' u manaa majte tzi', ti' talaxe' aas a' u echb'ub'al tetz aanxelal vichi'l va'l ku'l tu Amlika. Choktaj U Xhan 6.30-35, 41.

Manto. Ma'l chelkin oksa'm ye'k iq'ab!. Ech b'iil a' chake't aas nitoksal ti' va't oksa'm. Nichib'anb'el titiempo u Jesuus. Choktaj U Xhan 13.4; 19.2.

Mar de Galilea. Choo Tu Galilea. Ma'l u nimla choo tikuenta Galilea. Anko'xhtu' va'l “Mar de Tiberias”, tuch' va'l “Mar de Genesaret” chu te'le!. Yit' noj koj chit mar. Tan yit' k'ay koj tu atz'am echa' u nojla mar. A' atik tu ma'l ku'naj, xo'l peepu. Aatz u neb'lich a' tzi', ijee ma'l u nima' a' nik'asku'l tu u muunte Hermono. Nineb'e' tu u ku'naj tzi' tan, ye' niveet ve't ipaalu tu unjolol peepu niyolonka. Ech nipajtel ijee, a' teku'en a' va'l nima' Jordaan chu te'le!. Nim ich'ii u choo tzi'; kab'laal kilometro ich'ii ivatz utz, 20 kilometros tajan. Kaana b'oij txay tuul. Ech va'llich eesan txay tzi' majte. Jatva'l ku'en talaj tenam atich sitzi'aj. Utz jatpajul ko'xh paal u Jesuus vi' u choo tzi'. Tan aatz u Capernauum va'l jejlichku u Jesuus, a' atichku sitzi'.

Matrimonio. Tzumb'a'a; k'uli'b', chu u tokeb'al. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' u moloib' nituche' aas nik'ul tib' ka'va'l aanima, vinaj tuch' ixoj, echa' va'l uch tu Canaa. Choktaj U Xhan 2.1-2; U Tio 22.3-12.
- 2) A' nital u taq'tu iqlu u vinaj tuch' u tixoj aas nitzume'a' oj nik'ul tib'. Choktaj U Tio 1.20-24; 5.31-32; 19.3-9; 22.30; 24.38; u Deuteronomio 24.1-4; U Lucas 20.34-35; B' axa U' Tu Corinto 7.9-36; Q'u Hebreo 13.4; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.24-27.
- 3) Nik'am u Jesuus ti' u yol tzi! ti' talaxe' aas sa'nali'ane' aas ta'n sa'atin q'u niman tetz k'atza tu Amlika. Utz mam nimla q'ii sauchi aas latiq'o tib'. Nik'am ti' aas a' u xiak u Jesuus utz, a' u ixviak q'u niman tetz. Chukchaj tere'n kam ik'am ti' u Jesuus ti' talax u tzumb'a'l tzi!. B'enchiimal nik'am ti' mam tx'a'om, ti' viji'b' utz, ti' mam moli'b'. Choktaj U Tio 22.3-14; 25.1-13; U Lucas 12.36; 14.8; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.7-9.

Aatz xo'l q'u Israeel yit' loq' ko'nkoxh nik'ul tib' q'u aanima, pek ministeer nichitzume'a'. Pek aatz tu viAk'la Txumb'al U Tioxh tu kuyolb'al tza', nikutxakunsa u yol tzumb'a' ti' talax u nimla q'ii va'l nituche' aas nik'ul tib' ka'va'l aanima. Pek aatz u tatin u vinaj tuch' u tioxj, k'ulel tib' chi'o' ti'.

Mesías. Qooel, chu u tokeb'al tu hebreo. "Cristo" chu tu griego utz; "ungido" chu u tokeb'al tu kastiya; "iTxaaoom Tioxh" tu kuyolb'al. Kam koj toke' aas qooel chia, pek a' ni'enku ti' u kostuumbre nichtuch xo'l q'u Israeel aas nichiqool je' aseite tivi' q'u vinaj q'u'l nichitxaal ti' tok tu ma'l ijle'm. Aya' va'l tal u Tioxh sab'anax tu u Aroon ti' itxaale'l tu u tok oksan yolil vatz Tioxh. Echat paj va'l b'anax tu u Daviid majte aas ye'sajich tok ijlenalil. Choktaj u Leviitico 4.3; 10.7; Samueel II 1.14, 16. Sajitaj u yol **Ungir**.

Atich nal itziuil vatz q'u Israeel, aas si'chchit'ul ma'l u alol tetz u yolb'al Tioxh tixo'l utz, ijlenalil su'l'i'an siatz. Choktaj u Geenesis 3.15; 49.10; u Deuteronomio 18.15; u Samueel II 7.12; 22.51; u Salmos 132.11-13, 17; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 5.5.

Milagro/Prodigios. Txaichil; ma'l mam kam sotzeb'al k'u'l, chu u tokeb'al. Echa' q'u kam i'an u Jesuus titxumb'al u Tioxh aas isajinsa q'u moy. I'an txaichil q'ul ichaj u Jesuus majte ti' ik'uchax vatzsaj aas xe' Tioxh k'asnajk'ul u chusb'al iq'omal taq'o. Choktaj U Kuxh 16.17-18; U Xhan 4.48; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.19; 3.6-8; 8.12-13; 14.8-10. Nital u Yolb'al Tioxh aas echen sailax inujul

b'a'nil kam b'anel tu q'u txaichil, tetz tzik Tioxh oj yit' i!. Tan ni'an txaichil u tx'i'li'inaj majte. Choktaj u Ka'b! U' Tu Tesaloonica 2.9; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 16.14. Sajitaj u yol **Señales.**

Ministerio. Ijle'm tu aq'on xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.12; B'axa U' Tu Corinto 12.28.

Mirra. Mirra. Ib'ii ma'l u tal tze' tikuenta Medio Oriente. Aya' u Araabia, u Siiria tuch' u Palestina. Tiira techal itx'umq'u, vitze'il utz, u ta'l. Nichitzakun ti' iveet tx'umq'ixsab'al, ti' iveet tz'ak. Utz nichitzakun ti' iveet baalsamo, majb'al iq'ee ichi'l kannaj. Aatz q'u aa txumb'al, motx ex taq' mirra tu u titz'peb'al u Jesuus, techlal aas si'chкам ti' ichool ipaav q'u aanima. Choktaj U Tio 2.11; u Eexodo 30.23, 26-28, 30.

Mishna/Tradición de los ancianos. Ech ib'ii q'ul imantaar q'ul ik'uy imam q'u Israeel tz'ib'amal cheel. Sajitaj u yol **Tradición de los ancianos/Mishna.**

Misericordia. Itxumax vatz, chu u tokeb'al. Choktaj U Tio 23.23; U Kuxh 1.41; U Lucas 10.37.

Misterio. Ma'j kam q'atel tu u Tioxh ye' ootzajimal, pek anal elu'l vatzsaj aas ul u Jesuus. Echa' ti' u tokeb'al u tuleb'al u Jesuus vatz tx'ava', tuch' u taq'onib'al u Tioxhla Espiiritu xo'l q'u niman tetz. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 2.6-16; 15.51; U Kuxh 4.11; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.25-27; 16.25-27; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 3.3-15; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 10.7; 17.5-7.

Muerte. Kamchil. Aatz u Yolb'al Tioxh, niyolon ti' kaa vatzul kamchil.

- 1) Aya' u kamchil tu u chi'l. Choktaj U Xhan 11.29, 44; U Tio 20.18-19; 27.50, 52; 22.7; U Lucas 7.12.
- 2) Aya' u kamchil tu b'enq'ii b'ensaj. K'uxh ye'xhkam nikam u aanxel, nitalax kamchil ti!. Loq' a' nital vib'en tu u choob'al paav. Ech nital U Tio 4.16; U Xhan 5.24; 8.51-52; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.6, 14-15.
- 3) Aya' u kamchil vatz Tioxh tu u paav. Aya' q'u aanima q'u'l tiira ye'k u Tioxh k'u'l. Ye'saj tok tu u yolb'al Tioxh. Choktaj u B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 3.14; U Tio 8.22; Q'u aa Eefeso 2.1, 5; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 2.13; U Santiago 2.17.
- 4) Aya' u kamchil tetz u kupensaar ti' ib'anax u paav; techlal ye'kan itxa'k u paav sukuvatz. Echa' va'l i'an u Jesuus aas kam vichi'l. El titxa'k utz, mujax tu tx'ava'. Nipajik'am ti' u vautiismo tu a' majte. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 6.2-13; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 3.3.

Murmurar/Murmuraciones/Criticar. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) U talax ye'xtxojla yol ti' aanima; niteesa iq'ii imol. Choktaj U Xhan 6.61; U Lucas 5.30; 15.2; U Kuxh 14.5.
- 2) Chokol yaaib'; xochoib'. Choktaj U Xhan 6.43, 61; U Lucas 5.30; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 6.1.
- 3) Ichi'on taanima ti' aanima; tuch' u tz'o'kab'inchil. Choktaj U Xhan 6.41; B'axa U' Tu Corinto 10.10.

Nardo. Ech ib'ii ma'l u tal tx'umq'inajla

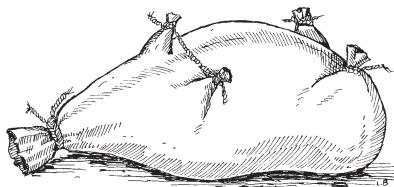
xajtze'. Tiira techal itx'umq'e'. Utz tiira je'naj ija'mel majte tan, tzian nichk'asku'l. Tu Iindia nik'asku'l. A' u tx'umq'ixsab'al va'l oksal ti' u Jesuus unpajul. Ma'l 300 ja'mel q'ii aq'on vija'mel u tx'umq'ixsab'al tzi'. Choktaj U Kuxh 14.3-5; U Xhan 12.3.

Obispo. Q'esala; ilol tetz kam, chu u tokeb'al. Ech nichtalax ti' q'u q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Choktaj u B'axa U' Xe' U Timoteo 3.1-7; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.17, 28; U Tito 1.7; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 5.2. Aatz u yol tzi', a' nik'asku'l tu u yolb'al griego.

Odre. Tz'u'm. Aatz u kam tzi' utz, tz'isich tz'u'm, kolb'al a'. Ti' txokop nib'anb'el ti'. Echa' tx'u'y b'anel te. Utz a' itxa'k nikolax a' tuul; vatziil taampo siatz niyolonka. Nichikolax ta'l uuva, aseite, tuch' leecho tuul. Aatz tx'u'tx'uch u tz'u'm tzi', iq'om tzajnaj ko'xhtu'. Niyu'pe' aas nisib'k'u u ta'l uuva niku' tuul. Pek aatz tiira tzaji teku'en, nitiib'ixe', ye'kan niyu'pe'. Choktaj tu q'u u' tza': U Tio 9.17; U Kuxh 2.22; U Lucas 5.37; u Geenesis 21.14; u Josuee 9.4.

K'amax ti' tu u Jesuus ti'
talaxe' aas ab'il q'u'l atil nal u
txumb'al k'atza tetz u o'tla
mantaar, tzall b'il nik'ul va't ak!
chusb'al. Choktaj U Tio 9.17; U
Kuxh 2.22.

Oliv. Olivo. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Ech ib'ii ma'l u nimla tze' atil tikuenta Palestina. Nitaq' talaj ivatz; nilo'le'. Utz aatz nipach'q'ule', niteesal aseite k'atza. Nichitxakun u aseite tetz txijtxub'al; echa' gaas niyolonka. Utz nipaj-itxakun ti' itzaq'sal chib' majte. Choktaj u Josuee 24.13; u Jueces 15.5. Aatz u yol Getsemanii utz, pach'b'al olivo, chu tu yolb'al hebreo.
- 2) Aatz vitze'il u olivo, a' nik'am ti' u tenam Israeel. Choktaj u Jeremias 11.16; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.17-24.

3) Utz aatz u aseite, a' nik'am ti' u Tioxhla Espiiritu. Nipajik'am ti'
ka'va'l q'u alol tetz u yolb'al Tioxh sauli. Choktaj Q'u Kam
Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 11.3-4.

Olivos, Monte de los. Muunte tatib'al olivo, chu u tokeb'al tan, kaana
olivo chikich tzi'. Ech ib'ii ma'll u tal muunte atil tinujul u Jerusaleen.
Tiira paq'lel u Jerusaleen vi' u muunte tzi' tuch' u totztioxh. Ech a' ex
tob'tz'ojku u Jesuus tzi' aas b'en tu Jerusaleen, a' chit si'chtexhkami.
Kamal ma'll ko'n kilometro ixo'l. A' atik tikuenta aal tela' tu u b'ey
ma't tu Jericoo. Utz aye'n u Getsemanii tixe', tzi' u tal nima' Cedroon
ib'ii. Jatpajul ko'xh b'en u Jesuus tzi'. Utz vi' u tal muunte elkub'en
tzi' aas b'enje' tu Amlika. Choktaj U Lucas 21.37; 22.39; U Xhan 8.1;
U Tio 26.30; u Ezequieel 11.23.

Omega. Ya'teb'al. Ech ib'ii u ya'teb'al tz'ib' tu u
alfabeto griego, echa' u "Z" sukuvatz tu u alfabeto
tu kastiya. Nik'amax ti' u tz'ib' tzi', ti' talaxe' aas
a' vitzojpeb'al kajay q'u kam u Jesuus. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa
Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 1.8, 17; 21.6; 22.13. Aatz u tz'ib'
omega tzi', aya' u "O" sukuvatz.

Ω

Oppresión/Oprimido. K'axk'o. Choktaj U Lucas 4.18; U Tio 13.21;
24.21, 29; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 5.3; Ka'b' U' Tu
Corinto 1.4; Ka'b' U' Tu Tesaloonica 1.4. Sajitaj u yol **Tribulación**.

Oración/Orar. Iq'ilal isik'lel Tioxh; inachax Tioxh. Choktaj U Kuxh 1.35;
U Tio 6.7-9; 26.36-44. Sajitaj u yol **Intercesión**.

Orgullo. Je'saib'; je'naj vatzil; oksan je' iq'ii; t'e's. Choktaj U Lucas
1.52-52; U Kuxh 7.22; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.30.

Pacto/Testamento. Nuk'u'm; traate; k'ujleb'al k'u'lla yol. Echa' va'l
ni'an q'u aanima aas ni'an itraate tib'ilaj. Utz ech va'l i'an u Tioxh
tuch' q'u aanima. Kalab' ko'xh q'u nuk'u'm i'an u Tioxh ko'xtene. I'an
nuk'u'm tuch' u Noee. Choktaj u Geenesis 9.1-17. I'an nuk'u'm tuch'
u Abraham. Choktaj u Geenesis 12.1-3; 14.18-20; 15.5-21; 17.1-12.
I'an paj nuk'u'm tuch' u Moisees vi' u muunte Sinaii. Aya' va'l o'tla

mantaar chi'o' ti' cheel. Aya' q'u mantaar itz'ib'a u Moisees. Choktaj u Eexodo 34.10-16; 19.1-8; 20.1-17. Sajitaj u yol **Ley de Moises**.

Utz a' q'u'll nichinimal titiempo u Jesuus. I'an nuk'u'm tuch' u Daviid majte, ti' aas b'enamen si'an ijlenalil ma'l vitu'xh ixalam. Ech a' va'l su'li'an viTxxaaom u Tioxh nichtitz'a q'u Israeel. Choktaj u Samueel II 7.4-16.

Utz i'an ma'l nuk'u'm u Jesuus tuch' q'u niman tetz majte. A' tek u ka'b' nuk'u'm oj u ak' nuk'u'm. Ech tok u yol "Nuevo Testamento" aya' va'l "viAk'la Txumb'al U Tioxh" niqal tu kuyolb'al. Choktaj Q'u Hebreo 9.15; B'axa U' Tu Corinto 11.25; U Tio 26.26-29; U Kuxh 14.23-25; U Lucas 22.19-20.

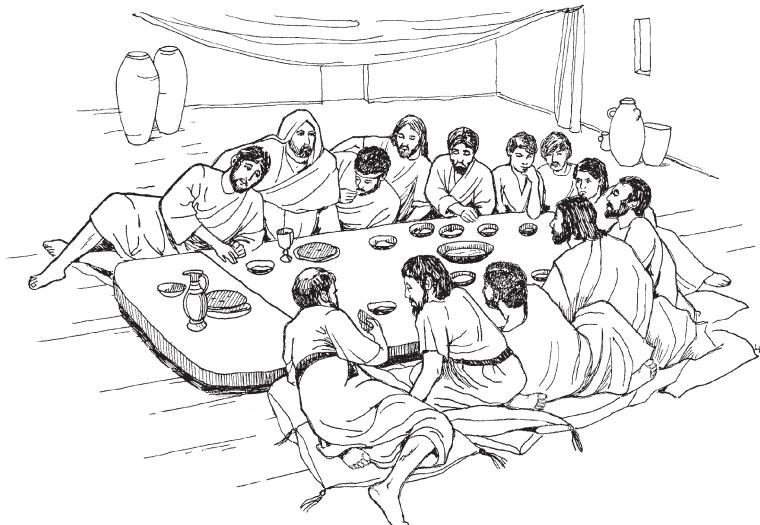
Parábola. Ik'amax ti' ma'j kam ootzajimal, ti' talax ma'j chusb'al. Aatz u Jesuus, nichik'am ti' chikob'e'm, ti' ia, ti' txokop, ti' a', ti' sivan, ti' aanim aas nichichusun ti' viQ'eslalai u Tioxh. Choktaj tu q'u u' tza' kani'ch vitxakunsal nichib'anaxe': U Tio 13.1-52; 18.1; U Kuxh 4.10-12.

Pascua. U Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto; paalchil; yuq'pichil, chu u tokeb'al tu hebreo. A' vib'ii ma'l u nimla q'ii xo'l q'u Israeel tan, motx kolax q'u b'axa ik'aol q'u Israeel vatz u kamchil aas paal u yatz'olla aanjel ti' iyatz'ax q'u b'axa ik'aol q'u aa Egipto. Aya' u laval choob'al paav taq'u'll u Tioxh ti' q'u aa Egipto. Tan ye' nichichajpu q'u Israeel. Choktaj u Eexodo 12.12-16; U Tio 26.2; U Xhan 13.1.

Chelem karne'l yatz'pi; ech kolax q'u b'axa ik'aol q'u Israeel vatz u kamchil. Motx tz'itul ok vikajal q'u karne'l ti' vijub'alil q'u tatib'al. Ech aatz paal u yatz'olla aanjel iyuq'piku'enka q'u atib'al oknaj kaj ti'.

Nichipaasa inimla q'ii jun ya'b'. A' ma'l tu oxva'l q'u mam nimla q'ii tal u Tioxh. Utz ministeer sanimal tu junun vinaj tu Israeel ti' toksal tx'olo'm vatz Tioxh. Tu marzo oj abril ni'ane'. Aya' va'l b'ens Ku' Tioxh sukuvatz. Nimla q'ii ti' inachax u q'ii va'l motx k'asu'l q'ul ik'uy imam tu Egipto. Choktaj U Tio 26.17; U Kuxh 14.1; u Eexodo 13.1-16.

Aatz viyatz'ax q'u karne'l tzi', a' techlal va'l su'li'an u Jesuus aas sataq' tib' tu kamchil ti' ikuyax vipaav q'u aanim. A' kam sivatzil ni-yolonka. Ech nital tu u B'axa U' Tu Corinto 5.7. Utz aatz vichooot paav q'u chelem karne'l, echlal ku'en, tuul ko'xh txaklel inimal u o'tla mantaar. Utz ya'i aas kam u Jesuus. Tan aatz tu u tiempo va'l kam u Jesuus, anko'xh tikuuenta u nimla q'ii va'l nichikam sib'al karne'l. Aatz tu vikameb'al u Jesuus, nichool vipaav kajay q'u aanim tikuuenta kajay u tiempo. Choktaj Q'u Hebreo 9.15-22; U Lucas 22.19-20; U Xhan 12.1; 13.1.

Ma'l ku'en q'ii nitiq'o u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipro tzi'. Utz aatz u kam ib'o'q'ol nib'anax tuul, aya' viyatza'ax u chelem karne'l utz, nitechb'ul ku'q'ii. Utz nimotxinach Tioxh. Ministeer laalavil tiq'ot tib' unchaj tanul tx'a'ol ni'ané'. Utz a' nib'anaxku tu Jerusaleen. Ech nichtul q'u aanima tu Jerusaleen q'u'l aye'n jelelku tu ja'jtze'. Ech nichataq'ax ivatb'al tu q'u aa tenam. Ech b'il a' ib'anax etzk'aolil. Choktaj U Tio 26.18; 2.41; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 5.6, 9.

Ta'xh tek niya' u nimla q'ii vetqalla' tzi', yak tek xe'toj va't u nimla q'ii. Aya' u nimla q'ii ti' Tx'a'b'al Kaxhlaan Tx'ix Ye'k Itx'amil. Utz jujval q'ii nitiq'o. Nixe't tu u 15 niya' tu 21 tachb'al u ich' Nisaan. Choktaj u Eexodo 12.17-20; 23.15; U Tio 26.17.

Paz. Paas. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) B'a'nil ib'ilaj; ye'k ch'a'o. Choktaj U Tio 5.9; 9.50; 10.34.
- 2) Tok ib'a'n q'u aanima tuch' u Tioxh. Tan oknajich ixo'l tuch' ti' vipaav q'u aanima b'anel. Choktaj U Lucas 2.14; U Xhan 14.27; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 10.36; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.12.

Pecado/Iniquidad. Paav; onkonil; maaloil, chu u tokeb'al. Choktaj U Tio 1.21; 9.6; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 3.9.

Pentecostés/Fiestas de las Semanas. Pentecosteess; 50 q'ii, chu u tokeb'al. Ech ib'i ma'l vinimla q'ii q'u Israael. Niku' tu julio, a' chit ma't tel 49 q'ii ipaal u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipro i'an q'u Israael. Nichipaasa jun ya'b!. A' ma'l tu oxva'l q'u nimla q'ii sapaasali tal u Tioxh. Utz ministeer sanimal tu junun vinaj tu Israael ti' toksal tx'olo'm vatz Tioxh. Aatz tu u nimla q'ii tzi', antu nitala'tzi'i

vidiesmoil q'u vatz ichikob'e'm, echa' u triigo. Nitaq' ta'ntioxh ti' ni-yolonka, echa' "Acción de Gracias" sukuvatz.

Nimotxinach u q'ii majte va'll atich u Moisees vi' u muunte Sinaii ti' ik'ulax q'u mantaar. Choktaj u Eexodo 34.22-23; 23.16; u Leviitico 23.16-17. Ye'k ma'l aanima nitaq'onin tu q'u q'ii tzi'. Ma'l mam moloib' nichtuch tu Jerusaleen. Utz ma'l xHEMAANA nichtiq'o. Nitalax nimla q'ii Tetz XHEMAANA ti' majte tan, jujva'l xHEMAANA ipaal u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto ni'ane'!

Aatz vatz q'u niman tetz u Jesuus, atil va't tokeb'al u Pentecostees tzi'. Utz aya' u q'ii aas ul u Tioxla Espiiritu tixo'l utz, ok k'atza sijun-unil. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.1-4.

Perdón/Perdonar. Kuyu'm; ikuyax paav. Choktaj U Tio 6.12; U Lucas 7.42; B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 1.9.

Perfecto. A' toke'! ma'l aanima tz'ajel vatz u Tioxh; q'anb'inaj tu u yolb'al Tioxh. Choktaj U Tio 5.48; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 12.2; B'axa U' Tu Corinto 13.10.

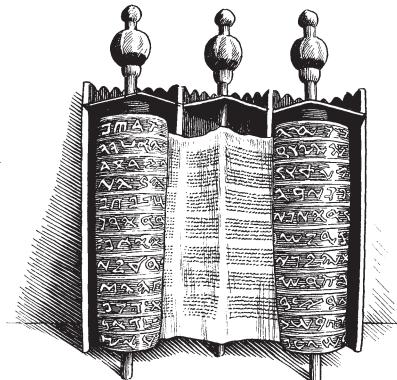
Pergamino. Itz'u'mal txokop b'anel tuche'. Nichtuch tz'ib' sii', vatzil u' ko'xtene. Choktaj yol ti' tu u Ka'b' U' Xe' U Timoteo 4.13.

Pesebre. Jukub'; ku'eb'al techb'ub'al txokop. Aatz itz'pu u Jesuus, aq'ax ku' tu ma'l q'u jukub' tzi'. Ech nital U Lucas 2.7, 12.

Piadoso/Piedad/Devoto. Nachol Tioxh; b'a'nla aanima; suula aanima; oksaib' k'atza Tioxh. Choktaj U Lucas 2.25; B'axa U' Xe' U Timoteo 3.16; 4.8; 6.6, 11; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.2; 10.2, 7. Sajitaj u yol **Temor (de Dios)/Temeroso de Dios.**

Piedra del angulo. Sivan tiira ib'o'q'ol tetz xoob'al; itiil otzotz tetz xoob'al. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' ma'l u sivan va'l tiira ib'o'q'ol aas nilakax ma'l otzotz xo'l q'u Israel. Utz ka'va'l vitxakun nichmoxti'ane'. Ma'l utz, nich-itxakuns ivi'tz' q'u atib'al nichilakaxe'. Aatz va'te utz, nitalaxe' aas nichitxakun tetz vijb'al, tiya'teb'al q'u otzotz tixoob'al ti' elu'l. Tx'anella vijb'al sivan niyolonka.
- 2) Aatz u sivan va'l ib'o'q'ol tetz u xoob'al, a' nik'am ti' u Jesuus tuch' u b'a'nla chusb'al aas a' vitiil q'u kam. Choktaj U Tio 21.42; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 2.4-8; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 2.20.

Poder/Autoridad. Atil kaava'l tokeb'al.

- 1) Ijle'm. Choktaj U Lucas 3.16; U Tio 7.29; 8.9; 21.23.
- 2) Txumb'al. Choktaj U Lucas 10.27.
- 3) Yak'il. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 1.24; Ka'b' U' Xe' U Timoteo 1.12; Q'u Hebreo 4.12; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 1.21.
- 4) Xamlil. Choktaj U Lucas 8.46; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.4; 6.10.

Poderoso Dios/Poderoso Salvador. A' toke' Mam Tioxh; Mam Chitol qetz. Choktaj U Lucas 1.49, 59; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.23; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 18.8.

Pórtico de Salomón. Xo'l Piraal Tetz Saloomoon, chu u tokeb'al. Echich ib'i unpaq'il vikuental u mam pe' va'l atich u totzioxh tuul tetz q'u Israel tu Jerusaleen. Echa' ma'j mam vatz q'anal kaana otzotz tuul utz, atil piraal siatz. Nitalax Xo'l Piraal Tetz Saloomoon tan, a' untanu u mam b'itz' tetz u totzioxh itxaaka tib' aas b'ajax ku' u totzioxh tu u Nabucodonosoor, i'an tu u ya'b' 587 y.t.J. (ye'saj titz'pu u Jesuus). Pek xamtel teku'en, a' chit i'an tu u ya'b' 35 aas y.t.J. b'anax tuch' tu u ijlenal Herodes el Grande. Utz tx'anel ib'anax tuch i'ana. Opon u Jesuus tzi'. Utz atin q'u chusulib' tzi' majte. Choktaj U Xhan 10.23; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 3.11; 5.12.

Primicias. Q'u b'axa, chia. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ech nital q'u Israel ti' q'u b'axa chaj vatz ichikob'e'm; q'u b'axa chaj q'anb'ichil. Pek xamtel nichimolax tere'n q'u vatz chikob'e'm. Nichtal u mantaar ko'xtene aas ministeer satiq'o opon techlal q'u b'axa chaj vatz ichikob'e'm q'u Israel vatz u Tioxh ti' ik'amab'el te. A' nichi'anvu tu u nimla q'ii Pentecostees. Choktaj u Eexodo 23.19.
- 2) A' nital majte q'u aanimta vatz Tioxh. Echa' tzi' aas a' b'axa itxaael u Tioxh q'u Israel xo'l tere'n q'u aanimta tu u vatz amlika tx'ava'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.16. A' pajel q'u b'axa chaj niman tetz u Jesuus majte. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 8.23; U Santiago 1.18; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 14.4. A' nital majte u q'aavtitz'pu u Jesuus xo'l q'u kamnaj tan, a' va'l b'axa q'aav itz'pinaj xo'l q'u aanimta. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 15.20, 23.

Príncipe. Mam ijle'm; q'esalail. Aya' ma'l u txul vinaj sa'tek'ok tu ijlenal il. Echa' vik'aol ma'j rey. Loq' nital ti' ma'j electo majte. Ech nital u Yolb'al Tioxh ti' u Jesuus ti' u tijle'm. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.31; u Isaias 9.6. B'enchimal ech nitalax ti' u tx'i'lli'i-naj majte tan, niq'esalain tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Choktaj U Xhan 14.30; 16.11.

Prodigos. Sajitaj q'u yol **Milagros/Prodigos** tuch' u yol **Señales.**

Profeta/falso profeta. Alol tetz u yolb'al Tioxh; ma'l aanima nik'ul yol xe' u Tioxh utz, nital tu aanima. B'enchimal nimal k'u'l nitaq'e'; b'enchimal oksa'm tu jik ni'an'e' utz; b'enchimal ma'j yol nib'axab'sa. Choktaj u Deuteronomio 18.17-20; 13.1-5; B'axa U' Tu Corinto 14.3; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.15; 15.32; u Ageo 1.1-2; u Jeremias 1.1-2. Ech nal nichtalax ti' q'u mamaj alol tetz u yolb'al Tioxh. Aya' q'u'l tz'ib'an q'u yol tal u Tioxh tu vitenam, echa' u Isaias tuch' u Amoos. Aatz xo'l q'u Israeel, a' mamaj alol tetz u yolb'al Tioxh siatz u Moisees tuch' u Elias. Tal u Jesuus majte aas mam alol tetz u yolb'al Tioxh u Xhan, b'anol vautismo, k'uxh ye't ko'n k'ulax tu q'u q'esal uq'ayb'al tu Israael.

Aatz va't u tokeb'al, aya' ma'l q'u doon nitaq' u Tioxhla Espiiritu tu q'u niman tetz u Jesuus, ti' talax yol tetz u Tioxh. Echa' q'u pastoor oj evangelista sukuvatz cheel. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.11; B'axa U' Tu Corinto 14.37.

Atil chulin alol tetz u yolb'al Tioxh majte. Nichoke' kani'ch isub'ax q'u niman tetz u Tioxh ni'an'e'. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 16.13; 20.10; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.6.

Propiciación. Ichool paav; iku'sal k'a'nal. Ech nichtalax ti' q'u oya nich-toksal vatz u Tioxh ti' iku'sal ik'a'nal ti' q'u paav. Ech nitalax ti' u Jesuus majte ti' va'l i'ana aas kam q'i' vatz Tioxh, ti' iku'sal vik'a'nal u Tioxh. A' choon q'u kupaav, ech ye'k saku' vik'a'nal u Tioxh q'i'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 3.25; B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 2.2; 4.10.

Prosélito. Oknaj ti' q'u tuq'ayb'al q'u Israael, chu u tokeb'al. Ech nichtalax ti' q'u puera aanima q'u'l yit' Israael koj, pek nichtok ti' u tuq'ayb'al q'u Israael. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.10; 13.43. Aatz nichtok ma'j aanima ti' u tuq'ayb'al q'u Israael, mam kostuumbre nichtuch tu u totztioxh ti'. Aatz ma't tiq'ot tib' q'u kam nichi'an'e', a' tek nichmotx'atinku tu u q'anal va'l Tetz Puera Aanima chu te'le'.

Atich unjot aanima majte aas yit' oknajich koj ti' u tuq'ayb'al q'u Israael, pek sajinal ko'xhtu'. Utz xo'ven Tioxh, chu te'le'. Utz atil unjolol q'u aanima q'u'l oknajich ti' u tuq'ayb'al q'u Israael, elka. Utz ok ti' inimal u Jesuus. Utz sib'al puera aanima xo'ven Tioxh ok ti' inimal u b'a'nla chusb'al majte. Sajitaj u yol **Temor (de Dios)/Temeroso de Dios.**

Publicano. Jajol alkavaar tetz u q'atb'al tzii. Ech ib'ii q'u aanima nichtalaxe' q'u'l nichaq'onin xe' u q'atb'al tzii tu Roma ti' ijajax q'u ja'mel alkavaar (impuestos). Tiira ye' nichisa'l q'u aanima tzi!. Tan

ni'xhipaasa tib' utz, maas puaj nijaj vatz va'l alel te sijaje'.

Sib'al q'u aanima q'u'l nichb'anon q'u aq'on tzi', jonal Israeel; loq' nitaq'onin xe' puera aanima. Pek ok unjolol ti' inimal u Jesuus echa' u Tio tuch' u Zaqueo. Choktaj U Lucas 18.9-14; 19.1-2; U Tio 9.10-13; 11.19; 21.31-32.

Purificación/Purificar. Tx'aatx'ochil vatz Tioxh, chu u tokeb'al. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' q'u kostuumbre nichi'an q'u Israeel ti' ib'antu b'a'n tatin vatz Tioxh. Atich tu u mantaar u kam tzi'. Choktaj u Nuumeros 8.21; U Xhan 11.55; U Kuxh 1.44; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 21.26.
- 2) Aya' val nojchit tx'aatx'och taanima u aanima vatz Tioxh, ti' aas kuyli q'ul ipaav. Xaanchil el k'atz paav u tokeb'al majte. Choktaj Q'u Hebreo 1.3; 9.13. Sajitaj u yol **Santificar/Consagración**.

Rabí/Raboni. Chusul, chu u tokeb'al tu yolb'al hebreo. Ech nichtalax ti' q'u chusul tetz u tuq'ayb'al q'u Israeel, q'u'l elnaj tu ma'j chusb'al ti' u o'tla mantaar. Techlal aas atil tatin siatz. Echa' nitalax cheel aas "maestro", "profesor". Choktaj yol ti' tu U Tio 23.7; U Xhan 3.2; 1.38.

Aatz va't u yol va'l "raboni" chia, maas paj techal; maas tijle'm vatz va'l "rabí" ku'en. Tan a' q'u'l tz'ib'an q'u mantaar tetz q'ul ik'uy imam q'u Israeel, tuch' u Targum utz, tuch' u Mishna. Echich u tijle'm u Gamalieel tuch' Caifaas. Aatz q'u mamaj chusul tzi', atich chusulib' k'atza. Echa' q'u'l xamb'u ti' u Jesuus. Utz echa' q'u'l xamb'u ti' u Xhan, b'anol vautismo. Choktaj U Xhan 20.16.

Redención/Redimir. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Toom. Aya' vichool tel aanimta tu ma'j tza'l. Echa' va'l i'an u Jesuus, ul itoo'o' jaq' u paav. Tan k'ayimich qib' tu u paav. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 3.24; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 3.13; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 5.9.
- 2) Elchil vatz tza'l. Choktaj U Lucas 1.68; 21.28.

Reino de Dios/Reino del Cielo. ViQ'esalail u Tioxh (tu Amlika). Aatz u Tioxh, chukchaj ib'antu viQ'esalail. B'iichaj ko'xh nitoksa viq'esalail tu q'u kam. Ye'xhkam ni'an iQ'esalail tu unjolol q'u kam; loq' anat nib'anon je' aas echí.

- 1) Niq'esalain u Tioxh tu taanima junun aanima niman tetz. Choktaj U Tio 10.32-33; U Xhan 3.16; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 14.10; B'axa U' Tu Corinto 3.17; 11.3; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 3.20.
- 2) Niq'esalain u Tioxh xo'l q'u niman tetz tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.11-16; B'axa U' Tu Corinto 12.4-11.

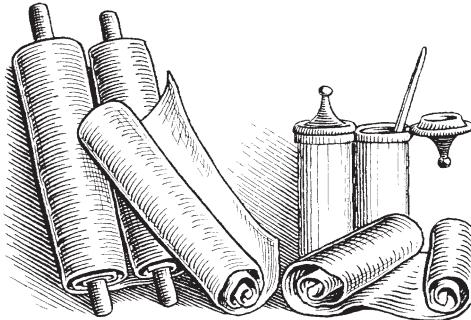
- 3) Niq'esalain u Tioxh vi' q'u aanima yit' niman tetz koj. Tan nitaq' tzii aas sitxay ib'ey junun aanima, k'uxh qelet si'ane'. Loq' sa'naltil iq'aq'al, k'uxh tu u vatz iq'ii isaj oj ma't ikame' tan, ye' koj nit'oyax u aanima tu u Tioxh tu vinachb'al. Choktaj u Ka'b! U' Tu Tesaloonica 2.7-9; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 1.18-20; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.11-15.
- 4) Niq'esalain u Tioxh ti' vitenam txaael, aya' q'u Israael. Choktaj u Eexodo 19.5-8; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 11.5-6, 22-23, 25-27; u Danieel 10.21.
- 5) Niq'esalain u Tioxh vi' kajay q'u tx'i'l'i'inaj. Nitaq' tzii kam si'ane', loq' nimaj majte. Utz sa'nalatin iju'teb'al vib'anone'. Choktaj u Job 1.6-12; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 2.14-15; B'axa U' Tu Corinto 15.23-28; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.19-20.
- 6) Saq'esalain u Jesuus tu u vatz amlika tx'ava' tu 1,000 ya'b! majte; nojla ijlenalil si'ane'. Aya' u ka'b! tuleb'al u Jesuus. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.4-6; 19.11-16; U Tio 24.30-31; U Lucas 22.30.
- 7) Niq'esalain u Tioxh tu Amlika. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 22.1-5.

Remanente. Unjolol niman Tioxh txaael; chan nikaae'; kam nitxaa tib', chu u tokeb'al. Ech nichtalax ti' q'u Israael q'u'l tii nichinima u Tioxh. Ye't tilo'k tetz ti' tere'n q'u aanima q'u'l b'en tu u paav. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 9.27; 11.5, 7; u Isaias 10.20-22; u Esdras 9.8. Ech nital u Yolb'al Tioxh ti' q'u Israael majte q'u'l sa'nalinima u Jesuus. Choktaj u Ka'b! U' Tu Tesaloonica 2.8-9; u Isaias 4.2-4.

Rey/Emperador/César. Ijlenal tetz tenam; q'atol tzii. Aatz ko'xtene, ta'xh paalnaj tetz; "dictador" niyolonka. Ta'xh okchil ni'an tu q'u tijle'm. Anal nitela' aas nikame'. Aatz ma't ikame', a' tek nitokka si-ch'exel vik'aol tu u ijlenalil. Choktaj U Tio 2.1; u Danieel 1.1.

Nik'am ti' rey u Jesuus tan, aq'ax iQ'esalail tu u Tioxh. Aa yol ti' q'u aanima kajayil. Choktaj U Xhan 19.9-22; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 19.16. Sajitaj u yol **Reino de Dios/Reino del Cielo.**

Rollo. Echa' u' b'olq'imal tuul. Atia ti' tze' b'olq'imalk'ok. Atia lak'umal itzi'aj. Aya' q'u u' (papiro) oj tz'u'm (pergamino). Nichtuch tz'ib' sii'. Utz aatz ma't iveete', nichib'olq'il tuul. Atia nilak'ul vitzi'aj tu ma'j lak'ub'al. Ech tek nitaq'ax ku' sello ti'. Echa' va'l nital tu Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 5.1. aas teesa q'u sello u Jesuus nitale'. Choktaj tere'n yol ti' tu u Jeremias 36.2, 23, 32; u Ezequieel 2.9.

Roma. Roma. Ib'ii u mam q'esal tenam Roma. Aatz u tenam tzi', q'oon xe't iyak'in tu u ya'b' 753 y.t.J. A' q'u'l okeb'en q'u aa Siiria va'l atich q'u Israel jaq' imantaar. Ech motx tokka jaq' imantaar tu u ya'b' 63 y.t.J. Loq' k'uxh echí, taq' tzii aas Israel atko'xh si'an q'esalail xo'l q'u Israel. Pek xamtel iya'sa tan, qelon q'u Israel tzi'.

Sib'al kam b'a'n tiq'o tib' tu viq'esalain q'u aa Roma vi' q'u Israel majte. Echa' tzi' ye'k maas txab'kin nichtuch tu q'u tenam taq'o q'u'l atich tikuenta. Utz inujul b'itioj itx'olax inujul ti' q'u kam. Loq' a' maas nitilb'ele' q'u anima q'u'l oknajich tu aa Romail. Ib'an tuch q'u tenam majte. Kaana mamaj b'ey i'ana. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.37-38; 22.29; 25.14-16. Sajitaj u yol **César/Rey** tuch' **Imperio**.

Pek atil kam aas ye'xtxoj i'ana. Echa' va'l aas nichiya'l u q'u anima ti' itioxhil u ijlenal, echa' u Augusto, u Tibeerio, u Neroon tuch' tere'n. Utz mam puaj nichreesa ti' q'u anima majte.

Utz aatz ul itz'poj u Jesuus, anko'xh atich ok q'u Israel tikuenta. Chee niman tetz u Jesuus tu u mam tenam Roma tzi'. Ech itz'ib'a b'en ma'l u' u Pablo tzixe!. Aya' va'l Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma ib'ii. A' taq'vu b'en xe' q'u niman tetz u Jesuus q'u'l atich latzi'. Xamtich tek tuul, ex atoj u Pablo tu tze' tu u q'esal tenam Roma tzi'. Utz latzi' itz'ib'av k'asu'l unjolol q'u tu'. Kamal latzi' ex jeje'oju u Lu' tuch' u Kuxh majte. Utz a' kamku u Pablo tu tze' tzi'.

Sábado (Día de reposo). Ilanb'al q'ii xo'l q'u Israel. Aya' u jujva' q'ii tetz u xhemaana xo'l q'u Israel. Aya' u saabado sukuvatz majte. Nichixe't ku'eb'al q'ii tu viernes utz, niya' ku'eb'al q'ii tu saabado. Paat ye'k aq'on nichmotxi'an tu u q'ii tzi'. Tan vaajil ku'en q'ii sa'-aq'onini. Ech aatz tek tu u jujva' q'ii sailani tan, nachb'al Tioxh. Nichinimale' tan, a' ne'ntiq'o va'l i'an u Tioxh aas ilan tu u jujva' q'ii a' chit i'antu u vatz amlika tx'ava'. Choktaj u Geenesis 2.1. A' nichinima u toxva' imantaar u Tioxh. Choktaj u Eexodo 16.29; 35.1-3; 20.8-11; 23.12.

Kaana mantaar toksaka u Moisees ti' tu u Tioxh. Tan a' isa' u Tioxh aas sanachax tu u q'ii tzi' utz, sachi'b' q'u Israeel majte. Pek aatz q'u q'esal uq'ayb'al xo'l q'u Israael, ichupo'k tere'n q'u mantaar tzi'. Ta'xh nichipaal tetz. Tan q'esalail isa'. Imantaar u Tioxh majte aas nitale!. Echa' tzi', toksa ma'l u mantaar aas txaa' sauch oq'el ti' kamchil tu u ilanb'al q'ii. Utz sib'al tere'n ko'xh mantaar Tioxh ti' u ilanb'al q'ii motx ichup ivi' majte, aas yit' u Tioxh koj alon. Echtzixe't nichitxay tib' tu yol tuch' u Jesuus. Tan nichtijle iqelax u o'tla mantaar taq'o, k'uxh aal yit' imantaar koj Tioxh pek, imantaar ko'n q'u vinaj tzi'. Aya' Vikostuumbre Q'ul Ik'uy Imam Tz'ib'amal. Choktaj U Tio 12.1-14; U Xhan 18.28; U Lucas 6.1-9; 13.10.

Aatz u ilanb'al q'ii xo'l q'u Israael tzi', yit' ela koj tuch' u ilanb'al q'ii sukuvatz; aya' u tumeenku!. Tan anal b'ens ilanb'al q'ii u tumeenku' titiempo q'u chusulib!. Tan tu tumeenku' q'aavitz'pu u Jesuus. Choktaj U Tio 28.1; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 20.7. Sajitaj u yol **Tradición de los ancianos/Mishna**.

Sacerdote. Oksan yol vatz Tioxh. Echich ib'ii u tijle'm q'u vinaj q'u'l itu'xh ixalam u Levii utz, tiimam u Aroon. Nichtaq'onin tu u b'u'j totztioxh b'axa utz, xamtele tu tek u totztioxh tu Jerusaleen. U Tioxh txaaon aas ech q'u tijle'm si'ane' tzi'. Aatz q'u b'axa chaj vinaj ok tu u ijle'm tzi' utz, aya' u Aroon tuch' q'ul ik'aol. Choktaj u Eexodo 28.1; u Nuumeros 3.1-10, 39.

Utz aatz u kam i'an u Tioxh tzi' aas ta'xh saok oksan yolil siatz q'u Levii tzi', a' toke' aas a' vidiesmoil q'u aanima siatz q'u'l nititz'pu tu Israael. Sajitaj u yol **Levitás**.

Aatz q'u taq'on nich'i'ane' utz, chukchaj. Ma'l, nitoksa iyol q'u aanima vatz Tioxh. Nijaj kuyb'al ti'. Utz nichinima kajay q'u mantaar tal u Tioxh tu u Moisees ti' u oksa yolil. Echa' tzi' kam tx'olo'm saok ti' junun paav utz, kam tere'n kostuumbre sauch ti'. Tan mam yol va'l nichtuch ti'. Choktaj u Leviitico 9.1-24. Jun xhemaana nichmotxijal tib' tu q'ul ituurno. Ka'pajul nitok tituurno tu ma'l ya'b'. Kamal 300 — 400 oksan yol nitok tu junun tuurno. Choktaj u Croonicas I 24.1-31; U Lucas 1.5.

Aatz u taq'on majte, aya' va'l nichichus q'u mantaar tu q'u'l ichusulib' utz, tu q'u tenam majte tu viq'analil u totztioxh.

Aatz paj va'te utz, aa kuenta ti' tilax q'u kam ti' u totztioxh. Ikuuenta tilaxe' atil tzik si'; yetz nitiq'ol oko'p txaa'la kam tuul; tx'aa-tx'och tzik q'u kamb'al tetz tx'olo'm utz, tuch' tere'n kam.

A' paj nichtx'olon inujul q'u aanima majte q'u'l nichqelon u mantaar. Pek aatz titiempo u Jesuus, aya' va'l Concilio ib'ii utz, Sanedriin tu yolb'al arameo majte.

Atich ma'l iq'esal q'u oksan yol tzi', aya' va'l q'esal oksan yol vatz Tioxh chi'o' ti'. Choktaj u Leviitico 16.1-34; 23.26-32. Sajitaj u yol **Sumo Sacerdote.**

Aatz u Jesuus, oksa yol u tijle'm ul i'an majte tan, ul ichoo vipaaq q'u aanima. Choktaj Q'u Hebreo 6.5-10; 9.11-12; Ka'b' U' Tu Corinto 5.18-19.

Sacrificios. Sajitaj u yol **Holocausto/Sacrificio.**

Saduceos. Saduceo. Echich ib'ii untanal q'u Israeel q'u'l nichmotx-niman ma'l u uq'ayb'al titiempo u Jesuus. Anko'xh ixe'al u o'tla mantaar, pek paarten ko'n telo'p nimotxi'an'e!. A' nik'asku'l vib'ii u uq'ayb'al ti' vib'ii ma'l u vinaj Sadooc ib'ii. Tan a' xe'tixsan tu u ya'b' 300 y.t.J. Nichmotxijal tib' q'ul itxumb'al tuch' q'u fariseo ti' aas ab'iste partido sa'aq'on oko'p q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh. B'iilich ko'xh ixaan q'u'l tzi!. Tiira jolol tzak'kin utz, tx'iiol iq'ii majte. Tiira a' nichinima u o'tla mantaar aas nitale!. Utz nichteesa iq'ii unjot kostuumbre. Ye'xhkam nichinima aas oj ni-q'aavitz'pu q'u kamnaj. Ye'xhkam nichinima oj atil aanel utz, oj atil aanjel. Utz nichmotxichi'l'k'ula u Jesuus.

Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 23.8; U Tio 22.23, 29; 3.7; 16.6-12.

Salmo. B'itzal ti' toksal iq'ii u Tioxh, chia. Chukchaj aanima tz'ib'an q'u b'itzal tzi!. Loq' u Daviida tz'ib'an sib'al.

Atich unjolol q'u b'itzal, maas nichib'itzal jun nimla q'ii ti' u tuleb'al viTxaaoom u Tioxh. Aya' q'u Salmos 113—118. B'enchiimal nichtoksa tixo'l q'u Salmos 120—136 majte. A'ich ib'ii taq'o "jalel". Utz "techal" chu u tokeb'al tu yolb'al hebreo. Aatz q'u b'itzal tza', nik'ama Tioxh ti' o'va'l kam. Ma'll, aya' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipito.

Aatz va'te, aya' u paaleb'al tu u Kaj Mar.

A' paj ni'anvu ti' u taq'ax q'u mantaar tu u Moisees vi' u muunte Sinaii.

Nipajik'ama Tioxh ti' u q'aavitz'pichil xo'l q'u kamnaj va'l sauchi.

Nijaj tul viTxaaoom u Tioxh majte va'l "Mesías". A' q'u b'itzal ib'itzu u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tzi!, tu u tx'a'om tetz ku'q'ii tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipito. Choktaj U Tio 26.30.

Sajitaj u yol **Aleluya.**

Salvación/Salvar/Salvador. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' u chitpichil tu paav. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 11.14; 16.31; U Tio 1.21; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 5.9. Chitol, chu u tokeb'al u yol "Salvador" tan, ichit q'u aanima tu q'ul ipaav tu vikam ti!. Choktaj U Xhan 4.42; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 5.31.

- 2) Elchil vatz tza'l; locho'm, chu u tokeb'al. Choktaj U Lucas 1.71, 74; U Tio 14.30. Sajitaj u yol **Redención/Redimir.**
- 3) Kolo'm. Choktaj U Xhan 10.9.

Aatz q'u Israeel titiempo u Jesuus, yit' a' koj nichtitz'a aas a' sachiton tu q'ul ipaav. Pek a' nichtitz'a aas eesan tetz tu tza'l, tu me'b'il utz, eesan tetz jaq' imantaar q'u aa Roma majte.

Samaritanos. Q'u aa Samaaria. Aya' q'u Israeel q'u'l jejlich tikuenta u departamento va'l Samaaria. Pek aatz i'an tu u ya'b' 721 y.t.J. (ye'saj titz'pu u Jesuus) sub'ax q'u aa Samaaria tu q'u aa Asiiria. Ech kaana aa Samaaria kami. Atia iq'ol b'en kootalom tu Asiiria. Loq' aya' q'u tiichajla aanimta tuch' q'u'l atil itxumb'al aanimail. Pek atia kaaka tu Samaaria. Aatz q'u aanimta atich tu Samaaria tzi', a'ich u b'ele tanul q'ul itu'xh ixalam u Israael, q'u'l Israeel chu te'l majte. Loq' iyuu tib' tuch' unjot aanimta aas yit' Israael koj latzi!. Utz nichtekiyuu u tuq'ayb'al q'u puera aanimta tuch' q'u tuq'ayb'al majte. Choktaj u Esdras 4.1-3; U Xhan 4.9, 20-24. Ech ti' tiira eesamich iq'ii tu tere'n q'u Israael q'u'l Judaa jejlich tikuenta u departamento Judea.

Aatz titiempo u Jesuus, tzu'kin aanimta vatz Tioxh q'u aa Samaaria vatz tere'n q'u Israael. Echtzixe't ye' maas nichipaal tere'n q'u Israael tikuenta u tx'ava' tzi'. Nichko'nmotxisolika ti'. Choktaj U Xhan 8.48.

Yit' departamentoich tere'n koj u Samaaria titiempo u Jesuus tzi'. Pek oknajich tek k'atz q'u aa Judea tu q'u aa Roma. Judea texh kajay siatz. Utz aatz vicapitaal, a' kaak tzi' u mar tu u tenam Cesarea. Utz Samaariaich ib'ii. Loq' jalax vib'ii tu q'u aa Roma utz, Sebastro tek ib'ii titiempo u Jesuus.

Pek sib'al q'u aanimta tzi' motx ok ti' inimal u Jesuus. Choktaj U Xhan 4.1-42; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 8.5, 6; U Lucas 17.16-18.

Santa Cena. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' u ya'teb'al tx'a'om i'an u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tu u nimla q'ii ti' u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto, aas si'chtexh-kami. Ech vib'ii u kostuumbre ni'an q'u niman tetz u Jesuus. Tan a' ninachpixsa u ak' nuk'u'm tetz kuyb'al i'an u Jesuus tuch' q'u aanimta. A' nik'asku'l ti' u yol va'l tal u Jesuus tu u ya'teb'al tx'a'om, ti' u ta'l uuva tuch' ti' u kaxhlaan tx'ix, u techlal u ak' nuk'u'm i'an tuch'. Choktaj U Lucas 22.14-20; U Tio 26.26-28.
- 2) Ech aatz tek ma'tich ikam u Jesuus, i'an u kam q'u niman tetz u Jesuus tzi', ti' inachax taanima. A' inima va'l talka utz, an-ko'xhtu' va'l nib'anax cheel. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.42; 20.7; B'axa U' Tu Corinto 11.23-32.

Santificar/Consagrар. Itxaale'l; ib'a'nixsal ma'j kam oj aanima vatz

Tioxh ti' itxakun vatz u Tioxh. Choktaj u Eexodo 29.21; u

Deuteronomio 5.12; Q'u Hebreo 13.12; U Xhan 17.17; B'axa U' Tu Corinto 1.2, 30; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 5.26.

Santuaria. Totztioxh. Echich meero vib'ii u totztioxh tu Jerusaleen. Ka'-va'lich u jatxb'al tib'. Ma'l, tioxhla tuul ib'ii. Tan a' va'l meero atik u Tioxh. Ta'xh nichtoko'p u q'esal oksan yol tuul unpajul tu ma'l ya'b'. Utz va'te txaal'a tuul ib'ii. Tan ta'xh nichtoko'p q'u oksan yol tuul. Choktaj u Eexodo 40.1-38; Q'u Hebreo 9.1-3; u Croonicas II 3.1-17; U Xhan 2.20.

Señales. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Xheenya; txaichil, chu u tokeb'al. Choktaj U Xhan 2.11; U Tio 12.39; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 14.3; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'luchax U Tioxh (Apocalipsis) 15.1. Sajitaj u yol
- Milagro/Prodigios.**

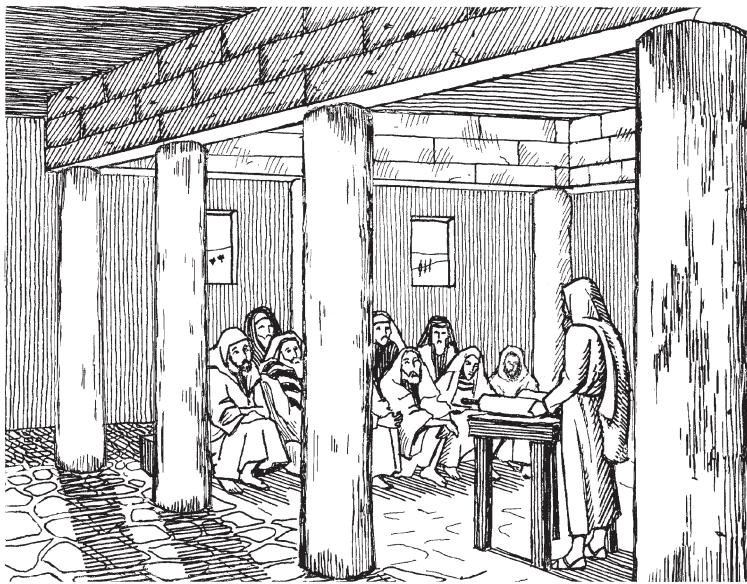
- 2) Techlal ma'j kam. Choktaj U Tio 26.48.

Señor. B'aal; b'aala; q'esala; aa yol. Choktaj U Tio 10.24; 2.15; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 9.5; B'axa U' Tu Corinto 11.23.

Sinagoga. Atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Ech ib'ii q'u atib'al nichimolvu tib' q'u Israeel tu junun ilanb'al q'ii. Ivatzil u totztioxh siatz tulaj tenam. Nichmotitxakunsa echa' ma'j saloon. Nichtuch xochoib' tuul majte. Choktaj tere'n yol ti' tu U Lucas 4.16; U Tio 4.23; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 13.15-42.

Nichtuch echa' kuulto tuul chajpaj ilanb'al q'ii. Nichtuch b'itzal. Nichusax u Yolb'al Tioxh. A' nichitxakunsal u Targum, va'l nuk'elku q'u chusb'al. Aya' u Antiguo Testamento niyolonka. Ye'k tx'olo'm nitok tuul. Utz nichiveete' satal iyol ma'j aanima tzi'!

Siervo. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Aya' u lochol. Choktaj u Eexodo 7.20.
- 2) Aya' u aq'onom. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 7.3.
- 3) Aya' u niman tetz u Tioxh. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Filipos 1.1; 2.7.

Síon. Sioon. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Ech ib'ii ma'l u peepu va'l chiklik u tenam Jerusaleen. Choktaj u Samueel II 5.7-9; u Croonicas I 11.5. Ech ib'ii va't u peepu majte anko'xh tu Jerusaleen, va'l i'anvu u b'axa totztioxh u Saloomoon. Aya' va'l Mooriaich ib'ii vatz q'u Israeel. Choktaj u Reyes I 8.1; u Croonicas II 3.1; 5.2; u Isaías 8.18; 18.7; 24.23.
- 2) Sioon ib'ii u q'esal tenam va'l si'anvu tijle'm u Jesuus tu 1,000 ya'b' majte, ti' tan, a' si'anvu tu Jerusaleen. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 14.1.
- 3) A' nik'am ti' majte u Amlika xe' Tioxh. Choktaj Q'u Hebreo 12.22.

Siria. Ib'ii ma'l u tenam atich vatz je' q'u Israeel. Ivecino tib' tuch'.

Damasco ib'ii u q'esal itenam tzi'. A' atik tikuenta Medio Oriente. 500 kilometros tajan utz, 240 ivatz. Utz anko'xh Siiria ib'ii titiempo u Jesuus. Kaana b'oij ch'a'o nipaalku tuch' vitenam u Tioxh; aya'xchen ko'xtene, ulyu ko'xh tza' tuul. Aatz q'u aa Siiria tzi', jolol itu'xh ixalam u Ismaael. Aarabe niyolonka. Aya' va'l Araam tu yolb'al hebreo, pek Siiria tu yolb'al griego.

Aatz titiempo u Alejandro Magno, u ijlenal tu Grecia, ku' q'u aa Siiria tiq'ab'. Utz b'ens q'esal tenam taq'o. Ech tiira motx b'en itxumb'al echa' q'u griego. Utz atich q'u Israeel tiq'ab' q'u aa Siiria tu u tiempo tzi!. Aya' u tiempo va'l ok ma'l u onkonla ijlenal, Antiioco Epifanes ib'i, va'l tiira ikoontraich q'u Israeel. Ech i'an tzu'kinla chaj kam tu u totztioxh tu Jerusaleen tu u ya'b' 175 utz, ul ko'xh tu u 164 y.t.J. Aatz u ijlenal tzi!, a' nik'am ti' ma'l u vinaj va'l sauli, koontrain tetz u Jesuus. Choktaj u Danieel 9.27; Ka'b' U' Tu Tesaloonica 2.3-4.

Aatz i'an tu u ya'b' 64 y.t.J. ex okeb'eloj q'u aa Siiria tuch' q'u Israeel tu q'u aa Roma. Utz kaa paj q'esal tenam u Siiria tzi!.

Aatz ul u Jesuus, opon itziuil xo'l q'u aa Siiria tzi' utz, opon itziuil u b'a'nla chusb'al majte. Choktaj U Tio 4.24. Atich unjolol Israael jejlich tzi' ok ti' inimal u Jesuus tu q'u chusulib'. Echtzixe't b'en u Pablo tu tenam Damasco. Si'ch'enitxaye' utz, si'ch'entaq' ku' tu tze!. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 15.23; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 1.21; Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 9.2-27.

Soberbio. Sajitaj u yol **Orgullo.**

Sumo Sacerdote. Iq'esal q'u oksan yol vatz Tioxh. Aya'xchen ixe't u ijle'm aas taltu u Tioxh tu u Aroon. Utz a' nichq'esalain kajay q'u kam nichtuch tu u totztioxh. Echa' ti' toksal tx'olo'm ti' ijajax kuyb'al tetz tenam kajayil tu ma'l u q'ii va'l "Yom Kippur" vatz q'u Israeel, va'l "Día del Perdón" tu kastiya. Utz "Q'ii Tetz Jajb'al Kuyb'al" chu telo'p tu kuyolb'al. Ta'xh u q'ii tzi' va'll nichiveet toko'p tu u tioxhla tuul u totztioxh unpajul tu ma'l ya'b', ti' itz'itul b'iil kaj ti' u tioxhla kaaxha ti' ijajax kuyb'al ti' vipaav kajay u tenam. Atil jalb'al tib' q'u toksa'm vatz tere'n q'u oksan yol. Choktaj u Eexodo 39.2-21; Q'u Hebreo 9.7-8, 25. B'enchimal nichitx'ol inujul kam majte, echa' va'l opon u Jesuus siatz aas ye'sajich ikame!. Choktaj U Tio 26.57; Q'u Hebreo 4.14; 10.21, 22; 13.11, 12.

Tabernáculo. B'u'j totztioxh. A'ich u totztioxh xo'l q'u Israeel tikuenta u Moisees aas nichipaal tu u tz'inlich tzaji tx'ava' aal ib'en tu Canaan. U Tioxh alon iveete'. A' alon jank'al ich'ie'. Utz a' alon kam kajay va'l satxakun ti'. Aatz u kam tzi', nichku'eniyook'e' utz, ninuk'axe!. Tan axhib'i xaaom ko'xh nich'i'an q'u Israeel tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. Ech iq'omich ko'xh taq'o. Nichinuk'e' til nichatinka. Utz nichiyooe' aas nimotxtelb'en. Choktaj u Eexodo 25.10-27.21.

Atich oxva'l jatxb'al tib' u tuul. Ma'l, atich u vatz iq'analil va'l atichku u nachb'al Tioxh va'l nichk'achaxku q'u tx'olo'm utz, tuch' u tx'aab'al iq'ab's tajan q'u oksan yol. Choktaj u Eexodo 27.9-19; 38.1-8.

Aatz va't u txaal'a atib'al tuul va'l atichku u txijtxub'al jujva'l ivi', tuch' q'u kam nitxakun ti'. Atich ma'll u k'achb'al kaxhlaan pom tuul tuch' ikamb'alil. Atich paj u meexha majte va'l nichje'k u txaal'a kaxhlaan tx'ix, tuch' q'u kamb'al nitxakun ti'. Choktaj u Eexodo 40.22-26.

Atich paj va't tuul aya' u tioxhla atib'al, va'l atichku u tioxhla kaaxha tuch' u sivan va'll k'oxaxku je' u laval mantaar taq' u Tioxh. Utz atich b'il manaa tuul majte. Utz atich vib'aara u Aroon tuul va'l xalamti. Atich ka'va'l vatzib'al aanjel vi' u kaaxha tzi', nisaji tib'. Ech a' va'l atichku u Tioxh xo'l vitenam niyolonka. Choktaj u Eexodo 40.20-21.

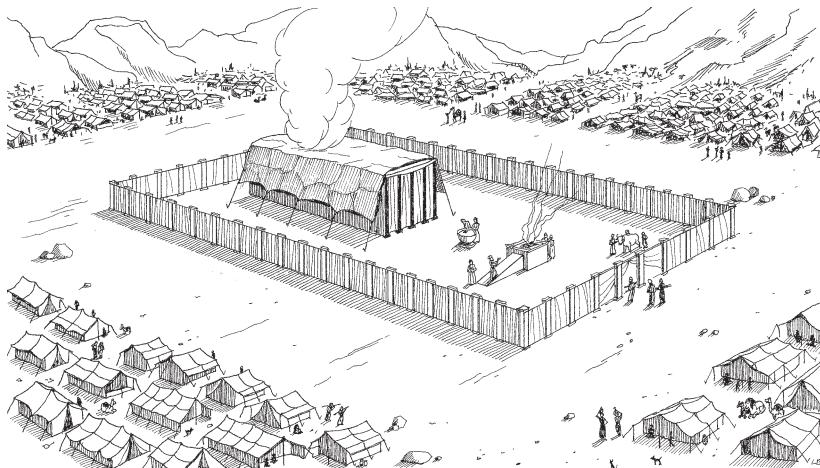
Aatzich u jatxol tetz u tioxhla tuul tuch' u txaala tuul u totztioxh utz, ma'll mam liikin b'u'j.

Aatzich u b'u'j totztioxh tzi', a' itxa'k nichtok ib'a'n u Tioxh tuch' vitenam. Tan latzi' nichijajaxku kuyb'al ti' paav. Utz latzi' nich-ch'otilik kam tu u Tioxh ti' vitenam majte. Loq' ta'xh atich tokeb'al ti' q'u kam nichtuch tuul q'u oksan vatz Tioxh. Choktaj u Eexodo 29.1-9.

Pek aatz opon u b'u'j totztioxh tu Canaan tikuenta u Josuee, ta'n tek ichab'a tatin tzi'. A' atinku tu u tenam Siqueem tu u ya'b' 1,225 y.t.J. Choktaj u Josuee 24.1; u Geenesis 12.6-7; 33.18-20.

Aatz tek ma'tich ipaal kamal ma'l 295 ya'b' tuul, ya' tek u b'u'j totztioxh. Tan lakax ma'l u totztioxh aas tze', sivan tek q'ul ib'itz'il, tikuentaich u Saloomoon tu u ya'b' 930 y.t.J. Choktaj u Croonicas II 2.1-2.

Kajay q'u kam ti' u b'u'j totztioxh, tuch' u totztioxh ilak u Saloomoon, a' nik'am ti' q'u kam tu u Nuevo Testamento va'l ul itzojpi u Jesuus. Choktaj Q'u Hebreo 9.1-15.

Tabernáculos, Fiesta de los. Nimla q'ii tetz Q'u Pel Pach, u tokeb'al.

Aya' ma'l tu oxva'l q'u mam nimla q'ii ninima q'u Israeel. B'enchimal niku' tu u motxeb'al septiembre oj tu octubre. Nichipaasal jun ya'b'. Utz ministeer sanimal tu junun vinaj tu Israeel ti' toksal tx'olo'm vatz Tioxh tu u totztioxh tu u Jerusaleen.

Atil oxva'l tokeb'al u nimla q'ii tzi'.

- 1) A' nimotxinachpixsa va'l paalku q'ul ik'uy imam tu u tz'inlich tzaji tx'ava', ye'k tatib'al tinujul. A' i'anta tu u ya'b' 1,400 aas y.t.J. Ma'l xhemaana nichib'anax u nimla q'ii tzi'. Nichmotxib'an talaj tatib'al q'u aanima tu q'ab' tze' vatz chaj iq'anal oj vi' totzotz. Utz nimotxtatin tuul. Choktaj u Leviitico 23.34; u Deuteronomio 16.13-17; u Esdras 3.4.
- 2) Aatz va't nich'i'an tu u nimla q'ii majte tzi', nichik'ama tu u Tioxh q'u vatz ichikob'e'm kajayil. Loq' anal ni'ane' aas ma't tuxax q'u uuva, tuch' q'u viikuxh tan, a' q'u ya'teb'al lo' nituxaxe' niyolonka.
- 3) Nik'amax ti' u nimla q'ii majte tzi', ti' vimolax kajay q'u aanima tu u vatz amlika tx'ava' si'an u Tioxh, tu u motxeb'al q'ii saj. Choktaj u Leviitico 23.15-23; Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 14.17-20.

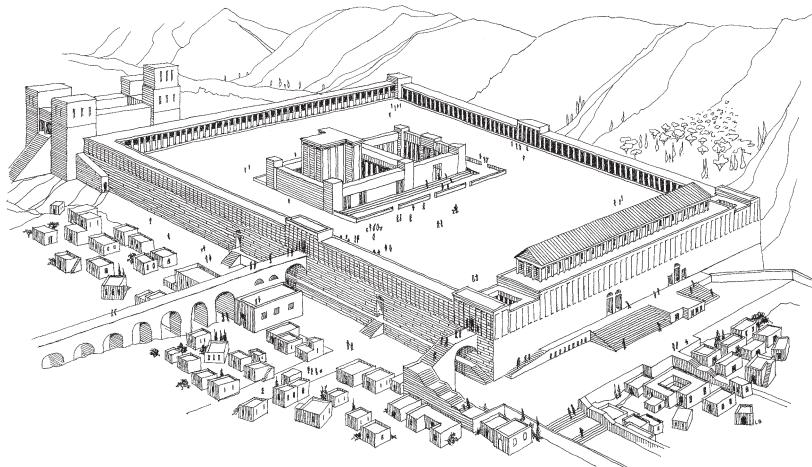
Talento. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Talal, chu u tokeb'al. Utz 110 libras u talal u kam tzi'; maas ma'l quintaal niyolonka.
- 2) Xamtel teku'en, b'ens ib'ii ma'l puaj u tokeb'al. Ma'l 110 libras saj ch'ich' puaj vija'mel. Ech nichitxakunsal tu q'u Israeel. Ija'mel 6,000 q'ii aq'on tuul junun. Aatz u puaj tzi', k'amax ti' tu u Jesuus majte ti' talax unjolol chusb'al. Choktaj U Tio 25.14-30.
- 3) Aatz u yol tzi', nib'anb'el ti' talax vitxumb'al oj idoon ma'j aanima.

Targum. A' vib'ii u Antiguo Testamento tu yolb'al hebreo tuch' q'u chusb'al ti!. Aatz u jatxb'al bib' utz, a' nib'enku ti' ab'iste chusb'al nitaq'ax tu q'u ilanb'al q'ii tulaj atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar.

Templo. Ikuentail u totztioxh. Aya' u totztioxh tu u tenam Jerusaleen xo'1 q'u Israeel. Aatz viveete' utz, xo'lamat u meero totztioxh tu tere'n otzotz; atilka tinik'a q'u otzotz ti'aj chaj. Echa' pe'imal ti' taq'o. Utz pe'imal paj ti' q'u otzotz tu mamaj tz'ach. Ka'xva'l ko'xh okeb'alop atiche. Loq' yit' okeb'alkojop tu u totztioxh, pek okeb'alop ku'en tu u vatz iq'analil. Tan ye'xhkam nichitoko'p tenam tu u totztioxh.

Aatz q'u otzotz q'u'l pe'innaj ti' u totztioxh, a' itxa'k nikolax kam tuul; kolb'al kamb'al, tatib'al toksa'm q'u oksan yol, tatib'al si', tuch' tere'n q'u kam nitxakun ti' u totztioxh. Nichitxakun tetz chukchaj molb'alib' majte.

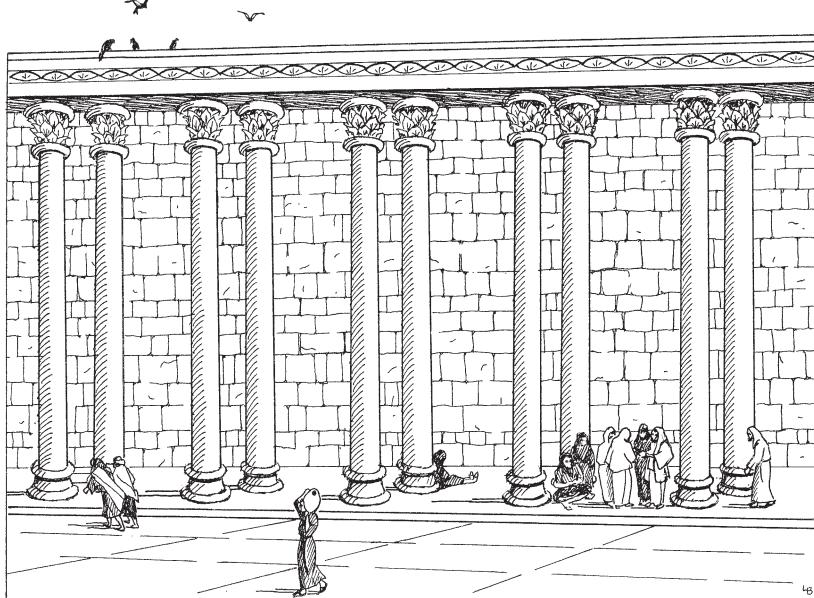
Aatz tek ti' elu'l q'u otzotz tzi', atich paj untantu iq'analil. Utz a' va'l nichokko'p q'u aanima kajayil. Latzi' nichk'ayilik q'u avan tetz tx'olo'm. Latzi' nichiq'ilav sik'lev Tioxh q'u aanima. Tan libre ko'xh nichipaal q'u Israeel tzi' majte.

Pek aatz paj tu tuul u mam tz'ach va'l pe'innaj ti' u totztioxh kajayil, atich paj tere'n tuul; chukchaj itxa'k sijununil. Chukchaj kostuumbre nichib'anax tuul, echa' q'u'l nital u o'tla mantaar. Ech tiira nim ich'ie'. 365 varas tajan utz, 365 ivatz majte. 14 ½ k'aa u tajan utz, echat ko'xh vivatz.

Aatz tek vi' vitz'achil u pe' ti' vikuental u totztioxh, atich echa' talaj atib'al sii', xeeb'al. A' nichixeem tuul q'u levita tuch' q'u oksan yol. A' nisaji aas kam ko'nkoxh animail saoko'p, echa' sol, echa' ch'a'k'i'. Utz atich paj va't tatib'al sol tetz q'u aa Roma ti' iqul; nik'aab'an ko'p tu vikuental u totztioxh majte. Nisaji kam nituche' loq' ye'xhkam nitoko'p tuul.

Aatz u b'axa totztioxh, a' lakon u Saloomoon tu u ya'b' 930 y.t.J. (ye'saj titz'pu u Jesuus). A' va'l veet sivatzil u b'u'l totztioxh. Tan ya' tek ixaan q'u Israeel. Utz ta'n tek motx jeje' tu ma'l tx'ava' niyolonka. Choktaj u Croonicas II 1.1-2; u Reyes I 6.1, 38. Pek b'ajax ku' u totztioxh tzi' aas ex okeb'eloy q'u Israeel tu u Nabucodonosoor tu u ya'b' 587 y.t.J. Ech tz'ine'ka u kucham totztioxh. Pek aatz tu u ya'b' 515 y.t.J. q'esalail ib'anax tuch u totztioxh tu u Zorobabeel; a' imol u Nehemias, u Esdras, u Zacarias tuch' u Ageo. Utz ole' ti'. A' tek u ka'b' totztioxh nital q'u Israeel. Loq' ch'oo b'iil. Ech nital tu u Esdras 3.8; 6.15.

Aatz u totztioxh i'an u Zorobabeel tzi', sib' iq'i'a. Pek b'ajax paj ku' tu q'u aa Roma aas ex tokeb'e q'u Israeel tu u ya'b' 64 y.t.J.

Xamtel paje' b'anax tuche' utz, nimb'ixsali. U Herodes el Grande alon ilakax u totztioxh tik'apaj tzil'. Anchit lakaxku tu va'l i'anvu u b'axa u Saloomoon. Mam otzotz ich'iie!. Xe't uch aq'on ti' tu u ya'b' 37 y.t.J. 46 ya'b' b'en ti' iveete!. Ech a' tek va'l atiche aas ul u Jesuus. Choktaj U Lucas 2.46; 19.45-48; U Xhan 10.23.

Aatz nital “templo” u Yolb'al Tioxh tu kastiya, b'enchimal a' nital meero u totztioxh, b'enchimal a' nital viq'analil oj b'enchimal a' nital vikuental kajayil. Sajitaj u yol **Santuario**.

Temor (de Dios)/Temeroso de Dios. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Xo'va Tioxh, chu u tokeb'al. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Colosa 3.22; Ka'b' U' Tu Corinto 7.1.
- 2) Aya' va'l atil tatin ma'l aanima siatz. Choktaj u Ka'b' U' Tu Corinto 7.15.
- 3) Aya' q'u xo'ven Tioxh. A' nital q'u puera aanima q'u'l sajinal ko'xh tu q'u atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar tetz q'u Israeel. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 10.2, 22; 13.26.

Tentación. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Ib'anax provaal. Choktaj U Tio 4.1.
- 2) Okchil vatz paav. Choktaj U Lucas 22.40, 46; U Tio 6.13.

Tesalónica. Tesaloonica. Ech ib'i'i ma'll u tenam tikuenta Macedonia va'l Greecia. B'en u Pablo tzi' tuch' u Silas tu vika'b' ib'en ti' ipaxsal u yolb'al Tioxh. Utz ok unjolol aanima ti' inimal u Jesuus tzi' taq'o. Ech ix'e't q'u niman tetz u Jesuus tzi'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam

B'anel (Hechos) 17.1-9. Echtzixe't taq' b'en ka'va'l u' u Pablo tzixe'.

A' k'asku'l vib'ii u tenam ti' vib'ii u tixoj u ijlenal tu Macedoonia va'l Tesalonica ib'ii. Pek Saloonica tek ib'ii cheel.

Timoteo. Timoteo. Ib'iich ma'l u xiak aa Listra. Griego vitat utz, Israeel vinan. Tootzaji tib' tuch' u Pablo tuch' u Silas tu vika'paj ib'en u Pablo ti' en ipaxsal u yolb'al Tioxh. Utz b'en ti'; ta'n ok k'atza. Kamal 20 iya'b' aas tootzaji tib'. Aatz u xiak tzi', tiira locholich tetz u Pablo ti' q'u aq'on ti' u Jesuus tu q'u'l tikuenta Europa tuch' tikuenta Aasia. Nichichajax b'en tu u Pablo ti' u aq'on tetz u Tioxh. Ech i'an q'esalail tu u totztioxh tu Eefeso tu u ya'b' 64 m.t.J. Utz aatz tzianich ixo'l tuch', taq' b'en ka'va'l u' u Pablo tzixe', ti' taq'ax itxumb'al utz, ti' aas kam chusb'al sinima q'u niman tetz u Jesuus tu q'u tenam nichpaalka.

“Oksan iq'ii Tioxh” chu u tokeb'al u yol Timoteo. Choktaj Q'u

B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 16.1-3; 17.13-15.

Tito. Tito. Ib'iich ma'l u vinaj aa Antioquia tikuenta Siiria. Ok ti' inimal u Jesuus tiq'aq'al vichusb'al u Pablo. Utz xamtel teku'en ichus tib' k'atz u Pablo tu u aq'on ti' u Jesuus. Ok tek echa' obrero tu u tenam Creta tu u ya'b' 63 m.t.J. (ma't titz'pu u Jesuus). Ech til chaj ko'xh tenam nichchajaxku tu u Pablo xe' q'u niman tetz u Jesuus. Ka'pajul chajax b'en tu Corinto.

Aatz tzianich ixo'l tuch' u Pablo, taq' b'en ma'l u' u Pablo tzixe', aq'b'al itxumb'al. Aya' va'l Tito ib'ii majte. Choktaj u Ka'b' U' Tu Corinto 7.5-7, 13-14; 8.6, 16-17, 23; 12.17-18; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 2.1-3; Ka'b' U' Xe' U Timoteo 4.10. Sajitaj q'u yol tixe'teb'al u u' va'l Tito ib'ii.

Tradición de los ancianos/Mishna. Ikostuumbre q'ul ik'uy imam q'u Israeel tz'ib'amal, chu u tokeb'al. Aya' unjolol yol tz'ib'amal tuch' unjolol kostuumbre minimal xo'l q'u Israeel. Tz'ajsab' tetz q'u mantaar tal u Tioxh tu u Moisees. A' ix'e'te' aas taq'tu q'u mantaar u Tioxh vi' u muunte Sinaii tu u Moisees tuch' ma'll 70 q'esala aas nitale'. Tan atilen mantaar tal u Tioxh aas ye't itz'ib'a u Moisees aas nitale'. Choktaj u Eexodo 24.1, 9-11. Ech aya'xchen tu u tiempo tzi' vetko'xhul taab'aul tza', aas nitz'ajsa ok q'u yol q'u q'esal uq'ayb'al. Utz a' u mantaar tetz q'u q'esala chu te'le'. Aya' va'l “Mishna” chu te'l xo'l q'u Israeel cheel. Tiira mam mantaar siatz q'u Israeel. B'it ko'xh ye' nitopon tatin siatz ti' u tetz u Moisees.

Loq' kaana ichupax ivi' tu tere'n kam. Ech a' va'l ye' nichik'ul tib' tuch' u Yolb'al Tioxh tal u Jesuus. Ni'xhichinimal q'u mantaar tu q'u aanima tzi'. Tan a' nimotxtitz'a aas nojchit Tioxh nichq'ilan q'ul iq'esala. Pek jolol sotznajich ik'u'l utz, xamtel til inujul ti' viyol u Jesuus aas iyol ko'n pe'k aanima q'u kostuumbre tz'ib'amal tzi'. Tan tiira yaan u Jesuus ti' u kam tzi'. Nichtale' aas a' nichtaq'ka u nojla

imantaar u Tioxh ti' vinimal q'u kostuumbre tzi'. A' nichiqel u Yolb'al Tioxh. Choktaj U Kuxh 7.8; U Tio 7.9; 12.1-7.

Tribu. Untanul aanima ma'l ko'n ik'uy imam. Echa' kab'laal q'ul ik'aol u Jacoob aas "tribu" chu te'l q'u tiimam junun.

Tribulación. Mam tza'l; k'axk'o. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 5.3; U Xhan 16.33. Aya' va'l paasalik unjolol q'u niman tetz u Jesuus aas oksal tu tze', tz'u'mali, yatz'axi, motx k'achaxi. Utz atia motx b'ens ichib' b'alam. Choktaj U Tio 13.21; U Xhan 16.33; B'axa U' Itz'ib'a U Lu' 4.12-18; 5.8-9; Ka'b' U' Tu Corinto 1.4. Sajitaj u yol Opresión.

Trono Blanco. A' nital ma'l u saj k'ujleb'al tetz mam q'esala, va'l satx'ol-axku inujul q'u aanima ye' tootzaj Tioxh tu q'u motxeb'al q'ii saj. Choktaj Q'u Kam Ib'axab'sa Ik'uchax U Tioxh (Apocalipsis) 20.11-15.

Túnica. Tuul toksa'm q'u aanima ko'xtene. Pek nimla oksa'm majte.

Chelkin b'u'j ye'k iq'ab'. Choktaj u Geenesis 37.3; U Xhan 19.23.

Ungir. Atil oxva'l tokeb'al.

1) Qooel, chu u tokeb'al. "Mesías" chu tu yolb'al hebreo utz; "Cristo" chu tu yolb'al griego. Aatz nich'i'an q'u Israeel ko'xtene, nichiqoo je' aseite tivi' oj ti' tajan ma'l aanima. Choktaj u Salmo 2.2; 23.5; U Tio 6.17; U Xhan 12.3. A' ma'l u txumb'al nichib'an-axe' aas nichtaq'ax tijle'm ma'j vinaj. Echa' tzi' oj nichtok tu ijlenalil oj nichtok tu alol tetz iyol u Tioxh, txaael ti' u ijle'm. Ech toke' xe't talax iTxaaoom Tioxh ti' ma'l u alol tetz u yolb'al Tioxh sichaju'l u Tioxh. Choktaj u Eexodo 29.7-9; u Samuee I 16.13; 15.1. Sajitaj u yol **Mesías**.

Nichib'anax u kam tu q'u kamb'al majte tzi', q'u'l nichitxakun tu u totztioxh. Nichiqool aseite ti'; techlal aas tetz ko'xh u Tioxh ni-yolonka. Choktaj u Eexodo 30.26.

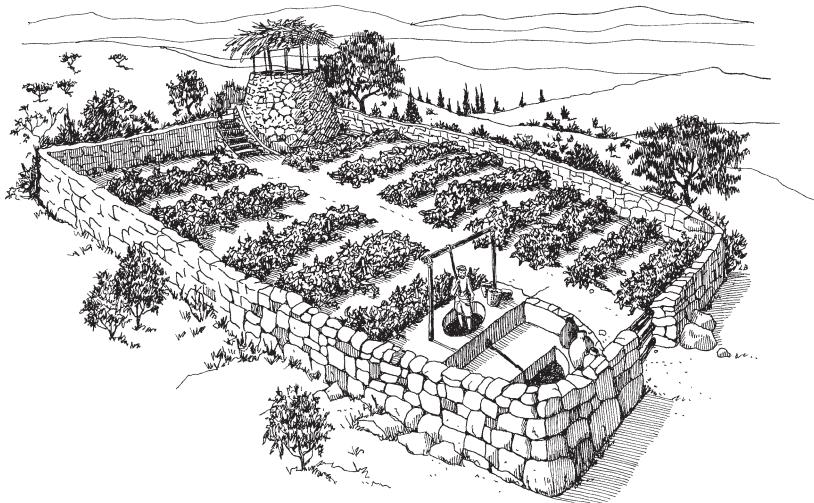
Pek ech nich'i'an q'u aanima tib'ilaj majte. Echa' tzi' aas ma'j aanima ne'niq'ilila tamiigo. Aatz u q'ilanal tzi', nichtaq'ax je' aseite tivi'. Kostuumbre chit vatz q'u aanima u kam tzi'. Ech telab'al q'ii oj ye' nib'anax ech tzi'. Echtzixe't ipaq'o'k u Jesuus tiatz u Xhim aas kantu' ye't taq' je' aseite tivi' aas opon otzotz tzixe'. Choktaj U Lucas 7.46; u Salmos 45.6-7.

2) A' toke' iTxaaoom Tioxh vatz q'u Israeel, aya' u Jesuus niqale'. Choktaj U Xhan 1.41; 4.25; u Salmos 2.2; 45.7; U Kuxh 1.10.

3) A' toke' atil ixamlil u Tioxh k'atza ma'j aanima, xo'l q'u niman tetz u Jesuus majte. Loq' yit' aseite koj txakun ti'. Pek u Tioxhla Espiiritu txakun ti'. Choktaj Q'u B'a'nla Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.31; Ka'b' U' Tu Corinto 1.21-22; B'axa U' Itz'ib'a U Xhan 2.20, 27.

Uva. Anko'xhtu' va'l uuva tu kuyolb'al. Atil ka'va'l tokeb'al.

- 1) Aya' ma'll u b'a'nla lo' nichik q'u Israeel. Echa' isa'q'; loq' nim ich'iie!. Aatz nichipach'q'ul q'ul ivatz utz, nimolax q'u ta'l. Fresco ni'enku vatz q'u aanima; aya' u ta'l uuva niyolonka. Pek oj nichikolaxe' utz, nitx'amtu b'il, vino tek ni'enka. Choktaj U Tio 26.29.
- 2) Nichik'amax ti' u vi'l uuva tu q'u aanima tzi' ti' talax vitenam u Tioxh. Aal k'oxich ok ivatzib'al unvi'l uuva tu u okeb'alop tu vi-q'analil u totztioxh. Choktaj u Isaias 5.2; u Ezequieel 15.1-8; U Tio 21.33, 43.

Vanidad. Atil oxva'l tokeb'al.

- 1) Oksan je' iq'ii. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Galaacia 5.26.
- 2) A' nital q'u kam ye'xh b'oj inujul. Choktaj u Ka'b' U' Itz'ib'a U Lu' 2.18; Tito 3.9.
- 3) A' nital u kam va'l ye'k itxa'k sak'uje' ik'u'l aanima ti'; ye'xtxoja chaj kam nititz'ale!. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Roma 4.14; B'axa U' Tu Corinto 3.20; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 4.17.

Vino. Aya' u ta'l uuva. Aatz u ta'l uuva xo'l q'u Israeel veti'anka, tiira a' u b'a'nla a'. A' taa' b'enamen niyolonka. Chukchajich b'anel tu u ta'l uuva vatz q'u Israeel tzi'. Ma'l, aya' u ta'l uuva va'l tiira anal ko'xh ipach'q'ul el tu ti'; ak' ta'l uuva niyolonka. Utz tiira vatz ik'u'l oj tzatz b'il iveete'!

Atich paj va't u ta'l uuva majte, va'l tx'amtixsamal. Utz a' u taa' ti' itx'ix. Loq' nichiyuu tuch' a' tan, atich tee. Ech oj maas nituk'ale', ni-q'ab'ansane'. Echtzixe't nital u Yolb'al Tioxh aas yit' b'a'n koj maas sauk'ali. Choktaj u B'axa U' Tu Corinto 11.21; Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 5.18; B'axa U' Xe' U Timoteo 3.3; U Tito 1.7; u Deuteronomio 29.6. A' va'l ipaasa ivi' tuk'al q'u niman tetz u Jesuus aas ku' u Tioxhla Espiiritu ti', tal unjolol aanima. Choktaj Q'u B'a'l la Chaj Kam B'anel (Hechos) 2.13. Utz a' va'l ijalk'ixsa u Jesuus tzil' aas motx tu u nimla q'ii tu u tzumb'a'a tu Canaa. Choktaj U Xhan 2.9. Utz a' va'l tuk'a u Jesuus tuch' q'ul ichusulib' tu u ya'teb'al tx'a'om i'an tuch'. Choktaj U Tio 26.29.

Atil paj va't itxa'l siatz majte utz, aya' va'l tz'ak. Choktaj U Lucas 10.34; B'axa U' Xe' U Timoteo 5.23.

Nichitxakun ti' q'u tx'olo'm nichtok vatz Tioxh majte. Choktaj u Eexodo 29.39-41.

Yelmo. Atil ka'va'l tokeb'al.

1) Casco; ch'ich' kut kolb'al tetz ivi' q'u sol, majb'al tak'onsale'. Choktaj u Samueel I 17.5, 38.

2) A' nik'am ti' majte u chitpitchil tu paav, kolb'al qetz vatz u tx'iili'inaj. Choktaj Q'u Niman Tetz U Jesuus Tu Eefeso 6.17; B'axa U' Tu Tesaloonica 5.8.

**U TELO'P UNJOLOL Q'U YOL
TU KUYOLB'AL Q'U'L ATIL
TU U YOLB'AL TIOXH
(Glosario Alfabético Ixil-Español)**

Alkavaar. Impuesto; tributo; cobro de algo.

Alol tetz u yolb'al Tioxh. Profeta.

Chulin alol tetz u yolb'al Tioxh. Falso profeta.

Paxsan tetz u yolb'al Tioxh. Evangelista.

Amlika. Cielo (morada de Dios).

amlika. cielo (atmósfera).

Ansiano. Anciano (de la iglesia).

Aq'ax b'ens b'a'n vatz Tioxh. Justificación.

Aq'onom. Siervo; trabajador; esclavo.

Atib'al chusb'al tetz u o'tla mantaar. Sinagoga.

A'i. Amén.

Aa Israeel. Judío(s).

Aa paavla ixoj. Prostituta.

Aanima k'ayimal tatin tu aq'on. Esclavo.

Aanjel. Angel.

Aanxelal. Alma; espíritu de algo.

B'aal; b'aala; aa yol. Señor; dueño; encargado.

B'ano'm vatz Tioxh. Buenas obras; frutos.

B'a'nil. Bondad; generosidad; gracia, pureza.

B'a'nla atinb'al xe' Tioxh. Paraíso.

B'a'nla chusb'al. Evangelio, sana doctrina.

B'enq'ii b'ensaj. Eternidad; siglos de los siglos.

B'itza Tioxh; oksa iq'ii. Alabanza; alabar.

B'itzal ti' toksal iq'ii u Tioxh. Salmo.

B'itzaloj u Tioxh. Aleluya.

B'u'j totztioxh. Tabernáculo.

Chaj. Mensajero; enviado.

Ichaj u Jesucristo. Apóstol.

Chitol. Salvador.

Chitpitchil tu paav. Salvación de pecado.

Elchil vatz tza'l; locho'm. Salvar; liberar de opresión; de persecución.

Chi'b'eb'al tetz. Bienaventurado; dichoso.

Choob'al paav. Juicio.

Choob'al paav; xamal; tatib'al kamnaj. Infierno; lago de fuego; hades.

Choob'al paav; iku'sal k'a'nal. Propiciación; rescate.

Chusulib'. Discípulo.

Ch'a'k. Lepra.

Ch'iam tuch' txuq'txunchil. Esperanza.

Ch'iam. Esperar.

Ch'iichil; q'anb'inaj; tz'ajel. Crecimiento; edificar; madurez; perfecto.

Doon. Don del Espíritu Santo.

Eesa q'ii. Criticar; desprestigar; murmurar.

Eesaib' tu b'ey tuch' aanima yit' ik'ulel koj. Adulterio.

    Eesaib' tu b'ey tuch' aanima. Fornicación.

Elchil vatz tza'l. Salvar; redimir.

Ib'anax provaal; okchil vatz paav. Tentación; tentar.

Ib'en b'a'n (ma'l aanima tu u Tioxh). Justificación; justificado.

Ijax b'a'nil ti'. Bendecir.

Ijle'm. Autoridad; posición de autoridad; poder.

    Ijle'm tu aq'on xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Ministerio.

Ikostuumbre q'ul ik'uy imam q'u Israeel tz'ib'amal. Tradición de los ancianos; Mishna.

Ik'amax ti' kam. Parábola; alegoría; figura.

Ilanb'al q'ii (xo'l q'u Israeel). Día de Reposo; sábado.

Inujul; inujulla aanima. Verdad, verdadero; justo; justicia.

IQ'esalail u Tioxh. Reino de Dios; reino de los cielos.

Iq'ilal isik'lel Tioxh; inachax Tioxh. Oración; orar; adorar.

Itechalil u Tioxh. Gloria de Dios.

Itenam u Tioxh. Pueblo de Dios (los judíos). Vease, Niman tetz u Jesuus.

Itioxhil kam. Espíritu (no humano)

It'anb'a'le'; toksal iq'ii. Honrar; alabar.

Itxaale'l ma'j kam oj ma'j aanima ti' itxakun vatz u Tioxh.

    Santificar; consagrar; ungir.

ITxxaaom Tioxh. Escogido (por Dios); Mesías; Cristo; ungido.

Itxuq'txunsal u Tioxh tu u kub'anone'; iku'sal k'u'l. Agradar a Dios; complacer.

Itx'olax inujul kam; Ikanax inachax kam. Juzgar (de juicio).

    Teesal iq'ii b'ano'm. Criticar.

Itzok'ax el b'iil chi'l. Circuncisión.

Iyol u Tioxh alel; q'u kam tala'tzi'i u Tioxh. Promesa.

Iyoq'ax u Tioxh; iqelax u Tioxh oj u Tioxhla Espiiritu; paasaib' vi' u Tioxh. Blasfemia.

Jajol alkavaar (tetz u q'atb'al tzii). Publicano.

Je'sanib'; je'naj vatzil; oksan je' iq'ii. Orgullo; soberbio.

Jik. Amable; bueno; inofensivo.

Jikom. Justo; recto; correcto.

Jul ye'k iya'eb'al; jolob'txan. Abismo.

Kuyb'al. Perdón.

Ku'san k'a'anal; chool paav. Propiciación.

K'achb'al kaxhlaan pom. Altar de incienso.

K'ama Tioxh. Agradecer; alabar.

Ta'ntioxh. Gracias, gratitud.

K'aola va'l b'ennaj ko'n aanima. Hijo del hombre.

K'axa k'u'l. Arrepentirse.

K'axk'o. Opresión; oprimido.

K'ujleb'al ik'u'l ma'j aanima. Complacer; complacencia; agradar.

K'ujleb'al k'u'l. Confiable; fe; seguro.

K'ujul. Capítulo.

Lochol; niman tetz u Tioxh; aq'onom. Siervo.

Maanxho. Manso; humilde; llevadero.

Mam Tioxh; Mam Chitol. Poderoso Dios; Poderoso Salvador.

Motxeb'al q'ii saj. Fin del mundo; fin del siglo.

Nachb'al. Conciencia.

Nachb'al Tioxh. Altar de holocaustos.

Nacho Tioxh. Adorar.

Nachoj suyel; chi'on taanima. Celos.

Nachol Tioxh; b'a'nla chaj vinaj; suula aanima. Piadoso; devoto.

Niman tetz u Jesuus. Creyentes en Cristo; iglesia; hermanos; siervo de Jesús.

Niman tetz u Tioxh. Siervo de Dios.

Nima'm. Obedecer; creer.

Nimla q'ii ti' Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. Fiesta de Pascua.

Nimla q'ii tetz Q'u Pel Pach. Fiesta de los tabernáculos.

Nimla q'ii Pentecostees. Fiesta del Pentecostés.

Nuk'u'm. Pacto; acuerdo

O'tla Nuk'u'm. Antiguo Testamento.

viAk'la Txumb'al U Tioxh. Nuevo Testamento.

Oksa iq'ii Tioxh; nacho Tioxh. Alabar; adorar; bendecir; dar gloria.

Oksan je' iq'ii. Orgullo; vanidad; soberbio.

Oksan yol vatz Tioxh; iq'esal q'u oksan yol vatz Tioxh.

Sacerdote; Sumo sacerdote.

Oya. Regalo; ofrenda; dádiva.

O'tla mantaar (tetz u Moisees). Ley (de Moisés).

Paas. Paz.

Paav; onkonil; maaloil. Pecado; iniquidad; maalo.

Puera aanima. Gentil; extranjero; pagano.

Qooel. Ungido.

Q'atol tzii. Gobernante; anciano de Israel; Concilio; Sanedrín.

Q'esala. Líder; gobernante; encargado.

Q'esal ilol tetz kam xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Obispo.

Q'u Israeel. Israelitas; Judíos.

Santa Cena. Santa Cena.

Talax b'a'nla yol ti'. Bendecir.

Tala'tzi'il kam. Promesa; juramento; voto.

Nitoksa Tioxh tuul; taq'ax qul tu ma'j kam. Juramento; jurar.

Ta'l uuva. Vino; jugo de uva.

Techalil (u Tioxh). Gloria (de Dios); honra.

Tii ti'. Amar (al prójimo); amor (de Dios a la humanidad).

Nitz'ej taanima ti' u Tioxh. Amor a Dios.

Nik'on taanima ti' ma'j kam. Amor; entregarse a algo.

Tioxhla Espíritu. Espíritu Santo.

Tok u Tioxhla Espíritu k'atz aanima. Bautismo en el Espíritu Santo.

U tatin iyak'il ixamlil u Tioxhla Espíritu k'atz ma'j aanima. En el poder del Espíritu Santo.

U tatin u Tioxhla Espíritu k'atz aanima. Espíritu Santo sobre.

U tatin u Tioxhla Espíritu k'atz ma'j aanima b'a'nil. Lleno del Espíritu Santo.

Tokeb'al txijtxub'al. Candelabro.

Toksal iq'ii. Honrar; elogiar; adorar.

Toom; eesa'm tu ma'j kam. Redención; redimir.

Totztioxh tu Jerusaleen. Santuario; Templo.

Viq'analil; vikuental u totztioxh. Templo.

T'ankin. (Dios) Altísimo.

Txaichil. Milagros; prodigios; señales.

Txakb'a'n yol; ilol; ab'inal. Testigos; testimonio.

Txuq'txunchil; iku'sal ik'u'l; b'a'n ni'enku vatz aanima. Agradar; complacer.

Txumb'al. Pensamiento; comportamiento; voluntad; sabiduría; inteligencia; filosofía; espíritu; poder.

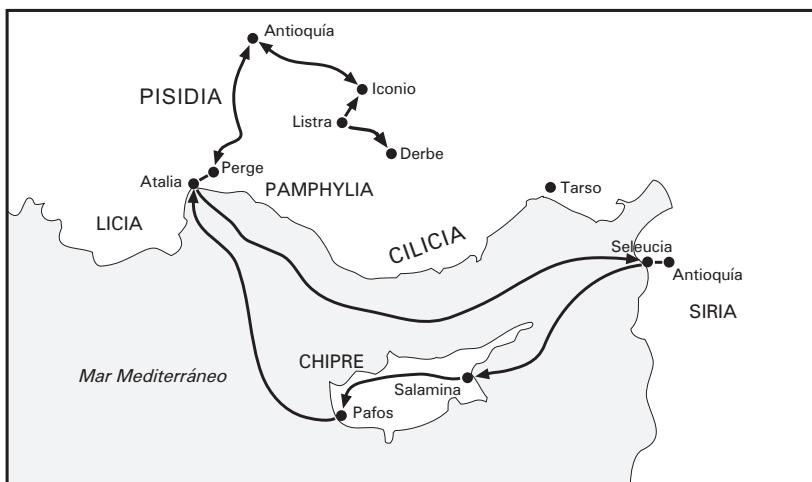
Txumax vatz. Misericordia; compasión.

Tx'aatx'ochil vatz Tioxh. Purificación ritual.

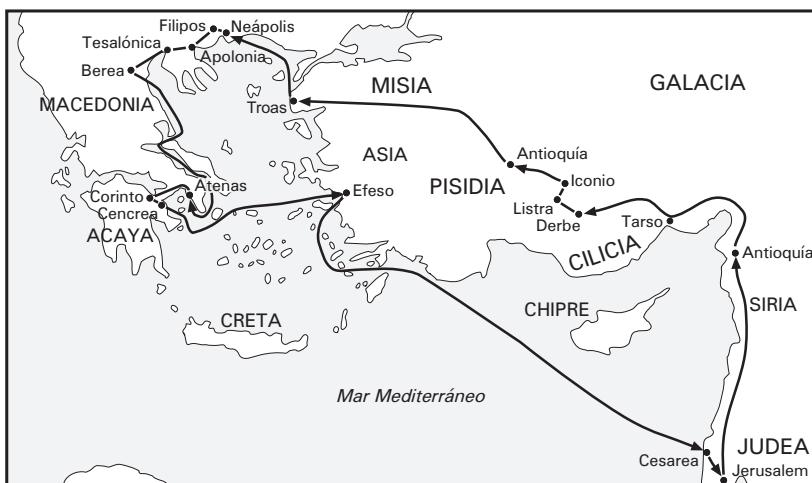
Tx'i'lli'inaj. Diablo; Satanás.

Tx'olo'm; oya nik'achax vatz Tioxh; jajb'al kuyb'al ti' u tenam kajayil. Holocausto; sacrificio.

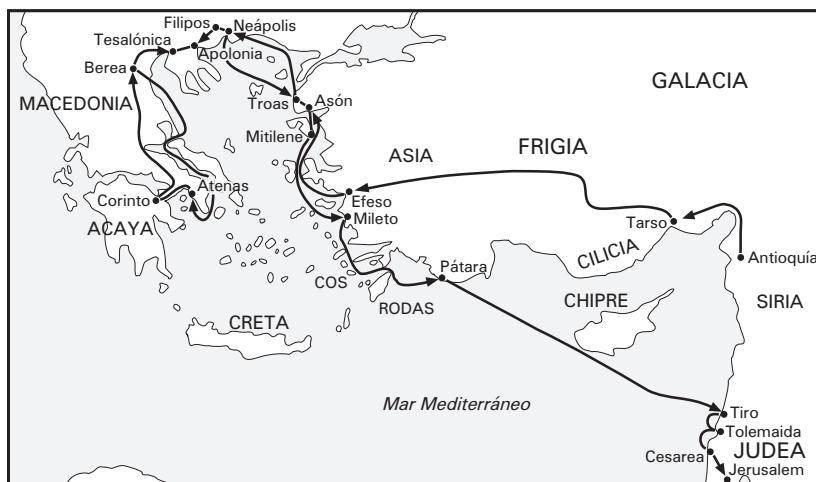
- Tza'l; k'axk'o.** Tribulación; opresión; oprimido.
- Tzumb'a'a; k'uli'b'.** Boda; matrimonio; juntado.
- Tz'ajel vatz Tioxh.** Perfecto; completo; maduro.
- Tz'ejel yol ti'.** Maldición; anatema.
- Tz'iltz'ochi.** Contaminación ritual.
- Uuva; ta'l uuva.** Uvas; vino.
- Vautismo tu a'.** Bautismo en agua.
- Vi' atib'al.** Azotea.
- Xamlil.** Coraje; fuerza emocional.
- Xaanchil el k'atz paav; xaannaj el k'atz paav.** Santificar; santo.
- Xe'k'ulan (tetz u Cristo); koontrain tetz.** Odio; anticristo.
- Xo'va Tioxh; xo'ven Tioxh.** Temor, respeto a Dios; temeroso de Dios.
- Xheeny.** Señal; milagro.
- Yak'il.** Fuerza; poder.
- Ye' tootzaj Tioxh.** Pagano; incrédulo.
- Ye'k nooeb'al ti' kam.** Avaricia.
- Yit' je'sanib' koj; yit' t'e's koj; nitaq' ku' tib'.** Humilde.
- Yook'ixsa'm.** Destruir.

PRIMER VIAJE MISIONERO DE PABLO

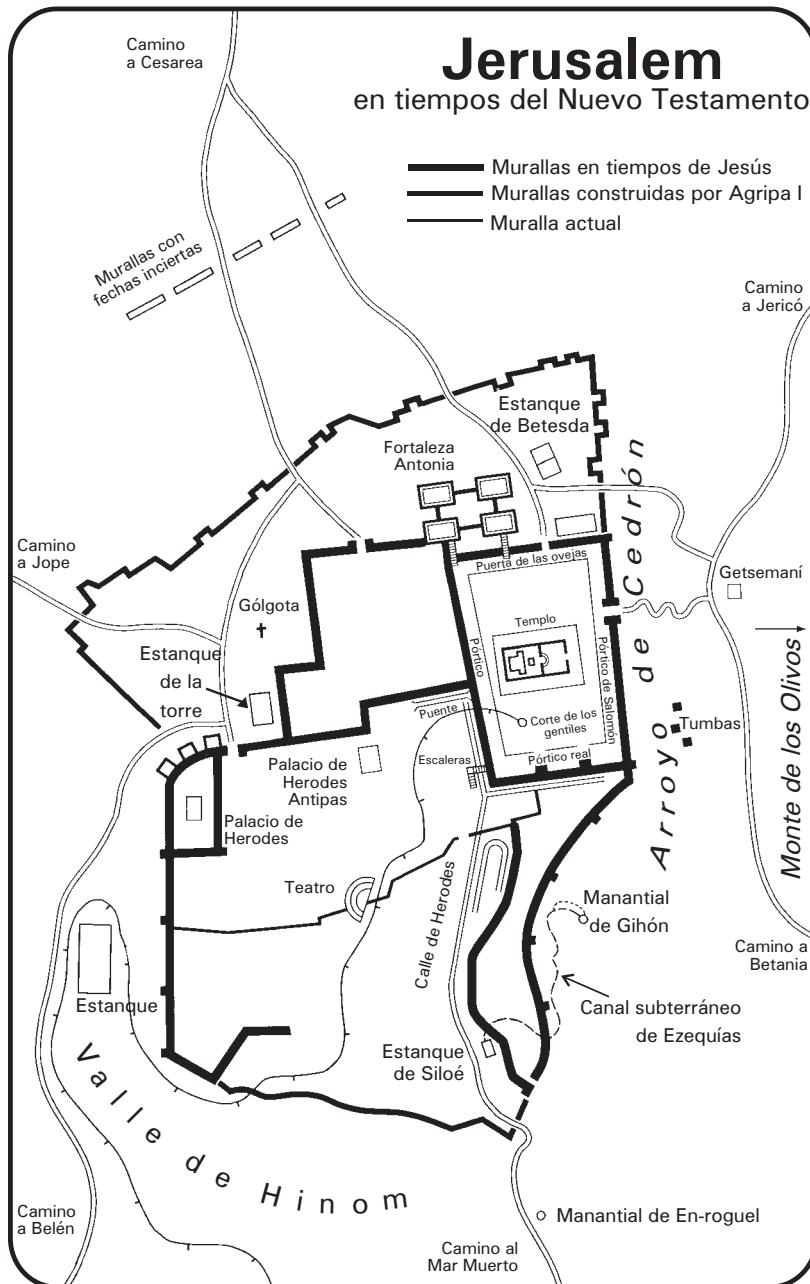
SEGUNDO VIAJE MISIONERO DE PABLO

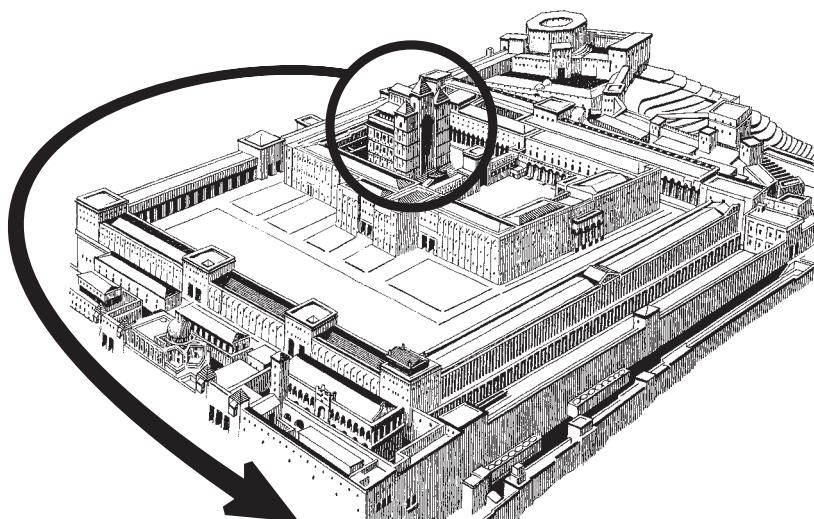
TERCER VIAJE MISIONERO DE PABLO

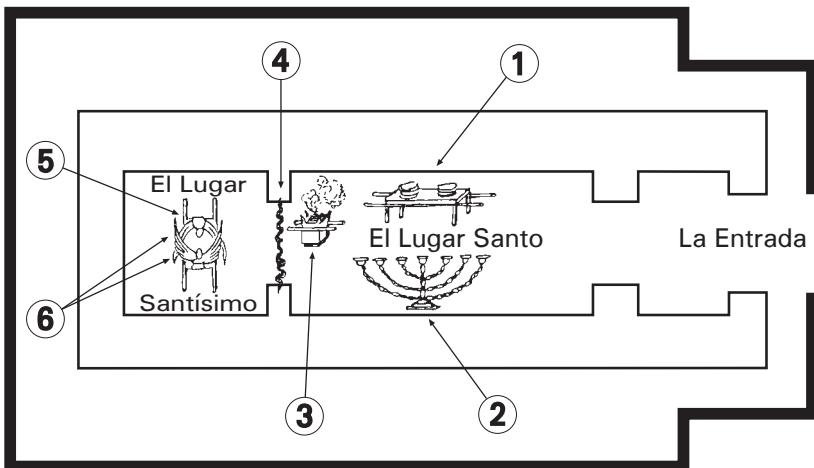
VIAJE DE PABLO A ROMA

El Templo en el tiempo de Jesucristo

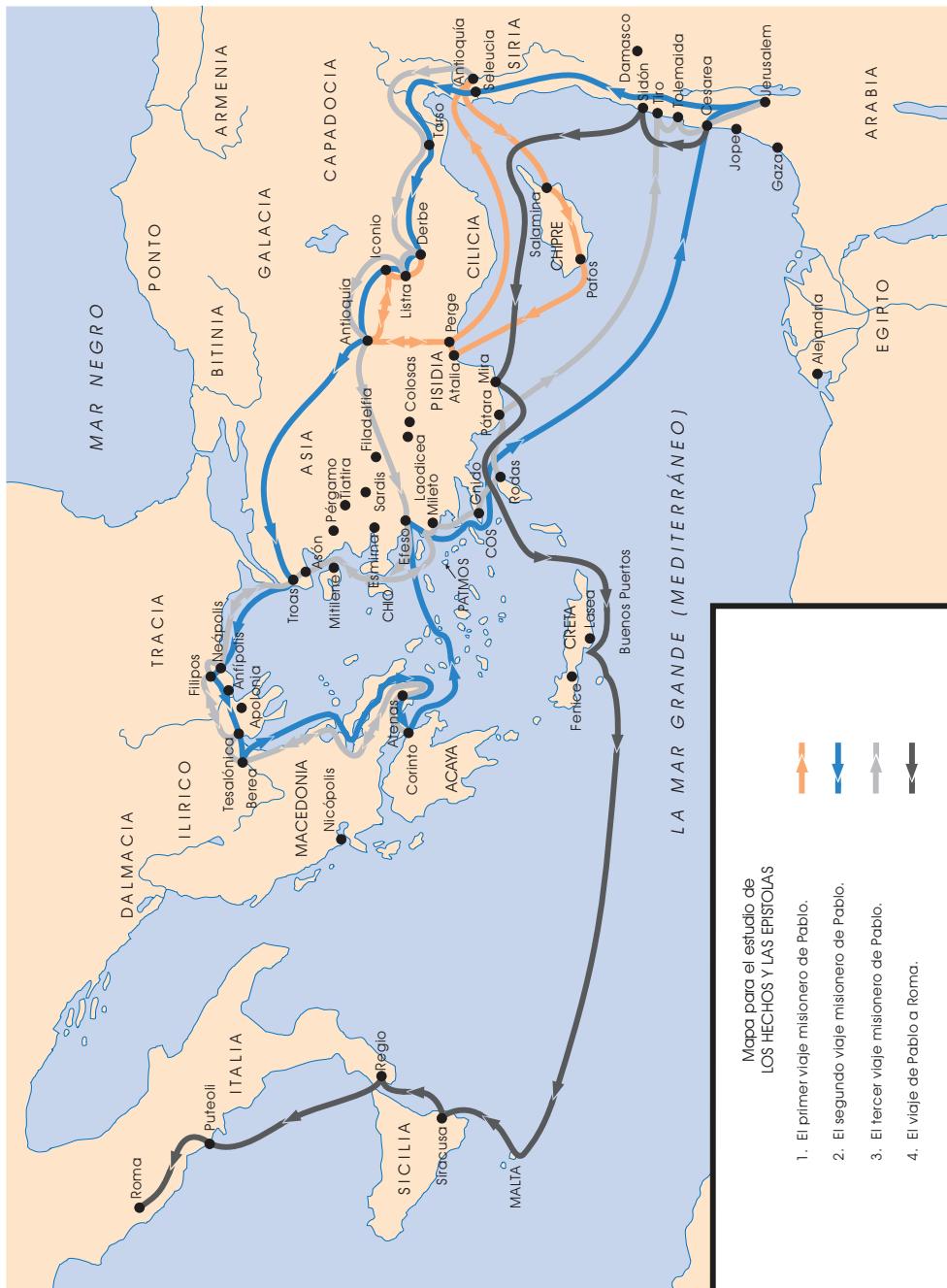
Plano del Interior del Templo

1. La Mesa y los Panes de la Proposición
2. El Candelabro
3. El Altar del Incienso
4. El Velo
5. El Arca del Pacto
6. Los Querubines

Tierra de
PALESTINA
en el tiempo de
NUESTRO SEÑOR
JESUCRISTO

Mapa para el estudio de
LOS HECHOS Y LAS EPISTOLAS

1. El primer viaje misionero de Pablo.

2. El segundo viaje misionero de Pablo.

3. El tercer viaje misionero de Pablo.

4. El viaje de Pablo a Roma.